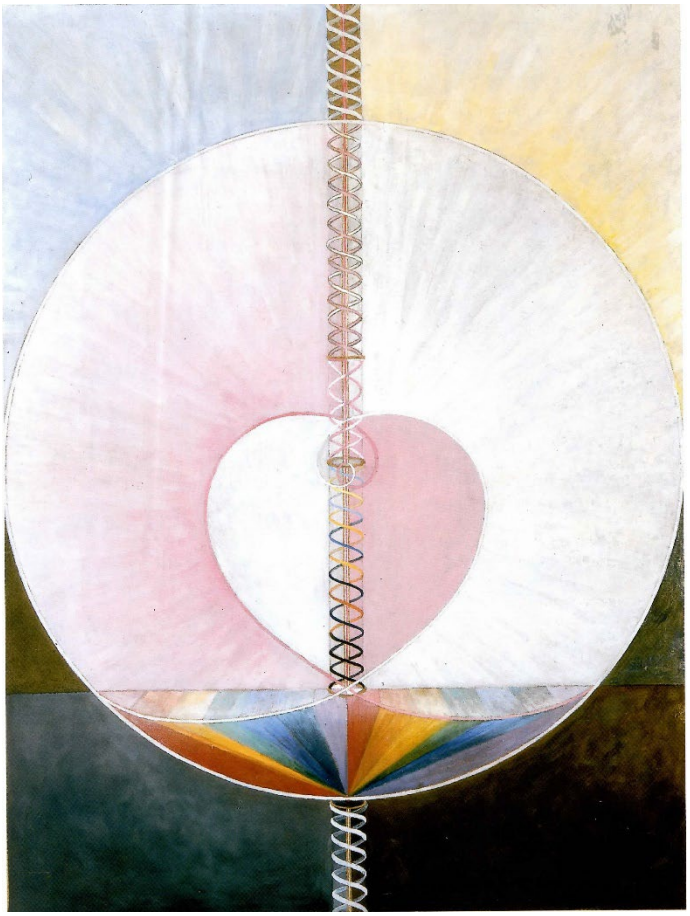

VÅRT MÄNSKLIGA PROJEKT

Vilka vi är, varifrån vi kommer och vart vi är på väg

Del I - Big Bang till antikens grekiska religion

Åsa Kleveland

© Åsa Kleveland 2022. All rights reserved. NOTE: This text is only published legally via www.kunskapskonsult.com

På eget förlag med distribution via www.books-on-demand.com har utgivits:

Texten från de Höga Mästarna 2003
Galleriet 2003
Förklaringsboken 2003
Templet 2003
Pärlan 2004
Evolutionen 2005
Mysteriet 2005
Soluppgången 2006
Rosenkorset 2006
Segerkronan 2006

På internet www.kunskapskonsult.com har utgivits:

En annan historia (2006)
Nyckeln (2006)
Philosophia (2007)
Den röda tråden (2007)
Bibelns tillkomst (2009-2011)
Fullbordan (2011)
Den högsta Tantran (2014)
Sanningen om Tanak, Bibeln och Koranen (2014)
De Höga Mästarnas projekt (2015)
Den stora omvälvningen (2016-2017)
Kärleksgudinnans återkomst (2018-2019)
Vårt mänskliga projekt. Del I - Big Bang till antikens grekiska religion (2022)

© Åsa Kleveland 2022
Omslag: Hilma af Klint, Duvan nr 1.
Tryck:
Grafisk form:
Distribution:
urn:nbn:se:kunskapskonsult-2022-001. Datum: 2024-10-01.

Inledning **12**
Vårt mänskliga projekt – den själsliga evolutionen genom liv efter liv som så småningom också fullbordar det högre Självets evolution i universum 12
Universella mänskliga rättigheter och demokrati ger den bästa grunden för de mänskliga själarnas evolution 20
De monoteistiska religionerna, antidemokratiska totalitära rörelser samt New Age är de största hindren för vår själsliga evolution 22
Innehåll i serien ”Vårt mänskliga projekt” – mysteriefilosofiernas historia och historien bakom uppfattningar som hindrar människors själsliga evolution 22
Big Bang, universums och så småningom vårt eget solsystems uppkomst **25**
Big Bang 25
Himmelssfären, himmelsekvatorn, ekliptikan och årstiderna 26
Olika tidiga människoarter och vår egen arts uppkomst för ca 315 000 år sedan **31**
Evolutionen ledde till den moderna människans uppkomst för cirka 315 000 år sedan 31
DNA är den genetiska koden som styr allt livs utveckling 32
Haplogrupperna 33
Genetisk drift och grundareeffekt 35
Äldre stenåldern – jägare-samlare med stenverktyg och eld (ca 2.5 miljoner – 12 000 år sedan) **36**
Vår första utveckling i Afrika och de olika utvandringarna därifrån (ca 200 000 – 12 000 år sedan) 36
Det som utmärker oss människor är vår förmåga att överföra kultur, alltså kunskap, mellan olika generationer och tidsepoker 38
Äldre stenålderskulturer i Levanten och Europa (från ca 60 000 – 20 000 år sedan) **39**
Neanderthalarnas moustérienkultur (ca 315 000 – 40 000 år sedan) 39
Homo sapiens första kulturer i Levanten (ca 60 000 - 40 000 år sedan) 39
Aurignacienkulturen i Europa (ca 43 000 – 33 000 år sedan) (Cro Magnon) 40
Gravettienkulturen (ca 33 000 – 22 000/17 000 år sedan) – Konstnärliga återgivningar, venusfiguriner (Modergudinnan) skulpterades i lera, kalksten eller elfenben över hela Europa 41
Istidens maximum och istidsrefugierna i Europa och Asien (ca 25 000-20 000 år sedan) 42
Solutréenkulturen var gravettikulturens fortsättning i dagens södra Frankrike och på Iberiska halvön (ca 22 000- 17 000 år sedan) 42
Magdalénienkulturen (ca 17 000 – 12 000 år sedan). I stort samma DNA som i aurignacenkulturen 20 000 år tidigare. Fantastisk konst. 43
Azilienkulturen (ca 12 500-10 000 år sedan) - Nära den tidigare Magdalénienkulturen genetiskt. 44
Asturienkulturen på Iberiska halvön (överlappning med Azilian från ca 9500- ca 6500 år sedan) 44
Europa befolkades av jägare-samlare från minst tre olika håll efter istiden (auriganicién i väst, Järnporten vid Donau och norra Asien i öst) **45**
Nya genetiska influenser efter den senaste istiden 45
Amerika började befolkas via en landbrygga över Berings sund – Cloviskulturen (ca 13 500 år sedan) 45
Människorna började återbefolka nordvästra Europa efter istidens maximum under den senare delen av Magdalénienkulturen (från ca 13 000 år sedan) 45
Maglemosekulturen (ca 11 500 – 9000 år sedan) 46
Katastrofen när Doggerland försvann i havet (ca 8100 år sedan) 46
Erteböllekulturen (cirka 7500 - 6000 år sedan) 47
Swidérienkulturen (ca 13 000- 10 200 år sedan), Kunda- (ca 10 500 – 7000 år sedan) och Narvakulturen (ca 7300 - 3750 år sedan). Inte från aurignacienkulturen som andra nordeuropeiska kulturer utan från Järnporten (R1a1- CTS3876) 48
Jägare-samlare i Europa efter istidens maximum 49
Slutet av äldre stenåldern i västra Asien (ca 20 000–10 000 år sedan) **50**
Den kebariska kulturen (ca 20 000 till 12 500 år sedan) 50
Natufiska kulturen utvecklades från den kebariska kulturen i Levanten (ca 15 000 - 11 500 år sedan) 50
Förkeramiska yngre stenåldern (PPNA) i Levanten (ca 12 000-10 800 år sedan) 52
Göbekli Tepe markerade starten på förkeramiska yngre stenåldern i bördiga halvmånen och var ett astronomiskt observatorium (ca 11 500 till 10 000 år sedan) 53
Karahantepe och minst elva andra platser var ungefär samtida med Göbekli Tepe 64
Tell Qaramel – gemensamhetslokaler i världens första stentorn (från ca 13 000 till ca 2000 år sedan) 65

Jerf el-Ahmar – en gemensamhetslokal i varje period (ca 11 600 – 10 500 år sedan) 65
Tell al-'Abr – en länk mellan förkeramisk yngre stenålder och Ubaid-kulturen i Syrien (från PPNA till Ubaid-kulturen och därefter)....66
Samma bildspråk på fynd från Göbekli Tepe, Tell Qaramel, Jerf el-Ahmar och Tell al-'Abr....67
Neolitiska kulturer i bördiga halvmånen och Kaukasien – Çayönü, Çatalhöyük, Halaf, Hassuna, Samarra, Ubaid etc. (ca 8000 fvt)....69
ASPRO-kronologin....69
Den neolitiska evolutionen i bördiga halvmånen - ett stort geografiskt område där Göbekli Tepe var ett kulturcentrum....69
Çayönü och vetets, grisens och kons domesticering (ca 10 600 - 8800 år sedan)....71
Çatalhöyük (ca 9400 – 8000 år sedan) – Tau Herculis var polstjärna, Lejonet och gudinnan härskade över vårdagjämningen och uroxen dyrkades.....72
Tell Seker al-Aheimar vid övre Khabur-floden – gudinnefiguriner och den tidigaste keramiken i norra Mesopotamien (ca 6000 fvt) – proto-Hassuna....73
Jarmo (senare Arrapha, dagens Kirkuk) vid foten av Zagrosbergen i nordöstra Mesopotamien (ca 9000–7000 år sedan)....74
Halaf-kulturen i Mesopotamien, Levanten och Anatolien (ca 6100-5100 fvt)....75
Hassuna- och Samarra-kulturerna (ca 6000 – 4800 fvt)....76
Den sumeriska Ubaid-perioden – gudinnan Ninhursaga, drottningen av det heliga berget, var gudarnas och människornas mor (ca 6500–3800 fvt)....77
Shulaveri-Shomu (ca 6000-4000 fvt) – kaukasiska jägare-samlare som blev jordbrukare, gudinnor på troner, koppling till Hassuna, Halaf....81
Trialetien-kulturen (ca 16 000-8000 år sedan) - kaukasiska jägare-samlare och så småningom jordbrukare (CHG)....81
Shulaveri-Shomu (ca 6000–4000 fvt) - jägare-samlare som blev jordbrukare, gudinnor på troner, koppling till Hassuna, Halaf....82
Lepenski Vir - unik europeisk jägare-samlare-kultur och de första anatoliska jordbrukarna i Europa (ca 9500 – 5500 fvt)....84
Lepenski Vir (ca 9500–5500 fvt) - jägare-samlare släkt med senare anatoliska neolitiska jordbrukare och med en ”astronomisk” kultur med möjliga anor från Göbekli tepe....84
Jordbrukskulturen spreds från Anatolien till Grekland och Balkan – Sesklo-, Starčevo-kulturer (ca 6000 fvt) 88
DNA-forskningen visar att de första jordbrukarna i Europa kom från Anatolien....88
Franchthi-grottan....88
Sesklo påstås ha varit den första neolitska kulturen i Europa (ca 6000–5500 fvt)....88
Diminikulturen avlöste Sesklo-kulturen (ca 4800 – 4400 fvt)....89
Starčevo–Körös–Criş-kulturen (ca 6200–4500 fvt)....90
Neolitiska högkulturer vid västra Svarta havet (ca 5700 fvt) - Vinča-, Cucuteni-Trypillia etc. 91
Vinča-kulturen (ca 5700-4200 fvt)....91
Cucuteni-Trypillia-kulturen (ca 5500–2750 fvt)....93
Hacilar i Anatolien (ny bosättning ca 5000 fvt)....96
En ny neolitisk invandringsvåg från Anatolien gav upphov till Dudeşti, Hamangia, Boian, Gumelniţa-Karanovo (ca 5250–4500 fvt) och gav intryck på dagens Europeiska DNA....97
Dudeşti kulturen i dagens Rumänien (5000-talet fvt)....98
Hamangia (ca 5200 – 4500 fvt) - senare invandring från Anatolien....98
Boian-kulturen - en blandning av anatoliska Dudeşti-kulturen och östra bandkeramikkulturen (ca 4300 – 3500 fvt)....99
Tiza- (ca 4000-talet - 3000-talet fvt) och Tiszapolgar-kulturen (ca 4600–4200 fvt) - tidig kopparålder....99
Varna-kulturen (ca 4400–4100 fvt) – fantastiskt koppar- och guldsmide....99
Suvorovo-Cernavoda I (ca 4500–4100 fvt) ersatte Varna/Karanovo VI – första kurganerna vid Donau 100
De första jordbrukarna i Centraleuropa tillhörde bandkeramikkulturen (LBK) (ca 5500–4500 fvt). ... 102
Bandkeramikerna hade med sig Gudinnan och den astronomiska kulten med grund i Göbekli Tepe – solcirklarna markerade solstånden (ca 4800-4500 fvt).... 103
Bandkeramik-kulturens fortsättning i Centraleuropa – Rössen (ca 4600–4300 fvt), Lengyel (ca 5000-3400 fvt)....104

Första jordbrukskulturerna i södra och västra Europa - Cardium-, La Almagra, megalit-kulturen (ca 6400- 4500 fvt) 105
Cardium, cardial- eller inpressad keramikkultur (ca 6400 – 5500 fvt) 105
La Almagra (fr 5000-talet fvt) - en egen neoltisk kultur på Iberiska halvön, de första megalitgravarna.. 106
Neolitiska kulturer i Västeuropa - Chasséen (ca 4500-3500 fvt), Michelsberg (ca 4400–3500 fvt), trattbägare (ca 4100-2 900 fvt), Wartberg (ca 3600-2800 fvt), Seine-Oise-Marne (ca 3100-2000 fvt) 107
Chasséen-kulturen (ca 4500-3500 fvt) 107
Michelsberg-kulturen i centrala Europa (ca 4400 – 3500 fvt) - spreds samtidigt till Skandinavien i form av trattbägarkultur och till Brittiska öarna (bl.a. Y-DNA R) 107
Wartberg (ca 3600-2800 fvt) – megalitkultur (bl.a. Y-DNA R) 108
Trattbägarkulturen (ca 4300-2800 fvt) härstammade från Michelsberg-kulturen och var den första bondekulturen i Norden 109
Klotamfora-kulturen (Globular Amphora culture) (ca 3400-2800 fvt) 111
Seine-Oise-Marne-kulturen (ca 3100 – 2000 fvt) - västra Frankrike, Britannien, Schweiz och Danmark, kopparåldern 111
Klockbägarkulturen (ca 2800-1800 fvt) och SOM-kulturen (ca 2400-1600 fvt) 112
Klockbägarkulturen (ca 2800-1800 fvt) – övergick i Unecite (samma DNA) 112
KALKOLITIKUM (KOPPARÅLDERN) RUNT SVARTA HAVET (ca 4500–2000 fvt) 115
Kopparåldern i Anatolien, norra Mesopotamien och Kaukasien 115
Melid/Arslantepe (fr 4000-talet fvt) – stort tempel/palatskomplex från koppar/bronsålder 115
Hamoukar i norra Mesopotamien (fr. 4000-talet fvt) – kanske halafiernas ättlingar och hurriternas förfäder 116
Nagar/ Tell Brak var en av norra Mesopotamiens äldsta och största städer (3000-talet fvt) 116
Darkveti-Meshoko (ca 4500 fvt) – första jordbrukarna i Nordvästra Kaukasien med DNA från Anatolien och kaukasiska jägare-samlare (AF+CHG) 117
Leyla-Tepe-kulturen i södra Kaukasien (ca 4350–4000 fvt) – kurganer, metallhantering, kopplingar till Maykop, norra Ubaid och särskilt östanatoliska centra som Melid/Arslantepe 117
Kura-Araxes-kulturen i södra Kaukasien (ca 4000–2000 fvt) - kopplad till Maykop-kulturen norr om Kaukasus 118
Khirbet Kerak i dagens Israel – utlöpare av Kura-Araxes (ca 3300–2200 fvt) 120
Maykop (ca 3700–3000 fvt) – rika kurgan-gravar 121
Novosvobodnaya (ca 3600–3000 fvt) 122
Dolmen-kulturen i nordvästra Kaukasien (ca 3000–2000 fvt) – likheter med Västeuropeiska megaliter 122
Jägare-samlare norr om Svarta havet blev antingen bönder eller behöll det gamla livet (ca 6500-3000 fvt) 124
Bug-Dnestr-kulturen (ca 6300–5000 fvt) i dagens Moldavien och Ukraina – inhemska jägare-samlare som tog till sig jordbruk från Criş-kulturen 124
Dnepr–Donets-kulturen - från jägare-samlare till jordbrukare under tusen år, kontakter med Kaukasus (ca 5200–4000 fvt) 124
Sredny Stog-kulturen (ca 4500–3500 fvt) – snörkeramik, stridsyxor 125
Novodanilovka-gruppen (ca 4400–3800 fvt) – en utlöpare till Sredny Stog 125
Kemi Oba-kulturen (ca 3700–2200 fvt) – kurganer, jordbruk 126
Mikhaylovka-kulturen (ca 3600–3000 fvt) – kontakt med Maykopkulturen 126
Novotitarovskaya-kulturen (ca 3300–2700 fvt) – angränsande och överlappande med Maykop (Vagngravar) 127
Samara-kulturen vid Volga (ca 4000-talet fvt) -Y-DNA R1, R1a1, Q1a 127
Khvalynsk-kulturen (ca 5000–4500 fvt) – ingen blandning med anatoliska bönder 128
Repin-kulturen vid Don-Volga (fr ca 3900 fvt) 128
Yamnaya (ca 3300–2600 fvt) - inte västeuropeiskt R 129
Kopparåldern i centrala och sydöstra Europa (ca 3500–1700 fvt) - Baden, Coţofeni, Kostolac, Vučedol etc. 130
Baden-kulturen (ca 3520–2690 fvt) 130
Coţofeni-kulturen (ca 3500–2500 fvt) 131
Vučedolkulturen (ca 3000–2200 fvt) – sen kopparålder 131
Mellan- och senneolitikum i Skandinavien (ca 3350–1800 fvt) 133
Kamkeramiska kulturen – östliga jägare-samlare (ca 5200/4200–3200/2000 fvt) 133
Skifferkulturen i norra Sverige och Norge (ca 3300–2000 fvt) 134

Gropkeramikkulturen i södra Skandinavien (ca 3500–2300 fvt). Skandinaviska jägare-samlare som samexisterade med och delvis ersatte trattbägarna vid kusterna. ... 134
Enkeltgravskultur i Danmark, Nederländerna och norra Tyskland (ca 2900–2400 fvt) ... 135
Stridsyxe-kulturen i Sverige (ca 2800–2300 fvt) – kopplas till snörkeramikkulturen (CWC) ... 137
Senneolitikum/dolkkultur/hällkistekultur i Skandinavien (ca 2400–1800/1500 fvt) - enhetlig skandinavisk kultur från Seine-Oise-Marne-kulturen (SOM) ... 138
Trattbägarna kom via Polen till Ukraina där de blandades med Trypillia- och R1a-grupper vilket gav upphov till snörkeramikkulturen (CWC/BAC) (3000-talet fvt) ... 139
Teorin om yamnaya-migrationer som grund för snörkeramikkultur och indoeuropeiska språk ... 139
Snörkeramikkulturen var inte alls den enhetliga kultur som den framställs som ... 141
Y-DNA visar att yamnaya-män från stäppen inte kan ha gett upphov till snörkeramik- och klockbägarkulturerna ... 143
Vilka var egentligen människorna i den snörkeramiska kulturen (stridsyxekulturen)? ... 144
Snörkeramikerna (CWC) i Ukraina härstammade från trattbägare och östliga jägare-samlare ... 146
Trypillia och klotamfora-kulturerna gjorde snörkeramik och Baden-kulturen använde hjulet redan på 3000-talet fvt ... 147
Trattbägarna i sydöstra Polen påverkades av Baden-kulturen och började använda hjulet, tillämpa kremeringar etc. (fr ca 3650 fvt) ... 149
Utbyten mellan trattbägarkulturen och Trypillia-kulturen i Ukraina spred bl.a. snörkeramiken till trattbägarna (ca 3550–3100 fvt) ... 150
Mellersta Dnepr-kulturen (ca 3200–2300 fvt) - tidig Snörkeramik (CWC) i Ukraina och Belarus - jägare-samlare med Y-DNA R1a som lärde sig jordbruk och bondespråket av trattbägar- och Cucuteni-Trypillia-kulturerna ... 154
Snörkeramikgrupp (CWC) med ”östligt” R1a-DNA i Fatyanovo (ca 2900 fvt) ... 156
Den s.k. ”stäpp- eller yamnaya-komponenten” hos snörkeramik-gruppen (CWC) fanns hos alla jägare-samlare i östra Europa ... 157
Den ”östliga” grenen av R1a (R1a-Z93) spreds från Fatynaovo till Abashevo, Potapovka, Sintashta, Andronovo, Srubnaya etc. ... 160
Tarim-mumierna (ca 2100 fvt) – som påståtts vara indoeuropéer var i själva verket ANE ... 161
Den ”västliga” grenen av Y-DNA R1a (Z283) spreds i östra och norra Europa genom snörkeramik-kulturen (CWC) ... 162
Kontaktvägar mellan TRB/CWC, Mikhaylovka, Kemi Oba, Maykop, Kura-Araxes ... 164
Kvinnorna spred mtDNA och kultur ... 165
Snörkeramikkulturen spreds inte i norra Europa av något enhetligt ”stäpp-folk” genom någon ” storskalig migration” utan den ”gröna” komponenten (östliga jägare-samlare, EHG) måste gradvis ha sipprat in österifrån genom kontakter mellan olika grupper av TRB/CWC ... 166
Klockbägarkeramiken (fr ca 2700 fvt) speglar inte heller någon enhetlig kultur ... 168
Indoeuropeiska studier, de indoeuropeiska ariernas invasioner och manliga, hierarkiska, krigiska kultur - rasism, dialektik, nazism och fascism ... 170
Studier av de indoeuropeiska språkens släktskap ... 170
Penka, Kossinna, Arthur de Gobineau, Houston Stewart Chamberlain, nazisterna och den ariska och nordeuropeiska hypotesen om indoeuropéernas rasrena ursrung ... 171
Benfey, Schrader, Wahle, Gimbutas och stäpp- eller kurgan-hypotesen om indoeuropéernas ursprung och erövring av Europa ... 175
Childe och den överlägsna ariska rasen som skapade det överlägsna indoeuropeiska språket och den överlägsna ariska kulturen ... 176
Childes marxistiska arkeologi och neolitiska och urbana revolutioner ... 185
Kurgan- eller stäpphypotesen tycktes få bekräftelse genom den moderna DNA-vetenskapen och Childes ariska teser spreds över internet ... 187
Yamnaya skapade inte det ”överlägsna teknologiska paket” som man påstår och erövrade inte Europa, men varifrån kom de ”germanska” gudarna som Tor och Oden? ... 193
PROTOHISTORISK OCH TIDIG HISTORISK TID I ANATOLIEN, KAUKASIEN, MESOPOTAMIEN OCH LEVANTEN (CA 4000-2000 FVT) ... 195
Koppar- och tidiga bronsålderskulturer i Anatolien, Kaukasien, Zagros-området och Norra Mesopotamien (ca 4500–3500 fvt) ... 195
Arkeologiska och historiska perioder ... 195

Föregångarna till metallåldern under Halaf-Ubaid-perioden (ca 5500/5400–5200/5000 fvt) 196
Koppar- och tidig bronsålder i östra Anatolien och Sydkaukasien (ca 4500 fvt) - centra för metallframställning och handel 197
Mersin/Yumuktepe i sydöstra Anatolien 198
Arslantepe och Norşuntepe i östra Anatolien (ca 4000 fvt) – kopplat till Leyla Tepe-kulturen och Kura-Araxes 198
Yarim Tepe - tidig smältning av bly i norra Mesopotamien (5000-talet fvt) 198
Kopparproduktion i armeniska höglandet (ca 4000–1000 fvt) 199
Nineve och Tell Arpachiyah vid Tigris – första området i Mesopotamien där koppar smältes (5000-talet fvt) – Hassuna, Halaf, Ubaid och Uruk-kulturerna 199
Den ghassuliska kopparålderskulturen i södra Levanten (ca 4400/3800–3500 fvt) 200
Hattusa (hattiernas huvudstad) och Alaca Höyük i centrala Anatolien (tidig bronsålder) 203
Gudinnefigurinerna, halaf-kulturen och kopparmetallurgin 205
Uruk-perioden i Sumer (ca 4100 – 2900 fvt) – Ninhursaga, Enki, Inanna 208
Uruk-perioden (ca 4100 – 2900 fvt) - Universum är i balans, alla gudar är på sin rätta plats och Thuban är polstjärna 208
Vidareutveckling av kilskriften 212
Semitiska språk och riken i Levanten och Mesopotamien (fr ca 3000 fvt) 213
De afroasiatiska språken 213
I Ebla och Mari talades östsemitiska språk från ca 3 000 fvt 215
De första östsemitiska regenterna i Kish (cirka 3100 - 2300 fvt) (Ninhursaga, Zababa och Inanna) 218
Amoriterna – västsemitisktalande nomader som levde väster om Eufrat (2000-talet fvt) 219
Området Kanaan 220
Den tidiga dynastiska perioden i Sumer (ca 2900–2350 fvt) 222
Den tidiga dynastiska perioden i Sumer - starten på den historiska tiden (ca 2900 – 2350 fvt) 222
Nineve och andra stadsstater i norra Mesopotamien under 2000-talet fvt 223
Assur (ca 2500 fvt) (Inanna) 224
Den första dynastin i Lagash (ca 2500–2270 fvt) – den första skrivna lagen 224
Kontakter med sydvästra Iran under den dynastiska perioden – proto-elamitisk period (2000-talet fvt) 225
Kontakter med Persiska viken under den dynastiska perioden 225
Kontakter med Indus-kulturen under den dynastiska perioden 225
Gudarna på himmelskartan från Göbekli Tepe speglades i kartan över Sumers tempelstäder 227
Gudarna på stjärnhimlen var sumerernas ädla härskare 227
De tolv härskarna före den stora floden avspeglade gudavärlden under Ubaid och Uruk-perioderna ... 228
Sumeriska myter om Ninhursaga och Enki gav underlag till en skapelseberättelse i Tanak/GT 229
En-men-dur-ana och Utu i Sippar - förebilden för Enok (Henok) i Tanak/GT 230
De första härskarna efter floden – legitimerande av den östsemitiska Kish-civilisationen 230
Inanna i Uruk skall ha regerat efter regenterna (gudarna) i Kish 231
De forntida konstellationerna 233
Akkad, hurriter, Kura-Araxes och gutier (ca 2334–2100 fvt) 235
Sargon av Akkad och akkadiska imperiet (ca 2334 – 2279 fvt) 235
Hurriterna, Urkesh, Nagar, Subartu och alla hurriternas kontaktytor 238
Gutierna som var förbundna med hurriterna tog makten i delar av Sumer (ca 2150–2090 fvt) 242
Ninurta besegrade Asag och gutierna drevs ut ur Sumer – The exploits of Ninurta 244
Himmelsgudarna från det heliga berget – syriska, hurritiska, sumeriska och asa-gudar 249
Hurriternas och sumerernas religioner påverkade hela Främre Orienten 249
Asag var asa-gudarna (åsa-gudarna) – det indoeuropeiska namnet på de urgamla bergsgudarna 251
Hurritiska, sumeriska, hattiska, hettitiska och gutiska gudar och gudinnor 253
De fornnordiska gudarnas stamtavla från Taurus-religionen (asar) och sumer (vaner) 256
Y-DNA verkar visa att vissa av gutierna kom från snörkeramik-kulturen till Sumer och att vissa återvände därifrån till Skandinavien 260
Olika skolor och teorier om den ursprungliga proto-indoeuropeiska religionen 261
Det nysumeriska riket (ca 2100-2000 fvt) 263
Lagash, ensin Gudeas tempelbygge och drottningen av Sabum (ca 2150 fvt) 263
Tredje dynastin i Ur, Ur III (ca 2100–2000 fvt) – efter gutiernas fördrivande 264
Tiden var ur led i Sumer och Gilgamesh dödade Himmelstjuren 268

Makten över tiden låg hos Inanna i templet E-ana i Uruk ... 268
Tiden är ur led i Sumer – vårdagjämningen och det nya året kommer inte längre i Oxens stjärnbild (från ca 2300 fvt) ... 269
Gilgamesheposet om hjälten som dödade himmelstjuren (ca 2300–2100 fvt) - förändringen av tidpunkten för vårdagjämningen ... 270
Striden mellan herden och jordbrukaren om Inannas gunst handlade om var vårdagjämningen skulle hamna och blev förlaga till striden mellan Kain och Abel i Bibeln ... 272
Inannas och Dumuzis heliga bröllop - förlaga till Höga Visan i Bibeln ... 274
Det sumeriska språket var ”kärlekens språk” ... 275
Språkförbistringen och slutet på den när alla tillber Enlil på samma språk ... 278
BRONSÅLDERN I FRÄMRE ORIENTEN OCH EUROPA (ca 2000–1100 fvt) ... 280
Tiden efter Sumer-Akkad i Mesopotamien (ca 2000–1500 fvt) ... 280
Isin-Larsa-perioden kom efter Ur III i södra Mesopotamien (ca 2025–1763 fvt) ... 280
Amoritier etablerade den första dynastin i Babylon och Hammurabi förkunnade sin lag (ca 1763–1595/1531 fvt) ... 281
Hammurabis lagar med kravet på gudsfruktan kopierades till Mose lag ... 283
Assyrien under gammalassyrisk tid (ca 2000–1700 fvt) ... 288
Tamhästarnas DNA visar att de varken kom med yamnaya eller de indoeuropeiska språken ... 290
Det finns ingen koppling mellan europeiska tamhästar och den påstått ”massiva invasionen av beridna yamnaya-män” som skall ha fört med sig indoeuropeiska språk till Europa ... 290
DOM2-hästarna spreds genom handel mellan tidiga bronsålderskulturer ... 293
DOM2-hästar i Cucuteni-Tryillia och snörkeramikkulturen (CWC) i Moldavien och Ukraina ... 294
DOM2-hästar hos ättlingar till Fatynaovo-kulturen - Sintashta, Srubnaya och Potapovka i Ryssland och Kazakstan ... 296
DOM2-hästar i Wietenberg-kulturen (Noua-kulturen) i Rumänien - arvtagare till Cucuteni–Trypillia ... 296
DOM2-hästar i Unetice-kulturen i dagens Böhmen ... 297
DOM2-hästar i Trzciniec-kulturen – avläggare av snörkeramikkulturen (CWC) ... 298
DOM2-hästar i Acemhöyuk i Anatolien ... 299
Kanske spelade DOM2-hästar en roll för utbredningen av ”R1a-grupper” (CWC) och gutiernas krigsföring ... 299
Tamhästarna förändrade maktförhållanden och krigföring i Främre Orienten ... 302
Hurriterna i Urkesh hade tamhästar (ca 2200 fvt) (Subartu och Nagar) ... 302
Hurritisk bön om välgång för hästarna hos luwierna i Kuzzuwatna och i Thebe i Egypten ... 303
Yamhad (ca 1810–1517 fvt) - amoritiskt-hurritskt rike med huvudstad i Halab (Hadads stad) ... 304
Qatna – amoritiskt rike (ca 2000 fvt – 1300 fvt) ... 305
Hyksos (ca 1650–1550 fvt) – främmande kungar i Egypten som dyrkade Baal Zephon ... 306
Hettiternas rike i Anatolien (ca 1600–1200 fvt) ... 309
Mitanni-riket (ca 1600–1250 fvt) krigade med Egypten - Harmagedon ... 311
Idén att Mitanni regerades av indoariska kungar som dyrkade ariska gudar som Indra och Mitra kommer från en hettitisk-hurritisk trohetsed ... 312
Mitanni-rikets slutliga fall (ca 1250 fvt) och legosldaterna därifrån som kom med den vediska kulturen ... 319
Gutier och vediker –olika varianter på luwiska och sumeriska respektive hurritiska gudavärldar ... 322
Endast två stora genetiska förändringar i norra Levanten från sen neolitikum till sen bronsålder – DNA från västra Anatolien till södra Kaukasien och från norra Mesopotamien till norra Levanten ... 322
Ishuwa (hästlandet) – kanske den saknade länken mellan ”Taurus-religionen” och de nordiska asagudarna ... 323
Enuma Elish (ca 1700 fvt) – politisk propaganda från amoriterna i Babylon med grund i myten om kriget mellan Eblas gud Baal Hadad och Byblos gud Yam ... 331
Amoriterna i Babylon skapade en ny skapelseberättelse i Enuma Elish som upphöjde Marduk till den högste guden (ca 1700 fvt) ... 331
Ghassulierna, det eblaitiska semitiska språket och Baal-cykeln ... 340
Striden i Baal-cykeln mellan Baal Hadad och Havet (Yam/YW) och dennes tjänare sjöormen Lothan 343
Inflytande i Enuma Elish från myter från Ebla och Halab – striden med havet och havsormen och människooffret ... 348
Sanchuniathon, den feniciska religionen och Tanak/GT ... 349

Hurriternas Kumarbi och Teshub sammanfördes med Dagan och Hadad i Halab i Yamhad och Kumarbicykeln togs från Halab till Hattusa ... 352
Bronsålderskollapsen (ca 1200 fvt) ... 356
Den mykenska bronsålderskulturen och dess kollaps (ca 1600-1100 fvt) ... 356
Bronsålderskollapsen i Främre Orienten måste ha berott på alla krig och fördrivningar av människor. 357
Järnåldern i Främre Orienten fram till nyassyriska imperiets slut (ca 1100 fvt – 609 fvt) ... 362
Luwisk-arameiska riken uppstod efter hettiterrikets fall ... 362
Araméerna och det nyassyriska imperiet (1000-talet - 600-talet fvt) ... 363
Den verkliga historien om kungariket Israel och Juda rike ... 369
Historien om Israel och israeliterna i Tanak/GT i Bibeln ... 369
Vad var Kanaan egentligen och vilka var israeliterna i verkligheten? ... 370
Påstått historiska bevis för historien om Israel och Juda kungariken i Tanak/GT i Bibeln ... 373
Merneptah-stelen (ca 1210 fvt) - (ysrir, Jezreel som blev ”Israel” i Tanak/GT) ... 374
Kurkh-monoliterna (ca 853 fvt) - A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a, Hadadezer och kungen av Hamath ... 377
Svarta obelisken (ca 825 fvt). ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” från Nairi, Hadadezer och Hazael av Aram ... 380
Iran-stelen (737 fvt) - Resin av Damaskus, Menahem av Samaria och Tubails av Tyros ... 385
Tel Dan stelen (uppskattad till 800-talet fvt) – en aramé som dyrkade Hadad dödade både kungen i Israel och Juda och deras efterträdare Jehu ... 387
Mesha-stelen från Moab (uppskattad till ca 840 fvt). *mry.mlk.yśr'l, tolkat som Omri av Israel och YHWH (Jahve) på berget Nebo ... 388
Deir 'Alla Inskriften (ca 800 fvt) – profeten Balaam (Bielam) Beors son och El, Elohim, Shagar och Ishtar (Ashtar) ... 390
Jerusalem, Samaria och Shekem under järnåldern ... 394
Kungarikena Israel och Juda som de beskrivs i Bibeln har aldrig existerat – Israel var Jezreel och Davids ätt har aldrig styrt Jerusalem ... 396
Den verkliga historien om JHWH (Jahve), de monteistiska religionernas ”enda gud” ... 398
Religionsvetenskapens teorier om jahvism och judaism ... 398
Gud (El), Herren Gud (YHWH), Gud den Väldige (El Shaddai) från Moab som upprättade förbundet med Abraham, Isak och Jakob etc. ... 399
Kuntillet Ajrud ca 800 fvt) - YW/Yaw (Jahve) av Samaria och hans Ashera, Yaw (Jahve) av Teman och hans Ashera, El och Baal ... 402
Elefantine-papyrierna (400-talet fvt) – YHW/Yahu (Jahve), Anat-Yahu, Betel och Asham Bethel ... 404
Betel och Anat-Betel, Asham-Bethel och Anat-Yau ... 406
Hallelu-Yah – Yah/YHW/Yau (Jahve) som dyrkades i Samaria och Jerusalem var den egyptisk-kananeiska guden Yau/Set/Baal Zephon ... 409
Simon Mackabeus införde Herren Sebaot – Israels härars gud – som var Jupiter Sabazius som var Zababa (ca 140 fvt) ... 413
Krigsguden Sebaot/Sabazios – en kombination av den mesopotamiska krigsguden Zababa och den anatoliske Ti/Ziu ... 417
Sabazios magiska tecken som fortfarande används av kristna påvar och präster ... 418
Anatolien och Thrakien under järnåldern ... 420
Jonien och Karien – grekiska kolonier sedan mykenska perioden under sen bronsålder ... 420
Lykien ... 420
Frygien/Muska – en västlig gren av mushki-folket i östra Taurus-regionen (ca 900–546 fvt) ... 421
Lydien (ca 1200–546 fvt) – Kung Krösus ... 426
Togs religionen i Lydien – en blandning av grekisk och frygisk religion -över av perserna? ... 427
Antikens myter om Lydiens kungar Gyges och Krösus som hamnade i Tanak/GT ... 428
Thrakien – allierade med Troja och hemort för Orfeus och Linus ... 430
Egyptens forntid med koppling till Mesopotamien - Modergudinnan var skaparen ... 432
Helwan från Nildalen till Levanten (med semitiska språk?) ... 432
Naqadakulturen i övre (södra) Egypten (ca 3900–2900 fvt) ... 434
Himmelsgudinnan på berget (Ninhursaga) var alltings ursprung i Göbekli Tepe – cirkeln som omslöt universum, Ω-tecknet och himmelsgudarnas mor ... 441
Universums struktur enligt de gamla kulturerna ... 443
I Uruk var An himlens fasta punkt och Inanna, de första jordbrukarnas vårdagjämning och lejongudinna, var himlens härskarinna ... 445

Gudinnan Neith var alltings ursprung – livet i allt, himladrottningen 447
Kogudinnan Bat – kärlek, frälsning, musik och glädje som Inanna 451
Hathor kom till makten med den fjärde dynastin (ca 2600 fvt) 453
Gamla egyptiska symboler för livet, himlen och makten 454
De två härskarinnorna - Nekhbet (gamen) för övre Egypten och Wadjet (Uraeus) för nedre Egypten . 459
De manliga skapargudarna tog över makten i Egypten 461
Ogdoaden i Hermopolis - Thot (Eshmun, Hermes) 462
Enneaden i Heliopolis - Atum-Ra, det första ljuset, den bevingade solskivan 463
Skapelseberättelsen i Memfis – Ptah skapade allt genom sitt ord (Logos) och sin tanke (intellekt) 470
Skapelseberättelsen i Thebe – Amun/Amen var den förste och den dolda kraften bakom allt skapat ... 471
Bibelns första skapelseberättelse om guden som framkallade ljuset genom sitt ord (Logos) – en kombination av skapelsemyterna i Hermopolis och Memfis 472
Den egyptiska synen på människan, dödsriket, domen, återfödelsen och det eviga livet 473
Människans beskaffenhet – kroppen, hjärtat, livskraften, anden, själen 474
Duat - det osynliga riket, den yttersta domen och Aaru – paradiset 475
Osiris mysterium – vägen till evigt liv och paradiset (ca 2100 fvt) 476
Qetesh och Reshep kom till Egypten från Levanten (ca 1500 fvt) 477
Feniciernas kontakter med Egypten och deras europeiska kolonier 480
Sanchuniathons feniciska historia med koppling till Egypten och hurriterna 481
Det grekiska områdets influenser från Främre orienten 486
Forntida handelskontakter mellan Kreta och det grekiska fastlandet, Egypten, Cypern, Levanten och västra Anatolien 486
Samma människor i de minoiska och mykenska kulturerna 487
Den gamla neolitiska kulturen i Thessalien och på Kykladerna - pelasgerna 488
Den minoiska kulturen (ca 3500–1200 fvt) 490
Mykensk konst, skriftspråk och mykenska gudar hämtades från det minoiska Kreta 493
De mörka århundradena i Grekland var kanske inte så mörka när allt kom omkring 495
Den arkaiska grekiska perioden (ca 800–480 fvt) och inflytande från den cypro-feniciska religionen och Levanten 498
Fenicierna öppnade nya kontakter mellan Främre Orienten och Euboia i det grekiska området samt västra Medelhavet från 900-talet fvt 499
Religion och gudar 503
Daidalos och orientaliseringsperioden 504
Den grekiska religionens grund i Främre orienten och Anatolien 506
De grekiska indoeuropeiska gudarna med ”oklanderlig härstamning” respektive ”främmande” orientaliska gudar 506
Kypria, Iliaden och andra myter om det trojanska kriget, Hesiodos teogoni och den svartfiguriga keramiken (ca 600- till 400-talen fvt) 507
Hesiodos teogoni från skapelsen och framåt (Boiotien) 508
Guldåldern, de olika tidsåldrarna och Pandoras ask med alla olyckor 516
Gudaväsen som låg med jordens kvinnor och födde jättar som var urtidens hjältar i både grekiska myter och Första Mosebok i Bibeln 517
Levantinska gudar i Hesiodos teogoni 519
Zeus – Bland annat den anatoliska guden Ti, den syriske Baal Hadad och den egyptiske Amon 520
Hera - prästinna (Hiereia) 521
Hestia – härden och ”huset” i Kilikien 522
Artemis - Attart, Astarte, Ishtar 522
Apollon – Apaliunas i Troja/hurritiske Aplu/semitiske Reshep/Baal Hadad/mesopotamiske Nergal – krig och pest, herde, orakel och solgud 522
Athena, krig, visdom, hästar, uggla som Tyros gudinnan och egyptiska Neith, född ur Zeus huvud som Teshub ur Kumarbis huvud, evig jungfru som Anat, Shaushka etc. 526
Gorgonerna och Medusa – Humbaba i Gilgamesheposet 527
Hyakinthos var den egyptiske Nefertem som dog och återuppstod 528
Den levantinska Afrodite och Kothar-wa-Khasis/Hefaistos, Hermafroditos (Ishtar/Attar), Adonis, Duvan 528
Adonis (Herren) kom från Byblos i Fenicien via Cypern 530

Guden Baal/Bel i grekiska myter 531
Antikens mysteriefilosofier 532
Mysteriekulterna under antiken 532
Orficismen (ca 500-talet fvt) – människan är både himmel och jord, reinkarnation 534
Eleusinska mysteriet – Demeter, Persefone, Dionysos, kopplat till orficismen i slutet av 400-talet fvt . 536
Mysteriet på Samothrake och de Kabiriska mysterierna 538
Dionysos mysterium med koppling till orficismen 541
Afrodites festival och mysterium (Afrodisia) 542
Mysteriernas gemensamma kärna - undervisning om människans beskaffenhet och yttersta mål 543
Naturfilosoferna försökte förstå kosmos lagar (500-talet fvt) 545
Matematik och astronomi i det nybabyloniska riket 545
De första grekiska naturfilosoferna från Miletos i Karien (500-talet fvt) 545
Naturfilosofer från Jonien – Pythagoras, Herakleitos och Xenofanes 548
De moderna filosofernas syn på Varandet och anden 554
Dagens kunskap om vårt materiella universum 555
Sammanfattning 557
DNA-vetenskapen har motbevisat tron på olika mänskliga raser och på en särskilt högstående ”arisk” eller ”indoeuropeisk” ras 557
Modergudinnan var universum och den ursprungliga Skaparen, kärleksgudinnan var den första regenten över himlen och tiden, stjärnbilderna var de astrala gudarna 559
De nordiska asa-gudarna var de anatoliska taurus-gudarna och vana-gudarna var sumeriska gudar 559
De manliga krigs- och skapargudarna kom till makten långt efter gudinnan och dyrkan av krig och erövringar ledde till bronsålderskollapsen 559
Kungarikena Israel och Juda som de beskrivs i Bibeln har aldrig funnits och JHWH som dyrkades i Jerusalem var en kananeisk-egyptisk blandning av Baal och Set som stödde sig på gudinnan Anat 560
Berättelser i Tanak/GT hämtades från mesopotamiska och egyptiska myter 560
Den påstått överlägsna ”indoeuropeiska” grekiska kulturen under antiken och de grekiska gudarna kom liksom alfabetet från Främre orienten 562
Antikens grekiska mysterier och orficismen byggde på Främre orientens myter om modergudinnan som universum och om solåret, kärleken och fruktbarheten. De innehöll inga ockulta hemligheter som gav makt över människor och andar som påstås inom dagens ”västerländska esoterism” 562
Inom orficismen blev det gudomliga en balanserat manligt-kvinnlig kraft 563
Den ”västerländska esoterismens” ockulta symboler var egyptiska gudar och hieroglyfer 563
De grekiska naturfilosoferna funderade över universums funktion med grund i egyptisk och babylonisk vetenskap som i sin tur hade sin grund i den sumeriska kulturen 564

INLEDNING

VÅRT MÄNSKLIGA PROJEKT – DEN SJÄLSLIGA EVOLUTIONEN GENOM LIV EFTER LIV SOM SÅ SMÅNINGOM OCKSÅ FULLBORDAR DET HÖGRE SJÄLVETS EVOLUTION I UNIVERSUM

Mitt eget andliga utvecklingsprojekt i det här livet startade helt oväntat med ett andligt genombrott i augusti 1999. Sedan 2001 har jag dokumenterat mina andliga upplevelser och mitt sökande efter den sanna historien bakom de gamla mysteriefilosofierna och de monoteistiska religionernas uppkomst i ett flertal böcker och även i en sammanfattning på min webbplats, kunskapskonsult.com. En sammanfattning av mina upplevelser finns också i böckerna ”Den stora omvälvningen” (2018) och ”Kärleksgudinnans återkomst” (2018). Den här boken är den första i en serie som jag började arbeta med hösten 2018 och har gett rubriken ”Vårt mänskliga projekt” med underrubriken ”Vilka vi är, varifrån vi kommer och vart vi är på väg”. Frågorna om vår egen och universums uppkomst och beskaffenhet verkar vara grundläggande frågor som mänskligheten har ställt sig så långt tillbaka som vi kan spåra kulturella yttringar.

Genom mina egna upplevelser av den själsliga och andliga evolutionens fullbordan och mitt arbete med att försöka förstå vår mänskliga historia har jag insett att det finns ett mål och en mening med vår, mänsklighetens, gemensamma utveckling från vår första början i Afrika och fram till idag. Vi har alla varit deltagare i mänsklighetens utvecklingsprojekt där vi, förutom att kämpa för att överleva, har försökt förstå oss själva och den värld vi lever i och även föra vidare våra kunskaper till kommande generationer. Målet för vårt mänskliga utvecklingsprojekt här på jorden är att varje själ skall kunna nå den själsliga evolutionens fullbordan i form av en tillräcklig nivå av kunskap, kärlek och kraft som räcker för att öppna dörren till den andliga dimensionen och frigöra själen från behovet av nya inkarnationer. Genom fullbordan av själens evolution på jorden fullbordas också det egna högre Självets evolution i universum.

Idag vet vi genom vetenskapens framsteg mer än någonsin om universums, jordens och vår egen fysiska evolution. Men vår själsliga och andliga evolution är som jag ser det i allmänhet ett helt okänt område, dolt i en dimma av filosofiska spekulationer och religiösa propaganda utan fast förankring i verkliga upplevelser. Hur totalt oväntat och främmande det än har varit, till och med för mig själv, har jag sedan augusti 1999 fått uppleva en oerhört stark andlig utveckling som sommaren 2003 kulminerade i den själsliga och andliga evolutionens fullbordan i form av det universella buddhaskapet.

SJÄLENS INKARNATIONER I LIV EFTER LIV ÄR MEDLET FÖR DET HÖGRE SJÄLVETS EVOLUTION

När det, som senare visade sig vara de sista stegen i min själsliga utveckling, helt oväntat hade startat i augusti 1999 fick jag nästan omedelbart en intuitiv känsla av att det skulle ske något stort och omvälvande, att det fanns en plan. Men vad som skulle ske och vad som låg i planen var helt okänt. Jag fick en känsla av att jag stod med ryggen mot en mur eller vägg bakom vilken det fanns ett oerhört starkt tryck och jag var rädd att muren skulle brista och att jag skulle dränkas av det okända som fanns bakom den. Under tiden som följde visade det sig att muren mot det omedvetna bland annat dolde minnen från många olika tidigare liv som steg för steg blev medvetna när min utvecklingsprocess drevs framåt genom starka kraftpåslag, drömmar och visioner.

Den första påminnelsen från tidigare liv hade jag faktiskt fått redan som litet barn när jag gång på gång drömde att jag var en vuxen som levde i en främmande sydlig men karg miljö där vi bodde i halv nedgrävda boningar. I drömmarna visste jag att det mitt lyckligaste liv. Numera tror jag att detta var minnen från ett liv i ett forntida pythagoreiskt brödraskap, kanske i södra Italien. Efter mitt andliga genombrott i augusti 1999 fick jag ganska snart upp minnen från ett liv i Karnak i Thebe i Egypten omkring för omkring 3000 år sedan, som jag senare förknippade med farao Thutmosis III (r. ca 1479–1425 fvt). Snart därefter insåg jag att Hilma af Klint hade målat scener från mitt eget liv redan omkring1907 och efter flera månader tvingades jag acceptera att hennes liv var mitt eget föregående liv. Våren 2000 kom åter det ”egyptiska temat” upp i mitt medvetande och

under en träningskurs hade jag en stark andlig upplevelse där jag stod i fören på en båt som färdades i en ljum bris över ett hav av guld och att vi nådde en gyllene stad där det fanns ett hus som jag visste att jag så småningom skulle komma att bo i. Jag förstod senare att detta handlade om den forntida egyptiska tron på västerlandet och de saligas öar, dit själen förs efter döden i Maats eller Ras båt. Under den träningskurs som kulminerade i min upplevelse av att färdas i Maats båt hade jag också fått upp en mängd bilder av egyptiska smycken, mumiefodral, sarkofager och den speciella turkosblå färg som jag förknippar med det gamla Egypten.

Under de följande åren fram till våren 2003 trängde minnen från många tidiga liv fram från det omedvetna och jag lyckades så småningom skapa ett slags geografisk karta och tidsmässig kronologi över min själsliga evolution i olika liv och kulturer. Jag hade en stark känsla av att framstegen i min nuvarande utveckling var beroende av att jag förstod min egen bakgrund i form av tidigare liv. Den sista pusselbiten kom på plats när jag insåg att jag hade varit Padmasambhavas lärjunge Trisong Detsen i ett liv i Tibet på 700-talet. När jag såg den fullständiga listan blev det tydligt att min själ hade vissa drag som återkom i många liv. Den allra starkaste aspekten av personlighetsprofilen var den som beskrev filosofen/forskaren/prästen/prästinnan. I de tidigaste högkulturerna, till exempel i Mesopotamien och Egypten, var dessa roller helt integrerade och de återkom också gång på gång i mina tidigare liv. Dessa roller var ursprungligen förenade i en person, som i fallet med de sumeriska prästerna och prästinnorna som var filosofer och även studerade natthimlen och dokumenterade sin forskning i generation efter generation. Ett annat exempel är pythagoréerna som samtidigt var filosofer och matematiker.

En annan personlighetstyp som också återkom i mina tidigare liv var visionären som hade starka andliga upplevelser och dokumenterade dessa i text och/eller bild. I mitt eget liv hade ett intresse för naturvetenskap funnits länge, men helt oväntat bröt också en stark läggning för filosofi och mystik fram från hösten 1999 och framåt. Jag är därmed på sätt och vis tillbaka i det allra tidigaste förhållningssättet från Sumer där vetenskap och filosofi förenades i prästinnorna i Inannas tempel i Uruk. Den slutliga bilden av mina tidigare liv finns i nedanstående tabell.

Tidigare liv	**Filosof/präst(-inna)**	**Konstnär**	**Mystiker**	**Krigare**
Dyrkan av den neolitiska Modergudinnan				
Sumer (~2000 fvt)	X		X	
Egypten, Thutmosis III (~1500 fvt)	X			X
Babel, Nebukadnessar II:s regeringstid (604-561 fvt)	X			
Pythagoré (ca 500 fvt)	X		X	
Taoist i Kina	X		X	
Liv i Indien	X			
Iamblichus (ca 245-325 vt)	X		X	
Buddhistisk lärare i Kina (~500-talet vt)	X			
Trisong Detsen, Tibet (~ ?-793)	X			X
Hildegard av Bingen (1100-talet)	X	X	X	
Fra Angelico (~1395-1455)	(X)	X	X	
Inka i Peru	X		X	
Juan del Castillo (?-1535)	X		X	
Tycho Brahe (1546-1601)	X			
Jane Lead (1624-1704)	X		X	
Louis-Claude de Saint-Martin (1743-1803)	X		X	
Ett fattigt liv i armod utanför samhället				
Hilma af Klint (1862-1944)	X	X	X	

MÅLET FÖR VÅR SJÄLSLIGA EVOLUTION HÄR PÅ JORDEN ÄR ATT FÖRENAS MED VÅRT ANDLIGA URSPRUNG I DEN STÖRSTA KÄRLEKEN OCH NÅ UNIVERSELLT MEDVETANDE

De sista stegen i min själsliga evolution mellan hösten 1999 och sommaren 2003 tog sig uttryck som jag så småningom förstod hade samband med olika forntida mysteriefilosofier. Processen karaktäriserades av ett antal stora genombrott från en medvetandenivå av till nästa. I det första genombrottet, som kom redan under processens första vecka hösten 1999, lämnade mitt medvetande kroppen och nådde för ett ögonblick en nivå av total frihet och tomhet där jag visste att jag hade varit tidigare. Det första årets utveckling skedde sedan på själens nivå och kulminerade i upplevelsen av att jag stod i fören på Maats/Ras båt och kom till de saligas öar, där brudkammaren fanns och min boning en gång skulle vara. Genombrottet till nästa nivå kom sommaren 2000 och innebar ett medvetandegörande av det universella Självets nivå och att medvetandet utforskade universum. Sommaren 2001 kom nästa genombrott, nu lyftes medvetandet till den universella kärlekens nivå vilket markerades av ett oerhört starkt kraftgenombrott och en vision av den manligt-kvinnliga kärlekskraften, Eros. Den gudomliga, manligt-kvinnliga, kraft som jag såg kunde jag långt senare identifiera som en vision av den sumeriska kärleksgudinnan Inanna förenad med hennes älskade Dumuzi. Inanna var prototypen för många senare kärleksgudinnor och -gudar, till exempel Astarte, Ashera, Afrodite, Dionysos, Hathor, Isis o.s.v. och också för orficismens Eros.

Under dessa år upplevde jag mängder av drömmar och visioner där symboler från bland annat den gamla sumeriska kulturen, det forntida Egypten, den grekiska orfiska filosofin och vajrayanabuddhismen framträdde som levande andliga krafter. Dessa mysterier och filosofier var inget som jag hade känt till innan dessa upplevelser, men jag insåg att det hela på något sätt var knutet till upplevelser och insikter från tidigare liv.

7/7-2001.

Vi tränade armträning och fick Qi-reglering nu före middagen och jag fick ett enormt genombrott. Det var som om jag var i en vulkan, som om jag <u>var</u> en vulkan som fick utbrott. Eld, lava, obeskrivligt starkt. Mitt i upplevelsen var det som om någon frågade något, jag svarade i alla fall ”Jag är Guds”. Jag föll på knä, tackade, bad Fader vår. Det sprängde överallt i kroppen, öppnade väl upp det som fanns kvar att öppna upp. Grät, tänkte på att detta är för stort för mig ensam, vi måste hjälpas åt. Vi är ju här för att hjälpa varandra. Dessa enorma krafter, de öppnar verkligen kanalerna nu. Jag förstår inte vad som händer, och det gör väl ingen annan heller. Måste försöka vara vuxen detta. Förhärligad i honom/henne. Kom ihåg att jag såg åtminstone en gestalt i ”eldskenet”. Något högt väsen, så vackert.

Den gestalt jag såg var otroligt hög, som gjord av levande guld. Det var som om den var både manlig och kvinnlig på samma gång. Det vackra ansiktet var delat, som om en manlig och en kvinnlig tvilling satts samman. Det fanns ingen ”söm” eller synlig skarv utan det var verkligen <u>en</u> gestalt, men den ena sidan var manlig och den andra kvinnlig. I perfekt balans och jämlikhet. En gudomlig manifestation. I samband med denna otroligt starka upplevelse fick jag en fråga som tydligen löd ”vem tillhör du?”. Jag svarade ”jag är Guds”.

Sommaren 2002 nådde jag nästa nivå som kännetecknades av visioner av ett kors av vit kristall och under de följande månaderna började symboler och krafter från forntida indiska filosofier som en dakini (gröna Tara), shivalinga och olika buddhistiska tecken att visa sig i drömmar och visioner. Min andliga utveckling kulminerade sedan sommaren 2003 år i en personlig fullbordan som manifesterade sig som en universell trikaya-buddha. I ett av de sista stegen i processen blev jag medveten om min egen upplysta buddhanatur. I nästa ögonblick fick jag uppleva en invigning i mysteriet vilket skedde i en gammal mysteriegrotta, men nu var allt modernt och upplyst. Tidigare hade människor varit berusade och krupit upp till grottan genom en gång, men vi åkte hiss och lyftes automatiskt upp på en plattform.

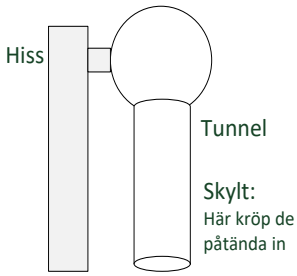
11/5 2003 klockan 03.15

Jag blev väckt gång på gång av våra grannar som smällde i bildörrar. Jag fick en insikt om att jag blivit väckt gång på gång i min process, men att jag somnat om efter varje gång. Att jag sett ljuset men glömt det igen varje gång. Jag insåg i alla fall att nu skulle kraften släppas på och att vi var tvungna att ha en representant för varje inriktning som kanaliserade ut den, annars skulle vi aldrig klara av det. Kraften skulle vara alldeles för stark för en enda människa. Eller att den inte blev komplett om det inte fanns en representant för varje inriktning, antagligen var båda faktorerna viktiga. Kanske var det där jag förstod att Barbro var den femte, den som representerar den dolda, ockulta, intuitiva kunskapen. Men jag var också rädd att hoppa i galen tunna den här gången, att skapa felaktiga mönster.

Skeendet började med att jag såg ett starkt violett sken/form. Jag visste att jag aldrig sett just denna färg inom mig förut.

Sedan såg jag ett gyllene buddhahuvud inifrån, jag var alltså där inne. Buddhan var fantastiskt lysande, gyllene, underbart vacker, obeskrivlig i ord. Det var som en mask eller ihålig staty, jag var inne i den och tittade ut genom ögonöppningarna. Jag såg samtidigt inifrån och utanför. Det var en speciell sak i pannan. Det liknade en kon, väldigt dyrbar, guld, juveler. Buddhan hade den där opersonliga kvalitén som synen av det gudomliga den 7/7 2001. Levande guld. Medvetenhet men inte personlighet. Men det var mitt eget ljus som lyste ut från insidan av buddhahuvudet. Ljuset som strålade ut genom ögonhålorna. Golgata, ”skallen”.

Jag var plötsligt i en ny upplevelse av att vi var någonstans, vi skulle få se en sevärdhet, det var en guidad tur. Det som visades var en gammal grotta, men nu var den modern. Man såg den på något sätt i genomskärning. Tidigare hade människor krupit upp till grottan genom en gång, men vi åkte hiss. Vi lyftes upp på en plattform.

Jag förstod att grottan använts av ”hippies” som varit där och fått hallucinationer. Nu när jag skriver tror jag att det handlade om forntida kulter. (Soma=drog.) Till min förvåning skulle också vi sova i grottan, men nu var det ljust och luftigt. Luften skulle vara ovanligt välgörande, p.g.a. överskott på ozon tror jag. Plötsligt kom en signal om att nu var det dags! Nu skulle vi förenas! Den var lite vek, höll på att vika sig, men kom i alla fall in. Kärlek utan sexuell laddning. Det var verkligen som om strömmen slogs på. Det var strömmen som slogs på! En enorm kraft! Efteråt skulle vi gå ut. Jag såg Lars med någon annan som han älskar. Någon som han har ett förhållande med, en relation till? Kanske hans Mästare. Någon frågade mig om jag var helt säker på att vi skulle gå ut nu efter denna förening, och jag svarade ”ja”.

12/5 2003

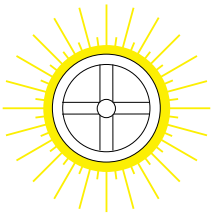
I går såg jag alla mina liv här på Jorden dra förbi. All aktivitet, all kamp, all glädje, all sorg, all kärlek. Det var inga detaljer eller individualiteter, men ändå jag, min unika själs egenskaper som hela tiden fanns där. Envis, kämpande, stursk, men också kärleksfull. Det var en känsla av gemenskap med Jorden, grönska och solljus, ömhet, förståelse, överseende. Försoning.

I den allra sista stora invigningen ovan i mysteriegrottan, som jag upplevde som en sammansmältning med den högsta kraften, slungades mitt medvetande tillbaka till Big Bang och till tillståndet före denna händelse. Men där blev allt svart, eller rättare sagt hade jag inget minne av vad som

fanns där, före eller utanför vårt universum, när jag kom tillbaka. Jag fick en känsla av att vi inte kunde förstå det från vår ståndpunkt i det fysiska universum, men att vägen dit ändå var öppen för mig och att jag en gång skulle återvända dit. Några veckor senare fick jag en oerhört stark upplevelse av den universella buddhan, det universella högre Självet och den universella kraften som strålar ut över universum.

28/6 2003 Klockan 00.09.

Jag vaknade klockan 24.00 och tänkte gå upp och träna. I samma sekund fick jag kontakt med Lars och jag kände att vi alla var i kontakt. Jag såg en kvinnlig lärare. Trikaya-buddhan sänktes ner. Jag hörde orden lagen, dharma, och ett enormt gyllene hjul av vitt guld skapades i Universum. Det slungades på något sätt ut från Jorden och var kolossalt, det strålade ut över hela Universum som ett enormt fyrverkeri. Hjulet verkade hamna med sitt nav i centrum av Universum.

Jag var i mitten. Jag hörde orden ”Trisong Detsen. Rymdens och himlens moder.” I det samma kände jag att jag växte upp till centrum av Universum i form av den gyllene buddhan. En enormt stark känsla av kraft, styrka, utvaldhet. Vi var alla i kontakt, jag frågade Lars, ”lever du?”. Jag fick någon slags signal om att det var OK. En oerhört stark kraft började strömma igenom mig, ut över Universum genom ekrarna i hjulet. Det fortsatte i en andra våg av något svagare kraft, kanske mer ut över Jorden. Dharma-Dhatu, rymdens och himlens moder. Tack Gode Gud för allt. Amen.

I denna otroligt starka upplevelse manifesterades alltså den universella lagen, dharma, i form av ett enormt gyllene hjul av vitt guld som hade sitt centrum i universums centrum och strålade ut över hela universum som ett enormt fyrverkeri. Budskapet handlade om den universella buddhan som var mitt eget högre Själv, att jag var en kvinnlig lärare, om den universella sanningen i form av dharmas hjul samt att universum var dharma-dhatu. Jag hade aldrig hört ordet ”dharma-dhatu” tidigare, när jag slog upp det nästa morgon fick jag veta att det tydligen är ett nyckelbegrepp inom mahayanabuddhismen som ungefär betyder den universella lagen, den universella sanningen, källan till kunskapen eller läran. På engelska Wikipedia sägs det idag att dharma-dhatu betyder den absoluta verklighetens (dharmas) ”dimension”, ”rike” eller ”sfär” (dhatu). Det är inom mahayanabuddhismen hela universum med allt synligt och osynligt eller ”den eviga sanningens rike” och skall vara analogt med andra begrepp som ”tathata” (den sanna verkligheten), tomheten, ” dependent co-arising” eller ”den eviga buddhan”.[1]

Min egen tolkning av mina upplevelser av det högre Självets fullbordan, den universella lagens hjul genom vilken en oerhört stark kraft strömmar ut över universum samt meddelandet om ”Dharma-Dhatu, rymdens och himlens moder” är att vårt universum verkligen är den livmoder i vilken anden, de högre Självet, utvecklas genom själens många liv på jorden. Den universella lagen är den andliga evolutionens lag, de högre Självens utveckling genom själens erfarenheter i liv efter liv i en fysisk kropp med målet att varje högre Själv skall fullkomnas genom att själen slutligen fyller måttet av kärlek, kunskap och kraft i ett sista fysiskt liv. Den själsliga och andliga evolutionens mål är det fullkomnade högre Självet, ett universellt medvetande som är ett med den gudomliga kraft som genomsyrar vårt universum. Den slutliga insikten som leder till frigörelse och återvändande till ursprunget är insikten att vi är ett med det högsta Självet.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Dharmadhatu

17/7-2003

Orolig natt. Jag insåg att jag hållit på med den sista ansningen av mig själv som beskrivs i Joh 15. De torra grenarna som klipps av och kastas i elden. Plötsligt förstod jag att jag var Ananda, och i detsamma satte min själ av hemåt. Men på gränsen möttes jag av följande tecken.

Bredvid var en skylt med en text som började "Vi älskar dig men du måste bli kvar". Jag minns inte fortsättningen som antagligen handlade om hur länge jag skulle bli tvungen att stanna kvar.

Den allra sista insikten handlade alltså om att "jag är Ananda". Detta är det slutliga självmedvetandet och den slutliga självkännedomen som hela utvecklingen har strävat efter att skapa. Det allra heligaste, den allra största kärleken och föreningen med det högsta Självet, den universella Anden som är vårt andliga ursprung, kan och skall förverkligas i ett mänskligt liv, i en fysisk kropp. I det ögonblicket förenas existensens alla nivåer i form av det jordiska jaget, själen, det egna högre Självet och det högsta universella Självet i ett gemensamt medvetande. Vi är alltså en del av det högsta, gudomliga Självet, och denna insikt befriade min själ som genast försökte ta sig hem till sitt ursprung. Jag fick dock ett meddelande om att jag hade fler uppgifter att utföra och att jag var tvungen att stanna kvar i den materiella dimensionen så länge.

Genom den andliga utvecklingen under åren 1999 till 2003 insåg jag att "jaget", den aktuella personligheten i det här livet, är den fysiska människan med sina sinnesförnimmelser och tankar, men att det också finns en andlig dimension i alla människor i form av vår själ. Själen är dock i allmänhet dold bakom muren mot det omedvetna. Själen är en gudomlig gnista, en liten del av det egna högre Självet som fötts in i en fysisk kropp för att lära och utveckla sin kärlekskraft. Det högre Självet är summan av själens erfarenheter i alla tidigare liv och det kan bara nå sin fullkomning genom att själen når den själsliga evolutionens mål i ett sista fysiskt liv. Min andliga fullbordan i det här livet var bara det sista steget i en utveckling som hade pågått i tusentals år, i många liv i alla möjliga olika kulturer över hela jorden och i både manliga och kvinnliga kroppar.

ANDLIGA KOMMUNIKATIONER – MEDDELANDE FRÅN SJÄLEN OCH DET HÖGRE SJÄLVET

Redan från första dagen av mitt andliga genombrott i augusti 1999 hade jag fått visioner och starka och förutsägande drömmar, vilket var något helt nytt för mig. Så småningom började jag också få mediala budskap i talad form som dikterades via en inre röst, jag samlade dessa i en text som jag kallade "Meddelanden från mina Lärare". Hösten 2001 fick jag sedan ta emot en text som jag kallade "Texten från de Höga Mästarna". Där sades att denna text var den första delen av något som skall bli ett helt budskap till hela mänskligheten. Mänsklighetens strävanden skulle komma att få en helt ny inriktning och en ny tidsålder inleddes. Det hela sades handla om människornas andliga evolution, om att varje själ som går ner i en inkarnation har som uppgift att utvecklas mot det slutliga målet som är att förenas med det Gudomliga och nå en gudomlig status. Vägen för varje individ att nå sin fulla potential sades vara den egna inre vägen, inte att slaviskt lyda olika yttre påbud utan att man finner sin egen trygghet och styrka genom att verkligen känna sig själv. Det som skulle ske handlade om att förmedla kunskapen om den själsliga och andliga evolutionen till mänskligheten och på så sätt ge deras barn på jorden en mer direkt hjälp på deras väg mot fullkomnande. I inledningen till Texten från de Höga Mästarna sades Ananda vara den som stod för budskapet. Jag upptäckte senare att "Ananda" är ett indiskt begrepp som sägs betyda "det högsta Självet".

Jag kämpade i många år med att acceptera dessa meddelanden, det var verkligen inget som jag varken hade strävat efter eller förväntat mig. Det var också svårt att förstå vad eller vilka dessa andliga lärare och mästare egentligen var, vad andliga kontakter egentligen är och vilka som leder det andliga projektet som jag upplevde mig vara en medarbetare i. När jag under en period i början

av min andliga utveckling fick direkt kontakt med den andliga dimensionen och tog emot det som jag kallade Meddelanden från mina Lärare och Texten från de Höga Mästarna upplevde jag att dessa kommunikationer kom från en källa helt utanför mig själv. Med inspiration från Hilma af Klint, som hade upplevt liknande andliga mediala kontakter, kallade jag dessa kontakter för de Höga Mästarna. Men med tiden började jag förstå att de bilder som Hilma af Klint hade tagit emot på, som hon upplevde det medial väg, i verkligheten var bilder från mitt eget liv, som alltså var Hilmas kommande liv. Kontakterna mellan de olika liven framställdes i mina drömmar som en dubbelriktad kamera och jag vet numera att det som upplevdes som helt utifrån kommande information i verkligheten kom från eller via mitt eget högre Själv. I varje steg av arbetet under de senaste tjugo åren har min egen kunskap och förståelse blivit allt tydligare och då har jag också steg för steg förstått i vilka sammanhang i mitt liv som Hilmas bilder skapades.

De höga Mästarna är alltså våra egna högre Själv, ett resultat av alla våra individuella inkarnationer som genom sin position bortom tid och rum kan förmedla viss information mellan liven om omständigheterna är de rätta, men som i övrigt är helt dolda och tysta. De Höga Mästarnas projekt är vårt eget mänskliga andliga evolutionsprojekt. De Höga Mästarna är våra egna högre Själv som verkar på den andliga nivån för att hjälpa oss människor framåt i den mån de kan. De kan bara ge oss hjälp från den andliga nivån genom inspiration och intuition, de kan aldrig ta materiell form eller direkt påverka jordiska skeenden. Människans egen vilja måste alltid råda, om någon yttre kraft skulle bestämma över henne skulle hela meningen med den själsliga evolutionen försvinna.

Jag upplevde alltså mina andliga kommunikationer som ytterst främmande och faktiskt något skamfyllt. Jag fann visserligen en viss tröst i insikten att det hade funnits en visionär ådra i många av de tidigare liv som jag hade blivit medveten om, och jag hade också en stark känsla av att det fanns en plan bakom allt jag upplevde. Men planen var helt okänd och jag hade ingen aning om vad det hela skulle leda till innan jag fick uppleva den själsliga och andliga evolutionens fullbordan. Men idag vet jag alltså att man, när muren mot det omedvetna börjar raseras, får kontakt med sin egen själ och att själen i sin tur har kontakt med den andliga verkligheten i form av det egna högre Självet. De sanna andliga, mediala, kontakterna sker med den egna själen och det egna högre Självet. Det är bara det egna högre Självet – som finns utanför tiden och rummet - som undantagsvis kan förmedla information från ens egna tidigare liv och från kommande händelser. Muren mot det omedvetna är i allmänhet stängd, det är bara i slutet av den själsliga och andliga evolutionen som den med stor möda kan öppnas på vid gavel.

Den allmänna bilden av den andliga verkligheten är oerhört förvriden genom de monoteistiska religionernas idéer om en Messias eller sista imam som skall komma och starta ett stort krig och döma alla ”syndare” till evig pina i helvetet medan de ”rättfärdiga” skall väckas upp från döden och lyftas upp till himlen. Lika felaktiga är kristendomens idéer om goda och onda änglar samt ”den västerländska esoterismens” läror om olika planetandar, elementarandar och teosofiska nedstigna mästare. Dessa missuppfattningar måste ersättas av en sannare bild av den andliga verkligheten eftersom de ytterst påverkar hur vi ser på både vårt eget ansvar som mänsklighet för det som händer på jorden och vår egen utveckling och vårt eget personliga ansvar för att på egen hand nå det slutliga målet för vår själsliga evolution här på jorden. Vi människor som lever på jorden har helt och hållet ansvar för det som sker här, till skillnad från att allt skulle styras av en ”Gud”, Messias, ”ärkeänglar” eller ”dolda hemliga mästare”. Vår själsliga, och i förlängningen andliga, utveckling sker genom själens många inkarnationer där vi utvecklar kärlek, kunskap och kraft, till skillnad från, som påstås inom monoteismen, under ett enda liv på jorden. Det finns heller inga inbyggda straff eller belöningar i kommande liv för handlingar i tidigare liv. Ett liv i välmåga är ingen belöning för tidigare livs rättfärdighet och ett svårt liv är inget straff för tidigare livs synder. Alla liv har sina egna belöningar och utmaningar, det yttersta syftet med alla människors liv är själens och i förlängningen det högre Självets utveckling.

SAMMANFATTNING AV MINA INSIKTER OM DEN SJÄLSLIGA OCH ANDLIGA EVOLUTIONEN

Det mysterium jag fick uppleva innehöll alltså element från flera forntida mysteriefilosofier. Men det hela handlade inte om att gå tillbaka och återuppliva gamla, glömda bruk där man hade berusat sig och krupit in i en grotta, utan om ett nytt, upplyst mysterium där man genom den själsliga och andliga evolutionens inneboende kraft automatiskt lyfts upp till nästa nivå när tiden är inne. Man kan inte tvinga fram en själslig och andlig utveckling med yttre medel, utvecklingen sker helt av sin egen inneboende kraft och genom allt man möter i liv efter liv. Genom mina upplevelser i det här livet av de sista stegen i den själsliga och andliga evolutionen och dess fullbordan har jag fått egna svar på frågor om vår existens som människor har ställt sig i tusentals år.

Jag vet nu att:

- Vårt universum har både en andlig och en materiell dimension. Vårt universum är en moder, den livmoder i vilken vårt högre Själv utvecklas med målet att nå den andliga evolutionens fullbordan och med fullt universellt medvetande kunna återvända till en tillvaro bortom vårt universum.
- Det högre Självet utvecklas genom att en gnista eller droppe av det föds som en själ i ett nytt mänskligt liv på jorden, där den växer i kärlek, kunskap och kraft innan den åter förenas med sitt ursprung, det högre Självet. Den andliga evolutionen, det högre Självets evolution, sker genom själens utveckling i liv efter liv här på jorden där den steg för steg samlar kärlek, kunskap och kraft som den för med sig tillbaka till det högre Självet. Genom själens evolution på jorden bygger det högre Självet på så sätt upp ett allt större andligt förråd av kärlek, kunskap och kraft.
- Vi människor här på jorden består, förutom av vår biologiska varelse, även av en själ som vi i allmänhet inte är medvetna om. Vi människor är både ande och materia. Själen är en gnista eller ett frö, ett andligt liv, som kommer från vårt eget högre Själv som finns i universums andliga dimension. Själen är varken manlig eller kvinnlig, men den måste utvecklas i både manliga och kvinnliga fysiska liv och båda könens erfarenheter är lika viktiga.
- Målet för själens evolution är att den i ett sista jordiskt liv skall nå en nivå av kärlek, kunskap och kraft som hjälper medvetandet att förflyttas från det jordiska jagets nivå till själens nivå och så småningom till det högre Självets nivå. Genom denna process, som innebär en stegvis rening och frigörelse på en nivå, ett öppnande av muren mot det omedvetna på den aktuella nivån samt en förening med nästa medvetandenivå, förenas så småningom det jordiska jagets, själens och det högre Självets medvetande till ett och man når det universella medvetandets nivå. När detta har skett har man nått fullt medvetande på både det jordiska jagets, själens och det högre Självets nivå och är klar för det sista stora steget på resan genom liven. Detta slutmål för den själsliga och andliga evolutionen innebär att själen inte behöver inkarneras i fler fysiska liv och att det högre Självet nått sin fullbordan och därför kan vända tillbaka till sitt gudomliga ursprung bortom vårt fysiska universum.
- Själens inkarnationer i liv efter liv är en nödvändig förutsättning för den andliga evolutionen. Men själen är inte detsamma som det jordiska jaget, det är inte ”jaget” i form av den tidigare jordiska personligheten som reinkarneras i nästa liv. I varje nytt liv kommer själen till den fysiska kroppen som ett litet omedvetet gyllene barn från det högre Självet, medan det högre Självet härbärgerar erfarenheter från alla tidigare liv på sin nivå.
- Vår själsliga och andliga evolution drivs av en inneboende kraft och den sker lika naturligt som vår biologiska evolution. Man varken kan eller behöver påverka den själsliga och andliga evolutionen på något sätt, livet på jorden är den enda skola som behövs för själens förkovran.
- Trots att min egen andliga fullbordan slutligen skedde i samband med visioner av symboler som jag förknippar med vajrayanabuddhismen, är varken buddhismen eller andra religioner den slutliga vägen till den själsliga och andliga evolutionens fullbordan. Under slutfasen av min utveckling fick jag i drömmar och visioner upp symboler från många andra forntida

filosofier, som den sumeriska kulturen med Inanna-Dumuzi som framträdde som den manligt-kvinnliga Eros, den forntida egyptiska kulturen med pyramider, gudinnans dyrbara smycken, resan i fören på Maats/Ras båt till västerlandet och så vidare. Historien om mysterierna startade med jägarna-samlarnas skådande av stjärnhimlen och utvecklades i tusentals år i forntida kulturer i Sumer, Egypten och resten av Främre Orienten, fortsatte i antikens Grekland i form av bland annat mysterier i Eleusis och på andra platser, genom pythagoreisk filosofi, orficism och slutligen sokratiska filosofier som spreds vidare genom hellenismen till bland annat Ashoka i Indien där de gav upphov till de dharmiska religionerna och så småningom vajrayanabuddhismen. Jag fick också många uppmaningar att inte glömma den gamla modergudinnan, som jag så småningom förstod var den ursprungliga bilden av universum. Hela mänsklighetens historia gav kraft till slutfasen av min egen själsliga evolution, samtidigt som processen kombinerades med våra nutida naturvetenskapliga kunskaper och metoder. Dagens läge bygger på mänsklighetens och vår egen själs sökande efter kunskap under många tusen år, varje steg har varit nödvändigt och inget steg borde glömmas bort eller föraktas.

- Alla människor har samma konstitution i form av en gudomlig själ som lever i en fysisk kropp. Alla människors själar har samma andliga ursprung och alla människors kroppar har samma biologiska ursprung. Mänsklighetens utveckling är en enhet, både ur andlig och biologisk synvinkel. Varje mänskligt liv på jorden är en gåva som möjliggör den gudomliga andens utveckling och tillväxt, materien är den moder som föder det gudomliga barnet.
- Alla människor har samma yttersta mål, oavsett om de är medvetna om det eller inte, nämligen att själen utvecklas så att den så småningom, i något mänskligt liv, kan ta det sista steget i evolutionen och därmed möjliggöra att det högre Självet når sin fullbordan i vårt universum. Grundkravet för att själen skall kunna utvecklas är att människans grundläggande behov av mat och vatten samt fred och fysisk trygghet tillgodoses. Men själens sökande efter kunskap om sina egna och universums materiella och andliga dimensioner kräver också att människans medvetande får verka så fritt och obundet som möjligt. Tillgång till utbildning och fri och objektiv information, samt frånvaro av mentalt förtryck genom till exempel religiösa eller politiska lögner och skrämselpropaganda, är den bästa grunden för en snabb själslig utveckling.

UNIVERSELLA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH DEMOKRATI GER DEN BÄSTA GRUNDEN FÖR DE MÄNSKLIGA SJÄLARNAS EVOLUTION

Varje liv är ett steg på vägen i den själsliga och andliga evolutionen, men denna utveckling kan vara lättare eller svårare beroende på yttre påverkan. Ett exempel på sådan yttre påverkan kan vara religiös propaganda inom de monoteistiska religionerna. En grundläggande monoteistisk lära är att gud är dömande, straffande och krigisk och att han skall dyrkas genom fruktan (att vara gudfruktig). Där finns också läran om arvsynden, att alla människor föds syndiga och att särskilt kvinnorna är orsaken till mänsklighetens syndafall, att de är orena och lägre stående. Den monoteistiska guden är rent manlig, den gudomliga kraftens kvinnliga, livgivande, aspekt, som hade dyrkats sedan tiden som jägare-samlare, skars medvetet bort när man skapade Tanak/GT och dyrkan av gudinnorna fördömdes. I alla varianter av monoteismen var, och är fortfarande i allmänhet, det manliga prästerskapet de enda som kan ha kontakt med gud och strävan efter en egen direkt andliga kontakten fördöms. Gemensamt för de monoteistiska religionerna och antidemokratiska autokratiska diktaturer är tron på att det bara finns en enda frälsare. Antingen väntar man i århundrade efter århundrade på hans ankomst, då han skall lyfta upp de rättrogna till himlen och skicka alla andra till helvetet - eller också är han den starka och gudomliga diktatorn som är den enda vägen till det rasrena, ultranationalistiska eller kommunistiska utopiska idealtillståndet på jorden.

All åtskiljande och förtryckande religiös eller politisk propaganda motverkar den själsliga utvecklingen om man tar in den i sitt eget sinne. Det gudomliga är inte en straffande krigsgud som man skall dyrka genom fruktan, den andliga nivån är kärlek och kan bara nås genom kärlek. Alla

mänskliga själar har ett gudomligt ursprung och alla själar kommer tillbaka dit, det finns inget helvete och ingen religion kan ge sina utövare någon biljett till något gudsrike. Det finns inga mänskliga raser, ingen grupp eller ”ras” står över någon annan och ingen har rätt att förtrycka eller utnyttja andra människor på någon sådan grund. Ingen gud har gett någon teokratisk diktatur rätt att förtrycka, utnyttja och plåga människor. Ingen gud har heller dömt halva mänskligheten, alltså kvinnorna, till att vara mindre värda och bestämda till underkastelse under alla män.

Alla människor har samma slags själ med samma andliga, gudomliga, ursprung. Alla människor deltar i samma själsliga evolution där målet är en återförening med det gudomliga ursprunget i frihet, trygghet, glädje, kärlek och medvetenhet. All propaganda som skapar rädsla, hat, underkastelse, mindervärdighetskänslor, skuld och självförakt - och som uppmanar till evig passiv väntan på en utomstående frälsare som skall komma och rädda människor om de bara är rättrogna - hindrar den själsliga evolutionen.

Det som kännetecknar en för den själsliga utvecklingen gynnsam miljö är precis det som beskrivs i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och i FN:s konvention om barnets rättigheter. I deklarationen om de mänskliga rättigheterna sägs individens värde, frihet och jämställdhet vara grundläggande för mänskliga rättigheter. FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna antogs 1948, efter det att man inom den internationella gemenskapen var överens om att FN-stadgan som hade antagits 1945, efter det förödande andra världskriget och de oerhörda brott mot mänskligheten som den nazistiska regimen i Tyskland hade begått, inte hade formulerat de mänskliga rättigheterna precist nog. Deklarationen antogs i generalförsamlingen den 10 december 1948 med 48 röster för, 0 emot, och 8 blanka. De som röstade blankt var sex länder inom Sovjetunionens maktsfär, Jugoslavien, Polen, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Ukraina och Belarus. Dessutom röstade Saudiarabien samt Sydafrika, där enbart vita hade rösträtt och andra medborgerliga rättigheter, blankt.

I artikel 2 i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna sägs att alla människor utan åtskillnad har rätt att omfattas av alla de mänskliga rättigheter och friheter som beskrivs i deklarationen. ”Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Ingen åtskillnad får heller göras på grund av den politiska, rättsliga eller internationella status som råder i det land eller det område som en person tillhör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.”

Saudiarabien röstade alltså blankt när FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna antogs 1948. Muslimska länder har genom den av flera muslimska länder antagna Kairodeklarationen om de mänskliga rättigheterna i islam som antogs 1990, riktat kritik mot FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och menat att de mänskliga rättigheterna bara kan efterlevas och respekteras så länge de står i överensstämmelse med reglerna i Koranen och sharialagarna. I Kairodeklarationen om de mänskliga rättigheterna i islam förmedlas en muslimsk syn på mänskliga rättigheter och slås fast att sharialagarna är deras enda grund.

Inga religiösa eller politiska system som bygger på Mose lagar, vilket alltså är grunden för både den judiska lagen, kristna lagar samt sharialagarna inom islam, kommer någonsin att skapa universella mänskliga rättigheter. Dessa lagar upprätthålls genom att man påstår att de gavs direkt från gud till Moses. Men som jag visar i mitt arbete skapades lagarna i Tanak/GT runt 160 fvt i Alexandria genom att man bland annat återanvände delar av Hammurabis babyloniska lag från 1700-talet fvt och delar av den persiska zoroastriska lagen. Hela syftet var att skapa en religion som skulle avskilja mackabéernas undersåtar från det omgivande seleukidiska området, uppmana dem till religiösa krig mot seleukiderna och hålla dem i evig underkastelse genom fruktan för den hämndlystna, våldsamma nationella guden och hans ”gudomliga” lagar som upprätthölls genom det mackabeiska prästerskapet. Denna plan har sedan fortsatt att fungera i mer än 2000 år inom judendom, kristendom och islam.

DE MONOTEISTISKA RELIGIONERNA, ANTIDEMOKRATISKA TOTALITÄRA RÖRELSER SAMT NEW AGE ÄR DE STÖRSTA HINDREN FÖR VÅR SJÄLSLIGA EVOLUTION

I mitt arbete har jag försökt förstå den sanna historien bakom uppfattningar som hindrar vår själsliga evolution där jag ser de monoteistiska religionerna (judendom, kristendom, islam), antidemokratiska totalitära rörelser som ultranationalism, fascism, nazism, kommunism, vit-makt-rörelser och dagens putinism, trumpism etcetera samt New Age och ”västerländsk esoterism”, som de största problemen. De två första systemen, de monoteistiska religionerna och antidemokratiska totalitära rörelser, för fram destruktiva idéer om bland annat den egna gruppens överlägsenheten och särställning, avskiljande och ”vi-mot-andra”, ”heliga” krig och underkastelse under enväldiga religiösa eller politiska diktatorer, som ofta påstår sig ha gudomlig, historisk eller evolutionär sanktion. Dessa typer av rörelser och ideologier har också, förutom att de under lång tid verkat som hinder för människors själsliga utveckling, länge varit de största hoten mot fred, säkerhet och stabilitet i världen. De monoteistiska religionerna och antidemokratiska totalitära rörelser är fortfarande idag de största orsakerna till krig och lidande i världen, vilket just nu bland annat kan ses i Ukraina och Mellanöstern.

Den tredje uppfattningen, alltså idéer inom New Age och ”västerländsk esoterism”, är avkomlingar till samma antidemokratiska grupper och falska ”andliga” idéer från 1800-talet och början av 1900-talet som ledde till uppkomsten av kommunism, nazism och fascism. New Age bygger på tanken att det finns gamla ockulta andliga sanningar som förts vidare av hemliga hierarkiska sällskap från forntiden och framåt, och som man kan ta del av genom speciellt ”upplysta” mästare, guruer och hemliga ”esoteriska” sällskap. Men eftersom New Age för fram vetenskapsförakt, antidemokratiska tankar och gamla felaktiga ockulta idéer med grund i renässansens försök att återuppliva antikens, som man trodde sanna och ursprungliga religion, skapar dessa ”esoteriska läror” i stället hinder för människors själsliga utveckling.

INNEHÅLL I SERIEN ”VÅRT MÄNSKLIGA PROJEKT” – MYSTERIEFILOSOFIERNAS HISTORIA OCH HISTORIEN BAKOM UPPFATTNINGAR SOM HINDRAR MÄNNISKORS SJÄLSLIGA EVOLUTION

Det finns två huvudspår i mitt arbete. Det första huvudspåret är ett sökande efter sambandet mellan det mysterium som jag upplevde under de sista stegen i min själsliga utveckling i det här livet och forntidens mysteriefilosofier. Det andra huvudspåret är sökande efter historien bakom uppfattningar som hindrar vår själsliga evolution där jag ser de monoteistiska religionerna (judendom, kristendom, islam), antidemokratiska totalitära rörelser som ultranationalism, fascism, nazism, kommunism, vit-makt-rörelser och dagens putinism, trumpism etcetera samt New Age och ”västerländsk esoterism”, som de största problemen.

Båda dessa spår, alltså sökandet efter sanningen om de forntida mysteriefilosofierna och sökandet efter historien bakom rörelser och uppfattningar som hindrar vår själsliga evolution, är delar av mänsklighetens historia, men de är även på olika sätt sammanflätade med mina tidigare liv. Motivet för mitt arbete har dels varit att förstå mina egna upplevelser och min egen själsliga historia, dels att försöka hjälpa andra genom att förmedla kunskap som befriar oss från olika slags hinder för vår själsliga utveckling. Serien ”Vårt mänskliga projekt” innehåller bland annat följande huvudpunkter:

- mänsklighetens gemensamma biologiska ursprung i Afrika och hur vi ständigt har blandat oss med varandra, att det inte finns några mänskliga ”raser”.
- historien bakom den geocentriska världsbilden och mysteriefilosofierna. Den universella moder- och kärleksgudinnan, solen, månen och stjärnbilderna som var våra första gudar. Solens gång genom årstiderna och skådandet mot stjärnhimlen gav upphov till filosofier som handlade om livets grunder i form av människornas, djurens och jordens fruktbarhet. Tron att himlen, stjärnorna, solen och månen var gudar och gudinnor låg till grund för de första stora kulturerna i Sumer och Egypten och så småningom utvecklades dessa forntida religioner till personliga mysterier och frälsningsfilosofier. Studier av stjärnhimlen i Främre

Orienten under tusentals år gav också så småningom upphov till naturfilosofi, astronomi och matematik.

- historien bakom Rigveda, den vediska religionen och det så kallat ”indoariska” vediska språket. Zoroastrismens uppkomst och samband med Rigveda. Ashokas dharma och dess koppling till grekisk sokratisk filosofi samt tillkomsten av de dharmiska religionerna (jainism, hinduism och buddhism).
- historien bakom skapandet av de monoteistiska religionerna (judendom, kristendom och islam). Hur mysterie- och naturfilosofierna utplånades genom kristendomens maktövertagande.
- historien om kristna sektstrider under medeltiden och uppkomsten av islam.
- historien om antikens gnostiker och kätterska kristna spiritualister under medeltiden.
- historien om renässanshumanismens utveckling fram till den moderna naturvetenskapen.
- historien om de olika reformationerna, gnesiolutheranernas kamp mot philippister och reformerta.
- historien om det europeiska brödraskapet av paracelsiska läkare, alkemister, kabbalister, astrologer och spiritualister under andra halvan av 1500-talet och drömmen om en renad kristendom som skulle förenas med antikens filosofi.
- historien om 1600-talets internationella nätverk av radikalpietister och naturfilosofer samt den spiritualistiska vågen i Europa.
- historien om den äldre teosofins och de hemliga rosenkreutziska frimurarnas uppkomst och deras samband med renässanshumanismen och reformationen, 1700-talets revolutionära rörelser, 1800-talets ockultism, uppkomsten av fascism och nazism samt dagens rörelser inom New Age.
- historien om romantikens idealism och dess samband med reaktionär nationalism, kommunism, nazism och fascism.
- historien om den moderna evangelikala rörelsens rötter i form av radikalpietism, böhmiska bröder, kväkare, metodism, Swedenborgs kabbalistiska spiritualism, teosofi samt mesmerism.
- historien bakom uppkomsten av den ariska/indoeuropeiska rasismen och teorierna för den ariska rasens urhem i Norden eller på stäppen i öster.
- de nya framsteg inom DNA-vetenskapen som både har använts för att bevisa stäppteorin om en ”arisk/indoeuropeiska ras” som skulle ha kommit som bronsålderserövrare från ett urhem för alla ”arier/indoeuropéer” på den pontinsk-kaspiska stäppen – men även kan motbevisa denna teori.
- historien bakom drömmen om ett preussiskt evangeliskt (lutheranskt) världsherravälde under 1800-talet och Theologia Germanica, vilket kombinerades med den ariska rasismen, Lagardes antisemitism och positiva kristendom och ledde fram till nazismens version av kristendomen.
- historien bakom demokratins och de mänskliga rättigheternas utveckling.
- historien bakom de demokratiska samfundens misslyckande under efterkrigstiden med att skapa förståelse för bakgrunden till de antidemokratiska totalitära system i form av kommunism, fascism och nazism som gav upphov till 1900-talets folkmord och slutligen andra världskriget samt nutidens fortsatta utveckling av hinder för människors själsliga utveckling i form av de monoteistiska religionerna, antidemokratiska totalitära rörelser och New Age.

SERIEN ”VÅRT MÄNSKLIGA PROJEKT” – SANNING OCH KUNSKAP SOM UNDERLÄTTAR BÅDE SJÄLARNAS OCH FREDENS UTVECKLING

Den grundläggande drivkraften bakom mitt mångåriga forskningsarbete, vilket bland annat har resulterat i serien ”Vårt mänskliga projekt”, har alltså varit att finna sanningen om dels de forntida

mysteriefilosofiernas historia, dels de monoteistiska och antidemokratiska totalitära lärornas historia. Jag är övertygad om att det enda som kan avväpna falska och destruktiva religiösa och politiska läror – och på så sätt både underlätta mänsklighetens själsliga evolution och bidra till fred i världen - är sanning och kunskap. Böckerna i serien ”Vårt mänskliga projekt” har av praktiska skäl delats upp i sju delar.

DEL I. BIG BANG TILL ANTIKENS GREKISKA RELIGION

- Dagens vetenskapliga kunskap om universum och vår gemensamma mänskliga evolution här på jorden.
- Modergudinnan var vår första stora gudom för minst 30 000 år sedan.
- Den första avbildningen av den geocentriska världsbilden i Göbekli Tepe (ca 9500 fvt).
- Den geocentriska världsbilden, som bland annat avbildades i Göbekli Tepe, och synen på universum som en modergudinna var grund för forntida religioner och filosofier.
- Olika språkfamiljer och de indoeuropeiska språkens spridning med tidiga anatoliska jordbrukare.
- DNA-vetenskapen motbevisar hypoteserna om ett ariskt/indoeuropeiskt folk med ett urhem i Norden eller på den pontisk-kaspiska stäppen.
- De första stora kulturerna i Sumer och Egypten, gudarna var stjärnorna, solen och månen. I den geocentriska världsbilden var dödsriket området under jorden där solen och stjärnorna försvann i väster för att åter födas i öster.
- Bronsåldern. Bronsålderskollapsen som orsakades av alla erövringskrig och fördrivningar av människor.
- Järnåldern, feniciernas kontakter med Egypten och deras europeiska kolonier.
- Kungarikena Israel och Juda som de beskrivs i Bibeln har aldrig funnits och JHWH som dyrkades i Jerusalem var en kananeisk-egyptisk blandning av Baal och Set som stödde sig på gudinnan Anat.
- Berättelser i Tanak/GT hämtades från mesopotamiska och egyptiska myter.
- Den grekiska religionens grund i Främre orienten (Levanten, Mesopotamien och Egypten) samt Anatolien.

DEL II. ANTIKENS NATURFILOSOFI TILL ASHOKAS SOKRATISKA DHARMA

DEL III. HELLENISMEN, BIBELNS TILLKOMST TILL MEDELTIDENS KRISTNA SEKTSTRIDER

DEL IV. RENÄSSANSHUMANISMEN TILL 1600-TALETS NATURFILOSOFER OCH SPIRITUALISTER

DEL V. FRIMURARNAS GRAND LODGE TILL FRANSKA OCH ANDRA REVOLUTIONER

DEL VI. ARISK EVOLUTIONSLÄRA TILL ETT HEMLIGT INTERNATIONELLT NÄTVERK AV TEOSOFISKA FRIMURARE

DEL VII. FÖRSTA VÄRLDSKRIGET, KOMMUNISM, NAZISM OCH FASCISM TILL NUTIDEN

Järfälla juni 2022 och september 2024

Åsa Kleveland

BIG BANG, UNIVERSUMS OCH SÅ SMÅNINGOM VÅRT EGET SOLSYSTEMS UPPKOMST

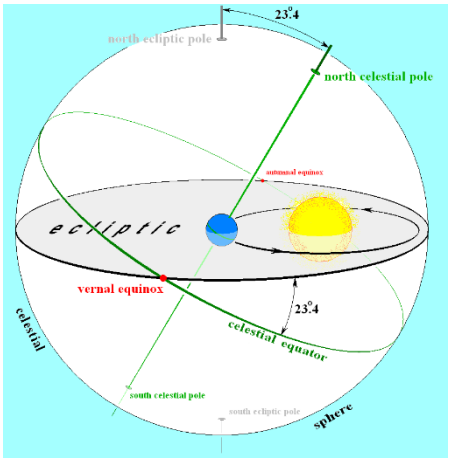
BIG BANG

Något som vi människor har undrat över i många tusen år är hur universum fungerar, hur allting har kommit till och vad som får stjärnhimlen att rotera runt jorden i den geocentriska världsbild som var allenarådande fram till den heliocentriska världsbildens genombrott. Redan under antiken hade män som Aristarchos och Arkimedes beskrivit en heliocentrisk teori som via Martianus Capella fördes vidare av Nicolaus Cusanus och Nicolaus Kopernikus och slutligen bevisades av Galileo Galilei och Johannes Kepler som byggde sina resultat på Tycho Brahes mångåriga observationer av stjärnhimlen. Ett nytt gigantiskt steg i mänsklighetens förståelse av det universum som vi lever i har tagits under 1900- och början av 2000-talet med upptäckter som Einsteins relativitetsteorier, bevisen för universums expansion och teorin om dess uppkomst i Big Bang. Vi vet nu att universum hade en början för ungefär 13.8 miljarder år sedan och det uppskattas för närvarande vara cirka 93 miljarder ljusår stort. Vi känner till de fysikaliska lagar som styr det och de kemiska beståndsdelar som allt i universum består av och hur dessa har uppkommit från den första början när det inte fanns någon materia utan bara energi. Men det finns naturligtvis ännu en hel del som är okänt. Fortfarande vet man inte vad som fanns innan Big Bang och vad de omkring 27 procent mörk materia och 68 procent mörk energi är som verkar finnas i universum förutom de 4,9 procent ”vanlig” atomisk materia som vi kan observera.[1] Men vi har alltså kommit oerhört långt i vår förståelse jämfört med läget år 1900, 1600 eller 500 fvt när de grekiska naturfilosoferna spekulerade om vad kosmos består av och vad som driver stjärnhimlens rotation runt jorden i den geocentriska världsbilden. Idag skulle jag säga att vi egentligen även har lämnat den heliocentriska världsbilden, den är visserligen fortfarande giltig för vårt solsystem men vi har numera en kunskap om kosmos där vårt solsystem bara är ett system i en oerhörd mängd solar och solsystem som cirklar runt ett svart hål i centrum av vår galax Vintergatan som i sin tur bara är en galax i en i sammanhanget ganska obetydlig galaxhop bland mängder av galaxhopar i universum. Från att först ha sett jorden som centrum för universum och sedan solen som centrum tror många av dagens forskare att universum helt och hållet kan sakna centrum.

Men när vi tittar upp på stjärnhimlen ser vi ändå i stort sett samma bild som människor gjorde för 26 000 år sedan när jordaxeln pekade mot samma punkt på stjärnhimlen som idag. Det vi däremot inte delar med forntidens människor är den osäkerhet som fanns på grund av att man inte kände till orsakerna till fysikaliska fenomen. I allmänhet grips vi inte av panik om en komet visar sig, vi vet att den inte förebådar krig och ofärd. Vi vet varför solen verkar gå ner under horisonten i väster varje kväll, röra sig under jorden på natten och gå upp över horisonten i öster varje morgon, det är i själva verket jorden som vrider sig ett varv på ett dygn. Vi tror inte längre att solen behöver lotsas över himlen av någon gudinna och inte heller att den riskerar att fastna under jorden under sin skenbara färd under jorden varje natt. Bönderna är fortfarande beroende av regn och värme i lagom proportioner för sina skördar, men numera vet man att missväxt inte beror på gudarnas vrede och/eller människornas eventuella synder. Jag undrar om vi verkligen förstår den välsignelse som vetenskapens framsteg har betytt för vår trygghet och vår mentala hälsa? Men avsaknaden av rädsla för att Gud eller gudarna skall straffa oss och orsaka naturkatastrofer har ersatts av nya rädslor som vi själva som mänsklighet med hjälp av vetenskapens framsteg har skapat, genom att vi till exempel har tillverkat atomvapen som kan utplåna jordens hela befolkning och orsakat klimatförstöring som på sikt helt kan förändra livsvillkoren på jorden…

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Universum

HIMMELSSFÄREN, HIMMELSEKVATORN, EKLIPTIKAN OCH ÅRSTIDERNA

Himmelssfären, jordens bana runt solen, ekliptikan, jordaxelns lutning och himmelsekvatorn.[1]

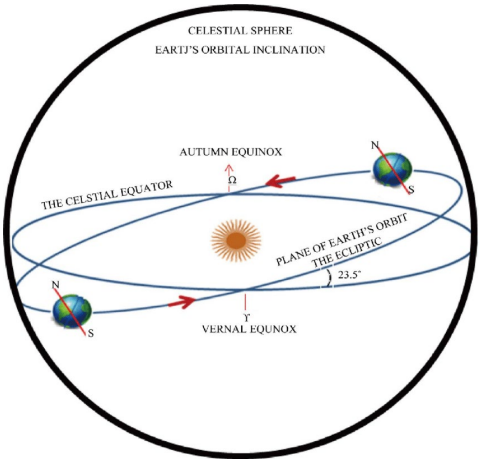
Om man tittar upp mot stjärnhimlen en mörk natt ser den ut som en stor dom eller kupol mot vilken månen, planeterna och stjärnorna avtecknar sig som på en stor filmduk. Den stora kupolen över våra huvuden kallas himmelssfären. Eftersom man inte har några referenspunkter till stjärnhimlen kan man inte avgöra med blotta ögat vilka stjärnor på himlen som är närmare och vilka som är längre bort, alla verkar ligga på samma avstånd men ha olika storlek och lysa med olika styrka. Den cirkel som bildas när man projicerar jordens ekvator på himmelssfären kallas himmelsekvatorn, den är den gröna cirkeln i bilden ovan. Himmelsekvatorn delar upp stjärnhimlen i norra och södra stjärnhimlen. En person som befinner sig nära jordens ekvator ser både den norra och södra stjärnhimlen medan man i den andra ytterligheten bara ser den norra respektive södra delen om man befinner sig nära nord- respektive sydpolen. Om man drar en tänkt linje genom jordens poler kommer den att skära himmelssfären i den norra respektive södra himmelspolen, jordens nordpol pekar alltså mot den norra himmelspolen och sydpolen mot den södra. Men till skillnad från jordens poler, som definieras av jordens rotationsaxel, är de celesta polerna bara tänkta punkter som definieras av det koordinatsystem som vi här på jorden har bestämt utifrån vår egen planets rotationsaxel. De poler som ligger vinkelrätt mot ekliptikans plan kallas norra respektive södra ekliptiska polen (i grått på bilden ovan).

Solen roterar ett varv runt sin egen axel per dygn och varje sådant varv tar som alla vet 24 timmar. Jorden roterar också runt solen och ett sådant solvarv tar omkring 365,25 dygn varför vi som använder den västerländska kalendern har ett år som normalt är 365 dygn och med ett insatt skottdygn vart fjärde år. Jorden rör sig runt solen under året, men vi människor upplever att jorden står stilla och att det i stället är solen och stjärnhimlen som rör sig runt jorden på en cirkulär bana. Denna skenbara bana kallas för ekliptikan och genom att vårt solsystem är ganska ”platt” (alla planeter cirklar runt solen i ungefär samma plan) verkar planeterna också röra sig på banor som ligger nära solens bana. Genom att vi människor har bildseende och fantasi har man i alla tider och kulturer tyckt sig se olika figurer på stjärnhimlen och genom jordens rörelse, som i allmänhet tolkades som stjärnhimlens rörelse, dök samma stjärnor upp på himlen på ena sidan (i öster) vid samma tidpunkt varje år, förflyttade sig över himlen och försvann igen under horisonten på andra sidan efter en tid. Ekliptikan bildar en stor cirkel på stjärnhimlen som upplevs rotera i takt med jordens färd runt solen och vissa starka stjärnor och stjärnbilder i närheten av denna cirkel kan ses som stationer som vi passerar under året. Detta stora ”urverk” utvecklades med tiden till olika kalendrar och till den moderna zodiaken med sina stjärnbilder.

Under jordens årliga färd runt solen upplever vi olika årstider. Nära ekvatorn har vi två årstider, regn- och torrperiod, medan vi upplever fyra olika årstider med stora skillnader i dagarnas längd

[1] Av Tfr000 (talk) 01:59, 15 March 2012 (UTC) - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=18705315

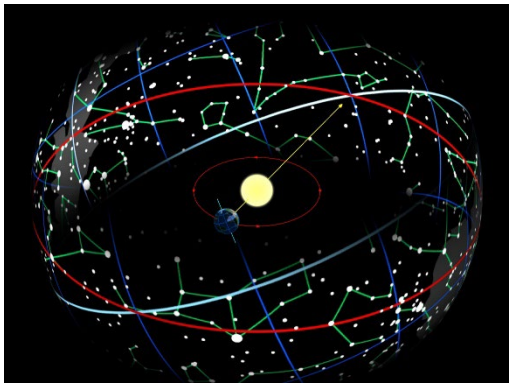
och i den värme som solen förmedlar närmare polerna. Detta beror på jordens lutning på cirka 23.4 grader i förhållande till banan runt solen och inte på avståndet till solen under olika delar av året, när vi har vinter på norra halvklotet är vi faktiskt närmare solen än under sommaren.

Dagjämningspunkterna i vår tid.[1]

När jordaxeln lutar som mest från solen på norra halvklotet har vi alltså vinter och när den lutar som mest mot solen har vi sommar. Årstiderna på södra halvklotet är de motsatta, när vi har vinter på norra halvklotet har man sommar på det södra och när vi har sommar har man vinter där. De två punkter där ekliptikan korsar himmelsekvatorn (den tänkta cirkel som är vinkelrätt mot jordaxelns lutning) kallas dagjämningspunkterna och är alltså vårdagjämningen och höstdagjämningen. I dessa punkter står jordaxeln vinkelrätt mot solen och hela jorden har en lika lång dag. Från vårdagjämningen kommer jordens axel att luta allt mer mot solen och när jorden är som närmast solen infaller sommarsolståndet när dagen är som längst på det norra halvklotet och som kortast på det södra. I den punkten vänder det igen och jordaxeln lutar allt längre bort från solen igen tills vi når höstdagjämningen når dagen åter är lika lång på hela jorden och vi på norra halvklotet börjar gå mot vintersolståndet när dagen är som kortast och natten som längst. Längst i norr och söder, norr om den norra och söder om den södra polcirkeln, kommer solen inte att visa sig över horisonten och man får en ”polarnatt” som varar ifrån några dagar strax norr respektive söder om respektive polcirkel till hela tiden från höstdagjämning till vårdagjämning vid nordpolen och hela tiden från vårdagjämning till höstdagjämning vid sydpolen.

SOLENS SKENBARA UPPGÅNG UTEFTER EKLIPTIKAN UNDER ÅRET

Jordens bana runt solen gör att solen verkar gå upp på olika platser på stjärnhimlen under olika delar av året[2]

[1] Rama Chandra Murthy Mothe. https://www.researchgate.net/figure/Vernal-and-autumnal-equinoxes-Ascending-and-descending-nodes-of-Earth_fig1_263027126

[2] By Tau'olunga - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=935439

I bilden ovan visas hur jordens bana runt solen gör att solen verkar gå upp på olika ställen på stjärnhimlen under olika delar av året (fast det i verkligheten är jorden som rör sig i en bana runt solen). Om man tittar på stjärnhimlen i öster, just innan solen går upp vid vårdagjämningen som infaller omkring den 21 mars, den gula pilen som utgår från solen i bilden, verkar solen gå upp i fiskarnas stjärnbild. Under året rör sig solen skenbart efter ekliptikan på grund av jordens omloppsrörelse och ”går upp” i närheten av olika stjärnor eller stjärnkonstellationer på ett band på himmelssfären som motsvarar ekliptikan. Vid ekvatorn ser man hela himmelssfären på den sida som är synlig under natten men på andra breddgrader, norr och söder om ekvatorn, försvinner en del av himmelssfären under horisonten och kan aldrig ses medan en del av himmelssfären nära polen alltid är synlig ovan horisonten. Stjärnorna inom detta område kallas cirkumpolära. Vid nordpolen är hela norra stjärnhimlen ständigt ovanför horisonten medan hela södra stjärnhimlen ständigt är under horisonten, och vid sydpolen är det tvärtom.

STJÄRNOR OCH KONSTELLATIONER UTEFTER EKLIPTIKAN OCH DERAS HELIAKISKA UPPGÅNG

Förutom de cirkumpolära stjärnorna som alltid syns på stjärnhimlen och stjärnorna på den del av stjärnhimlen som aldrig syns från en observatörs aktuella position, finns det ett band däremellan i närheten av ekliptikan där stjärnorna blir synliga (går upp) för första gången under året på stjärnhimlen i öster strax före soluppgången och försvinner (går ner) i väster på stjärnhimlen när deras del av stjärnhimlen på grund av jordens bana runt solen inte längre är synlig. Stjärnorna i detta område kommer sedan att vara osynliga under flera månader eftersom de ligger på andra sidan solen sett från jorden och alltså finns på dagshimlen, för att inte visa sig igen innan de åter går upp i öster. Detta kallas heliakisk uppgång (av grekiska helios, solen). Historiskt sett har man använt sig av starka stjärnors heliakiska uppgång för att till exempel avgöra starten på det nya året, under en period hade till exempel Sirius den funktionen i det gamla Egypten och markerade starten på det civila kalenderåret som hade 365 dagar.

Ekliptikan bildar alltså en cirkel där olika stjärnor och konstellationer visar sig vid vissa tider på året och denna ”almanacka” utvecklades så småningom till zodiaken. Även planeterna i solsystemet rör sig nära ekliptikan eftersom de ligger i samma plan som jorden i förhållande till solen. År 1928 definierade IAU, International Astronomical Union, 88 olika konstellationer som täcker in varje punkt på hela himmelssfären. Bland dessa konstellationer finns vissa av de gamla traditionella stjärnbilderna som fanns i de gamla zodiakerna men de har i allmänhet fått nya gränser i IAU:s definition.

REKTASCENSION (”RÄTT UPPSTÅNDELSE”) OCH DEKLINATION (24 H OCH 360 GRADER)

Rektascension (från latinets Ascensio recta), förkortat RA, är en av de två vinkelkoordinater som beskriver läget för ett objekt på himmelssfären i det ekvatoriella koordinatsystemet. Rektascensionen beskriver var på ekliptikan (cirkeln som solen verkar röra sig utefter under året) objektet befinner sig och den startar i vårdagsjämningspunkten. Rektascensionen räknas sedan österut, alltså åt samma håll som solen verkar röra sig under året, i antingen grader eller timmar och minuter. Ett omloppsår utefter ekliptikan räknas med andra ord antingen som 360° eller 24 timmar. Det som vi har definierat som starten på jordens årliga färd i cirkeln runt solen sker alltså i en punkt som är i 0 grader (0 timmar) och som inträffar vid vårdagjämningen. Denna punkt döptes år 130 fvt av den grekiske naturfilosofen Hipparchus till ”första punkten i Väduren” eftersom vårdagjämningen inföll i Vädurens stjärnbild under hans tid. ”Första punkten i Väduren”, alltså vårdagjämningen och 0 grader, infaller numera i Fiskarnas stjärnbild.

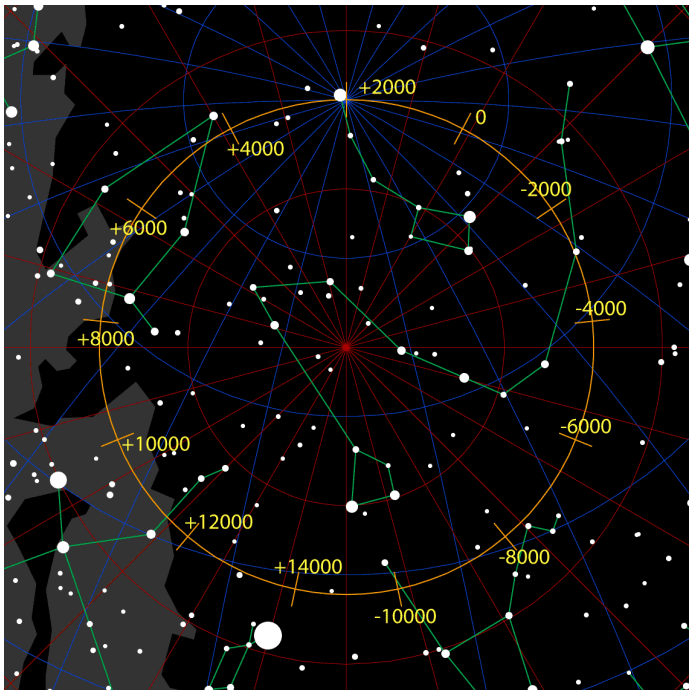
Men objekten på himmelssfären måste också bestämmas i ”höjdled” och den andra koordinaten är deklinationen som räknas från 0 till 90 grader nord mot den norra ekliptiska polen och från 0 till 90 grader syd mot den södra ekliptiska polen.

JORDAXELNS PRECESSION OCH ÅRSTIDERNA

Det är inte alltid lätt att förstå sig på allt som har att göra med olika koordinatsystem, vinkar, poler, axlar, tänkta plan och projicerade ekvatorlinjer. Det hela blir inte lättare att förstå genom att jorden roterar runt sin egen axel en gång per dygn och runt solen en gång per år. Men det finns dessutom en tredje rotation som vi inte alls märker av i det dagliga praktiska livet men som påverkar jorden på tusentals års sikt och det är precessionen.

Jordaxeln lutar alltså och denna lutning är orsaken till de olika årstider som vi upplever på jorden. För närvarande pekar jordaxeln mot det vi kallar Polstjärnan, Alpha Ursae Minoris, som ligger i änden på Lilla Karlavagnens ”dragstång”. Men jordaxelns lutning är inte konstant, den vacklar på ett liknande sätt som en snurra som man har satt spinn på och som börjar vackla när den nästan är på väg att stanna. Precessionen gör att jordens poler rör sig i en cirkel med en omloppstid på ca 26 000 år. Dessutom leder precessionen, i kombination med att jorden är tillplattad vid polerna och därför påverkas olika vid polerna och ekvatorn av dragningskrafterna från främst solen och månen, till att årstiderna ändras under en period av omkring 20 000 till 23 000 år så att jorden har helt motsatta årstider efter omkring 10 000 år. Denna process gör att till exempel det som var vårdagsjämningspunkten i ett visst utgångläge gradvis i steg om cirka 5000 år förflyttas ”bakåt” till vintern (vintersolståndet), hösten (höstdagjämningen), sommaren (sommarsolståndet) och slutligen tillbaka till vårdagjämningen.

POLSTJÄRNORNA GENOM HISTORIEN

Förändring av den norra himmelspolen på grund av jordaxelns precession under 26 000 år.[1]

Genom att jordaxelns lutning ändras genom precessionen flyttas den till att peka mot en ny position på himmelssfären och vi får nya himmelspoler och nya norra och södra polstjärnor, om det råkar finnas en stjärna nära respektive ny himmelspol. I bilden ovan visas den cirkel som beskriver jordaxelns precession och som alltså har en omloppstid på cirka 26 000 år. I vår tid, +2000 i bilden ovan, är polstjärnan en del av Lilla Karlavagnen. Men för omkring 5000 år sedan, alltså -3000 i bilden ovan, var det Thuban, en av stjärnorna i konstellationen Draken, som var polstjärna. Genom

[1] By Tau'olunga - self, 4 bit GIF, CC BY-SA 2.5, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=891838

att kombinera ovanstående bild med information från en sida om polstjärnorna på Wikipedia kan man få fram nedanstående tabell över vilka stjärnor som var polstjärna under olika tidpunkter.[1]

Bayerbeteckning	Namn	Stjärnbild	Tid som polstjärna
Alfa Cygni	Deneb	Svanen	Ca 16 000 fvt
Delta Cygni	Fawaris	Svanen	Ca 14 000 fvt
Alfa Lyrae	Vega	Lyran	Ca 12 000 fvt
Jota Herculis		Herkules	Ca 10 000 fvt
Tau Herculis		Herkules	Ca 8000 fvt
Jota Draconis	Edasich	Draken	Ca 6 000 fvt (ALALU hos hurriterna)
Alfa Draconis	Thuban	Draken	Ca 4000 – 2500 fvt Sumer: An. ”Himlens fasta ok/fasta punkt”
Beta Ursae Minoris	Punkt mellan Kochab och Mizar (Zeta Ursae Majoris)	Mellan Lilla och stora björnen	Ca 2500 fvt. Sumer: Mellan Ans vagn och Vagnen = gudinnan Ninlil.
Beta Ursae Minoris	Kochab	Lilla björnen	Ca 1700 fvt – 300 vt. Tillsammans med Pherkad (Gamma Ursae Minoris).
Alpha Ursae Mino-ris	Polaris	Lilla björnen	Ca 2000. Vår nuvarande polstjärna.

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Polstjärna

OLIKA TIDIGA MÄNNISKOARTER OCH VÅR EGEN ARTS UPPKOMST FÖR CA 315 000 ÅR SEDAN

EVOLUTIONEN LEDDE TILL DEN MODERNA MÄNNISKANS UPPKOMST FÖR CIRKA 315 000 ÅR SEDAN

Evolutionen verkar genom överflöd, universum innehåller ofattbara mängder av galaxer, solsystem och planeter. Genom detta ofattbara överflöd, under många miljarder år, har det funnits, finns det och kommer det att finnas mängder av planeter där liv kan uppstå. Genom att studera livet på jorden ser vi att livet genom den biologiska evolutionen tar sig mängder av former och att det finns en inbyggd strävan till allt större komplexitet och allt högre medvetande. Allt liv på jorden har samma ursprung. Ur detta liv uppkom växter och djur. Från de ryggradslösa djuren utvecklades ryggradsdjur och så småningom däggdjur. Inom däggdjursfamiljen uppstod så småningom hominiderna och inom denna familj lever fortfarande vi moderna människor och människoaporna medan många andra nära släktingar har dött ut.

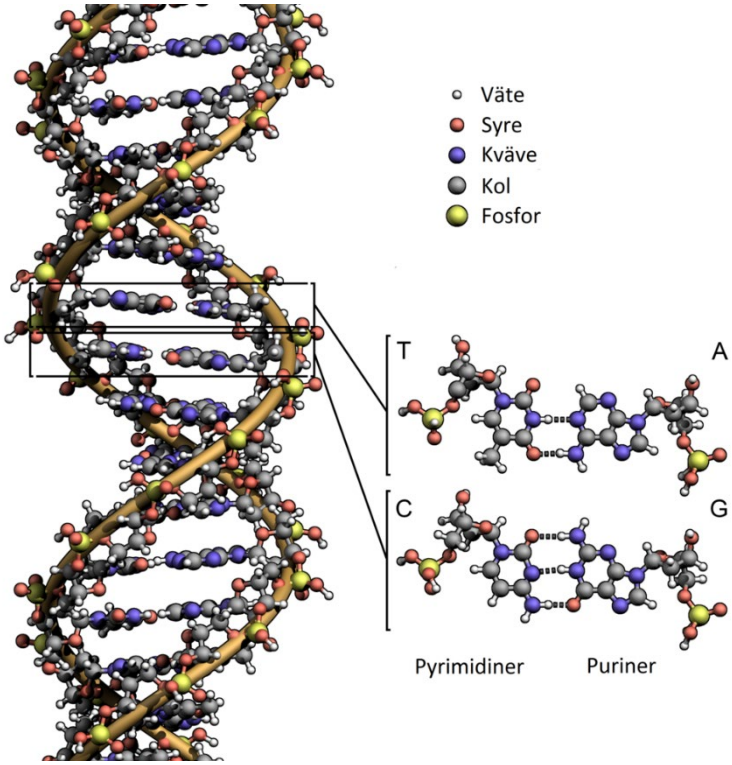
Vi människor tillhör en klass av ryggradsdjur som kallas däggdjur, ett släkte som kallas Homo, en art som kallas Homo Sapiens, människa. Genom vetenskapens fantastiska framsteg under det senaste decenniet när det gäller förmågan att extrahera och tolka DNA kan vi idag förstå oerhört mycket mer om vår egen arts utveckling här på jorden än någonsin tidigare. Tidigt i människans släktträd finns Homo habilis. I nästa steg uppstod Homo erectus som bland annat gav upphov till både de arter som kallas javamänniskan och pekingmänniskan och till Homo heidelbergensis. Homo heidelbergensis anses i nästa steg ha gett upphov till neanderthalare och denisovamänniskor för cirka 350 000 respektive 200 000 år sedan. Vår egen art, Homo sapiens, den moderna människan, uppstod i Afrika för cirka 315 000 år sedan. Det är dock inte helt klart vilka som var våra närmaste förfäder, en teori är att vi härstammar direkt från Homo erectus medan en annan är att det fanns ett mellanled mellan Homo erectus och oss moderna människor i form av Homo heidelbergensis.

Vi tänker oss gärna människans utveckling som ett träd med en stam som har sin rot i en enda art av förmänniska men forskarna har talat om att utvecklingen i stället bättre skulle kunna beskrivas som en ”buske” med många grenar. Den senaste analogin är i stället ett delta med många strömmar som slingrar sig fram och gång på gång rinner samman för att sedan dela sig igen. De tidiga hominiderna parade sig över artgränserna och nya blandningar uppstod. Det kommer kanske aldrig att bli helt klart nere på detaljnivå hur de primitiva människorna som var våra förfäder utvecklades.

Hur det än var med de tidigare människoarternas utveckling och blandningar och om det fanns mellanled mellan Homo erectus och Homo sapiens visar den nuvarande forskningen att alla moderna människor på jorden har samma ursprung. Vår art uppstod i östra Afrika för omkring 300 000 år sedan och alla dagens människor härstammar från samma grupp av Homo sapiens. Alla nu levande människor härstammar också, via en obruten linje av kvinnor, från en enda urmoder som levde i Afrika för ca 150 000 till 200 000 år sedan.[1] Detta är inte ett bevis för Bibelns skapelseberättelse utan ett rent matematiskt och statistiskt fenomen. DNA-studier visar att vår art av Homo Sapiens blandade sig med andra människoarter redan i Afrika och att de även efter utvandringen från Afrika blandade sig med andra människoarter, som denisovamänniskor och neanderthalare, som hade utvandrat tidigare från Afrika.[2]

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Mitokondrisk_Eva
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Homo_sapiens#Anatomical_modernity

DNA ÄR DEN GENETISKA KODEN SOM STYR ALLT LIVS UTVECKLING

DNA:s dubbelhelix. Källa: Wikipedia.

DNA är det kemiska ämne som bär den genetiska informationen (*arvsmassa* eller *genom*), i alla kända organismer på jorden med undantag av RNA-virus. DNA-molekylen finns i identiska kopior i alla celler i en organism och den innehåller den information som styr organismens utveckling och funktion. DNA innehåller de instruktioner (den kod) som behövs för att konstruera cellerna som byggs upp av RNA och proteiner. De delar av DNA-molekylen som ansvarar för tillverkningen av RNA och proteiner kallas gener.

Molekylen består av två långa polymerer, i människan cirka 2 meter lång, bestående av sekvens av enkla enheter som kallas nukleotider. De två polymererna är lindade runt varandra för att bilda en helix (spiral). I DNA-molekylen finns fyra typer av de molekyler som kallas kvävebaser. I DNA-äe dessa Adenin (A), Cytosin (C), Guanin (G) och Tymin (T). Ordningen på dessa kvävebaser (A, C, G och T) bildar den genetiska kod som styr hur organismen, om det så är en jästsvamp eller en människa, byggs upp. Inom cellen finns DNA i långa strukturer som kallas kromosomer som fördubblas innan en cell delar sig och på så sätt finns samma genetiska kod i både ursprungscellen och den nya cellen. En gen i arvsmassan är en sekvens av nukleotider i en DNA-molekyl i någon av kromosomerna.

Efter att DNA-molekylens kemiska struktur upptäckts av Francis Crick, James Watson, Maurice Wilkins och Rosalind Franklin i början av 1950-talet och i början av 1960-talet kunde forskare visa hur koden i DNA (genererna) styr hur RNA och proteiner bildas och hur dessa bygger upp organismen.[1]

En människas arvsmassa (genom) består av 23 kromosomer från modern och 23 kromosomer från fadern. Dessa 46 kromosomer innehåller alla människans gener och de bestämmer, tillsammans med miljöfaktorer och en slumpvariabel, vilken fenotyp, alltså vilka fysiska egenskaper som till exempel blodgrupp, ögon- och hårfärg och så vidare, som individen får. Ägget från modern bidrar med 22 kromosomer samt 1 könskromosom som alltid är X medan spermien från fadern bidrar med 22 kromosomer och 1 könskromosom som antingen är X eller Y. Dessa 46 kromosomer

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/DNA

bildar tillsammans 23 kromosompar där varje par har en kromosom från modern och en från fadern. Av de 23 kromosomparen är 22 av paren i det närmaste identiska och kallas autosomer. Det 23:e paret innehåller en könskromosom från modern respektive fadern och om könskromosomerna är X från modern och X från fadern blir barnet en flicka och om de är X från modern och Y från fadern blir det en pojke.

De 22 baspar, auotosomerna, som inte är könskromosomer och som alltså innehåller det mesta av genomet, ärvs i en kopia från respektive förälder som sedan kombineras hos barnet. Detta innebär att människan har autosomala arvsanlag från alla sina förfäder på både moderns och faderns sida. Vilka anlag, till exempel för hårfärg, som slår igenom hos en viss individ beror på arvslagarna som Mendel började identifiera 1865. Y-kromosomerna ärvs däremot bara från fadern och en man har därför samma Y-kromosom som sin far och hans far och så vidare i rakt nedstigande led. En man ärver sin X-kromosom från sin mor som i sin tur har ärvt en från sin egen mor och en från sin farmor via sin far. Detta arvsmönster av X-kromosomer från generation till generation av mödrar beskrivs av Fibonaccis talserie (1, 1, 2, 3, 5, 8 och så vidare).

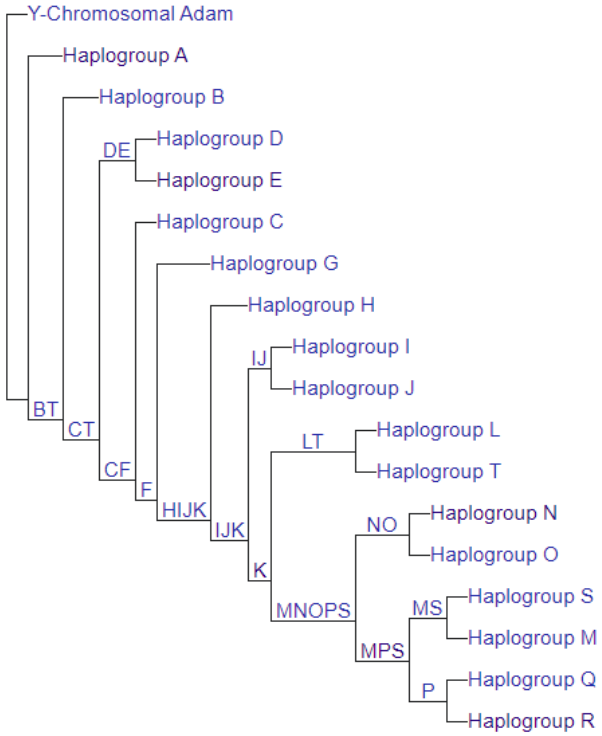
Det mänskliga genomet innehåller cirka 25 000 gener och av dessa finns mellan 43 och 73 kodande gener i Y-kromosomen och mellan 804 och 874 kodande gener i X-kromosomen. Spannet för antalet gener i kromosomerna beror på att olika forskare använder olika sätt att räkna gener. Y-kromosomen är hur som helst extremt fattig på information, den beskrivs som en av de största ”genetiska öknarna” i det mänskliga genomet och styr endast utveckling av testiklar hos pojkfoster. X-kromosomen innehåller å andra sidan en mängd gener och en stor del av dessa har att göra med utveckling av intelligens och känsloliv (amygdala) i hjärnan. Med andra ord kommer en stor del av de gener som är kopplade till intelligens från moderns sida hos pojkar och från antingen eller/eller både moderns och faderns sida hos flickor. [1]

Y-kromosomen antas ursprungligen ha innehållit lika många gener som X-kromosomen men under evolutionen har en stor andel av dessa alltså försvunnit. Förutom detta är Y-kromosomen också utsatt för en snabbare degeneration än andra kromosomer genom att det bara är de män som får söner som för vidare just sin Y-kromosom medan X-kromosomerna förs vidare till både söner och döttrar, detta innebär att man slumpmässigt förlorar annars helt välfungerande Y-kromosomer. Detta, tillsammans med att Y-kromosomen tenderar att få fler skadliga mutationer, gör att den degenererar över hela mänskligheten.[2]

HAPLOGRUPPERNA

Den mänskliga Y-kromosomen ackumulerar ungefär två mutationer per generation. Genom de forskningsgenombrott som skett i samband med kartläggningen av det mänskliga genomet har man identifierat mutationer i den del av DNA som ärvs oförändrat från far till son och fört samman dem i grupper som kallas Y-DNA haplogrupper och som delar samma grupper av mutationer i Y-kromosomen. Dessa mutationer gör att man kan följa i Y-kromosomens utveckling bakåt till en senaste gemensam anfader för alla män på jorden (Y-MRCA), informellt kallad Y-kromosom-Adam, som levde i Afrika för omkring 236 000 år sedan. Under årtusendenas gång har sedan mutationerna i Y-DNA gett upphov till förgreningar av den ursprungliga haplogruppen, A, till nya undergrupper som har spritts över jorden i samband med människornas utvandringar från Afrika och befolkning av jorden. Dessa haplogrupper används bland annat i DNA-baserad släktforskning för att beskriva människors ursprung.

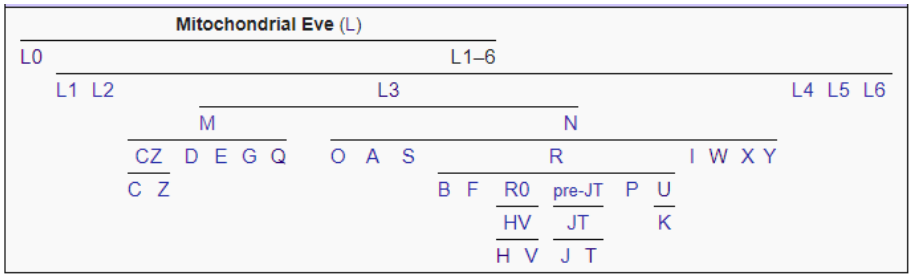
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/X_chromosome
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Y_chromosome

Y-DNA-haplogrupper. Källa Wikipedia.

Men vårt ursprung bestäms naturligtvis inte bara av fädernas Y-DNA. Autosomalt DNA som används i en annan typ av genealogiska DNA-tester är en blandning av allt DNA från både våra fäder och mödrar och kan till exempel ge en procentuell fördelning av vår arvsmassa från olika delar av världen. Om man som kvinna vill få reda på sin direkta ättelinje på moderns sida kan man inte låta analysera X-kromosomen på samma sätt som en man kan låta analysera Y-kromosomen eftersom X-kromosomen ärvs från både fadern (och därmed farmodern) och modern. Däremot ärvs den del av arvsmassan som kallas mitokondrie-DNA (mtDNA) enbart från mor till barn. Mitokondrie-DNA i spermien förstörs av ägget efter befruktningen och på så sätt kommer barnets mtDNA enbart att ärvas från modern. Mitokondrie-DNA finns i mitokondrierna i våra celler. Förutom cellkärnan, som innehåller cellens genom i kromosomerna, är mitokondrierna den enda del av cellerna som innehåller eget DNA. Man tror att mitokondrien ursprungligen var en egen organism som bildade symbios med cellen. Mitokondrierna står för cellernas energiförsörjning.

På samma sätt som alla män kan spåra sin genetiska historia bakåt till en ”Y-DNA-Adam” kan både män och kvinnor spåra sitt mtDNA bakåt till en ”mtDNA-Eva”, en senaste förmoder, som levde för 100 000 till 230 000 år sedan. Men varken ”Adam” eller ”Eva” var den enda mannen respektive kvinnan vid sin tid, deras linjer har levt vidare helt och hållet på grund av att andra av deras samtida linjer försvunnit från arvsträdet genom tiderna. På samma sätt som för Y-DNA har mtDNA fått mutationer som kan användas för att skapa en struktur av mtDNA-haplogrupper som fått beteckningar från L och vidare.

mtDNA-haplogrupper. Källa Wikipedia.

GENETISK DRIFT OCH GRUNDAREEFFEKT

Genetisk drift är en del av mekanismerna bakom evolutionen. Den är en följ av att slumpen delvis styr vilka individer som lyckas bäst med att överleva och föröka sig. Genetisk drift är alltså de förändringar som inte beror på om de egenskaper som generna ger är till fördel eller nackdel för organismen. Förändringar som beror på att vissa genetiska egenskaper är mer fördelaktiga kallas i stället naturligt urval. Både naturligt urval och genetisk drift påverkar hur vanliga alleler (genvarianter) blir i en befolkningsgrupp. Genetisk drift har en stark tendens att vara starkare i små populationer där slumpfaktorn får större inverkan än i en stor grupp.

Grundareffekten är den förlust av genetisk variation som sker när en ny mindre population grundas av ett mindre antal individer från en större population. Grundareffekten är ett extremfall av genetisk drift. Genom förlust av genetisk information kan den nya populationen vara tydligt annorlunda, både genetiskt och fenotypiskt, från ursprungsgruppen. Förutom grundareffekter är den nya populationen, om den är liten, särskilt känslig för genetisk drift som är en effekt av ökning av inavel och relativt låg genetisk variation.

Grundareffekter kan även uppträda när konkurrerande genetiska linjer dör ut. Det betyder att en effektiv grundarpopulation bara består av de människor vars genetiska avtryck kan identifieras i efterföljande led. Genetisk rekombination medför att bara hälften av det genetiska materialet hos varje förälder hamnar hos avkomman i nästa generation. Därför kan vissa genetiska linjer dö ut fullständigt trots stor avkomma. Grundareffekter kan också uppkomma genom kulturell isolering och ingifte inom den egna gruppen. Det förekommer till exempel många fall av fumarsyrebrist hos de 10 000 medlemmarna av Fundamentalistiska Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga, en sekt som praktiserar både endogami (enbart ingifte i den egna gruppen) och polygami (månggifte mellan en man och flera kvinnor). Bland dem uppskattas 75–80 % av populationen härstamma från endast två män: grundarna John Y. Barlow och Joseph Smith Jessop.

Ett exempel på grundareffekt som påverkat Nordeuropa är den höga förekomsten och utvecklingen av blå ögon. Enligt en studie från 2008 kan blå ögon vara resultatet av en mutation som bara uppkommit i en enda individ, sannolikt för mellan 10 000 och 6000 år sedan. Det tyder på grundareffekter för de populationer som idag har hög förekomst av blåa ögon.[1]

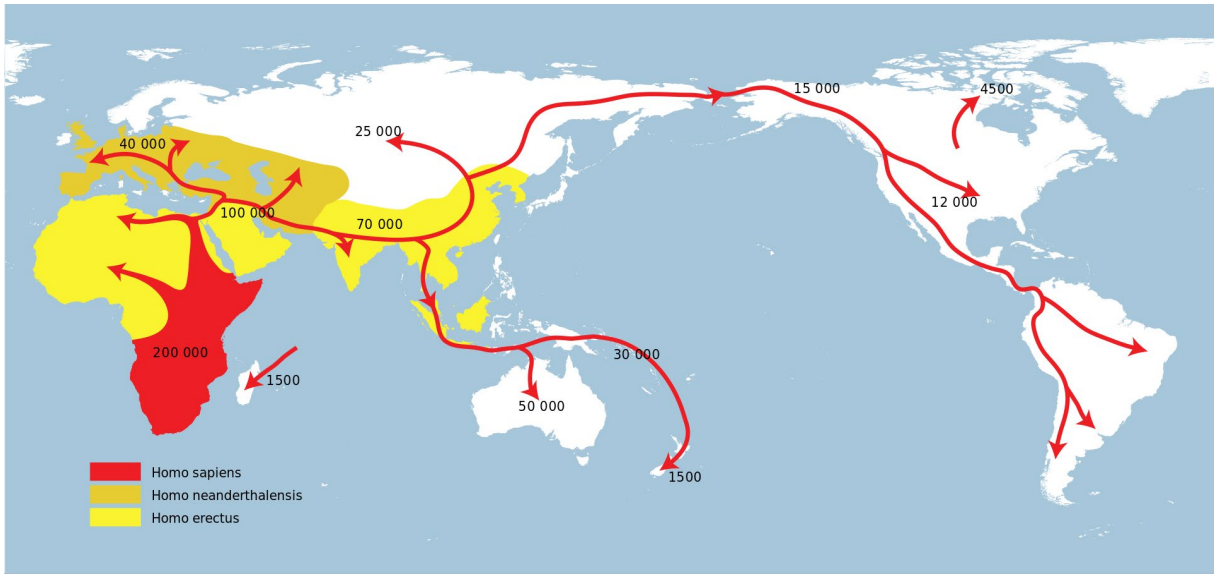
[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Grundareffekt, https://sv.wikipedia.org/wiki/Genetisk_drift

ÄLDRE STENÅLDERN – JÄGARE-SAMLARE MED STENVERKTYG OCH ELD (CA 2.5 MILJONER – 12 000 ÅR SEDAN)

Paleolitikum, eller äldre stenåldern, är den arkeologiska period som startade för cirka 2.5 miljoner år sedan med de äldsta bevisen för redskapstillverkning och avslutades för omkring 12 000 år sedan i samband med den senaste istidens slut och starten på jordbrukskulturerna. Den människoart som började tillverkade stenverktyg i Afrika för omkring 2.5 miljoner år sedan var antagligen Homo habilis. I Tyskland har man påträffat spjut tillverkade helt i trä som troligen tillverkades av Homo heidelbergensis för 400 000 år sedan. Man har funnit tecken i Sydafrika på att tidiga människor använde eld redan för 1.5 miljoner år sedan men Homo erectus lärde sig hur som helst att använda eld för omkring 600 000 år sedan. Den moderna människan, Homo sapiens, använde elden i stor omfattning för cirka 125 000 år sedan.[1]

VÅR FÖRSTA UTVECKLING I AFRIKA OCH DE OLIKA UTVANDRINGARNA DÄRIFRÅN (CA 200 000 – 12 000 ÅR SEDAN)

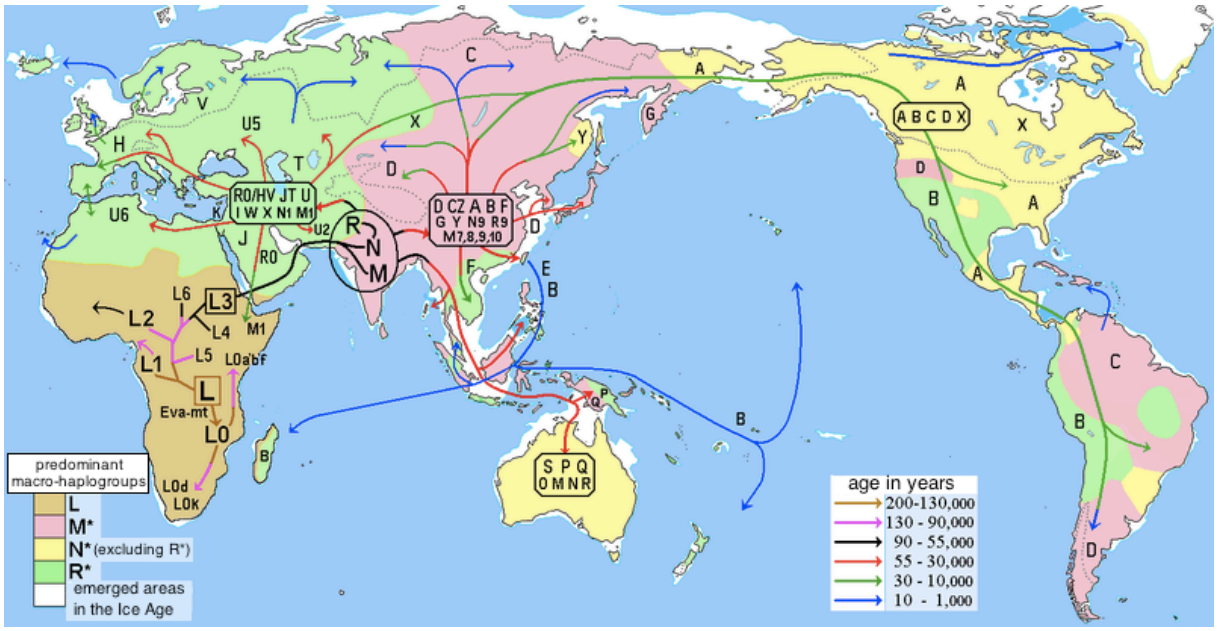
Genom att bland annat kombinera materiell arkeologi, genetiska analyser av DNA från fornfynd och kunskaper om de olika haplogrupperna och uppskattningar av när de har uppkommit har man fått en mer förfinad bild av hur människor har spridits över jorden.

Människors spridning över jorden, Homo Sapiens (vår art) i rött. Källa Wikipedia.[2]

Om man bara tittar på mtDNA som alltså enbart ärvs från mödrarna men finns hos både män och kvinnor har dessa tidiga spridningsmönster för vår art Homo Sapiens tolkats enligt bilden nedan där de olikfärgade pilarna anger utbredning under olika tider med början i Afrika.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Control_of_fire_by_early_humans#Lower_Paleolithic_evidence
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Recent_African_origin_of_modern_humans

Spridning av mtDNA över jorden och uppkomsten av undergrupper från haplogrupp L. Källa Wikipedia.[1]

Spridningsmönstret visar att de moderna människorna, vår art, först började spridas inom Afrika från en ursprungspopulation någonstans i Östafrika från cirka 200 000 år sedan. De spreds sedan i flera vågor ut från Afrika men för cirka 80 000 år sedan hade dessa första utvandrare antingen dött ut eller återvänt till Afrika. En ny utvandringsvåg från Afrika uppstod för omkring 70 000 till 50 000 år sedan och via en sydlig rutt spreds människorna snabbt utefter Asiens kust och nådde Australien för omkring 65 000 till 50 000 år sedan. En gren avskildes tidigt och befolkade Främre Orienten samt spreds vidare till Europa för mindre än 55 000 år sedan. Andra grenar spreds i centrala och norra Asien, Ostasien och vidare över till Nord- och Sydamerika. Under den senaste istiden trycktes människorna söderut i Europa och endast små grupper övervintrade i bland annat södra Spanien och Italien söder om Alperna.

Efter det att isen hade börjat dra sig tillbaka efter sitt maximum för cirka 20 000 år sedan återbefolkades Europa söderifrån av övervintrande jägare-samlare. Temperaturen steg och i Främre Orienten började man hålla tamboskap och odla grödor för cirka 10 000 år sedan och grupper av människor övergick från att vara nomadiska eller halvnomadiska jägare-samlare till att bli bofasta. Jordbrukare i Anatolien spreds till Europa via Balkan från omkring 7500 år sedan (early European farmers, EEF). Enligt en allmänt spridd teori, kurganhypotesen, spreds sedan beridna bronsåldersmän västerut in över Europa från Pontiska stäppen norr om Svarta havet för omkring 5000 år sedan, trängde bort EEF-männen och förde med sig de indoeuropeiska språken.

Dessa olika vågor av folkvandringar skedde alltså under cirka 70 000 år och under denna tid muterade både mtDNA och Y-DNA från de gamla haplogrupper som lämnade Afrika och fram till de som finns i nutida befolkningsgrupper. Homo Sapiens-människor blandade sig med varandra när olika grupper möttes under vandringarna och även med Neandertal- och Denisovamänniskor. Vårt DNA är ett resultat av denna långa utveckling.

Äldre stenåldern, paleolitikum, omfattar alltså mer än 99% av vår mänskliga historia. Under den mycket långa period som vi kallar stenåldern varierade klimatet naturligtvis, kalla, blöta, varma och torra perioder avlöste varandra. Under den äldre stenåldern levde människor i små grupper som försörjde sig genom att jaga och samla ätbara djur och växter från naturen och de tillverkade redskap av stenar som formades till med stenverktyg. Den mellersta äldre stenålder varade grovt sett från omkring 300 000 till 30 000 år sedan. Från för omkring 50 000 år sedan ökade de olika typerna av redskap som människor tillverkade kraftigt, man har hittat lämningar av olika slags pilspetsar,

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Human_mitochondrial_DNA_haplogroup

knivblad, verktyg för att göra hål och borra och så vidare och även nya slags benverktyg som till exempel fiskekrokar i Afrika från den perioden. De första mänskliga konstverken skapades under den senare delen och den mellersta äldre stenåldern och människor började också så småningom använda sig av speciella gravskick som tolkas som en förekomst av religiösa och andliga föreställningar.

DET SOM UTMÄRKER OSS MÄNNISKOR ÄR VÅR FÖRMÅGA ATT ÖVERFÖRA KULTUR, ALLTSÅ KUNSKAP, MELLAN OLIKA GENERATIONER OCH TIDSEPOKER

Om man funderar på vad som skiljer oss människor från de andra däggdjuren med dagens kunskap om arvsmassans uppbyggnad kan man se att den biologiska skillnaden mellan oss och till exempel andra primater är ganska liten. Vårt DNA är till exempel till cirka 98,5 procent identiskt med schimpansernas DNA. Biologiskt sett är vi dessutom underlägsna många andra djurarter när det gäller styrka, snabbhet, syn, hörsel, förmåga att urskilja lukter etc. Det som har gjort oss människor så framgångsrika här på jorden är inte vår biologi utan i stället mentala förmågor som vår förmåga att samarbeta, kommunicera och se mönster och dra slutsatser av dessa mönster.

Vår art, Homo sapiens, levde alltså samtidigt som flera andra arter av människor som denisovamänniskor och neanderthalare, vilket visas genom spår i vår egen DNA. Men vi, som var den yngsta grenen på det stora trädet, levde vidare och spreds över hela världen medan de andra arterna dog ut. Detta förhållande skulle kunna förklaras av att vi var mer aggressiva och utrotade de andra, men det är inte troligt med tanke på att de andra människoarterna hade spritt sig till Asien och Europa långt före oss och att Homo sapiens under mycket lång tid var oerhört få. I stället har det sannolikt varit vår större förmåga att anpassa oss till olika förhållanden genom vår kulturella förmåga, som har skapat sammanhållning och förmedling av kunskap över större geografiska områden och mellan generationer, som har gjort oss moderna människor så framgångsrika här på jorden.

Vi människor är unika genom vår förmåga att anrika kunskap över generationerna, vår kulturella förmåga. Ordet kultur kommer från latinets cultura som ursprungligen betydde ”odling” men ordet har kommit att betyda ”'bildning” och används också för att definiera ett visst samhälles levnadssätt. Vår tids användning av ordet kultur, som alltså ursprungligen betydde odling, skulle kunna tolkas som att kulturen uppstod först genom jordbrukets uppkomst men vår kulturella förmåga att klassificera och kommunicera erfarenheter inom och över generationerna genom materiella ting och symboler kan spåras mycket långt tillbaka, till långt före jordbrukets uppkomst. De äldsta grottmålningarna som man hittills hade känt till är cirka 30 000 år gamla men 2018 publicerades en upptäckt av en grottmålning i Sydafrika som bedöms vara cirka 70 000 år gammal.[1] Denna målning, gjord med rödockra, verkar inte ha varit en avbildning utan några streck som bildar något som mest liknar en modern ”hashtag”. De äldsta föreställande målningar som man hittills har upptäckt finns i Indonesien, de bedöms vara ca 44 000 år gamla och visar jagande människor och djur som framställs på ett mycket realistiskt sätt. Andra tidiga exempel på avbildningar av människor är ett flertal kvinnofigurer eller gudinnor som täljts från mammutbetar, som till exempel den figur som kallas Venus från Hohle Fels som uppskattas vara mellan 35 000 och 40 000 år gammal. Lejonmänniskan från Hohlenstein Stadel är en skulptur i djur- och människoform som anses vara cirka 30 000 år gammal, den är den äldsta kända skulpturen av detta slag i världen.

[1] https://edition.cnn.com/2018/09/12/world/ancient-hashtag-drawing-south-africa-study/index.html

ÄLDRE STENÅLDERSKULTURER I LEVANTEN OCH EUROPA (FRÅN CA 60 000 – 20 000 ÅR SEDAN)

NEANDERTHALARNAS MOUSTÉRIENKULTUR (CA 315 000 – 40 000 ÅR SEDAN)

Moustérienkulturen är en arkeologisk stenålderskultur som tillhörde neandertalmänniskorna. Moustérienkulturen i Nordafrika uppskattas ha startat för cirka 315 000 år sedan och den fanns utbredd över stora delar av Europa, Främre Orienten och Nordafrika och den känns igen på den så kallade levalloistekniken för framställning av stenverktyg. Kulturen är uppkallad efter fyndorten Le Moustier i Frankrike och dateras i Europa till för cirka 160 000 – 40 000 år sedan.

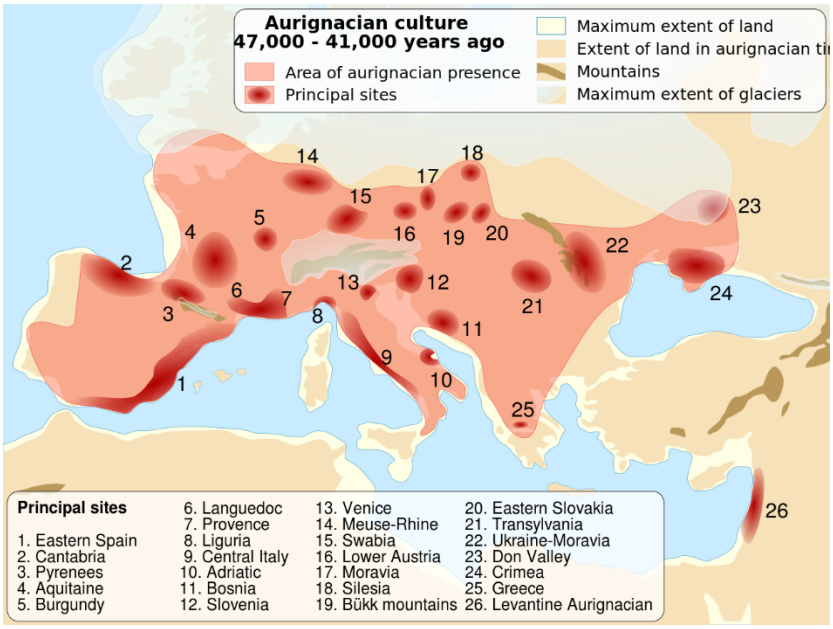
I Nordafrika och Främre Orienten tillverkades stenverktyg enligt moustérienkulturens metoder även av anatomisk moderna människor som var föregångare till vår egen art. I östra medelhavsområdet är det enligt Wikipedia omöjligt att skilja på stenverktyg tillverkade av moderna människor av qafzeh-typen (klassificerade som Homo sapiens) och neanderthalare. Dessa tidiga Homo sapiens var ättlingar till människor som hade utvandrat i vågor som föregick de utvandringsvågor som sedan gav upphov till dagens människor utanför Afrika och det verkar alltså som om de första människorna av vår egen typ lärde sig tillverka stenverktyg av neanderthalarna.[1]

HOMO SAPIENS FÖRSTA KULTURER I LEVANTEN (CA 60 000 - 40 000 ÅR SEDAN)

De första arkeologiska kulturer utanför Afrika som kunnat kopplas till vår egen linje av Homo sapiens, fanns i Levanten (dagens Syrien, Libanon, Israel och Palestina) och Arabien under den äldre stenåldern. Den första kulturen kallas den emiriska perioden som sedan utvecklades till den ahmariska perioden som dateras till för 46 000 till 42 000 år sedan. Dessa kulturer gav i sin tur upphov till aurignacienkulturen i Levanten med höjdpunkt från cirka 35 000 till 29 000 år sedan. Aurignacienkulturen i Levanten utvecklades sedan till den kebariska kulturen som tog vid för omkring 18 000 år sedan.[2] Arkeologerna skiljer på dessa olika kulturer genom att de använde något olika tekniker för att knacka fram sina stenverktyg.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mousterian
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Ahmarian

AURIGNACIENKULTUREN I EUROPA (CA 43 000 – 33 000 ÅR SEDAN) (CRO MAGNON)

Fynd från aurignacienkulturen (ca 47- till 41 000 år sedan). Källa: Wikipedia.[1]

Aurignacienkulturen i Levanten spreds sannolikt vidare till Europa med Homo Sapiens som utvandrade dit, alternativt kan den ha kommit till Levanten genom en senare återinvandring från Europa. Den tidigaste fasen av den europeiska aurignacienkulturen startade för omkring 43 000 år sedan och kulturens mellersta fas varade från ungefär 37 000 till 33 000 år sedan. En sen fas av kulturen existerade i Europa samtidigt med övergången till den efterföljande Gravettienkulturen för mellan 33 000 och 26 000 år sedan.[2]

De som skapade aurignacienkulturen var en del av de vågor av anatomiskt sett moderna människor som spreds från Afrika till Levanten och vidare österut och senare även västerut och under äldre stenåldern. I Europa är de kända som europeiska tidig-moderna människor (European Early Modern Humans, EEMH) eller Cromagnonmänniskor. Cromagnonmänniskor var alltså inte ursprungligen ”europeiska” och inte heller en egen art utan är en europeisk beteckning på de Homo Sapiens som levde i Europa under äldre stenåldern. De har fått namn efter fyndplatsen Abri de Cro-Magnon i Les Eyzies de Tayac i Frankrike. Aurignacienkulturen spred sig över hela den del av Europa som inte var täckt av inlandsis under den här perioden, det kan ha skett både genom migration västerut från Levanten och genom migration från Afrika via Gibraltar. Människorna i aurignacienkulturen skapade pilspetsar av ben eller horn samt flintredskap som framställdes från stenens kärna snarare än från grova skärvor. Cromagnonmänniskorna eller EEMH kallas också västeuropeiska jägare-samlare (West European Hunter-Gatherer, WHG) och deras gener lever ännu kvar i dagens européer till en mindre andel, de har så småningom ”blandats ut” av senare invandringar under både yngre stenåldern (neolitikum) och bronsåldern.

Det som kan ha varit en av de största skillnaderna mellan tidigare människoarter som Neanderthalarna och Homo sapiens var att Homo sapiens hade förmåga att skapa bildkonst medan Neanderthalarna inte verkar ha haft denna förmåga. De äldsta kända grottmålningarna har upptäckts på Borneo, de är cirka 40 000 år gamla men man vet inte vilka människor det var som skapade dem. Den äldsta bildkonst som säkert kan knytas till vår art, Homo sapiens, skapades i aurignacienkulturen i Levanten och Europa. De gjorde grottmålningar och figuriner och tillverkade även hängsmycken och pärlor av elfenben som de prydde sig med.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Aurignacian#/media/File:Aurignacian_culture_map-en.svg
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Aurignacian

Ett av de äldsta exemplen på föreställande konst är en kvinnofigur som kallas Venus från Hohle Fels som uppskattas vara mellan 35 000 och 40 000 år gammal. Lejonmänniskan från Hohlenstein Stadel är en skulptur i djur- och människoform som anses vara cirka 30 000 år gammal, den är den äldsta kända skulpturen av detta slag i världen.

Venus från Hohle Fels (ca 35 000 - 40 000 år gammal). Källa: Wikipedia.

Lejonmänniskan från Hohlenstein Stadel (ca 30 000 år gammal). Källa: Wikipedia.

Lejonskulptur från Vogelherd, Tyskland. Aurignacienkulturen. Källa: Wikipedia.[1]

GRAVETTIENKULTURENS (CA 33 000 – 22 000/17 000 ÅR SEDAN) – KONSTNÄRLIGA ÅTERGIVNINGAR, VENUSFIGURINER (MODERGUDINNAN) SKULPTERADES I LERA, KALKSTEN ELLER ELFENBEN ÖVER HELA EUROPA

Gravettienkulturen som avlöste aurignacienkulturen var den sista enhetliga arkeologiska kulturen i Europa. Kulturen är uppkallad efter en fyndort i Frankrike men den var spridd över hela den del av Europa som var befolkad under denna ytterst kalla period som karaktäriserades av den senaste istidens maximala utbredning. Gravettienkulturen avlöstes med början för cirka 22 000 år sedan abrupt av solutréenkulturen i Frankrike och Spanien medan den utvecklades mer kontinuerligt till epigravettienkulturen i Italien, på Balkan, i Ukraina och Ryssland. Människorna i den här kulturen var jägare-samlare som levde i grottor eller halvt nedgrävda bostäder som typiskt var samlade i små ”byar”. Bland exempel på konst som överlevt från gravettienkulturen finns mängder med grottmålningar och Venus-figuriner av lera eller elfenben som anses avbilda moders- eller fertilitetsgudinnor samt smycken. Före gravettien var avbildande konst mycket sällsynt men under denna kultur utvecklades grottkonsten kontinuerligt. Gudinnestatyetterna, som främst dateras från kulturens tidiga period, har en speciell utformning med stora bröst och breda höfter.[2]

Venus från Dolní Věstonice (ca 31 000-27 000 år gammal). Gravettienkulturen. Källa: Wikipedia.

Ett exempel på dessa bredhöftade gudinnestatyetter är Venus från Dolní Věstonice nära Brno i Tjeckiska republiken som, tillsammans med några få andra fynd från närbelägna fyndorter,

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Early_European_modern_humans
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Gravettian

tillhör de äldsta keramikfynden i världen. Figurinen är tillverkad i lera som värmts i öppen eld och den uppskattas vara mellan cirka ca 31 000 och 27 000 år gammal. På samma fyndort har man också hittat figurer av björnar, lejon, mammutar, hästar, rävar, noshörningar och ugglor.[1]

ISTIDENS MAXIMUM OCH ISTIDSREFUGIERNA I EUROPA OCH ASIEN (CA 25 000-20 000 ÅR SEDAN)

Den senaste istidens maximum startade för cirka 32 000 år sedan och isens utbredning gjorde att norra Europa avfolkades. Enligt den klassiska tolkningen tvingades människorna i Europa ta sin tillflykt till vissa mindre områden (refugier) på norra Iberiska halvön och i sydvästra Frankrike, på Balkan, i Ukraina och vid Svarta havets norra kust samt i Italien. Detta ledde till en kraftig minskning av den genetiska mångfalden, det uppstod en s.k. flaskhalseffekt. När isen började dra sig tillbaka norrut från omkring 16 000 år sedan började Europa långsamt återbefolkas från en liten grupp av människor från dessa refugier, vilket avspeglades i de Y-DNA och mtDNA haplogrupper som kom att dominera i Europa efter istiden och som fortfarande utgör en del av det genetiska arvet hos dagens européer.

Den vanligaste Y-DNA haplogruppen, som ärvs från far till son, var I2 bland europeiska jägare-samlare under den här tiden. Haplogrupperna R1a och R kan ha överlevt istiden i Östeuropa respektive Mindre Asien (Anatolien). Bland mtDNA, som ärvs från mor till barn, förekom bland annat haplogrupperna H, K, T, W och X.[2] Haplogrupp U uppstod för mer än 50 000 år sedan efter det att våra förfäder hade lämnat Afrika. Eftersom den är så gammal har haplogrupp U en mycket stor spridning genom många dottergrupper i sydvästra Eurasien, Nordafrika och Södra Asien. Haplogrupp U5 med sina undergrupper är den äldsta europeiska gruppen och den uppkom för cirka 30-35 000 år sedan efter att moderna människor invandrat från Främre Orienten. Under istiden, från för cirka 25 000 år sedan, tvingades U5a och U ner till istidsrefugierna i södra Europa. U5a1 antas ha uppstått under tiden där och U5a1a uppstod bland de människor som med början från cirka 15 000 år sedan följde inlandsisen norrut när den drog sig tillbaka och som på så sätt återbefolkade Europa. U5 och systergruppen U4 fanns hos omkring 90% av de första jägarna-samlarna i Europa under jägarstenåldern (mesolitikum) med en majoritet från U5.

DNA HOS TIDIGA JÄGARE-SAMLARE I EUROPA (AURIGNACIEN, CROMAGNON)

Under senare år har man lyckats utvinna DNA från lämningar av Homo Sapiens från äldre stenåldern. Analyser av fynd i Markina Gora i nuvarande Ryssland från en man som har daterats till för cirka 35 000 till 40 000 år sedan (Kostenki-14) har visat att hans mtDNA tillhörde haplogrupp U2 medan hans Y-DNA tillhörde haplogrupp C* (C-F1370). En annan individ, Kostenki-12, som levde för cirka 30 000 år sedan hade även han mtDNA haplogrupp U2. Hans Y-DNA tillhörde haplogrupp C1* (C-F3393). Kostenki-14 hade genetisk koppling till DNA hos både Mal'ta-pojken som levde i sydöstra Sibirien för omkring 24 000 år sedan och de tidiga europeiska jordbrukarna (EEF) men inte med östasiatiskt förhistoriskt DNA, vilket anses visa att de europeiska och östasiatiska linjerna skiljdes åt innan de moderna människorna spreds till Europa och Sibirien.

SOLUTRÉENKULTUREN VAR GRAVETTIKULTURENS FORTSÄTTNING I DAGENS SÖDRA FRANKRIKE OCH PÅ IBERISKA HALVÖN (CA 22 000- 17 000 ÅR SEDAN)

Termen den fransk-kantabriska regionen används inom arkeologi och historia för ett område som sträcker sig från Asturien i norra Spanien till Akvitanien och Provence i södra Frankrike. Området uppvisade en hög grad av homogenitet under äldre stenåldern och var sannolikt också den mest tätbefolkade. Under den senaste istidens maximum var området troligen ett av de områden där de tidiga moderna människorna i Europa överlevde. I området avlöstes succesivt aurignacien-, gravettien-, solutréen-, magdalénien- och azilienkulturerna varandra under cirka 30 000 år. Aurignacien- och gravettienkulturerna var spridda över hela Europa medan solutréen-, magdalénien- och

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Venus_från_Dolní_Věstonice
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Genetic_history_of_Europe

azilienkulturerna utvecklades lokalt i den fransk-kantabriska regionen under och efter istidsmaximum.

Solutréenkulturen som dateras till för cirka 22- till 17 000 år sedan är uppkallad efter en fyndplats i sydvästra Frankrike. Grottkonsten från denna epok verkar ha fortsatt utan avbrott från gravettien-till solutréenkulturen och den nådde sin höjdpunkt under de efterföljande magdalénienkulturen.

MAGDALÉNIENKULTUREN (CA 17 000 – 12 000 ÅR SEDAN). I STORT SAMMA DNA SOM I AURIGNACENKULTUREN 20 000 ÅR TIDIGARE. FANTASTISK KONST.

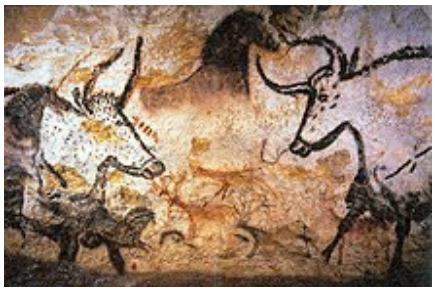
Magdalénienkulturen, som är döpt efter grottan La Madeleine i Dordogne i sydvästra Frankrike, bara några kilometer norr om Cro-Magnon, är det sista stadiet av den äldre stenålderns (paleolitikum) kulturer i västra och centrala Europa. Denna kultur dateras till för mellan 17 000 och 12 000 år sedan och den var vitt spridd från dagens Portugal i väst till Polen i öst och till Frankrike, Kanalöarna och dagens England och Wales i norr. Landskapet var under den här perioden mest gräsbevuxen stäpp där till exempel rådjur kunde leva i större hjordar. Klimatet var kallt och torrt under denna period och man levde på att jaga renar, hjortar, hästar och andra stora däggdjur. Man har också funnit spår av kannibalism som verkar ha varit vanligt förekommande.

Under den här perioden fortsatte man att vidareutveckla användningen av betar, ben och horn för att skapa bruksföremål och konst som hades startat under den föregående solutréenkulturen. Magdalénienkulturen har upptäckts på mängder av fyndplatser och under dess tid sker en vidareutveckling av konsten. Man skapade bland annat figuriner och bilder av till exempel fiskar, renar, uroxar och hästar genom att snida och gravera betar, horn och ben.

Grottkonsten uppnådde en hög nivå i till exempel Lascaux. Altamira i dagens Spanien, som också har fantastisk grottkonst, har föreslagits vara en plats där olika grupper av jägare-samlare från magdalénienkulturen samlades.[1]

Bison som slickar ett insektsbett, gjord av horn (ca 17 000 – 15 000 år gammal). National Museum of Prehistory, France. Källa: Wikipedia.

Grottmålning från Lascaux-grottan i Frankrike (ca 16 000 år gammal). Källa: Wikipedia.[2]

Smygande hyena snidad på spjutkastare från magdalénienkulturen. Källa: Wikipedia.

13 000 år gammal skulptur av två simmande renar från L'Abri Bruniquel, Frankrike. Källa: Wikipedia.[3]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Magdalenian
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Stone_Age_art
[3] se https://en.wikipedia.org/wiki/Early_European_modern_humans

DNA

Analyser av DNA från sju personer från magdalénienkulturen i El Miron på Iberiska halvön från ca 15 000 år sedan visade en nära släktskap med en grupp som hade levt i norra Europa omkring 20 000 år tidigare. 70-80% av dessa människors DNA härstammade från samma källa som en grupp av människor från aurignacienkulturen från ca 35 000 år sedan som upptäckts i grottor i Goyet i dagens Belgien. Två prover visade Y-DNA haplogrupp I och ett prov den tidigare gruppen HIJK. Alla prover tillhörde mtDNA haplogrupp U, bland annat fem prover med U och ett med U.

AZILIENKULTUREN (CA 12 500-10 000 ÅR SEDAN) - NÄRA DEN TIDIGARE MAGDALÉNIEN-KULTUREN GENETISKT.

Azilien är en kulturperiod i Västeuropa vid slutet av äldre stenåldern, känd bland annat för sina små dekorerade kiselstenar och för harpuner tillverkade av hjorthorn. Den har fått sitt namn efter fyndorten Mas d'Azil i de fransk Pyrenéerna. Perioden var antingen en ny kultur som följde efter magdalénienkulturen eller den sista delen av denna. Klimatförändringar på grund av de smältande inlandsisarna skall ha försämrat livsmedelsförsörjningen vilket också avtecknar sig i att denna periods verktyg och konst var och grövre och enklare. Azilienkulturen samexisterade med andra liknande kulturer i Europa som till exempel maglemosekulturen i dagens Danmark och östra Storbritannien.[1]

DNA

I ett prov från en människa från azilienkulturen från Grotte du Bichon har man enligt Wikipedia funnit Y-DNA I2 och mtDNA U1h. Prov från azilienkulturen från Balma de Guilanyà i Spanien från ca 12000-13000 år sedan hade Y-DNA I och C1a1a samt mtDNA U2a och U2'3'4'7'8'9. Dessa hade en stor genetisk släktskap med prover från den tidigare magdalénienkulturen. En man från azilienkulturen från Grotte du Bichon hade Y-DNA I2 och mtDNA U1h.

ASTURIENKULTUREN PÅ IBERISKA HALVÖN (ÖVERLAPPNING MED AZILIAN FRÅN CA 9500-CA 6500 ÅR SEDAN)

Asturienkulturen var en fortsättning på den aziliska kulturen och den hade sin utbredning längs kusterna av den Iberiska halvön. Man levde liksom azilierna delvis på skaldjur vars skal samlades i enorma avskrädeshögar men jagade också bl.a. rådjur, vildsvin och uroxar. Vid den här tiden hade landskapet blivit täckt av skogar till skillnad under magdalenkulturen när det var stäpp. Asturierna verkar enligt Wikipedia inte ha skapat något som kan kallas konst.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Azilian
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Asturian_culture

EUROPA BEFOLKADES AV JÄGARE-SAMLARE FRÅN MINST TRE OLIKA HÅLL EFTER ISTIDEN (AURIGANICIÉN I VÄST, JÄRNPORTEN VID DONAU OCH NORRA ASIEN I ÖST)

NYA GENETISKA INFLUENSER EFTER DEN SENASTE ISTIDEN

De moderna människorna som hade kommit till Europa för omkring 45 000 år sedan spreds över Europa men under den senaste istiden verkar de ha tvingats ner till sydvästra Europa. Därifrån började de återigen spridas norrut från omkring 19 000 år sedan. Enligt Fu et al. i ”The genetic history of Ice Age Europe” (2016) kom en ny invandringsvåg med koppling till Främre Orienten till Europa för omkring 14 000 år sedan. Jag tror att ett exempel på detta kan finnas i DNA-fynden från Järnporten och Lepenski Vir (s 84).

Ett annat exempel på nya invandringar till Europa vid den här tiden är de jägare-samlare med haplogrupp R, R1 samt R1a och R med undergrupper fanns i östra Europa från åtminstone 11 000 år sedan och som spreds över ett stort geografiskt område från Svarta havet i söder till Karelen i norr och från Volga i öster till Italien i väster. De blandades också i till exempel Baltikum, Ungern och Ukraina med grupper av västliga jägare-samlare som åter hade spritts i Europa efter den senaste istiden. Däremot verkar det om man ser på tillgängliga data från olika undersökningar av forntida DNA som att stammar med män med Y-DNA R1a och R sällan blandades med varandra. Men man skall också komma ihåg att vi fortfarande har DNA-resultat från väldigt få individer som är vitt spridda både geografiskt och tidsmässigt och att jägare-samlare dessutom är svåra att spåra med arkeologiska metoder, bilden kommer säkert att klarna ytterligare om och när man får fler DNA-resultat från forntidens människor.

AMERIKA BÖRJADE BEFOLKAS VIA EN LANDBRYGGA ÖVER BERINGS SUND – CLOVISKULTUREN (CA 13 500 ÅR SEDAN)

Genom att det fanns en landbrygga i slutet av istiden över det som idag är Berings sund kunde jägare-samlare också ta sig över från östra Sibirien till Amerika. De äldsta fyndplatserna från den s.k. Cloviskulturen uppskattas till cirka 13 500 år. År 2014 lyckades man analysera DNA från ett 12 500 år gammalt fynd (Anzick-1) från Cloviskulturen i Nordamerika och kunde se att det fanns ett nära genetiskt samband med fynd i Sibirien från en stenåldersbefolkning i Mal´ta vilket ledde till slutsatsen att de första jägare-samlarna i Amerika härstammade från denna grupp. Tester från dagens ursprungsbefolkningar i Amerika har dessutom visat att starkt genetiskt samband med Anzick-1.

MÄNNISKORNA BÖRJADE ÅTERBEFOLKA NORDVÄSTRA EUROPA EFTER ISTIDENS MAXIMUM UNDER DEN SENARE DELEN AV MAGDALÉNIENKULTUREN (FRÅN CA 13 000 ÅR SEDAN)

Under den senaste istiden täcktes norra Europa ner till ungefär Berlins position och halva Nordamerika av ett 3 till 4 km tjockt istäcke och havsnivån var därför omkring 120 meter lägre än idag på grund av allt vatten som bands i isen. Glaciäris täckte även Alperna och Himalaya. Skandinavien var en av de sista delarna av Europa att bli fritt från inlandsisen men jägare-samlare följde snart efter när inlandsisen drog sig bort från Skandinaviens kuster. Genom arkeologi och DNA-analyser har man kunnat konstatera att grupper av människor från söder kom till det som idag är Sverige via dagens Danmark och Tyskland för cirka 10 000 år sedan. Andra grupper av jägare-samlare kom senare från områden öster om Östersjön och vandrade ner utefter norska västkusten. Människorna från söder hade troligen mörk hy och blå ögon medan de från öster hade ljusare hy och olika blandningar av blå och ljust bruna ögonfärger. Den södra och östra gruppen blandade sig sedan med varandra vilket ledde till att man fick en särskilt stor genetisk variation bland Skandinaviens jägare-samlare (SHG). Dagens skandinaver har dock enligt uppgift ganska lite genetiskt material

från dessa första invandrare eftersom andra befolkningsgrupper har invandrat till Skandinavien senare under stenåldern, bronsåldern och historisk tid.[1]

Under de senare faserna av magdalénienkulturen började människorna alltså återvända till nordvästra Europa efter det att isen börjat dra sig tillbaka. De var inte fast bosatta utan var jägare-samlare som följde hjordar av migrerande djur som till exempel renar under deras säsongsvisa vandringar. Ahrensburgkulturen (ca 13 000-11 000 år sedan) är ett exempel på detta. Den uppstod från Magdalénienkulturen och var en renjägarkultur som följde efter inlandsisens tillbakadragande och fanns i norra Tyskland, Nederländerna, Belgien med enstaka fynd i Polen men med Oder som gräns i huvudsak. Ahrensburgkulturen befolkade förmodligen också Skåne och Västsverige, Hensbacka-gruppen på Sveriges västkust ses som en gren av Ahrensburgkulturen.

Fynd av DNA från jägare-samlare från La Brana i Spanien, Loschbour i Luxemburg och Motala i Sverige visar alla på mtDNA av typen U2 eller U5 och Y-DNA av typ I vilket ses som typiskt för jägare-samlare i västra Europa (WHG). Invandringen till södra Skandinavien verkar alltså ha skett av människor från magdalénien och azilienkulturerna. Enligt Family Tree, ett företag som utför DNA-analyser för privatpersoner, kan man se spår av dessa jägare-samlare i DNA hos dagens nordeuropeiska befolkning, men dessa spår blir svagare när man rör sig söderut i Europa där senare invandringar av jordbrukare från Anatolien dominerar i högre grad.

MAGLEMOSEKULTURENS (CA 11 500 – 9000 ÅR SEDAN)

I norra Europa fanns en jägar-samlarkultur för ca 11 500 – 9000 år sedan som har fått namnet maglemosekulturen efter en fyndplats i nuvarande Danmark. Människorna i maglemosekulturen var tydligen delvis bofasta men levde också nomadliv. Deras boplatser låg främst vid kusterna och återfinns därför numera ofta under vatten. Maglemosekulturen fanns i Danmark, Doggerland, England, Nordtyskland och västra Polen samt sydligaste Sverige. Den gav upphov till de äldsta boplatser som man hittat i södra Sverige. Maglemosekulturen följdes i södra Skandinavien av kongemosekulturen som dateras till för mellan ca 8800 och 7500 år sedan.

KATASTROFEN NÄR DOGGERLAND FÖRSVANN I HAVET (CA 8100 ÅR SEDAN)

När man försöker förstå Europas historia under jägar- och bondestenåldern kan man få en bild av att det fanns en mängd olika kulturer. En orsak till detta är att man ibland har undersökt samma kultur i olika länder och gett den olika namn beroende på land, ett exempel på detta är Cucuteni-Trypillia-kulturen som kallats Cucuteni i Rumänien och Trypillia i Ukraina. En annan anledning till mängden av kulturer är att man definierade dem med hjälp av arkeologi och särskilt olika stilar på den keramik som tillverkades, vilket skapade nya definitioner av kulturer när, som jag gissar, man kanske ibland bara bytte stil på dekorationerna av keramik.

När det gäller de mesolitiska kulturerna i Europa under jägarstenåldern finns till exempel Gravettienkulturen (ca 31 000-20 000 fvt), Magdalénienkulturen (ca 20 000-15 000 fvt), Ahrensburgkulturen (ca 11 000-8000 fvt) och Maglemosekulturen (ca 9500-6000 fvt). De var förkeramiska på det sättet att man inte hade börjat göra krukor av keramik men den äldsta keramiken i världen i form av figuriner tros ha skapats i Gravettienkulturen runt 30 000 fvt. De första krukorna verkar ha tillverkats i östra Asien - i Sibirien, Kina och Japan - runt 20 00 till 10 000 fvt.

Men trots att de olika kulturerna under jägarstenåldern existerade under oerhört långa perioder, från mer än tiotusen år för Gravettienkulturen till cirka fyratusen år för Maglemosekulturen, kan man numera genom DNA-tekniken och undersökningar av förhistoriskt DNA se att de olika kulturerna utvecklades från sina direkta föregångare och att människorna faktiskt tillhörde samma genetiska grupp från de fösta tidiga moderna människorna som kom invandrande från Främre Orienten för mindre än femtiofem tusen år sedan och fram till de neolitiska jordbrukarnas ankomst för omkring åttatusen år sedan. Det är en svindlande tidsrymd på nästan femtio tusen år när jägare-

[1] https://www.forskning.se/2018/01/10/sa-befolkades-skandinavien-efter-senaste-istiden/

samlare mtDNA inom olika undergrupper till haplogrupp U och Y-DNA inom undergrupper av främst I spreds över Europa, tvingades tillbaka söderut under den senaste istiden och sedan återigen började vandra norrut när isen började dra sig tillbaka från norra Europa för omkring femton tusen år sedan.

Under den senaste istidens maximum och i tusentals år därefter var så mycket vatten bundet i is att vattenståndet i haven var upp till 120 meter lägre än idag och stora delar av det som idag är Nordsjön var torrlagda. En landmassa som kallas Doggerland, som nu är havsbotten, förband Jylland med Nederländerna och Brittiska öarna. När isen var som tjockast, för omkring tjugo tusen år sedan, kan landmassan ha sträckt sig så långt som till Shetlandsöarna. Vid istidens slut började temperaturen att stiga och isen att smälta och havsytan steg med kanske så mycket som upp till 1.25 meter per hundra år. Doggerlands yta krympte och området blev allt mer dominerat av våtmarker. Man tror att Doggerland var ett av de bästa områdena att leva på för Europas jägare-samlare med god jakt, gott fiske och floder med färskvatten. Under istiden jagade man mammut och ren och när klimatet blev varmare övergick tundralandskapet så småningom till ädelträskogar där man kunde jaga hjort och vildsvin.

Runt 6500 fvt hade havsytan stigit så mycket att den Brittiska halvön inte längre var fast förbunden med Europas fastland. Omkring 6100 fvt inträffade så ett 30 mil långt ras på havsbotten mellan Norge och Island i höjd med Trondheim, det s.k. Storeggaskredet. Det är det största kända undervattensskredet någonsin och man tror att det orsakade en enorm tsunami med vågor på upp till 40 till 50 meters höjd inne i de norska fjordarna och i Skottland har man hittat spår av havsorganismer efter tsunamin långt uppe i det skotska höglandet. Skredet gjorde också att metan frigjordes från havsbotten och orsakade att jordens temperatur steg kraftigt under en tioårsperiod efter skredet. Doggerland, som redan hade minskat i storlek genom höjningen av havsnivån, sköljdes över av tsunamin. Det är oklart om området begravdes helt i havet genom tsunamin eller om några låglänta öar blev kvar över havsytan för en period, men hur som helst var Doggerland inte längre bebott efter tsunamin. Detta måste ha varit en stor katastrof för Maglemosekulturen, den gemensamma jägar-samlar-kultur som vid den här tiden sträckte sig från Brittiska öarna, via norra Europa och Skandinavien och vidare bort mot dagens Polen. Efter denna händelse blev de Brittiska öarna avskurna från norra Europa och kulturen utvecklades fristående. Doggers bankar är en stor sandbank i Nordsjön, ungefär 10 mil öster om Storbritannien. Området är rester efter, Doggerland och är runt 20 meter grundare än omkringliggande områden.[1]

När jag började läsa om Doggerland slogs jag omedelbart av likheten med legenden om Atlantis, ön och civilisationen som skall ha sjunkit i Atlanten någon gång i forntiden, som Platon återgav sådär en sextusen år senare. Jag kan bara spekulera i hur berättelsen om den oerhörda katastrofen med tsunamin som utplånade livet på det ”paradisiska” Doggerland skulle ha förts vidare till Grekland så långt senare, men det är kanske ändå inte helt otroligt. Jordbrukarna från Främre Orienten hade ännu inte nått upp till norra Europa när det här hände runt 6000 fvt men visst är det väl möjligt att jägarna-samlarna i norr bevarade berättelsen om hur en stor del av deras landområde plötsligt spolades bort när nästan hela den värld som de kände till plötsligt översvämmades. Den kan sedan ha förmedlats till de första jordbrukarna i bandkeramikkulturen som i sin tur hade kontakter ner mot Balkan och Grekland. Men det är kanske troligare att Platon återgav myter som hade uppstått i samband med katastrofer i Medelhavet, som till exempel det stora vulkanutbrottet på Thera (dagens Santorini) omkring 1500 fvt som utplånade den minoiska högkulturen där.

ERTEBÖLLEKULTUREN (CIRKA 7500 - 6000 ÅR SEDAN)

I nästa steg kan man spåra en nordeuropeisk och skandinavisk kustkultur, erteböllekulturen, som fanns för mellan cirka 7500 och 6000 år sedan. Det danska ordet ertebölle syftar på de stora avskrädeshögar (kökkenmöddingar) med främst skal från skaldjur som återfinns i anslutning till dessa

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Doggerland, https://sv.wikipedia.org/wiki/Storeggaskredet

boplatser. Kulturen fanns också i den nordliga delen av dagens Tyskland (ellerbekkultur) och Nederländerna (swifterbantkultur). Ertebøllekulturen var främst en vatten- och kustkultur som vilade på en diet av skaldjur, fisk och säl men man har också funnit ben av stora däggdjur som rådjur, älg och vildsvin och pälsdjur som räv, lo och bäver. Under den senare delen av ertebölle i Nederländerna börjar man se en övergång till ett levnadssätt påverkat av den söder därom liggande neolitiska bandkeramikkulturen (LBK) med odling av råg och vete samt boskapsskötsel. Ertebøllekulturen ersattes för omkring 6000 år sedan av den neolitiska trattbägarkulturen.

Keramiken i ertebøllekulturen var av annat slag än den som tillverkades i den näraliggande bandkeramikkulturen som omfattades av de första jordbrukarna som hade sina rötter i Anatolien. Keramiken i ertebölle verkar i stället vara kopplad till den typ av keramik som först började uppträda i Samaraområdet i Ryssland för cirka 9000 år sedan och som spreds uppför Volga till västra Baltikum och vidare västerut efter östersjökusten. Man har funnit träsniderier som gjordes för att utsmycka bruksföremål och även sniderier av ben och horn som uppvisar spår av en högt utvecklad och artistisk snideriteknik. Man har även funnit sniderier i bärnsten av djur som fåglar, vildsvin och björnar samt smycken av djurtänder och snäckor. Människorna i ertebøllekulturen hade tämjt hunden och värderade den tydligen högt, man har funnit hundar begravda med samma slags utsmyckningar och gravgåvor som människor.[1]

SWIDÉRIENKULTUREN (CA 13 000- 10 200 ÅR SEDAN), KUNDA- (CA 10 500 – 7000 ÅR SEDAN) OCH NARVAKULTUREN (CA 7300 - 3750 ÅR SEDAN). INTE FRÅN AURIGNACIENKULTUREN SOM ANDRA NORDEUROPEISKA KULTURER UTAN FRÅN JÄRNPORTEN (R1A1- CTS3876)

Swidérienkulturen är en äldre stenålderskultur som utvecklades på sanddynerna som den retirerande inlandsisen lämnade efter sig i Polen och omgivande områden. Post-swidérienkulturer är kulturer som förmodas härstamma från swidérienkulturen. Exempelvis anses många av de äldsta mesolitiska fynden i Finland vara post-swidérienska. Swidérienkulturen särskiljs från alla andra nordeuropeiska sena äldre stenålderskulturer som i stället anses ha ett gemensamt ursprung i aurignacienkulturen.[2]

Kundakulturen (ca 10 500-7000 år sedan) härstammade från swidérienkulturen. Den omfattades av mesolitiska (jägarstenåldern) jägare-samlare som levde i grupper i den baltiska skogszonen och sträckte sig österut genom dagens Lettland och in i norra Ryssland.

Narvakulturen var en fortsättning på Kundakulturen. Det är omstritt under vilken tid denna kultur existerade, enligt en uppgift fanns den från ca 7300 till för 3750 år sedan. Narva var en ren jägare-samlarekultur i sin tidigaste fas men man började använda keramik och senare, ungefär samtidigt med den skandinaviska tidiga jordbruksstenåldern, började man också i viss mycket begränsad mån använda sig av tamdjur. I Narvakulturen var man inte nomader utan levde som bofasta i samma bosättningar under långa tider.[3]

DNA I NARVAKULTUREN

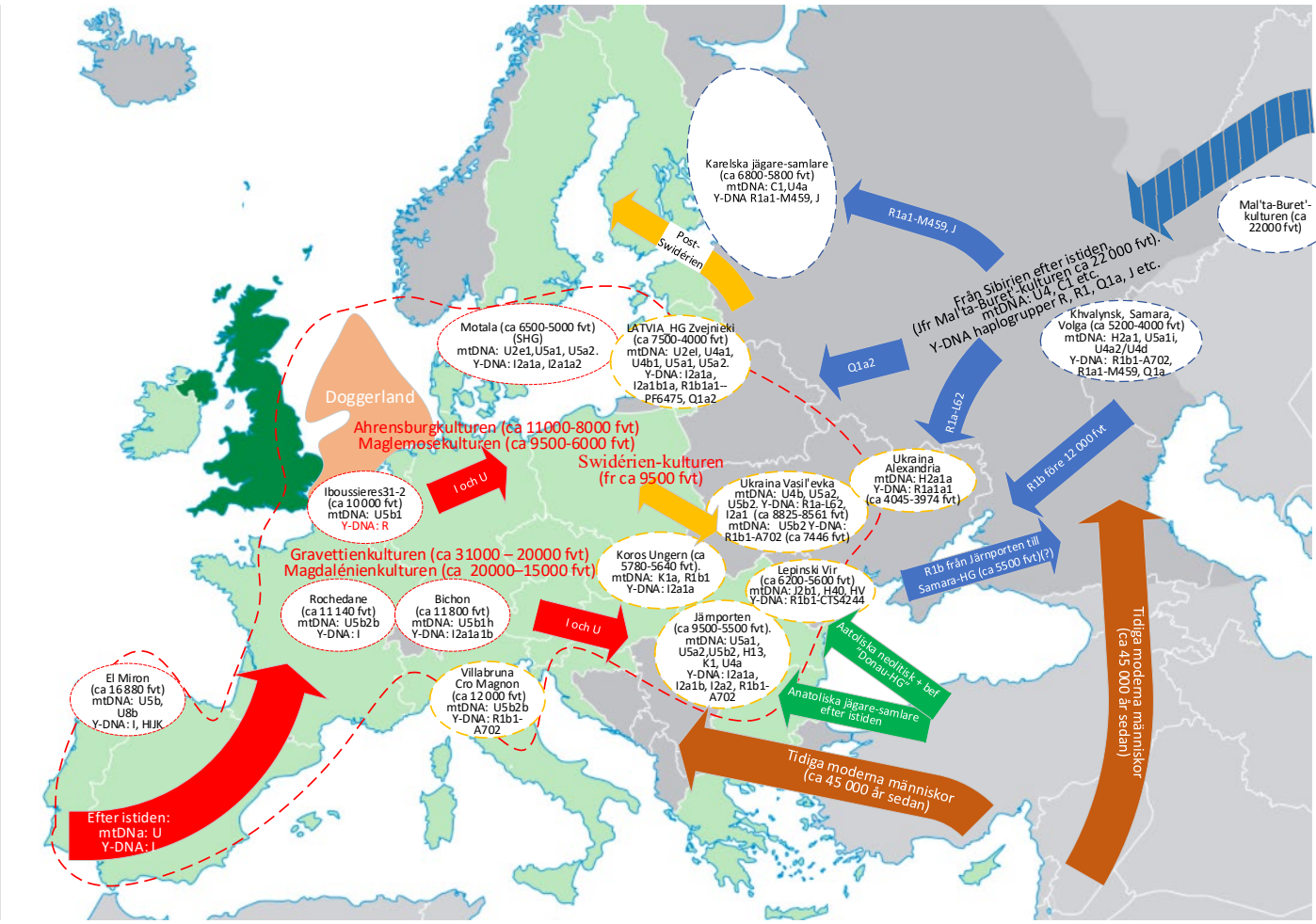
Enligt Wikipedia hade Kunda- och Narvakulturerna närmare samband med västliga jägare-samlare (WHG) än östliga (EHG). Mittnik et al. (2018) rapporterade om DNA-analyser av individer från Narvakulturen. Från fyra tester av Y-DNA fick man I2a1a2a1a, I2a, I och R1. Bland mtDNA fans U4a1, U1 samt undergrupper till U5a2. U5 var vanligt bland västliga jägare-samlare (WHG) och skandinaviska jägare-samlare (SHG) men man fann också genetiskt inflytande från östliga jägare-samlare (EHG). En annan genetisk studie som publicerades i Nature 2018 rapporterade om analys av DNA från ett stort antal individer från Zvejnieki som förknippades med Kunda- och Narvakulturerna. Här tillhörde allt mtDNA U5, U4 och U2 medan majoriteten av Y-DNA tillhörde R1a1a och I2a1. Resultaten bekräftade att människorna i Kunda- och Narvakulturerna var cirka

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ertebølle_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Swiderian_culture
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Narva_culture

70% WHG och 30% EHG. Den näraliggande och samtida kamkeramiska kulturen anses däremot ha varit cirka 65% EHG. Från runt 3700 fvt började Y-DNA R1a enligt Wikipedia dominera i området.[1]

JÄGARE-SAMLARE I EUROPA EFTER ISTIDENS MAXIMUM

Jag har försökt framställa min egen bild av de stora utbredningsmönstren efter istiden bland jägare-samlare i Europa i bilden nedan. De röda cirklarna symboliserar exempel på hur den ursprungliga populationen åter bredde ut sig från sydväst efter istiden. De gula cirklarna visar exempel på hur dessa blandade sig med nya grupper av jägare-samlare som dels kom dels Anatolien och dels från Södra Sibirien (blå cirklar).

Jägare-samlare i Europa efter istidens maximum. Egen bild pålagd på karta från Wikimedia Commons.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kunda_culture

[2] Av användare Quizimodo - http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Location_UK_EU_Europe.png

SLUTET AV ÄLDRE STENÅLDERN I VÄSTRA ASIEN (CA 20 000–10 000 ÅR SEDAN)

Som jag nämnde tidigare fanns de första arkeologiska kulturer utanför Afrika som man har kunnat koppla till vår egen linje av Homo sapiens i Levanten (dagens Syrien, Libanon, Israel och Palestina) och Arabien under den äldre stenåldern. Den första kulturen kallas den emiriska perioden som sedan utvecklades till den ahmariska perioden som dateras till för 46 000 till 42 000 år sedan. Dessa kulturer gav i sin tur upphov till aurignacienkulturen i Levanten med höjdpunkt från cirka 35 000 till 29 000 år sedan. En alternativ möjlighet är att aurignacienkulturen i Levanten uppstod genom återinvandring av jägare-samlare från Europa. Aurignacienkulturen i Levanten utvecklades sedan till den kebariska kulturen som tog vid för omkring 20 000 år sedan.

DEN KEBARISKA KULTUREN (CA 20 000 TILL 12 500 ÅR SEDAN)

Den levantiska aurignacienkulturen hade en fas som kallas den athiliska fasen. Denna fas efterföljdes av den kebariska kulturen, döpt efter Kebaragrottan söder om Haifa i Israel, en av kulturens typiska fyndplatser. Den kebariska kulturen florerade för mellan cirka 20 000 och 12 500 år sedan. Människorna i denna kultur var vandrande jägare-samlare som levde i Levanten och Sinai och var de första som använde små flintstenstenverktyg som kallas mikroliter och som skiljde sig starkt från det som tillverkades i den tidigare aurignacienkulturen. ”Kebarierna” är också förknippade med användning av båge och pil och domesticering av hundar. De anses också ha varit de första att samla in vilda sädesslag genom att man har funnit stenmortlar som de använde för att mala dessa vilda sädesslag. Detta var ett första steg mot jordbrukets uppkomst. ”Kebarierna” tros ha vandrat till höglandet under sommaren och sedan vandrat ner och samlats i skyddande grottor vid låglandssjöar under vintern. Man har också funnit kalkstensplaketter i nuvarande Israel från omkring 23 000 till 16 000 år sedan som ”kebarierna” hade graverat in geometriska mönster som kors och ”stegar” på. En sådan kalkstensplakett är också dekorerad med en fågel, den första avbildning av detta slag som återfunnits i området före den efterföljande natufiska kulturen.

Plaketter med fågel och geometriska mönster från den kebariska kulturen (ca 23 000 till 16 000 år sedan).[1]

Stenmortel från den kebariska kulturen (ca 22 000 till 18 000 år sedan). [2]

NATUFISKA KULTUREN UTVECKLADES FRÅN DEN KEBARISKA KULTUREN I LEVANTEN (CA 15 000 - 11 500 ÅR SEDAN)

Natufisk kultur är beteckningen för en kultur som man har funnit spår av i Jordandalen i Palestina och som existerade från cirka 15 000 till 11 500 år sedan. I sitt senare skede spred sig kulturen även norrut till nuvarande Syrien och västerut mot medelhavskusten. Den natufiska kulturen utvecklades i samma område som den tidigare kebariska kulturen och anses vara en direkt fortsättning på denna, men andra kulturer i området kan också ha medverkat till utvecklingen av den natufiska kulturen. Om man talar om en ny kultur i ett område är det lätt att tänka sig att det handlade om att en ny folkgrupp vandrade in och tog med sig sin kultur, så som det skedde när jordbrukare från den s.k. trattbägarkulturen anlände till Skandinavien runt år 4000 fvt och blandade sig med de jägare-

[1] By Alla Yaroshevich , Ofer Bar-Yosef, Elisabeta Boaretto, Valentina Caracuta, Noam Greenbaum, Naomi Porat, Joel Roskin - The Near-Eastern Roots of the Neolithic in South Asia. https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=78895227

[2] By Gary Todd - https://www.flickr.com/photos/101561334@N08/43166941322/, CC0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=78718927

samlare som redan fanns där och införde sitt levnadssätt. Men en ny arkeologiskt definierad kultur behöver inte ha att göra med folkvandring, det kan också handla om en utveckling inom en befintlig kultur som leder till så stora förändringar i tillverkningssätt och andra kulturella faktorer att man ser det som en ny kultur baserat på arkeologiska fynd. Utvecklingen i Levanten av den kebariska kulturen till den natufiska verkar, i alla fall delvis, ha handlat om en sådan naturlig evolution av teknik och annat inom den kultur och befolkning som redan fanns i området.

Fram till 1930-talet handlade arkeologin i Palestina främst om att hitta bevis för att historierna i Bibeln verkligen var historiska sanningar, men den brittiska arkeologen Dorothy Garrod identifierade 1928 ett antal gravar runt Karmelberget och höglandet i Palestina som delar av en särskild förhistorisk kultur som hon döpte till den natufiska kulturen efter fyndorten Wadi an-Natuf.[1] Kulturen definierades bland annat av en särskild slags mikroliter, små stenverktyg som tillverkades av avslag av flinta och som till exempel användes som pilspetsar. Sådana verktyg hade använts redan under den paleolitiska tiden (äldre stenåldern) men är mest karaktäristiska för neolitikum (den yngre stenåldern). Den natufiska kulturen uppstod och spreds i Levanten - alltså området öster om Bosporen i det som numera kallas Anatolien (Mindre Asien), Syrien, Libanon, Jordanien, Israel och Palestina. För runt 12 000 år sedan var klimatet i området där Jordanfloden rinner fram mycket fuktigare än i dagens ökenartade klimat och berget Karmel och det palestinska höglandet var täckta av ekskogar med ymnigt förekommande vilda spannmålsväxter. Människorna som levde i den natufiska kulturen antas ha skördat dessa vilda spannmålsväxter, jagat djur och fåglar och fiskat.

Det som skilde den natufiska kulturen från den tidigare kebariska var bland annat att man vidareutvecklade tekniker för att tillverka mikroliter och andra stenverktyg, började använda malstenar och att man började närma sig ett mer bofast levnadssätt. Trots att man ännu inte hade börjat med jordbruk var befolkningen i den natufiska kulturen, till skillnad från andra grupper av jägare och samlare, bofasta under åtminstone vissa perioder under året. Bland de arkeologiska fynden från denna kultur finns smycken av snäckskal, ben och pärlor samt djur- och människohuvuden tillverkade av ben och sten. Förekomsten av obsidian från Anatolien och skal från skaldjur som levde i Nilen tyder på långväga kontakter. Man har också hittat stenverktyg i form av yxor och skäror från den här perioden under utgrävningar i området.

NATUFIERNA GJORDE HISTORIENS FÖRSTA KÄNDA AVBILDNING AV ETT SEXUELLT MÖTE

När vi är inne på ämnet med genetiska blandningar kan det vara på sin plats att visa den första kända avbildningen av sex i mänsklighetens historia. Det är en statyett som kallas ”Kärleksparet från Ain Sakhri” som upptäcktes i en grotta i nära Betlehem i Palestina. Den skapades för omkring 9000 år sedan av människor som tillhörde den natufiska kulturen.

”Kärleksparet från Ain Sakhri” som skapades i den natufiska kulturen för ca 11 000 år sedan (10 cm).[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Natufian_culture

[2] By Geni - Photo by User:geni, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=7180620

DNA

DNA-analyser har enligt Wikipedia visat genetisk släktskap mellan de människor som tillhörde den natufiska kulturen och de som tillhörde den iberomaurusiska stenålderskulturen som fanns i Maghreb (hela norra Afrika) för mellan cirka 14 000 och 9500 år sedan, den förkeramiska neolitiska kulturen i Levanten som kom efter den natufiska kulturen, savannkulturen i Östafrika samt den gamla egyptiska kulturen i Nildalen. Genom att använda DNA-analyser från moderna befolkningsgrupper som referens har man kunnat konstatera att DNA som utvunnits från fynd från människor från den natufiska kulturen i huvudsak består av en blandning av olika element från Främre Orienten (motsvarande Mesopotamien, sydvästra Asien och nordöstra Afrika och nutida områden som Syrien, Libanon, Jordanien, Israel, Gazaremsan, Västbanken, Irak och Egypten). Man ser också att knappt 7 procent av ”natufiernas” arvsmassan kan kopplas till de omotisk-talande folken i södra Etiopien.

Enligt uppgifter på Wikipedia hade ”natufierna” ca 50 % procent ”basal euroasisk” härstamning och cirka 50% härstamning från en okänd population av jägare-samlare. Detta skiljer sig enligt Wikipedia något från de anatoliska populationer som bidrog till att befolka Europa, de hade en högre andel av västliga jägare-samlare i sin arvsmassa än ”natufierna”. Under den långa historien från vår första utvandring från Afrika skedde uppenbarligen förändringar i arvsmassan i olika grupper som hade skiljts åt tidigt men också genom inblandning av gener från neanderthalare och denisovamänniskor, men vi var alla jägare-samlare och vi hade alla samma ursprung i Afrika.

”Natufierna” skilde sig också enligt Wikipedia från de neolitiska jordbrukare från Zagrosbergen (nuvarande västra Iran) som också de hade cirka 44% ”basal euroasisk” härstamning men var blandade med andra stammar av jägare-samlare än de jägare-samlare som ”natufierna” och ”anatolierna” hade blandat sig med. Men det sägs också att kontakter mellan ”natufierna” och andra neolitiska grupper i Levanten samt kaukasiska jägar-samlare och, anatoliska och iranska jordbrukare tros ha bidragit till att minska den genetiska skillnaden mellan olika nutida folkgrupper i Mellanöstern. Kort sagt, alla blandade sig med alla, genom DNA-tekniken vet vi nu att alla människors gener återspeglar mänskligheten historia.

FÖRKERAMISKA YNGRE STENÅLDERN (PPNA) I LEVANTEN (CA 12 000-10 800 ÅR SEDAN)

Den natufiska kulturen i Levanten utvecklades vidare från den äldre stenåldern till det som kallas den yngre stenåldern, neolitikum. Neolitikum kallas också ibland bondestenåldern, men det är lite missvisande eftersom det fanns neolitiska kulturer som inte tillämpade jordbruk. I Mellanöstern övergick den äldre stenåldern i yngre stenåldern för omkring 12 000 år sedan. Yngre stenåldern definieras bland annat av att man, förutom jakt och samlande även började odla olika vilda växter, till exempel olika frörika gräsarter, vilket så småningom utvecklades till jordbruk och att man även domesticerade vilda djurarter med början i hunden. Tidpunkten för övergången mellan äldre och yngre stenåldern skiljer sig med flera tusen år mellan olika geografiska områden på jorden. I Norden skedde inte övergången till någon form av jordbruk förrän i runt 4000 fvt, alltså omkring 6000 år senare än i Mellanöstern.

Arkeologen Kathleen Kenyon, en av 1900-talets mest betydelsefulla arkeologer, definierade utifrån sina utgrävningar nära Jeriko på 1950-talet de två första faserna av yngre stenåldern. Den första fasen kallade hon förkeramisk neolitisk A (Pre-Pottery Neolithic A, PPNA). Denna fas varade mellan cirka 10 000 fvt och 8800 fvt. Man har hittat arkeologiska spår av denna kulturperiod i Levanten, Anatolien och Övre Mesopotamien (de västra och norra delarna av den bördiga halvmånen). Man byggde små cirkulära byggnader av sten och så småningom av lertegel, odlade vilda grödor och jagade vilda djur. Gesher i dagens Israel skall enligt Wikipedia vara den allra äldsta kända neolitiska boplatsen med en C14-datering på cirka 10 500 fvt (ca 12 500 år sedan). En boplats från samma tid fanns i Mureybet i dagens Syrien men den har numera lagts under vatten genom dammbyggen i Eufrat (Assad-sjön). Tornet i Jeriko, som ses som världens äldsta stad, byggdes i slutet av PPNA för omkring 10 000 år sedan.

Kathleen Kenyon kallade i samband med sina utgrävningar i Jeriko perioden som kom efter PPNA för förkeramisk neolitisk B, PPNB. PPNB var en vidareutveckling av den natufiska kulturen och PPNA och denna period varade från cirka 10 800 till 8500 år sedan. Man har också kunnat spåra en påverkan i PPNB-kulturen i Jeriko från norr, troligen från nordöstra Anatolien. Under PPNB-perioden blev man mer beroende av domesticerade djur som kom att komplettera den tidigare livsstilen med jakt, samlande och odling. Flintredskapen tillverkades nu med nya metoder. Byggnaderna blev rektangulära till skillnad från de tidigare runda och fick ett tjockt lager av vit polerad puts som tillverkades av kalksten. Men blev också mycket skickliga på att kontrollera eld. Man hade ännu inte lärt sig göra keramik, men en föregångare till denna teknik där man klädde in korgar med en blandning av kalksten och aska och på så sätt skapade kärl eller behållare utvecklades runt 7000 fvt. Det antas att användningen av kalkstenspasta för att tillverka golvmaterial och väggbeklädnader under PPNB så småningom ledde fram till utvecklingen av metoder för att göra keramik. Behovet av att kunna tillverka behållare för lagring av säd och andra grödor växte naturligtvis när man blev mer skickliga på att odla.

GÖBEKLI TEPE MARKERADE STARTEN PÅ FÖRKERAMISKA YNGRE STENÅLDERN I BÖRDIGA HALVMÅNEN OCH VAR ETT ASTRONOMISKT OBSERVATORIUM (CA 11 500 TILL 10 000 ÅR SEDAN)

Göbekli Tepe låg nära dagens Urfa (Sanliurfa). Källa: Wikipedia.

Ordet kultur har anknytning till odling och jordbruk på grund av att man tidigare trodde att bofasthet och jordbruk var en förutsättning för att kultur skulle kunna uppstå och att den högsta kulturen hade uppstått i Europa. Man trodde att ”vildar” inte hade någon kultur men numera vet man att olika kulturer med till exempel bildkonst fanns långt före jordbruket. Men ända till tyska arkeologer började gräva ut Göbekli Tepe 1994 hade man trott att jägare och samlare inte kunde organisera sig runt stora projekt. Denna uppfattning fick ändras när man började gräva ut Göbekli Tepe nära det som idag är Turkiets gräns mot Syrien. Den första fasen av byggandet av komplexet där startade redan för omkring 11 500 år sedan. Vid den tiden hade man ännu inte börjat med jordbruk men människor i den näraliggande nyss nämnda natufiska kulturen hade, åtminstone delvis, blivit bofasta.

Byggnadsverket, som klassificeras som en helgedom från den tidiga yngre stenåldern, ligger på en bergstopp. De människor som började bygga det för nära 12 000 år sedan hade varken utvecklat keramik, vävning eller metallverktyg. Man har inte hittat några spår av odlade växter eller domesticerade djur i de tidiga utgrävningslagren och inte heller finns det spår av några bosättningar eller gravar.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Göbekli_Tepe

Redan i det äldsta lagret, lager III, har man återfunnit cirkulära murar eller inhägnader som är mellan 10 och 30 meter i diameter och byggda av stenar. Med jämna mellanrum finns T-formade stenmonoliter inbyggda i väggarna. De äldsta monoliterna i Göbekli Tepe är upp till 6 meter höga och vägde cirka 10 ton vardera. Liknande T-formade monoliter har även upptäckts på andra platser inom det geografiska området men i Göbekli Tepe verkar de ha haft en unik omfattning. På monoliterna har man bland annat avbildat lejon, oxar, vildsvin, rävar, vildåsnor, gaseller, fåglar, ormar, tranor, storkar, svanar och skorpioner. Liksom i de senare bosättningarna i Çatalhöyük och Jeriko är också gamar ofta förekommande. Det finns få människofigurer bland avbildningarna men vissa av de T-formade pelarna har armar utmejslade på den nedre delen, vilket gör att man kan gissa att de representerar människor eller gudar. Än så länge har man grävt fram fyra sådana cirkulära strukturer men geofysiska undersökningar pekar på att det finns ytterligare 16 cirklar med upp till 8 pelare var, vilket gör att man totalt under komplexets användningstid bröt sten till, utformade och reste närmare 200 pelare. Två större pelare stod mitt emot varandra i mitten av varje cirkel och det fanns också bänkar som man kunde sitta på inne i cirklarna. Vissa av golven i detta äldsta lager är gjorda av terrazzo baserad på bränd kalksten medan andra är ren berggrund ur vilken man har huggit ut de piedestaler som de två mittersta pelarna i varje helgedom stod på. De tidigaste cirklarna skapades enligt C14-datering för mellan ca 11 600 och 10 800 år sedan.

I nästa stadium, på nivå II, som daterats till för mellan ca 10 800 och 10 000 år sedan, byggde man inte längre dessa cirkelformade strukturer utan i stället mindre rektangulära rum. De T-formade pelarna med inhuggna figurer återfinns dock även här, vilket tyder på att komplexet fortsatte att ha samma funktion som tidigare. Någon gång efter 10 000 år sedan, men fortfarande under stenåldern, återfylldes och doldes hela komplexet.

Både att bygga och senare fylla igen detta komplex krävde alltså en organisationsförmåga som man tidigare inte trodde att människor besatte för tolv till tio tusen år sedan. Med tanke på att man bara hade tillgång till stenverktyg var det en oerhörd bragd att kunna hugga fram dessa stengolv och fundament, att bryta alla dessa stenblock och framställa alla pelare med sina fantastiska bilder. Hur kunde man hugga ut dessa pelare som var upp till sex meter höga och vägde mellan 10 och 20 ton och sedan flytta dem mellan 100 och 500 meter till de positioner där de restes? Arkeologer har uppskattat att det hade behövts upp till 500 personer för att göra arbetet. Man arbetade på komplexet under ett par tusen år, som om vi i Sverige hade börjat arbeta med ett monumentalbygge vid vår tideräknings början och fortfarande hade arbetat på det i vår tid.

Man lade också ned oerhört stor möda på att begrava, eller försegla, platsen någon gång efter ca 8000 fvt. På den engelska Wikipediasidan om Göbekli Tepe kan man läsa att varje cirkel begravdes under så mycket som 300 till 500 kubikmeter jord och grus. Detta skapade en minst 15 meter hög kulle som är 300 meter i diameter. En skottkärra rymmer cirka 100 liter och för att flytta 500 kubikmeter grus, som man alltså använde för att täcka över en enda av stencirklarna, behövde man köra 5000 lass med en skottkärra. Men vid den tiden var inte skottkärror, och inte ens hjulet uppfunna, man måste ha flyttat materialet på ett ännu mycket mer mödosamt sätt. Det var ett oerhört arbete som lades ner och man måste även i detta skede ha haft en otroligt stor organisationsförmåga och uthållighet. Som jämförelse kan man säga att de s.k. kungshögarna i Gamla Uppsala är 55 till 70 meter i diameter och 7 till 11 meter höga, kullen som byggde över Göbekli Tepe hade alltså en diameter som var mer än fyra gånger större än den största kungshögen och var betydligt högre. Då skall man betänka att gravhögarna i Uppsala är från omkring 600 vt, alltså mer än 8000 år efter det att kullen över Göbekli Tepe skapades.

Någon gång efter 8000 fvt, men fortfarande under stenåldern, återfylldes alltså hela komplexet i Göbekli Tepe med material som innehåller flintgrus, stenverktyg, stenkärl, djurben etc. I dessa fyllnadsmassor har man också enligt den engelska sidan om Göbekli Tepe på Wikipedia funnit mängder med mikroliter, små stenåldersverktyg som pilspetsar etc., från byblos-, helwan-, aswad och nemrikkulturerna. Byblos, helwan och aswad var kulturer i nuvarande Libanon och Syrien (Levanten) medan Nemrik låg vid floden Tigris i nuvarande Norra Irak.

DEN STORA HIMLAKALENDERN OCH TEMPLET I GÖBEKLI TEPE

Det är enligt Wikipedia inte känt vad syftet med Göbekli Tepe var, det var inte en boplats och inte en begravningsplats. Den tyske arkeologen Klaus Schmidt som upptäckte Göbekli Tepe och ledde utgrävningarna där mellan 1995 och 2014 ansåg att Göbekli Tepe var en bergshelgedom och både C14-analyser och arkeologiska data visar att det är det allra äldsta tempel som har upptäckts på jorden. Schmidt kallade anläggningen ”katedralen på berget” och trodde att det var en pilgrimsplats som drog till sig tillbedjare från upp till 15 mils avstånd. Man har hittat stora mängder ben från lokalt vilt som hjortar, gaseller, vildsvin och gäss som slaktats och anrättats av dem som vistats på platsen. Zoologisk arkeologi visar att gaseller endast fanns i området under vissa säsonger varför man har dragit slutsatsen att ritualer och fester skedde under tider på året när tillgången på vilt var som störst. Klaus Schmidt trodde också att tempelkomplexet var centrum för en kult av de döda och att de skulpterade djurfigurerna skulle tolkas som beskyddare av de döda, men man har dock inte upptäckt några gravar på området.

Liknande strukturer med T-formade stenpelare har upptäckts på andra bergstoppar i området men Göbekli Tepe var såvitt man vet idag det allra första och största komplexet, man ser det som ett regionalt center medan andra mindre anläggningar var senare och mer lokala kultplatser. Tolkningen är att Göbekli Tepe var ett första och största centrum som sedan gav inspiration till de senare och mindre kultplatserna. Çatalhöyük, som är den mest berömda anatoliska neolitiska byn, byggdes i sin tur först 2000 år senare än Göbekli Tepe.

Den äldsta nivån innehåller alltså stencirklar med infällda T-formade pelare och på pelarna har man huggit ut djurfigurer.

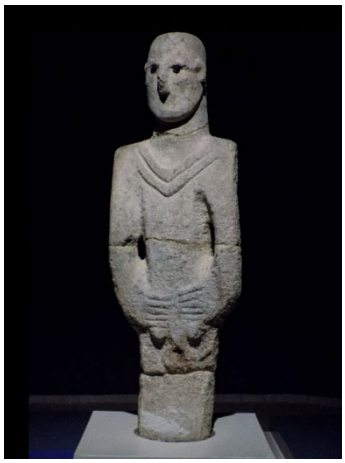
Pelare 27 från cirkel C, lager III i Göbekli Tepe. Källa: Wikipedia.

Pelare 2 från cirkel A, lager III i Göbekli Tepe. Oxe, räv och trana. Källa: Wikipedia.[1]

I Göbekli Tepe finns som sagt bilder på till exempel lejon, ormar, skorpioner, tjurar, fåglar, rävar, vildsvin och så vidare men bilderna verkar inte i huvudsak avbilda bytesdjur och de är inte kopplade till jaktscener. Vetenskapen tolkar bilderna som avbildningar av heliga djur. Jag tror att man kan få en ledtråd till symboliken bakom de T-formade pelarna med sina djurbilder och i vissa fall antydda händer genom att studera Urfa-mannen från ca 9000 fvt som grävts fram ca 10 km från Göbekli Tepe.[2]

[1] By Teomancimit - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=17377759
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Urfa_Man

Urfa-mannen ca 11 000 år sedan. Källa: Wikipedia.

Urfa-mannen upptäcktes omkring en mil från Göbekli Tepe och är omkring 500 år yngre än de äldsta skulpturerna där. Statyn är ungefär 180 cm och anse vara världens äldsta avbildning av en människa i naturlig storlek. Urfa-mannen verkar alltså tillhöra samma kultur som de Göbekli Tepe. Jag tycker personligen att den påminner mycket om stenpelarna i Göbekli Tepe, formen på Urfa-mannen är liksom stenpelarna där i grunden en T-formad rektangel med raka axlar och händer lågt ner på kroppen. Urfa-mannen har däremot fått ett huvud och markeringar för armarna. Det är svårt att urskilja på bilden, men jag tycker det verkar som Urfa-mannen kan ha en ormfigur nedanför händerna. I så fall bär han faktiskt på samma djursymbolik som finns på pelarna i Göbekli Tepe.

EN HELT UNIK KONSTNÄRLIG OCH HANTVERKSMÄSSIG NIVÅ

Man vet alltså inte varför Göbekli Tepe övergavs och begravdes någon gång efter år 8000 fvt. Som jag uppfattar det kan det i alla fall inte ha handlat om någon slags fiendskap eller något byte av religion. När de kristna tog över den religiösa makten i romarriket slog de sönder och förstörde allt de kunde av gamla tempel och statyer, en tradition som de tog över från den judiska förstörelsen av alla gamla kultplatser i samband med mackabéernas maktövertagande som proklamerades i Tanak/GT. I andra fall i historien övergavs och lämnades gamla tempel och kultplatser åt sitt öde och fick förfalla, som Stonehenge (som byggdes omkring 6000 år senare, ca 2000 fvt). Men i Göbekli Tepe lade man ner ett oerhört arbete på att begrava, och därmed skydda, anläggningen som uppenbarligen hade vårdats och byggts vidare på under mer än 2000 år. Jag gissar att det var i en akt av vördnad och kärlek som man täckte över Göbekli Tepe, kanske för att klimatet eller livsstilen hade ändrats så mycket att kulten inte längre behövde eller kunde upprätthållas på den gamla platsen.

När jag tittar på bilderna från Göbekli Tepe känns det nästan som om det tillhör en helt egen kultur med ett helt eget konstnärligt uttryck, men vetenskapen verkar ändå vara överens om att det var en fortsättning på den natufiska kulturen och att de som samlades där var samma slags människor som hade funnits i området tidigare och som fortsatte att finnas där även i senare tider. På något oförklarligt sätt fick man kraft och kunskap att samla människor i en jägar-samlarkultur på en obebyggd bergstopp och skapa dessa fantastiska strukturer och bilder. Man spekulerar visserligen i att platsen hade använts redan tidigare som kultplats innan man började bygga där, men hur det än var med det så verkar det ha skett något alldeles speciellt i Göbekli Tepe för cirka 11 500 år sedan.

Lager III som började konstrueras för 11 500 år sedan innehåller alltså de tidigaste och också största stenpelarna och redan där är också den konstnärliga och hantverksmässiga nivån oerhört hög för tiden. Men jag antar att det ändå finns en logisk förklaring med tanke på det natufiska ”Kärleksparet från Ain Sakhri” (s 51) som är ungefär samtida med de första skulpturerna i Göbekli Tepe. Även den figuren visar, trots att den efter 11 500 år är nött, hantverksskicklighet och en konstnärlig nivå. Men jag får en känsla av att det inte bara var natufier från Levanten som bidrog till Göbekli Tepe. Tidiga byggnadsstrukturer i Jeriko i Levanten är från omkring 11 000 år sedan, alltså från ungefär

samma tid som Göbekli Tepe. Men i Jeriko saknades tydligen helt den artistiska inriktningen och de storskaliga skulpturer som fanns i Göbekli Tepe.

Min gissning är att Göbekli Tepe inte, eller i alla fall inte enbart, skapades av natufier. I stället får bildspråket och den stora inlevelsen i de olika djurens karaktär mig att tänka på snidade djurfigurer från aurignacien- och magdalénienkulturerna i Europa som lejonfiguren från auragnicienkulturen eller den smygande hyenan, bison som slickar ett insektsbett och de simmande renarna från magdalénienkulturen (s 41, 43). Dessa figuriner skapades tusentals år före Göbekli Tepe men de känns ändå som en naturlig föregångare till djurbilderna i Göbekli Tepe. Om man tar dem i beaktande känns plötsligt inte relieferna i Göbekli Tepe som ett oförklarligt och plötsligt uppdykande fenomen utan som produkter av en bildkultur som hade 10 000-tals år på nacken. Jag gissar alltså att det inte i första hand eller enbart var natufierna som skapade Göbekli Tepe, utan också andra jägare-samlare som levde i nordöstra Anatolien och kanske hade förbindelser med europeiska jägare-samlare i magdalénienkulturen. Det är hur som helst fantastiskt att Göbekli Tepe bevarades så oförstört och kunde återupptäckas i vår tid.

GENOM JORDENS ROTATION RUNT SOLEN SER VI STJÄRNHIMLEN SOM EN RÖRLIG FILM SOM OCKSÅ ÄR EN KALENDER

Vy från Göbekli Tepe. Källa: Wikipedia.[1]

När jag började studera bilderna på Wikipedia av Göbekli Tepes cirkelformade strukturer med insatta stenpelare med inhuggna djurbilder tänkte jag på stjärnkalendrar och zodiaker. Naturligtvis hade andra tänkt samma sak tidigare och om man söker på internet hittar man teorier om att Göbekli Tepe skulle ha byggts som en dokumentation av hur en asteroid kolliderade med jorden omkring 10 800 år fvt och skapade en global katastrof. Denna teori, ”Younger Dryas impact hypothesis”, har kopplats ihop med teorier från 1800-talet om Atlantis och den stora floden i Första Mosebok och skapat ett nytt lager i floran av myter inom New Age.[2]

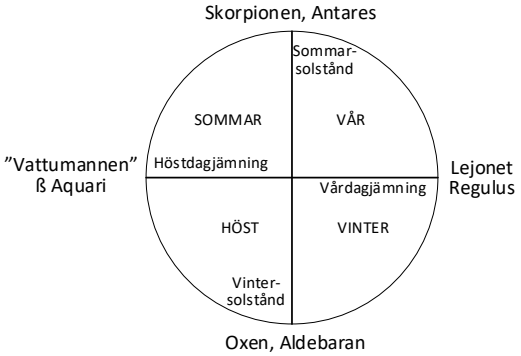
Men trots det måste jag personligen ändå ansluta mig till en del av denna teori, nämligen den del som hävdar att strukturerna och bilderna i Göbekli Tepe har en koppling till stjärnhimlen. Göbekli Tepe ligger på en bergstopp med fri sikt över den platta Harran-slätten i nuvarande turkiska Kurdistan. Om man tänker sig att man stod på denna bergstopp och blickade söderut mot natthimlen och den fria horisonten för 12 000 år sedan, i en tid när det inte fanns en enda glimt av artificiellt ljus, kan man förstå sig hur tydligt och oerhört imponerande natthimlen måste ha framträtt. Varje natt spelades en fantastisk film upp på stjärnhimlen där olika stjärnor och mönster som bildades av stjärnorna genom betraktarnas fantasi rörde sig från vänster till höger (öster till väster) om man

[1] Von Klaus-Peter Simon - Eigenes Werk, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20167623

[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Younger_Dryas_impact_hypothesis

tittade åt söder. Om man observerade denna nattliga vy under en längre tid skulle man se att vissa stjärnor ”högt upp” alltid var synliga (det vi kallar de cirkumpolära stjärnorna) medan andra stjärnor ”längre ner” på stjärnhimlen försvann i väster en natt och sedan inte syntes till under en längre tid för att en natt plötsligt åter visa sig längst i öster just innan solen gick upp.

Men stjärnorna syns ju överallt, dessa observationer var naturligtvis inte beroende av att man stod på toppen av Göbekli Tepe. Dessa observationer måste ha pågått under mycket lång tid, sannolikt många generationer, innan man hade lärt sig känna igen de olika stjärnorna, i vissa fall se dem som delar av mönster eller bilder och lärt sig de perioder när de dök upp på stjärnhimlen. Kanske såg man också att olika delar av stjärnhimlen var synliga under de olika årstiderna, att stjärnhimlen såg olika ut på vintern och sommaren. Årstiderna var antagligen kopplade till gasellernas vandringstider och därmed bestämmande för när det fanns gott om föda på platsen för en större grupp människor.

Dagjämningar och solstånd ca 10 000 år sedan Polstjärna=Tau Herculis

När Göbekli Tepe började konstrueras var Tau Herculis polstjärna, men det är en svag stjärna medan Vega som hade varit polstjärna sedan omkring 12 000 fvt är den starkaste av polstjärnorna och måste ha varit en imponerande och stabil fyrbåk på natthimlen. Det är förstås svårt att veta om man brydde sig om polstjärnan vid den här tiden men den pekade dock ut riktningen för de människor som vandrade mot Göbekli Tepe från Levanten.

Som jag ser det är det ingen slump att vissa djur höggs in på pelarna i Göbekli Tepe. De motsvarade bilder som människorna som vistades där tyckte sig se på stjärnhimlen och bland dessa bilder fanns oxen, lejonet och skorpionen som motsvarade vintersolståndet, vårdagjämningen och sommarsolståndet vid den här tiden. Vilken av bilderna som motsvarar höstdagjämningen (om någon) är osäkert. Det är inte heller säkert eller ens sannolikt att man hade en uppfattning om solstånden och dagjämningspunkterna, men om man dokumenterade vinter- och sommarhimlen fick man ”automatiskt” med dem om de motsvarade en starkt lysande stjärna som Aldebaran, Regulus eller Antares och/eller befann sig i ett sammanhang som kunde tolkas som en bild. Huvudstjärnan i Vattumannens konstellation, Beta Aquari, tillhör inte de ljusstarkaste och kanske fanns inte ”Vattumannen” som begrepp eller bild i Göbekli Tepe. Däremot fanns det intressanta konstellationer i närheten av vår tids ”Vattumannen” som till exempel Altair i det vi kallar Örnen som är den tolfte starkast lysande stjärnan och Fomalhaut (Alfa Piscis Austrini) som är nummer 18 i ljusstyrka och 24 Piscis Austrini, är den klaraste stjärnan i stjärnbilden Södra fisken (latin: Piscis Austrinus).

De allra starkast lysande stjärnorna på den del av stjärnhimlen som var synlig från Göbekli Tepe var Sirius, Arcturus, Vega, Rigel, Procyon och Betelgeuse. Sirius, den allra starkaste stjärnan på himlen finns nära Oxen och är huvudstjärna i det vi kallar Stora hunden. Arcturus eller Alfa Bootis finns i det vi kallar Björnvaktaren och är den starkast lysande stjärna på den norra stjärnhimlen. Vega i stjärnbilden Lyran var alltså polstjärna från ca 12 000 fvt. Rigel (Beta Orionis) är den ljusstarkaste stjärnan i stjärnbilden Orion och Betelgeuse (Alfa Orionis) är den näst ljusstarkaste stjärnan i samma stjärnbild där man också hittar tre stjärnor som vi ser som Orions bälte.

Hur skulle man kunna koppla samman bilderna i Göbekli Tepe med dagens stjärnbilder? Naturligtvis måste det bli en gissningslek, vi vet ju egentligen nästan inget om hur människorna där tänkte

och vad de uppfattade när de tittade upp mot stjärnhimlen. Helt klart var det i allmänhet inte dagens stjärnbilder som de såg eftersom de är resultatet av tusentals år av förändringar. Men man kan dock få en liten aning om vad som kan ha legat bakom genom att jämföra med till exempel sumeriska stjärnbilder och gudar. Något som verkar klart för mig är att det i vissa fall fanns en direkt koppling mellan bilderna i Göbekli Tepe och kulturen i Sumer, Akkad, Assyrien och Elam. Visserligen kan man bli lurad eftersom det hela tiden har funnits påverkan och influenser i alla möjliga riktningar, men jag tycker i alla falla att det framträder ett mönster.

Tidiga symboler och de första texterna som tydligt kan förknippas med stjärnhimlen och gudarna har spårats till bland annat Sumer och Akkad i Mesopotamien och till Egypten. I en mycket intressant artikel av John H. Rogers från 1998, ”Origins of the Ancient Constellations: I. The Mesopotamian traditions”, berättas att avbilder av de företeelser som kan kopplas till de först definierade stora konstellationerna var oxen, lejonet, skorpionen och en ”vattuman”, en gud från vilken två stora vattenflöden strömmade. Dessa stjärnor eller konstellationer måste enligt Rogers ha identifierats i Sumer eller innan dess i Elam och de motsvarade de fyra ”solstånden” och ”dagjämningarna” under perioden omkring 4400–2200 fvt.[1] Nu skapades ju Göbekli Tepe omkring fem tusen år tidigare men jag menar att den kultur som skapades där påverkade den sumeriska kulturen så många tusen år senare.

”ÖDLAN” ELLER ”KROKODILEN”

Detalj från rest sten med ”ödlor” från Göbekli Tepe. Källa: Engelska Wikipedia.

Krokodil. Källa: Wikipedia.

På en av de resta stenarna i Göbekli Tepe finns ett kraftigt djur som man tydligen tolkar som en panter med ett bytesdjur framför sig (s 55). Jag tycker däremot att skulpturen liknar en ödla eller krokodil mycket mer än ett kattdjur. Ödlorna på stenen från Göbekli Tepe känns inte igen från våra moderna stjärnbilder. Det finns visserligen en stjärnbild som kallas Ödlan (Lacerta) men det är en liten, svag stjärnbild som introducerades först så sent som 1687 vt. Det är naturligtvis väldigt svårt att veta vad det var som man såg på stjärnhimlen som avbildades som en ödla i Göbekli Tepe, men det måste ha varit något som upplevdes som kraftfullt. Ett alternativ kan vara Björnvaktaren (Bootes) som är en ganska ljussvag konstellation men som innehåller Arcturus som är den ljusstarkaste stjärnan på norra stjärnhimlen

En annan gissning är att stjärnbilden var den som kallades Fältet av sumererna och numera är ”den stora kvadraten i Pegasus”. Kvadraten har en ”svans” som sträcker sig bakåt och åt höger ungefär som på ”ödlan”. Kanske visar avbildningen i Göbekli Tepe att den stora ödlan speglar sig i vatten eftersom de två bilderna nästan är som spegelbilder av varandra och den högra figuren är platt som en spegelbild. I så fall föreställde djuret kanske en krokodil. I Sumer var Fältet knutet till guden Enki som fanns i Abzu, det stora vattnet på himlen.

[1] Journal of British Astronomical Association 108, 1, 1998.

OXENS STJÄRNBILD

Oxens stjärnbild (beskuren).[1]

Detalj från Pelare 2 från cirkel A, lager III i Göbekli Tepe. Källa: Wikipedia.[2]

Oxens stjärnbild ovan kan verka abstrakt, vad är ben och vad är horn? I mer sentida artistiska framställningar av stjärnbilden framställs oxen med huvudet och hornen riktade uppåt till vänster. Men om man jämför stjärnbilden med bilden av oxen på en av stenpelarna från Göbekli Tepe (s 55) ser man att hornen är riktade neråt, som en vild uroxe som gör sig klar att stångas, vilket också stämmer bra med bilden på himlen. Plejaderna (Sjustjärnan, längst till höger i stjärnbilden ovan) sågs dessutom i forntiden som Oxens övre horn. Det var först antikens greker som vände bilden åt andra hållet, som den fortfarande uppfattas.

RÄVEN OCH TRANAN

När jag arbetade med att förstå bilderna från Göbekli Tepe fick jag en intuitiv känsla av att platsen var ett observatorium och att bilderna motsvarade stjärnor eller stjärnbilder, något som också andra naturligtvis har tänkt. Men jag insåg också så småningom att de stenar som jag kunde se på internet, som pelaren med oxen, tranan och räven från den första cirkeln i det äldsta lagret ovan (s 55) och en annan sten med bland annat en skorpion nedan (s 62) faktiskt avbildade en bestämd del av stjärnhimlen. Detta innebär att räven och tranan som avbildats under oxen på stenen faktiskt också ligger under den på stjärnhimlen. Detta innebär att tranan måste motsvara dagens Orion och den liknar faktiskt också en fågel med kraftig kropp och långa ben. Räven är då Stora hunden (Canis Major) som innehåller Sirius, stjärnhimlens ljusstarkaste stjärna.

Enligt Rogers fanns ofta en räv (eller möjligtvis schakal) ofta tillsammans med guden Enkis symboler getfisken eller sköldpaddan på gränsstenar från Akkad och Babylonien. I Amurrus lista över stjärnor fanns KA_5.A som var en räv och enligt Rogers var det stjärnan Alkor i Stora Karlavagnen. Men jag tror alltså att räven ursprungligen var Stora hunden med Sirius. Under de sju tusen år som gick mellan kulturen som skapade Göbekli Tepe till Sumer, Akkad och Babylonien var det inte konstigt att vissa bilder på stjärnhimlen kunde få en ny betydelse, när allt kommer omkring var en räv med sin långa svans säkert inte helt olik de ursprungliga hundarna som ju var domesticerade vargar med lång svans och den kunde också blandas ihop med en schakal. Mer förvånande är att så många bilder på himlen behöll sin betydelse under alla dessa tusentals år och faktiskt fortfarande gör det, som till exempel oxen, skorpionen och lejonet.

LEJONETS STJÄRNBILD

Lejonets stjärnbild avbildas vanligtvis med huvudet rest åt höger (som till exempel i den egyptiska sfinxen). Jag gissar dock att forntidens människor lika väl kunde uppfatta den som vänd med huvudet åt vänster, med höjd svans och färdigt för språng. Denna bild skulle överensstämma med bilder av ett lejon med höjd svans som upptäckts i Göbekli Tepe.

---

[1] By Till Credner - Own work, A Visual Guide to the Constellations, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9296796

[2] By Teomancimit - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=17377759

Lejonets stjärnbild (beskuren och roterad).[1]

Bild från av lejon med höjd svans från Göbekli Tepe.

VILDSVIN

Vildsvinskulting från Göbekli Tepe (Urfa museum).[2]

I det äldsta lagret i Göpekli Tepe, lager III, finns alltså många olika slags djur. Förutom de som redan nämnts som lejon, oxar, ormar, fåglar, rävar och sköldpaddor finns också till exempel vildsvin. Vildsvinet kan både framställas som en våldsam vild galt och som en rar griskulting som i figuren på bilden ovan. I Akkads lista över stjärnor var DA.MU (Shah) guden Damus symbol svinet. Damu var förmedlare av läkekonst, liksom andra sumeriska gudar och gudinnor som till exempel gudinnan Gula (Vega). Rogers förknippar DA.MU med dagens Delfinen eller Drakens huvud. Om man läser MUL.APIN (med rötter från runt 2 800 fvt) verkar dock stjärnan eller stjärnbilden Shah som var Damu, grisen och läkekonstens gud, ha varit det vi kallar Lyran men utan Vega. Shah/Damu finns enligt MUL.APIN till höger om Pantern som har hästen till vänster om sig, och det motsvarar alltså Lyran. Den starka stjärnan Vega är enligt MUL.APIN geten som är Lamma, gudinnan Babas budbärare och gudinnan Gula. Akkadernas gudinna Baba kallades Nintinugga och Gula av babylonierna som gjorde henne till hustru till Ninurta. Hon kallades också bland annat Belet och Azugallatu (den stora helaren). Guden Damu, som alltså symboliserades av grisen enligt MUL.APIN, var gudinnan Babas/Gulas son och även han en helare. Om traditionen hade behållits ända sedan Göbekli Tepe skulle alltså grisen ha symboliserat Vega och griskultingen hennes son Damu som var Lyran förutom Vega, och båda sågs som helare.

[1] Av Till Credner - Eget arbete, http://www.AlltheSky.com, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9294470

[2] Von Dosseman - Eigenes Werk, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=87320502

”REKTANGLAR”, FÅGLAR, SKORPION OCH SKÖLDPADDA

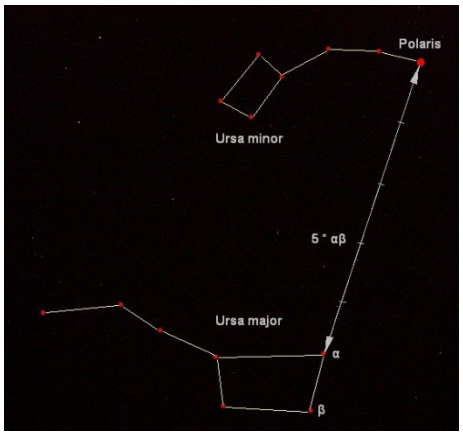
Pelare från lager III i Göbekli Tepe. Fåglar, skorpion och sköldpadda.[1]

Bilden ovan togs av Klaus Schmidt som var den som upptäckte och ledde utgrävningarna i Göbekli Tepe. Förutom skorpionen, som fortfarande finns som en stjärnbild i vår tid, finns det flera slags fåglar på stenen. Fåglar var tydligen ett mycket vanligt motiv i Göbekli Tepe och man har identifierat olika arter som örn, trana och struts. Jag tror inte att det var en slump att skorpionen, örnen och fågeln med långa ben som man ser som en trana, men som jag vill se som en flamingo, visades på samma sten. Dessa stjärnbilder, som jag vill tolka som dagens Skorpionen, Örnen och Svanen, finns på samma del av stjärnhimlen. Örnen och Svanen innehåller dessutom Altair respektive Deneb som både tillhör de mest ljusstarka stjärnorna på natthimlen och de ligger nära Vega som lyser ännu starkare och som kanske fortfarande uppfattades som polstjärna. I så fall skulle cirkeln ovanför örnens vinge kunna vara just Vega i dagens stjärnbild Lyran.

Om jag har rätt skulle alltså Svanen inte ha setts som en svan i Göbekli Tepe utan som en flamingo. Stjärnbilden Svanen döptes av antikens greker men tidigare kallade de den bara ”fågeln” eller ”hönan”. Jag tycker det är mycket rörande att tänka sig att människor för 12 000 år sedan kunde se en viss fågelart, som flamingon med sitt huvud med den karaktäristiska kraftiga näbben och sina ben som hänger bakom den i flykten, på stjärnhimlen och att de kunde framställa den i sten med sina oerhört primitiva verktyg på ett sätt som gör att vi kan känna igen den än idag. Detsamma gäller för örnen som framställs på sten ovan med sin tydliga nedåtriktade spets på näbben och sina kraftiga vingar, den är lika karaktäristisk idag som den var för konstnärerna i Göbekli Tepe. Visst är det också rörande att se örnens och flamingons ungar i reliefen från Göbekli Tepe.

Enligt min teori skulle alltså stenen från Göbekli Tepe på bilden ovan vara en sann karta över den del av stjärnhimlen där bland annat Svanen och Örnen finns på dagens stjärnkartor. Vad skulle i så fall de tre rektangulära ”handväskorna” vara längst upp ovanför Örnen, Svanen (Flamingon) och Vega? Jag gissar att de faktiskt föreställde Stora och Lilla Karlavagnen samt det som i dag är stjärnbilden Drakens huvud, tre rektangulära figurer i samma område på stjärnhimlen som är ungefär lika stora för ett mänskligt öga. De stjärnbilder som vi kallar Stora och Lilla Karlavagnen är imponerande stjärnbilder som alltid är synliga på norra stjärnhimlen och som har uppmärksammats i alla kulturer och tider. Senare, under sumerisk tid när hjulet hade uppfunnits, döptes dessa stjärnbilder till Himlens vagn (Damkianna, gudinnan Ninhursaga, Lilla Karlavagnen) och Vagnen (Margidda, gudinnan Ninlil, hustru till Enlil, Stora Karlavagnen). De två stjärnbilderna motsvarades alltså av två av gudinnans mäktiga uppenbarelseformer.

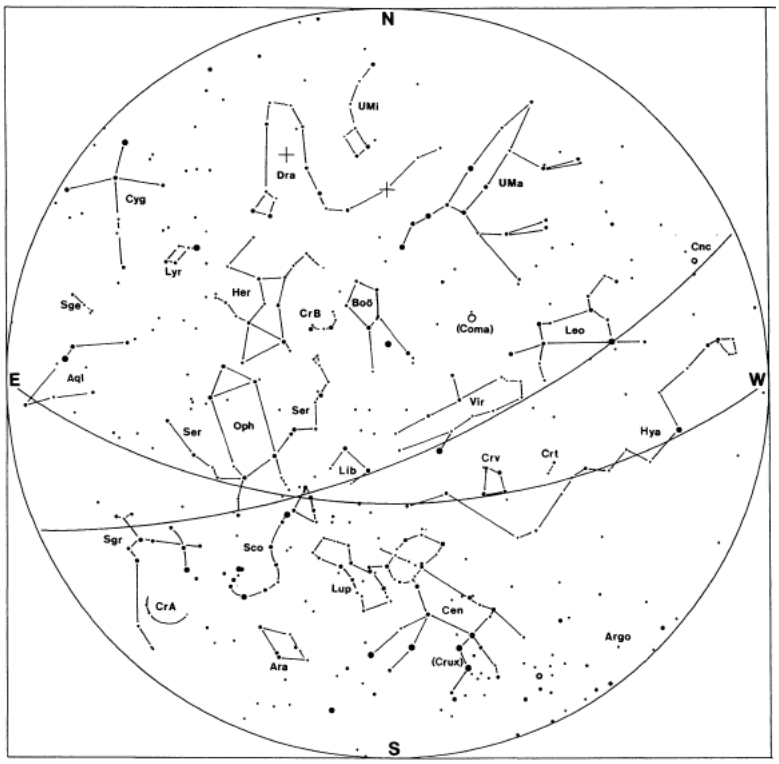
[1] Foto: Klaus Schmidt, https://arkeofili.com/gobekli-tepede-kafatasi-kultune-dair-yeni-kanitlar-bulundu/

Stora och Lilla Karlavagnen – gudinnorna Ninhursaga och Ninlil (Stora och Lilla Björnen)[1]

På den resta stenen i bilden från Göbekli Tepe ovan finns också en märklig fågel och en sköldpadda längst ner till höger. Jag tror att det var dagens stjärnbild Lupus (Vargen) och den övre delen av dagens Kentauren. Bilderna på stenen ovan kan även ses i stjärnkartan nedan.

ORMAR

Natthimlen under sena vintern för 4800 år sedan på 36°N (ungefär Göbekli Tepes latitud).[2]

Enligt min teori avbildar alltså stenarna i Göbekli Tepe bilder som människorna såg på himlen för 12 000 år sedan med deras verkliga läge i förhållande till varandra, som till exempel på stenen med flamingor, örnar, skorpion och sköldpadda. Från vänster i bilden ovan, som alltså med hjälp av programmet CyberSky visar stjärnhimlen 2800 år fvt, finns Cyg (Cygnus, Svanen som jag tror man tolkade som en flamingo), Aql (Aquila, Örnen), Sco (Skorpionen), Lup (Lupus, Vargen, som skulle vara den märkliga fågeln som tittar till höger under skorpionen på stenen i Göbekli Tepe) samt Cen

[1] By Bonč - based on file:Ursa Major and Ursa Minor Constellations.jpg, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=10110011

[2] Rogers, John H., Origins of the Ancient Constellations, Journal of British Astronomical Association 108, 1, 1998.

(Kentauren) vars ”huvud” jag alltså tolkar som sköldpaddan till höger om fågeln längst ner på stenen i Göbekli Tepe.

Ovanför ”sköldpaddan” börjar Hya (Hydra, Vattenormen) att slingra sig fram. Om man tittar på en stjärnkarta kan man hitta flera olika stjärnbilder som har att göra med ormar. I den moderna listan finns Hydra (Vattenormen), Serpens (Ormen) och Draco (Draken). Dessa stjärnbilder fanns enligt John H. Rogers artikel redan under sumerisk tid för cirka 5000 år sedan. Om man tittar på bilderna från Göbekli Tepe, som alltså skapades ytterligare cirka 7000 år tidigare, är det tydligt att man redan då hade identifierat en eller flera ormar på stjärnhimlen eftersom detta motiv återkommer ofta. Det är naturligtvis nästan omöjligt att veta vilka stjärnor som bildade de stjärnbilder som människorna som verkade i Göbekli Tepe såg som ormar, men jag gissar ändå att Hydra var en av dessa bilder. Hydra är den största av de moderna stjärnbilderna och sträcker sig över en fjärdedel av stjärnhimlen söder om Kräftan, Lejonet, Jungfrun och Vågen. I Sverige kan den ses från södra Götaland. På grund av jordens precession har man sett mer eller mindre av stjärnhimlen i söder men som man ser på bilden ovan slingrade sig Hydra utefter himmelsekvatorn för 5000 år sedan om man till exempel tittade på himlen från Mesopotamien.

De tre stjärnbilderna med ormar på stjärnkartan ovan från sumerisk tid, Serpens, Draco och Hydra, bildades genom att man förband en slingrande linje av stjärnor som avslutades med en grupp av stjärnor som gav intryck av att bilda ett huvud. Jag gissar att alla tre sågs som betydelsefulla, Serpens slingrade sig upp Bootes (Björnvaktaren) som innehåller Arcturus, den norra stjärnhimlens starkaste stjärna. Draco fanns i närheten av den norra polen och den starkt lysande Vega och slutligen slingrade sig Hydra fram som himlens största varelse under det mäktiga Lejonet.

Orm från Göbekli Tepe

Det finns många framställningar av ormar på stenarna i Göbekli Tepe, både ensamma och som grupper som till och med kan vävas samman och bilda nätliknande mönster. Ormsymbolen ovan från Göbekli Tepe verkar ha spridits och skapat en standard, säkert genom att människor samlades i Göbekli Tepe och tog intryck från de symboler som användes där. Det verkar som att Göbekli Tepe var ett kulturcentrum där människor samlades från ett större område under ett par tusen år, inte bara för att skapa detta imponerande byggnadsverk utan för att delta i en gemensam kult eller religion där stjärnhimlen var fokus. Kulten verkar dessutom ha tagit sig uttryck i gemensamma festmåltider. Enligt en artikel i PLoS One från 2019 är det speciellt slående hur stor mängd stenverktyg man har funnit på platsen med anknytning till matframställning, som malstenar och skålar, mortelstötar och mortlar. Man har analyserat över 7000 sådana fynd och denna höga frekvens är ovanlig på andra jämngamla fyndplatser i området. Dessutom verkar platsen ha varit i bruk i samband med gasellernas årliga vandring norrut och det finns tecken på storskalig jakt. Slutsatsen som dras i artikeln är att den användes för att organisera stora fester där man serverade mycket mat.[1]

KARAHANTEPE OCH MINST ELVA ANDRA PLATSER VAR UNGEFÄR SAMTIDA MED GÖBEKLI TEPE

Karahantepe är en arkeologisk fyndplats omkring 35 kilometer öster om Göbekli Tepe. Man har hittat omkring 250 T-formade stenpelare där, liknade dem som finns i Göbekli Tepe. Platsen

[1] Dietrich L, Meister J, Dietrich O, Notroff J, Kiep J, Heeb J, et al. (2019) Cereal processing at Early Neolithic Göbekli Tepe, southeastern Turkey. PLoS ONE 14(5): e0215214. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215214

uppskattas av vissa vara äldre än Göbekli Tepe, men är oavsett det en av ytterligare tolv fyndplatser förutom Göbekli Tepe inom samma jägar-samlar-kultur.[1]

TELL QARAMEL – GEMENSAMHETSLOKALER I VÄRLDENS FÖRSTA STENTORN (FRÅN CA 13 000 TILL CA 2000 ÅR SEDAN)

Tell Qaramel ligger i dagens norra Syrien, ca 25 km nordöst om Aleppo. Platsen ligger cirka 20 mil från Göbekli Tepe. Enligt en arkeologisk undersökning från 1970-talet har platsen varit kontinuerligt bebodd från förkeramisk neolitisk A (PPNA) via bronsåldern och ända till den hellenistiska perioden. Men endast omkring 1,5% av platsen har undersökts och alla utgrävningar har naturligtvis stoppats efter 2007 på grund av inbördeskriget i Syrien. Enligt Wikipedia antog man tidigare att permanenta bofasta bosättningar först uppstod i samband med övergången till PPNA-kulturerna med den första sädesodlingen och de första domesticerade boskapsdjuren som till exempel får och getter. Men strukturerna i Tell Qaramel verkar vara äldre än så och utgör de första tecknen på permanenta stenbyggnader i världen. Tell Qaramel är ungefär samtida med eller till och med tidigare än strukturerna i Göbekli Tepe. Dateringen av så här gamla lämningar är svår och arkeologerna avfärdade flera C14-tester eftersom de gav tidigaste datum som inte stämde med andra arkeologiska fynd på platsen och inte heller med andra liknande fyndplatser från samma kultur. Av uppgifterna på Wikipedia verkar i alla fall det allra äldsta lagret ha daterats med hjälp av flintverktyg till mellan cirka 18 000 och 13 000 år sedan. De äldsta C14-dateringarna från platsen är cirka 13 000 till 12 500 år gamla.

Utgrävningarna i Tell Qaramel visar på en kontinuerlig utveckling, till skillnad från i till exempel Jeriko längre söderut. Arkeologerna som arbetat i Tell Qaramel är därför skeptiska till den vanliga uppdelningen mellan PPNA och PPNB, som alltså skapades av Kathleen Kenyon som gjorde sina utgrävningar nära Jeriko. Man har funnit rester av fem olika runda stentorn som uppfördes efter varandra i Tell Qaramel. Det äldsta var cirka 6 m i diameter och verkar ha haft en gemensamhetsfunktion med en upphöjd eldstad i centrum och två bänkar runt den. Det äldsta tornet har C14-daterats till omkring 13 000 och 11 700 år sedan. Detta gör att stentornet är cirka 2000 år äldre än tornet i Jeriko som tidigare ansågs vara det äldsta tornet i världen. De flesta döda som har hittats begravda hade fått sina huvuden avlägsnade, vilket tyder på en huvudkult som också har spårats i Jeriko och Tell Aswad längre söderut.[2]

JERF EL-AHMAR – EN GEMENSAMHETSLOKAL I VARJE PERIOD (CA 11 600 – 10 500 ÅR SEDAN)

Tishrin-dammen byggdes i Eufrat 9 mil öster om Aleppo i Syrien mellan 1991 och 1999. När den fylldes med vatten översvämmades mängder med platser där människor hade bosatt sig från den förkeramiska neolitiska perioden (PPNA) och framåt. Jerf el-Ahmar var en sådan plats och en fransk-syrisk arkeologisk utgrävning under ledning av Danielle Stordeur pågick där mellan 1995 och 1999 innan platsen dränktes under dammen. Jerf el-Ahmar låg cirka 15 mil från Göbekli Tepe och platsen var befolkad från cirka 11 600 till 10 500 år sedan, under slutet av PPNA och början av PPNB. På platsen som var bebodd i mer än tusen år har man grävt ut omkring ett dussin olika lager ovanpå varandra. Bland annat visar platsen en utveckling från de runda byggnadsstrukturer som man byggde under PPNA till de rektangulära som började byggas under PPNB och man hittade också tecken på den första odlingen av vete. Det arkeologiska teamet upptäckte små ”plaketter” med inristade symboler som hade skapats 5000 år innan något skriftspråk hade utvecklats.[3] Bara några månader innan dammen skulle fyllas upptäckte man bland annat en ca 11 600 år gammal cirkelformad struktur, nedgrävd i marken som man trodde kan ha varit någon slags gemensamhetslokal.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Karahan_Tepe
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Tell_Qaramel
[3] https://www.academia.edu/29755548/Du_PPNA_au_PPNB_mise_en_lumiere_dune_phase_de_transition_%C3%A0_Jerf_el_Ahmar_Syrie_pdf

Den andra periodens gemensamhetslokal i Jerf el Ahmar.[1]

Den första cirkelformade gemensamhetslokalen hade sedan ersatts av en ny som även den var nedgrävd i marken. Den nya byggnaden hade en upphöjd ”bänk” som kantades av massiva dekorerade stenblock. Denna kant avbröts med jämna mellanrum av stora skulpterade monoliter som togs bort när byggnaden övergavs och förstördes. Dessa runda gemensamhetslokaler verkar alltså ha varit kopierade från de cirkelformade strukturerna i Göbekli Tepe, förutom att de var nedgrävda i marken.

Arkeologerna lyckades skjuta upp dammens påfyllnad ett par veckor så att man hann flytta tre av byggnaderna från utgrävningsplatsen men naturligtvis hann man inte göra den noggranna utgrävning som skulle ha behövts med tanke på platsens betydelse för förståelsen av den neolitiska civilisationen i området. Å andra sidan hade platsen kanske fortfarande varit okänd om inte dammen byggts.

TELL AL-'ABR – EN LÄNK MELLAN FÖRKERAMISK YNGRE STENÅLDER OCH UBAID-KULTUREN I SYRIEN (FRÅN PPNA TILL UBAID-KULTUREN OCH DÄREFTER)

Tell al-'Abr undersöktes arkeologiskt, liksom till exempel Jerf el-Ahmar, i samband med att Tishrindammen byggdes. Här var det en grupp syriska arkeologer under ledning av Hamido Hammade som utförde utgrävningen. Tell al-'Abr hade liksom till exempel i Jerf el-Ahmar lämningar från den förkeramiska neolitiska kulturen men här fann man också en viktig länk till Ubaid-kulturen i Syrien och Mesopotamien som var en ny kulturfas där man hade lärt sig bränna keramik. Tillverkning av keramik startade i Tell al-'Abr så tidigt som i slutet av sjätte årtusendet fvt, alltså för mer än 7000 år sedan.[2]

Tell al-'Abr låg vid Eufrat, cirka 20 mil från Göbekli Tepe och i närheten av dagens Jarabulus. Jarabulus kallades Karkemish under brons- och järnåldern. Karkemish är känt sedan omkring 2100 fvt. Staden låg vid den stora handelsvägen mellan medelhavsländerna och Mesopotamien och spelade en viktig roll som en av det hettitiska väldets utposter under dess stormaktstid och blev senare medelpunkten för de hettitiska stadsstaterna i norra Syrien. Karkemish erövrades 717 fvt av Assyriens kung Sargon II. I det berömda slaget vid Karkemish 605 fvt slog babylonierna under Nebukadnessar II den egyptiske faraon Necho II. Under klassisk och hellenistisk tid var Karkemish känt under namnet Europos. Men allt detta hände alltså mer än 3000 år efter det att man inledde den keramiska neolitiska perioden i Tell al-'Abr.

[1] https://www.researchgate.net/figure/Jerf-el-Ahmar-the-second-communal-building-Like-its-predecessor-it-was-a-subterranean_fig2_284902387
[2] https://www.persee.fr/doc/anatv_1013-9559_2012_act_27_1_1267

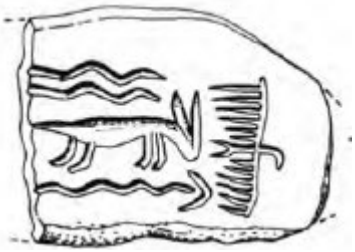

Plakett från Tell al-'Abr med ”ormpilen” och en ”vattuman”[1]

Det som jag tycker är intressant med Tell al-'Abr är att den verkar vara en länk mellan det symbolspråk som spreds via Göbekli Tepe redan från omkring 12 000 år sedan och den senare Ubaidkulturen. Jag får denna känsla genom bilderna på plaketten ovan som innehåller ”pilormen”, symbolen som användes redan i Göbekli Tepe (och som jag tror var kopplat till stjärnbilden Hydra) och bilden av en människa ovanför en ”regnbåge” eller två ”strömmar”. Detta skulle kunna vara en tidig variant av den sumeriske guden Enki (Ea) som man känner till från 3000-talet fvt och som ofta avbildades med två floder eller vattenströmmar (Eufrat och Tigris) som flöt fram från honom själv eller från två kärl som han höll i. Enligt sumererna var Enki förbunden med det stora havet som fanns på den nedre delen på himlen (Abzu) och där fanns också den stora vattenormen ”hydran”. Plaketten ovan verkar vara ett tecken på att de gamla symbolerna från Göbekli Tepe, som ”hydran” (”ormpilen”) levde vidare under tusentals år samtidigt som myterna om gudarna i de olika områdena på stjärnhimlen utvecklades. I Tell al-'Abr har man också hittat ”installationer” med stora horn från uroxar som jag gissar kan ha samband med bilden av oxen från Göbekli Tepe.[2]

SAMMA BILDSPRÅK PÅ FYND FRÅN GÖBEKLI TEPE, TELL QARAMEL, JERF EL-AHMAR OCH TELL AL-'ABR

I en artikel publicerad av Danielle Stordeur, som alltså ledde utgrävningen i Jerf el-Ahmar, Daniel Helmer och Lionel Gourichon presenterades fynd som visar på ett bildspråk i Jerf el-Ahmar som också fanns redan i de äldsta strukturerna i Göbekli Tepe.

Plakett från Jerf el-Ahmar. [3]

Det är tydligt att den lilla plaketten ovan som hittats i Jerf el-Ahmar har samma räv, orm och gam/örn som fanns på stenarna i Göbekli Tepe. Ormsymbolen i Göbekli Tepe (s 55) som liknar en vågig pil och som jag tolkade som en avbildning av stjärnbilden Hydra är mycket likartad på plaketten från Jerf el-Ahmar. Om jag förstår saken rätt var bosättningen i Jerf el-Ahmar befolkad från cirka 11 200 till 10 700 år sedan, under samma tid som Göbekli Tepe som var i bruk för mellan cirka 12 000 och 10 000 år sedan. Göbekli Tepe verkar ha kommit i bruk före Jerf el-Ahmar men båda platserna tillhörde uppenbarligen samma kultur som delade samma bildspråk.

”Ormpilen”, ormen som jag anser avbildade stjärnbilden Hydra fanns alltså i Göbekli Tepe, Jerf el-Ahmar och som vi såg ovan även i Tell al-'Abr. Den har dessutom Tell också återfunnits på

[1] https://www.exoriente.org/repository/NEO-LITHICS/NEO-LITHICS_2005_1.pdf
[2] https://www.exoriente.org/repository/NEO-LITHICS/NEO-LITHICS_2005_1.pdf
[3] https://www.researchgate.net/publication/235341115_A_l'aube_de_la_domestication_animale_Imaginaire_et_symbolisme_animal_dans_les_premieres_societes_neolithiques_du_nord_du_Proche-Orient

ristningar från Tell Qaramel. Den är tecken på ett standardiserat bildspråk som var på väg att kunna användas som bildtecken. Samma funktion skulle till exempel kunna spåras till vildoxens huvud med sina karaktäristiska horn, räven samt örnen och/eller gamen. Men vad skulle dessa bildtecken tolkas som? Som jag ser det var de ursprungligen avbildningar av starka stjärnor och bilder som man tyckte sig kunna se på himlen. I samband med stjärnhimlen och bilderna man såg på den uppstod en gemensam uppfattning om att stjärnhimlen var ett annat rike och att ljusen som rörde sig där var budskap från detta rike. I nästa steg blev stjärnbilderna och planeterna gudinnor och gudar som fick egna personligheter, livshistorien och deras uppdykande och försvinnande på himlen började tolkas som orsaker till det som människorna upplevde. Men om avbildningarna kom först eller om historierna om gudinnor och gudar kom först är förstås svårt att veta. Jag gissar att det faktiskt var en blandning, troligen var till exempel kvinnofigurerna som till exempel Venus från Hohle Fels någon slags moders- och fruktbarhetsgudinnor och tydligen hade man redan när dessa figurer skapades för mellan 30 000 och 40 000 år sedan ett standardiserat bildspråk för att avbilda dem. Men det verkar också som att avbildningarna av stjärnhimlen i till exempel Göbekli Tepe påverkade kulturen i hela den del av bördiga halvmånen som var befolkad vid den tiden och skapade en standard som man kan spåra i till exempel Tell Qaramel, Jerf el-Ahmar och Tell al-'Abr.

Insikter i den långvariga utvecklingen av ett skriftspråk från upptäckter av bilderna i Göbekli Tepe under ledning av Klaus Schmidt diskuteras i en artikel av Ludwig Morenz.[1] Där beskrivs en utveckling från direkta bilder som till exempel i Göbekli Tepe, via symboliska tecken till förstadier till kilskrift.

Typ	Område	Användningsområde	Period
Neolitiska bildskrift	Övre Mesopotamien	Religiöst område	12 000 - 10 000 år sedan
Symboliska tecken	Mesopotamien	Ekonomiskt område	6000 - 5000 år sedan
Förstadium till kilskrift	Uruk	Ekonomiskt och religiöst område	6000 – 5000 år sedan

Men det är också tydligt att det gamla bildspråket med rötter i Göbekli Tepe för 12 000 år sedan levde vidare trots att man hade skapat kilskriften för cirka 5000 år sedan. Alla sumerer visste till exempel att de två vattenströmmarna, sköldpaddan och getfisken var symboler för Enki och att stjärnan med åtta strålar var gudinnan Inanna. Akkadernas och babyloniernas gränsstenar fortsatte att tala samma symboliska språk och förmedlade genom bilder vilka gudar och gudinnor som beskyddade landet, även om människorna som såg dem inte kunde läsa kilskrift.

[1] https://www.academia.edu/8328806/Recent_Research_2013_14_Insights_into_a_new_Enclosure_at_Göbekli_Tepe

NEOLITISKA KULTURER I BÖRDIGA HALVMÅNEN OCH KAUKASIEN – ÇAYÖNÜ, ÇATALHÖYÜK, HALAF, HASSUNA, SAMARRA, UBAID ETC. (CA 8000 FVT)

ASPRO-KRONOLOGIN

ASPRO-kronologin är ett system med sex perioder som används för att beskriva arkeologiska fyndplatser i Främre Orienten (västra Asien och Nordafrika) med en ålder mellan 14 000 och 5700 år.[1] ASPRO-period 1 varade från omkring 12 000 till 10 300 år sedan och omfattar den natufiska kulturen samt slutet på en samtida men annorlunda zarzisk kultur i Kaukasus i nuvarande irakiska Kurdistan och Zagros-området i nuvarande Iran. ASPRO-period 2 är PPNA som varade mellan omkring 10 3000 och 9600 år sedan och under vilken Göbekli Tepe anlades. Period 3 till 5 i ASPRO-systemet är tre perioder som omfattar PPNB, med förkeramisk, rektangulära byggnader och allt mer utvecklat jordbruk, som varade från omkring 9600 år sedan till för 7600 år sedan. Men ju mer man har undersökt arkeologiska fyndplatser desto mer har man börjat se överlappningar i tid mellan olika kulturella faser på olika fyndplatser. Min tolkning är att forskarna har tenderat att skapa alltför skarpa gränser och tydliga övergångar mellan olika kulturer, bland annat beroende på att man kanske inte alltid har upptäckt platser där utvecklingen har skett kontinuerligt som i Tell Qaramel och Jerf el-Ahmar. I själva verket var det antagligen en stegvis kontinuerlig utveckling som pågick under mycket lång tid i övre Mesopotamien och så småningom spreds i olika riktningar, både västerut till Anatolien och söderut längs Eufrat och Tigris till södra Mesopotamien.

Den keramiska yngre stenåldern startade för omkring 8400 år sedan i den bördiga halvmånen. Medan ASPRO-systemets första fem perioder är knutna till förkeramiska kulturer omfattar period 6 i systemet tiden från ca 7600 till 7000 år sedan och kulturer i Främre Orienten där man hade lärt sig bränna keramik i Hassuna-, Samarra-, Halaf och den första fasen av Ubaid-kulturen. Efter ASPRO-systemet kommer kopparåldern (kalkolitikum) som inleddes för cirka 6500 år sedan och bronsåldern som startade för omkring 5300 år sedan.

DEN NEOLITISKA EVOLUTIONEN I BÖRDIGA HALVMÅNEN - ETT STORT GEOGRAFISKT OMRÅDE DÄR GÖBEKLI TEPE VAR ETT KULTURCENTRUM

Neolitiska boplatser i den bördiga halvmånen som Çayönü, Çatalhöyük ca 7500 fvt (PPNB).[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/ASPRO_chronology

[2] By GFDL, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=78258554

DEN NEOLITISKA REVOLUTIONEN I BÖRDIGA HALVMÅNEN VAR I SJÄLVA VERKET EN EVOLUTION SOM PÅGICK ÖVER ETT STORT OMRÅDE OCH UNDER LÅNG TID

Övergången från en livsstil som jägare-samlare till fast bosatta jordbrukare kallas ofta för ”den neolitiska revolutionen”. Begreppet myntades av den australisk-brittiska arkeologen Gordon Childe på 1930-talet. Genom att använda uttrycket ”den neolitiska revolutionen” för den mänskliga historiens viktiga övergång från fångst- och samlarekonomi till åkerbruk och boskapsskötsel, kan man få intrycket att det var en omvälvande händelse som skedde under en kort och avgränsad historisk epok. Men forskarna är numera överens om att denna övergång i stället var en långdragen och gradvis utveckling och inte en omstörtande revolution.

Under hela den långa utvecklingen under äldre stenåldern, som alltså omfattade ungefär 2.5 miljoner år, levde de olika arterna av tidiga människor som samlare och jägare. Så småningom uppstod vår art, Homo sapiens, men under lång tid levde vi parallellt med flera andra människoarter och vi blandade oss också med vissa av dem, vilket kan spåras i vårt DNA. Men efter den senaste istiden, för omkring 11 500 år sedan, inleddes den period som kallas neolitikum, bondestenåldern eller yngre stenåldern i det område där Göbekli Tepe ligger. Det var här som människor allra först började odla grödor och bedriva boskapsskötsel. Vete, råg och flera andra viktiga grödor härstammar från domesticerade arter i Mellanöstern och odlades så småningom i stor skala i bördiga halvmånen och Nildalen.

I en artikel från 2007 av Dorian Q. Fuller med titeln “Contrasting Patterns in Crop Domestication and Domestication Rates: Recent Archaeobotani-cal Insights from the Old World” beskrevs utvecklingen från en jägare-samlare kultur där man samlade in och åt vilda växter till en jordbrukskultur där man odlade domesticerade växter. Utvecklingen hade flera steg där man i vissa fall ägnade sig åt svedjebränning och/eller bearbetade jorden för att förbättra förutsättningarna för de vilda växterna. Steg för steg valde man ut vilda växtslag med vissa bättre egenskaper, till exempel genom att välja gräs med särskilt stora frön eller sådana som inte släppte sina frön när de var mogna utan behöll dem i ax som domesticerade sädesslag gör. Under denna utveckling lade man ner allt mer arbete på grödorna men fick också större skördar och därmed kunde också befolkningen livnära sig bättre och öka.[1]

Denna utveckling skedde alltså allra först i ett område med Göbekli Tepe som centrum för en spridd förkeramisk kultur med jägare-samlare som redan var mer eller mindre bofasta men ännu inte blivit jordbrukare med domesticerade grödor och boskap. Jag gissar att människorna blev bofasta på grund av att det fanns tillräckligt med föda i närområdet under året och/eller att de hade lärt sig att samla in och bevara förråd av till exempel nötter och frön som hjälpte dem att överleva de perioder under året när det var sämre tillgång till föda. Ett sådant förrådssystem kan också ha varit den faktor som gjorde att man kunde samla en större grupp av människor under längre perioder i till exempel Göbekli Tepe och skapa de fantastiska strukturer och konstverk som man skapade där.

Skördande och kultiverande av de vilda gräs som så småningom bland annat gav upphov till korn, och vete var på ett liknande sätt förutsättningen för den neolitiska jordbruksrevolutionen. Bevis från DNA-baserade undersökningar pekar på att en visst sorts enkornsvete domesticerades för omkring 9000 år sedan i närheten av berget Karaca Dağ i sydöstra Turkiet och att detta enkornsvete var upphov till alla de 68 kända, domesticerade sädesslag som förekommer inom dagens lantbruk. Karaca Dağ ligger cirka 9 mil från Göbekli Tepe. Det verkar vara så att den kulturnivå, eller om man vill kalla det produktionstekniska nivå, som hade uppnåtts av de människor som samlades i Göbekli Tepe gav möjligheter för ett sätt att skaffa och lagra föda och ett socialt samspel som ledde till både byggandet av ”observatoriet”/kultplatsen i Göbekli Tepe och de byar med en bofast befolkning som i nästa steg domesticerade det enkornsvete som sedan blev de sädesslag som så

[1] https://academic.oup.com/aob/article/100/5/903/136060

småningom, efter flera tusen år, gjorde det möjligt för stora civilisationer att uppstå i västra Asien och södra Europa.

Jag menar att Göbekli Tepe var centrum för en kultur som inte bara omfattade byar som Tell Qaramel, Jerf el-Ahmar och Tell al-'Abr utan sträckte sig söderut ner längs Levanten där den till exempel påverkade utvecklingen av Jeriko, västerut mot Mindre Asien och österut mot det som är nuvarande norra Irak. Ett bevis för detta skulle kunna vara att de massor som användes för att fylla igen Göbekli Tepe innehåller mängder med mikroliter, små stenåldersverktyg, från byblos-, helwan-, aswad och nemrik-kulturerena. Tekniken för helwan-mikroliterna tros ursprungligen ha kommit från Nildalen och spreds till Levanten, Byblos och Aswad var kulturer i nuvarande Libanon och Syrien (Levanten) medan Nemrik låg vid floden Tigris i nuvarande Norra Irak. Jag antar att alla dessa mikroliter från olika håll hade tappats och lämnats på platsen under de kanske tre tusen år som människor från alla dessa olika väderstreck hade samlats där och att det var därför som de hamnade i fyllnadsmassorna. Göbekli Tepe var ett ”globalt” centrum för människor från ett stort område som enades i vördnad för de bilder (gudar) som de alla kunde se på stjärnhimlen, oavsett om de tillhörde en kultur i Jordandalen, från Tell Qaramel eller någon annan by i närområdet eller från Nemrik vid floden Tigris. Avstånd mellan Göbekli Tepe och Jeriko ca 67 mil och mellan Göbekli Tepe och Nemrik ca 40 mil. Nog är det märkligt att människor kunde leva i fred och enighet i detta område för 12 000 år sedan medan det är kanske världens värsta krigsområde idag med otaliga sekter, klaner och religioner som strider med varandra.

Jordbruket anses ha uppkommit allra först i den bördiga halvmånen, i det område där Göbekli Tepe var centrum, någon gång under PPNB för kanske 11 000 år sedan men man har kunnat spåra åtminstone 11 olika regioner i världen där jordbruk har uppkommit oberoende av andra. Vildsvin domesticerades för omkring 10 500 år sedan i sydvästra Asien och får domesticerades i Mesopotamien för mellan 12 000 och 11 000 år sedan. Nötboskap domesticerades från vilda uroxar ungefär samtidigt i både det som idag är Turkiet och i Pakistan för omkring 10 500 år sedan. Jordbruk var etablerat vid Nilen för cirka 10 000 år sedan och uppkom i Fjärran Östern, sannolikt Kina, för omkring 10 000 år sedan. I Indusdalen odlades säd och domesticerades får och getter för mellan 10 000 och 8000 år sedan. I Sydamerika började man odla potatis och bönor för cirka 10 000 år sedan. För omkring 7000 år sedan hade jordbruket spridits till Ungern, västra Grekland och sydöstra Italien.[1] För omkring 6300 år sedan nådde de första jordbrukarna Norden genom den s.k. trattbägarkulturen.

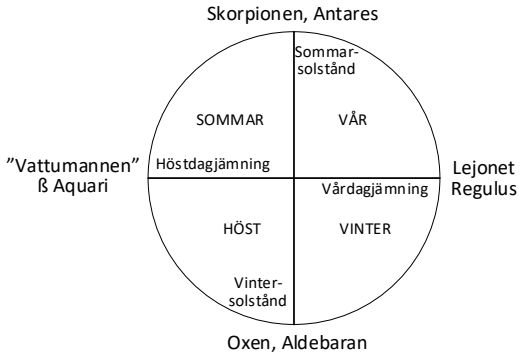
ÇAYÖNÜ OCH VETETS, GRISENS OCH KONS DOMESTICERING (CA 10 600 - 8800 ÅR SEDAN)

Çayönü (Çayönü Tepesi) var en neolitisk by som låg vid foten av Taurusberegen och var bebodd från cirka 10 600 till 8800 år sedan. Den låg ungefär 13 mil från Göbekli Tepe och 6 mil från Karaca Dağ där man har hittat det vilda gräs som för cirka 9000 år sedan var ursprunget för alla våra moderna sädesslag. Enligt Wikipedia hade nötboskap domesticerats från vilda uroxar för cirka 10 500 år sedan i dels en västlig gren i det vi kallar Anatolien (där t.ex. Çatalhöyük låg), Levanten och västra Iran och dels i en östlig gren i det som är det moderna Pakistan. Med modern DNA-forskning har man kunnat visa att den västliga grenen av nötboskap kan ha uppkommit från så få som 80 uroxar som tämjdes i övre Mesopotamien nära byn Çayönü Tepesi i dagens sydöstra Turkiet och i Dja'de el-Mughara i dagens norra Irak. Dagens europeiska nötboskap är i huvudsak ättlingar till denna västliga gren från övre Mesopotamien men har genom avel blandats med boskap från alla jordens kontinenter.[2] Både den domesticerad säden, kon och även tamgrisen härstammar från det område där Çayönü Tepesi låg.[3] Byn var kontinuerligt bebodd från den förkeramiska neolitiska perioden (PPNA och PPNB) och till keramisk neolitisk period. Den låg i det område där

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_agricultur
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Cattle
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/ Çayönü

både säd, ko och gris domesticerade och kan vara ett av de första exemplen på fullt utvecklat jordbruk.

ÇATALHÖYÜK (CA 9400 – 8000 ÅR SEDAN) – TAU HERCULIS VAR POLSTJÄRNA, LEJONET OCH GUDINNAN HÄRSKADE ÖVER VÅRDAGJÄMNINGEN OCH UROXEN DYRKADES.

Dagjämningar och solstånd ca 7400 fvt. Tau Herculis var polstjärna och lejongudinnan vårdagjämningen.

Mänskligheten utveckling har alltid varit gradvis och varje nytt steg har byggt på det tidigare. Dyrkan av Gudinnan, den stora modern, kärlek och fertilitet hade uppstått mycket tidigt i den mänskliga historien. Denna dyrkan av gudinnan fortsatte in i den neolitiska tiden och har till exempel upptäckts i utgrävningar av en neolitisk stad i Çatalhöyük i Anatolien i nuvarande Turkiet. Där har man gjort fynd med anknytning till kulten av den stora modergudinnan som dateras till ca 7000 år före vår tideräkning. Gudinnan i Çatalhöyük delar till exempel många symboler med den senare kulten av den sumeriska gudinnan Inanna, som pantern och lejonet. Gudinnekulten var vitt spridd och den fortlevde i många tusen år. Oavsett vad hon kallades var gudinnan en symbol för kedjan av födelse och död och för kärleken som den livgivande och allt genomsyrande kraften.

Çatalhöyük var bebott från ca 7400 fvt till ca 6000 fvt. Bosättningen antas ha haft uppemot 2000 hus och 8000 invånare. Dessa människor jagade vilda djur men odlade även säd och ärtor, födde upp får och nötboskap och bedrev handel med snäckor och speglar av obsidian (vulkaniskt glas) från en närbelägen vulkan.[1]

Det är omkring 70 mil mellan Göbekli Tepe och Çatalhöyük men ändå delade man samma bildvärld där uroxen, räven, lejonet och fåglar som gamar och tranor spelade en viktig roll. Människorna i Çatalhöyük använde sig i stor omfattning av bildkonst i form av både figuriner och målningar och de skapade också installationer eller altaren med till exempel horn från uroxar på samma sätt som man till exempel gjorde i Tell al-'Abr (s 67). På samma sätt som räven och tranan avbildades tillsammans i Göbekli Tepe, vilket jag tolkar som dagens Stora Hunden med Sirius och Orion (s 60), avbildades också räv och trana tillsammans i Çatalhöyük. Trots att man nu levde med domesticerade djur var det den gamla kulturens vilda djur som avbildades i Çatalhöyük.[2]

Men i Çatalhöyük dyker också en bild av Gudinnan i samband med lejon upp som inte verkar ha funnits i Göbekli Tepe (även om hon kan finnas i de delar av Göbekli Tepe som inte har undersökts). Lejonet fanns avbildat i det äldsta lagret i Göbekli Tepe och var som jag ser det den stjärnbild som man såg i anslutning till stjärnan Regulus (precis som i dag). Men jag gissar att Lejonet fick en ökad betydelse när jordaxelns precession gjorde att vårdagjämningen, när dagen blev längre än natten och allting började gro och växa, skedde i samband med att Lejonets återuppståndelse och heliakiska uppgång (s 27). Genom att man börjat odla säd och hålla boskap blev våren ännu viktigare genom sådden och lammens födelse och det verkar som om växande och fruktbarhet kopplades samman med vårdagjämningen, lejonet och gudinnan i bland annat Çatalhöyük.

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Çatalhöyük
[2] https://smarthistory.org/catalhoyuk/

Gudinna på lejontron från Çatalhöyük (ca 6000 - 5500 fvt). Museum of Anatolian Civilizations in Ankara. Källa: Wikipedia.[1]

Tjurhuvud från Çatalhöyük. Museum of Anatolian Civilizations in Ankara. Källa: Wikipedia.

MTDNA FRÅN ÇATALHÖYÜK

I en artikel från 2019 i tidskriften Genes med titeln ” Ancient Mitochondrial Genomes Reveal the Absence of Maternal Kinship in the Burials of Çatalhöyük People and Their Genetic Affinities redovisades resultat från undersökning av mtDNA från tio fynd från den neolitiska bosättningen Çatalhöyük.[2] Resultatet blev att alla tio hade olika mtDNA: U, N, K1a17, U, W1c, K, H+73, H, X4, U2. Man kunde inte heller se någon släktskap på mödernet mellan kvinnor och barn som var begravda tillsammans under golven i samma hus. Beträffande genetiska samband mellan proverna från Çatalhöyük (neolitiska centrala Anatolien) och grupper från andra geografiska regioner och tider kom man fram till att neolitiska centrala Anatolien, neolitiska Marmaregionen (i dagens Turkiet), neolitiska Grekland och Makedonien samt neolitiska Iberiska halvön stod nära varandra. Detta anses stödja teorin att Europas första jordbrukare vandrade in från Anatolien till Balkan och spreds därifrån över Europa. Däremot kan man inte se något närmare genetiskt samband mellan neolitiska centrala Anatolien och natufier och neolitiska människor från Levanten. Huruvida det fanns en genetisk släktskap mellan de neolitiska anatolierna och de jägare-samlare som fanns i Göbekli Tepe och i senare neolitiska kulturer i samma område som Göbekli Tepe är omöjligt att se utifrån analysen i artikeln från Genes. Om folkgrupper i Göbekli Tepe skulle ha motsvarat det material som i artikeln benämns neolitiska Mellanöstern (NME) är det genetiska släktskapet som det verkar ganska avlägset. Men eftersom de första domesticerade grödorna och djuren verkar ha kommit från Çayönü Tepesi i området nära Göbekli Tepe kan man gissa att det fanns ett samband mellan de första jordbrukarna där och de första jordbrukarna i centrala Anatolien. Men detta samband verkar som jag förstår det inte ha varit i form av någon slags invasion av jordbrukare som ersatte den befintliga jägare-samlare-populationen utan mer ha handlat om kulturell påverkan. Närvaron av mtDNA haplogrupp U2 i Çatalhöyük i Anatolien skulle kunna visa att det fanns en kontaktväg från Europa till Anatolien eftersom denna haplogrupp anses ha uppkommit i Europa för omkring 20 000 år sedan och det äldsta fyndet av en undergrupp (U2c1) från omkring 7000 år sedan kommer från La Braña i Spanien.

TELL SEKER AL-AHEIMAR VID ÖVRE KHABUR-FLODEN – GUDINNEFIGURINER OCH DEN TIDIGASTE KERAMIKEN I NORRA MESOPOTAMIEN (CA 6000 FVT) – PROTO-HASSUNA

Människor hade tillverkat keramik redan i Gravettienkulturen för omkring 27 000 år sedan. Ett av de första exemplen på keramik är Venus från Dolní Věstonice som är omkring 31 000 till 27 000 år gammal (s 41). I Kina har man funnit fragment av keramik som daterats till cirka 14 000 fvt. Därifrån anses tillverkning av keramik ha spridits gradvis till dagens Japan och Rysslands östra områden. Men användningen av keramik ökade dramatiskt i samband med den neolitiska perioden med samhällen baserade på jordbruk.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Çatalhöyük

[2] Chyleński et. al. Ancient Mitochondrial Genomes Reveal the Absence of Maternal Kinship in the Burials of Çatalhöyük People and Their Genetic Affinities. Genes 2019, 10, 207. https://doi.org/10.3390/genes10030207

Tidiga varianter av keramik tros ha tillverkats från omkring 9000 till 7700 år sedan i norra Levanten, i dagens Syrien i området runt Eufrat samt i norra delen av det som idag är Irak. Denna tidiga keramik var under en lång övergångsperiod mycket enkel och sällsynt och den traditionella användningen av sten för till exempel kärl fortsatte att dominera. Men steg för steg utvecklades bättre tekniker och olika slags dekorationer började användas. Arkeologerna har tyckt sig finna många olika kulturer som tillverkade olika slags keramik men i grunden var det tydligen ganska likartade varianter av keramik som tillverkade på olika platser i övre Mesopotamien.

Länge trodde man att den tidigaste keramiken i övre Mesopotamien hade tillverkats i Hassunakulturen men allteftersom man gjorde nya upptäckter har man flyttat starten för keramiktillverkningen bakåt till ”proto-Hassuna” och nu senast ”pre-proto-Hassuna”. Fyndplatsen Tell Seker al-Aheimar ligger vid övre Khabur-floden i nordöstra delen av dagens Syrien nära gränsen mot Turkiet, sydöst om området runt Göbekli Tepe. Platsen var bebodd från förkeramisk neolitisk tid (PPNB, ca 9600 – 7600 år sedan) och fram till proto-Hassuna-perioden. Under sen PPNB, för runt 7000 år sedan, fanns rektangulära byggnader av lertegel med flera rum och gipsbelagda golv på platsen.

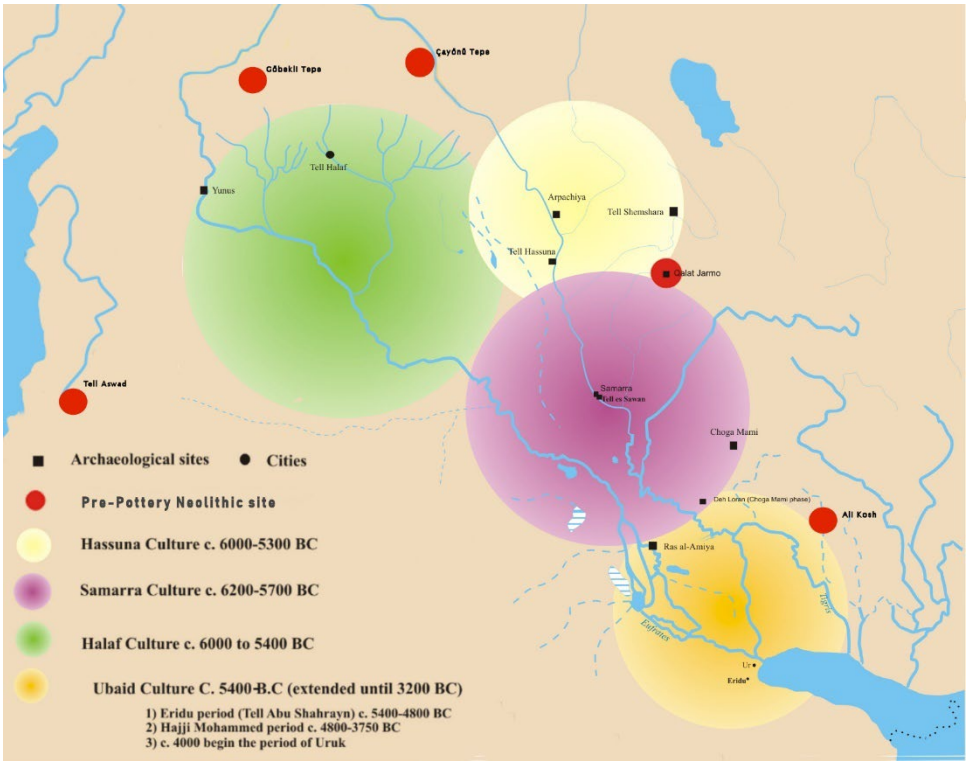
Den tidigaste keramiken i Tell Seker al-Aheimar benämns pre-proto-Hassuna och dateras till för runt 8000 år sedan. Keramiken härifrån är äldre än den från proto-Hassuna bosättningar i nordöstra Syrien och norra Irak.[1] Man har också hittat en sittande gudinnefigur av samma bredhöftade och fylliga slag som i Çatalhöyük och som dateras till förkeramisk tid. Jag får intrycket att dessa gudinnefigurer har samband med liknande gudinnor i tidigare europeiska stenålderskulturer ända sedan aurignacienkulturen omkring 25 000 år tidigare.

JARMO (SENARE ARRAPHA, DAGENS KIRKUK) VID FOTEN AV ZAGROSBERGEN I NORDÖSTRA MESOPOTAMIEN (CA 9000–7000 ÅR SEDAN)

Jarmo är en förhistorisk arkeologisk fyndplats vid foten av Zagrosbergen i dagens Irak, nära dagens Kirkuk. Här fanns ett jordbrukssamhälle redan omkring 7000 fvt, ungefär samtidigt med andra viktiga neolitiska boplatser som Jeriko i södra Levanten och Çatalhöyük i Anatolien. Utgrävningarna har visat på tolv kulturlager i byn som hade sin höjdpunkt omkring 6200–5800 fvt. Från de tidigaste faserna har man hittat föremål av sten och obsidian. Fynden av obsidian hade hämtats från området vid Van-sjön omkring 30 mil bort vilket tyder på en tidig handel, vilket även fynd av dekorerade snäckor från Persiska viken visar. Jarmo är även en av de äldsta fyndplatserna för keramik. Bland annat har man hittat lerfiguriner föreställande gravida kvinnor, vilka har tolkats som fertilitetsgudinnor liknande modergudinnor som man funnit i andra neolitiska kulturer i samma område. Dessa gudinnefigurer betecknar enligt Wikipedia starten på konstnärlig verksamhet i Mesopotamien. Enligt svenska Wikipedia har man också hittat figuriner som föreställer hundar i Jarmo, de äldsta dateras till ca 6500 fvt och är därmed de äldsta avbildningar av hundar som hittats.[2]

[1] http://www.um.u-tokyo.ac.jp/people/lab_nishiaki/tell_seker_al-aheimar.html
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Jarmo

HALAF-KULTUREN I MESOPOTAMIEN, LEVANTEN OCH ANATOLIEN (CA 6100-5100 FVT)

Halaf-kulturen spreds efter Eufrat och Tigris och övergick i Uabid-kulturen. Källa: Wikipedia.[1]

Halaf-kulturen varade för mellan cirka 8100 och 7100 år sedan. Den var en kontinuerlig vidareutveckling från den tidigare keramiska neolitiska kulturen i området och den spred sig utefter Khabur-floden och Eufrat. Området ligger strax söder om Göbekli Tepe som visserligen verkar ha förlorat sin betydelse för omkring 8000 år sedan men som hade varit ett kulturcentrum i åtminstone ett par tusen år före dess. Numera är forskarna övertygade om att slätterna i norra Syrien var Halafkulturens ursprungliga hemland och att den var resultat av en kontinuerlig utveckling i detta område och inte någon främmande invandring. Halaf-kulturen spreds från detta kärnområde och fanns i både det som numera är norra Syrien, det angränsande området i Anatolien i dagens Turkiet samt i norra delen av dagens Irak med centrum runt dagens Mosul. Man har också funnit lämningar med anknytning till Halaf-kulturen över hela Mesopotamien. Halaf-kulturen utvecklades sedan för omkring 7400 till 7000 år sedan till en övergångskultur mellan Halaf- och Ubaid-kulturen och avlöstes i nästa steg av Ubaid-kulturen för omkring 7000 år sedan. Inte heller här har man funnit bevis för någon invasion utan Halaf-kulturen verkar ha blandats med Ubaid-kulturen genom fredliga kontakter.

Enligt Wikipedia har inga Halaf-bosättningar grävts ut grundligt men man har avtäckt vissa byggnader. Bland dessa finns runda byggnader av lertegel som man kom in igenom långa rektangulära förrum. Vissa kan ha använts för rituella ändamål och i en av dessa byggnader har man funnit mängder med kvinnliga figuriner. Inom Halaf-kulturen producerade specialiserade hantverkare keramik i en egen stil med dekorationer av geometriska former och djur som kunde vara målad i flera olika färger. Keramik från Halaf-kulturen har upptäckts på många ställen i norra Mesopotamien som Nineve, Tell Amarna i Syrien och på många platser i Anatolien (dagens Turkiet). Grupper inom Halaf -kulturen framställde kvinnofigurer av sten och lera och sigillstämplar av sten. Keramiken dekorerades med geometriska mönster eller sigillstämplar. Man kände till koppar men

[1] By Jolle - This file was derived from: Jarmo to Ubaid 7000-4500.jpg, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=78287238

använde den inte för verktyg. Man bedrev jordbruk med odling av emmervete och korn och hade nötkreatur, får och getter som husdjur.[1]

Fertilitets-gudinna, Halaf-kulturen ca 5000 – 4000 fvt. Källa: Wikipedia.

HASSUNA- OCH SAMARRA-KULTURERNA (CA 6000 – 4800 FVT)

Ungefär samtidigt med Halaf-kulturen fanns andra grupper av tidiga jordbrukare som också framställde keramik. Hassuna-kulturen fanns i norra delen av nuvarande Irak och man framställde liksom Halaf-kulturen kvinnofiguriner som sannolikt var kopplade till religiös dyrkan. Man begravde också mat tillsammans med de döda vilket anses tyda på en tro på ett liv efter döden.[2]

Samarra-kulturen (ca 5500–4800 fvt) var ytterligare en kultur i norra Mesopotamien som bedrev jordbruk och tillverkade keramik. Den föregicks av den förkeramiska neolitiska kulturen (PPNB), Halaf-kulturen, Hassuna-kulturen samt övergångskulturen mellan Halaf- och Ubaid-kulturerna men överlappar också delvis de senare. Samarra-kulturen kan ha varit först med att börja med viss bevattning av fält och verkar ha haft en högt organiserad social struktur. Den är mest känd för sin fina keramik som dekorerades med stiliserade djur, inklusive fåglar och geometriska mönster på mörk bakgrund. Keramiken var relativt standardiserad och exporterades inom ett stort område inom den bördiga halvmånen. Neolitiska boplatser i dagens Syrien uppvisar keramik som är besläktad med eller påverkad av keramiken från Samarra-kulturens kärnområde, men man har inte lyckats förstå vad detta samband bestod i eftersom liknande keramik också har grävts fram i tidiga bosättningar inom Halaf-kulturen som föregick Samarra-kulturen.[3] Influenserna kan alltså ha gått åt båda hållen, om det inte till och med var samma ”folk” från de syriska slätterna som flyttade ner utefter Eufrat och Tigris när Mesopotamien började befolkas. I Samarra-kulturen tillverkade man också, liksom i bland annat Halaf-kulturen och i Çatalhöyük i Anatolien, kvinno- eller gudinnefiguriner.

Kvinno- eller gudinne-figur från Samarra-kulturen. Ca 6000–5100 fvt. Louvren. Källa: Wikipedia.

Skål med påfåglar, fiskar och en ”svastika” från Samarra-kulturen. Ca 4000 fvt. Källa Wikipedia. [4]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Halaf_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Hassuna_culture
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Samarra_culture
[4] By Dbachmann - Self-photographed, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11700624

DEN SUMERISKA UBAID-PERIODEN – GUDINNAN NINHURSAGA, DROTTNINGEN AV DET HELIGA BERGET, VAR GUDARNAS OCH MÄNNISKORNAS MOR (CA 6500–3800 FVT)

Viktiga platser för Ubaid-kulturen. Källa: Wikipedia.

Bosättningar och kultur spreds från Samarrakulturen söderut utefter Eufrat och Tigris. Området i södra Mesopotamien som kallas Sumer anses ha befolkats permanent mellan cirka 6500 och 4000 fvt. Området utvecklades under flera tusen år och så småningom uppstod de första stadsstaterna i området. Sumererna talade ett eget språk som man inte har hittat några släktingar till. Det har också varit svårt att få fram så här gammalt DNA från fynd i varma klimat. Den enda rapport som jag har hittat om DNA från Mesopotamien beskriver DNA-analys av fyra fynd från perioden mellan 2500 fvt och 500 vt, alltså flera tusen år efter den sumeriska Ubaid-perioden. Dessa prover visade på mtDNA M och en genetisk koppling till södra Asien söder om Himalaya som inte kan spåras i dagens befolkning i området. Det är enligt författarna till studien omöjligt att säga om dessa fyra testade individer var ättlingar till vandrande jägare-samlare från långt tidigare eller bara senare tiders handelsmän på genomresa.[1] Det är hur som helst helt klart att det förekom handel mellan den sumeriska Ubaid-kulturen och den indiska Indus-civilisationen.

Ubaid-kulturen anses ha utvecklats från Samarra-kulturen och det verkar ha varit samma kultur som fortsatte att expandera utefter Eufrat och Tigris under Halaf-, Hassuna-, Samarra och den sumeriska Ubaid-perioden. Från den historiska tiden, när man började använda sig av skriftspråk, vet man att sumererna kallade sig själva ungefär för ”folket med svarta huvuden”, om det syftade på svart hårfärg eller mörk hy är okänt. Från skriftspråket vet man också att de kallade sitt land k-en-gi(-r), ”de ädla herrarnas land”. Sumer var en beteckning som användes senare av akkaderna som hade makten i norra Mesopotamien under 2000-talet fvt och deras benämning gav upphov till det egyptiska Sngr, hettitiska Šanhar(a) och det hebreiska Sinar som skrivs Shinar i den svenska Bibeln.[2]

[1] Witas et al. (2013) mtDNA from the Early Bronze Age to the Roman Period Suggests a Genetic Link between the Indian Subcontinent and Mesopotamian Cradle of Civilization PLoS One. 2013; 8(9): e73682. https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0073682

[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Sumer

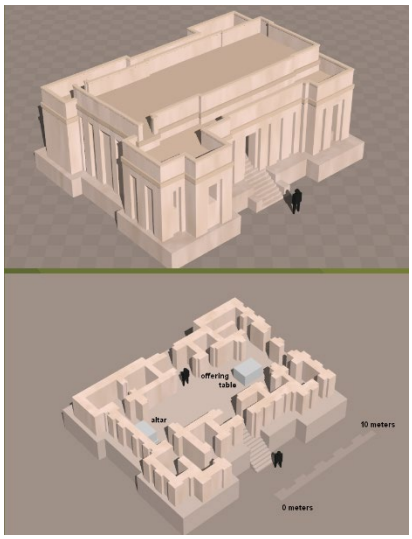
ERIDU HÄRSTAMMADE FRÅN SAMARRA-KULTUREN OCH VAR DEN ÄLDSTA BOSÄTTNINGEN I UBAIDKULTUREN (CA 6500–4100 FVT) – GUDINNAN NINHURSAGA VAR ALLTINGS MODER

Ubaid-kulturen som tillhörde de första fasta bosättarna i södra Mesopotamien dateras till från cirka 6500 till 4100 fvt men den exakta kronologin är ganska osäker. Den var en fortsättning på Halaf-, Hassuna och Samarra-perioderna och följdes av Uruk-perioden. Under Ubaid 1 (ca 5400 – 4700 fvt) fanns kulturen bara i den allra sydligaste delen av dagens Irak vid Persiska vikens dåvarande strandlinje i det område där staden Eridu kom att ligga. Under nästa period, Ubaid 2, började man bygga avancerade kanaler för konstbevattning vilket krävde gemensamma ansträngningar och centraliserad planering. Kunskap om både konstbevattning och användning av plogen i jordbruket kom från norr, möjligen från Samarra-kulturen.

Man tillverkade också keramik i olika stilar som utvecklades över tiden, keramik enligt sen Ubaid-stil tillverkades för cirka 4700 till 4200 fvt. I Tell al-'Ubaid som fått ge namn åt perioden har man funnit mellan 7900 och 6300 år gamla lämningar, bland annat ett tempel som var tillägnat gudinnan Ninhursaga. Fynd från Ubaid-kulturen har grävts fram inom ett mycket stort geografiskt område. Det verkar alltså som kulturen först spreds söderut i Mesopotamien under Halaf-, Hassuna- och Samarra-perioderna från ett kärnområde i norr med centrum i området runt Göbekli Tepe där jordbruk och keramiktillverkning hade uppkommit och att Ubaid-kulturen därefter utvecklades från Halaf-, Hassuna- och Samarra-perioderna. Sedan vände influenserna tydligen norrut igen och Ubaid-kulturen spreds från cirka 5000 fvt tillbaka till Halaf-kulturen där det uppstod en övergångsperiod med en kombinerad Halaf-Ubaid-kultur. Kulturen spreds över ett stort område, men det var i grunden samma kultur som utvecklades under mycket lång tid och som spreds både genom migration till områden som saknade fasta bosättningar och genom kulturella utbyten mellan olika områden. Ubaid-kulturen spreds också söderut till dagens Bahrain, Oman och Saudi-Arabien. Man har även funnit keramik från Ubaid-kulturen i Dilmun på västra sidan av Persika viken där man också har funnit keramik från civilisationen i Indusdalen, vilket skulle kunna tyda på kontakter mellan Indus-civilisationen och Ubaid-kulturen.

Inom Ubaid-kulturen tillverkade man keramik av hög kvalitet som dekorerades med geometriska mönster i brunt och svart. Verktyg som skäror tillverkades ofta av hårdbränd lera i söder medan man använde sten och ibland metall i norra delen av Ubaid-kulturen. Man började också använda sig av konstbevattning och plog i jordbruket, detta kom från norr, möjligen från Samarra-kulturen. Under den sena Ubaid-perioden, mellan cirka 4500 och 4000 fvt, började bosättningarna bli större i södra Mesopotamien men det var inte förrän under den efterföljande Uruk-perioden som städer började uppkomma. Redan nu började man dock bygga stora rektangulära tempelbyggnader med många rum som till exempel templet i Eridu som byggdes under den sena Ubaid-perioden. I byarna bodde specialiserade hantverkare som krukmakare, vävare och metallhantverkare men den stora andelen av befolkningen var jordbrukare och herdar.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ubaid_period

Tempel i Eridu med altare och offerbord, sen Ubaid-period (ca 4500–4000 fvt). Källa: Wikipedia.

Enligt den engelska sidan på Wikipedia uppstod Ubaid-kulturen i södra Mesopotamien men den hade tydliga band till tidigare kulturer längre norrut i Mesopotamien i det som idag är Irak. Befolkningen inom denna kultur var en blandning av bofasta jordbrukare som kommit från norr, nomadiska herdefolk som bodde i tält och jägare-fiskare efter den arabiska kusten som bodde i vasshyddor. Ubaid-kulturen spreds över ett stort område och det skedde i allmänhet genom fredlig förmedling av kulturen eller världsbilden vilket gav upphov till många nya lokala inhemska versioner som tog till sig element från Ubaid-kulturen och gjorde om dem till egna lokala varianter.

GUDINNAN NINHURSAGA – GUDARNAS OCH MÄNNISKORNAS UNIVERSELLA MODER

Under Ubaid-perioden var gudinnan Ninhursaga viktig, hennes huvudtempel verkar ha legat i Eridu och hon hade också bland annat tempel Ubaid, den plats som har fått ge namn åt hela perioden, samt i Kish. Ninhursaga betyder ungefär "det heliga bergets härskarinna" och hon kallades också bland annat Ninmah (den stora drottningen), Nintu (härskarinnan över födelse), Mamma och Mami (mor, mamma). I tempelhymnerna kallades hon bland annat "himlens höga och sanna härskarinna" och Sumers kungar sades "födas av hennes mjölk". Modergudinnan Ninhursaga kallades också "livmodersgudinnan", "gudarnas barnmorska", "alla barns moder" och "gudarnas moder" [1]

I Sumer symboliserade Ninhursaga ofta av en ko. Från cirka 3000 fvt symboliserades Ninhursaga också av ett tecken som liknar den grekiska bokstaven Ω. Denna symbol användes också för den egyptiska moder- och kogudinnan Hathor i mycket tidiga bilder från det gamla Egypten. Även Hathor avbildades på ett berg så det är troligt att de två gudinnorna hade ett gemensamt ursprung i Mesopotamien. Jag har personligen trott att Ninhursagas symbol var ett rep (en repögla) som användes för mätning och att det var kopplat till utformningen av tempelbyggnaderna, men med tanke på hennes roll som moder för både människor och gudar kan symbolen naturligtvis också vara en livmoder eller hela himlavalvet (universum) som omsluter allt. Jag antar att Ninhursagas och Hathors symbol gav upphov till den egyptiska anch-symbolen som var tecknet för livet, vilket sådär en tretusen år senare blev det kristna Uppståndelsekorset (crux ansata).

Ninhursaga var alltså det "heliga bergets härskarinna" och man har kopplat detta till berg i allmänhet men jag tror personligen att den mesopotamiska religionen medvetet eller omedvetet höll kvar vid sitt ursprung på berget vid Göbekli Tepe och att zigguraterna, (de sumeriska tempeltornen) var en iscensättning av det gamla berget på slätten där Göbekli Tepe hade legat. Ninhursagas tempel i Eridu kallades E-Kur vilket översätts med "bergsdjupets hus". Kur anses allmänt av forskarna vara

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ninhursaga

det sumeriska dödsriket i underjorden men eftersom Ninhursaga var bergets härskarinna måste E-kur ursprungligen ha varit bergets hus/tempel.

Man har tydligen (ännu) inte hittat några gudinnestatyer i Göbekli Tepe, om man inte väljer att tolka vissa av stjärnbilderna där som kvinnliga, som till exempel Lejonet som senare var gudinnan Inannas symbol. Men Ninhursaga kan i sin roll som alltings moder, både gudarnas (stjärnbildernas) och människornas, ses som cirkeln som omsluter allt, himlavalvet, universum som en stor livmoder och hennes symbol skulle i så fall vara cirklarna som monoliterna i de äldsta delarna av Göbekli Tepe restes runt. En senare motsvarighet fanns i den egyptiska gudinnan Nut som var hela himlavalvet, kosmos täckt av stjärnor, och som födde solen varje morgon. Hon var en modergudinna och astronomins gudinna, liksom Ninhursaga i Sumer var hon även en kogudinna.

De sumeriska templen och zigguraterna var direkt kopplade till astronomin, skådandet mot stjärnhimlen för att följa tiden, alltså när de olika gudarna (stjärnbilderna) framträdde under året, och till den därtill kopplade utvecklingen av matematik och skrift. Detta var som jag ser det en direkt fortsättning på stjärnskådandet och kulten av stjärnbilderna och universum som den stora allmodern i Göbekli Tepe. Men Ninhursaga verkar också ha fått ta över den gamla modergudinnans roll som hade följt de gamla jägare-samlarna ända från aurignacienkulturen för 40 000 år sedan. På de gamla statyetterna höll modergudinnan fram sina bröst som gav näring till människorna, precis som till de sumeriska kungarna men hon kom också genom jordbrukets genombrott att ses som den livgivande kon som närde folket med sin mjölk. Bilden av den fylliga modergudinnan som hade levt vidare i tiotusentals år verkar dock ha ersatts av ett mycket slankare ideal i Ubaidkulturen i Sumer.

Kvinno-/gudinne-figuriner från Girsu, Ubaid-perioden ca 4700 – 4200 fvt. Louvren. Källa: Wikipedia.[1]

Gudinnor från Ur, Ubaid-perioden ca 4500 – 4000 fvt. Källa: Wikipedia.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ubaid_period

SHULAVERI-SHOMU (CA 6000-4000 FVT) – KAUKASISKA JÄGARE-SAMLARE SOM BLEV JORDBRUKARE, GUDINNOR PÅ TRONER, KOPPLING TILL HASSUNA, HALAF

TRIALETIEN-KULTUREN (CA 16 000-8000 ÅR SEDAN) - KAUKASISKA JÄGARE-SAMLARE OCH SÅ SMÅNINGOM JORDBRUKARE (CHG)

I den bördiga halvmånen var vissa av de viktigaste platserna under den förkeramiska neolitiska perioden som Hallan Çemi and Nevali Çori kopplade till Trialetien-kulturen runt 7500 fvt. Källa: Wikipedia.

Trialetien-kulturen är namnet på en senpaleolitisk stenålderskultur från södra Kaukasien (det armeniska höglandet). Den är inte så mycket utforskad men dateras från ca 16 000 eller 13 000 till för 8000 år sedan (ca 14 000-6000 fvt). Namnet på kulturen kommer från fyndplatser i diktriket Trialeti i dagens södra Georgien. Förutom fyndplatser i Georgien och Azerbajdzjan i Kaukasien har kulturen återfunnits i Hallan Çemi (från ca 8500 fvt) och Nevali Çori i östra Anatolien. Fyndplatser sydöst om Kaspiska havet i dagens Iran och Turkmenistan har också tidigare kopplats till denna kultur men detta är numera avfärdat. Trialetien-kulturen utvecklades vid floder på stäppen och i bergstrakter och importerade råmaterial från upp till 10 mils avstånd medan de kaspiska jägarna-samlarna i dagens Iran och Turkmenistan var anpassade till en helt annan ekologisk zon och marina livsmedel och de importerade inte heller något från andra trakter.

Trialetien-kulturens kaukasisk-anatoliska område gränsade i öster till den Zarziska kulturen i dagens Irak-Iran och till den levantinska natufiska kulturen i sydväst. I Georgien har man funnit en avsevärd andel verktyg av obsidian på vissa av kulturens fyndplatser. Man har också hittat likheter mellan stenverktygen i vissa faser av Trialetien-kulturen och sådana som tillverkades i neolitiska fyndplatser i östra Anatolien och nordöstra Mesopotamien. Man känner inte till mycket om slutet på Trialetien-kulturen, den antas ha upphört runt 6000 fvt och ersatts av en kultur med andra stenverktyg som tros ha vidareutvecklats ur den. I sydväst kan kulturen ha utvecklats till en variant av förkeramisk neolitisk kultur, PPNB, runt 9000-7000 fvt på platser som Cafer Höyük vid övre Eufrat i östra Anatolien. Det är enligt Wikipedia tveksamt om Trialetien fortsatte in i neolitikum i

Georgien, men samtidigt liknar vissa av stenverktygen i Shulaveri-Shomu, den första jordbrukskulturen i Kaukasien, de verktyg som tillverkades i Trialetien-kulturen.[1]

DNA – CHG

Enligt Wikipedia har en mesolitiska jägare-samlare från Trialetien-kulturen i Kotias Klde i Georgien från omkring 7700 fvt genom analyser visats ha haft Y-DNA J2a (J2a-Y12379*). På den autosomala nivån (allt genmaterial förutom könskromosomerna) tillhörde han ett kluster med kaukasiska jägare-samlare (CHG) och iranska neolitiska jordbrukare. Haplogruppen J2a-Y12379* är en undergrupp till J2a-M410 som i sin tur är en av de Y-DNA-haplogrupper som, tillsammans med bland E1c-M123, G-M201, J1-M267 och R-L23(?) (R1a1) enligt Wikipedia har en stark koppling till de första neolitiska jordbrukarna i norra Mesopotamien och Kaukasien. Min gissning är att jägarna-samlarna i Trialetien-kulturen i till exempel Hallan Çemi och Nevali Çori, som låg nära Göbekli-kulturens centrum och de platser där jordbruket uppstod, också bidrog till att den neolitiska jordbrukskulturen så småningom spreds till Kaukasien.

SHULAVERI-SHOMU (CA 6000–4000 FVT) - JÄGARE-SAMLARE SOM BLEV JORDBRUKARE, GUDINNOR PÅ TRONER, KOPPLING TILL HASSUNA, HALAF

Kaukasien. Källa: Wikipedia.

Shulaveri-Shomu-kulturen var den första neolitiska kulturen i södra Kaukasus och den var spridd i dagens Georgien, Azerbajdzjan och Armenien samt i delar av norra Iran. Den dateras till cirka 6000 till 4000 fvt och är därmed en av de tidigaste neolitiska kulturerna. Shulaveri-Shomu-kulturen föregick Kura-Araxes-kulturen som fanns i samma område från omkring 4000 till 2000 fvt. Kura-Araxes-kulturen avlöstes senare under bronsåldern av Trialeti-kulturen (ca 2000 – 1500 fvt). Trialeti-kulturen under bronsåldern skall alltså inte förväxlas med Trialetien-kulturen som var en stenålderskultur från Kaukasien som förknippas med kaukasiska jägare-samlare (CHG).

Enligt de arkeologiska fynden levde människor i Shulaveri-Shomu-kulturen av jordbruk med främst sädesodling och boskapsskötsel. Man har också funnit världens äldsta bevis för vinodling i detta område, från så tidigt som omkring 6000 fvt. Shulaveri-Shomu byggde cirkelformade eller ovala bostäder och lagerbyggnader av lertegel och de tillverkade keramikföremål. Man har vid utgrävningar främst funnit figuriner av sittande kvinnor (gudinnor) som förbinds med en fruktbarhetskult. Enligt Wikipedia tros många av den materiella Shulaveri-Shomu-kulturens kännetecken,

1

https://en.wikipedia.org/wiki/Trialetian_Mesolithic

som de cirkulära lertegelbyggnaderna, keramiken med sina slingrande dekorationer, kvinnliga figuriner, stenverktygen, mortlar samt tillverkning av verktyg av obsidian ha sitt ursprung norra Mesopotamiens neolitiska kulturer som Hassuna- och Halaf-kulturerna samt med koppling till den senneolitiska kulturen i Tell Sabi Abyad vid Eufrat i norra Syrien.[1]

STOR GENETISK KONTINUITET I MTDNA I SÖDRA KAUKASIEN FRÅN JÄGARE-SAMLARE OCH FRAM TILL IDAG (UNDER DE SENASTE 8000 ÅREN)

I en artikel i Current Biology från 2017 med titeln "Eight Millennia of Matrilineal Genetic Continuity in the South Caucasus" av Margaryan m.fl. redovisades en DNA-analys av 52 olika arkeologiska fynd från södra Kaukasien. Man fann att mtDNA, som alltså ärvs från mor till barn, uppvisade en stor kontinuitet i området ända från för 8000 sedan och fram till idag. Trots att man har bevis för många kulturella förändringar under denna långa tid har de inte förändrat den kvinnliga genpoolen. Man fann vidare att de två jägare-samlare som analyserades hade mtDNA från haplogrupperna H och K, som hittills har förknippats med senare neolitiska tidsperioder.[2] Andra mtDNA haplogrupper i undersökningen var till exempel HV, I1 och I4, samt undergrupper till J1, T1, T2, U4, U5, U8. Som jag förstår dessa resultat skedde förändringen från jägare-samlare till bofast neolitisk jordbrukskultur inte genom invandring av jordbrukare från andra håll, som skedde i Europa, utan genom att befintliga grupperna av jägare-samlare i norra Mesopotamien och södra Kaukasien gradvis övergick till det nya levnadssättet genom kulturell påverkan.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shulaveri-Shomu_culture
[2] https://www.cell.com/current-biology/fulltext/S0960-9822(17)30695-4

LEPENSKI VIR - UNIK EUROPEISK JÄGARE-SAMLARE-KULTUR OCH DE FÖRSTA ANATOLISKA JORDBRUKARNA I EUROPA (CA 9500 – 5500 FVT)

LEPENSKI VIR (CA 9500–5500 FVT) - JÄGARE-SAMLARE SLÄKT MED SENARE ANATOLISKA NEOLITISKA JORDBRUKARE OCH MED EN ”ASTRONOMISK” KULTUR MED MÖJLIGA ANOR FRÅN GÖBEKLI TEPE

Donaus sträckning. Källa: Wikipedia. Järnporten inlagd.

Genetiska analyser visar alltså att de första neolitiska jordbrukarna i Europa invandrade från Anatolien i dagens Turkiet. Den första europeiska neolitiska jordbrukskulturen anses ha uppstått i Sesklo i dagens Grekland omkring 6000 fvt. Men när jag läste om de olika invandringarna och DNA-analyserna upptäckte jag att det tydligen hade funnits en neolitisk kultur i Lepenski Vir, vid Järnporten som är en stor klyfta i Donaudalen på gränsen mellan dagens Serbien och Rumänien, långt innan Sesklo-kulturen. Utgrävningar på 1960-talet i samband med byggandet av en stor kraftverksdamm i Donau avslöjade att Lepenski Vir hade varit bebott ända sedan för omkring 22 000 år sedan, vid slutet av den senaste istiden. De första invånarna var jägare-samlare som levde i grottor i de omgivande bergen och tydligen mest livnärde sig på fisk. De första bosättningarna på den lägre platån dateras till från omkring 11 500 år sedan (ca 9500-7500 fvt), när klimatet hade blivit betydligt varmare.[1]

DE FÖRSTA JORDBRUKARNA ANLÄNDER FRÅN ANATOLIEN (CA 6000 FVT)

Runt 6000 fvt kom en ny befolkningsgrupp som invandrade till Donaudalen från Mindre Asien. De var tidiga neolitiska jordbrukare som hade med sig säd och domesticerade husdjur. Enligt en artikel av Mathieson et al. från 2018 i Nature med rubriken ” The Genomic History of Southeastern Europe” där man redovisade DNA-analyser av lämningar från bl.a. Lepenski Vir vid Järnporten blandade sig de nyinvandrade jordbrukarna omedelbart med den befintliga jägare-samlare-befolkningen. En individ från deras studie har daterats till 6222-5912 calBCE (kalibrerat före vår tideräkning, ca 8222 år sedan) och han var en blandning av neolitiska invandrare och inhemska jägare-samlare. Andra individer från samma tid var antingen helt neolitiska eller helt jägare-samlare. Detta skilde sig mot andra områden i Europa där jordbrukarna och jägarna-samlarna antingen skall ha levt i helt parallella grupper eller också långsamt blandat sig med varandra under en längre tidsrymd.

Bebyggelsen som växte fram i Lepenski Vir hade en helt annan karaktär än i andra, senare, neolitiska kulturer i Europa. Man delar in arkeologin i Lepenski Vir i fyra huvudperioder; Proto-

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Lepenski_Vir

Lepenski Vir samt Vir I, II och III. Vir I och Vir II omfattar jägarstenåldern (mesolitikum) från 9000-talet till 5000-talet fvt och Vir III tillhör den neolitiska perioden.

Under denna långa period skedde intensiva nyanläggningar, anpassningar och renoveringar och boplatsen fick en övergripande struktur som ger ett arkitektoniskt intryck och alla hus hade en likadan unik trapetsform med 60-gradiga vinklar. Dessa jägare-samlare måste ha haft metoder för att mäta upp och planera sina byggnationer som inte fanns på andra håll. Man gjorde också ett slags puts av kalksten och traktens röda lera som man putsade husen med invändigt och som skapade en mycket hållbar yta.

Platsen verkar ha varit ett kulturellt och religiöst centrum och det är tydligen fortfarande oklart om de första byggnaderna var tempel eller bostäder. På samma sätt som i Göbekli Tepe verkar jägarna-samlarna ha levt nomadiskt och skaffat föda i ett större omland men samlats i Lepenski Vir för någon form av gemensam kultverksamhet och på samma sätt som i Göbekli Tepe fanns också andra anläggningar eller ”satellit-byar” som tillhörde samma kultur runt Lepenski Vir. Till skillnad från Göbekli Tepe fanns det också en begravningsplats utanför bebyggelsen men precis som i de anatoliska neolitiska byarna begravdes människor också ibland under golven inne i husen.

I slutet av den tredje perioden, Vir III, började de mycket speciella dragen hos kulturen i Lepenski Vir med en unik arkitektur och sandstensskulpturer att försvinna och kulturen blev mer lik andra neolitiska kulturer som hade utvecklats på Balkan. Det yngsta arkeologiska lagret i Lepenski Vir III tillhör slutligen den neolitiska Starčevo-kulturen som var en del av ett större kulturellt komplex med rötter i Sesklo-kulturen i Grekland. Denna utveckling verkar inte ha skett genom invasion utan snarare genom kulturellt utbyte.

ASTRONOMISKA OBSERVATIONER

På andra sidan Donau från Lepenski Vir finns en porfyrklippa, Treskavac, som man har spekulerat om att den kan ha fungerat som ett slags solobservatorium. Man har räknat ut att solen gick upp som en ”dubbel soluppgång” bakom Treskavac-klippans två toppar vid sommarsolståndet under Lepenski Vir-kulturen, på samma sätt som det råkar ske även i vår tid. Arkeoastronomer spekulerar enligt Wikipedia över om solens uppgång över Treskavac vid midvinter- och midsommarsolstånden kan ha använts för att skapa en slags solkalender i Lepenski Vir-kulturen.

DNA HOS JÄGARE-SAMLARE MED ANKNYTNING TILL ANATOLIEN OCH ANATOLISKA JORDBRUKARE.

I järnporten-området vid Donau, dit Lepenski Vir I (ca 9500 fvt) kan räknas, fanns inhemska jägare-samlare som enligt Mathieson et al. från 2018 i ”The Genomic History of Southeastern Europe” varken var av samma genetiska typ som de västliga jägarna-samlarna (WHG) eller de östliga jägarna-samlarna (EHG). I stället hade de en egen genetisk koppling till Anatolien/Mindre Asien. Vid järnporten fanns Y-DNA R1, I2 och I samt mtDNA U5a, U, U4, U8, H13 och K1. Ca 6200 fvt kom enligt Mathieson et al. neolitiska bönder med mtDNA J1, H40 och HV från Mindre Asien till Lepenski Vir och de förenade sig som det verkar redan under den första generationen med de inhemska jägarna-samlarna som redan hade en genetisk koppling till Anatolien/Mindre Asien.[1]

[1] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6091220/

KULTUREN I LEPENSKI VIR KAN HA VARIT EN AVLÄGGARE AV KULTUREN I GÖBEKLI TEPE

Detalj från Göbekli Tepe (ca 10 000 fvt)

Skulptur från Karahan Tepe (ev. äldre än Göbekli Tepe)

Mesolitiska sandstensskulpturer från Lepenski Vir. Källa: Nationalmuseet i Belgrad.[1]

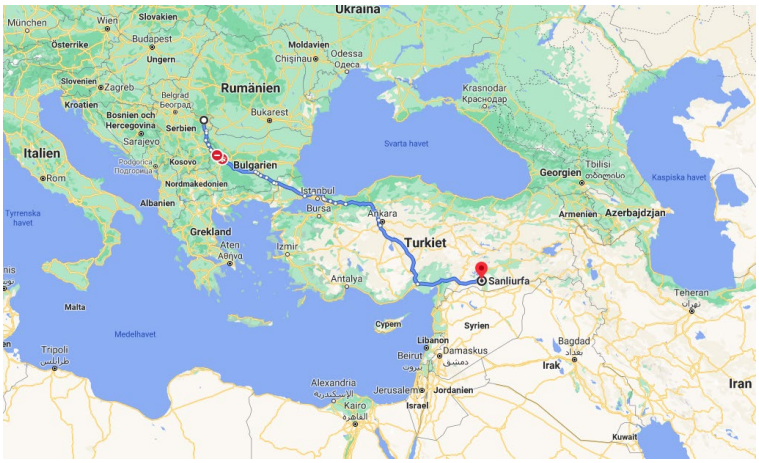
Kulturen i Lepenski Vir verkar, precis som i Göbekli Tepe, ha uppstått helt plötsligt utan något föregående kulturlager. På båda platserna är det en helt ny och högt stående konstnärlig och arkitektonisk kultur som plötsligt stiger fram bland människor som är nomadiserande jägarna-samlare och lever i grottor och på båda platserna verkar anläggningen inte i första skedet ha varit en boplats utan en helgedom och kultplats. Både Göbekli Tepe och Lepenski Vir kan dessutom ha valts utifrån sin lämplighet för astronomiska observationer. Vid arkeologiska utgrävningar i Lepenski Vir har man hittat sandstensskulpturer som kan påminna om dem i Göbekli Tepe.

Det har visat sig att Göbekli Tepe inte uppstod helt oberoende av något annat, man har upptäckt Karahan Tepe som man nu tror är äldre än Göbekli Tepe och där man också skapade liknande monoliter och sandstensskulpturer. Karahan Tepe, och kanske även andra platser, skulle ha kunnat fungera som prototyper för den mogna konst och kult som ”plötsligt” realiserades i Göbekli Tepe. När jag upptäckte beskrivningen av Lepenski Vir och såg bilden ovan av sandstensskulpturen därifrån tänkte jag omedelbart på skorpionen från Göbekli Tepe. Men skulpturen i Lepenski Vir är också i mina ögon inspirerad av skulpturer i Karahan Tepe (eller någon annan plats inom samma kultur) med den långa näsan och accentuerade munnen. Skulpturerna i Lepenski Vir beskrivs som fiskskulpturer på den engelska Wikipediasidan, men som jag förstår det var det inte fiskar med breda munnar man avbildade utan människor eller gudar som kanske sjunger eller talar enligt en modell som också fanns i Karahan Tepe. Kopplingen till stjärnbilder kan tala för gudar men skulpturerna skulle också kunna föreställa präster eller prästinnor som identifieras med de olika stjärnbilderna/gudarna. Hur som helst dateras inte sandstensskulpturerna i Lepenski Vir till neolitisk tid, vilket skulle tala för att de kom dit med de neolitiska jordbrukarna från nordvästra Anatolien, utan precis som Göbekli Tepe till den föregående jägarstenåldern.

Men det hela är fortfarande ett mysterium, Lepenski Vir ligger 210 mil landvägen från Çatalhöyük, det är 20 mil längre än avståndet mellan Malmö och Rom. Kulten med rötter i Göbekli Tepe verkar visserligen ha spridits till Anatolien tillsammans med de första jordbrukarna, men skulpturerna i Lepenski Vir hänförs till den föregående mesolitiska perioden och framstår för mig som mer direkt kopplade till Karahan Tepe och Göbekli Tepe än till den neolitiska gudinnekulten i Çatalhöyük i centrala Anatolien. Ett annat scenario är att jägarna-samlarna i Lepenski Vir tillhörde en kultur som var sjöfarare, vilket inte är helt omöjligt, Homo Sapiens tog sig ju till Australien för omkring 60 000 år sedan och man har vissa bevis för förflyttning på Medelhavet från omkring 11 000 fvt. Obsidian från den grekiska ön Melos hämtades med båt långt före de neolitiska jordbrukarnas tid och jägare-samlare fanns på Cypern omkring 10 000 fvt.

Men även om man tog sig nedför Donau och vidare utefter Svarta havets kust var det en oerhört lång resa, det är cirka 100 mil utefter Donau till Svarta havet och när man kommer ner dit är det cirka 50 mil landvägen ner till Bosporen och sedan ytterligare 75 mil till Çatalhöyük och 130 mil till Göbekli Tepe. Det är ungefär 280 mil mellan Lepenski Vir och Göbekli Tepe, samma avstånd som mellan Gävle och Rom.

[1] http://www.narodnimuzej.rs

Källa: Google Maps.

Visserligen var de europeiska stenålderskulturerna vitt spridda, Magdalénienkulturen (ca 15 000-10 000 fvt), som räknas till det sista stadiet av den äldre stenålderns (paleolitikum) i Europa, var spridd från dagens Portugal i väst till Polen i öst och till Frankrike, Kanalöarna och dagens England och Wales i norr och kanske är det inte omöjligt att en jägare-samlare-kultur och så småningom neolitisk kultur som den med centrum i Göbekli Tepe kunde ha spridits uppefter Donau till Lepenski Vir vid gränsen mellan dagens Serbien och Rumänien. Göbekli Tepe-kulturen spreds söderut i Mesopotamien och västerut i Anatolien, Çatalhöyük var till exempel bebott från ca 7400 fvt till ca 6000 fvt och de första jordbrukarna skall ha kommit till Lepenski Vir i slutet av denna period. Men planen för Lepenski Vir och skulpturerna där härstammade om jag förstår saken rätt från perioden innan jordbrukarnas ankomst, från den rena jägare-samlare kulturen som fanns på platsen från omkring 9500 fvt och fram till jordbrukarnas ankomst. Kanske fanns det en ”astronomisk” jägare-samlare-kultur i söder om Svarta havet och/eller i Anatolien med rötter i Karahan Tepe och Göbekli Tepe långt innan de anatoliska jordbrukarna började sprida sig till Europa och kanske hamnade de av någon anledning, kanske genom spridning sjövägen, hela hundra mil uppefter Donau vid Järnporten och Lepenski Vir. Det som talar mot detta är dock att man, som jag förstår det, inte har funnit några mellanliggande steg eller likartade kulturcentra mellan dessa oerhört avlägsna områden men det kunde i och för sig vara förklarligt om kulturen spreds via vattenvägarna.

Jag får nöja mig med att konstatera att jägarna-samlarna i Lepenski Vir inte var varken västliga jägare-samlare (WHG) eller östliga jägare-samlare (EHG) utan hade en närmare genetisk anknytning till de anatoliska jägarna-samlarna som sedan blev jordbrukare. Jägarna-samlarna vid Järnporten hade enligt Mathieson et al. från 2018 mtDNA K1 och andra undergrupper av U och H än WHG, EHG och de skandinaviska jägarna-samlarna som i övervägande grad hade haplogrupper U5 och U2. Men de hade samtidigt Y-DNA R1 (A702) som förknippas med EHG och I2a1a (P37) som verkar ha spridits österut med WHG och I2a1a (Z161) som också kopplas till WHG. Det verkar nästan som att det ”anatoliska” inflytandet hos jägarna-samlarna vid Järnporten och i Lepenski Vir kom via invandrande kvinnor förenades med jägare-samlare som var infödda i området. Om dessa kvinnor sedan hade kommit från Anatolien eller mer direkt från området runt Göbekli Tepe är kanske omöjligt att veta, men det verkar som att de hade med sig kulturen från Göbekli Tepe.

Det faktum att de tidiga jordbrukare som senare kom till Lepenski Vir från nordvästra Anatolien omedelbart blandade sig med ursprungsbefolkningen tyder som jag ser det på att de hade en tidigare anknytning, kanske genom ett gemensamt språk och en gemensam kultur med rötter i Göbekli Tepe, och kanske var det återigen kvinnorna som kom med den nya kulturen. Y-DNA R1-A702/L754som fanns bland jägare-samlare i Lepenski Vir är en ”förfadersgrupp” till R-M296 som idag är den vanligaste haplogruppen i Västeuropa.

JORDBRUKSKULTUREN SPREDS FRÅN ANATOLIEN TILL GREKLAND OCH BALKAN – SESKLO-, STARČEVO-KULTURER (CA 6000 FVT)

DNA-FORSKNINGEN VISAR ATT DE FÖRSTA JORDBRUKARNA I EUROPA KOM FRÅN ANATOLIEN

Som vi såg tidigare har man genom DNA-analyser kommit fram till att de första jordbrukarna i Europa kom från centrala Anatolien (s 73). Vidare analyser av sydeuropéer från kopparåldern, under 3000-talet fvt, har visat att det genetiska materialet i Europa även påverkades av åtminstone en senare invandring från Anatolien. De första jordbrukarna i Anatolien vara lokala jägare-samlare med en liten variation i DNA. Efter jordbrukets genombrott och den därpå följande ökningen av folkmängden kombinerat med att man hade kontakter i stort geografiskt område ökade variationen i DNA hos jordbrukarna i Anatolien under cirka 1500 år. Det var först därefter som de anatoliska jordbrukarna började sprida sig till Europa men det är tydligen fortfarande ganska oklart exakt hur och när detta skedde.[1]

Y-DNA haplogrupp G (M201) har enligt Wikipedia identifierats i material från anatoliska neolitiska fyndplatser som Boncuklu (ca 8300-7600 fvt) och Barcin (ca 6419-6238 fvt). Undergruppen G2a (P15) förknippas med de första neolitiska jordbrukarna i Europa som härsammader från Anatolien. Det äldsta fyndet med haplogrupp G2a i Västeuropa kommer tydligen från Katalonien i Spanien och dateras till omkring 5000 fvt. Ett skelett från bandkeramik-kulturen (LBK) från omkring 4000 till 3000 fvt hade en undergrupp av G2a. Även neolitiska fynd från Frankrike samt ismannen Ötzi tillhörde G2a eller undergrupper till denna grupp.

Enligt Mathieson et al. 2018 tillhörde de anatoliska neolitiska jordbrukarna i Mindre Asien mtDNA-haplogrupper som H5, J1c11, K1a, K1a4, K1, N1a1a1, N1a, T, U3, U1, W1-T119C, X2d2 och X2m2 eller undergrupper till dessa. När det gäller Y-DNA redovisade man i samma undersökning C1a2, G2a2a1a2a, G2a2a, H2, I, I2c och J2a eller undergrupper av dessa för de neolitiska jordbrukarna.[2]

FRANCHTHI-GROTTAN

Franchthi-grottan är en arkeologisk fyndplats i Argolis på Peloponnesos i Grekland. Grottan var bebodd från äldre stenåldern, för omkring 40 000 år sedan och fram till slutet av neolotikum runt 3000 fvt. Man har hittat bevis i grottan för det kanske första jordbruket i Grekland med inblandning av domesticerade växter och djur bland de för tiden vanliga vilda arterna. Fynden visar att människorna i grottan antingen hade börjat odla själva eller också bytte till sig varor från de första neolitiska invandrarna från de förkeramiska neolitiska PPNB-kulturerna i Främre Orienten som skall ha anlänt till dagens Grekland omkring 6900 fvt. De inhemska jägarna-samlarna lärde sig hur tydligen snabbt de nya jordbruksmetoderna av sina nya grannar.[3]

SESKLO PÅSTÅS HA VARIT DEN FÖRSTA NEOLITSKA KULTUREN I EUROPA (CA 6000–5500 FVT)

Enligt dagens forskningsläge skall alltså de tidiga jordbrukarna i Europa ha invandrat i flera vågor från Anatolien och den allra första vågen skall ha skapat Sesklo-kulturen någon gång runt 6000 till 5500 fvt. Sesklo är en by vid den östra kusten av det grekiska fastlandet mellan Thessaloniki och Aten som har fått ge namn åt denna påstått tidigaste kända neolitiska jordbrukskultur i Europa. Men Lepenski Vir vid Järnporten i Donau verkar alltså om man läser andra källor ha haft en neolitisk invandring från Anatolien ungefär samtidigt (s 84).

---

[1] https://www.cell.com/current-biology/fulltext/S0960-9822(16)30850-8
[2] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6091220
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Franchthi_Cave

Det äldsta lagret i utgrävningen i Sesklo har daterats till ca 6000-5500 fvt (ca 8000 år sedan) och det har visat på en förkeramisk kultur, proto-Sesklo, där man odlade vete, råg och ärtor och höll tamboskap i form av främst getter och får men även kor och grisar. Man använde importerat obsidian för att tillverka redskap.

Obsidian är en bergart som bildats av lava som stelnat så snabbt att den har bildat glas. Under stenåldern användes obsidian för att tillverka vassa vapen och verktyg och än idag tillverkas skalpeller ibland av denna bergart. Obsidian är sällsynt i östra Medelhavsområdet men den finns bland annat i Anatolien och vissa av de egeiska öarna som Melos och Yiali. Fynd på det grekiska fastlandet av verktyg tillverkade av obsidian från Melos har visat att man börjad förflytta sig till sjöss redan under 8000-talet fvt. Under den neolitiska perioden (ca 6800 – 3200 fvt) var det inte bofast befolkning som bröt obsidian på Melos och fraktade den vidare, utan specialiserade grupper som kom till ön från bosättningar på centrala och södra grekiska fastlandet.[1]

Den viktigaste fasen i Sesklo är den grekiska mellanneolitiska fasen (ca 5200 – 4400 fvt) med den egentliga Sesklo-kulturen som fanns i dagens Thessalien och delar av Makedonien Kulturen kännetecknas främst av keramik med mörk, målad dekor av romber, trappstegspyramider, schackrutor och sick-sack-mönster på ljus botten. Dekoren har enligt svenska Wikipedia en starkt textil geometrisk prägel.[2] Enligt engelska Wikipedia var keramiken i Sesklo minst lika tidig och bättre än den som framställdes i Främre Orienten, t.ex. i Çatalhöyük vars keramik inte är en föregångare utan samtida med den i Sesklo. Jordbruket i Sesklo skall också ha varit avancerat för sin tid. Man byggde så småningom hus i två våningar och under kulturens höjdpunkt omkring 5000 fvt kan man ha haft en befolkning på så mycket som 5000 människor som levde i en stadsliknande miljö.

En karaktäristisk egenskap hos Sesklo-kulturen är det överflöd av statyetter av kvinnor, ofta gravida, som man har återfunnit. Dessa kvinno- eller gudinnefigurer finns i alla kulturer på Balkan och i de flesta Donau-kulturer under flera tusen år under neolitisk tid. De sägs vara helt annorlunda än de gudinnestatyetter som man funnit i den anatoliska neolitiska kulturen.

Kvinnofigurin från Sesklokulturen (Ca 5000- - 4000-talet fvt)

Kvinnofigurin i marmor från Thessalien (ca 5300 – 3300 fvt)

Kvinna/gudinna som håller en baby. Sesklokulturen (ca 4800 - 4500 fvt)

Om man tittar närmare på de två figurinerna till vänster kan man se att de håller fram brösten. Det var uppenbarligen den liv- och näringsgivande modergudinnan som avbidades och dyrkades. Gudinnorna i Çatalhöyük och Sesklo kan anses vara helt olika, men det är ändå den livgivande och närande modergudinnan på sin tron som återkommer under årtusenden.

DIMINIKULTUREN AVLÖSTE SESKLO-KULTUREN (CA 4800 – 4400 FVT)

Sesklo existerade i mer än ett årtusende innan kulturen avlöstes av Dimini-kulturen. En teori var att folket från Dimini erövrade Sesklo med våld men forskare har visat att folket i bosättning Dimini levde tillsammans med eller parallellt med Sesklo-kulturen i flera hundra år innan Sesklo-

[1] http://www.ime.gr/chronos/01/en/intro/obsidian.html
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Sesklo

kulturen försvann. Dimini kan alltså i stället ha varit en del av eller vidareutveckling av Sesklo-kulturen.

Senneolitisk keramik från Sesklo och Dimini (ca 5300 – 4500 fvt). Källa: Wikipedia.

STARČEVO–KÖRÖS–CRIŞ-KULTUREN (CA 6200–4500 FVT)

Neolitisk Venus-figurin från Körös/Criş-kulturen i Ungern. Källa: Wikipedia.

Starčevo-kulturen eller Starčevo–Körös–Criş-kulturen (ca 6200–4500 fvt) skall ha varit en fortsättning på Sesklo-kulturen. De första neolitiska jordbrukarna i östra Europa spred sig norrut från sitt ursprungsområde i dagens Grekland och Makedonien utefter floderna upp mot centrala Balkan. De första boplatserna i denna kultur har återfunnits i Kosovo och Serbien och härstammar från omkring 6200–6000 fvt. Parallella och nära kopplade kulturer till Starčevo-kulturen är förutom pre-Sesklo i Grekland, även Karanovo-kulturen i Bulgarien och Criş i Rumänien. Starčevo-kulturen täckte ett stort område med större delen av dagens västra och södra Serbien, det mesta av Montenegro, Kosovo, delar av nordöstra Albanien, östra Bosnien och Hercegovina, västra Bulgarien, Kroatien, Ungern, norra Makedonien och Rumänien. I Kosovo har man funnit lämningar efter Starčevo-kulturen i lager som föregick den senare Vinča-kulturen.

DNA

I en studie som publicerades i Nature 2017 redovisas DNA-analyser från sex individer från Körös-kulturen. Två tillhörde Y-DNA I2a2 och en G. De sex mtDNA-analyserna resulterade i fem undergrupper till K1 och en träff på H.[1] Y-DNA En studie från 2017 publicerad i Nature redovisade DNA-analyser från den tidiga Starčevo-kulturen, tre träffar på Y-DNA tillhörde G2a2 och två H2. Det mtDNA som analyserades tillhörde undergrupper till T, K, N, W och X.[2]

Y-DNA haplogrupp G2 ses som typiskt för de första jordbrukarna i Europa, men förekomsten av I2 tyder om jag förstår det rätt på att de även hade börjat blanda sig med Europas ursprungliga jägare-samlare.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/ Körös_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/ Starčevo_culture

NEOLITISKA HÖGKULTURER VID VÄSTRA SVARTA HAVET (CA 5700 FVT) - VINČA-, CUCUTENI-TRYPILLIA ETC.

VINČA-KULTUREN (CA 5700-4200 FVT)

Vinča-figurin, British Museum. Källa: Wikipedia.

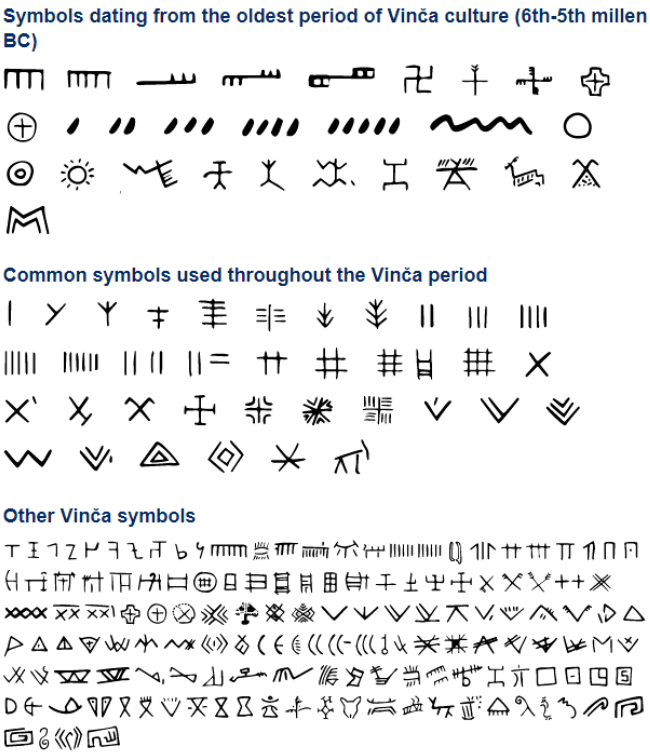
Vinča-figurin Källa: https://www.cb-gallery.com/en/produkt/vinca-figur/

Vinča-kulturen (ca 5700–4200 fvt) var en neolitisk arkeologisk kultur i sydöstra Europa; i Serbien och i delar av Bulgarien, Kosovo, Makedonien och Rumänien. Kulturen fanns alltså i ungefär samma område som den äldre Starčevo-kulturen (s 90) och de verkar delvis ha överlappat varandra både geografiskt och tidsmässigt. Vinča anses numera av de flesta forskare vara en fortsättning på den inhemska Starčevo-kulturen men det har också förts fram förslag om att den skulle vara resultat av en senare invandring från Anatolien.

Människorna i Vinča-kulturen levde på jordbruk med boskapsskötsel kombinerat med jakt och samlande. Jordbruket utvecklades med bland annat grödor med högre avkastning och användning av boskap för att dra plog, vilket skapade en stark befolkningsökning och lede till några av de största bosättningarna i det neolitiska Europa. En av de största bosättningarna var Vinča-Belo Brdo i dagens Belgrad i Serbien som täckte 29 hektar och hade upp till 2500 samtidiga invånare. Ett annat exempel är Stubline som var bebott från omkring 4850 fvt. Denna boplats kan ha haft upp till 4000 invånare som mest.[1]

Trots det stora utbredningsområdet hade bosättningarna i Vinča-kulturen en hög grad av kulturell samstämmighet. Olika slags figuriner som avbildade djur och människor är ett kännetecken för kulturen och man använde sig också av symboler som vissa har tolkat som den tidigaste kända formen av proto-skrift.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Vinča_culture

Vinča-symboler. Källa: Omniglot.[1]

Vinča-kulturen uppvisar också de första kända exemplen på användning av koppar, omkring 1000 år före kopparåldern i Centraleuropa, trots att kulturen var neolitisk och inte tillhörde den efterföljande kopparåldern (kalkolitikum). Den första bronsen med legering av tenn skall också ha tillverkats omkring 4500 fvt i denna kultur. En Vinča-guldskatt från närheten av staden Varna som uppskattas vara från cirka 4500 fvt innehåller de äldsta kända föremålen i världen tillverkade av guld.

Man var också skickliga på att tillverka keramik genom användning av speciella keramikugnar som kunde nå upp till 1000 grader. Man har hittat många figuriner från Vinča, kvinnofiguriner med fågelansikten var särskilt typiska för Vinča-kulturen. Kulturen försvann av okända orsaker omkring 4200 fvt och mycket av deras för tiden avancerade kunskaper om till exempel metalltillverkning verkar ha försvunnit med den, men det är samtidigt troligt att Vinča påverkade Cucuteni-kulturen som startade något senare.[2]

DNA

DNA-analyser har enligt Wikipedia visat att många män i Vinča tillhörde Y-DNA haplogrupperna H2 och G (M201). Människornas mtDNA tillhörde olika undergrupper av U, H, T och K.

[1] https://omniglot.com/writing/vinca.htm
[2] https://www.icpdr.org/main/publications/uncovering-prehistoric-danube-culture

CUCUTENI-TRYPILLIA-KULTUREN (CA 5500–2750 FVT)

Cucuteni-Trypillia nordväst om Svarta havet. Källa Wikipedia.

Cucuteni-Trypillia (ca 5500–2750 fvt) var en neolitisk arkeologisk kultur i östra Europa med utbredning från Karpaterna till Dnesters och Dneprs floddalar. Den hade sitt centrum i dagens Moldavien och täckte stora delar av dagens västra Ukraina och nordöstra Rumänien, grovt sett från Kiev i nordöst till Brasov i sydväst. Kulturen kallas Cucuteni i Rumänien och Trypillia i Ukraina. De flesta bosättningarna var små tättbefolkade byar som låg med cirka 3–4 kilometers avstånd från varandra. Men under kulturens mellersta fas, mellan cirka 4000 och 3500 fvt, byggde man de största samhällena i det neolitiska Europa där vissa bestod av så mycket som 3000 byggnader och kan ha haft mellan 20 000 och 46 000 innevånare. Dessa städer föregick de första sumeriska stadsstäderna med ett halvt millenium. Kulturen florerade under en period när Europas klimat var som varmast och fuktigast sedan slutet av istiden, vilket gjorde att det fanns goda förutsättningar för jordbruk i området.

Enligt Wikipedia hade Cucuteni–Trypillia-kulturen sina rötter i Starčevo–Körös–Criş and Vinča-kulturerna med ytterligare influenser från Bug–Dniester-kulturen (ca 6500–5000 fvt), bandkeramikkulturen i norr och Boian-kulturen i söder under dess tidiga utveckling. I början var bostäderna i Cucuteni-Trypillia främst delvis nedgrävda grophus men senare byggde man i allt högre grad hus på marken som hade golv och härdar av lera och väggar av lerklinade grenar eller vass. Man levde av jordbruk, husdjursskötsel, jakt, fiske och samlande och gjorde redskap av flinta, ben och sten. Man gjorde lerstatyetter av kvinnor/gudinnor och tillverkade också smycken av koppar så tidigt som början av 4000-talet fvt. Mot slutet av den tidiga Cucuteni–Trypillia-kulturen (ca 4600–4050 fvt) (började man måla keramiken innan den brändes i en ugn. Tekniken verkar ha importerats från den äldre och samtida Gumelnita–Karanovo-kulturen.

Under Cucuteni–Trypillia-kulturens mellersta period (ca 4000–3500 fvt) tillverkade man yxor och andra verktyg av koppar från fyndigheter i Volyn i Ukraina såväl som från fynd efter Dnepr-floden. Man hade också blivit skickliga på keramiktillverkning, trots att man inte använde drejskivor. Förutom dekorerade krukor, tallrikar och liknande tillverkade man mängder figuriner av kvinnor/gudinnor samt djur och modeller av byggnader i keramik under den här perioden. Det var alltså också under denna period som man byggde det som kanske var världens första stadsliknande samhällen.

Under Cucuteni–Trypillia-kulturens sena period (ca 3500–3000 fvt) spreds kulturen ytterligare och människor som levde i kustområden nära Svarta havet kom i kontakt med andra samtida kulturer där. Husdjursskötsel och nu även hästar blev allt viktigare medan jakten minskade i betydelse. Man etablerade perifera samhällen vid Don och Volga och allt större antal bronsåldersfynd från andra

områden vittnar om handelskontakter. I slutet av kulturens långa existens (ca 3000 – 2750 fvt) uppstod handel med både koppar och färdiga verktyg som yxor samt jaktvapen från andra områden som Balkan och man utvecklade även en egen kunskap om metallhantering. Detta markerade övergången från den neolitiska perioden till kopparåldern (kalkolitikum) och i slutet av kulturen dök det också upp bronsföremål.[1]

Det var enligt Wikipedia delvis de arkeologiska fynden från Cucuteni–Trypillia som fick arkeologerna Marija Gimbutas och Joseph Campbell samt vissa feminister från senare delen av 1900-talet att utveckla en teori där det gamla Europa hade präglats av en fredlig och jämlik gudinnekultur som hade utplånats av en patriarkal och krigisk bronsålderskultur som hade svept in från stäppen i öst med en dyrkan av en manlig himmelsgud och ett indoeuropeiskt språk.

Det är oklart vad det var som gjorde att Cucuteni–Trypillia-kulturen försvann. En teori är att det hade att göra med klimatförändringar som gjorde att förutsättningarna för jordbruk försämrades kraftigt. Andra bygger vidare på Marija Gimbutas teorier om att den ödelades av en manlig krigisk kurgan-kultur, ofta kallad yamnaya-kultur, med antaganden om att den skulle ha bestått av män med Y-DNA R som svepte in över Europa från stäpperna i öster, helt utplånat den gamla bonde- och gudinnekulturen och fört med sig det indoeuropeiska språket. På det sättet skulle Y-DNA R ha blivit den dominerande haplogruppen i Västeuropa och dessa män skulle ha varit en elit som hade spridit sin överlägsna kultur och teknologi och sitt språk i hela Europa och skapat alla betydelsefulla resultat i historien sedan dess.

RELIGION OCH KONST I CUCUTENI–TRYPILLIA-KULTUREN - GUDINNOR PÅ TRONER, I KRUKOR OCH SOM FÅGLAR

Karaktäristiskt exempel på keramik från Cucuteni–Trypillia. Källa: Wikipedia.

Tempel i keramik från Cucuteni–Trypillia. Källa: Wikipedia.

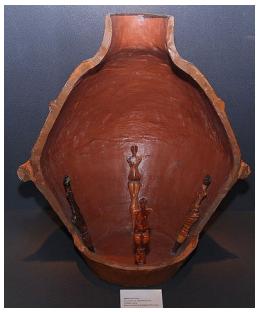

Kvinno-/gudinne-figurin från Cucuteni–Trypillia. Källa: Wikipedia.

I vissa samhällen från Cucuteni–Trypillia-kulturen har man, med början från cirka 4800 fvt, funnit lämningar efter särskilda byggnader i centrum av bebyggelsen som har tolkats som tempel. Dessa byggnader började sedan bli allt färre från omkring 3 800 fvt. Både i dessa tempel och i bostäderna har man hittat mängder av fynd av tydlig religiös natur. Många av dessa fynd är kvinno- eller gudinnefiguriner. Det rombformade mönstret på magen på figurinen till höger ovan har tolkats som en symbol för fertilitet tillsammans med till exempel svastikatecken och trianglar som fanns på deras keramik.

Ett intressant nedgrävt fynd i ett tempel från Cucuteni–Trypillia gjordes 1973 i Rumänien. Det bestod av ett centralt kärl som var omringat av sex andra kärl. Kärlet i centrum var vänt upp och ned och täckte ett annat kärl där det fanns fyra figuriner som var arrangerade i ett kors och blickade ut över världen i de fyra kardinalriktningarna. Två figuriner var dekorerade med linjer och hade svarta huvuden och ben medan de andra två hade spår av röd ockra.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Cucuteni%E2%80%93Trypillia_culture

Kärl från Cucuteni-Trypillia-kulturen upptäckt i Gheläeşti. Källa: Wikipedia.

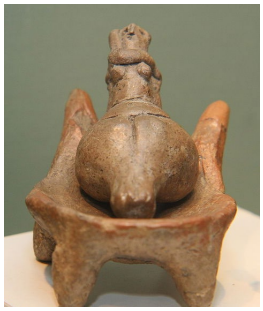

Figurin från Cucuteni-Trypillia-kulturen. Källa: Wikipedia.

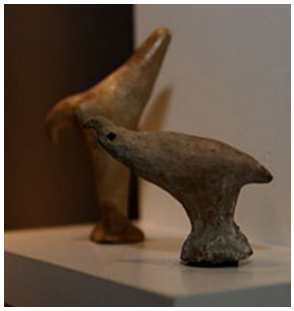
Man har gjort olika tolkningar av fyndet av kärlet med de fyra figurinerna. Ştefan Cucoş som upptäckte fyndet tolkade det, tillsammans med andra fynd från samma fyndplats i form av ormliknande figurer, korsformade altaren och svastikadekorationer, som en fertilitetskult kopplad till Gudinnan och med de svartmålade figurinerna som underjordiska och de rödfärgade som himmelska symboler. Marija Gimbutas, tolkade fyndet som en dualistisk representation av sommar och vinter och naturens cykel av död och liv. Senare tolkningar har gjort gällande att figurinerna i stället var magiska symboler som begravdes som ett sätt att skydda templet från ondska och att de representerade döda själar i dödsriket.[1]

Gudinne-symbol från Cucuteni-Trypillia. Källa: Wikipedia.

Gudinna på "tron" (ca 4900–4750 fvt) Cucuteni-Trypillia. Källa: Wikipedia.

Gudinnor symboliserade av fåglar. Cucuteni-Trypillia. Källa: Wikipedia.

Gudinnan eller gudinnorna kunde alltså bland annat symboliseras av abstrakta tecken som en svastika eller triangel, i djurform som fåglar eller som i mänsklig form kvinnofigurer. Kvinnofigurinerna kunde vidare enligt Wikipedia vara i form av spädbarn, unga kvinnor eller mogna kvinnor som hade fött barn. Det var bara de mogna figurerna som satt på stolar eller ”troner”.

Personligen kopplar jag kärlet med de fyra gudinnorna som hade grävts ner i templet i Cucuteni–Trypillia-kulturen som en framställning med kärlet som universum och gudinnan som den som vakar över eller har makt över hela universum och alla fyra kardinalriktningar samt årets gång via de fyra solstånden och dagjämningarna. Detta skulle kunna vara en tradition ända från Göbekli Tepe, som jag ser som ett himmelsobservatorium, och mer direkt skulle det kunna kopplas till de första bandkeramiska jordbrukarnas observatorier (s 103). Cucuteni–Trypillia-kulturens tradition att avbilda gudinnan som en fågel hade också en parallell i Göbekli Tepe där fåglar var den vanligaste symbolen för det som jag tolkar som stjärnbilder (s 62). Att se (kärleks-)gudinnan som en fågel, till exempel Afrodite som en duva, levde tydligen kvar flera tusen år senare i Främre Orienten och Grekland.

Om man tittar på de olika mänskliga framställningarna av gudinnan i Cucuteni–Trypillia-kulturen verkar de vara av åtminstone två olika slag. Den ena sorten är de kraftiga och bredhöftade gudinnor som hade funnits med människorna ända sedan Gravettien-kulturen sådär 30 000 år tidigare. Den

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_and_ritual_of_the_Cucuteni%E2%80%93Trypillia_culture

andra typen är helt annorlunda, det är smala, finlemmade kvinnofiguriner som jag tycker verkar ha haft direkta motsvarigheter i Ubaid-kulturen i Mesopotamien (s 80). Cucuteni–Trypillia verkar alltså både ha varit resultat av en ”inhemsk” utveckling som startade med Sesklo- och Dimini-kulturerna och utvecklades vidare via Vinca etcetera och ett utbyte av kulturella uttryck mellan Cucuteni–Trypillia och avlägsna kulturer som Ubaid-kulturen i Mesopotamien. Detsamma gäller för Hacilar i sydvästra Anatolien, jag kan inte låta bli att se en överensstämmelse mellan den kraftiga röda gudinnan från Cucuteni–Trypillia med sina geometriska mönster (s 94) och gudinnan från Hacilar (s 97). Uppenbarligen var den neolitiska kulturerna öppna för kontakter och utbyte när det gällde kulturens hjärta i form av myter och konst och detsamma verkar ha gällt beträffande genetiskt utbyte.

DNA

I en artikel i Nature från 2018 redovisades DNA-analyser av tre män från Cucuteni-Trypillia-kulturen. Deras Y-DNA tillhörde haplogrupperna G2a2a och G2a medan deras mtDNA var H5a, T och HV.

I en artikel i Nature från 2020 av Alexander Immel et al. med rubriken “Gene-flow from steppe individuals into Cucuteni-Trypillia associated populations indicates long-standing contacts and gradual admixture” redovisades resultat från DNA-analyser av lämningar från fyra kvinnor från fyndplatser från sen Cucuteni-Trypillia i Moldavien från omkring 3500–3100 fvt.[1] I artikeln konstaterade man att alla fyra hade stort inslag av neolitiskt ursprung och att de var närmare bandkeramikerna (LBK) än anatoliska bönder. De hade genetiska kopplingar till bandkeramik-kulturen och Starčevo-kulturen. Grunden för Cucuteni-Trypillia-kulturens ekonomi och kultur fanns enligt författarna i de europeiska Boian- och Starčevo-kulturerna. Tre av fynden visade också upp ett stort genetiskt samband med människor från stäppen längre österut vilket anses visa att människorna i Cucuteni-Trypillia gradvis blandades med stäppkulturerna från så tidigt som ca 3500 fvt. De fyra kvinnornas mtDNA var U4a1, K1a, T2c1d1 samt T1a. Andra analyser av äldre material från Cucuteni-Trypillia har gett mtDNA HV(xH), H, R0(xHV), J och T4. R0(xHV) och HV(xH) kopplas enligt Wikipedia till europeiska grupper av jägare-samlare under äldre stenåldern.

Man fann alltså tecken på att en genetisk s.k. stäpp-komponent hade börjat tillkomma i de östeuropeiska jordbrukssamhällena, som Cucuteni-Trypillia-kulturen, så tidigt som omkring 3500 fvt. Denna genetiska inblandning och tillhörande kulturella blandning hade skett gradvis och kontinuerligt under en längre tid vilket talar mot yamnaya-hypotesen om beväpnade krigare till häst som invaderade Europa genom en massiv, snabb och krigisk migration. Stäpp-komponenten hade kommit till östra Europas jordbrukssamhällen långt innan den först uppenbarade sig i väst i och med snörkeramik-kulturen (CWC) runt 2800 fvt. Analyser av individer från Alexandria (ca 4045–3974 cal. fvt) och Dereivka (ca 3634–3377 cal. fvt) i Ukraina visar också på blandning mellan jägare-samlare och jordbrukare men i dessa fall levde individerna tydligen fortfarande som jägare-samlare till skillnad från kvinnorna i Cucuteni-Trypillia.

Resultatet i artikeln från 2020 som pekar på att människorna i Cucuteni-Trypillia var genetiskt närmare bandkeramikerna (LBK) än anatoliska bönder kan, om jag förstår saken rätt, tyda på att Cucuteni-Trypillia var en direkt fortsättning på den första bondekulturen på Balkan som så småningom utvecklades till bandkeramik-kulturen och inte resultatet av någon större ny invandringsvåg från Anatolien.

HACILAR I ANATOLIEN (NY BOSÄTTNING CA 5000 FVT)

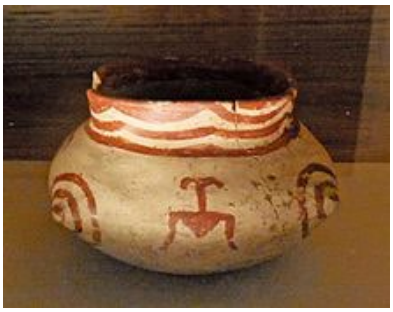
[1] https://www.nature.com/articles/s41598-020-61190-0

Statyett från Hacilar (5250–5000 fvt). National Archaeological Museum, Florens. Källa: Wikipedia.

Statyett från Hacilar (5250–5000 fvt). Källa: Wikipedia.

Kruka från Haçilar (sent 5000- till tidigt 4000-tal fvt). National Museum of Oriental Art, Rom. Källa: Wikipedia.

Hacilar i sydvästra Turkiet är en neolitisk arkeologisk fyndplats i sydvästra Turkiet vars tidigaste bosättning dateras till förkeramisk tid omkring 7000 fvt. Platsen verkar sedan ha övergivits och återbefolkats flera gånger under tidsåldrarna. I lager VI som dateras till cirka 5600 fvt har man funnit nio byggnader runt ett slags bytorg. Människorna levde på jordbruk och boskapsskötsel. Keramiken är enkel men vissa djurfigurer har hittats. Mängder av nakna kvinnofigurer av lera har hittats och man tror att de kan representera någon gudinna. I lager II från omkring 5 3000 fvt var byn befäst och hade ett litet tempel. Lager I, som dateras till efter 5000 fvt, skiljer sig markant från det tidigare och man tror att platsen hade fått nya invånare. Platsen är kraftigt befäst och keramiken är av hög kvalitet och oftast målad i rött på en krämfärgad bakgrund.[1]

EN NY NEOLITISK INVANDRINGSVÅG FRÅN ANATOLIEN GAV UPPHOV TILL DUDEŞTI, HAMANGIA, BOIAN, GUMELNIȚA- KARANOVO (CA 5250–4500 FVT) OCH GAV INTRYCK PÅ DAGENS EUROPEISKA DNA

Gudinna på tron "Lady of Pazardžik" Karanovo VI-kulturen (ca 4500 fvt). Källa: Wikipedia.[2]

När det gäller de första jordbrukarna som kom från Anatolien och sedan spred sig norrut via dagens Grekland och Balkanländer är modellen ganska enkel, de olika kulturerna spreds från Sesklo och vidare utefter floderna i Centraleuropa för att till slut forma bandkeramikkulturen (LBK). Från bandkeramikkulturen utvecklades sedan kulturer som Rössen och Lengyel.

Men genom utvecklingen av DNA-tekniken har man börjat få fram en mer komplex bild av den fortsatta utvecklingen av de neolitiska kulturerna i sydöstra Europa. I en artikel från 2015 i PLoS One med titeln "Ancient DNA from South-East Europe Reveals Different Events during Early and Middle Neolithic Influencing the European Genetic Heritage" redovisas en undersökning av förhistoriskt mtDNA från olika fyndplatser i Rumänien. Slutsatserna från studien att de tidiga neolitiska jordbrukarna i Starčevo Criș-kulturen i Rumänien hade ett genetiskt samband med den bandkeramiska kulturen (LBK) i Centraleuropa och att det finns ganska liten genetisk koppling mellan dessa kulturer och dagens europeiska befolkning. Dessa var ättlingar till den första invandringsvågen av neolitiska jordbrukare från Anatolien.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Hacilar
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Gumelnița-Karanovo_culture

Däremot uppvisar människor från senare neolitiska kulturer i området som Boian-, Zau- och Gumelniţa-Karanovo-kulturerna en annorlunda genetisk profil med mycket större påverkan på dagens europeiska genetiska arv. Författarna till studien föreslår därför att dessa senare neolitiska kulturer var följden av en andra våg av invandring från nordvästra Anatolien till Balkan och Centraleuropa och att de skapade ett större genetiskt skifte mellan å ena sidan Europas första neolitiska befolkning och å andra sidan senare neolitiska europeiska grupper och kulturer.

De tidiga neolitiska DNA-proverna innehöll enligt artikeln i PLoS fyra Europeiska mtDNA haplogrupper: H, HV, J och T1a. H är fortfarande den mest vanliga gruppen i Europa och står för ca 40% av européernas mtDNA. J och T1 ses som markeringar för neolitiskt inflöde från Främre Orienten. Från de medel till sena neolitiska mtDNA-proverna från Rumänien utvann man tjugonio olika typer av mtDNA som kunde sorteras in i åtta mtDNA-haplogrupper: H, HV, R, J, K, T, U och W. H var vanligast och uppvisade en stor variation med 13 olika undergrupper. De näst vanligaste grupperna var U och J. Inom haplogrupp U fanns 5 olika typer och fyra av dessa tillhörde U5 och U4 som även var vanligast hos europeiska jägare-samlare. J och T1 samt K, W, HV och R uppvisade samtliga en frekvens som är densamma hos dagens europeiska befolkning. [1]

Man föreslår alltså med grund i mtDNA och arkeologiska undersökningar att det fanns åtminstone två stora invandringsvågor från Anatolien till Europa. Dels en första våg som gav upphov till den s.k. proto-Sesklo-kulturen som i sin tur var ursprung för både Starčevo-Criş-kulturen på nordöstra Balkan och i dagens Rumänien och bandkeramik-kulturen (LBK) i Centraleuropa. Dels en andra senare neolitisk våg från nordvästra Anatolien genom östra Bulgarien som gav upphov till Boian, Zau och Gumelniţa-kulturerna. Förutom dessa folkvandringar har man spårat senare migrationsvågor i Europa under bronsåldern och naturligtvis även senare i historisk tid.

Den modell som föreslås i artikel från 2015 i PLoS visar en första invandring av neolitiska jordbrukare från Anatolien som spreds vidare till Starčevo-Criş och bandkeramikkulturen (LBK) som bestod av små befolkningsgrupper. En andra immigrationsvåg med ett större antal människor skall ha gett upphov till Vinča-Dudeşti och Boian-Gumelniţa-kulturerna och även gett ett större avtryck i generna hos dagens européer.

Men samtidigt verkar de flesta forskare se Vinča som en vidareutveckling av den inhemska Starčevo-kulturen som härstammade från den första vågen av jordbrukare. Och i anatoliska Hacilar kom en ny grupp med en ny kultur till platsen runt 5000 fvt där man verkar ha haft samma gudinnor med ”fågelansikten” som i Vinča (jämför s 91 och s 97). Det intryck man får är att det måste ha varit en långvarig och komplex utveckling av spridning av kulturer och människor, med sannolika återinvandringar från Europa till Anatolien och nya vågor av människor som rörde sig från Anatolien till Europa.

DUDEŞTI KULTUREN I DAGENS RUMÄNIEN (5000-TALET FVT)

Dudeşti-kulturen var en jordbruks- och herdekultur som fanns i delar av dagens Rumänien under 5000-talet fvt. Den utmärktes av halvt underjordiska bostäder vid kanten av låga höjder. Dudeştikulturen skall ha bidragit till uppkomsten av både Hamangia- och Boian-kulturen.[2]

HAMANGIA (CA 5200 – 4500 FVT) - SENARE INVANDRING FRÅN ANATOLIEN

Hamangia-kulturen uppkom omkring 5200 fvt och varade till omkring 4 500 fvt. Kulturen anses vara kopplad till Anatolien och man har föreslagit att den skulle ha varit ett resultat av en senare våg av invandrare från Anatolien, efter ankomsten av de första neolitiska jordbrukskulturerna i området. Hamangia uppslukades sedan av den expanderande Boian-kulturen.[3]

[1] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4460020/
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Dudești_culture
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Hamangia_culture

Figuriner från Hamangia-kulturen. Källa: Wikipedia.

Figurin från Hamangia-kulturen. Källa: Wikipedia.

BOIAN-KULTUREN - EN BLANDNING AV ANATOLISKA DUDEŞTI-KULTUREN OCH ÖSTRA BANDKERAMIKKULTUREN (CA 4300 – 3500 FVT)

Boian-kulturen (ca 4300-3500 fvt) fanns främst utefter Donau i det som idag är Rumänien och Bulgarien. Boian utvecklades enligt Wikipedia dels från Dudeşti-kulturen och dels från bandkeramikkulturen i sydöstra Polen och västra Ukraina (östra LBK). Människorna i denna kultur bedrev jordbruk, höll husdjur och de bedrev också jakt, samlande och fiske. Husen var antingen halvt nedgrävda eller byggda direkt på marken, i den senare fasen av Boian växte bosättningarna till upp till 150 personer. I slutet av Boian-perioden bildades en övergångskultur mellan Boian och den efterföljande Gumelniţa-kulturen som sedan helt ersatte Boian. Men en del av folket i Boian-kulturen vandrade enligt Wikipedia mot nordost utefter Svarta havets kust och förenade sig med den sena Hamangia-kulturen vilket gjorde att Cucuteni-Trypillia-kulturen uppstod.[1]

TIZA- (CA 4000-TALET - 3000-TALET FVT) OCH TISZAPOLGAR-KULTUREN (CA 4600–4200 FVT) - TIDIG KOPPARÅLDER

Kronologin för den neolitiska Tiza-kulturen (ca 4000-talet -3000-talet fvt) och dess fortsättning i form av kopparålderskulturen Tiszapolgar (ca 4600–4200 fvt) är oklar, uppgifter på Wikipedia och forskningsartiklar varierar.[2] Dessa arkeologiska kulturer fanns hur som helst i dagens Ungern, Rumänien, östra Slovakien och västra Ukraina.

DNA

I en rapport från Lipson et al. (2017) redovisades DNA-analyser av fem individer som hänförts till Tiszapolgar-kulturen. Tre hade Y-DNA G2a som förknippas med de första jordbrukarna från Anatolien och två hade Y-DNA I2a som förknippas med europeiska jägare-samlare. Deras mtDNA tillhörde T21c, H26 samt H1.

VARNA-KULTUREN (CA 4400–4100 FVT) – FANTASTISKT KOPPAR- OCH GULDSMIDE

Den sena neolitiska Varna-kulturen (ca 4400–4100 fvt) i nordöstra Bulgarien var nära förbunden med Gumelniţa-kulturen i södra Rumänien (s 97). Varna-kulturen karaktäriseras av flerfärgad keramik och rika gravar där man har funnit många exempel på skickligt utförda koppar- och guldarbeten, flintverktyg av hög kvalitet, snäckor samt verktyg och smycken av obsidian. Vissa gravar, de med de allra rikaste gravgåvorna, innehöll inga kroppar utan var rent symboliska eller rituella. Man har funnit 3000 guldföremål vid utgrävningar med en sammanlagd vikt av cirka 6 kg. Den rikaste graven innehöll ensam mer guld än vad som har hittats i hela resten av världen, inklusive Mesopotamien och Egypten, från epoken mellan 5000 och 4000 fvt. Kulturen hade långväga handelsförbindelser, sannolikt med både nedre Volga-området och ögruppen Kykladerna i dagens Grekland.

Varna-kulturen verkar ha haft sofistikerade religiösa uppfattningar om livet efter detta och man utvecklade också en skillnad i status mellan olika grupper. Bland gravarna har man hittat det

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Boian_culture

[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Tiszapolgár_culture
https://www.researchgate.net/publication/292401104_Considerations_concerning_the_chronology_of_the_early_Copper_Age_Tiszapolgar_culture

tidigaste exemplet i historien på en manlig individ som verkar ha tillhört en social elit. Hans grav innehöll stora mängder guld, en krigsyxa och han bar ett penisskydd av guld.[1]

Enligt Mathieson et al. i The Genomic History of Southeastern Europe (2018) har man hittat två exempel på ”stäpp-relaterad” DNA hos individer från orterna Varna och näraliggande Smyadovo vilka dateras till ca 4611–4450 fvt. Detta är långt tidigare än den “massiva migration” av yamnaya-män med ”stäpp-DNA” till Europa från den Pontisk-kaspiska stäppen som man tror skall ha skett under 2000-talet fvt. Frågan jag ställer mig är dock om detta ”stäpp-DNA” i Varna i verkligheten inte i stället kom från ”östliga jägare-samlare” från till exempel Ukraina som hade börjat anta en mer bofast och jordbruksinriktad livsstil.

Rekonstruerad grav för högstatus-man från Varna. Källa: Wikipedia.

Artefakter från gravplatsen i Varna. Källa: Wikipedia.

Guldartefakter från gravplatsen i Varna. Källa: Wikipedia.

Guldtjurar från Varna. Källa: Wikipedia.

Keramikkärl från Varna. Källa: Wikipedia.

SUVOROVO-CERNAVODA I (CA 4500–4100 FVT) ERSATTE VARNA/KARANOVO VI – FÖRSTA KURGANERNA VID DONAU

Suvorovo-kulturen (ca 4500–4100 fvt). Källa. Wikipedia.

Stadskulturen i nedre Donau och Balkan i form av Varna/Karanovo VI (Gumelniţa-Karanovo-kulturen) kollapsade runt 4300–4200 fvt. Den ersattes av Suvorovo-Cernavoda I som sägs ha varit en kulturell blandning av människor från stäppen och tidiga jordbrukare (EEF). Det första kända exemplet på en sådan genetisk blandning har hittats i en man (I6561) som begravdes i Alexandria i östra Ukraina omkring 4000 fvt. Han skall ha haft omkring 20% DNA från jordbrukare och 80% från stäppen (CHG+EHG). Hans Y-DNA var av typen R1a1a1-M417, som visserligen inte är typiskt för ”stäpp-herdarna” som företrädesvis hade Y-DNA av typen R. R1a1a1-M417 har i stället återfunnits i lämningar från 2000-talet fvt från snörkeramikkulturen (CWC) i dagens Danmark, Sverige och Tyskland samt i den besläktade Sintashta-kulturen.

Suvorovo-kulturen (ca 4500–4100 fvt) var en kopparålderskultur som fanns vid nedre Donau och på den nordvästra Pontiska stäppen. Denna arkeologiska kultur definieras av sina gravar som både var högar (kurganer) och flata gravar. Gravkamrarnas tak täcktes ofta av stenblock eller stockar. I

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Varna_culture

gravarna finns ofta keramik från både Gumelniţa–Karanovo- och Cucuteni–Trypillia-kulturerna samt keramik som tempererats med snäckskal vilket var typiskt för stäpp-kulturerna. Gravhögarna i Suvorovo-kulturen var de första i sydöstra Europa och sägs visa på inflytande från stäpp och skogs-stäpp längre österut i dagens Ukraina och södra Ryssland. Enligt den s.k. kurgan-hypotesen var Suvorovo-kulturen bevis för en västlig expansion av indoeuropeiska folk med ursprung på stäppen.[1]

Cernavoda-kulturen (ca 4000-3200 fvt fanns inom samma område som den tidigare Karanovo-kulturen vid Svarta havet i dagens Rumänien och Bulgarien. Den tidigare Cernavoda-kulturen verkar ha fått ett våldsamt slut innan den ersattes av Cernavoda-kulturen.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Suvorovo_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Cernavodă_culture

DE FÖRSTA JORDBRUKARNA I CENTRALEUROPA TILLHÖRDE BAND-KERAMIKKULTUREN (LBK) (CA 5500–4500 FVT).

De första jordbrukarna på Balkan tillhörde Starčevo–Körös–Criş-kulturen (ca 6200–4500 fvt) och så småningom spreds de dels mot nordost i det som kallas Cucuteni-Trypillia-kulturen (se nedan) och dels mot nordväst där den första jordbrukskulturen kallas bandkeramikkulturen (Linear Pottery Culture, LBK) (ca 5500 – 4500 fvt).

Bandkeramikkärl rekonstruerade från skärvor. Bandkeramik-Museum i Schwanfeld, Bayern. Källa: Wikipedia.

Bandkeramikkulturen började utvecklas vid mellersta Donau runt 5500 fvt och spreds utefter floderna Elbe, Rhen, Oder och Vistula under cirka 360 år. Viktiga fyndplatser finns i dagens Slovakien, Tjeckien, Tyskland, Österrike och Polen. Den östliga bandkeramikkulturen hade sin utbredning i östra Ungern. Bandkeramikkulturen har inte kunnat påvisas vid Tysklands och Polens norra kuster eller i Danmark, där levde människor i mesolitiska kulturer som i hög grad byggde på fiske. Men i Nederländerna har man hittat spår av jordbrukande bandkeramiker som levde parallellt med mesolitiska jägare-fiskare. Under sin största utbredning sträckte sig bandkeramikkulturen västerut till Seine–Oise och österut till floden Dnepr.

Bandkeramikerna bosatte sig där det fanns näringsrika lössjordar och odlade emmer- och enkornsvete, ärtor och linser. Man odlade även lin och hampa som användes för att tillverka rep och kläder samt vallmo som kan ha använts som medicin. Man tillverkade redskap av flinta från södra Polen och obsidian från Bükk- och Tatrabergen. I dessa områden var människor specialiserade på att utvinna och bearbeta dessa bergarter och man verkar ha använt sig av byteshandel eftersom deras produkter exporterades till alla andra områden inom bandkeramikkulturen.

När det gällde boskap verkar bandkeramikerna främst ha fött upp nötboskap men även getter och tamsvin har spårats i deras arkeologiska lämningar. Dieten kompletterades också genom jakt på främst hjortdjur och vildsvin. I Främre Orienten växte det fram stadslika neolitiska befolkningscentra där man främst livnärde sig på sädesprodukter men i bandkeramikkulturen i Europa bestod den största delen av födan av kött och mjölkprodukter. Efter att från början ha bestått av små besläktade grupper av jordbrukare som levde bland ursprungsbefolkningar av jägare-samlare skedde en folkökning bland bandkeramikerna på grund av mindre tidsavstånd mellan varje graviditet. Denna övervikt för bandkeramikerna verkar dock ha försvunnit igen i slutet av kulturen på grund av en ökad dödlighet, kanske beroende på smittsamma sjukdomar som spreds lättare genom den större befolkningstätheten. I slutet var populationen inte större än vad den hade varit i det tidigaste skedet, vilket kan ha bidragit till att de första bönderna inte har gett ett speciellt stort avtryck i genetiken hos dagens europeiska befolkning.

Grav från bandkeramikkulturen. Källa: Wikipedia.

Tidigare såg man bandkeramikkulturen som en fredlig kultur men senare upptäckter har vittnat om att det även kunde förkomma våld mellan olika grupper, även om det saknas spår av våld i de flesta bandkeramiska bosättningarna. Man byggde långhus och rester av keramik har återfunnits både i lämningar av sådana hus och i gravar, då främst kvinnliga. Detta tyder på att det främst var kvinnor som tillverkade keramiken.

I den tidiga neolitiska kulturen i Europa, fram till omkring 4000 fvt, begravdes kvinnor och barn under golven i bostadshusen på samma sätt som i de tidigaste bosättningarna i Anatolien. Vuxna män saknas däremot i dessa gravar. Från omkring 5000 fvt förekom även speciell avskilda begravningsplatser på Balkan och i Centraleuropa. Både män, kvinnor och barn begravdes på dessa platser och man verkar ha begravt släktingar nära varandra. Man tillämpade både jordbegravningar och kremeringar. Kropparna placerades i en position med böjda ben och armar och man lade även ner gravgåvor eller skickade med personens personliga tillhörigheter.

BANDKERAMIKERNA HADE MED SIG GUDINNAN OCH DEN ASTRONOMISKA KULTEN MED GRUND I GÖBEKLI TEPE – SOLCIRKLARNA MARKERADE SOLSTÅNDEN (CA 4800-4500 FVT)

Vad det gäller trossystem inom bandkeramikkulturen är det svårt att få någon klar uppfattning. Men genom studier av olika artefakter har man lagt fram olika hypoteser eller modeller. En modell som man har knutit till den neolitiska perioden i både Främre Orienten, Mellanöstern och Europa är en kult av modergudinnan. Denna kults konstnärliga uttryck i form av modergudinnor som t.ex. Venus från Willendorf hade utvecklats under äldre stenåldern när Gravettienkulturen spreds till västra Asien och södra Ryssland. Kulten av modergudinnan fördes sedan vidare till de neolitiska kulturerna och bandkeramikkulturen. Bandkeramikkulturen introducerade alltså ingen ny andlig kultur till Europa och inte heller var denna andliga kultur begränsad till Europa, utan den fanns tydligen överallt där jägare-samlare från Gravettienkulturen och framåt och/eller neolitiska jordbrukare levde.

I Centraleuropa finns omkring 150 kända cirkulära jordvallsstrukturer som har daterats till bandkeramikkulturen och dess direkt därpå följande lokala neolitiska kulturer i Donau-området. Den äldsta av dessa strukturer är Goseck-cirkeln som byggdes omkring 4900 fvt. Liknande cirkulära strukturer från Storbritannien och Irland, som till exempel Stonehenge, är mycket yngre, de dateras till mellan cirka 3000 och 1000 fvt.

De cirkulära strukturerna från den neolitisk bandkeramikkulturen finns mest i Donaus och Elbes floddalar och verkar ha följt med de första neolitiska jordbrukarna som spreds från mellersta Donau och västerut mot dagens nedre Österrike och nedre Bayern. Anläggningarna verkar dock bara ha byggts under cirka 200 till 300 år. De är alltid byggda på en kulle en bit från den dåvarande bebyggelsen och de har kopplats till astronomiska observationer. Särskilt verkar positionen för solens upp- och nedgång vid sommar- och vintersolstånden runt år 4900 fvt ha markerats och anläggningarna kan ha fungerat som ett slags kalendrar för året. Man tror också att de kan ha använts för kultändamål med processionsvägar som ledde in i anläggningarna. I cirklarna har man

funnit offer av olika slag, gudinnefiguriner, keramik, spjut och djur.[1] Detta påminner om den tolkning jag gjorde för Göbekli Tepes cirklar med megaliter som jag ansåg hade fungerat som observatorier av stjärnhimlen och därmed som ett slags kalendrar.

DNA

I en studie från 2017 som publicerades i Nature redovisades DNA-analyser för ett stort antal individer som anses ha hört till bandkeramikkulturen. Deras Y-DNA bestod mest av G2a och olika undergrupper till denna haplogrupp men även I2 med undergrupper var vanliga. Andra exempel på Y-DNA var T1a, CT och C1a2. Bland mtDNA fanns T, H, N, U (men inte U5 som var knutet till Europas ursprungliga jägare-samlare), K, J, X, H och V.[2] De första neolitiska jordbrukarna i Europa var genetiskt sett närmare dagens befolkningar i Anatolien och Främre Orienten än dagens europeiska befolkningar, men de kom sedan att långsamt blandas med den befintliga jägare-samlare-befolkningen i Europa under årtusendena efter ankomsten dit.

BANDKERAMIK-KULTURENS FORTSÄTTNING I CENTRALEUROPA – RÖSSEN (CA 4600–4300 FVT), LENGYEL (CA 5000- 3400 FVT)

Den vitt spridda bandkeramikkulturen utvecklades till ett stort antal olika lokala kulturer som Hinkelstein, Großgartach, Rössen och Lengyel. Rössen-kulturen (ca 4600-4300 fvt) var en centraleuropeisk kultur under mellersta neolitikum. Den fanns i dagens Tyskland, förutom allra längst upp i norr, i sydöstra Nederländerna, nordöstra Frankrike, norra Schweiz samt i en liten del av Österrike. Rössen-kulturen var en direkt fortsättning på bandkeramik-kulturen, den första jordbrukskulturen i Centraleuropa. I norra Europa ersattes den av den tidiga trattbägarkulturen.[3]

I östra Centraleuropa fanns Lengyel-kulturen (ca 5000-3400 fvt) med sitt centrum vid mellerst Donau. Den var nära knuten till Stroked pottery (ung. Streckkeramik) (ca 4600-4400 fvt) i norr och Rössen-kulturen (ca 4600-4300 fvt) i väst. Längst upp i norr överlappade Lengyel-kulturen med den något senare trattbägarkulturen och i det området verkar den ha smält samman med trattbägarkulturens efterföljare Globular Amphora (klotamforakulturen).

Människorna i Lengyel-kulturen födde upp boskap, mest nötboskap och svin men också i mindre omfattning får och getter, och de var även jägare. De bodde både i små separata hus och långhus, ibland var bosättningarna omgivna av försvarsdiken. De använde sig av jordbegravningar och kropparna låg i samma böjda position som i den tidigare bandkeramikkulturen och utan någon särskild riktning.[4]

DNA

I en studie i Nature från 2017 redovisades DNA-analyser av individer som tillhörde Lengyel-kulturen. Deras Y-DNA var enligt denna studie H, H1, I, I2, G2a2a1, J2a, C och E1a1. Deras mtDNA tillhörde olika undergrupper till U, N, T, H, J och W.

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Neolithic_circular_enclosures_in_Central_Europe, https://en.wikipedia.org/wiki/Goseck_circle

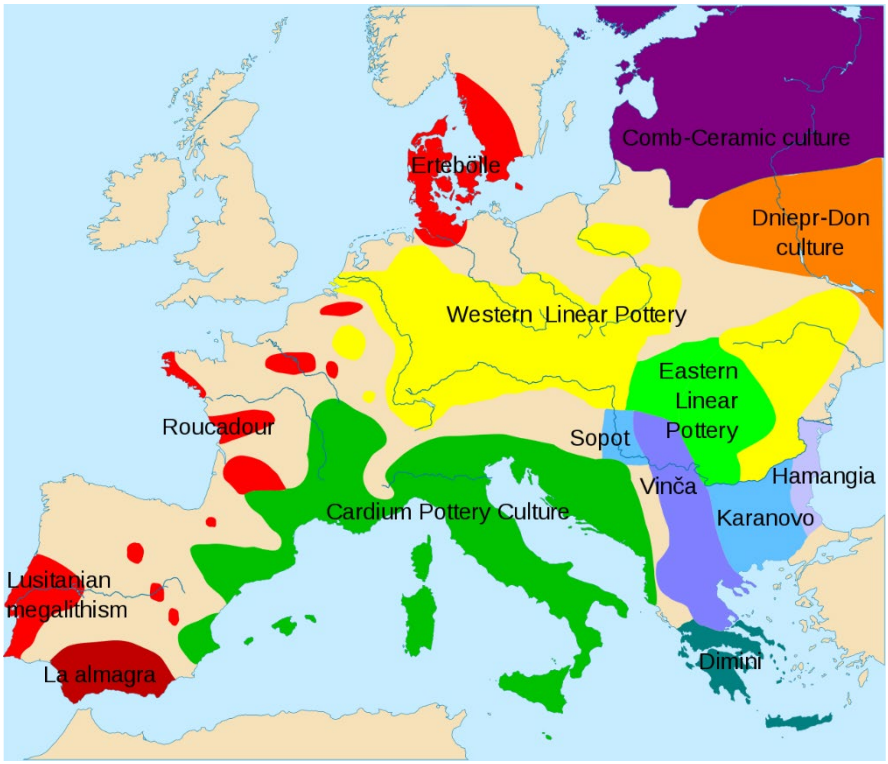
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_Pottery_culture

[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Rössen_culture

[4] https://en.wikipedia.org/wiki/Lengyel_culture

FÖRSTA JORDBRUKSKULTURERNA I SÖDRA OCH VÄSTRA EUROPA - CARDIUM-, LA ALMAGRA, MEGALIT-KULTUREN (CA 6400- 4500 FVT)

CARDIUM, CARDIAL- ELLER INPRESSAD KERAMIKKULTUR (CA 6400 – 5500 FVT)

Cardium-kulturens utbredning (ca 6400- 5500 fvt). Källa: Wikipedia.

De första europeiska jordbrukarna kom alltså från Anatolien till dagens Grekland för omkring 8000 år sedan vilket gav upphov till Sesklo- och Dimini-kulturerna och deras efterföljare. Det neolitiska levnadssättet spreds sedan upp genom Balkan och vidare till dels centrala Europa där det gav upphov till bandkeramikkulturen och dels till området nordväst om Svarta havet där bland annat Cucuteni-Trypillia-kulturen uppstod.

Förutom genom denna nordliga spridning spreds också den neolitiska kulturen i västlig riktning efter Medelhavets kuster och gav upphov till Cardium-kulturen, även kallad Cardial- eller inpressad keramikkultur (ca 6 400 – 5 500 fvt). Namnen kommer av det grekiska namnet för hjärta (cardium) och det latinska namnet för familjen hjärtmusslor (Cardiidae). Dessa musslor användes inom Cardium-kulturen för att skapa inpressade avtryck i lergods och har alltså fått ge namn till denna neolitiska kultur. De äldsta fyndplatserna för detta lergods finns i Epirus i dagens nordvästra Grekland och i södra Albanien samt på ön Korfu och de dateras till omkring 6400 till 6200 fvt. Därifrån spreds kulturen i Albanien och Dalmatien utefter den östra kusten av Adriatiska havet mellan 6100 och 5900 fvt. Ungefär samtidiga fyndplatser från runt 6000 fvt har hittats efter kusten i södra Italien och på Sardinien. Kulturen verkar ha spridits mycket snabbt, sannolikt genom sjöfarande människor som grundade kolonier utefter kusterna. Redan omkring 5500 fvt hade den nått den östra kusen av Iberiska halvön men den verkar inte ha spritt sig vidare därifrån västerut mot Atlantkusten.[1]

DNA: EEF OCH R1 (EHG)

Tidigare har man spekulerat i att den sydliga neolitiska Cardium-kulturen hade ett annat ursprung än de första neolitiska kulturerna på Balkan och i centrala Europa men genom DNA-analyser under

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Cardium_pottery

2010-talet har man kunnat visa ett nära genetiskt samband mellan Cardium-kulturen, de tidiga europeiska jordbrukarna på Balkan och i bandkeramikkulturen samt tidiga neolitiska jordbrukare i nordvästra Anatolien. Slutsatsen i en studie av Mathieson et al. 2018 blev att Cardium-kulturen och bandkeramikkulturen hade ett gemensamt ursprung i de första jordbrukskulturerna på Balkan som i sin tur härstammade från Anatolien. Cardium-kulturen på Iberiska halvön hade dessutom ett betydande inslag av jägare-samlare som var mer likt östliga jägare-samlare (EHG) än de jägare-samlare (WHG) som fanns på Iberiska halvön och som man måste ha smält samman med innan man kom dit. Olalde et al. 2015 fann att människor som begravts inom Cardium-kulturen i Spanien (ca 5470-5220 fvt) hade mtDNA K1a2a, X2c, H4a1a, H3 och K1a4a1. Bland dagens befolkningar är sarder och basker tydligen närmast genetiskt besläktade med Cardium-kulturen. [1]

En man som begravdes i Els Trocs i dagens Spanien ca 5100 fvt och som kan ha tillhört Epi-Cardium-kulturen hade Y-DNA A702-R1.[2] Det är omdiskuterat hur och när både Y-DNA R-V88 och R-M269, som numera är den vanligaste haplogruppen i Västeuropa, kom dit. För R-M269 verkar kurgan-teorin, som förklarar dess närvaro i Västeuropa med en bronsåldersinvasion av yamnaya-herdar från den Pontiska stäppen i öst, vara dominerande idag. En studie från 2020 av Marcus et. al. för fram cardium-kulturen som källan för R-V88 i Västeuropa och påstår att denna variant av R hämtades upp av cardium-kulturen på Balkan på dess väg västerut.[3] Min teori är att cardium-kulturen på samma sätt plockade upp R1a1-L23 någonstans på vägen från Anatolien till Iberiska halvön. R1-CTS4244 fanns som vi vet bland annat i Lepenski Vir runt 6200 fvt (s 85).

LA ALMAGRA (FR 5000-TALET FVT) - EN EGEN NEOLTISK KULTUR PÅ IBERISKA HALVÖN, DE FÖRSTA MEGALITGRAVARNA

Men de första neolitiska jordbrukarna som kom till dagens södra Spanien under 5000-talet fvt var eventuellt inte ättlingar till jordbrukarna från Anatolien utan kan ha varit tidiga jordbrukare i norra Afrika som kom in via Gibraltar. De tillhörde en kultur som har fått namnet La Almagra efter en fyndort för de röda lerkärl som dessa första iberiska jordbrukare tillverkade. De hade med sig domesticerade grödor som säd och grönsaker men det är osäkert om de höll tamdjur i den tidiga fasen. Deras kultur spreds sedan till södra Portugal där man kort därefter, omkring 4800 fvt, började bygga gravdösar som kanske var de första av detta slag överhuvudtaget.[4] Cardium-kulturen skall sedan ha kommit till östra Iberiska halvön omkring 4700 fvt.

MTDNA J1C1 OCH Y-DNA G2A2-L1259

I en rapport publicerad av PNAS 2018 med rubrken ”Four millennia of Iberian biomolecular prehistory illustrate the impact of prehistoric migrations at the far end of Eurasia” redovisades test av DNA från en neolitisk jordbrukare från La Almagra-kulturen. Han skall ha levt för omkring 5200 år sedan och hans mtDNA var J1c1 medan hans Y-DNA var G2a2-L1259.[5] Y-DNA G2a2 tyder på att just denna individ bör ha haft sitt Y-DNA-ursprung bland de första jordbrukarna i Europa som härstammade från Anatolien. mtDNA J1c1 uppstod enligt YFull för omkring 5900 år sedan och har hittats spritt över Europa i bland annat senare neolitiska kulturer i Frankrike som Chasséen (ca 4500-3500 fvt).

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Cardium_pottery
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Haplogroup_R
[3] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7039977/
[4] https://en.wikipedia.org/wiki/La_Almagra_pottery
[5] https://www.pnas.org/content/115/13/3428

NEOLITISKA KULTURER I VÄSTEUROPA - CHASSÉEN (CA 4500-3500 FVT), MICHELSBERG (CA 4400–3500 FVT), TRATTBÄGARE (CA 4100-2 900 FVT), WARTBERG (CA 3600-2800 FVT), SEINE-OISE-MARNE (CA 3100-2000 FVT)

CHASSÉEN-KULTUREN (CA 4500-3500 FVT)

Chasséen-kulturen (ca 4500-3500 fvt) var en senneolitisk kultur i Frankrike som bland annat spreds inom Seines och över Loires flodområden. Genom utgrävningar i Bercy i Paris upptäcktes en by från Chasséen-kulturen som dateras till mellan omkring 4000 och 3800 fvt. Människorna var bofasta jordbrukare och boskapsherdar som hade får, getter, nötboskap och svin. De levde i små byar med en befolkning på omkring 100 till 400 personer. Bland fynden finns sten- och träredskap, träkanoter, keramik, bågar och pilar men man kunde därmot inte använda metaller. Runt 3500 fvt övergick Chasséen-kulturen i Seine-Oise-Marne-kulturen (ca 3100-2000 fvt) i norra Frankrike och en rad andra arkeologiska kulturer i södra Frankrike.[1]

MICHELSBERG-KULTUREN I CENTRALA EUROPA (CA 4400 – 3500 FVT) - SPREDS SAMTIDIGT TILL SKANDINAVIEN I FORM AV TRATTBÄGARKULTUR OCH TILL BRITTISKA ÖARNA (BL.A. Y-DNA R)

Michelsberg-kulturen (ca 4400–3500 fvt) var en senneolitisk centraleuropeisk kultur som fanns i nordöstra Frankrike. Genetiska analyser visar att den uppkom genom att människor flyttade in från Parisbäckenet, det slättområde kring dagens Paris som upptar mitten av den norra halvan av landet. Michelsberg-kulturen var nära kopplad till Chasséen-kulturen i Parisbäckenet och människorna hade som det verkar sitt ursprung i neolitiska kulturer som expanderande från Iberiska halvön i sydväst. Snart efter uppkomsten i nordöstra Frankrike spreds kulturen över stora delar av västra Centraleuropa på båda sidor om Rhen och den fanns förutom i nordöstra Frankrike även i de centrala delarna av dagens Tyskland samt i östra Belgien och sydvästra Nederländerna. Det här var områden som tidigare hade omfattats av den tidiga neolitiska bandkeramikkulturen (LBK) men Michelsberg-kulturen hade tydligen förvånansvärt liten kulturell och genetisk samstämmighet med denna kultur. Det verkar också enligt arkeologin som att Michelsberg-kulturens expansion skedde genom våld.

Arkeologiska fynd tyder på att Michelsberg-kulturen bidrog till att utbreda trattbägarkulturen i norra Europa och därmed föra den första jordbrukskulturen till Skandinavien. Michelsberg-kulturen uppvisar också nära likheter med samtida neolitiska kulturer på Brittiska öarna. Jordbrukskulturen spreds dit genom kolonister från det europeiska fastlandet nästan exakt samtidigt som den spreds till Skandinavien, vilket tyder på att de två företeelserna hade ett samband. Michelsberg-kulturen tog slut runt 3500 fvt och ersattes av Wartberg-kulturen som uppvisar tydliga tecken på att vara en fortsättning av Michelsberg.[2]

DNA

På den engelska Wikipedia-sidan för Michelsberg-kulturen redovisas resultat av flera olika undersökningar av förhistoriskt DNA från individer som har kopplats samman med denna kultur. Beau et al. 2017 redovisade material från utgrävningar i Gougenheim i Frankrike med fynd av mtDNA från haplogrupperna H, H1, H3, K, K1a10a, J1, T2c, U, U, W, X2.

Individerna där var enligt Beau et al. genetiskt lika tidigare jordbrukare från Parisbäckenet men de var däremot mycket olika människor från den föregående bandkeramikkulturen som hade kommit via Balkan till Centraleuropa. Människorna från Michelsberg-kulturen hade genetiska kopplingar till andra västeuropeiska neolitiska jordbrukare men de hade också betydande andel DNA från västliga jägare-samlare (WHG).

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Chasséen_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Michelsberg_culture

Enligt Lipson et al. 2017 hade tre individer från Michelsberg-kulturen som begravts i Blätterhöhle mellan cirka 4000 och 3000 fvt Y-DNA av haplogrupperna R1, R1 och I2a1 medan fyra prov resulterade i mtDNA U2a2, J1c1, H5 och U2. Dessa individer hade omkring 40-50% ursprung från jägare-samlare (WHG) och en individ hade så mycket som 75% av detta ursprung. Brunel et al. 2020 redovisade från Michelsberg-kulturen 2 tester av Y-DNA som båda tillhörde haplogrupp I och 16 tester av mtDNA som tillhörde H, K, X, T och U. Haplogrupp K var överlägset mest vanligt i detta material med 9 fynd bland de 16 proverna.

Michelsberg-kulturen skapades alltså av människor som hade kommit från sydväst och som hade sitt ursprung i de första neolitiska kulturerna på Iberiska halvön. Där verkar olika grupper av inhemska jägare-samlare ha blandats med neolitiska jordbrukare över tid och dessa blandningar gav upphov till ett allt större inslag av genetiskt material från jägare-samlare i de olika bofasta neolitiska befolkningsgrupperna i västra Europa. Exempel på mtDNA av undergrupper till U2 bland testresultaten från Michelsberg-kulturen är effekter av sådan inblandning från jägare-samlare (WHG). Däremot har man tydligen nästan inte alls spårat genetiskt material från jägare-samlare i de prover som analyserats från bandkeramikkulturen i centrala Europa, som till skillnad från Michelsberg-kulturen var resultatet av invandringen av de första neolitiska jordbrukarna från sydost över Balkan.

Enligt Beau et al. 2017 var det genetiska arvet från jägare-samlare-mödrar ca 25% i Spanien i början av den senneolitiska perioden (ca 3700-3500 fvt) medan Michelsberg-kulturen var den enda grupp i Centraleuropa som hade en betydande andel mtDNA från jägare-samlare, omkring 15%. En stor ökning av från jägare-samlare mtDNA märktes först i Centraleuropa i och med den medelneolitiska Walternienburg-Bernburg-kulturen, en variant av trattbägar-kulturen (ca 3200-2800 fvt), där andelen mtDNA från jägare-samlare var ca 30%. De neolitiska jordbrukarna i Centraleuropa blev alltså allt mer blandade med jägare-samlare (WHG) under 3000-talet fvt på mödernet.[1]

WARTBERG (CA 3600-2800 FVT) – MEGALITKULTUR (BL.A. Y-DNA R)

Gallerigrav från Züschen.

I dagens centrala Tyskland följdes Michelsberg-kulturen av Wartberg-kulturen (ca 3 600-2 800 fvt). Människorna i denna kultur var samtida med och i kontakt med Bernburg-kulturen och trattbägarkulturen. De byggde megalitiska gallerigravar som Seine-Oise-Marne-kulturen. Wartberg-kulturen efterträddes av snörkeramik- och enkeltgravskulturen i samma område.

Lipson et al. 2017 analyserade enligt Wikipedia fyra individer från Wartberg-kulturen och fann att de hade Y-DNA R1, R1 och I2a1 samt mtDNA U2a2, J1c1, H5 och U2. En studie av Immel et al. 2019 av 42 individer från Wartberg-kulturen som hade begravts omkring 3200 fvt visade att de hade omkring 60% DNA från de första europeiska jordbrukarna och 40% från västliga jägare-samlare (WHG).[2]

[1] https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0179742
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Wartberg_culture

TRATTBÄGARKULTUREN (CA 4300-2800 FVT) HÄRSTAMMADE FRÅN MICHELSBERG-KULTUREN OCH VAR DEN FÖRSTA BONDEKULTUREN I NORDEN

Trattbägarkulturen (ca 4300-2800 fvt). Källa: Wikipedia.

Trattbägarkulturen (ca 4300-2800 fvt) uppstod i dagens norra Tyskland och arkeologisk forskning kopplar den enligt Wikipedia till invandrare från Michelsberg-kulturen i centrala Europa som i sin tur härstammade från dagens Frankrike och ytterst de första neolitiska jordbrukarna på Iberiska halvön. Genetiska undersökningar har visat att trattbägarna hade ett gemensamt ursprung med de första jordbrukarna i områdena utefter den västeuropeiska Atlantkusten. Trattbägarkulturen delas in i en västlig grupp i Nederländerna vilken hade sitt ursprung i Swifterbant-kulturen, en östlig grupp med centrum i Vistulas flodområde, en sydlig-central grupp runt mellersta och övre Elbe och Saale samt en nordlig grupp i dagens norra Tyskland och Skandinavien.

Efter etableringen i norra Tyskland spreds trattbägarkulturen snabbt till södra Skandinavien, där den ersatte Erteböllekulturen, och till Polen. I Skandinavien fanns trattbägarkulturen upp till Tröndelag i Norge och upp till Dalälven i Sverige. Samtidigt spreds också den besläktade Michelsberg-kulturen över havet till Brittiska öarna. Trattbägarna hade sitt genetiska ursprung i de första europeiska jordbrukarna som kommit från Anatolien men dessa jordbrukare hade blandat sig med inhemska jägare-samlare under ett par tusen år och i Skandinavien ökade andelen genetiskt material från jägare-samlare bland trattbägarna jämfört med i norra Tyskland. De skandinaviska trattbägarna verkar dock inte ha blandat sig i särskilt stor utsträckning med de lokala jägarna-samlarna där (SHG) utan deras jägare-samlare-DNA härstammade i stället från västliga jägare-samlare (WHG) eller baltiska jägare-samlare.[1]

Trattbägarna var alltså de första som bedrev odling och boskapsskötsel i Skandinavien. Det är också inom denna kultur man hittar de första tecknen på användning av metall genom fynd av söderifrån importerade kopparyxor på några fyndplatser. Det handlar dock om mycket få föremål under hela mellanneolitikum och de försvinner nästan helt under senneolitikum. I södra och västra Sverige infördes också ett nytt gravskick och man börjar begrava ett mindre antal utvalda personer i megalitgravar, först i dösar och därefter i gånggrifter som främst finns i Skåne, längs Västkusten och i Falbygden i Västergötland. Förutom megalitgravar byggdes flera andra typer av anläggningar. En del av dem är de mycket stora så kallade centralplatser som omgärdades av träpalissader och omfattande befästningsdiken och vallar. De var i allmänhet uppförda på näs eller vid sumpmarker, inte i direkt anslutning till boplatser men ändå i tätt befolkade områden. Anläggningarna verkar i vissa fall ha varit försvarsanläggningar men i andra fall ha haft någon slags rituell funktion. Ett mindre antal är kända i Danmark och någon enstaka i Sverige men i centrala Europa och på de Brittiska öarna finns flera hundra. En annan nyhet var långhusen som visserligen är mycket sällsynta i Skandinavien men var vanliga på kontinenten.

Under den senare delen av neolitikum bredde trattbägarkulturen enligt Wikipedia genom migration åter ut sig söderut från Skandinavien ner till centrala Europa där flera lokala varianter av kulturen uppstod, bland annat Walternienburg-kulturen. Detta ledde till att det genetiska materialet i

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Funnelbeaker_culture

Centraleuropa fick ett stort tillskott av DNA från jägare-samlare. Enligt Wikipedia var också de trattbägarsamhällen som uppstod på det här sättet i Centraleuropa relativt våldsamma. Från mitten av 2000-talet fvt ersattes trattbägarkulturen vid sin södra gräns gradvis av klotamfora-kulturen (Globular Amphora culture) och i Skandinavien ersattes den så småningom av stridsyxe-kulturen, en variant av snörkeramik-kulturen (CWC), samt vid de östliga kustområdena av gropkeramik-kulturen, även om de två kulturerna samexisterade där under en längre tid. Människorna i gropkeramik-kulturen var i huvudsak jägare-samlare och de var inte närmare genetiskt släkt med trattbägarna, även om man har hittat vissa spår av DNA från trattbägare hos dem.

Trattbägarkruka från Skarpsalling i Danmark (ca 3200 fvgt)

DNA

Undersökningar av DNA från individer från trattbägarkulturen i Sverige har visat att de hade mtDNA som tillhörde haplogrupper H, J och T. En individ från Gökhem, som hade mtDNA H, bedömdes vara mest lik dagens sydeuropéer genetiskt sett. Malmström et al. 2015 undersökte 9 individer från Sverige från ca 3300-2600 fvt. De hade olika varianter av mtDNA J, H/R, N, K och T och ansågs vara nära genetiskt släkt med neolitiska jordbrukare i Centraleuropa. Haak et al. 2015 redovisade analyser av 3 individer från Baalberge-gruppen inom trattbägarkulturen. Deras Y-DNA var I och R1a medan deras mtDNA var H1e1a, HV och T2e1.

Lipson et al. 2017 redovisade 3 analyser av material från Salzmünde-gruppen inom trattbägarkulturen. Deras Y-DNA var G2a2a1 och IJK medan deras mtDNA tillhörde haplogrupp H2 (2 individer) och U3a1.

Mittnik et al. 2018 analyserade ett kvinnligt skelett från den tidiga trattbägarkulturen i södra Sverige (ca 3945–3647 fvt). Hon hade mtDNA T och var nära släkt med människorna i bandkeramik-kulturen (LBK) men hade en högre andel DNA från jägare-samlare än bandkeramikerna. Detta jägare-samlare-DNA hade kommit från västliga jägare-samlare eller baltiska jägare-samlare snarare än inhemska skandinaviska jägare-samlare. Det fanns även ett samband mellan hennes DNA och senare trattbägares DNA.

Sánchez-Quinto et al. 2019 analyserade 9 skelett från en megalitgrav i Ansarve på Gotland från ca 3500- 2500 fvt. Fyra tester av Y-DNA tillhörde haplogrupperna I2a1a1 (3 individer) and I2a. Nio tester av mtDNA gav som resultat K1a, K1a, T8, J1c5, HV0a, J1c8a och K1a (2 individer). Deras DNA tillhörde främst de tidiga jordbrukarna (EEF) men hade också en betydande del DNA från jägare-samlare som främst verkade komma från den manliga sidan. Y-DNA i haplogrupp I kommer från de europeiska jägarna-samlarna och denna haplogrupp har också återfunnits i andra megalitgravar i Västeuropa från samma tid. Den neolitiska trattbägarkulturen i Skandinavien och deras föregångare i västra Europa tog alltså tydligen in manliga lokala jägare-samlare i sina samhällen. Trattbägarna i Skandinavien var närmare släkt med de neolitiska människorna på Brittiska öarna än de i Centraleuropa (LBK), vilket anses visa att de hade mycket av sitt genetiska ursprung hos neolitiska människor som hade migrerat från Iberiska halvön och upp utefter Atlantkusten i Västeuropa och bland annat gett upphov till Michelsbergkulturen (s 107).[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Funnelbeaker_culture

KLOTAMFORA-KULTUREN (GLOBULAR AMPHORA CULTURE) (CA 3400-2800 FVT)

Klotamfora-kulturen (ca 3400-2800 fvt) följde i sitt område på trattbägar- och Lengyel-kulturerna och ersattes sedan i sin tur av snörkeramikkulturen (CWC). Kulturen fanns i ett område som begränsades av Elbes flodområde i väst, Vistula och Dnepr i öst samt Dnestr i söder. Man levde på boskapsskötsel, främst grisar till skillnad från trattbägarna som verkar ha varit mest inriktade på nötboskap. Bosättningarna var små med enkla grophus. Man begravde sina döda i gropar eller stenkistor, i visa fall återanvändes megalitgravar från tidigare kulturer. Bland gravgodsen fanns de typiska klotamfororna samt stenyxor och delar av eller hela djur. Klotamfora-kulturen har av vissa forskare setts som den bakomliggande kulturen i en germansk-baltisk-slavisk kulturell enhet i området. Människor från denna kultur kan enligt Wikipedia i ett sent skede, mellan ca 2950 och 2350 fvt, ha migrerat österut mot den ryska stäppen från ett område i Volynien i nuvarande västra Ukraina och östra Polen.[1]

DNA

DNA från lämningar från klotamfora-kulturen har undersökts i flera omgångar. 2017 publicerades en undersökning av femton olika individer vars mtDNA i huvudsak tillhörde haplogrupp H och olika undergrupper till U men J, W och K fanns också representerade. Dessa människor var genetiskt släkt med de neolitiska europeiska jordbrukarna och västliga jägare-samlare. En studie från 2018 redovisade resultat från tester av lämningar från 8 män från klotamfora-kulturen. De tillhörde Y-DNA haplogrupp I2a2a (3 st), I2a2 (2 st) samt I2, BT och CT. En studie av 15 skelett från en massgrav i södra Polen som kopplas till klotamfora-kulturen visade att alla åtta manliga individer tillhörde I2a-L801 (I2a1a1) medan de femton mtDNA-proverna tillhörde olika undergrupper till T, H, J, K, HV. De tillhörde alla samma släkt och beräknades ha varit 70% neolitiska jordbrukare och 30% västliga jägare-samlare (WHG).

SEINE-OISE-MARNE-KULTUREN (CA 3100 – 2000 FVT) - VÄSTRA FRANKRIKE, BRITANNIEN, SCHWEIZ OCH DANMARK, KOPPARÅLDERN

Seine-Oise-Marne-kulturen (ca 3100 – 2000 fvt) var den sista neolitiska och första kalkolitiska (kopparålders-) kulturen i norra Frankrike och södra Belgien. Den är mest känd för sina megalitiska gallerigravar där man ibland högg in bilder av kvinnofigurer, bröst, halsband och skaftade yxor. Kulturen hade handelsförbindelser med andra näraliggande kulturer och importerade flinta från Bretagne och Loire-området. Under kulturens senare period började man använda koppar. Deras gallerigravar hade en utformning som var vanlig över en större del av Europa och deras lerkärl hade en liknade utformning som de som framställdes i västra Frankrike från omkring 2600 fvt och även i Bretagne, Danmark och Schweiz.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Globular_Amphora_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Seine%E2%80%93Oise%E2%80%93Marne_culture

KLOCKBÄGARKULTUREN (CA 2800-1800 FVT) OCH SOM-KULTUREN (CA 2400-1600 FVT)

KLOCKBÄGARKULTUREN (CA 2800-1800 FVT) – ÖVERGICK I UNECITE (SAMMA DNA)

Den mogna klockbägarkulturens utbredning. Källa: Wikipedia.

Klockbägarkulturen (ca 2800-1800 fvt) är en arkeologisk kultur uppkallad efter de dryckeskärl som användes i början av den europeiska bronsåldern. Kulturen var enligt Wikipedia vitt spridd i Västeuropa från Iberiska halvön, till Sardinien och Sicilien, Brittiska öarna och slätterna vid mellersta Donau. Den var dock ingen enhetlig kultur, det fanns stora regionala skillnader i form av till exempel lokala begravningssätt, byggnadsstilar, ekonomi och typer av keramik. Kulturens typiska artefakter är inte inledningsvis distribuerade i ett sammanhängande område som vanligtvis är fallet för arkeologiska kulturer utan återfinns i avgränsade öar spridda över Europa. De är inte heller förknippade med någon särskild byggnadsstil eller begravningssed. Kulturen, eller fenomenet, skall dock senare möjligtvis ha smält samman till en enhet.

De tidigaste fynden, från 2700-talet fvt, av de speciella klockbägarna som definierar kulturen har hittats vid floden Tejos utlopp vid Lissabon i dagens Portugal. De verkar ha utvecklats från en lokal keramiktradition i detta område som i sin tur var inspirerad av keramik som tillverkades i Marocko och spreds till Iberiska halvön genom handels- och sjöfararkontakter. Klockbägarprodukterna spreds sedan sjövägen till Medelhavet där enklaver eller kolonier uppstod i sydvästra Spanien och södra Frankrike och sedan vidare till Po-dalen i Italien. Spridningen till Italien skedde antagligen via de gamla handelsvägarna i Alperna som tidigare hade använts för distribution av jadeityxor. Via en nordlig sjörutt spreds klockbägarkulturen utefter den franska Atlantkusten och vidare via Loire och Seine till nedre Rhen. Även detta var en gammal etablerad rutt för utbyte av stenyxor och det var via detta närverk som de sjöfarande klockbägarna nådde nedre Rhen omkring 2600 fvt.

Klockbägarna kom till Brittiska öarna runt 2500 fvt och den första kopparproduktionen där, som spårats till ön Ross Island i dagens Irland under perioden 2400 – 2200 fvt, var kopplad till klockbägarkeramik. På Ross Island gjöts de första kopparyxorna som användes på Brittiska öarna och man använde samma teknik som användes i Targus-området i Portugal och i västra och södra Frankrike vilket enligt Wikipedia tyder på att klockbägarnas spridning utefter gamla etablerade handelsrutter var direkt kopplad till sökande efter koppar och andra sällsynta råmaterial. Samtidigt som klockbägarna på Brittiska öarna alltså verkar ha kommit från Portugal påstås de enligt Wikipedia ha kommit med människor med ”stäpp-dna” från yamnaya-kulturen som fanns långt österut norr om Svarta havet och Kaspiska havet. Det här har anknytning till teorin om krigiska ”herdar från stäppen” som skall ha invaderat Central- och Västeuropa från öster och fört med sig både ett helt nytt DNA, de indoeuropeiska språken och hela bronsålderskulturen.

Den mest berömda brittiska platsen med anknytning till den här tiden är Stonehenge vars första ursprung som kultplats dateras till runt 3200 fvt men vars stensättning enligt Wikipedia uppskattas ha rests runt 2500-2000 fvt. Men just i dagarna när jag arbetade med de gamla neolitiska kulturerna i Europa presenterades bevis för att de stora stenarna i Stonehenge först hade rests i en stencirkel på en plats i Wales omkring 3500-3100 fvt och sedan tagits ner och fraktats till Stonehenge där de åter hade satts upp i den stora stencirkeln där. Detta betyder som jag förstår det att det inte var klockbägarna, som kom till öarna runt 2500 fvt, som var ursprunget för megalitkulturen på Brittiska öarna, utan snarare en utlöpare av Michelsberg-kulturen (ca 4400–3500 fvt) som var en maglitkultur.

Klockbägarkulturen spreds också till Donaubäckenet i dagens Ungern runt 2 500 fvt, jag antar personligen att det skedde genom en vidarespridning från Po-dalen i norra Italien. Där tog man till sig lokala keramikmodeller som sedan spreds tillsammans med de klassiska klockbägarna. Kulturen spreds sedan från Donaubäckenet nedför Rhen och österut in i dagens Tyskland och Polen. Öster om Rhen kom klockbägarna till områden där snörkeramik-kulturen fanns och de skall sedan enligt Wikipedia ha ersatt denna kultur fram till floden Vistula i dagens Polen.[1]

MIGRATION ELLER ASSIMILERING

Klockbägarkulturen var alltså varken geografiskt sammanhängande eller kulturellt särpräglad vilket fick 1900-talets forskare att strida om det var en avgränsad kultur eller inte och om den spreds genom människor som migrerade eller genom att andra existerande kulturer helt enkelt tog till sig vissa drag, som till exempel de karaktäristiska bägarna. På grund av klockbägarkeramikens ovanliga form och dess plötsliga framträdande i arkeologin tillsammans med andra artefakter i ett ”klockbägarpaketet” ansåg man länge att kulturen hade spridits genom att en folkgrupp hade migrerat över Europa. Arkeologen Gordon Childe såg klockbägarna som ett slags missionärer som spreds från Iberiska halvön och förde med sig kunskap om kopparmetallurgi. Stephen Shennan såg dem som en mobil kulturell elit som rörde sig över Europa och tog makten över infödingarna. Sangmeister (1972) såg klockbägarfolket som små grupper av mobila handelsmän och hantverkare. Heyd (1998) ansåg att klockbägarkulturen var en inträngling i södra Tyskland och att den existerande där samtidigt som den lokala snörkeramik-kulturen.

Amerikanska och brittiska arkeologer var sedan 1960-talet generellt skeptiska till förhistoriska migrationer och därför minskade tron på ett speciellt ”klockbägarfolk” och man lade i stället tyngdpunkten på kulturell spridning genom kontakt mellan olika grupper. Genom analyser av DNA under början av 2010-talet har man enligt Wikipedia dock börjat se att det faktiskt förekom migrationer och att klockbägarkulturen verkar ha spridits från Portugal i en komplicerad process där det ingick utforskning, kontakter, bosättningar och även spridning och assimilering till redan existerande lokala kulturer. Tre genetiska studier från 2015 (Haak et. al., Allentoft et.al. och Mathieson et.al.) gav stöd åt kurgan-teorin som förlade ursprunget för de första indoeuropéerna och deras språk till den Pontiska stäppen genom att koppla kurgan-teorin till ett folk med Y-DNA R1a och R som skulle ha trängt in i Västeuropa och ersatt de tidigare neolitiska jordbrukarna som man menade saknade dessa gener.

Olade et al. (2017) fann dock att det bara var en begränsad genetisk släktskap mellan klockbägare på Iberiska halvön och i Centraleuropa och att migration därför måste ha spelat en mindre roll i utbredningen från Portugal, däremot ansåg man att spridningen av den mogna klockbägarkulturen var starkt kopplad till migrationer. Detta anses enligt Wikipedia särskilt sant för Brittiska öarna där klockbägarkulturen skall ha fört med sig höga nivåer av ”stäpp-relaterat” genetiskt material (R) som på bara några få århundraden ersatte omkring 90% av den lokala genpolen som härstammade från mesolitiska jägare-samlare.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Bell_Beaker_culture

TEORIER OM SPRÅK

Frågan om var och hur de indoeuropeiska språken uppkom har kopplats samman med arkeologiska och genetiska undersökningar av klockbägarkulturen. Eftersom det var en kultur utan skriftspråk finns det inga bevis för vilket eller vilka språk som talades av människor som förknippas med denna kultur. Vissa forskare har föreslagit att de var bärare av den tidigaste indoeuropeiska kulturen eller att de talade ett språk som var ursprunget för de vaskoniska språken, en hypotetisk språkfamilj vars enda överlevande medlem skulle vara det baskiska språket. James Mallory (2013) har förknippat klockbägarkulturen med ett hypotetiskt kluster av indoeuropeiska dialekter som benämns ”nordväst-indoeuropeiska” och som skulle utgöras av föregångarna till de keltiska, germanska och baltoslaviska grenar av de indoeuropeiska språken. Den s.k. kurgan-teorin, som för fram idén att de indoeuropeiska språken skulle ha uppkommit bland stäppfolk inom yamnaya-kulturen, har alltså också kopplats samman klockbägarna som anses ha fört in ”stäpp-DNA” på de brittiska öarna.

Klockbägarkulturen följdes i Centraleuropa av Unetice-kulturen som var den tidigaste bronsålderskulturen och dateras till omkring 2400–1800 fvt.

DNA

Haak et al. (2015) rapporterade att klockbägare och människor i den efterföljande Unetice-kulturen hade mindre DNA från stäppfolket i yamnaya-kulturen än från den tidigare snörkeramik-kulturen (CWC). Författarna till studien tog detta som bevis för att de infödda invånarna i Västeuropa hade återuppblomstrat efter den tidigare yamnaya-expansionen. Allentoft et al. (2015) fann att människorna i klockbägarkulturen var nära genetiskt släkt med dem i snörkeramik-kulturen, Unetice-kulturen och den nordiska bronsåldern. En studie i Nature, Olade et al. 2018, påstod att klockbägarna nästan enbart hade Y-DNA R men att de allra första klockbägarna på Iberiska halvön inte hade något stäpp-DNA, alltså Y-DNA från haplogrupp R, alls.[1]

I Mathison et al. 2018 redovisades Y-DNA från sex män från cirka 2500-2000 fvt, fem från Tyskland och en från dagens Tjeckien, som hänförts till klockbägarkulturen. Fyra av de tyska klockbägarna tillhörde haplotyperna R1a1a-L51, R1a1a1-P310, R1a1a1a2-P312 (2 st) som tillhör den västliga gruppen av R1a. En tysk man från klockbägarkulturen och mannen från Tjeckien tillhörde R1a-L150 respektive R1a-PF6430 som härstammar från tiden före delningen mellan östlig och västlig R1a.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Bell_Beaker_culture

KALKOLITIKUM (KOPPARÅLDERN) RUNT SVARTA HAVET (CA 4500–2000 FVT)

KOPPARÅLDERN I ANATOLIEN, NORRA MESOPOTAMIEN OCH KAUKASIEN

MELID/ARSLANTEPE (FR 4000-TALET FVT) – STORT TEMPEL/PALATSKOMPLEX FRÅN KOPPAR/BRONSÅLDER

Melid (Arslantepe) i dagens östra Turkiet. Källa: Wikipedia.

Anatolien eller Mindre Asien är alltså det område i dagens Turkiet som sträcker sig från Egeiska havet i väst till armeniska höglandet i öst och från Svarta havet i norr till Taurusbergen och medelhavskusten i söder. För Anatoliens del räknar man med att kopparåldern (kalkolitikum), som avlöste neolitikum och föregick den tidiga bronsåldern, varade mellan cirka 5500 och 3300 fvt. I Anatolien representeras kopparåldern bland annat av arkeologiska fyndplatser som Hacilar, Istanbul Fikirtepe och Beycesultan i västra Anatolien, Mersin/Yumuktepe vid den nordöstra Medelhavskusten samt Norsuntepe i Taurusbergen. Kopparålderns bosättningar var i allmänhet direkta fortsättningar på de neolitiska bosättningarna och skillnaden verkar mest bestå just i att man i allt större omfattning började utvinna och använda koppar. Anatolien var också ett av de områden där man tidigast började använda brons och bronsåldern, som kom efter kopparåldern, räknas här från omkring 3300 till 1200 fvt. Anatolien hade god tillgång till koppar men inte tenn och kunskapen om bronsframställning skall ha spridits dit i slutet av 3000-talet fvt från Kura-Araxes-kulturen i Sydkaukasien. Skrivna källor för historien i Anatolien saknas fram till det att östra Anatolien kom under inflytande från Akkadiska riket på 2300-talet fvt.

Melid, som återfunnits vid den moderna utgrävningsplatsen Arslantepe, var ett betydande centrum i östra Anatolien under senare delen av kopparåldern. Platsen verkar ha blivit befolkad i början av kopparåldern och i slutet av perioden fanns ett monumentalt område med en enorm byggnad av lertegel på toppen av en kulle. Byggnaden hade dekorerade väggar men dess funktion har inte kunnat bestämmas. Under den sena Uruk-perioden (ca 3500–3100 fvt) hade området vuxit och omfattade ett stort tempel- och/eller palatskomplex. Melid var en del av ett större kulturområde med anknytning till norra Mesopotamien och orten som låg vid en biflod till Eufrat fungerade som en handelskoloni som förmedlade råmaterial till Sumer i södra Mesopotamien. Melid hade också kontakter med Leyla-Tepe (ca 4350–4000 fvt) som var en kopparålderskultur i Kaukasien. Runt 3000 fvt vittnar utgrävningar om vitt spridd förstörelse och bränder i Melid och därefter började keramik från Kura-Araxes-kulturen, som hade efterträtt Leyla-Tepe i Kaukasien, att uppträda i området.

Under sen bronsålder blev Melid ett administrativt centrum i kungariket Isuwa som existerade på 1000-talet fvt. Isuwa har inte efterlämnat några skriftliga källor och det är oklart om invånarna talade ett indoeuropeiskt språk, som luwierna och hettiterna i väst, eller om de var besläktade med hattier eller hurriter. Under den sena bronsåldern var Melid kulturellt kopplat till hurriterna, Mitanni-riket och hettiterna. Melid besegrades omkring 1350 fvt av hettiternas härskare Suppiluliuma I under hans krig med Tushratta som härskade över Mitanni-riket. Efter det hettitiska rikets fall blev Melid centrum i det luwiska nyhettitiska riket Kammanu. Staden tvingades sedan att betala

tribut till Assyrien under Tiglath-Pileser I (r. 1115–1077 fvt). Den assyriske kungen Sargon II (r. 722–705 fvt) plundrade staden 712 fvt. Vid ungefär samma tid invaderades Anatolien av kimmerer och skyter och Melids betydelse minskade.[1]

HAMOUKAR I NORRA MESOPOTAMIEN (FR. 4000-TALET FVT) – KANSKE HALAFIERNAS ÄTTLINGAR OCH HURRITERNAS FÖRFÄDER

Tidigare trodde man att utvecklingen av en civilisation med städer i Mesopotamien var beroende av ett jordbruk med konstbevattning och att den därför uppträdde först i samband med den sumeriska civilisationen i södra Mesopotamien, ner mot Persiska viken. Men genom utgrävningar mellan 1999 och 2010 i Hamoukar i norra Mesopotamien (i det nordostligaste hörnet av dagens Syrien) har man upptäckt en stad som var etablerad redan för cirka 6000 år sedan och som inte var beroende av Sumer. Ursprunget för staden verkar ha varit tillverkning av verktyg och liknande av obsidian, vilket skedde på platsen redan för cirka 6500 år sedan, samt handel med obsidianprodukter. Obsidian finns inte naturligt i området utan hämtades från berget Nemrut (i dagens Turkiet) omkring 17 mil norr om staden. Hamoukar ingick i ett handelsnätverk i norra Mesopotamien som var oberoende av städerna i söder som Ur och Uruk.

Hamoukar ligger omkring 27 mil från Göbekli Tepe, som vid den här tiden inte hade varit i bruk sedan omkring år 8000 fvt, men staden tillhörde som jag förstår det samma kultur som hade börjat utvecklats redan när människorna var jägare-samlare och Göbekli Tepe var deras stora kulturcentrum. Göbekli Tepe-kulturen utvecklades sedan som jag förstår det bland annat till Halaf-kulturen som jag gissar kan ha varit grunden för Hamoukar. Den första bosättningen på platsen har daterats till 4000-talet fvt, samtidigt med Ubaid- och den tidiga Uruk-perioden i södra Mesopotamien, och den utvecklades alltså till en stad runt 4000 fvt. Bland andra centra i samma område från samma tid fanns Nagar/Tell Brak som låg cirka 9 mil sydväst om Hamoukar och samma slags ”ögonfiguriner” har hittats i både Nagar och Hamoukar. Vid utgrävningar av Hamoukar har man också hittat fynd som visar att både staden och den näraliggande handelskolonin från Uruk förstördes i ett krig runt 3500 fvt.[2]

Hamoukar räknas enligt Wikipedia in bland viktiga platser i det område som senare dominerades av hurriterna.[3]

NAGAR/ TELL BRAK VAR EN AV NORRA MESOPOTAMIENS ÄLDSTA OCH STÖRSTA STÄDER (3000-TALET FVT)

Nagar (Tell Brak). Källa: Wikipedia.

Tell Brak är en arkeologisk fyndplats där Nagar, en av norra Mesopotamiens äldsta städer, har återfunnits. Nagar startade som en liten bosättning under 6000-talet fvt och växte till en av de största städerna i området under 3000-talet fvt, men det är okänt vad den kallades då. Den äldsta staden hade stora monumentala byggnader och verkar ha styrts av ett råd som leddes av stadens äldste. Redan från sin tidigaste period var Nagar/Tell Brak ett religiöst centrum, staden var en av de tidigaste platser där man utövade organiserad religion i norra Mesopotamien. Ögon-templet i staden, uppkallat efter fynden av speciella figuriner med ögon som antagligen användes som

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Melid
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Hamoukar
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Hurrians.

votivgåvor, var unikt i Bördiga halvmånen och mycket berömt. Där dyrkades en gudinna, det är inte känt vilken men man har spekulerat över att det var den sumeriska Inanna. Ögonfigurinerna kan hur som helst ha symboliserat en allseende himmelsgudinna.

DARKVETI-MESHOKO (CA 4500 FVT) – FÖRSTA JORDBRUKARNA I NORDVÄSTRA KAUKASIEN MED DNA FRÅN ANATOLIEN OCH KAUKASISKA JÄGARE-SAMLARE (AF+CHG)

I södra Kaukasien, söder om bergskedjan Stora Kaukasus, hade jägarna-samlarna börjat tillämpa ett bofast liv med jordbruk redan ca 6000 fvt under Shulaveri-Shomu-kulturen (s 82). Norr om Kaukasus verkar det ha dröjt ytterligare omkring 1500 år innan de första bönderna etablerade sig. De tidigaste fynden av bönder har upptäckts i Unakozovskaya-grottan och de dateras till ca 4600 fvt. Enligt Wang et al. 2019 hade bönderna i Unakozovskaya (där definierat som Eneolitihic_Caucasus) omkring 30-60% gener från inhemska kaukasiska jägare-samlare (CHG) och 40-70% gener från anatoliska bönder (AF). Det troligaste är att bönder från Anatolien invandrade till norra Kaukasien och blandade sig med de inhemska jägarna-samlarna där. Individerna i Unakozovskaya-grottan var enligt Wang et al. 2019 kopplade till Darkveti-Meshoko-kulturen i nordvästra Kaukasien (ca 4500 fvt). Arkeologer ansåg först att denna kultur hade varit en del av Maykop-kulturen men numera ser man den som en direkt föregångare till Maykop. De första bönderna i norra Kaukasien var alltså som det verkar en östlig del av samma rörelse från Anatolien som spred jordbruket västerut till Europa där de blandade sig med de jägare-samlare (WHG) som redan fanns där på samma sätt som de anatoliska bönderna tydligen blandade sig med de inhemska jägarna-samlarna i Kaukasien (CHG).

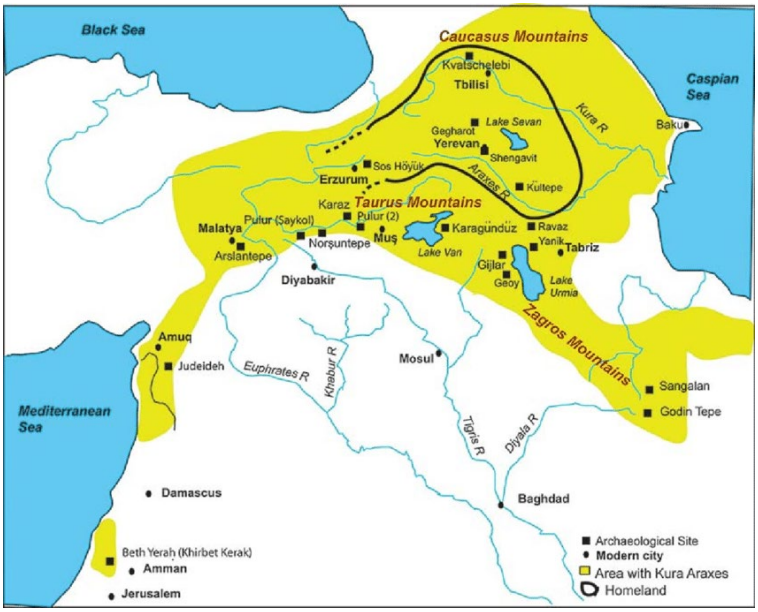
LEYLA-TEPE-KULTUREN I SÖDRA KAUKASIEN (CA 4350–4000 FVT) – KURGANER, METALLHANTERING, KOPPLINGAR TILL MAYKOP, NORRA UBAID OCH SÄRSKILT ÖSTANATOLISKA CENTRA SOM MELID/ARSLANTEPE

Leyla-Tepe-kulturen (ca 4350–4000 fvt) var en kopparålderskultur i södra Kaukasien, i dagens Azerbajdzjan och Georgien. På de arkeologiska fyndplatser som förknippas med kulturen har man hittat tidiga exempel på begravningar med kurganer, ett slags gravhögar, som dateras till cirka 4000 fvt. Leyla-Tepe-kulturen har kopplats samman med norra Ubaid-perioden i östra Anatolien som fanns på platser som Melid/Arslantepe (s 115). Leyla-Tepe-kulturen kan enligt Wikipedia ha grundat Maykop-kulturen i norra Kaukasien. Ryska forskare har funnit likheter mellan Leyla-Tepe, Maykop och Tel Khazneh I i Syrien från 3000-talet fvt. Keramiken från Leyla-Tepe-kulturen är mycket lik ”'Chaff-Faced Ware” från norra Syrien och Mesopotamien, speciellt den som hittats i Amuq F. Liknande keramik har också hittats i Kultepe i Azerbajdzjan.

Leyla-Tepe-kulturen innebar också uppkomsten av den första lokala metallurgin i Kaukasien. Detta kan delvis men inte helt knytas till invandrare från Uruk som kom till området runt 4500 fvt. Aktuell forskning visar snarare kopplingar till tidigare traditioner som Ubaid- och Ubaid-Uruk-perioderna. Metalltillverkningen i Leyla-Tepe-kulturen var mycket sofistikerad redan från början med många bronsföremål. Kvalitén på metallhantverket i området ökade sedan ytterligare i och med Kura-Araxes-kulturens genomslag.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Leyla-Tepe_culture

KURA-ARAXES-KULTUREN I SÖDRA KAUKASIEN (CA 4000–2000 FVT) - KOPPLAD TILL MAYKOP-KULTUREN NORR OM KAUKASUS

Kura-Araxes-kulturens kärnland och största utbredning. Källa: M.S. Rothman, H. Simonyan 2015.[1]

Kura-Araxes-kulturen (ca 4000–2000 fvt) var en kultur som bland annat fanns i söder om bergskedjan Stora Kaukasus. Vissa forskare vill förelägga starten på Kura-Araxes ända bakåt till omkring 4250 fvt baserat på utgrävningsfynd i Ovçular Tepesi. De tidigaste spåren av kulturen har hittats på Ararat-slätten i dagens östra Turkiet och västra Armenien. Den spreds sedan norrut in i Kaukasien runt 3000 fvt. Kura-Araxes-kulturen har namngetts efter floderna Kura och Araxes i Kaukasien. Denna kultur omfattade redan tidigt ett enormt område på omkring 100 gånger 50 mil i dagens södra Kaukasien och utvidgades senare till västra Georgien, nordvästra Iran, nordöstra Kaukasien, östra Turkiet och in i dagens Syrien. Kura-Araxes gav upphov till den senare Khirbet Kerak-kulturen i Syrien och Kanaan efter Akkads fall runt 2100 fvt.

Kura-Araxes-kulturen är komplex och dess uppkomst är omdebatterad. Den föregicks av den neolitiska Shulaveri-Shomu-kulturen i Kaukasien men det fanns många skillnader mellan de två och kopplingen mellan dem är oklar. Eventuellt utgjorde Sioni-kulturen i dagens östra Georgien en övergångsfas mellan de två eftersom dess kulturlager ligger mellan Shulaveri-Shomu och Kura-Araxes i detta område. Utifrån analyser av olika kulturlager har man tidsbestämt Sioni-kulturen till omkring 4000 fvt. Enligt Wikipedia ser dagens forskare Kura-Araxes som en inhemsk kaukasisk kultur som utvecklades under en lång period men som samtidigt tog in influenser från främmande kulturer, kanske så långt tillbaka som den mellersta Uruk-perioden (ca 3800–3400 fvt).

Kura-Araxes-kulturen spreds ganska snart, runt 3500–3300 fvt, västerut mot Erzurum-slätten östra Anatolien i dagens Turkiet, mot sydväst till Kilikien i sydöstra Anatolien vid Medelhavet och mot sydöst till området runt Van-sjön och in i dagens nordvästra Iran från ca 3000 fvt. Slutligen spreds kulturen till dagens Syrien och Palestina. Kura-Araxes spridning kan ha underlättats av ”Uruk-kollapsen” runt 3100 fvt i slutet av Uruk-perioden i Mesopotamien.

Från början verkar bosättningarna i Kura-Araxes-kulturen ha legat utefter floddalar men så småningom började man expandera in i höglandsområden vilket har tolkats som att man diversifierade sin ekonomi och tillämpade både odling på lägre områden och kreatursskötsel i mer höglänta bergsområden. Shengavit i dagens Armenien var en stor boplats eller stad i Kura-Araxes-kulturen och den var bebodd från omkring 3200 fvt till 2500 eller 2200 fvt. Under mitten av 2000-talet fvt (ca

[1] https://www.researchgate.net/figure/Distribution-map-of-extent-of-the-Kura-Araxes-cultural-tradition_fig1_283867750

2600–2300 fvt) byggde man i Martqopi i dagens Georgien en speciell slags gravhögar som är utmärkande för Kura-Araxes-kulturens senare utveckling. Dessa högar var mycket stora, ofta 20–25 meter höga och 200–300 meter i diameter och de innehöll särskilt rika gravgåvor som guld, silver och juveler.

Kura-Araxes-kulturens ekonomi byggde på jordbruk och boskapsskötsel, speciellt nötboskap och får och i senare faser även hästar. Före Kura-Araxes har man inte funnit ben från hästar i södra Kaukasien men runt 3300 fvt blev de vitt spridda och man kan se tecken på domesticering. Man framställde också vin, vilket kan spåras ända tillbaka till den tidigare Shulaveri-Shomu-kulturen i området. I de tidigaste faserna av Kura-Araxes hade man liten tillgång till metaller och metallhanteringen i till exempel Leila Tepe-kulturen var i jämförelse mycket mer sofistikerad. Under senare faser utvecklades dock metallurgin mycket i Kura-Araxes-kulturen och den kom att starkt påverka näraliggande regioner. Man arbetade med koppar, arsenik, silver, guld, tenn och brons.

Människorna i Kura-Araxes-kulturen sysslade med handel med bland annat Mesopotamien och Mindre Asien och deras metallprodukter har hittats från flodområdena runt Volga, Dnepr och Don-Donets i norr till Syren och Palestina i söder och Anatolien i väst. Även Kura-Araxes karakteristiska svarta och röda keramik med geometriska mönster spreds via handelsleder till angränsande kulturer. Kura-Araxes stod också för spridningen av vinbägare utformade som kalkar och stora keramikkärl som användes för vinframställning. Kura-Araxes-kulturens spridning söderut tros av vissa forskare främst ha skett genom Mitanni-riket och hurriterna, som i så fall var en sammansmältning och fortsättning på Kura-Araxes-kulturen. Mitanni-riket (ca 1500–1300 fvt) existerade dock mycket senare än slutpunkten för Kura-Araxes som anges till omkring 2000 fvt.

Kura-Araxes-kulturen var nära knuten till den ungefär samtidiga Maykop-kulturen som fanns norr om Kaukasus och de två kulturerna verkar ha påverkat varandra. Undersökningar av forntida DNA har också visat att människor i Kura-Araxes söder om och Maykop norr om Kaukasus hade samma genetiska sammansättning.[1] Kura-Araxes tillämpade olika gravsätt, runda och rektangulära gravar, släta gravar i gropar och stenkistor samt gravhögar, kurganer – en blandning som anses tyda på en blandad etnisk och språklig befolkning i en kultur som utvecklades genom att inkludera olika äldre kulturer.

Man vet inte exakt vilka kulturer som ingick i Kura-Araxes-komplexet och det är inte heller känt vilket eller vilka språk man talade. De två mest spridda teorierna är att man talade ett språk med koppling till hurritiska-urarteiska och/eller anatoliska (indoeuropeiska) språk. Andra har föreslagit att man talade kartveliska, nordöst-kaukasiska eller semitiska språk som även talades i regionen.[2]

I en vetenskaplig rapport med titeln ” Regarding ritual behaviour at Shengavit, Armenia” från 2015 beskrev författarna S. Rothman och H. Simonyan arkeologiska fynd från Kura-Araxes-kulturen som ger antydningar om kulturens trosuppfattningar.[3] I rapporten konstaterar man att det mesta om Kura-Araxes kultur fortfarande är okänt men att det lilla som man vet främst har utlästs från arkeologiska fynd i Främre Orientens bergstrakter i kärnlandet i Kaukasien och nordöstra Turkiet, samt i kulturens stora spridningsområde i hela Taurusbergen, Zagrosbergen, söder om Kaspiska havet, norr om Kaukasus samt ner i Jordandalen från omkring 3500 till 2450 fvt. Författarna till rapporten konstaterar att det verkar ha funnits en gemensam kärna av en delad identitet bland människor i denna - både geografiskt och tidsmässigt - enormt utbredda kultur men att det också fanns betydande lokala variationer. Man ser också de som tillhörde kulturen utanför kärnlandet som utvandrare från hemlandet och därför som avskilda etniska grupper i de nya bosättningsområdena. Trots att de levde i helt olika miljöer i de nya områdena förenades de av en gemensam tradition inom keramiktillverkning som spände över hundratals år och enorma geografiska avstånd.

---

[1] Wang et al. (2019): Ancient human genome-wide data from a 3000-year interval in the Caucasus corresponds with eco-geographic regions

[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Kura%E2%80%93Araxes_culture

[3] https://www.researchgate.net/publication/283867750_Regarding_ritual_behaviour_at_Shengavit_Armenia

I rapporten beskriver Rothman och Simonyan spår efter en religiös kultur inom Kura-Araxes som både fanns i hemmen i form av en personlig kult och i mer offentliga byggnader. Den religiösa kulturen tolkas genom byggnader, föremål och mönster på keramik och bland slutsatserna finns att mat och dryck spelade en roll i ritualer. Kulten verkar ha haft sitt centrum i härden, både i hemmen och i gemensamma byggnader. Man kan jämföra detta med kulturen i Lepenski Vir, som visserligen existerade långt före och långt bort från Kura-Araxes, men som liksom Kura-Araxes hade en koppling till Anatolien och kanske i förlängningen också till Göbekli Tepe. I Lepenski Vir verkar elden också ha varit central, så till den grad att man kanske inte ens bodde i de första byggnaderna utan främst använde dem för att hysa heliga eldar (s 84). I Kura-Araxes var kulten av elden också kopplad till offer eller dyrkan av säd som förbrändes. Elden, säden och brödet som bakades till fest är verkligen grundläggande företeelser i en jordbrukskultur. Som vi såg introducerades kanske även vinkalken genom Kura-Araxes-kulturen, brödet, vinet och vinkalken är fortfarande heliga i kristendomen.

Bland symbolerna från Kura-Araxes fanns, som överallt under tusentals år, gudinnefiguriner. Andra vanliga föremål som man hittar är avbildningar av djur, till exempel får och tjurhuvuden. En skål från Shengavit är dekorerad med målningar som tolkas som centrala i kulten. På utsidan finns trianglar och ett intrikat zick-zack-mönster som verkar ha koppling till rituella delen av kulturen. På insidan av skålen avbildas långnäbbade fåglar, ormar och något som tolkas som en svastika. I centrum finns en tredelad figur i en cirkel, bilden sägs avbilda en ojagh, en inbyggd keramisk härd som tydligen var central i kulturen.

Skål från Kura-Araxes-kulturen. Källa: M.S. Rothman, H. Simonyan 2015.

Fåglarna och ormarna fanns redan på stenstoderna i Göbekli Tepe och svastikan var en vitt spridd symbol inom gudinne-kulturerna, till exempel i de europeiska Vinca och Cucuteni-Trypillia-kulturerna från omkring 5000 fvt samt i Samarra-kulturen i norra Mesopotamien från cirka 5500 till 4800 fvt.

Enligt Rothman och Simonyan skiljde sig gravarna i Kura-Araxes-kulturen från dem i till exempel Arslantepe där man har hittat många metallobjekt i en kunglig grav som tillhörde norra Uruk-kulturen. I Kura-Araxes-kulturens Shengavit saknas däremot metallföremål i samband med härdar och ofta även i gravarna, trots att kulturens framgång till stor del anses härstamma från deras skicklighet i metallhantering.

KHIRBET KERAK I DAGENS ISRAEL – UTLÖPARE AV KURA-ARAXES (CA 3300–2200 FVT)

Khirbet Kerak eller Beth Yerah (mångudens hus) (ca 3300–2200 fvt) är en arkeologisk fyndplats från tidig bronsålder vid södra stranden av Gennesaretsjön i dagens Israel. Ruinkullen (tellen) är en av de största i Levanten. Samma typ av bronsålderskeramik som man hittat i Khirbet Kerak har också återfunnits på andra fyndplatser i Levanten som Jeriko och Ugarit. Kulturen i Khirbet Kerak verkar vara en levantinsk version av den tidiga sydkaukasiska Kura-Araxes-kulturen och arkeologiska fynd tyder på en invandring till Levanten av människor från östra Anatolien och området vid övre Eufrat. Khirbet Kerak var ett urbant centrum under tidig bronsålder och man har funnit bevis för handelsförbindelser med Egypten från omkring 3000 fvt. I staden fanns en stor cirkelformad

byggnad som man har identifierat som ett gemensamt sädesmagasin där man beräknar att upp till 1700 ton säd kan ha lagrats.[1]

MAYKOP (CA 3700–3000 FVT) – RIKA KURGAN-GRAVAR

Maykop-kulturens utsträckning. Källa: Wikipedia.

Maykop-kulturen (ca 3700–3000 fvt) var en betydande arkeologisk bronsålderskultur i västra Kaukasien. Den sträckte sig från Kura-floden och norrut till Tamanhalvön i dagens sydvästra Ryssland mellan Azovska sjön i norr och Svarta havet i söder. Kulturen har fått namn efter en gravhög, kurgan, som hittades nära orten Maykop. Gravhögen innehöll en man som man tror varit en prästkung och två kvinnor samt rika gravgåvor som till exempel tjurfiguriner av guld och silver. Man tror att graven anlades ungefär samtidigt med mellersta och sena Urukperioden i Mesopotamien, omkring 3700–3100 fvt.

Maykop-kulturen gränsade till Kura-Araxes-kulturen i söder och i norra delen av sitt område samexisterade man med Novotitarovskaya-kulturen (ca 3300–2700 fvt) som var halv-nomader som också bedrev en del jordbruk. Novotitarovskaya hänförs till yamnayakulturen, ett större kulturkomplex som av vissa förknippas med tillkomsten av det ursprungliga indoeuropeiska språket. Novotitarovskaya-människorna hade ett särskilt gravskick med vagnbegravningar, en egen distinkt slags keramik samt metallobjekt som kopplas till deras kontakter med Maykop-kulturen.

Enligt Wikipedia liknar artefakter från Maykop-kulturen fynd från Tell Khazneh i norra Syrien som uppkom runt 4000 fvt. Man har också funnit likheter med Leyla Tepe-kulturen (ca 4350-4000 fvt och det har spekulerats i att Leyla Tepe skulle ha grundat Maykop-kulturen. Maykop-kulturen tillverkade djurfigurer enligt en egen speciell stil som har setts som en prototyp för senare kulturer som skyter, sarmater och kelter som kom ett par tusen år senare. Man har också hittat hällristningar från Maykop-kulturen som ännu inte har tolkats.

Människorna i Maykop-kulturen var bofasta jordbrukare som mest hade grisar och nötboskap. De använde inte hästar som rid- eller dragdjur. Maykop-kulturen byggde några av de äldsta terrasserna för odling under 3000-talet fvt och dessa användes sedan av andra kulturer som skyterna långt senare. Några av de äldsta vagnshjulen i världen har också hittats i kurganer i samband med Maykop-kulturen. Det äldsta bronssvärdet som hittats, som daterats till omkring 3400 fvt, härstammar från Maykop-kulturen. Det äldsta stränginstrumentet skall också ha hittats i den här kulturen.

Maykop-kulturen tillämpade alltså begravningar i gravhögar, så kallade kurganer. Detta gravskick har kopplats till den första indoeuropeiska kulturen som skulle ha uppstått på den Pontisk-kaspiska stäppen norr om Svarta havet enligt kurgan-teorin, men människorna i Maykop talade som man tror inte ett indoeuropeiskt språk och kulturen byggde enligt ryska forskare på element från södra Kaukasien som hade sitt ursprung i norra Syrien och östra Anatolien och den s.k. Uruk-expansionen. Andra forskare har däremot pekat på influenser från Iran och Centralasien. På senare tid (2004) har man enligt Wikipedia upptäckt några mycket gamla kurganer (gravhögar) från början av 3000-talet fvt (runt 4000 fvt) i Soyuqbulaq i Azerbajdzjan i södra Kaukasien som tillhör Leyla-Tepe-kulturen (s 117). Arkeologer har funnit viktiga likheter mellan dessa kurganer och senare

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Khirbet_Kerak

motsvarigheter i Maykop-kulturen. Man har dragit slutsatsen att stammar från Leyla-Tepe-kulturen migrerade norrut i mitten av 3000-talet fvt och spelade en viktig roll i uppkomsten av Maykop-kulturen i norra Kaukasien.[1] Den närmaste motsvarigheten till Maykop-kulturen, både genetiskt och kulturellt, verkar dock ha varit Kura-Araxes i södra Kaukasien.

DNA

Enligt Wang et al. (2019) hade människorna i Maykop precis samma genetiska profil som de första bönderna i Unakozovskaya norr om Kaukasus (s 117) och i Kura-Araxes söder om Kaukasien (s 118). Maykop och Kura-Araxes tillhörde tydligen samma grupp av människor och var ättlingar till de första jordbrukarna som koloniserade norra Kaukasien från Anatolien. Detta skulle kunna innebära att de talade någon form av ”anatoliska”, de anatoliska böndernas indoeuropeiska språk. Maykop och Kura-Araxes hade ingen genetisk koppling till nomader från den Pontisk-kaspiska stäppen som till exempel yamnaya som uteslutande hade Y-DNA R, utan deras Y-DNA tillhörde haplogrupperna L, J2 och G2 som var typiska för neolitiska grupper i Anatolien och Kaukasien.

NOVOSVOBODNAYA (CA 3600–3000 FVT)

Novosvobodnaya-kulturen (ca 3600–3000 fvt enligt Rezepkin) florerade i samma område och under samma tid som Maykop-kulturen. Kulturens ursprung har varit omtvistat. Enligt en teori var den en variant av Maykop-kulturen. Enligt arkeologen Alexander Rezepkin var Novosvobodnaya däremot en egen avskild kultur som kan ha haft anknytning till trattbägare eftersom han såg likheter mellan deras keramik och keramik från trattbägarkulturen i Tyskland och Danmark.[2] Genom analyser av förhistoriskt DNA har Wang et al. (2019) dock visat att Novosvobodnaya hade samma genetiska ursprung som Kura-Araxes- och Maykop-kulturerna med en kombination av kaukasiska jägare-samlare (CHG) och anatoliska bönder.

Detta utesluter dock inte som jag ser det att människor i Novosvobodnaya-kulturen kan ha haft någon slags kulturell förbindelse med trattbägare (snörkeramiker) i Ukraina som hade invandrat från norra Europa via Polen. Om denna kontakt även gav avtryck i det genetiska materialet är svårt att se utifrån nuvarande information om mtDNA eftersom både bönderna i Europa och i Kaukasien härstammade från Anatolien och deras DNA därför delvis bör ha haft samma profil.

Genom Alexander Rezepkins utgrävningar har man även hittat det äldsta kända bronssvärdet, daterat till omkring 3400 fvt, i en kurgan (gravhög) nära Novosvobodnaya. Innan denna upptäckt var de äldsta kända bronssvärden från Melid/Arslantepe i Anatolien som dateras till omkring 3300 fvt. Melid/Arslantepe hade tidigare i historien kontakter med Leyla-Tepe-kulturen och Maykop och Novosvobodnaya ingick alltså ett gammal kulturellt nätverk som sträckte sig från Anatolien till Kaukasien och kanske också hade förgreningar mot Ukraina och trattbägarkulturen där. Genom Rezepkins utgrävningar har man också i samband med Maykop/ Novosvobodnaya hittat den äldsta pelaren, det äldsta stränginstrumentet av trä som dateras till mitten av 3000-talet fvt samt från ungefär samma tid de äldsta polykroma väggmålningarna i gravar.

DOLMEN-KULTUREN I NORDVÄSTRA KAUKASIEN (CA 3000–2000 FVT) – LIKHETER MED VÄSTEUROPEISKA MEGALITER

Megalitgravar i form av dösar (eng. dolmen) uppkom först i sydvästra Europa i samband med La Almagra-kulturen på Iberiska halvön (s 106). Detta gravskick spreds sedan till västra och norra Europa med trattbägarkulturen (s 109). I Kaukasien har man funnit mängder av lämningar av megaliter, dösar och stenlabyrinter som dateras till mellan cirka 3000 och 2000 fvt och som har stora likheter med megalitgravar i västra och norra Europa. Om, och i så fall hur, dösarna i Kaukasien har någon koppling till sina motsvarigheter i Europa har inte kunnat fastslås.

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Maykop_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Alexei_Rezepkin

Dös från Gelendzhik vid Svarta havet i västra Kaukasien. Källa: Wikipedia.

Dösarna i Kaukasien är antingen kvadratiska, trapetsformade, rektangulära eller runda. Alla dösar har en port eller öppning i mitten av fasaden. Öppningen är oftast rund men kan också vara kvadratisk. Man hittar nästan alltid stenblock som har använts för att tillsluta öppningen i samband med dösarna, i vissa fall är dessa fallosformade. Framför dösarna finns en inhägnad gårdsplan som man tror användes för religiösa ritualer. En ganska vanlig dekoration som återfinns på hällen med porten beskrivs som ett överstycke som hålls uppe av två kolumner. Man har också hittat par av bröst som huggits ut i relief på vissa av dösarna och som oftast finns ovanför de två kolumnerna som avbildas på hällen med portöppningen.[1] Liknande inhuggna bröst och andra kvinnliga/gudinne-symboler har också återfunnits på megalitstrukturer i Seine-Oise-Marne-kulturen (ca 3100 – 2000 fvt) från norra Frankrike och södra Belgien (s 111).

Det fanns uppenbarligen en mycket gammal och mycket utbredd kult av den stora modern, fertilitet, födelse och återfödelse i både Europa och Främre Orienten. Dekorationer på dösarna i Kaukasien med pelare och överstycke och bröst kan ha symboliserat ett tempelområde tillägnat den stora modergudinnan, kanske templet i Melid/Arslantepe i Anatolien. Kopplingen mellan Melid i Anatolien och Kaukasien fanns redan under Leyla-Tepe-kulturen på 4000-talet och Leyla-Tepe var i sin tur kopplad till Kura-Araxes och Maykop.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Dolmens_of_the_North_Caucasus

JÄGARE-SAMLARE NORR OM SVARTA HAVET BLEV ANTINGEN BÖNDER ELLER BEHÖLL DET GAMLA LIVET (CA 6500-3000 FVT)

BUG-DNESTR-KULTUREN (CA 6300–5000 FVT) I DAGENS MOLDAVIEN OCH UKRAINA – INHEMSKA JÄGARE-SAMLARE SOM TOG TILL SIG JORDBRUK FRÅN CRIŞ-KULTUREN

Den arkeologiska Bug–Dnestr-kulturen (ca 6300–5000 fvt) utvecklades i dagens Moldavien och Ukraina runt floderna Dnestr och södra Bug. Även om kulturen förändrades under cirka 1300 år var människorna i området i stort sett desamma. De levde som jägare och fiskare och började tillverka keramik från omkring 6200 fvt med en teknik som tydligen hade utvecklats långt österut vid Bajkalsjön och som sedan hade anammats av jägare-samlare i vid mellersta Volga. Bug–Dnestr-kulturens keramikkärl hade spetsiga bottnar och hade utvecklats för att användas över öppen eld. Bug–Dnestr-kulturen påverkades sedan av bönder från Criş-kulturen i dagens Rumänien som invandrade från området vid Karpaterna omkring 5700 fvt. Man kopierade Criș-kulturens keramikkärl, började odla enkorn, emmer och spelt samt började med boskapsskötsel, några av de tidigaste lämningarna av domesticerade växter och djur på den Pontisk-kaspiska stäppen kommer från boplatser från Bug–Dnestr-kulturen.[1]

DNEPR–DONETS-KULTUREN - FRÅN JÄGARE-SAMLARE TILL JORDBRUKARE UNDER TUSEN ÅR, KONTAKTER MED KAUKASUS (CA 5200–4000 FVT)

Dnepr–Donets-kulturen (ca 5200–4000 fvt). Källa: Wikipedia.

Dnepr-Donets-kulturen fanns norr om Svarta havet, utefter floderna Dnepr och Donets som är en biflod till Don, och denna kultur är enligt engelska Wikipedia känd från omkring 200 fyndplatser. De började hålla nötboskap, får och getter från omkring 5200 fvt. Andra husdjur skall ha varit grisar och hundar. Under de följande århundradena spreds domesticerade husdjur från Dnepr österut mot Volga och Uralområdet där de uppträdde omkring 4600 fvt. Dnepr-Donets-kulturen skall sedan ha börjat bedriva jordbruk från omkring 4200 fvt. Dnepr-Donets-kulturen skall ha uppvisat en snabb befolkningsökning och expansion i alla riktningar och skall slutligen ha absorberat alla andra lokala neolitiska grupper i området. Föremål i gravar visar att man hade kontakter med Kaukasus.

Dnepr-Donets-kulturen uppvisar likheter med bland annat Khvalynsk- och Sredny Stog-kulturerna. Ett mycket större område med samhörig kultur kan därför antas från övre Vistula till nedre halvan av Dnepr och vidare till mellersta och nedre Volga. Dnepr-Donets är däremot enligt Wikipedia tydligt skild från Cucuteni-Trypillia-kulturen som fanns i dagens Ukraina från cirka 3500 fvt till cirka 3000 fvt. Dnepr-Donets-kulturen avlöstes av och absorberades av sin granne i öster, Sredny Stog-kulturen, efter att de två hade samexisterat under några hundra år. Även Mikhaylovka-kulturen, Novodanilovka-gruppen och Kemi Oba-kulturen skall enligt Wikipedia visa tecken på att vara fortsättningar från Dnepr–Donets-kulturen.[2] Jag gissar att Dnepr-Donets-kulturen också kan ha utvecklats genom kontakter med Bug-Dnester-kulturen som alltså i sin tur hade uppkommit genom inflytande från den neolitiska Criş-kulturen.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Bug%E2%80%93Dniester_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Dnieper%E2%80%93Donets_culture

SREDNY STOG-KULTUREN (CA 4500–3500 FVT) – SNÖRKERAMIK, STRIDSYXOR

Sredny Stog-kulturen. Källa: Wikipedia.

Dnepr-Donets-kulturen uppslukades alltså av Sredny Stog-kulturen. Människorna i Sredny Stog-kulturen levde ett slags halvnomadiska liv med temporära bosättningar. Den sovjet-ukrainske arkeologen Dmytro Telegin delade in kulturen i två kronologiska faser. I fas II (ca 4000–3500 fvt) använde man snörkeramik och stridsyxor av sten av en typ som av vissa har associerats med indoeuropeiska kulturer längre västerut. Sredny Stog-kulturen använde sig dock inte av gravhögar, kurganer, som enligt kurgan-teorin var kännetecknande för de människor som tros ha talat och spridit det indoeuropeiska urspråket.[1]

Man har spekulerat i att hästen skulle ha domesticerades i Sredny Stog-kulturen, vilket skulle ha gett upphov till ett indoariskt eller indoeuropeiskt segerrikt ”paket” med krigare till häst och med stridsvagnar med ekerhjul som skall ha erövrat hela Europa med sina teknologiskt överlägsna bronssvärd. Arkeologiska fynd tyder dock på att hästar enbart jagades och användes som mat och inte som domesticerade dragdjur i Sredny Stog.[2] Sredny Stog-kulturen avlöstes enligt Wikipedia av yamnaya-kulturen.

DNA

Analyser av förhistoriskt DNA från Ukraina som har hänförts till Sredny Stog-kulturen (Ukraine_Neolithic hos Yang 2019) visar på en liknande profil under neolitisk tid som under den föregående mesolitiska (jägarstenåldern). Människorna hade mest genetiskt arv från s.k. västliga jägare-samlare (WHG) med en mindre andel från kaukasiska jägare-samlare (CHG). Västliga jägare-samlare hade samma profil som fanns hos jägare-samlare i Motala (SHG). Hos jägare-samlare längre österut, i dagens Ryssland, ökade andelen som kopplas samman med kaukasiska jägare-samlare (CHG) och den västliga WHG-delen minskade. Det verkar som man, trots att man som i Dnepr-Donets-kulturen började hålla tamdjur och senare bedriva jordbruk, inte blandade sig genetiskt med de tidiga jordbrukarna som hade anatoliskt ursprung.

Ett undantag finns i ett fynd från Alexandria i Ukraina under kopparåldern som dateras till ca 4045–3974 fvt (Mathieson et al. 2018). Denna man (I6561) hade Y-DNA av typen R1a1-M417 som förknippas med östliga jägare-samlare och han var dessutom en av de första jägare-samlare från Ukraina som man har hittat som hade en betydande andel DNA från de tidiga europeiska bönderna. I övrigt verkar männen bland jägare-samlare i Ukraina under neolitikum främst ha haft Y-DNA av typerna R1, I2a1 och I2a2 som redan fanns hos jägare-samlare vid Järnporten ca 9500 fvt.

NOVODANILOVKA-GRUPPEN (CA 4400–3800 FVT) – EN UTLÖPARE TILL SREDNY STOG

Novodanilovka-gruppen (ca 4400–3800 fvt) fanns i samma område som Sredny Stog vid nedre Dnepr och på Ukrainas stäpp. Deras gravar liknar gravarna i Sredny Stog men är mer utarbetade med stenkammare. De har också rika gravgods i form av vapen av flinta, koppar och sten samt

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sredny_Stog_culture
[2] https://www.researchgate.net/publication/291379676_Dereivka_and_the_problem_of_horse_domestication

armband av koppar. Novodanilovka kan ha varit en rikare del av Sredny Stog-kulturen snarare än en egen avskild kultur.[1]

KEMI OBA-KULTUREN (CA 3700–2200 FVT) – KURGANER, JORDBRUK

Kemi Oba-kulturen (ca 3700–2200 fvt). Källa: Wikipedia.

Kemi Oba-kulturen (ca 3700–2200 fvt) fanns vid Azovska havet där floderna Bug och Dnepr rinner ut i Svarta havet. De hade kontakter med Maykop-kulturen som de importerade varor från och verkar också ha haft starka kopplingar till den näraliggande yngre Mikhaylovka-kulturen. Människorna i Kemi Oba tillämpade både kreatursskötsel och jordbruk. I deras begravningssätt lades kroppen på sidan med böjda knän i gropar, stenkistor eller timrade gravar och ofta med en hög (kurgan) över graven.[2]

MIKHAYLOVKA-KULTUREN (CA 3600–3000 FVT) – KONTAKT MED MAYKOPKULTUREN

Mikhaylovka-kulturen. Källa: Wikipedia

Mikhaylovka-kulturen (ca 3600–3000 fvt) var en kopparålderskultur som fanns på den Pontiska stäppen norr om Svarta havet. Mikhaylovka I (ca 3600–3400 fvt) hade kopplingar västerut och hade förbindelser med Kemi Oba-kulturen och sannolikt också med Maykop-kulturen. Mikhaylovka II (ca 3400–3000 fvt) hade förbindelser österut vilket visas genom keramik av den östliga Repin-stilen. Man verkar också ha skiftat från jordbruk till boskapsskötsel under den här perioden.[3]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Khvalynsk_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Kemi_Oba_culture
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Mikhaylovka_culture

NOVOTITAROVSKAYA-KULTUREN (CA 3300–2700 FVT) – ANGRÄNSANDE OCH ÖVERLAPPANDE MED MAYKOP (VAGNGRAVAR)

Novotitarovskaya-kulturen (Källa: Wikipedia)

Novotitarovskaya-kulturen (ca 3300–2700 fvt) var en bronsålderskultur i norra Kaukasien. Den låg direkt norr om Maykop-kulturen och överlappade även delvis Maykop. Novotitarovskaya särskiljs genom sin speciella slags keramik och genom sina gravar, speciellt genom att man lade ner vagnar som gravgåvor. Man hade också mer metallobjekt i gravarna, vilket enligt Wikipedia var väntat genom närheten till Maykop-kulturen. Man hade ett halvnomadiskt levnadssätt blandat med en del jordbruk.[1]

SAMARA-KULTUREN VID VOLGA (CA 4000-TALET FVT) -Y-DNA R1, R1A1, Q1A

Samara-kulturen (Källa: Wikipedia)

Samara-kulturen (från början av 4000-talet fvt) är en arkeologisk kopparålders-kultur från Samara-området vid övre Volga i dagens Ryssland. Vissa forskare har förknippat de indoeuropeiska språkens urhem med denna kultur eller med någon av de samtida eller efterföljande kulturerna på den Pontisk-kaspiska stäppen som Khvalynsk-, Repin- eller Yamnaya-kulturen. De arkeologiska lämningarna från kulturen har också satts i samband med Dnepr-Donets II (ca 5200/5000–4400/4200 fvt). I Samara-kulturen begravdes människor individuellt eller i små grupper och ibland täcktes gravarna av en stenhög. Man tillämpade även hästbegravningar och huvuden och hovar från nötboskap, får och hästar smordes in med rödockra och placerades i urnor ovanpå människogravar. Man vet inte om hästar var domesticerade men de användes hur som helst som föda. Bland gravfynd från Samara-kulturen finns ornament med hästavbildningar, plaketter med hästar eller dubbla oxhuvuden och karvade benfiguriner, spjutspetsar av ben och pilspetsar av flinta.[2]

DNA

En jägare-samlare från omkring 5500 fvt i Samara-området hade enligt Mathieson et. al. 2018 Y-DNA CTS3876-R1a1 (ISOGG 2019) och mtDNA U5a1d. Denna man levde dock långt före Samara-kulturen. De DNA-resultat från Samara under kopparåldern som redovisades av Mathieson et. al. 2018 verkar som jag förstår det inte ha tillhört den tidigare Samara-kulturen utan kom från Khvalynsk-kulturen i samma område och samma tid.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Novotitarovskaya_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Samara_culture

KHVALYNSK-KULTUREN (CA 5000–4500 FVT) – INGEN BLANDNING MED ANATOLISKA BÖNDER

Khvalynsk-kulturen (ca 5000–4500/3800 fvt) är uppkallad efter en viktig fyndplats i Khvalynsk. Den fanns i samma område som Samara-kulturen vid mellersta Volga. Khvalynsk-kulturen har förknippats med tidiga talare av det urindoeuropeiska språket som skall ha varit ursprunget för alla senare indoeuropeiska språk. Khvalynsk-kulturen var antingen samtida med Samara-kulturens andra fas (ca 4850–3640 fvt) eller en efterföljare till Samara-kulturen, denna fråga har inte avgjorts men C14-data verkar stödja teorin att de var samtida med varandra. Efter ca 4500 fvt bredde Khvalynsk-kulturen ut sig från mellersta till nedre Volga och norra Kaukasien och man höll då också domesticerade får, getter, nötboskap och eventuellt också hästar. Människorna begravdes antingen i enskilda gravar eller i små grupper. De begravdes med gravgods och med djurdelar som liksom i Samara-kulturen låg på rödockra. I Khvalynsk har man funnit cirka 158 skelett och 12 av gravarna täcktes av stenrösen, vilket har tolkats som tidiga kurganer.[1]

DNA

Tre individer från en begravningsplats i Khvalynsk ca 5200–4000 fvt hade enligt Mathieson et al. (2018) Y-DNA A702-R1, R1a1 och Q1a medan deras mtDNA var H2a1, U5a1i respektive U4a2/U4d. Man har också funnit fynd med Y-DNA J och I2a2. De tillhörde enligt David W. Anthony i TV-programmet NOVA, First Horse Warriors (2019) en grupp som kallas västliga stäpp-herdar, Western Steppe Herder (WSH), som var en blandning av östliga jägare-samlare (EHG) och kaukasiska jägare-samlare (CHG). De tre individerna från Khvalynsk hade inga spår av anatoliska jordbrukare utan deras CHG antas ha kommit från jägare-samlare i Kaukasien som hade blivit jordbrukare och var av samma oblandade typ av CHG som fynd från Hotu- och Kotias-grottorna. Wang et al. (2018) fann att en CHG-population som inte hade blandats med gener från anatoliska jordbrukare hade blandats med grupper av EHG på stäpper i norra Kaukasien och vid Volga före 4500 fvt. Med CHG kom domesticerade husdjur till Volga-området och i samma giftermålsnätverk flödade EHG-gener ner mot Kaukasien. Dessa kaukasiska jägare-samlare med CHG i norra Kaukasien levde inte långt från de jordbrukare som var förfäder till Maykop-kulturen, men de två grupperna blandades inte alls vilket visas av att jordbrukarna i Maykop-området hade en hög andel DNA från anatoliska jordbrukare redan från före 4600 fvt (s 122) vilket saknades hos fynden från Khvalynsk.

Människor i Khvalynsk-kulturen hade alltså en typ av DNA med en blandning av EHG och CHG men utan gener från anatoliska jordbrukare, och de var enligt Anthony (2019) den närmast kända föregångaren till yamnaya-kulturen. Däremot kan Maykop-kulturen enligt Wang et al. (2018) inte ha varit föregångare till yamnaya om man ser till det genetiska arvet eftersom Maykop hade en stor andel DNA från tidiga anatoliska jordbrukare.

REPIN-KULTUREN VID DON-VOLGA (FR CA 3900 FVT)

Vissa vill föra samman Khvalynsk-kulturen med Novodanilovka-kulturen vid Dnepr (s 125) men de verkar ha tillhört två helt olika giftermålsnätverk där den östliga Khvalynsk-kulturen inte hade blandats med varken jordbrukare i Maykop-kulturen i norra Kaukasien eller jägare-samlare från Dnepr-området i dagens Ukraina som hade inblandning av tidiga jordbrukare med anatoliska gener, sannolikt från Cucuteni-Trypilla-kulturen.

Människorna i Khvalynsk–kulturen var alltså ursprungligen östliga jägare-samlare (EHG) som blandats med jordbrukande kaukasiska jägare-samlare (CHG) av ett slag som inte blandat sig med Maykop. Khvalynsk–kulturen gav sedan upphov till eller utvecklades till arkeologiska kulturer som har fått olika namn. En sådan kultur var Repin-kulturen som från omkring 3900 fvt har spårats till området väster om Khvalynsk. De fortsatte traditionen från den tidigare kulturen vid nedre Don genom att tillverka liknande keramik som man hade gjort inom denna kultur. Traditionen med

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Khvalynsk_culture

individuella gravar under rösen (kurganer) blev mer vitt spridd under denna tid. Människorna i Repin-kulturen hade få och kortvariga bosättningar, vilket tyder på en nomadisk eller halvnomadisk kultur som byggde på boskapsskötsel. Man började inte odla några sädesslag i det östliga Don-Volga-Ural-området under kopparåldern, till skillnad från den västliga delen av det pontiska området norr om Svarta havet där man hade börjat med jordbruk.

YAMNAYA (CA 3300–2600 FVT) - INTE VÄSTEUROPEISKT R

Yamnaya-kulturen (ca 3300–2600 fvt), som också benämns yamnaya-horisont, yamna-kultur, gropgravskultur och ockragravs-kultur, var en arkeologisk kultur under den sena kopparåldern och tidiga bronsåldern. Den florerade i området mellan södra Bug-floden, Dnestr och Ural-floden. Namnet yamnaya kommer från gravsättet och betyder "kopplad till gropar" (yama på ryska, yamna på ukrainska). De begravde (i vissa fall?) sina döda under rösen (kurganer) som lades upp över enkla gropkammargravar.[1]

Det nämns i stort sett inget på Wikipediasidan om yamnaya-kulturen beträffande deras artefakter i form av till exempel keramik eller deras levnadssätt. Jag antar att de var nomader eller halvnomader eftersom de har grupperats in i samma genetiska grupp Khvalynsk-kulturen och som kallas västliga stäpp-herdar (WSH). WSH skall i sin tur ha varit en blandning av östliga jägare-samlare (EHG) och kaukasiska jägare-samlare (CHG). När man läser om yamnaya-kulturen på den engelska Wikipedia sidan kan man se en oerhörd slagsida mot genetik, proto-indoeuropeiskt språk och migrationer. Yamnaya-nomaderna påstås ha varit ursprunget för alla indoeuropeiska språk och alla efterföljande indoeuropeiska kulturer och deras Y-DNA skall ha varit ursprunget för den största delen av dagens europeiska män.

Enligt Wikipedia var yamnaya-gruppens materiella kultur mycket lik Afanasievo-kulturen (s 144) och deras gener skall vara omöjliga att skilja från Afanasievo-människornas (Allentoft et al. 2015). Det kan kanske stämma om man bara tittar på männens Y-DNA men om man tittar på mtDNA, som alltså ärvs från mor till dotter, kan man se att DNA hos Afanasievo-gruppen inte alls var "omöjliga att skilja" från yamnaya utan att de tvärtom verkar ha haft ganska skilda mtDNA, även om deras mtDNA generellt sett tillhörde haplogrupper som förbinds med östliga jägare-samlare och/eller sådana västliga jägare-samlare som återfunnits vid Järnporten.

mtDNA	Afanasievo (ca 3300-2000 fvt) R1b-Z2105 BOSKAP (Narashiman 2019	Yamnaya (ca 3500-2700 fvt) R1b (Haak 2015)	Yamnaya_Kalmykia (ca 3300-2400 fvt) R1b, S12195-I2a1b1a2a2a2 (Math. 2018)	Yamnaya_Samara (ca 3300-2700 fvt) R1b-Z2105 (Math 2015+Narashiman 2019)	"Steppe-yamnaya" (ca 3300-2400 fvt) R1b, S12195-I2a1b1a2a2a2 (Valdiosera 2018, Olade 2018 etc) (Yamnaya_Samara+Yamnaya_Kalmykia Math. 2018)	Yamnaya Ukraina (ca 3350-2571 fvt) (Math 2018, Wang 2019 Juras 2020)
H15b1	X					X
H6a1b	X	X		X	X	
J2a2a	X					
K1b2a	X	X				
T1a1	X					X
T2a1a	X		X		X	
T2c1a2	X	X		X	X	
U4b3	X					
U4d1	X					
U4d3	X					
U5a1a1	X	X			X	
U5a1d2b	X		X		X	
U5a1g1	X					
U5a1g2	X					
U5b2a1a	X					
V1a	X					

mtDNA från Afanasievo och olika yamnaya-grupper.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Yamnaya_culture

KOPPARÅLDERN I CENTRALA OCH SYDÖSTRA EUROPA (CA 3500–1700 FVT) - BADEN, COȚOFENI, KOSTOLAC, VUČEDOL ETC.

Kopparåldern (*kalkolitisk tid*, *kalkolitikum*, *eneolitikum*) är en tidsperiod mellan neolitisk tid (yngre stenåldern) och bronsåldern. Definitionen på perioden är att koppar användes men inte brons. Kopparåldern omfattar olika tider i olika geografiska områden. I huvudsak brukar den definieras som perioden mellan 2700–1700 fvt. I Skandinavien räknar man perioden till mellan 2300–1800 fvt och här kallas perioden oftast senneolitikum. Enligt Wikipedia brukar man bland annat räkna följande viktigare kulturkomplex till kopparåldern i Europa:

- Grekland, tidig och mellanminoisk kultur.
- Mellaneuropa, snörkeramiska kulturer.
- Västeuropa, Almeriakulturen, klockbägarkultur och megalitgravskultur.
- Nordeuropa, yngre trattbägarkultur och stridsyxekultur.

Koppar hade dock börjat bearbetas långt före det som kallas kopparåldern. I en arkeologisk fyndplats i Serbien har man funnit bevis för koppartillverkning från cirka 5500 fvt och i Vinča-kulturen (ca 5700–4200 fvt) använde man koppar omkring 1000 år före kopparåldern i Centraleuropa (s 92). Ismannen Ötzi som upptäcktes i Alperna och som dateras till omkring 3300 fvt hittades med en kopparyxa.

BADEN-KULTUREN (CA 3520–2690 FVT)

Antropomorfisk urna från Baden-kulturen. Källa: Wikipedia.

Kopparyxor från Baden-kulturen. Källa: Wikipedia.

Baden-kulturen ca 3520–2690 fvt) var en kopparålderskultur i centrala och sydöstra Europa. Den har återfunnits i Mähren (Tjeckien), Ungern, Polen, Slovakien, norra Serbien, västra Rumänien och östra Österrike. Importerad Baden-keramik har också upptäckts i dagens Tyskland och Schweiz. Baden-kulturen utvecklades ur Lengyel-kulturen i västra Karpaterbäckenet (s 104). Forskare har enligt Wikipedia föreslagit att Baden-kulturen skulle ha varit del av ett större kulturkomplex på Balkan och vid Donau som bland annat skulle ha omfattat Cernavoda III/Coţofeni och kanske ha sträckt sig så långt som till Troja i västra Anatolien. Baden-kulturen var samtida med den senare trattbägarkulturen, klotamforakulturen och den tidiga snörkeramikkulturen.

Bosättningarna fanns ofta på berg och saknade i allmänhet försvarsanläggningar. Man använde sig både av jordbegravningar och kremeringar. I Slovakien och Ungern placerades de brända resterna ofta i antropomorfiska (människoavbildande) urnor. Man utövade jordbruk och boskapsskötsel med grisar, getter etc. Från Baden-kulturen har man några av de tidigaste tecknen på användning av vagnar med hjul. Det förekom också begravningar av par av nötboskap vilket har tolkats som begravningar av dragdjur.

DNA

I genetiska studier (Lipson 2017, Narasimhan 2019) av lämningar av individer från Baden-kulturen har man hittat Y-DNA av från olika undergrupper till G2a2 och I. Bland mtDNA har man funnit

olika undergrupper av U, J, H, T2, HV och K.[1] De verkar alltså ha härstammat från tidiga jordbrukare från Lengyel-kulturen som blandats sig med inhemska jägare-samlare.

COȚOFENI-KULTUREN (CA 3500–2500 FVT)

Coțofeni-kulturen var en tidig arkeologisk kopparålderskultur och förknippas i allmänhet med Usatovo-kulturen. Kronologin för Coțofeni baseras enbart på tre fynd och den är därför mycket osäker. Kulturen fanns vid mellersta Donau och i sydöstra Europa, i dagens norra Rumänien, västra Ukraina samt i östra Serbien och nordvästra Bulgarien. Man har, baserat på ömsesidiga handelsförbindelser som visar sig i importerade föremål samt arkeologiska lager, funnit en koppling mellan Coțofeni och andra samtida näraliggande kulturer. I gränstrakterna uppkom kulturer med blandade befolkningar och kulturella attribut, till exempel i form av keramik och seden att smycka gravar med rödockra: [2] Kopplingar mellan Coțofeni och andra kulturer:

- Coțofeni I - Cernavoda III - Baden A- Klotamfora-kulturen (GAC).
- Coțofeni II - Baden B-C Kostolac.
- Coțofeni III - Kostolac-Vučedol A-B.

VUČEDOLKULTUREN (CA 3000–2200 FVT) – SEN KOPPARÅLDER

Vučedol-duvan. Källa: Wikipedia.

Vučedol-kulturen (ca 3000–2200 fvt) var en kopparålderskultur som fanns i dagens östra Kroatien. När kulturen stod på sin höjd hade den spridit sig över stora delar av sydöstra och centrala Europa, däribland dagens Österrike, Ungern, Slovakien och Rumänien och man har även funnit bosättningar med kopplingar till denna kultur så långt bort som i östra Grekland. Vučedol-kulturen anses ha utvecklats ur en kombination av Baden-kulturen vid Karpaterbäckenet och Kostolac-kulturen i norra Serbien. Kulturen utvann och använde koppar i stor omfattning. Man gjöt bland annat stridsyxor och skapade keramik med nya former och nya dekorationstyper, som till exempel Vučedol-duvan ovan. Kärlet som avbildar en duva eller rapphöna anses ha varit ett rituellt föremål kopplat till kulten av den stora Modern/Modergudinnan. Den är dekorerad med tre dubbelyxor och ett halsband.

Människorna i kulturen var både jägare, fiskare och bönder och man spekulerar i att Vučedol-kulturen skall ha utvecklat stam- och militär-aristokratier. Dessa spekulationer kopplas på Wikipedia samman med spekulationer om att kulturen skulle ha skapats av en invaderande ”våg av indoeuropeiska talare” och en stor social omvälvning. Vissa författare har enligt Wikipedia sett kulturen som en variant av klockbägarkultren och en del av ”Europas kurganisering”. Marija Gimbutas såg klockbägarkulturen som en sammanslagning av Vučedol-kulturen och invaderande yamnaya-folk. Beteckningen ”indoeuropéer” står ofta på internet och även alltså i vetenskapliga artiklar om forntida DNA, för en ”invasion/Massiv migration av yamnaya-herdar från stäppen i öster” som utplånade den gamla gudinnedyrkande bondekulturen. Men samtidigt anses Vučedol-

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Baden_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Coțofeni_culture

kulturen alltså ha uppkommit som en vidareutveckling av Baden- och Kostolac-kulturerna som var avkomlingar av de första europeiska bondekulturerna.

Ett av fynden från Vučedol-kulturen är ett ”kalenderkärl” med dekorationer som har tolkats som den äldsta indoeuropeiska kalendern. Denna kalender skulle enligt denna tolkning ha baserats på Orions årliga cykel och kärlet skall även ha symboler för andra konstellationer och himlakroppar som solen, Cassiopeja, Svanen, Tvillingarna och Plejaderna (Sjustjärnan).[1]

DNA

I en artikel i Nature, Mathieson (2018), publicerades DNA från tre individer från Vučedol-kulturen. Man hittade Y-DNA R1a-Z2105 och G2a2a1a2a- PF3237. Deras mtDNA tillhörde grupperna T2e, T2c2 samt U4a. Y-DNA R1a-Z2105 tillhör den ”östliga” grenen av R och har bland annat återfunnits i Samara vid Volga och Ukraina under kopparåldern. Den har alltså inget att göra med klockbägarna som tillhörde den ”västliga” grenen av R. Y-DNA G2a var kopplat till de första bönderna i Europa som hade invandrat från Anatolien. mtDNA T2e och T2c2 har koppling till bandkeramik- och Baden-kulturerna medan U4a bland annat fanns hos jägarna-samlarna vid Järnporten vid Donau mellan 10 000 och 6000 fvt. Vučedol-kulturen verkar alltså, om man skall döma av DNA från de tre individer som har kopplats till den, ha varit en blandning av människor med ursprung bland både de första bönderna och de gamla jägarna-samlarna som hade funnits i området långt innan bönderna kom dit.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Vučedol_culture

MELLAN- OCH SENNEOLITIKUM I SKANDINAVIEN (CA 3350–1800 FVT)

I Sverige delas neolitikum (bondestenåldern) in i tre perioder: tidigneolitikum (ca 3950–3300 fvt), mellanneolitikum (ca 3350–2900 fvt) och senneolitikum (ca 2400–1800 fvt). Tidigneolitikum startade med trattbägarkulturen och jordbrukets införande i Skandinavien. Mellanneolitikum skall enligt Wikipedia ha startat omkring 3300 fvt i och med en stor kulturell förändring inom trattbägarkulturen som skedde ungefär samtidigt som den gropkeramiska kulturen etablerades, vilket skedde främst på Gotland. Under mellanneolitikum fanns både den yngre trattbägarkulturen (ca 3350–2900 fvt) och stridsyxekulturen (ca 2900–2400 fvt) i Sverige.[1] Under mellan- och senneolitikum fanns alltså samtidigt med grupper som levde som jordbrukare i Skandinavien också grupper med jägare-samlare som inte alls eller bara delvis hade tagit till sig jordbruket.

KAMKERAMISKA KULTUREN – ÖSTLIGA JÄGARE-SAMLARE (CA 5200/4200–3200/2000 FVT)

Kamkeramisk kultur (ca 7000–4000 år sedan). Källa: Wikipedia.

Den kamkeramiska kulturen var en vitt spridd jägar-samlarkultur i Nordösteuropa för ca 7200–5200 år sedan (svenska Wikipedia) alternativt för ca 6200–4000 år sedan (engelska Wikipedia). Trots att keramik bara brukar förknippas med jordbrukskulturer kännetecknas den kamkeramiska kulturen av stora äggformade lerkärl och man har även funnit kopparföremål från Onega och uralisk koppar i kamkeramiska sammanhang i Finland. Majoriteten av människorna var bofasta men cirka 10% var halvnomader. Det verkar ha funnits en skarp gräns i väster mot skifferkulturen som kanske kan förklaras av att man talade olika språk eller att man inte ”gifte sig” över denna gräns mellan folkgrupperna.

Tidigare antog de flesta arkeologer att de människor som levde i den kamkeramiska kulturen var av en finsk-ugrisk folkstam och således talade ett proto-finskt språk. Finska språkvetare har dock varnat för att dra så långtgående slutsatser från ett arkeologiskt material som inte avslöjar något om vare sig språk eller etnicitet. Idag tror forskarna att de uraliska och finsk-ugriska språken härstammar från öster om Volga eller till och med bortom Uralbergen. De uraliska språken började inte spridas västerut förrän mycket lång tid efter den kamkeramiska kulturens slut, kanske under första årtusendet före vår tideräkning.

DNA I DEN KAMKERAMISKA KULTUREN

Enligt engelska Wikipedia visade en studie som publicerades 2017 att tre analyserade individer från den kamkeramiska kulturen alla hade Y-DNA R1a5-YP1272 (R1a enligt ISOGG 2019). Dessa tre hade mtDNA av typerna U1d1, U4a och U2e1. I en studie från tidskriften Nature (2018) modellerade man kamkeramiska individer som 65% östliga jägare-samlare (EHG), 20% västliga stäpp-herdar (WSH) och 15% västliga jägare-samlare (WHG) De hade högre andel östliga jägare-samlare, EHG, än tidigare ostbaltiska kulturer och den kamkeramiska kulturen var också den första kulturen i området där man fann gener från ”västliga stäpp-herdar” (WSH).[2]

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Sverige_under_neolitikum
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Comb_Ceramic_culture

SKIFFERKULTUREN I NORRA SVERIGE OCH NORGE (CA 3300–2000 FVT)

Skifferkulturen var en jägar-samlarkultur som hade sin blomstringstid för omkring 3300–2000 fvt. Den bredde ut sig i nordliga delen av dagens Sverige och Norge. Kulturen anses vara en vidareutveckling av Nöstvet/Lihultkulturen (ca 700-4000 fvt) men kan eventuellt också ha utvecklats från Suomusjärvikulturen som fanns för omkring 7000 år sedan. Man har funnit skifferredskap med djurhuvuden och samma slags avbildningar finns också på hällristningar i samma område. Fyndplatser finns längs med kusterna och flodmynningar och man har bland annat hittat kraftiga husgrunder som tyder på att människorna var bofasta. Längs den norrländska kusten dominerade fisk och vikaresäl helt i kosthållningen och på norska kusten knubbsäl, val och fisk. Man har inte funnit några spår av jordbruk, boskapsskötsel eller keramik.[1] Jag har inte hittat några uppgifter om analyser av forntida DNA från människor från denna kultur.

GROPKERAMIKKULTUREN I SÖDRA SKANDINAVIEN (CA 3500–2300 FVT). SKANDINAVISKA JÄGARE-SAMLARE SOM SAMEXISTERADE MED OCH DELVIS ERSATTE TRATTBÄGARNA VID KUSTERNA.

Gropkeramik-kulturen (Pitted Ware culture, PWC) (ca 3500–2300 fvt) var en sydskandinavisk jägare-samlare-kultur där man även höll tamdjur, främst svin, och eventuellt också kan ha odlat olika grödor. Den sorteras in under den neolitiska rubriken på grund av den tid den existerade men var alltså ingen renodlad jordbrukskultur. Lämningar efter kulturen har huvudsakligen upptäckts vid Svealands, Götalands och Ålands kuster samt i nordöstra Danmark och södra Norge. Människorna i kulturen fiskade och jagade säl intensivt och de hade ett livligt handelsutbyte med både jordbrukssamhällen i Skandinavien och andra jägare-samlare runt Bottenhavet. De anses enligt engelska Wikipedia ha härstammat från tidigare jägare-samlare i Skandinavien (SHG) medan den svenska Wikipediasidan påstår att de hade kommit som immigranter från nordöst. Undersökta individer från gropkeramiska fyndplatser på Gotland hade en lägre frekvens av den gen som gör att vuxna kan dricka mjölk, jämfört med individer från trattbägarkulturen som hittats på Öland och i Västergötland.

Människorna i gropkeramik-kulturen var tydligen en mycket homogen genetisk grupp som sannolikt härstammade från en liten grundarpopulation. Kulturen verkar ha uppstått i östra Sverige och de samexisterade med de neolitiska trattbägarna under flera århundraden innan de gradvis ersatte dem i de områden där de levde. Från omkring 2800 fvt samexisterade de även med snörkeramikkulturen, även kallad stridsyxekulturen, som kom till Skandinavien vid den tiden. Runt 2300 fvt hade gropkeramik-kulturen och dess medlemmar absorberats av stridsyxekulturen och den nordiska bronsåldern (ca 1700–500 fvt) var enligt Wikipedia en sammansmältning av element från både gropkeramik- och stridsyxe-kulturen. På ett antal senneolitiska boplatser i främst Östergötland och Uppland förekommer en sorts keramik som kallas Tredje gruppen och som påminner både om gropkeramik och snörkeramik.[2]

DNA

Människorna i gropkeramik-kulturen påstås alltså ha härstammat från en liten ursprungsgrupp av skandinaviska jägare-samlare (SHG) eller ha invandrat från öster. Enligt en studie som publicerades i augusti 2014 var de dessutom nära besläktade med människor från Catacomb-kulturen (ca 2800–1700 fvt) med utbredning i ett stort område norr om Svarta havet. Enligt en studie från 2015 har människorna i gropkeramik-kulturen lämnat ett visst genetiskt avtryck i dagens skandinaviska befolkning.

I en studie av Malmström et al. som publicerades i Proceedings of the Royal Society B i juni 2020 redovisades DNA-analyser av 19 individer från gropkeramik-kulturen på Gotland. De sex männen hade Y-DNA I2a-L460 (2 st), I2-M438 (2 st) samt en I2a1a-CTS595 och en I2a1-L161. De sjutton

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Skifferkulturen
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Pitted_Ware_culture, https://sv.wikipedia.org/wiki/Gropkeramiska_kulturen

mtDNA-proverna tillhörde övervägande haplogrupperna U4 och U5, närmare bestämt var de HV12, K1a3a, U4a2, U4d, U5a1, U, U1d, U1d2, U2a2, T11, V.

ENKELTGRAVSKULTUR I DANMARK, NEDERLÄNDERNA OCH NORRA TYSKLAND (CA 2900–2400 FVT)

Enkeltgravskulturen (ca 2900–2400 fvt). Källa: Wikipedia.

Enligt den arkeologiska bild som träder fram när jag läser om människorna i Norden under 2000-talet fvt tillhörde de alltså först antingen jägare-samlare eller, från ca 4000 fvt, den enhetliga trattbägarkulturen. Sedan delades de ganska plötsligt från runt 2900 fvt i två olika kulturer, dels enkeltgravskulturen (Single Grave Culture, SGC) på Jylland som hade samband med samma slags kultur i Nederländerna och Tyskland och dels stridsyxekulturen i Sverige och Norge som hade kontakter med Finland och Baltikum. Båda dessa nordiska kulturer skall ha varit undergrupper till snörkeramikkulturen (CWC). Omkring 2350 fvt skall de åter ha smält samman med varandra och dessutom med gropkeramikkulturen (PWC) till en ny skandinavisk senneolitisk ”dolkkultur”.

Enkeltgravskulturen på Jylland och i norra Tyskland tillhör en av de olika varianterna av snörkeramikkultur och där återfinns enkeltgravar som innehåller snörkeramik och snörkeramiska vapen och verktyg men inga bosättningar med snörkeramik. Lämningarna finns i tidigare obebyggda trakter och dessa människor verkar ha vandrat in från någon annanstans, troligen söderifrån eftersom kulturen påstås visa likheter med den i norra Tyskland.

Trots att hela Danmark är inringat i bilden ovan fanns enligt Wikipedia en sann enkeltgravskultur (SGC) bara på Jylland där man finner både föremål och gravar som tillhör den snörkeramiska kulturen. På Själland och de närliggande öarna saknas däremot, liksom på Gotland, i hög grad både föremål och gravar tillhöriga den snörkeramiska kulturen och de få föremål som hittats förklaras bäst genom kontakter utifrån och inte genom en egen kultur. Båt- eller stridsyxor med skafthål och snördekorerad keramik är utmärkande för enkeltgravskulturen. Bland tiden mest vanliga yxor märks en relativt grovt utförd tjocknackig flintyxa, där de bästa exemplaren närmar sig den föregående trattbägarkulturens normalnivå. Gravarna i enkeltgravskulturen i Danmark var av tre olika slag. Först kom undergravstiden när gravarna var nedgrävda och den döde låg i sidoställning med uppdragna knän och en båtyxa framför ansiktet. Under nästa period, bottengravstiden, kunde gravarna både ligga under mark eller vara högar. Under den tredje perioden, övergravstiden, var gravarna ofta placerade som låga högar över de tidigare botten- och undergravarna.[1]

Enligt Martin Furholts analys i en artikel från 2020 av olika typer av regioner där snörkeramik förekom[2], var enkeltgravskulturen på Jylland och i norra Tyskland av typ 1 där man bosatte sig på tidigare obebodda platser, där det inte fanns mycket snörkeramik i bosättningarna men där det fanns många enkeltgravar med stenyxor och snörkeramik. Det verkar ha varit ungefär samma slags kultur som på Själland, med snörkeramik som ett ovanligt utifrån kommande fenomen, men skillnaden var att gravarna på Själland inte var av enkeltgravstypen. Människorna i enkeltgravskulturen

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Enkeltgravskultur

[2] Furholt, Social Worlds and Communities of Practice: a polythetic culture model for 3rd millennium BC Europe in the light of current migration debates (2020)

på Jylland var tydligen inte heller lika skickliga att tillverka stenyxor som trattbägarmänniskorna var eller hade varit.

ENKELTGRAVSKULTUREN I GJERRILD (CA 2600/2500–2200 FVT) – MTDNA FRÅN NEOLITISKA JORDBRUKARE OCH Y-DNA FRÅN ETT URGAMMALT BASALT R (V1636)

I en artikel av Friis-Holm Egfjord et al. (2021) med rubriken ”Genomic Steppe ancestry in skeletons from the Neolithic Single Grave Culture in Denmark” redovisas DNA-analyser från en begravningsplats i Gjerrild på norra Jylland som hänförts till enkeltgravskulturen.[1] Fynden har daterats till mellan ca 2600/2500 och 2200 fvt, alltså en period om cirka 300 år och det sägs i artikeln att det är det största och bäst bevarade fyndet av mänskliga kvarlevor från enkeltgravskulturen i Danmark. Man analyserade fem individer och lyckades få fram delar av genomet hos tre av dessa. De tre, en kvinna och två män, hade mtDNA K2a och HV0 som sägs vara typiskt haplogrupper bland neolitiska jordbrukare i Europa medan en av männen hade en sällsynt variant av R1. I rapportens sägs att ”analyser av hela genomet hos dessa individer (genome-wide analyses) visar att dessa människor hade en signifikant yamnaya- (eller stäpp-) komponent i sin härkomst och ett nära genetiskt samband med bandkeramik (Corded Ware) och till dem kopplade grupper som fanns i stora delar av norra och centrala Europa vid den här tiden.” (Min översättning.)

Man säger vidare att ”mtDNA-undergruppen K2 har tidigare observerats både bland senare CWC och klockbägare från England. Detta har ofta tolkats som en fortsättning på den kvinnliga genpoolen, vilket tyder på att inkommande CWC-migranter till stor del var män och att lokala kvinnor togs in.” (Min översättning.)

Man lyckades alltså bestämma en av männens (Gjerrild 5) Y-DNA och det tillhörde R-V1636 (R1a2), en sällsynt basal variant av R1. Denna variant av R1 har enligt Friis-Holm Egfjord et al. tidigare observerats i fyra individer från eneolitikum (kopparåldern) på den Pontisk-kaspiska stäppen och i en individ från kopparåldern i Arslantepe i Anatolien. Man skriver vidare att ”Phylogenetisk placering av Gjerrild 5:s Y-kromosomer tillsammans med andra förhistoriska individer som man funnit tillhöra R1a2 visar att avskiljningen av R-V1636 skedde tidigare än expansion och diversifiering av R-M269. Undergrupper till R-M269 inkluderar både R-Z2103 som är vanlig bland förhistoriska individer som kopplas till yamnaya-gravar, såväl som R-L51 som är vanligt bland dagens européer.” (Min översättning.)

Friis-Holm Egfjord et al. skriver vidare att “om man antar att skeletten i Gjerrild är genetiskt representative för enkeltgravspopulationen i stort kan man dra slutsatsens att övergången från lokal neolitisk trattbägarkultur (TRB) till enkeltgravskultur (SGC) inte karaktäriserades av en befolkningsmässig kontinuitet. I stället var uppkomsten av enkeltgravskulturen (SCG) i Danmark en del av den befolkningsexpansion som svepte över den europeiska kontinenten under 2000-talet fvt och som resulterade i olika grader av genetiskt utbyte och blandningsprocesser med tidigare neolitiska populationer.” (Min översättning.)

Sammanfattningsvis kan man säga att Friis-Holm Egfjord et al. låter analysen av delar av DNA hos tre individer från Gjerrild vara ett bevis för hur det genetiska materialet för hur hela enkeltgravskulturen i Danmark såg ut runt 2500–2200 fvt. Alla tre individernas mtDNA tillhörde de europeiska neolitiska jordbrukarnas grupp (K2a och HV0) medan den enda mannen hade en ovanlig ursprunglig variant av Y-DNA i form av R-V1636 (R1a2). Denna haplogrupp har också enligt Skourtanioti et al. “Genomic History of Neolithic to Bronze Age Anatolia, Northern Levant, and Southern Caucasus” (2020) påträffats i en individ från kopparåldern i Arslantepe i Anatolien.[2]

Detta fynd skulle - tillsammans med DNA från fyra män från yamnaya-kulturen på den ryska stäppen som hade Y-DNA R1a2a2 (Haak et al. 2015 ”Massive migration …”) – bevisa att mannen i Gjerrild tillhörde ”den massiva befolkningsexpansion som svepte över den europeiska kontinenten

[1] https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0244872
[2] https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03041651/document

(från den Pontiska stäppen) under 2000-talet fvt". Men det Y-DNA av typen R1a2a2- Z2105 som Haak et al. redovisade från fyra yamnaya-fynd 2015 har i den senaste ISOGG-nomenklaturen från 2019 beteckningen R1a-Z2105/Z2103 och det tillhör en gren som skildes från R-V1636 (som man hittade i Gjerrild) för cirka 16 000 år sedan, alltså omkring 12 000 år före "yamnayakulturen" och " enkeltgravskulturen". R-V1636 från Gjerrild har inte heller någon mer näraliggande koppling än cirka 12 000 år till det "västliga" R som fanns hos män med koppling till klockbägarkeramiken.

Beviset från Friis-Holm Egfjord et al. för att enkeltgravskulturen i Danmark ersatte trattbägarkulturen med en helt ny genetisk komponent som kom med en "massiv migration" från stäppen håller helt enkelt inte. Det fanns inget samband mellan mannen i Gjerrild och "yamnaya-kulturen" på stäppen i Ryssland. I stället kan man slå fast följande fakta:

1. mtDNA-resultaten från Gjerrild visar på en direkt kontinuitet från trattbägare och andra grupper av tidiga neolitiska jordbrukare i Europa.
2. Det enda resultatet av analyser av Y-DNA från Gjerrild gav R-V1636 (R1a2) som är en gammal haplogrupp som inte har återfunnits bland "yamnaya". Inte heller är den kopplad till det R som fanns hos män med koppling till klockbägarkeramik. I stället verkar det enda förhistoriska fyndet komma från kopparåldern i Anatolien, vilket antingen innebär att denna haplogrupp kom till Europa med jordbrukare från Anatolien eller att den kom till både Anatolien och Europa via invandring av R1a och R efter istiden.
3. Enkeltgravskulturen i Gjerrild kom till ett tidigare obefolkat område på Jylland och förekomsten av snörkeramik i gravar men inte i bosättningar (typ 1 enligt Furholt) tyder på att denna keramik inte tillverkades av människorna själva utan kom utifrån.

Slutsatsen måste bli att människorna i Gjerrild tillhörde någon variant av trattbägare, tydligen var de närmast kopplade till trattbägare med enkeltgravar och "exotisk" snörkeramik i gravarna men utan snörkeramik i bosättningarna som fanns i Furholts beskrivning av "snörkeramiker" av typ 2 i Nederländerna, NV och centrala Tyskland, Böhmen, Mähren och södra Polen (s 141). Dessa trattbägare förs numera över till en tänkt snörkeramikkultur (CWC) som skall ha uppstått bland yamnaya-män vid någonstans vid Volga och "svept" in över Europa och ersatt männen med nya män med "stäpp-DNA". Men detta "stäpp-DNA", om man nu med det menar R1a-Z2105/Z2103 som fanns hos yamnaya, har inte återfunnits någonstans i förhistoriskt DNA från norra och centrala Europa! I stället tillhör "klockbägarnas" Y-DNA av typen R en annan västlig gren än den i "yamnaya" och det R som hittats hos en man Gjerrild i den danska enkeltgravskulturen är av en helt annan, mycket äldre sort.

STRIDSYXE-KULTUREN I SVERIGE (CA 2800–2300 FVT) – KOPPLAS TILL SNÖRKERAMIKKULTUREN (CWC)

Stridsyxekulturen (ca 2800–2300 fvt). Källa: Wikipedia.

Till snörkeramikkulturen (CWC) hänförs alltså också den nordiska båt- eller stridsyxekulturen (ca 2800–2300 fvt). Det var en relativt enhetlig arkeologisk kultur som enligt Wikipedia förekom i ett område av södra Sverige-Norge som sträcker sig från Bornholm och Skåne i söder till Uppland i norr och längs den norska kusten upp till Tröndelag. Stridsyxekulturen skall helt ha ersatt den föregående trattbägarkulturen men som jag ser det är det märkligt att den skall ha haft samma

utbredning som den tidigare trattbägarkulturen samtidigt som det tydligen inte finna några arkeologiska spår av något våldsamt övertagande. Genom att vissa forskare genom den moderna DNA-tekniken påstår sig ha bevisat att stridsyxekulturens människor hade en DNA-koppling till yamnaya-kulturen nere vid Svarta havet anser man sig också ha fått bevis för att stridsyxekulturen trängde in från den Pontisk-kaspiska stäppen och inte var en inhemsk utveckling av den tidigare trattbägarkulturen, vilket skulle bevisa sanningen i Marija Gimbutas kurganteori om de indoeuropeiska språken uppkomst på stäppen i öst och deras spridning i väst genom våldsamma erövrare från öster.

SENNEOLITIKUM/DOLKKULTUR/HÄLLKISTEKULTUR I SKANDINAVIEN (CA 2400–1800/1500 FVT) - ENHETLIG SKANDINAVISK KULTUR FRÅN SEINE-OISE-MARNE-KULTUREN (SOM)

Hällkistan "Skogsbokistan" i Norra Säm i Västergötland. Källa: Wikipedia.

Senneolitikum (ca 2400–1800 fvt) var slutfasen av neolitikum (bondestenåldern) i södra Skandinavien. Perioden kallas också hällkisttid i Sverige efter de cirka 2000 hällkistor som man hittat i västra Götaland. Enligt Wikipedia kan dolkkultur vara ett bättre begrepp för perioden men det har inte slagit igenom bland forskare. Omkring 2400 fvt upphörde både stridsyxekulturen och den gropkeramiska kulturen och södra Skandinavien blev åter ett relativt homogent kulturellt område. Själland och Gotland, som inte hade omfattats av stridsyxekulturen, blev åter viktiga delar inom den skandinaviska kulturen. De nyheter som dyker upp i början av senneolitikum hade sitt ursprung i Seine-Oise-Marne-kulturen (SOM-kulturen) i nordöstra Frankrike (s 111) och den senneolitiska dolkkulturen bör ha haft sitt ursprung där. Bland nyheterna fanns hällkistor, flintdolkar, flintskäror, skifferhängen, pilspetsar med urnupen bas och hjärtformade pilspetsar samt de extremt enkla keramikkärlen med flat botten. Det enda som inte tycks ha kommit från SOM-kulturen är de mycket vanliga enkla skafthålsyxorna som visar likheter med sina föregångare i form av stridsyxorna i Sverige-Norge. Men medan flintdolkarna återfinns i hällkistorna hittar man sällan eller aldrig de enkla skafthålsyxorna där. Keramikkärl är ovanliga, både i hällkistor och i andra sammanhang. I Fosie i Skåne ha man grävt ut långhus från den här tiden.[1] Senneolitikum avlöstes i Skandinavien av bronsåldern omkring 1800 fvt men det var inte förrän omkring 1500 fvt som de senneolitiska föremålstyperna av till exempel flinta ersattes av bronsföremål.

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Senneolitikum

TRATTBÄGARNA KOM VIA POLEN TILL UKRAINA DÄR DE BLANDADES MED TRYPILLIA- OCH R1A-GRUPPER VILKET GAV UPPHOV TILL SNÖR-KERAMIKKULTUREN (CWC/BAC) (3000-TALET FVT)

TEORIN OM YAMNAYA-MIGRATIONER SOM GRUND FÖR SNÖRKERAMIKKULTUR OCH INDOEUROPEISKA SPRÅK

Snörkeramikkulturen (CWC) skall enligt engelska Wikipedia plötsligt ha uppstått ca 2900 fvt och omfattat det mesta av norra Europa från Rhen till Volga och inkluderat det mesta av dagens Tyskland, Nederländerna, Danmark, Polen, Litauen, Lettland, Estland, Vitryssland, Tjeckien, Österrike, Ungern, Slovakien, Schweiz, nordvästra Rumänien, norra Ukraina, den europeiska delen av Ryssland, kustområdet i Norge samt södra Sverige och Finland. Under senneolitisk tid och tidig bronsålder omfattade denna kultur även nästan hela Balkan där snörkeramiken enligt Wikipedia blandades med andra stäpp-element.

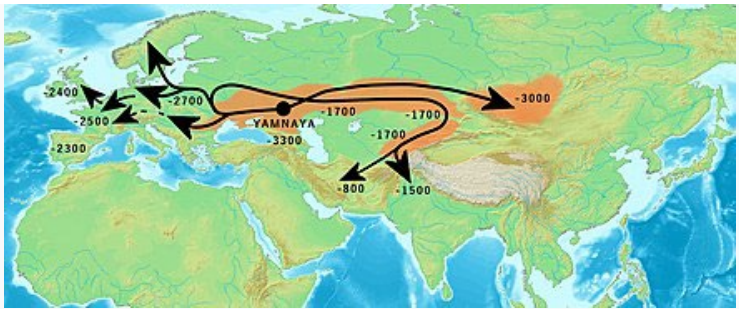
Enligt Wikipedia såg man tidigare snörkeramikkulturen som ursprunget för indoeuropéerna och spridningen av de indoeuropeiska språken baserat på deras användning av hästar och vagnar med hjul, deras som man trodde krigiska inställning, stora spridning och snabba invasion av Europa. Idag skall denna teori dock ha mist sitt stöd och kurgan-hypotesen, där man ser en ”massiv migration” av yamnaya-stammar (”yamnaya-folk”) från den Pontisk-kaspiska stäppen som ursprunget för de indoeuropeiska språken, är i stället den mest allmänt accepterade. Samtidigt sägs det på den engelska Wikipediasidan om snörkeramikkulturen att ”snörkeramikkulturen tros ha uppkommit genom migration västerut av yamnaya-relaterade folk från stäpp-skogs-zonen in i områden som behärskades av senneolitiska europeiska kulturer som klotamfora- och trattbägare-kulturerna och ses som en trolig förmedlare av vissa eller alla de indoeuropeiska språken förutom de anatoliska och tokariska språken” (min översättning).[1] Som källa för detta påstående anges en artikel i Nature från 2015 av Allentoft et al. med titeln ”Population genomics of Bronze Age Eurasia”.

Under senare år har man genom framsteg i analyser av forntida DNA tyckt sig finna stöd för den s.k. kurgan-teorin, som alltså ser en massiv invasion/migration av yamnaya-klaner eller -folk som ursprunget för en helt ny indoeuropeisk kultur och ett helt nytt indoeuropeiskt språk i Europa, men samtidigt har vissa forskare också lyft fram snörkeramikkulturen som ursprunget för vissa av de indoeuropeiska språken. Enligt artikeln ”Massive migration from the steppe was a source for Indo-European languages in Europe” av Haak et al. (2015) härstammade snörkeramik-människorna i Centraleuropa mestadels från herdar på den Pontisk-kaspiska slätten (Western Steppe Herders, WSH) och var nära besläktade med människor från yamnaya-kulturen. Detta betydde enligt Haak et al. bevis för en ”massiv migration till Europas hjärtland från den östligaste periferin, de eurasiska stäpperna”.[2] Snörkeramikernas språk kan enligt Haak et al. ha varit ursprunget för de proto-germanska och proto-baltiska indoeuropeiska språken och den östliga snörkeramikkulturen visar släktskap med Sintashta-kulturen där det proto-indisk-iranska språket kan ha uppkommit. Människor i den snörkeramiska kulturen skall alltså enligt den här teorin ha talat ett språk som blev ursprunget för alla nord- och västeuropeiska språk, sanskrit-gruppen av språk i Indien samt språken i den iranska språkgruppen. Snörkeramikerna skall dessutom ha varit nära besläktade med människor från yamnaya-kulturen som skall ha gett upphov till en tredjedel av DNA hos dagens européer.

Under rubriken ”yamnaya-relaterade migrationer” för man på den engelska Wikipediasidan om yamnaya-kulturen fram en bild av ett oövervinnerligt nomadfolk från stäppen med en överlägsen kultur och teknologi som plötsligt började migrera åt olika håll från sitt ursprungliga område och på så sätt under cirka 1500 år skapade en mängd stora kulturer som snörkeramikkultur och

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Corded_Ware_culture
[2] Haak, Wolfgang (2015). "Massive migration from the steppe was a source for Indo-European languages in Europe". Nature.

klockbägarkultur i Europa, Mitanni-riket i Främre Orienten och den vediska kulturen i Indien. De skall dessutom ha fört med sig det ursprungliga indoeuropeiska språket till alla dessa områden.[1]

Expansion av yamnaya-relaterade folk enligt Anthony (2007, 2017), Narasimhan et al. (2019), Nordqvist och Heyd (2020). Källa: Engelska Wikipedia.

Den kedja av händelser som påstås ha lett till att yamnaya-kulturen från den Pontisk-kaspiska stäppen spred de indoeuropeiska språken över världen beskrivs enligt följande på Wikipedia:

3000 fvt. En inledande migration österut i 300 mil av yamnaya-människor som skapade Afanasievo-kulturen och migranterna förde troligen med sig det proto-tokariska indoeuropeiska språket. (Kommentar: både yamnaya och Afanasievo hade samma R. Men det tokariska språket är kopplat till Tarim-mumierna (ca 1800 fvt) som var en grupp människor med Y-DNA R1a.)

2900 fvt. En nordvästlig migration av yamnaya-människor som hade med sig snörkeramikkulturen (CWC) och sedan transformerades till klockbägarkulturen. Samtidig västlig migration via Karpaterna till Ungern som yamnaya. Där transformerades man till klockbägarkultur och var möjligen förfäder till italo-kelter. (Kommentar: yamnaya hade inte med sig snörkeramikkulturen, ”snörkeramikerna” hade R1a och inte R. CWC ”transformerades” inte till klockbägarkulturen, klockbägarkulturen kom i stället från väster (Iberiska halvön). Men både CWC och klockbägarkulturen fanns inom samma område som den tidigare trattbägarkulturen.)

2700 fvt. En andra migration österut av yamnaya-folk som startade öster om Karpaterna som snörkeramik-kultur (CWC) och som transformerades till Fatyanovo-Balanova-kulturen (2800 fvt) som i sin tur blev Abashevo-kulturen (2200 fvt). Abashevo-kulturen transformerades till Sintashta-kulturen (2100–1900 fvt) som i sin tur transformerades till Andronovo-kulturen (1900–1700 fvt). Andronovo-kulturen trängde sedan enligt denna teori om yamnaya-migrationerna in i norra Indien och gav upphov till indoarierna som talade ett indoeuropeiskt språk eftersom de kom från den indoeuropeiska kulturen som hade sin rot i yamnaya-kulturen. (Kommentar: Fatyanovo var en Y-DNA R1a-grupp medan yamnaya var en R-grupp. Ingen ”transformation” mellan R1a (CWC) och R (yamnaya) kan ha skett. Fatyanovo var en del (den östligaste utlöparen) av CWC från runt 2900–2800 fvt. Enligt Krenke 2013 var olika Fatyanovo-grupper kopplade till dels CWC i Ukraina (Middle Dnieper culture) och dels till CWC i Baltikum/Polen. Det finns dock som det verkar ingen direkt koppling mellan CWC/Fatyanovo och yamnaya.)

På bilden ovan från Wikipedia visas bland annat hur yamnaya-krigarna spred sig västerut i Europa och på bara ett par hundra år utplånade alla gamla kulturer och språk och gav upphov till de skandinaviska, centraleuropeiska och brittiska befolkningarna, i alla fall männen där, och slutligen också spreds till Iberiska halvön ca 2300 fvt.

Detta resonemang framställs på Wikipedia som vetenskapligt underbyggt och det återkommer också som sagt i flera forskningsrapporter om förhistoriskt DNA från 2015 och framåt. Men hela upplägget vilar på en kombination av tron på att yamnaya-kulturen skapade det indoeuropeiska urspråket och att alla människor som talade ett indoeuropeiskt språk därför måste ha en koppling till yamnaya, samt att denna koppling kan spåras genom yamnaya-folkets ”stäpp-DNA” i dagens befolkningsgrupper. Eftersom yamnaya hade Y-DNA R, som också finns i hög andel bland män i

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Yamnaya_culture

Västeuropa, kopplas denna haplogrupp till en ”massiv invasion av storväxta och krigiska män från stäppen” och ett helt nytt indoeuropeiskt språk i Europa, ett helt nytt indoariskt språk i Indien samt en helt ny indoeuropeisk kultur med ett mycket mer hierarkiskt, manligt och krigiskt samhälle överallt där yamnaya/indoeuropéerna/indoarierna tog makten.

SNÖRKERAMIKKULTUREN VAR INTE ALLS DEN ENHETLIGA KULTUR SOM DEN FRAMSTÄLLS SOM

Yamnaya-kulturen bland nomaderna på den Pontisk-kaspiska stäppen skall alltså, liksom deras manliga Y-DNA, ha varit oerhört homogen och stark och övermannat och utplånat allt i sin väg genom sina massiva invasioner/migrationer både österut och västerut från den Pontisk-kaspiska stäppen. Denna homogena kultur transformerades enligt yamnaya-, stäpp- eller kurgan-teorin på ett okänt sätt till både snörkeramikkulturen, klockbägarkulturen och den vediska kulturen i Indien och kom på så sätt att behärska både hela Europa och skapa Indiens äldsta skriftliga kultur.

Men en kritisk röst mot teorin om ”den massiva invasionen/migrationen” har höjts av Martin Furholt som redan i början av 2000-talet hade fört fram en mer dynamisk och flerdimensionell modell. I en artikel från 2018 med titeln ”Massive Migrations? The Impact of Recent aDNA Studies on our View of Third Millennium Europe” kritiserade han det återupplivande av en redan tidigare förkastad traditionell kultur-historisk arkeologi som pågår med stöd i den nya DNA-teknikens möjligheter att analysera förhistoriskt DNA (aDNA). Genom att man använder aDNA för att skapa berättelser om ”massiva migrationer” av homogena, monolitiska s.k. ”kulturgrupper” eller ”folk” som drivkrafter bakom socio-kulturella förändringar återupplivar man enligt Furholt felaktiga synsätt på mänskliga migrationer och kulturella förändringar som redan hade motbevisats och förkastats i slutet av 1900-talet.

I en artikel från 2020 med titeln ” Social Worlds and Communities of Practice: a polythetic culture model for 3rd millennium BC Europe in the light of current migration debates” återkom Martin Furholt till den strid som verkar rasa mellan olika grupper av arkeologer med olika synsätt och som tydligen bara hade blivit mer bitter sedan hans artikel från 2018.[1] I artikeln från 2020 beskriver Furholt hur snörkeramikkulturen (CWC), som av vissa forskare beskrivs som en mycket homogen kultur med ett visst ”folk” eller en viss kulturgrupp, bland andra arkeologer ses som ett mycket mer diffust och differentierat fenomen med olika varianter av gravsätt, keramik, bosättningar etcetera i olika geografiska områden. Enkeltgravar förknippas med snörkeramikkulturen (CWC) men förekommer även i områden utan snörkeramiska bosättningar som i Zlota-gruppen i Polen. Snörkeramik och vapen och verktyg med anknytning till den snörkeramiska kulturen kan å andra sidan finnas i andra typer av gravar än enkeltgravar och i områden som helt eller nästan helt saknar snörkeramiska bosättningar. Ibland återfinns artefakter från snörkeramikkulturen i tidigare helt obebodda områden eller områden där enbart jägare-samlare levt och ibland finns de i redan tidigare tättbefolkade neolitiska områden. I Furholt 2020 beskrivs sex olika områden som hänförs till snörkeramikkulturen med olika kombinationer av attribut.

Exempel på CWC-regioner	**Tidigare obebott eller mkt få bosättningar**	**Redan tidigare tättbefolkat neolitiskt område**	**Bosättningar med snörkeramik**	**Enkeltgravar**	**Snörkeramik och ”snörkeramiska” vapen och verktyg i gravar**
1. Jylland, N Tyskland	Ja	-	Inga eller mycket få	Ja	Ja
2. Nederländerna, NV och centrala Tyskland, Böhmen, Mähren, södra Polen	-	Ja, t.ex. trattbägare och Baden-kultur	Inga eller mycket få	Många	Ja

[1] https://journals.openedition.org/pm/2383

Exempel på CWC-regioner	Tidigare obebott eller mkt få bosättningar	Redan tidigare tättbefolkat neolitiskt område	Bosättningar med snörkeramik	Enkeltgravar	Snörkeramik och ”snörkeramiska” vapen och verktyg i gravar
3. V Schweiz, Kujavien i Polen, Baltiska kustområden	-	Ja		Inga eller mycket få	Vissa förekomster
4. Ö Schweiz, Holländska kusten	-	Ja		Inga eller mycket få	Blir dominant med tiden
5. Ö Danmark, NÖ Tyskland	-	Megalitkultur	Inga eller mycket få	CWC-begravningar i tidigare megalitgravar	Ja
6. Zlota-gruppen i S Polen	-		Inga eller mycket få	Ja	Blandning av annan keramik och snörkeramik i enkeltgravar

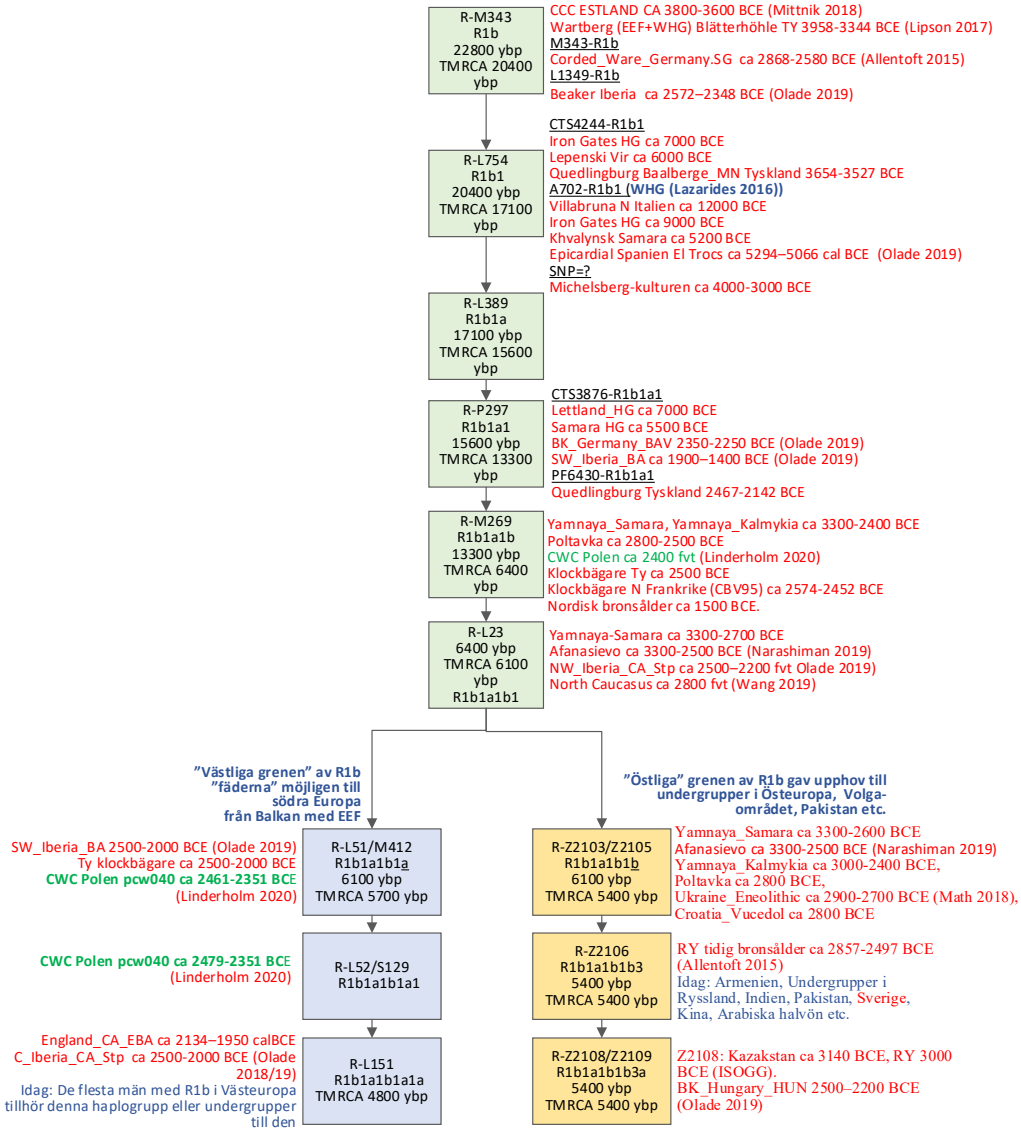
Snörkeramikkulturen kan alltså som jag tolkar Furholt inte alls ses om en monolitisk enhetlig kultur som plötsligt skall ha invaderat Europa från ett enda ”urhem” på den Pontiska stäppen, utan den kan bäst beskrivas som många olika lokala grupper som var och en uppfyller vissa men inte alla kriterier (ett polythetiskt synsätt). Enligt Furholt riskerar man visserligen att återinföra en redan förkastad monolitisk kultursyn genom att skapa den här typen av klassificering, där varje typ som uppfyller en viss uppsättning kriterier skulle kunna ses som en egen undergrupp av snörkeramik (CWC). Men detta skall undvikas genom att man ser de olika typerna som resultat av den polythetiska klassificeringen **och kommer ihåg att de bara är klassifikationsenheter som skapats som hjälp för undersökning och utforskning och inga egna ”kulturer”.**

Den tydligaste skillnaden mellan olika områden finns enligt Furholt mellan regioner där de samtidigt finns både enkeltgravar, snörkeramik och stridsyxor och regioner där det finns snörkeramik och stridsyxor men saknas enkeltgravar. Exempel på den första typen med många enkeltgravar som ofta innehåller snörkeramik och stridsyxor, som alltså brukar ses som typiskt för snörkeramikkulturen, finns ofta i områden med inga eller få tidigare bosättningar där det saknas snörkeramik i själva bosättningarna. Ett sådant exempel där enkeltgravarna redan från ett tidigt stadium är förknippade med snörkeramiska stridsyxor och senare med snörkeramik är Jylland. Exempel på områden där det redan tidigare fanns en lång neolitisk tradition med olika slags begravningssätt och där snörkeramiska artefakter nu också återfinns i enkeltgravar men saknas i bosättningarna är södra och centrala Tyskland, Mähren och Böhmen samt södra Polen där trattbägare-, Baden- och andra kulturer hade samexisterat. Inom vissa områden, som centrala Tyskland, fanns megaliter, stenkistor och andra, oftast kollektiva gravskick tidigare medan det i andra områden nästan inte alls finns några rester av tidigare gravar som kan upptäckas med arkeologi. I nordöstra Tyskland finner man en hybrid av varianterna 2 och 5. Där finns omkring 50% av snörkeramiken i megalitgravar och 50% i enkeltgravar. Det är bara i Zlota-gruppen i södra Polen som man har hittat typ 6, alltså en blandning av annan, senneolitisk, keramik och snörkeramik i enkeltgravar.

Utifrån detta är det svårt att, som man gör i teorin om yamnaya-migrationerna, se den snörkeramiska kulturen som en enhetlig, dominant kultur definierad av enkeltgravar med stridsyxor och snörkeramik som invaderade och ersatte de tidigare neolitiska kulturerna i norra Europa. Dessa slags artefakter kan förekomma i enkeltgravar men också i helt andra typer av gravar. Det mest märkliga är att det ofta inte alls förekommer snörkeramik i boplatserna utan bara i gravar, jag frågar mig om snörkeramiken i dessa områden kanske enbart var en främmande handelsvara och/eller något som människor som hade kommit utifrån och som begravdes där hade haft med sig ”hemifrån”? Snörkeramiken ger snarast intryck av att ofta ha varit en främmande handelsvara än rester från en dominerande lokal kultur.

Y-DNA VISAR ATT YAMNAYA-MÄN FRÅN STÄPPEN INTE KAN HA GETT UPPHOV TILL SNÖRKERAMIK- OCH KLOCKBÄGARKULTURERNA

Enligt den förhärskande kurgan-teorin skall alltså män från yamnaya-stammar på den Pontisk-kaspiska stäppen med Y-DNA R ha varit ursprunget för de indoeuropeiska språken och både snörkeramik- och klockbägarkulturerna genom någon slags ”transformationer” från yamnaya till snörkeramisk kultur och vidare från den till klockbägarkultur. Förhistoriskt Y-DNA från män som kopplats samman med yamnaya-kulturen tillhör främst haplogrupp R och inom denna R-M269 och undergrupper till denna grupp som tydligen spreds till Samarraområdet före 5500 fvt. Y-DNA R-M269 och dess undergrupp R-L23 var spridda i både Europa och på den Pontiska stäppen under koppar- och bronsålder. Men de undergrupper som fanns hos män som tillhörde yamnaya-kulturen, som R-Z2103 och R-Z2106, finns inte alls i förhistoriska fynd från västra Europa, vilket helt motsäger kurgan/yamnaya/stäpp-teorin om det indoeuropeiska språkets utbredning i Europa via en ”massiv invasion/migration västerut av yamnaya-män från stäppen”.

Klockbägarnas R tillhörde en västlig, gren medan yamnaya-gruppen tillhörde en östlig gren. Eget arbete.

Hela kulturbegreppet är diffust när det gäller förhistoriska grupper av människor. Arkeologerna har analyserat keramikskärvor och begravningssätt och definierat olika kulturer utifrån de skillnader som man har upptäckt, men hur dessa olika ”kulturer” uppstod och hur de påverkade varandra är ganska dåligt förstått. Visst kan man tänka sig att en materiell kultur skulle kunna ”transformeras” till en annan genom olika slags samband och påverkan, enligt den modell som beskrivs på

Wikipedia i samband med yamnaya, snörkeramikkulturen och klockbägarkulturen. Men det som inte kan ”transformeras” är DNA-haplogrupperna. Y-DNA hos Yamnaya var uteslutande R av den ”östliga” sorten medan det i snörkeramikkulturen (CWC) som det verkar i huvudsak var R1a med en del R av den ”västliga” sorten i Polen. Klockbägarna tillhörde i nästa steg i huvudsak den ”västliga” grenen av R utan spår av den ”östliga” grenen som yamnaya tillhörde.

Hur man än ser på det hela kan inte den östlig typen av R hos yamnaya transformeras till R1a hos snörkeramiker och deras R1a kan i sin tur inte transformeras till klockbägarnas R av västlig typ. För att få detta att hänga ihop har man fört samman Y-DNA-haplogrupperna R och R1a hos olika östeuropeiska grupper runt 3000 fvt till ett gemensamt ”stäpp-DNA”, men dessa grupper hade skiljts åt omkring 20 000 år tidigare och de förekom som det verkar nästan aldrig tillsammans i de gamla jägare-samlare-kulturerna eller grupperna i östra Europa. Man har (s 140), förklarat yamnaya-kulturens påstått oerhört stora och snabba utbredning med någon slags magisk ”transformation” från yamnaya till helt andra kulturer som snörkeramikkultur (CWC) och klockbägarkultur. Men snörkeramikkulturen i norra Europa, om man nu skall definiera den genom begravningar under högar (kurganer) där, verkar nästan enbart ha representerats av män som tillhörde haplogrupp R1a och den kan inte ha skapats av yamnaya-män som helt tillhörde R. Klockbägarkulturen kan inte heller ha skapats av yamnaya eftersom deras ”östliga” variant av R inte alls har återfunnits bland förhistoriskt DNA i Västeuropa.

R-GRUPPER MED KOPPLING TILL AFANASIEVO OCH YAMNAYA

Man har bland annat hittat lämningar från runt 7000 till 5500 fvt av jägare-samlare med Y-DNA R vid Järnporten vid Donau, i Lettland och i Samara vid Volga. En gren med en mutation som kodas som R-Z2103 har återfunnits i yamnaya-grupper i Samara vid Volga och i Kalmykien nordväst om Kaspiska havet samt i kulturer som Afanasievo (ca 3300–2500 fvt) i södra Sibirien och Poltavka (ca 2700–2100 fvt) vid mellersta Volga. Poltavka-kulturen skall enligt Wikipedia ha tagit efter keramik från Sintashta (ca 2050–1750 fvt och Andronovo-kulturerna. Dessa var till skillnad från Poltavka ”R1a-kulturer”, men sannolikt flyttade kvinnor från dem till ”R-kulturer” och tog med sig sin keramik och sin mtDNA. Detta gör att Afanasievo (R) delvis delar mtDNA med till exempel R1a-grupper som Fatyanovo och snörkeramik-grupper i Baltikum, förutom med andra ”R-grupper” som yamnaya vid Volga. Delvis samma mtDNA, t.ex. U5a1a, som har återfunnits hos Afanasievo (”östligt” R) har också hittats hos Fatyanovo (R1a) och hos klockbägare i Centraleuropa (”västligt” R) vilket eventuellt skulle tyda på att kvinnor även gick från ”R-kulturer” till ”R1a-kulturer”, om inte detta mtDNA från gamla jägare-samlare hade spritts över Europa långt dessförinnan. Vissa grupper med män med R-Z2103, den östliga varianten av Y-DNA R, verkar också ha spridits västerut till dagens Ukraina och Kroatien omkring 2800 fvt, vilket arkeologer har sett spår av i form av en spridning av yamnaya-kulturen västerut vid den tiden.

VILKA VAR EGENTLIGEN MÄNNISKORNA I DEN SNÖRKERAMISKA KULTUREN (STRIDSYXEKULTUREN)?

Stridsyxekulturen i Skandinavien under 2000-talet fvt förs alltså av arkeologer samman med den snörkeramiska kulturen (CWC) som hade olika utlöpare i norra och östra Europa. Men den snörkeramiska kulturen verkar ha varit en diffus kultur och det kan diskuteras om den egentligen bara var en senare version av trattbägarkulturen som var den första bondekulturen i Nederländerna, norra Tyskland och Norden. Tre DNA-prov från enkeltgravskulturen i Gjerrild (s 136) som skall ha tillhört den snörkeramiska kulturen, uppvisade till exempel mtDNA av samma slag som fanns hos de neolitiska jordbrukarna och Y-DNA av en gammal sorts R som inte hade något att göra med yamnaya-männen i herdekulturen i Samara som av vissa påstås ha varit ursprunget för den snörkeramiska kulturen.

Även om män med Y-DNA av typen ”östlig” R från yamnaya-kulturen inte som det påstås ”transformerades” till män med R1a i snörkeramikkulturen (CWC) och sedan till klockbägare med ”västlig” R kom det ändå tydligen in nytt Y-DNA i bland annat Sverige, Finland och Baltikum runt 2800

fvt. Man har i Skandinavien hittat ett nytt Y-DNA av typen R1a från denna tid och dessa fynd har förknippats med den s.k. stridsyxekulturen som kallades båtyxkultur i äldre litteratur. Denna variant av snörkeramisk kultur var enligt svenska Wikipedia en relativt enhetlig arkeologisk kultur som förekom i ett område av södra Sverige-Norge som sträcker sig från Bornholm och Skåne i söder till Uppland i norr och längs den norska kusten upp till Tröndelag. Detta var alltså precis samma område som det område där trattbägarkulturen hade funnits (s 109). Generellt sett fanns alla snörkeramiska grupper, förutom Fatyanovo vid Moskvafloden, i samma områden där trattbägarna hade funnits sedan tidigare, vilket som jag ser det tyder på ett direkt samband mellan trattbägarkulturen och den snörkeramiska kulturen (stridsyxekulturen).

De materiella lämningarna från stridsyxekulturen i Sverige skall enligt svenska Wikipedia ha varit mycket lika de som förekommer i den finska stridsyxekulturen liksom i snörkeramikkulturen i Baltikum. I Sverige finns det ännu så länge mycket få dateringar från stridsyxekulturen men de äldsta är från omkring 2900–2800 fvt. När stridsyxekulturen upphörde omkring 2400 fvt skedde det relativt snabbt i hela södra Skandinavien liksom i många närliggande områden i nordöstra Europa och den ersattes tydligen av SOM-kulturen som var en variant eller vidareutveckling av trattbägarkulturen.

Stridsyxekulturen eller stridsyxefenomenet karaktäriseras som i alla snörkeramiska grupper i Europa av enkla keramikkärl som dekorerades med mönster av snören och av en typ av stenyxa som liknar den svensk-norska undergruppens äldsta yxor. Under kulturens senare stadier finns det få fynd av stridsyxor i Centraleuropa medan de finns i stor mängd i de norra och östra områdena i Europa. Forskarna är oeniga om huruvida stridsyxorna verkligen användes som vapen eller om de bara hade en ceremoniell och/eller statusmässig funktion.

Stridsyxe-keramik från Skåne. Källa: Wikipedia.

Snörkeramiken anses alltså vara central i denna kultur. I en majoritet av gravarna för både män och kvinnor har man hittat en eller ett par små skålformade bägare. Man har också hittat skärvor av sådana kärl på boplatser men i mycket liten omfattning och arkeologerna har frågat sig om de alls har använts i hushållen eller om de bara har haft en ceremoniell funktion vid gravläggningar. Snörkeramiken skiljer sig enligt Wikipedia helt från den tidigare trattbägarkulturens keramik. Den nya keramiken är magrad medkrossad bränd lera eller keramik och kärlens väggar är uppbyggda genom tumning. Initialt var de främst dekorerade med snören men senare blev det vanligast med tandad kamstämpel som trycktes in i leran och skapade vinkellinjer.

Gravarna användes för en eller två personer. I Sverige låg de alltid under slät mark och med eller utan stenpackning men i övriga delar av den snörkeramiska kulturen i Europa var det vanligt att de täcktes av låga högar. De döda låg i sovställning med uppdragna ben (hocker) och med ansiktet vänt mot öster. Förutom keramikkärlen bestod gravgåvorna i allmänhet av flata stenyxor, stridsyxor för vissa män, flintknivar samt ben- och bärnstenspärlor. Det är enligt Wikipedia svårt att förstå stridsyxekulturens ekonomi eftersom extremt få välbevarade boplatser har hittats, men de var troligen bönder och hade nötboskap och får. De jagade också hjort, rådjur och fågel. En av de få boplatserna från stridsyxekulturen i Sverige hittades när man byggde Bergs-rondellen i Linköping. DNA-analyser av lämningar därifrån visar enligt Wikipedia att de var släkt med stäppnomader, den tredje gruppen av invandrare till Sverige efter istiden.[1] Enligt Malmström et al. (2019) hade en man

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Stridsyxekulturen

från utgrävningen i Bergs-rondellen Y-DNA av typen R-Y2395 (R1a1a1a3) som är en undergrupp till R-Z283 som i sin tur är en undergrupp till R-M417. Inga av dessa grupper verkar dock ha någon direkt koppling till ”stäppen” utan verkar snarare ha tillhört jägare-samlare som höll till i dagens Ukraina och barrskogsbältet (taigan).

Eftersom man inte hittat några tecken på någon ”massiv invasion” eller ens någon ”massiv migration” kunde man anta att stridsyxekulturen var en normal kulturell utveckling av den befintliga trattbägarkulturen. Men det måste ändå ha funnits något slags påverkan från ett nytt håll eftersom Y-DNA R1a tydligen inte hade funnits i Sverige tidigare, i alla fall inte form av de undergrupper till R1a1a1-M417 som dök upp i Skandinavien runt 2800 fvt. Samma slags stridsyxekultur som fanns i Sverige-Norge skall också ha funnits på Bornholm och i Finland, men denna stridsyxekultur skall alltså ha varit skild från enkeltgravskulturen på Jylland och i norra Tyskland.

Det som man menar kännetecknar snörkeramikkulturen (CWC) är:

1. Begravningar i enkeltgravar under gravhögar (kurganer) där männen ofta eller alltid verkar ha haft Y-DNA R1a. I Sverige lade man dock inte upp några högar under denna tid, där började man med högar först under äldre bronsåldern.
2. Gravgåvor i form av bland annat snörkeramik och slipade stenyxor till männen.
3. Stridsyxor som namngivit kulturen i Sverige och tväreggade flintyxor och flintmejslar som relativt ofta är håleggade. De hade avsevärt sämre kvalitet på huggning och slipning än flintredskap under trattbägarkulturens tid.

Den allmänt accepterade teorin om stäppherdar från yamnaya-kulturen vid Volga som skulle ha spridit snörkeramikkulturen och de indoeuropeiska språken över Europa stämmer alltså inte om man tar i beaktande att yamnaya-kulturens variant av Y-DNA R inte alls har återfunnits i snörkeramikkulturen, varken i gravhögar eller i andra sammanhang. I stället för att som det påstås herdar från den Pontisk-kaspiska stäppen kom till norra Europa med ett helt nytt kulturellt ”paket” - i form av ett helt nytt DNA, en helt ny kultur i form av CWC/snörkeramikkulturen, ett helt nytt indoeuropeiskt språk och en helt ny teknologi och krigskonst med hästar, vagnar och bronsvapen - måste något annat ha hänt under senare delen av 3000-talet fvt som ledde fram till uppkomsten av snörkeramikkulturen. Men vad var det som hände och vad var egentligen snörkeramikkulturen (CWC)?

SNÖRKERAMIKERNA (CWC) I UKRAINA HÄRSTAMMADE FRÅN TRATTBÄGARE OCH ÖSTLIGA JÄGARE-SAMLARE

FATYANOVO – MTDNA FRÅN TRB, GAC, UKRAINA, JÄRNPORTEN, ”STÄPPEN” (CA 2900 FVT)

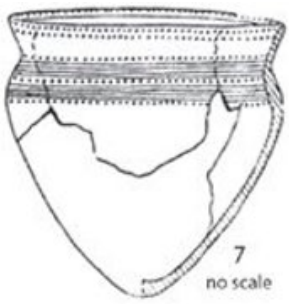
Den bild som jag har fått genom att läsa olika forskningsrapporter och försöka förstå mönster av DNA i olika kulturer pekar på att snörkeramikkulturen i stället för att härstamma från nomadiska herdar på den Pontisk-kaspiska stäppen måste ha sin grund i en eller flera bondekulturer. Det verkade också tydligt att det måste ha funnits en anknytning mellan snörkeramikerna och trattbägarna eftersom snörkeramikerna uteslutande verkar ha vandrat in till gamla trattbägarområden. Men hur såg denna anknytning ut? Handlade det om ett släktskap på mödrarnas sida eftersom männens Y-DNA tydligen kom från de gamla inhemska jägarna-samlarna med Y-DNA R1a i Östeuropa? Jag hittade så småningom en nyckel till gåtan med snörkeramikernas ursprung i Fatyanovo-kulturen (fr ca 2800 fvt), den allra östligaste utlöparen av snörkeramikkulturen vid Moskvafloden som skall ha haft sitt ursprung i Mellersta Dnepr-kulturen (Middle-Dnieper culture) i dagens Ukraina som i sin tur skall ha varit den första fasen i snörkeramikkulturen.

Saag et al. (2021) redovisade analyser av DNA från individer i Fatyanovo-gruppen i en artikel med rubriken “Genetic ancestry changes in Stone to Bronze Age transition in the East European plain”. Fatyanovo-gruppen var en östlig utlöpare till snörkeramik-kulturen och fynd därifrån har genom C14 tidsbestämts till cirka 2800–2200 fvt. Saag et al. har visat att de testade individerna i Fatyanovo-gruppen hade DNA som matchade de komponenter som har definierats som västeuropeiska jägare-samlare (WHG), kaukasiska jägare-samlare (CHG) samt en liten del från ryska Fjärran Östern.

Denna sammansättning liknar yamnaya från Samara som ofta påstås ha varit ursprunget för snörkeramikkulturen (CWC), men till skillnad från yamnaya från Samara hade Fatyanovo, som alltså verkligen tillhörde CWC, även en komponent i sitt DNA som härrörde från de tidiga europeiska jordbrukarna. Detta DNA var enligt Saag et al. (2021) närmare bestämt en kombination av DNA från dels klotamforakulturen (GAC) i Polen och Ukraina som var en utlöpare från trattbägarkulturen i norra Europa och dels Trypillia-kulturen i Ukraina.

Fatyanovo var alltså en kombination av en grupp inhemska östliga jägare-samlare med Y-DNA R1a och mtDNA av samma östliga typ samt bondkvinnor från trattbägare/klotamfora-grupper med mtDNA som typiskt återfanns i den första jordbrukskulturen på Iberiska halvön och senare hos trattbägare i västra och norra Europa. Det fanns också en del mtDNA hos Fatyanovo som jag uppfattar hade sitt ursprung hos jägare-samlare vid Järnporten redan omkring 9000 fvt. Denna blandning hade enligt Saag et al. troligast sitt ursprung i Ukraina. Däremot har man bland Fatyanovo inte hittat manligt Y-DNA från trattbägare/klotamforagrupper eller jägare-samlare i Ukraina som främst verkar ha haft Y-DNA i undergrupper till I2a. Det verkar alltså som Fatyanovo kom från en grupp i Ukraina som bestod av kvinnor från bönderna, främst från klotamfora- och Trypillia-grupperna, som tagit till sig en grupp män med ursprung i östliga jägare-samlare. Detta mönster med jordbruket som spreds genom bondkvinnor som förenades med grupper av lokala jägare-samlare verkar också tidigare bland annat ha funnits bland trattbägarna i Skandinavien där man inte såvitt jag har sett har hittat Y-DNA E1 eller G2a2 som traditionellt förknippas med de första europeiska bönderna. Men redan trattbägarna på kontinenten hade ca 40% DNA från jägare-samlare och denna andel ökad till ca 50% i Skandinavien.

TRYPILLIA OCH KLOTAMFORA-KULTURERNA GJORDE SNÖRKERAMIK OCH BADEN-KULTUREN ANVÄNDE HJULET REDAN PÅ 3000-TALET FVT

Sen Cucuteni-Trypillia med snördekoration (ca 3500–3000 fvt).[1]

Kärl från klotamfora-kulturen med snördekoration och triangelmönster (3000-talet fvt).[2]

Kärl från snörkeramikkulturen (CWC) (ca 2900–2400 fvt) i dagens Tyskland med snördekoration och triangelmönster.[3]

Snörkeramikkulturen definieras enligt Wikipedia genom sin keramik som dekorerades med inpressade snören, sitt speciella begravningssätt med gravar täckta av en gravhög och med kroppen i en böjd position samt med gravgåvor i mansgravar i form av båtformade stridsyxor av sten.[4] Men när jag började titta närmare på exempel på kärl från snörkeramikkulturen tyckte jag utifrån min helt amatörmässiga ståndpunkt att dekorationerna verkade förvånansvärt lika tidigare snördekorationer från den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen från omkring 3500 till 3000 fvt och klotamforakulturen från samma tid. Klotamforakulturen skall ha varit en utlöpare från trattbägarkulturen i norra Europa och jag fick en känsla att snörkeramikkulturen inte alls var en främmande och omvälvande ny kultur som trängde in i norra Europa utan i stället en fortsättning på den tidigare bondekulturen

[1] Chernysh 1982, Figure LXV. Från David W. Anthony 2010.
[2] https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Globular_amphora_culture_pottery#/media/File:MUFT_-_Greu%C3%9Fen_Amphore.jpg. Museum for Prehistory in Thuringia.
[3] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Museum_für_Vor-_und_Fr ühgeschichte_Berlin_031.jpg
[4] https://en.wikipedia.org/wiki/Corded_Ware_culture

under 3000-talet fvt. Jag började också inse att trattbägarkulturen inte var avgränsad till dagens Nederländerna, norra Tyskland och södra Skandinaven utan att den faktiskt hade sträckt sig in i Polen och i form av klotamforakulturen (ca 3400–2800 fvt) och också hade funnits så långt ner i sydost som fram till Dnepr-floden i Ukraina. Klotamforakulturen hade dessutom gränsat mot Baden-kulturen i syd och sydväst.

Snörkeramikkulturen (CWC) skall sedan ha ersatt klotamforakulturen omkring år 2800 fvt och trattbägarkulturen i Skandinavien omkring 2650 fvt genom att män från den Pontisk-kaspiska stäppen kom österifrån och förde med sig denna kultur. Däremot skall enligt Wikipedia efterföljande senneolitiska, bronsålders- och järnålderskulturer ha uppvisat ett starkt genetiskt samband med trattbägarkulturen på moders- eller kvinnosidan.[1] Som man kan se på bilderna ovan hade man använt snören för att dekorera keramiken i både den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen och klotamfora-kulturen under 3000-talet fvt. Exemplet ovan längst till höger, med ett kärl från snörkeramikkulturen (CWC) med både snördekoration och triangelmönster, verkar närmast vara en variant av dekorationen på exemplet från klotamforakulturen i mitten.

När jag hade kommit så här långt hittade jag en forskningsrapport av Martin Furholt från 2008 med titeln ”Pottery, cultures, people? The European Baden material re-examined”.[2] Där diskuterade Furholt just det problem som jag själv brottades med, nämligen om arkeologiska fynd verkligen också kunde beskriva en viss avgränsad ny kultur eller om det mer handlade om olika keramiska ”moden” som kunde spridas från en grupp till en annan och tas upp av en ny ”kultur” utan att människor, språk eller grundläggande uppfattningar egentligen byttes ut. Det exempel som Furholt skrev om var Baden-kulturen som, enligt Wikipedia, skall ha existerat ca 3600–2800 fvt. Baden-kulturen var ungefär samtida med trattbägarkulturen, klotamforakulturen och den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen samt med den tidiga snörkeramikkulturen.

Furholt skrev att trots att Baden-kulturen anses ha haft extremt stor betydelse genom att olika forskare har förknippat den med kontakter över ett mycket stort område, kanske ända till Anatolien, med stor påverkan på olika stilar av keramik i Centraleuropa och med en teknisk revolution genom införandet av hjulet i Europa, är den ändå mycket dåligt definierad. Trots att det enligt Furholt hade funnits mycket diskussioner bland arkeologer om det traditionella kulturbegreppet som definierats av Childe hade ändå inte Baden-kulturen ifrågasatts. Furholt hade dock analyserat olika materiella komponenter av Baden-kulturen och identifierat en speciell överregional (supraregional) roll för en av dem, Boreláz-keramiken, medan andra sorters Badenkeramik verkar ha varit mer lokal.

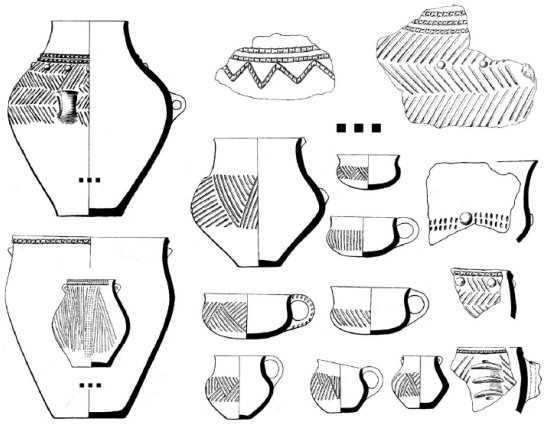

Figure 3. A typical inventory of the Boleráz style, selected from Jevišovice C1 (after Medunová-Benešová 1981).

Exempel på Boreláz-keramik. Från Furholt 2008.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Funnelbeaker_culture
[2] https://www.academia.edu/1182556/Pottery_cultures_people_The_European_Baden_material_re_examined

I Childes modell, som används för att definiera olika skarpt avgränsade arkeologiska kulturer, kopplar man ihop en viss typ av keramik med en viss socialgrupp med en mer eller mindre homogen kultur bestående av en viss uppsättning stenverktyg, vissa begravningsriter, lerfiguriner och en viss gemensam ekonomisk bas, bosättningsstruktur etc. Om man inte finner en sådan överensstämmelse inom det som definierats som en viss kultur förklarar man det med att det saknas arkeologiska lämningar eller också skapar man aktivt genom sin forskning sådana gemensamma beskrivningar. I forskning om Baden-kulturen hade man sällan ifrågasatt om det arkeologiska fenomenet skulle klassificeras som en separat kultur. Upptäckten av det nära sambandet mellan tidig Baden-keramik, s.k. på Boreláz-keramik, och den näraliggande Cernavoda III-kulturen hade dock fört fram frågan om Boreláz-Cernavoda III och den senare Baden-kulturen i själva verket var en enda kultur och inte, som allmänt sett, två olika kulturer.

Den forskning som Furholt presenterade visade dock att en sådan fråga ledde fel eftersom den byggde på ett antal obevisade antaganden. För det första antagandet att Baden-kulturens keramik förekom i ett skarpt avgränsat område, arkeologin hade tvärtom visat att många bosättningar i södra Polen (Lillpolen), Mähren och Böhmen innehöll en blandning av både keramik som förbinds med trattbägarkulturen och sådan som definieras som tillhörig Baden-kulturen. Ett annat antagande var att utbredningen av Baden-keramik stämde överens med andra typer av materiell kultur. Men enligt Furholt stämde inte heller detta, sättet att tillverka flintverktyg hade till exempel ingen överensstämmelse med de gränser som definierats för Baden-kulturen. De lerfiguriner med rörliga huvuden som vanligtvis associeras med Baden-kulturen verkar bara finnas i en viss kulturell sfär i Karpaterbäckenet och sydvästra Slovaken medan djurfiguriner dominerar i Österrike och Mähren och denna kulturella gräns skär alltså rakt igenom Baden-kulturens område.

Enligt Furholt överensstämmer inte heller den ekonomiska kulturen med omfattningen av Baden-kulturens eller Baden-keramikens område. Genom att analysera ben från bosättningar med Baden-keramik har man sett att får och getter dominerade i Karpaterbäckenet medan nötboskap dominerade i regioner längre norrut. Även begravningstraditionerna uppvisar en hög grad av regionala skillnader. Det är enligt Furholt omöjligt att hitta något slag av materiell kultur vars fördelning helt stämmer överens med Baden-keramikens utbredning. Dessutom uppvisar inte ens själva Baden-keramiken någon genomgående stil eller typ. Det finns många olika lokala typer av keramik inom det påstådda kulturområdet. Frånvaron av grund för alla dessa förutsättningar för en gemensam kultur – ett tydligt avgränsat område med en gemensam materiell kultur, likartad social kultur i form av likartad ekonomi, en likartad kultur med samma slags konst och begravningssätt samt en likartad keramik – gör enligt Furholt att Baden-kulturen inte kan ses som en egen homogen kultur.

Furholt menar därför att man inte skall tala om Baden-kultur utan om Baden-keramik och aktivt försöka identifiera undergrupper inom denna som en del av forskningen. Han redovisar också en analys av ett stort antal föremål från det område där man har hittat Baden-keramik. Inom detta område har man identifierat fem olika undergrupper eller typer av grövre (vardags-) keramik i avgränsade områden, denna keramik verkar främst vara keramik från trattbägarområden. Den grövre keramiken dominerar i antal men dessutom finns en mindre mängd finare slags keramik i form av bl.a. Boreláz-keramiken som är mer jämnt spridd och ses som en övergripande, supra-regional keramik. Den grövre keramiken (ca 3650–3350 fvt) är mer lokal och skild mellan olika regioner. Den tidigaste finare keramiken, den tidiga Boreláz-keramiken, återfinns enligt Furholt först i dagens Österrike och angränsande regioner men spreds sedan snabbt mot norr och väst där den blandades med andra redan befintliga kulturella yttringar. Denna expansion, som dateras till cirka 3520–3350 fvt, sammanfaller nära med den första spridningen av hjulförsedda vagnar.

TRATTBÄGARNA I SYDÖSTRA POLEN PÅVERKADES AV BADEN-KULTUREN OCH BÖRJADE ANVÄNDA HJULET, TILLÄMPA KREMERINGAR ETC. (FR CA 3650 FVT)

Arkeologer har alltså funnit att många bosättningar i södra Polen (Lillpolen), Mähren och Böhmen använde en blandning av keramik från trattbägarkulturen och Baden-kulturen. Påverkan på

trattbägar-grupper från Baden-kulturen beskrivs i en forskningsartikel från 2015 av Agnieszka Przybył med titeln ”The Baden complex and the Funnel Beaker culture in the Polish Lowlands. The problem of “lowland Badenization.” Bland det som trattbägarna i sydöstra Polen enligt Przybył tog till sig från Badenkulturen från omkring 3650 fvt fanns särskilt dess överregionala keramik i form av Boreláz-keramik och i vissa fall även begravningar med kremering. Trattbägarna i Polen lärde sig också använda hjulet för att bygga vagnar och använda boskap som dragdjur av Baden-kulturen, vilket ledde till uppkomsten av ett primitivt vägnät. Även sättet att tillverka redskap av flinta och sättet att bygga upp bosättningar påverkades starkt av Baden-kulturen, vilket enligt Przybył ledde till att de östliga trattbägarna påverkades på ett grundläggande kulturellt sätt. Förändringarna genom kontakterna med Baden-kulturen skall bland annat ha tagit sig uttryck i en större öppenhet mot andra grupper och ett stort kontaktnät samtidigt som olika trattbägargrupperna blev mer olika varandra genom att de tog till sig olika influenser från olika håll. Förändringarna i trattbägarkulturen i öst skall också ha handlat om nya sätt att spinna ull och producera tyger.

Inom det rituella området började människorna i trattbägarkulturen alltså med influens från Badenkulturen med kremeringar och man har också enligt Przybył kunnat se spår av en ökad tyngdpunkt på soldyrkan där föremål av bärnsten och bärnstensskivor dekorerade med solkors anses ha varit symboler för solen. Trattbägarkulturen i Polen, Mähren och Böhmen blev alltså en synkretistisk kultur med karaktärsdrag från både trattbägarkulturen och Baden-kulturen. En liknande synkretism kan tydligen också ses i klotamforakulturen, som var en variant av trattbägarkulturen, samt i den senare snörkeramikkulturen i samma område i Polen.

UTBYTEN MELLAN TRATTBÄGARKULTUREN OCH TRYPILLIA-KULTUREN I UKRAINA SPRED BL.A. SNÖRKERAMIKEN TILL TRATTBÄGARNA (CA 3550–3100 FVT)

I Furholts modell, baserad på analyser av reella arkeologiska artefakter, dyker inte kulturer upp som färdiga ”paket” som krigar mot, utplånar och ersätter den befintliga kulturen i ett visst område - utan förändringar sker genom processer över tid där, som i det här fallet, trattbägarnas seder (och får man anta DNA) blandas med den söderifrån kommande Baden-kulturen med rötter i Boreláz-Cernavoda III. Detta bekräftar som jag förstår det min intuitiva uppfattning att snörkeramiken inte alls var någon helt ny materiell kultur utan ett uttryck för en allmänt spridd kultur med lokala varianter. Som jag nu förstår det var exemplet på snörkeramik på bilden på sidan 147 en variant av Boreláz-keramiken med ett gemensamt uttryck i form av snördekorationer och triangelformade fält. Furholts beskrivning av syntesen mellan Baden- och trattbägar-keramik förklarar också som jag ser det hur klotamfora-keramiken, som var en variant av trattbägarnas keramik, kunde likna både snörkeramiken och den sena Cucuteni-Trypillia-keramiken. Det fanns inga nationella gränser eller vattentäta skott mellan de olika ”kulturerna”, både människor (DNA) och kulturella yttringar flödade fritt, men jag antar att det däremot kan ha funnits barriärer i form av olika språk eller mycket olika levnadsförhållanden. Till exempel påstås de redan befintliga jägarna-samlarna och de nya jordbrukarna i bandkeramikkulturen (LBK) inte ha blandats så mycket initialt, men å andra sidan skedde det ändå en viss blandning hos trattbägarna som blev särskilt betydande i Skandinavien där trattbägarna hade upp till 50% gener från jägare-samlare.

När det gäller trattbägarna så kom de som det verkar ursprungligen från tidiga jordbrukare på den iberiska halvön som sökte sig norrut utefter Atlantkusten, blandades med västeuropeiska jägare-samlare och gav upphov till Chasséen-kulturen i Parisbäckenet som i sin tur gav upphov till Michelsberg-kulturen (ca 4400–3500 fvt) i Centraleuropa. De gav sedan upphov till trattbägarkulturen - efter att ha blandats med lokala jägare-samlare och kanske även med människor från bandkeramikkulturen med ursprung i Balkan-Donau-kulturen. Trattbägarna tog sedan, som Furholt redovisade, intryck från människor som tillverkade Baden-keramik. Det är kanske inte så underligt att det verkar ha funnits en oerhörd mängd olika slags mtDNA bland människorna i Europa under neolitisk och kalkolitisk (kopparålders-) tid, och att Fatyanovo-gruppen som var en utlöpare av snörkeramikkulturen i Ukraina hade mtDNA från både trattbägare och grupper av jägare-samlare.

Den bild av de neolitiska kulturerna i norra och östra Europa under 4000-talet fvt och framåt som växer fram när jag läser olika arkeologiska rapporter beskriver långvariga och ömsesidiga kontakter mellan de olika kulturerna eller grupperna. Kadrow (2014) beskriver detta slags kontakter mellan sydöstra Polen och Ukraina under 1500 år i ”Exchange of People, Ideas and Things between Cucuteni-Trypillian Complex and Areas of South-Eastern Poland”. Det fanns enligt Kadrow kontakter mellan Cucuteni-Trypillia i Ukraina och neolitiska bondekulturer i sydöstra Polen under minst 1500 år, först med bandkeramikkulturen (LBK) med ursprung från Balkan och sedan med människor från trattbägarkulturen (TRB) som invandrade från nordväst.

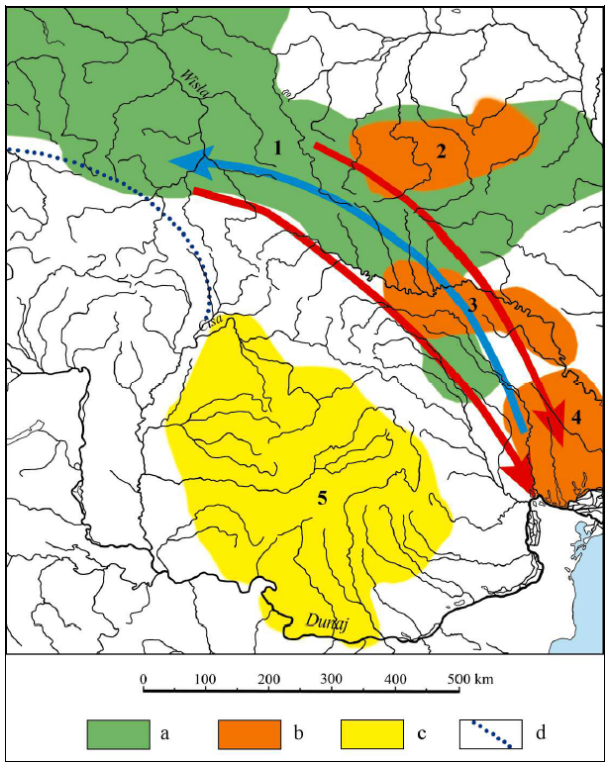
Kulturer i Polen	Kulturer i Ukraina	Tidsperiod	
1. Malice-kultur IIa (variant av Donau-kulturen/bandkeramik-kulturen (LBK) i SÖ Polen)	Trypillia-kultur BI-BII	4400/4200–4000 fvt	Giftermål mellan kvinnor från Malice-kulturen och män från Trypillia => Malice-keramik i Trypillia. Aldrig andra vägen.
2. Malice-kultur IIb och Lublin-Volhynia-kultur II	Trypillia-kultur BII	4000–3800 fvt	Giftermål mellan kvinnor från Malice- och Lublin-Volhynia-kulturerna och män från Trypillia. Import av flintteknologi (långa blad ”dolkar”) från Trypillia till Lublin-Volhynia-kulturerna.
3. Lublin-Volhynia-kultur III och trattbägarkultur (Gródek I, Bronocice II)	Trypillia-kultur CI	3800–3550 fvt	Trattbägarna ersatte de tidigare Donau-kulturerna (Lublin-Volhynia-kulturerna).
4. Trattbägarkultur (Gródek I, Bronocice III)	Trypillia-kultur CII (tidig)	3550–3100 fvt	Trattbägare och Trypillia samexisterade under många generationer i området öster om Dnestr. Teknik för att tillverka högstatus-flintyxor från Trypillia till trattbägare i Malopolska och V Ukraina. MYCKET KERMIK MED TRB-KÄNNETECKEN I SEN TRYPILLIA (Kadrow 2014)
5. Trattbägarkultur (Gródek II, Bronocice IV-V), Baden- och klotamfora-kultur (GAC)	Trypillia-kultur CII (sen)	3100–2700 fvt	Folkvandringar i olika riktningar. Trypillia till SÖ Polen och NV Ukraina (östra Volynien), sena trattbägare med Baden-attribut till västra Volynien. GAC-grupper från östra Polen till Dnepr i Ukraina. GAC TILLBAKA FRÅN UKRAINA TILL SÖ POLEN (ca 2900–2700 fvt)

Människor från trattbägarkulturen spreds vidare från dagens sydöstra Polen till Ukraina och enligt Kadrow (2014) samexisterade grupper av människor från trattbägar- och Trypillia-kulturerna under många generationer från ca 3550 till ca 3100 fvt i området öster om floden Dnestr. Människor i trattbägarkulturen i det aktuella området tog under den tidiga fasen över vissa element från keramiken hos andra samhällen vid Svarta havet som användningen av krossade snäckskal för temperering av leran. De tog också till sig vissa dekorationsstilar, bland annat det snörkeramiska dekorationssättet.

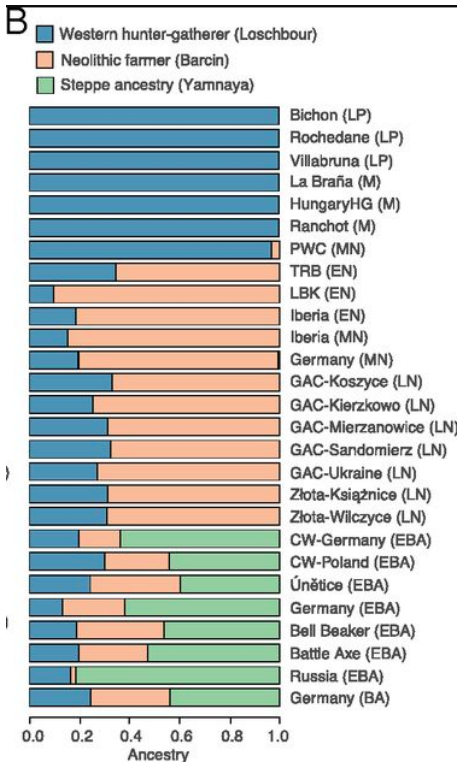
DEN ÅTERVÄNDANDE KLOTAMFORAKULTUREN I POLEN HADE MED SIG INFLUENSER FRÅN USATOVO-GRUPPEN INOM CUCUTENI–TRYPILLIA OCH GAV UPPHOV TILL ZŁOTA-KULTUREN - EN ÖVERGÅNGSFAS TILL SNÖRKERAMIKKULTUREN (CA 2900-2700 FVT)

Under samma tid influerades trattbägarna i Centraleuropa av Badenkulturen och utvecklade klotamforakulturen (GAC). I slutet av 3000-talet fvt skedde en stor migration av grupper från klotamfora-kulturen i östra Polen söderut till Donaudeltat nere vid Svarta havet (dagens Rumänien och Ukraina). Där påverkades Trypillia-kulturen starkt av invandrarna vilket visas av de många drag från klotamfora-keramik som återfunnits hos den sena Trypillia-keramiken. Senare, ca 2900–2700 fvt, återvände grupper från den utflyttade klotamfora-kulturen från området vid Svarta havet till sydöstra Polen. De hade med sig en ny slags keramik (s.k. Thuringen-amforor) som de hade tagit till sig från Usatovo-gruppen, en grupp inom Trypillia-kulturen nere vid Svarta havet. Detta återvändande utgjorde enligt Kadrow starten på Złota-kulturen (ca 2900–2700 fvt). Złota-kulturen var

i sin tur ett mellansteg mellan klotamfora-kulturen och snörkeramikkulturen, en variant som man inte har sett inom andra geografiska områden.

Klotamforagruppers utvandring till Donau-deltat (röda pilar) och återvändande till SÖ Polen ca 2900 fvt (blå pil). Grönt: klotamfora-kultur. Orange: grupper inom Trypillia-kulturen., Gult: Cotofeni-kultur. Prickad linje: nordlig gräns för sen Baden-kultur. Källa: Kadrow (2014)

Klotamfora och Złota hade inte den ”gröna” komponent som snörkeramikerna hade. Källa: Schroeder et al. 2019.

Złota-kulturen kan däremot inte ha varit det direkta genetiska ursprunget för den senare snörkeramikkulturen eftersom de enligt en forskningsartikel från PNAS med titeln ”Unraveling ancestry, kinship, and violence in a Late Neolithic mass grave” (Schroeder et al. 2019) inte hade något av den östliga jägare-samlare-komponenten som däremot var betydande hos olika grupper inom snörkeramikkulturen.[1]

USATOVO-GRUPPEN - SEN VARIANT AV CUCUTENI–TRYPILLIA-KULTUREN (CA 3500–3000 FVT).

Usatovo-gruppen var en sen variant av Cucuteni–Trypillia-kulturen (ca 3500–3000 fvt). Källa: Wikipedia.

Människorna i den vidareutvecklade klotamforakulturen som återvände till Polen från området vid Svarta havet ca 2900 fvt och gav upphov till Złota-kulturen, en tidig variant av snörkeramikkulturen, var alltså påverkade av Usatovo-gruppen (ca 3500–3000 fvt) inom Cucuteni–Trypillia-

[1] https://www.pnas.org/content/116/22/10705

kulturen. Enligt Wikipedia var Usatovo en blandning av neolitiska element från sydöstra Europa, alltså Cucuteni–Trypillia-kulturen, och element från andra kulturer på den Pontiska stäppen. Från Trypillia hade man fått med sig flata gravar, figuriner och målad keramik medan man skall ha tagit till sig gravhögar (kurganer), bruket av hästar och keramik blandad med snigelskal från stäppkulturerna. Man hade också tillgång till metallföremål av arsenikbrons och silver vilket visar på kontakter med norra Kaukasien (Maykop).[1] Detta skulle i och för sig kunna betyda att seden med kurganer hämtades från Maykop och inte från ”stäppkulturerna” (yamnaya).

Det skedde alltså en månghundraårig utveckling som bestod av ömsesidiga kulturutbyten och ofta ensidiga kvinnliga genetiska utbyten mellan sydöstra Polen och nordvästra Svartahavsområdet. Detta utbyte ledde så småningom till en blandkultur mellan klotamfora som härstammade från trattbägarkulturen och Usatovo-gruppen som i sin tur var en blandning mellan Trypillia-kultur och stäpp-kulturer med koppling till nordvästra Kaukasien och Maykop-kulturen som i sin tur var nära knuten till Kura-Araxes söder om Kaukasus. Blandningen mellan klotamfora-grupper i Ukraina och Usatovo-gruppen uppvisar en profil som påminner mycket om det som kopplas till snörkeramikkulturen i form av:

- snörkeramik från Trypillia- och klotamfora-kulturerna.
- begravningar under gravhögar (kurganer) från Usatovo-gruppen inom Trypillia-kulturen.
- teknik för att tillverka högstatus-flintyxor som förts över från Trypillia till trattbägare i Malopolska och västra Ukraina (enligt Kadrow 2014).

Som jag ser det är det tydligt att den nya snörkeramikkulturen måste ha varit en vidareutveckling av trattbägare/klotamfora-kulturen hos grupper av bönder som migrerat till Ukraina och fått influenser från grupper inom Trypillia-kulturen och Usatovo-gruppen där. I Polen skapades Złota-kulturen, som var ett mellansteg mellan klotamfora- och snörkeramikkultur, av återvändande klotamfora/snörkeramiker från Ukraina runt 2900 fvt. Men Złota-kulturen hade inte tagit till sig det DNA från östliga jägare-samlare (den ”gröna” genetiska komponenten) som fanns hos grupper inom snörkeramikkulturen.

DNA HOS FATYANOVO AVSPEGLADE ENSIDIGA GIFTERMÅLSMÖNSTER HOS MÄN INOM TRYPILLIA

Den stora variation av mtDNA hos de östliga snörkeramikerna i Fatyanovo medan Y-DNA uteslutande verkar ha varit av typen R1a återspeglade en lång historia av kulturutbyten och giftermål mellan olika grupper där kvinnorna lämnade sin stam eller grupp och tog med sig sitt mtDNA och sitt eget sätt att göra keramik medan män som det verkar i stort sett aldrig lämnade stammen. Detta mönster fanns bland annat i samspelet mellan den bandkeramiska Malice-kulturen i sydöstra Polen och Trypillia-kulturen i Ukraina under 4000-talet, där kvinnor från Malice flyttade till män i Trypillia-kulturen men män från Trypillia tydligen aldrig flyttade till Malice-kulturen (s 151).

Den genetiska uppsättningen hos Fatyanovo, den östligaste utlöparen av snörkeramikkulturen, innehöll enligt Saag et al. många olika typer av mtDNA från dels klotamforakulturen i Polen och Ukraina som härstammade från trattbägare med ursprung i Cardium-kulturen på Iberiska halvön, dels Trypillia-kulturen i Ukraina och dels från jägare-samlare i Ukraina och längre österut medan deras Y-DNA var R1a som kom från östliga jägare-samlare.

Fatyanovo var en östlig utvandrar- eller nybyggargrupp från snörkeramikkulturens hemland som verkar ha legat i dagens Ukraina medan andra grupper verkar ha rört sig mot nordväst mot Polen och vidare in i dagens Tyskland samt norrut mot Baltikum och södra Skandinavien. De hade med sig Y-DNA av typen R1a och mtDNA som delvis redan fanns i från trattbägar-/klotamfora-kulturen. Den nya s.k. ”stäpp-komponenten var i själva verket genetiskt material från de östliga jägarna-samlarna (EHG)som hade förenat sig med kvinnor från trattbägar- och Trypillia-kulturerna. På det sättet spreds denna nya komponent från omkring 2800 fvt bland trattbägarna i dagens Tyskland, Polen, Baltikum, Finland och Sverige som tog emot grupper av immigranter/återvändande

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Usatovo_culture

släktingar på mödernet som hade med sig den nya kulturen från Ukraina i form av snörkeramik, gravhögar och gravgåvor i form av polerade flintyxor.

Med detta förklaringssätt var snörkeramikkulturen (CWC) som ”plötsligt” skall ha uppstått runt 2800 fvt alltså bara en vidareutveckling inom trattbägarkulturen under 3000-talet genom intryck som man hade tagit emot från Trypillia-kulturen. De påstått unika kulturella attributen hos snörkeramikerna som till exempel snörkeramik, begravningar under högar (kurganer), gravgåvor i form av stenyxor, begravning i böjd hockerställning med ansiktet mot öster etc. fanns redan under 3000-talet fvt i kulturer i området från norra Ukraina och ner till Svarta havet.

Det som skiljde människor i snörkeramikkulturen från andra trattbägare var dels kombinationen av kulturella kännetecken från trattbägarna/klotamfora och sena Trypillia-grupper norr om Svarta havet, vilket gav dem deras unika begravningssätt under gravhögar och deras snörkeramik samt den nya DNA-komponenten från östliga jägare-samlare. Från de idag kända fynden av Y-DNA från snörkeramiker verkar dessa östliga jägare-samlare uteslutande ha haft Y-DNA av typen R1a. På så sätt var snörkeramikerna en speciell grupp från dagens Ukraina som var en blandning av trattbägare- eller klotamforabönder (liknande de som återvände till Polen och skapade Złota-kulturen) och östliga jägare-samlare med Y-DNA R1a. Jag har inte kunnat finna någon information om exakt var denna kombination av kulturer och DNA fanns i Ukraina, men snörkeramikkulturens östligaste utlöpare var Fatyanovo-gruppen vid Moskvafloden och de skall enligt Wikipedia ha haft sitt ursprung i Mellersta Dnepr-kulturen i dagens Ukraina och Belarus.

MELLERSTA DNEPR-KULTUREN (CA 3200–2300 FVT) - TIDIG SNÖRKERAMIK (CWC) I UKRAINA OCH BELARUS - JÄGARE-SAMLARE MED Y-DNA R1A SOM LÄRDE SIG JORDBRUK OCH BONDESPRÅKET AV TRATTBÄGAR- OCH CUCUTENI-TRYPILLIA-KULTURERNA

Mellersta Dnepr-kulturen. Källa: Wikipedia.

Det som kallas den snörkeramiska kulturen (CWC) och stridsyxekulturen i Skandinavien är tecken på flera olika skeenden eller processer. För det första verkar megalitkulturen från Iberiska halvön med grund i de första bönderna där (Cardium- och La Almagra-kulturerna) ha spridits uppefter Atlantkusten och gett upphov till Michelsberg-, Baalberge- och Wartbergkulturerna som, eventuellt i samverkan med bandkeramikkulturen (LBK)med rötter på Balkan och upp utefter Donau, gav upphov till trattbägarkulturen. I Michelsberg- och Wartbergkulturerna har man hittat exempel på Y-DNA R och R1 från omkring 4000 fvt. Trattbägarkulturen kom till Sverige runt 4000 fvt men där verkar inte män med Y-DNA R ha förekommit, i alla fall har man tydligen inte hittat några sådana spår i dagsläget. Trattbägar-gruppen, de första bönderna i Skandinavien, hade redan tidigare under sin utbredning i västra Europa blandats med västeuropeiska jägare-samlare (WHG) och i Skandinavien blandades de nu också med skandinaviska jägare-samlare (SHG). Trattbägarkulturen fortsatte också att breda ut sig åt öster och sydost i nordöstra Europa och införde jordbruket i dessa områden.

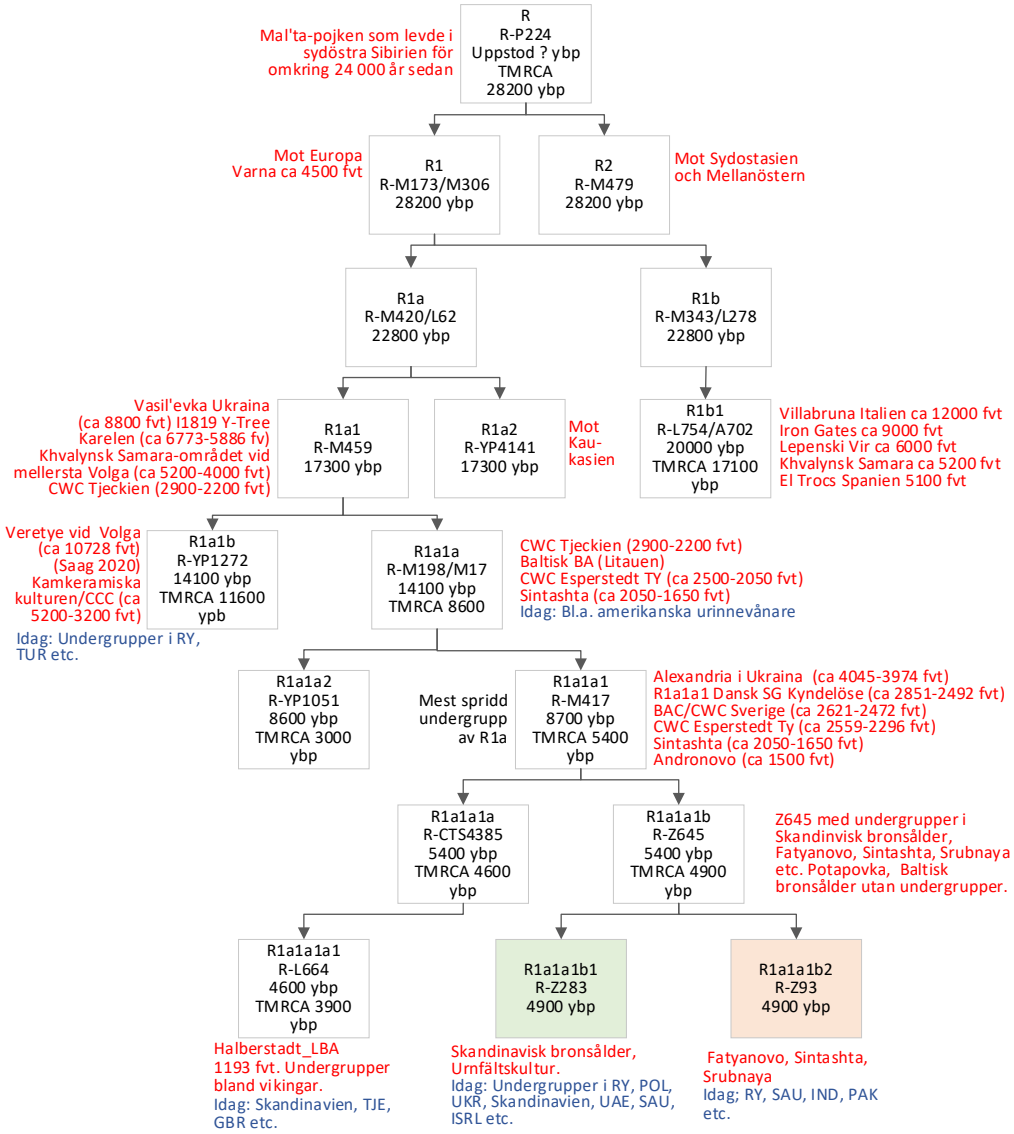
För det andra skedde tydligen en sammansmältning mellan kvinnor från trattbägare/klotamforagrupper och Trypillia-grupper med grupper av jägare-samlare eller boskapsskötande ”herdar” med Y-DNA R1a någonstans i Östeuropa, sannolikt i Ukraina, under andra halvan av 3000-talet vilket gav upphov till snörkeramikkulturen som sedan spreds tillbaka norrut till trattbägarområdet från omkring 2900 fvt.

För det tredje användes snördekorationer på keramik långt före den snörkeramiska kulturen i bland annat de senare faserna av Cucuteni-Trypillia-kulturen från omkring 3500 till 3000 fvt och i klotamforakulturen som var en del av trattbägarkulturen under 3000-talet fvt (s 147). Snörkeramiken kom alltså inte alls till Västeuropa med några yamnaya-herdar från stäppen. För det fjärde tillhörde olika grupper i det enorma området från Svarta havet till Baltikum som dominerades av Y-DNA R1a respektive Y-DNA R såvitt jag kan förstå inte någon enhetlig kultur eller något enhetligt ”folk” och beteckningen ”yamnaya” eller ”stäpp-herdar” som ett samlingsnamn för ”den tredje komponenten” i dagens DNA hos européerna förutom WHG och EEF, alltså västliga jägare-samlare och tidiga anatoliska jordbrukare, kan inte vara rätt. Denna ”tredje komponent” verkar visserligen komma från östliga jägare-samlare (EHG) men inte alls från yamnaya som varken hade Y-DNA R1a eller den ”västliga” sorten av Y-DNA R.

Fatyanovo-gruppen, som var en tidig grupp av snörkeramiker, skall alltså ha utvandrat från Mellersta Dnepr-kulturen i dagens Ukraina. I så fall måste Mellersta Dnepr-kulturen (ca 3200–2300 fvt) ha varit en tidig, eller kanske den tidigaste, varianten av snörkeramikkultur. Mellersta Dnepr-kulturen var samtida med den senare fasen av Trypillia-kulturen och i nordväst gränsade de till klotamforakulturen. Mellersta Dnepr-kulturen är främst känd genom sina gravar, man har hittat deras gravar på över 200 platser och de använde sig både av flata gravar och gravar under gravhögar (kurganer). Vissa spår av kremeringar har hittats i den norra delen av deras utbredning. De verkar ha levt delvis eller fullt ut som nomader och tillämpat boskapsskötsel.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Middle_Dnieper_culture

SNÖRKERAMIKGRUPP (CWC) MED ”ÖSTLIGT” R1A-DNA I FATYANOVO (CA 2900 FVT)

Y-DNA R1a med undergrupper

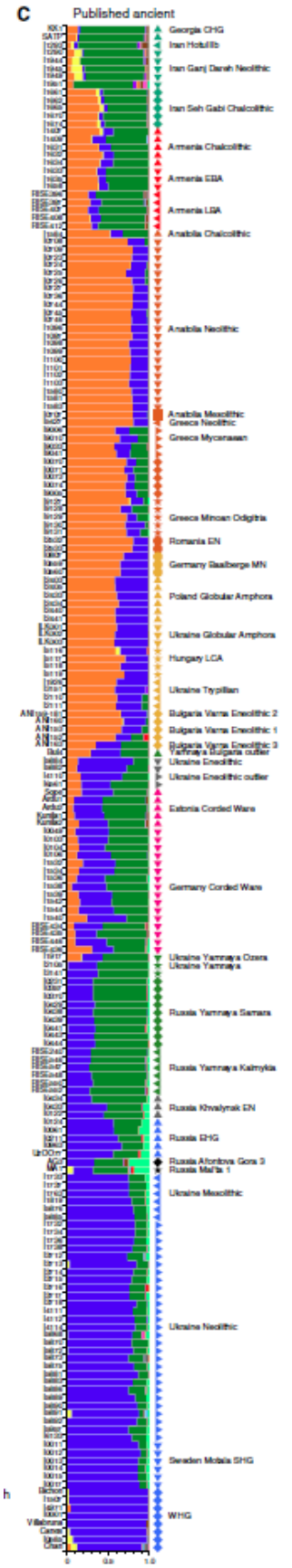
För att teorin om Mellersta Dnepr-kulturen som ursprung för snörkeramikkulturen skulle vara bevisad måste man som jag ser det hitta genetiska bevis för att Y-DNA av typen R1a fanns i denna kultur tillsammans med mtDNA från trattbägare/klotamfora-grupper, och det har man såvitt jag har kunnat finna (ännu) inte gjort. Däremot vet man att Y-DNA av typen R1a fanns i Ukraina sedan långt tillbaka. Det närmaste jag har kunnat komma är Fatyanovo-gruppen, som alltså skall ha utvandrat från Mellersta Dnepr-kulturen och fört med sig boskapsskötsel och jordbruk till Ryssland, hade Y-DNA av typen R1a1a-Z645. Denna typ muterade sedan i Fatyanovo i öst till en ”östlig” variant av R1a i form av R1a1a2-Z93. Den gren av snörkeramikkulturen som bland annat invandrade till Sverige hade däremot en mutation som kallas R1a1a1-Z283. Både den ”västliga” R1a1a1-Z283 och den ”östliga” R1a1a2-Z93 hade alltså ett gemensamt ursprung i R1a1a-Z645 och detta ursprung verkar alltså ha funnits i dagens Ukraina någon gång före 3000 fvt. De mutationer som gav upphov till R1a1a1-Z283 respektive R1a1a2-Z93 skall enligt yfull.com ha uppkommit omkring 3000 fvt.

Om man ser på diagrammet ovan kan man se att R1a1-M459 bland annat fanns i Ukraina för cirka 10 000 år sedan, i Karelen för cirka 9000 år sedan och vid mellersta Volga för omkring 7000 år sedan. Eftersom uppkomsten av nya mutationer, och därmed undergrupper till en viss haplogrupp, inte innebär att de tidigare grupperna försvinner har man också återfunnit R1a1-M459 i lämningar

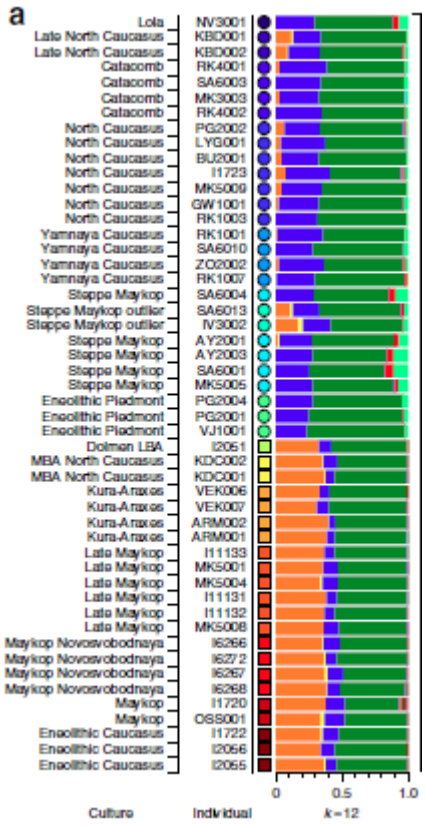
från en man inom snörkeramik-gruppen (CWC) i nuvarande Tjeckien från omkring 2900 till 2200 fvt. Idag tillhör de allra flesta män med Y-DNA R1a undergrupper till haplogrupp R1a1a1- M417 och deras gemensamma förfader uppskattas enligt ISOGG ha levt för ungefär 5400 år sedan.

DEN S.K. ”STÄPP- ELLER YAMNAYA-KOMPONENTEN” HOS SNÖRKERAMIK-GRUPPEN (CWC) FANNS HOS ALLA JÄGARE-SAMLARE I ÖSTRA EUROPA

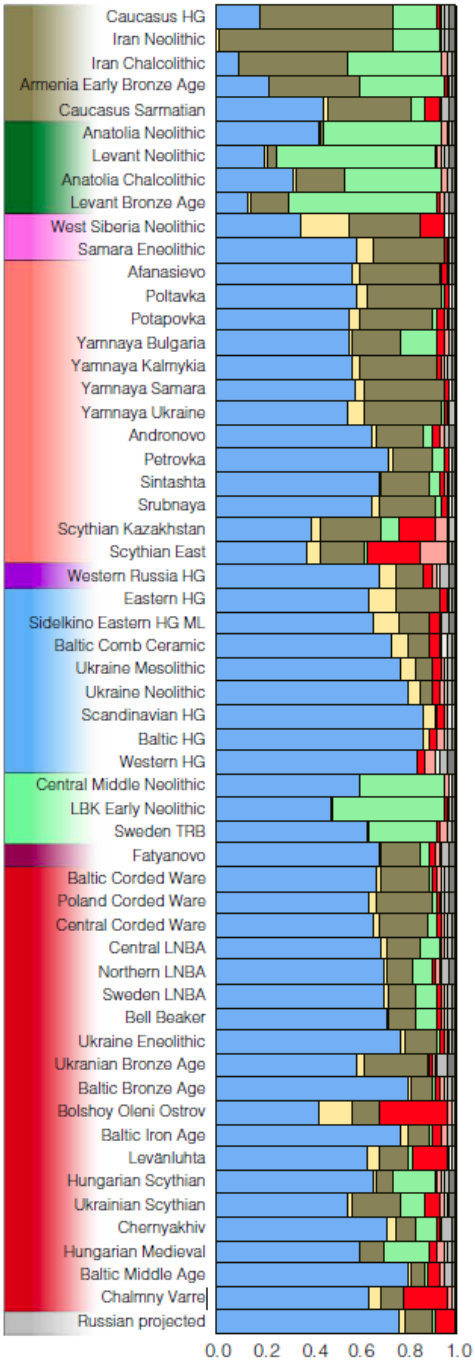
Fatyanovo och andra CWC-kulturer härstammade enligt Saag et al. 2021 från ett område runt mellersta Dnepr i dagens Ukraina. De var en kombination av tidiga bönder (EEF) med härstamning från trattbägare som kom från nordväst och från Cucuteni-Trypillia-kulturen som hade kommit via Balkan. Enligt till exempel Wang 2019 hade de första bönderna redan i Anatolien en del DNA som brukar definieras som västliga jägare-samlare, WHG. Denna WHG- komponent ökade sedan på den västliga vägen via Cardium-kulturen på vägen mot trattbägar-perioden och i Skandinavien hade de första bönderna blandats ytterligare med skandinaviska jägare-samlare så att trattbägarna i Polen och Ukraina hade ungefär 50% DNA från västliga jägare-samlare. De första bönderna som kom via Balkan skall å sin sida inte ha blandats så mycket med jägare-samlare men i t.ex. Varna-kulturen började de ändå blandas med jägare-samlare med DNA som gav ett tillskott av en komponent som brukar kallas för kaukasiska jägare-samlare (CHG). Det är denna komponent som också fanns hos yamnaya-gruppen i Samara och som ibland kallas för stäppkomponent. Men om man tittar på diagrammet i Wang et al. 2019 nedan, där denna komponent är grön, kan man se att den fanns redan hos de individer som fått beteckningarna Mal'ta 1och Afontova Gora 3 och som levde i området för dagens Ryssland för cirka 25 000 respektive 15 000 år sedan. Denna ”gröna” genetiska komponent fanns enligt Wang et al. 2019 nedan också i hög grad i forntida DNA från jägare-samlare i området runt Kaukasus (Georgia CHG) runt 11 000 fvt och i Ganj Dareh i Iran omkring 6000 fvt.

Källa: Wang et al. 2019.

Jägare-samlare, Maykop och Kura-Araxes. Källa: Wang et al. 2019.

Källa: Saag et al. 2021.

Den enligt Wang et al. 2019 ”gröna” komponenten är alltså oerhört mycket äldre än individerna i yamnaya från Samara som dateras till cirka 3000 fvt, och den fanns uppenbarligen spridd i alla jägare-samlare av den östliga sorten. Den fanns också enligt Wang et al. som en mindre del i de skandinaviska jägarna-samlarna (SHG) från Motala tillsammans med den blå WHG-komponenten. Fatyanovo-gruppen, som alltså ursprungligen var östliga jägare-samlare från Ukraina, hade säkerligen redan från början en mycket stor del av den ”gröna” komponenten. Detta jägare-samlare-DNA kompletterades sedan enligt Saag et al. 2021 med DNA från jordbrukare, som det verkar främst kvinnor, från trattbägar- och Trypillia-grupperna. Fatyanovo-gruppens Y-DNA var övervägande av typ R1a och de kom tydligen ursprungligen från Ukraina, där trattbägare- och Trypillia-grupperna fanns och där Y-DNA R1a fanns omkring 4000 fvt. Den ”gröna komponenten” fanns enligt Wang 2019 i både mesolitiska och neolitiska fynd från Ukraina. Samma slags östliga jägare-samlare med Y-DNA R1a fanns också i fynd från Karelen som har inordnats under beteckningen EHG.

Om man tittar på diagrammet från Saag et al. 2021 längst till höger i bilden ovan kan man se att den ”gröna” komponenten förvirrande nog är brun/olivgrön i deras schema medan jordbrukarkomponenten från Anatolien är ljusgrön. Men hur som helst framgår det tydligt att den bruna/olivgröna komponenten, som alltså är den ”gröna” komponenten i östliga jägare-samlare hos Wang 2019, fanns i hög grad hos alla jägare-samlare i östra Europa oavsett om de var ”yamnaya” eller inte. Denna genetiska komponent fanns också hos snörkeramikerna i t.ex. Baltikum som var jägare-samlare som övergått till ett mer jordbruksorienterat levnadssätt.

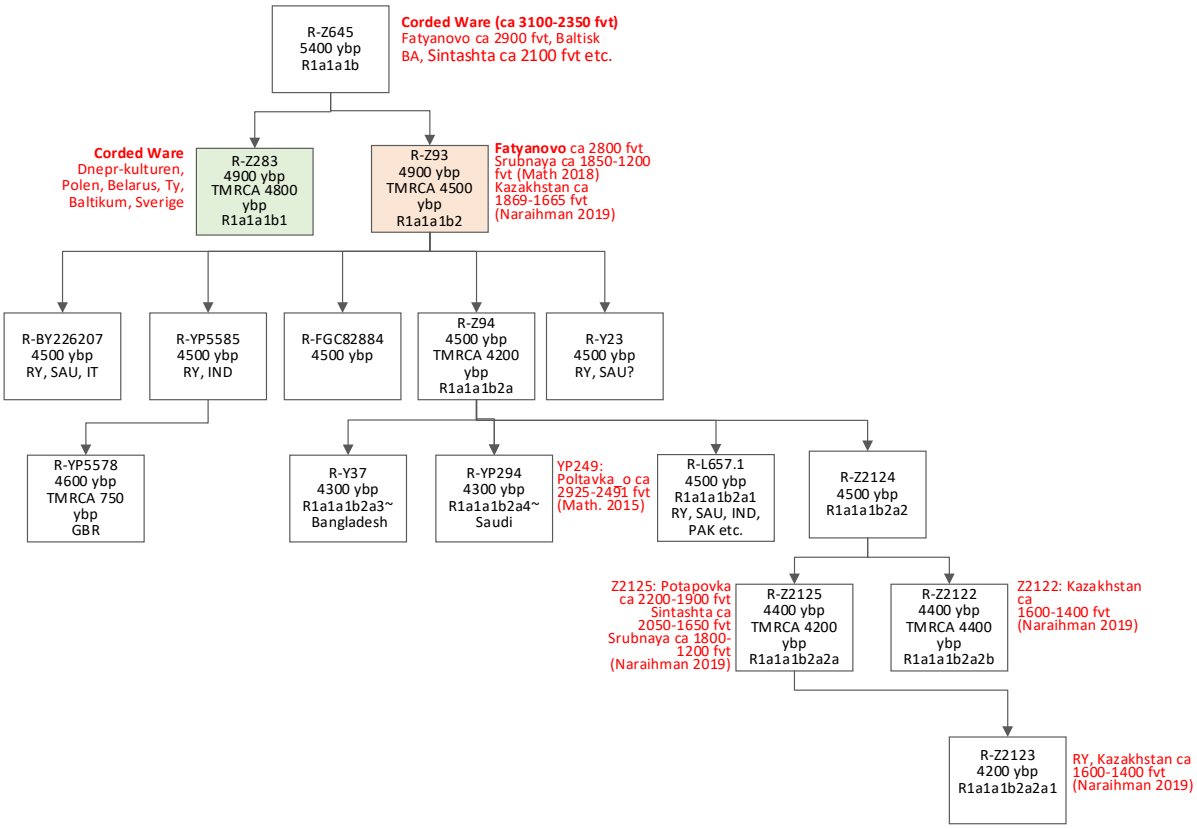
Anledningen till att den ”gröna” komponenten dyker upp i Fatyanovo och andra grupper som inordnas under beteckningen snörkeramikkultur (CWC) är alltså inte att det ”vällde in” en massa jägare-samlare till Västeuropa från yamnaya-kulturen runt Samara runt år 2800 fvt, utan att jägare-samlare i östra Europa - i Polen, Ukraina, Baltikum, västra Ryssland och så vidare - hade denna komponent i sitt DNA sedan tiotusentals år tillbaka. Vissa av dessa jägare-samlare i Ukraina och sydöstra Polen hade sedan blivit bönder under en lång process som innefattat utbyte av kunskaper men också DNA mellan dem själva och neolitiska bönder från trattbägar- och Trypillia-kulturerna. Uppenbarligen sökte sig ”snörkeramiker” med Y-DNA R1a från Ukraina mot Skandinavien, Polen och Tyskland och deras mtDNA som de ärvt från sina mödrar var en kombination av haplogrupper från gamla östliga jägare-samlare, jägare-samlare från Ukraina med rötterna i Järnporten samt jordbrukar-mtDNA som redan fanns i trattbägarkulturerna. Detta gör att man tydligen fått ett intryck av att det bara var män från öst som ”invaderade” trattbägarområdena i nordväst, medan det i själva verket bör ha varit både män och kvinnor som vandrade mellan de olika grupperna som de alltid hade gjort men att deras mtDNA inte skilde sig i lika hög grad från trattbägarnas som deras Y-DNA gjorde.

En sådan urgammal vandringsväg gick från Järnporten och upp till Baltikum och en annan från Järnporten till dagens Ukraina, vilket gjorde att det nya blandade DNA från Polen och Ukraina, jägare-samlarnas nya bonde-kultur och även det gamla bondespråket från Anatolien nu spreds i ett område i östra Europa där man tidigare hade levt helt och hållet som nomadiska jägare-samlare. Människorna i yamnaya-kulturen i Samara fortsatte dock som det verkar att leva som jägare-samlare och de blandade sig inte genetiskt med några bönder, vilket Saag et al. 2021 visade. De skapade därför inte heller snörkeramikkulturen som i själva verket var en blandning av kultur och DNA från trattbägare och människor i Trypillia-kulturen i dagens Ukraina och jägare-samlare i samma område.

Däremot kan man hos bland andra Saag et al. 2021 se att den bruna/olivfärgade (”gröna”) komponenten ökar i norra och mellersta Europa från de tidiga jägarna till snörkeramik-perioden (CWC) mellan ca 2900 fvt och 2300 fvt. Detta berodde som jag förstår det på att snörkeramikerna var jordbrukare från trattbägare-gruppen som rört sig åt öster och sydost, blandats med östliga jägare-samlare i dagens Polen och Ukraina samt med Trypillia-kvinnor i Ukraina och sedan åter spridits därifrån åt väster och norr. Samma tendens, alltså att jordbrukarnas DNA fick en större andel ”grönt” kan man se i Anatolien och Levanten under kalkolitikum (kopparåldern) och där verkar

detta inflytande som jag ser det främst ha kommit från Kaukasien och Kura-Araxes-kulturen som enligt diagrammet ovan från Wang et al. 2019 hade en stor andel ”grönt” DNA.

DEN ”ÖSTLIGA” GRENEN AV R1A (R1A-Z93) SPREDS FRÅN FATYNAOVO TILL ABASHEVO, POTAPOVKA, SINTASHTA, ANDRONOVO, SRUBNAYA ETC.

Y-DNA R1a-Z93 spreds i östra Europa, västra Asien, Mellanöstern, Indien och Kina. Eget arbete.

Fatyanovo-kulturen, den östliga grenen av snörkeramikkulturen i Ukraina, gav med tiden upphov till flera olika grupper eller kulturer i området runt mellersta Volga, södra Uralbergen och vidare ner mot Kaspiska havet. Dessa grupper eller kulturer har genom DNA-analyser visats ha haft en kontinuerlig släktskap med Fatyanovo-kulturen, den första bondekulturen vid Volga, och liksom den hade de släktskap med snörkeramikgrupper längre västerut. De hade också, liksom Fatyanovo, i allmänhet Y-DNA av typen R1a-Z93. Fatyanovo verkar ha utvunnit koppar och den efterföljande Abashevo-kulturen fortsatte den metallurgiska verksamheten och använde sig av begravningar i kurganer. R1a-Z93 med undergrupper fanns sedan i efterföljande östliga grupper eller kulturer som Potapovka (ca 2200–1900 fvt), Sintashta (ca 2050–1750 fvt) och Srubnaya (ca 1800–1200 fvt).

Abashevo (ca 2500–1900 fvt). Källa: Wikipedia.

Potapovka (ca 2500–2000 fvt). Källa: Wikipedia.

Andronovo (ca 2000-900 fvt). Källa: Wikipedia.

Srubnaya (ca 1700-1100 fvt). Källa: Wikipedia.

Andronovo-kulturen (ca 2000–900 fvt) fanns i västra Sibirien och på den Centraleurasiska stäppen och verkar också ha haft Y-DNA av typen R1a. Andronovo-kulturen täckte ett mycket stort

område öster om Kaspiska havet och bland dem spelad jordbruket en stor roll men de bröt även koppar i Altai-bergen från omkring 1300-talet fvt. De hade verkstäder för att bearbeta koppar och man har funnit mängder med bronsföremål bland Andronovo-kulturens lämningar. De visar de första tecknen på kremeringar och eldskult i södra Sibirien. Andronovo expanderade under hundratals år under bronsåldern söderut och österut och spreds till dagens Uzbekistan och vidare till nordvästra Kina samt slutligen till östra Kazakstan omkring 1200–1000 fvt.

TARIM-MUMIERNA (CA 2100 FVT) – SOM PÅSTÅTTS VARA INDOEUROPÉER VAR I SJÄLVA VERKET ANE

Takla Makan-mumierna eller Tarim-mumierna är ett antal ljushyade mumier som har påträffats nära Ürümqi i Östturkestan i dagens Kina och som dateras till cirka 2100–1700 fvt. De har enligt engelska Wikipedia visats sig ha mtDNA av både typer som nu är mest vanliga i västra Eurasien, typer som nu är vanliga i Sibirien och Centralasien samt typer som nu finns mest i Ostasien. Deras Y-DNA tillhörde däremot enligt Wikipedia nästan uteslutande R1a1 och de antas ha haft en koppling till Andronovo-kulturen. Man har gissat att de talade ett indoeuropeiskt språk, kanske liknande det tokariska språket från samma område som dock inte är belagt i skrift förrän många hundra år senare.[1]

Tarim-mumierna skulle alltså vara kvarlevor från ett ljushyat folk av kaukasisk typ som hade invandrat från väst och som hade talat ett indoeuropeiskt språk. Under arbetet med den här boken kom dock en rapport av Zhang, Ning, Scott et al. som redovisade nya DNA-analyser av Tarim-mumierna. Analyserna visade att de inte alls hade något DNA från stäppen i västra Eurasien och Andronovo-kulturen runt 3000 fvt, utan tvärt om tillhörde en inhemsk grupp som hade funnits i Asien sedan långt tidigare. Deras DNA visade sig bestå av omkring 72% ANE (Ancient North Eurasian) och 28% ANN (Ancient Northeast Asian) och de hade tydligen inte alls blandat sig genetiskt med andra grupper trots att de verkar ha tagit till sig kulturella inflytanden utifrån som till exempel boskapsskötsel och sädesodling. Den inhemska asiatiska genetiska ANE-gruppen var långt före Tarim-mumiernas tid ursprunget till alla ANE-besläktade grupper av jägare-samlare i Centralasien och södra Sibirien.[2]

I rapporten redovisas också analyser av en grupp från Dzungarbäckenet i norra Xinjiang som verkar ha invandrat omkring 3000 fvt. Dessa hade däremot en stor genetisk koppling västerut till Afanasievo-kulturen och hade sedan blandats med den infödda asiatiska urbefolkningen. Denna grupp i Asien, med genetisk koppling till Afanasievo-kulturen och därmed till grupper på den euroasiatiska stäppen med Y-DNA R som yamnaya, verkar alltså stämma bättre med idén om bronsåldersinvaderande yamnaya-män som förs fram som grundarna av den ”indoeuropeiska” kulturen i Europa enligt den förhärskande stäpp-hypotesen. Dessa ”yamnaya-män” kan dock enligt min åsikt inte alls ha fört varken ”indoeuropeiskt DNA” eller ”indoeuropeisk kultur” till Europa.

När det gäller tolkningen av Tarim-mumierna som indoeuropéer och talare av ett indoeuropeiskt ”pre-tokariskt” språk konstaterar Zhang, Ning, Scott et al. att den materiella kulturen och den genetiska profilen hos dessa mumier från 2100 fvt och framåt motsäger (andra forskares) förenklade antaganden om kopplingen mellan genetik, kultur och språk och att man inte kan dra några slutsatser om vilket språk dessa människor talade. Däremot har den paleogenetiska analysen av Tarim-mumiernas DNA helt oväntat avslöjat en av de få kända populationerna med den en gång så vitt spridda genetiska ANE-profilen från så sent som holocen, alltså tiden efter cirka 10 000 fvt. Deras genom kommer på så sätt att skapa en viktig referenspunkt för framtida genetiska modeller.

Det här är som jag ser det dels ett exempel på hur pass omogen DNA-tekniken fortfarande är och vilka stora kunskapsgap som väntar på att fyllas, och dels på hur forskare verkar ha varit oerhört inriktade på att använda forntida DNA för att bevisa gamla antaganden om indoeuropeiska gener,

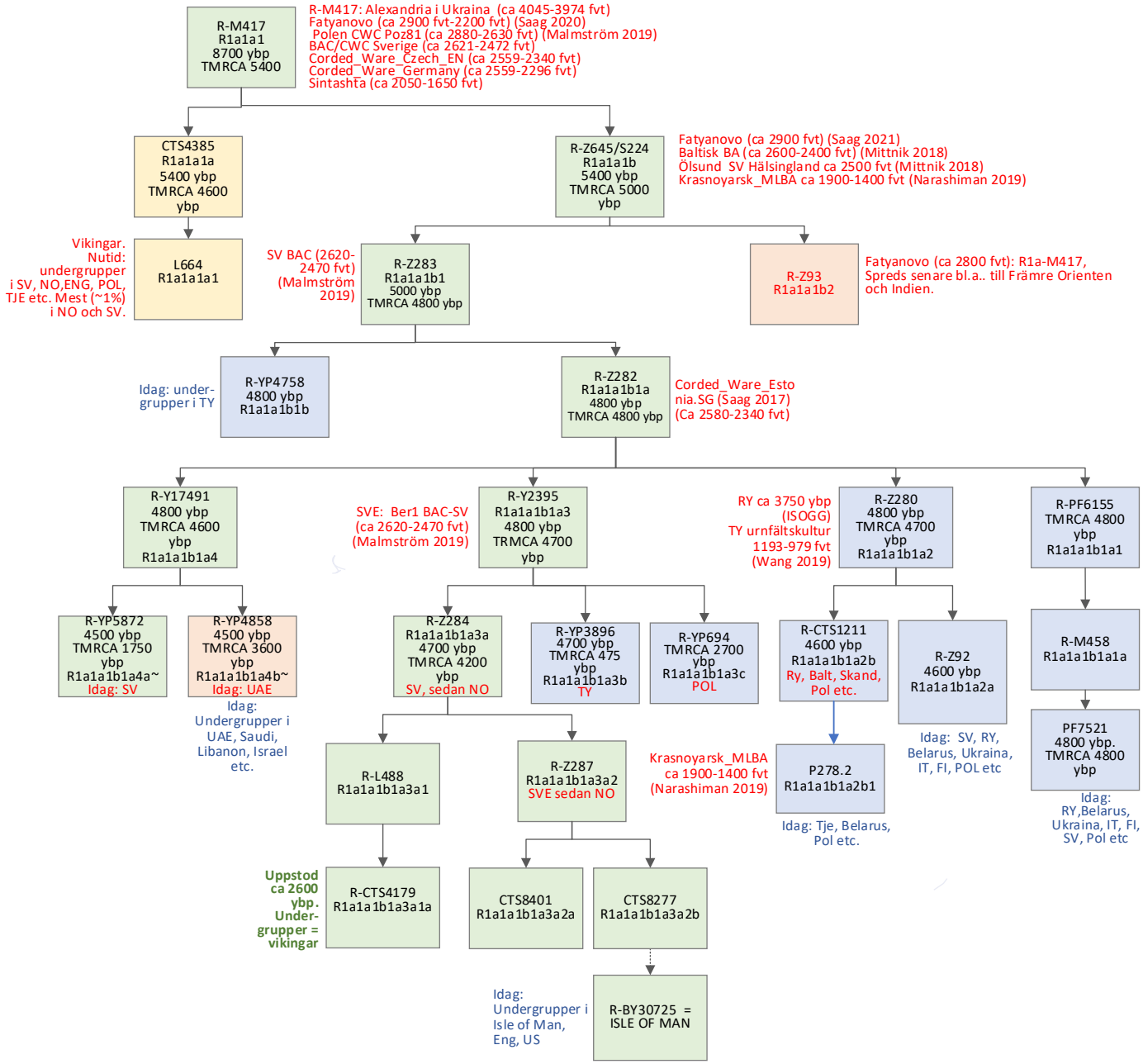
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tarim_mummies

[2] Zhang, F., Ning, C., Scott, A. et al. The genomic origins of the Bronze Age Tarim Basin mummies. Nature (2021). https://doi.org/10.1038/s41586-021-04052-7.

språk och kultur. Buddhistiska texter som återfunnits i oaser i den norra delen Tarimbäckenet och som var skrivna mellan 400- och 700-talet vt på ett utdött indoeuropeiskt språk som man kallar tokariska fick forskare att dra slutsatsen att mumier från omkring 2100 fvt, alltså 2500 år tidigare, hade varit indoeuropéer och talat ett indoeuropeiskt språk. Upptäckten att de i själva verket var en isolerad genetisk rest av de första moderna människorna i centrala och norra Asien manar verkligen till ödmjukhet och kritiskt tänkande.

DEN ”VÄSTLIGA” GRENEN AV Y-DNA R1A (Z283) SPREDS I ÖSTRA OCH NORRA EUROPA GENOM SNÖRKERAMIK-KULTUREN (CWC)

DEN ”VÄSTLIGA” GRENEN AV Y-DNA R1A (Z283)

Y-DNA R1a1a1-Z283 spreds i Nord- och Österuropa. Eget arbete.

Yamnaya-herdarna från den Pontisk-kaspiska stäppen påstås alltså genom kurgan-teorin och dagens arkeogenetiker ha fört snörkeramikkulturen och de indoeuropeiska språken till Europa genom en ”massiv migration” eller ”invasion”. Yamnaya-männen tillhörde dock en undergrupp av Y-DNA R, med beteckning R-Z2103 (R1a) och jag har inte kunnat hitta något exempel på denna

haplogrupp bland rapporter om forntida DNA som hänförs till snörkeramikkulturen (CWC) eller stridsyxekulturen (BAC). Dessa kulturer påstås i stället i norra Europa ha haft koppling till män som hade varianter av Y-DNA R1a.

Samtidigt som utvecklingen alltså verkar ha gått mot allt större integration mellan olika grupper av tidiga jordbrukare och jägare-samlare under 3000-talet fvt fanns det som det verkar en tydlig uppdelning mellan grupper i Östeuropa som hade Y-DNA R1a respektive Y-DNA R. Dessa två grenar av haplogrupp R hade skilts åt omkring 22 000 fvt och hade tydligen sedan dess rört sig på olika vägar. R1a verkar ha haft sin tyngdpunkt mer i barrskogsbältet ner mot Ukraina medan förhistoriskt Y-DNA av typen R har återfunnits på en mer sydlig bana vid Järnporten omkring 9000 fvt och i Villabruna Italien ca 12 000 fvt. R kallas för ”stäpp-DNA” i olika rapporter men denna haplogrupp verkar i själva verket ha spridits från jägare-samlare vid Järnporten till både Ukraina, Baltikum och den Pontisk-kaspiska stäppen under flera tusen år och bland annat ha återfunnits i DNA i yamnaya-kulturen i Samara omkring 3000 fvt.

Idag tillhör de allra flesta män med Y-DNA R1a undergrupper till haplogrupp M417-R1a1a1 och deras gemensamma förfader uppskattas enligt ISOGG ha levt för ungefär 3400 år sedan. Om man ser på diagrammet ovan kan man se att R1a1-M459 bland annat fanns i Ukraina för cirka 10 000 år sedan, i Karelen för cirka 9000 år sedan och vid mellersta Volga för omkring 7000 år sedan. Eftersom uppkomsten av nya mutationer och därmed undergrupper till en viss haplogrupp inte innebär att de tidigare grupperna försvinner har man också återfunnit R1a1-M459 i lämningar från en man inom snörkeramik-gruppen (CWC) i nuvarande Tjeckien från omkring 2900 till 2200 fvt.

Män med R1a verkar ha funnits i en gemensam grupp av ”snörkeramiker” (CWC) med R1a1-M459 ner till R1a1a-Z645 men sedan har denna grupp delat på sig och en gren fick sedan en mutation som kallas R1a1a1-Z283 och främst verkar ha funnits i Skandinavien medan en annan gren hade mutationen R1a1a1-Z93 och fanns bland Fatyanovo-gruppen långt österut mellan över Dnepr och Volga. Denna genetiska utbredning från ett gemensamt centrum, sannolikt någonstans vid mellersta Dnepr i Ukraina, stämmer också med arkeologiska fynd av snörkeramiska artefakter i både Fatyanovo-gruppen och bland snörkeramiker/stridsyxe-grupper i Skandinavien.

R1a från runt 3000 fvt, alltså från snörkeramikkulturerna (CWC/BAC), verkade ha varit uppdelat i en västlig grupp med R-Z283 och en östlig grupp med R-Z93 som bland annat fanns i Fatyanovo-gruppen. Undergrupper till R-Z93 återfinns numera spridda i bland annat Ryssland, Främre Orienten, Kazakstan, Pakistan och Indien. Ganska snart upptäckte jag ett annat märkligt mönster där en grupp män med R- Y17491, en undergrupp till R-Z282, tydligen både hade funnits i Sverige och i Mellanöstern men som det verkar inte någonstans däremellan. R-Y2395, en ”syskongrupp” med ursprung i R-Z282 hade funnits i Sverige i stridsyxekulturen (BAC/CWC) runt 2600 fvt och hade gett bidrag till senare tiders vikingar och majoriteten av dagens män med R1a i Sverige och Norge. En tredje grupp med samma ursprung som de två andra hade gett upphov till ättlingar som enligt Ytree.com finns spridda i främst östeuropeiska länder som Ryssland, Belarus, Ukraina men också finns i till exempel Finland och Sverige.

Alla dessa tre grupper av Y-DNA härstammade från R-M417 som i sin tur ytterst härstammade från haplogrupp R som har hittats i ett fynd från Mal'ta–Buret'-kulturen i sydöstra Sibirien från ca 22 000 fvt. R1-grenen av haplogrupp R spreds mot Europa och R1a har hittats i Vasil’evka i dagens Ukraina i ett fynd som daterats till omkring 8800 fvt. Undergruppen R1a1 har återfunnits i Karelen i fynd från omkring 6700 fvt och i Samara vid Volga från omkring 5200 fvt (s 45). Det äldsta fyndet av R1a1a1, R-M417, som jag har hittat beskrivet kommer från Alexandria i Ukraina och dateras till ca 4000 fvt. R-M417 har sedan upptäckts bland människor som hänförts till CWC/BAC i Fatyanovo-kulturen vid Volga runt 2900 fvt samt i CWC/BC i Polen, Sverige, Tjeckien och Tyskland mellan ca 2800 fvt och 2600 fvt.

Det verkar klart att R1a1a1, R-M417, hade funnits i Alexandria i Ukraina runt 4000 fvt och i CWC/BAC-kulturer från Volga till Sverige, Baltikum, Polen och Tyskland från runt 2900 till 2600fvt. Men hade R-M417 uppstått i Ukraina, var hade denna haplogrupp funnits under de tusen

åren mellan fyndet i Alexandria och fynden från snörkeramikperioden och varifrån kom den sedan till Fatyanovo i öst, Baltikum och Sverige i norr och Polen och Tyskland i väst från omkring 2900 fvt och framåt? Var CWC/BAC en egen unik kultur som uppstått (ur intet?) på den Pontisk-kaspiska stäppen med ett eget språk som sedan invaderade/migrerade till Europa och gav upphov till alla de indoeuropeiska språken där eller något helt annat?

Idén om att män med en helt ny kultur med ett nytt språk, en ny teknologi med hästar och vagnar och en helt ny krigskonst skulle ha vällt in från den Pontisk-kaspiska stäppen i form av yamnaya-kulturen, som sedan omedelbart genomgick en metamorfos och ombildades till CWC/BAC- och klockbägar-kulturerna bygger på tron att allt härstammade från yamnaya-stammarna. Men detta kan som jag ser det inte stämma, yamnaya var ett helt annat folk med män med en undergrupp till haplogrupp R och jag kan inte se att de någonsin blandades med CWC/BAC-människor, varken i Fatyanovo vid Volga (där de annars levde nära varandra) eller på några andra platser.

I stället verkar CWC/BAC ha varit något som utvecklades vid mellersta Dnepr i dagens Ukraina under senare delen av 3000-talet fvt och sedan ha spridits både åt öster till Fatyanovo och åt nordväst till bland annat Polen, Tyskland, Baltikum och Sverige från omkring 2900 fvt.

KONTAKTVÄGAR MELLAN TRB/CWC, MIKHAYLOVKA, KEMI OBA, MAYKOP, KURA-ARAXES

Kemi Oba-kulturen (ca 3700-2200 fvt). Källa: Wikipedia.

Mikhaylovka-kulturen (ca 3600-3000 fvt). Källa: Wikipedia.

Kura-Araxes-kulturen (ca 4000-2000 fvt) och Maykop (ca 3700-3000 fvt) Källa: Wikipedia.

Under 3000-talet verkar alltså kontakterna mellan grupper av europeiska jordbrukare med härstamning från Anatolien och grupper av jägare-samlare som hade funnits i Europa sedan långt före senaste istiden ha intensifierats. Ett exempel på detta är trattbägarna i Skandinavien som skall ha haft så mycket som 50% DNA med ursprung i europeiska jägare-samlare. Trattbägarna fortsatte sedan uppenbarligen att blandas med jägare-samlare i Polen och Ukraina samtidigt som baltiska jägare-samlare övergick till en mer bofast livsstil vilket gav upphov till ett ökande inflöde av DNA med den ”gröna” östliga jägare-samlare-profilen i trattbägarområdet i norra Europa. Detta genetiska inflöde gav, tillsammans med kulturella uttryck från Ukraina som snörkeramik och begravningar under högar (kurganer), upphov till snörkeramikkulturen (CWC). Trattbägarna blev alltså snörkeramiker i Ukraina under 3000-talet och dessa snörkeramiker uppvisade ett inflytande från ett kontaktnät som sträckte sig både nordväst ut tillbaka till trattbägarna i dagens norra Tyskland, Skandinavien och Nederländerna, norrut till jägare-samlare i Baltikum, österut till ostliga CWC-kulturer som Fatyanovo-gruppen samt söderut ner mot Svarta havet.

Nere vid Svarta havets norra kust fanns flera kulturer med kontakter och ömsesidig påverkan. Mikhaylovka var påverkad västerifrån av Cernavoda som i sin tur var en utlöpare av Baden-kulturen och den gamla enhetliga jordbrukskulturen utefter Donau. Mikhaylovka var även kopplad till Kemi Oba som hade kontakter med Maykop-kulturen som hade sina rötter i Leyla Tepe i södra Kaukasien och även hade kontakter med norra-centrala Anatolien. Maykop tillhörde också enligt Wang et al. 2019 samma genetiska grupp som Kura-Araxes-kulturen söder om Kaukasus (diagram s 158). Trattbägarna/snörkeramikerna (CWC) i dagens sydöstra Polen och norra Ukraina var alltså del av ett stort kontaktnät vilket förklarar att Novosvobodnaya-kulturen (ca 3600–3000 fvt), som fanns

ända nere i norra Kaukasien i samma område som Maykop-kulturen, skall ha varit kulturellt om än kanske inte genetiskt påverkad av trattbägare/CWC-kulturen (s 122).

Ett exempel på detta slags kontakter är alltså Kemi Oba-kulturen (ca 3700–2200 fvt) vid Azovska havet där Bug och Dnepr rinner ut. De hade kontakter med Maykop-kulturen som de importerade varor från och verkar också ha haft starka kopplingar till den näraliggande Mikhaylovka-kulturen. Kemi Oba tillämpade både kreatursskötsel och jordbruk. I deras begravningssätt lades kroppen på sidan med böjda knän i gropar, stenkistor eller timrade gravar och med en gravhög (kurgan) över graven.[1] Jag ser det som troligt att detta kontaktnät även sträckte sig norrut till snörkeramikerna/CWC/Mellersta Dnepr (ca 3550–2250 fvt) i Ukraina och vidare via dem till CWC/stridsyxekulturen i bland annat dagens Polen, Tyskland, Baltikum, Finland och Sverige.

KVINNORNA SPRED MTDNA OCH KULTUR

Man har funnit att valet av kärlekspartner ofta följde vissa stabila mönster under neolitikum. Kvinnorna verkar ha lämnat sin egen grupp och anslutit sig till sin makes grupp eller stam medan män i mycket mindre grad verkar ha lämnat den egna stammen. Detta gav bland annat som effekt att mtDNA, som bara ärvs från modern, var mycket mer spritt jämfört med Y-DNA som ärvs från fadern. Ett exempel på detta finns hos Fatyanovo-gruppen som var en östlig utpost från snörkeramikkulturen vid Moskva-floden i dagens Ryssland.

Fatyanovo-gruppens Y-DNA var uteslutande undergrupper till haplogrupp R1a medan deras mtDNA dels kom från trattbägare/klotamfora i Ukraina med rötter i tidiga trattbägare i Polen som i sin tur hade sina rötter i Cardium-kulturen på Iberiska halvön och tidiga bönder i Michelsbergkulturen. Dessa mtDNA-grupper hade sedan kompletterats med lokalt mtDNA från Ukraina med ursprung från Trypillia-kulturen och från inhemska jägare-samlare med ursprung i Järnporten, i östliga jägare-samlare från taigaområdena samt jägare-samlare från den Pontisk-kaspiska stäppen. Man har vidare sett att olika grupper inom Fatyanovo hade närmare genetisk koppling till antingen snörkeramiker i Polen och Baltikum eller till snörkeramiker i Ukraina (Mellersta Dnepr-kulturen), vilket kan ha varit ett resultat av olika giftermålsmönster och kontakter med besläktade grupper i både Polen och Baltikum och Ukraina.

Uppenbarligen hämtade man ofta nya kvinnor från samma stam som tidigare generationer och höll också reda på vilka som var nära släkt i den gamla och nya stammen. Ett exempel visas i Linderholm (2020) där två kvinnor i en dubbelgrav från snörkeramikkulturen (CWC) visade sig vara nära släkt men inte mor och dotter. Den äldre hade vuxit upp lokalt där graven fanns medan den yngre hade vuxit upp långt därifrån. De kan till exempel ha varit moster och systerdotter där systerdottern hade fötts i en annan stam och sedan ”återvänt” och gift sig i sin mors stam där mostern levde kvar. Den yngre hade tydligen dött först och sedan grävts upp och begravts igen i samma grav som sin äldre släkting efter dennas död.

Den här typen av giftermål fram och tillbaka mellan olika stammar kan som jag ser det mycket väl förklara den stora spridningen av mtDNA i till exempel Fatyanovo-gruppen som måste ha haft med sig sin brokiga samling mtDNA från Mellersta Dnepr-kulturen. Giftermålsmönstren kan också delvis förklara den snabba spridningen runt 2800 fvt av snörkeramik, kultur och begravningsritualer från snörkeramiker i Ukraina ”tillbaka” till ”moderkulturen” i form av trattbägare i Centraleuropa, Polen och Sverige. Det var ju tydligen främst kvinnorna som förvaltade konsten att göra keramik. Men uppenbarligen skedde det också från runt 2800 fvt en migration av grupper med kvinnor med snörkeramikernas sammansatta mtDNA och män med Y-DNA R1a från snörkeramikkulturens kärnland i Ukraina till de gamla trattbägartrakterna i bland annat dagens Polen, Tyskland, Sverige och alltså även österut i form av Fatyanovo-gruppen till området vid Volga i dagens Ryssland där det tidigare inte hade funnits några bondekulturer. Migranterna, som alltså måste ha varit både män och kvinnor, tog med sig begravningssättet i gravhögar (kurganer) och

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kemi_Oba_culture

keramik med snördekorationer från Ukraina. Antalet gravhögar som konstruerades i de områden i centrala och norra Europa dit snörkeramikerna migrerade verkar ha varit som störst runt 2600 fvt för att sedan minska och ersättas av gravar som grävdes in i existerande gravhögar för att sedan helt ha försvunnit efter cirka 2400/2300 fvt.

I Skandinavien ersattes snörkeramikkulturen (stridsyxekulturen) runt 2400 fvt med dolkkulturen (senneolitikum, hällkisttiden) som man tror hade sitt ursprung i SOM-kulturen (ca 3100–2000 fvt) i nordöstra Frankrike och södra Belgien. Jag får intrycket att SOM-kulturen var en fortsättning på den gamla megalit- och trattbägarkulturen och att det kulturella flödet i speciellt östra Skandinavien återigen vände från den tidigare sydöstliga influensen från snörkeramikkulturen - som i sig var ett barn av trattbägarkulturen med kompletteringar av kulturella fenomen från Ukraina som kurganer och snörkeramik – till ett flöde från väster med bland annat hällkistegravar, speciella flintverktyg och extremt enkel keramik. Men det Y-DNA av typen R1a som hade kommit från Ukraina verkar ha fanns kvar i det skandinaviska genetiska materialet i fortsättningen.

SNÖRKERAMIKKULTUREN SPREDS INTE I NORRA EUROPA AV NÅGOT ENHETLIGT ”STÄPP-FOLK” GENOM NÅGON ” STORSKALIG MIGRATION” UTAN DEN ”GRÖNA” KOMPONENTEN (ÖSTLIGA JÄGARE-SAMLARE, EHG) MÅSTE GRADVIS HA SIPPRAT IN ÖSTERIFRÅN GENOM KONTAKTER MELLAN OLIKA GRUPPER AV TRB/CWC

Historien om den manliga invasionen av yamnaya-krigare/herdar/nomader från stäppen i öster med ett överlägset kulturellt och teknologiskt ”paket” som spred snörkeramikkulturen och det indoeuropeiska språket till norra och västra Europa genom en massiv invasion eller migration verkar alltså i själv verket i stället handla om bönder som spred trattbägarkulturen och sitt mtDNA från Polen till Ukraina och som där blandades med jägare-samlare med R1a. Snörkeramiken hade trattbägarna/klotamfora tagit till sig genom kontakter med Baden- och Trypillia-kulturerna och gravarna under gravhögar/kurganer var kulturella yttringar från Maykop-kulturen som dessa nya bönder tog till sig i Ukraina och sedan förde med sig tillbaka till de gamla trattbägarområdena i nordväst. Processen måste ha skett i flera steg:

1. Jordbruket på brittiska öarna och trattbägar-kulturen i norra Europa spreds från Michelsberg-kulturen (ca 4400–3500 fvt) i nordöstra Frankrike. Michelsberg-kulturen var nära kopplad till Chasséen-kulturen i Parisbäckenet och människor som hade sitt ursprung i neolitiska kulturer som expanderande från Iberiska halvön.
2. Trattbägarna spreds till Polen omkring 3500 fvt och blandades med Baden-kulturen med rötter i Lengyel-kulturen i Ungern vilket gav upphov till klotamforakulturen (GAC).
3. Trattbägarna från Polen spreds vidare till Ukraina där de kom i kontakt med Trypillia-kulturen vilket ledde till ömsesidigt utbyte. En grupp återvände tillbaka till sitt ursprungsområde i dagens Polen och gav upphov till Złota-kulturen där.
4. Kvinnor från trattbägar-kulturen blandades längre österut från Trypillia i Ukraina med lokala jägare-samlare med Y-DNA R1a och en hög andel av den ”gröna” ”kaukasiska” komponenten i sitt DNA. Den nya synkretistiska Mellersta Dnepr-kulturen som var en tidig variant av snörkeramikkulturen använde sig av snörkeramik och begravningar under gravhögar/kurganer eller flata gravar och gravgåvor i form av bland annat polerade stenyxor och keramik.
5. En grupp från snörkeramik-kulturen i Ukraina spreds från omkring 2900 fvt längre österut till området vid Moskvafloden och gav upphov till Fatyanovo-kulturen. De fick en egen mutation av haplogrupp R1a som kallas R-Z93. R-Z93 med undergrupper fanns sedan i efterföljande östliga grupper eller kulturer som Potapovka (ca 2200–1900 fvt), Sintashta (ca 2050-1750 fvt) och Srubnaya (ca 1800-1200 fvt).
6. Grupper från snörkeramik-kulturen i Ukraina spreds också från omkring 2900 fvt tillbaka till trattbägarnas ursprungsområden i dagens Polen, Tyskland och Skandinavien och tog med sig de nya kulturyttringarna från området norr om Svarta havet tillsammans med Y-DNA R1a från de gamla östliga jägarna-samlarna i Ukraina och en genetisk profil med en stor andel

DNA från västeuropeiska jägare-samlare (WHG), en del DNA från tidiga europeiska bönder (EEF) och en del DNA från östliga jägare-samlare (EHG och CHG).

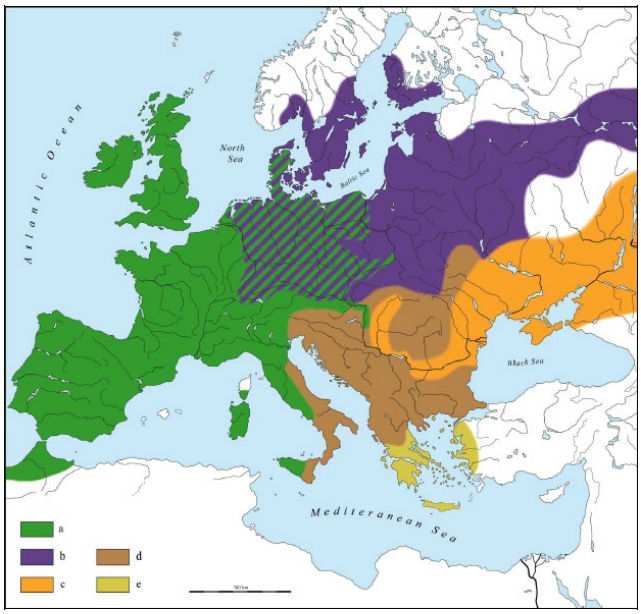
7. Eftersom snörkeramik-kulturen i Ukraina förutom i östliga jägare-samlare hade sitt ursprung på mödernet i trattbägargrupper hade de liknande mtDNA som de första bönderna i dagens Spanien, Frankrike, på brittiska öarna, i Nederländerna och i Skandinavien, vilket kan bidra till illusionen att en ”massiv migration av yamnaya-män från stäppen i öster” skulle ha gett upphov till ett massivt genetiskt skifte i hela Europa på den manliga sidan. Men det Y-DNA av typen R som fanns hos yamnaya vid Volga tillhörde en helt annan gren på R-trädet än det som fanns i Västeuropa. Detta R måste i stället troligtvis ha kommit till Västeuropa med de första bönderna i Cardium-kulturen.
8. Begravningar under högar (kurganer) ses som typiskt för snörkeramikkulturen (CWC) och som ett bevis på att den skapades av yamnaya-kulturen på den Pontisk-kaspiska stäppen, men detta var ett begravningssätt som hade funnits redan i Suvorovo-kulturen (ca 4500-4100 fvt) vid nordvästra Svarta havet och hos Maykop (ca 3700-3000 fvt) i norra Kaukasien och var alltså inget som var unikt för varken Mellersta Dnepr-kulturen/snörkemikerna eller stäppnomaderna i yamnaya-kulturen som båda var mycket senare.

Jag tror att den gemensamma beröringspunkten mellan människorna i snörkeramik-kulturen från Ukraina och de gamla trattbägarområdena var modersmålet, det gamla anatoliska bondespråket som trattbägarna bör ha talat någon variant av genom att de första europeiska bönderna hade sitt ursprung i Anatolien och som levde kvar i den synkretistiska snörkeramikkulturen. Detta gemensamma språk gjorde att snörkeramikkulturen kunde spridas så snabbt och brett inom det gamla trattbägarområdet. Språket kan också ha utgjort en förmedlande länk till Maykop/Kura-Araxes i Kaukasien som hade en stark koppling till Anatolien och kanske talade en variant av det anatoliska ”bondespråket”.

Människor i snörkeramikkulturen (CWC) var inte något enhetligt ”folk” och de hade definitivt inte kommit från någon yamnaya-grupp. De kunde vara trattbägargrupper som återvänt från Ukraina som Złota-gruppen men som inte var blandade med östliga jägare-samlare med Y-DNA R1a utan i stället blandades med västliga R i CWC/BBC-grupper i Polen. Eller människor med Y-DNA R1a-Z645/Z283 och med mtDNA från trattbägare och lokala jägare-samlare i Ukraina som kom till trattbägarområdet i Sverige och förenades med inhemska trattbägarkvinnor där. Eller en grupp med Y-DNA R1a-Z645/Z93 med mtDNA från trattbägare och lokala jägare-samlare i Ukraina som utvandrade från Mellersta Dnepr-kulturen i Ukraina till Moskvafloden och gav upphov till Fatyanovo-kulturen. Eller människor i enkeltgravskulturen med snörkeramik i norra Tyskland och Danmark som var skilda från stridsyxekulturen i Sverige och Finland och som kunde ha Y-DNA av västlig R-typ eller någon variant av I2a som de gamla jägare-samlarna i Europa. I allmänhet verkar det inte ha handlat om några stora folkvandringar, förutom i fallet med Fatyanovo-gruppen. I stället får jag intrycket att snörkeramiken spreds som en dekorationsstil inom Trypillia- och trattbägare/klotamforakulturerna och vidare till snörkeramikerna i Ukraina som hade män med Y-DNA R1a och att dessa”R1a-snörkeramiker” sedan spreds tillbaka till de gamla trattbägarområdena, kanske genom trattbägarnas giftermåls- och/eller handelsnätverk.

Enligt Wikipedia hade man i slutet av 2019 analyserat DNA från 26 män från snörkeramikkulturen av vilka majoriteten tillhörde haplogrupp R1a men det är alltså ett oerhört litet urval som man stödjer sig på och dessutom verkar man ha valt människor som begravts i gravhögar vilket skulle kunna ge en slagsida åt invandrare från Ukraina som hade med sig detta begravningssätt. Snörkeramiken, om den nu skall definiera kulturen, spreds inom trattbägar- och klotamfora-grupperna och i stället för en total utplåning och ersättning av den tidigare trattbägarkulturen genom en ”massiv invasion av yamnaya-män från stäppen” handlade det om nya kulturella influenser som spreds inom den existerande trattbägarkulturen samtidigt med män med en stor andel Y-DNA R1a.

KLOCKBÄGARKERAMIKEN (FR CA 2700 FVT) SPEGLAR INTE HELLER NÅGON ENHETLIG KULTUR

Kulturer i Europa i början av 2000-talet fvt. Grönt=klockbägarkultur. Blått=snörkeramikkultur. Orange=yamnaya-kultur. Brunt=balkankulturer. Gult=egeiska kulturer. Källa: Kadrow (2014).

Furholt (2020) skriver att situationen när det gäller klockbägarkulturen liknande den som han beskrivit i samband med snörkeramikkulturen (s 141). Snörkeramikkulturen var enligt Furholt inte alls någon monolitisk ”kultur” och detsamma verkar gälla för klockbägarkulturen. Klockbägarkeramiken fanns först på Iberiska halvön och dök sedan upp i Västeuropa från ca 2700/2600 fvt och från ca 2500 fvt i Centraleuropa. Sambandet mellan klockbägarkeramik och ”stäpp-DNA” är nära kopplat till enkeltgravar i Centraleuropa, Nederländerna och brittiska öarna. På andra platser som i Spanien och Italien finns lämningar från ”klockbägarindivider” främst i grottor och kollektiva gravar av olika slag samtidigt som endast ett fåtal individer enligt Olade et al. 2018 hade ”stäpp-DNA” där. Samtidigt som klockbägarkeramiken förknippas med ”stäpp-DNA” (Y-DNA R) och enkeltgravar verkar den först ha uppkommit på Iberiska halvön där den typen av gravar saknas. Klockbägarkeramiken blev sedan förknippad med enkeltgravar i Centraleuropa varifrån den sedan introducerades till Frankrike och brittiska öarna genom mänsklig migration. På liknande sätt som för snörkeramiken kan förekomsten av klockbägarkeramik enligt Furholt delas in i olika typer:

1. Klockbägarlämningar i enkeltgravar i ett sammanhang som motsvarar snörkeramik av typ 2 i regioner där det redan sedan tidigare fanns enkeltgravar med lämningar av snörkeramik. Mähren, Böhmen, södra, centrala och nordvästra Tyskland, Nederländerna.
2. Klockbägarlämningar i enkeltgravar i ett sammanhang som kopplas till snörkeramik av typ 2 i regioner där det inte sedan tidigare fanns enkeltgravar med lämningar av snörkeramik. Frankrike, brittiska öarna.
3. Klockbägarlämningar i gravar med kremeringar i områden utan klockbägarbosättningar. Ungern.
4. Klockbägarlämningar i olika slags kollektiva gravar, i huvudsak i Frankrike, Italien, Iberiska halvön. Klockbägarlämningar i kalkolitiska bosättningar på Iberiska halvön.
5. Klockbägarlämningar i bosättningar men inga eller mycket få tecken på klockbägarlämningar i enkeltgravar. Jylland.

Detta tyder alltså på att klockbägarkulturen, precis som snörkeramikkulturen, inte var någon enhetlig ”kultur” och att den inte kan ha uppkommit genom någon ”massiv migration från stäppen” och utplåning av de tidigare neolitiska kulturerna. I stället uppstod klockbägarkeramiken bland bönder på Iberiska halvön som fått influenser från Nordafrika. Den spreds sedan från väster på liknande sätt som snörkeramiken hade spridits från öster, sannolikt med handels- och/eller

giftermålsnätverk. I centrala Europa blandades de två kulturerna eller grupperna och därför kan man hitta Y-DNA av den västliga R-typen i sammanhang med både klockbägar- och snörkeramik-kopplingar. Tydligen ledde de öppna och synkretistiska kontakterna i Europa mellan olika grupper som i ursprungligen tillhörde megalit- och trattbägarkulturen till att den ”gröna” DNA-komponenten från de östliga jägarna-samlarna spreds västerut i norra Europa.

INDOEUROPEISKA STUDIER, DE INDOEUROPEISKA ARIERNAS INVASIONER OCH MANLIGA, HIERARKISKA, KRIGISKA KULTUR - RASISM, DIALEKTIK, NAZISM OCH FASCISM

Det har varit en ganska arbetsam process att försöka förstå vår tidiga historia, dels på grund av att jag inte hade någon tidigare kunskap om området och dels för att jag så småningom kom fram till den, som det påstås, allmänt accepterade kurgan- eller yamnaya-teorin om de krigiska männen från stäppen i öst som skall ha invaderat Europa, ersatt den existerande manliga genpoolen och varit upphovet till alla indoeuropeiska språk och kulturer. Jag fick en mycket stark intuitiv känsla av att detta inte kunde stämma, vilket drev mig att försöka finna fakta och en annan förklaring. Men det var svårt, både vetenskapliga artiklar som Haak et al. (2015) etc. och Wikipedia framställde kurgan- eller yamnaya-teorin som helt bevisad och man stödde sig på bevis från de allra senaste vetenskapliga upptäckterna om vårt mänskliga DNA.

En annan orsak till att jag upplevde det här arbetet som oerhört besvärligt var att frågan om ”indoeuropéernas” ursprung var och fortfarande är sammantvinnad med rasistiska och kolonialistiska synsätt och idéer om ”arierna” som högväxta, ljushåriga, krigiska ädlingar som genom sin överlägsenhet alltid har tagit makten över underlägsna folk. Detta var grunden för nazisternas världsbild och det är också en viktig del av dagens vit-makt-rörelser. Nu hade dessa destruktiva krafter tydligen också fått stöd i den senaste DNA-vetenskapen där ”stäpp-DNA”, som likställs med de vanligaste Y-DNA-haplogrupperna hos män i Västeuropa, har fått ersätta det ”ariska blodet” som nazisterna ansåg skulle renas från allt ”främmande” och vara utsett att regera över jorden. Till denna extremt mörka underström kom också en känsla av att hela denna teoribildning innehöll en stor portion kvinnoförakt. Männen av en viss genetisk typ beskrevs som ursprunget för alla indoeuropeiska språk och kulturer som skulle ha utplånat alla andra män (och deras Y-DNA), tagit över deras kvinnor och infört ett helt nytt språk och en helt ny kultur. Kvinnorna hade uppenbarligen ingen meningsfull roll i varken historien, språkets och kulturens utveckling eller vårt genetiska arv.

STUDIER AV DE INDOEUROPEISKA SPRÅKENS SLÄKTSKAP

Redan under 1500- och 1600-talen hade missionärer och handelsmän som kom till Indien lagt märke till att vissa ord på grekiska, italienska och latin hade liknande motsvarigheter på sanskrit och andra indiska språk. På 1760-talet gjorde Gaston Coeurdoux en jämförelse mellan sanskrit, latin och grekiska och föreslog att det skulle finnas en släktskap mellan dem. Mikhail Lomonosov jämförde bland annat slaviska, baltiska och iranska språk samt finska, kinesiska, afrikanska Khoekhoe (som han kallade ”hottentott”) och noterade att besläktade språk, som till exempel latin, grekiska, tyska och ryska, tillhörde gemensamma språkgrupper som måste ha avskilts från ett gemensamt ursprung i forntiden. William Jones förde fram samma teori om ett gemensamt ursprung för bland annat sanskrit, latin och grekiska i ett föredrag i Indien 1786. Beteckningarna indo-germansk respektive indoeuropeisk för denna språkfamilj fördes fram 1810 och 1813. Studiet av de indoeuropeiska språken blev en akademisk disciplin genom Franz Bopps arbeten mellan 1833 och 1852 och ledde vidare till många forskningsinsatser inom indoeuropeisk lingvistik under följande decennier. Under dessa arbeten försökte man bland annat rekonstruera det gemensamma ursprunget för de indoeuropeiska språken genom jämförande studier av kända indoeuropeiska språk och i August Schleichers ” Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen” (1861–62) presenterades en grund för detta tänkta indoeuropeiska urspråk.

Schleicher såg lingvistiken som en del av naturvetenskapen och blev nära vän med biologen Ernst Haeckel. Liksom Haeckel beskrev mänsklighetens evolution som ett träd där de germanska folken och särskilt de som talade högtyska utgjorde den högsta nivån, skapelsens krona, beskrev Schleicher de indoeuropeiska språken som ett evolutionsträd med grenar där tyskan fanns på den översta grenen. I början av 1900-talet hade studierna av de indoeuropeiska språken lett fram till en

väldefinierad beskrivning av det teoretiska proto-indoeuropeiska språket, PIE, som fortfarande är allmänt accepterad av akademiker. Från 1960-talet hade man uppnått en så pass stor kunskap om de numera utdöda anatoliska språken att man kunde se att också de hade varit besläktade med det teoretiska proto-indoeuropeiska språket.[1]

Det växte alltså fram en övertygelse om att alla indoeuropeiska (indo-germanska) språk hade ett enda gemensamt ursprung och utifrån denna åsikt var det logiskt att tro att detta ursprungliga indoeuropeiska språk hade talats av ett visst folk med en viss ras i ett visst avgränsat geografiskt område, ett urhem (urheimat), varifrån alla de indoeuropeiska språken, folken och kulturerna hade utgått. William Jones hade i sitt föredrag i Indien 1786 om ett gemensamt ursprung för bland annat sanskrit, latin och grekiska beskrivit sanskrit som på alla punkter överlägset latin och grekiska men de europeiska vetenskapsmännen som under 1800-talet studerade de indoeuropeiska språkens och folkens ursprung ville i allmänhet inte tro att allt indoeuropeiskt, mänskligheten som man såg det högsta nivå, skulle kunna härstamma från Indien eller Asien som sågs som hemvist för lägre stående kulturer.

PENKA, KOSSINNA, ARTHUR DE GOBINEAU, HOUSTON STEWART CHAMBERLAIN, NAZISTERNA OCH DEN ARISKA OCH NORDEUROPEISKA HYPOTESEN OM INDOEUROPÉERNAS RASRENA URSRUNG

Akademikerna som under 1800-talet funderade över indoeuropéernas ursprungliga hemland försökte främst finna svaret genom de indoeuropeiska språken. Man antog med grund i olika indoeuropeiska ord att detta folk hade levt i ett jordbrukssamhälle med boskapsskötsel under bronsåldern och att de hade domesticerat hästen. Det fanns i huvudsak två hypoteser, dels den europeiska hypotesen som förutsatte att indoeuropéerna hade uppstått i Europa och migrerat österut, och vidare ända till Indien och dels den asiatiska hypotesen som påstod att de i stället hade uppstått i Asien och migrerat västerut till Europa. Genom att orden för lax och trädet bok var likartade i många indoeuropeiska språk antog man enligt den nordeuropeiska hypotesen att de ursprungliga indoeuropéerna hade levt i norra Tyskland eller södra Skandinavien där bokar och laxar finns men inga åsnor och kameler. Vid den här tiden ansågs indoeuropéerna som talade det ursprungliga indoeuropeiska språket också ha tillhört en egen avskild ras, den ariska rasen, som deras ättlingar fram till nutiden också tillhörde. Denna ariska ras skulle vara en undergrupp till den kaukasiska rasen.

Idéer om olika människoraser kan spåras tillbaka till Carl von Linné som i ”Systema naturae” från 1758 delade in mänskligheten i fyra olika varieteter efter hudfärg och de fyra stora världsdelarna i form av Americanus (röda), Europaeus (vita), Asiaticus (gula) och Afer (svarta). Linné lade sedan till en femte varietet som han kallade Monstrosus och där mytologiska varelser ingick. Begreppet ”den kaukasiska rasen” användes först av Johann Friedrich Blumenbach som utsågs till biträdande professor i medicin och föreståndare för det naturhistoriska muséet i Göttingen 1776 samt blev ordinarie professor där 1778. Blumenbach studerade kranier och utgick från Linnés indelning i fyra raser i form av vita, gula, svarta och röda människor men lade till den bruna malajiska rasen. Han kallade varieteterna eller raserna kaukasier (vita rasen), mongoler (gula rasen), etiopier (svarta rasen), amerikaner (röda rasen) och malajer (bruna rasen). Att Blumenbach kallade den vita rasen för kaukasisk berodde enligt Wikipedia på att han ansåg att människorna var vackrast i Kaukasien. Under 1700-talet och 1800-talet kom sedan flera teorier om hur mänskligheten kunde kategoriseras och den kom därför att indelas i ännu fler olika undergrupper som kaukasoider, negrider, mongolider, indianer, Stillahavsfolk, sydasiatiska ursprungsfolk, kapoider och australider.

Under 1900-talet började vissa att ifrågasätta rasbegreppet men samtidigt skapades nya system för att indela människan i olika raser av bland annat av den amerikanske antropologen Carleton S. Coon. Han förde fram teorin att människorna hade utvecklats från Homo erectus längs fem helt

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_studies, https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_languages, https://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Indo-European_language

egna grenar av människoraser, men hans teorier ansågs redan då de publicerades av vetenskapen som ohållbara. En vanlig indelning som användes ända fram till 1990-talet var att indela människorna på jorden i sex grupper:

- Yngre mongoloida (indianer).
- Äldre mongoloida (öst-asiater och eskimåer).
- Kaukasier (européer, araber, judar, nordafrikaner, indier och perser).
- Negrider (bantufolk och pygméer).
- Kapoider (khoikhoi och sanfolket).
- Australider (aboriginer och melanesier).[1]

Den vita rasen var alltså enligt Blumenbach den kaukasiska rasen, och enligt de akademiska forskarna skulle indoeuropéerna (arierna) därmed ha varit en undergrupp till den vita kaukasiska rasen. Enligt den nordeuropeiska hypotesen om indoeuropéernas urhem kom de alltså från södra Skandinavien eller norra Tyskland. Företrädare för denna hypotes var bland annat Karl Penka (1847-1912), Hermann Hirt (1865-1936), Gustaf Kossinna (1858-1931) samt Gordon Childe (1892-1957) men den miste sin betydelse efter andra världskriget, bland annat eftersom den hade förts fram av nazisterna.

PENKA OCH DE NORDISKA RASRENA ARIERNA

Termen ”arisk” hade hämtats från ordet ”arya” i sanskrit och gjorts känt i Europa genom jämförande språkforskning. Ordet ”arya” översattes först med “ädel” av William Jones som översatte den indiska Manus lag 1794. Forskare som arbetade med att översätta verk på sanskrit fann att ordet ”arya” användes i de tidigaste Vedaskrifterna som en beskrivning av de människor som dyrkade brahmanernas gudar. Man fann också att det användes som en själv-identifiering av talare av de indoiranska språken i Avesta som var skriven på gammalpersiska. Ariska språk användes först som en benämning på de indoiranska språken och de förhistoriska indoiranska folken. Genom arbeten av män som Friedrich Schlegel (1772–1829) och Max Müller (1823–1900) kom ordet arier att bli synonymt med (proto-)indoeuropéer bland västerländska akademiker. Detta grundade man på tron att sanskrit hade varit det äldsta indoeuropeiska språket och att de första indoeuropéerna hade kallat sig själva för arier (arya).[2]

Karl Penka (1847–1912) var en österrikisk filolog och antropolog. Enligt honom hade de första indoeuropéerna varit bofasta bönder i norra Europa som hade levt helt isolerade och inte blandats med några andra ”folk” eller ”raser” ända sedan äldre stenåldern. Penka menade att den ariska rasen, alltså indoeuropéerna, eller indogermanerna som tysktalande hellre använde, hade uppstått i Skandinavien och att de hade haft blont hår och blå ögon. I boken Origines Ariacae (Ariernas ursprung) från 1883 förde han fram teorin att ariernas, alltså indoeuropéernas, ursprungliga hemland hade legat långt uppe i norr och att det var landet Hyperborea som nämndes i skrifter från antiken. Penka verkade i Wien och ses numera som en pionjär för rasistiska och antisemitiska teorier inom etnologin. Han har beskrivits som en länk mellan arianism och nordism.

Arianismen såg den ariska rasen som en avskild och överlägsen ras som har historisk rätt att regera sitt gamla hemland i norra Europa. Arianismen fördes bland annat fram av Arthur de Gobineau och Houston Stewart Chamberlain och nådde sitt största inflytande i nazityskland där den användes som grund för att diskriminera minoriteter, vilket slutligen ledde till Förintelsen. Inom nordismen påstås på motsvarande sätt den nordiska rasen var den mest överlägsna och ibland också hotade rasen.[3] Om man som Penka, Gobineau och Chamberlain satte likhetstecken mellan arier, den nordiska rasen, den germanska rasen och indoeuropéerna fanns det egentligen ingen skillnad mellan arianism och nordism, vilket gjorde att sökandet efter indoeuropéernas/ariernas urhem och det proto-indoeuropeiska språkets källa hade djupgående politiska och rasistiska aspekter.

---

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Människoraser
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Aryan
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Aryanism https://en.wikipedia.org/wiki/Nordicism

KOSSINNA OCH SNÖRKERAMIKERNA SOM INDOEUROPÉERNAS (INDOGERMANERNAS) URSPRUNG OCH TYSKARNAS RÄTT TILL ALLA OMRÅDEN DÄR SNÖRKERAMIKER HADE FUNNITS

Gustaf Kossinna (1858–1931) var en tysk lingvist som blev arkeolog och nationalist. Han utsågs till professor i arkeologi vid universitet i Berlin 1901 och publicerade många protyska arkeologiska verk om bland annat ”indogermanernas” ursprung. Han skapade en egen variant av kulturkretsläran enligt vilken man genom att studera artefakter som keramik, stridsyxor och bronsåldersföremål kunde sammanföra olika kulturgrupper eller kulturkretsar, men intresserade sig bara för den ”nordiska kulturkretsen” dit han räknade norra Tyskland och Norden. Kossinna ansåg att en viss enhetlig uppsättning av arkeologiska artefakter motsvarade en viss ”kultur” och att denna ”kultur” i sin tur var tecken på en enhetligt etnisk folkgrupp. Han skrev att: ”skarpt avgränsade arkeologiska kulturprovinser överensstämmer i alla tider med helt bestämda folk eller folkstammar”, detta kallas ”Kossinnas lag”.

Trots att Kossinna använde beteckningen det indogermanska folket trodde han inte att det germanska folket hade sitt ursprung i Indien, i stället låg deras urhem enligt honom mellan Elbe och Weichsel (Wisla). De ursprungliga germanerna (indogermanerna) skulle ha varit ¾ pre-germaner och ¼ pre-finnar. Pre-finnarna hade varit ett primitivt, rått, förhärdat och krigiskt urfolk som hade levt i norra delarna av Norden. De hade invaderat pre-germanernas område och blandat sig med delar av pre-germanerna och detta blandade folk hade i nästa steg blandats med andra germaner som bodde i trakten av Halle. Denna blandning hade gjort att alla germaner har pre-finskt blod i sig men till största delen har pre-germansk härkomst. Dagens finnar och ester skulle i sin tur vara en blandning av pre-finnar och ugrier. I Finland uppskattade man enligt Wikipedia Kossinnas idéer men svenska och norska arkeologer, som visserligen tog till sig mycket av hans teorier, hade svårt att acceptera att finnarna skulle ha gett bidrag till den svenska och norska folkstammen.

Kossinna hade en önskan om ett aggressivt och expansionistiskt Tyskland. Han ansåg bland annat att Polen saknade existensberättigande och att området runt floden Weichsels (Wisła), som bland annat rinner genom Kraków, var urgammal tysk mark. Kossinnas idéer gav upphov till synen på de germanska folken som en nationell enhet med historisk rätt till alla de landområden som de en gång hade funnits inom. Han skrev bland annat en artikel med en titel som på svenska ungefär blir ”Germanska Ostmark, germanernas hemland” där han argumenterade för att Polen skulle vara en del av det kommande germanska imperiet. Alla landområden där man hade funnit arkeologiska artefakter som han ansåg vara germanska var enligt honom delar av ett förhistoriskt germanskt territorium. Detta gav senare nazisterna en ursäkt för annekteringen av Polen och Tjeckoslovaken. Kossinna hade framställt kartor där han hade markerat fyndplatser för bland annat keramik och stridsyxor som han hänförde till den germanska kulturkretsen. Dessa s.k. kossinnakartor användes sedan av de tyska nazisterna när de deklarerade områden som germanska, och därför deras egen historiska egendom, på sina erövringståg österut under andra världskriget.[1]

År 1902 bestämde Kossinna att snörkeramikkulturen, som man vid den tiden daterade till ca 2000 fvt, var proto-indoeuropéernas, de ursprungliga indoeuropéernas, kultur. Denna uppfattning vann sedan acceptans under de följande två decennierna. Enligt Kossinna utvecklades kulturer genom ”diffusion” i en process där influenser, idéer och modeller fördes över från mer utvecklade, högtstående, folk till mindre utvecklade. Han var tydlig med att detta slags överlägsenhet respektive underlägsenhet var kopplat till olika raser. Kossinna ville sätta de germanska folken högst och försökte presentera en historia enligt vilken de germanska folken till och med hade varit överlägsna Romarriket. En av hans mest kända böcker var dedikerad till ”det germanska folket, som en byggsten i återskapandet av det externt såväl som internt sönderdelade faderlandet”.

Kossinna betraktas av många som en av de tyska nationalister som lade den ideologiska grunden för Tredje riket (1933–1945). Hans texter blev allt mer rasistiska med tiden och han rörde sig i gränszonen mot nazismen. Till exempel tillhörde han aldrig nazistpartiet (NSDAP), men däremot

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Gustaf_Kossinna

en paraplyorganisation till de judefientliga partierna kring 1930 och även Alfred Rosenbergs KfdK. Kossinna dog ett och ett halvt år före Adolf Hitlers maktövertagande våren 1933. Efter hans död hade hans lärjungar och anhängare höga positioner inom den nazistiska regimen. Hans Reinerth, som var innehavare av Kossinnas tidigare professorsstol i Berlin mellan 1934 och 1945, verkade för att på olika sätt lyfta fram och vidareutveckla Kossinnas idéer om de gamla ariska germanerna och deras överlägsna ras. Kossinnas idéer införlivades också i de tyska skolornas undervisning.

ERNST WAHLE, F. K. GÜNTHER OCH NORDISMEN

Ernst Wahle (1889–1981) var en tysk historiker som studerade i Halle, Berlin och Heidelberg. I Berlin var Kossinna en av hans lärare. Wahle undervisade sedan vid universitet i Heidelberg och efter nazisternas maktövertagande arbetade han från 1934 vid avdelningen för tysk förhistoria i organisationen ”Kampfbund für deutsche Kultur (KfdK)”. KfdK tillhörde extremhögern inom nazismen och var en völkish, antisemitisk organisation som hade grundats 1928 i München av nazisternas chefsideolog Alfred Rosenberg. Bland medlemmarna fanns förutom Wahle även till exempel Gustaf Kossinna, ledaren för Bayreuth-sällskapet Winifred Wagner, rasideologen Houston Stewart Chamberlains änka Eva samt höga nazister som Fritz Kloppe och Wilhelm Frick. Efter nazisternas maktövertagande 1933 deltog lokala grupper av KfdK i ”aktionen mot ogermansk anda” där man slet ut ”ogermansk” litteratur från biblioteken och rituellt brände böckerna på bokbål. Organisationen gick 1934 upp i ”Nationalsozialistische Gesellschaft für deutsche Kultur (NGDK)”. Wahle anslöt sig till 1933 nazisternas lärarförening NS-Lehrerbund och gick med i nazistpartiet 1937. Han var enligt tyska Wikipedia också medutgivare till den rasistiska tidskriften ”Zeitschrift für Rassenkunde”. Ernst Wahle opponerade sig enligt Wikipedia egentligen inte mot Kossinnas rasistiska idéer utan bara mot ”Kossinnas lag” enligt vilken avgränsade en arkeologisk kulturprovins alltid överensstämmer med ett visst folk. Wahles omvärdering av Kossinnas nordism, alltså tron att Norden hade varit ariernas vagga, kan också ha varit en del av nazisternas interna omvärdering av denna teori.[1]

I Tyskland var nordismen känd under beteckningen ”nordisk tanke”, ett uttryck som hade myntats av de tyska rashygienisterna Erwin Baur, Eugen Fischer och Fritz Lenz i deras bok ”Grundriß der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygien” från 1921 som bland annat hade stor påverkan på Adolf Hitler. I denna bok förde de fram den nordiska rasens inneboende överhöghet som de påstod hade uppstått genom naturligt urval i det nordiska landskapets hårda klimat efter istiden. De påstod också att filologiska, antropologiska och arkeologiska fynd bevisade att de indo-germanska (ariska) språkens urhem måste ha varit i norra Europa.

I Tyskland hade völkish-rörelsen sedan länge fört fram teorier om olika människoraser och att det tyska folket utgjorde ett unikt folk med ett gemensamt blod (en gemensam ras). Men inom nordismen definierade man tre olika europeiska raser, den nordiska som var den högsta rasen, blond blåögd och långskallig och kopplad till aristokrati och teknologisk världsledning, medelhavsrasen som kom näst i rang och var mer intuitiv samt den alpina rasen som var den lägsta rasen och kopplades till Europas bönder. Medan völkish-rörelsen var populär bland de lägre klasserna var nordismen tilltalande för akademiker som antropologer och rashygieniker. En av Eugen Fischers studenter var Hans F. K. Günther som kritiserade völkish-rörelsen och blev den mest framträdande representanten för den ”nordiska tanken” i Tyskland. I en bok från 1922 förde han fram uppfattningen att tyskarna inte alls var en ren ras utan tvärt om ett av de mest rasmässigt blandade folken i Europa. Utifrån nordismen var det bara en mycket liten del av tyskarna som tillhörde den ”nordiska rasen” och var blonda och blåögda, de andra tillhörde den ”alpina rasen” som till och med var lägre stående än medelhavsrasen. Nordismen var alltså extremt elitistisk medan völkish-rörelsen på ett populistiskt sätt betonade alla ”infödda” tyskars ras- och blodsgemenskap. Nazisterna lyckades på något sätt förena nordismen och völkish-idéerna, de omfattade både Günthers idéer och skapade bland annat program för att avla fram renare exemplar av den nordiska rasen i

[1] https://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Wahle

Tyskland, samtidigt som de förde fram völkish-idéerna i sin propaganda. Hans F. K. Günther gick med i nazistpartiet 1932 och de flesta officiella nazistiska kommentarer i rasfrågan baserades på hans arbeten. Han fick också medalj av Alfred Rosenberg för sitt arbete inom antropologin. Men senare kom nazisterna att lägga mindre fokus på nordismen, när allt kom omkring var inte ledargarnityret i nazistpartiet som Hitler och Goebbels några strålande exempel på den blonda, blåögda ”nordiska härskarrasen” utan snarare goda exempel på den ”alpina rasen”.[1]

Efter andra världskrigets slut blev Wahle, som alltså hade varit mycket aktiv i nazisternas raspropaganda, först avskedad från sitt arbete som lärare men redan 1946 fick han tillbaka sin befattning. Han togs in i Bayerns vetenskapsakademi 1961. Wahle nämns på Wikipedia som en av motståndarna till Kossinnas teori om indoeuropéernas/ariernas ursprung i Norden och han skall i stället ha varit anhängare av stäpp-teorin enligt vilken ariernas/indoeuropéernas urhem låg på den Pontiska stäppen. Efter nazismens fall förkastades den nordeuropeiska teorin och Kossinna på grund av anknytningen till nazismen och tydligen blev i stället anhängare av stäppteorin, som Wahle, rumsrena oavsett om de som han hade varit ivriga nazister eller inte. Men om man tänker på saken kunde stäpp-teorin användas som argument för tyskarnas rätt att erövra Sovjetunionen, som ju enligt denna teori hade varit indoeuropéernas ursprungliga hemland. Frågan om huruvida indoeuropéernas urhem hade varit i Skandinavien eller på den Pontiska stäppen var inte som jag ser det grundproblemet. Det stora problemet var som jag ser det i stället hela världsbilden med indoeuropéerna som en egen ras som hade uppstått ren och oblandad någonstans med en egen överlägsen kultur och som genom social-darwinismens lagar var utsedda att härska över världen medan alla andra raser, kulturer eller vad man nu vill kalla det var underlägsna.

BENFEY, SCHRADER, WAHLE, GIMBUTAS OCH STÄPP- ELLER KURGAN-HYPOTESEN OM INDOEUROPÉERNAS URSPRUNG OCH ERÖVRING AV EUROPA

Efter andra världskriget, särskilt på 1960- och 1970-talen, kom en motreaktion mot Kossinnas arkeologiska teorier som såg snörkeramikkulturen i norra Tyskland och Norden som en överlägsen kultur och som indoeuropéernas urhem. I stället lyftes den s.k. stäpp- eller kurgan-teorin fram. Grunden för denna teori, idén att de indoeuropeiska språken hade uppstått bland nomader på den Pontisk-kaspiska stäppen, hade förts fram redan 1869 av den tyske akademikern Theodor Benfey. Andra, som Otto Schrader och Karl Brugmann, anslöt sig till denna teori. Efter det att Karl Penka år 1883 i en bok hade avvisat idén om att indoeuropéerna (arierna, germanerna) kunde ha ett ursprung utanför Europa och i stället fört fram den nordeuropeiska hypotesen hade dock de flesta forskare anslutit sig till honom.

Men Ernst Wahle skall alltså enligt Wikipedia ha varit anhängare av stäpp-teorin för indoeuropéernas ursprungliga hemland. En av Ernst Wahles studenter var Jonas Puzinas från Litauen som studerade under honom i Heidelberg 1930–34. Wahle var enligt Wikipedia Puzinas mentor och till och med vän, Wahles inflytande skall vara tydligt i många av Puzinas arbeten. I Puzinas doktorsavhandling finns tydligen en del influenser från Kossinnas lag, att arkeologiska lämningar kan kopplas till etnicitet som också var grunden för nazisternas arkeologi. Ekon från denna teori kan enligt Wikipedia också återfinnas i hans senare arbeten. Efter att han hade slutfört sina studier i Tyskland återvände Puzinas till Litauen och blev bland annat assisterade professor vid universitet i Kaunas. Bland hans studenter fanns Marija Gimbutas. Puzinas återvände till Tyskland 1944 och blev rektor för det baltiska universitet i Pinneberg 1948. Han flyttade sedan 1949 till Philadelphia i USA och dog i Chicago 1978. I Litauen blev Puzinas arbeten enligt Wikipedia censurerade eftersom de inte passade in i Sovjetunionens officiella ideologi, men hans studenter skall ha fortsatt hans arbete och efter Litauens oberoende 1990 har han åter lyfts fram i sitt födelseland.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Nordicism
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Jonas_Puzinas

CHILDE OCH DEN ÖVERLÄGSNA ARISKA RASEN SOM SKAPADE DET ÖVERLÄGSNA INDOEUROPEISKA SPRÅKET OCH DEN ÖVERLÄGSNA ARISKA KULTUREN

Enligt den engelska Wikipediasidan om kurgan-teorin formulerades den först av Otto Schrader (1883) och V. Gordon Childe (1926). Men som vi såg var inte Schrader först med stäppteorin, det var tydligen Benfey. Som det verkar var inte Childe speciellt betydelsefull i stäpp- eller kurganteorins utformning, där verkar till exempel Wahle, som så småningom blev ivrig nazist, ha varit mer inflytelserik. Men vad var Childes roll i spridningen av stäpp-teorin? Detta förklaras inte alls på Wikipediasidan om denna teori utan jag fick söka mer information på sidan om Childe själv. V. Gordon Childe (1892–1957) föddes i Australien och fick sin grundutbildning där. Han flyttade sedan till England och studerade klassisk arkeologi i Oxford. Där blev han också involverad i den socialistiska rörelsen och deltog i kampen mot första världskriget som de såg som en konflikt mellan olika imperialister med utnyttjande av Europas arbetarklass. Efter att Childe hade återvänt till Australien 1917 förhindrades han att arbeta som akademiker på grund av sina socialistiska sympatier och arbetade i stället för Labor-partiet. Childe emigrerade till England 1921 och fick arbete som bibliotekarie vid Royal Anthropological Institute. I denna roll reste han runt i Europa och forskade i kontinentens förhistoria samt publicerade forskningsartiklar och böcker. Han introducerade enligt Wikipedia begreppet ”arkeologisk kultur”, som redan användes på kontinenten, i England.[1]

Enligt den engelska Wikipediasidan om arkeologiska kulturer var det genom nationalisten Gustaf Kossinnas arbeten som idén om olika arkeologiska kulturer blev central bland arkeologer. Kossinna såg arkeologiska lämningar som en karta över olika kulturer eller kulturgrupper som var starkt förknippade med olika raser. Han var särskilt intresserad av att kartlägga de direkta förfäderna till germaner, slaver, kelter och andra indoeuropeiska etniska grupper för att på så sätt spåra den ariska (indoeuropeiska) rasen tillbaka till dess urhem. Trots att Kossinnas arbeten förkastades efter andra världskriget kom hans kultur-historiska syn på arkeologi att bli den dominerande teorin under större delen av 1900-talet. Kossinnas grundläggande definition av arkeologiska kulturer övertogs av bland annat V. Gordon Childe och Franz Boas som var de mest betydande arkeologerna i Storbritannien respektive USA. Childe formulerade den definition av vad en arkeologisk kultur är som fortfarande i hög grad används, och som hade sitt ursprung i Kossinnas syn på arkeologiska kultur.

> *Vi ser olika typer av artefakter – keramik, redskap, utsmyckningar, begravningsriter och byggnader – som alltid återfinns tillsammans. Sådana komplex av sammankopplade attribut skall vi kalla ”en kulturell grupp eller bara ”en kultur”. Vi antar att ett sådant komplex är det materiella uttrycket för vad vi idag skulle kalla ”ett folk”. (Childe 1929, min översättning).*

På den engelska Wikipediasidan om arkeologiska kulturer skriver man vidare att Childe, även om han var skeptisk till att identifiera etniska grupper genom arkeologiska fynd och var mer böjd att se diffusion än migration som förklaring till kulturella förändringar, satte han liksom andra senare kultur-historiska arkeologer likhetstecken mellan separata arkeologiska kulturer och separata ”folk”.[2]

Genom sina tidiga arbeten har Childe kommit att ses som en av grundarna av den kultur-historiska arkeologin där begreppet ”kultur” hade övertagits från antropologin. Childe tog över begreppet från Gustaf Kossinna, kanske genom vidareförmedling från den polske arkeologen Leon Kozłowski som hade tagit till sig Kossinnas idéer och var en nära vän till Childe. Childes anslutning till Kossinnas kulturhistoriska syn är enligt Wikipedia uppenbar i tre av hans böcker, The Dawn of European Civilisation (1925), The Aryans (1926) och The Most Ancient East (1928). Men i dessa böcker definierar han inte vad han menar med ”kultur”, definitionen ovan där en viss kultur var lika med ett visst folk, kom först i en bok från 1929. Enligt Wikipedia var inte Childes användning av termen “folk” rasistisk, han såg ett ”folk” som en social grupp och inte en biologisk ras. Han

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/V._Gordon_Childe
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Archaeological_culture

skall också ha kritiserat den senare nazistiska arkeologin och ha sagt att det judiska folket inte var en viss biologisk ras utan en socio-kulturell gruppering.[1]

CHILDE OCH SÖKANDET EFTER DEN ARISKA RASENS VAGGA I BOKEN ”THE ARYANS” (1926)

Enligt den engelska Wikipediasidan om kurganhypotesen/stäppteorin var det Otto Schrader (1883) och V. Gordon Childe (1926) som utformade hypotesen att det proto-indoeuropeiska urhemmet hade funnits på den Pontiska stäppen norr om Svarta havet i en enhetlig kurgan-kultur. Det sägs alltså också på Wikipediasidan om Childe att hans användning av uttrycken arkeologisk kultur och folk inte var rasistisk, han såg ett ”folk” som en social grupp och inte en biologisk ras. Jag fick en känsla av att det fanns en motsättning mellan påståendet att Childe var influerad av Kossinnas rasistiska ariska teorier medan han samtidigt inte alls hade varit rasist och beslöt mig för att läsa Childes bok ”The Aryans” från 1926.

I inledningen till boken skrev Childe att han hade gått igenom de olika teorierna för var ariernas vagga hade stått i ljuset av de nya arkeologiska och antropologiska upptäckter som gjorts under senare år. Han skrev också att det bara var i undantagsfall som en kultur ersatte en annan rent fysiskt (genom migration) utan vanligtvis var det i stället andra faktorer som handel, kulturella lån eller bara en sammanlöpande evolution som man behövde ta i beaktande. Omvänt kan ett nytt rasmässigt eller språkmässigt element smyga sig in i en viss region utan att ge upphov till någon abrupt kulturell förändring. Men som man kan se senare i boken ansåg han att den ariska kulturens utbredning var resultatet av de ariska snörkeramikernas invasioner och underkuvande av lägre stående raser. Förhistorisk arkeologi var enligt Childe en vetenskap som baseras på abstraktioner och jämförelser och kan därför inte vara lika konkret som historievetenskapen, därför hade han medvetet förenklat sin redovisning av Europas och Asiens rasmässiga historia.

DET ARISKA FOLKETS EXCEPTIONELLA MENTALA GÅVOR, ÖVERLÄGSNA INDOEUROPEISKA SPRÅK OCH RASMÄSSIGA IDENTITET

Redan i inledningen var det alltså tydligt att Childe inte alls, som det påstås på Wikipedia, såg en arkeologisk kultur som en social grupp utan att han såg arierna (indoeuropéerna) som en viss ras. Genomgående i boken definieras de rena och ursprungliga arierna som långa, blonda, blåögda och långskalliga (dolichocephalic). Det hade enligt Childe dock funnits vissa forskare, som prästen Isaac Taylor (1829-1901), som hade ansett att de ursprungliga arierna hade varit långa, blonda och kortskalliga (brachycephalic) som de förhistoriska kelterna och de moderna slaverna.

Enligt Wikipedia publicerade Taylor 1890 i en skrift med titeln ” Origin of the Aryans” rundhuvudteorin, där han menade att de indoeuropeiska folkens ursprungliga hemland var den europeiska delen av Ryssland. Genom detta avfärdade han sig Max Müllers teori om Centralasien som urhemmet för indoeuropéerna. Taylor trodde att de forntida kelterna hade varit långa och med runda huvuden, alltså kortskalliga och att de hade varit en gren av de forntida finnarna. Dessa kelter hade varit de ursprungliga och enda sanna arierna. De hade sedan ”arianiserat” folket på iberiska halvön som därför var kortvuxna och långskalliga, skandinaverna som var långa och långskalliga samt folket i Ligurien i Italien som var korta och kortskalliga.

Childe återgav alltså Taylors teorier men skrev också att andra, senare forskare, i stället har fört fram att de blonda, kortskalliga arierna måste ha varit en blandning mellan den ursprungliga nordiska blonda långskalliga typen och andra mörkare kortskalliga element och att de hade ”arianiserats” och lärt sig indoeuropeiska språk av den nordiska gruppen. De ursprungliga talarna av det indoeuropeiska språket, arierna, var därmed långa, blonda med blå ögon och långskalliga – den nordiska typen.

I det första kapitlet i sin bok beskrev Childe hur språkvetenskap (filologi) kunde komplettera arkeologi och antropologi och ge kunskap om utvecklingen av abstrakt tänkande hos ett visst folk och hur de på så sätt kunde få en fördel mot andra folk med andra språk. Utvecklingen av förstånd går

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/V._Gordon_Childe

enligt Childe hand i hand med utvecklingen av språket - orden är det material som skapar tankar. Därför innebär ett gemensamt språk också en gemensam mental inställning hos dem som talar just det språket. Dessutom kan man enligt honom i hög grad mäta intellektuella framsteg i språkets förfining. På så sätt får ett visst folk en fördel på utvecklingens väg om de har ärvt en exceptionellt utsökt struktur i sitt språk.

Språkvetenskapen kan återuppliva och tolka den process genom vilken människan har lyft sig själv från ett djuriskt tillstånd till vilde, från vilde till barbar och från barbar till civiliserad. Detta är enligt Childe speciellt fallet med de tidiga kulturer från vilka dagens civilisation hos de vita raserna i Europa och Amerika är direkta avkomlingar. Om man söker svaret på varför Europa, som startade sin utveckling 1500 år efter Mesopotamien och Egypten, gick om dessa stagnerande kulturer på bara 1000 år ger studier av språket en större inblick i en viss grupps fördelar än vad arkeologi och antropologi kan ge. Svaret på denna fråga finns enligt Childe inte i att Europa skulle ha haft ett bättre klimat eller effektivare handelsvägar, utan i en viss ”rasmässig identitet” som man kan få en känsla av genom språkvetenskapen. Språket ger ett mer subtilt och skarpsinnigt kriterium för denna identitet än de kulturgrupper som man skapar genom att jämföra flintverktyg och krukskärvor eller genom skallmätarnas ”raser”. Och det var i Europa som de lingvistiska principer som just hade formulerats var mest applicerbara på den indoeuropeiska språkfamiljen. Alla språk inom denna familj verkar vara avkomlingar av ett gemensamt föräldraspråk, eller en grupp av dialekter. Enligt Childe måste detta ursprungliga språk ha talats av ett visst folk och han vill kalla detta folk arier.

Dessa arier, oavsett vilken fysisk ras de hade tillhört, måste ha haft en viss andlig enhet som återspeglades i deras gemensamma språk, en andlig identitet som sedan hade ärvts av deras lingvistiska arvtagare som talade indoeuropeiska språk. Vem som helst som betvivlar detta kan enligt Childe jämföra den förnäma och värdiga historia som den ariske (persiske storkonungen) Dareios lät rista in på klipporna i Behistun med (icke-arierna) Ashurbanipals och Nebukadnessars bombastiska och skamlösa självförhärligande. Dessutom är de indoeuropeiska språken och deras förmodade urspråk enligt honom genomgående exceptionellt finstämda och flexibla instrument för tänkande. Av detta följer att arierna måste ha varit utrustade med exceptionella mentala gåvor, det var ingen slump att de första stora stegen i utveckling av naturvetenskapen gjordes av de ariska grekerna och hinduerna och inte av icke-ariska babylonier och egyptier.

Också när det gäller utvecklingen av religioner har arierna enligt Childe spelat en framträdande roll, buddhismen och zoroastrismen, de första stora världsreligioner som vände sig till alla människor oavsett ras eller nationalitet skapades av arier och fördes fram på ett ariskt språk. Den iranske Zoroaster (Zarathustra) kan troligen till och med ha föregripit de hebreiska profeterna i sublimeringen av det gudomliga. Det ariska språkets möjligheter var inte heller enbart intellektuella, deras poesi förkroppsligade särskilt vackra idéer som verkar vara enbart ariska. Den semitiska poesin hade däremot inte någon regelbunden metrisk struktur på samma sätt som den ariska hade i de indiska vediska skrifterna, de persiska Gatha-sångerna eller den grekiska lyriken. Språkvetskapen avslöjar arierna som ett folk vars språk var havande med storartade möjligheter, deras arvtagare har spelat den ledande rollen i Europa ända sedan historiens gryning och de hade samma ledande roll i västra Asien under första årtusendet före vår tideräkning.

Childe gjorde sedan en genomgång av de första historiska spåren av arierna i mesopotamiska texter, genom omnämnande av Mitanni i Amarnabreven från Egypten och i den ariska invasionen av Indien. Däremot hade enligt honom inte hettiterna i Anatolien varit arier, de hade enligt sina egna bilder varit kortskalliga och med bakåtlutad panna och måste enligt Childe ha tillhört den alpinska rasen. Den ariske persiske härskaren Dareios hade i stället haft en hög panna och vacker näsa och uppenbarligen varit av nordisk eller medelhavsras.

Efter en genomgång av ”arianiseringen” av medelhavsområdet där en tidigare icke-arisk befolkning enligt Childe hade blandats upp av inträngande ariska erövrare, kanske från norra eller mellersta Europa, beskrev han i kapitel IV den ursprungliga ariska kulturen utifrån språket som enligt honom kan ge unik information som arkeologin inte kan bidra med. När det gällde den ariska religionen

kunde man enligt analys av de indoeuropeiska språken spåra en ursprunglig dyrkan av en manlig högsta Himmels-Fader, Dyeus Pater, som skall ha varit en stam- eller nationsgud. De himmelska tvillingarna som förbinds med hästkarlar och sjömanskap verkar också ha varit en ursprunglig arisk religiös föreställning. Däremot finns det enligt Childe inga spår av någon jordgudinna eller hustru till Himmels-fadern i språket. Han skriver också att enligt olika sociologer skall den personifierade Himmels-guden (som dyrkades av arierna) vara tecken på ett relativt avancerat stadium av intellektuell och kulturell utveckling. Arierna skall ha haft ett patriarkaliskt och patrilinjärt system där släktskapen enbart räknades på faderssidan och enligt många sociologer skall detta alltid i alla kulturer ha följt på ett tidigare (mer primitivt) matrilinjärt system med släktskap på moderssidan. Av något sådant kvinnligt släktskapssystem finns inga spår i indoeuropeiska språk.

Boskap skall enligt språkforskningen ha spelat en viktig roll bland arierna och i den ariska ekonomin. Arierna skall också ha domesticerat hästen och ordet häst skall betyda ”den snabbfotade”. Däremot finner man enligt Childe få ord i det ursprungliga ariska språket som har med jordbruk att göra och förespråkarna för Asien eller södra Ryssland som vaggan för den ariska rasen menar att de ursprungliga arierna, före uppdelningen i olika grupper och språk, var halvnomadiska herdar och att jordbruket skulle ha uppkommit bland dem först efter det att indo-iranierna hade skiljts från sin föräldrastam. Childe tror själv att det är troligt att många jordbrukstermer togs över av de ariska inträngarna från den ras av bönder som redan fanns på Balkan och i Centraleuropa när de anlände dit. Bland de som förespråkar Europa som ariernas ursprungsområde menar man däremot att jordbruk var lika viktigt som boskapsskötsel för dem. De ursprungliga arierna måste också ha varit bekanta med åtminstone koppar men den var troligen importerad och de hade både sten- och metallverktyg. Trä var viktigt för dem och deras snickare framställde vagnar med hjul.

Childe skrev att han trodde att arierna fick sin kunskap om boskapsskötsel, metallurgi och kanske också vissa element i sin religion från den avancerade civilisation som florerade i Mesopotamien under 3000-talet före vår tideräkning. Detta skulle i så fall utesluta Europa som vagga för arierna och tala för södra Ryssland. Centralasien är däremot inte aktuellt på grund av att det saknas ett gemensamt indoeuropeiskt ord för kamel och Anatolien som urhem försvinner också eftersom man inte har något gemensamt indoeuropeiskt ord för lejon. I kapitel V till VIII går Childe genom de olika teorierna för ariernas ursprungsland i form av Asien, Mindre Asien, Centraleuropa, Nordeuropa samt södra Ryssland. Asien utesluts bland annat på grund av att människorna där är kortskalliga och inte blonda och för att de är asiater eller semiter.

När det gäller ett eventuellt ursprung för arierna i Mindre Asien tar Childe upp den alpina rasen och Donau-folket som möjliga kandidater. I Europa fanns tidigt de ursprungliga medlemmarna av den alpina rasen. De var enligt Childe ett folk av samlare som levde i skogar, våtmarker och bergsområden och som endast tog efter de neolitiska färdigheterna från andra, mer progressiva grannfolk. Därför kan de inte ha kommit som arier från Mindre Asien, om de alls kom därifrån. De första jordbrukarna i Centraleuropa, Donau-folket, var bönder, tidiga kolonister. De kan enligt Childe ha varit människor från Mindre Asien som hade invandrat och blandats med avkommor av inhemska europeiska stammar av människor från äldre stenåldern. Men eftersom de äldsta skeletten från dem var små (gracila) var de troligast av medelhavsrasen. Dessa bönder levde i små byar av halvt nedgrävda hyddor och brukade jorden på små ”trädgårdstomter” med hjälp av stenredskap. Kvinnorna gjorde keramikkärl och med typisk kvinnlig konservatism återskapade de formerna från de kalebasser som deras avlägsna förmödrar hade använt i Mindre Asien. De dyrkade Moder-gudinnan, hade inga vapen och var stationära och djupt rotade i jorden.

Detta gör enligt Childe att man kan dra slutsatsen att de första jordbrukarna i Centraleuropa, ”Donau-folket”, inte var ariernas ursprung eftersom de hade en ”oarisk” bondementalitet. De var, som bönder fortfarande enligt Childe var i östra Europa och Kina, enkelspårigt konservativa med en intensiv koppling till jorden och det var otroligt att de skulle ha utvecklats till arier med deras kärlek till vandringar och erövringar som inte bara har utbrett de ariska språken över halva jorden utan också påtvingat dem på så många icke-ariska folk. Visserligen kunde man tänka sig någon slags

klimatkris som tvingat ”Donau-folket” att bli nomader (som ju arierna hade varit), men enligt Childe finns det inga bevis för någon sådan klimatkris som skulle ha tvingat ut dessa tröga bönder i det stora okända. Childe avfärdade alltså både ”den alpina rasen” och de första bönderna vid Donau som möjliga tidiga arier, dels på grund av att de inte hade varit så långa och blonda som de ursprungliga arierna skulle ha varit utan små och finlemmade, men främst på grund av att deras mentalitet skulle ha varit ”oarisk” genom att de hade apat efter andra mer framstående folk, varit tröga konservativa bönder och haft en fredlig kvinnlig mentalitet och ett matrilinjärt samhälle.

När det gäller den nordiska teorin för ariernas uppkomst börjar Childe med skriva att det inte var troligt att den nordiska eller någon annan ras hade varit helt ren vid tiden för ariernas spridning ut över Europa. Han avvisar också den överdrivna uppfattning om den nordiska rasens fysiska överlägsenhet som många av förespråkarna för den nordiska teorin hade fört fram och som skulle motsvara det indoeuropeiska språkets överlägsenhet. Penka i Tyskland och de Lapouge i Frankrike hade talat lyriskt om de långa blonda männens inneboende goda egenskaper och dessa lovsånger ekade fortfarande enligt Childe i både England och framför allt Tyskland. Enligt Penka var den nordiska rasen ”alltid segrande och aldrig besegrad” och ”andligen och fysiskt aristokratisk”.

Om det fanns någon koppling mellan huvudform och andlig och intellektuell förmåga återstod det i så fall ännu att upptäcka. Antropo-sociologernas fantasier är helt värdelösa som bidrag till identifieringen av arierna enligt Childe, och inte bara värdelösa utan skadliga. De har låtit anhängarna anta alla slags migrationer som ännu inte har bevisats. Enligt den nordiska teorin är den nordliga rasen den högsta härskarrasen och erövrare från Europa hade regerat i alla stora forntida civilisationer, bland annat i Kina, Sumer och Egypten, och vissa historiker trodde fortfarande (1926) på detta. Upphöjandet av den nordiska rasen har också kopplats till imperialism och världsdominans och ordet ”arisk” har blivit stridsrop för farliga fraktioner som speciellt för fram de mer brutala formerna av anti-semitism. Detta hade redan lett till att indoeuropeiska studier hade fallit i missaktning i England, till stor del som en befogad reaktion mot Houston Stewart Chamberlain och hans likar (Childe, The Aryans, s 164).

Men man måste enligt Childe ändå erkänna att de ursprungliga arierna i huvudsak hade tillhört den nordiska rasen som främst fanns i norra och östra Europa och då återstår det att finna platsen för deras urhem. Cuno (1880), Zaborowski (1898) och andra hade menat att det ariska språket hade utvecklats i ett stort område från Nordsjön till Kaspiska havet. Men Childe höll detta för otroligt, det ursprungliga ariska språket verkar ha varit alltför enhetligt för att ha utvecklats i ett så enormt stort område. Arierna hade varit tillräckligt nära varandra för att ha en egen stam-gud och Fader, det är inte troligt att en ”stam” eller en serie av stammar skulle ha kunnat vara så vitt spridda och ändå ha ett så nära samband. För tillfället var därför den skandinaviska teorin den mest attraktiva enligt Childe, den hade utvecklats genom totalt bemästrande av arkeologiska data av sådana djupsinniga vetenskapsmän som Kossinna, Schliz och Schuchhardt. Grundaren av denna germanska skola, som man kan kalla förespråkarna för den skandinaviska teorin, var Carl Penka. Enligt honom var den nordiska rasen möjlig att spåra redan i de allra tidigaste lämningarna av mänsklig närvaro i Norden, den finns också närvarande i alla följande historiska epoker där. Ännu i nutiden bevarar skandinaverna den nordiska typen i en renare form än vad man kan finna någonstans. På andra ställen i världen - som i södra Ryssland där skallarna i de förhistoriska kurganerna är övervägande nordiska och i Medelhavsländerna och Indien där språket avslöjar en tidigare närvaro av den nordiska rasen – har den ursprungliga (nordiska) typen fått ge plats för kortskallar eller medelhavsraser. I Skandinavien finns det däremot inga spår av några främmande erövrare eller någon invasion från det att isen drog sig tillbaka efter istiden och fram till idag. Penka påstod att de germanska (teutoniska) språken var de renaste ariska språken men Childe menar att ljudförändring i dessa språk i stället pekar på inblandning av icke-ariska element. I stället verkar enligt honom språket i Litauen var mest rent ariskt.

DEN ÖVERLÄGSNA SEGERRIKA ARISKA RASEN AV NORDISK TYP, KURGANERNA I MAYKOP OCH ERÖVRARNA, DE MANLIGA KRIGISKA NOMADERNA

Slutligen tog sig Childe an teorin om att ariernas urhem hade funnits på stäppen i södra Ryssland. Otto Schrader hade på ett övertygande sätt argumenterat för att klimatet och geografin där överensstämmer på ett beundransvärt sätt med den ariska vaggan så som den kan utläsas av språkvetensaklig paleontologi. Den proto-ariska kulturen så som den beskrivs av språkvetenskapen stämmer också väl överens med den kultur som avslöjas genom de hopkrupna skelett täckta med röd ockra som man har hittat i gravar i södra Ryssland och som har täckts med en gravhög (kurgan). De människor som begravdes i dessa högar var normalt sett långa, långskalliga och med starka käkar och smala näsor – med andra ord nordiska. Childe föreslår därför att denna nordiska ras, som man alltså skall ha hittat i kurganer i Maykop, måste ha invandrat från södra Rysslands stäpper till Skandinavien och inte tvärtom och att ariernas typiska stridsyxor i själva verket är en influens från Mesopotamien. De nomadiska folken från stäppen var dessutom de som mest troligt kunde ha domesticerat och introducerat den ariska snabbfotade hästen, men tyvärr hade man ännu inte kunnat hitta arkeologiska bevis för att hästarna och stridsyxorna hade kommit samtidigt till Europa.

Herdarna, nomaderna, de potentiella arierna, spreds enligt Childe inte långsamt som de tröga jordbrukarna utan i snabba språng och kan ha spridits i olika vågor till Europa. Fatyanovo-kulturen vid Volga kan ha uppstått genom att arierna spreds norrut från stäppen och samma slags spridning kan ha skett till Finland och Sverige där stridsyxekulturen har spårats av arkeologer. Andra ariska invaderande grupper använde sig av klotamforor och rörde sig till Polen och vidare till centrala Tyskland. Men de allra mest sammanhållna och hänsynslösa invaderande grupperna använde sig av snörkeramik och invaderade Thüringen i Tyskland och Jylland. På så sätt stämde Kossinnas teori om arierna som samma folk som den nordiska rasen, men invasionen hade kanske gått i motsatt riktning - inte från Skandinavien och söderut utan från södra Ryssland och mot nordväst.

Childe ansåg att både Kossinnas nordiska hypotes för ariernas urhem i Skandinavien och hypotesen om södra Ryssland som deras ursprungliga hemland var möjliga. Det är enligt honom tydligt att det finns ett samband mellan Skandinavien och kurgan-kulturen i södra Ryssland, men frågan om detta samband var en utvandring från Skandinavien till södra Ryssland eller tvärtom kan inte avgöras utan ytterligare forskning. Ett bevis för hypotesen om södra Ryssland som urhemmet skulle enligt Childe vara om man hittade rödockragravar med kurganer i södra Ryssland som var äldre än de första enkeltgravarna på Jylland (ca 2500 fvt). I så fall skulle invasionen eller migrationen ha gått från söder till norr, i annat fall fick den nordiska hypotesen anses som bevisad eftersom det också fanns mycket annat som talade för den.

BRONSÅLDERN

Childe berättade vidare i The Aryans" från 1926 att när man kom fram till bronsåldern hade stridsyxe-folket från stenåldern smitt samman den från början sammansatta befolkningen bestående av arier och tidigare icke-ariska grupper till en kulturell enhet i norra Europa. Från denna tid hade civilisationens evolution i norr varit självständig och kontinuerlig. Denna utveckling var därför ett verk av teutonerna som hade bott i dessa regioner sedan den tidigaste historiska tiden.

Ett med dessa teutoner besläktat folk av nomadiska krigare i form av stridsyxe-folk från Thüringen hade invaderat Rhenlandet, Württemberg i sydvästra Tyskland och Schweiz i slutet av stenåldern och början av bronsåldern och underkuvat och som överherrar blandat sig med de redan existerande människor av den alpina rasen, "prospectors". Dessa var en ras av handelsmän som fört med sig klockbägare, samt Donau-folket som var en ras av jordbrukare från medelhavsområdet. Vissa av dessa stridsyxemän, som nu var blandade med prospectors (klock-bägarfolk), hade sedan gett sig av och invaderat Britannien. En annan grupp som hade stannat kvar i Rhenlandet, börjat bränna sina döda och sedan invaderat Schweiz med sina stridsyxor och snörkeramik-vaser.

I södra Tysklands bergstrakter hade detta stridsyxe-folk bildat kärnan av de byggare av bronsålderns gravhögar som sedan utvecklades till den nordvästra Hallstatt-kulturen. Den blandade

befolkningen i Centraleuropa, dominerad av överherrar i form av stridsyxe-folk från Thüringen, måste ha varit kelter eftersom både Hallstatt-kulturen och La Téne-kulturen hade varit tydligt keltiska. Längre söderut, i Bayern och Österrike verkar befästa bosättningar och kopparålders bosättningar vid sjöarna ha grundats av en nordisk (arisk) aristokrati som regerade över en alpin rasgrupp. Arkeologiska fynd som stridsyxor tyder på att dessa hade kommit direkt från Schlesien och Mähren. En rörelse söderut av denna blandade nordiska och alpina ras hade sedan kanske gett upphov till vissa raselement i Italien.

Oavsett var arierna hade uppstått hade genom denna utveckling den viktigaste frågan enligt Childe bevarats med perfekt klarhet. Den segerrika expansionen av den nordiska kulturen (som var ett resultat av deras överlägsna ras och språk) var oavsett dess tidigaste ursprung, den dominerande faktorn i Europas förhistoria från 2500 fvt till 1000 fvt. Det är generellt sett svårt att koppla ihop en viss kultur med en viss ras-grupp skrev Childe. Spridningen av (rasmässiga) typer och vanor beror lika ofta på handel och kulturella lån som på folkvandringar. Men ingen sådan reservation kan enligt honom hindra tolkningen av den nästan mirakulösa spridningen av nordiska kulturer. I sitt triumfartade framåtskridande tog de gång på gång över områden som tidigare hade befolkats av högre slag av kulturer. Och ett sådant utträngande av en högre kultur genom inträngande av en lägre kultur kan enligt Childe bara förklaras i rasmässiga termer. Oavsett om den nordiska kulturen uppkom vid Svarta havets stränder eller vid Östersjön steg deras skapare fram från en ursprungligen fattig och obetydlig grupp till att bli den dominerande makten i den västerländska världen. Vi kan enligt Childe spåra dem genom deras keramik och deras stridsyxor till Rhen, Schweiz, Österrike, Italien och Ungern. De ockuperade hela den södra ryska stäppen och åtminstone det enda hörn av Mindre Asien som har blivit grundligt undersökt (Troja II).

SAMMANFATTNING – CHILDES RASISTISKA SYNTES AV SCHRADERS KURGANTEORI OCH KOSSINNAS ARISKA RASISM

Sammanfattningsvis byggde V. Gordon Childe som det verkar helt på andra arkeologer och antropologer i sin framställning av den ariska rasens förhistoria. Man kan se hur han återupprepade teser från till exempel Taylor, som uppenbarligen hade inspirerat Kossinnas idéer om finnarna som ursprunget för arierna, och framför allt idéer från Kossinna själv. Childes syn på de oerhört överlägsna arierna - vars erövringar och dominans i världen enligt honom endast kan förklaras med deras överlägsna ras - verkar ha hämtats direkt från Kossinnas ariska rasteorier. Childe håller med Kossinna i själva grundtanken, att arierna är den överlägsna härskarrasen och att den ”nordiska typen” är tecknet på en sann arier, men han håller däremot svaret öppet på huruvida arierna uppstått i Skandinavien och norra Tyskland som Kossinna och andra företrädare för den nordiska hypotesen påstår eller i södra Ryssland som Schrader hade menat. Childe presenterade en kompromiss som lösning på fråga om ariernas urhem, de kunde antingen ha uppstått i norra Europa och migrerat till södra Ryssland eller tvärt om uppstått i södra Ryssland och i ett tidigt skede migrerat till norra Europa. Svaret på detta kunde bara fås genom att man lyckades bestämma om enkeltgravarna i Skandinavien var äldre eller yngre än rödockragravar med kurganer i södra Ryssland. Men det var inte så viktigt. Det enda viktiga, som alla var överens om, var att det ursprungliga ariska folket med den ursprungliga ariska kulturen hade tillhört den långa, blonda, blåögda, långskalliga nordiska rastypen och hade talat det ursprungliga indoeuropeiska språket – oavsett om de först hade uppstått i norra Europa eller i södra Ryssland. Sammanfattningsvis karaktäriserades de ursprungliga arierna och deras nationella kultur enligt Childes sammanfattning av forskningsläget i boken ”The Aryans” från 1926 av följande egenskaper:

- Arierna var av den nordiska rastypen - långa, blonda, blåögda och långskalliga och hade haft sitt urhem i norra Europa eller södra Ryssland. Deras ras hade utvecklats på sitt eget speciella sätt genom hemlandets speciella förutsättningar.
- Arierna hade ursprungligen tillhört en enda kultur, ett enda folk.

- Arierna talade det ursprungliga indoeuropeiska språket som var ett exceptionellt finstämt och flexibelt instrument för tänkande som avspeglade deras exceptionella mentala förmågor och gav dem deras rasmässiga identitet.
- Arierna var mobila, utforskande och erövrande nomader och inte bofasta, konservativa bönder som Donau-folket.
- Arierna hade en egen kulturell identitet som byggde på deras unika ras, deras unika indoeuropeiska språk och deras överlägsna intellekt.
- Arierna var manliga och dyrkade en stark krigisk manlig gud, en himmelsfader, som inte hade någon hustru eller kvinnlig partner, till skillnad från de bönder av andra raser som arierna underkuvade som, vilket man kan se av alla kvinnostatyetter, dyrkade en moder- och jordgudinna som gjorde dem svaga och fredliga och till lätta byten för arierna.
- Arierna kom från ett tempererat klimat där det fanns harar men inte kameler och var i första hand mobila boskapsskötande herdar och inte bönder som i stället var låsta vid jorden de brukade. De hade snabba hästar och inte tunga tröga kampar som bönderna.
- Arierna hade fört ut snörkeramikkulturen i slutet av stenåldern och början av bronsåldern och hade bildat ett härskande överskikt i alla områden som de erövrat. Där hade de härskat över och arianiserat de befintliga rasgrupperna men också blandat sig med dem. Arierna i norra Europa hade bildat det teutoniska folket medan en grupp av ariska stridsyxe-män från Thüringen hade gett upphov till både härskarna på brittiska öarna och aristokraterna i södra Tyskland och Österrike. Dessa arier hade sedan gett upphov till alla stora järnålderskulturer som till exempel Hallstatt-kulturen.
- Överallt dit de segerrika arierna kom blev de ett aristokratiskt överskikt som härskade över infödda befolkningar med underlägsna rasmässiga egenskaper, vilket bara kan förklaras genom deras överlägsna rasmässiga egenskaper. Nu (1926) hade detta lett till att ariernas ättlingar och deras indoeuropeiska språk härskade över hela Europa och stora delar av resten av världen.

När jag läste Childes bok ”The Aryans” från 1926 fick jag en känsla av en märkligt splittrad framställning. I vissa delar fördöms företrädarna för den nordiska hypotesen om ariernas ursprung, som bland annat Houston Stewart Chamberlain, för att vara överdrivet positiva till ariernas fysiska företräde före alla andra raser och för att ha gett upphov till allehanda felaktiga teorier om ariernas migrationer och ha gjort ordet arier till ett stridsrop för aggressiv antisemitism och imperialism (s 180), medan resten av boken för fram just den ariska rasmässiga överhögheten i fysisk, andlig och mental form och en teori om de snörkeramiska ariernas migrationer och invasioner som framställs som fakta. Om inte Childes historia om de segerrika stridsyxe-männen från Thüringen som skall ha erövrat och underkuvat alla andra ”raser” i Tyskland, Österrike, England och Schweiz, blivit deras härskare och bildat ett aristokratiskt överskikt skulle kunna användas som underlag för imperialistiska och rasistiska idéer vet jag inte vad som skulle kunna göra det. Den ”alpina rasen” och de första bönderna vid Donau kunde enligt Childe inte ha varit ursprunget för arierna eftersom de hade varit ”oariska” genom att de hade varit små och finlemmade, hade apat efter andra mer framstående folk, varit tröga konservativa bönder och haft en fredlig kvinnlig mentalitet och ett matrilinjärt samhälle. Arierna hade ju enligt Kossinna och andra varit de mest manliga och intelligenta, de mest patriarkala, det mest krigiska och erövrande folket, ett mobilt aristokratiskt härskarfolk som alltid ledde utvecklingen och aldrig tog efter andra. De hade också varit blonda, blåögda, långa och starka, inga små mörka medelhavsmänniskor. Det var verkligen denna syn på arierna (de ursprungliga indoeuropéerna) som Childe framförde genom hela boken, trots att han också hade sprängt in ett fördömande av Huston Stewart Chamberlain och hans likar i ett slags brasklapp.

Om jag inte visste bättre skulle jag tro att boken antingen skrivits av två olika personer eller att stycket om faran med hur den nordiska hypotesen används av imperialistiska och antisemitiska propagandamakare har lagt till som en brasklapp efterhand. Men med närmare eftertanke är hela denna röra kanske bara en återspegling av Childes egna synsätt, där den ”tyska” antisemitismen

fördöms medan han verkar ha varit blind för den engelska imperialismen och utnyttjandet av de ”icke-ariska” befolkningarna i Indien och alla andra kolonier. Det är inte idéerna om ariernas invasioner och migrationer som fördöms utan bara de i hans tycke felaktiga versionerna av dessa migrationer. Det är inte tron på ariernas fysiska och mentala överhöghet över alla andra ”raser” som fördöms utan bara tron på att dessa egenskaper kan spåras i skelett och skallform, även om teorier om ”långskallar” och ”kortskallar” återges på många ställen i hans bok. Det är inte tron på de ursprungliga ariernas rasmässiga överlägsenhet som fördöms utan bara tron på att det fortfarande skulle finnas kvar oblandade och rasrena arier i till exempel Skandinavien eller delar av Tyskland. Om Childe skrev boken helt på egen hand var han uppenbarligen mycket starkt påverkad av Kossinnas teorier och samtidigt fick han med sig de tydligen allmänt accepterade teorierna om ariernas unika egenskaper och fysiska, intellektuella och andliga överlägsenhet som fanns i de böcker som han hade med i sin litteraturlista.

I de allra sista raderna i Childes bok ”The Aryans” framgår det tydligt hur tidens utpräglat rasistiska och aggressiva synsätt på historien och olika grupper eller folk sågs som vetenskapliga fakta.

> *Det är på den kontinentala delen av Europa som ariernas roll som grundare av den västerländska civilisationen är som tydligast. Västra och norra delen av kontinenten hade ockuperats av megalit-folk. Den enorma storleken på dessa monument och den skicklighet som använts vid deras resande visar på en relativt hög civilisation. Om Perry har rätt hade denna civilisation samma materiella och intellektuella resurser som Egyptens pyramidbyggare. Men trots det visar denna civilisation i Frankrike och på Iberisks halvön inga spår av utveckling eller framåtskridande. Även om antalet monument nästan blev oräkneliga fortsatte deras inventarier att vara grova och barbariska. Trots en gynnsam belägenhet i metallförande områden och fruktbara influenser från västliga handelsrutter fortsatte megalit-byggarna att använda flinta eller sten och som bäst koppar, när andra folk bearbetade brons och järn. Det går nästan inte att peka på ett enda slag av verktyg eller utsmyckning som härstammade från megaglitområdena i Frankrike och Portugal. Det verkar som om dessa människor var helt absorberade i kulten av de döda och som om vidskepliga riter monopoliserade och paralyserade alla deras aktiviteter. Denna civilisation, som stagnerade vid Atlantens kuster under omkring 1000 år, från senare delen av tredje årtusendet, var inte europeisk. Västerländsk civilisation fördes till Västeuropa av kelterna från Centraleuropa vid slutet av andra årtusendet. I Britannien var förhistorian helt annorlunda. Strax efter 2000 fvt erövrade ett stridsyxefolk det område som tidigare ockuperats av megalit-byggare. I samband med att dessa erövrare anlände startade en period av snabb och originell utveckling. Den rika och varierande inventarierna i erövrarnas rundhus står i stark kontrast till den monotona fattigdomen hos gravgodset från de äldre lång-gravarna. Vi vet nu att de som svingade stridsyxorna var blandade med arier och den västerländska civilisation som sedan dess regerade i Britannien fördes självklart fram av dem. I Skandinavien är kontrasten mot Frankrike och Iberiska halvön ännu större. Även där byggde man megalitgravar men deras inventarier är helt annorlunda än det som upptäckts längre västerut. Vid sidan av dessa megalitgravar fanns även andra gravar som dolde lämningarna efter ett folk som vi tror, oavsett vilka de var och varifrån de kom, var ariska. Det var dessa som inspirerade den högre utvecklingen i megalitkulturen i Norden, växelspelet mellan dessa två slags civilisationer var huvudkällan för snabbt framåtskridande. Till slut övervanns skiljelinjen mellan dem och arierna påtvingade sin makt och sin (om man vill lånade) kultur på hela regionen, smälte samman de olika grupperna och splittrade klanerna till en nationell enhet i vilken västliga och östliga idéer blandades till en europeisk helhet och framkallade ett framåtsträvande samhälle som inte var mindre briljant i handel och konst än i krigskonst. Avgrunden mellan fransk och skandinavisk kultur vid början av det andra årtusendet före vår tideräkning är enorm. Överlägsenheten hos den första (kommentar: borde vara andra?) är ett mått på det bidrag som det ariska elementet har gett till den europeiska civilisationen. Berättelsen är inte mycket annorlunda i Donau-dalen. … Den första kulturen där var i grunden en bondekultur och som sådan reaktionär och stagnerande. Om den hade lämnats till sig själv hade den fortsatt att var kvar på samma nivå som totem-samhällena i Melanesien och Nordamerika. Men just där de nordiska invasionerna hade varit som mest starka finner vi en bronsålderskonst och verksamhet som är sant europeisk i sin egenart.*
>
> *Den jäst som transmuterade de jordbrukande klanerna till bronsålderns och järnålderns heroiska stammar och som på så sätt öppnade vägen till initiativrikedom och individualitet ser vi som arisk. På så sätt har arierna överallt framträtt som upphovsmän till de sanna framstegen och i Europa visar deras expansion på det ögonblick då utvecklingen på vår kontinent började skilja sig från den i Afrika eller Stilla havet.*
>
> *Kanske har besvikelsen nu gett plats för förvirring hos läsaren. Exakt hur uppnådde arierna allt detta? Det var inte genom överlägsenheten hos deras materiella kultur eller genom att en speciell ande bodde i formen hos deras skallar eller genom en överlägsen fysik. … Det skedde i stället genom ett mer framstående språk och den mentalitet som detta språk skapade. Detta är särskilt tydligt i Mitanni-riket där man inte behöll det indoeuropeiska språket vilket ledde till effekterna av ingjutandet av ariskt blod inte blev fruktbart. Men samtidigt var inte det faktum att de första arierna var av nordisk ras utan betydelse. Deras fysiska förmågor gav dem överlägsen styrka så att de kunde underkuva till och med mer avancerade folk och på så sätt införa sitt språk i områden där deras kroppstyp sedan dess nästan helt har försvunnit. Det är detta som ligger bakom germanisternas lovprisande av arierna, den nordiska rasens*

överlägsenhet i fysiskt avseende gjorde dem lämpade att bli ett verktyg för ett överlägset språk. (Childe, The Aryans s 210-212, min översättning).

Det är märkligt att Childe kan ha fört fram denna djupt rasistiska ”ariska vetenskap” samtidigt som han beskrivs som sin tids mest inflytelserika arkeolog i Storbritannien och fortfarande hålls högt av många. Man skulle kunna tro att nazismen och andra världskriget skulle ha lett till en grundlig omvärdering av detta slags uppfattningar om kopplingen mellan ras, kultur, folk, krigiska erövrare och civilisation, men tydligen skedde inte detta i fallet med V. Gordon Childe. I stället framställs det alltså på Wikipedia som att han inte använde termen “folk” rasistisk, att han såg ett ”folk” som en social grupp och inte en biologisk ras. Men man kan i alla fall konstatera att han utan tvekan satte likhetstecken mellan den ariska rasen och det ariska urfolket med sitt indoeuropeiska språk i boken ”The Aryans” från 1926 och att han i Kossinnas efterföljd såg arierna och ”snörkeramik-folket” som grunden för hela den västerländska civilisationen. Kanske har Childe dömts mildare av omvärlden på grund av att han inte förde fram någon nu levande folkgrupp som renrasigt arisk utan påstod att alla européer var en blandning av de överlägsna arierna och de underlägsna folk som de hade erövrat? Kanske var hans budskap att alla som talade ett indoeuropeiskt språk hade ärvt ariernas överlägsna intellektuella förmåga genom detta språk tillräckligt för att man inte skulle kväljas över hans ariska rasism? Var hans åsikter en så integrerad del av det europeiska 1900-talets kultur och européernas och amerikanernas tro på sin egen rasmässiga överhöghet att de inte framstod som helt galna? Eller gömdes och glömdes hans bok om arierna helt enkelt och räddades hans rykte av att hans idéer från 1920-talet ersattes av andra idéer på 1930-talet?

CHILDES MARXISTISKA ARKEOLOGI OCH NEOLITISKA OCH URBANA REVOLUTIONER

Trots sin anslutning till Kossinnas kultur-historiska syn på arkeologin under 1920-talet har Childe kommit att ses som en marxistisk arkeolog och som den förste av den professionen i väst som använde marxistisk teori i sitt arbete. Den marxistiska arkeologin hade uppstått i Sovjet 1929 genom att Vladislav I. Ravdonikas hade publicerat en rapport med en titel som på svenska ungefär blir "För en sovjetisk historia om materiell kultur”. Där gjorde han ett upprop för införandet av en socialistisk, marxistisk arkeologi som en del av de akademiska förändringar som skedde under Stalins ledning. Childe, som hade varit socialist under sin studietid på 1910-talet, besökte Sovjet i mitten av 1930-talet och vid den tiden började han också göra direkta referenser till marxismen i sina vetenskapliga verk.

Enligt Wikipediasidan om Childe var materialismen, tanken att materiella ting som till exempel produktionsmedel var viktigare än idéer och att de sociala villkoren för en viss period var resultatet av periodens materiella villkor eller produktionssätt central i marxismen. För en marxist är därför det sociala sammanhanget viktigast i relation till varje teknisk utveckling eller förändring. Marxismen betonade också vetenskapens partiskhet, varje akademiker har sitt eget trossystem och sin egen klasslojalitet. Det fanns alltså med detta synsätt ingen absolut vetenskaplig sanning och vetenskapsmän kan eller får inte göra åtskillnad mellan sitt vetenskapliga tänkande och sin politiska handling. Enligt Childes levnadstecknare kom marxismen att bli den största kraften bakom hans vetenskapliga arbete och han skall ha identifierat sig med Marxs teorier på både ett emotionellt och intellektuellt plan.[1]

Enligt Wikipedia var Childes marxism ofta annorlunda än den som tillämpades av hans samtida. Han refererade hellre till ursprungstexter av Hegel, Marx och Engels än till senare tolkningar och valde samtidigt aktivt bland deras texter. Under kalla kriget skall han ha försökt göra sina marxistiska idéer mer tilltalande för sina läsare. I de arkeologiska texterna var Childe sparsam med referenser till Marx och många av hans samtida brittiska arkeologer tog tydligen inte hans anslutning till marxismen på allvar. Han skall ha varit influerad av den sovjetiska marxistiska arkeologin men också varit kritisk till den, bland annat ogillade han hur den sovjetiska regeringen uppmuntrade

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/V._Gordon_Childe

sina arkeologer att bestämma sina slutsatser innan de hade analyserat sina data. Childe skall också ha kritiserat de sovjetiska arkeologerna för deras, som han såg det, slarviga klassificeringsmetoder.

Det kan verka märkligt att Childe gick från den rasistiska ariska förhistoriska arkeologi och indoeuropeiska vetenskap som var förhärskande bland Kossinna och andra i stora delar av Europa och landade i den marxistiska arkeologin. Dessa två synsätt representerade de yttersta polerna på den europeiska politiska skalan i form av den rasistiska ariska historiesynen som var kärnan i nazismen och den version av marxismen som genomsyrade allt i den kommunistiska Sovjetunionen. Men utan att känna till hans egna tankar kan man ändå se att det är kanske inte var så märkligt. Den ariska läran utgick från ett grundläggande axiom om indoeuropéernas fysiska, intellektuella och andliga överlägsenhet över alla andra människor som berodde på deras rasmässiga överlägsenhet. Utifrån denna grundläggande ”sanning” tolkade man, som man kan se i Childes bok ”The Aryans”, alla arkeologiska och lingvistiska spår i termer av mobilitet och nytänkande kontra bofasthet och stagnation, manlighet, makt, hierarki, aristokrati, krigiskhet och erövringar kontra kvinnlighet, fredlighet, jämlikhet, underkuvande. Utan några egentliga bevis hade Kossinna bestämt att snörkeramikkulturen hade varit arisk och därför ansåg arkeologer som Childe att detta ”folk” genom sin rasmässiga överhöghet hade underkuvat och i grunden transformerat (arianiserat) Europa under bronsåldern.

Genom att man visste att arierna var den i allt överlägsna rasen var tolkningen av Europas förhistoria redan från början styrd av detta grundläggande axiom. Marxistisk arkeologi och historiesyn byggde visserligen inte på tron på att rasen skapade kulturen och på så sätt styrde om en viss kultur skulle bli en stark vinnare och erövrare eller en svag förlorare och erövrad, men den var ändå deterministisk genom att man ansåg att det fanns omutbara naturlagar som styr historien. Dessa lagar var inte kopplade till rasen och blodet som hos de som trodde på de ariska rasens överhöghet och utvaldhet att styra över världen, utan härstammade från Hegels dialektik där man såg utveckling hos ett samhälle, eller som i Engels version, all evolution i naturen, som styrd av motsättningar eller kamp mellan olika grupper. I samhället är det enligt detta synsätt bland annat klasskampen som driver utvecklingen framåt. Som jag ser det är det inte så stor skillnad mellan att se historien som en kamp mellan olika raser eller som en kamp mellan olika grupper med olika makt över produktionskrafter och produktionsmedel som råvaror, maskiner, teknologi etc. I båda synsätten drivs evolutionen framåt genom en kamp mellan dem som är utsedda att ta makten och de som skall underkuvas eller utplånas, i den ariska rasismen är det arierna som genom sin överlägsenhet är utsedda att ta makten i raskampen och i marxismen är det arbetarna som skall segra i klasskampen. I Stalins rike var det kapitalisterna som var ”folkets fiender” och skulle utplånas. Den ariska förkunnelsen såg den ariska rasens överhöghet över hela jorden som det slutliga resulterat av mänsklighetens evolution eftersom deras ras var överlägsen alla andra, medan marxismen såg den rena kommunismens världsherravälde som evolutionens förutbestämda slutresultat. I både den ariska rasismen och kommunismen var kampen omstörtande eller revolutionär, arierna troddes plötsligt och krigiskt ha kommit ridande på sina snabba hästar och övermannat alla andra kulturer på mycket kort tid och medlet för det kommunistiska maktövertagandet var plötsliga revolutioner.

Det fanns alltså stora likheter mellan den ariska ideologin och marxismen och det är med den bakgrunden som Childes övergång från arisk till marxistisk arkeolog kanske ändå inte var så märklig. Det är också mot den marxistiska bakgrunden som Childes teorier om de neolitiska och urbana revolutionerna kan ses. Denna idé hade inte funnits med i hans tidigare arbeten men från början av 30-talet hade han börjat beskriva sociala förändringar i termer av revolutioner. I ett fördrag som han höll 1935 beskrev han revolutioner som en del av det funktionellt-ekonomiska treperiodssystemet där förhistoriska samhällen delas in i tre tidsperioder utifrån de teknologier för verktygstillverkning som dominerade. Systemet skapades först av dansken Christian Jürgensen Thomsen, på 1820-talet. De tre perioderna i detta system är stenålder, bronsålder och järnålder och de har namngivits efter de karakteristiska teknologier för att tillverka verktyg som dominerade under respektive period. I sitt föredrag 1935 förde Childe fram teorin att en neolitisk revolution hade inlett

bondestenåldern och att andra revolutioner hade lett till övergången till brons- respektive järnålder. I boken ”Man Makes Himself” från 1936 slog han samman de två revolutionerna som skall ha inlett brons- respektive järnåldern till en enda, den urbana revolutionen. Den urbana revolutionen stämde i stort sett överens med det tredje steg i antropologen Lewis H. Morgans (1818–1881) modell för mänsklighetens evolution och tekniska landvinningar som bestod av de tre stegen vildar (eld, båge, keramik), barbarer (boskapsskötsel, jordbruk och metallbearbetning) samt slutligen civilisation (alfabet och skrivkonst). Morgan menade att den tidigaste social organisationen hos vildarna var den matrilinjära klanen medan den patriarkala familjen var en senare utveckling.

Den neolitiska revolutionen var enligt Childe en revolutionerande förändring där jägare-samlare övergick till jordbruk för att få bättre kontroll över sin tillgång på mat. Den urbana revolutionen hade i sin tur orsakats av utveckling av metoder för att tillverka bronsföremål. Denna kunskap hade funnits i de äldsta städerna och där hade det funnits heltidsarbetande specialister som hade skapat ett överskott som hade samlats ihop och getts till en gud eller kung. Detta överskott hade använts till monumentala byggnader och lett till en ojämlik fördelning av tillgångar. Skrivkonst hade skapats och vetenskap utvecklats, utrikeshandeln hade ökat och staten organiserats baserat på var man bodde snarare än som tidigare släktskap. Childe trodde också att den urbana revolutionen hade en negativ sida genom att den hade lett till ökade sociala klyftor vilket hade lett till olika klasser och en elit som hade förtryckt den stora massan. Det var dock enligt Wikipedia inte alla arkeologer som tog till sig Childes teorier om mänsklighetens utveckling som en serie revolutioner, vissa ansåg att utvecklingen av jordbruk och städer i stället hade varit gradvis.

Man skriver också på Wikipedia att Childe var en av 1900-talets mest kända och citerade arkeologer, och trots att många av hans teorier senare har förkastats är han fortfaraden respekterade bland arkeologer i vida kretsar. Childe besökte Sovjetunionen 1935, 1945, 1953 och 1956. Han pensionerades och återvände till sitt födelseland Australien där han begick självmord 1957. Strax innan hade han skickat ett brev till det arkeologiska samfundet i Sovjet där han skrev att han var extremt besviken över att de i metodologiskt hänseende hade hamnat efter Västeuropa och Nordamerika. Min helt egna gissning är att Childe kan ha hoppats att de sovjetiska arkeologerna skulle ha hittat bevis för att gravhögarna (kurganerna) i södra Ryssland var äldre än de i Skandinavien och att de på så sätt enligt honom skulle ha bevisat teorin om att ariernas (indoeuropéernas) ursprung hade funnits i södra Ryssland där man i Maykop hade hittat kurganer med rika gravgåvor och, som han trodde när han skrev boken ”The Aryans” 1926, långa, långskalliga, renrasiga arier.

KURGAN- ELLER STÄPPHYPOTESEN TYCKTES FÅ BEKRÄFTELSE GENOM DEN MODERNA DNA-VETENSKAPEN OCH CHILDES ARISKA TESER SPREDS ÖVER INTERNET

Sökandet efter den ariska kulturens och det ariska folkets hemland hade alltså pågått med hjälp av språkvetenskap och arkeologi sedan 1800-talet. V. Gordon Childe hade gått igenom fyra teorier i boken ”The Aryans” och beskrivit den nordiska teorin, där arierna troddes ha uppstått som en ren och oblandad ras i Skandinavien eller norra Tyskland redan på stenåldern, och teorin att de hade uppstått i södra Ryssland och begravt sina döda kungar i gravhögar (kurganer) som de två mest troliga. Efter andra världskriget och nazismens fall förkastades alltså den nordiska teorin och i stället blev kurgan- eller stäppteorin rumsren. Marija Gimbutas, som hade studerat under Jonas Puzinas som i sin tur hade varit elev till rasisten och nazisten Ernst Wahle, fortsatte att arbeta vidare med den s.k. kurgan-teorin under 1950-talet. Hon definierade kurgan-kulturen som en enhetlig kultur på den Pontiska stäppen norr om Svarta havet där inte bara Maykop-kulturen utan också yamnaya-kulturen och alla denna kulturs föregångare under kopparåldern hade ingått. Bland de kulturer som Gimbutas såg som delar av kurgan-kulturen fanns Bug-Dnestr (5000-talet fvt), Samara och Khvalynsk (4000-talet fvt), Dnepr-Donets och Sredny Stog (4000–3000-talet fvt), Maykop–Dereivka (mitten av 3000-talet – 2000-talet fvt), yamnaya (gropgravskulturen) samt Usatovo (sent 3000-tal fvt).

Detta kurgan-folk skall enligt kurgan-hypotesen ha varit proto-indoeuropéerna, de första talarna av indoeuropeiska språk, mycket mobila nomadiska herdar som hade varit de första som domesticerat hästen och varit tidiga användare av stridsvagnar. Kurgan-kulturens höjdpunkt skall ha varit yamnaya-kulturen som först skall ha omfattat hela stäppen och sedan expanderat ut därifrån i början av 2000-talet fvt både västerut in i östra Europa och österut mot Centralasien. Under sin expansion ”kurganiserade” de med Gimbutas terminologi andra kulturer som klotamforakulturen (GAC). Från dessa kurganiserade kulturer med ursprung i yamnaya-herdarna kom sedan i väst proto-grekerna som immigrerade till Balkan och i öst den nomadiska indoiranska kulturen till vilken bland annat Mitanni och den vediska kulturen hörde. Kurganiseringen innebar enligt Gimbutas att den indoeuropeiska kulturen kunde ha spridits av små grupper av aggressiva militära trupper som etablerade sig som en elit som härskade över redan existerande lokala folk, alltså en gradvis diffusion genom små grupper i motsats till en massiv invasion av ett stort folk. De lokala folken var fredliga, matrilinjärt och dyrkade jord- eller modergudinnan (Gaia) medan de invaderande indoeuropéerna var en patriarkal krigarkultur som dyrkade himmels- eller fadersguden (Zeus, Deus).[1]

Som jag ser det är det tydligt att den kurgan-hypotes som Gimbutas förde fram var en direkt kopia på det som V. Gordon Childe hade skrivit i boken ”The Aryans” 1926. Childes arier kallas visserligen proto-indoeuropéer hos Gimbutas och arianiseringen kallas kurganisering hos henne, men i övrigt är det precis samma historia som hon för fram som den Childe hade berättat om de starka, intelligenta, krigiska, manliga, patriarkala arierna som invaderade de svaga, mentalt tröga, fredliga, matrilinjära och kvinnliga bönderna med ursprung från en lägre stående medelhavskultur. Enligt Wikipedia skrev J. P. Mallory 1989 att kurgan-hypotesen vid den tiden (alltså 1989) sågs som de facto-standard i studierna av indoeuropéernas ursprung. Mallory verkar ha anslutit sig till denna huvudfåra men säger sig dock främst se begreppet indoeuropeisk som ett lingvistiskt (språkligt) begrepp och inte som en speciell fysisk typ eller materiell kultur.

Colin Renfrew som var professor i arkeologi vid Cambridge, hade dock upphävt en avvikande röst genom boken ”Archaeology and Language: The Puzzle of the Indo-European Origins” (1987). Där utvecklade han den anatoliska hypotesen enligt vilken det ursprungliga indoeuropeiska språket skulle ha uppkommit för omkring 9000 år sedan i Anatolien och sedan spridits genom jordbrukets spridning till Europa. Denna hypotes var alltså skild från Gimbutas (Childes) kurgan-hypotes där det ursprungliga indoeuropeiska språket skulle ha spridits från den Pontiska stäppen för omkring 6000 år sedan. Kritikerna till hans teori förde fram att de första bönderna inte hade varit användare av hästar, vagnar eller metaller och inte heller hade de varit halvnomader som de enligt det rekonstruerade teoretiska ursprungliga proto-indoeuropeiska språket borde ha varit. Dessutom borde jordbrukstermer ha varit centrala i det rekonstruerade ordförrådet men det är de inte.

Frågan som jag ställer mig är dock om 1800- och 1900-talets lingvister som skapade detta teoretiska urspråk verkligen var speciellt intresserade av jordbrukstermer? Jämförde de ord för hö, säd, korn eller liknande? Eller utgick de från axiomet om de nomadiska, mobila, krigiska, aristokratiska ariska erövrarna som de inte alls ville se som stationära och lägre stående bönder? Hur som helst har man identifierat ett gemensamt ursprungligt indoeuropeiskt ord för ko i form av $g^{w}\bar{o}us$ och ordet för ko är samma i svenska och sanskrit (go). Ordet för att gå är tydligen också kopplat till ordet ko/go i sanskrit och det är ju ett grundläggande ord om något, man gick självklart med sina kor långt innan man började använda sig av hästar eller vagnar. Det huvudsakliga ursprunget för de europeiska korna har också på genetisk väg spårats till Anatolien (Çayönü Tepesi i dagens sydöstra Turkiet) och norra Mesopotamien (Dja'de el-Mughara i dagens norra Irak). Men afrikanska kor har också gett ett avsevärt bidrag till sydeuropeiska koraser.[2] Att de första som talade indoeuropeiska i Europa skulle ha kommit från Anatolien och varit bönder med kor är mer troligt än att de skulle ha varit

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kurgan_hypothesis
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Cattle

nomader från stäppen som kom svepande på sina snabba hästar och överlägsna vapen och erövrade alla bönder i Europa.

Det kan verka märkligt att kurgan-hypotesen, som förts fram i Childes uppenbart rasistiska bok The Aryans från 1926 och som byggde på Kossinnas ariska rasism och syn på de rena arierna som den rena nordiska rasen tillsammans med gamla mätningar av skallar från kurganer i Maykop som man hade bestämt i huvudsak var av den långskalliga nordiska rasen (Childe, The Aryans, s 166) skulle kunna vara standardförklaringen på indoeuropéernas ursprung i slutet av 1900-talet - men tydligen var det så. Ett försök till korrigering av kurgan-hypotesen, som gjordes i början av 2000-talet, handlade inte om ett förkastande av kurgan-hypotesen utan om att man ville förena den anatoliska hypotesen om det indoeuropeiska språkets uppkomst med kurgan- eller yamnaya-teorin genom att anta att yamnaya-kulturen åtminstone delvis hade uppkommit genom att anatoliska neolitiska jordbrukare hade migrerat till stäppen och blivit nomadiska herdar (Alberto Piazza and Luigi Luca Cavalli-Sforza 2006). En annan korrigering gjordes av David W. Anthony i ”The Horse, the Wheel and Language” (2007) som - antagligen på grund av att man på senare tid hade upptäckt att Maykop-kulturen inte alls var någon yamnaya-kultur och även hade hittat kurganer i andra kulturer som Baden-kulturen som inte var ”yamnaya” - förde fram att det inte var alla kurgan-kulturer som hade varit indoeuropeiska utan att det bara var yamnaya-kulturens kärnkultur och dess kopplingar till andra kulturer som var relevanta för uppkomsten av proto-indoeuropéerna. Enligt honom skulle man inte tala om kurgan-kulturen utan om yamnaya-kulturen som indoeuropéernas urhem. Idag används yamnaya-kultur och stäpp-kultur ofta som synonymer för ursprunget för indoeuropéerna.

Märkligt nog verkar ingen under de nästan 100 år som har gått sedan Kossinna och Childe var verksamma med att sprida den djupt rasistiska bilden av de krigiska ”arierna” eller ”proto-indoeuropéerna” och deras överlägsenhet på alla områden, ha ifrågasatt själva kärnan i resonemanget om att ett speciellt folk - med speciella och överlägsna rasegenskaper och ett speciellt och överlägset språk som skulle ha gett dem en överlägsen intelligens - skulle ha uppstått ur ingenting i Skandinavien eller på den Pontisk-kaspiska stäppen och erövrat alla andra kulturer som de kom i kontakt med och spridit en överlägsen kultur över hela världen. Som Childe skrev i The Aryans 1926, arierna kunde antingen ha uppstått i norra Europa och migrerat till södra Ryssland eller tvärt om uppstått i södra Ryssland och i ett tidigt skede migrerat till norra Europa men det var inte det viktiga. Det viktiga var att de första arierna var av nordisk ras. Det var denna ras som gav dem deras fysiska förmågor som gav dem överlägsen styrka så att de kunde underkuva till och med mer avancerade folk och på så sätt införa sitt språk i områden där deras kroppstyp sedan dess nästan helt har försvunnit. Den nordiska rasens överlägsenhet i fysiskt avseende gjorde dem lämpade att bli ett verktyg för ett överlägset språk.

ETT VETENSKAPLIGT BEVIS FÖR YAMNAYA-TEORIN GENOM DNA-TEKNIKEN (2015)

Ingen hade alltså riktigt kunnat bevisa var de ursprungliga indoeuropéerna (arierna) hade haft sitt hemland, även om kurgan/stäpp/yamnaya-hypotesen var den mest allmänt accepterade i början av 2000-talet. Men som genom ett mirakel tyckte man sig i mitten av 2010-talet genom den moderna DNA-tekniken ha fått ett vattentätt bevis för att yamnaya-folket hade varit de ursprungliga proto-européerna och att de hade kommit från den Pontisk-kaspiska stäppen så som kurgan/stäpp/yamnaya-hypotesen hade förutsagt. I två vetenskapliga rapporter från 2015, Haak et al. ”Massive migration from the steppe is a source for Indo-European languages in Europe” och Allentoft et al. “Population genomics of Bronze Age Eurasia”, påstod man att utvecklingen i Europa hade påverkats av två stora migrationer, först en invandring av de första jordbrukarna från Främre Orienten och sedan en invandring av yamnaya-herdar från stäppen i öster. Man redovisade DNA-analyser som man påstod bevisade att åtminstone vissa av de indoeuropeiska språken hade uppkommit på den Pontisk-kaspiska stäppen och spridits till Europa genom en massiv migration av yamnaya-folk som hade samma Y-DNA (R) som majoriteten av dagens europeiska män. Plötsligt

fanns ett ovedersäglig vetenskapligt bevis för den gamla kurgan-hypotesen att indoeuropéerna (arierna) och deras språk hade uppkommit i södra Ryssland.

Bakom rapporten från Haak et al. stod trettionio författare från världsledande akademiska institutioner som Harvard Medical School, Harvard University och Max Planck Institute for the Science of Human History. Rapporten från Allentoft et al. hade signerats av hela sextiosex forskare från institutioner och universitet över hela världen. Det stod klart att detta var ett oerhört väl underbyggt tvärvetenskapligt genombrott.

En tredje rapport inom samma område från 2015 var Mathieson et al. ”Genome-wide patterns of selection in 230 ancient Eurasians”. Mathieson et al. identifierade ett ”välavgränsat genetiskt homogent stäpp-kluster” under bronsåldern vid Volga med företrädesvis Y-DNA R. Till detta stäppkluster hade man genom sina analyser kunnat föra yamnaya-män från Samara och Kalmykia, Afanasievo-folket från Altai samt Poltavka-kulturen som hade efterträtt yamnaya i Samara. Man påstod också att de flesta av dagens européer kan modelleras som en blandning av mesolitiska jägare-samlare (WHG), tidiga bönder (EEF) samt herdar från stäppen (yamnaya). Mathieson et al. nämnde visserligen inte de indoeuropeiska språken i sin artikel men deras påstående att de flesta av dagens européer kan modelleras som en blandning av västliga jägare-samlare (WHG), tidiga europeiska bönder (EEF) samt yamnaya-herdar från stäppen passade förstås som hand i handske med kurgan-hypotesen för det indoeuropeiska folkets och språkets urhem som härstammade från den hypotes om ariernas urhem i södra Ryssland som V. Gordon Childe hade fört fram som, tillsammans med den nordiska hypotesen, en av de troligaste 1926.

Med en sådan imponerande mängd forskare från världens ledande universitet och forskningsinstitut som hade skrivit under de tre rapporterna från 2015, och med ett ämne som knöts till den nya DNA-tekniken som mycket få människor hade någon kunskap om, var det kanske inte så konstigt att DNA-bevisen för att indoeuropéernas genetiska ursprung och ur-språk fanns hos yamnaya-herdarna på den ryska stäppen runt 3000 fvt tydligen accepterades utan större diskussion. En av de få kritiska röster som jag lyckats finna var Martin Furholt som i en artikel med titeln ”Massive Migrations? The Impact of Recent aDNA Studies on our View of Third Millennium Europe” från 2018 ifrågasatte författarnas syn på förhistoriska arkeologiska kulturer som biologiskt, genetiskt och socialt homogena och avskilda enheter, det sätt som de drog vittgående slutsatser från oerhört få testade individer samt slutsatsen att en oerhört snabb och massiv migration som skulle ha lett till spridningen av indoeuropéerna från yamnaya-kulturen på stäppen till Centraleuropa där de i nästa steg hade gett upphov till snörkeramikkulturen där människorna enligt Haak et al. till 75% var ättlingar till yamnaya.

I ett tillägg till Furholts artikel svarade Wolfgang Haak själv på kritiken. Han förde fram det faktum att testade individer från klotamforakulturen i Polen och Ukraina inte hade några ”stäpp-anor” utan genetisk liknade andra neolitiska bönder i Europa medan individer från snörkeramikkulturen i Baltikum inte hade några bonde-anor utan i stället hade en liknade stäpp-profil som yamnaya-individerna. Detta tydde enligt honom på att stäpp-DNA hade kommit till Centraleuropa på några få hundra år, under som mest fem till tio generationer. Denna process menade Haak var rätt att se som en ”migration” och när man under ett mycket kort tidsfönster först kunde hitta individer från klotamfora-kulturen med inget stäpp-DNA alls och sedan tidiga snörkeramik-individer med mycket hög andel stäpp-DNA, måste man se processen som ”snabb” i biologiska termer och ”massiv” i jämförelse med andra processer.

MOTBEVIS FÖR YAMNAYA-TEORIN GENOM NYA RÖN FRÅN ARKEOGENETIKEN

Sedan de arkeogenetiska rapporterna från 2015 om de indoeuropeiska stäpp-herdarna i yamnaya-kulturen och deras massiva migrationer och debatten mellan Furholt och Haak från 2018 har det kommit fram en del information som motsäger eller till och med motbevisar idén om yamnaya-herdarna och deras snabba massiva migration som ursprunget för indoeuropéerna i Europa.

Nya rön från analyser av förhistoriskt DNA motsäger idén om yamnaya-herdarnas snabba massiva migration från öst som helt skulle ha förändrat Europas DNA och kultur. I en artikel med rubriken "Gene-flow from steppe individuals into Cucuteni-Trypillia associated populations indicates long-standing contacts and gradual admixture" av Alexander Immel et al. som publicerades i Nature 2020 redovisades resultat från DNA-analyser av lämningar från sen Cucuteni-Trypillia i Moldavien från omkring 3500–3100 fvt.[1] Där visade man att det hade funnits ett gradvis och långvarigt inflöde av "stäpp-DNA" till Cucuteni-Trypillia från mitten av 3000-talet fvt som inte stämde med bilden av yamnaya-herdarnas snabba och massiva migration runt 2900 fvt. Man kunde inte se någon signifikant skillnad när man testade om källan för detta "stäpp-DNA" i Cucuteni-Trypillia i Moldavien kom från östliga jägare-samlare (EHG), mesolitiska jägare-samlare i Ukraina eller från yamnaya från Samara vid Volga. Personligen tycker jag det verkar troligare att man under denna långvariga process hade blandat sig med jägare-samlare från området som i dag kallas Ukraina som låg direkt österut än med jägare-samlare från Volgaområdet. Dessutom har man inte sett någon inblandning av tidiga europeiska bönder (EEF) i yamnaya från Samara medan ett fynd från en jägare-samlare från Alexandria i Ukraina som dateras till ca 4045–3974 fvt (Mathieson et al. 2018) uppvisar en betydande andel DNA från de europeiska bönderna. Uppenbarligen hade blandningen mellan tidiga bönder (EEF) och jägare-samlare börjat redan omkring 4000 fvt i det område där Cucuteni-Trypillia bredde ut sig under en oerhört lång tid (ca 5500–2750 fvt).

Ett annat resultat från Immel et al. är att det fanns en genetiskt släktskap mellan de analyserade individerna från Cucuteni-Trypillia i Moldavien och samtida individer från trattbägarkulturen (TRB) och klotamfora-kulturen (GAC) som pekar på ett gemensamt ursprung och/eller kontinuerliga kontakter. Detta kan förklaras av dessa kulturers geografiska närhet. Man konstaterar också att det finns relativt stora skillnader i den genetiska sammansättningen hos både de analyserade individerna från Cucuteni-Trypillia i Moldavien och de individer från Verteba i Ukraina som Mathieson et al. redovisade 2018. Dessa skillnader inom samma kultur motsäger uppfattningen att alla individer i en viss arkeologisk kultur skulle ha haft en mycket enhetlig och stabil genetisk sammansättning. Definitionen av en arkeologisk kultur skapades som vi såg av V. Gordon Childe 1929 som i Kossinnas efterföljd satte likhetstecken mellan en arkeologisk kultur som till exempel snörkeramikkulturen, med vissa arkeologiska artefakter som keramik och begravningssätt, och ett visst folk med en viss ras (arisk/nordisk ras, alpin ras, medelhavsras etc.). Från män som Kossinna och Childe har sedan det monolitiska och i grunden rasmässiga kulturbegreppet levt vidare, fast man har döpt om sökandet efter ariernas vagga till sökande efter det proto-indoeuropeiska språkets ursprung. Den idag dominerande stäpp- eller yamnaya-teorin - tanken att en viss folkgrupp med en viss genetisk profil skulle ha uppfunnit det indoeuropeiska språket och att detta folk sedan skulle ha spridit sina gener och sitt språk över världen samtidigt som de tidigare språken och manliga generna helt skulle ha utplånats av detta överlägsna "paket" – är som jag ser det inget annat än en variant av den gamla tron på den ariska rasens överhöghet som så tydligt beskrevs i Childes bok "The Aryans" från 1926.

Det starkaste argumentet för yamnaya-teorin i Haak et al. (2015) verkar ha varit att den genetiska "stäpp-komponenten" inte fanns hos testade individer från klotamfora-kulturen före ca 3000 fvt medan den plötsligt skulle ha varit dominerande hos individer från snörkeramikkulturen efter ca 2800 fvt. Detta skulle enligt Haak et al. enbart kunna förklaras genom en snabb och massiv migration av yamnaya-hedar från stäppen. Men som Immel et al. (2020) senare har visat hade "stäpp-komponenten", som lika väl eller kanske snarare var en EHG-komponent från östliga mesolitiska jägare-samlare i Ukraina, börjat blandas in i Cucuteni-Trypillia och östliga trattbägare redan långt innan yamnaya-kulturen uppkom. Det andra tunga argumentet för yamnaya-teorin i Haak et al. (2015) var upptäckten att sju män från yamnaya-kulturen tillhörde R-M269. Fram till 2015 hade man enligt Haak et. al. bara upptäckt en enda individ med Y-DNA R utanför Ryssland före den sena neolitiska perioden, nämligen en man från den tidiga neolitiska perioden i Spanien. Men

[1] https://www.nature.com/articles/s41598-020-61190-0

senare, under den sena neolitiska perioden och tidiga bronsåldern, hade man funnit R1a och R hos 60% av männen i Europa utanför Ryssland och i 100% av alla män i Ryssland mellan 7500–2700 fvt. Idag är R1a och R vanligast i många europeiska folkgrupper och enligt Haak et al. pekar deras resultat på att R1a och R spreds in i Europa österifrån efter 3000 fvt.

Sammantaget gav dessa fynd alltså Haak et al. (2015) en stor säkerhet i deras uttalande att ”massiv migration från stäppen är en källa för indoeuropeiska språk i Europa”. Men sedan 2015 har man bland annat hittat R i förhistoriska kulturer i Västeuropa som Wartberg-kulturen i Blätterhöhle (ca 3958–3344 fvt) och i Quedlingburg (ca 3654–3527 fvt) i dagens Tyskland. Det har också blivit tydligt, om det inte redan var det för Haak et al. 2015, att Y-DNA R under senneolitisk tid och bronsålder i Västeuropa tillhörde en helt annan gren av R än de undergrupper som fanns i yamnaya och andra stäppkulturer norr om Svarta havet på i slutet av 3000-talet fvt (s 143). R-L23 förekom tydligen både i öst och väst men dess undergrupp som fått beteckningen R-L51 (R1a1a) har endast återfunnits i förhistoriskt DNA från Västeuropa medan undergruppen R-Z2103/Z2105 (R1a) med sina undergrupper bara har återfunnits i förhistoriskt DNA i östliga områden som Ryssland, Kazakstan, Pontiska stäppen och Ukraina (s 143).

Det R som man har hittat hos yamnaya-herdarna tillhör alltså inte samma gren på trädet som det R som finns hos många nutida västeuropeiska män. Haplogrupp R i Central- och Västeuropa kan alltså inte ha kommit dit från yamnaya på den Pontisk-kaspiska stäppen. Män från snörkeramik-kulturen verkar dessutom övervägande ha tillhört haplogrupp R1a och den kulturen kan på så sätt inte kopplas genetiskt till yamnaya-kulturen. Analyser av Y-DNA från Fatyanovo-kulturen, som var en del av den snörkeramiska kulturen, tillhörde uteslutande R1a och inte yamnaya-herdarnas typ av R. Det nya tillskottet av östligt ”stäpp-DNA” i den snörkeramiska kulturen i Centraleuropa från omkring 2800 fvt kan inte ha kommit från yamnaya och sannolikt inte heller från stäppen. Mer troligt kom det från invandrande grupper av män med Y-DNA R1a och kvinnor med östligt mtDNA som hade blandats med jordbrukare i Ukraina med ursprung i trattbägarkulturen och som hade tagit till sig snörkeramiken från Trypillia-grupper.

Eftersom jag tror starkt på vetenskapen och dess metoder har jag känt mig väldigt besviken över det sätt som arkeologi och analyser av förhistoriskt DNA används för att bekräfta den gamla stäpphypotesen om indoeuropéernas (ariernas) och det indoeuropeiska språkets ursprung hos nomadiska herdar på den Pontiska stäppen. Man verkar inte ha gjort oberoende analyser och väntat tills man hade ett tillräckligt stabilt underlag för att sätta upp en hypotes. I stället får jag intrycket man utgick från den gamla (ariska) stäpphypotesen om indoeuropéernas urhem i kurgan-kulturen i södra Ryssland och de vågor av militära invasioner (nu kallade migrationer) som sedan skulle ha fört ut den ariska (nu kallad indoeuropeiska) kulturen och det indoeuropeiska språket över Europa och anpassade sina slutsatser så att de passade denna hypotes. Man har nu också begränsat sig till att se yamnaya-herdarnas kultur som kärnan av denna ”indoeuropeiska” kultur eftersom det hade visat sig att andra kulturer som byggde kurganer, som Maykop, inte var några nomadiska stäpp-kulturer och inte heller hade ”ariskt/indoeuropeiskt” DNA (Y-DNA av typen R).

Det framställdes i Haak et al. 2015 som om det var helt bevisat att en ”massiv migration från stäppen” av yamnaya-män hade varit källan för de indoeuropeiska språken och därmed den indoeuropeiska kulturen i Europa. I stället kunde man ha dragit helt andra slutsatser om man hade sett på det hela på ett opartiskt sätt. Det indoeuropeiska språket behöver till att börja med inte ha varit knutet till ett visst genetiskt arv, kopplingen mellan indoeuropeiska språk och den ariska/nordiska rasen och kurgan/stäpp-folk borde för länge sedan ha avfärdats. För det andra var de gamla lingvistiska analyserna av det proto-indoeuropeiska språket oerhört färgade av ett ”germanskt”, ”ariskt” politiskt storhetsvansinne och den tidens oerhört militaristiska, rasistiska och kvinnofientliga vetenskapliga kultur. Detta ledde till antagandet att arierna, de påstådda talarna av det ursprungliga indoeuropeiska språket, hade varit särskilt intelligenta, mobila, krigiska, manliga, aristokratiska nomadiska herdar med snabba hästar och stridsvagnar i ett utpräglat patriarkaliskt, hierarkiskt krigarsamhälle med en manlig Himmelsgud helt utan kvinnlig motpart. Arierna, det ledande

germanska överskiktets förfäder, hade absolut inte varit några fredliga, stillasittande, konservativa, fega bönder som räknade sin ätt på kvinnosidan och dyrkade en gammal modergudinna. Men trots att detta borde ha varit helt förlegat var det precis denna svarta filosofi, som bland annat hade lett till nazismens ariska raspolitik och oerhörda folkmord, som man 2015 kopplade samman med resultaten från DNA-analyserna av förhistoriskt DNA från den Pontiska stäppen.

NÄR KOMMER EN RÄTTELSE FRÅN ARKEOGENETIKERNA?

Det skulle vara intressant att få se en artikel där samma stora antal akademiker från samma världsledande institutioner som år 2015 publicerade budskapet om indoeuropéernas och de indoeuropeiska språkens ursprung i de nomadiska yamnaya-herdarna på den Pontiska stäppen, gick ut och dementerade detta budskap. Och vad är problemet med tron på att indoeuropéerna härstammar från de gamla nomadiska yamnaya-herdarna? Bortsett från att vetenskapen borde presentera en sanning och inte den här typen av fantasier med sin rot i den gamla rasistiska och kvinnofientliga ariska läran, så har ”beviset” för yamnaya-hypotesen lett till att det finns massor av beskrivningar på internet av indoeuropéernas olika migrationer/invasioner från yamnaya-herdarnas urhem på den Pontiska stäppen till både Europa, Indien (de vediska arierna) och Mesopotamien (Mitanniriket) där de underkuvade de infödda folken och bildade ett härskande aristokratiskt överskikt. Dessa erövringar bevisade enligt män som Kossinna och Childe de vita indoeuropéernas speciella ställning i mänskligheten och deras eviga rasmässiga överhöghet över alla andra folk, och man kan ge sig tusan på att det tolkas på samma sätt idag av alla som tillhör olika rasistiska, reaktionära och nyfascistiska rörelser som kämpar för vit makt och för att starta raskrig. Men svaret på frågan om de indoeuropeiska språkens uppkomst är inte att det skapades under bronsåldern av rasmässigt överlägsna långa, ljushåriga och blåögda män som var aristokratiska ”arier” av den ”nordiska rastypen”, utan som det verkar av jägare-samlare som hade börjat med jordbruk och boskapsskötsel i Anatolien för omkring 10 000 år sedan och som så småningom spred sig västerut till Europa och österut till Kaukasien. Det ursprungliga indoeuropeiska språket var verkligen ett bondespråk, en slags ”bondska”.

Det andra stora problemet, som delvis är kopplat till tron på de vita indoeuropeiska männens överhöghet, är att budskapet om alla indoeuropéers ursprung i de manliga, krigiska, nomadiska yamnaya-herdarna som gav sig ut och erövrade världen och de svaga, fredliga böndernas kvinnor. Den här berättelsen skapar en helt falsk bild av vilka vi är och varifrån vi kommer. Vi som talar ett indoeuropeiskt språk tillhör inte en egen särskilt högtstående mänsklig ras, vår språkgrupp är inte bättre eller mer högtstående än alla andra språkgrupper och vi är inte mindre jordbundna bönder och mer utforskande, mobila, intelligenta, manliga, aristokratiska, krigiska erövrare än andra. Visst har Västeuropa en på många sätt dyster kolonial historia, men inte kan den förklaras genom att vi härstammar från vilda krigare som invaderade Europa från stäppen under 2000-talet fvt. Alla nu levande människor härstammar genetiskt sett från Afrika och alla européer är en blandning av de jägare-samlare som hade funnits i Europa sedan före den senaste istiden och jägare-samlare från Anatolien som hade blivit bönder och invandrade till Europa med början för omkring 8000 år sedan. Dessutom har vi en del av vårt DNA som kommer från andra östliga jägare-samlare som hade funnits länge i östra delen av Europa och som tydligen blandade sig med trattbägarbönderna i Ukraina och vars DNA och snörkeramikkultur sedan spreds tillbaka till trattbägarnas gamla släktingar i centrala och norra Europa. Den gemensamma nämnaren var det gamla modersmålet, det indoeuropeiska språket, bondespråket”.

YAMNAYA SKAPADE INTE DET ”ÖVERLÄGSNA TEKNOLOGISKA PAKET” SOM MAN PÅSTÅR OCH ERÖVRADE INTE EUROPA, MEN VARIFRÅN KOM DE ”GERMANSKA” GUDARNA SOM TOR OCH ODEN?

Visst innebär vetenskaplig forskning och utveckling att man måste sätta upp olika hypoteser som man antingen förkastar eller accepterar och visst måste man förstå att det som har setts som sanningar under tidigare generationer i ljuset av dagens forskningsläge ofta måste ses som

missuppfattningar. Men det speciella problemet med arkeologernas, antropologernas och lingvisternas sökande under det tidiga 1900-talet efter det ariska urhemmet och det på alla områden otroligt överlägsna, från alla andra avskilda, folk av den långa, blonda blåögda nordiska rasen som skulle ha talat det ursprungliga ariska indoeuropeiska språket, är att deras världsbild var så otroligt enfaldig, arrogant, rasistisk, kvinnoföraktande, bonde-föraktande och naivt förhärligande av en riddarromantisk feodal drömbild om ett tänkt manligt, starkt, krigiskt, långskalligt, härskarfolk som med sina snabba hästar, stridsvagnar och blanka bronsvapen hade tvingat sig på och förslavat de rasmässigt underlägsna, kvinnliga, fredliga, svaga, kortskalliga inhemska bönderna. Det var i hög grad denna hatiska, krigiska och rasistiska bild av de ariska förfäderna till den germanska rasen som gav nazisterna drivkraften att försöka ta över och ”arisera” hela Europa och i nästa steg hela världen samt utrota alla som de ansåg inte tillhörde deras egen härskarras.

Men det värsta är att denna världsbild, som det verkar direkt hämtad från Childes bok ”The Aryans” från 1926, sprids av dagens arkeogenetiker och andra, sannolikt mer ljusskygga grupper, via vetenskapliga rapporter och internet. Att man kallar arier för indoeuropéer och att Childes massiva invasioner har blivit massiva migrationer är bara en ytlig anpassning till vad som är politiskt korrekt i dagens samhällsklimat. Men ingenstans i arkeogenetikernas rapporter från 2015 om det slutliga genetiska beviset för att indoeuropéernas vagga skall ha stått i yamnaya-kulturen på stäppen i södra Ryssland och att de totalt skall ha omdanat Europas kulturella och genetiska karta genom sin ”massiva migration” runt 2800 fvt, eller ens i senare, liknande rapporter har jag sett någon diskussion om rimligheten i den bakomliggande världsbilden eller någon diskussion om vad denna världsbild ledde till under nazismens och fascismens makthavande i Europa.

Men varifrån kom indoeuropéernas påstått gemensamma gudavärld med Himmelsfadern Deus/Zeus och ”germanernas” asagudar som Tor och hans hustru Siv, Oden och vanagudar som Frej och Freja om de inte hade skapats av ”arierna” i Skandinaven eller på den Pontiska stäppen? För att få svar på denna fråga måste vi fördjupa oss i historien om Främre Orienten efter den neolitiska perioden.

PROTOHISTORISK OCH TIDIG HISTORISK TID I ANATOLIEN, KAUKASIEN, MESOPOTAMIEN OCH LEVANTEN (CA 4000-2000 FVT)

KOPPAR- OCH TIDIGA BRONSÅLDERSKULTURER I ANATOLIEN, KAUKASIEN, ZAGROS-OMRÅDET OCH NORRA MESOPOTAMIEN (CA 4500–3500 FVT)

ARKEOLOGISKA OCH HISTORISKA PERIODER

Enligt dansken Thomsens system från 1820-talet delades historien in i tre stora perioder, sten-, brons- och järnålder, beroende på vilka material som huvudsakligen användes för att tillverka verktyg under respektive period (s 186). Thomsen och andra under 1800-talet gjorde vanligtvis inte någon skillnad på användning av koppar och brons men 1881 hade John Evans lagt märke till att användningen av koppar ofta föregick användningen av brons. Han införde visserligen ingen ny period i treperiodsystemet men pekade på en tidig övergångsperiod eller ”kopparålder” under tidig bronsålder. Italienaren Gaetano Chierici definierade 1884 en övergångsperiod mellan sten- och bronsålder som han kallade eneolitica (ung. brons-sten-ålder). Runt 1900 började många, speciellt i engelsktalande länder, ersätta begreppet eneolitisk med ordet kalkolitisk. Detta ledde dock till nya missförstånd när människor trodde att kalkolitisk betydde en ny period under stenåldern i stället för den första delen av bronsåldern. Idag används kopparålder, eneolitikum och kalkolitikum som olika termer för den historiska period där man främst använde koppar och ännu inte börjat använda brons. Termen kalkolitikum används ofta av arkeologer i Mellanöstern medan den undviks av brittiska arkeologer och historiker som sysslar med den förhistoriska tiden.[1]

Något som gör saken ännu mer förvirrad är att kopparåldern inföll under mycket skilda perioder i olika delar av världen. De allra första kopparföremålen tillverkades av naturligt förekommande koppar som är mycket sällsynt. Tecken som eventuellt kan tyda på kopparsmältning från omkring 7500 fvt skall ha hittats i Çatalhöyük i Anatolien och Jarmo i Mesopotamien. I Främre Orienten räknas den fullt utvecklade kopparåldern från omkring 4500 fvt till 3300 fvt medan den i Europa räknas från 3000 fvt till 1700 fvt. Kopparåldern hade alltså redan slutat i Främre Orienten när den började i Europa. Samtidigt finns det exempel på användning av koppar inom Vinča-kulturen i Europa omkring 1000 år före det att kopparåldern skall ha startat i Centraleuropa. Det tidigaste säkra beviset i världen för smältning av koppar kommer från bosättningar inom Vinča-kulturen i Pločnik och Belovode i dagens Serbien och de dateras till cirka 5500–5000 fvt. I Cucuteni–Trypillia-kulturen tillverkade man smycken av koppar så tidigt som början av 4000-talet fvt och under kulturens mellersta period (ca 4000–3500 fvt) tillverkade man yxor och andra verktyg av koppar. Fynd av bronsartefakter från samma område har daterats till omkring 4500 fvt.[2]

På den svenska Wikipediasidan om kopparåldern nämns dock bara den snörkeramiska kulturen (ca 2700 fvt) som exempel på kopparåldern i Västeuropa och inget om användning av koppar inom Vinča- och Cucuteni–Trypillia-kulturerna så tidigt som runt 5000 fvt.[3] Detta är kanske en avspegling av hur de europeiska arkeologerna under 1900-talet upphöjde den ”ariska/indoeuropeiska kulturen” som skall ha fört in ett teknologiskt och kulturellt ”paket” med bronsåldersteknolog till Europa och deras nedvärderingen av de, som man såg det lägre stående och bakåtsträvande, bondekulturerna vid Donau vilket jag skrev om tidigare. Vinča- och Cucuteni–Trypillia-kulturerna tillhörde de tidiga europeiska bondekulturerna.

Forntid eller förhistorisk tid kallas den tid när det inte fanns några skriftliga källor och där historien bara kan undersökas genom arkeologiska metoder. Den sista delen av förhistorien, där det finns

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Chalcolithic
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Pločnik_(archaeological_site)
[3] https://sv.wikipedia.org/wiki/Kopparålder

skriftliga källor men de är av så dålig kvalitet att de bäst kan ses som myter och legender, kallas protohistorisk tid. Det kan vara svårt att avgränsa när en kultur skall anses som förhistorisk eller protohistorisk och tidpunkten för övergången varierar stort mellan olika regioner, kulturer och sätt att räkna. Indelningen i förhistoria och protohistoria är inte knuten till Thomsens sätt att indela förhistorien i sten-, brons- och järnålder utifrån vilka material man använde för verktyg, hans modell var främst avpassat för Skandinavien och visade sig också fungera för norra och mellersta Europa. I Främre Orienten och medelhavsområdet fanns däremot redan en skriftlig kultur under den tid när bronset var den främsta redskapsmetallen. Därför slutar den protohistoriska tiden i vissa regioner, som i Sumer, under tidig bronsålder medan den i andra, som i Sverige och resten av Norden, slutar först under tidig medeltid.

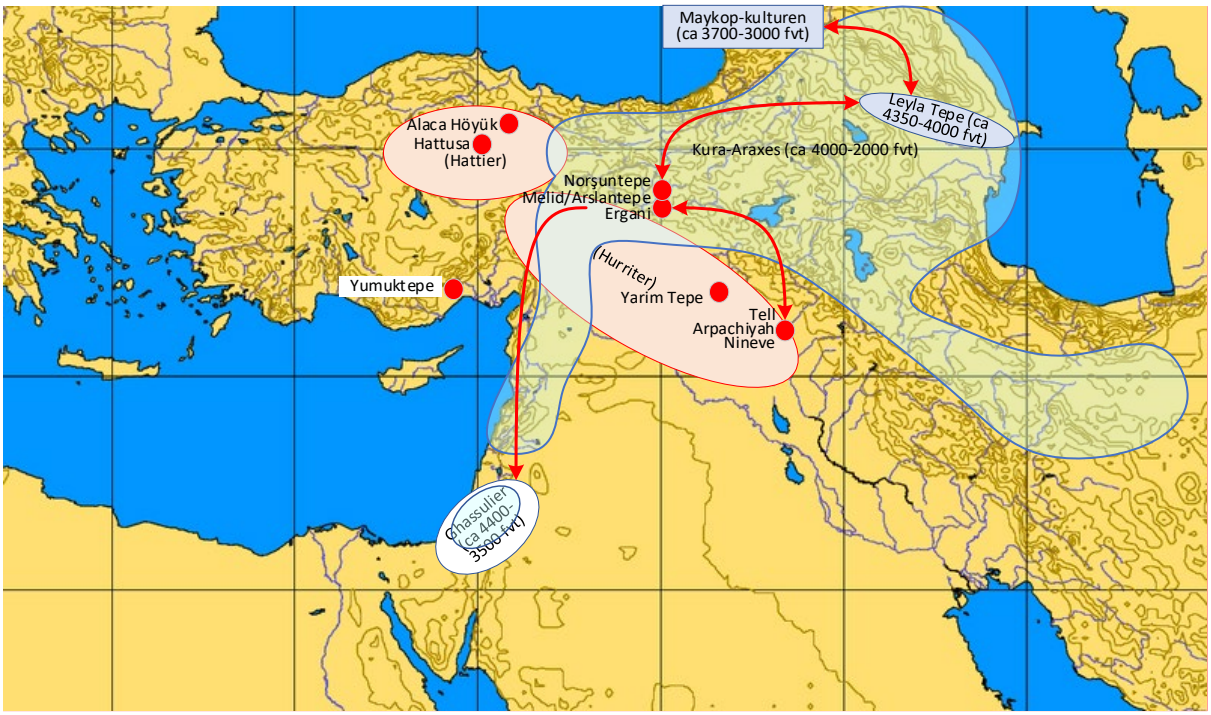
I Mesopotamien kan man se Uruk- och Jemdet Nasr-perioderna som protohistoriska, alltså från omkring 4000 till 2900 fvt. Efter detta börjar till exempel de sumeriska kungalistorna så småningom avspegla verkliga historiska regenter som kan beläggas genom arkeologiska fynd medan de för perioden innan beskrev mytiska härskare eller gudaväsen som skall ha regerat i hundratals år. För Sveriges del börjar protohistorien enligt Wikipedia med Tacitus Germania omkring år 100 vt och slutar omkring år 1000 med Olof Skötkonungs val till gemensam kung över svear och götar. Eftersom det protohistoriska källmaterialet för Norden i stor utsträckning består av isländsk sagalitteratur brukar man kalla den nordiska protohistorien för sagohistoria. Sveriges protohistoria slutade alltså omkring 3500 år efter den mesopotamiska. I vissa områden, som till exempel England under 400–600 vt, efter det att romarna lämnade landet, har man för en period återgått till protohistorisk tid efter en tidigare period med välbelagd historia. Detta kallas ”mörka århundraden”.

FÖREGÅNGARNA TILL METALLÅLDERN UNDER HALAF-UBAID-PERIODEN (CA 5500/5400–5200/5000 FVT)

Halaf-kulturen brukar bestämmas till mellan cirka 6100 och 5100 fvt. Den var resultatet av en kontinuerlig utveckling från förkeramisk neolitisk tid i området vid Khabur-floden. Som vi såg tidigare hade den neolitiska jordbrukskulturen spridits söderut i Mesopotamien under perioder som har döpts till Hassuna-, Samarra- och slutligen Ubaid-kultur (s 77). Ubaid-perioden i södra Mesopotamien räknas från omkring 6500 fvt och Ubaid-kulturen spreds sedan tillbaka norrut i Mesopotamien där den mötte Halaf-kulturen. Mellan cirka 5400 och 5200/5000 fvt har man sett spår av en övergångs- eller blandkultur mellan Halaf- och Ubaid-kulturerna när keramik med Halaf-stil ersattes av Ubaid-keramik i olika delar av norra Mesopotamien. Det har fram till senare tid funnits väldigt få exempel på undersökningar av platser från denna övergångsfas mellan Halaf- och Ubaid-keramik och den har därför varit ganska okänd. Men man har på senare år funnit spår av denna övergångsperiod i både Syrien och på Shahrizor-slätten öster om Tigris mellan Mesopotamien och dem iranska platån. I Tell Arpachiyah och Tepe Gawra i Nineve-området verkar övergången ha varit ganska abrupt.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Halaf-Ubaid_Transitional_period

KOPPAR- OCH TIDIG BRONSÅLDER I ÖSTRA ANATOLIEN OCH SYDKAUKASIEN (CA 4500 FVT) - CENTRA FÖR METALLFRAMSTÄLLNING OCH HANDEL

Platser i Främre Orienten med tidig kopparsmältning. Kura-Araxes i ljusgrönt. Områden som senare förknippades med hattier och hurriter i rosa. Kura-Araxes fanns i tidigare ghassuliska områden i Levanten.

Det tidigaste spåret av användning av bly kommer från 5000-talet fvt och har hittats vid utgrävningar av den senneolitiska boplatsen Yarim Tepe i norra delen av dagens Irak. Platsen var befolkad under Hassuna-kulturen och därefter under Halaf- och Ubaid-kulturerna. På samma plats och vid ungefär samma tid, alltså under tidigt 5000-tal fvt, har man också hittat tecken på att man har smält koppar. På den näraliggande platsen Tell Maghzaliyah har man funnit tecken på ännu tidigare metallbearbetning, redan innan man hade lärt sig tillverka keramik.[1] Det finns två olika huvudteorier om var man först lärde sig bearbeta koppar, den ena är att det skedde i den bördiga halvmånen, till exempel på platser som Yarim Tepe, och att kunskapen sedan spreds därifrån över världen. Den andra teorin är att man oberoende av varandra började använda sig av koppar på flera olika håll, förutom i bördiga halvmånen även i till exempel Vinča-kulturen (ca 5700–4200 fvt) i dagens Serbien och Bulgarien (s 91). Det idag äldsta kända fyndet av bearbetad koppar är en yxa från Pločnik (Vinča-kulturen) som tros vara från omkring 5500 fvt.

Men oavsett var man först började använda koppar var denna metall en viktig resurs som man bland annat bröt i bergsområdet norr om den bördiga halvmånen. Kopparålderskulturerna i östra Anatolien som Melid, i södra Kaukasien som Leyla-Tepe (ca 4350–4000 fvt) och senare Kura-Araxes (ca 4000–2000 fvt) samt i norra Mesopotamien som Nineve ingick i ett gemensamt närverk med handels- och kulturutbyte.

Övergången från kopparålder till bronsålder brukar (helt naturligt) anses ha skett när man övergått till att använda sig av brons som består av en legering av koppar och någon annan metall, vanligen tenn. De tidigaste bronsartefakterna man har hittat kommer från den iranska platån öster om Zagrosbergen och söder om Kaukasus och Kaspiska havet. Detta anses bland annat bero på att man där hade tillgång till kopparmalm med naturlig inblandning av arsenik och på så sätt lärde sig framställa arsenikbrons. I Kaukasien skedde övergången till bronsåldern redan under 3000-talet, medan man i andra näraliggande områden som Anatolien i nästa steg tog till sig kunskapen från Kura-Araxes-kulturen med centrum i Sydkaukasien. Brons med tenn som legering, som var starkare

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Chalcolithic

och lättare att gjuta än arsenikbrons, började tillverkas senare än arsenikbrons. Den tidigaste tennlegerade bronsen dateras till omkring 4500 fvt i Vinča-kulturen i Pločnik i dagens Serbien (s 91).

MERSIN/YUMUKTEPE I SYDÖSTRA ANATOLIEN

Vid utgrävningar i Yumuktepe vid dagens Mersin i sydöstra Anatolien har man funnit 23 bosättningslager från omkring 6300 fvt och framåt. De tidigaste verktygen där var antingen gjorda av sten eller keramik. Man odlade grödor och hade husdjur i form av kor, får, getter och grisar. I det lager som ungefär motsvarar 4500 fvt fann man ett av de tidigaste befästningsverken i mänskligheten historia. Under kopparåldern smälte man tidigt koppar i Yumuktepe.

Under andra årtusendet fvt var Yumuktepe en del av riket Kizzuwatna som i sin tur blev ett vasallrike till hettiternas rike. De så kallade sjöfolken plundrade platsen under 1200-talet och sedan underkuvades sydöstra Anatolien av assyrierna under första årtusendet fvt.[1]

ARSLANTEPE OCH NORŞUNTEPE I ÖSTRA ANATOLIEN (CA 4000 FVT) – KOPPLAT TILL LEYLA TEPE-KULTUREN OCH KURA-ARAXES

I östra Anatolien var Norşuntepe bebott från koppar- till järnåldern och platsens olika arkeologiska lager överensstämmer i hög grad med de som grävts ut i näraliggande Melid/Arslantepe (s 115). Fas I i Norşuntepe motsvarar mellersta kopparåldern och man har hittat Ubaid-keramik i lager från denna period. I Fas II, som inföll under den sena kopparåldern runt 4000 fvt, började man smälta koppar på platsen. Efter ett uppehåll blev Norşuntepe åter bebott under den tidiga bronsåldern och man har hittat rester av ett palats eller en stor central byggnad i slutet av denna period. Det finns tydliga paralleller med Sydkaukasien (Kura-Araxes) under denna period. Den tidiga bronsåldern slutade med att Norşuntepe förstördes genom eld. Fynd från Leyla Tepe-kulturen i Sydkaukasien visar starka kopplingar till östanatoliska bosättningar som Melid/Arslantepe och Norşuntepe under Ubaid-perioden (ca 6500–3800 fvt).

Under sena bronsåldern var platsen Norşuntepe knuten till hettiternas kultur men under tidig järnålder (1150–800 fvt) och efter hettiterrikets fall avtog detta inflytande, kanske genom inflyttning av mushki-stammar. Under den sista fasen, cirka 800–600 fvt, var Norşuntepe en del av riket Urartu.[2]

YARIM TEPE - TIDIG SMÄLTNING AV BLY I NORRA MESOPOTAMIEN (5000-TALET FVT)

Den arkeologiska fyndplatsen Yarim Tepe var en tidig jordbruksbosättning omkring 6000 fvt. Den var en del av utvecklingen inom först Hassuna- och sedan Halaf- och Ubaid-kulturerna. Här har man har funnit den tidigaste brännugnen för keramik, från omkring 6000 fvt. Byggnaderna var rektangulära och byggda av lertegel och man har också hittat gemensamma sädesmagasin. Fynd av metallföremål av koppar och bly samt kopparmalm härifrån finns bland de tidigaste fynden av metallurgi i Mesopotamien. En armring av bly från Yarim Tepe från 5000-talet är det äldsta fyndet av föremål av bly i hela Främre Orienten. Eftersom naturligt förekommande bly är extremt ovanligt har detta fynd lett till spekulationer om att man började smälta bly innan man började smälta koppar.[3]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Yumuktepe
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Norşuntepe
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Yarim_Tepe

KOPPARPRODUKTION I ARMENISKA HÖGLANDET (CA 4000–1000 FVT)

Armeniska höglandet. Källa: Wikipedia

Armeniska höglandet är ett område i centrala delen av västra Asien som idag är delat mellan östra Anatolien (Turkiet), Armenien, nordvästra Iran, södra Georgien och västra Azerbajdzjan. Området delas av Araratslätten, där berget Ararat ligger, upp i västra och östra regioner. Från omkring 4000 till 1000 fvt tillverkades verktyg och smycken av koppar, brons och järn i området och produkter såldes också vidare till andra trakter. Under järnåldern kallades området bland annat Ararat och Urartu.[1]

NINEVE OCH TELL ARPACHIYAH VID TIGRIS – FÖRSTA OMRÅDET I MESOPOTAMIEN DÄR KOPPAR SMÄLTES (5000-TALET FVT) – HASSUNA, HALAF, UBAID OCH URUK-KULTURERNA

Den västerländska beteckningen på staden Nineve kommer från latin och från grekiskan i Septuaginta, den äldsta grekiska versionen av Tanak/GT i Bibeln. Stadens akkadiska namn var Ninua och var troligen knutet till namnet på stadens skyddsgudinna. Akkadernas namn på skyddsgudinnan i Nineve, Ishtar av Nineve, var Nina. Kilskriftstecknet för gudinnan Ninâ var en fisk i ett hus (tempel) och det kan enligt Wikipedia ha symboliserat en gudinna som var kopplad till fisk eller till floden Tigris. Denna gudinna kan enligt Wikipedia ursprungligen ha varit hurritisk.

Nineve låg i det smala band från den syriska kusten till Zagrosbergen (bördiga halvmånen) som fick naturlig bevattning genom regn och där man kunde bedriva jordbruk utan konstbevattning. Området gränsade i norr och öster till Taurus- och Zagrosbergen och i söder till södra Mesopotamiens ökenområden. Hela området i norra Mesopotamien delade en gemensam utveckling i fråga om kultur, teknik och ekonomi ända sedan den förkeramiska stenåldern (PPNA).

Nineve vid Tigris hade varit bebott så tidigt som cirka 6000 fvt av människor i den tidiga Hassunakulturen. Under Halaf-perioden var Nineve en jordbruksby. Kulturen i området utvecklades sedan vidare och omkring 5000 fvt var Nineve en bosättning inom Ubaid-kulturen. Byn växte till ett förstadium till stad och under 4500–4000 fvt täckte den runt 40 ha. Nineve och omgivande område påstås ha varit det första området i Främre Orienten utanför Anatolien där man smälte och bearbetade koppar. De äldsta fynden av kopparsmältning i Nineve-området har gjorts i Tell Arpachiyah och i Tepe Gawa har man hittat det äldsta tecknet på bearbetningen av koppar. Tell Arpachiyah var tidigare bebott under Halaf- och Ubaid-kulturerna. Kopparen som bearbetades i Nineve-området skall ha kommit från gruvor i Ergani vid Taurusbergen i östra Anatolien. Ergani låg i samma område som det neolitiska Çayönü där vetet, kon och grisen en gång domesticerades (s 71). Under Uruk-expansionen blev Nineve en handelskoloni till Uruk på grund av sitt läge vid den nordligaste punkt där Tigris var navigerbar. Omkring 3000 fvt hade Kish-civilisationen expanderat till Nineve

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Highlands

och huvudtemplet där dedikerades till den semitiska gudinnan Ishtar som sammanfördes med den hurritiska gudinnan Shaushka.[1]

Enligt Wikipediasidan om Nineve skall ghassulierna som migrerade till Levanten (Kanaan) runt 4500 fvt ha kommit från ett område i Zagrosbergen omedelbart nordöst om Nineve, det saknas dock referens till varifrån denna uppgift har hämtats. Men det är inte otänkbart, Nineve och omgivande område var enligt uppgift det första område utanför Anatolien där man bearbetade koppar.

DEN GHASSULISKA KOPPARÅLDERSKULTUREN I SÖDRA LEVANTEN (CA 4400/3800–3500 FVT)

Kalkolitikum, kopparåldern, startade i Levanten (Kanaan) omkring 4500 fvt (ca 3800 fvt enligt Britannica) när människor som hade med sig en redan utvecklad kunskap om metallbearbetning började invandra. De var enligt Wikipedia de skickligaste kopparsmederna i världen vid den tiden och deras metallarbeten liknade dem i den senare Maykop-kulturen i norra Kaukasien. Deras kultur kallas ghassulisk efter en utgrävningsplats, Teleilat el-Ghassul, i Jordandalen i dagens Jordanien. Alla ghassuliska bosättningar i södra Levanten etablerades på platser som inte var bebodda tidigare, ofta i utkanten av redan befolkade områden. Ghassulierna verkar alltså ha haft med sig en redan utvecklad kopparålderskultur, inga tidiga eller outvecklade stadier av kulturen har hittats i området. Man tror att dessa människor kom från ett område någonstans i södra Kaukasien och nordvästra Zagrosbergen. Ghassuliernas boplatser i Levanten var bebodda under en arkeologiskt sett relativt kort tid, förutom i fallet med Teleilat el-Ghassul där man har hittat åtta olika kulturlager, varav de sex översta anses vara ghassuliska. Det totala djupet av dessa lager är 4,5 meter.

Ghassulierna levde i små byar och ägnade sig åt jordbruk med bland annat sädesodling samt boskapsskötsel där man flyttade boskapen mellan olika betesmarker beroende på säsong. De var också skickliga på kopparframställning. Deras viktigaste koppargruva fanns i Wadi Feynan i dagens södra Jordanien. Man har vid utgrävningar sett att den utvunna kopparen sedan bland annat smältes vid bosättningar som tillhörde Beersheba-kulturen (ca 4200–4000 fvt) i Negev i dagens södra Israel. Beersheba-kulturen räknas som en fas i den ghassuliska kulturen. Ghassulierna använde förutom koppar även sten och horn till sina verktyg och de var del av ett stort handelsnätverk. Handelsrutter mellan Egypten och Levanten gick genom Negev och ghassulierna importerade elfenben och ett slags stora snäckor från Egypten. Elfenbensstatyetter som hittats i Beersheba-kulturen har samma motiv som man även har funnit i fördynastiska kulturer i övre Egypten. Man importerade också basaltskålar som troligen användes i religiösa sammanhang från Hauran-området i sydvästra Syrien samt snäckor som användes för dekoration från Röda havet och Medelhavskusten.

Ghassulierna bodde i helt eller delvis nedgrävda boningar och senare i trapetsformade byggnader av lertegel. Bosättningarna i Beersheba var i första fasen helt nedgrävda under jordytan, i den andra fasen byggdes halvt nedgrävda bostäder ovanpå de första och i den sista fasen byggdes husen helt ovan jord på stengrunder. Byggnadernas väggar kunde vara täckta av avancerade polykroma väggmålningar. Man tillverkade bland annat skålar på fot och hornformade dryckeskärl. Ghassulierna tillverkade också violinformade figuriner som liknade dem man har hittat i den sena Halaf-kulturen i norra Mesopotamien. De begravde enligt Wikipedia sina döda i dolmen, liknande den senare dolmen-kulturen i Kaukasien (s 122), och praktiserade dessutom sekundärbegravningar (begravningar där de döda grävs upp och sedan begravs på nytt).

Ghassulierna verkar ha övergett alla sina bosättningar omkring 3700–3500 fvt. Det skedde i samband med att proto-semiter (martu-folk, amoriter) kom till södra Levanten från syriska Levanten. Den ghassuliska (sena kalkolitiska) perioden följdes i området av tidig bronsålder, som i Främre Orienten räknas från cirka 3300 fvt. Man känner inte till mycket om hur denna övergång skedde men vissa traditioner inom keramiktillverkning, flintbearbetning och metallurgi verkar ha förts vidare från ghassulierna in i den tidiga bronsåldern.[2]

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Nineveh

[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Ghassulian, https://en.wikipedia.org/wiki/Beersheba_culture

DEN GHASSULISKA STJÄRNAN

En modern reproduktion av den ghassuliska stjärnan i muralmålning från Teleilat el-Ghassul. Källa: Wikipedia.

Den ghassuliska stjärnan var centrum i en serie av väggmålningar som jesuitiska arkeologer utsända av Påvliga bibelinstitutet (Pontifical Biblical Institute) i Rom upptäckte 1929–1939 och 1959 i en grotta i Teleilat el-Ghassul som ligger i Jordandalen cirka fem kilometer norr om Döda havet. Muralmålningarna skadades svårt när jesuiterna bröt loss dem och förde dem till Påvliga bibelinstitutets samlingar i Jerusalem. En del, den med stjärnan, hamnade i ett lager i Rockefeller Museum i östra Jerusalem medan en annan sektion, som upptäcktes på 1970-talet, hamnade i Jordaniens Nationalmuseum i Amman.

Eftersom dessa målningar var helt unika är det som hände som jag ser det en skandal, det hade naturligtvis varit mycket bättre om man hade lämnat fyndet på sin plats och gjort allt för att skydda det. Vem vet vad man hade kunnat upptäcka med dagens eller framtidens teknik som jesuiterna på 1930-talet inte alls lade märke till? Anledningen till helgeråret är väl att dessa målningar var en del av en ”hednisk” kultur som de kristna alltid har sett ner på och försökt utplåna under historien. Idag ser vissa forskare målningarna som en avspegling av en enhetlig religion och menar att de avbildade en primitiv solkalender. Stjärnan med åtta armar som omgavs av maskerade figurer och djur skulle ha visat att solen vördades som en betydelsefull gud.[1]

Som jag ser det är det troligare att den åttaarmade stjärnan inte symboliserade solen utan himmelsgudinnan som härskade över hela himlavalvet. Den åttaarmade stjärnan var alltid Inannas symbol i Mesopotamien och den ghassuliska kopparålderskulturen i södra Levanten var enligt forskarna resultatet av en utvandring från en moderkultur i södra Kaukasien. I Ein Gedi på västra stranden av Dödahavet har man hittat resterna av ett ghassuliskt tempel från omkring 3500 fvt. Det var ett monumentalt byggnadsverk för sin tid med en cirkulär central samlingsplats. Orienteringen av templets portar och dess belägenhet mellan två källor anses tyda på att kulten var förknippad med vatten. Det fanns inga bosättningar i närheten utan templet verkar ha varit en samlingsplats för en större region. Platsen förstördes inte utan blev, liksom andra ghassuliska platser, övergiven. Templets inventarier fördes bort och en teori är att en undangömd samling föremål som upptäcktes 1961 i Nahal Mishmar, ungefär en mil söder om Ein Gedi, skall ha varit Ein Gedi-templets kultföremål. Oavsett om de 429 föremålen, av vilka 419 är av koppar, kommer från Ein Gedi eller från något annat tempel är de en unik samling som har använts i ghassuliska ritualer. Bland föremålen finns klubbhuvuden, spiror och små kronor.

[1] https://www.timesofisrael.com/mysterious-6000-year-old-star-mural-sees-first-daylight-in-jerusalem/

Ghassuliska kopparföremål från Nahal Mishmar, Hecht Museum, Haifa. Källa: Wikipedia.

DNA OCH ARTEFAKTER FRÅN PEQI'IN-GROTTAN I DAGENS NORRA ISRAEL

Den materiella kulturen under den sena kopparåldern i södra Levanten mellan ca 4500–3500 fvt är tydligt annorlunda än kulturen under både den föregående och den efterkommande perioden. Det är mycket ovanligt att man kan utvinna DNA från rester av människor från den här tiden och i detta klimat, men fynd från 600 individer i en grotta i Peqi'in utgör ett undantag. Norra Israel under sen kopparålder verkar inte ha definierats som ett ghassuliskt område av arkeologerna men samtidigt visar begravningssättet med sekundära begravningar, förvaring av ben i ossuarier samt likartade koppar- och elfenbensföremål på en stark kulturell koppling mellan den ghassuliska kopparålderskulturen längst ner i söder och den samtidiga kulturen i norra delen av södra Levanten. Vissa arkeologer verkar därför vilja se hela södra Levanten som en del av en och samma (ghassuliska) sena kopparålderskultur som plötsligt kom till området runt 4500 fvt och sedan försvann ungefär samtidigt i hela området runt 3500 fvt.[1]

I en artikel med titeln "Ancient DNA from Chalcolithic Israel reveals the role of population mixture in cultural transformation" av Harnley et al. som publicerades i Nature 2018 redovisas analyser av DNA från tjugotvå individer från Peqi'in-grottan. Analyserna visar enligt författarna att befolkningen i Peqi'in, som alltså tillhörde den sena (kalkolitiska) kopparålderskulturen i södra Levanten, var relativt homogen ur genetisk synvinkel. Man har modellerat deras ursprung som bestående av cirka 57% lokalt neolitiskt DNA från Levanten, 26% anatoliskt neolitiskt DNA samt 17% iranskt kalkolitiskt (kopparålders-) DNA.[2]

Det är viktigt att komma ihåg att det faktum att man har hittat DNA från dessa tre olika ursprungsgrupper inte betyder att a) ursprungsgrupperna var "oblandade eller b) att de blandades i Peqi'in. Den relativt stora andelen lokalt neolitiskt DNA från Levanten kommer naturligtvis mest sannolikt från människor som fanns i området redan innan 4500 fvt. Men inblandningen av anatoliskt neolitiskt DNA och iranskt kalkolitiskt DNA kan ha skett både genom separata invandringar från Anatolien och genom att invandrarna som kom med kopparåldersteknologin från någonstans runt Kaukasus/Zagros redan hade en blandning av anatoliskt neolitiskt DNA från de första bönderna i området (med ursprung i Anatolien) och "iranskt kalkolitiskt DNA". Detta s.k. iranska kalkolitiska DNA har i Wang 2019 visats vara ett mer allmänt spritt kaukasiskt genetiskt mönster som fanns i både Kura-Araxes, Maykop och "iranskt kalkolitiskt DNA" i Seh Gabi i Zagrosbergen (s 158).

Om man tittar närmare på analyserna av individerna från Peqi'in-grottan kan man se att de tolv männens Y-DNA i ett fall var E2 medan resten var T(1) eller T1a1a med undergrupper. Y-DNA E1 förknippas med de första bönderna och fanns i Levanten under neolitikum och jag antar att

---

[1] https://www.academia.edu/35552175/Cultural_Continuity_and_Changes_in_South_Levantine_Late_Chalcolithic_Burial_Customs_and_Iconographic_Imagery_An_Interpretation_of_the_Finds_from_Peqi_in_Cave

[2] https://www.nature.com/articles/s41467-018-05649-9

T1a1a och T1a1a2-CTS2214 från Peqi'in också tillhörde urbefolkningen där. När det gäller mtDNA, som alltså ärvs direkt från mor till barn, är bilden mycket mer komplex. I de tjugonio redovisade svaren på mtDNA från Peqi'in finns H, H4, HV1a1c, I6, J2a, J2a2, J2a2d, K, K1a, L1, N1a, Nb1, R0a, T, T1, T1a, T1a2, T2, T2g1a samt U6d. I Wang 2019 redovisas mtDNA från Kaukasien från kopparåldern (Kura-Araxes, Maykop etc.) som tillhörde HV, I5, J2a1, K1a4, K3, R1a, R1a1, T1a2, T2a1, T2c1, U, U1, U4a2, U4cq, U5a1, X2f.

Gemensamma eller näraliggande mtDNA hos dessa, visserligen ganska få, testade individer från Peqi'in i södra Levanten respektive Kaukasien under kopparåldern är alltså av typerna J2a/J2a1, K1a/K1a4, T1a2, T2/T2a1+T2c1. Detta tyder som jag förstår det på att människorna i Peqi'in (och antagligen hela kopparålderskulturen i södra Levanten) hade ett ursprung i norra Mesopotamien, östra Anatolien och/eller Kaukasien och att de, i alla fall kvinnorna, sedan hade blandat sig med inhemska grupper i södra Levanten. Det här är ett mönster som återkommer gång på gång när man tittar på resultat av tester av forntida DNA, de första böndernas kvinnor tog till sig män som var jägare-samlare i Europa, trattbägarna tog till sig R1a-män i Ukraina och kopparålderskvinnor från Kaukasien verkar alltså ha blandats med inhemska män i Levanten. Kvinnorna verkar ha varit de som förmedlade kultur och kunskap mellan olika grupper och det är därför inte konstigt att både kopparteknologi och Inannas åttaarmade stjärna fördes till södra Levanten från södra Kaukasien eller norra Mesopotamien under kopparåldern. Därför kan, som jag ser det, ghassulierna ha kommit från kopparålders-kulturen i östra Anatolien/norra Mesopotamien och orter som Arslantepe och Norşuntepe.

Enligt Harnley et al. (2018) var kopparålderskulturerna i Levanten, som till exempel ghassulierna, inte direkta förfäder till efterkommande bronsåldersgrupper i södra Levanten (som Ain Gahzal i Jordanien). Däremot kan de ha gett ett visst bidrag till bronsåldersgrupper i norra Levanten (som Sidon i dagens Libanon).

HATTUSA (HATTIERNAS HUVUDSTAD) OCH ALACA HÖYÜK I CENTRALA ANATOLIEN (TIDIG BRONSÅLDER)

Hattierna var en sannolikt inhemsk befolkningsgrupp i centrala och norra Anatolien (dagens Turkiet) som talade ett eget språk som inte tillhörde den anatoliska (indoeuropeiska) språkfamiljen. De allra tidigaste jordbrukarna verkar under tidig neolitisk tid ha undvikit detta skogstäckta område, den tidigaste bosättningen vid det som skulle bli staden Hattusa har daterats till 5000-talet fvt. Under de följande årtusendena ökade bosättningarna i norra Anatolien mycket långsamt. Men under tidig bronsålder, alltså under 2000-talet fvt, växte olika bosättningar i området till att bli politiska och religiösa centra som aktivt bedrev handel med varandra. Upptäckten av mineraltillgångar i norra Anatolien tros ha varit en av de faktorer som stimulerade denna utveckling. Hattiernas huvudort kom att bli Hattusa och ett av solgudinnan Arinnas viktigaste tempel fanns där. Det fanns också andra bosättningar i närområdet som klipptemplet vid Yazılıkaya och en stad vid den plats som numera kallas Alacahöyük. Under 1800- och 1700-talen fvt hade Hattusa växt till en betydande stad och assyrierna etablerade en handelsstation i ett eget separat kvarter i staden. Runt 1700 fvt förstördes och brändes Hattusa av kung Anitta som kom från en ännu ej identifierad plats kallad Kussara. Anittas far hade tidigare underkuvat hattiernas stad Kanesh (Neša). Anitta och hans far verkar ha tillhört en ny hettitisk maktsfär i området och hettiterna gjorde senare Hattusa till sin egen huvudstad.

Liksom i till exempel Sumer var olika städer i hattiernas rike knutna olika hattiska gudinnor eller gudar, där de viktigaste var solgudinnan Arinna (Wurunšemu, Eštan), hennes make åsk- och stormguden Taru/Tarhunna eller deras söner Telipinu (sädens gud), åsk- och stormguden i Narik/Nerik samt åsk- och stormguden i Zippalanda. Gudinnan Arinnas budbärare var örnen och hennes träd var äppelträdet. Hos de efterföljande hettiterna var Arinna/Arinitti rikets skyddsgudinna. Hon gav, tillsammans med sin make Tarhunna, legitimitet åt hettiternas kungar som också kröntes i hennes tempel. Hettiternas kungligheter tillbad solgudinnan Arinna genom dagliga böner vid

solnedgången, kungen var hennes präst och drottningen hennes prästinna. Omkring 1400 fvt förde hettiterna samman Arinna och den hurritisk-syriska gudinnan Hepat till en och samma gudinna.[1] Det fanns en nära överensstämmelse mellan hurriternas och hattiernas gudavärld och hettiterna verkar i sin tur ha tagit över hattiernas gudar.

ALACAHÖYÜK - TIDIGASTE KOPPARREDSKAP I ANATOLIEN

Hattiernas och de senare hettitiska erövrarnas namn på staden Alacahöyük är okänt. Platsen utvecklades kontinuerligt från kopparåldern och var centrum för en blomstrande hattisk kultur. De idag synliga arkeologiska resterna på platsen härstammar dock från den senare hettitiska tiden från omkring 1300-talet fvt.[2]

Violinformade gudinnefiguriner från Alacahöyük. Källa: Wikipedia.

En av tretton solskivor från gravar i Alacahöyük från tidig bronsålder. Källa: Wikipedia.

I tretton rika (”kungliga”) gravar från Alacahöyük daterade till cirka 2350–2150 fvt låg kropparna i fosterställning med sina ansikten riktade mot söder. De döda var rikt smyckade med magnifika brons- och guldföremål som fibulor (broscher), diadem och bältesspännen av guld samt bilder gjorda av hamrade guldblad. Man har också funnit standar gjutna i koppar med tjurar och hjortar som jag personligen gissar var symboler för tjurguden (Taru/Tarhunna) och solgudinnan (Arinna).

Europeiska arkeologer har spekulerat i att de ”kungliga” gravarna i Alacahöyük inte skulle ha byggts av den infödda hattiska folkgruppen utan av immigranter från ”kurgan-kulturen” i området runt Maykop i norra Kaukasien som skulle ha talat ett indoeuropeiskt språk. Man har enligt Wikipedia avfärdat tanken att dessa ”kungar” skulle ha varit hettiter eftersom ”kurgan-kulturen” inte har funnits bland talare av anatoliska språk som hettiter eller luwier.

Tankespåret verkar ha varit att de infödda hattierna inte skulle ha regerat sig själva utan att de ”kungar” som byggde de magnifika gravarna i Alacahöyük måste ha varit utifrån kommande indoeuropéer och att de måste ha tillhört ”kurgan-kulturen” i Maykop. Men jag har förstått att: 1) det inte fanns någon enhetlig indoeuropeisk kurgan-kultur utan att seden med gravhögar var vitt spridd i både Kaukasien och norr om Svarta havet bland olika grupper eller kulturer under oerhört lång tid. 2) det inte finns något som säger att kurganer skulle varit speciellt kopplat till människor som talade indoeuropeiska språk. 3) gravarna i Alacahöyük inte verkar ha varit kurgangravar utan schaktgravar som bland annat byggdes senare i Mykene och andra delar av Grekland från omkring 1600 fvt. Gravarna i Alacahöyük var så rika att de alltså enligt arkeologerna inte kunde ha byggts av hattierna utan av utifrån kommande ”indoeuropeiska kungar”, men det finns inga bevis för detta. Vad som egentligen skulle utmärka dessa ”indoeuropéer” är också mycket oklart, de skulle ha kommit från ”stäppen” och ”yamnaya-klaner” men varken människorna i Maykop eller hettiterna (som talade ett indoeuropeiskt språk) hade några spår av detta påstått ursprungliga stäpp- eller yamnaya-DNA. Maykop hade tvärt om enligt Wang et al. (2019) samma DNA som Kura-Araxes i södra Kaukasien och hettiterna hade enligt Skourtanioti et al. (2020) samma DNA som

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sun_goddess_of_Arinna
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Alaca_ Höyük

andra anatoliska grupper från samma tid med en hög andel DNA från de första anatoliska bönderna.

Det verkar trots allt som de magnifika fynden av föremål tillverkade av guld och elektrum från de ”kungliga” gravarna i Alacahöyük ändå av vissa (eller de flesta?) numera ses som hattiska, även om man på den engelska Wikipediasidan citerar arkeologer eller historiker som för fram teorin att de som begravdes i dessa rika gravar var ”kurgan-immigranter” från Maykop som talade ett indoeuropeiskt språk och blev kungar över den lokala hattiska befolkningen som inte talade ett indoeuropeiskt språk.

GUDINNEFIGURINERNA, HALAF-KULTUREN OCH KOPPARMETALLURGIN

Enligt den bild av centra med tidig kopparmetallurgi i Främre Orienten som jag har fått fram kan man se att denna kunskap verkar ha utgått från ett område i östra Anatolien och platser som Norşuntepe, Melid/Arslantepe och Ergani (s 197). Det här var ett bergsområde som låg nordost om de gamla jägarna-samlarnas stora kultplats i Göbekli Tepe som hade begravts omkring 8000 fvt. Jag tror personligen att det fanns en kontinuerlig utveckling från Göbekli Tepe-kulturen till Halaf-kulturen i samma område (ca 6100–5100 fvt). När jag sedan började sammanställa information om olika platser med tidig kopparmetallurgi lade jag märke till att det också ofta fanns rapporter om violin-formade figuriner från platser med tidig kopparanvändning som ghassuliernas område i södra Levanten och Alacahöyük i Anatolien (hattiernas område). Jag såg också en uppgift om att sådana violinformade figuriner har återfunnits redan så tidigt som i lager från den tidiga Halaf-kulturen. Den intuitiva känsla jag fick var att de violinformade gudinnefigurinerna var ett tecken på en gemensam kultur som hade koppling till kunskapen om kopparmetallurgi och att Halaf-kulturen och dess direkta efterföljare var del av denna gemensamma kultur. Detta betyder inte att gudinnefigurinerna hade en direkt koppling till just kunskapen om kopparmetallurgi utan att kopparmetallurgin i Främre Orienten verkar ha växt fram i Halaf-kulturen, som redan från det tidigaste skedet bland annat skapade dessa violinformade gudinnefiguriner.

De arkeologiska benämningarna på perioder under senare delen av neolitisk och efterföljande koppar och bronsålder i Mesopotamien bygger som vi sett främst på studier av förändringar i keramiktillverkning vilket lett till definitioner och avgränsningar av Hassuna-, Samarra-, Halaf- och Ubaidkulturerna. Men det var i allmänhet samma grupper av människor som levde vidare i ett visst område från till exempel Halaf-kulturen till Ubaid-kulturen, och tillväxten av kunskap om till exempel metallhantering avbröts inte mellan de gränser mellan olika perioder som definierats genom studier av olika sätt att tillverka och dekorera keramik.

I en doktorsavhandling med titeln ”Embodiment of the Halaf: Sixth Millennium Figurines from Northern Mesopotamia” (2014) gjorde forskaren Ellen Harriet Belcher en detaljerad genomgång av de olika typer av figuriner från Halaf-kulturen som man har hittat i Anatolien och Syrien. Hon skriver i avhandlingen att det område där Halaf-kulturen fanns, och som idag ligger i både Turkiet, Syrien och Irak, inte var uppdelat efter vår tids nationella gränser utan utgjorde ett enhetligt kulturområde. Tydligen har man inte studerat Halaf-kulturen speciellt ingående förrän från 1990-talet och framåt och på grund av krig och andra konflikter i området har det varit mycket svårt att alls göra några studier under 2000-talet.

Keramik från Halaf-kulturen har återfunnits inom ett stort område över norra Irak och Syrien och in i sydöstra Turkiet och genom relativa dateringar av keramik tillsamman med C14-dateringar av organiskt material från samma nivåer som Halaf-keramik har man sett att denna period eller kulturhorisont varade under hela 5000-talet fvt. Keramik från Halaf-kulturen har hittats så långt västerut som i Mersin/Yumuktepe i sydöstra Anatolien, så långt österut till dagens gräns mellan Irak och Iran, så långt norrut som vid Van-sjön på det anatoliska höglandet och så långt söderut som i Damaskus-området i Syrien. Halaf-kulturen har därför av vissa setts som den första kultur som omfattade hela Mesopotamien men man har nu också enligt Belcher förstått att den materiella kulturen under Halaf-perioden hade många lokala, regionala och kronologiska varianter.

Det finns enligt Belcher ännu ingen sammanställning som beskriver hela spannet av arkeologiska fynd från Halaf-perioden och därmed finns det inte heller någon tydlig definition av vad som egentligen kännetecknar denna period. I senare forskning (2013) ifrågasätts den arkeologiska berättelse som har skapats om Halaf-kulturen som en homogen kultur, även om man tydligen kan se en långsam utveckling under perioden mot mer enhetlighet. Men det fanns också kontinuerliga lokala utvecklingar och experiment beträffande både material och utförande av färdiga objekt. Belcher har i sin doktorsavhandling valt att modellera samspel, kommunikation och utbyte mellan platser och nivåer inom Halaf-kulturen baserat på fynd av figuriner i stället för keramik.

Under 5000-talet fvt fanns enligt Belcher hundratals små jordbruksbyar som var spridda över de beboeliga trakterna i Mesopotamien. Sådana byar passerades av nomadiska och halvnomadiska grupper under deras säsongsbundna vandringar som också bar med sig varor, idéer, råmaterial och kunskaper mellan olika platser. Människoliknande figuriner var enligt Belcher en integrerad del av livet i dessa jordbruksbyar. Hon har i sin forskning katalogiserat en grupp av 197 sådana antropomorfa figuriner från Halaf-perioden som har upptäckts i Syrien och Turkiet.

Figurinerna var små, de flesta som återfunnits är mindre än 10 cm, och de flesta tillverkades också av lera även om några få tillverkade av sten har hittats. Lerfigurinerna dekorerades med inskärningar och/eller färg. Unga kvinnor är mest förekommande även om ett fåtal har identifierats som män. I vissa fall föreställer de också bara en viss kroppsdel. På vissa är bröst, blygd och ögon förstorade och noga dekorerade. I bilden nedan som hämtats från Belchers avhandling finns exempel på olika typer av figuriner från tidig respektive sen Halaf-period i Anatolien och Syrien men hon hade inte kunnat få tillgång till motsvarande material från Irak och hon skriver att forskningsarbetet måste fortsätta genom att även fynd av Halaf-figuriner från dagens Irak studeras.

Exempel på figuriner från Halaf-perioden. Källa: Belcher, ”Embodiment of the Halaf: Sixth Millennium Figurines from Northern Mesopotamia” (2014).

De violinformade figurinerna som Belcher har klassificerat som typ (LH. ovan) är i allmänhet flata och har alltså ofta en violin- eller timglasform. Många av denna typ är tillverkade i sten och har ibland inristade konturer av blygdområdet samt linjer vid hals och/eller midja men många är också odekorerade. Bröst är ofta antydda genom de böjda armarna men kan också var ditsatta. Typ finns lika ofta i tidiga som sena Halaf-nivåer och många liknande detaljer återkommer i olika kombinationer på dessa figuriner under hela perioden.

Belcher vill koppla figurinerna till den mänskliga kroppen och hur den användes och dekorerades under Halaf-perioden, vilket som jag ser det i så fall skulle vara tecken på en dyrkan av den fertila kvinnokroppen. Men jag vill personligen i stället se dessa figuriner som en grundläggande och genomgående dyrkan av modergudinnan, Alltets moder, som föder gudar och människor och som när allt och alla från sina givmilda bröst. Jag tyckte mig alltså se förekomsten av violinformade figuriner på platser som var förknippade med tidig kopparmetallurgi som tecken på att de tillhörde samma kulturområde med rötterna i Halaf-kulturen. När jag studerar Belchers exempel på figuriner i bilden ovan får jag också intrycket att den överordnade kulturen var kopplad till dyrkan av modergudinna och att denna kultur var spridd långt utanför det område där man har hittat keramik av Halaf-typ.

Typerna LH1a och LH1ci ovan från Halaf-kulturen motsvaras i hög grad av liknande figuriner från Samarra-kulturen från samma period som Halaf, alltså mellan ca 6100 och 5000 fvt (s 76). I Çatalhöyük i centrala Anatolien har man hittat statyetter med den sittande modergudinnan på lejontronen från omkring ca 6000 - 5500 fvt (s 73). I den första neolitiska Sesklo-kulturen i dagens Grekland fanns samma slags modergudinna som håller fram de närande brösten (ca 5000- - 4000-talet fvt) som i Halaf-kulturen (s 89). Jag tror personligen att man skulle kunna karaktärisera den övergripande kulturen under den neolitiska tiden som en kärlek till modergudinnan som föder och när allt levande. Hon hade dyrkats bland alla jägare-samlare i Europa redan från Aurignacien- och Gravettien-perioderna för mellan 40 000 och 20 000 år sedan, vilket bland annat gudinnan från Hohle Fels visar (s 41). Kopplingen mellan modergudinnan, det nya livet och solen vid vårdagjämningen samt lejonet som man kan se genom statyetten av modergudinnan från Çatalhöyük skapades som jag ser det under den tidiga neolitiska tiden när vårdagjämningen kom i Lejonets stjärnbild (s 72). Jag tror att figurinerna med modergudinnan, om de var violinformade eller såg ut på något annat sätt, var en gemensam symbol för liv, näring och beskydd från himlen som fanns i alla neolitiska samhällen i både Europa och Främre Orienten. Senare, under Uruk-perioden, var Lejonet på grund av jordaxelns precession förknippat med sommarsolståndet och gudinnan Inanna.

Det äldsta exemplet som jag har sett på en figurin som lyfter fram brösten på det sätt som arkeologer verkar ha hittat i mer eller mindre alla tidiga neolitiska kulturer och vidare framåt under flera tusen år, är från omkring 9000–7000 fvt och har hittats i Tell Fekheriye i Syrien. Denna fyndplats ligger i Khabur-flodens dalgång, alltså i det område som senare var Halaf-kulturens (ca 6100–5100 fvt) kärnområde och ännu senare hurriternas kärnområde.

Kvinnlig och manlig figurin (ca 9000–7000 fvt). Från Tell Fekheriye i Syrien. Källa: Wikipedia.[1]

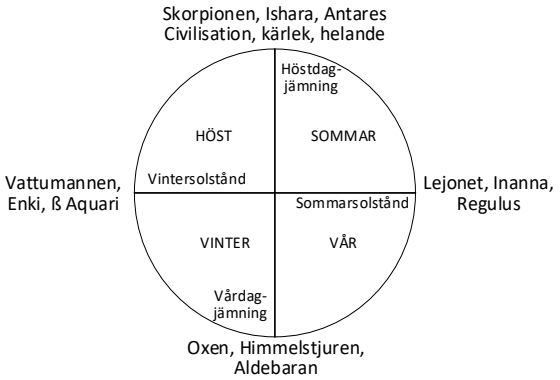
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Neolithic

URUK-PERIODEN I SUMER (CA 4100 – 2900 FVT) – NINHURSAGA, ENKI, INANNA

Uruk-perioden i Mesopotamien tillhör den för- och protohistoriska perioden under neolitikum, jordbruks-stenåldern. I Mesopotamien har arkeologer bland annat identifierat följande faser under den för- och protohistoriska perioden:

- Förkeramisk neolitisk A (PPNA) (ca 10 000–8700 fvt)
- Förkeramisk neolitisk B (PPNB) (ca 8700–6800 fvt)
- Jarmo (ca 7500–5000 fvt)
- Hassuna- (ca 6000 fvt–? fvt), Samarra- (ca 5700–4900 fvt), Halaf-kulturerna (ca 6000–5300 fvt)
- Ubaid-perioden (ca 6500–4000 fvt)
- Uruk-perioden (ca 4000–3100 fvt)
- Jemdet Nasr-perioden (ca 3100–2900 fvt)

URUK-PERIODEN (CA 4100 – 2900 FVT) - UNIVERSUM ÄR I BALANS, ALLA GUDAR ÄR PÅ SIN RÄTTA PLATS OCH THUBAN ÄR POLSTJÄRNA

Dagjämningar och solstånd ca 3000 fvt. Polstjärna = Thuban.

I en mycket intressant artikel av John H. Rogers, ”Origins of the Ancient Constellations: I. The Mesopotamian traditions” (1998), berättas att avbilder av de företeelser som kan kopplas till de först definierade stora konstellationerna var oxen, lejonet, skorpionen och en ”vattuman”, en gud från vilken två stora vattenflöden strömmade. Dessa stjärnor eller konstellationer måste enligt honom ha identifierats i Sumer eller i Elam och de motsvarade de fyra ”solstånden” och ”dagjämningarna” under perioden omkring 4400–2200 fvt.[1]

Som vi såg tidigare utvecklades de tidiga neolitiska jordbrukskulturerna i norra Mesopotamien under Halaf-, Hassuna och Samarra-perioderna och därefter uppkom Ubaid-kulturen längst ner i söder vid Persiska viken omkring 6500 fvt (s 78). Ubaid-kulturen spreds tillbaka norrut där först en blandad Halaf-Ubaid-övergångsperiod uppstod (s 196). Ubaid-kulturen räknas därför mellan cirka 5300 och 4300 fvt i norra Mesopotamien där den avlöstes av den sena kopparåldern. Under Ubaid-perioden i södra Mesopotamien började man använda sig av konstbevattning och plog i jordbruket, dessa kunskaper kom från norr, möjligen från Samarra-kulturen. Under Ubaid-kulturen fanns inga städer i södra Mesopotamien men man började så småningom bygga stora tempelområden. I Tell al-'Ubaid, som fått ge namn åt perioden, har man funnit lämningar från mellan 5900 och 4300 fvt, bland annat ett tempel som var tillägnat gudinnan Ninhursaga.

Den period som följde efter Ubaid-perioden har döpts till Uruk-perioden efter den sumeriska staden Uruk. Uruk-period definierades, tillsammans med den föregående Ubaid-perioden, vid en

[1] Rogers, John H., Origins of the Ancient Constellations, Journal of British Astronomical Association 108, 1, 1998.

arkeologisk konferens i Bagdad 1930. Den exakta kronologin för Uruk-perioden är osäker, man vet dock att den omfattade det mesta av 3000-talet fvt.

Sumerernas ursprung är omdiskuterat, de kan ha varit samma människor som skapade de första jordbrukssamhällena i norra Mesopotamien och som sedan gradvis flyttade söderut eller också kan sumererna ha härstammat från en ursprungsbefolkning som levde nere vid Persiska viken sedan tidigare. Enligt andra teorier kan de ha invandrat från Afrika eller den indiska subkontinenten. Det faktum att deras språk, som vi kallar sumeriska, inte hade släktskap med några nu kända språk gör det svårt att förstå var de hade sitt ursprung. Enligt Wikipedia har man kunnat visa att keramiken från Ubaid-perioden i södra Mesopotamien kan kopplas till keramiken i Samarra-kulturen (ca 5700–4900 fvt) i norra Mesopotamien via en övergångsform som kallas Choga Mami. Människorna i Samarra-kulturen vid Tigris-floden var de första som började utveckla en primitiv form av konstbevattning och man har tydligast sett kopplingen till denna kultur i utgrävningar i Tell Awayli nära den sumeriska staden Larsa. Där fann man åtta arkeologiska lager av keramik från perioden före Ubaid som liknade keramiken från Samarra. Enligt en teori skulle jordbrukare från norr, som hade utvecklat ett organisationssätt centrerat runt tempel och som kunde få människor att samarbeta och utnyttja bevattningsteknik, ha spridit sig ner till södra Mesopotamien.[1]

Människorna i det sumeriska kulturområdet under Uruk-perioden trodde som det verkar hur som helst på samma gudavärld som människorna under den tidigare Ubaid-perioden, bland annat gudinnan Ninhursaga, och det finns som jag ser det ingen anledning att se dem som något annat än ättlingar till dessa, i alla fall i kulturellt avseende. I så fall var sumererna och deras språk ett resultat av samma slags blandning som människorna under Ubaid-perioden, en blandning av bofasta jordbrukare som kommit från norr, nomadiska herdefolk som bodde i tält och jägare-fiskare efter den arabiska kusten som bodde i vasshyddor.

SKRIVKONST, MATEMATIK OCH ASTRONOMI UTVECKLADES I INANNAS TEMPELOMRÅDE I URUK

Under Uruk-perioden, från omkring 4100 fvt, växte tidigare bosättningar med tempelområden till städer i södra Mesopotamien. Under det sena 3000-talet var Sumer uppdelat på många oberoende stadsstater som avgränsades med hjälp av kanaler och gränsstenar. Varje stad hade ett huvudtempel som var dedikerat till stadens särskilda gud eller gudinna. Där var ledaren överstepräst och samtidigt överhuvud för staden, de kallades en (i Uruk) eller ensi (i Lagash och Umma) och de var ledare för stadens viktigaste religiösa ritualer. Ursprungligen var gudarna och gudinnorna härskare (lugal) och deras representanter på jorden i form av översteprästinnor och överstepräster kallades alltså ”en” eller ”ensi”. Under Ur III (ca 2100–2000 fvt) kom dock härskaren i Ur att få titeln lugal, ”kung”, vilket alltså tidigare hade varit gudarnas titel medan hans guvernörer i olika städer fortsatte att kallas ensi.

Enligt de sumeriska kungalistorna, som skrevs ner när man hade utvecklat ett skriftspråk, ansåg man att de äldsta fem städerna, som skulle ha funnits före den stora floden, var Eridu, Bad-tibira, Larsa, Sippar och Shuruppak. Även Uruk räknades enligt dessa listor till de äldsta städerna men staden räknades alltså inte in bland de fem allra äldsta. Staden Uruk spelade en ledande roll under Sumers urbanisering på 3000-talet fvt. I slutet av Uruk-perioden, runt 3100 fvt, kan staden Uruk ha haft så många som 40 000 invånare och upp till 90 000 som bodde i stadens omgivning. Detta innebar att Uruk var världens största urbana område vid den tiden. Den sägenomspunne regenten (ensin) Gilgamesh skall enligt den sumeriska kungalistan ha styrt i Uruk under 2600-talet fvt. Uruk förlorade sin särställning som den främsta staden i Sumer runt 2000 fvt i samband med att det nysumeriska riket Ur III föll, men staden blev sedan en viktig provinshuvudstad under de babyloniska och assyriska imperierna under andra årtusendet fvt. Den fortsatte att vara bebodd genom alla efterföljande välden fram till seleukidernas (312–63 fvt) och parthernas (227–224 vt) imperier och därefter ända fram till kort före muslimernas erövring av området 633–638 vt.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sumer

Uruk växte och förändrades i flera olika faser under den s.k. Uruk-perioden (ca 4000–3100 fvt). Staden uppstod ur två mindre bosättningar från Ubaid-perioden som växte ihop och den genomkorsades av kanaler som utgjorde en förbindelseled med andra platser utefter Eufrat och med stadens omland. Kärnan i den ena bosättningen var det stora tempelområdet E-anna (himlens hus) som var tillägnat gudinnan Inanna och centrum i den andra bosättningen var ett tempel som var himmelsguden Ans område. Kulturen från Ubaid-tiden fortsatte utan avbrott under Uruk-perioden. E-anna, Inannas område, bestod av många byggnader med plats för verkstäder och det var avskilt från själva staden med en mur. Tempelområdet E-anna anses historiskt viktigt eftersom både skrivkonsten och monumental offentlig arkitektur skall ha uppstått där under Uruk-perioderna VI-IV, omkring 3400–3100 fvt. De tidigaste exemplen på kilskrift, och kanske även den tidigaste skriften överhuvudtaget i historien, har hittats vid urgrävningar av Inannas område E-anna i Uruk.

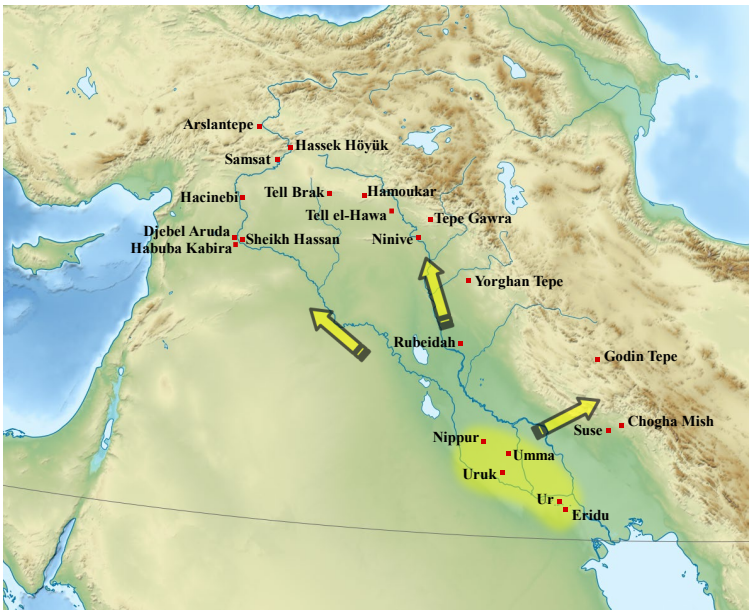
Lertavla från Uruk III (ca 3200–3000 fvt) där distribution av öl från ett förråd dokumenterades. Förvaras på British Museum. Källa: Wikipedia.

Även matematik och astronomi utvecklades i tempelkomplexen under Uruk-perioden. Bland teknologiska framsteg som man allmänt började använda sig av under 3000-talet fvt fanns drejskivan som revolutionerade tillverkningen av keramik. Denna massproduktion anses, tillsammans med att koppar blev mer använt, ha varit orsaken att den tidigare konstfullt dekorerade keramiken minskade i betydelse. Under den här perioden blev däremot cylindersigill med bilder vanliga.

Himmelsguden Ans område i Uruk var inte en ”egen stad i staden” som Inannas tempelområde, utan i stället en ziggurat (tempeltorn) som började byggas omkring 4000 fvt och som byggdes om under 14 olika efterföljande faser. På toppen av zigguraten byggdes det Vita templet omkring 3500 fvt. Det reste sig 21 meter över slätten och var täckt av skinande vit gips som måste ha gjort att det syntes lång väg. Templen i Sumer verkar både ha haft en religiös och en social funktion. Genom att man har hittat texter från tempelarkivet i Uruk från nybabyloniska rikets tid på 500-talet fvt har man sett att templen vid den tiden fungerade som ett centrum för att fördela ut förnödenheter till befolkningen och det är troligt att de hade en sådan funktion redan från förhistorisk tid i både Uruk och på andra platser i Sumer.[1] Man vet av olika forntida texter att skatt betalades i form av gåvor och offer till templen och det är troligt att överskottet som inte behövdes för att driva templen delades ut i form av gåvor från det aktuella templets gudinna eller gud. Ritualerna i templen beskrevs ofta som fester där det serverades måltider i gudinnans eller gudens namn.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Uruk

URUK-EXPANSIONEN (3000-TALET FVT)

Uruk-kulturens expansion under 3000-talet fvt. Källa: Wikipedia.[1]

Uruk-kulturens kärnland var södra Mesopotamien (Sumer) men den har även spårats till ett antal utgrävningsplatser som finns spridda över ett enormt område som omfattar hela Mesopotamien med angränsande områden upp till de centrala delarna av dagens Iran samt sydöstra Anatolien och norra Syrien. Bosättningar med Uruk-kultur utanför kärnområdet, ofta benämnda kolonier, verkar ha uppstått genom migrationer från moderkulturen i södra Mesopotamien. Fenomenet kallas Uruk-expansionen men inflytande från Uruk-kulturen har även spårats utanför dessa kolonier till andra områden i hela Främre Orienten. I de perifera områden som var mer direkt påverkade av Uruk-kulturen skedde en liknande utveckling som i kärnområdet i södra Mesopotamien, med en utveckling av urbana samhällen. Exakt varför och hur denna expansion av Uruk-kulturen till andra regioner skedde har enligt Wikipedia inte kunnat förklaras

SLUTET AV URUK-PERIODEN – URUK III OCH JEMDET NASR-PERIODEN (CA 3100–2900 FVT)

I slutet av Uruk-perioden, kallad Uruk III eller Jemdet Nasr-perioden (ca 3100–2900 fvt), började de lokala kulturerna i mer avlägsna områden att utvecklas mer självständigt i förhållande till moderkulturen i södra Mesopotamien. Jemdet Nasr-perioden, som tillsammans med Ubaid- och Uruk-perioden definierades vid en konferens i Bagdad 1930, uppkallades från en viktig fyndplats för artefakter från perioden. Jemdet Nasr-perioden var en lokal utveckling av Uruk-periodens kultur och begränsad till denna kulturs kärnområde i södra Mesopotamien. Jemdet Nasr-perioden karaktäriseras av en speciell slags vackert dekorerad en- och flerfärgad keramik. Det har dock senare visat sig att den materiella kultur som man inledningsvis trodde var unik för Jemdet Nasr-perioden också fanns under både den föregående Uruk-och efterföljande dynastiska perioden. Men perioden har trots det bedömts vara tillräckligt särpräglad för att ses som en egen avgränsad period. Sedan de första utgrävningarna i Tell Jemdet Nasr har man hittat spår av Jemdet Nasr-perioden vid många arkeologiska utgrävningar i Södra Mesopotamien i bland annat Shuruppak, Nippur, Ur och Uruk.

Jemdet Nasr-perioden har alltså definierats av en speciell slags dekorerad keramik. Dekoren är både geometrisk och föreställande, den består enligt Wikipedia av bilder av träd och djur som fåglar, fiskar, getter, skorpioner och ormar. Men denna målade keramik utgör bara en mycket liten del av fynden på olika platser och verkar ha varit förknippad med individer eller aktiviteter med hög status. I Jemdet Nasr har man enbart hittat denna slags keramik i samband med den stora centrala byggnaden/templet.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Uruk_period

Ekonomin under Jemdet Nasr-perioden verkar i huvudsak ha byggt på jordbruk, boskapsskötsel med hjordar av får och getter samt småskalig handel. Man har hittat väldigt få ädla stenar eller exotiska varor från andra områden utanför södra Mesopotamien. Den likartade keramiken i hela området i södra Mesopotamien visar dock på intensiva kontakter mellan olika lokala samhällen. Detta förstärks av ett sigill från Jemdet Nasr som listar ett antal identifierbara städer inklusive Ur, Uruk och Larsa. Jemdet Nasr var samtida med den tidiga Nineve V-perioden i norra Mesopotamien och den tidigaste proto-elamitiska perioden i dagens sydvästra Iran. Enligt arkeologer skall Jemdet Nasr-perioden i Sumer ha delat kännetecken, som början till byråkrati och ojämlikhet, med de samtida samhällena i Nineve och Elam.[1]

DE ÄLDSTES RÅD LEDDES AV EN PRÄSTINNA ELLER PRÄST

Under Uruk-perioden styrdes städerna från deras huvudtempel. Enligt Wikipedia, som hänvisar till en bok av Thorkild Jacobsen från 1976 med titeln ”The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion”, skall ledningen av templen och därmed städerna ha bestått av ett råd av äldste som biträdde en ledare som kallades ”en”. Denna ”en” var templets överstepräst/prästinna och man tror att personen var man om templet var tillägnat en gudinna och kvinna om templet var tillägnat en manlig gud. De äldstes råd förknippas numera ofta med berättelserna i Gamla Testamentet där man inte alls får en känsla av att de skulle ha bestått av både män och kvinnor och att ledaren lika ofta kunde ha varit kvinna som man. Ett exempel på kvinnor som ledare är den tredje dynastin i Kish (ca 2500–2300 fvt) som i de sumeriska kungalistorna startar med en ”kung” i form av en kvinna med namnet Kubau som på Wikipedia beskrivs som ”en tidigare föreståndare för en taverna (ölkrog)”. Hon skall senare ha förgudats som gudinnan Kheba. Kheba var samma gudinna som Hebat som var hurriternas modergudinna under bronsåldern, känd som alltings moder. Hebat var mycket populär och enligt Amarna-breven från 1300-talet fvt skall en egyptisk befälhavare i Jerusalem vid den tiden ha hetat Abdi-Heba, vilket sannolikt betyder ”Hebats tjänare”. Min tolkning av historien om Kubau, den första ”kungen” i den tredje dynastin i Kish, är att hon var prästinna för gudinnan Kheba/Hebat och i den rollen både var ansvarig för de religiösa festerna där öl var en viktig del av gåvorna och var ledare för stadsstaten Kish.

VIDAREUTVECKLING AV KILSKRIFTEN

Vid sidan av den speciella keramiken innebar Jemdet Nasr-perioden att kilskriften utvecklades vidare. De tidigaste lertavlorna med skrift har hittats i Uruk och Kish och denna ursprungliga skrift bestod av bildtecken. I början av Jemdet Nasr-perioden hade denna tidiga skrift redan genomgått flera förändringar mot enklare och mer abstrakta tecken och så småningom uppkom kilskriften som inledningsvis enbart användes för administrativa ändamål - för att räkna föremål. Man använde två olika system för räkning, ett sexagesimalt system baserat på 60 för djur och människor och ett bi-sexagesimalt system för ting som säd, ost, fisk etc. Detta var en vidareutveckling, eller kanske snarare förenkling, från Uruk-perioden under 3000-talet där man har hittat lertavlor i Uruk med så mycket som tolv olika räknesätt beroende på vad det var som räknades.

Från omkring 2600 fvt hade de många bildtecknen generaliserats till kilskrift, men kilskriften fortsatte att samexistera med den äldre skriften som byggde på bildtecken. Bildtecknen hade med tiden förenklats men omfattade trots det flera hundra tecken. Perioden från 2500-talet till 2300-talet fvt kallas det sumeriska språkets klassiska period. Under Ur III (ca 2100–2000 fvt) hade skrivtecknen blivit helt abstrakta kilskriftstecken. Den sumeriska kilskriften anammades också av semitisktalande grupper i bland annat Ebla i Syrien och Akkad i Mesopotamien från omkring 2500 fvt.

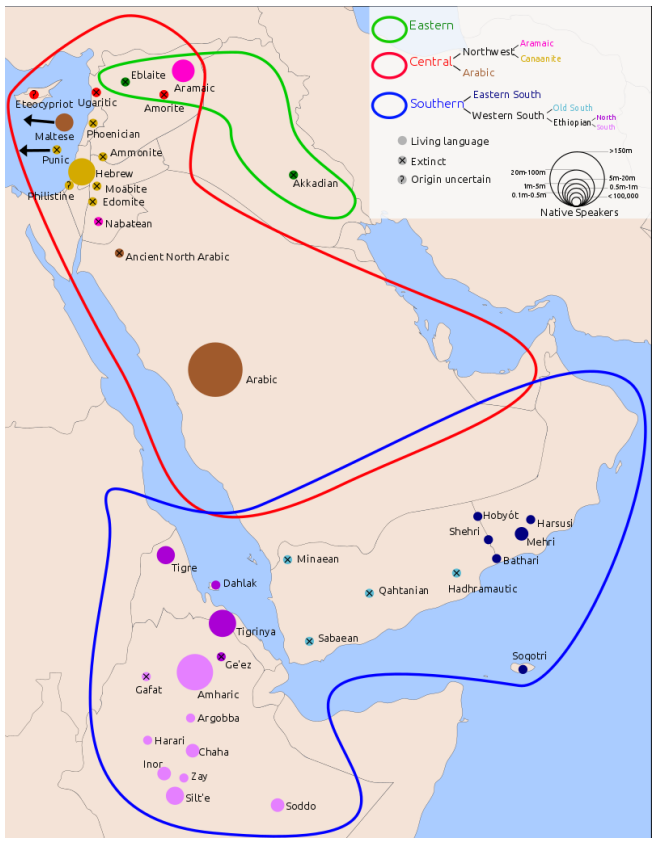
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Jemdet_Nasr_period

SEMITISKA SPRÅK OCH RIKEN I LEVANTEN OCH MESOPOTAMIEN (FR CA 3000 FVT)

DE AFROASIATISKA SPRÅKEN

Under 2000-talet fvt blev grupper som talade östsemitiska språk eller dialekter dominerande i bland annat Ebla, Mari och Akkad, de östsemitiska språken var inte släkt med sumeriska utan tillhörde den afroasiatiska språkfamiljen. Afroasiatiska språk är en stor språkfamilj bestående av omkring 300 olika språk som främst talas i Sydvästasien, Nordafrika, på Afrikas horn och söder om Sahara. I äldre källor kallas dessa språk bland annat för hamito-semitiska språk efter Bibelns historier om Noas söner Sem, Ham och Jafet som skulle ha gett upphov till de första folken som befolkade jorden efter den stora floden. Den afroasiatiska språkgruppen inkluderar flera viktiga forntida språk som forntida egyptiska, akkadiska, bibelhebreiska och gammalarameiska. Det mest spridda afroasiatiska språket idag är arabiska som tillhör den semitiska språkfamiljen. Förutom den semitiska grenen av den afroasiatiska språkgruppen finns alla andra grenar av den afroasiatiska språkgruppen i Afrika varför ursprunget till den semitiska språkgruppen (ursemitiskan) enligt den mest spridda hypotesen fanns i Afrika. En hypotes är att ursemitiskan kom till Mellanöstern från Afrika under den sena neolitiska perioden och att den hade nått Arabiska halvön omkring 3000-talet fvt. Enligt en alternativ hypotes uppstod de afroasiatiska språken i Mellanöstern och den semitiska grenen blev kvar där när förfäderna till de andra fem eller fler grenarna utvandrade till Afrika. Enligt de tidigaste skriftliga källorna från mitten av 2000-talet fvt anlände de semitisktalande akkaderna och amoriterna till Mesopotamien från öknarna i väster och då fanns det troligen redan talare av semitiska dialekter på orter som Ebla i Syrien.[1]

SEMITISKA SPRÅK

Syd- (blått), central- (rött) och östsemitiska (grönt) språk. Källa: Wikipedia.

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Semitiska_språk

Redan från medeltiden hade västerländska lärde sett likheten mellan hebreiska, arabiska och arameiska och Guillaume Postel publicerade en jämförande studie av ord i dessa tre språk 1538. Men termen ”semitiska språk”, från den bibliske Sem som skulle ha varit en av Noas söner, skapades först på 1780-talet vid Göttingens universitet. Enligt denna definition skulle hebreiska, arabiska och arameiska samt språk som var nära besläktade till dessa tillhöra samma semitiska språkfamilj. Detta möttes naturligtvis med kritik från människor som lutade sig mot det faktum att Sem enligt Bibeln var hebréernas förfader medan Ham var kananéernas och att semitisk hebreiska och kananeisk arameiska därför inte kunde tillhöra samma språkfamilj.

Fritz Hommel föreslog 1883 att de semitiska språken skulle delas upp i öst- och västsemitiska undergrupper. Inom den östsemitiskt gruppen har man identifierat tre språk; språket i stadsstaten Ebla i dagens norra Syrien, det akkadiska språket i Sumer-Akkad samt språket i stadsstaten Kish i Mesopotamien. Alla dessa språk är sedan länge utdöda. Man har genom arkeologiska fynd hittat exempel på de östsemitiska språken akkadiska och eblaitiska i texter från omkring 2900 fvt respektive 2400 fvt som skrevs med skriftspråk som utgick från sumerisk kilskrift. Den västsemitiska gruppen delades 1908 upp av Carl Brockelmann i nordvästsemitiska (kananeiska och arameiska språk) och sydvästsemitiska (arabiska och etiopiska språk). Brockelmann räknade språket i Ugarit, tillsammans med feniciska och hebreiska, till den kananeiska undergruppen. Idag vill dock vissa forskare räkna språket i Ugarit som en egen gren av de nordvästsemitiska språken, på samma nivå som den kananeiska undergruppen. Även arameiska, som uppkom senare, räknas till den nordvästsemitiska gruppen. Vissa forskare har senare sett arabiska, som Brockelmann ville se som sydvästsemitiskt, som närmare besläktat med de nordvästsemitiska språken och dessa forskare har i stället fört samma nordvästsemitiska och arabiska till en grupp centralsemitiska språk.

De olika språken inom den kananeiska gruppen var mycket nära besläktade och sinsemellan förståeliga. Dit hörde bland annat amoritiska, edomitiska, hebreiska, ammonitiska, moabitiska, feniciska, hebreiska samt samaritisk hebreiska. Dessa språk talades i dagens Israel, Syrien, Libanon, palestinska områden, Jordanien, norra Sinaihalvön, vissa norra och östliga delar av Arabiska halvön samt i den sydöstra ytterkanten av Turkiet. Feniciskan spreds genom kolonier till kustområden i Tunisien (Karthago), Libyen och Algeriet och kanske också till Malta och andra öar i Medelhavet. Ett hybridspråk mellan västsemitisk kananeiska och östsemitisk akkadiska uppstod i Kanaan (dagens Israel, Jordanien och Libanon) under 1300-talet fvt. Arameiska, som först har belagts från 1100-talet fvt, ersatte sedan gradvis de östsemitiska och kananeiska språken i större delen av Främre Orienten, speciellt sedan det hade blivit det gemensamma språket i det stora nyassyriska imperiet (911–605 fvt).

I EBLA OCH MARI TALADES ÖSTSEMITISKA SPRÅK FRÅN CA 3 000 FVT

Kanaan, Ebla, Mari och Sumer. Källa: Wikipedia.

EBLA VAR ETT AV DE FÖRSTA KUNGADÖMENA I SYRIEN (FR CA 3 000 FVT)

Städer hade alltså vuxit fram i Mesopotamien under Uruk-perioden på 3000-talet fvt. Urbaniseringen ökade sedan också i västra Syrien, särskilt under andra halvan av 2000-talet fvt. På olika platser i Syrien uppstod tidiga statsliknande strukturer vilket man har förstått från texter från Ebla. Man började under denna period bygga stora tempel och monumentala gravar och det verkar ha uppstått rika och mäktiga lokala eliter. Mari och Ebla dominerade de historiska texterna från denna period och de utkämpade flera krig med varandra under 2300-talet fvt. Både Mari och Ebla hade semitisktalande befolkningar men lämningar därifrån uppvisar också ett stort sumerisk inflytande. De delade enligt Wikipedia egenskaper med kulturen i det östsemitiska Kish i Sumer men behöll samtidigt sina egna kulturella särdrag.

EBLA

Innan arkeologer upptäckten resterna av staden Ebla (Tell Mardikh) på 1960-talet trodde man inte att det hade funnits välorganiserade stadsstater med skriftspråk i Syrien under den tidiga bronsåldern. Det är därför först i källor efter 1970 som man finner referenser till kulturen i Ebla. Staden växte fram från omkring 3000 fvt och nådde sin höjdpunkt runt 2500–2400 fvt. Vid den tiden kan den ha kontrollerat ett rike som nådde norrut till Anatolien, österut till norra Mesopotamien och söderut till Röda havet. Ebla handlade under sin historia med de mesopotamiska staterna Sumer, Akkad och Assyrien, liksom med grupper i nordost (hurritiska områden). Genom att man hittat gåvor från egyptiska faraoner under utgrävningarna har också Eblas kontakter med Egypten bekräftats. Genom upptäckten av cirka 20 000 lertavlor med text på sumeriska samt ett tidigare okänt semitiskt språk som nu kallas eblaitiska, har man förstått att man i Ebla talade ett östsemitiskt språk som anses ha varit släkt med akkadiska men även hade koppling till västsemitiska språk.

Det första kungadömet i Ebla anses ha existerar mellan cirka 3000 och 2300 fvt. Eblas första kungliga palats verkar ha byggts på 2600-talet fvt och på 2500-talet inleddes ett krig med stadsstaten Mari som kom att vara i hundra år. Ebla förstördes för första gången omkring 2300 fvt och stadens kungliga palats med arkivet brändes, vilket gjorde att lertavlorna där brändes till keramik och på så sätt kunde bevaras. Det finns flera hypoteser om denna första ödeläggelse av Ebla. Enligt den tidiga teorin skulle staden ha förstörts redan cirka 2400 fvt av någon sydlig mesopotamisk makt som Eannatum av Lagash eller Lugalzagesi av Umma som påstods ha tagit makten i allt område ända fram till Medelhavet. Den akkadiska hypotesen stöder sig däremot på att både Sargon av Akkad

(r. ca 2334–2279 fvt) och hans sonson Naram-Sin (r. ca 2254 – 2218 fvt) påstod sig ha förstört en stad som kallades Ibla. En tredje hypotes säger att staden förstördes av Mari som hämnd för ett förödmjukande nederlag i ett slag några år tidigare. Ytterligare en teori säger att förstörelsen orsakades av en naturkatastrof omkring 2290 fvt.

Det andra kungadömet i Ebla omfattar perioden mellan cirka 2300 och 2000 fvt och avslutades med Eblas andra förstörelse någon gång mellan 2050 och 1950 fvt. Det andra kungadömet i Ebla fortsatte traditionerna från det första och var samtida med bland annat Gudea av Lagash och Ur III som man också verkar ha betalat tribut till. Orsaken till det andra kungadömets slut är okänd, det kan ha orsakats av en invasion av hurriter omkring 2030 fvt. Enligt en hurritisk-hettitisk legend hade Eblas kung väckt vreden hos hurriternas stormgud Teshub som därför förstörde staden.

Efter den andra förstörelsen återuppbyggdes Ebla snabbt efter en utarbetad stadsplan med gator i räta linjer och nya palats, tempel och befästningar av både den nedre staden och den övre staden (akropolen). Detta var starten för det tredje kungadömet (ca 2000–1600 fvt). Sannolikt befolkades detta kungadöme i huvudsak av amoriter, på samma sätt som det mesta av Syrien under den här tiden. Ebla förstördes på nytt av den hettitiske kungen Mursili I runt 1600 fvt och förvandlades till en liten by. Platsen var dock bebodd ända till 600-talet vt.

Under det första kungadömet kontrollerades ekonomin av palatset, man tog in jordbruksprodukter och distribuerade dem sedan till invånarna. Jordbruket var främst boskapsorienterat, palatset styrde över stora hjordar. Det har enligt Wikipedia uppskattats att Eblas invånare ägde runt 140 000 får och getter samt 9 000 nötboskap. Men staden fick också stora bidrag till sitt välstånd från handel, Eblas rikedom var lika stor som de rikaste sumeriska städerna och dess största handelsrival var stadsstaten Mari. Ebla handlade sannolikt främst med virke från de näraliggande bergen och textilier. Staden var del av ett stort handelsnätverk som sträckte sig från dagens Afghanistan till Cypern, som sannolikt nåddes via hamnstaden Ugarit. Den största delen av handeln skedde dock genom flodbåtar som färdades till Mesopotamien, främst till stadsstaten Kish. Under det tredje kungadömet hade man intensiva kontakter med Egypten och kuststäder i Kanaan/Fenicien som Byblos.

Under det första kungadömet i Ebla dyrkade man tydligen sina tidigare kungar som gudar. Man hade också en kult av främst nordvästsemitiska gudar i form av par av gudar och gudinnor som var gifta med varandra samt par av gudar som samarbetade, till exempel för att skapa kosmos. En tredje grupp av gudar var gudomliga par som i själva verket var en och samma gud men med olika namn. Till den första gruppen hörde Hadabal och hans hustru Belatu (”herrens hustru”), Rasap och hans hustru Adamma samt huvudguden Kura och dennes hustru Barama. Kura var ingen krigsgud utan en gud för fruktbarhet och välstånd, han var troligen del av en äldre religion som hade funnits före de semitiska och hurritiska religionerna i området. Till den tredje gruppen hörde planeten Venus som representerades av två bergsgudar, Shahar som morgonstjärnan och Shalim som aftonstjärnan. En kilskriftstext från Babylonierna daterad till 1581 fvt omnämner Venus, som kallas Nin-dar-an-na, ”den ljusa drottningen på himlen” och babylonierna visste uppenbarligen att morgon- och aftonstjärnan var samma företeelse som visade sig på morgon- respektive kvällshimlen under olika tider.

Människorna i det första kungadömet i Ebla dyrkade också den syriska kärleksgudinnan Ishara samt Ishtar, men Ishara var mycket viktigare än Ishtar. Andra gudar var bland annat den sumeriske solguden Utu, Ashtapi, Dagan, Hadad (Hadda) och hans hustru Halabatu samt solgudinnan Shipish. Stadens fyra portar var dedikerade till Dagan, Hadda, Rasap och Utu. Listan över gudar som man offrade till i Ebla omfattade omkring 40 olika gudar och gudinnor.[1] Kura, Ashtapi, Ishara, Adamma, Kubaba och Barama var gudar och gudinnor som, även om de först har spårats i skrift i Ebla, även dyrkades av hurriterna som i sin tur förde över dem till hettiterna. Från början anses

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ebla

dessa ha tillhört en äldre religion som fanns i området före både den semitiska och hurritiska kulturen.[1]

MARI

Mari låg öster om Ebla och var en semitisk stadsstat vid Eufrat som verkar ha byggts runt 2900 fvt med avsikt att fungera som en handelsstad och mellanhand mellan Sumer i syd och Ebla och Levanten i väst. Lite är känt om första kungadömet i Mari, staden övergavs i mitten av 2500-talet fvt men återuppbyggdes och blev huvudstad i en östsemitisk stadsstat strax före 2500 fvt. Detta andra kungadömet hade en stark koppling till den sumeriska kulturen och kom alltså att utkämpa ett långvarigt krig med Ebla, trots att man talade dialekter av samma östsemitiska språk. Mari förstördes under 2200-talet fvt av Akkad som därefter tillät att staden återuppbyggdes och som tillsatte en egen militärguvernör över staden. När Akkad besegrades tog de akkadiska militärguvernörerna över regeringsmakten för egen del och regerade i det tredje kungadömet fram till andra halvan 1800-talet fvt. Därefter blev Mari huvudstad för den västsemitiska amoritiska Lim-dynastin som regerade en kort tid. Under 1700-talet försämrades relationen med Babylonien och både Mari och Babylonien var involverade i ett krig med Elam runt 1765 fvt. Kungariket Mari invaderades av babyloniernas kung Hammurabi och omkring 1761 besegrades den siste kungen av Lim-dynastin i ett slag. Staden regerades sedan av babylonier och assyrier innan den övergavs under hellenistisk tid.

I Mari var man alltså inte sumerer utan talade en östsemitiskt dialekt som liknade den i Ebla, även om man var starkt influerade av den sumeriska kulturen. Kalendern, som byggde på kalendern i Ebla, baserades på solåret och var indelad i tolv månader. Skrivarna skrev på sumeriska och både konsten och arkitekturen i Mari var identisk med den i Sumer. Under den tredje, amoritiska, perioden var inflytandet från Mesopotamien fortfarande märkbart men kulturen var ändå tydligt västsemitisk med rötter i den nomadiska stam- och herdekultur som amoriterna hade med sig från väst. Templet fick en minskad roll och överskotten investerades i stället i palatset. Kvinnor verkar ha haft en ganska viktig roll, i alla fall regerade drottningen i kungens frånvaro och hade en överordnad administrativ makt över kungens högsta ämbetsmän.

I religionen i Mari dyrkade man både sumeriska och semitiska gudar och under den största delen av historien var Dagan den ledande guden medan Mer (Itur-Mer) var den främste skyddsguden som i stort sett inte har kunnat spåras utanför Mari. Andra gudar var den semitiska fruktbarhetsgudinnan Ishtar som var Venus som aftonstjärna och Athtar (Attar etc.), en manlig krigsgud som motsvarade Venus som morgonstjärna, samt den allvetande solguden Shamash (sumeriske Utu). Sumeriska gudar som dyrkades var bland annat Ninhursaga, Inanna, Dumuzi, Enki, Anu och Enlil. Man lade stor vikt vid profetior och det fanns profeter i templen som gav råd (profetior) till kungen och andra som deltog i de religiösa festerna.

I det första kungadömet i Mari har man hittat Syriens äldsta verkstad för tillverkning av hjul och staden var ett centrum för bronsmetallurgi. Det andra kungadömet i Mari baserades på både jordbruk och handel och man lagrade säden i gemensamma sädeslager varifrån den distribuerades bland befolkningen beroende på social status. Denna centrala organisation kontrollerade också boskapsflockarna i kungariket. Under den amoritiska tiden i Mari, från omkring 1800 fvt, återgick man till en äldre ekonomi som i hög grad byggde på bevattnat jordbruk. Man behöll också sin roll som en knutpunkt för handelsmän från Babylonien och andra riken. Genom de mer än 25 000 kilskriftstavlor som upptäcktes vid utgrävningar av Mari har man fått viktig kunskap om de olika politiska aktörerna i Mesopotamien och Syrien under andra årtusendet fvt. Genom dessa inskrifter vet man också att Mari under 1700-talet fvt var del av ett handelsnätverk som sträckte sig från Afghanistan i öst till Kreta i väst.

Utgrävningarna i Mari stoppades genom det syriska inbördeskriget som startade 2011. Utgrävningsplatsen kom att kontrolleras av det som på Wikipedia beskrivs som ”beväpnade gäng” och utsattes

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Aštabi

för omfattande plundring. I en officiell rapport från 2014 skrev man att plundrarna främst hade fokuserat på det kungliga palatset, de publika baden samt Ishtars och Dagans tempel.[1]

DE FÖRSTA ÖSTSEMITISKA REGENTERNA I KISH (CIRKA 3100 - 2300 FVT) (NINHURSAGA, ZABABA OCH INANNA)

Den östsemitiska proto-akkadiska Kish-civilisationens spridning tros ha bidragit till Uruk-periodens kollaps i Sumer. Enligt den sumeriska kungalistan sändes kungavärdigheten ner från himlen till staden Kish efter den stora floden, en översvämning av Eufrat som man genom arkeologiska undersökningar har tidsbestämt till cirka 2900 fvt. Men de första regenterna eller ”kungarna” i Kish enligt den sumeriska kungalistan var som jag ser det i själva verket astrala gudar, personifikationer av de bilder man såg på stjärnhimlen. Enmebaragesi, som enligt den sumeriska kungalistan var den tjugoförsta kungen i Kish och som enligt den skall ha underkuvat Elam, är den förste vars namn har bekräftats genom arkeologiska fynd. I litterära texter från Mesopotamien framställdes han som samtida rival till Uruks tidiga regenter fiskaren Dumuzi och hjälten Gilgamesh. Den tredje dynastin i Kish (ca 2500–2330 fvt) startade enligt den sumeriska kungalistan med en kvinna, Kubau (s 212). När man börjar närma sig historisk tid blir regeringstiderna kortare i den sumeriska kungalistan och uppenbarligen nämner den nu verkliga människor som regenter och inte astrala himmelsgudar.

Kish låg cirka 8 mil söder om dagens Bagdad i Irak. Enligt Britannica var det heliga bergets gudinna, den stora modergudinnan Ninhursaga, stadens skyddsgudinna. Genom utgrävningar har man bland annat dokumenterat en ziggurat tillägnat stadsguden Zababa och ett tempel tillägnat gudinnan Inanna. Zababa framställdes först som Inannas make och, särskilt efter den gammalbabyloniska tiden, som gudinnan Babas partner. Zababa var en krigisk gud som var kopplad till lejonet, som var Inannas symbol, och han avbildades bärande på en klubba eller hammare, en pilbåge eller en stav krönt med ett örnhuvud. På babyloniska gränsstenar var Zababas symbol ett gam- eller örnhuvud, en symbol som fanns redan på relieferna i Göbekli Tepe (s 62). Sina symboler i form av lejonet, stridsklubban eller hammaren delade Zababa med andra krigiska gudar som Ninurta, Ningirsu och Ishtar som var en semitisk variant av Inanna men som till skillnad från Inanna inte bara var en kärleksgudinna utan också en krigsgudinna. Zababa påstods under gammalbabylonisk tid vara make till Ishtar, på samma sätt som han hade varit make till den sumeriska Inanna. Under Sargon av Akkad slogs Zababa efter Sargons erövring av Kish samman med Ilaba, som var Sargons personlige gud.

Zababas tempel i Kish byggdes om av flera kungar, bland annat Sumu-la-El, Samsu-iluna och Hammurabi (ca 1792–1750 fvt). Efter den gammalbabyloniska tiden minskade Kish i betydelse och byggnaderna förföll, Zababas tempel räddades och restaurerades dock under den kassitiska dynastin (från ca 1600 fvt). Under det första årtusendet fvt genomförde Nebukadnessar II ytterligare en fas av restaurering av Zababas tempel. Ett tempel till Zababa byggdes i Ur under den gammalbabyloniska perioden. Zababa hade också ett tempel i Uruk och en plats i Ešarratemplet i Assur under den nybabyloniska perioden. Han benämndes ibland som son till Assur, den högste guden i assyrisk mytologi och Assyriens skyddsgud.

Namnet Zababa användes under andra årtusendet fvt i form av sitt akkadiska logogram för olika hettitiska krigsgudar, bland annat den gud vars hattiska namn var Wurunkatti, denna gud hade också samma attribut som Zababa i form av lejonet och klubban. Andra gudar som betecknades med Zababas logogram var de hettitiska och luwiska gudarna Hašamili, Iyarri och Zappana samt de hurritiska gudarna Aštabi, Hešui, and Nubadig.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mari,_Syria
[2] https://sv.wikipedia.org/wiki/Zababa

AMORITERNA – VÄSTSEMITISKTALANDE NOMADER SOM LEVDE VÄSTER OM EUFRAT (2000-TALET FVT)

Amoriterna var nomader som talade en västsemitisk dialekt och som levde väster om Eufrat i det område som utgör dagens Syrien. Deras äldsta historia kan spåras tillbaka till 2000-talet fvt och de omnämns för första gången i sumeriska källor på 2400-talet fvt. Sumererna och akkaderna kallade dem Mar.tu (”(de) från väster”), Amurru (troligen härlett från aburr, betesmark) och Amar. De beskrevs av sumererna som ociviliserade nomader med en speciell anknytning till ”Amoriternas berg” som skall ha varit det bergiga området Jebel Bishri väster om Eufrat vid kusten i nordöstra Syrien. I texter från kungadömet Ebla beskrevs Martu-folken som en från Eblas egna befolkning separat folkgrupp som levde i flodområdet vid mellersta och övre Eufrat i norra Syrien. Amoriterna började massinvandra till Mesopotamien på 2200-talet fvt och de skall ha varit en viktig faktor bakom det nysumeriska rikets (Ur III) fall runt 2000 fvt. Under andra årtusendet fvt tog de makten i sumeriska stadsstater som Isin, Larsa, Eshnunna och Kish. De bildade också nya kungadömen, där Babylonien kom att bli det mest betydelsefulla. Under det första årtusendet fvt försvann folkgruppen ur historien och assimilerades troligen av assyrierna.[1]

Amoriterna omnämns i Bibeln som ett folk som levde i Kanaan under Abrams (Abrahams) tid där, han uppskattas efter uppgifterna i Tanak/GT till att ha levt omkring 2000 fvt. Amoriterna kallas för amoréer i Bibeln och i 1 Mos 15 berättas hur Herren slöt ett förbund med Abram och utlovade hela Kanaans land, ända från Nilen till Eufrat, till hans ättlingar. De skulle besitta alla folkgruppers landområden i det utstakade territoriet, bland annat hettiternas, kanaaneernas, girgasheernas och amoreernas (amoriternas) landområden och utrota alla tidigare invånare i dessa områden. Abrams ättlingar skulle enligt förbundet först bli slavar i Egypten i 400 år men skulle sedan återvända efter tre(?) generationer och ”först då har amoreerna fyllt sina synders mått” enligt Tanak/GT.

Girgasheerna skall alltså, liksom amoriterna, enligt Tanak/GT ha bott i Kanaan när Abraham kom dit. I Josua 24:11 nämns de också bland de folk som Joshua skall ha jagat undan. Det är oklart vad det var för folk som kallas girgasheer i Tanak/GT i Bibeln. Ett förslag är att de var ”qaraqisheer”, en anatolisk stam som var lierad med hettiterna i deras krig mot Ramses II (r. 1279–1213 fvt). Enligt Wikipedia skulle slutet av namnet på girgasheerna i Bibeln kunna tyda på ett hurritiskt ursprung.[2]

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Amoriter
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Girgashites

OMRÅDET KANAAN

Betydande kananitiska stadsstäder under bronsåldern. Källa: Wikipedia.

Kanaan är en forntida beteckning på det område i den bördiga halvmånen som ligger vid till Medelhavskusten och som idag motsvarar västra Syrien, Jordanien, Israel, Gaza och Västbanken. I Bibeln används beteckningen Kanaan om den södra delen av det historiska Kanaan med områden som Filistén (Palestina) och det forntida Israel. Beteckningen kananéer används i 1 Mos 15 för ett av de folk som skulle utrotas av israeliterna, tillsammans med andra grupper som jevuseer (invånare i Jerusalem) och refaeer som också bodde i Kanaan. Genom arkeologiska utgrävningar har man konstaterat att den gamla israelitiska kulturen var en del av den kananeiska kulturen, trots att de kananeiska invånarna enligt Bibeln skulle ha utrotats av de inmarscherande israeliterna. Längre norrut i Kanaan fanns enligt Bibeln fenikier i Fenikien (Fenicien) med städer som Tyros och Sidon. Dessa områden verkar inte ha funnits med i Herrens ursprunglig plan för folkmord i Kanaan som den förmedlas i 1 Mos 15, men i Jesajas och Jeremias profetior förbannas även dessa områden i de grövsta ordalag.

Det hela är förvirrande, men så skrevs också Tanak/GT långt efter andra årtusendet fvt när Kanaan hade varit ett viktigt geopolitiskt område som Egypten, hettiterna och Mitanni stred om. Bibeln är en rent politisk produkt. Jakob, som fick byta namn till Israel, och hans efterkommande i form av de israeliter som skall ha invandrat och utrotat alla andra som redan bodde i Kanaan har som jag ser det aldrig funnits. Det är också mycket svårt att hitta information om det verkliga forntida Israel, det är ett ämne som helt dränks av alla påstått ”historiska” fakta som hämtas från Bibeln. Enligt Nationalencyklopedin skall i alla fall ordet Israel ha nämnts på farao Merenpthas stele från ca 1236–1223 fvt men det är oklart om namnet betecknar ett landområde eller någon halvnomadisk grupp.

Med dagens DNA-teknik kan man se att det inte finns någon större genetisk skillnad i Y-DNA mellan ashkenaziska judar och grupper i deras ursprungsområde i Levanten som druser eller

libaneser.[1] Förfäderna till ashkenaziska judar verkar uppenbarligen ha utvandrat eller utdrivits från Palestina, precis som den romerska historien berättade, men de verkar å andra sidan inte alls ha tillhört någon avskild genetisk grupp i ursprungsområdet i södra Levanten så som det framställs i Bibeln.

Det är okänt varifrån namnet Kanaan kom. Ordet Kanaan är känt från forntida egyptiska källor och området tillhörde tidvis Egypten under andra årtusendet fvt. Det folk som grekerna på 500-talet fvt kallade fenicier kallade sig själva kananéer och de feniciska kolonisterna i Karthago kallade enligt Wikipedia sig själva för ”chanani”, alltså kananéer. En förklaring som fördes fram av assyriologen Ephraim Avigdor Speiser år 1936 var att ordet Kanaan härstammade från det hurritiska ordet ”kinahnu” som skulle ha syftat på det röda eller purpurfärgade färgämne som framställdes av havslevande purpursnäckor. Purpurfärgade tyger blev en berömd produkt som framställdes i Kanaan. Det grekiska ordet för ”purpur” kommer eventuellt från en benämning på denna produkt. Purpurfärgat tyg från stadsstaten Tyros, som var feniciernas huvudort, kopplades av romarna samman med ädlingar och kungligheter. Enligt den här teorin skulle alltså namnet Kanaan har syftat på det berömda röda färgämne som framställdes i detta geografiska område men denna teori skall enligt Wikipedia numera ha förkastats.[2]

Enligt Wikipedia kan Kanaans historia grovt sett beskrivas så här:

- Före 4500 fvt. Stenålder. Grupper av jägare-samlare som så småningom sakta ersattes av jordbruks- och herde-samhällen.
- 4500–3500 fvt. Kalkolitisk tid. Tidig metallhantering och jordbruk, ghassulisk kultur.
- 3500–2000 fvt. Tidig bronsålder. I Ebla och Sumer kallas området ”martu”, ”de i väst”, och beskrevs som befolkat av nomader som bodde i tält.
- 2000–1550 fvt. Mellanbronsålder. Stadsstater. Från 1800-talet fvt delades området upp i två konfederationer: södra Kanaan styrdes från staden Megiddo i Jezreeldalen och norra Kanaan som styrdes från Kadesh vid Orontesfloden. På 1600-talet fvt invaderade kananiter (hyksos) Egypten och erövrade norra Egypten
- 1550–1200 fvt. Sen bronsålder. Städerna Megiddo och Kadesh fortsatte att dominera Kanaan nu dock under påtryckningar från de hettitiska och egyptiska rikena. Instabilitet och stora slag.
- Senare perioder har fått namn efter de olika imperier som regerade över regionen i form av assyrisk, babylonisk, persisk, hellenistisk och romersk tid.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Y-DNA_haplogroups_in_populations_of_the_Near_East
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Canaan

DEN TIDIGA DYNASTISKA PERIODEN I SUMER (CA 2900–2350 FVT)

DEN TIDIGA DYNASTISKA PERIODEN I SUMER - STARTEN PÅ DEN HISTORISKA TIDEN (CA 2900 – 2350 FVT)

Under den tidiga dynastiska tiden i Sumer (ca 2900–2350 fvt) skall stora sociala omvälvningar ha skett och Uruks dominans utmanades av andra stadsstater i området. E-anna, det stora tempelområdet i Uruk tillägnat Inanna, byggdes om och fick en befästningsliknande arkitektur. Inannas tempel fortsatte att fungera men under en ny form och ett nytt namn, Inannas hus i Uruk. Belägenheten för detta tempel är fortfarande okänd. Enligt Thorkild Jacobsen (1976), skall ett skifte ha skett under den tidiga dynastiska perioden från en teokratisk styrning genom de äldstes råd under ledning av en översteprästinna/överstepräst (en) till ett mer sekulärt styre under ledning av en mer kungalik regent i form av en lugal (lu=stor, gal =man). Bland sådana legendariska ”stora män” som skulle ha regerat före skrivkonstens genombrott och starten på den historiska tiden fanns Dumuzi, Lugalbanda och Gilgamesh.

En holländsk arkeolog myntade termen tidig dynastisk period för Mesopotamien enligt modell från Egyptens tidiga dynastiska period. Men jag ser det som tveksamt att det verkligen fanns ”dynastier”, alltså släkter som regerade i flera generationer i Sumer vid den här tiden. Det verkar snarare som att makthavare/överstepräster och -prästinnor, en och ensis, fick sin legitimitet genom att de själva var eller att de var gifta med en översteprästinna. Detta var till exempel fallet med ensin Gudea som regerade i Lagash så sent som på 2100-talet fvt och Kubau, härskarinnan i den första dynastin i Kish. Men jag väljer att använda den etablerade beteckningen ” den tidiga dynastiska perioden”.

Under den tidiga dynastiska perioden fanns det flera självständiga stadsstater i södra Mesopotamien som trots den politiska splittringen ändå delade en relativt enhetlig materiell kultur samt en gemensam andlig eller religiös kultur med en tro på gudar och gudinnor som kan spåras tillbaka till Ubaid- och Uruk-perioderna och tidiga kulturcentra i området som Eridu och Uruk. Under den här perioden var sumeriska städer i södra Mesopotamien som Uruk, Ur, Lagash, Umma, och Nippur mäktiga och inflytelserika. I norra Mesopotamien och västerut, i dagens norra Syrien, fanns stater med centrum i städer som Mari, Nagar och Ebla. På grund av att de flesta utgrävningar från 1880-talet och framåt gjordes i centrala och södra Mesopotamien var andra närliggande områden som norra Mesopotamien, Syrien och nordvästra Iran mindre utforskade. Enligt Wikipedia har dock senare utgrävningar och publiceringen av arkiven från bland annat Ebla i dagens norra Syrien avslöjat att hela Främre Orienten deltog i ett stort nätverk där varor och idéer utväxlades.

Den första delen av den tidiga dynastiska perioden är ganska lite känd. Den verkar ha delat många kännetecken med den sista delen av Uruk-perioden dess sista fas i form av Jemdet Nasr-perioden, arkeologers och historikers uppdelning av historien i olika perioder och kulturer är naturligtvis en efterhandskonstruktion som man har gjort i modern tid. Hur som helst verkar nästa fas av den tidiga dynastiska perioden, som man har bestämt till ca 2750–2600 fvt, ha kännetecknats av nya artistiska traditioner som också spreds till angränsande regioner. Det var under denna period som mytiska kungar som Lugalbanda, Enmerkar och Gilgamesh enligt den senare mesopotamiska historien skall ha regerat över Mesopotamien. Men denna fas har inte kunnat urskiljas som en avgränsad period genom arkeologiska utgrävningar och vissa arkeologer vill avfärda den helt och hållet. Under den sista delen av den tidiga dynastiska perioden ökade användningen av skriven text och denna period är bland annat känd genom arkiv från Girsu, som var del av Lagash, och från Ebla i dagens Syrien. Slutet av den tidiga dynastiska perioden, som bestämts till cirka 2350 fvt, har inte definierats på arkeologiska grunder utan genom den politiska utveckling som skedde i och med att Sargon av Akkad och hans efterträdare började förstöra den politiska jämvikten och stabiliteten i Mesopotamien och Syrien genom sina krigiska erövringar. Den tidiga dynastiska perioden i Sumer avlöstes därmed från cirka 2350 fvt av den akkadiska perioden där stora delar av Mesopotamien enades under en enda akkadisk härskare och med östsemitisk akkadiska som gemensamt språk. Det

sumeriska språket levde dock vidare som religiöst och litterärt språk och de sumeriska och akkadiska språken påverkade i hög grad varandra.[1]

NINEVE OCH ANDRA STADSSTATER I NORRA MESOPOTAMIEN UNDER 2000-TALET FVT

Regioner och riken som är nämnda i texter från Mesopotamien under 2000-talet fvt. Källa: Wikipedia.

Från omkring 2700 fvt, och med en ökning efter 2500 fvt, växte de urbana bosättningarna i norra Mesopotamien och omgivande städer och byar införlivades i respektive stadsstat. Detta ledde till att det fanns många olika politiska inflytanden i området. Bland betydande platser vid den här tiden fanns Nagar/Tell Brak i norra Mesopotamien (s 116), Mari vid mellersta Eufrat samt Nineve.

Under tidig bronsålder, under Uruk-expansionen, hade Nineve varit en betydelsefull handelskoloni till Uruk genom att det var den nordligaste ort dit man kunde ta sig söderifrån med båt på Tigris. Akkadernas namn under slutet av 2000-talet fvt på skyddsgudinnan i Nineve, Ishtar av Nineve, var Nina. Kilskriftstecknet för gudinnan Ninâ var en fisk i ett hus (tempel) och det kan enligt Wikipedia ha symboliserat en gudinna som var kopplad till fisk eller till floden Tigris. Denna gudinna kan enligt Wikipedia ursprungligen ha varit hurritisk. Personligen gissar jag att gudinnan i Nineve ursprungligen var den sumeriska Inanna, staden var en koloni till Uruk under Uruk-expansionen. Inanna kallades i sin krigiska aspekt ibland för Irnina (seger), ett epitet som också kunde ges till andra gudinnor och gudar. Men det som mest talar för att Nina i Nineve ursprungligen var Inanna är det faktum att Inanna i sin aspekt som Anunītu (Anunitum) var förbunden med den norra fisken i stjärnbilden Fiskarna. Anunitum kom sedan att ses som en separat gudinna under Ur III.[2]

Runt 3000 fvt expanderade Kish-kulturen till Nineve och huvudtemplet blev nu tillägnat den semitiska gudinnan Ishtar i hennes form som Ishtar av Nineve. Ishtar av Nineve fördes samman med den hurritiska gudinnan Shaushka, som liksom den sumeriska Inanna, var kopplad till planeten Venus. I början av 2000-talet fvt, samtidigt som den tidiga dynastiska perioden i Sumer, blev Nineves regionala inflytande särskilt framträdande. En arkeologisk kultur som kallas Nineve V (ca 2900–2600 fvt) med rötter i Uruk-kulturen florerade i norra Mesopotamien. Keramiken som definierar denna period har hittats över hela norra Mesopotamien och den liknar keramiken från Jemdet Nasr som tillhörde den sumeriska kulturen (s 211). Under den här perioden skedde en urbanisering i området och Nineve blev ett viktigt religiöst centrum för den mesopotamiska gudinnan

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Early_Dynastic_Period_(Mesopotamia)
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Inanna

Ishtar/Inanna. Den tidiga staden hade byggts på en förkastningsspricka och drabbades därför av upprepade jordbävningar. Ishtars tempel förstördes vid ett sådant tillfälle och återuppbyggdes 2260 fvt av en akkadisk kung. Nineve blev alltså införlivat med det akkadiska imperiet och omkring 2000 fvt, efter det att Ur III hade fallit, införlivades stadsstaten i det expanderande assyriska riket.

ASSUR (CA 2500 FVT) (INANNA)

Staden Assur låg på Tigris västra sida cirka 10 mil söder om Nineve. Staden grundades under den sumeriska perioden omkring 2500 fvt. Stadens äldsta delar har spårats till grunden av Inannas tempel och det äldsta palatset. Under den akkadiska perioden (ca 2330–2150 fvt) regerades staden av kungar från det akkadiska imperiet. I nästa steg, under det nysumeriska Ur III, styrdes staden av inhemska assyriska ståthållare (guvernörer) som utsetts av sumererna. En tid efter det nysumeriska rikets (Ur III) fall omkring 2000 fvt, grundades en ny dynasti i Assur med bland annat regenter som Sargon I (r. ca 1920–1881 fvt). Dessa härskare byggde tempel dedikerade till stadens huvudgud Assur samt Adad och Ishtar. Handel med Anatolien och södra Mesopotamien var viktig under denna period och man inrättade assyriska handelskolonier i bland annat Karum Kanesh (Kültepe) i Anatolien. Hammurabi av Babylonien erövrade Assur omkring 1756 fvt och tre av stadsstatens kungar blev vasaller till babylonierna. Man gjorde sig dock fria omkring 1720 fvt och under 1400-talet fvt byggdes tempel tillägnade månguden Sin och solguden Shamash. Staden erövrades av hettiterna under det sena 1400-talet fvt och dörrarna av guld och silver från stadens tempel rövades bort och fördes till hettiternas huvudstad Washukanni. Den assyriske härskaren Ashur-uballit I besegrade i sin tur Mitanni-riket 1365 fvt och assyrierna tog kontroll över den östra delen av Mitanni-riket. Senare tog man också kontroll över hettitiska, babyloniska, amoritiska och hurritiska områden och riket under denna period kallas numera det medelassyriska riket. Under det nyassyriska imperiet (ca 912–605 fvt) flyttades huvudstaden från Assur till Kalhu (Nimrod) men Assur fortsatte att vara riket religiösa huvudstad.[1]

År 2015 annonserade terrororganisationen Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) att man skulle förstöra lämningarna av Kalhu (Nimrod) på grund av deras ”icke-islamska” assyriska historia. I mars 2015 rapporterade Iraks regering att ISIL hade använt bulldozers för att förstöra de utgrävda lämningarna av Kalhu. När irakiska trupper återerövrade platsen 2016 rapporterade man att omkring 90% av de arkeologiska lämningarna hade totalförstörts.

DEN FÖRSTA DYNASTIN I LAGASH (CA 2500–2270 FVT) – DEN FÖRSTA SKRIVNA LAGEN

Stadsstaten Lagash nämns inte i den sumeriska kungalistan men är ändå belagd genom många arkeologiska fynd. Lagash var ett av historiens första imperier, stadens huvudtempel var tillägnat civilisationsguden Ningirsu/Ninurta som i senare skeden blev en krigsgud. Denna gud skall ha symboliserats av eller haft ett heligt djur i form av Anzû, som avbildades som en massiv fågel som sprutade eld eller som en örn med lejonhuvud och vitt spridda vingar som höll ett lejon i vardera klon. Lagash verkar först ha tagit makten över de gamla städerna Girsu, Nina, Uruazagga och Erim. Ensin Eannatum av Lagash (ca 2500–2400 fvt) lade i nästa steg under sig nästan hela Sumer inklusive Kish, Uruk, Ur och Larsa och han gjorde också Umma till en vasallstat. Eannatums rike sträckte sig även till delar av Elam och områden utefter Persiska viken. Hans rike verkar ha kollapsat kort efter hans död.

URU-KA-GINA (CA 2350 FVT) – DEN KANSKE FÖRSTA SKRIVNA LAGEN SKYDDADE FATTIGA, ÄNKOR OCH FADERLÖSA

Uru-ka-gina (ca 2350 fvt) var kung över Lagash och Girsu och den siste regenten i den första dynastin i Lagash. Han är känd för reformer för att bekämpa korruption vilket gav upphov till det som ibland beskrivs som den första kända lagen i historien. Den ursprungliga texten har inte återfunnits men mycket har ändå bevarats i olika referenser. Enligt dessa undantog Uru-ka-gina änkor

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Assur

och föräldralösa från skatt och beordrade att staden skulle betala kostnaderna för de fattigas begravningar, inklusive mat- och dryckesoffer för resan till dödsriket. Både prästerskapets och de rikas makt begränsades, han befallde att de rika skulle använda silver för att betala köp från de fattiga och att en fattig inte var tvungen att sälja egendom till en rik om han inte ville det. Stadens mäktiga fick inte plundra de fattigas fruktträdgårdar. Straff bestämdes för ocker, mord och stöld av människors egendom eller av andra människor. Bestämmelser för att motverka svält skapades genom att till exempel blinda skulle få bröd varje dag. Uru-ka-gina påstod att änkan och den föräldralöse genom den nya lagen nu inte längre var i den mäktiges våld. Prästinnor, kvinnor med hög status, fick större inflytande och Uru-ka-gina utökade ”kvinnornas hushåll/hov” från cirka 50 personer till omkring 1500 personer och döpte om det till ”gudinnan Baus hushåll/hov”. Detta tempel fick stora landområden som hade konfiskerats från det tidigare prästerskapet och leddes av Uru-ka-ginas hustru Shasha/Shagshag. De nya lagarna har setts som de första kända reformer som syftade till frihet och jämlikhet. Uru-ka-ginas reformer kan verka ha gynnat kvinnor, men samtidigt förbjöds kvinnor att ha flera makar, vilket tydligen hade förekommit tidigare, och de skulle straffas genom stening om de bröt mot detta förbud. Det sades också att ”om en kvinna säger (oläsligt) till en man skall hennes mun krossas med brända tegelstenar”.

Uru-ka-gina hade under sin regeringstid flera konflikter med andra stadsstater, särskilt märks en gränsstrid med Uruk som han förlorade. I sitt sjunde regeringsår störtades Uru-ka-gina i Lagash av Lugalzagesi (Lugal-Zage-Si) (ca 2294–2270 fvt) som var prästkung i den sumeriska stadsstaten Umma. Lugalzagesi erövrade Uruk och gjorde staden till sin huvudstad samt utropade överhöghet över ett imperium som omfattade hela Sumer och sträckte sig från Persiska viken till Medelhavet. Lugalzagesis förstörelse av Lagash beskrevs i en klagovisa som kanske är det tidigaste kända exemplet på denna genre som senare skulle bli mycket vanlig i Mesopotamien. Där skrev man ungefär att männen från Umma begick en synd mot Lagash gud Ningirsu när de förstörde Lagash och bad att Lugalzagesis gudinna Nisaba skulle straffa honom genom att låta honom bära denna synd på sin nacke. Lugalzagesi blev själv också snart besegrad av Sargon av Akkad som erövrade Sumer.

KONTAKTER MED SYDVÄSTRA IRAN UNDER DEN DYNASTISKA PERIODEN – PROTO-ELAMITISK PERIOD (2000-TALET FVT)

I sydvästradelen av det som är dagens Iran motsvaras den första halvan av den dynastiska perioden i Sumer av den proto-elamitiska perioden. Där hade man en egen konst, ett eget lokalt skriftspråk som ännu inte har tolkats och en utvecklad metallhantering. Sumeriska kungar kan ha haft konflikter med politiska enheter i detta område. Den proto-elamitiska kulturen försvann mot slutet av 2000-taler fvt och ersattes av en mer nomadisk livsstil. Elam trädde fram som en viktig politisk kraft i områden vid mitten av 2000-talet fvt. Staden Susa var en central ort och en viktig knutpunkt mellan sydvästra Iran och södra Mesopotamien. Det fanns en utvecklad handel med tenn från centrala Iran och Hindukush i Centralasien samt lapis lazuli från dagens Turkmenistan och norra Afghanistan.

KONTAKTER MED PERSISKA VIKEN UNDER DEN DYNASTISKA PERIODEN

Den sjöbaserade handeln i Persiska viken utvecklades vidare under den dynastiska perioden vilket ledde till ökade kontakter mellan södra Mesopotamien och andra regioner. I dagens Oman, som kallas Magan i forntida texter, utvecklades ett system med bosättningar i oaser som vilade på bevattning av grödor. Magans betydelse i handelsnätverket kom av dess kopparfyndigheter och bearbetning av koppar. Längre västerut låg Dilmun som tror ha motsvarat dagens Bahrain men man har inte hittat några boplatser där från 2000-talet fvt. Detta kan tyda på att namnet Dilmun enbart avsåg kustområden som var inblandade i handel som transitohamnar.

KONTAKTER MED INDUS-KULTUREN UNDER DEN DYNASTISKA PERIODEN

Både namnet på vete och det geografiska ursprunget för det vete som odlas i Indusdalen har spårats till Främre Orienten vilket skulle kunna tyda på att jordbruket spreds därifrån till Indus-området.

Det finns också senare spår av kontakter mellan dessa regioner. En utvecklad handel mellan Induskulturen och städer i Mesopotamien och Elam under perioden 2500 till 2000 fvt är belagd genom mängder av fynd från Induskulturen, särskilt i Susa. Pärlor av karneol är vanliga fynd i gravar från Ur, särskilt hitta man sådana pärlor dekorerade med en etsningsteknik som hade utvecklats i den del av Induskulturen som döpts till Harappa-kulturen. Denna handel med Indusområdet nådde sin topp under akkadiska riket och Ur III och det område som kallades Meluhha i sumeriska källor tros ha varit Indusområdet. Utbytet verkar ha försvunnit efter 1900 fvt, samtidigt som Induskulturen försvann.

GUDARNA PÅ HIMMELSKARTAN FRÅN GÖBEKLI TEPE SPEGLADES I KARTAN ÖVER SUMERS TEMPELSTÄDER

GUDARNA PÅ STJÄRNHIMLEN VAR SUMERERNAS ÄDLA HÄRSKARE

Det är tydligt att hela grunden för den sumeriska kulturen var dyrkan av de sumeriska gudarna och gudinnorna i deras tempel. Områden runt templen växte så småningom till stadsstater som styrdes av de äldstes råd, bestående av både kvinnor och män, som var kopplade till stadens viktigaste tempel. Framväxten av administration, bildkonst, skrivkonst, matematik, astronomi, arbetsplikt, skattesystem (gåvor till templen) och lagar var kopplat till templen. Religionen var alltså verkligen ryggraden i det sumeriska samhället och trots att varje viktig ort hade sina egna viktigaste gudar och gudinnor var dessa gudomligheter samtidigt också gemensamma för hela det sumeriska kulturområdet. Man kan få en inblick i detta nätverk av tempel och maktområden genom de sumeriska kungalistorna som skrevs ned i flera olika versioner, varav den äldsta kända versionen dateras till Ur III (ca 2112–2004 fvt). Den mest kända och bäst bevarade versionen kallas Weld-Blundell Prism, den upptäcktes vid en utgrävning i Irak 1922 och namngavs efter den arkeolog som ledde utgrävningen. Denna version av kungalistan startar med de regenter som skall ha regerat före den stora floden och fortsätter med den efterföljande Kish-dynastin. Därefter beskrivs regenter i ett stort antal sumeriska städer och listan slutar med Sin-magir från Isin-dynastin som skall ha regerat ca 1827–1817 fvt. Isin-dynastin efterträdde Ur III i södra Mesopotamien omkring 2000 fvt och Weld-Blundell Prism bör alltså ha skrivits under eller efter Sin-magirs regeringstid på 1800-talet fvt.

Den version av den sumeriska kungalistan som kallas Weld-Blundell Prism och som dateras till slutet av 1800-talet fvt börjar alltså med ett antal regenter som skall ha regerat före den stora floden och fortsätter med den efterföljande Kish-dynastin. I den äldsta kända versionen av den sumeriska kungalistan, som dateras till Ur III (ca 2112–2004 fvt), beskrivs däremot en mer direkt överföring av makt från Kish till det östsemitiska riket i Akkad (ca 2334–2154 fvt). Eftersom den äldsta versionen av den sumeriska kungalistan tycks ha varit skriven på akkadiska och ha beskrivit en överföring av gudomligt sanktionerad makt från Kish till Akkad har man spekulerat i att den skulle ha skapats för att legitimera de akkadiska härskarnas maktövertagande. Akkaderna var inte infödda sumerer utan talade en östsemitisk dialekt och deras version av den sumeriska kungalistan skulle i så fall ha visat att det var de sumeriska gudarnas vilja att makten överfördes från de sumeriska härskarna/översteprästerna till akkaderna. I kungalistor, som Weld-Blundell Prism, beskrivs många olika dynastier från olika städer. Kanske fanns det äldre kungalistor, eller snarare listor över olika gudar och deras överstepräster och översteprästinnor i olika tempelstäder som inspirerade akkadernas lista och som låg till grund för de senare sumeriska och babyloniska listorna. De olika fragment som man har funnit av sumeriska kungalistor visar att de hade olika uppräkningar, regenterna för floden fanns till exempel inte i alla listor och ordningen mellan och uppdelningen av de olika städernas härskande dynastier varierade.

Det kulturområde som växte fram i södra Mesopotamien (dagens Irak) under Uruk-perioden kallas Sumer, men Sumer och sumerer var inte beteckningar som folket i området använde själva. Från den historiska tiden, när man började använda sig av skriftspråk, vet man att sumererna kallade sig för ”folket med svarta huvuden”, om det syftade på svart hårfärg eller mörk hy är okänt. Från skriftspråket vet man också att de kallade sitt land k-en-gi(-r), ungefär ”de ädla herrarnas land”. Sumer var en beteckning som användes senare av akkaderna som hade makten i norra Mesopotamien under en del av 2000-talet fvt och deras benämning gav upphov till benämningar som den egyptiska Sngr, hettitiska Šanhar(a) och det hebreiska Sinar som skrivs Shinar i den svenska Bibeln.[1]

Sumer var alltså ”de ädla herrarnas eller härskarnas land”. Jag tror att ”de ädla härskarna” var sumerernas gudomar och inte deras ensis eller senare kungar. Sumerernas städer växte fram runt

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sumer

deras tempel som var tillägnade olika gudar och gudinnor och landet blev på så sätt en spegel av eller karta över himlen, med tempelstäderna på jorden som motsvarigheter av gudarna/stjärnbilderna på himlen. Landet Sumer var rent konkret ”de ädla gudarnas/härskarnas land”, alltså de sumeriska gudarnas och gudinnornas land.

DE TOLV HÄRSKARNA FÖRE DEN STORA FLODEN AVSPEGLADE GUDAVÄRLDEN UNDER UBAID OCH URUK-PERIODERNA

Förr sågs den sumeriska kungalistan som ett omistligt vittnesmål om den politiska historien i Mesopotamien under den tidiga dynastiska perioden under 2000-talet före vår tideräkning, men numera anser man att den skall användas med stor försiktighet i detta avseende. Jag ser den dock personligen som mycket intressant ur två aspekter, dels som ett vittnesbörd om religiösa föreställningar i Mesopotamien och dels som en förlaga till många av berättelserna i Första Mosebok. Den sumeriska kungalistan i den version som kallas Weld-Blundell Prism inleds med ett kungavärdigheten sänks ner från himlen till Eridu där Alulim skall ha regerat i 8 sars, cirka 28 800 år. Alulim betyder ”hjort”. Alulim efterträddes av Alalngar som regerade i 36 000 år. Efter Eridus regeringsperiod skall regeringsmakten ha förts över till Bad-tibira där En-men-lu-ana regerade i 42 200 år, En-men-gal-ana i 28 800 år och herden Dumuzi i 36 000 år. Efter Bad-tibiras regeringsperiod fördes makten över till Larag där En-sipad-zid-ana regerade i 28 800 år. Efter Larags regeringsperiod flyttades makten till Zimbir där En-men-dur-ana regerade i 21 000 år och slutligen flyttade den till staden Shuruppak. Därefter kom den stora floden (översvämningen).

Städer och regenter före floden i den sumeriska kungalistan	
Staden Eridu (Ninhursaga, Enki)	Eridu var säte för modergudinnan Ninhursagas tempel. Staden var grundad av Enki (Vattumannen) och hans hem och hans tempel var E-Abzu som var det stora vattnet på himlen där allt liv hade sitt ursprung.
Alulim (gudinnan Anunitum/Inanna)	Alulim betyder ”hjort”. Hjorten var gudinnan Anunitum, en av gudinnan Inannas aspekter, och stjärnbilden ”hjorten”.
Alalngar	?
Staden Bad-tibira (gudinnan Inanna och Dumuzi)	Stadens huvudtempel var E-mush-kalamm som var dedikerat till Inanna och Dumuzi.
En-men-lu-ana	?
En-men-gal-ana	?
Dumuzi	Gudinnan Inannas partner. Stjärnbilden ”Hired man” (daglönaren)/Väduren.
Staden Larak (gudinnan Nininsinna)	Gudinnan Nininsinna (Ninsun, Ninsumun) “de vilda kornas gudinna” var Laraks gudinna. Hon var Gilgamesh mor och den sumeriske regenten Gudeas skyddsgudinna. Hennes partner var Pabilsaĝ (Nebu, stjärnbilden Skytten).
En-sipad-zid-ana (Himlens herde, Orion)	Himlens trogne herde, stjärnbilden Orion.
Staden Sippar (solen, Utu)	Sippar var helgad till solguden Utu (Shamash på östsemitiska språk) som var rättvisans gud och den allvetande domaren
En-men-dur-ana (ekliptikan)	Namnet betyder ”Herre över Dur-an-ki”. Dur-an-ki betyder i sin tur ungefär ”himlens och jordens band eller förbund”. Detta anspelar kanske på ekliptikan där himmel och jord möts och solen (Utu) skenbart ”går upp” i närheten av olika stjärnor eller stjärnkonstellationer som på ett band på himmelssfären.
Staden Shuruppak (gudinnan Ninlil, mor till månguden Nanna).	Shuruppak (den helande platsen) var dedikerad till gudinnan Ninlil som var kopplad till säden och luften. Shuruppak var den viktigaste sumeriska staden för lagring och distribution av säd. Ninlil var partner till guden Enlil och mor till månguden Nanna (semitisk benämning Sin), Nergal samt i vissa myter Ninurta, den gud som enligt senare myter dödade de främmande gutiska härskarnas gudar Asag. Genom arkeologiska utgrävningar har det visats att staden förstördes av en stor översvämning i slutet av Jemdet Nasr-perioden, precis som det berättas i den sumeriska kungalistan.
Den stora floden.	

Om man, som jag, tror att redan de jägare-samlare som byggde Göbekli Tepe skapade en modell av stjärnhimlen och stjärnbilderna runt ekliptikan runt 10 000 fvt (s 57) och att dessa stjärnbilder i hög grad levde kvar som astrala gudar i den sumeriska kulturen även 7000 år senare under den tidiga dynastiska tiden, är det inte alls omöjligt att den sumeriska kungalistan skulle ha varit en allegorisk beskrivning av stjärnhimlen. Berättelsen i den sumeriska kungalistan om de första härskarna före den stora floden är dock inte en direkt föregångare till listor på konstellationer och andra himlakroppar som till exempel MUL.APIN som i sin tur var föregångare till zodiaken. I stället verkar denna lista som jag ser det ha varit en historia om de första städerna i kulturområdet Sumer och de gudar och gudinnor som var knutna till dem och som var himmelsgudar/konstellationer. Området Sumer var en spegelbild av himlen och varje tempel, som senare blev en stad, var en spegelbild av ett visst område på stjärnhimlen och en eller flera gudar eller gudinnor som var konstellationer eller andra himlakroppar. Den sumeriska kungalistan inleddes med ett uttalande som ungefär löd: ”när kungavärdigheten sänktes ner från himlen fanns den i Eridu”. Himmelsgudarna var de rätta regenterna och de steg ner och regerade i sina tempel, kanske personifierade av statyer eller andra symboler. Prästinnor och präster (en, ensi) i templen var bara gudarnas utsedda guvernörer eller ambassadörer, inte de rätta regenterna.

SUMERISKA MYTER OM NINHURSAGA OCH ENKI GAV UNDERLAG TILL EN SKAPELSEBERÄTTELSE I TANAK/GT

Inledningen till den sumeriska kungalistan beskrev alltså hur de första städerna i Sumer hade grundats av himmelsgudarna och samtidigt var den också en beskrivning av relationen mellan de viktigaste gudarna och hur deras kraft eller makt hade distribuerats. Om man skall döma efter den sumeriska kungalistan och de olika tidiga städer som nämns där var de viktigaste gudarna/gudinnorna och deras olika tempelstäder på jorden staden Eridu med Ninhursaga och Enki som var Vattumannen, gudinnan Alulim/Anunitum/Inanna samt Alalngar (sannolikt någon annan av gudinnorna/gudarna på stjärnhimlen). Staden Bad-tibira med gudinnan Inanna och hennes kärlekspartner Dumuzi, En-men-lu-ana (?) och En-men-gal-ana(?). Staden Larak med gudinnan Nininsinna som var “de vilda kornas gudinna” och Orion som var Himlens herde. Staden Zimbir/Sippar med solen som kallades Utu på sumeriska och Shamash på akkadiska och som var rättvisans gud och den allvetande domaren samt En-men-dur-ana som verkar ha varit himmelsekvatorn som var mötesplatsen mellan himmel och jord. Samt slutligen staden Shuruppak med gudinnan Ninlil som var kopplad till den livgivande födan i form av säden och till luften (andningen) som var ett nödvändigt villkor för livet. Ninlil var också mor till månens gud Nanna.

Den sumeriska kungalistan började alltså med Eridu och gudinnan Ninhursaga och guden Enki, och i de sumeriska skapelseberättelserna beskrevs Ninhursaga och Enki som ursprunget för både gudarna och allt som växer på jorden. I berättelsen ”Enki och Ninhursaga” förenades först Ninhursaga med Enki och födde gudinnan Ninsar (grönskans gudinna). Enki förenades i nästa steg med Ninsar som födde Ninkurra (betesmarkernas gudinna). Enki och Ninkurra gav upphov till gudinnan Uttu (jämför Utu, solen). Uttu begravde Enkis säd i jorden och från detta grodde åtta olika växter. Enki var olydig, han tog emot dessa åtta plantor av sin rådgivare/tjänare Isimud, åt av dem och fick sjukdom och smärta i åtta olika organ. Gudinnan Ninhursaga förbannade honom för denna olydnad och fördrev honom för alltid från sin åsyn.

Men genom förmedling från guden Enlil tog Ninhursaga till slut åter Enki till nåder. Hon helade Enki genom att ta in de delar av hans kropp som smärtade i sig själv och från detta födde hon åtta olika gudar och gudinnor som antagligen ansvarade för helande av dessa olika kroppsdelar. Bland dem fanns gudinnan Ninsikila som (liksom senare Athena) föddes ur Enkis huvud/hår och

gudinnan Ninti som (liksom senare Eva) föddes ur Enkis revben.[1] Enligt en annan sumerisk myt skapade modergudinnan Ninhursaga (Ninmah) och gudinnan Nammu människorna av klumpar av lera.

Likheten mellan skapelseberättelse i Tanak/GT och de sumeriska skapelseberättelserna har naturligtvis uppmärksammats. Som jag ser det hämtades de till Tanak/GT från Berossos mesopotamiska historia från runt 300 fvt. I den sumeriska ursprungshistorien var det modergudinnan Ninhursaga och hennes döttrar som födde allt i Universum och guden Enki som var trädgårdsmästare i den ursprungliga trädgården (paradiset) som var olydig och åt förbjuden föda som han bjöds på av sin tjänare, drabbades av plågor och fördrevs från Ninhursagas åsyn (trädgården, paradiset). Ninhursaga tog sedan Enki till nåder och skapade gudinnan Ninti från hans revben. I de monoteistiska religionerna blev det i stället den manlige Herren som skapade Eva av Adams revben, Eva som lurade Adam att vara olydig och äta den förbjudna frukten varpå de fördrevs från paradiset av Herren som dömde alla kvinnor att straffas för Evas synd i evighet genom att i alla kommande generationer föda i smärta. Gudinnans ledande roll i skapelsen försvann helt och ersattes av den allsmäktige manlige guden som skapade allt i Universum helt på egen hand utan någon som helst kvinnlig motpart. Guden Enkis olydnad fördes över på kvinnorna, guden Enkis förlåtelse för synden och hans helande genom gudinnan Ninhursaga ersattes av evigt straff för jordens kvinnor för deras synd. Den helt förvända berättelsen om skapelsen från revbenet och Evas olydnad i Bibeln används fortfarande som argument för att förtrycka, utnyttja och plåga kvinnor i den monoteistiske gudens namn i både judiska, kristna och muslimska kulturer.

EN-MEN-DUR-ANA OCH UTU I SIPPAR - FÖREBILDEN FÖR ENOK (HENOK) I TANAK/GT

Den fjärde staden som beskrevs i den version av den sumeriska kungalistan som kallas Weld-Blundell Prism var Zimbir/Sippar som var helgad till solguden Utu som var rättvisans gud och den allvetande domaren. Den sjunde ”regenten”/”patriarken” i den sumeriska kungalistan och den första ”kungen” eller snarare himmelska gudomen i Sippar var En-men-dur-ana som jag har tolkat som ekliptikan där de olika konstellationerna visade sig som på ett band på himmelssfären under året. Enligt en senare semitisk version av en myt om En-men-dur-ana togs han upp till himlen av gudarna Shamash (Utu) och Adad och fick lära sig alla himlens och jordens hemligheter, särskilt hur man spådde i oljefläckar på vatten och djurs levrar. Han skall ha varit den förfader från vilken alla solgudens präster härstammade.

En-men-dur-ana har ibland liknats vid den bibliske profeten Enok (Henok) som liksom En-men-dur-ana var den sjunde bland patriarkerna före den stora floden och liksom denne också var förknippad med soldyrkan eftersom Enok (Henok) skulle ha levt i 365 år, lika länge som antalet dagar i solåret.

DE FÖRSTA HÄRSKARNA EFTER FLODEN – LEGITIMERANDE AV DEN ÖSTSEMITISKA KISH-CIVILISATIONEN

Den sumeriska kungalistan fortsätter med att efter staden Shuruppak nämna den stora floden (översvämningen) och efter den skall himlen ha gett makten till staden Kish. Eftersom de första templen och senare tempelstäderna i södra Mesopotamien låg vid Eufrat och Tigris drabbades de ibland av stora översvämningar. Genom C14-datering av sediment har man bland annat spårat en stor översvämning omkring 2900 fvt i Shuruppak och flera andra sumeriska städer i samma område. Bosättningarna i detta område försvann helt för en tid efter denna katastrof. Ur, Kish, Uruk, Lagash och Nineve drabbas också av översvämningar, men under andra tidsperioder. Att den första delen av den sumeriska kungalistan slutar med staden Shuruppak och en stor översvämning blir alltså logiskt om man ser det som en beskrivning av den stora översvämningen som drabbade denna stad omkring 2900 fvt, i slutet av Jemdet Nasr-perioden.

[1] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.1.1.1&charenc=j

Enligt den sumeriska kungalistans fortsättning var den första regenten efter floden Jucur som skall ha regerat i 1200 år och som följdes av Kullassina-bel. Men detta akkadiska ord betyder enligt Wikipedia ”alla var härskare”. De följande nio kungarna i Kish som räknas upp i den sumeriska kungalistan hade alla namn som enligt Wikipedia var akkadiska benämningar på olika djur, Zuqaqip som skall ha regerat i 900 år betyder till exempel ”skorpion”. De enormt långa regeringstiderna för dessa mytiska härskare samt det faktum att deras namn var olika djur tyder som jag ser de på att de var olika konstellationer på stjärnhimlen, på samma sätt som de olika gudarna/härskarna före floden var konstellationer som Vattumannen, Hinden, Fiskarna, ”Hired man”/Väduren, Orion samt sädens gudinna Ninlil. Skorpionen var en av de äldsta konstellationerna tillsammans med oxen, lejonet och vattumannen (Enki) och de kan spåras ända tillbaka till Göbekli Tepe.

Om man skulle se den idag mest kända versionen av den sumeriska kungalistan som ett historiskt dokument blir historien oerhört förskjuten om de första regenterna i Kish skulle ha kommit till makten efter den stora floden omkring 2900 fvt och sedan, som det uppges, skulle ha regerat i sammanlagt 24 500 år. Men den sumeriska kungalistan sattes samman under olika tidsepoker och jag ser personligen avsnittet med de första kungarna i Kish som en variant av den inledande delen av kungalistan, där härskarna före floden, som var astrala gudar och gudinnor på stjärnhimlen och deras tempelstäder på jorden räknades upp. Beskrivningen av de första kungarna i Kish som himmelsgudar (konstellationer som skorpionen) med oerhört långa regeringstider var som det verkar ett sätt att knyta de östsemitiska dynastierna i Kish till den sumeriska gudavärlden vilket krävdes för att de skulle ha den himmelska legitimitet som alltid krävdes i Sumer eftersom all makt utgick från gudarna på himlen via deras tempel på jorden. Enligt vissa forskare kan den sumeriska kungalistan till och med ha skapats i Akkad och ha haft som syfte att legitimera de östsemitiska härskarna Sargon av Akkad (r. ca 2334–2279 fvt) och hans efterföljare genom att knyta dem till Kish och genom Kish i förlängningen till hela den sumeriska gudavärlden.

Men oavsett den politiska aspekten av den sumeriska kungalistan blir det hela en smula överväldigande för mig när jag tänker på att de olika förhistoriska regenternas (himmelsgudarnas) sammanlagda regeringstid i Kish anges till omkring 24 500 år. Detta är i samma storleksordning som de individuella regeringstiderna för härskarna före den stora floden - som var astrala gudar, alltså starkt lysande stjärnor eller stjärnbilder – som enligt den sumeriska kungalistan (Weld-Blundell Prism) mellan 43 200 och omkring 28 800 år.

I vår tid har man räknat fram perioden för precessionen, jordaxelns nästan cirkelformade rörelse, till 25 800 år. Sumerernas/babyloniernas historia om de olika härskarna över himlens stjärnkarta och över Kish angav alltså en period på 24 500 år, vilket ligger märkligt nära precessionens verkliga periodicitet. Hur märkligt det än kan verka tyder det på att de gamla sumererna kanske hade förmågan att räkna fram precessionens periodicitet med ganska stor noggrannhet. Detta skulle kunna ha skett om man hade följt himmelspolens position under en mycket lång tid och till exempel hade observerat att den hade flyttat sig från Thuban till Kappa Drakonis mellan cirka 3500 och 2500 fvt (s 29). Om man till exempel hade mätt upp denna skillnad på 1000 år till 15° på stjärnhimlen skulle man ha kunnat räkna ut att 360° (precessionen) motsvarade ungefär 360/15*1000 = 24 000 år. Alltså samma tidsspann som himmelsgudarna sades ha regerat i Kish enligt den sumeriska kungalistan.

INANNA I URUK SKALL HA REGERAT EFTER REGENTERNA (GUDARNA) I KISH

Enligt den sumeriska kungalistan gick kungavärdigheten över till E-ana efter Kish. E-ana (E-anna) var gudinnan Inannas tempel i Uruk och detta betyder att Uruk enligt den sumeriska kungalistan blev den ledande stadsstaten och att Inanna var den mäktigaste guden/gudinnan. Inanna var förbunden med kunskap och i Uruk utvecklades den första skrivkonsten, matematiken och astronomin. I Uruk skall Mec-ki-aj-gacer ha varit kung och regerat i 325 år innan han ”gick i havet” och försvann. Efter honom kom hans son Enmerkar som skall ha regerat i 420 år och byggt Uruk. Sedan kom herden Lugalbanda som regerade i 1200 år. Han efterföljdes av fiskaren Dumuzi som

regerade i 100 år och avlöstes av Gilgamesh vars far var en ”ande” och regerade i 126 år. Ytterligare kungar följde, bland annat smeden Mec-hesom som regerade i 36 år. Efter tolv kungar besegrades Uruk och kungavärdigheten fördes enligt den sumeriska kungalistan över till Ur.

Dessa långa regeringstider och andra faktorer gör det uteslutet att dessa tidiga kungar i Uruk skulle ha funnits som verkliga människor, det är åter samma slags astrala myter som berättas som de som låg till grund för kungalistan före floden och listan på de första härskarna i Kish. Men myterna har uppenbarligen ändå ett stänk av sanning i sig genom att de avspeglar historien om gudavärldens koppling till viktiga städer i Sumer som Kish, Uruk och Ur. Legenderna om de gamla regenterna (gudarna) kom att användas i mesopotamisk litteratur och religion i ett par tusen år och de finns också inbakade i Tanak/GT. Genom de gamla myterna behöll Kish en stor politisk och symbolisk position även när stadsstaten hade förlorat sin militära och ekonomiska makt. Även Nippur i södra Sumer var ett viktigt religiöst centrum eftersom den sumeriske guden Enlil ansågs ha sitt säte där. Härskare som gjorde anspråk på att regera större riken lät sig därför krönas i templen i Kish och Nippur. Regenter från andra städer och riken som Akkad, Ur, Assur, Isin, Larsa och Babylon använde den gamla titeln ”kung av Kish”. I Tanak/GT sägs också Saul, som skall ha varit israeliternas förste kung, ha varit son till Kish av Benjamins stam. Benjamins stam i Bibeln verkar som jag ser det ha varit den amoritiska stammen Banu-Yamin. I det område som utgjort stadsstaten Mari var befolkningen under Lim-dynastin (ca 1830–1761 fvt) övervägande halvnomadiska amoriter som bildade kungariket Khana/Hana, folket kallades ”hanéer”. Det västsemitiska amoritiska språket dominerade i området medan akkadiska fortsatte att vara det skriftspråk som användes. Folket i Khana (hanéerna) var uppdelade i två stammar, Banu-Yamina (söner på den högra sidan av floden Eufrat) och Banu-Simaal (söner på den vänstra sidan av floden Eufrat).

I Bibeln utsågs Saul, son av Kish, till kung genom att domaren och profeten Samuel fick en uppenbarelse från Herren. Det är intressant att Zababas tempel i Kish byggdes om av flera amoritiska kungar, bland annat Sumu-la-El. Historien om Samuel och Saul av Kish som tillhörde Benjamins stam i Tanak/GT verkar som jag ser det ha hämtats från den mesopotamiska historien och mest troligt Berossos historia. Benjamins stam var ingen israelitisk stam, utan Banu-Yamina, amoriter som hade kommit från nordvästra Syrien. Kung Saul och profeten Samuel i Bibeln kopierades från kungar av Kish i Sumer och sannolikt från Berossos mesopotamiska historia.

Genom kopplingen av de sumeriska gudarna till olika konstellationer på stjärnhimlen, som till exempel Vattumannen, Skorpionen och Hinden, fanns det som jag ser det en mer eller mindre direkt länk över flera tusen år mellan den kult av stjärnhimlen som jägarna-samlarna i Göbekli Tepe hade ägnat sig åt runt 10 000 fvt och den sumeriska gudavärlden som vi kan spåra genom olika texter från 2000-talet fvt. Det var också den sumeriska kungalistan - som genom vidareförmedling från Berossos babyloniska historia från cirka 300 fvt - gav inspiration till berättelsen i Tanak/GT om Adam och hans första, oerhört långlivade, ättlingar som levde före den stora floden samt historien om Noa och hans söner och den stora floden som sändes ut över jorden av gudarna (Herren i Tanak/GT) som straff för människornas ondska.

Men det verkar faktiskt som den sumeriska kungalistan, även om den skrevs ner långt senare, innehåller en kärna av sanningen om den tidiga sumeriska historien under Ubaid-och Uruk-perioderna före den s.k. tidiga dynastiska tiden. Dels genom att de sumeriska gudarna var konstellationer på stjärnhimlen som skapade den eviga och urgamla karta på himlen som redan de gamla jägarna-samlarna i Göbekli Tepe hade levt med och som återspeglades i kartan över Sumer med sina tempelstäder. Men dessutom verkar legenden om den äldsta staden Eridu återspegla den äldsta sumeriska historien från Ubaid-perioden (ca 6500–4100 fvt). Eridu var under Ubaid-perioden säte för modergudinnan Ninhursagas huvudtempel. Denna gamla moders- och bergsgudinna var som jag tror sannolikt en variant av den mesolitiska gudinnan som bland annat dyrkades över hela Europa genom hela stenåldern, från Aurignacienkulturen från omkring 40 000 år sedan och framåt. Ubaid-kulturen härstammade från Samarra-kulturen från norra Mesopotamien som var en del av

den första jordbrukskulturen under neolitikum. Jordbruket uppstod i området runt berget där Göbekli Tepe låg och Ninhursaga betyder ungefär "det heliga bergets härskarinna".

Under Ubaid-perioden var gudinnan Ninhursaga viktig, hennes huvudtempel skall ha legat i Eridu och hon hade också bland annat tempel Ubaid, den plats som har fått ge namn åt hela perioden, samt i Kish. Ninhursaga kallades också bland annat Ninmah (den stora drottningen), Nintu (härskarinnan över födelse), Mamma och Mami (mor, mamma). I tempelhymnerna kallades hon bland annat "himlens höga och sanna härskarinna" och Sumers kungar sades "födas av hennes mjölk". Modergudinnan Ninhursaga kallades också "livmodersgudinnan", "gudarnas barnmorska", "alla barns moder" och "gudarnas moder". I Sumer symboliserade Ninhursaga ofta av en ko. Från cirka 3000 fvt symboliserades Ninhursaga också av ett tecken som liknar den grekiska bokstaven Ω. Jag tror att Ninhursaga, gudarnas och människornas moder, var det sumeriska namnet på den gudinna som dyrkades från mesolitisk tid och som var gemensam för kulturen från Göbekli Tepe (fr ca 10 000 fvt), till Hassuna-, Samarra- och Halaf-perioderna och vidare under Ubaid-, Uruk- och andra kulturer under koppar- och bronsåldern i Främre Orienten. Hon var den gudinna som under 5000-talet fvt avbildades när hon höll fram sina livgivande bröst i Halaf-kulturen (s 206), i Samarra-kulturen (s 76) och bland de första europeiska jordbrukarna i Sesklo-kulturen (s 89). Guden Enki vars namn betyder jordens härskare var också viktig i Eridu, staden påstods ha grundats av Enki (vattumannen) och hans hem och hans tempel där var E-Abzu (motsvarande det stora vattnet på himlen).

Övergången i den sumeriska kungalistan från Ninhursaga och Enki i Eridu till Inanna och Dumuzi i Bad-Tibira verkar ungefär motsvara övergången från Ubaid-perioden till det som numera kallas Uruk-perioden (ca 4100–2900 fvt). Uruk var Inannas och Ans stad och enligt de sumeriska legenderna hade Inanna hämtat civilisationens gåvor från Enkis stad till Uruk. Jag tror att An var himmelsguden som fanns i den orörliga himmelspolen, polstjärnan som var Alfa Draconi, Thuban runt 4000 fvt. Den kallades An, "Himlens fasta ok". Inannas stora betydelse under Uruk-perioden kan bland annat ha berott på att hon kopplades samman med stjärnbilden Lejonet som betecknade sommarsolståndet vid den här tiden. Men Inanna var enligt vad man kan se i den senare sumeriska litteraturen en mer allomfattande gudinna, hon var "Himladrottningen", "Himlens härskarinna" i Uruk och hennes symbol i form av en stjärna med åtta eller sex spetsar var ursprungligen en symbol för hela stjärnhimlen och inte bara planeten Venus som den tydligen blev under gammalbabylonisk tid från omkring 1830 fvt. Jag tycker det verkar som Ninhursagas roll som alla gudarnas (hela stjärnhimlens) moder under Uruk-perioden delvis verkar ha tagits över av Inanna vars åttaarmade stjärna ursprungligen verkar ha symboliserat hela stjärnhimlen.

Staden Bad-tibira med gudinnan Anunitum (Inanna) i konstellationen Fisken (Lejonet) och hennes kärlekspartner Dumuzi i konstellationen "Hired man" ("daglönaren") symboliserade kärleken, fruktbarheten, våren med sådd och sommaren med skörd. I senare sumeriska och babyloniska myter bytte Dumuzi och Inanna plats varje halvår i gudinnan Ereshkigals osynliga rike som låg under himmelsekvatorn. Ereshkigal betyder enligt Wikipedia "skörden av den stora jorden" och man länkade enligt denna källa spannmålsskörden till insamlingen av de döda. Dödsriket brukar ses som ett rike under jorden, den s.k. underjorden, men ursprungligen var Ereshkigals rike alltså området under himmelsekvatorn dit konstellationerna försvann när jorden rörde sig runt solen under året och varifrån de så småningom återvände, som uppståndna från de döda.

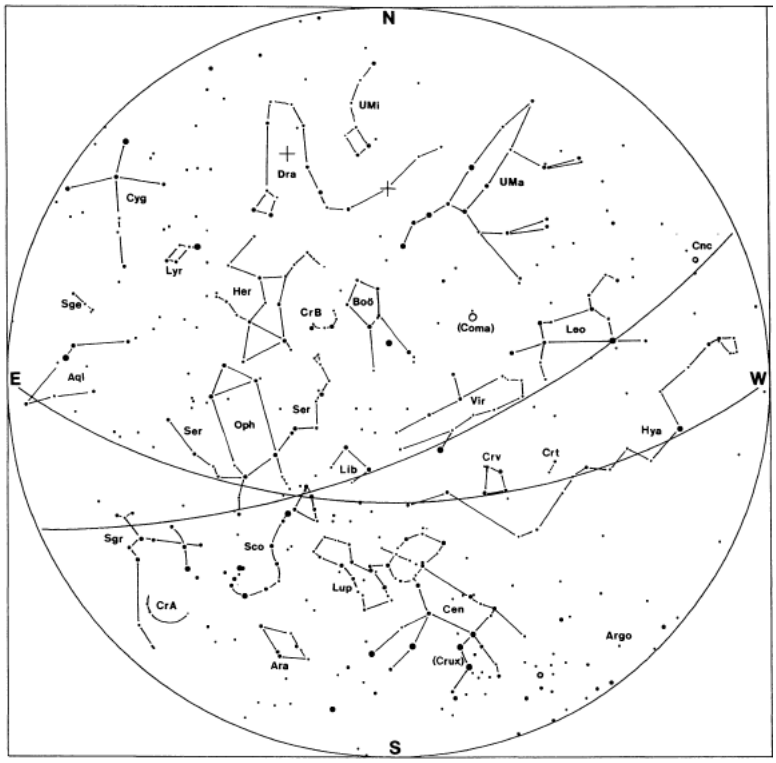
DE FORNTIDA KONSTELLATIONERNA

I John H. Rogers artikel "Origins of the Ancient Constellations" (1998) får man veta att de första fyra konstellationerna i den zodiak som fick sin klassiska definition i Babylonien omkring 500 fvt och togs över av grekerna snart därefter, var Oxen/Taurus, Lejonet, Skorpionen och Vattumannen och att de hade etablerats redan omkring 3000 fvt när de motsvarade de fyra kardinalpunkterna, dagjämningarna. De fyra följande stjärntecknen i zodiaken i form av Tvillingarna, Jungfrun, Skytten och Fiskarna utvecklades liksom Stenbocken under 2000- eller

1000-talet fvt. De tre sista - Väduren, Kräftan och Vågen - skall däremot inte ha varit fullt accepterade förrän under den klassiska perioden, trots att de motsvarade tre av kardinalpunkterna redan runt 2000 fvt. Detta berodde som jag ser det inte på att man inte lade vikt vid de nya dagjämningspunkterna vid den tiden, utan att dessa stjärntecken representerades av andra symboler som AL.LUL (Alluttu), Zibanitum och Dumuzi runt 2000 fvt.

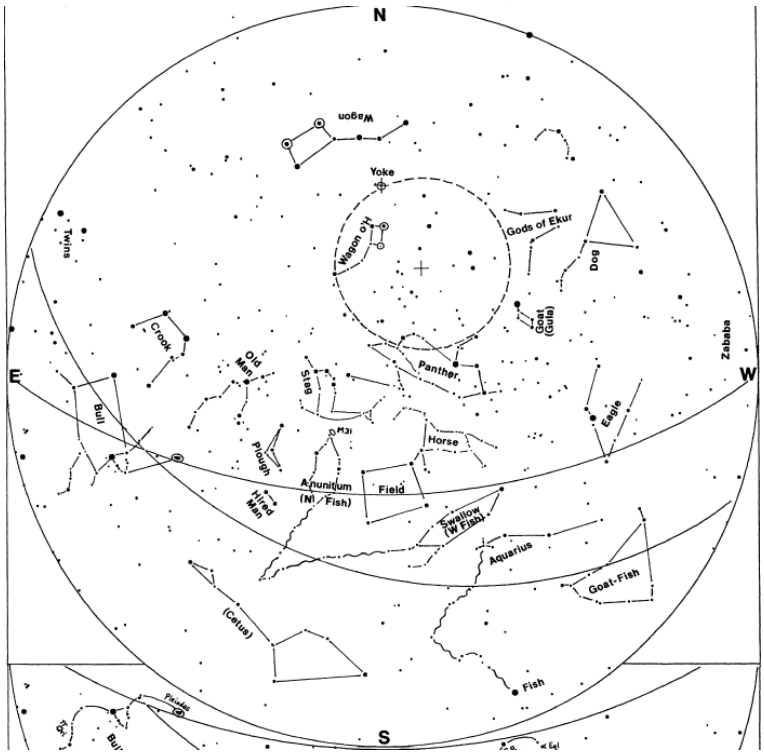
Natthimlen under senvinter 2800 fvt på 36° N med babyloniska konstellationer.

Källa: Rogers, Origins of the Ancient Constellations: II. The Mediterranean traditions.

Natthimlen under sensommar 2800 fvt på 36° N med babyloniska konstellationer.

Källa: Rogers, Origins of the Ancient Constellations: I. The Mesopotamian traditions.

AKKAD, HURRITER, KURA-ARAXES OCH GUTIER (CA 2334–2100 FVT)

SARGON AV AKKAD OCH AKKADISKA IMPERIET (CA 2334 – 2279 FVT)

Den akkadiska perioden i Mesopotamien dateras till cirka 2334–2279 fvt enligt den mellersta kronologin. Trots att Akkad härskade över ett stort imperium i Mesopotamien under sin storhetstid var man inte ensamma härskare under hela perioden. I inledningen existerade det akkadiska riket parallellt med slutfasen av den tidiga dynastiska perioden i Sumer och i slutet regerade de sista akkadiska kungarna samtidigt som gutiska kungar i delar av Sumer och regenterna i stadsstaterna Uruk och Lagash.

Sargon av Akkad, som antingen grundade det akkadiska imperiet eller var en tidig kung i detta rike, kom från ett område nära Kish. Han skall enligt den sumeriska kungalistan ha varit munskänk hos kungen av Kish och blev sedan själv kung av Kish. Hans trupper besegrade den sumeriske kungen Lugalzagesi och erövrade dennes område. Sargon av Akkad framställs som den förste som regerade över ett multietniskt imperium men grunden för detta imperium verkar ha lagts av de sumeriska härskarna Eannatum av Lagash och efter honom Lugalzagesi av Umma. Sargon lade under sig ett imperium som sträckte sig till Medelhavet i väst, Taurusbergen i norr, Elam i öst och hela södra Sumer och Magan som låg i dagens Oman. Han gjorde också attacker in i Kanaan och mot gutiernas kung Sarlak.[1]

Under det Akkadiska riket blev det östsemitiska akkadiska språket ett gemensamt språk i hela Mesopotamien. Akkadiska kom sedan att behålla sin ställning som hela regionens internationella språk för diplomatiska förbindelser och litteratur ända fram till omkring 100 fvt när det började trängas ut av arameiska. Sumeriska och akkadiska existerade samtidigt som lokala språk i hundratals år. Men från omkring 1800 fvt blev sumeriska mer ett administrativt och litterärt språk som främst användes av skrivare och prästerskap i templen. Enligt Wikipedia menade den framstående danske experten på Främre Orientens historia, Thorkild Jacobsen, att det i verkligheten fanns en stor kulturell kontinuitet redan från perioden före Sargon och Akkadiska riket, under detta rike och efter det. Han menade att forskare har lagt alltför stor vikt vid en uppfattning om en konflikt mellan ”semitisk” kontra ”sumerisk” kultur.

Akkad handlade med silver från Anatolien, lapis lazuli från dagens Afghanistan, cederträ från dagens Libanon och koppar från dagens Oman. Imperiets största sädesproduktion skedde i Assyrien där det inte krävdes bevattning och en kedja att fort byggdes för att kontrollera detta område. Sargon byggde städer och palats med de rikedomar som rövats från erövrade områden och han skall också ha återuppbyggt staden Babel (Bab-ilu) på en ny plats närmare Akkad.

SARGON VAR ENLIGT MYTEN SON TILL EN PRÄSTINNA SOM SATTE UT HONOM I EN VASSKORG I FLODEN

En ny-assyrisk text från 600-talet fvt som upptäcktes 1850 påstods vara Sargons egen självbiografi och den var skriven i första person. Endast början av texten är känd från fragment. Där sägs Sargon ha varit son till en överstеprästinna medan han inte hade känt sin far. Överstеprästinnan skulle ha burit honom i hemlighet och satt ut honom i floden i en vasskorg. Han skulle ha hittats av Akki (en ”vattenhämtare”, kanske guden Enki) som födde upp honom som sin egen son och utnämnde honom till sin trädgårdsmästare. Gudinnan Ishtar gav honom sin kärlek och gjorde honom till kung.[2]

Man har naturligtvis lagt märke till likheten mellan legenden om Sargons födelse och utsättande i en vasskorg på floden och berättelsen i Bibeln om Mose födelse och utsättande i en vasskorg på floden. Sargon av Akkad och/eller hans sonson Naram-Sin har av vissa forskare identifierats som den mytiske kungen Nimrod, den förste härskaren på jorden enligt 1 Mosebok i Bibeln, medan

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Akkadian_Empire
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Sargon_of_Akkad#Birth_legend

andra har tyckt sig se likheter mellan Nimrod och den sumeriske Gilgamesh. Sanningen om Nimrod som nämns som den förste härskaren på jorden i 1 Mos 10 tror jag dock personligen ligger närmare det nyassyriska riket (ca 912–605 fvt) som flyttade huvudstaden från Assur till Kalhu (Nimrod). Assyrierna i Nimrod härskade över ett stort imperium som omkring 670 fvt sträckte sig från dagens Iran till Egypten, men de var naturligtvis inte de första härskarna på jorden som det framställs i Bibeln.

SARGONS DOTTER PRÄSTINNAN ENHEDUANNA BLEV HISTORIENS FÖRSTA POET

Sargon dyrkade de sumeriska gudarna och stödde sin regeringsmakt på dem. Särskilt viktiga var Inanna som var hans beskyddarinna och Zababa som var krigsguden i Kish. Sargon kallade sig Ans smorde präst och Enlis store ensi, alltså Enlis främste representant på jorden. Man känner till namnen på Sargons hustru Tashlultum och ett antal av hans barn. Dottern Enheduanna var översteprästinna för gudinnan Inanna och månguden Nanna (Sin) i den sumeriska staden Ur. Enheduanna är den första poet i historien vars namn är känt och hon komponerade bland annat en samling hymner som kallas ”De sumeriska tempelhymnerna” som sedan användes i århundraden. Enheduanna hade titeln en-prästinna, vilket förde med sig stor politisk makt och hennes texter anses ha medfört en viktig utveckling av kilskriften.

Enheduannas hymn ”The Exaltation of Inanna” beskriver hur hon under en politiskt strid som skedde under Sargons efterträdare förlorade sin ställning i Ur och Uruk och förvisats till vildmarken. Staden Uruk hade intagits av Lugalanne, en rebell som hade ändrat riterna för An och till och med hade förstört Inannas tempel E-anna och försökt våldföra sig på hennes högsta prästinna Enheduanna. Regenterna fick sin legitimitet genom det heliga bröllopet med gudinnan Inanna i form av hennes översteprästinna och historien om våldtäktsförsöket var logisk i situation när en maktkamp pågick. När detta våldtäktsförsök misslyckas tog Lugalanne ifrån Enheduanna hennes krona (diadem) och mantel som var symboler för hennes position som en-prästinna och gav henne en dolk och ett svärd som hon uppmanas att ta sitt liv med. Men Enheduanna lämnar Uruk och bad Inanna om hjälp att återupprätta den rätta ordningen.

Inanna beskrivs i Enheduannas hymn som himlens härskarinna och härskarinna över anuna-gudarna (Anunaki). Hon är hög som himmelen och vid som Jorden (härskar över himmel och jord). Hon är enligt hymnen den som föröder de främmande upproriska länderna, som krossar huvuden, som förtär kroppar som en hund! Hennes blick är förfärande, hon är orubblig och obeveklig och triumferar alltid. Genom Enheduannas bön och gudarna Ans och Nannas beslut och krafter väcktes Inannas fruktansvärda vrede mot den hädiske Lugalanne. Hymnen slutar med att Inanna segrar och Enheduanna återinsätts som översteprästinna och på så sätt upphöjs Inanna åter till sin höga position i templet Uruk.[1] Inanna beskrevs alltså som en krigsgudinna och på så sätt förenades den sumeriska kärleks- och civilisationsgudinnan Inanna med den semitiska akkadiska krigsgudinnan Ishtar som från början hade varit en helt annan gudinna. Det här var logiskt, Inanna hade varit Sargons särskilda skyddsgudinna och genom henne legitimerades hans krigsföretag och segrar över alla främmande länder och upproriska städer. Inanna och Ishtar vävdes samman till en enda gudinna i Akkad och den krigiska Ishtar fick ta över kärleksgudinnan Inannas attribut som den åttaarmade stjärnan och lejonet.

Gudinnan Ishtar med åttaarmad stjärna och lejon på ett akkadiskt sigill ca 2350–2150 fvt. Källa: Wikipedia.

[1] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section4/tr4072.htm

SARGONS DYNASTI, GUTIERNAS HÄRJNINGAR OCH AKKADS FALL

Trots att Sargon var en framgångsrik krigsherre verkar hans senare regeringstid ha karaktäriserats av uppror. Enligt en senare babylonisk text gjorde hela hans land uppror mot honom när han var gammal, han belägrades i sin huvudstad Akkad men lyckades besegra angriparna. I Assyrien, det övre landet, skall stammar i bergsområdet Subartu, som numera i allmänhet anses ha varit ett hurritiskt område, ha gjort uppror men Sargon skall ha besegrat dem. Under Sargons son Rimush (r. ca 2278–2270 fvt) bröt nya uppror ut. Han skall ha upplevt uppror från bland annat ensi-härskare i städerna Ur, Umma, Adab, Lagash, Der och Kazallu. Rimush ägnade sig åt massmord och storskalig förstörelse i de sumeriska stadsstaterna vilket han noga bokförde. De flesta av de stora städerna förstördes och de mänskliga förlusterna var enorma. Han mördades slutligen av en av sina egna ämbetsmän efter nio år. Efter Rimush regerade hans äldre bror Manishtushu. Han skall ha utkämpat en strid till sjöss mot 32 kungar och segern gav honom makt över dagens Förenade Arabemiraten och Oman. Manishtushu verkar ha liksom sin bror ha blivit mördad i en palatskupp.[1]

Sargons dynasti avslutades efter omkring hundra år med hans sonson Naram-Sin (r. ca 2254–2218 fvt). Namnet betyder ”älskad av (månguden) Sin”. I början av sin regering mötte även han olika uppror men han krossade dem. Han tog sig titeln ”kung Naram-Sin, kung av de fyra kvarteren”. De fyra kvarteren var allt land i väst, nord, öst och syd, alltså hela världen. Han var också den förste som kallades ”Akkads gud”, till skillnad från tidigare sumeriska religiösa uppfattningar att härskaren bara var folkets representant inför gudarna i sin roll som överstepräst. Naram-Sin byggde bland annat ett kungligt residens i Tell Brak/Nagar för att kunna kontrollera Syrien och han skall också ha byggt ett administrativt centrum i Nineve. Enligt mycket senare hettitiska källor från omkring 1400 fvt skall Naram-Sin till och med ha trängt in i Anatolien och krigat mot de hattiska och hurritiska kungarna Pamba i Hatti och Zipani i Kanesh samt 15 andra regenter. Om detta stämmer skall ett kungarike med centrum i Hattusa ha funnits omkring 2200 fvt.

Olika sumeriska stadsstäder, som till exempel Kish, gjorde periodvis uppror mot Akkad. Det största hotet mot Naram-Sins makt verkar dock ha kommit från stammar i norra Zagrosbergen som lulubier och gutier. Lullubierna besegrades men gutierna gjorde förödande räder mot Akkads imperium. Det är dock oklart hur mycket de påverkade Sumer under Naram-Sins regeringstid. Antingen ärvde hans son Shar-Kali-Sharri ett mer eller mindre intakt imperium eller så ärvde han enbart staden Akkad med närliggande territorium. Gutierna hade sedan makten i delar av Sumer i, som man tror, omkring 100 år innan de drevs ut och stadsstaten Ur tog makten genom Urs tredje dynasti (Ur III).[2]

Sargons regeringstid var inledningen på en lång historia av semitiska imperier i Mesopotamien som varade i femtonhundra år med avbrott för de gutiska härskarna och den sumeriska tredje dynastin i Ur under den nysumeriska tiden runt 2100 fvt. Sargon sågs som en förebild för kungar i Mesopotamien under ett par tusen år efter sin död och assyriska och babyloniska kungar såg sig som arvtagare till Sargons imperium. I hettitisk-hurritiska texter från 1400-talet fvt beskrevs Sargon och hans närmaste arvtagare som gudomliga kungar. Men medan Sargon sågs som urbilden för en stark och vis ledare beskrevs hans sonson Naram-Sin som en ond och ogudaktig kung av eftervärlden. Hymnen ”Akkads förbannelse” beskrev hur Naram-Sin attackerade staden Nippur och plundrade E-kur som var Enlils tempel där. På grund av detta sammanträdde åtta av anuna-gudarna (Anunaki) och bestämde sig för att ta tillbaka sitt stöd för Akkad. Detta ledde till torka, omfattande missväxt, hungersnöd och död. Härskarna var utvalda av gudarna och regerade med deras tillåtelse, kungarnas misslyckanden sågs därför också som ett resultat av gudarnas missnöje med dem.

Det är oklart vad som egentligen var huvudorsaken till Akkads fall. Gutiernas räder kan ha bidragit men det spekuleras också om att en klimatförändring som berodde på förändringar i Nordatlantiska oscillationen (NAO) vilket ledde till minskade regnmängder, mer blåst och långvarig torka skall ha

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Akkadian_Empire
[2] https://sv.wikipedia.org/wiki/Naram-Sin

bidragit, något som verkar stämma med hymnen ”Akkads förbannelse”. Tell Brak/Nagar vid Khabur-floden skall enligt utgrävningar till exempel ha minskat i storlek med omkring 75% under den här perioden och handeln kollapsade. Nomadiska herdar som amoriterna sökte efter vatten för sina hjordar och kom på så sätt i konflikt med akkadiska folkgrupper. Denna klimatberoende kollaps verkar ha påverkat hela Mellanöstern och också ha sammanfallit med kollapsen av Gamla riket i Egypten, men det är fortfarande omdiskuterat om den verkligen var orsaken till Akkads fall. Vattennivåerna i Eufrat och Tigris skall hur som helst ha fallit 2,5 meter under de tidigare nivåerna från 2600 fvt och även om de stabiliserades något under Ur III ökade klimatkrisen rivaliteten mellan jordbrukare och nomadiska herdegrupper. Under Ur III byggdes en 18 mil lång mur mellan Tigris och Eufrat som ungefär kallades ”Amoriternas tillbakadrivare”.

Redan innan det Akkadiska riket skapades hade också bevattningen av jordarna lett till en gradvis stigande saltnivå i Sumer, vilket gjorde att vetet gav mindre skördar och man tvingades övergå till det mer salttåliga kornet. Folkmängden i städerna hade nått sin högsta nivå redan 2600 fvt och de minskade skördarna kan ha varit orsaken till den ökande aggressivitet som var tydlig i Sumer redan före den akkadiska perioden. Krigen mellan stadsstaterna i Sumer hade lett till en befolkningsminskning som enligt Wikipedia dock temporärt avstannade under akkadisk tid.[1]

HURRITERNA, URKESH, NAGAR, SUBARTU OCH ALLA HURRITERNAS KONTAKTYTOR

När man söker information om Mesopotamien under 2000-talet fvt i Nationalencyklopedin (NE) hänvisas man till uppslagsorden Assyrien, Babylonien och Sumer. Men när jag har försökt förstå den här perioden har förutom Sumer och Akkad också hurriterna dykt upp gång på gång i olika sammanhang. De verkar ha varit viktiga men samtidigt är de förvånansvärt lite kända. Enligt den tryckta versionen av NE har man gjort få arkeologiska utgrävningar i hurriternas centrala område som anges till nordöstra Syrien, och kunskapen om dem är därför begränsad till perifera områden eller information från andra folk. Enligt NE fanns från omkring 2200 fvt några småstater med hurriter i nuvarande norra och nordöstra Irak och norra Syrien. En av de viktigaste av dessa var Urkesh vid floden Khaburs övre lopp, som enligt Wikipedia ursprungligen skall ha grundats under 3000-talet fvt, kanske av hurriter.

Hurriternas ursprung är dunkelt, deras språk, hurritiska, har ingen känd släktskap med andra språk men har föreslagits ha samband med vissa språk i Kaukasien. De började använda kilskrift runt 2000 fvt och arkiv med hurritiska texter har upptäckts i de forntida städerna Alalakh, Hattusa, Nuzi och Ugarit, men deras språk är trots det ännu inte helt förstått. Hurriterna var majoritetsbefolkning i Khaburs floddal och i landet Arrapha i nuvarande Irak och de bosatte sig så småningom i hela Främre Orienten förutom i Egypten och södra Mesopotamien. Hurriterna är kanske mest kända för Mitanni-riket som förenade de spridda hurritiska stadsstaterna i ett rike mellan ca 1600 och 1260 fvt (mellersta kronologin). Andra namn på detta rike var Hurri och Hanigalbat. Det gemensamma språket var hurritiska och man tillämpade den hurritiska religionen. Hurriterna försvinner ur historien omkring 1000 fvt, kanske assimilerades de av de invandrande araméerna. I riket Urartu längst österut i Anatolien vid Van-sjön fortsatte man dock under första årtusendet fvt att tala urarteiska som var besläktad med hurritiskan.

Det är alltså oklart vilka hurriterna egentligen var men min teori är att de tillhörde ursprungsbefolkningen i Khaburs floddal och var samma människor som fanns i de gamla Halaf- och Hassunakulturerna som i sin tur hade kopplingar bakåt till den gamla Göbekli Tepe-kulturen. Detta geografiska område och halaf-kulturens människor verkar också ha varit centrala i utbredningen av kopparålderskulturen i västra Asien och södra Kaukasien (s 197).

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Akkadian_Empire

KUNGARIKET NAGAR CA 2600–2300 FVT

Kungariket Nagar mellan Ebla och Mari ca 2340 fvt. Källa: Wikipedia.

Tell Brak/Nagar, som låg i hurriternas kärnområde vid Khabur-floden, hade varit bebott ända sedan 6000-talet fvt och hade växte till en av de största städerna i området under 3000-talet fvt (s 116). Olika folk bodde i staden under tidernas lopp, som de infödda halafierna från Halaf-kulturen (s 75), semiter och hurriter. Nagar/Tell Brak var genom sitt läge mellan Anatolien, Levanten och södra Mesopotamien ett viktigt handelscentrum. Halafierna, ursprungsbefolkningen i Nagar, tog i ett senare skede till sig Ubaid-kulturen från södra Mesopotamien och kontakterna söderut intensifierades från omkring 4000 fvt under den tidiga och mellersta Uruk-perioden i Sumer. I den sena Uruk-perioden flyttade människor in från södra Mesopotamien, omkring 3600 fvt hade en koloni från Uruk etablerats i staden och en blandkultur uppstod mellan folk från Uruk och de infödda halafierna. Vid slutet av Uruk-perioden, runt 3000 fvt, lämnade människorna från Uruk Nagar. Den del av staden som hyste Uruk-kolonin övergavs och jämnades med marken och staden krympte kraftigt.

Runt 2600 fvt började staden Tell Brak/Nagar att växa igen, en stor administrativ byggnad uppfördes och det var vid den här tiden som staden fick namnet Nagar. Denna uppgång hade samband med den östsemitiska Kish-civilisationen som hade centra i Ebla och Mari, i Nagar samt i de ”proto-akkadiska” orterna Abu Salabikh och Kish i centrala Mesopotamien (s 218). De östsemitiska folkgruppernas inflyttning från Levanten till Mesopotamien kan ha bidragit till slutet på Uruk-perioden. Stadsstaterna i Kish-kulturen hade liknande skriftspråk med andra logogram än de som användes i Sumer och de använde även bland annat samma system för att namnge årets månader och samma mätsystem men de utgjorde inte något sammanhållet rike. Språken i Mari och Ebla var till exempel nära besläktade men i Kish talades en helt annan östsemitisk dialekt som skilde sig från både det akkadiska språket före Sargon och språket i Ebla och Mari. Kish-civilisationen anses ha försvunnit i samband med det Akkadiska rikets tillkomst på 2300-talet fvt.

Under denna period var Nagar huvudstad i ett lokalt kungadöme som kontrollerade älvdalen utefter floden Khabur. Riket var decentraliserat och kungen var tvungen att regelbundet resa runt för att befästa sin makt och få godkännande av de lokala råden. Östsemiter bodde i Nagar fram till Akkads maktövertagande runt 2300 fvt men under perioden levde också hurriter där. Nagar förstördes runt 2300 fvt och området kom under det Akkadiska rikets överhöghet. Från den akkadiska perioden finns både hurritiska och semitiska namn nedtecknade.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tell_Brak

De äldsta referenserna till stadsstaten Nagar kommer från arkiv i Ebla och Mari. På sin höjdpunkt omfattade Nagar större delen av den sydvästra delen av Khaburs floddal och var politiskt jämställd med Ebla och Mari. Nagar hade diplomatiska kontakter med Ebla och de två rikena var tidvis allierade och tidvis fiender. En text från Ebla berättar om en seger som Eblas kung vunnit över Nagar men några få år senare ingick man i en allians som befästes i ett giftermål mellan en prinsessa från Ebla och sonen till kungen i Nagar. Nagar besegrades sedan av Mari vilket skapade en blockering av handelsvägen mellan Ebla och södra Mesopotamien. Därefter bildade Eblas kung en allians med Nagar och Kish som riktade sig mot Mari och de två blocken utkämpade en strid. Ebla förstördes några år senare och därefter förstördes Nagar omkring 2300 fvt. Stora delar av staden brändes och man kopplar detta till angrepp från antingen Mari eller Sargon av Akkad.[1]

Efteråt återuppbyggdes Nagar av Akkad för att utgöra ett centrum för detta rikes administration av provinsen. Men Akkads tidiga kungar var upptagna av egna interna konflikter och Nagar övergavs. Hurriterna tog kontroll över området så tidigt som under Sargon av Akkads senare regeringsår, de kallade staden Nawar och kungar i det hurritiska Urkesh tog sig titeln ”kung av Urkesh och Nawar”. Under den akkadiske kungen Naram-Sin återtog Akkad makten i Nagar men mot slutet av den akkadiska perioden, omkring 2193 fvt, brändes staden åter, enligt Wikipedia kan gutierna ha gjort det. Efter detta blev Nagar centrum för en självständig hurritisk dynasti och minskade åter i storlek. På 1800-taler fvt tog Mari makten i Nagar och på 1700-talet löd staden under den näraliggande staden Kahat. Trakten beboddes också vid den tiden av amoritiska stammar från Banu-Yamin som hade bosatt sig där under Zimri-Lims regeringstid i Mari (1775–1761 fvt). Varje grupp talade sitt eget språk.

Under 1500-talet fvt blev Nagar en viktig handelsstad i det hurritiska Mitanni-riket som hade hurritiska som sitt officiella språk. Akkadiska var dock fortsatt hela regionens internationella språk för diplomatiska förbindelser och litteratur. Nagar förstördes av Assyrien omkring 1300 fvt. Därefter återvann staden aldrig sin forna storhet. Stadens kultur påverkades under historiens lopp av de olika folkgrupper som levde där och den var känd för sina stensniderier, cylindersigill, sitt glas och sina hästar.

Halafierna som först levde i Nagar/Tell Brak var som jag tror samma folk som hurriterna som levde där tillsammans med semiter och senare akkader under 2000-talet fvt och sedan själva återtog makten efter Akkads fall runt 2000 fvt. I nästa steg, omkring femhundra år senare, skapades alltså Mitanni, ett hurritiskt imperium med Washukanni som huvudstad och Nagar/Tell Brak som ett viktigt handelscentrum. Det officiella språket i Mitanni var hurriternas språk men där fanns tydligen också bland annat en eller flera befolkningsgrupper som talade indoeuropeiska språk.

SUBARTU (2000- OCH 1000-TALEN FVT)

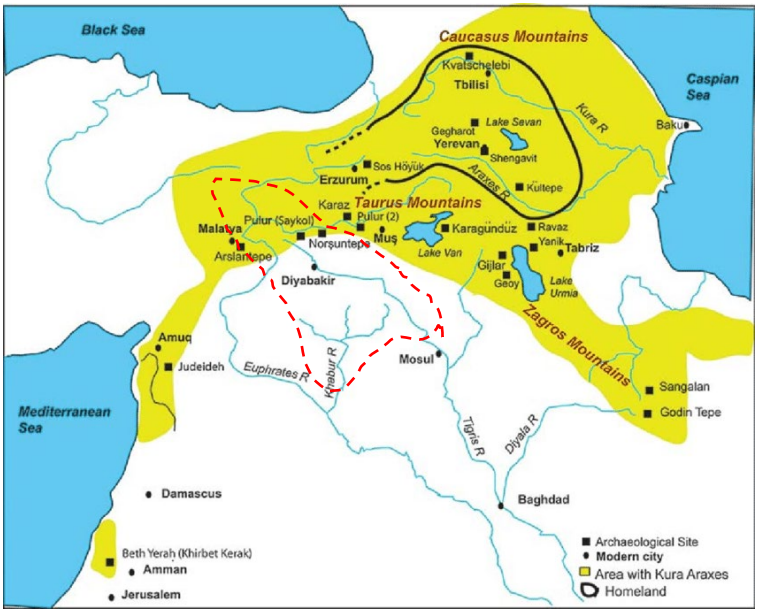
Hurriterna var kända för sina metallarbeten och eftersom ursprunget för det sumeriska ordet för ”kopparsmed” enligt den engelska Wikipediasidan om hurriterna har spårats till det hurritiska språket kan man anta att hurriterna fanns i sitt kärnområde redan under kopparåldern, långt innan de först nämndes i akkadiska källor. Ett annat tecken på hurriternas tidiga närvaro i norra Mesopotamien är landet Subartu. När akkaderna beskrev världen med sig själva som världens centrum angav de Subartu som den nordliga grannen, Elam som den östliga, Sumer som den södra och Amurru, amoriternas land, som den västliga grannen. Det är okänt exakt var Subartu låg, annat än att det alltså låg norr om Akkad, och man har också haft svårt att bestämma vilket folkslag som levde där men idag verkar den vanligaste uppfattningen vara att Subartu det var ett hurritiskt område. Eftersom Subartu var så etablerat under det Akkadiska riket måste det som jag ser det ha existerat som ett samlande begrepp långt innan början av akkadernas tid på 2300-talet fvt.

Både akkaderna, Isin-dynastin i början av 1000-talet fvt och den gammalbabyloniske härskaren Hammurabi beskrev krigståg mot Subartu. Subartu nämns också i Amarnabreven från 1300-talet fvt och i texter från Ugarit. I det sumeriska eposet ”Enmerkar and the Lord of Aratta” från den

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tell_Brak

nysumeriska tiden efter Akkads fall beskrivs Subartu, tillsammans med Hamazi, som troligen låg i Zagrosbergen, som länder med ”många tungor”, alltså många språk. Hurriterna, som verkar ha dominerat Subartu, hade sitt eget hurritiska språk men genom att Khabur-området, som var hurriternas kärnområde, var en central knutpunkt för handeln med metaller som koppar och silver mellan södra Mesopotamien och Anatoliens högland där områden som Kizzuwatna och Ishuwa också hade en del hurritiska invånare, är det rimligt att tro att människor inom hurriternas områden talade många olika språk, precis som det påstods i det sumeriska eposet om Enmerkar och kungen i Aratta. Hurriternas roll som gränsöverskridare och sammanbindare av grupper med olika språk kan som jag ser det bland annat spåras i det faktum att deras religion påverkades av sumerernas och akkadernas religion samtidigt som hurriternas religion i sin tur i nästa steg i hög grad påverkade de IE-talande hettiternas religion på 1000-talet fvt, bland annat via hattierna vars religion var tydligt påverkad av hurriternas religion.

HURRITERNAS KONTAKTER MED ANDRA KULTURER SOM VAR FRAMSTÅENDE INOM METALLURGI

Kura-Araxes-kulturen (ca 4000–2000 fvt) i gulgrönt. Källa: Mitchell S Rothman.[1]
Eget tillägg: Hurriter = rött streckat område.

Jag fick en känsla av att hurriterna liknade eller till och med var kopplade till Kura-Araxes-kulturen på något sätt. Jag fann att arkeologer har hittat stora likheter från tiden runt 2000 fvt mellan dekoration på keramik samt utformning av vapen, kärl och andra föremål av metall från Sydkaukasien, där Kura-Araxes hade sitt kärnområde, och motsvarande föremål från centra sydväst därom i östra Anatolien som Kültepe/Kanesh, söder därom som Khabur- och Urmiaområdena och sydöst därom. Det fanns alltså under slutet av den tidiga och början av den mellersta bronsåldern, under århundradena runt 2000 fvt, en gemensam stilmässig horisont som sträckte sig från Kappadokien i väst till Zagros-området i öst.[2] På samma sätt som hurriterna var Kura-Araxes handelsmän och kända för sin kunskap om metallurgi, och keramik från både hurriterna och Kura-Araxes var vitt spridd (s 118). Kura-Araxes-kulturen i södra Kaukasien räknas visserligen från cirka 4000 till 2000 fvt, medan hurriternas fanns kvar långt efter denna period men dessa två kulturer måste ha tidsmässigt ha överlappat varandra under 3000- och 2000-talen fvt.

Om man tittar på bilder som visar utbredning av Kura-Araxes-kulturen respektive hurriternas område kan man se att de två gränsade direkt mot varandra. Även om det inte fanns några nationsgränser vid den här tiden verkar det ha funnits en språklig och kulturell gräns som jag tror dels

[1] https://www.researchgate.net/figure/Distribution-map-of-extent-of-the-Kura-Araxes-cultural-tradition_fig1_283867750
[2] Edens, Transcaucasia at the End of the Early Bronze Age (1995)

berodde på att man talade olika språk och dels på att man levde under olika naturbetingelser. Hurriternas område var den norra delen av bördiga halvmånen medan Kura-Araxes-kulturen tillhörde bergsområdet som sträckte sig från östra Anatolien till södra Kaukasien och vidare ner mot Zagrosbergen. Men det verkar ha funnits en geografisk överlappning i östra Anatolien, i områden som Melid/Arslantepe dit kunskap om bronsframställning hade spridits i slutet av 2000-talet fvt från Kura-Araxes-kulturen. Melid/Arslantepe blev sedan centrum i kungariket Ishuwa som dominerades av hurriter. En liknade överlappning, eller åtminstone mycket stor närhet, verkar ha funnits i den östra delen av det hurritiska området mellan Kura-Araxes och det hurritiska riket Subartu. Kura-Araxes-kulturen söder om Kaukasus och Maykop norr därom hade enligt Wang et al. (2019) ett gemensamt genetiskt ursprung i de första jordbrukarna som koloniserade norra Kaukasien från Anatolien och som blandade sig med inhemska kaukasiska jägare-samlare (CHG) där (s 122). Detta skulle kunna innebära att Kura-Araxes och Maykop talade ett anatoliskt ”indoeuropeiskt” IE-språk och att språket i Subartu skulle kunna ha varit en blandning av hurritiska och Kura-Araxes IE-språk. Samma blandning av språk i form av dels hurritiska och dels IE-språk fanns också senare i det hurritiska Mitanni-riket.

Inflytandet från Kura-Araxes skulle kunna vara en förklaring till den utveckling som spåras i Saag (2021) där andelen gener från kaukasiska jägare-samlare (CHG) ökar kraftigt i Anatolien under kopparåldern jämfört med under den föregående neolitiska perioden. Kura-Araxes-kulturen var enligt Wikipedia föregångare inom utveckling av metallurgi vilket starkt påverkade näraliggande regioner. De bearbetade koppar, arsenik, silver, guld, tenn och brons och deras metallprodukter spreds i ett enormt stort område från Volga, Dnepr och Don-Donets flodsystem i norr till Syrien och Palestina i söder och Anatolien i väst.[1] Detta innebar att Kura-Araxes, sannolikt via den närbesläktade Maykop-kulturen, hade ett kontaktnät som i norr sträckte sig till snörkeramikkulturen i Ukraina - som i sin tur var förbunden med trattbägarkulturen i norra Europa (s 146). Direkt i söder från Kura-Araxes utbredningsområde fanns hurriterna, som själva var skickliga i kopparmetallurgi och hade en blandkultur som hade utvecklats genom kontakter mellan norra och södra Mesopotamien ända sedan Halaf-Ubaid-kulturen på 5000-talet fvt och Uruk-expansionen under 3000-talet fvt. Det finns också arkeologiska fynd från till exempel Arslantepe som visar på kontakter mellan Kura-Araxes och Uruk-kulturen, kanske så tidigt som från den mellersta Uruk-perioden ca 3800–3400 fvt.

Det finns som jag ser det skäl att tro att Kura-Araxes, i alla fall under 2000-talet fvt, sålde sina metallprodukter till det sumeriska området i södra Mesopotamien via hurriterna. Hurriter och bergsstammar som gutierna verkar ha varit allierade och min gissning är att gutierna hade trängt söderut från Kura-Araxes, kanske som en del av det stora handelsnätverket som byggde på metallprodukter. Genom utgrävningar av gravar i Maykop i norra Kaukasien och Kura-Araxes och den efterföljande Trialeti-kulturen i södra Kaukasien har man sett att kunskapen om utvinning och bearbetning av metaller samt handeln med sådana produkter bidrog till att stora rikedomar ansamlades i Kaukasien. Kontakter mellan hurriter och Kura-Araxes skulle alltså ha gett upphov till ett handelsnätverk som under tidigt 2000-tal skulle ha sträckt sig från Sumer till hurriterna, från hurriterna till Kura-Araxes och från Kura-Araxes vidare in mot området norr om Svarta havet och till grupper av människor inom trattbägare- och snörkeramikkulturen i området vid Dnepr i dagens Ukraina.

GUTIERNA SOM VAR FÖRBUNDNA MED HURRITERNA TOG MAKTEN I DELAR AV SUMER (CA 2150–2090 FVT)

Under Sargons tid vid makten expanderande Akkad alltså norrut och erövrade hurritiska områden som Nagar och Sargon var också involverad i strider med det hurritiska riket Subartu och med gutier. Gutierna fortsatte sedan att skapa oro i Akkad och gjorde förödande räder mot imperiets

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Kura%E2%80%93Araxes_culture

områden under de sista regenterna i Sargons dynasti. Men det är alltså oklart vad som egentligen var huvudorsaken till Akkads fall. Olika underkuvade områden och stadsstater gjorde uppenbarligen till och ifrån uppror under större delen av det akkadiska rikets period och en allmän försvagning av Akkad verkar ha lett till att man gradvis fick släppa ockuperade områden till dess att riket bara bestod av kärnområdet runt Akkad. Efter Naram-Sin regerades Akkad i tur och ordning av hans son Shar-Kali-Sharri, dennes son samt sonsonen Shu-turul. Under de två sista kungarna verkar stora delar av riket ha gjort sig fria. Shu-turul var akkadiska imperiets sista kung och han besegrades slutligen av invaderande gutier från Zagrosbergen omkring 2154 fvt. Dessa gutier erövrade staden Akkad samt stora delar av Mesopotamien vilket innebar slutet för det Akkadiska imperiet. Vissa stadsstater i Sumer i södra Mesopotamien, som Uruk och Lagash, verkar dock ha behållit sin självständighet under hela eller delar av gutiernas tid vid makten.

Gutierna beskrivs som nomadstammar från Zagrosbergen i nuvarande västra Iran men ganska lite är känt om dem. De gjorde snabba räder mot städerna på slätten i Sumer och försvann igen innan några försvarare hann angripa dem. De hade inget eget skriftspråk och det som är känt om dem kommer från nedteckningar hos andra folk. Sumererna beskrev dem som ett eländigt, barbariskt och rovgirigt folk som fanns i bergen norr om Elam och öster om Babylon. Men deras syn på gutierna var naturligtvis påverkad av att gutierna erövrade stora delar av Sumer. Enligt den sumeriska kungalistan hade gutierna ingen storkung som till exempel Akkad hade haft, de härskade över sig själva och kungavärdigheten roterade mellan olika personer och/eller stammar vart tredje till femte år.

Enligt en senare babylonisk krönika, som dock skall ha byggt på äldre original, betalade gutierna tribut till en kung i staden Adab omkring 2500–2400 fvt. Enligt denna text fanns gutierna söder om Subartu och norr om Elam. Sargon av Akkad listade gutierna bland de folk vars territorier han hade erövrat och placerade dem söder om lullubierna. På en stele från Naram-sins tid (2254–2218 fvt) beskrivs hur Naram-Sin av Akkad besegrade en gutisk armé på 360 000 soldater ledda av kung Gula'an medan Naram-Sin själv förlorade 90 000 man. Naram-Sins sonson Shu-turul skall ha tagit den gutiske kungen Sharlag till fånga och underkuvat gutierna.[1]

Men gutierna besegrade tydligen ändå Akkad, ensamma eller kanske snarare i allianser med andra. De skall ha regerat delar av Mesopotamien mellan omkring 2199 och 2119 fvt enligt den mellersta kronologin. De beskrivs i sumeriska källor som dåliga härskare som inte förstod sig på den sumeriska religionen och kulturen och som lät de livsviktiga bevattningskanalerna förfalla. Deras makt i Sumer kom till sitt slut när Utu-hengal, som troligen var guvernör i Uruk, gjorde uppror och samlade en koalitionsarmé som fördrev gutiernas ledare tillbaka till deras eget område Gutium. Utu-hengal grundade den tredje dynastin i Ur som kom att härska över det sista stora sumeriska riket. Utu-hengals son Ur-nammu drev sedan ut resterande gutier ur Mesopotamien när han hade blivit kung i Ur omkring 2112 fvt. Gutierna fortsatte enligt Wikipedia att vara ett hot mot de Mesopotamiska staterna under de följande århundradena men lyckades aldrig erövra områden utanför Gutium igen.

GUTIERNA KAN HA TALAT ETT INDOEUROPEISKT SPRÅK

Det är alltså oklart vilka gutierna egentligen var och vilket språk de talade. Många forskare har velat se dem som en av föregångarna till kurderna. Det kurdiska bergslandet som idag är delat mellan Iran och Irak ses i detta scenario som gutiernas ursprungliga område. Bland annat kallades Kurdistan för Kutium (liknande Gutium) i Kyros den stores persiska rike i mitten av 500-talet fvt. Eftersom det kurdiska språket tillhör den indoeuropeiska språkgruppen har vissa också velat se gutierna som talare av ett indoeuropeiskt språk.[2]

---

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Guti
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Gutian_invasion_of_Sumer

Huvudstaden i det gutiska riket var enligt Wikipedia staden Arrapha som låg där dagens Kirkuk ligger.[1] Arrapha kontrollerades av det akkadiska riket men omkring 2150 fvt skall staden alltså ha kontrollerats av gutierna. Den skall sedan ha ödelagts av sumererna i samband med att gutierna fördrevs från Mesopotamien. Staden blev i nästa steg en del av det gammalassyriska riket (ca 2025–1750 fvt), erövrades därefter av Babyloniens härskare Hammurabi för att sedan åter bli en del av Assyrien omkring 1725 fvt. Under den perioden var den ett viktigt handelscentrum.

Jag skulle personligen vilja se gutierna som en del av den sydostligaste delen av Kura-Araxes kulturområde. Kura-Araxes kan ha haft inflytande på folkgrupper som talade indoeuropeiska språk eftersom deras kulturområde sträckte sig från nordöstra Anatolien där man kan ha talat någon variant av de första anatoliska böndernas språk. Genetiskt verkar Kura-Araxes och Maykop ha varit en blandning av kaukasiska jägare-samlare och samma anatoliska bönder som hade utvandrat till Europa (s 158). Om hypotesen att de indoeuropeiska språken härstammade från de första bönderna i Anatolien stämmer, kan människorna i Kura-Araxes, eller vissa av deras stammar, ha talat ett indoeuropeiskt språk.

Men det fanns också en koppling mellan hurriterna och gutiernas påstådda huvudstad Arrapha, staden var huvudstad i ett litet hurritiskt kungarike under 14- och 1300-talen fvt. Detta rike låg i den sydöstra delen av det område som behärskades av Mitanni under denna period innan det blev en del av det medel-assyriska riket (ca 1365–1050 fvt). Det är känt att Mitanni-riket dominerades av hurriter men också hade en betydande befolkningsgrupp som talade ett indoeuropeiskt språk. Jag får en känsla av att olika grupper av talare av indoeuropeiska språk eller dialekter hade funnits i bergsområdet norr om Mesopotamien under en längre tid, kanske ända sedan neolitisk tid, och att en del av dessa grupper eller stammar av IE-talare även hade kommit från området norr om Svarta havet via kontakter med Kura-Araxes som hade handelsförbindelser ända upp till Dnepr, Don-Donets och Volga.

NINURTA BESEGRADE ASAG OCH GUTIERNA DREVS UT UR SUMER – THE EXPLOITS OF NINURTA

Det verkar ha funnits flera stora kulturella block i Främre Orienten under 2000-talet fvt där olika grupper talade olika språk men också ofta var flerspråkiga. Men trots de olika språken dyrkade man överraskande ofta samma gudinnor och gudar, även om de hade olika namn på olika språk. Gutierna verkade dock inte ha varit fullt delaktiga av den sumerisk/akkadiska gudavärlden, de sågs som ociviliserade erövrare med främmande gudar och anklagades i sumeriska källor för att inte ha dyrkat de sumeriska gudarna på rätt sätt. Visserligen hade den gemensamma gudavärlden inte hindrat sumererna själva från att kriga med varandra under ledning av respektive stadsstats ledande gud eller gudinna, och deras gudar verkar ha fått allt mer krigiska attribut fram till det att kärleksgudinnan Inanna blev den krigiska Inanna/Ishtar i Akkad och andra semitiska riken. Men sumerernas kamp mot gutierna sågs uppenbarligen som en kamp mellan sumerernas egna gudar och gutiernas främmande gudar. Jag tror att det är denna kamp som skildras i en sumerisk text som kallas ”The Exploits of Ninurta” på engelska vilket ungefär blir ”Ninurtas bedrifter” på svenska.[2]

I denna text beskrivs hur den sumeriske guden Ninurta, Enlils son, besitter den största kraften, hur han skövlar bergstrakterna helt på egen hand, hur han kastar sig som en giftorm mot det upproriska landet. Han är stormens kung som låter kungakronan (tiaran) och regnbågen flamma som blixten, som är som en vrålande orkan med ett lejons styrka, den som Enlil har upphöjt över sig själv. I nästa steg beskrivs hur himlen (An) har kopulerat med jorden (Ki) som har fött asag, en krigare som inte känner någon rädsla, ett fosterbarn som inte känner någon fader, en mördare från bergen. Han är en yngling som inte känner någon skam, en oförskämd och arrogant man som gläds åt sin egen högväxthet. Denna bergsgud har fött fram olika bergarter som diorit och hematit som är hans krigare och de sumeriska städernas gudar bugar sig inför hans tron. Vem kan förstå hans

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Arrapha
[2] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section1/tr162.htm

fruktansvärda ryktbarhet, människor är skräckslagna för honom. Dag för dag lägger asag under sig nya områden och rykten om deras arméer går före dem. Asags styrka är enorm, inga vapen kan slå omkull denna kraft, varken yxan eller det allsmäktiga spjutet kan genomborra dess kött, ingen krigare som denna har någonsin stått upp mot Ninurta, asag är listig.

Sedan beskrivs hur Ninurta reste sig och gick till anfall mot asag, hur han red på de åtta vindarna som en stormflod mot de upproriska landen. Han dödade deras budbärare i bergen, han krossade deras städer, krossade skallarna på deras koherdar och lade deras städer i ruiner. Det var en fruktansvärd strid och trots att Ninurtas vapen täckte bergen med damm lät sig inte asag slås ned. Men slutligen, efter att Herren Ninurta hade krossat alla fiendernas huvuden, började asags skrämmande glans att blekna, Ninurta fick bergen att gråta och ryckte upp asags män som vasstrån. Slutligen bestämde Ninurta ödet för asags alla bergarter och gjorde dem till tjänare åt sumererna och deras gudar. Framställningen slutar med tacksägelser för segern och böner om välsignelser över Ninurta från himlen An, gudinnan Bau och hans fader Enlil. Den visa Nisaba, som enligt texten är den främsta i landet och kunskapens gudinna som har skrivtavlorna med förpliktelserna för en (präster/prästinnor/städers ledare) och lugal (gudomliga kungar), prisas omsorgsfullt. Berättelsen om Ninurtas bedrifter avslutas sedan med ett konstaterande att det är gott att prisa Herren Ninurta, fadern Enlils heroiske son. Den bevarade texten inleds med ”An, gudarnas konung, den majestätiske” vilket återspeglar sumerernas syn på gudarna som kungar medan ensis, regenterna i de sumeriska tempelstäderna på jorden, var deras underordnade guvernörer som verkställde gudarnas, kungarnas, beslut. Man såg enligt texten gudinnan Nisaba som den som skrev ner de högsta gudarnas beslut som bestämde ödet för både andra gudar och människor. Det verkar som vi såg tidigare ha varit först under Naram-Sins regering i Akkad som man började påstå att regenterna på jorden och inte gudarna var de sanna kungarna och att dessa regenter på jorden var gudomliga.

Berättelsen om Ninurtas bedrifter spreds vida och man har hittat över 80 bevarade exemplar vid olika utgrävningar. Den kommenterades under hundratals år, man har hittat kommentarer till den i sena assyriska bibliotekskataloger mer än tusen år senare. Anledningen till att berättelsen överlevde in i första årtusendet fvt var att krigsguden Ninurta var oerhört populär bland assyrierna under andra och första årtusendet fvt. Kungarna hade ofta namn som innehöll Ninurtas namn och de använde Ninurta och Assur som stöd för sin gudagivna rätt att regera, kriga och utplåna fiender. När det assyriska imperiet flyttade sin huvudstad till Kalhu på 800-talet fvt var det första templet som byggdes helgat till Ninurta. Platsen för ruinerna efter Kalhu kallas numera Nimrod. I mars 2015 rapporterades att Islamiska staten avsiktligt hade förstört området och jämnat staden med marken genom sprängningar och med användande av bulldozrar.

VAD ÄR DET SOM SÄGER ATT BERÄTTELSEN OM NINURTAS BEDRIFTER HANDLAR OM UTDRIVANDET AV GUTIERNA OCH DERAS GUDAR (ASAG)?

Enligt sidan om den sumeriska texten ”The Exploits of Ninurta” (”Lugal-e”) på Wikipedia har det föreslagits att den handlar om ensin Gudea från Lagash och hans kampanjer mot Elam och staden Ansan och att den skulle ha skrivits under eller kort efter Gudeas regeringstid omkring 2150 fvt. Texten skulle i så fall ursprungligen ha handlat om Lagash skyddsgud Ningirsu för att sedan ha överförts till Ninurta.[1] Men jag tror alltså att den handlar om hur Utu-hengal och hans allierade krigade mot gutierna och hur hans svärson Ur-nammu som kung i Ur slutligen drev bort dem från Mesopotamien. Men vad är det som talar för det?

För det första är den sumeriska berättelsen ”The Exploits of Ninurta” om Ninurtas bedrifter en beskrivning av hur Sumer har ockuperats och underkuvats av ett främmande folk som kom från bergen och som hade tillgång till metaller som inte fanns i Sumer. Sumererna kunde visserligen bearbeta metaller men de hade inga egna källor för dessa råvaror, däremot var både Kura-Araxes och hurriterna, som jag tror hade samband med gutierna, kända för sina metallarbeten. Hurriternas område vid floden Khabur hade ett centralt läge i handeln med metaller från Anatolien till södra

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Lugal-e

Mesopotamien. Det har också föreslagits att den sumeriska termen för kopparsmed var ett ord som hade lånats från hurriterna.

För det andra beskrivs en existentiell kris i Sumer, landet var ockuperat av en grym främmande makt med främmande gudar och befrielsen sågs som en gudomlig strid mellan den sumeriske Ninurta och de främmande härskarnas gudar asag. Ninurtas bedrifter handlar inte om något kontrollerat krigståg till Elam utan om en strid på liv och död för landets självständighet. Detta var precis den situation som rådde i Sumer efter det att gutierna hade medverkat till Akkads fall och därefter ockuperat stora delar av Sumer.

För det tredje var Ningirsu, guden i Girsu, visserligen en lokal variant av Ninurta och ensin Gudea byggde ett tempel åt Ningirsu i Lagash. Men Ninurta var större än kulten i Girsu, han var en av de tidigaste belagda gudarna i Mesopotamien och hade en direkt koppling till Ur-Nammu som slutligen skall ha fördrivit gutierna. Ninurtas huvudtempel var Eshumesha i Nippur där han dyrkades som Enlils son och jordbrukets gud. Trots att han under senare tider kom att ses som en krigsgud fortsatte man att samtidigt se honom som en beskyddare och helare och han anropades ofta i böner om skydd mot demoner, sjukdomar och andra faror. Akkad hade erövrat Nippur och de akkadiska kungarna från Sargon och framåt hade byggt vidare på templen där och gett gåvor till dem, varav E-kur (”bergshuset”, zigguraten), Enlils och hela gudavärldens paradisträdgård, var det viktigaste. Men staden Nippur deltog tydligen i ett uppror mot den akkadiske kungen Naram-Sin och han kan ha förstört den som straff eller också förstördes den kanske av gutierna. Enligt den senare babyloniska Weidner- eller Esagila-krönikan (ABC 19) skall Akkad ha fallit på grund av att den akkadiske kungen Sargon hade överfört statusen som den heligaste staden från Nippur till Babylon.

Under Ur III, som följde efter Akkads och gutiernas perioder i Sumer, byggde Ur-Nammu åter upp templen i Nippur och han byggde också en ny stadsmur där. Det fanns alltså en direkt koppling mellan Ur-Nammu, som besegrade gutierna, och guden Ninurta och hans huvudtempel i Nippur som var den som gav sumererna segern mot det främmande bergsfolket som dyrkade asag. Efterföljande härskare fortsatte att bygga i Nippur men under den amoritiska kungen Hammurabi, som grundade det babyloniska imperiet, flyttades den religiösa och politiska makten på 1700-talet fvt till Babylon. Den babyloniske Marduk blev kung över gudavärlden och många av de sumeriska gudarna Enkis och Enlils attribut flyttades över till honom.

Min poäng är att Ur-Nammu, som alltså slutligen krossade gutierna, var mer knuten till Nippur, Enlil och Ninurta än Gudea var, och att det är mer troligt att berättelsen om Ninurtas bedrifter i kriget mot de främmande härskarna och deras gudar asag, handlade om Ur-Nammus krig mot gutierna än, som vissa forskare har fört fram, om Gudeas krigståg mot Elam.

För det fjärde är det möjligt att gutierna talade ett indoeuropeiskt språk och min egen tanke om asag är att det var en beteckning på asa-gudarna, alltså åsa- eller bergsgudarna med ett indoeuropeiskt uttryck. Det skulle till och med kunna vara så att de fornnordiska myterna om de två gudavärldarna med ”inhemska” asar och främmande vanagudar som Frej och Freja och det påföljande stora vanakriget var en berättelse om kriget mellan sumerer och gutier från den gutiska ”indoeuropeisktalande” sidan precis som ”The Exploits of Ninurta” (Ninurtas bedrifter) var sumerernas version av samma krig.

VANAKRIGET VAR GUTIERNAS KRIG MOT SUMERERNA OCH SLUTADE MED ATT MAN TOG ÖVER SUMERISKA GUDAR SOM FICK NAMN SOM NJORD, FREJA, FREJ OCH FRIGG

Vanakriget var enligt den fornnordiska mytologin ett krig mellan två olika släkten av gudar, asagudarna och vana-gudarna. Kunskapen om den fornnordiska mytologin kommer, förutom från ortnamn i Norden, till största delen från sena källor som Poetiska Eddan som innehåller kväden (rytmiska dikter) som huvudsakligen anses vara tillkomna i västra Norge och på Island mellan 800 och 1000 vt och Snorres Sturlassons Edda som dateras till omkring 1220 vt. Fragment av berättelsen om Vanakriget finns i Valans spådom som är den första dikten i Poetiska Eddan, i Snorres Edda samt i Ynglingasagan som ingår i Snorre Sturlassons kungasagor (Heimskringla) från omkring

1230 fvt. Berättelserna i Eddorna och Heimskringla sågs under nationalromantiken under 1800-talets senare del som historiska berättelser och intresset för den fornnordiska religionen fortsatte i början av 1900-talet i samband med sökandet efter det indoeuropeiska (indogermanska) urhemmet. Det var inte bara i Norden som man intresserade sig för den förkristna nordiska kulturen utan detta intresse fanns hos tyska ariska rasister och nationalister som Wagner vars heroiska operacykel Nibelungens ring från 1869–1876 byggde på den Poetiska Eddan, Snorre Sturlassons kungasagor i Heimskringla samt Völsungasagan från omkring 1275 fvt (s 171). Tron på den germanska rasens totala överlägsenhet genom hela historien, den ”nordiska hypotesen” för ariernas (indoeuropéernas, germanernas) ursprung i Norden samt germanernas (de tyska nazisternas) rätt att erövra, underkuva, utsuga och utplåna alla ”underlägsna och orena raser” var grunden i den nazistiska ideologin.

Denna syn på ”ariernas” eller ”indo-germanernas” överlägsenhet i alla avseenden och deras urgamla arv från förhistoriska krigare och erövrare hämtades till stor del från 1800-talets tolkningar av beskrivningen av de olika gudasläktena och Vanakriget i Eddorna och Heimskringla. Man såg asa-gudarna som ariernas (indoeuropéernas) egna gudar som hade varit oerhört starka, hänsynslösa, manliga och krigiska medan vana-gudarna hade varit både fysiskt och mentalt svaga, romantiska kvinnliga odlings- och fruktbarhetsgudar. Vanakriget skulle ha avspeglat, inte bara de olika gudasläktenas mytiska krig utan också ett raskrig. De fornnordiska myterna beskrev enligt ariosoferna och nazisterna den krigiska ariska rasens, de som dyrkade de krigslystna asa-gudarnas, överlägsna livsduglighet och livskraft till skillnad från de tidiga böndernas, de som dyrkade de fredliga vana-gudarnas, underlägsenhet och bestämmelse att försvinna i den socialdarwinistiska världsutvecklingen där den starkes rätt alltid rådde. Nazisterna hade enligt denna världsbild ett både gudomligt och naturvetenskapligt/genetiskt ansvar att leva ut sitt medfödda ariska öde som var att regera över jorden, utplåna alla underlägsna folk och raser samt sprida den överlägsna ariska rasen över jorden.

Numera har man, i alla fall från den etablerade vetenskapens sida, övergett tron på Eddorna och Heimskringla som historiska sanningar. Man har också modifierat tolkningen av asa-gudarna som krigsgudar och vana-gudarna som fruktbarhetsgudar, man menar nu ofta att båda aspekter finns i båda grupperna av gudar. Det finns dock ingen konsensus över vilka vana-gudarna egentligen var och vad det var för ett krig som de fornnordiska sagorna berättade om. Men jag har alltså personligen kommit att se berättelsen om vana-kriget som en berättelse om gutiernas synkretistiska religion i Sumer och det krig som ledde till att sumererna drev bort gutierna från Mesopotamien omkring 2100 fvt. Det kan verka helt omöjligt att något som hände omkring 3000 år tidigare skulle ha levt kvar i de fornnordiska sagorna ända fram till kristendomens genombrott i Norden runt år 1000 och vidare fram till 1200-talet – men ändå finns det en viss logik i detta.

Ordet för de fornnordiska gudarna ”as/áss” ingår i ordet åska som kommer av fornsvenskans asækia som enligt Wikipedia betyder ”asens åkande”. Kanske är härledningen ”asens körande” mer rätt, åskan ansågs ju uppkomma när Tor körde i sin vagn över himlen. Ordledet ”as”, ingår också i personnamn som Åsa och Åsmund och i ortnamn som Åshem och Åsgårda. Det är samma ord som ordet ”ås” i meningen berg eller höjd. Under slutet av 1800-talet var formen ”åsar” och inte ”asar” den förhärskande i vetenskapliga texter men slutade sedan användas.[1] Men asa-gudarna skulle alltså lika gärna, eller kanske hellre, kunna kallas åsa-gudar från ett ord med koppling till berg och åsar.

Sagorna om Vanakriget handlade om hur asa-gudarna, alltså åsa- eller bergsgudarna, ledda av Oden och Tor började kriga mot vana-gudarna. Efter en tid skedde dock en försoning och förbrödring mellan de olika grupperna av gudar, man blandade saliv i ett kärl och ur detta uppstod mjödets gud Kvaser. I den gamla sumeriska religionen var gudinnan Ninkasi ölets gudinna, hon var kopplad till Uruk och Inannas tempel där och hon var också en av de åtta gudomar som gudinnan Ninhursaga skapade av delar av Enkis kropp (s 229). Enligt de fornnordiska berättelserna om Vana-kriget

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Asar

utbytte de två gudasläktena också gisslan, asarna sände Höner och Mimer till vanerna som i sin tur sände Njord, Freja och Frej till asarna. Dessutom ingick Oden äktenskap med Frigg som identifieras med planeten Venus som kallades Friggjarstjarna (Friggastjärnan) i Norden. Frigg bodde dock inte med Oden i Valhall utan i Fensalarna, hallarna i träskmarkerna. Hon var den främsta av asynjorna, gudinnorna, och hade kunskap om alla människors öden. Fensalarna i träskmarkerna kan jämföras med Sumer i träskmarkerna i södra Mesopotamien. Frejas försvunne make hett Od, och namnet Oden har samma språkliga grund som Od. Eftersom Frejas far Njord verkar ha varit en variant av den sumeriske ”vattenguden” Enki vars barn var Geshtinanna och Dumuzi bör Njords barn Freja och Frej ha varit samma gudar som Enkis barn Geshtinanna och Dumuzi. I den sumeriska mytologin var Geshtinanna gift med Ningishzida, i den fornnordiska var Freja gift med Oden (och/eller en förvunnen make Od). Den fornnordiske guden Oden (Od) bör alltså i någon mening ha varit samma gud som den sumeriske guden Ningishzida.

Kopplad till sagorna om asagudarna Oden, Tor och de andra fanns berättelsen i Ynglingasagan i Heimskringla om hur asagudarna Oden, Njord och Frej hade invandrat till Norden från Asien och först blivit stamfäder för Ynglingaättens sveakungar i Mälardalen och i senare generationer till kungar i Norge. Man har alltså numera avfärdat dessa berättelser som historiska sanningar men jag tror personligen att det kan ha funnits en historisk kärna i detta som handlade om asa-gudarnas ursprung i västra Asien, om synkretismen mellan Mesopotamiska religioner (vana-gudarna) och bergsgudar (asa-gudar) som dyrkades av grupper som talade indoeuropeiska dialekter eller språk samt om ett krig mellan stammar som dyrkade dessa bergsgudar (asa-gudar, asag) och sumererna som dyrkade sina sumeriska gudar (vana-gudar). Enligt de fornnordiska sagorna var asarna antingen överlägsna (vilket skedde när gutierna tog makten i Sumer) eller också var de två grupperna jämnstarka och förbrödrades över ölet (mjödet) (vilket skedde under gutiernas tid av maktinnehav i Sumer) eller också förlorade de vana-kriget (vilket skedde när gutierna drevs bort från Mesopotamien av sumererna). Seden att härleda kungaätter till forntida hjältar eller söner till gudar är känd sedan långt tillbaka, den julianska ätten i Rom härledde till exempel sitt ursprung till Aeneas, en av hjältarna i Illiaden som skulle ha varit son till Venus/Afrodite och en jordisk kung och Geoffrey av Monmouth härledde på 1100-talet de engelska kungarnas ättelinje till samma gudomlige Aeneas via den mytiske kung Arthur. Men de fornnordiska sagorna härledde inte kungarnas ättelinje till de grekiska gudarna som romarna, utan till asa- och vana-gudarna som skulle ha kommit från Asien.

HIMMELSGUDARNA FRÅN DET HELIGA BERGET – SYRISKA, HURRITISKA, SUMERISKA OCH ASA-GUDAR

HURRITERNAS OCH SUMERERNAS RELIGIONER PÅVERKADE HELA FRÄMRE ORIENTEN

Som jag har försökt visa härstammade många av de sumeriska gudarna i sin tur från gudarna på stjärnhimlen i Göbekli Tepe, i det område där senare halafierna och ännu senare hurriterna levde. Konstellationer på stjärnhimlen som Oxen, Lejonet, Vattumannen, Skorpionen, Hinden och Daglönaren (senare Väduren) blev till gudar och gudinnor som Iškur, Anunitum/Inanna, Enki, Ishara och Dumuzi. Även om språken var olika är det tydligt att man över stora områden förenades av en gemensam gudavärld där till exempel sumeriska gudar som Inanna och Enki fick semitiska namn som Ishtar och Ea. Den sumeriska himmelstjuren Iškur kallades Adad i Akkad och Babylonien, Hadda i Ebla och Ugarit och Teshub av hurriterna. I Kanaan kallades han Baal Hadad (Herren Hadad) eller bara Baal (Herren). De som talade indoeuropeiska språk, som luwier och hettiter, kallade honom Tarhunz eller Tarhunna och hattierna kallade honom Taru. Denna gud var alltså konstellationen Taurus (Oxen) på stjärnhimlen och han var i alla sina varianter en storm- och åskgud som ofta avbildades med en klubba eller hammare och en blixt, alternativt ett spjut som symboliserade blixten, samt en hornprydd hjälm. Himmelstjuren personifierades av Apis-tjuren i Egypten som var en symbol för skaparguden Ptah och senare för jordbruks- och fertilitetsguden Osiris.

När man börjar fördjupa sig i Främre Orientens historia kan man konstatera att gudarna och religionen var grunden för hela kulturen och att det fanns en mycket hög grad av synkretism mellan olika religioner. Denna synkretism hade som jag ser det sin grund i det faktum att gudavärlden härstammade från den gemensamma kultur som olika grupper av jägare-samlare hade manifesterat i Göbekli Tepe redan runt 10 000 fvt och där gudarna och deras boningar var de bilder (mönster) som man tolkade in i stjärnhimlen. Synkretismen berodde sannolikt också dels på att jordbrukskulturen hade utbretts från ett ursprungscentrum i norra Mesopotamien till både Anatolien, södra Mesopotamien och Kaukasien och dels på senare kulturella- och handelsförbindelser mellan områden i södra och norra Mesopotamien, Anatolien och Kaukasien.

Under den mesopotamiska historien flödade människor och kultur söderut från den neolitiska kulturens vagga i norra Mesopotamien och Halaf-kulturen och gav upphov till Hassuna-, Samarra och Ubaid-perioderna, men influenser flödade också i senare skeden tillbaka från de södra regionerna och norrut. Under den norra Ubaid-perioden spreds kulturen från det sumeriska området norrut till bland annat Leyla Tepe i södra Kaukasien och det finns till och med spår av den så långt borta som i Cucuteni-Trypillia-kulturen i östra Europa (s 95). Leyla Tepe efterträddes i nästa steg av Kura-Araxes-kulturen och det finns tydligen arkeologiska tecken på kontakter mellan Leyla Tepe söder om bergskedjan Kaukasus och Maykop norr därom. Under Uruk-perioden (ca 4100–3000 fvt) i södra Mesopotamien spreds Uruk-kulturen från södra Mesopotamien till hela Mesopotamien med angränsande områden, upp till de centrala delarna av dagens Iran samt till sydöstra Anatolien och norra Syrien och kulturens inflytande har spårats till hela Främre Orienten. I senare tider skapades stora sammanhållna riken av den sumeriske Lugalzagesi och senare Sargon av Akkad som regerade över ett stort rike som sträckte sig ända upp i norra Mesopotamien. Sargon verkar dock inte ha lagt under sig hurriternas område även om den östligaste delen som kallades Subartu underkuvades av Akkad, i alla fall periodvis. En allians mellan det hurritiska kungadömet Urkesh och den akkadiske kungen Naram-Sin skapades genom ett giftermål mellan kungen i Urkesh och Naram-Sins dotter Tar'am-Agade. Kulturen i Akkad var en direkt fortsättning på den sumeriska kulturen och Akkads inflytande i norra Mesopotamien bör ha inneburit en fortsättning på kulturblandningen och synkretismen mellan södra och norra Mesopotamien.

Den hurritiska religionen var starkt påverkad av den sumeriska och akkadiska religionen och den verkar i sin tur ha haft en viktig roll i utvecklingen av religionerna i Syrien och Kanaan, av hattiernas religion i Anatolien samt av den religion i Taurusbergen som omfattades av grupper som talade

indoeuropeiska språk eller dialekter. Arrapha, som var gutiernas huvudstad runt 2100 fvt, låg inom det hurritiska området. Detta får mig att tro att de indoeuropeisktalande gutierna och hurriterna var allierade i kriget mot Akkad, på samma sätt som Mitanni-riket som uppstod omkring 1500 fvt var sammansatt av hurriter i förbund med människor som talade ett indoeuropeiskt språk.

Det starka inflytandet på hurriternas område från sumeriskt område kan bland annat förstås genom den tidiga historien om Tell Brak/Nagar där halafierna tog till sig Ubaid-kulturen under 4000-talet fvt och sedan blev en del av Uruk-kulturen under 3000-talet fvt (s 239). Tell Brak/Nagar förstördes omkring 2300 fvt och kom efter detta att ingå i det Akkadiska rikets maktsfär, men det var först under Naram-Sins regeringstid som staden blev helt ockuperad av Akkad. Naram-Sin byggde ett palats eller snarare fort som delvis täckte det gamla vördade Ögon-templet i Nagar. Palatset/fortet användes för att lagra tributer som hade utkrävts i området och det brändes redan under Naram-Sins regeringstid. Staden brändes sedan åter i slutet av den akkadiska perioden, omkring 2193 fvt, kanske som en del i gutiernas (och hurriternas) kamp mot Akkad. Efter Akkads fall blev staden centrum för en självständig hurritisk dynasti men minskade samtidigt i storlek och betydelse. Omkring 1500 fvt var Tell Brak/Nagar centrum för det hurritisk-indoeuropeiska Mitanni-riket innan staden förstördes av Assyrien omkring 1300 fvt.

Hurriternas kontakter med hattierna i Hattusa i Anatolien påverkade starkt den hattiska religionen och hettiterna tog i nästa steg till sig det hurritiska inflytandet när de tog över Hattusa. En annan kontaktpunkt mellan de indoeuropeisktalande hettiterna och hurriterna fanns i det hurritiska kultcentret i staden Kummanni i Kizzuwatna i Anatolien. Dessa olika inflytanden ledde till att det uppstod en synkretism mellan den hettitiska och hurritiska religionen.

Den hurritiska religionen spreds också till Syrien där Baal blev en motsvarighet till den hurritiske Teshub. Enligt Wikipedia influerade den hurritiska religionen i olika former nästan hela Främre Orienten förutom Egypten och södra Mesopotamien. Under andra årtusendet uppstod Ushu som var en hurritisk-amoritisk stadsstat och i Yamhad, som var ett semitiskt kungadöme med centrum i Halab (Aleppo), fanns en stor hurritisk befolkning som påverkade stadens kultur. Texter på hurritiska har förutom i Hattusa också återfunnits Ugarit och i ett av de längsta Amarna-breven. Detta brev var den enda längre kända hurritiska texten tills man 1983 upptäckte en samling hurritiska texter med hettitisk översättning i Hattusa i Anatolien.[1]

EBLA

Gudarna i Ebla (ca 3000–1600 fvt) nära Aleppo i dagens norra Syrien var tydligen delvis rester av en gammal religion i området som hade funnits där sedan långt före semiternas ankomst runt 3000 fvt. Denna ursprungliga religion tror jag personligen hade sina rötter i jägarna-samlarnas gamla kultcentrum i Göbekli Tepe. Hurriterna, som hade sitt kärnområde längre österut vid floden Khabur, hade en gudavärld med en blandning av samma gudar som de som dyrkades i Ebla och sumeriska/akkadiska gudar som betecknades med samma sumeriska bildtecken men med olika namn på hurritiska respektive sumeriska och akkadiska. Samma gudar som fanns i Ebla verkar också senare ha dyrkats i bland annat Ugarit. Hurriternas religion fanns också i Hattusa i centrala Anatolien varifrån den kom att påverka hettiterna när dessa tog makten där under 1000-talet fvt. Många av de hurritiska gudarna hade alltså direkta motsvarigheter i syriska, sumeriska/akkadiska och hettitiska gudar och även de människor som talade indoeuropeiska språk i Taurus-området dyrkade som det verkar samma gudar men under andra namn på deras egna språk.

Den gemensamma världsbilden i Främre Orienten vilade på synen på världen som en helhet som uppdelats i himmel och jord och med himmelsgudar som var personifierade stjärnbilder och speciellt starka stjärnor samt de då kända sju planeterna som var solen, månen, Merkurius, Venus, Mars, Jupiter och Saturnus. Modergudinnan var gudarnas och människornas moder och gudarna var på så sätt släkt med varandra i en hierarkisk struktur med föräldrar och barn som var syskon eller äkta makar. Kartan på himlen motsvarades av kartan på jorden, stjärnbilderna och planeterna

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Hurrians

som var gudarnas synliga aspekt på himlen hade motsvarande helgedomar och städer på jorden. När stjärnor eller planeter periodvis inte syntes på natthimlen var de i ett annat rike under himmelsekvatorn som verkar ha varit kopplat till stjärnbilden Hya (Hydra, Vattenormen) och som styrdes av detta osynliga rikes gudinna och hennes gemål. Detta rike på himlen verkar ha utvecklats till föreställningen om dödsriket och så småningom till det kristna helvetet. Men genom att stjärnorna som försvann - vilket vi idag vet beror på jordens färd runt solen under året – också så småningom återkom från de osynligas rike blev död och återuppståndelse (reinkarnation) en del av den tidiga världsbilden.

ASAG VAR ASA-GUDARNA (ÅSA-GUDARNA) – DET INDOEUROPEISKA NAMNET PÅ DE URGAMLA BERGSGUDARNA

Men medan de flesta exemplen på hurriternas kulturella inflytande kommer från 1000-talet fvt och den västra delen av den bördiga halvmånen i form av östra Anatolien och dagens Syrien, söker jag en koppling mellan hurriterna och gutierna och mellan hurriternas religion och gutiernas asag som måste ha uppkommit redan under 2000-talet fvt. På grund av DNA-forskningen har jag nämligen en teori, som jag kommer att gå närmare in på senare, om att gutiernas asag som nämns i sumerernas myter var samma gudar som de fornnordiska asagudarna. Det är tydligt att det uppstod en synkretistisk hurritisk-hettitisk religion med ett gemensamt panteon med hurritiska och anatoliska (”indoeuropeiska”) gudar i Kizzuwatna i östra Anatolien på 1000-talet fvt, men hur var situationen under gutiernas tid i norra Mesopotamien omkring 2200 fvt och vad var asag, som enligt min tolkning av den sumeriska myten om ”Ninurtas bedrifter” var gutiernas gudar?

Jag har kommit fram till att asag var ”åsa-gudarna”, alltså de gudar som hörde hemma i Taurusbergen och dyrkades av de grupper i detta område som talade indoeuropeiska dialekter. Kopplingen mellan ”asarna” och ”åsarna” eller bergen finns också i samband med de nordiska asa-gudarna som man lika gärna skulle ha kunnat kalla åsa-gudar på modern svenska. Men det är mycket svårt att få en bild av vad dessa asa-gudar egentligen ursprungligen var och varifrån de kom. Det har bland annat att göra med förvirringen runt, eller snarare det grundläggande felet med, den idag ledande stäpphypotesen om de indoeuropeiska språkens ursprung. Om stäpphypotesen stämmer kom det tidiga indoeuropeiska språket till Anatolien och Taurusbergen genom en ”infiltration” av yamnaya eller något annat ”stäppfolk” via vägen väster om Svarta havet. I så fall skulle det ha skett på 2000-talet fvt, precis efter det att yamnaya kan börja spåras på stäppen, och före spridningen av indoeuropeiska språk till Europa, eftersom de anatoliska språken anses ha varit mest lika det ursprungliga indoeuropeiska språket. I det scenariot måste asag, åsa-gudarna, ha varit yamnaya-människornas gudar. Men detta är helt orimligt, det finns varken genetiska eller arkeologiska bevis för ett sådant scenario eftersom varken arkeologi eller DNA-analyser av hettitiska lämningar i Anatolien (från människor som bevisligen talade ett indoeuropeiskt språk) har visat några spår av yamnaya-människorna med deras kurgan-gravar och deras DNA med en blandning av EHG (östliga jägare-samlare) och CHG (kaukasiska jägare-samlare). Därmed finns det inte heller några spår av någon ”invasion” av ”yamnaya-krigare” från den pontiska stäppen som skulle ha fört sitt Y-DNA och sitt indoeuropeiska språk till Anatolien, lika lite som ”invasionen” av yamnaya-män med ”västligt” R till Europa som skulle ha gett upphov till de europeiska indoeuropeiska språken och snörkeramik- och klockbägarkulturerna kan beläggas eftersom yamnaya hade en annan ”östlig” variant av Y-DNA R (s 143).

I det scenario som jag har kommit fram till var de anatoliska språken de första indoeuropeiska språken på grund av att det härstammade från de första jordbrukarna i Anatolien. Det indoeuropeiska urspråket spreds sedan västerut från Anatolien till Europa med de första jordbrukarna. Jordbruket i södra Kaukasien uppstod runt 6000 fvt i och med Shulaveri-Shomu-kulturen (ca 6000–4000 fvt) som enligt analyser av mtDNA verkar ha bestått av inhemska tidigare jägare-samlare i området i södra Kaukasien som hade kulturell kontakt med Hassuna- och Halaf-kulturerna i norra Mesopotamien (s 82). Till norra Kaukasien kom däremot jordbruket som det verkar från Anatolien omkring 4500 fvt genom Darkveti-Meshoko-kulturen (s 117).

De första jordbrukarna i norra Kaukasien var en blandning av anatoliska jordbrukare och kaukasiska jägare-samlare och de var direkta föregångare till Maykop-kulturen. Samma genetiska mönster har man också spårat hos Kura-Araxes (s 122). Jag antar att de anatoliska jordbrukarna hade med sig någon dialekt av det ”indoeuropeiska” anatoliska ”bondespråket” till Kaukasien på samma sätt som det spreds till Europa med de första jordbrukarna. Jag gissar också att det östanatoliska indoeuropeiska IE-språket blandades med kaukasiska indoeuropeiska (IE) språk under lång tid och att det under 4000- och 3000-talen fvt uppstod något som jag kallar ”Taurus-IE” genom kontakter mellan kopparålderskulturer som Leyla-Tepe-kulturen i södra Kaukasien, Maykop-kulturen i norra Kaukasien och östanatoliska centra som Melid/Arslantepe. Jag tror vidare att detta ”Taurus-IE” var åtminstone ett av de språk som talades i Kura-Araxes-kulturen. I nästa steg verkar det som att IE-talande grupper från snörkeramikkulturen (CWC) norr om Svarta havet, som hade uppstått genom influenser från såväl Cucuteni-Trypillia- som trattbägar-kulturen, rörde sig ner mot Kaukasien och vidare ner mot Taurusområdet i norra Mesopotamien där det som jag tror uppstod en blandning av ”Taurus-IE” och ”CWC-IE” som i nästa steg, kanske under hundratals år, bland annat gav upphov till gutiska bland stammarna i Gutium och senare även IE-språket i Mitanniriket samt något förstadium till kurdiska.

Egen bild av de indoeuropeiska språkens och kulturernas spridning

Enligt den här teorin skulle de våldsamt starka bergsgudarna, asag, som sumererna skrev om i texten om Ninurtas bedrifter och som jag ser som gutiernas gudar, ha varit de gudar som de som talade det indoeuropeiska språket i Kura-Araxes, alltså bland annat i Taurus- och Zagrosbergen, dyrkade. Dessa bergsgudar hade en anknytning till de gamla himmelsgudarna från Göbekli Tepe

och till den gamla kulten av vildoxen i Çatalhöyük och man kan också se att de ofta var samma gudar som hurriternas gudar, men med egna namn på det indoeuropeiska språket.

Det fanns enligt Wikipedia ett nära samband mellan de anatoliska IE-talarnas religioner på 1000-talet fvt och hurriternas religion, vilket visas genom att det man känner till om det indoeuropeiska luwiska språket i Anatolien och luwiernas beteckningar på olika tekniska och religiösa begrepp var låneord från hurritiskan. Dessa begrepp, som alltså hade blivit del av den anatoliska luwiskan, fördes sedan vidare därifrån till det hettitiska språket.[1] En annan väg som religiösa och kultiska begrepp vandrade från hurritiska till hettitiska var via det hattiska språket i Hattusa. Hurriterna och det hurritiska språket hade alltså en mycket stark påverkan på den ”indoeuropeiska” religionen i Taurus-området vilket man kan se om man försöker göra en jämförelse mellan den indoeuropeiska ”Taurus-religionen” och den hurritiska gudavärlden. Hettiternas och luwiernas religion skall enligt Wikipedia ha innehållit betydande element från en rekonstruerad ursprunglig proto-indoeuropeisk religion och samtidigt var hurriternas och hettiternas religioner så nära sammankopplade att man i en beskrivning av olika mytologier som publicerats av Oxford University Press karaktäriserade dem som en enda hurritisk-hettitisk mytologi.[2] Denna gemensamma hurritiska-hettitiska religion skulle jag alltså bland annat vilja spåra tillbaka till nära kontakter mellan hurriter och Kura-Araxes-kulturen genom att deras respektive geografiska områden gränsade mot varandra och delvis överlappade både längst i väster i östra Anatolien och längst i öster i området nära Zagrosbergen.

En liknande påverkan som den från hurriterna till hettiterna verkar också ha skett mellan hurriterna och semiterna i Levanten samtidigt som det naturligtvis fanns ett starkt samband mellan hurritisk och sumerisk religion genom olika vågor av influenser som hade svallat fram och tillbaka mellan norra och södra Mesopotamien genom historien. Det har diskuterats om de assyriska semiterna eller hurriterna hade varit urfolket i det fertila jordbruksområdet från floden Khabur i väst till Zagrosbergens randområde i öst, men numera anser man tydligen att hurriterna var där först och att landet Subartu, som nämndes i sumeriska och akkadiska texter under 2000-talet fvt, var ett hurritiskt område. Hurriterna kan, som jag förstår det, ha funnits i norra Mesopotamien ända sedan jordbrukets uppkomst och den efterföljande halaf-kulturen runt 6000 fvt, eller till och med innan dess.

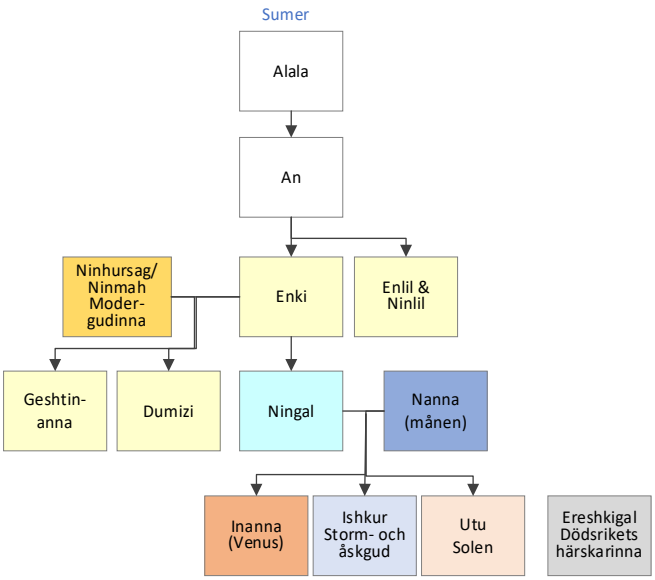
HURRITISKA, SUMERISKA, HATTISKA, HETTITISKA OCH GUTISKA GUDAR OCH GUDINNOR

Min starka känsla är alltså att gutiernas religion var en kombination av både den nordliga Taurus-religionen och den sumeriska religionen från de områden som gutierna hade tagit makten över efter Akkads fall. Den nordliga Taurus-religionen var en gemensam religion för både hurriter, hattier, eblaiter och grupper som talade anatoliska (indoeuropeiska) språk och den härstammade ytterst från stenåldersreligionen med centrum i Göbekli Tepe. Den sumeriska religionen hade samma ursprung som Taurus-religionen och hade också påverkat den under Ubaid- och Uruk-perioderna. Tyvärr finns det inga efterlämnade skrifter från gutierna själva, de saknade sannolikt skriftspråk, utan jag har fått försöka skapa mig en bild av deras religion utifrån jämförelser mellan hurritiska, hattiska, hettitiska och fornnordiska gudavärldar. Det hettitiska imperiet existerade visserligen flera hundra år senare än gutiernas rike, men det är det närmaste jag kommer den gudavärld som de som talade indoeuropeiska språk i Taurus-området trodde på och de namn som dessa gudar hade. Hettiternas gudar verkar dessutom i hög grad ha kommit från hattierna och via dem från hurriterna. Även gutierna var enligt min hypotes förbundna med hurriterna och deras bergsgudar, asag, bör ha varit det indoeuropeiska namnet på de gudar som dyrkades i Taurus-religionen. Kopplingen i nästa steg mellan gutiernas religion och den fornnordiska gudavärlden bygger på antagandet att gutierna, eller i alla fall någon av deras stammar, härstammade från snörkeramikkulturen (CWC) i Öst- och Nordeuropa. På samma sätt som olika grupper av ”snörkeramiker” vandrade till Baltikum, dagens Sverige, Danmark, Polen etc., kanske som handelsmän, verkar också någon grupp ha

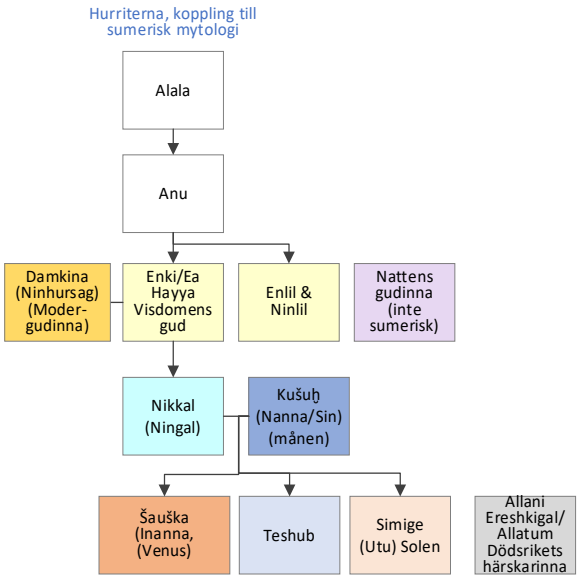
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Luwian_language
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Hittite_mythology_and_religion

rört sig ner mot norra Mesopotamien och blivit nära förbundna med hurriter där. Efter att, tydligen under en längre tid, ha vistats i detta område hade de tagit till sig kulturen i norra Mesopotamien i form av det som jag har kallat ”Taurus-religionen” som omfattades av både hurriter med hurritiska namn på gudarna och grupper som talade indoeuropeiska språk med sina egna namn på gudarna i form av ”as” eller ”ås”, alltså asag eller asa-gudar. Efter att dessa gutier hade tagit makten i delar av Sumer runt 2100 fvt drevs de så småningom bort från Sumer och Gutium, och vissa ”gutier” verkar ha återvänt till sitt ursprung i nordöstra Europa och som det verkar vidare till dagens Sverige, vilket jag tror visas genom fördelningen av undergrupper till Y-DNA av typen R1a (s 260).

Anknytningen mellan den fornnordiska asa-mytologin och religionerna i Mesopotamien kan som jag ser det spåras genom namn på egenskaper hos olika gudar och deras släktskap. Hurriternas religion härstammade delvis direkt från den sumeriska religionen vilket kan ses genom överensstämmelsen mellan dessa två gudavärldar. Enligt en version hos sumererna var månguden Nanna och gudinnan Ningal föräldrar till Innan (Venus), Ishkur som var en storm- och åskgud samt Utu (solen). Ningal var i sin tur dotter till Enki som härstammade från An och en ännu äldre förfader som kallades Alala. Precis samma struktur kan man se i hurriternas gudavärld, men med egna hurritiska namn. Men hurriterna hade också andra gudar som till exempel ”Nattens gudinna” som inte verkar ha varit en sumerisk gudinna utan kan ha haft ett annat ursprung.

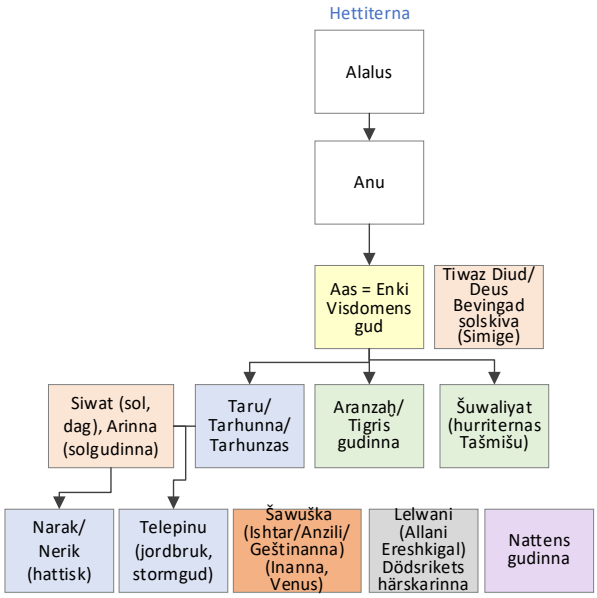
Del av den sumeriska gudavärlden

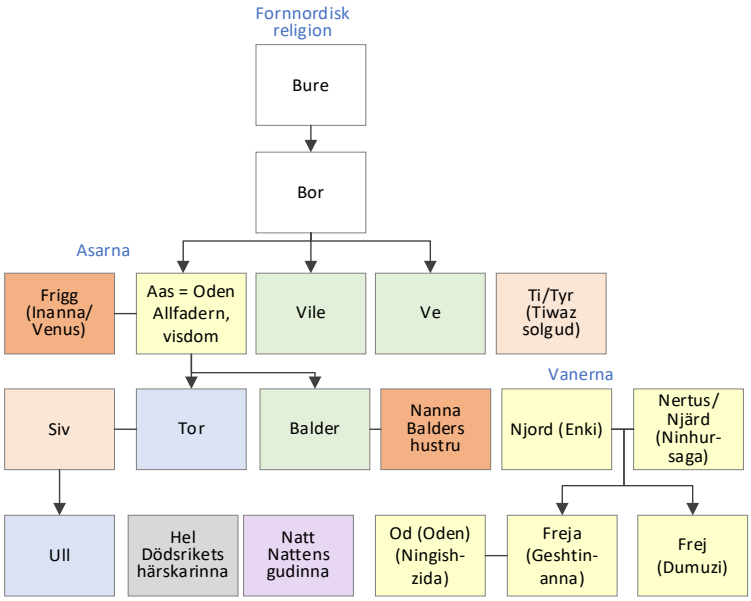
Del av hurriternas gudavärld som hämtades direkt från sumererna/akkaderna

Jag menar alltså att den fornnordiska mytologin hade sitt ursprung i en tänkt ”Taurus-religion” i norra Mesopotamien men för att visa detta måste man göra en jämförelse med hettiterna som talade ett indoeuropeiskt språk. Deras storhetstid började visserligen inte förrän på1700-talet fvt, alltså flera hundra år efter det att gutierna hade haft sin huvudstad i Arrapha och regerat i Sumer, men hettiternas indoeuropeiska gudavärld härstammade från hurriterna - precis som jag menar att gutiernas religion och i förlängningen den fornnordiska religionen gjorde. Därför kan man se samma gudar hos hurriterna som hos hettiterna och den fornnordiska religionen, till exempel Enki som kallades Hayya hos hurriterna och Aas bland hettiterna. I den fornnordiska religionen var Aas ett av Odens många namn och alla gudar var ”asa-gudar”. Storm- och åskguden Ishkur kallades Teshub bland hurriterna, Taru hos hattierna och Tarhunna respektive Tarhunz bland hettiter och luwier. Hans namn var Tor hos de fornnordiska stammarna. Tiwaz, den bevingade solskivan hos luwierna som har gett namn åt själva ordet gud i formen Diud/Desu/Zeus i många indoeuropeiska språk, var Ti (Ti-as, Tyr) i den fornnordiska religionen. Tarhunnas hustru var solgudinnan Arinna hos hettiterna och Tors hustru hette Siv/Siw i Norden. Siw kan vara en fornnordisk anpassning av

solguden Tiwaz som enligt Wikipedia kallades Siwat hos hettierna.[1] Hos hettiterna var dock den hattiska solgudinnan Arinna den mest betydelsefulla solguden. Enligt de fornnordiska sagorna om vanakriget hade man tagit till sig vattenguden Njord och hans barn Freja och Frej från vanerna och de motsvarades direkt av den sumeriske vattenguden Enki och hans barn Geshtinanna och Dumuzi.

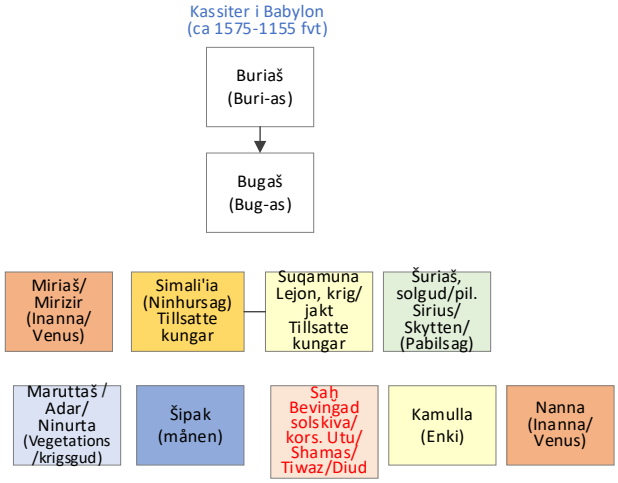
Del av hettiternas gudavärld

Del av den fornnordiska gudavärlden

Men trots att man kan spåra de fornnordiska gudarna till hurriter och sumerer finns det också andra fornnordiska gudar som inte så lätt låter sig inordnas i detta mönster. Det gäller till exempel de äldsta gudarna Bure och Bor som visserligen liknar de äldsta sumeriska gudarna Alala och An men vars namn inte alls påminner om deras. Bure och Bor stämmer däremot mycket bättre överens med kassiternas urgudar Burias (Bur-as) och Bugas (Bug-as). På samma sätt stämmer Balders hustru Nanna bättre med ett av kassiternas namn på Inanna (Venus) som var Nanna, än med den sumeriske manlige månguden Nanna. Hos kassiterna verkar den sumeriska Inanna ha dyrkats både som Mirias/Mirtizir och Nanna som var ett akkadiskt namn på gudinnan Inanna.[2] Att samma gudinna kunde dyrkas under olika namn i samma religion berodde med största sannolikhet på att kassiterna, som bland annat regerade i Babylon under flera hundra år från cirka 1575 till 1155 fvt, precis som till exempel hurriterna hade en synkretistisk religion där samma gudar dök upp under olika namn beroende på om språket var sumeriska, akkadiska, hurritiska eller något annat.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tiwaz_(Luwian_deity)
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Kassite_deities

Del av kassiternas gudavärld

Trots att kassiterna regerade i Babylon i flera hundra år, där skrivkonsten varit väl utvecklad i templen, är mycket lite känt om dem. Under deras tid gick Babylonien in i något som brukar betecknas som en ”mörk tid” av historiker och det är möjligt att kassiterna inte hade något eget skriftspråk. Precis som med andra stammar som fanns i Zagrosbergen i dagens västra Iran, som gutierna, är det okänt vilket språk som kassiterna talade men vissa av deras regenter hade indoeuropeiska namn. Kanske var de en blandning av hurriter och människor som talade någon indoeuropeisk dialekt, på samma sätt som deras samtida i Mitanni-riket. Beteckningen ”Burias” för den högste guden betyder helt enkelt ”Herren”, landets högste gud.

DE FORNNORDISKA GUDARNAS STAMTAVLA FRÅN TAURUS-RELIGIONEN (ASAR) OCH SUMER (VANER)

Jag menar alltså att den fornnordiska mytologin var ett resultat av inflytande från sumerernas, akkadernas och hurriternas mytologier som gutierna hade tagit till sig under sin tid av kontakter med hurriter i norra Mesopotamien och under sina decennier som maktinnehavare i delar av Sumer. Jag menar vidare att en del av gutierna ursprungligen var en stam från snörkeramikkulturen i östra Europa som talade en indoeuropeisk dialekt och att denna del sökte sig tillbaka till sina släktingar i Norden efter det att de hade drivits bort i det krig som sumererna betecknade som kriget mot asag och gutierna som vanakriget. Detta scenario innebär att den fornnordiska mytologin var en synkretistisk religion med en gudavärld som dels härstammade från den indoeuropeiska versionen av det som jag har kallat Taurus-religionen, som i sin tur dels var ett barn av hurriterna och dels av den sumeriska religionen. Detta innebär i sin tur att trots att hettiter (ca 1650–1178 fvt) och kassiter (ca 1595–1155 fvt) hade sin höjdpunkt under andra delen av 1000-talet fvt, alltså omkring femhundra år efter gutierna, var de tydligt inspirerade av samma ”Taurus-religion” som gutierna.

I de fornnordiska sagorna berättades det också dels att det nordiska folket, eller i alla fall de första kungarna i Sverige, hade sitt ursprung någonstans ner mot Svarta havet och dels att de hade adopterat främmande vana-gudar och sedan hade varit inblandade i ett krig mellan sina egna asa-gudar och de främmande vana-gudarna som enligt Valans spådom hade slutat med att asarna hade förlorat. I förbrödringen mellan de olika gudasläktena i form av asar respektive vaner hade synkretistiska gudar som mjödets gud Kvaser uppstått och asarna hade också sänt Höner och Mimer till vanerna. I gengäld hade asarna tagit emot Njord, Freja och Frej samt hade Oden och Frigg ingått äktenskap.[1]

När jag försöker analysera de olika gamla religionerna framträder ett antal mönster där jag tycker det är tydligt att den fornnordiska mytologin hade sitt ursprung i ”Taurus-religionen” som var en variant av hurriternas synkretistiska religion och som i sin tur starkt influerade både hettiternas och kassiternas religioner. Även den indoeuropeiska varianten av myterna i Mitanni-riket från omkring

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Vanakriget

1500–1300 fvt, alltså från samma tid som hettiter och kassiter, hade precis samma grund i en indoeuropeisk språkvariant av Taurus-religionen. Ett av de ”hurritiska” mönster som framträder i den fornnordiska mytologin är det med de två ”äldsta gudarna” som var förfäder till ”gudarnas fader” som hade en dotter, en (gudinna) som var gift med månguden och de tre gudar som detta par i sin tur ger upphov till. I Sumer var det Enki som var förknippad med skapande, kunskap, skrivkonst och magi som tillsammans med en modergudinna hade dottern Ningal som i sin tur hade de tre barnen Inanna (Venus), Utu (solen) och Ishkur (storm- och åskgud) med månguden Nanna. Visdomens gud Enki lånades med hela sin omgivning in i hurriternas gudavärld där han kallades Hayya. Haya var visserligen en annan gud som var förknippad med skrivkonst i delar av Sumer men det är lätt att förstå att Enki och Haya kunde ge upphov till Hayya hos hurriterna. Hela den mesopotamiska gudavärlden liksom ”bergsregionen” i Taurus- och Zagrosbergen vimlar av samma gudar under olika namn och av synkretism mellan olika gudar med liknande egenskaper.

I den fornnordiska mytologin heter de två äldsta gudarna Bure och Bor, vilket tydligen var namnet på Alala och An i den indoeuropeiska varianten av ”Taurus-religionen” om man skall döma efter det som är känt om kassiternas gudar. Föräldern med de tre barnen är här inte Ningal och Nanna utan Bor som skall ha varit far till Oden, Vile och Ve. På det sättet är Bor med sonen Oden en direkt parallell till An/Anu med sonen Enki/Hayya. Enki/Hayya kallas alltså Oden i de fornnordiska sagorna och har samma egenskaper som Enki i form av visdom, skrivkonst (runor) och magi och han har också många hustrur så samma sätt som Enki hade i den sumeriska skapelseberättelsen.

Hos hurriterna kallades de tre barnen Inanna (Venus), Ishkur (storm och åska) och Utu (solen) för Sauska (Venus), Teshub (storm och åska) och Simige (solen). Simige verkar ha ersatts av Tashmishu och Sauska av Aranzah (Tigris gudinna) i något skede, kanske på grund av att hettiterna hade sin egen solgud Ti och sin egen solgudinna Arinna som blev maka till Taru/Tarhunz/Teshub i deras gudavärld. I den fornnordiska mytologin är Siv (variant av hettiternas Tiwaz) hustru till Tor (hurriternas Teshub och hettiternas Taru/Tarhunz). Nattens gudinna (Natt) som var hurritisk dyker också upp hos både hettiter och i den fornnordiska gudavärlden. Direkta motsvarigheter i den fornnordiska mytologin till de indoeuropeiska namnen på de anatoliska ”Taurus-gudarna”, ås- eller asa-gudarna, är alltså Siv för Siwat (kanske ursprungligen Tiw-as), Tor för Taru/Tarhunz-as, Bure för Buri-as och Ti (Tyr) för Tiw-az som ursprungligen var en solgud. Enki kallades enligt Wikipedia för Aas hos hettiterna och detta namn finns också som en av Odens benämningar i den fornnordiska mytologin.

Nanna, som i de fornnordiska sagorna var Balders hustru, var kassiternas namn på Inanna. Hos sumererna var Inanna hustru till Dumuzi och kanske var Balder en variant av Dumizi. Men i de fornnordiska sagorna kallades Inanna (planeten Venus) för Frigg och där var Balder inte hennes make/älskare utan hennes son med Oden. Freja och Frigg kan vara svåra att skilja på i den fornnordiska mytologin. Frigg var Venus (Frigga-stjärnan) som var kärleksgudinnan Inanna hos sumererna men Freja var en kärleksgudinna som hade lånats in från vanerna och vars far var Njord (Enki). I den sumeriska mytologin var Enki far till Geshtinanna och Dumuzi. Geshtinanna var maka till läkeguden Ningishzida och Dumuzi var make till gudinnan Inanna. Genom att Inanna var samma gudinna som Frigg och Frigg var maka till Oden blev Oden en variant av Dumuzi. Freja var å sin sida maka till den förvunne Od, som anses vara en variant av Oden. Sammanblandningen av syskonparet Geshtinanna (Freja) och Dumuzi (Oden) och kärleksparet Inanna (Frigg) och Dumuzi (Oden) kan mycket väl ligga bakom förvirringen med Frigg och Freja och Oden och Od.

Oden verkar ha varit en sammanslagning av de sumeriska gudarna Enki (gudarnas fader, visdom och magi) och Dumuzi (Inannas make, vägvisare för de döda) på samma sätt som den babyloniske guden Bel enligt Wikipedia var en sammanslagning av Enki, hans son Marduk och Dumuzi.[1] Mönstret med att ersätta och slå samman inlånade gudar med en egen nations- eller stamgud fanns

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Enlil

hos hurriter och hettiter där Kumarbi så småningom ersatte Enki som gudarnas fader samt hos babylonierna som ersatte Enki med Marduk under 1000-talet fvt.

En annan uppfattning som verkar ha ärvts in i de fornnordiska gudasagorna från hurriterna är myterna om jättarna. Jätten Ubelluri skulle till exempel enligt hurriterna ha separerat himmel och jord med en skära av koppar och himlen vilade sedan dess på hans axlar. På samma sätt hade himmel och jord enligt den fornnordiska mytologin skapats av gudarna av jätten Ymers kropp. Ymer var tvekönad och namnet betyder ”tvilling”, ett ord som kan ha koppling till Yama och Yima, indiska och iranska urgudar vars namn betyder "tvilling". Från Ymers svett skall frostjättarna ha fötts. Jättarnas ras spelade sedan en stor roll i mytologin, Oden, Vile och Ve var till exempel söner till den gamle guden Bor och jättedottern Bestla.

En jämförelse mellan sumeriska, hurritiska, hettitiska och fornnordiska gudar finns i tabellen nedan.

Sumeriska gudar	**Hurritiska gudar**	**Hettitiska gudar**	**Fornnordiska gudar (asar och vaner)**
Alala och An	Alala och Anu	Alalus och Anu	Bure och Bor, samma som kassiternas gudar Buri-as och Bug-as
Enki	Hayya=Enki	Aas = Enki	Aas = Oden (Enki+Dumuzi/Ningishzida)
Enki (härskare över Abzu, himmelsvattnet)	Hayya=Enki	Aas = Enki	Njord (vattengud)
Ninhursaga (modergudinnan, Enkis partner)	Damkina(?)	Ḫannaḫanna (urmodern)	Nertus/Njärd (Njords partner)
Enkis barn Geshtinanna och Dumuzi			Njords barn Freja och Frej
Geshtinannas make Ningishzida			Frejas make Od (Oden)
Ishkur	Teshub	Taru/Tarhunz	Tor
Shala (Ishkurs hustru)	Hebat/Arinna (Teshubs hustru)	Arinna, (Tarus hustru)	Siv (Tors hustru)
Enlil (luften) som höll himmel och jord åtskilda	Jätten Ubelluri som separerade himmel och jord med en kopparskära	Ubelluri som bar upp himlen på sina skuldror	Jätten Ymer vars kropp gav upphov till himmel, jord och jättarnas ras.
	Jättar som Ubelluri	Jättar som hos hurriterna	Jättarna.
Inanna = Venus	Shaushka = Venus	Shaushka	Frigg (Venus)
Ereshkigal = dödsrikets härskarinna	Allani = dödsrikets härskarinna	Lelwani = dödsrikets härskarinna	Hel = dödsrikets härskarinna
Utu = Solen	Simige = Solen	Tiw-az (bevingad sol)	Ti-asen (Tyr)
-	Nattens gudinna	Nattens gudinna (grek. Nyx)	Natt, nattens gudinna
Alla gudar och gudinnor var ödesgudar	Hutena och Hutellura = ödesgudinnor	Gulšeš = ödesgudinnor (grek. Moirai)	Nornorna som spann ödets trådar

Det kan verka helt otroligt att de fornnordiska gudasagorna i den poetiska Eddan och Snorre Sturlassons Edda som nedtecknades så sent som på 1200-talet skulle ha haft sitt ursprung i Mesopotamien redan runt 2000 fvt, alltså omkring tre tusen år före deras nedtecknande. Den omedelbara reaktionen är att de måste ha tillkommit mycket senare än så. Men de forntida religiösa myterna verkar ha haft en oerhörd livskraft, Inanna och Dumuzi dyrkades till exempel i form av Ishtar och Tammuz och Adonis och Afrodite ända fram till kristendomens maktövertagande.

Det fanns också en vidareutveckling av myterna om de äldsta gudarna som började uppkomma under Ur III, alltså efter gutiernas utdrivande, och som inte fanns med i de fornnordiska myterna. Denna vidareutveckling handlade om att de högsta gudarna började strida inbördes och att sonen detroniserade och kastrerade sin far. Innan dess hade de sumeriska högsta gudarna inte stridit

inbördes eller dödat varandra, de samlades i stället till samråd och bestämde gudars och människors öden. Samma scenario finns också i de fornnordiska myterna, asarna samlas i Valhall för rådslag och de krigar inte med varandra utan med jättarna och vanagudarna. De yngre gudarna kastrerar inte heller de äldre gudarna i de fornnordiska myterna. Temat med sonen, den yngre guden som kastrerar sin fader, den äldre guden, fanns däremot senare hos bland annat hurriterna och hettiterna, vilket skulle kunna betyda att de fornnordiska myterna faktiskt härstammade från gutiernas tid i norra Mesopotamien och Sumer, från tiden före uppkomsten av temat med de äldsta gudarnas söner som kastrerade sina fäder som senare blev så vanligt i Främre Orienten.

LIKNANDE HÄLLRISTNINGAR I GOBUSTAN I AZERBAJDZJAN OCH I SVERIGE

Gobustan, Azerbajdzjan (ca 6000-3000 fvt).[1]

Tanum, Bohuslän (ca 1700-500 fvt).[2]

Boglösa, Uppland.

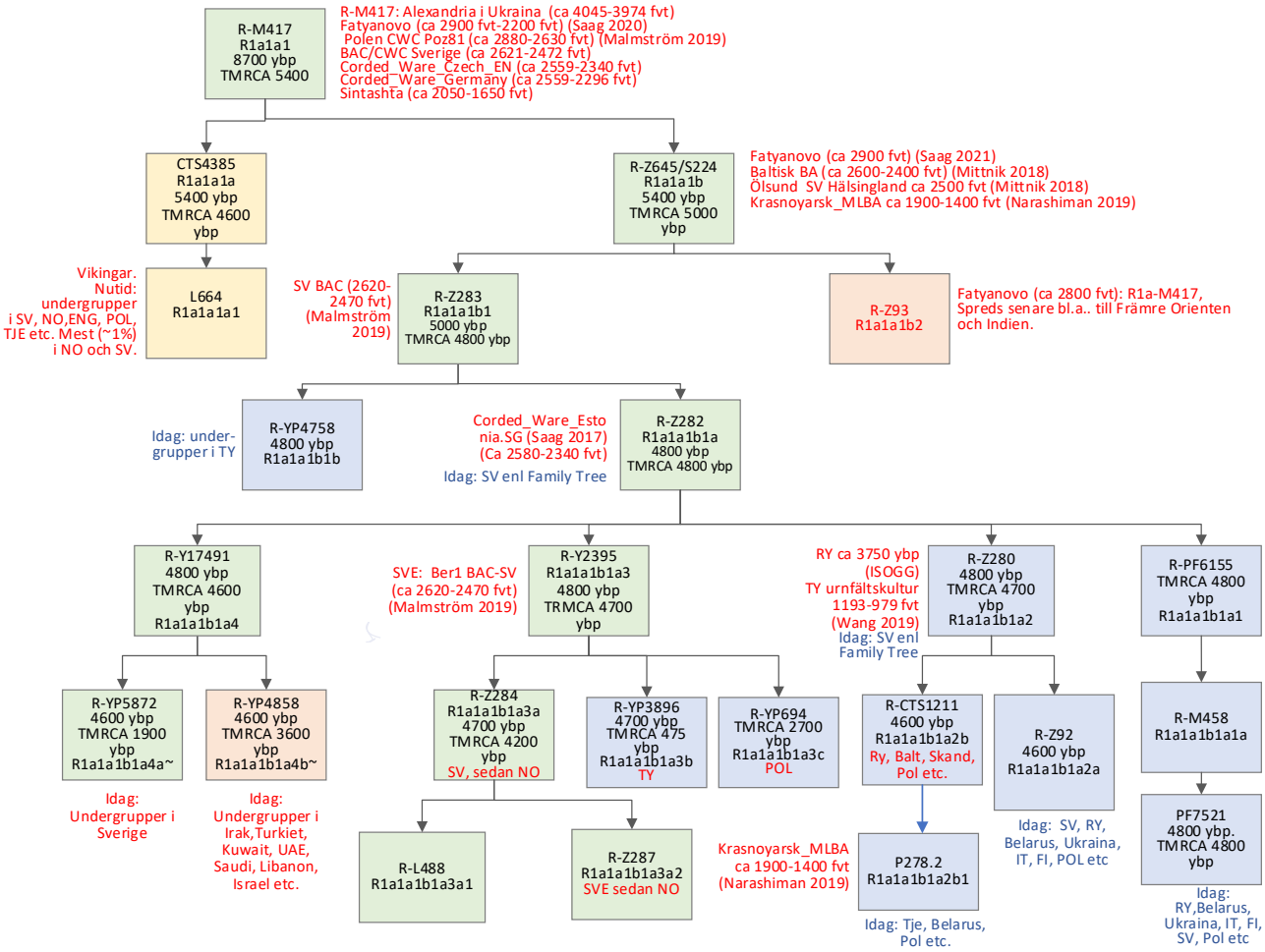
Gobustan är ett område i dagens Azerbajdzjan där man har hittat bilder som under 40 000 år har ristats in på berghällar och som alltså återspeglar många olika perioder av mänsklighetens historia. En del hällristningar, som den ovan till vänster, har uppmärksammats för att de liknar hällristningar från bronsåldern i Sverige. Denna typ av hällristningar i Gobustan uppskattas enligt Wikipedia vara från cirka 6000 till 3000 fvt. De finns i samma område som den gamla Kura-Araxes-kulturen och skulle alltså kunnat ha tillkommit under denna kultur som dateras till cirka 4000–2000 fvt. Kura-Araxes-kulturen hade koppling till Maykop-kulturen norr om Kaukasus (s 118). Maykop-kulturen verkar i sin tur ha kunnat fungera som en länk mellan Kura-Araxes-kulturen söder om Kaukasus och grupper eller kulturer längre norrut som snörkeramikkulturen i bland annat dagens Ukraina som i sin tur var besläktad med trattbägarkulturen i norra Europa och södra Skandinavien (s 164).

Hur långsökt sambandet mellan människor och skepp på hällristningar i Sverige från den nordiska bronsåldern omkring 1700 fvt och hällristningar i Gobustan i dagens Azerbajdzjan från Kura-Araxes-kulturens tid mellan cirka 4000–2000 fvt än kan verka fanns det en väg av kulturella samband som sträckte sig från Kura-Araxes-området ända upp till södra Skandinavien. Min teori om att de fornnordiska gudarna var en blandning av religionen från Taurusområdet som omfattades av människor som talade anatoliska (indoeuropeiska) språk och sumeriska gudar, och att denna blandreligion fördes till Sverige av gutier som hade varit legosoldater och för en period även haft makten i delar av Sumer, kan få ett visst stöd av de snarlika hällristningarna i Gobustan och Sverige. Det kan tyda på att ”gutierna” var etablerade i södra Kaukasien under en ganska lång period och hade tagit till sig kulturen och ”Taurus-religionen” där och med den också den speciella symboliken och tekniken för hällristningarna när de återvände norrut, vilket så småningom ledde till uppkomsten av den nordiska bronsålderskulturen i Skandinavien och den fornnordiska gudavärlden.

Ett annat alternativ är att blandkulturen med ”asar” och ”vaner” spreds mer organiskt genom muntlig tradition från norra Mesopotamien till Sverige, kanske genom kedjor av handelsnätverk, men dagens DNA-teknik verkar faktisk ge ett stöd för teorin om ”gutierna” som människor från snörkeramik-kulturen i Ukraina som via grenen Z282 både lämnade genetiska spår efter sig i bland annat Mesopotamien (dagens Irak) och i Sverige.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Gobustan_Rock_Art
[2] https://sv.wikipedia.org/wiki/Hällristningsområdet_i_Tanum

Y-DNA VERKAR VISA ATT VISSA AV GUTIERNA KOM FRÅN SNÖRKERAMIK-KULTUREN TILL SUMER OCH ATT VISSA ÅTERVÄNDE DÄRIFRÅN TILL SKANDINAVIEN

Del av struktur för R-M417, R1a1a1, enligt definition från 2019/2020. Eget arbete.

Manligt Y-DNA av typen R-M417, R1a1a1, har som vi såg tidigare kopplats samman med en del av snörkeramikkulturens utbredning i östra och norra Europa under 2000-talet fvt (s 162). Y-DNA R-M417 och dess undergrupper har återfunnits i lämningar från Ukraina omkring 4000 fvt samt i sammanhang med koppling till snörkeramik i bland annat den östliga Fatyanovo-kulturen i dagens Ryssland från runt 2900 fvt, i Polen från ungefär samma tid samt i Baltikum och i Sverige från omkring 2600 fvt. Män med en speciell undergrupp av R-Z282, R-YP4858 som tros ha uppkommit omkring 2600 fvt, finns enligt www.yfull.com/tree/ idag i bland annat Irak, Turkiet, Kuwait etc. medan systergruppen R-YP5872 finns i Sverige idag. Min teori är att dessa nutida män är ättlingar till en grupp ”gutier” med Y-DNA R-Y17491 som dels lämnade efter sig ättlingar i Främre Orienten när de drevs bort därifrån av sumererna runt 2100 fvt och dels fick ättlingar i dagens Sverige när de senare bosatte sig med sina släktingar där. Om jag förstår mönstret rätt fanns redan delar av ”Z283-stammen” i Sverige sedan omkring 2600 fvt och de verkar sedan ha spridit sig till både dagens Norge och till bland annat Tyskland. Men man får inte glömma att det inte verkar ha varit någon ”massiv invasion” enligt ”stäpp-teorin”, utan snarare rännilar som letade sig fram, kanske inledningsvis i form av något slags handelsmän. R1a-männen kan inte heller ha ”utplånat” alla andra män som man påstår enligt ”stäpp-teorin”, de utgör bara en mindre andel av allt Y-DNA i dagens Sverige som i stället helt domineras av haplogrupp I1. Men det verkar ändå som om grenen på denna stam, som sökte sig upp till Skandinavien från Mesopotamien och som säkert inte bara var män, hade med sig både asa-gudarna från den indoeuropeiska versionen av hurriternas ”Taurus-religion” och sumerernas vana-gudar från Främre Orienten, på liknande sätt som det berättades i Heimskringla (s 248).

OLIKA SKOLOR OCH TEORIER OM DEN URSPRUNGLIGA PROTO-INDOEUROPEISKA RELIGIONEN

På samma sätt som europeiska lärde under 1800- och 1900-talet försökte finna rötterna till ett enda ursprungligt proto-indoeuropeiskt språk (s 171) försökte man också hitta bevis för en enda ursprunglig religion som de ursprungliga indoeuropéerna skulle ha trott på i den tänkta ursprungliga enhetliga indoeuropeiska kulturen. Med hjälp av den komparativa metoden försökte man inom en forskningsinriktning hitta denna proto-indoeuropeiska ursprungliga religion genom att analysera likheter mellan gudar, religiösa sedvänjor och myter i olika indoeuropeiska kulturer. Inom den meteorologiska eller naturorienterade skolan tänkte man sig i stället att den ursprungliga indoeuropeiska mytologin hade uppstått från naturfenomen eller element som himlen, solen, månen, gryningen och så vidare som sedan hade gjorts till gudar. Ritualerna hade därför varit knutna till dyrkan av dessa gudomar som i själva verket var naturfenomen (element). En företrädare för denna skola var Friedrich Max Müller som ansåg att alla indoeuropeiska myter hade sitt ursprung i allegorier för solen.

Inom den ritualistiska skolan, som blev framträdande i slutet av 1800-talet, menade man att de ursprungliga indoeuropeiska myterna var sagor som hade uppfunnits för att förklara olika ritualer och religiösa bruk. Ritualerna skulle enligt denna skola tolkas som försök att (genom magi) manipulera universum så att man fick fördelar eller belöningar. Denna tolkning var som mest populär i början av 1900-talet med förespråkare som James George Frazer. Denna inriktning har företrädare även i nutid och man menar till exempel att varje offer hos proto-indoeuropéerna var ett återuppförande av det ursprungliga offer av sin tvillingbror som den mänskliga rasens urfader hade utfört.

Den funktionalistiska skolan ansåg i stället att proto-indoeuropéernas myter var berättelser som användes för att skapa sociala beteenden som stödde och rättfärdigade en traditionell samhällsstruktur. Denna inriktning var i hög grad influerad av trefunktionalitetssystemet som hade definierats av Georges Dumézil i en bok som publicerades 1929. Genom att jämföra ossetiska, indiska, iranska, romerska, keltiska och germanska - särskilt skandinaviska - myter tyckte han sig finna stora likheter mellan samhällsorganisationen hos alla samhällen där man hade talat indoeuropeiska språk. Denna ur-indoeuropeiska samhällsstruktur hade bestått av tre delar i form av härskarfunktionen eller härskarklassen som hade hand om både härskar- och prästfunktionen, krigarklassen samt den närande funktionen i form av jordbrukarnas klass. Denna indelning hade enligt den funktionalistiska skolan genomsyrat allt i det urindoeuropeiska samhället och hade gett upphov till både Indiens kastsystem och den fornnordiska mytologin.[1]

Inom den strukturalistiska skolan menade man i stället att den proto-indoeuropeiska mytologin hade varit centrerad kring dualistiska motsatser och att mönster av motsatser redan från början finns inpräglat i människans mentala struktur. Denna skola förfinade också trefunktionalitetssystemet genom att lyfta fram de motsatta elelement som finns inom varje funktion eller klass, som till exempel de skapande och förstörande element som båda finns i krigarrollen.

Den vediska mytologin är en av de tidigaste dokumenterade indoeuropeiska mytologierna och den, speciellt den äldsta delen i Rigveda, anses därför vara en av de viktigaste av alla indoeuropeiska mytologier. Tidiga lärde inom jämförande mytologi, som Friedrich Max Müller, framhöll de vediska myternas vikt i så hög grad att de i stort sett satte likhetstecken mellan den vediska mytologin och den ursprungliga proto-indoeuropeiska mytologin. Den vediska mytologin är fortfarande tydligen den viktigaste källan för den jämförande forskningen om den ursprungliga indoeuropeiska religionen och de två andra viktigaste källorna för denna forskning är fortfarande romersk och fornnordisk mytologi. Under senare år har även den baltiska mytologin väckt intresse, men där är källorna ganska sena. Den grekiska mytologin anses i allmänhet av liten betydelse inom den jämförande mytologin på grund av starka influenser från den förgrekiska kulturen samt andra kulturer från Främre Orienten som man menar döljer det lilla indoeuropeiska material som eventuellt skulle

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Trifunctional_hypothesis

kunna dras fram ut den grekiska mytologin. På grund av detta har den grekiska mytologin fått minimal uppmärksamhet i forskningen om den ursprungliga indoeuropeiska mytologin fram till det första decenniet under 2000-talet.[1]

Forskarna verkar alltså ha utgått från att det har funnits en ursprunglig ren indoeuropeisk mytologi eller religion som tillämpades av de första rena indoeuropéerna som talade ett rent indoeuropeiskt språk och levde i ett homogent och speciellt hierarkiskt kastsamhälle som inte var påverkat av vare sig de tidiga europeiska böndernas för-grekiska kultur eller av kulturer från Främre Orienten, varför allt sådant inflytande automatiskt är helt ointressant i all forskning om den tänkta ursprungliga enhetliga proto-indoeuropeiska religionen/mytologin. Men dessa grundläggande axiom ligger som jag ser det långt från sanningen. Det har aldrig funnits någon isolerad och ren indoeuropeisk ras som talade ett rent indoeuropeiskt språk och hade en ren indoeuropeisk kultur med unika indoeuropeiska myter. Allt som man kallar indoeuropeiskt har, precis som hela mänskligheten, sin grund i Afrika och efter utvandringen därifrån i alla de influenser som har strömmat fram och tillbaka mellan olika kulturer i Främre Orienten och de europeiska kulturerna sedan jägarstenåldern för 40 000 år sedan.

De indoeuropeiska språken härstammade som jag ser det från de första jordbrukarna i Anatolien och spreds västerut med dem. Om det någonsin har funnits en ursprunglig indoeuropeisk religion var det den gudinnedyrkan som var spridd över hela Främre Orienten och Europa under jägarstenåldern och som i nästa steg blev till den kult av bilderna på stjärnhimlen som vi ser avtryck av i Göbekli Tepe. Den fornnordiska mytologin hade tydligen sin grund i Främre Orienten och gutiernas assimilering av den hurritiska religionen i Taurus-området, där den indoeuropeiska benämningen på gudarna var bergs- eller åsa-gudar (asa-gudar) och av gutiernas tid som makthavare i delar av Sumer runt 2100 fvt. Gutiernas synkretistiska religion fördes till Norden av någon grupp gutier efter det att gutierna nesligen hade fördrivits från Mesopotamien av sumererna i det som kallades vana-kriget i Norden och kriget mot asag av sumererna. Den vediska religionen, som av forskare har setts som den viktigaste källan för den ursprunglig indoeuropeisk religionen, hade samma grund i de mesopotamiska religionerna som gutiernas religion och den måste ha förts till Indien cirka tusen år senare av antingen indoeuropeisk-talande grupper i Mitanni som drevs bort av assyrierna på 1200-talet fvt eller av indoeuropeisk-talande grupper av kassiter som drevs bort från Babylon av assyrierna runt 1150 fvt. Jag kommer att diskutera uppkomsten av den vediska kulturen i Indien i senare avsnitt i den här boken.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Indo-European_mythology

DET NYSUMERISKA RIKET (CA 2100-2000 FVT)

LAGASH, ENSIN GUDEAS TEMPELBYGGE OCH DROTTNINGEN AV SABUM (CA 2150 FVT)

Lagash var en av de mer betydelsefulla städerna i Sumer under sent 2000-tal fvt. Under mitten av 2000-talet fvt styrdes staden av självständiga ensis eller stadsfurstar i den första dynastin av Lagash (ca 2600–2350 fvt). Lagash skall ha varit i konflikt med elamiterna i öst, stadsstaten Kish i norr och stadsstaten Umma. Staden blev sedan en vasallstat till Akkad men den skall ha fortsatt att spela en viktig roll som kulturellt centrum. Efter Akkads fall blev Lagash åter självständigt och styrdes av sina egna ensis eller furstar, bland annat Gudea (ca 2144–2124 fvt). Gudea blev ensi efter att ha gift sig med företrädarens dotter som jag tror med största säkerhet var översteprästinna. Under Gudeas tid flyttades huvudstaden för kungadömet från Lagash till Girsu. Strax efter hans död inlemmades Lagash i det nysumeriska riket (Ur III) där den var en av huvudprovinserna. Gudea, vars namn betyder ”den kallade”, framställdes i texter och på statyer som en from prästkung men han var också inblandad i konflikter med andra stadsstater i Sumer och med Elam. Under hans tid återupptogs också handeln mellan Mesopotamien och Indus-kulturen på andra sidan Persiska viken, i norra delen av den indiska subkontinenten. Lagash var en betydande stadsstat och framför allt ett centrum för konstnärlig utveckling.

Gudeas cylinderinskrifter och andra texter beskrev förutom handelsaktiviteter och krigföring framför allt byggnadsverksamhet, främst tempelbyggen till den lokala guden Ningirsus (Ninurtas) och hans hustru Baus ära. Två cylindrar som återfanns 1877, vid utgrävningar av Ningirsus tempel på platsen för den sumeriska staden Girsu, innehåller en beskrivning av Gudeas byggande av templet. Cylindrarna innehåller den längsta text på sumeriska som man har hittat. Där berättas om hur Gudea hade en dröm där en jättestor man med vingar, krona och två lejon befallde honom att bygga templet E-ninnu. Därefter uppenbarade sig i drömmen en kvinna som höll en stylus av guld som användes för att skriva på lertavlor, samt en hjälte som ritade en plan över ett hus på en skrivtavla av lapis lazuli.

Eftersom Gudea inte kunde förstå sin dröm reste han till gudinnan Nanses tempel för att få en förklaring av henne. Nanse berättade att den jättelika mannen med vingar var hennes bror, guden Ningirsu, kvinnan med en stylus av guld var skrivkonstens gudinna Nisaba som befallde Gudea att placera templet astronomiskt efter ”de heliga stjärnorna” och hjälten var arkitektguden Nindub som översåg templets plan. Gudinnan Nanse instruerade också Gudea att bygga en vackert dekorerad vagn till Ningirsu och en mäktig harpa som skulle placeras i templet. Gudea lät hämta material till tempelbyggnationen från ett enormt stort område i västra Asien. Bruten sten hämtades från Libanon, koppar från norra Arabien, guld och ädla stenar från öknen mellan Kanaan och Egypten, diorit från Magan (Oman) och timmer från Dilmun (Bahrain). Cedrar från Libanon flottades nerför Eufrat till tempelbygget. Templets grund lades med deltagande av Anunaki (himlens och jordens gudar) inklusive Enki, Nanse och Bau. När templet var byggt utfärdade Anunaki-gudarna sina domar från dess yttre samlingshall, dess inre ljöd av böner och harmoniska hymner, maten som serverades kom från gudarnas överflöd och standaren som var resta runt byggnaden var den gudomliga Anzu-fågeln som spred sina vingar över det ljusa berget.

Den andra cylindern beskriver förberedelserna för den storartade fest som firades för att välkomna guden Ningirsu och gudinnan Bau till det färdiga templet. Efter ett heligt bröllop mellan Ningirsu och Bau genomförs ett firande under sju dagar med bland annat en bankett för An, Enlil och Ninmah (Ninhursaga), de högsta gudarna i Sumer.[1]

Anunaki var ättlingar till himmelsguden An och jordgudinnan Ki och bland dem fanns enligt Gudeas tempeltext Enki, Nanse och Bau. Dessa gudar, som bestämde ödet för människorna och allt annat, var enligt Noah Kramer sju stycken i form av himmelsgudarna An, Enlil, Enki, Ninhursaga,

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Gudea_cylinders

Nanna (månen), Utu (solen) och Inanna. Men tydligen var Anunaki egentligen alla gudar och gudinnor och i Girsu var alltså även bland annat gudinnorna Nanse och Bau delar av detta panteon.

Av den sumerisk-akkadiska eftervärlden betraktades Gudea som den idealiske härskaren. Hans femte regeringsår betecknades som ”mu nin za-bu-ka”, ”drottningen av Sabums år”, Sabum var en stadsstat i Elam. Efter Gudeas död minskade Lagash betydelse och stadsstaten införlivades i det nysumeriska riket, Ur III, av Ur-Nammu omkring 2110 fvt (mellersta kronologin).

Gudea av Lagash (2100-talet fvt), statyn finns i Louvren. Källa: Wikipedia.

Efter upptäckten av berättelsen om Gudeas byggande av Ningirsus och Baus tempel har man naturligtvis lagt märke till likheten med berättelsen om Salomos tempelbygge och drottningen av Saba i Tanak/GT. Jag tror personligen att berättelsen om Gudeas tempelbygge och hans femte år som var drottningen av Sabums år fanns återgiven i Berossos historia om Mesopotamien och att man återanvände den när man skapade historien om kung Salomo i Alexandria omkring 150 fvt. Guden i Salomos tempel var i så fall ursprungligen det sumeriska gudaparet Ningirsu och Bau.

TREDJE DYNASTIN I UR, UR III (CA 2100–2000 FVT) – EFTER GUTIERNAS FÖRDRIVANDE

Den tredje dynastin i Ur, Ur III, regerade i Ur mellan cirka 2119 och 2004 fvt. Den föregicks av gutiernas maktinnehav i delar av Sumer och före dem av Akkadiska riket. Den första dynastin i Ur existerade under 2500- och 2400-talet fvt och trots att man tidigare trodde att det hade funnits en andra dynasti där har man nu kommit fram till att denna andra dynasti i Ur aldrig existerade. De uppgivna årtalen för de olika regenterna under Ur III varierar beroende på att man använder sig av tre olika kronologier för Mesopotamien. Enligt den mellersta kronologin regerade Utu-hengal som drev bort gutierna från makten i Sumer mellan ca 2119 och 2112 fvt och enligt den korta kronologin regerade han mellan ca 2055 och 2048. Beroende på vilken av dessa kronologier man använder anges gutiernas bortdrivande från Sumer till ca 2110 fvt eller 2050 fvt.

När gutiernas siste kung hade drivits ut ur Sumer av Utu-hengal omkring 2110 fvt (mellersta kronologin) började den sumeriska kulturen åter att blomstra, något som har kallats den sumeriska renässansen. Utu-hengals svärson Ur-Nammu, som slutligen krossade gutiernas rike med centrum i Arrapha och drev bort dem från Mesopotamien, och som var den jag tror ”Exploits of Ninurta” handlade om (s 244), var en infödd sumerisk härskare och han räknas som grundare av den tredje dynastin i Ur. Ur-Nammu (r. ca 2112–2095 fvt) var en krigarkung som dödade härskaren i Lagash i en strid och utropade sig till kung av Sumer och Akkad.[1]

UR-NAMMUS LAG (CA 2100 FVT) (NANNA OCH UTU)

Stadsstaten Urs dominans över Sumer befästes genom Ur-Nammus lag som sannolikt var den första allmänna lagen i Mesopotamien sedan den lag som Uru-ka-gina av Lagash hade stiftat på 2300-talet fvt (s 224). Men även om det hade funnits tidigare lagar är Ur-Nammus lag den första lag som man känner till genom fynd av själva lagtexten. Från dessa fynd har man lyckats rekonstruera omkring 30 av de ursprungligen 57 lagarna. Inledningen till lagen berättar att kung Ur-Nammu, som beskrivs som gudinnan Ninsuns son, förkunnar ”rättvisa i landet” genom Nannas (månens) makt och Utus (solens) sanna ord. Han bannlyste förbannelser, bestämde templets

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Third_Dynasty_of_Ur

månatliga utgifter och standardiserade vikter och mått. Enligt lagtextens inledning skulle genom Ur-Nammus lag den föräldralöse inte längre vara utlämnad till den rike, änkan inte vara utlämnad till den mäktige och den fattige inte vara utlämnad till den som ägde mycket.

Ur-Nammus lag var uppenbarligen inspirerad av Uru-ka-ginas lag som hade gett änkor, föräldralösa och fattiga förmåner och beskydd från de rika och mäktiga. Ur-Nammus lag utformades enligt modellen OM (ett brott) I SÅ FALL (ett straff), en modell som senare användes under lång tid för lagar i Mesopotamien. Lagen utdömde böter i form av pengar för kroppsliga skador till skillnad från den senare hämnande principen om ”öga för öga, tand för tand” som infördes i Hammurabis babyloniska lag omkring trehundra år senare. Mord, rån, äktenskapsbrott och våldtäkt var dock belagda med dödsstraff i Ur-Nammus lag.[1]

Enligt lagtexten i Ur-Nammus lag tillhörde alla människor i Sumer antingen gruppen fria människor eller slavar. Man har länge trott att alla arbetare i Sumer var livegna men av andra texter har man så småningom förstått att det fanns olika grupper av arbetare. Vissa tvingades visserligen att arbeta som slavar men andra arbetade för att behålla egendom eller för att få förnödenheter från staten. Vissa arbetare var fria män och kvinnor som kunde samla på sig egendom och till och med avancera i samhället och lämna den socialgrupp som de hade fötts i. En fri person kunde dock även bli slav genom att samla på sig skulder eller genom att man såldes av sin familj. Slavar kunde samla på sig tillgångar och på så sätt köpa sig fria vilket man har förstått genom återfunna texter med detaljer om förhandlingar och avtal om slavars befrielse från sina ägare. Bland de lagar från Ur-Nammus lag som återfunnits finns enligt Wikipedia följande:

- If a man commits a murder, that man must be killed.
- If a man commits a robbery, he will be killed.
- If a man commits a kidnapping, he is to be imprisoned and pay 15 shekels of silver.
- If a slave marries a slave, and that slave is set free, he does not leave the household.
- If a slave marries a native (i.e. free) person, he/she is to hand the firstborn son over to his owner.
- If a man violates the right of another and deflowers the virgin wife of a young man, they shall kill that male.
- If the wife of a man followed after another man and he slept with her, they shall slay that woman, but that male shall be set free.
- If a man proceeded by force, and deflowered the virgin female slave of another man, that man must pay five shekels of silver.
- If a man divorces his first-time wife, he shall pay (her) one mina of silver.
- If it is a (former) widow whom he divorces, he shall pay (her) half a mina of silver.
- If the man had slept with the widow without there having been any marriage contract, he need not pay any silver.
- If a man is accused of [*Translation of word disputed. some interpret as Sorcery*...], he must undergo ordeal by water; if he is proven innocent, his accuser must pay 3 shekels.
- If a man accused the wife of a man of adultery, and the river ordeal proved her innocent, then the man who had accused her must pay one-third of a mina of silver.
- If a prospective son-in-law enters the house of his prospective father-in-law, but his father-in-law later gives his daughter to another man, the father-in-law shall return to the rejected son-in-law twofold the amount of bridal presents he had brought.
- If a slave escapes from the city limits, and someone returns him, the owner shall pay two shekels to the one who returned him.
- If a man knocks out the eye of another man, he shall weigh out ½ a mina of silver.
- If a man has cut off another man's foot, he is to pay ten shekels.
- If a man, in the course of a scuffle, smashed the limb of another man with a club, he shall pay one mina of silver.
- If someone severed the nose of another man with a copper knife, he must pay two-thirds of a mina of silver.
- If a man knocks out a tooth of another man, he shall pay two shekels of silver.
- If a man's slave-woman, comparing herself to her mistress, speaks insolently to her, her mouth shall be scoured with 1 quart of salt.
- If a man appeared as a witness, and was shown to be a perjurer, he must pay fifteen shekels of silver.
- If a man appears as a witness, but withdraws his oath, he must make payment, to the extent of the value in litigation of the case.
- If a man stealthily cultivates the field of another man and he raises a complaint, this is however to be rejected, and this man will lose his expenses.
- If a man flooded the field of a man with water, he shall measure out three *kur* of barley per *iku* of field.
- If a man had let an arable field to a(nother) man for cultivation, but he did not cultivate it, turning it into wasteland, he shall measure out three *kur* of barley per *iku* of field.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Code_of_Ur-Nammu

Ur-Nammus lag från Ur III skrevs omkring 2100 fvt och den var en av förlagorna till Hammurabis lag i Babylonien som skrevs cirka 1750 fvt. Ur-Nammus sumeriska lag framstår dock som mer human än Hammurabis 350 år yngre lag. Bland annat finns principen om ”öga för öga, tand för tand”, där man till exempel skall sticka ut ett öga på den som har i stuckit ut ögat på någon annan, i Hammurabis lag, och om förövaren inte kunde straffas skulle hans söner i stället få sina ögon utstuckna eller sina tänder utslagna. I Ur-Nammus tidigare lag från Ur III föreskrev man i stället att förövaren skulle betala ersättning i silver till den vars kroppsdel hade skadats. Eftersom Mose lag i Tanak/GT, som också är grunden för den muslimska sharialagen, långt senare kopierades från delar av Hammurabis lag fick man tyvärr med sig den brutala principen om ”öga för öga och tand för tand” och dessutom lade man till direkta uppmaningar om blodshämnd i Tanak/GT.

> *Det är blodshämnaren som skall döda mördaren. När han stöter på mördaren skall han döda honom. (4 Mos 35:19) Men om någon hyser agg mot en annan och lägger sig i bakhåll för honom och överfaller och slår ihjäl honom och sedan flyr till en av dessa städer, skall de äldste i hans hemstad låta hämta honom och utlämna honom till blodshämnaren. Han skall dö. (5 Mos 19:11)*

SHULGI (CA 2094–2047 FVT)

Ur-Nammus son Shulgi blev kung efter honom och han skall ha regerat i 48 år. Shulgi kallade sig enligt inskriptioner kung av Ur, Sumer och Akkad samt kung av världens fyra hörn. Från sitt tjugotredje regeringsår använde han tecknet för gudomlighet före sitt namn och framställde sig därmed som en gudakonung. Shulgi centraliserade och standardiserade landet styrelse och den nationella kalendern och skattesystemet, förde ut sin fars lag och lät bland annat även färdigställa den stora zigguraten i Ur som hade börjat byggas av hans far. Under Shulgi och efterföljande kungar inom den tredje dynastin utökades Urs maktområde och på toppen av denna expansion hade man erövrat områden från sydöstra Anatolien (dagens Turkiet) till Persiska viken. Trupper från Ur förde med sig värdefulla krigsbyten från erövrade områden, det finns hundratals texter om hur man förde med sig dyrbarheter tillbaka till kungen och templen i Ur efter sina många segrar. Ur III erövrade Susa i Elam i dagens västra Iran där man byggde mängder med tempel och andra byggnader. Man var också ofta i konflikt med bergsstammar i Zagrosbergen.[1]

Kungarna i Ur III initierade många stora projekt som intrikata bevattningssystem och centralisering av jordbruket. Man använde sig av en enorm mängd arbetare inom jordbruk och för bevattning. Staten drev också en stor textilindustri där män, kvinnor och barn användes för att producera ylle och linne. Man har hittat detaljerade dokument som beskriver den centraliserade administrationen under denna period. Handeln var också viktig under Ur III, bland annat handlade man med andra områden runt Persiska viken. Råvaror som metall, trä, elfenben och halvädelstenar var viktiga handelsvaror tillsammans med snäckskal som bland annat användes för att tillverka smycken, lampor och bägare. Det finns bevis för import från Indus-området i Indien till Sumer med början från omkring 2350 fvt. Sigill från Harappa-kulturen med Indus-skrift har hittats på olika platser i Mesopotamien, särskilt i Ur och Babel. Handelsutbytet med Indus-området slutade dock i samband med Indus-kulturens försvinnande runt 1900 fvt.

UR III STÖRTADES AV ELAM OCH AMORITERNA TOG KONTROLL ÖVER SUMER (CA 2000 FVT)

Enligt kungalistan från Isin och Ur regerade Shulgis son Amar-Sin i nio år efter honom och därefter regerade dennes bror Shu-Sin i sju år. Dynastin i Ur III avslutades med Shu-Sins son Ibbi-Sin som regerade 2028–2004 fvt. Han startade bland annat en militär kampanj in i Elam. Trots att Shu-Sin hade byggt en mur för att hålla amoriterna, västsemitiska nomader, borta från Sumer började de tränga i västerifrån redan tidigt under Ibbi-Sins regering. Amoriternas härjningar gjorde tillsammans med en långvarig torka att Ur III drabbades av nedgång. Priset på säd ökade 60 gånger under hans sjunde och åttonde regeringsår och man upplevde perioder av matbrist. Dessa problem gav utrymme för elamiterna och deras allierade från Susa att invadera Ur och ta kungen Ibbi-Sin till fånga.

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shulgi

En text med titeln ”Klagosång för Sumer och Ur” beskriver Urs fall och Ibbi-Sins öde. Enligt denna text hade de högsta gudarna An, Enlil, Enki och Ninhursaga beslutat att staden Ur skulle bli förstörd av Elam och att Ibbi-Sin skulle fängslas och föras i bojor till Elam för att aldrig få återvända till sin stad. Elamiterna ockuperade Ur och regerade där under de följande 21 åren. Efter denna period drev amoriter bort elamiterna från Ur och inledde Isin-Larsa-perioden. De återuppbyggde Ur och återförde statyn av månguden Nanna, som elamiterna hade rövat bort, till templet där.

TIDEN VAR UR LED I SUMER OCH GILGAMESH DÖDADE HIMMELSTJUREN

Efter det att gutierna runt 2100 fvt hade drivits bort från de delar av Sumer där de hade haft makten tog alltså stadsstaten Ur och den tredje dynastin, Ur III, ledningen i Sumer. Efter att man hade varit underkuvade av först Akkad och sedan gutierna verkar den inhemska sumeriska kulturen ha fått en ny blomstring under den här tiden i både Ur och i Lagash, även om forskare framhåller att den sumeriska kulturen aldrig egentligen hade någon nedgång under den period som föregick Ur III. Kunskap i form av skrivkonst, matematik och astronomi fanns i templen och de fortsatte i allmänhet att fungera som de vid det laget hade gjort i ett par tusen år oavsett vem som härskade.

MAKTEN ÖVER TIDEN LÅG HOS INANNA I TEMPLET E-ANA I URUK

Under Uruk-perioden på 3000-talet fvt och vidare in i den tidiga dynastiska tiden låg vårdagjämningen i Himmelstjurens (Taurus) stjärnbild och sommarsolståndet i Lejonets stjärnbild (s 208). Makten över tiden och därmed religionen och dess högtider låg hos de människor som kunde avläsa stjärnhimlens tecken under årets gång. En sumerisk text som bara kallas ”A mythic narrative about Inana”, ”En mytisk berättelse om Inanna”, på ETCSL:s webbplats berättar varför Inanna, och därmed prästerna och prästinnorna i hennes tempel E-anna i Uruk, hade fått makten över tiden.

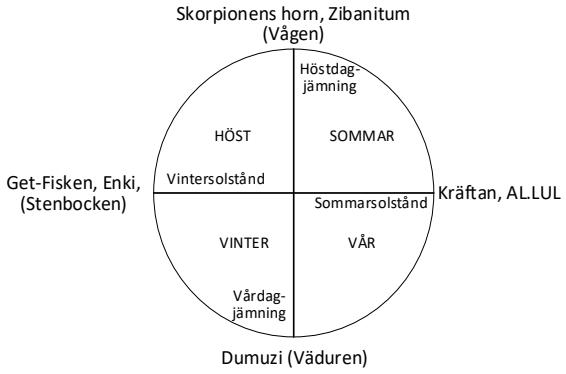
Templet E-anna hade kommit ner från himlen men ingen visste tydligen var det fanns. Inanna bestämde sig för att ta makten över himlarna och fick sin tvillingbror Utu (solen) att lova att hjälpa sig. Inanna berättade att hon ville ha E-anna som bostad för sig och sin älskade (Dumuzi). Himlen och jorden tillhörde dem men An ville inte låta henne få templet, därför måste det erövras från honom. Inanna reste i väg i sin himmelska båt för att göra detta och fick tydligen hjälp att ta sig förbi de onda vindarna som försökte hindra henne på vägen. Hon fick också hjälp att hitta E-anna. Cul-a-zida, Ans herde, hade tagit det kosmiska tjudret, förankringsrepet som förankrade det himmelska templet, och gömt det under horisonten. Inanna hade därför druckit reningsvatten från floden Ulaya, stampat på skorpionen, skurit av dess giftiga svans och gjort den ofarlig.

Sedan berättade Inanna för An vad hon hade gjort, ett storverk som tydligen hade gett henne större makt än han hade. An förkunnade sorgset att Inanna hade gjort något som gjort henne större än honom, dagen och natten var lika långa just den här dagen men från och med nu skulle dagarna bli kortare och dagsljuset omvandlas till nattmörker. Inanna hade sagt att hon skulle erövra E-anna från An och hon hade verkligen lyckats med det också! E-anna var nu gudinnans hus. Templet skulle stå så fast som himlen och aldrig rivas ner, hela mänskligheten, alla folk, skulle buga sig till marken vid Inannas fötter. Texten slutar med att förkunna att Inanna är oöverträffad bland gudarna, de som också kallas de stora furstarna, att prisa henne är härligt![1]

Berättelsen handlar uppenbarligen om Uruks position som den främsta stadsstaten i Sumer genom att Inannas tempel E-anna fanns där och om sommarsolståndet, den dag på året när dagen är som längst och natten som kortast. Den handlar alltså om den period när gudinnan Inanna regerade över sommarsolståndet från sin position i Lejonets stjärnbild och från E-anna i Uruk. Den tiden hade varat i närmare ett par tusen år, bland annat under hela den tid som vi kallar Uruk-perioden från omkring 4100 till 2900 fvt. Men runt 2400 fvt var det tydligt att de tecken på himlen som utvisade tidens gång, och som man hade trott var eviga, gradvis började avlägsna sig från sina gamla fasta platser under året.

[1] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section1/tr135.htm

TIDEN ÄR UR LED I SUMER – VÅRDAGJÄMNINGEN OCH DET NYA ÅRET KOMMER INTE LÄNGRE I OXENS STJÄRNBILD (FRÅN CA 2300 FVT)

Dagjämningar och solstånd ca 2200–1700 fvt Polstjärna = Kochab + Kappa Draconis

I Sumer kunde var och en se gudarna på natthimlen, där hade de visat tiden så länge man kunde minnas. Solen (Utu) gjorde sin dagliga vandring från öster till väster och månen (Nanna) visade månaderna genom sina regelbundna faser från totalt mörker till fullmåne och tillbaka igen. När stjärnbilden Oxen visade sig strax före soluppgången inföll vårdagjämningen och det nya året började. Lejonet som var gudinnan Inanna, Skorpionen som var gudinnan Ishara och Vattumannen Enki var i stället de gudar som styrde sommarsolstånd, höstdagjämning respektive vintersolstånd.

Men om man noga observerade natthimlen under mycket lång tid, som sumererna tydligen gjorde i sina tempel för att bland annat hålla reda på fester och högtider, kunde man till exempel se att Aldebaran, den ljusstarkaste stjärnan i Taurus (Himmelstjuren, Oxen) vars heliakiska uppgång hade markerat vårdagjämningen sedan före 3000 fvt, inte längre visade sig på rätt tidpunkt. Omkring 2300 fvt låg punkten för vårdagjämningen i stället i närheten av Plejaderna. Denna grupp av stjärnor markerade visserligen den yttersta spetsen på Himmelstjurens östligaste horn enligt den sumeriska bilden av konstellationen, men uppenbarligen stod det klart för stjärnskådarna i Sumer att det pågick en utveckling som innebar att Himmelstjuren höll på att förlora sin makt över vårdagjämningen och starten på året. Anledningen till att jag menar att Himmelstjurens förlorade makt var uppenbar för stjärnskådarna i Sumer är att man redan från omkring 2300 fvt kan spåra denna omvälvande händelse i sumeriska myter om Gilgamesh som dödade Himmelstjuren, myter som sedan fördes samman i Gilgamesheposet några hundra år senare.

Det kan verka märkligt att Gilgamesheposet berättade att Gilgamesh och Enkidu dödade Himmelstjuren som var stjärnbilden Oxen/Taurus, sumererna var uppenbarligen väldigt trogna sina gudar som visade sig för deras egna ögon som stjärnbilder och andra starkt lysande himlakroppar som solen och månen. Kopplingen mellan stjärnhimlen och religionen upprätthölls i templen i Mesopotamien där man höll uppsikt över himlavalvet i tusentals år. Men om man tänker på att jordaxelns precession hade gjort att vårdagjämningen, starten på det nya året som hade kommit i Himmelstjurens, (Oxens/Taurus) stjärnbild sedan ett par tusen år (s 208), nu inte längre gjorde det kan man förstå att det gav upphov till en ny mytologi där en ny hjälte dödade den gamla Himmelstjuren. Det finns också mängder av fynd av gamla avbildningar från Mesopotamien som visade hur Himmelstjuren dödades. Sådana bilder var enligt Wikipedia särskilt vanliga på cylindersigill från Akkad (ca 2334–2154 fvt) och jag antar att det var under denna period som man blev varse att Himmelstjuren, stjärnbilden Oxen inte längre sammanföll med vårdagjämningen. Kanske var det också någon gång under denna omvälvande period som Inannas stjärna övergick från att vara Regulus i Lejonet till att vara Venus eftersom Lejonet inte längre var kopplad till sommarsolståndet. Gilgamesh avvisande av Inanna i Gilgamesheposet kan vara en aspekt av sommarsolståndets förskjutning under andra hälften av 2000-talet.

Men även om förändringen i jordaxelns lutning gjorde att Himmelstjuren, stjärnbilden Taurus/Oxen, inte längre var kung över vårdagjämningen var Enki dock fortfarande kung över vintersolståndet och norr eftersom den nya Get-fisken, liksom den tidigare kardinalpunkten i

Vattumannen, var knuten till honom. Skorpionen, gudinnan Ishara, var också fortfarande drottning över höstdagjämningen och väster eftersom det som numera kallas Vågen var en del av Skorpionen. Inannas symbol i form av Lejonet hade dock inte längre makt över sommarsolståndet, den stjärnbild som hade det var numera den vi kallar kräftan som sumererna kallade al.lul (alluttu på akkadiska) som tydligen ungefär betyder Ans tron. Men Inanna var dessutom hela stjärnhimlens drottning, den åttaarmade stjärnan som täckte allt. Det var bara Himmelstjuren som helt tydligt hade detroniserats, hans makt över vårdagjämningen hade tagits över av stjärnbilden ”hired farm-labourer”, alltså lantarbetaren, Dumuzi (Väduren i den senare grekiska zodiaken).

En annan förändring var att polstjärnan, den orörliga punkt som alltid visade mot norr, också flyttade sig på grund av precessionen. Från runt 2500 fvt blev den gamla polstjärnan Thuban allt sämre synkroniserad med norr på himlen. Om denna punkt var förknippad med gudarnas fader An kan man förstå att dessa förändringar kunde upplevas som att hela tillvarons grundval skakades bland prästinnorna och prästerna i templen i Mesopotamien. Jag kan dock inte se något tecken på att Ans makt ifrågasattes i Gilgamesheposet som tydligen började sammanställas av äldre material omkring 2100 fvt. De myter som Gilgamesheposet byggde på återspeglade den föregående tiden när An var den fasta punkten på himlen. An, polstjärnan, var för sumererna fortfarande den fasta punkt kring vilken hela stjärnhimlen med alla himmelsgudarna och deras fester roterade under året.

GILGAMESHEPOSET OM HJÄLTEN SOM DÖDADE HIMMELSTJUREN (CA 2300–2100 FVT) - FÖRÄNDRINGEN AV TIDPUNKTEN FÖR VÅRDAGJÄMNINGEN

Myten om Gilgamesh som dödade Himmelstjuren och drog på sig Inannas vrede måste ha sin grund i den omstörtande insikten att himlens lagar, tidens stadiga urverk, hade rubbats och vårdagjämningen och därmed starten på året inte längre inföll i Oxens, Himmelstjurens, del av himlen. Det var enligt vissa forskare under den nysumeriska tiden (Ur III) omkring 2100–2000 fvt som Gilgamesheposet, som ses som den äldsta bevarade mer betydande litteraturen, skall ha kommit till medan andra menar att det skapades redan under den akkadiska tiden. Eposet skrevs ursprungligen på sumeriska med kilskrift och bestod från början av fem olika berättelser. Det var först under gammalbabylonisk tid på 1700-talet fvt som det sammanställdes till en sammanhängande text och översattes till akkadiska. Eposet skall sedan ha fortsatt att byggas på i olika versioner och den mest fullständiga versionen, som skall ha skrivits omkring 1200 fvt, återfanns vid utgrävningar av Ashurbanipals bibliotek i Nineve som förstördes 612 fvt.

Gilgamesh skall enligt den sumeriska kungalistan ha styrt i Uruk under 2600-talet fvt, men berättelsen om Gilgamesh är en rent litterär mytisk berättelse och utvecklades alltså under flera hundra år. Den oerhört starke Enkidu, som gudarna skapat för att hindra Gilgamesh från att förtrycka folket i Uruk, var till exempel först en krigare och tjänare i den sumeriska ursprungsversionen men förvandlades i den babyloniska versionen till att vara en vilde som civiliseras genom kontakt med en tempelprästinna, som kallas prostituerad i de moderna västerländska översättningarna. Gilgamesh strider först med Enkidu men sedan blir de kompanjoner. Detta skulle kunna vara en allegorisk berättelse om till exempel Lugalzagesi som erövrade Uruk och förstörde Lagash men som sedan besegrades av Sargon av Akkad som var tjänare (munskänk) hos kungen av Kish och krigare. Sargons huvudgud var den levantinske Dagan och Enkidu skulle kunna vara en personifikation av denne. Sumererna och akkaderna blev sedan ett slags partners, sumeriska kungar i Ur III kallade sig med början hos Ur-nammu för kungar av Sumer och Akkad och förbundet mellan Gilgamesh och Enkidu skulle kunna symbolisera detta partnerskap mellan Sumer och Akkad.

Gilgamesh och Enkidu gör sedan en lång resa till cederskogen som vaktas av jätten Humbaba som de dödar. I den äldre sumeriska versionen reser de tillsammans med en grupp av unga män (krigare) från Uruk, men i senare versioner är de ensamma. Detta tolkar jag som en allegori över Sargons erövringar i norra Mesopotamien och Levanten, som bland annat omfattade Ebla, och enligt en inskription som återfunnits i Nippur sträckte sig ända bort till ”cederskogen och silverberget”. Gilgamesh och Enkidus strid med jätten Humbaba och berättelsen om hur de dödar honom,

hugger av hans huvud och hugger ned den heliga cedern kan i så fall ses som en bild av akkadernas (gudars) strid mot gudarna i bland annat Ebla och deras krigståg till Anatolien (silverberget) och Levanten (cederskogen). Om man skall döma av hurriternas berättelse om jätten Ubelluri som separerade himmel och jord med en kopparskära och bar upp himlen på sina axlar var denna jätte en grundpelare i ”Taurus-religionen”, som tydligen bland annat hade en gren i Ebla.

Bilder av Humbabas avhuggna huvud med stirrande ögon och långt slingrande skägg och hår var vanliga redan under den gammalbabyloniska tiden och bruket fortsatte in i den nyassyriska konsten. Humbabas huvud fanns senare till exempel i friser i Petra i Jordanien och denna ikonografi togs tydligen också över av grekerna i myten om Perseus som högg av gorgonen Medusas huvud. I grekiska avbildningar av Medusas huvud från arkaiska tid (ca 800–480 fvt) hade det ofta skägg, vilket inte stämmer med grekernas gorgoner som var tre kvinnliga monster, utan måste ha varit en påminnelse om Medusas ursprung i bilder med Humbabas avhuggna huvud från Främre Orienten.

På den sjätte lertavlan med Gilgamesheposet berättas hur Gilgamesh avvisar gudinnan Inanna och hur hon som hämnd ber huvudguden An att sända Himmelstjuren till Uruk. An bestämmer att om Himmeltjuren skall sändas till Uruk kommer han att orsaka sju års hungersnöd där och Inanna ger därför An sju års förnödenheter i utbyte. Himmelstjuren skapar sedan enorm förstörelse i Uruk, den sänker Eufrats nivå och öppnar upp en enorm klyfta i jorden som slukar 300 män. Gilgamesh och Enkidu anfaller Himmelstjuren och dödar honom och offrar hans hjärta till Shamash (babyloniernas solgud). Invånarna i Uruk firar men Enkidu drömmer att de högsta gudarna har bestämt att han måste dö som straff för Himmelstjurens död. I en andra dröm drömmer Enkidu att han har blivit fången i den nedre världen, dödsriket som är ”ett hus av damm” och mörker där man äter lera iklädd fågelfjädrar och övervakas av skrämmande varelser. Enkidu dör också mycket riktigt av sjukdom och klagar över att han inte får dö som en hjälte i strid.

Den andra delen av eposet beskriver Gilgamesh våldsamma sorg över Enkidus död och hans sökande efter evigt liv. Han bestämmer sig för att söka upp Utnapishtim (Bibelns Noa) som hade överlevt den stora floden och som tillsammans med sin hustru hade fått evigt liv i gåva av gudarna. Efter många svåra utmaningar kom han, bland annat via en tunnel som ingen tidigare gått igenom och via ”solens väg” på natthimlen, till paradiset, gudarnas trädgård med juvelbesatta träd. Efter att ha fått hjälp av färjkarlen Urshanabi att ta sig över det stormiga vattnet som skiljer de levandes och de dödas värld åt kommer han till den ö där Utnapishtim lever.

Av Utnapishtim får Gilgamesh höra berättelsen om hur guden Enlil hade dömt alla människor att dödas av en stor översvämning men hur guden Enki berättade för Utnapishtim att han måste bygga en stor båt med vissa dimensioner och rädda sig själv, sin familj och alla ”fältets” djur. När vattnet började sjunka undan strandade båten på ett berg och Utnapishtim sände ut en duva, en svala och slutligen en korp. När korpen inte återvänder förstår han att jorden åter går att leva på, alla lämnar båten (arken) och Utnapishtim sänder upp ett brännoffer vars söta lukt får gudarna att samlas runt det. Inanna/Ishtar svär att på samma sätt som hon aldrig skall glömma det glittrande halsband som hänger runt hennes hals skall hon heller aldrig glömma detta tillfälle och alltid ta hand om människorna. Inanna och Enki fördömer Enlil för att han hade straffat människorna alltför hårt och som försoning välsignar Enlil Utnapishtim och hans hustru och skänker dem evigt liv. Utnapishtim berättar för Gilgamesh hur han skall uppnå evigt liv men Gilgamesh misslyckas när han försöker uppnå det. Han blir dock tvättad och klädd i en kunglig dräkt och får återvända till Uruk där han regerar som kung.[1]

Gilgamesheposet var mycket inflytelserikt under oerhört lång tid och bland annat finns tydliga ekon av den i Enoks bok (1 Enoch) vars tidigaste del tros ha skrivits omkring 300 fvt och i den bibliska berättelsen om Noa och den stora floden som jag menar kom till omkring 160 fvt, alltså omkring två tusen år efter den första versionen av Gilgamesheposet. Många forskare har också sett

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Epic_of_Gilgamesh

paralleller mellan Gilgamesheposet och eposen Iliaden och Odyssén som anses ha skrivits omkring 700-talet fvt och tillskrivs Homeros.

STRIDEN MELLAN HERDEN OCH JORDBRUKAREN OM INANNAS GUNST HANDLADE OM VAR VÅRDAGJÄMNINGEN SKULLE HAMNA OCH BLEV FÖRLAGA TILL STRIDEN MELLAN KAIN OCH ABEL I BIBELN

DUMUZI OCH ENKIMDU STRED OM INANNAS GUNST

Enkimdu var en sumerisk jordbruksgud förbunden med kanaler och diken, alltså bevattning av fälten i Sumer. Vissa forskare har velat sätta likhetstecken mellan Enkimdu och Enkidu, Gilgamesh partner i Gilgamesheposet, medan andra helt avvisar denna teori med förklaringen att de två namnen inte har något att göra med varandra trots att de låter lika i våra öron. Men det finns ändå som jag ser det skäl att se spår av vissa aspekter av Enkimdu i berättelsen om Enkidu i Gilgamesheposet.

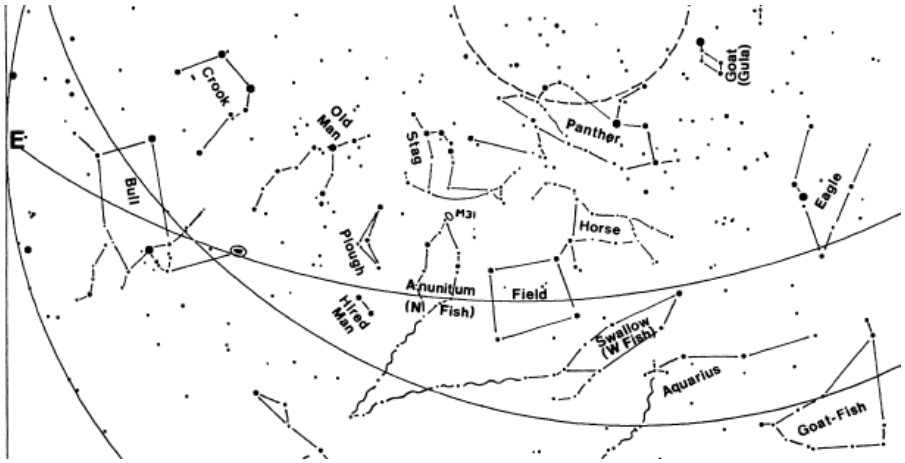
Enkimdu är främst känd från den sumeriska myten om Dumuzis och Enkimdus kamp om att få gifta sig med gudinnan Inanna. På webbplatsen ETCSL, där sumeriska texter kan läsas, finns en version som översatt till engelska kallas ”Dumuzid and Enkimdu”.[1] Där friar herden Dumuzi till Inanna men hon svarar att hon är en stjärna (gudinna) och inte vill bli gift med en herde. Inannas bror solguden Utu säger att herdens mjölk och smör är goda och hans arbete nyttigt så Inanna borde gifta sig med honom. Inannas svar på detta är att hon inte vill bära kläder av ull som herdarna gör utan i stället vill gifta sig med en bonde som har kläder av lin och odlar säd som man kan brygga öl av. Dumuzis svar är att Enkimdu, mannen som ansvarar för kanaler och diken som är förutsättningen för jordbruket i Sumer, inte på något sätt är överlägsen honom själv och att herdens produkter som smör, mjölk, ost och vitaste ull är minst lika bra som bondens öl, bönor och bröd.

Slutet på grälet mellan de två är insikten från både Enkimdu och Dumuzi att grälet mellan dem är onödigt. Enkimdu bjuder herdens boskap att dricka av vattnet från kanalerna och äta av gräset utefter dem och Dumuzi svarar att bonden Enkimdu och han kommer att vara vänner när Dumuzi blir gift med Inanna. På detta svarar Enkimdu att han vill ge gåvor i form av säd och bönor och allt han har odlat till Inanna. Sensmoralen av historien om grälet mellan Enkimdu och Dumuzi är alltså att både boskapsskötare och jordbrukare är nödvändiga för att förse Inannas tempel och därmed Sumers befolkningen med mat och kläder. Denna myt om striden mellan herdar och jordbrukare kan dessutom mycket väl vara ursprunget för historien om striden mellan bröderna Kain och Abel i Tanak/GT som var herde respektive jordbrukare.

Personligen har jag svårt att inte tro att den sumeriska myten om striden mellan Dumuzi och Enkimdu om Inannas gunst skulle vara förlagan till den del av Gilgamesheposet som handlar om hur Gilgamesh och Enkidu slåss om vem som är starkast för att sedan bli vänner. Genom att Gilgamesheposet utvecklades genom flera århundraden och vandrade vidare från den sumeriska kulturen till den babyloniska blev den sumeriska gudinnan Inannas roll i historien mycket mer oklar än vad den ursprungligen hade varit i Sumer där hon var kärlekens gudinna och det heliga bröllopet mellan henne och Dumuzi var grunden för allt skapande och välstånd i Sumer. De babyloniska gudarna övertog ofta de sumeriska gudarnas roll och i Enuma Elish får Marduk femtio namn varav Enkimdu är ett. Liksom man såg Enkimdu som Enkis son i Sumer blev Marduk Enkis son i Babylonien. I den sumeriska gudalistan som kallas An = Anum beskrivs Enkimdu som den äldsta gudinnan Nammus, alla gudars moders, jordbrukare.

[1] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section4/tr40833.htm

HERDENS OCH JORDBRUKARENS STRID OM INANNAS KÄRLEK HANDLADE OM FÖRFLYTTNINGEN AV VÅRDAGJÄMNINGEN

Del av natthimlen med vårdagjämningen omkring 2800 fvt på 36°N. Rogers (1998).[1]

Att döma av den sumeriska kungalistan hade Inanna och Dumuzi varit ett par sedan före den stora floden och de var bland annat det gudapar som dyrkades i den gamla staden Bad-tibira. Frågan är varför myterna i slutet av 2000-talet fvt började beskriva en kamp om Inannas gunst mellan herden Dumuzi och en jordbrukare? Min hypotes är att det hade att göra med den heliakiska förflyttningen av punkten på himlen som betecknade vårdagjämningen (s 27). Denna förflyttning bör ha börjat märkas redan under 2000-talet fvt men det var inte förrän omkring 2000 eller 1700 fvt som vårdagjämningen hade hamnat i närheten av Alfa Arietis (Hamal) som är den ljusstarkaste stjärnan i det vi numera kallar Väduren.

Stjärnbilden Väduren kallades under sumerisk tid vid ett namn som på engelska översätts till ”Hired Man”, ungefär daglönare på svenska. Ovanför denna ligger Triangulum som var stjärnbilden Plogen bland sumerer och babylonier. Som jag ser det hade sumererna runt 2300 fvt, genom sina studier av stjärnhimlen under hundratals år, upptäckt att punkten för vårdagjämningen flyttats från Himmelstjurens (Taurus) vänstra horn till den yttersta spetsen på det högra (Sjustjärnan, Plejaderna) och man insåg att den rörde sig vidare västerut. Vårdagjämningen skulle tydligen hamna antingen i Triangulum (Plogen) eller i ”Hired Man”, daglönaren. Om den hamnade i Plogen, som hade att göra med jordbruket, skulle det vara en oerhörd omvälvning eftersom Inanna, som sedan länge var förknippad med kärleken och drottning över hela stjärnhimlen, också var hustru till Dumuzi som var en herde enligt traditionen i Bad-tibira. De sumeriska texterna om striden mellan herden och jordbrukaren om platsen i Inannas kärleksbädd avspeglar som jag ser det den sumeriska ångesten i templet i Uruk över om vårdagjämningen skulle hamna i Triangulum (Plogen, jordbrukaren) eller i ”Hired Man” (daglönaren). Alternativt visste man att ”Hired Man” (daglönaren) var den nya konstellationen för vårdagjämningen och striden mellan jordbrukaren och herden handlade om behovet att byta inriktning för den stjärna eller konstellation som enligt sumeriskt synsätt var den gud som bestämde tiden för vårdagjämningen.

Ett alternativt, eller kanske kompletterande, synsätt är att myten om striden mellan jordbrukaren och herden hade en direkt motsvarighet på stjärnhimlen genom att Plogen och Daglönaren (Hired Man) alltid hade dykt upp före stjärnbilden Anunitum. Denna stjärnbild motsvarade en del av vår tids Fiskarna, den norra fisken, samt en del av Andromeda. Anunitum var ett alternativt namn på Inanna och sägs ha varit Inannas krigsaspekt men enligt John H. Rogers var Anunitum en modergudinna och förbunden med barnafödsel. Den ursprungliga myten skulle alltså ha handlat om den berättelse som sumererna såg utspelas på stjärnhimlen när Plogen (jordbrukaren) och Daglönaren (herden) dök upp vid soluppgången för första gången under året och kämpade om vem som skulle

[1] Rogers, John H., Origins of the Ancient Constellations, Journal of British Astronomical Association 108, 1, 1998.

få Inannas/Anunitums gunst när hon en tid senare visade sig strax före soluppgången. Anunitum var även skyddsgudinna för staden Akkad och det var måste ha varit orsaken till att Anunitum/Inanna fördes samman med den semitiska Ishtar i det akkadiska riket.

Punkten på himlen som representerade Daglönaren (Hired Man) och så småningom vårdagjämningen kom alltså att förknippas med Inannas älskare Dumuzi och i nästa steg blev detta område konstellationen Väduren. De första referenserna i Mesopotamien till Väduren som en egen konstellation finns på gränsstenar från omkring 1350 till 1000 fvt. I den gamla egyptiska religionen/astronomin var vårdagjämningen knuten till Amon-Ra som representerade fruktbarhet och skapande och avbildades som en man med ett vädurshuvud. Denna punkt på himlen kallades för ”Tecknet för den återfödda solen” i Egypten, vilket naturligtvis syftade på solens seger över mörkret i och med att dagarna nu blev längre än nätterna. På motsvarande sätt i sumeriska myter var Dumuzi i dödsriket under halva året, från höstdagjämningen till sin återuppståndelse vid vårdagjämningen när han återförenades med Inanna och man åter firade solens och kärlekens seger vid den stora nyårsfesten. Under Dumuzis vistelse i dödsriket, den del av stjärnhimlen som var osynlig under höst och vinter, fanns Inanna alltså i de levandes rike, i den del av stjärnhimlen som var synlig under samma period. De två förenades sedan vid nyårsfesten (det heliga bröllopet) i en evig cirkel av död, pånyttfödelse och återuppståndelse. Enligt en myt ersattes Dumuzi av sin syster Geshtinanna i dödsriket under halva året.

Detta scenario hänger samman med sumerernas syn på Inanna som drottning över hela den synliga stjärnhimlen och hennes syster Ereshkigal (eller andra aspekt) som drottning över ”dödsriket” i den osynliga delen av stjärnhimlen under himmelshorisonten. Porten till stjärnornas dödsrike under himmelshorisonten vaktades av Ningishzida (Hydra) som slingrade sig som en stor orm eller drake runt himmelsekvatorn under vintern när Dumuzi inte fanns i den synliga gudavärlden på stjärnhimlen (s 234).

Ereshkigals make hade varit Himmelstjuren men han hade dött och under den gammal-babyloniska perioden (1830 – 1531 fvt) blev hennes gemål i stället guden Nergal. Kanske var berättelsen om Ereshkigal och Himmelstjuren en rest av en tidigare kult med rötter i Göbekli Tepe från den tid när Tjuren på himlen markerade vintersolståndet och Lejonet (Gudinnan) vårdagjämningen. En kult av tjuren på himlen (Taurus) och en himmelsk moders- och/eller fruktbarhetsgudinna på en lejontron liknade den kult som fanns i Anatolien under neolitisk tid (s 73). Men genom årtusenden, och som vi numera vet jordaxelns precession, hade den direkta kopplingen mellan Lejonet, gudinnan, fertiliteten, det nya året och det nya livet samt vårdagjämningen gradvis förflyttats till Tjuren på himlen och var nu på väg till den sumeriska stjärnbilden Daglönaren (Hired Mann). Detta ledde till myten om Himmelstjurens död som orsakades av Gilgamesh som verkar ha varit en variant av Dumuzi som i sin tur hade blivit den nya symbolen för vårdagjämningen. Den urgamla anknytningen mellan kärleks- och fruktbarhetsgudinnan och Lejonet, från tiden när Lejonet på stjärnhimlen betecknade vårdagjämningen, levde dock vidare i den sumeriska kulturen i Inanna som förutom att visas genom sin symbol stjärnan även ofta visades med lejonsymboler. Men hon fick också så småningom en krigsaspekt genom sin roll som den som förmedlade makt och krigslycka till härskarna i Uruk och så småningom även till kungarna i Akkad, Assyrien och så vidare.

INANNAS OCH DUMUZIS HELIGA BRÖLLOP - FÖRLAGA TILL HÖGA VISAN I BIBELN

En annan version av jordbrukarens och herdens strid om Inannas gunst och hur Dumuzi blev gudinnans utvalde älskade finns i en sumerisk text som kallas ”The Courtship of Inanna and Dumuzi”, ungefär Inannas och Dumuzis frieri. Texten finns i Diane Wolkensteins och Samuel Noah Kramers bok Inanna från 1983.[1]

I “The Courtship of Inanna and Dumuzi” beskrivs hur Inannas bror, solguden Utu, kommer med vita brudlakan av linne till Inanna och berättar att Dumuzi, herden som fötts genom det heliga

[1] https://web.ics.purdue.edu/~kdickson/inanna.html

bröllopet, skall bli hennes brudgum. Inanna protesterar och säger att jordbrukaren som kommer med säd till hennes förrådshus (tempel) skall bli hennes make. Utu svarar att Dumuzis vars grädde och mjölk är goda skall bli hennes make och han undrar varför Inanna, som ju smyckar sig med ett halsband av agater som ger fertilitet, är ovillig? Efter en diskussion om huruvida herdens produkter är bättre än jordbrukarens och när Inanna har hotat med att driva bort herden med hjälp av sina släktingar bland gudarna svarar Dumuzi att hans fader Enki är lika god som hennes fader Nanna, hans mor Sirtur är lika god som hennes mor Ningal, hans syster Geshtinanna är lika god som Inannas syster. Från deras bråk uppstod kärlekens begär och Inanna gjorde sig klar att ta emot Dumuzi genom ett bad, genom att smörja sig med väldoftande olja, genom att ta på sig den kungliga vita klädnaden, genom att göra i ordning sin brudgåva, genom att ta på sig sitt dyrbara halsband av lapis lazuli och genom att ta sitt sigill i sin hand. Gudinnan Ninshubur, den trofasta tjänarinnan vid den heliga helgedomen i Uruk (Inannas tempel) ledde sedan Dumuzi till ”Inannas söta lår” och bad Inanna att ge honom en strålande regeringstid, vara en garant för att hans tron skulle stå på fast grund och att allt skulle växa och frodas under hans regim. Inanna och Dumuzi förenas så i det heliga bröllopet mellan gudinnan och kungen. Berättelsens slutar så här:

Ninshubur, the faithful servant of the holy shrine of Uruk,
Led Dumuzi to the sweet thighs of Inanna and spoke:
—My queen, here is the choice of your heart,
the king, your beloved bridegroom.
May he spend long days in the sweetness of your holy loins.
Give him a favorable and glorious reign.
Grant him the king's throne, firm in its foundations.
Grant him the shepherd's staff of judgment.
Grant him the enduring crown with the radiant and noble diadem.
From where the sun rises to where the sun sets,
From north to south,
From the Upper Sea to the Lower Sea,
From the land of the huluppu-tree to the land of the cedar,
Let his shepherd's staff protect all of Sumer and Akkad.
As the farmer, let him make the fields fertile,
As the shepherd, let him make the sheepfolds multiply,
Under his reign let there be vegetation,
Under his reign let there be rich grain.
In the marshland may the fish and birds chatter,
In the canebrake may the young and old reeds grow high,
In the steppe may the deer and wild goats multiply,
In the orchards may there be honey and wine,
In the grasslands may the lettuce and cress grow high,
In the palace may there be long life.
May there be floodwater in the Tigris and Euphrates,
May the plants grow high on their banks and fill the meadows,
May the Lady of Vegetation pile the grain in heaps and mounds.
O my Queen of Heaven and Earth,
Queen of all the universe,
May he enjoy long days in the sweetness of your holy loins.

The king went with lifted head to the holy loin.
He went with lifted head to the loins of Inanna.
He went to the queen with lifted head.
He opened wide his arms to the holy priestess of heaven.
(Slutet av “The Courtship of Inanna and Dumuzi”)

Den sumeriska texten om Inannas och Dumuzis bröllop är intressant som ett vittnesbörd om sumerernas syn på kärleken som den grundläggande gudomliga kraften och gudinnan Inanna som den som valde ut kungen/ensin i Uruk och både var hans ledare i strid, hans företrädare i gudarnas församling och hans inspiration. Det heliga bröllopet mellan Inanna, förkroppsligad av hennes överstеprästinna i Uruk, och ensin/kungen/överstеprästen vars förebild var Dumuzi gav honom hans tron och hans förmåga att beskydda landet Sumer-Akkad och deras förening var garantin för landets fruktbarhet. Den explicita beskrivningen av Inannas och Dumuzis kärlek och fysiska förening i det heliga bröllopet fortsatte i babyloniernas firande av Ishtars och Tammuz heliga bröllop vid nyåret som inföll vid vårdagjämningen och berättelsen är också som jag ser det en tydlig förlaga i Höga Visan i Tanak/GT i Bibeln.

DET SUMERISKA SPRÅKET VAR ”KÄRLEKENS SPRÅK”

Ett genomgående drag som slog mig tidigt när jag studerade sumeriska ord var att allt som är gott förknippades med sexualitet.

KÄRLEKSAKTEN, KUNGASPIRAN OCH DEN GUDOMLIGA KRAFTEN

Orden för glädje, lycka, att njuta, att vara söt, god, vacker samt färskvatten var *dùg* eller *du* som bestod av elementen ('rörelse' + 'vagina'). Livets vatten, det mest nödvändiga och grundläggande samt ord för glädje och lycka var alltså detsamma som rörelse+vagina vilket inte kan betyda något annat än samlag. Ordet för nöje eller sällhet, *sil*, bestod av ('att stå upp som ett horn/att fylla' + 'glädje'), även detta har tydliga sexuella implikationer. En variant av samma ord betydde att lägga sig ned, att förbereda sig för kärleksakten, men också att lovprisa eller lovsjunga.

Den fysiska kärleken, hieros gamos, som en del av andlig och själslig fullkomning beskrivs i *Inana and Iddin-Dagan* (Iddin-Dagan A).[1] Där beskrivs nyårsfesten med all dess glädje. Människorna paraderade inför Inanna iklädda kläder som var kvinnliga på den ena och manliga på den andra sidan. Man sjöng och spelade och efter att kungen och gudinnan (i prästinnans skepnad) hade renat sig förenades de i kärleksakten. Man utförde reningsritualer, sände upp rökelse och offrade boskap. Efteråt bjöd kungen på en rik bankett till gudinnans ära, antagligen var det matoffren från templen som förtärdes. Man åt och drack, spelade och sjöng.

Steget, från en kultur där glädje och lycka var detsamma som sexuell kraft och fullbordan, till dagens syn på det kvinnliga och sexualiteten, är så långt att vi ”moderna” människor har mycket svårt att sätta oss in i en sådan värld. Ordet för sexualitet, anspråkslöshet, anständighet, alla sorter/alla slag, var *téš*. Det bestod av elementen ('att närma sig' + 'att åtrå'). Men i det sumeriska lexikonet anges också att detta ord även betyder ”att känna sig skamsen”. Och då är vi ju tillbaka till att sexualitet och skam blir ett och detsamma, precis som vi lärt oss att se det genom de senaste två tusen åren?

När jag försökte finna exempel på hur detta ord *téš* användes fann jag ett exempel i *An adab to An for Ur-Ninurta* (Ur-Ninurta E).

> *An raised his far-reaching gaze to the good shepherd. He spoke to Ur-Ninurta, his beloved son, with kindly words: "May there be shame at your awe-inspiring splendour, while you (?) ride as if on a great storm.*[2]

Himmelsguden uttalade alltså enligt den engelska översättningen ungefär följande: “*må där uppkomma skam över din vördnadsbjudande storhet*”. Att det skulle skapas skam över att kungen Ur-Ninurta från Isin-dynastin, som beskrivs som Ans älskling, uppvisade gudomlig kraft kan verkar underligt. Om man däremot översätter *téš* med att åtrå, i stället för att känna skam, blir det hela dock mer förståeligt. An uttalade en önskan om att Ur-Ninurtas styrka och kraft skulle väcka åtrå (längtan eller avund), inte en önskan om att den skulle väcka skam. Att betydelsen skulle vara åtrå passar dessutom bättre ihop med de övriga sexuella betydelserna av ordet *téš*. Att det också kan betyda ”alla sorter” hänger antagligen ihop med att alla människor har sexuella känslor.

Orden födelsehydda och fårfålla användes ofta som metaforer för tempel och helgedomar, kanske speciellt när det gäller Inannas tempel. Fårfålla hade dessutom en ytterligare betydelse som platsen där tackorna betäcktes. Både detta ord och ordet födelsehydda har alltså med skapande, förmering och fruktbarhet att göra. För mig framstår det klart att den sumeriska kulturen högaktade det kvinnliga och den sexuella kraften i en aldrig senare skådad omfattning.

Ordet *za-mí* som betyder lovprisa eller lovsång består av elementen (’område’ + ’kvinna’). Det kan förstås betyda att man vill lovsjunga ett område där man är född eller något liknande, men jag skulle tro att betydelsen ursprungligen var tempelområde och prästinna. Det var antagligen det kvinnliga och prästinnorna som var ursprunget för kulten, de som först stämde upp lovsånger. Inannas tempel i Uruk är det äldsta tempel som upptäckts, och Uruk är sannolikt den äldsta staden.

Det kvinnliga och det manliga måste ha värderats på ett jämlikt sätt, i en ursprunglig och jordnära kultur vet man att både det kvinnliga och det manliga behövs för att människosläktet skall leva vidare. Ett uttryck för detta finns naturligtvis i de hymner som lovsjunger kärleken, i dessa finns inga uttryck för att den ena parten skulle ha varit överlägsen eller dominerande. Båda

[1] http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcslmac.cgi?text=t.2.5.3.1#
[2] http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section2/tr2565.htm

kontrahenterna förbereder sig på samma sätt inför det heliga bröllopet, och båda njuter och gläds på samma sätt av varandra.

I sumeriska ord som har att göra med bröllop finns jämlikheten explicit uttryckt. Bröllopsgåva heter *níg-mí-ús-sá* och består av ('sak' + 'kvinna' + 'att komma nära' + 'att vara av lika värde'). Ordet *mí-ús-sá-tur* betyder svärson med tecknen för ('kvinna' + 'att komma nära' + 'att vara av lika värde' + 'ung'). I ordboken föreslås *mí-ús-sá* ('kvinna' + 'att komma nära' + 'att vara av lika värde') betyda brud. Bröllopet är alltså ”att komma nära en kvinna” och ”att vara av lika värde” var en integrerad del av denna händelse.

LIVETS TRÄD

Att göra ett religiöst offer, att utföra en kulthandling, hette *giš…tag,* det består ('träd' + 'att smycka'). Att smycka ett träd var alltså urtypen för det religiösa offret. Här finns naturligtvis ursprunget till ”Asherapålarna”, och kanske också våra midsommarstänger, som var förbundna med fruktbarhetsriter.

Ordet *geštin* betydde vin eller druvsaft och består av orden ('träd', + 'liv; vin'). Livets träd är alltså vinrankan. Kom ihåg att livets träd stod mitt i lustgården eller paradiset. Geshtinanna var en gudinna som förknippades med drömtydning och med herde-temat. Hon var Dumuzis syster och valdes ut för att ersätta honom i undervärlden under den halva av året när han fanns bland de levande. Men Geshtin-an-a betyder såvitt jag förstår ordagrant Ans vinranka, eller himlens livgivande träd.

EN STAV AV JÄRN

I Uppenbarelsebokens kapitel 2, 12 och 19 talas om Guds son som skall valla människorna med *en stav av järn*. Det här verkar inte vara någon behaglig härskare, i kapitel 19 talas det inte bara om denna stav av järn, utan också om ett skarpt svärd som skall komma ur hans mun och som han skall slå folken med. En stav av järn anspelar förstås på en kungaspira. I Sumer var ordet för härskarstav eller kungaspira sammansatt av ('penis' + 'att visa'). Även i vår tid förknippas ju styrka och kraft med manligheten på olika sätt, det manliga könsorganet verkar ha stått modell för mycket, allt från extrema sportbilar till missiler.

Att den kommande Messias skulle visa sin styrka genom denna metafor är förstås mycket avlägset för kristna som förknippar sexualitet med synd, men i ett historiskt perspektiv är det mycket förståeligt. Kungaspiran var en urgammal symbol för kungarnas makt som härstammade från Mesopotamien. En annan direkt hänvisning till detta tema finns i bilder på de egyptiska faraonerna där den lilla kjolen lyfts upp av en omisskännlig erektion. Att vara viril och fertil var en livsnödvändighet, att faraonernas epitet var Horus, mäktig tjur, var förstås inte någon tillfällighet. Faraos och hans drottning iscensatte det heliga bröllopet för att föra ner himmelsk kraft och välstånd, precis som man gjorde i Sumer.

I samband med att ”staven av järn” nämns i Uppenbarelsebokens kapitel 2 nämns faktiskt också Inanna som ju var garant för kungens makt i Sumer. I Babylon var hon var förbunden med morgonstjärnan i sin roll som Dilbat.

> *Den som segrar och ger akt på mina gärningar ända till slutet, honom skall jag ge makt över folken, och han skall valla dem med en stav av järn, som man krossar lerkärl — samma makt som jag har fått av min fader. Och jag skall ge honom morgonstjärnan. (Upp 2:26-2:28)*

Symbolen för ensis gudomliga ämbete var kronan eller tiaran, och detta ord *men* bestod av ('*me*' + 'herre (*en*)'). Ensis kraft (*me*) symboliserades alltså av kronan. Samma ord, *men*, betydde även ”jag” eller ”jag själv”. Min andliga kraft är alltså ”jag”, ”jag” är min andliga kraft. Att förneka och förminska den gudomliga kraften är att förneka och förminska sig själv.

LIVETS VATTEN OCH TRANSFORMATION

Det sumeriska ordet *a* betydde vatten, kanal, sädesvätska, fader, flöde. Detta var ett element som hörde samman med guden Enki som var fadern till gudinnan Ninhursagas döttrar enligt en

sumerisk skapelseberättelse. Det var också Enki som hjälpte människosläktet att överleva i samband med den stora floden enligt berättelsen i Gilgamesheposet. Belöningen för den sumeriske ”Noa” blev ett evigt liv och en boning i gudavärlden.

Tecknet eller ordet *tud* betydde att skapa, att avla eller ge liv åt något. Ytterligare betydelser av detta ord var att bli återfödd, transformerad och förändrad. Ordets beståndsdelar var (’att nalkas, möta’ + ’att gå ut’). Transformation eller återfödsel var alltså kopplat till att gå ut och att möta eller nalkas. Kanske var det själen som gick ut (ur kroppen eller ur ”dödsriket”) och kom in i en ny kropp som avsågs.

Ordet för att bli fri, ren, lätt var *tán* och det bestod av orden (’natur, karaktär’ + ’himlen’) Att bli fri och renad var alltså detsamma som att bli av samma natur som himlen. An var himlen och den andliga aspekten av skapelsen, jorden eller Ki var den materiella aspekten. Att bli fri innebar således att få en andlig eller himmelsk karaktär, att bli ren ande.

Tro, legitimitet, sanning, höger sida, rättfärdig, god hette *zid* och bestod av orden (’själ’ + ’att gå framåt’). Tro och legitimitet var tydligen kopplad till själens möjlighet att gå framåt eller utvecklas. Att bli rättfärdig eller god var en kvalitet som hörde samman med att utveckla sin själ och de sumeriska härskarnas legitimitet var kopplad till gudinnornas och gudarnas erkännande, vilket kan tolkas som att de var gudalika vilket bland annat de akkadiska kungarna hävdade att de var. Den högra sidan var också tydligen den rättfärdiga sidan redan i Sumer.

Ordet *me-lám* betydde en förskräckande glans, strålning, aura, ett mytologiskt ljus. Det bestod av ('gudomlig kraft (*me*)' + 'vördnadsbjudande kvalitet, att skina'). Gudomlig uppmuntran, gudomlig inspiration, stöd hette *zi-šà-gál*. Beståndsdelarna i detta ord var ('andedräkt' + 'inälvor' + 'att vara tillgänglig'). Att få en gudomlig uppmuntran eller inspiration innebar alltså att få tillgång till anden eller det gudomligas andedräkt i sin kropp.

Ordet för själva landet Sumer var *ki-en-gir* vilket betydde ('plats' + 'herrar' + 'ädel, infödd'). Gudarna var i sumerisk mytologi kungar (ädla herrar) som bodde i himmelska palats som hade sina motsvarigheter i olika jordiska tempelstäder. ” I Sumer var ordet för barmhärtighet och medlidande sammansatt av ('mjölk' + 'livmoder/nåd'). Den stora livmodern var den andliga världen, stjärnhimlen, varifrån allt härstammade. Mjölken var gudinnans barmhärtighet, en kvinnlig kraft. Inanna var Ans upphöjda ko, den som förmedlade förbarmande och nåd.

SPRÅKFÖRBISTRINGEN OCH SLUTET PÅ DEN NÄR ALLA TILLBER ENLIL PÅ SAMMA SPRÅK

Jag nämnde tidigare den sumeriska texten ”Enmerkar and the Lord of Aratta” som handlar om den mytiske kungen Enmerkar som skulle ha levt omkring 3100 eller 2800 fvt och regerat i Uruk under hundratals år. Berättelsen om Enmerkars krig med kungen av Aratta tros ha skrivits under den nysumeriska perioden omkring 2100 fvt. Bland de länder där det skulle ha funnits flera av olika språk, eller “språkförbistring” med ordalydelsen från berättelsen om Babels torn i 1 Mos 11, fanns enligt ”Enmerkar and the Lord of Aratta” Subartu, som var ett hurritiskt område samt Hamazi som troligen låg i Zagrosbergen. Målet för berättelsen om Enmerkar och kungen av Aratta var att alla folk i länder som Susa, Aratta och Anšan skulle underkuvas av den sumeriska gudinnan Inanna och enas med Sumer, Akkad och Martu-länderna i dyrkan av den sumeriske guden Enlil på samma sumeriska tungomål.

Sumeriska var det religiösa språket i templen under mycket lång tid från Uruk-perioden och åtminstone fram till babylonisk tid på 1700-talet fvt. Texten ”Enmerkar and the Lord of Aratta” verkar ha varit ursprunget till myten om Babels torn och språkförbistringen i 1 Mos 11 men som så ofta är historien förvrängd i Bibeln.

> *Herren sade: ”De är ett enda folk och har alla samma språk. Detta är bara början. Nu är ingenting omöjligt för dem, vad de än föresätter sig. Låt oss stiga ner och skapa förvirring i deras språk, så att den ene inte förstår vad den andre säger.” Och Herren skingrade dem från denna plats ut över hela jorden, och de slutade att bygga på staden. Därför kallas den Babel, ty där skapade Herren språkförbistringen på jorden, och därifrån skingrade han människorna ut över hela jorden. (1 Mos 11:6-9)*

Det fanns verkligen inte ett enda språk i världen under tiden fram till byggandet av Babels tempeltorn (ziggurat) och ”Herren” bestämde sig aldrig för att splittra människorna genom att skapa olika språk i Babel. Babel, eller Babylon, grundades av akkaderna på 2300-talet och vid den tiden hade inte ens södra Mesopotamien ett enda språk. I ursprungsberättelsen om Enmerkar och kungen av Aratta beskrev man tvärt om en situation där man talade olika språk i till exempel Subartu som dominerades av hurriter och kanske också hade grupper som talade akkadiska, sumeriska eller ett indoeuropeiskt språk. Det var inte Bibelns Gud, Herren, som skapade språkförbistringen, det skedde inte i Babel och det var inte därifrån som människorna spreds över jorden. Tvärt om handlade ursprungsberättelsen om drömmen om ett framtida tillstånd utan rädsla eller ondska, ett paradisiskt tillstånd när människorna inte längre hade några fiender och den sumeriske guden Enki skulle ändra människornas tal så att mänskligheten språk blev ett enda som de skulle dyrka de sumeriska gudarna på.[1]

> *Chant to him the holy song, the incantation sung in its chambers -- the incantation of Nudimmud: "On that day when there is no snake, when there is no scorpion, when there is no hyena, when there is no lion, when there is neither dog nor wolf, when there is thus neither fear nor trembling, man has no rival! At such a time, may the lands of Šubur and Ḫamazi, the many-tongued, and Sumer, the great mountain of the me of magnificence, and Akkad, the land possessing all that is befitting, and the Martu land, resting in security -- the whole universe, the well-guarded people -- may they all address Enlil together in a single language! For at that time, for the ambitious lords, for the ambitious princes, for the ambitious kings, Enki, for the ambitious lords, for the ambitious princes, for the ambitious kings, for the ambitious lords, for the ambitious princes, for the ambitious kings -- Enki, the lord of abundance and of steadfast decisions, the wise and knowing lord of the Land, the expert of the gods, chosen for wisdom, the lord of Eridug, shall change the speech in their mouths, as many as he had placed there, and so the speech of mankind is truly one." (Enmerkar and the lord of Aratta)*

[1] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section1/tr1823.htm

BRONSÅLDERN I FRÄMRE ORIENTEN OCH EUROPA (CA 2000–1100 FVT)

TIDEN EFTER SUMER-AKKAD I MESOPOTAMIEN (CA 2000–1500 FVT)

ISIN-LARSA-PERIODEN KOM EFTER UR III I SÖDRA MESOPOTAMIEN (CA 2025–1763 FVT)

Redan under den sumeriske Ibbi-Sins regeringstid hade en av hans underlydande, Ishbi-Erra, flyttat till Isin, en annan stad i Sumer, och utropat sig till härskare där. Efter det att Ur III hade fallit, genom att Elam som låg i sydvästra delen av dagens Iran hade plundrat Ur och tagit den sumeriska kungen Ibbi-Sin till fånga, ockuperade elamiterna Sumer under de följande drygt tjugo åren. Efter Ibbi-Sins tillfångatagande och Ur III:s fall försökte Ishbi-Erra i Isin tydligen själv ta makten över hela det sumeriska riket men misslyckades. Han och hans dynasti i Isin skall dock ha kontrollerat de gamla kulturellt viktiga sumeriska städerna Ur, Uruk och Nippur. Isins ekonomiska styrka vilade på handelsförbindelser med områden vid Persiska viken. Ishbi-Erra regerade i Isin i 33 år och trots att hans rike i huvudsak byggde på samma sumeriska traditioner som Ur III använde man akkadiska och inte sumeriska som administrativt språk. Sumeriska började gradvis försvinna som ett allmänt använt språk efter Ur III men fortsatte att användas för religiösa och litterära texter under lång tid, på liknande sätt som latin långt senare fortsatte att användas av katolska kyrkan trots att det i övrigt var ett dött språk.

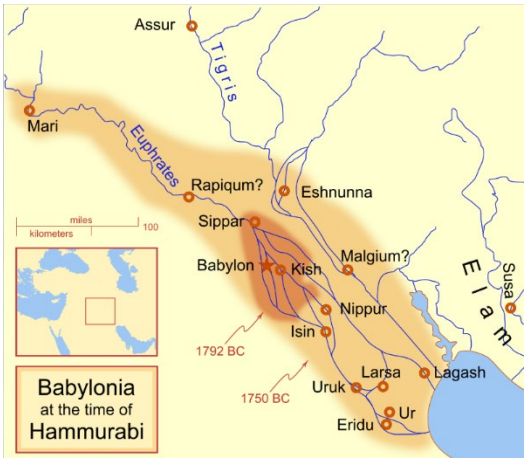
Ishbi-Erra tillhörde inte själv folkgruppen i Sumer, han beskrevs som en man från Mari i norra Mesopotamien vilket antingen innebar att han ursprungligen verkade där som Ibbi-Sins utsände eller att han var född där. Efter det att Ishbi-Erra hade gripit makten i Isin klagade Ibbi-Sin i ett brev till en annan av sina betrodda män över att Ishbi-Erra inte var av ”sumerisk säd” och skrev att han trodde att amoriterna, som guden Enlil hade ryckt upp från deras eget land, skulle slå elamiterna och ta Ishbi-Erra till fånga.[1] Detta kan tyda på att Ishbi-Erra i något skede var allierad med elamiterna som så småningom invaderade Ur och tog kungen Ibbi-Sin till fånga. I sitt åttonde regeringsår vann Ishbi-Erra i Isin en stor seger över amoriterna och i sitt sextonde år vann han en seger över elamiterna. Några år senare drev han bort de elamitiska trupperna från Ur, han utropade överhöghet över Sumer och Akkad i sitt tjugosjunde regeringsår och utropade sig till en gud i sitt eget land på samma sätt som kungarna i Akkad hade gjort. Han satte också in sin egen dotter som efterträdare till Ibbi-Sins dotter som Ans prästinna.

Ishbi-Erra startade Isin-dynastin som hade makten i Isin i mer än hundra år. Dynastin i Isin grupperas ofta med den nästan samtidiga dynastin i den näraliggande stadsstaten Larsa under den gemensamma Isin-Larsa-perioden (ca 2025–1763 fvt). Stadsstaten Larsa existerade parallellt med dynastin i Isin, ingen av dessa två hade den totala makt som Ur III hade haft och de samexisterade även med andra stadsstater som Uruk och Babylon. I norra Mesopotamien hade makthavarna i söder inget inflytande, där steg andra makthavare fram i Eshnunna, Ekallatum, Mari och Yamhad. Alla dynastier under denna period skall ha haft ett västsemitiskt amoritiskt ursprung, men de anpassade sig snabbt till traditionerna i Mesopotamien.

Staden Larsa hade varit underställd Lagash som i sin tur hade erövrats av Isins regent Ishbi-Erra. Senare regenter i Isin tillsatte guvernörer i Larsa och en av dessa var amoriten Gungunum. Denne bröt sig så småningom loss från Isin och etablerade sin egen oberoende kungadynasti i Larsa. Han erövrade Ur och detta, tillsammans med att man hade förlorat den betydelsefulla handelsstaden Larsa, var ett enormt avbräck för Isin. Under 1800-talet fvt avledde Gungunums efterträdare Abisare och Sumuel (ca 1830–1801 fvt) vattnet från Isins bevattningskanaler och staden Isin förlorade därmed sin makt. I stället ökade Larsas makt, på sin höjdpunkt kontrollerade man tio till femton andra stadsstater men man lyckades dock inte ta kontroll över lika stora områden som andra dynastier i Mesopotamiens historia.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Dynasty_of_Isin

AMORITIER ETABLERADE DEN FÖRSTA DYNASTIN I BABYLON OCH HAMMURABI FÖRKUNNADE SIN LAG (CA 1763–1595/1531 FVT)

Babylonien under Hammurabis tid (ca 1750 fvt). Källa: Wikipedia.

Runt 1800-talet fvt var större delen av södra Mesopotamien ockuperat av nomadiska stammar av amoriter. Amoriterna var västsemiter från området Syrien-Kanaan, till skillnad från akkaderna som var östsemiter. Amoriterna var fåraherdar och bedrev inte jordbruk som sumererna gjorde men så småningom etablerade de sig som handelsmän med säd som specialitet och etablerade egna oberoende dynastier i flera stadsstater i södra Mesopotamien som Larsa, Lagash och Eshnunna.

Amoriten Sin-muballit i Babylon var en av många mindre kungar som härskade över olika delar av södra Mesopotamien. Babylon hade grundats på 2300-talet fvt av Akkad som en mindre provinsstad. Sin-muballit var den femte regenten i den första dynastin i stadsstaten Babylon, den förste som kallade sig kung och även den förste som expanderade stadsstatens område bortom själva Babylon. Babylon hette Babili(m) på akkadiska och kallades Babel på hebreiska, namnet betyder ”Guds port”.

Sin-muballit efterträddes av sin son Hammurabi som regerade mellan cirka 1792 och 1750 fvt. Efter omkring trettio års maktinnehav lyckades Hammurabi på relativt kort tid och med hjälp av allianser erövra först Larsa och sedan alla andra kungariken i Sumer. Därefter erövrades Mari i nordvästra Mesopotamien och en del städer i Assyrien och på så sätt blev Babylonien med huvudstaden Babylon en stormakt. Babylonien eller det gammalbabyloniska riket är det nutida namnet på detta rike men själva kallade de sitt rike Akkad och senare Karduniash eller Shinar.

HAMMURABIS LAG

Övre delen av stelen där Hammurabi tar mot lagen från guden Shamash på sin tron. Källa: Wikipedia.

Hammurabi som regerade i det gammalbabyloniska riket är främst känd för sina lagar där man bland annat finner vedergällningsprincipen öga för öga, tand för tand. Lagtexten utformades omkring 1750 fvt och skrevs på den akkadiska dialekt som användes i Babylonien. Vår direkta kännedom om lagen beror på att man år 1901 hittade en stele med en inskrift av lagen vid utgrävningar i den gamla elamitiska staden Susa. Dit hade stelen förts som krigsbyte omkring 600 år efter Hammurabis tid. Hammurabis lag var dock inte den första lagen i Mesopotamien, man har också

återfunnit delar av Ur-Nammus lag från Ur daterad till omkring 2100 fvt (s 264) samt Lipit-Ishtars lag från Isin och lagar från Eshnunna från 1800-talet fvt. Man har dessutom återfunnit tusentals legala dokument från Mesopotamien från både tiden före och under den gammalbabyloniska tiden, som kontrakt, domar, brev om juridiska frågor etcetera. Från det gamla Mesopotamien har man enligt Wikipedia återfunnit den mest omfattande juridiska lagsamlingen före den bysantinske kejsaren Justinianus sammanställning av romerska lagar från 530-talet vt, även jämfört med lagarna från det gamla Grekland och det romerska riket.[1]

Hammurabis lagtext inleds med en beskrivning av hur Anu (An), kungen över Anunaki, och Bel (Herren), herren över himmel och jord som bestämmer landets öde, hade utsett Marduk, Eas (Enkis) son, rättfärdighetens Gud, att härska över människorna på jorden och hur de hade kallat Babylon vid namn och gjort det stort på jorden och grundat ett evigt kungadöme där. Sedan hade Anu och Bel kallat Hammurabi, den upphöjde prinsen som fruktade Gud, att föra fram den rättfärdiga lagen i landet och utplåna de onda så att de starka inte skulle skada de svaga, att regera över det folket med svarta huvuden (sumererna) som Shamash (Utu, solen) och upplysa landet för att gynna mänsklighetens välbefinnande. Sedan beskrivs det hur Hammurabi - som kallas ”den kungliga ättlingen (scion) som Sin (Nanna, månguden) har skapat, den som besegrat allt i världens fyra väderstreck, den vita kungen som Shamash lyssnar till, Mamas (Ninhursagas) utvalde, den mäktige, den ödmjuke, den vördnadsfulle och så vidare – älskas av och vördar alla mesopotamiska gudar. Bland de gudar och deras tempelstäder som Hammurabi sägs ha gynnat, och som alltså har gett honom sin makt, finns Enlil och staden Nippur, Ninhursagas och Enkis tempel i Eridu, Marduk och hans tempel i Babylon, Sippar som var tillägnar månguden Sin, E-anna i Uruk med Anu och Nana (Inanna), Ningirsu i Lagash och Girsu, Nebo i Borsippa, Nintu, Anunit, Adad, Ea (Enki) och hans hustru, modergudinnan Damgalnuna, Hammurabis skapare Dagon och Ishtar av Nineve. Hyllningen av Hammurabi avslutas med att beskriva Hammurabi som den som ödmjukar sig inför de stora gudarna, Evighetens kungliga ättling, den mäktige monarken, Babylons sol som skiner över Sumer och Akkad och som åtlyds i världens fyra väderstreck – han som är älskad av Ninni (Inanna).

Inledningen till Hammurabis lag är uppenbarligen en vidareutveckling av inledningen till Ur-Nammus lag från omkring 2100 fvt där det berättades hur An och Enlil hade överfört kungavärdigheten i Ur till Nanna (månguden) och kungen beskrevs som gudinnan Ninsuns son som förkunnade rättvisa i landet genom Nannas (månens) makt och Utus (solens) sanna ord. Men medan Ur-Nammu sade sig vara den sumeriska gudinnan Ninsuns son sade sig Hammurabi vara skapad av Dagon (Dagan) som var en syrisk gud som dyrkades i området runt mellersta och övre Eufrat på platser som Mari. Dagon sågs som ”gudarnas fader” på samma sätt som sumerernas Enlil och hurriternas Kumarbi, han var landets Herre och en källa till kunglig legitimitet. Längre österut, i Mesopotamien, sågs han som den gud som gav regenterna makt över de västliga områdena. Man har inte funnit tecken på att Dagon dyrkades längst kusten i Levanten, förutom en begränsad kult i Ugarit. I Tanak/GT sägs Dagon ha varit filistéernas nationalgud med kulter i Ashdod och Gaza men det finns inga bevis för detta. Historierna i Bibeln om hur Dagons kultstaty kastade sig till marken framför Förbundsarken i 1 Sam 5 eller hur Simson förstörde Dagons tempel Domarboken 16 är alltså helt falska, Dagon var inte ens filistéernas (feniciernas) gud.

Ur-Nammus lag sades ha getts till sumererna genom Nannas (månens) makt och Utus (solens) sanna ord. I Hammurabis lag räknades för säkerhets skull alla tänkbara gudar och gudinnor upp som garanter för den gudomliga lag som han hade fått ta emot av guden Shamash (Utu). De bevarade fragmenten av Ur-Nammus lag verkar inte ha nämnt gudinnan Inanna som sägs älska Hammurabi i hans lag, men det är mycket troligt att hon kan ha nämnts även i Ur-Nammus lag eftersom hon var sumerernas himladrottning. Ett exempel på hennes kärlek som garanti för de

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Code_of_Hammurabi

sumeriska och akkadiska härskarna fanns bland annat som vi såg hos Sargon som beskrev Inanna som sin speciella skyddsgudinna (s 236).

HAMMURABIS LAGAR MED KRAVET PÅ GUDSFRUKTAN KOPIERADES TILL MOSE LAG

HAMMURABI RÄKNADE SIN DYNASTI FRÅN SUMU-LA-EL (BIBELNS SAMUEL)

I Hammurabis lag upphöjs Hammurabi som den mest kraftfulla, visa, lysande och gudfruktande regent som någonsin hade funnits, han var älskad av alla de stora gudinnorna och gudarna. Hans ätt beskrevs i meningen ””den sublime som ödmjukar sig framför de stora gudarna, efterträdare till Sumu-la-Il, den mäktige sonen till Sin-muballit.

Jag anser att en stor del av historien i Tanak/GT i Bibeln skrevs med Berossos mesopotamiska historia från omkring 300 fvt som underlag och att den stora profeten Samuel (Samu-el) i Bibeln var en återanvändning av Hammurabis förfader Sumu-la-El. Samuel var profet för Herren och utsåg Saul till israeliternas, Herrens folks, förste kung och smorde honom med olja (1 Sam 10). Saul var enligt Bibeln son till Kish. Kish var en stadsstat i Sumer och enligt den sumeriska kungalistan var Kish sumerernas förste kung efter den stora floden. Saul skall också ha varit av Benjamins stam, Banu-yamin var i verkligheten en amoritisk stam och Hammurabi tillhörde de amoriter som tog makten i bland annat Babylonien. Samuels far i Bibeln hette Elkana, detta var sannolikt en återanvändning av den tolfte kungen av Kish som enligt den sumeriska kungalistan hade varit Etana. Där beskrivs han som ”herden som uppsteg till himmelen och sammanförde alla de främmande länderna”.[1] På så sätt skulle israeliterna ha varit babylonierna, Saul ha varit Hammurabi och Herren i Bibeln ha varit den babyloniske statsguden Marduk. Detta är förstås logiskt eftersom alla krig mellan nordriket Israel och sydriket Juda i Tanak/GT modellerades på de historiska krigen mellan nordriket Assyrien och sydriket Babylonien så som de beskrevs av Berossos.

HAMMURABIS LAGAR ÅTERFINNS I MOSE LAG

Själva lagarna i Hammurabis lag verkar ha utgått från Ur-Nammus eller någon snarlik mesopotamisk lag och de avspeglar samma samhällsstruktur med fria medborgare eller slavar som den som låg till grund för Ur-Nammus lag. Hammurabis lag skulle också, som Ur-Nammus lag, skydda de svaga mot de rikas förtryck och ge beskydd till änkor och faderlösa. Det är tydligt att man kopierade delar av Hammurabis lag när man långt senare skapade Mose lagar. I Hammurabis lag var det Bel, Herren, som bestämde ödet och vars domar aldrig kunde ändras, i Mose lag är det också Herren som står bakom lagarna.

Hammurabis lag[2]	Mose lag
The great gods have called me, I am the salvation-bearing shepherd, whose staff is straight, the good shadow that is spread over my city; on my breast I cherish the inhabitants of the land of Sumer and Akkad; in my shelter I have let them repose in peace; in my deep wisdom have I enclosed them. That the strong might not injure the weak, in order to protect the widows and orphans. (The Epilogue)	Ty Herren, er Gud, är gudarnas Gud och herrarnas Herre, den store Gud och fruktansvärde hjälte som aldrig är partisk och inte kan mutas, som ger den faderlöse och änkan deras rätt och som älskar invandraren och ger honom mat och kläder. (5 Mos 10:17-10:18)
14. If any one steal the minor son of another, he shall be put to death.	Den som rövar bort en människa skall straffas med döden, vare sig han sålt den bortrövade eller denne påträffas hos honom. (2 Mos 21:16)
196. If a man put out the eye of another man, his eye shall be put out. [An eye for an eye] 197. If he break another man's bone, his bone shall be broken. 200. If a man knock out the teeth of his equal, his teeth shall be knocked out.	öga för öga, tand för tand, hand för hand, fot för fot, (2 Mos 21:24) bruten lem för bruten lem, öga för öga, tand för tand. Samma skada som han har vållat en annan skall tillfogas honom själv. (3 Mos 24:20) Visa ingen förskoning: liv för liv, öga för öga, tand för tand, hand för hand och fot för fot. (5 Mos 19:21)

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Kish
[2] https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/hamcode.asp

Hammurabis lag[2]	Mose lag
251. If an ox be a goring ox, and it shown that he is a gorer, and he do not bind his horns, or fasten the ox up, and the ox gore a free-born man and kill him, the owner shall pay one-half a mina in money.	Men om oxen brukar stångas och ägaren vet om det men ändå inte vaktar den, och om oxen dödar en man eller en kvinna, då skall oxen stenas och dess ägare skall också mista livet. (2 Mos 21:36)
252. If he kill a man's slave, he shall pay one-third of a mina.	Stångar oxen en slav eller en slavinna, skall ägaren ge 30 siklar silver till slavens herre, och oxen skall stenas. (2 Mos 21:32)
8. If any one steal cattle or sheep, or an ass, or a pig or a goat, if it belong to a god or to the court, the thief shall pay thirtyfold therefor; if they belonged to a freed man of the king he shall pay tenfold; if the thief has nothing with which to pay he shall be put to death.	Om någon stjäl en oxe eller ett får och slaktar eller säljer djuret, skall han ersätta oxen med fem oxar och fåret med fyra får. - Blir en tjuv ertappad vid inbrottet och ihjälslagen, är det inte blodskuld, men hade solen gått upp, är det blodskuld. Full ersättning skall lämnas. Om tjuven ingenting äger, skall han själv säljas som ersättning för det stulna. (2 Mos 22:1-3)
244. If any one hire an ox or an ass, and a lion kill it in the field, the loss is upon its owner.	Om någon lånar ett djur av en annan och det skadas eller dör i ägarens frånvaro, skall han ge full ersättning. (2 Mos 22:14)
117. If any one fail to meet a claim for debt, and sell himself, his wife, his son, and daughter for money or give them away to forced labor: they shall work for three years in the house of the man who bought them, or the proprietor, and in the fourth year they shall be set free.	När du köper en hebreisk slav skall han tjäna i sex år, men det sjunde året skall han friges utan betalning. (2 Mos 21:2)
229 If a builder build a house for some one, and does not construct it properly, and the house which he built fall in and kill its owner, then that builder shall be put to death.	När du bygger ett nytt hus, skall du sätta ett räcke kring taket, så att du inte drar blodskuld över huset om någon faller ner. (5 Mos 22:8)
206. If during a quarrel one man strike another and wound him, then he shall swear, "I did not injure him wittingly," and pay the physicians. 207. If the man die of his wound, he shall swear similarly, and if he (the deceased) was a free-born man, he shall pay half a mina in money. 208. If he was a freed man, he shall pay one-third of a mina.	Säg till israeliterna: Om någon skall uppfylla ett högtidligt löfte till Herren, som medför värdering av människor, är värdet för en man mellan tjugo och sextio år 50 siklar silver efter tempelvikt. Gäller det en kvinna, är värdet 30 siklar. Gäller det någon som är mellan fem och tjugo år, är värdet för en man 20 siklar och för en kvinna 10 siklar. Gäller det någon som är mellan en månad och fem år, är värdet för en pojke 5 siklar och för en flicka 3 siklar silver. Gäller det någon som är sextio år eller däröver, är värdet för en man 15 siklar och för en kvinna 10 siklar. (3 Mos 27:1-7)
131. If a man bring a charge against one's wife, but she is not surprised with another man, she must take an oath and then may return to her house.	Säg till israeliterna: Om en man har en hustru som bedrar honom och är otrogen genom att någon har samlag med henne utan att upptäckas av mannen och hon inte blir avslöjad fastän hon har orenat sig, eftersom det inte finns några vittnen och hon inte tagits på bar gärning, och om mannen grips av svartsjuka mot sin hustru som har orenat sig, eller om mannen grips av svartsjuka mot sin hustru fastän hon inte har orenat sig, då skall mannen föra sin hustru till prästen. (4 Mos 5:12)
129. If a man's wife be surprised (in flagrante delicto) with another man, both shall be tied and thrown into the water, but the husband may pardon his wife and the king his slaves.	Om en man begår äktenskapsbrott med en annan mans hustru, skall både äktenskapsbrytaren och äktenskapsbryterskan straffas med döden (3 Mos 20:10).

SKÄRPNINGAR AV HAMMURABIS LAG I MOSEBÖCKERNA

Hammurabis lag stadfästes alltså omkring 1750 fvt och den var en vidareutveckling och i vissa fall tydligen också en skärpning av äldre sumeriska och babyloniska lagar. Många av straffen verkar i våra ögon barbariska och fruktansvärt hårda. Dödsstraff utmättes för en rad brott och där fanns som sagt dessa regler om ”ett öga för ett öga och en tand för en tand” som i de flesta länder i dag ses som något omänskligt. Dock hade Hammurabis samhälle avancerat från de rena stamsamhällena, där finns till exempel inga spår av blodshämnd och liknande och de som dömts för brott kunde i vissa fall benådas eller svära sig fria. I Mose lag, som jag menar skapades omkring 150 fvt, finns däremot ingen möjlighet till benådning, de som begått äktenskapsbrott döms till exempel utan pardon till döden. Om någon fri man eller kvinna säljs som slav skall den enligt Hammurabis arbeta i tre år och sedan friges, i Mose lag skall de i stället arbeta som slavar i sex år. Om en oxe dödar någon i Hammurabis lag skall ägaren betala ersättning, i Mose lag skall ägaren stenas. Mose lag utformades medvetet som en värre variant av Hammurabis lag och förbannelserna som i

ursprungstexten skulle drabba framtida regenter drabbar i stället alla människor i Mose lag. I den muslimska sharialagen, som är en variant av Mose lag har man skärpt straffen ytterligare, där föreskrivs det till exempel att man skall hugga av händerna på tjuvar, något som varken finns i ursprungsversionen i Hammurabis lag eller i Mose lag. I Mose lag sägs däremot: *Om två män råkar i slagsmål och den enes hustru skyndar till för att hjälpa sin man och sträcker ut handen och griper tag om könet på den som slår hennes make, skall du utan förskoning hugga av hennes hand. (5 Mos 25:12)*

VÄRDERING AV MÄNNISKOR

I Hammurabis lag finns en underförstådd värdering av människor genom att det utdöms olika böter beroende på vem som drabbats av en skada eller ett brott. Om en friboren man skadas i ett slagsmål kostar det till exempel en viss summa medan böterna är lägre om den skadade är en tidigare slav som blivit fri.

> *206. If during a quarrel one man strike another and wound him, then he shall swear, "I did not injure him wittingly," and pay the physicians.*
> *207. If the man die of his wound, he shall swear similarly, and if he (the deceased) was a free-born man, he shall pay half a mina in money.*
> *208. If he was a freed man, he shall pay one-third of a mina.*

I Tredje Mosebok kapitel 27 finns också en explicit värdering av människor i samband med friköp av gåvor till Herren. (Gåvorna eller skatten till templet i Jerusalem kallades Korban.)

> *Friköp av gåvor till Herren*
> *Herren talade till Mose:*
> *Säg till israeliterna: Om någon skall uppfylla ett högtidligt löfte till Herren, som medför värdering av människor, är värdet för en man mellan tjugo och sextio år 50 siklar silver efter tempelvikt.*
> *Gäller det en kvinna, är värdet 30 siklar.*
> *Gäller det någon som är mellan fem och tjugo år, är värdet för en man 20 siklar och för en kvinna 10 siklar. Gäller det någon som är mellan en månad och fem år, är värdet för en pojke 5 siklar och för en flicka 3 siklar silver. Gäller det någon som är sextio år eller däröver, är värdet för en man 15 siklar och för en kvinna 10 siklar. (3 Mos 27:1-7)*

Vad jag förstår är det denna text som även i vår tid används i vissa länder som grund för att växla olika människoliv mot varandra. Visserligen sägs det i Tredje Mosebok att denna värdering handlar om ”att uppfylla ett högtidligt löfte till Herren som innebär värdering av människor”, men tydligen tillämpas denna regel idag i helt andra sammanhang och ligger bland annat till grund för synen på kvinnor som mindre värda än män i till exempel fall av misshandel. Detta innebär att i vissa muslimska länder som tillämpar den mosaiska lagen i form av sharialagen, måste de anhöriga till en kvinna som blivit mördad betala skillnaden mellan den manlige mördarens högre värde och den mördade kvinnans lägre värde när mördaren avrättas.

GUDSFRUKTAN, DET EVIGA KUNGARIKET SAMT VÄLSIGNELSER OCH FÖRBANNELSER ÖVER FRAMTIDA KUNGAR I HAMMURABIS LAG

Gudsfruktan var grundpelaren i den nya religion som de lärde i Alexandria skapade för mackabéerna omkring 160 fvt. Genom rädsla för Herrens hämnd skulle det nya folket i det nya riket hållas i lydnad och underkastelse. Redan den grekiske filosofen Theofrastos (ca 371-287 fvt) hade beskrivit de negativa följdverkningarna av gudsfruktan (deisidaimonia). Under första århundradet före vår tideräkning skrev sedan författare som Cicero, Livius och Ovidius angrepp mot deisidaimonia eller superstitio som man menade gav en falsk bild av det gudomliga, förslavade människor genom rädsla och uppmanade till skenheliga böner och riter samt tro på magi.

Om man ville ha ett kuvat och lättstyrt folk var det bästa sättet att inympa deisidaimonia/superstitio, alltså gudsfruktan, i människorna. Den judiska historien uppvisar allt som karaktäriserar deisidaimonia/superstitio. Den beskriver en partisk, ilsken, hämnande gud som kräver att människorna helt underordnar sig hans irrationella bud, i annat fall hämnas han genom död och elände. Han regerar också genomgående genom magiska tecken och under, något som de grekiska filosoferna alltså ofta ansåg vara villfarelser och ett sätt att lura godtrogna och okunniga människor. Jag menar att detta inte var någon slump, de människor som skapade den judiska historien och religionen som en grund för det nya riket var bildade och visste mycket väl vad de gjorde och vilka effekter som deisidaimonia/superstitio ger upphov till.

Men idén att beskriva gudar som krigiska, nationalistiska, partiska och hämndlystna uppfanns inte under antiken, som vi såg användes till exempel myten om Ninurta som besegrade asag, de främmande härskarnas gudar, som ett sätt att ge ett gudomligt stöd till sumererna i kriget redan omkring 2000 fvt (s 244). I Hammurabis lag från omkring 1750 fvt är sedan filosofin bakom gudsfruktan och rättfärdighet som ett krav för Guds bevågenhet fullt utarbetad. I inledningen till lagen beskrivs hur Anu, gudarnas kung och Bel, Herren över himmel och jord, hade utsett Eas (Enkis) son Marduk som var rättfärdighetens Gud att regera över människorna på jorden. Gudarna hade grundat ett evigt kungadöme i staden Babylon och kallat Hammurabi, den upphöjde prinsen som fruktade Gud, vid namn så att han kunde införa rättfärdighetens styre i landet och utplåna de onda och syndarna och upplysa landet till framtida välfärd för mänskligheten.

> *When Anu the Sublime, King of the Anunaki, and Bel, the lord of Heaven and earth, who decreed the fate of the land, assigned to Marduk, the over-ruling son of Ea, God of righteousness, dominion over earthly man, and made him great among the Igigi, they called Babylon by his illustrious name, made it great on earth, and founded an everlasting kingdom in it, whose foundations are laid so solidly as those of heaven and earth; then Anu and Bel called by name me, Hammurabi, the exalted prince, who feared God, to bring about the rule of righteousness in the land, to destroy the wicked and the evil-doers; so that the strong should not harm the weak; so that I should rule over the black-headed people like Shamash, and enlighten the land, to further the well-being of mankind. (Inledningen till Hammurabis lag)*

Det var alltså inte bara Hammurabis lagar som kopierades in i Tanak/GT utan också den underliggande filosofin med gudsfruktan, den rättfärdige som fruktade Gud, den nationella krigsguden som var rättfärdighetens gud och som belönade de gudfruktiga och utplånade syndarna samt löftet om ett evigt kungadöme i Babylon (Jerusalem) om man bara löd den som hade makten och lydde hans lagar som han hade fått av Herren på berget.

I eftertexten till själva lagarna beskrivs Hammurabi som den vise, rättfärdige och gudfruktige kungen som hade vördat Bel och Marduk som hade gett honom hans kungamakt och hade utrotat fiender i norr och söder genom de vapen som Zamama och Ishtar hade gett honom och den skarpa blick och visdom som Ea (Enki) och Marduk hade skänkt honom. Han hade utrotat alla fiender, lagt världen under sig, skänkt välstånd till landet och garanterat invånarnas säkerhet. Hammurabi hade kallats av de stora gudarna, han var den frälsande herden vars stav var rak, den goda skuggan som var spridd över hans stad (Babylon). Han närde invånarna i Sumer och Akkad vid sitt bröst, han hade gett dem frid i sitt skydd omslutit dem i sin visdom. Han hade satt upp lagens ord på stelar i templet i Babylon så att de starka inte skulle skada de svaga och änkor och faderlösa skulle få beskydd. Som rättfärdighetens kung hade han låtit sätta upp dessa värdefulla ord så att rättvisa skulle skipas i landet och alla skador helas. Det fanns ingen visdom som Hammurabis, på befallning av Shamash, den stora domaren över himmel och jord hade han låtit rättfärdighet spridas över landet. De förtryckta skulle komma till Marduks tempel E-sagila och läsa lagens ord och själv se vad som är rättvisa. När han läser denna lag skall han be med hela sitt hjärta till Marduk och Zarpanit och där skall de skyddsgudar och andra gudomligheter som kommer till E-sagila uppfylla alla de önskningar som framförs till Marduk och Zarpanit. Gudinnan Zarpanit var Marduks hustru redan i inskriptioner från de tidigare babyloniska härskarna Sumulael och Samsu-iluna.

Om man löd Hammurabis lag skulle man alltså få allt man bad Marduk och Zarpanit om i templet i Babylon men om man, eller snarare någon kung efter Hammurabi, inte bevarade och vördade lagen skulle denna framtida härskare drabbas av alla möjliga förbannelser. Man har inte återfunnit någon allmän förbannelse av dem som bryter Ur-Nammus lag på motsvarande sätt som det som beskrivs i avslutningen av Hammurabis lag, men andemeningen i Ur-Nammus lag var hur som helst densamma, gudarna hade instiftat lagen och utvalt regenten och de stod som garanter för lagen. Men straffet för förseelser mot lagen utdömdes inte av gudarna utan av de som dömde efter lagens bokstav. I Hammurabis lag riktade sig inte de avslutande välsignelserna och förbannelserna mot dem som bröt mot lagens bud utan alltså mot framtida kungar som ändrade eller avskaffade Hammurabis lag. Det sägs i klara ordalag att om efterföljande regenter fortsatte att regera efter hans lag skulle de få lika långa regeringar som Hammurabi, rättfärdighetens kung, hade haft och de skulle regera i rättfärdighet över sina underlydande. Men om senare regenter annullerade lagen,

ändrade dess ordalydelse eller förstörde Hammurabis monument och inte respekterade hans förbannelser och gudarnas förbannelser skulle gudarnas fader Anu, oavsett om han var en kung, regent, ensi (patesi, prästkung) eller vanlig människa, dra tillbaka hans kungastatus, bryta hans spira och förbanna hans öde. Han skulle drabbades av alla de förbannelser som stod på stenen och hämnd från alla lagens skyddsgudar. Bel, som hade gjort Hammurabis kungadöme stort, skulle beordra att ett uppror som kungen inte skulle kunna kontrollera skulle bryta ut, att hans boning skulle utplånas av en stormvind, att hans regeringstid skulle bli olycklig och det skulle bli år av svält, mörker och död. Bel skulle vidare beordra att hans stad skulle förstöras, hans undersåtar spridas ut, hans regering avbrytas och att hans namn och minne skulle utplånas i landet. Belit, den stora modern, skulle be Bel om ödeläggelse av hans land, utplåning av hans undersåtar och hans död. Ea (Enki), den allvetande, skulle ta bort kungens visdom, stänga av floderna och förhindra att landet gav skördar. Shamash, den stora domaren över himlen och jorden, skulle krossa hans regentskap och annullera hans lag. Shamash fördömelse skulle ta ifrån honom hans vatten (livskraft) både ovan bland de levande och under jorden för hans ande. Sin (månguden)skulle ta ifrån honom hans krona och kungamakt och lägga tung skuld på honom och göra honom till den lägste av de lägsta, döma hans dagar, månader och år som regent att bli fyllda av suckar och tårar och hans liv att bli som en död. Adad, fruktbarhetens gud, skulle neka honom regn från himlen och ödelägga hans land genom svält. Zamama (Zababa), den store krigaren, låta hans fiender triumfera över honom. Ishtar skulle förbanna hans kungarike och göra det till en plats av strid och krig, döda hans krigare och överlämna honom till fångenskap hos hans fiender. Nergal skulle bränna upp hans undersåtar och skära av hans lemmar och sprida hans kropp som en krossad lerfigur. Nintu, den fruktbara modern, skulle förneka honom en son och efterträdare. Ninkarak skulle ge honom feber och svåra sår som ingen läkare skulle kunna hela och som skulle ta hans liv. Han skulle få sörja förlusten av sin livskraft och alla Anunaki skulle kasta en förbannelse och ondska över hans tempel, hans rike, hans krigare, hans undersåtar och hans trupper. Bel skulle förbanna honom med sina mäktigastes förbannelser som inte kan ändras.[1]

VÄLSIGNELSER OCH FÖRBANNELSER ÖVER MÄNNISKORNA I MOSE LAG

I Tanak/GT i Bibeln finns alltså direkta kopior av delar av Hammurabis lag, även om man i vissa fall har skärpt lagarna ännu mer och infört direktiv om blodshämnd. Man har också kopierat strukturen med välsignelser och förbannelser men i Bibeln är det inte framtida kungar som förbannas av Bel (Herren) utan folket, de enskilda människorna som förbannas av Herren på det allra grövsta sätt.

> *Men om du inte lyssnar till Herren, din Gud, och inte troget följer alla hans bud och stadgar, som jag i dag ger dig, då skall alla dessa förbannelser nå dig och komma över dig: Förbannelse över dig inne i staden och förbannelse ute på åkern. Förbannelse över dina korgar och dina baktråg. Förbannelse över de barn du får och den skörd du bärgar, över kornas kalvar och tackornas lamm. Förbannelse över dig när du kommer och förbannelse över dig när du går. Herren skall sända förbannelse, förvirring och fruktan över dig i allt arbete du utför, tills du utplånas och möter en snar förintelse på grund av dina onda gärningar, för att du övergav mig.*
> *Herren skall låta pesten få dig i sitt grepp, tills han har utrotat dig från det land du kommer till och tar i besittning. Herren skall slå dig med sjukdom, feber, hetta och frossa, med torka, rost och sot, och allt detta skall förfölja dig tills du har förintats. Himlen över ditt huvud skall bli koppar och marken under dig järn. Herren skall förvandla regnet över ditt land till damm och sand, som faller över dig från himlen tills du har utplånats.*
> *Herren skall låta dina fiender besegra dig. Om du anfaller dem från ett håll, skall du fly för dem åt sju håll. Du skall bli en skräckbild för alla riken på jorden. Dina fallna skall bli till föda åt alla himlens fåglar och åt markens djur, ty ingen finns som kan jaga bort dem. Herren skall slå dig med Egyptens bölder och med svulster, skabb och klåda, så att du aldrig kan botas. Herren skall slå dig med vanvett, blindhet och skräck. Mitt på dagen skall du famla dig fram som en blind i mörker. Du skall inte lyckas med något utan ständigt förtryckas och utnyttjas, och ingen skall hjälpa dig. När du trolovar dig med en kvinna kommer en annan man att lägra henne. När du bygger ett hus kommer du inte att få bo i det. När du planterar en vingård kommer du inte att få skörda frukten. Din oxe skall slaktas inför dina ögon utan att du får äta av köttet. Din åsna rövas bort, och du får den aldrig tillbaka. Dina fiender tar dina får, och ingen hjälper dig.*

[1] www.fordham.edu/halsall/ancient/hamcode.html

Dina söner och döttrar skall i din åsyn utlämnas åt ett främmande folk, och du skall gråta efter dem dagen lång, men du kan ingenting göra. Ett folk du inte känner skall äta din skörd och frukten av all din möda, och du skall ständigt bli förtryckt och misshandlad. Du kommer att bli galen av allt dina ögon tvingas se. Herren skall slå dig med elakartade och obotliga bölder på knän och lår, ja, från huvud till fot. Till ett folk, okänt för både dig och dina fäder, skall Herren fördriva dig och din kung, honom som du har gjort till din härskare. Där skall du tjäna andra gudar, gudar av trä och sten. Du skall väcka fasa och bli till en skam och en visa bland alla folk till vilka Herren driver bort dig.

Fastän du sår mycket skall du skörda litet, ty gräshopporna förstör din gröda. Planterar du vingårdar och arbetar i dem får du ändå inget vin att dricka eller lagra, ty larverna äter upp alltsammans. Har du olivträd över hela ditt område får du ändå ingen olja att smörja dig med, ty oliverna faller av. Får du söner och döttrar förlorar du dem, ty de förs bort i fångenskap. Alla dina träd och allt som växer på dina åkrar härjas av skadedjur.

Invandraren som bor hos dig skall höja sig över dig, högre och högre, medan du skall sjunka, djupare och djupare. Han skall ge lån till dig, men du kan inte ge lån till honom. Han skall bli huvud, du skall bli svans. Alla dessa förbannelser skall nå dig, de skall förfölja dig och komma över dig tills du har utplånats, därför att du inte lyssnade till Herren, din Gud, och inte följde de bud och stadgar han gav dig. Förbannelserna som drabbar dig och dina efterkommande skall bli till varnande tecken för alla tider.

Eftersom du inte tjänade Herren, din Gud, när du levde glad och mätt och hade överflöd på allt, måste du i stället, hungrig och törstig, naken och utblottad, tjäna den fiende som Herren sänder ut mot dig. Han skall lägga ett ok av järn på din nacke tills han har utplånat dig. Herren skall sända ett folk mot dig långt bortifrån jordens ände, och det skall slå ner på dig som en örn, ett folk vars språk du inte förstår, ett folk med ansikten av sten, ett folk som inte vördar de gamla och inte skonar de unga. Detta folk skall äta de djur som föds hos dig och den skörd du bärgar tills du har utplånats. De skall inte låta dig behålla något av säden, vinet eller oljan, av kornas kalvar eller tackornas lamm, utan fortsätta tills de har förintat dig. De skall belägra dig i alla dina städer tills murarna faller överallt i ditt land, de höga befästningsverk som du sätter din lit till. De skall belägra dig i alla dina städer överallt i ditt land, det som Herren, din Gud, har gett dig.

I den fruktansvärda nöd som fienden vållar dig kommer du att äta dina egna barn, köttet av sönerna och döttrarna som Herren, din Gud, har gett dig. En man i ditt folk som är vek och bortskämd skall inte unna sin bror, sin egen hustru och de barn han ännu har kvar att få ett stycke av hans barns kött, det enda han har att äta i den fruktansvärda nöd som fienden vållar dig i alla dina städer. En kvinna i ditt folk som är vek och bortskämd, så bortskämd och vek att hon aldrig har behövt gå med sina fötter på marken, skall missunna sin egen man, sin son och sin dotter både efterbörden som kommer ut ur hennes sköte och de barn hon föder, och hon skall själv äta upp detta i hemlighet, det enda hon har i den fruktansvärda nöd som fienden vållar dig i dina städer.

Om du inte troget följer allt som står i denna lag, allt som skrivits här i boken, och inte fruktar detta ärorika och fruktansvärda namn, Herren, din Gud, då skall Herren slå dig och dina efterkommande med ofattbara plågor, väldiga plågor som inte går över, svåra sjukdomar som inte går över. Alla de farsoter som du darrade för i Egypten skall han skicka mot dig, så att de får dig i sitt grepp. Även alla sjukdomar och plågor som inte har nämnts i denna lagbok skall Herren låta hemsöka dig, tills du har utplånats. Av er som förut var talrika som stjärnorna på himlen skall bara ett fåtal leva kvar, därför att du inte lyssnade till Herren, din Gud.

Liksom Herren gladde sig åt att låta det gå er väl och göra er talrika, så skall han glädja sig åt att förinta och utplåna er, och ni skall ryckas bort från det land du nu kommer till och tar i besittning. Herren skall skingra dig bland alla folken, från jordens ena ände till den andra. Där skall du tjäna andra gudar, som varken du eller dina fäder har känt till, gudar av trä och sten. Hos dessa folk får du ingen ro, ingen vila för din fot. Där skall Herren göra ditt hjärta ängsligt, låta din blick slockna och ditt livsmod vissna. Du kommer att känna att ditt liv hänger på en tråd. Dag och natt skall du vara rädd och inte veta om du får leva. På morgonen skall du säga: "Om det ändå vore kväll!" och på kvällen: "Om det ändå vore morgon!" Sådan skräck skall du känna, sådana ting skall dina ögon tvingas se.

Herren skall föra dig tillbaka till Egypten på skepp, fastän jag hade sagt till dig: "Den vägen skall du aldrig mer behöva se." Där skall ni bjuda ut er som slavar och slavinnor till era fiender, men ingen vill köpa er. Detta är villkoren för det förbund som Herren befallde Mose att sluta med israeliterna i Moab, utöver det förbund som han slöt med dem vid Horeb. (5 Mos 28:15-29:1)

ASSYRIEN UNDER GAMMALASSYRISK TID (CA 2000–1700 FVT)

Assur var en liten handelsstad vid mellersta Tigris som hade grundats under den sumeriska perioden omkring 2500 fvt. Staden regerades av kungar från det Akkadiska imperiet under den akkadiska perioden. I nästa steg, under det nysumeriska Ur III, styrdes staden av assyriska ståthållare. Därefter kom Sumer att behärskas av västsemitiska amoriter. Assur fick däremot en fri ställning och kung Puzur-Ashur I etablerade omkring 2000 fvt en ny dynasti med guden Assur som statsgud. Hans efterträdare, som till exempel Sargon I, byggde tempel dedikerade till Assur, Adad och Ishtar. Staden Assur hade en strategisk position när handeln mellan Mesopotamien och Anatolien ökade

och assyriska handelskolonier som kallades karum, varav Karum i Kanesh var mest betydande, grundades i Anatolien.[1]

Runt 1800 fvt verkar regenterna i Assur ha varit fiender med bland annat de amoritiska makthavarna i Ekallatum som var förbundna med Babylon. Ekallatum var en stad som också låg utefter Tigris någonstans söder om Assur. Härskaren i Ekallatum, Ila-kabkabu (r. ca 1836–1833 fvt), var också i konflikt med Mari. Hans son Shamshi-Adad I som skall ha kommit till makten i Ekallatum runt 1810 fvt fortsatte konflikten med Mari och försökte också utvidga sitt rike in i Khabur-flodens dalgång. Naram-Sin, som regerade i Assur, besegrade dock Shamshi-Adad I och denne flydde till sina allierade i Babylon.

Efter Naram-Sins död återvände Shamshi-Adad I och erövrade hela övre Mesopotamien. Han blev den förste amoritiske kungen i Assyrien (ca 1808 fvt) och byggde ett stort kungligt palats i Assur samt byggde ut templet och lade till en ziggurat där. Han grundade även en egen huvudstad i Shubat-Enlil. Shamshi-Adad I satte sin son Ishme-Dagan på tronen i Ekallatum och en annan son på tronen i Mari. Kungen i Babylon, Hammurabi, allierade sig med Mari medan Ishme-Dagan allierade sig med Babylons fiender och maktkampen mellan det gammalassyriska och det gammalbabyloniska riket varade i årtionden. Efter Ishme-Dagans död blev de följande assyriska kungarna vasaller under Hammurabi i Babylon som lade under sig hela Mesopotamien. Den infödde kungen Adasi jagade sedan bort babylonier och amoriter från Assur och hela Assyrien runt 1720. Kampen mellan riket i norr och det i söder avslutades omkring 1700 fvt när Hammurabis son Samsu-Iluna intog assyriernas huvudstad Shubat-Enlil och det gammalassyriska riket gick under. Under de följande århundradena styrdes Assyrien av rivaliserande klaner som i vissa fall beskrevs som ”odugliga härskare” i senare assyriska källor. Babylonierna dominerade Mesopotamien under ytterligare hundra år men på 1500-talet fvt plundrades Babylon av hettiter som hade kommit från Anatolien. Efter denna plundring kom kassiterna, sannolikt från Zagrosbergen, tog makten och grundade en dynasti i Babylon som varade till omkring 1160 fvt. Från 1365 fvt var dock Babylon en vasallstat till omväxlande Assyrien och Elam.

I Khaburs floddal, där Shamshi-Adad I:s huvudstad Shubat-Enlil hade legat, grundade hurriter ett nytt rike, Mitanni-riket. Detta rike kan ha existerat redan från slutet av 1700-talet fvt och under en period var Assur en vasallstat till hurriterna i Mitanni.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Assur

TAMHÄSTARNAS DNA VISAR ATT DE VARKEN KOM MED YAMNAYA ELLER DE INDOEUROPEISKA SPRÅKEN

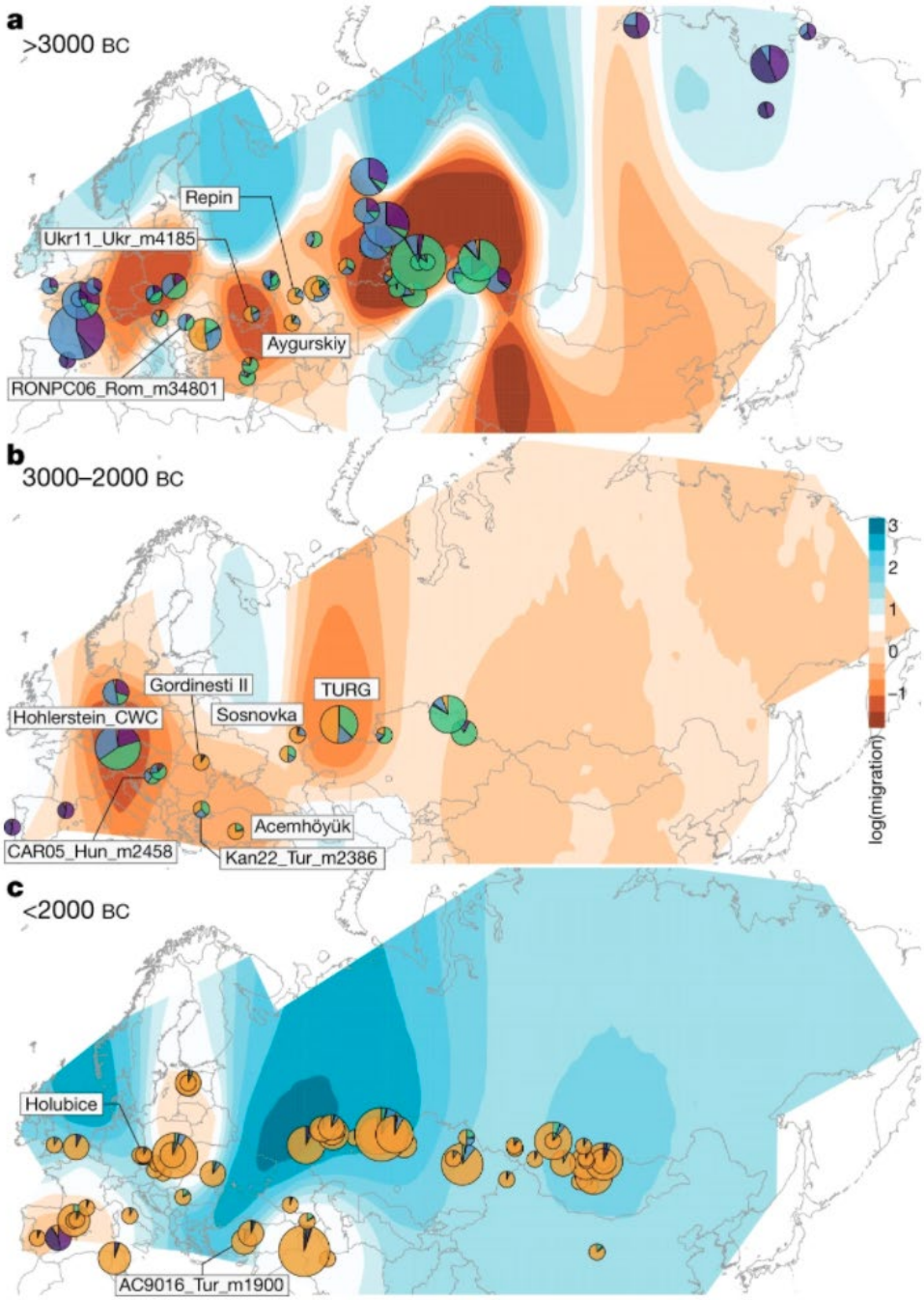
DET FINNS INGEN KOPPLING MELLAN EUROPEISKA TAMHÄSTAR OCH DEN PÅSTÅTT ”MASSIVA INVASIONEN AV BERIDNA YAMNAYA-MÄN” SOM SKALL HA FÖRT MED SIG INDOEUROPEISKA SPRÅK TILL EUROPA

I slutet av oktober 2021, när jag hade kommit så här långt i arbetet med den här boken, publicerades en rapport i Nature av Librado, Khan, Fages et al. med titeln ”The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes”.[1] Artikeln, som jag i fortsättningen refererar till som Librado et al., gav en mycket viktig pusselbit till den bild av bronsåldershistorien och utvecklingen av de indoeuropeiska språken som jag hade kämpat med att få fram. Den etablerade sanningen om indoeuropéernas och de indoeuropeiska språkens uppkomst är som vi såg den s.k. stäpp- eller kurganhypotesen som påstår att indoeuropéerna (arierna) var överlägsna, storvuxna och krigiska män från yamnaya-kulturen vid Volga norr om Kaspiska havet som hade vällt västerut i en massiv ”invasion” eller ”migration” och fört med sig sitt Y-DNA, sin överlägsna kultur, sitt indoeuropeiska språk samt sin bronsåldersteknologi med tamhästar och vagnar med ekerhjul och på mycket kort tid utplånat den tidigare bondekulturen och helt förändrat Europa. Denna teori hade sin grund i Kossinnas ariska rasism som hade bestämt de överlägsna indoeuropéernas (ariernas) ursprung till Norden och som fördes vidare av Childe och av hans elev Gimbutas som i stället förlade ariernas hemland till yamnaya-kulturen på den Pontisk-kaspiska stäppen (s 176).

I mitt eget arbete hade jag kommit fram till att yamnaya-männen inte kunde ha skapat någon massiv omvandling av de europeiska männens Y-DNA och inte heller kunde ha fört de indoeuropeiska språken till Europa eftersom yamnaya-männens undergrupp av R inte alls återfinns i dagens europeiska Y-DNA (s 143). Denna iakttagelse verkar dock inte ha fått något genomslag i vare sig forskarsamhället eller den information, eller snarare propaganda, som sprids om det indoeuropeiska språkets ursprung på internet. En av nyckelfaktorerna för ”ariernas”, ”indoeuropéernas” eller ”yamnaya-männens” överlägsenhet och framgångsrika erövringar påstås enligt den dominerade teorin ha varit att de hade snabba domesticerade hästar och körde (strids-)vagnar med ekerhjul. Andra hypoteser om tamhästens ursprung har, förutom i yamnaya-kulturen, varit att de först hade domesticerats på Iberiska halvön eller i Anatolien.

I rapporten från Librado et al. presenterades en genetisk analys av lämningar från 273 hästar med ett tidsspann enligt C^{14} från omkring 50 000 fvt till 202 fvt. Resultaten från analyserna visar att den moderna tamhästen varken härstammar från de tidiga domesticerade hästarna i Botai-kulturen i Centralasien, från Iberiska halvön eller från Anatolien. Det genetiska ursprunget för de moderna hästarna är i stället enligt Librado et al. det nedre Don-Volga-området på den västra Eurasiska stäppen (Pontiska stäppen). Men detta ursprung är inte yamnaya-kulturen eftersom DNA-analyser av yamnaya-kulturens hästar från Repin och Turganik visar att dessa inte spreds utanför sitt ursprungsområde. Forskarnas slutsats är att **”våra resultat förkastar den allmänna uppfattningen om en koppling mellan användningen av ridhästar och den massiva expansionen av yamnaya-herdar till Europa omkring 3000 fvt. Detta står i kontrast till utvecklingen i Asien dit indoariska språk, stridsvagnar och hästar spreds tillsammans i spåren av Sintashta-kulturen från det tidiga 1000-talet fvt.”** (Min översättning.)

[1] Librado, P., Khan, N., Fages, A. et al. The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes. Nature 598, 634–640 (2021). https://doi.org/10.1038/s41586-021-04018-9.

Källa: Librado, et al. The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes (2021).

Librado et al. har gjort DNA-analys av lämningar från vildhästar från så långt tillbaka som för 50 000 år sedan och i bild 2a ovan visar de att det fanns hästar med helt olika genetiska profiler i olika delar av Europa och Asien fram till omkring 3000 fvt. Från ca 4185 fvt har man hittat en häst (Ukr11), med inslag av den orangea DNA-profilen som sedan blev dominerande i DOM2-hästarna, i ett sammanhang som kopplas till Dereivka-kulturen i Ukraina. DNA-analyser från Dereivka har som vi såg tidigare visat att de var inhemska jägare-samlare som hade börjat blandas genetiskt med jordbrukare från Cucuteni-Trypillia-kulturen (s 96). I en grupp som man kallar C_PONT från perioden mellan cirka 3450 och 2751 fvt har man hittat hästar med inslag av den orangea DOM2-profilen i sammanhang som kopplas till Stäpp-Maykop, Repin-kulturen samt Poltavka-kulturen (Sosnovka) i det som i dag kallas Ryssland. En något senare grupp av hästar, TURG från omkring 2785 fvt, kopplas till yamnaya-kulturen. På fyndplatser som Hohler Stein som kopplas till snörkeramikkulturen (CWC), som också enligt kurgan/stäpp-hypotesen har kopplats samman med

yamnaya och utbredningen av de indoeuropeiska språken, fanns hästar med ytterligare en helt annan genetisk profil.

Den slutsats som Librado et al. drar är att DOM2-hästarna som kom att spridas från omkring 2000 fvt var en systergrupp till C_PONT-gruppen med hästar som fanns i samband med grupper som Repin och yamnaya (vad jag har kallat R-grupper). I ovanstående bild från Librado et al. kan man se att en av de hittills tidigaste lämningarna från hästar med en ren DOM2-profil fanns i den arkeologiska fyndplatsen Gordinesti II i Moldavien och den dateras till ca 2063 fvt. En häst med samma profil från Acemhöyük i dagen Turkiet är ytterligare något äldre, från ca 2125 fvt men DOM2-hästarna kan enligt Librado et al. inte ha uppkommit i Mindre Asien utan måste ha spridits dit från sitt ursprungsområde norr om Svarta havet.

Enligt Librado et al. började tamhästar med den typiska DOM2-profilen att spridas omkring 2200–2000 fvt från stäppen i västra Eurasien till norra Moldavien (Gordinesti II), Böhmen (Holubice) samt Anatolien (Acemhöyük). Kopplingen till tiden runt 2000 fvt och senare är en av orsakerna till att dagens tamhästar inte kan ha varit med i spridningen av de indoeuropeiska språken i Europa och Anatolien, dessa språk måste ha spridits dit långt före 2000 fvt. Från analyser av DNA har man enligt Librado et al. sett att hästarna med DNA-profilen DOM2 genom avel/urval hade fått anlag som gav en stark rygg och ett lugnt temperament. DOM2-hästarna var också ofta kastanjebruna. Någonstans och någon gång, sannolikt under 2000-talet fvt, hade man tillämpat ett mer eller mindre medvetet urval som enligt Librado et al. omfattade både märrar och hingstar och som ledde fram till lugnare (tamare) hästar med starkare ryggar som gjorde att de kunde användas för att bära tyngre bördor. Detta skall alltså ha utgått från den västra Eurasiska stäppen norr om Svarta havet men inte från yamnaya-gruppernas hästar. Som man kan se i bild c ovan spreds DOM2-hästarna över ett stort område i Europa, Centralasien och Främre Orienten under 1000-talet fvt och ersatte alla tidigare tamhästar där. Librado et al. kopplar DOM2-hästarnas snabba utbredning från omkring 2000 fvt till Sintashta-kulturen där man från omkring 1954 fvt har funnit rester från många sådana hästar som begravts i kurganer samt de kanske första vagnarna med ekerhjul.

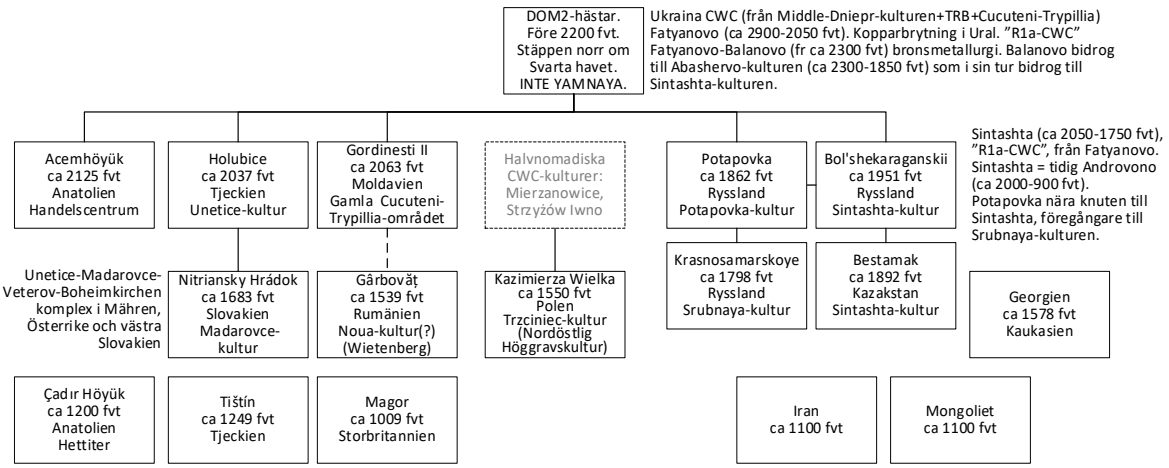
I den avslutande diskussionen i rapporten beskriver Librado et al. hur de moderna hästarna började spridas från sitt ursprungsområde omkring 2200–2000 fvt och först nådde Anatolien, nedre Donau, Böhmen och Centralasien och sedan Västeuropa och Mongoliet snart därefter. Den tidigaste spridningen skall inte ha varit knuten till hästdragna vagnar eftersom sådana ännu inte skall ha varit uppfunna omkring 2000 fvt. Vagnar med ekerhjul skall enligt D. W. Anthony i boken ” The Horse, the Wheel and Language” (2007) ha uppfunnits omkring 2000–1800 fvt i Sintashta-kulturen vid Uralbergen. Vapen, krigare och befästa bosättningar som knyts till denna kultur kan enligt Librado et al. ha resulterat i de erövringar som ledde till en nästan total genetisk förändring hos både människor och hästar på Centralasiens stäpper. Expansionen till Karpaterbäckenet i Europa och kanske också Anatolien och Levanten skall enligt dem däremot ha skett genom ett annat scenario där specialiserade hästtränare och vagnmakare spreds genom hästhandel och ridning. De nya tamhästarna skall dock i båda fallen ha uppfyllt behov av hästar som statussymboler hos bronsåldersseliten och därför fått denna stora och snabba spridning, men man kan dock enligt författarna inte räkna bort andra faktorer som är svårare att bevisa i historien om hästarnas utbredning.

Hypotesen om det indoeuropeiska språkets spridning genom snörkeramikkulturen (CWC) i Europa kan däremot enligt Librado et al. avfärdas genom att man varken har funnit särskilt många spår av hästar i denna kultur och att dessa spår, där de har återfunnits, tillhör en annan ras än DOM2-hästarna (se Hohlerstein_CWC i fig b ovan). Däremot skriver Librado et al. att DOM2-hästarnas spridning i Asien under det tidiga till mellersta 1000-talet fvt sammanföll med spridningen av hästdragna stridsvagnar och de indoiranska språken vars tidigaste talare tillhörde grupper som var direkta föregångare till Sintashta-kulturen. Librado et al. drar därför slutsatsen att det nya ”paketet” med hästdragna (strids-)vagnar och den förbättrade hästrasen DOM2 inom ett fåtal århundraden transformerade både bronsålderskulturerna i Eurasien, de urbana staterna i Västra Asien (Främre Orienten) och de decentraliserade hövdingadömena i Europa.

Idén att de indoiranska språken skulle ha kommit till Indien från Sintashta-kulturen bygger på de omvärderingar av stäpp-hypotesen som har skett under de senaste åren genom att man har upptäckt att det genetiska spåret från östliga jägare-samlare (EHG) som man funnit i den indiska Namazga-kulturen och dagens befolkningar på den indiska subkontinenten inte kan ha kommit från yamnaya-herdarna utan mer liknar den genetiska profilen i de forntida Sintashta- och Andronovo-kulturerna från dagens Ryssland. Genom detta resonemang skulle människorna i Sintashta-kulturen ha talat det indoiranska urspråket inom den indoeuropeiska språkgruppen och sedan spridit det till Indien i form av den vediska kulturen.

Det finns alltså fortfarande en dragning till hjältemyter om indoeuropeiska eliter, krigare med bronsvapen och hästdragna stridsvagnar som har sin grund i de gamla ariska rasteorierna och Childes och Gimbutas stäpp- eller kurgan-hypotes, men i stället för yamnaya är det nu Sintashta-kulturen som skall ha varit den stora motorn i utvecklingen i Asien med massiva förändringar av både hästars och människor DNA. DOM2-hästrna skall dessutom ha spridits i Främre Orienten som svar på de urbana eliternas statushunger. I Europa skall utvecklingen däremot ha varit en annan eftersom man inte hade stora urbana kulturer där utan mer decentraliserade hövdingadömen där DOM2-hästarna samt specialiserade hästtränare och vagnmakare spreds genom hästhandel och ridning.

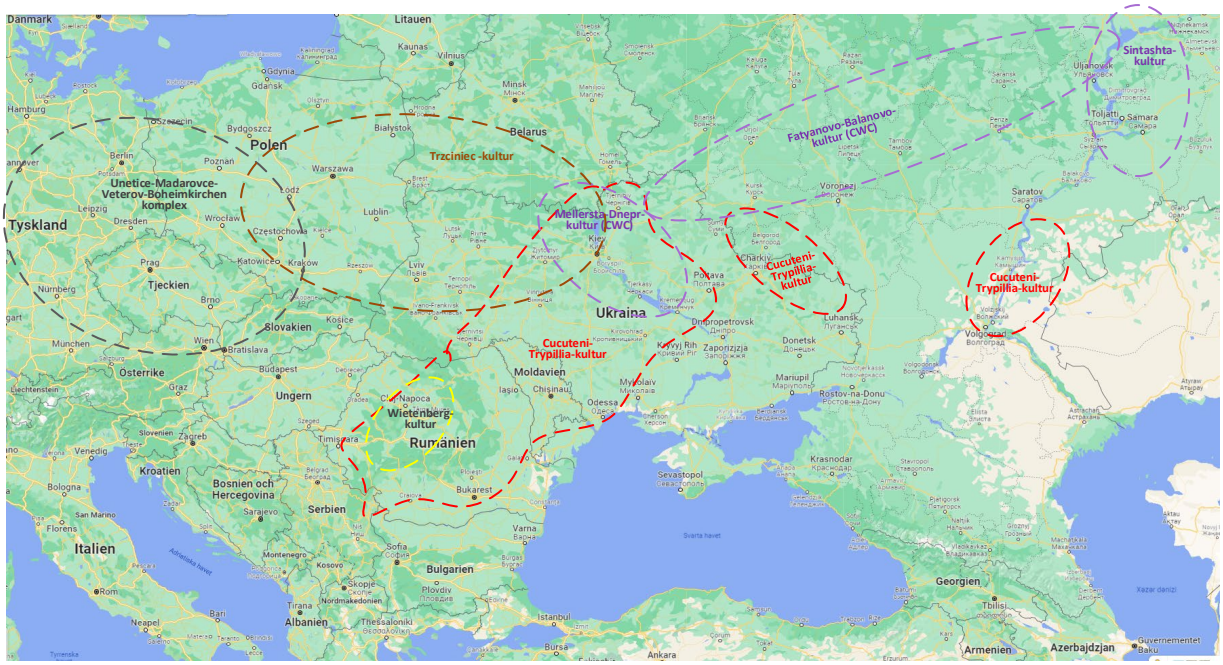
DOM2-HÄSTARNA SPREDS GENOM HANDEL MELLAN TIDIGA BRONSÅLDERSKULTURER

Egen bild. Spridning av tidiga DOM2-hästar enligt data från Librado et al. (2021)

I bilden ovan har jag försökt beskriva spridningen av de moderna DOM2-hästarna i olika tidsperioder och kulturer med underlag från de data som Librado et al. redovisar i "The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes". Min egen teori är att DOM2-hästarna antingen utvecklades i den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen, vilket den tidiga förekomsten i Gordinesti II skulle tyda på och/eller i den blandkultur mellan Cucuteni-Trypillia, trattbägare och Mellersta Dnepr-kulturen (snörkeramik/CWC) som uppstod i Ukraina och som var ursprunget för Fatyanovo-kulturen (ca 2900–2050 fvt) som i sin tur bland annat var ursprunget för Sintashta-kulturen (ca 2050–1750 fvt). Just nu har man bara ganska sena fynd av DOM2-hästar, som tidigaste från runt 2100 fvt, men de måste som jag ser det ha utvecklats under flera hundra år innan de blev en så stabil ras som man får intryck av genom spridningsmönstret från denna tid. Jag gissar att DOM2-hästarna utvecklades genom att de användes som klövjehästar för transporter av bland annat koppar från gruvor under senare delen av Fatyanovo-kulturen och Abashevo-kulturen (ca 2300–1850 fvt) vid Volga och Don. Dessa hästar användes sedan för transporter till bland annat Gordinesti i den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen i Moldavien och till centra i Unetice-kulturen i Tjeckien samt till handelscentra i Anatolien som Acemhöyük. De spreds också inom Fatyanovo-kulturens avkomlingar som Sintashta-, Potapovka-och Srubnaya-kulturerna som alla var "östliga R1a-kulturer" liksom Fatyanovo.

Om man tittar på bilden ovan kan man se att DOM2-hästarna tidigt användes i samband med stora kopparålders- och bronsålderskulturer som Cucuteni-Trypillia, Unetice och Anatolien samt hos producenter av koppar i dagens Ryssland som Sintashta, Potapovka och så vidare. Dessa hästar hade sitt ursprung någonstans i området vid Don och Volga och jag gissar att om man gjorde analyser av lämningar från hästar i snörkeramik-kulturen (CWC) i Ukraina under 2000-talet skulle man antagligen hitta exempel på mycket tidiga DOM2-hästar. Utlöparna av denna kultur i öst, i form av Fatyanovo från ca 2900 fvt och Fatyanovo-Balanovo från cirka 2300 fvt sysslade både med kopparbrytning och tidig bronsmetallurgi liksom avläggaren i Abashevo-kulturen (ca 2300–1850 fvt). Det är väl inte otroligt att både metallprodukter och kanske råvaror i form av kopparmalm fraktades på klövjehästar från dessa kulturområden till både den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen i Moldavien, Unetice-kulturen i Tjeckien och handelscentra i Anatolien. I nästa steg blev sannolikt hästarna i sig en viktig handelsvara eftersom de verkar ha spridits ganska snabbt över ett mycket stort geografiskt område under 1000-talet fvt.

Kulturer förknippade med platser med fynd från tidiga DOM2-hästar. Eget arbete utifrån data i Librado et al. (2021). OBS: kulturernas gränser ovan är mycket ungefärliga.

DOM2-HÄSTAR I CUCUTENI-TRYILLIA OCH SNÖRKERAMIKKULTUREN (CWC) I MOLDAVIEN OCH UKRAINA

Som jag tolkar de resultat som Librado et al. (2021) presenterar verkar den genetiska profil hos de tamhästar som spreds över Europa och Asien från omkring 2000 fvt enligt nu tillgängliga data ha återfunnits redan omkring 2050 fvt i Gordinesti II i dagens norra Moldavien. Gordinesti II låg i samma område som den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen hade funnits, som hade sitt centrum i dagens Moldavien och sträckte sig in i dagens Rumänien samt österut in i dagens Ukraina. Kulturen bredde enligt Wikipedia ut sig från Järnporten vid Donau mot nordöst till Dnepr och även till Svarta havet. Den omfattade den centrala delen av Karpaterna och slätter, stäpp och skogsstäpp på ömse sidor om denna bergskedja. Man har hittills upptäckt omkring 3000 boplatser från denna kultur, från små byar till stora centra med hundratals bostäder omgivna av breda befästningsdiken. Vinča-symbolerna, som namngetts efter Vinča-kulturen (ca 5700–4200 fvt) användes inte bara i denna kultur i dagens Serbien utan var förutom vid Donau även spridda i ett stort område i dagens Ukraina och på Balkan. Dessa symboler, vars mening är omstridd, användes även inom Cucuteni-Trypillia-kulturen.

Under Cucuteni-Trypillia-kulturens senare period, från omkring 3500 fvt, utvidgades kulturens område till norra Ukraina och utefter Dnepr-floden nära dagen Kiev. Utposter etablerades vid Don och Volga i dagens Ryssland. Boskap och hästar blev mer viktiga och jaktens betydelse minskade. Enligt Wikipedia började man använda sig av nya rep- eller snörliknande dekorationer på keramik till skillnad från tidigare spiralformade ornament. Under slutet av Cucuteni-Trypillia-kulturen, omkring 3000 till 2750 fvt, började både kopparmalm och färdiga kopparprodukter som hade handlats från andra områden, ofta Balkan, att dyka upp över hela kulturens utbredningsområde. Människorna i Cucuteni-Trypillia började också själva tillverka föremål av koppar som utvanns från malm. Man har också hittat ett ökande antal bronsåldersföremål från andra regioner mot slutet av Cucuteni-Trypillia-kulturen Enligt Wikipedia blev kulturens primitiva handelsnätverk gradvis allt mer komplexa fram tills det att de trängdes undan av den proto-indoeuropeiska kulturens mer komplexa handelsnätverk i samband med att denna kultur ersatte Cucuteni-Trypillia-kulturen.[1]

Beskrivningen på Wikipedia av slutet av Cucuteni-Trypillia-kulturen som påstås ha skett runt 2750 fvt genom att de ursprungliga indoeuropéerna (yamnaya-männen) trängde in med sitt mer utvecklade handelsnätverk och helt ersatte Cucuteni-Trypillia-kulturen har som jag ser det hämtats från stäpp/kurgan-hypotesen. Men yamnaya-gruppernas Y-DNA har inte återfunnits bland grupper i Europa från 2000-talet fvt som förknippas med indoeuropéer och deras hästar hade alltså inte heller den DNA-profil (DOM2) som sedan spreds i Europa, på den eurasiska stäppen och i Främre Orienten under 1000-talet fvt. Tamhästarna från stäppen spelade uppenbarligen en viktig roll eftersom de spreds över ett så enormt område under några få århundraden efter 2000 fvt, men de kan inte ha kommit med grupper som spred de första indoeuropeiska språken och de kom inte med yamnaya-krigare.

Fortsättningen på Cucuteni-Trypillia-kulturen var som jag ser det i stället en bronsålderskultur som inte var beroende av några ”yamnaya-herdar” från stäppen i öst och yamnaya invaderade inte och ersatte Cucuteni-Trypillia-kulturens ”mer primitiva” handelsnätverk med ett ”mer utvecklat handelsnätverk” som det påstås på Wikipedia. Däremot verkar grupper inom snörkeramikkulturen (CWC) i dagens Ukraina och Ryssland, som Mellersta-Dnepr-kulturen (ca 3200–2300 fvt) och dess utlöpare i Fatyanovo-gruppen vid Volga, från runt 2900 fvt ha ingått i ett omfattande handelsnätverk om man skall döma av den tidiga utbredningen av DOM2-hästar. Detta nätverk sträckte sig, enligt det Librado et al. för fram om DOM2-hästarnas tidiga spridning, från Volgaområdet i öst till olika koppar- och bronsålderskulturer som den sena Cucuteni-Trypillia-kulturen i Moldavien i väst, Unetice-kulturen i dagens Tjeckien i norr och handelscentra i Anatolien i söder

Yamnaya var alltså inte ursprunget för tamhästarna enligt Librado et al. (2021) och inte heller för de indoeuropeiska språken som jag ser det. När jag åter går in och läser om yamnaya-kulturen på Wikipedia ser jag dessutom nu referenser till två rapporter som redan 2017 avvisade stäpp-hypotesen om yamnaya som ursprunget för spridningen av de indoeuropeiska språken i Europa. Klein (2017) slog fast att stäpp-hypotesen om en massiv migration av yamnaya som snörkeramikkulturens och de indoeuropeiska språkens ursprung fortfarande inte har bevisats och Balanovsky et al. (2017) skrev uttryckligen att testerna av förhistoriskt Y-DNA från yamnaya visar att de tillhörde en ”östlig” gren av R-L23 som inte har varit någon viktig källa till dagens västeuropeiska män och att yamnaya-herdarnas manliga ättlingar fortfarande lever på den Pontiska stäppen.[2] [3] Men denna information har alltså inte alls slagit igenom i det allmänna medvetandet utan på samma Wikipedia-sida står det fortfarande att ”yamnaya-kulturen är identisk med (is identified with) de sena proto-

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Cucuteni%E2%80%93Trypillia_culture
[2] Klejn, Leo (2017). "The Steppe Hypothesis of Indo-European Origins Remains to be Proven". Acta Archaeologica. 88(1)
[3] Balanovsky, O.; Chukhryaeva, M.; Zaporozhchenko, V. (2017). "Genetic differentiation between upland and lowland populations shapes the Y-chromosomal landscape of West Asia". Human Genetics. 136 (4).

indoeuropéerna och att den Pontisk-kaspiska stäppen är den starkaste kandidaten för det proto-indoeuropeiska språkets Urheimat (ursprungliga hemland).[1]

Den felaktiga historieskrivningen från kurgan/stäpp-hypotesen med ”de indoeuropeiska yamnaya-herdarna” som skulle ha vällt in och utplånat alla gamla kulturer och ”primitiva handelsnätverk” runt 2900 fvt gör det förstås svårt att få någon klar bild över till exempel slutet av Cucuteni-Trypillia-kulturen och vad som kom efter denna kultur. Vad man kan gissa sig till av bland annat fynden av tidiga DOM2-hästar i Gordinesti II är väl att den gamla av Cucuteni-Trypillia-kulturen i Moldavien fortsatte mer eller mindre sömlöst in i en tidig bronsålderskultur som uppenbarligen ingick i samma europeiska handelsnätverk som andra bronsålderskulturer där man använde och handlade med DOM2-hästar som visas på kartan ovan (s 294). Detta handelsnätverk sträckte sig även ner till handelscentra i Anatolien som Acemhöyük som hade handelsförbindelser vidare till Mesopotamien via hurriter och assyrier

DOM2-HÄSTAR HOS ÄTTLINGAR TILL FATYNAOVO-KULTUREN - SINTASHTA, SRUBNAYA OCH POTAPOVKA I RYSSLAND OCH KAZAKSTAN

Hästar med DOM2-profil från något senare än fynden från Gordinesti i dagens Moldavien, Holubice i Tjeckien och Acemhöyük i Anatolien har enligt Librado et al. (2021) hittats i hästar från en grupp östliga kulturer i Volgaområdet i dagens Ryssland samt dagens Kazakstan Dessa kulturer i form av Sintashta-, Potapovka- och Srubnaya-grupper var avkomlingar till Fatyanovo- och Abashevo-grupperna som hade sitt ursprung i snörkeramikkulturen i Ukraina runt 2900 fvt. Som jag skrev tidigare hade Fatyanovo och de efterföljande grupperna enligt vad man har kartlagt hittills nästan uteslutande Y-DNA R1a av en östlig typ (s 160) vars föräldra- och västliga ”syster-grupp” även har återfunnits bland människor som koppas till Mellersta-Dnepr-kulturen i Ukraina och ”västliga” snörkeramik-grupper i bland annat Polen, Tyskland och Sverige (s 162). Fatyanovo, Balanovo och deras dotterkulturer i Volga- och Kamaområdet var alla knutna till utvinning av koppar och metallurgi. Jag kan till och med tänka mig att expansionen av Fatyanovo-kulturen från snörkeramikkulturens kärnområde i Ukraina omkring 2900 fvt var helt motiverad av fynd av koppar i Volgaområdet. De tidigaste kända hästdragna vagnarna med ekerhjul påstås komma från Sintashta-kulturen men mycket tidiga tecken på sådana vagnar finns också i Anatolien från omkring 1900 fvt. Det allra tidigaste ursprunget för de första ekerhjulen är okänt liksom den exakta platsen för DOM2-hästarnas uppkomst, men det spelar kanske inte så stor roll, uppenbarligen spreds både DOM2- hästarna och vagnar med ekerhjul mycket snabbt under 1000-talet fvt.

DOM2-HÄSTAR I WIETENBERG-KULTUREN (NOUA-KULTUREN) I RUMÄNIEN - ARVTAGARE TILL CUCUTENI–TRYPILLIA

Ett fynd av en DOM2-häst (ca 1539 fvt) från Gârbovăţ i centrala Rumänien har enligt Librado et al. (2021) kopplats till en bronsålderskultur som kallas Noua-kulturen (ca 1200–1000-talet fvt). Denna kultur ersatte Wietenberg-kulturen (ca 2200–1500 fvt) i samma område. Tidsmässigt verkar som jag förstår det DOM2-hästen från Gârbovăţ dock snarare ha funnits i Wietenberg-kulturen än i Noua-kulturen och jag väljer att se det så.

Wietenberg-kulturen (ca 2200–1500 fvt) var en kultur under den mellersta bronsåldern i dagens Rumänien och den hade sina rötter i Usatovo-kulturen (ca 3500–3000 fvt) som i sin tur var en variant av Cucuteni-Trypillia-kulturen. Fynd av metallföremål av arsenikbrons och silver skulle kunna visa på kontakter med norra Kaukasien. Människorna i Wietenberg-kulturen hade bland annat också handelsförbindelser med den mykenska kulturen i Grekland. Deras gravar innehåller gravgåvor som stridsyxor av brons och klubbor med stenhuvuden. Bland deras keramik har man funnit amforor med spiral- och meander-ornament.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Yamnaya_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Wietenberg_culture

Stridsyxor från Wietenberg-kulturen i Rumänien. Nationalmuseet för Transsylvaniens historia. Källa: Wikipedia.

Wietenberg-kulturen hade alltså sina rötter i Usatovo-kulturen (ca 3500–3000 fvt) som i sin tur var en variant av Cucuteni-Trypillia-kulturen. Usatovo-kulturen hade enligt Wikipedia ärvt flata gravar, figuriner och målad keramik från den inhemska neolitiska kulturen (Cucuteni-Trypillia) medan den hade fått gravhögar, hästar och en grövre slags keramik från kulturer på den Pontiska stäppen. Enligt kurgan-hypotesen bestod Usatovo-kulturen av infödda jordbrukare från Cucuteni-Trypillia-kulturen som styrdes av ett överskikt av indoeuropeiska folk från stäppen. Enligt David W. Anthony (2007) hade de germanska språken sitt ursprung i dessa härskande indoeuropéer i Usatovo-kulturen.[1] Det här är som vi har sett helt fel, de indoeuropeiska språken kan inte ha uppstått på den Pontiska stäppen i öst och folken där var inga ”indoeuropéer” utan snarare gamla östliga jägare-samlare (EHG) som levde kvar i den nomadiska livsstilen fram till det att vissa grupper bland dem tog till sig jordbruk, boskapsskötsel och högst sannolikt s.k. indoeuropeiska språk från neolitiska jordbrukskulturer som trattbägare- och Cucuteni-Trypillia-kulturerna.

DOM2-HÄSTAR I UNETICE-KULTUREN I DAGENS BÖHMEN

Den berömda himmelsskivan i Nebra (ca 1800 fvt) av brons med guldsymboler kopplas till Unetice-kulturen eller den efterföljande urnefältskulturen.

Svärd som återfanns tillsammans med himmelsskivan i Nebra (ca 1600 fvt)

Ett fynd av DNA från en DOM2-häst (ca 2037 fvt) från Holubice i Böhmen i dagens Tjeckien är ungefär samtida med fyndet av DOM2-hästen ovan i Gordinesti II i dagens norra Moldavien. Holubice räknas till Unetice-kulturen (ca 2400–1800 fvt) som var den tidigaste bronsålderskulturen i Centraleuropa. Benämningen Unetice-kultur är det gemensamma namnet på ett stort antal grupper som dateras till omkring 2400–1800 fvt. Kulturgruppen var enligt Wikipedia i huvudsak utbredd i Mähren och Böhmen i dagens Tjeckien och i angränsande områden i södra Tyskland, nordöstra Österrike, delar av Polen, västra Ukraina samt Nitra-området i västra Slovakien. Nitra-kulturen var en tidig bronsålderskultur som fanns i östra Mähren och sydvästra Slovakien och enligt Wikipedia föregick denna kultur Unetice-kulturen och var också starkt relaterad till den.

Den tidigaste fasen av Unetice-kulturen verkar enligt Wikipedia ha uppkommit ur den lokala klockbägarkulturen. Men samtidigt sägs det alltså att den var starkt knuten till den föregående Nitra-kulturen som enligt andra källor tillhörde epi-Corded Ware, alltså kom från snörkeramikkulturen. Avgränsningarna och definitionerna av olika arkeologiska kulturer är som vi såg tidigare inte alltid entydiga trots att man leds att tro det genom tvärsäkra definitionerna av olika kulturer. Unetice-kulturen utmärks hur som helst av fynd av karaktäristiska föremål av koppar och brons som till exempel yxor, stela halsringar, spiralformade armringar, dolkar och olika mindre föremål som nålar.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Usatovo_culture

Under den tidiga perioden använde man främst ren koppar för sitt smide, brons blev vanligt först under den senare perioden. Gravplatsen i Singen är ett undantag för den tidiga perioden, där har man funnit några dolkar med en hög halt av tenn som kan ha tillverkats i Bretagne. Tenn från Cornwall såldes också i ett stort område under denna tid

Man har funnit stycken av obearbetad metall i undangömda depåfynd som kan innehålla upp till 600 metallbitar. Det är också vanligt med undangömda depåer av kopparyxor. Traditionen med undangömda depåer dog ut omkring 2000 fvt för att återupptas långt senare under den efterföljande urnefältsperioden. Arkeologiska undersökningar tyder på att metalltillverkningen inom Unetice-kulturen var aktiv och innovativ men att man mest producerade vapen och utsmyckningar som användes som statussymboler av ledande medlemmar av samhället, snarare än i hushåll eller för att utrusta stora stridande grupper vilket blev vanligt under senare perioder.

Gravarna var i allmänhet flata gravar och under kulturens sena period blev gravskicket mycket likartat över ett stort område. Män och kvinnor begravdes i samma nord-sydliga position och gravgåvorna omfattade keramikkärl, bronsföremål som smycken och personliga ägodelar som nålar etc., benföremål som amuletter, verktyg och nålar och ibland flintverktyg. Omkring 50 gravhögar med rika gravgåvor har också hittats inom Unetice-kulturen. Dessa gravhögar jämförs med motsvarande rika gravar i den ungefär samtida Wessex-kulturen i södra England.

Enligt Wikipedia ser man numera Unetice-kulturen som del i ett större paneuropeiskt kulturellt fenomen som utvecklades gradvis under andra halvan av 2000-talet fvt och början av 1000-talet fvt. Genom ett intensivt utbyte påverkade Unetice-kulturen en stor region utanför sitt eget område och keramik och bronsobjekt från denna kultur har återfunnits i Storbritannien (Wessex-kulturen), Irland, Skandinavien, Italien och på Balkan. Unetice-kulturen handlade också med bärnsten som bland annat kom från Baltikum.[1]

En DOM2-häst (ca 1683 fvt) från Nitriansky Hrádok i Slovakien har kopplats till Madarovce-kulturen av Librado et al. (2021). Denna kultur förs samman med Unetice- och andra bronsålderskulturer till Unetice-Madarovce-Veterov-Boheimkirchen-komplexet i Mähren, Österrike och västra Slovakien.

DOM2-HÄSTAR I TRZCINIEC-KULTUREN – AVLÄGGARE AV SNÖRKERAMIKKULTUREN (CWC)

Flera exempel på hästar med DOM2-DNA från omkring 1550 fvt har upptäckts i Pielgrzymowice i Polen, nära gränsen till Tjeckien och i Kazimierza Wielka och Miechów i södra Polen. De hänförs alla av Librado et al. (2021) till Trzciniec-kulturen, förutom ett fynd från Miechów från 1483 fvt som påstås komma från trattbägarkulturen (TRB). Detta är en aning förvånande eftersom trattbägarkulturen i andra källor dateras till omkring 4300–2800 fvt.

Hur som helst var Trzciniec-kulturen en vidareutveckling av tre äldre kulturer, Mierzanowice, Strzyżów och Iwno, alla med kopplingar till snörkeramikkulturen (CWC). Mierzanowice var tydligen en halvnomadisk kultur vid övre och mellersta Vistula med spridning från västra Slovakien, via sydöstra Polen till Volynien i nuvarande västra Ukraina och östra Polen. Keramiken i kulturens senare faser visar inflytande från snörkeramikkulturen. Enligt Juras et al. (2020) var människorna i Mierzanowice-kulturen nära besläktade med människor i snörkeramikkulturen (CWC), klockbägarkulturen, Unetice-kulturen och den efterföljande Trzciniec-kulturen.

Trzciniec-kulturen, som verkar ha varit en fortsättning på tidigare lokala kulturer som Mierzanowice-kulturen, fanns i dagens Polen och västra Ukraina. Man har hittat kurganer (gravhögar) med både kremeringar och jordbegravningar i anslutning till bosättningar från Trzciniec-kulturen.[2] Den var nära besläktad med Komariv-kulturen längre söderut vid mellersta Dnestr (ca 1500–1200 fvt). Från Komariv-kulturen har ett fåtal bosättningar upptäckts. Kulturen, som tros ha uppstått

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Unetice_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Trzciniec_culture

inom snörkeramikkulturens (CWC) kulturkrets är känd för sina gravar. Dessa kan vara stenkammar- eller timmergravar täckta av ett gravröse men flata gravar och kremeringar är också kända. Dekorationer på keramik samt stenringar och dösar runt gravrösena anses tyda på en solkult bland dessa människor. Det finns stora likheter mellan snörkeramikkulturen och Komariv-kulturen när det gäller gravskick, keramik samt metallurgi. Komariv-kulturen förknippas enligt Wikipedia med utvecklingen av senare proto-slaver och traker på Balkan och i Mindre Asien.[1]

DOM2-HÄSTAR I ACEMHÖYUK I ANATOLIEN

Flera hästar med den genetiska DOM2-profilen från 2125 fvt och framåt har hittats vid utgrävningar i Acemhöyük i dagens Turkiet. På platsen låg en assyrisk handelskoloni, karum, under bronsåldern. Acemhöyük, som troligen kallades Purušhanda/Purušhattum eller Ullama vid den här tiden, låg knappt 20 mil sydväst om den stora handelsplatsen Kanesh (Kültepe). Liksom i Kanesh var Acemhöyük uppdelad i en övre stad på en kulle och en lägre nedanför. De äldsta arkeologiska lagren (IV och V) har inte undersökts närmare. Genom utgrävningar av lager III, som dateras till den assyriska periodens handelscentrum, har man bland annat daterat starten på byggnationen av det stora Sarıkaya-palatset till omkring 1790 fvt. I denna byggnad har man bland annat hittat lersigill från dokument som sänts från det gammalassyriska imperiet, stadsstaten Mari och kungen av Karkemish (ca 1800 fvt). Acemhöyük brändes i slutet av denna period och den övre staden var sedan obebodd ända till grekisk eller romersk tid.[2]

Dateringen av den äldsta DOM2-hästen i Acemhöyük till 2125 fvt placerar den till något före tiden före det gammalassyriska imperiet. Assyrierna hade letts av östsemitiska ledare mellan omkring 2500 och 2400 fvt. De hade sedan blivit underkuvade av Sargon av Akkad runt 2400 fvt och hade ingått i det akkadiska imperiet som varade från omkring 2334 fvt till 2154 fvt. Akkad hade börjat sätta upp handelskolonier i Anatolien, något som assyrierna sedan fortsatte med. Redan under den andra halvan av 2000-talet fvt hade hattiska stater med en utvecklad kultur etablerats i centrala Anatolien, till exempel i Hattusa. Mellan omkring 2200 och 2000 fvt var hattier och hurriter i Anatolien viktiga handelspartners till de tidiga assyriska kungarna. Starten på det gammalassyriska imperiet och den dynasti som gjorde Assur till ett centrum för handel och med handelskolonier i Anatolien skedde omkring 2025 genom Puzur-Ashur I och hans efterföljare.[3] Oavsett vilka som egentligen styrde Acemhöyük när de första DOM2-hästrna började användas i handeln från Europa, om det var hattier, hurriter, akkader eller assyrier, är dessa hästars tidiga närvaro där som jag förstå det ett bevis för handelsförbindelser mellan Anatolien och Europa omkring 2125 fvt.

KANSKE SPELADE DOM2-HÄSTAR EN ROLL FÖR UTBREDNINGEN AV ”R1A-GRUPPER” (CWC) OCH GUTIERNAS KRIGSFÖRING

De tidigaste fynden av DOM2-hästar, förfäderna till dagens moderna tamhästar, har alltså genom det arbete som gjorts av Librado et al. (2021) spårats till ett antal av tidiga bronsålderskulturer i Europa och Anatolien. Det verkar klart att det fanns ett upparbetat kontaktnät mellan dessa grupper som möjliggjorde den som det verkar snabba spridningen av dessa hästar. Detta kontaktnät var inte ”den proto-indoeuropeiska kulturens (yamnaya-folkets) mer komplexa handelsnätverk” som enligt den engelska Wikipediasidan påstås ha trängt undan Cucuteni-Trypillia-kulturens mer ”primitiva handelsnätverk” runt 2750 fvt. Idén om den överlägsna och manliga proto-indoeuropeiska yamnaya-kulturens ”massiva invasion” med överlägsna snabba hästar och utplåning av de primitiva kvinnligt orienterade jordbrukskulturerna är en rest av den rasistiska ”ariska” historiesynen som fördes fram av män som Penka och Childe samt av nazisterna under första halvan av 1900-talet. Denna historia kan inte bevisas genom mänskligt DNA, även om man fortfarande gör sitt bästa att upprätthålla de felaktiga slutsatserna från Haak et al. (2015) och andra. Inte heller var de DOM2-

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Komarov_culture
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Acemhöyük
[3] n.wikipedia.org/wiki/Old_Assyrian_Empire

hästar som spreds över världen från omkring 2200 fvt knutna till varken yamnaya-männen eller de indoeuropeiska språken.

Dessa DOM2-hästar kan ha spridits från ett centrum någonstans i dagens Ukraina eftersom de runt 2000 fvt fanns både i ”R1a-grupper” som Sintashta och Potapovka som var avläggare av Fatyanovo som hade spridits från någon snörkeramikgrupp (CWC) i Ukraina som till exempel Mellersta-Dnepr-gruppen, i gamla Cucuteni-Trypillia områden som Gordinesti, i Unetice-kulturen i dagens Tjeckien som hade uppkommit från Nitra-gruppen som var en variant av snörkeramikkulturen (CWC) samt i handelscentra som Acemhöyük i Anatolien. Frågan om dessa hästar spelade någon roll i den som det verkar fläckvisa utbredningen från omkring 2800 fvt av ”R1a-grupper” som kopplas till snörkeramikkulturen (CWC) i bland annat dagens Polen, östra Tyskland och Sverige (s 162). Detta skulle motsägas av fyndet av en helt annan typ av häst från Hohler Stein i dagens Tyskland från 2600-talet fvt som också kopplas till snörkeramikkulturen (CWC). Men som vi såg tidigare var snörkeramik-kulturen ganska diffust definierad och svaret på huruvida DOM2-hästarna var en drivkraft för ”R1a-gruppernas” spridning från snörkeramikkulturen (CWC) i Ukraina till bland annat dagens Polen, östra Tyskland och Sverige kan inte besvaras om man inte gör många fler analyser av förhistoriska hästars DNA från ett mycket större område.

Frågan om DOM2-hästarna också spelade en roll för gutiernas - eller i alla fall den grupp av män med Y-DNA från den ”västliga” Z283-grenen av R1a som jag tror fanns både i ”vana-krigen” i Mesopotamien och i Sverige (s 260) - framgångar i krigen med Akkad och deras maktinnehav i delar av Sumer kan inte heller besvaras om man inte får tillgång till undersökningar av förhistoriskt DNA från hästar i det område i Främre Orienten där gutierna fanns omkring 2100 fvt. Jag tror dock personligen att det är mycket möjligt att det var just hästarna som gav gutierna deras fördel även om det inte verkar finnas några historiska eller arkeologiska data som talar för det. För detta talar att:

1. Gutierna, eller i alla fall vissa stammar inom denna grupp, hade sitt ursprung i R1a-grupper i Ukraina vilket jag anser visas genom spridningen av undergrupper av R1a-Z283 i både förhistoriska snörkeramik-grupper i Europa, i dagens befolkningar i till exempel Ryssland och Ukraina samt den nutida förekomsten av undergrupper av R1a-Y17491 i ”syster-grupper” i både Sverige och Främre Orienten. Detta antagande stöds av berättelserna om asagudar, vanakriget och adoptionen av (sumeriska) vanagudar i den fornnordiska muntliga traditionen som visserligen nedtecknades 3000 år efter händelserna men som också finns i motsvarande sumeriska berättelser om kriget mot gutierna och deras gudar asag.

2. R1a-grupper var involverade i det handelsnätverk för koppar och brons som använde DOM2-hästar från Volga i öst till Gordinesti och Holubice i väst liksom i Acemhöyük i Anatolien från åtminstone 2125 fvt, alltså vid samma tid som gutierna som tog makten i delar av Sumer omkring 2150 fvt. Detta handelsnätverk anknöt, i alla fall via Anatolien, till hurriternas handelsnätverk i norra Mesopotamien. Hurriterna i öst skulle rent teoretiskt ha kunnat använt sig av beridna legotrupper från ”R1a-området” i Ukraina för att försöka freda sig mot Akkad, gutiernas huvudstad Arrapha låg inom ett område med hurritiska befolkningsgrupper.

3. En indikation på att R1a-grupper och gutierna kan ha använt ridhästar är ett arkeologiskt fynd från området vid Dnepr och Don, alltså inom ” R1a-området” i Ukraina, av hästar från omkring 3000 fvt med nötningar på tänderna som skulle överensstämma att man hade använt bett och träns för att kontrollera dem.[1]

3. Gutierna gjorde från början av 2100-talet fvt enligt Wikipedia snabba överraskningsanfall som akkaderna och sumererna inte kunde freda sig mot och drog sig lika snabbt tillbaka. Det sägs inte att de använde sig av hästar för ridning eller för att bära bördor, men det är väl inte alls otroligt att de använde sig av de lydiga och tåliga DOM2-hästarna för sina överraskningsräder. Det behövs alltså mer forskning beträffande DOM2-hästarnas tidigaste uppkomst för att man skall kunna

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Equestrianism

bevisa eller avfärda hypoteserna om att de användes av ”R1a-grupper” i Ukraina och spelade en roll i byteshandel och utbredning av sådana grupper till bland annat områden i dagens Polen, Tyskland, Baltikum och Sverige. Samma sak gäller för mina teorier om gutiernas användning av DOM2-hästar för ridning och/eller klövjetransporter i samband med deras räder mot akkader och sumerer.

Jag har som jag skrev tidigare varit extremt besviken på vetenskapssamhällets okritiska (eller möjligtvis rent politiska) massiva propaganda för den indoeuropeiska (ariska) kurgan/stäpp-teorin” där starka bronsåldersmän på snabba hästar” under ett mycket kort skede skulle ha erövrat hela Europa och ersatt alla befintliga män och deras Y-DNA med sina egna överlägsna gener och samtidigt ersatt alla tidigare språk med sitt eget indoeuropeiska språk (s 192). Rapporten från Librado et al. (2021) har gett en välbehövlig dödsstöt åt i alla fall en del av denna teori genom att avvisa hästarnas roll i utbredningen av de indoeuropeiska språken i Europa.

Visserligen hade forskarna Librado et al. tydligen som mål att bevisa kurgan/stäpp-teorin där de överlägsna indoeuropéernas segertåg i Europa kopplas till deras lika överlägsna hästar. I en artikel från Leidens universitet skriver man att forskarna, i alla fall delvis, har kunnat motbevisa en viktig arkeologisk och lingvistisk hypotes som har fört fram tamhästarna som en av orsakerna till spridningen av de indoeuropeiska språken i Europa. Men Gus Kroonen, en av lingvisterna som deltog i arbetet med forskningen om DOM2-hästarna, erkänner i artikeln att resultat av arbetet kom som en överraskning även for honom själv. I ett citat säger han att han ”i hemlighet misstänkte att domesticeringen av hästar skulle ha spelat någons slags roll (i den snabba och framgångsrika spridningen av de indoeuropeiska språken i Europa) och när detta inte visade sig stämma kändes det som en antiklimax. Men å andra sidan kan vi nu börja söka efter de rätta orsakerna. Vi vet säkert att indoeuropéerna visade sig mycket plötsligt men denna förändring var sannolikt inte kopplad till en transportrevolution utan snarare i ändringar i livsstil så som uppkomsten av pastoralism (herdekultur).”[1]

Forskarna hade alltså satt upp en hypotes som byggde på Childes och Gimbutas gamla kurganteori om att de indoeuropeiska språken hade kommit till Europa med beridna erövrare som hade med sig tamhästarna. Detta är en teori som har fått ett oerhört starkt uppsving genom rapporterna om yamnaya-folkets Y-DNA från 2015 som omedelbart kopplades till kurgan/stäpp-teorin om den ”massiva invasionen/migrationen” av herdar från stäppen i öst på snabba hästar som talade det indoeuropeiska urspråket. Men, till forskarnas egen förvåning, visade forskningen alltså att tamhästarna hade kommit till Europa flera hundra år efter ”den massiva invasionen/migrationen av herdar från stäppen i öst” och med dem den tänkta ankomsten av de indoeuropeiska språken.

Men trots att detta forskningsområde är mycket ungt, rapporten från Librado et al. om fynden av tidiga DOM2-hästars DNA har just publicerat när detta skrivs nu hösten 2021, visar det ändå att det vetenskapliga angreppssättet fungerar. Forskarnas hypotes om sambandet mellan de första tamhästana i Europa och den plötsliga ankomsten av de indoeuropeiska språken motbevisades och resultatet publicerades, detta är ett lika viktigt resultat som om man hade lyckats bevisa sin hypotes. Det vetenskapliga angreppsättet har på så sätt visat sin styrka genom att man har satt upp en hypotes och kunnat motbevisa den, även om forskarna själva från början trodde på hypotesen. Nästa steg, som man tydligen inte har varit mogna att ta, är dock att börja utmana kärnan i kurgan/stäpphypotesen om de nomadiska herdarna från stäppen som krigiska erövrare, ursprunget för de indoeuropeiska språken i Europa och en viktig källa till det genetiska och kulturella arvet hos alla ”indoeuropéer”.

[1] https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2021/09/genetics-shows-that-indo-european-did-not-arrive-in-europe-on-horseback

TAMHÄSTARNA FÖRÄNDRADE MAKTFÖRHÅLLANDEN OCH KRIGFÖRING I FRÄMRE ORIENTEN

Hurriterna, Yamhad, Qatna m.fl. ca 1750 fvt. Källa: Wikipedia.[1]

HURRITERNA I URKESH HADE TAMHÄSTAR (CA 2200 FVT) (SUBARTU OCH NAGAR)

Urkesh/Urkish (dagens Tell Mozan) hade grundats på 3000-talet och låg vid Khabur-flodens övre lopp i ett område där hurriter var den dominerande folkgruppen. Vid arkeologiska utgrävningar har man hittat ett stort tempel- och palatsområde som hade grundlagts under tidig dynastisk tid (ED III, ca 2600–2350 fvt). Under 2200-talet var Urkesh centrum i en hurritisk stadsstat och man var allierade med det akkadiska riket genom en giftermålsallians under den akkadiskt regenten Naram-Sins tid (d. ca 2218 fvt). I början av 1000-talet fvt kom kungen av Urkesh att bli vasall till Mari men enligt arkiven i Mari gjorde tydligen invånarna i staden starkt motstånd mot Maris överhöghet. Omkring 1500 fvt var staden med sitt stora tempel ett viktigt religiöst centrum i det hurritiska Mitanni-riket. Staden verkar i stort sett ha övergivits omkring 1350 fvt men man vet inte orsaken till detta. Utgrävningarna på platsen har varit stoppade sedan 2011 på grund av det syriska inbördeskriget och har skyddats av kurdiska trupper och en grupp lokala arbetare.[2]

I en rapport från arkeologiska utgrävningar av den hurritiska staden Urkesh (Tell Mozan) från 1998, ”The Equids of Urkesh: What the Figurines Say”, beskrev Rick Hauser hur man hade hittat flera hundra lerfiguriner och fragment av figuriner som daterats till omkring 2200 fvt i stadens kungliga palats. Bland dessa fanns både människoliknande figuriner och avbildningar av olika djur som kor, getter, får, hundar och hästdjur. Hauser beskrev hur man hade försökt klassificera de olika fynden av avbildade hästdjur och bland annat funnit avbildningar av domesticerade åsnor och domesticerade hästar med betsel på huvudet.[3]

Detta skulle visa att hurriterna hade använt sig av tamhästar redan omkring 2200 fvt men det går förstås inte att avgöra om dessa hästar var DOM2-hästar eller inte. Något som talar för att det skulle kunna ha varit DOM2-hästar är det faktum att man enligt Librado et al. har hittat rester av en DOM2-häst i Acemhöyük i dagens Turkiet som dateras till ca 2125 fvt, alltså något senare än hästfigurinerna i Urkesh. Hurriterna var kända som handelsmän och de fanns spridda i bland annat Hattusa och Kizzuwatna i Anatolien, Yamhad i dagens Syrien liksom i norra Mesopotamien. På så

[1] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Yamhad_and_Vassals.png
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Urkesh
[3] https://www.academia.edu/775225/The_Equids_of_Urkesh_What_the_Figurines_Say

sätt påverkade de kulturen och religionen bland hattier i Hattusa, indoeuropeisk-talande luwier i Kizzuwatna och västsemitiska amoriter i Yamhad, samtidigt som de själva var påverkade av kulturen i Sumer och Akkad i södra Mesopotamien. De kunde dessutom ha kommit i tidig kontakt med DOM2-hästar från området norr om Svarta havet eftersom dessa hästar uppenbarligen användes i handelsförbindelser mellan olika bronsålderskulturer i både Europa och Anatolien. DOM2-hästarna kunde i så fall också ha kommit till hurriterna i norra Mesopotamien från området norr om Svarta havet, antingen via Anatolien och/eller via handelsvägar genom Kaukasien.

HÄSTDJUR SOM HELIGA OFFERDJUR I FRÄMRE ORIENTEN

I en akademisk rapport av Minna Silver (Lönnkvist) från 2014 med titeln ” “Equid burials in archaeological contexts” in The Amorite, Hurrian and Hyksos cultural Intercourse” beskrevs rituella offer och begravningar av hästdjur som åsnor och onager (halvåsnor) i olika kulturer i Främre Orienten. [1] Enligt henne har man hittat de första bevisen för sådana begravningar i en gravhög i dagens Kuwait på Arabiska halvön som dateras till 5000- eller 4000-talet fvt. Platsen kopplas till den sumeriska Ubaid-kulturen.

I Mesopotamien har man enligt Silver (2014) hittat gravar med vagnar och hästdjur från den tidiga bronsåldern (tidig dynastisk tid) i bland annat Ur och Kish. Vagnarna i vagngravar i Ur drogs antingen av oxar eller åsnor. Bevis för offer av och gravar med hästdjur har också hittats från Ur III-perioden (ca 2100 fvt). I Egypten har man hittat gravar med åsnor från fördynastisk och tidig dynastisk tid (från omkring 3000 fvt) och i Israel från tidig bronsålder, vilket tydligen hade att göra med starka kulturella band mellan dessa två områden.

I Syrien och övre Mesopotamien har man också hittat spår av att åsnor använts som offerdjur, men med början något senare än i Egypten. I Nagar (Tell Brak) har man funnit rituella begravningar av en hund och sex tamåsnor från cirka 2580 fvt och fortsatta fynd finns fram till den akkadiska perioden ca 2200 fvt. Genom fynd av texter från Ebla har man sett att folket där köpte dyrbara åsnedjur från Nagar (Tell Brak) som användes för att dra vagnar. Både Nagar och Nabada (Tell Beidar) i samma område vid övre Khabur-floden var enligt Silver (2014) berömda för sina åsnedjur. I gravar i Umm el-Marra mellan Ebla och Eufrat har man hittat ett flertal åsne-onager-hybrider i högstatusgravar från ca 2500–2200 fvt. Platsen tillhörde sannolikt kungariket Tuba som var allierat med Ebla men också hade anknytning till Yamhad med centrum i dagens Aleppo.

HURRITISK BÖN OM VÄLGÅNG FÖR HÄSTARNA HOS LUWIERNA I KUZZUWATNA OCH I THEBE I EGYPTEN

Människor i området vid Khabur-floden hade varit berömda för avel av åsnedjur redan vid mitten av 2000-taler fvt och offer av sådana djur förekom i hela Främre Orienten. Hurriternas kärnområde fanns vid Khabur-floden och man har alltså hittat bevis för tamhästar i form av lerfiguriner i den hurritiska staden Urkesh från omkring 2200 fvt. Lerfigurinerna kan som jag ser det ha varit ett symboliskt offer av hästar till gudar/gudinnor och en ersättning för de tidigare konkreta offren av åsnor. Ett annat tecken på att hurriterna var tidiga med att använda tamhästar är som jag ser det en bön på hettitiska som återfunnits i en hurritisk-luwisk-hettitisk text med anknytning till hästar. Bönen återges i en rapport av Vyacheslav Vs. Ivanov med titeln ”Horse Symbols and the Name of the Horse in Hurrian” från 1998.[2] Rapporten gavs ut i samma samlingsrapport som Rick Hausers rapport om figurinerna i Urkesh ovan.

Bönen, som åtföljdes av ett offer till den gudinna eller de gudinnor som anropades, har återfunnits i en text från hettiternas rike, alltså från en tid när tamhästarna redan var vitt spridda i Främre Orienten. Men det faktum att den utsägs på det hurritiska språket måste som jag ser det tyda på att hurriterna hade en äldre tradition av hästskötsel. Ivanov anser att bönen kan ha kommit till

[1] https://www.academia.edu/26442318/Equid_Burials_in_Archaeological_Contexts_in_the_Amorite_Hurrian_and_Hyksos_Cultural_Intercourse
[2] http://urkesh.org/attach/UMS3/Chapter9.pdf

hettiterna från det hurritiska Mitanniriket. Men eftersom delar av den sägs fram på luwiska kan den kanske mer sannolikt ha kommit till hettiterna från ett hurritiskt-luwiskt område som Kizzuwatna. I en engelska översättning från Ivanov (1998) lyder den hurritiska bönen till Pirinkar och Shaushka (hurriternas Ishtar/Inanna):

> *"In the house of the coachmen [...] = in the stable I am delivering a prayer accompanied with sacrifices. And I am addressing Pir[inka]r (and) [(Hurrian) Ishtar (=Shaushka)]. And I am [speaking in] Hurrian [in the following way]: 'Pirinkar (and) (Hurrian) Isht[ar] (=Shaushka)! [make] the horses prosp[erous!].' 'And in Luwian I [am speaking] in the follow[ing way]: for the prosperity of the horses apply yourselves!'"*

I bönen anropas alltså Pirinkar/Pirinkir som var en gudinna med koppling till hästar och stallet och som också har återfunnits i andra textfynd som hurritiska texter från hattiernas och senare hettiternas huvudstad Hattusa. Där identifierades Pirinkar/Pirinkir med den stora lejoninnan som var en av den mesopotamiska Inanna (Ishtars) symboler. Lejonet var också viktigt i kulten i Urkesh och trots att man inte har lyckats knyta det till någon speciell gudom där kan man kanske ana att lejonet symboliserade den hurritiska Shaushka som var en version av Inanna, som också hade smält samman med den semitiska Ishtar i till exempel Nineve. Ursprungligen var gudinnan som skulle beskydda hästarna och ge dem många avkommor Pirinkar, som var densamma som den hurritiska Ishtar, alltså Shaushka, men hos hettiterna flera hundra år senare hade Shaushka och Pirinkar blivit två separata gudinnor. Ett annat exempel på Pirinkar är möjligtvis gudinnan PIRIG.GAL, den stora lejoninnan (Inanna/Ishtar) som nämns på en inskription på en lejonstaty som kungen Tish-atal i Urkesh tillägnade det tempel som han lät bygga. I hans inskription, som är det tidigaste exemplet på hurritisk text, har enligt Laroche som Ivanov refererar till gudanamnet felaktigt översatts till Nergal (make till dödsrikets härskarinna Ereshkigal) i stället för Pirinkar, den stora lejoninnan (gudinnan Inanna/Ishtar som var kopplad till kärlek och fortplantning för både människor och djur.

I bönen ovan för hästarnas välstånd finns det hurritiska ordet ”iššiuyanaša” som ungefär betyder ”för hästarna” (med meningen ”ge välstånd för hästarna”). Den hurritiska ordstammen för ”häst” var ”iššiy” eller ”ešši” men det är svårt att veta hur det uttalades eftersom man använde akkadiska logogram för att skriva det hurritiska språket. Lingvisterna har naturligtvis funderat över varifrån det hurritiska ordet för ”häst” kom och många har trott att det var ett lån från någon indoeuropeisk satem-dialekt som till exempel indoiranska som anses härstamma från sanskrit, språket i de indiska Vedatexterna. Numera verkar bilden enligt Ivanov (1998) vara mer komplex, det kan ha funnits samband mellan orden för tamhäst i nordkaukasiska, hurritiska, semitiska och indo-europeiska språk men exakt hur dessa samband såg ut är svårt att avgöra. Ord för häst var enligt honom på gammalindiska (vediska) áśva, på asvestiska aspa, indoeuropeiska (ariska) i Mitanni aššu, luwiska aššuwa, lykiska esbe, gammal-litauiska ášvá/ešvá. Alla dessa ord för häst ser för en oinvigd ganska lika ut och de liknar dessutom det hurritiska ”ešši”. Men det är som sagt svårt att säga i vilken riktning låneorden har gått.

Enligt en uppgift som skall ha hämtats från en bok av Arielle P. Kozloff med titeln ”Amenhotep III: Egypt's Radiant Pharaoh” (2012) skall man ha hittat en inskrift på ett altare i Thebe i Egypten som dateras till Amehotep III (r. ca 1391-1353 fvt) som innehåller samma hurritiska bön till Pirinkar och den hurritiska Ishtar (Shaushka) som den översatta hettitiska versionen ovan.

> *On the tenth day, at the moment of the last watch of the night … in the stable I make a libation and I invoke the gods Pirinkar and Ishtar. In Hurrian I pronounce these words: "For the horses … O Pirinkar and Ishtar." And in Luwian I pronounce the words, "For the horses! May all go well."*[1]

YAMHAD (CA 1810–1517 FVT) - AMORITISKT-HURRITSKT RIKE MED HUVUDSTAD I HALAB (HADADS STAD)

Yamhad var ett blandat amoritiskt-hurritiskt kungadöme i norra Syrien vars huvudstad var Halab, dagens Aleppo. Eftersom Halab aldrig övergavs under sin långa historia, och den moderna staden

[1] https://luwianstudies.org/who-are-the-luwians/

Aleppo är byggd ovanpå dess ruiner, har mycket litet kunnat undersökas arkeologiskt. Det mesta av kunskapen om Yamhad kommer därför från skrivtavlor som återfunnits i den amoritiska staden Alalakh i dagens Turkiet och i stadsstaten Mari vid Eufrat. Kungariket Yamhad skall ha uppstått mot slutet av 1800-talet fvt och namnet kan ha härstammat från namnet på amoritiska stammar, kanske Banu-yamin (kanske Benjamins stam i Bibeln). Riket var redan från starten utsatt för aggressioner från Mari och Qatna som låg söder om Yamhad samt från Assyrien i öst. Den amoritiske kungen Yarim-Lim I (r. ca 1780–1764 fvt) stärkte Yamhads makt, han ingick en allians med Hammurabi av Babylonien mot Assyrien och bildade en giftermålsallians med Mari genom att hans dotter fick gifta sig med kungen av Mari. Yarim-Lim I fick titeln storkonung och vid mitten av 1700-talet fvt kontrollerade riket Yamhad det mesta av norra Syren, antingen direkt eller genom att göra stadsstater som Mamma i norr samt Ebla och Ugarit till vasallstater. Senare utvidgades rikets gräns genom stadsstaten Maris fall till att även omfatta den övre delen av Kahburfloden med Assyriens forna huvudstad Shubat-Enlil. Yamhad dominerade norra, nordvästra och nordöstra Syrien under omkring 150 år och hade också inflytande över små hurritiska kungadömen i Mesopotamien, på gränsen mot Elam. Yamhads befolkning var övervägande amoriter med en typisk syrisk bronsålderskultur men det fanns också en betydande hurritisk befolkning som bidrog med sin egen kultur

Yamhad kontrollerade ett stort handelsnätverk genom att vara en port mellan den östra iranska platån i öst och det egeiska området i väst och ekonomin byggde på handel med den iranska platån, Mesopotamien, Cypern och Anatolien. Staden Emar var porten mot Eufrat och Alalakh porten mot Medelhavet. Den allians som Yarim-Lim I hade skapat med Babylonien var oerhört viktig för stadens välstånd eftersom den säkrade handeln med Mesopotamien. På motsvarande sätt gav alliansen med Mari skydd för de handelskaravaner som färdades mellan Persiska viken och Anatolien. Staden Emar drog till sig många babyloniska handelsmän som bosatte sig i staden och bland annat gav babyloniska avtryck på den lokala skrivkonsten.

I Yamhad dyrkade man de traditionella nordvästsemitiska gudarna och huvudstaden Halab var en helig stad och centrum för kulten av stormguden Hadad som sågs som den viktigaste guden i norra Syrien. Staden Halab fanns omnämnd som Halam, en vasall till stadsstaten Ebla, redan i mitten av 2000-talet fvt och var känd som ”Hadads stad”. Hadad dyrkades i templet där åtminstone fram till 800-talet fvt. Folket i Yamhad praktiserade enligt Wikipedia den amoritiska religionen. Dagon (Dagan) sågs som gudarnas fader och Hadad var den främste guden som regerade över gudarnas panteon. Alla fördrag gjordes i Hadads namn. Genom att det hurritiska inflytandet ökade kom också vissa hurritiska gudar att ta plats i Yamhads gudavärld. Hebat, som var gemål till hurriternas huvudgud Teshhub, blev därför knuten till Hadad i Yamhad. Senare förenade hurriterna Hadad med Teshub i form av stormguden Teshub av Halab. Förutom statsguden hade kungarna i Yamhad sina egna huvudgudar och månguden Sin var huvudgud för ett par av kungarna. Även om religionen i Yamhad sägs ha varit västsemitisk var synkretism som det verkar mer eller mindre normaltillståndet i Främre Orienten. Staden Eblas fyra portar var till exempel helgade till de västsemitiska/kananeiska gudarna Hadad, Dagan, Rasap/Resheph samt den sumeriske solguden Utu.

Kungariket Yamhad försvagades så småningom av interna maktkamper och återkommande attacker från hettiterna och Yamhads kung miste titeln storkonung. Halab härjades av hettiternas kung Mursili I omkring 1600 fvt. Halab återuppbyggdes och Yamhad återhämtade sig men i stället började Mitanni-riket anfalla delar av riket och Yamhad införlivades slutligen runt 1524 fvt i det hurritiska Mitanni-riket.[1]

QATNA – AMORITISKT RIKE (CA 2000 FVT – 1300 FVT)

Qatna var en forntida stad knappt två mil norr om dagens Homs i Syrien. Platsen befolkades omkring 2800 fvt och växte gradvis under 2000-talet fvt. Omkring 2000 fvt blev den huvudstad i ett amoritiskt kungarike som kom att kontrollera stora delar av centrala och södra Levanten.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Yamhad

Stadsstaten hade goda förbindelser med Mari men låg ofta i konflikt med Yamhad som var dess granne i norr. Under 1400-talet fvt miste Qatna sitt herravälde och kom under Mitanni-rikets kontroll, en större grupp hurriter flyttade in och påverkade också det skrivna akkadiska språket i staden. Därefter kontrollerades staden växelvis av Mitanni och Egypten innan den intogs och plundrades av hettiterna på 1300-talet fvt varefter staden övergavs på 1200-talet fvt.[1]

Under sin långa historia befolkades staden Qatna av olika folkgrupper men kungariket Qatna anses ha grundats av västsemitiska amoriter. Hurritiska grupper skall ha funnits i staden på 1400-talet fvt. I Qatna fanns skickliga hantverkare med en egen distinkt konstnärlig stil. Genom sin geografiska placering i mitten av Främre Orientens handelsnätverk blev staden rik och dess välmående byggde också på rika jordbruksområden i den närliggande regionen som kunde försörja en stor befolkning. Det kungliga palatset i Qatna som byggdes omkring 1600 fvt var det största i Levanten vid denna tid. Det byggdes också flera andra stora palats/tempel i närheten av det kungliga palatset.

Under sin storhetstid sträckte sig kungariket Qatna från övre Orontes-floden till Kadesh i väst och till Palmyra i öst. I söder låg Hazor som var en vasall till Qatna liksom också olika städer i Bekaadalen i dagens Libanon. Yamhads dominans över handelsrutter i området gjorde dock att Qatnas handelsled genom Palmyra till Mari miste sin betydelse och därigenom blev stadens ekonomi lidande. Det faktum att Hammurabi av Babylonien förstörde Mari cirka 1761 fvt och Yamhad invaderade Qatna under det sena 1600-talet fvt gjorde att stadens till slut miste sin maktställning och i stället uppstod ett flertal mindre oberoende stater i området. Qatna blev en vasall till det hurritiska Mitanni-riket under 1500-talet fvt. Den hettitiske kungen Suppiluliuma I (r. ca 1350–1319 fvt) genomförde flera militära kampanjer mot Mitanni-rikets områden väster om Eufrat och Qatna hamnade inom hettiternas maktsfär. Mitanni invaderade Qatna som hämnd cirka 1340 fvt och brände det kungliga palatset. Hettiterna verkar sedan ha invaderat och plundrat staden igen, bränt tempel där och deporterat delar av befolkningen varefter staden var obebodd i trehundra år. Platsen återbefolkades på 900-talet fvt och blev så småningom ett centrum för först det syrisk-hettitiska kungariket Palistin och senare kungariket Hamath. Staden Qatna förstördes sedan av assyrierna 720 fvt och slutade existera.

Qatna verkar ha haft en inhemsk förfäderskult men det finns också bevis för dyrkan av olika gudar. Gudinnan Belet-Ekallim (palatsets härskarinna), som var en variant av den sumeriska Ninegal, var stadens huvudgud.

HYKSOS (CA 1650–1550 FVT) – FRÄMMANDE KUNGAR I EGYPTEN SOM DYRKADE BAAL ZEPHON

Hyksos är det moderna namnet på en främmande folkgrupp som regerade i norra (nedre) Egypten omkring 1650–1550 fvt med Avaris vid Nilen som huvudstad. Benämningen hyksos kommer av det egyptiska ”hekau khasut”, ”kungar från främmande land”. De bildade den femtonde dynastin och var samtida med de sextonde och sjuttonde dynastierna som regerade den andra halvan av Egypten från Thebe. Enligt den egyptiske historikern Manetho som var verksam på 200-talet fvt var hyksos sannolikt västsemiter från Levanten och han påstod att de invaderade Egypten och förtryckte egyptierna. Hyksos har väckt intresse eftersom forskare från mitten av 1900-talet har tyckt sig se en överensstämmelse mellan hyksos invasion, maktinnehav och senare fördrivande från Egypten och berättelsen i Bibeln om israeliternas vistelse i Egypten och flykten därifrån via Röda havet. Under det tidiga 1900-talet föreslog man att hyksos hade varit indoeuropéer som, enligt den generella teorin om indoeuropéernas (ariernas) påstådda rasmässiga överhöghet och vana att bilda ett aristokratiskt överskikt som regerade över infödda (underlägsna) folkgrupper, hade invaderat Egypten med sina hästdragna stridsvagnar och överlägsna bronsvapen och tagit makten där. Denna teori, liksom teorin att hyksos skulle ha varit hurriter, har numera övergetts för en teori som förts fram av den österrikiske arkeologen Manfred Bietak. Han har hittat stora likheter mellan det man kunnat utröna om hyksos arkitektur, keramik, begravningsseder och religiösa traditioner, och det

[1] Hämta fakta från: https://en.wikipedia.org/wiki/Qatna

arkeologer har upptäckt genom undersökningar i områden runt Byblos, Ugarit, Alalakh och Tell Brak (Nagar). Hyksos skulle alltså enligt denna teori ha varit en grupp med rötterna någonstans i trakten av dagens Syrien och Libanon, alltså mellersta och norra Levanten.[1]

För detta talar också det faktum att Kanaan och Syrien, området från Negev-öknen i söder till Orontes-floden i norr, kallades Retjenu i det gamla Egypten och att hyksos också kallades Retjenu. Den första kända användningen av ordet ”retjenu” kommer från en stele från tiden för farao Senusret III (r. ca 1878–1839 fvt) där man beskriver en militär kampanj till Levanten där man skall ha besegrat främmande länder som Sekem och ”de fördömda Retenju”. Faro Kamose (ca 1580–1550 fvt) omnämnde på en stele Apepi, som var kung för Hyksos, som “hövding för Retjenu” vilket skulle innebära att hyksos hade en bakgrund från Levanten.

Målning (ca 1890 fvt) med texten ”aamu” (västasiater) och ledaren ”Abisha Hyksos”. Källa: Wikipedia.

Uppfattningen att hyksos införde hästar, tvåhjuliga stridsvagnar och nya överlägsna vapen till Egypten verkar ha varit en del i tron på att indoeuropéerna skulle ha varit speciellt framstående bronsålderskrigare som hade erövrat världen med sina snabba hästar och stridsvagnar. Numera vet man att hyksos inte var indoeuropéer och de verkar inte heller ha kommit som en invasionsarmé med hästar och stridsvagnar. Folk från Levanten verkar ha kommit till Egypten långt före hyksos kungarike i Avaris på 1600-talet fvt, man har till exempel hittat skarabéer med ordet ”Retjenu” som dateras till tolfte dynastin (ca 1991–1802 fvt). Bilden ovan från cirka 1890 fvt visar hyksos med packåsnor men utan hästar. Hyksos maktövertagande i Avaris föregicks av en period av nedgång i Egypten och periodens beskrevs senare som kaosartad. Även om det kanske inte var riktigt så oroligt i verkligheten var situationen tydligen mycket instabil och många olika regenter med korta regeringstider avlöste varandra utan att lämna några direkta historiska spår efter sig. I södra Egypten drog man tillbaka sina militära styrkor och garnisonerna togs över av det nubiska riket Kush. Och längst i norr tog alltså hyksos från Retjenu i Levanten makten under den här tiden.

HYKSOS DYRKADE BAAL ZEPHON

Skarabé från hyksos tid med guden Baal Zephon som en farao. Källa: Wikipedia.

Templen i Avaris byggdes i både egyptisk och levantinsk stil. Tvärt emot vad som senare påstods verkar hyksos ha vördat egyptiska gudar som Ra, Hathor och så vidare. Deras huvudgud verkar dock ha varit den syrisk-kananeiska stormguden Baal Zephon som förbands med den egyptiske guden Set under deras tid i Egypten. Baal betydde ”Herren” och Baal Zephon var guden på berget Zephon. Berget Zephon kallades Sapanu på akkadiska, ugaritiska och feniciska, bland dess nutida namn finns Jebel Aqra, Kasion och Kel. Det ligger vid Orontes-flodens mynning strax söder om den syrisk-turkiska gränsen. Berget reser sig från en smal kustslätt, det drar ofta till sig åskstormar och är ett riktmärke för sjöfarten. På berget finns en enorm ruinhög som är omkring 8 meter djup men där bara den översta delen på 1.8 meter har grävts ut. Man nådde ner till lämningar från hellenistisk tid innan utgrävningsplatsen stängdes på grund av att den ligger i en militär zon.

Berget har en mycket lång historia som ett heligt berg, det kallades Hazzi av hurriterna och sågs som boning för deras stormgud Teshub. Hettiterna firade Teshubs seger över havet i Sången om Kumarbi som återfunnits i deras huvudstad Hattusa men de dyrkade också berget som en gudomlig

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Hyksos

garant för deras fördrag och avtal. I Ugarit, som låg cirka 3 mil från berget, har man hittat texter som visar att berget sågs som hem för Baal Zephon och hans syster gudinnan Anat. Baal- Zephon dyrkades vida omkring och han identifierades förutom med Teshub även med Hadad. Förutom att vara hem för Baal Zephon och Anat ansåg man ibland att berget Zephon (Sapon) var alla gudars hem, på så sätt var det bland annat en föregångare till den grekiska Olympen, hemmet för alla de grekiska gudarna på berget Olympos. Genom sin viktiga position i norra Kanaan fick Zephon ge namn åt riktningen norr och berget nämns också i Jesaja 14:13 som ”gudaberget längst uppe i norr”.[1]

Berget var heligt i tusentals år och kungar och kejsare klättrade upp dit för att offra till gudarna. Seleukos I (r. 312–281 fvt) reste dit för att få ledning av Zeus inför grundandet av staden Seleukia vid Tigris som blev det seleukidiska rikets nya huvudstad. Mynt som präglades där så sent som under första århundradet fvt visade fortfarande upp den store vädergudens blixt. Kejsarna Trajanus och Hadrianus klättrade upp på berget Zephon (Kasios) på 100-talet vt och offrade och det gjorde även den sista ”hedniska” romerska kejsaren Julianus på våren 363 vt. Att hyksos förknippades med guden Baal Zephon måste ha inneburit att de hade sitt ursprung bland de stammar och folk som dyrkade den store åskguden i norra Levanten.

HYKSOS DREVS UT FRÅN EGYPTEN (CA 1550 FVT)

Hyksos regerade alltså i den norra (nedre) delen av Egypten under omkring 100 år från sin huvudstad Avaris i Nilens delta men samtidigt fanns andra inhemska dynastier som hade makten längre söderut i övre Egypten. Under Kamoses tid som farao i över Egypten inleddes en kampanj mot mellersta och nedre Egypten men man lyckades inte inta hyksos huvudstad Avaris. Efter Kamoses död blev Ahmose I farao i Thebe (r. ca 1550–1525 fvt). Han grundade den 18:e dynastin och återupptog kriget mot hyksos. I en gravskrift berättas det om hur egyptierna gjorde flera anfall mot Avaris innan man intog staden. Farao Ahmose skall ha åkt i en stridsvagn dragen av hästar och detta är det första omnämnandet av stridsvagnar i Egyptens historia. Efter Avaris fall jagades de ut från Egypten av faraos armé som förföljde dem genom Sinai-öknen och in i södra Levanten. Resultatet av Ahmoses krig mot hyksos blev ett åter enat Egypten.

Hästdragna stridsvagnar hade alltså kommit till Egypten omkring 1550 fvt när hyksos jagades ut därifrån av farao Ahmose I. Stridshästar och stridsvagnar verkar ha blivit vanligare i Levanten under de kommande hundra åren. På en egyptisk målning från cirka 1450 fvt kan man se hur ”Retjenus hövdingar” kommer från Syrien med tributer till Thutmosis III (r. ca 1479–1425 fvt) bestående av bland annat en stridshäst och en tvåhjulig stridsvagn. Retjenu var alltså det namn som också användes för hyksos.

Syrier beskrivna som “Retjenus hövdingar” kommer med tributer till Thutmosis III (ca 1450 fvt). Källa: Wikipedia.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Jebel_Aqra

HETTITERNAS RIKE I ANATOLIEN (CA 1600–1200 FVT)

Hettiternas imperium, grön linje visar rikets största utsträckning (ca 1350–1300 fvt). Källa: Wikipedia.[1]

Under mellersta bronsåldern (ca 2500–2000 fvt) skapade hattierna ett rike, Hatti, med huvudstad i Hattusa och med urbana centra som Kanesh. Förutom landet Hatti förenades med tiden olika stadsstater i Anatolien till ett antal riken som Kizzuwatna och Ishuwa i sydöstra Anatolien och Arzawa i västra Anatolien. Genom fynd i Knossos på Kreta har man sett att kulturerna i Anatolien influerade den minoiska kulturen på Kreta under den mellersta bronsåldern. Folket i Kizzuwatna, luwierna, talade ett indoeuropeiskt språk men där fanns också en betydande andel hurriter. En annan grupp som talade ett indoeuropeiskt anatoliskt språk i samma område var de som numera kallas hettiter på grund av att arkeologerna vid upptäckten av dem på 1800-talet identifierade dem med de hettiter som omtalas i Bibeln som boende i området vid Hebron sydväst om Jerusalem i Kanaan. Det stämmer alltså inte alls med de anatoliska hettiternas hemvist och de kallade själva sitt språk ungefär för ”nesa-språket” från namnet på staden Kanesh som de tog makten i. Efter att ha tagit makten i Hattusa från hattierna tog de också över namnet Hattusa för sitt eget kungarike. Men den gamla felaktiga beteckningen ”hettiter” har bitit sig fast.

Enligt den engelska sidan på Wikipedia är det “allmänt” ansett att hettiternas förfäder kom till Anatolien någon gång före 2000 fvt eftersom man vet att deras språk som var ett indoeuropeiskt språk användes i Anatolien mellan 1900 och 1100-talet fvt. Under mer än hundra år har vetenskapsmän spekulerat i att yamnaya-folket på den Pontisk-kaspiska stäppen talade ett mycket tidigt indoeuropeiskt språk men man har inte närmare lyckats bestämma hettiternas urhem. På Wikipedia fastslår man dock att hettiterna, på samma sätt som andra indoeuropéer i andra områden, etablerade sig som ett regerande överskikt över de inhemska hattierna och hurriterna som fanns där tidigare, antingen genom att erövra dem genom krig eller genom en gradvis assimilering av dem.[2]

Om man läser vidare på Wikipediasidan om hettiterna verkar de ha börjat sin väg till makten genom att anfalla Kanesh i slutet av 1800-talet fvt och sedan ta makten där runt 1750 fvt. Deras ledare hade luwiska (ett annat anatoliskt indoeuropeiskt språk) och hettitiska namn och jag kan inte se någon anledning till att de inte skulle ha funnits i Anatolien sedan länge. DNA-analyser har också visat att hettiterna inte var något annat slags människor än andra som levde i Anatolien och att de inte hade något ”stäpp-DNA” som man påstår att de ursprungliga ”indoeuropéerna” skulle ha haft.[3] Runt 1710 fvt förstördes Kanesh och de assyriska handelsmännen förvann därifrån.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Hittites
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Hittites
[3] Skourtanioti et al. “Genomic History of Neolithic to Bronze Age Anatolia, Northern Levant, and Southern Caucasus” (2020)

Hettitiska kungar erövrade det hattiska rikets huvudstad Hattusa under 1600-talet fvt och gjorde även räder i norra Syrien.

Mursili I regerade över hettiterna cirka 1620–1590 fvt och erövrade Yamhad varefter han marscherade vidare genom Mesopotamien till Babylon som han plundrade 1595 fvt. Han jagade bort amoriterna som hade regerat där sedan 1700-talet fvt men gjorde ingen ansats att försöka behålla Babylonien. När hettiterna lämnade området låg vägen därför öppen för kassiterna som tog makten i Babylonien och behöll den till 1160 fvt. Mursili I marscherade hemåt men mördades när han återvände till sin huvudstad Hattusa efter detta krigståg och hettiternas rike försvagades för en period, bland annat beroende på återkommande maktkamper mellan olika tronpretendenter. Hettiterna attackerades också ofta av kaska-folket som levde norr om dem vid Svarta havet.

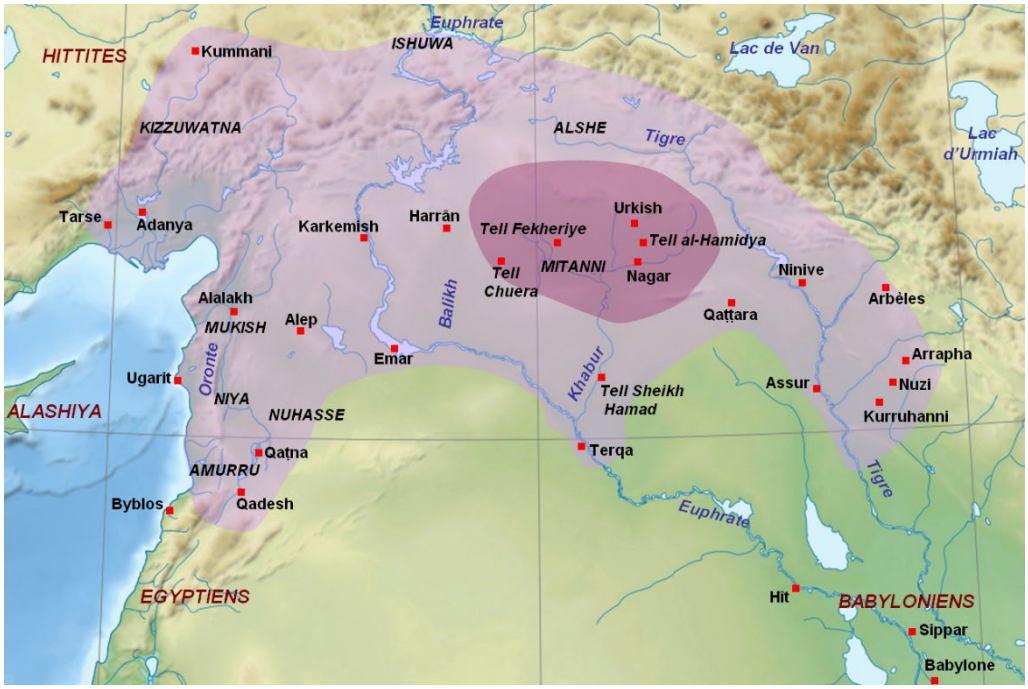
Från omkring 1450 fvt gick hettiterna in i det som kallas imperieperioden. Kungamakten stärktes och man blev också allt mer påverkade av hurritisk religion och kultur. Tudhaliya I som regerade omkring 1400 fvt gjorde sig till allierad med Kizzuwatna, där hurriterna från Mitanni tidigare hade haft en stark ställning, besegrade Halab (Aleppo) och Mitanni och expanderade också västerut på bekostnad av den luwiska staten Arzawa. En ny svaghetsperiod följde sedan men under Suppiluliuma I (1300-talet fvt) stärktes det hettitiska riket igen. Suppiluliuma I erövrade åter Halab (Aleppo), besegrade Karkemish och gjorde Mitanni-riket till ett vasallrike. Historien som beskriver hur Mitanni försvagades av strider om makten mellan olika tronpretendenter och hur kungen av Mitanni allierade sig med assyrierna medan en annan prins sökte stöd hos hettiterna finns bevarad i ett fördrag mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni från ca 1350 fvt.

Hettitiska gudinnan Arinna med barn (ca 1400–1200 fvt). Källa: svenska Wikipedia.

Hettiternas religion var starkt influerade av hattiernas och hurriternas religioner och den var en del av den utbredda kulten av en blandning av sumeriska, akkadiska, hurritiska och västsemitiska gudar som florerade i hela Främre Orienten. Storm- och åskguden Tarhunna som var samma gud som hattiernas Taru, luwiernas Tarhunz, hurriternas Teshub, den ugaritiske Baal Zephon och så vidare var den främste guden hos hettiterna och han avbildades med klubba eller yxa och blixtar. Tarhunnas symbol var också tjuren, vilket visar på sambandet mellan den gamla kulten av den astrala stjärnbilden Oxen med rötter i Göbekli Tepe och de tidiga anatoliska böndernas kult av tjuren. Hettiterna hade samlat på sig en mängd olika gudar och gudinnor från olika håll men deras främsta gudinna var solgudinnan Arinna som kanske ursprungligen hade varit en hattisk gudinna. Arinna var hustru till Tarhunna och sågs också som samma gudinna som Hebat som var Teshubs hustru genom att Teshub och Tarhunna sågs som samma gud. Den hettitiska gudinnan på bilden ovan är solgudinnan Arinna och att barnet i hennes knä är kanske hennes dotter gudinnan Mezulla, eller kanske mer troligt någon hettitisk kung eftersom de var särskilt knutna till kulten av Arinna. Den hettitiske kungen Suppiluliuma I (r. ca 1344–1322 fvt) kallas till exempel genomgående för "solen" i ett förbundsavtal med kung Shattiwaza av Mitanni. I samma text kallas hettiternas lag för solgudinnan Arinnas lag och solen (och månen) i form av motsvarande gudar hade varit garanter för lagarna ända sedan de gamla sumerernas lagar och Hammurabis lag i Babylonien.

MITANNI-RIKET (CA 1600–1250 FVT) KRIGADE MED EGYPTEN - HARMAGEDON

Det hurritiska Mitanni-rikets största utbredning under 1400-talet fvt. Källa: Wikipedia.[1]

Jag har tidigare skrivit om hurriterna som var vitt spridda i norra Mesopotamien, norra Syrien och östra Anatolien men vars ursprung vetenskapsmännen inte har kunnat bestämma. Jag anser personligen att de måste ha varit en ursprungsbefolkning i området runt Khabur-floden, kanske med band bakåt till halaf-kulturen och ännu tidigare. För detta talar också resultaten från Skourtanioti et al. (2020) som inte kunde se någon invasion av genetiskt sett nya populationer i Anatolien, södra Kaukasien och norra Levanten från tiden efter tidig bronsålder, alltså ca 3300–2000 fvt. Deras analyser visade också att DNA-profilen i Alalakh, som räknas som hurritiskt område i Mitanni, låg nära den i Ebla under medel till sen bronsålder och att de hade en blandning av DNA med koppling till anatoliska grupper men dessutom hade en koppling till södra Levanten. Men det saknas fortfarande DNA från Mesopotamien i analyserna och författarna menar att detta kan vara en viktig men fortfarandet okänd komponent i DNA hos koppar- och bronsålderspopulationer i området. Kopplingen mellan Ebla och hurriter/Mitanni är som jag ser det intressant eftersom de verkar ha delat en gammal religion från tiden före semiternas ankomst till området omkring 3000 fvt (s 250).

Hurriterna var ett handelsfolk och fanns ofta i städer med blandade folkgrupper som det amoritisk-hurritiska Yamhad, blandade med luwier i Kizzuwatna, med hattier i Hattusa och så vidare. Mer renodlade hurritiska riken var Urkesh som periodvis hade varit allierade med Akkad och där man tidigt hade tamhästar (s 302). Någon gång, troligen runt mitten av 1600-talet fvt, började Mitanni, ett nytt enat hurritiskt rike växa fram och från cirka 1500 fvt var staden Taite vid Khabur-floden en av rikets huvudstäder medan Washukanni var den andra. Man känner inte till så mycket om Washukanni och Mitanni-riket eftersom staden inte har återfunnits av arkeologer. Mitanni kallades Hurri av hettiterna, Ha-ni-gal-bat av assyrierna och Naharin i Egypten. På höjden av sin makt, mellan cirka 1600–1350 fvt, kontrollerade Mitanni ett stort område från nordvästra Syrien till östra Tigrisområdet och på så sätt kontrollerade man också handelsvägen nedför Khabur-floden till Mari och uppför Eufrat till Karkemish. Under en tid behärskade man även assyriska områden som Nineve, Erbil, Assur och Nuzi. Mitanni var allierade med det luwiska riket Kizzuwatna i sydöstra Anatolien samt kontrollerade Mukish mellan Ugarit och Qatna väster om Orontes-floden liksom

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Baratarna

ett stort område öster om denna flod från Alalah, vidare till Yamhad (dagens Aleppo), till Ebla och till Kadesh.

Mitanni-rikets styrka i Syrien och norra Levanten gjorde att det kom i konflikt med Egypten som gjorde anspråk på samma område. Farao Thutmosis III (r. 1479–1425) skall enligt inskriptioner ha stridit med kungen av Naharin (Mitanni) på 1400-talet fvt. Thutmosis III korsade Eufrat och trängde in i Mitanni-rikets hjärtland med sina trupper. Vid Megiddo (Armageddon på grekiska) utkämpades en strid mellan Thutmosis III och en koalition av 330 prinsar och stamhövdingar från Mitanni under ledning av kungen av Kadesh. Detta var den berömda strid som kallas Harmagedon i Tanak/Gamla Testamentet och Egypten vann det stora slaget. Thutmosis III genomförde ytterligare ett krigståg mot Mitanni under det 33:e året av sin regeringstid men det ledde inte till några territoriella vinster för Egypten.

Mitanni-kungen Shaushtatar regerade cirka 1500–1450 fvt, han anföll och plundrade assyriernas huvudstad Assur och tog med sig guld- och silverdörrarna från det kungliga palatset där till Washukanni. Därefter var assyrierna vasaller till Mitanni och betalade tribut till dem fram till den assyriske kungen Eriba-Adad I (ca 1390–1366 fvt). Mitanni-rikets militära makt vilade sannolikt på deras användning av stridsvagnar dragna av hästar och körda av kuskar som benämndes ”marianni” eller ”maryanni”. Under farao Amenhotep II verkar Mitanni åter ha fått inflytande i de områden vid mellersta Orontes-floden som hade erövrats av Thutmosis III. Amenhotep utkämpade ett krig i Syrien 1425 fvt, sannolikt även mot Mitanni, men nådde inte Eufrat.

Under kung Shuttarna II blev Mitanni i stället allierade med Egypten och kungen av Mitanni togs emot vid faraos hov i Egypten. Alliansen befästes genom flera kungliga giftermål, en dotter till Mitannis kung Artatarna I blev gift med farao Thutmoses IV och en dotter till Mitannis kung Shuttarna II blev gift med farao Amenhotep II som regerade i början av 1300-talet fvt. I ett senare kungligt giftermål sändes Tadu-Hepa, dotter till Mitannis kung Tushratta, till Egypten.[1] Orsaken till Mitanni-rikets behov av Egypten som en allierad kan ha varit att hettiterna som fanns i östra Anatolien började göra krigståg mot städer och länder som Kizzuwatna, Arzawa, Yamhad och Ishuva som låg inom det område som Mitanni kontrollerade.

IDÉN ATT MITANNI REGERADES AV INDOARISKA KUNGAR SOM DYRKADE ARISKA GUDAR SOM INDRA OCH MITRA KOMMER FRÅN EN HETTITISK-HURRITISK TROHETSED

Inom ramen för yamnaya/kurgan/stäpp-hypotesen för man på Wikipedia fram teorin att Mitanni-riket skulle ha grundats och styrts av en indoarisk aristokratisk elit som hade kommit dit i samband med den första vågen av indoarisk expansion från Sintashta-kulturen i Ryssland (ca 2200–1800 fvt) där det indoiranska språket och den indoiranska kulturen skulle ha uppstått samtidigt som man uppfann (strids-)vagnar med ekerhjul. Som källa för detta scenario anges bland annat Anthony ”The Horse, the Wheel and Language” (2007). Det indoiranska språket och den indoiranska kulturen skall sedan ha utvecklats vidare i Andronovo-kulturen öster om Kaspiska havet och då också påverkats av BMAC (Bactria–Margiana Archaeological Complex), också kallad Oxus-civilisationen (ca 2400–1600 fvt). Runt 2000–1600 fvt skall indoarierna därefter ha avskilts från iranierna varefter indoariska grupper skall ha flyttat till Levanten och grundat Mitanni-riket (ca 1600 fvt), till norra Indien i form av det vediska folket samt till Kina där de var det halvnomadiska Wusun-folket som nämns i kinesiska texter från ca 200 fvt till 500 vt. Därefter skall iranierna i en andra våg ha migrerat in i Iran och de proto-iranska och proto-indoariska språken utvecklades därför oberoende av varandra.[2]

Den indoiranska språkgruppen är alltså en gren av de indoeuropeiska språken och de flesta moderna språk inom denna grupp i Indien härstammar från sanskrit som används i de vediska skrifterna. Andra fornspråk i denna grupp är bland annat pahlavi, avestiska och skytiska språk. Till de

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mitanni
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-Aryan_migrations, https://en.wikipedia.org/wiki/Vedic_Sanskrit

moderna iranska språken hör bland annat persiska och kurdiska. Alla dessa språk skall alltså härstamma från ett gemensamt indoeuropeiskt urspråk som talades i Sintashta-kulturen i Ryssland (ca 2200–1800 fvt).

Det äldsta nedskrivna indoiranska språket är sanskrit i Vedatexterna som överfördes muntligt från som man tror omkring 1500–1200 fvt men skrevs ner så sent som i början av det första årtusendet av vår tideräkning. Andra sådana ganska tidiga exempel är gammalpersiska texter (ca 600–300 fvt) samt de persiska Avesta-texterna som kan ha varit äldre men vars kända versioner alla härstammar från en enda kopia som skapades i sasanidernas imperium (ca 224–651 vt).[1]

Man har alltså tyckt sig spåra några få ord i texter med kopplingar till Mitanni-riket som skulle vara från ett indoeuropeiskt språk som man genom jämförelse med sanskrittexter från Indien har bestämt vara ett indoariskt språk och mycket nära besläktat med sanskrit. Från detta har man sedan skapat en historia om att dessa indoariska språk skulle ha uppstått i Sintashta-kulturen på den Pontisk-kaspiska stäppen och spridits genom en migration av dessa indoariska män till Främre Orienten där de skapade Mitanni-riket och med hjälp av sina snabba hästar och vagnar med ekerhjul bildade ett aristokratiskt överskikt med kungar som bar indoariska namn och anropade indoariska gudar samt regerade över de inhemska hurriterna. Detta skall alltså ha skett på samma sätt som man i stäpp/kurgan/yamnaya-hypotesen tänker sig att en grupp av dessa ”stäppherdar” med sin överlägsna fysiska styrka och intelligens, sin överlägsna manliga och krigiska kultur och sitt indoeuropeiska språk genom en massiv migration skulle hade tagit över hela Europa genom snörkeramikkulturen som ”transformerades” till klockbägarkulturen.

Tanken är alltså att indoarierna i Mitanni och indoarierna i norra Indien skulle ha migrerat i en första våg från Sintashta-kulturen och i något skede sedan delats i två grenar där den ena etablerade Mitanni-riket och den andra den vediska civilisationen i norra Indien. I Mitanni skulle de ha tagit makten och bildat ett kungligt och aristokratiskt överskikt som styrde över de inhemska hurriterna och deras indoariska språk skulle ha bildat ett aristokratiskt överskikt (superstratum) som bara talades av eliten och kungahuset. Denna övertygelse har skapats genom att man har hittat ett fåtal ord som knutits till Mitanni-riket, och som identifierats som indoariska genom liknande begrepp i sanskrit, i form av:[2]

1. Några få personnamn
2. Några få ord i Kikkulis text om hästträning (översatt till hettitiska från hurritiska)
3. Benämningar på fyra gudar från ett fördrag mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni (ca 1375–1350 fvt).

DE INDOARISKA GUDARNA SOM SKALL HA DYRKATS AV MITANNI-RIKETS INDOARISKA ELIT

Det här framställs som kristallklart, eliten i Mitanniriket måste ha talat samma språk som de som kom till norra Indien och hade med sig det vediska språket (sanskrit) och de dyrkade uppenbarligen samma gudar som det vediska folket i form av Varuna, Mitra, Indra och Nāsatya. Sanskrit är också ett tydligt exempel på ett indoeuropeiskt språk där man kan hitta för oss svenskar kända ord som agni (eld, jfr ugn), go (ko), samvita (medvetande, jfr samvete), veda (kunskap, jfr veta) och så vidare. Men jag hade ändå svårt att köpa hypotesen om de indoariska språkens uppkomst och idén om indoarierna som grundare av Mitanni-riket. För det första kan jag inte se annat än att de indoeuropeiska språken måste ha haft sitt ursprung långt tidigare bland de första bönderna i Anatolien och sedan spridits till Europa därifrån. Därför måste det ha funnits indoeuropeiska språk i Anatolien och Taurus-området långt innan Mitanni-riket uppstod. Att indoeuropeiska språk fanns där före Mitanni visas också av min hypotes att delar av gutierna var en ”R1a-stam” som hade kommit som legosoldater från snörkeramik-området någonstans i östra eller norra Europa och tagit till sig den fornnordiska religionen med asagudar från någon grupp med ett indoeuropeiskt språk och med gudar i form av Tarhunz (Tor), Tiwaz (Tyr) och/eller Siwaz (Siv) förutom vanagudar som Enki

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Veda, https://en.wikipedia.org/wiki/Avesta
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-Aryan_superstrate_in_Mitanni

(Oden), Inanna (Frigg), Dumuzi (Frej) och Geshtinanna (Freja) som hämtades från sumererna. Detta skulle i så fall ha skett redan omkring 2200 fvt, alltså omkring 500 år före Mitanni-rikets uppkomst. Varuna, Mitra, Indra och Nāsatya verkar inte heller vara några speciellt ”indoeuropeiska” gudar eftersom jag inte har hittat några belägg för dem i det forntida Europa, även om Nāsatya enligt uppgift skulle ha varit föregångare till tvillinggudar som Castor och Pollux i grekisk-romersk mytologi och även motsvara ordet ”ashvin” i Rigveda som betyder ”hästinnehavare” och som där betecknar två unga gudar som kör solens vagn över himlen.

Jag betvivlar inte att de spridda glosorna från Mitanni som förbinds med det indoariska språket verkligen talades i Främre Orienten, men jag tror att de spreds till norra Indien efter Mitanni-rikets fall och att det ”vediska folket” var legosoldater som fördrivits från Främre Orienten. Skillnaderna mellan de ”indoariska” gudanamnen i fördraget mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni (ca 1375–1350 fvt) och deras vediska motsvarigheter tolkas av forskarna som förvrängningar av ursprungsspråket i Vedatexterna som skall ha gjorts vid avskrivningar i Mitanni-riket, medan de rätta indoariska ursprungsformerna skulle ha bevarats muntligt i mer än 1500 år i Indien. Jag tror dock personligen att det är tvärt om, ursprungsformerna finns i fördraget mellan hettiter och Mitanni och de fördes sedan så småningom vidare till Vedatexterna där de under den långa tid som förflöt innan de skrevs ner i vissa fall förvrängdes.

DE ”INDOARISKA” GUDARNA I FÖRDRAGET MELLAN HETTITERNAS KUNG OCH MITANNI

För att försöka förstå det här bättre sökte jag efter den ursprungliga ordalydelsen för de ”indoariska” gudarna i fördraget mellan hettiterna och Mitanni från mitten av 1300-talet fvt. Kungarna och eliten i Mitanni-riket sägs alltså (liksom ”veda-folket” i Indien) ha varit ”indoarier” som kommit från Sintashta-kulturen i Ryssland (ca 2200–1800 fvt). Eftersom ”veda-folket” i Indien talade ett indoariskt språk påstås det att de indoariska språken uppkom i Sintashta-kulturen och spreds därifrån med ”veda-folket” till norra Indien. Eftersom man har hittat ”indoariska” namn på kungar i Mitanni-riket och ”indoariska” gudar som Indra, Mitra och Varuna i ett fördrag mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni (ca 1375–1350 fvt) drar man dessutom slutsatsen att det regerande överskiktet i Mitanni-riket var ”indoarier” med rötterna i Sintashta som talade samma indoariska språk som ”veda-folket” i Indien och dyrkade samma ”indoariska” gudar som de.

För att försöka få någon reda i de indoariska gudarna i Mitanni-riket letade jag upp ett utdrag från Gary Beckmans återgivning av fördraget mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni (ca 1375–1350 fvt) som finns återgivet i boken “Hittite Diplomatic Texts” (1999). När jag läste det slogs jag direkt av att det som framställts som ett fördrag skrivet på Mitanni-kungarnas språk i stället är en skildring av krig och erövringar inom Mitanni-rikets områden från hettiternas sida. Fördraget innehåller en historisk skildring av den hettitiske kungen Suppiluliumas förehavanden med flera hurritiska kungar i Mitanni och de strider som ledde till att hettiterna kunde sätta Shattiwaza på tronen som en vasall.

Texten inleds med en hänvisning till ett tidigare fördrag mellan hettiternas kung Suppiluliuma och Artatama, kung av hurriternas land. Vid samma tid började Suppiluliuma plundra västra delen av Mitanni som regerades av Tushratta. Det verkar sedan av berättelsen som om Artatama dödades av sin son Tushratta och Tushratta sedan i sin tur dödades av sin egen son. Enligt den hettitiska texten straffade Storm-guden Teshub, som var hurriternas huvudgud, på detta sätt Tushratta för mordet på fadern och hans son förde genom mordet på Tushratta ”den döde Artatama tillbaka till livet”.

Det sägs i fördraget att Shattiwaza, som var en annan son till Tushratta, skulle ha flytt från Mitanni till hettiternas kung Suppiluliuma i samband med dessa interna maktstrider i Mitanni och fått gifta sig med Suppiluliumas dotter. Suppiluliuma skulle göra Shattiwaza till kung i Mitanni så att hans dotter skulle bli drottning där och de två rikena genom detta giftermål och parets framtida söner

skulle vara allierade i alla generationer framåt. Shattiwaza fick enligt fördraget lov att ha ytterligare tio kvinnor men han fick inte ta sig en andra hustru och sätta henne över Suppiluliumas dotter.

Suppiluliuma hade enligt historieskrivningen i fördraget utvidgat sitt välde så att det sträckte sig från Libanons berg till Karkemish och omfattade hela området väster om Eufrat som tidigare tillhört Mitanni. Han hade gett detta område till sin son Piyassili. Hettiternas Piyassili och Mitanniprinsen Shattiwaza gick sedan över Eufrat med sina trupper, ”hettiernas kungs gudar skyddade dem” och de erövrade distriktet Irrite och förstörde staden Irrite vilket gjorde att folket i distriktet Harran självmant kom och underkastade sig de mäktiga hettiterna. Samtidigt hade tydligen assyrierna belägrat Mitannis huvudstad Washukanni med sitt infanteri och sina stridsvagnstrupper och Piyassili och Shattiwaza begav sig mot denna stad. Assyrierna hade tydligen tidigare förhärjat och ödelagt området Pakarippa som låg på vägen till Washukanni och de hettitiska trupperna svalt. Men turligt nog ville inte assyrierna engagera sig i strid, hettiterna erövrade Washukanni och Mitanni blev en vasallstat till hettiterna och Shattiwaza blev kung där.

Om Shattiwaza bröt fördragets avtal på något sätt skulle mängder av (tusen) gudar och gudinnor från alla möjliga riken och tempelstäder straffa honom, hans andra hustru och deras avkomma, hans rike och undersåtar och utplåna dem. Det är lite lustigt att se att man undvek att förbanna hans första hustru och deras gemensamma avkomma, hon var ju dotter till hettiternas kung. Men om Shattiwaza löd fördraget skulle han och hans rike blomstra och sönerna till honom och Suppiluliumas dotter och alla deras efterkommande skulle besitta riket i evig tid. I fördraget räknades sedan mängder av hettitiska, hurritiska, akkadiska, sumeriska och västsemitiska gudar och gudinnor upp som garanter och övervakare av fördraget.[1]

I KBo I 3 finns Shattiwazas, alltså Mitannis, version av fördraget bevarat. Där berättas bland annat hur Shattiwazas rival om tronen i Mitanni hade brutit faderns fördrag med hettiterna och i stället allierat sig med assyrierna som tidigare hade varit Mitannis vasaller. Rivalen hade till och med återställt de förgyllda tempeldörrar som Shattiwazas farfarsfar hade erövrat från assyriernas huvudstad till dem! Rivalen hade också förföljt Shattiwaza men Shattiwaza flydde till hettiterna med bara tre stridsvagnar och kläderna han bar på kroppen och togs mot av kungen där som lät sin son och Shattiwaza invadera Mitanni och erövra tronen där. Därefter återupprepas hot och löften från den hettitiska versionen av fördraget och en betydligt kortare lista av gudar och gudinnor åkallas som vittnen, garanter och domare.

När man läser fördragstexten kan man se att de gudar som främst garanterade fördraget mellan hettiterna och Mitanni var solgudinnan Arinna i Hattusa som gav den hettitiske kungen hans makt och Teshub som var hurriternas huvudgud. Dessutom nämndes alltså en mängd andra olika lokala gudar samt gamla sumeriska och akkadiska gudar som Enki, Shamash (Utu), Sin (Nanna), Nergal, An och Antu, Enlil och Ninlil etcetera I uppräkningen av gudar som anropas som vittnen till fördraget för Mitannis del nämns också enligt Luckenbills översättning gudarna Mitrashshil, gudarna Uruwanashshil/Arunashshil, guden Indar/Indara och gudarna Nashatianna.

Denna lilla delmängd i uppräkningen av alla ”himlens och jordens gudar” i fördraget mellan hettiterna och Mitanni har uppmärksammats eftersom gudarna Mitra, Varuna, och Indra finns i de vediska texterna och man har tolkat det som att kungarna och den aristokratiska eliten i Mitanni skulle ha varit indoarier och att både de och de som införde den vediska religionen i norra Indien skulle ha haft samma ursprung i Sintashta-kulturen i Ryssland.

Enligt Gary Beckmans översättning av fördraget mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni (ca 1375–1350 fvt) som redovisats i boken “Hittite Diplomatic Texts” (1999) var de ”indoariska” gudarna som åkallas som garanter Mitra-gudarna, Varuna-gudarna, Indra och Nasatya-gudarna.

> *A Rev 35-53: the Storm-god, Lord of Heaven and Earth, the Moon-god and the Sun-god, the Moon-god of Harran, heaven and earth, the Storm-god, Lord of the kurinnu of Kahat, the Deity of Herds of Kurta, the*

[1] http://www.attalus.org/armenian/Luckenbill_1921.pdf

*Storm-god, Lord of Uhušuman, Ea-šarri, Lord of Wisdom, Anu, Antu, Enlil, Ninlil, the **Mitra**-gods, the **Varuna**-gods, **Indra**, the **Nasatya**-gods, Lord of Waššukanni, the Storm-god, Lord of the Temple Platform (?) of Irrite, Partahi of Šuta, Nabarbi, Šuruhi, Ištar, Evening Star, Šala, Belet-ekalli, Damkina, Išhara, the mountains and rivers, the deities of heaven and the deities of earth. (Beckman, 1999)*

Den här uppräkningen liknar listan på Wikipedia över gudar från ”Mitanni-rikets fördrag” men den totala överenstämmelsen på Wikipedia mellan de indoariska gudarna i fördraget och gudarna i de indiska Vedatexterna är inte alls lika tydlig i Beckmans översättning. I Beckmans översättning talas det om Mitra-gudarna och Varuna-gudarna i plural till skillnad mot Mitra och Varuna i tolkningen på Wikipedia som i stället överensstämmer med dessa gudars singulära status i Vedatexterna (även om en duad kallad Mitra-Varuna förekommer i vediska texter).

I en mycket intressant genomgång av fördragstexten mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni av Arnaud Fournet med titeln ”About the Mitanni-Aryan Gods” (2010)[1] upptäckte jag att hänvisningen till de ”indoariska” gudarna i fördraget inte alls var så enkel och tydlig som man kan få intrycket av när man läser om de indoariska kungarna i Mitanni på Wikipedia. Enligt Fournet var inte de ”indoariska” gudanamnen i fördraget alls så nära överensstämmande med de vediska gudarna som jag fick intryck av när jag först läste om dem på Wikipedia. De kallades inte Mitra, Varuna, Indra och Nasatya utan i själva verket **Mitraššil, Arunaššil/Uruwanaššil, Indar/Indara och Našattiyanna.**

Det verkar som om man på Wikipedia har gjort en ”tolkning” av orden i avtalstexten som har lagts mycket närmare den vediska versionen än ursprungsversionen. Detta verkar närmast vara ett arv från 1800-talets och det tidiga 1900-talets syn på Vedatexterna och sanskrit som den äldsta och sannaste versionen av det indoariska (eller till och med indoeuropeiska) språket och därmed också det som skall vara facit för hur orden i avtalet mellan Mitanni och hettiterna skall tolkas.

Fournet ansluter sig tydligen till den etablerade synen på sambandet mellan de ”ariska” gudarna i fördraget mellan hettiterna och Mitanni och de vediska gudarna i Indien men han har ändå försökt förstå vad skillnaderna mellan deras namn i de vediska texterna och i fördraget mellan hettiterna och Mitanni beror på. Både ”Mitra” och ”Varuna” beskrivs alltså som en grupp gudar i fördraget och de skrivs ”Mitraššil” respektive ”Arunaššil” i Fournets transkription. Suffixet ”ššil” är varken akkadiskt eller indoeuropeiskt men skulle enligt Fournet kunna förklaras av likheten med det hurritiska suffixet ”šši” som fanns i ordet ”allašši” som betyder ”drottningskap” (att bli drottning) av ordet ”allai” (drottning) och ordet ”šarraši” (kungaskap, tron) av ordet ”šarri” (kung). Men, frågar Fournet retoriskt, vad skulle ”Mitraskap” och ”Varunaskap” betyda? Detta är en form som enligt honom aldrig har återfunnits i hurritiska och han menar att ”ššil” egentligen betyder ”de två” och alltså helt enkelt skulle betyda ”Mitra och Varuna”.

Ordet ”mitra” skall enligt en referens hos Fournet ha sin rot i ett indoeuropeiskt ord *meit med betydelsen ”utbyte” som i förlängningen gav upphov till guden Mitra/Mithra som var ansvarig för kontrakt, förening, äktenskapskontrakt etcetera. Att ordet mitra ”avtal, eder och kontrakt” så småningom blev guden ”Mitra eller Mithras” med särskild koppling till de eder om lydnad som soldater svor till sina kungar och gudar är känt och kanske ser vi en variant av detta i ordalydelsen ”Mitraššil” i fördraget mellan hettiterna och Mitanni.

Den vediska guden ”Varuna” kallas inte så i fördraget mellan hettiterna och Mitanni utan ”Aruna” (Arunaššil) i versionen från Mitanni och ”Uruwana” (Uruwanaššil) i versionen från hettiterna. Aruna var ordet för ”hav” på hettitiska och Uruwana skulle enligt Fournet möjligen kunna härledas från ett hurritiskt ord som skulle kunna betyda ”den som är ansvarig för det rinnande vattnet”. Jag tror att gudarna som kallas ”Mitraššil” skulle kunna vara en beteckning för en speciell grupp av (par av) gudar som var ansvariga för eder, kontrakt och fördrag. Aruna, havet, kan till exempel ha varit den kananeiska havs- och flodguden Yam som finns omnämnd i texter från Ugarit och Aruna/Varuna-gudarna var i så fall en grupp med anknytning till havet.

[1] https://www.researchgate.net/publication/297938476_About_the_Mitanni-Aryan_gods

Indra kallas inte heller Indra i fördraget mellan hettiterna och Mitanni utan Indara respektive Indar. I den hurritisk-hettitiska gudavärlden fanns gudinnan Inara som ursprungligen var en hattisk gudinna för stäppens vilda djur, hon kan ha varit ursprunget för Indar/Indara som blev Indra. I den vediska religionen i Indien hade dock Indra samma attribut som den i Främre Orienten allmänt förekommande tjurguden som ofta kallas ”vädergud” på grund av sin koppling till åska, blixt och regn. Han var Oxens stjärnbild, Taurus-guden, hattiernas Taru, luwiernas och hettiternas Tarhunt/Tarhunna, som kallades Tor i Norden och Baal Zephon/Hadad/Adad i Syrien och Levanten. Väderguden (åskguden) var dessutom hurriternas huvudgud som de kallade Teshub. Han avbildades ofta med tjurhorn och hållande en yxa eller klubba en ena handen och en blixt i den andra.

Hettiternas vädergud Tarhunna med yxa och blixt. Källa: Wikipedia.

Den vediska Indra prisades i Rigveda som den virila, fruktbara oxen men han var också den störste krigsguden som förgjorde de onda Vritra. Han var även en vädergud som förknippades med åska och regn och hade en klubba (vajra) som han framkallade blixtar med och som färdades över himlen i en vagn dragen av tiotusen hästar. Efter slaget mot Vritra organiserade Indra universum, frigjorde solen och vattnet och separerade ljus från mörker och valdes därefter till kung över alla gudar. Efter sin död kom alla krigare till Indras himmel Svarga där det heliga berget Meru fanns. Han sammanknippades också med den heliga drycken soma som han stärkte sig med inför sina strider.

Nasattiyanna-gudarna i fördraget mellan hettiternas och Mitanni har tolkats som det vediska tvillingparet som kallas Ashvin (ashvinerna som betyder hästägare) av ordet för häst på sanskrit. De är solära gudar som kör solgudens vagn över himlen. De kallas enligt den engelska Wikipediasidan också ofta för Nā́satyā i Rigveda, ett ord som tolkas som ”frälsare” och som sägs komma av nasatí som betyder ”säker hemresa”.

Den påstått direkta kopplingen mellan Nasattiyanna-gudarna i fördraget mellan hettiterna och Mitanni och de vediska solär tvillinggudarna Ashvin i den vediska religionen verkar alltså logisk. Det är väl också inte otroligt att de indiska Mitra, Varuna och Indra skulle ha sitt ursprung i samma tid och område som det område där fördraget mellan hettiterna och Mitanni skrevs. De nämns dessutom enligt Beckman (1999) bland de gudar som garanterade fördraget från Mitanni-rikets sida. Men det är ändå tydligt att tolkningen av Mitanni som ett rike som styrdes av en ”arisk elit” som talade ett indoariskt språk och regerade över en underordnad hurritisk befolkning inte stämmer. Den hurritiske kungen Shattiwaza såg sin makt och sitt kungaskap som given av den hurritiske huvudguden Teshub och de s.k. ”ariska” gudarna nämns bara som några i mängden av de många gudarna i fördraget mellan honom och den hettitiske kungen. Den tolkning som jag väljer att göra är att de vediska ”indoeuropeiska” eller ”indoariska” gudarna Mitra, Indra, Varuna och Nasatya/Ashvin i själva verket var gudar från Främre Orienten som legosoldater fick svära sina militära eder till när de tog tjänst hos hurritiska kungar och stadsfurstar i bland annat Mitanni.

DEN HETTITISKA MILITÄRA INVIGNINGEN OCH EDEN TILL ”EDERNAS GUDAR”

Fantastiskt nog upptäckte jag att det faktiskt finns en bevarad version av en sådan militär ed från hettiternas rike (CTH 427). Eden är skriven på gammal-hettitiska (ca 1750–1500 fvt) på två lertavlor

varav den andra nästan helt har kunnat återställas från tre olika kopior. Texten beskriver enligt Wikipedia den antagnings- eller invigningsritual som militära befälhavare i hettiternas krigshär skulle genomgå och den trohetsed de skulle svära. En serie symboliska "tablåer" som beskrev de olyckor som skulle drabba den edsvurne om han bröt eden presenterades. Bland annat förevisades en kvinnodräkt, en slända och en pil för dem som skulle svära eden. Pilen bröts sedan av och de fick veta att om de bröt trohetseden skulle deras vapen brytas på samma sätt som pilen och de skulle få ikläda sig kvinnokläder och få utföra kvinnors arbete som att spinna tråd med en slända. Sedan fördes en blind och döv kvinna fram (eller någon kvinna som spelade döv och blind?) och de fick veta att om de bröt eden skulle de bli som döva och blinda (svaga) kvinnor. Sedan visades en figurin av en person som led av sjukligt uppsvullen mage upp och de fick veta att om de bröt sin ed skulle deras magar fyllas med vatten och de gudar som de svor eden till skulle döda deras avkomma redan i modersskötet. Edens gudar anropas gång på gång i ritualen och de identifieras i texten med Ishara som var edernas gudinna och månguden Kaskuh (Kašku). Hos hurriterna kallades månguden Kušuḫ och ibland Umbu. Ishara var en kärleksgudinna och den som hade garanterat kungaskapet redan i Ebla. De som invigdes fick bekräfta alla de straff och förbannelser som skulle drabba dem om de bröt eden genom att säga "låt det ske".

En senare, yngre, version av hettiternas militära trohetsed (CTH 428) är bara bevarad genom fragment men den stora skillnaden var att de som svor trohetseden inte bara riskerade att utplånas om de bröt eden som i den tidigare versionen, utan också utlovades välgång om de höll den. Denna yngre ed visar också ett större inflytande från hurritiska gudar.[1] Den yngre versionen av hettiternas trohetsed liknar alltså fördragstexten mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni från omkring 1375–1350 fvt genom att Shattiwaza och hans rike inte bara riskerade att drabbas av alla de "tusen gudarnas" förbannelser om han bröt sin trohetsed mot hettiternas kung utan att han också utlovades välstånd och att hans ättlingar skulle besitta landet i evig tid om han höll den.

Genom informationen om de hettitiska militära trohetsederna blir också beteckningarna på de påstått "indoariska" gudarna Mitraššil och Arunaššil/Uruwanaššil, i fördragstexten mellan Suppiluliuma I och Shattiwaza logisk. Suffixet "ššil" skulle alltså enligt Fournet kunna komma från det hurritiska suffixet "šši" som fanns i ord som "allašši" som betyder "drottningskap" (att bli/krönas till drottning) och "šarraši" (kungaskap) av ordet "šarri" (kung). Fournet kunde dock inte förstå vad "Mitraskap" och "Varunaskap" skulle kunna betyda. Men om man jämför invigningen till kungaskap och drottingskap som garanterades av eder om trohet till gudar som Teshub och Arinna med invigningen till "ledarskap" för militär befälhavare som garanterades av eder om trohet till edernas gudar (mitra-gudarna) Ishara och Kaskuh och tydligen i senare versioner även eder till havets gudar (varuna-gudarna) blir det hela möjligt att förstå. Mitraššil och Arunaššil/Uruwanaššil var de gudar som användes i invigningarna av militära befälhavare och som gav männen "mitraskap" och "arunaskap", alltså invigde dem till befälhavare och edsvurna "vasaller" till det par av gudar (Ishara och Kaskuh) som garanterade eden/förbundet/avtalet (mitra) och havets gudar (Aruna m. fl.).

Indar/Indara och Našattiyanna var alltså ytterligare gudar som de hettitiska och hurritiska soldaterna svor trohet till. Indar skall ha varit en "gudinna för stäppens djur" men jag gissar att hon i själva verket var en jaktgudinna eftersom hennes grekiska motsvarighet enligt Wikipedia var jaktens gudinna Artemis och kan liksom hon ha haft en pil som sin symbol. Indar skall ha varit dotter till Teshub/Tarhunna och i den vediska kulturen fick hon bli Indra och ta över egenskaper från sin far, krigs- och väderguden Teshub (hurriternas huvudgud) och Tarhunna (hettiternas krigsgud). Našattiyanna i fördraget (trohetseden) mellan hettiterna och Mitanni var sannolikt ett par hästgudar bland hurriter och hettiter liksom ashvinerna senare var i Rigveda. Hästarnas skyddsgudinna hos hurriterna var ju ursprungligen Pirinkar, som var samma gudinna som Shaushka (Inanna/Ishtar), men som med tiden blev två separata gudinnor. I den hettitiska trohetseden som Suppiluliuma I

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Hittite_military_oath

föreskrev för Shattiwaza av Mitanni var som jag ser det de två Našattiyanna troligen ett gemensamt namn för gudinnorna Pirinkar och Shaushka (s 303). Dessa två gudinnor blev sedan i Veda-texterna två manliga unga gudar, förbundna med solgudinnan och som körde en stridsvagn över himlen. I hettiternas och sannolikt också hurriternas ceremoni för soldaternas trohetseder gav Mitra-gudarna (avtalsgudarna), alltså gudinnan Ishara och månguden Kushu, skydd för dem som höll trohetsavtalet men utlämnade dem som bröt det till alla fiender. Gudinnan Indara styrde deras pilar mot fienden men bröt av dem om de inte löd trohetseden, havsgudarna, Varuna/Aruna-gudarna skyddade soldaterna på hav och floder men fyllde deras magar med vatten och gav dem vattusot om de bröt sin trohetsed. På samma sätt var de två hästgudinnorna Našattiyanna, alltså gudinnorna Pirinkar och Shaushka, de som skyddade hästarna och stridsvagnarna liksom de män som körde dem. I Mitannis del av avtalet nämndes legosoldaternas gudar vid namn men i hettiternas del kallas de bara ”legosoldaternas gudar”.

Sammantaget drar jag slutsatsen att den avdelning i den omfattande uppräkningen av mängder av gudar och gudinnor i det vasallavtal som upprättades mellan hettiternas storkonung Suppiluliuma I och Shattiwaza av Mitanni där Mitraššil, Arunaššil/Uruwanaššil, Indar/Indara och Našattiyanna nämns var en redovisning av de gudar som särskilt användes i bekräftelseritualen för legosoldaterna i hurriternas (Mitannis) och sannolikt också hettiternas krigshär. Mitraššil var de gudar som garanterade själva det militära ledarskapet/vasallskapet/äktenskapsavtalet (mitra) och de var gudinnan Ishara och månguden Kaskuh. Arunaššil var havs- och flodgudarna och de var som jag ser det sannolikt särskilt kopplade till trohetseder för befälhavare på den tidens fartyg. Indar/Indara var jaktens gudinna den som styrde bågskyttarnas pilar och de två gudinnorna Pirinkar och Shaushka, Našattiyanna, beskyddade hästarna och stridsvagnsförarna. Männen svor sin ed till gudarna som gav beskydd i striderna men dessa gudar var också de som straffade krigarna om de bröt sin trohetsed.

Utifrån det här scenariot får jag intrycket att de människor som kom till norra Indien och hade med sig den vediska religionen var soldater i den hettitisk-hurritiska kultursfären som svurit sina trohetseder till Mitraššil, Arunaššil/Uruwanaššil, Indar/Indara och Našattiyanna och utifrån detta blivit medlemmar i de hurritiska militärernas religion i norra Mesopotamien. Den vediska religionen och de ”indoariska” gudarna var i så fall inget annat än hurriternas gudar från Främre Orienten som anropades i deras riter för att svära in legosoldater och som gav beskydd i krigen. Kanske var ”vedikerna” anställda hos kungen av Mitanni, men de var definitivt inte som det påstås ett ”indoeuropeiskt aristokratiskt överskikt” som regerade över hurriterna utan snarare främmande legosoldater och hästskötare som tog tjänst hos den som betalade dem en lön.

MITANNI-RIKETS SLUTLIGA FALL (CA 1250 FVT) OCH LEGOSLDATERNA DÄRIFRÅN SOM KOM MED DEN VEDISKA KULTUREN

Genom att prins Shattiwaza från Mitanni blev gift med den hettitiske kungens dotter och fick hjälp av hettiterna att tränga tillbaka assyrierna och inta Mitannis huvudstad Washukanni kunde han sedan ta plats på tronen där. Genom avtalet med den hettitiske kungen Suppiluliuma I blev Shattiwaza en edsvuren vasall till hettiterna och Mitanni fick lämna över Karkemish och allt land väster om floden Eufrat till dem. Assyrierna gick dock inte att stoppa på längre sikt. De erövrade och förstörde Mitannis vasallstat Nuzi öster om Tigris. Shattuara, som var kung av Mitanni vid tiden för den assyriske kungen Adad-nirari I (r. ca 1307–1275 fvt), togs till Assur och fick svära eden som vasall varefter han tilläts återvända hem och därefter fick betala återkommande tributer till assyrierna. Shattuaras efterträdare Wasashatta gjorde sedan uppror mot assyrierna under Shalmaneser I (r. ca 1265–1235) med hjälp av hettiter och araméer. Assyrierna vann dock en förkrossande seger och Washukanni och andra städer i Mitanni intogs liksom bland annat Harran och Karkemish vid Eufrat. Irridu förstördes och assyrierna spred salt över marken så inget skulle kunna växa där. Enligt sina inskrifter skall Shalmaneser ha gjort 180 hurritiska städer till ruinhögar, dödat 14 400 av motståndarnas män och stuckit ut ögonen på resten (av fångarna) och fört bort dem. Delar av invånarna i området fördes bort som slavar. Administrativa dokument från Assyrien nämner säd

som skall delas ut till ”uppryckta människor” från Mitanni. Mitanni regerades därefter från ett nybyggt administrativt centrum av en medlem av den assyriska kungafamiljen som kallade sig kung av Hanigalbat. Assyrierna tog tydligen även över kontrollen över handeln och inga hurritiska namn eller namn från Mitanni nämns hädanefter i annalerna. Assyrierna byggde också en försvarslinje med befästningar mot hettiterna utefter Balikh-floden.[1]

Min teori är alltså att de människor som kom med den vediska kulturen till norra delen av den indiska subkontinenten var flyktingar från Mitanni-rikets katastrofala sammanbrott och att den religion som beskrivs i de vediska texterna med gudarna Indra, Mitra, Varuna och Nasatya/Ashvin var de gudar som legosoldaterna i Mitanni svor sin trohetsed till.

Ett bevis för att eliten i Mitanni skulle ha talat ett indoariskt språk är enligt Wikipedia att krigarna i Mitanni skulle ha kallats marya från hurritiskan maria-nnu och att marya också är ordet för unga krigare på det vediska språket sanskrit.[2] Men ”mariannu” betydde inte soldat utan som det verkar ”stridsvagnskusk”. Ordet förekommer i fördraget mellan hettiternas Suppiluliuma I och Shattiwaza av Mitanni där det närmast verkar beteckna ett ekipage med både kusk, stridsvagn och häst. I ett av Amarnabreven, EA 107 från kungen av Byblos till farao i Egypten, ser man att han använder ordet mariannu i betydelsen kusk genom att han skriver att han har mar-ia-nu-ma (kuskar) men inga hästar att sätta in i attacker mot sina fiender.

MARYANNU VAR STRIDSVAGNSKUSK SOM KÖRDE EN HÄSTDRAGEN STRIDSVAGN

När jag söker på ordet ”marya” på sanskritdictionary.com får jag fram att det inte alls betyder krigare utan älskare eller friare. Samarya betyder en församling av människor samlade för en festlighet. Marya kan också betyda hingst på sanskrit.[3] Den direkta kopplingen mellan ordet för krigare i Mitanni och på sanskrit verkar alltså vara falsk. Men det kan finnas en indirekt koppling mellan ordet mariannu för hästkarlar, kuskar och ordet marya för ”hingst”. På svenska har vi ju ordet ”märr” som blir ”marra” på ”bondska” och som visserligen betyder sto och inte hingst. Det kan hur som helst absolut finnas en koppling mellan det hurritiska mariannu och ordet marya för ”hingst” på sanskrit. Men i vilken riktning detta samband gick och var ordets ursprung fanns är såvitt jag förstår helt okänt, detta möjliga samband är inte alls något som skulle bevisa att kungarna i Mitanni var ”indoarier”.

När jag började fundera i de här banorna, alltså att det vediska språket skulle ha varit ett blandspråk mellan hurritiska, hettitiska och ett indoeuropeiskt ”bondespråk” kunde jag direkt hitta fler exempel som till exempel ordet för kung på hurritiska och hettitiska som var ”sarri” och tydligen kom från akkadiska. (Detta ord har kanske gett upphov till caesar som blev kaisar (hovman) i det bysantinska riket och senare tsar.) På sanskrit hittar jag ord som sarājaka och sarājan som tydligen betyder ungefär ”att ha en kung”. Ord i Rigveda för krigare är ranti, satvana, senya (spjutkämpe). Ordet śūra betyder däremot en stark och tapper man, hjälte och kan kanske ha sitt ursprung i det hurritiska ordet för kung, ”sarri”. Jag kan också gissa att sanskrit-ordet ”vajra” som både betyder ”den mäktige” (Indra) och betecknar Indras klubba och blixt som var hans vapen var samma företeelse som den mäktige åskguden Tarus/Tarhunnas/Teshubs/Hadads vapen som var en klubba och en blixt i Främre Orienten. På sanskrit betyder ”vīra” både en hjälte, kung, gud och modig man och används för gudar som Indra och Vishnu, men också för att beteckna manskap, följare. Det skulle ha kunnat ha varit ett ord som användes för Indaras (Teshubs) edsvurna följare, soldaterna i Mitannis armé. Arya, som påstås skall ha betecknat de oövervinnerliga arierna (indoeuropéerna med modernt språkbruk) betyder enligt ordboken för sanskrit vänlig, kär, fäst vid och en ”aryaman” är en lekkamrat, en kompanjon och speciellt en vän som frågar en kvinna om giftermål som ombud för en annan man (sin vän).

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mitanni
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-Aryan_superstrate_in_Mitanni
[3] https://sanskritdictionary.com

FINNS DET ORD I SANSKRIT MED KOPPLING TILL HETTITISKA?

Vissa ord på sanskrit kan alltså tänkas kopplas till hurritiska och Mitanni-riket men det krävs betydligt mer kunskaper om hurritiska och sanskrit än de jag besitter för att kunna göra en mer fullständig analys. Samma sak gäller för en möjlig koppling mellan hettitiska- som var en del i det gemensamma kulturområdet mellan hettiter och Mitanni - och sanskrit. Här kompliceras det hela av att det hettitiska språket var ett indoeuropeiskt språk och man skulle kunna tänka sig att liknande ord på hettitiska och sanskrit inte skulle ha en koppling till varandra utan vara ett arv från ett gemensamt ”proto-indoeuropeiskt” urspråk. Men när jag läser orden i ett hettitiskt lexikon på internet kan jag nästan inte hitta några ord som påminner om svenska eller sanskrit, om hettitiskan var ett indoeuropeiskt språk låg det uppenbarligen mycket långt från dessa språk.[1] Det skulle i och för sig kunna vara logiskt om man tänker sig att hettitiska och luwiska var mycket gamla anatoliska språk som hade skilts från de europeiska språken när de första bönderna utvandrade till Europa omkring 6000 fvt, alltså omkring 5000 år före hettiterna och Mitanni-rikets tid. Ett par exempel på en möjlig koppling mellan hettitiska och sanskrit som jag hittar är i alla fall yuga för ”ålder” och taksan (halvera, dela i två, para ihop). Kanske har hettitiskans ”asandula” (garnison) också en koppling till sanskritordet ”asana” (pil). Men hettiterna var å andra sidan starkt påverkade av den hurritiska kulturen, kanske var det hurritiska språket länken mellan hettitiska och sanskrit.

Hettitiska	**Sanskrit**
Dā-yuga: ”två-åring”.	Kaliyuga: den fjärde (kali) perioden, tidsrymden.
Taksan: halvvägs (vägen delad med två).	Taks: att para ihop två, att dela i matematik.
Asandula: garnison.	Asana: missil, pil.

För mig verkar det klart att det fanns en nära koppling mellan de ”vediker” som kom till norra Indien och som var talare av ett så kallat indoeuropeiskt språk och den hurritiska-hettitiska blandkulturen. Men detta samband kan inte ha berott på att ”kungar och ädlingar” i Mitanni tillhörde ett ”indoariskt” överskikt som regerade över de underlägsna hurriterna och som, liksom det ”vediska folket”, skulle ha haft sina rötter i Sintashta-kulturen i dagens Ryssland. Förklaringen måste i stället vara att det ”vediska folket” kom till norra Indien från den blandkultur som fanns bland soldaterna i norra Mesopotamien under senare delen av 1000-talet fvt. Därifrån fördrevs de i så fall sedan i samband med assyriernas våldsamma utplåning av Mitanni-riket på 1200-talet fvt.

[1] https://www.assyrianlanguages.org/hittite/en_lexique_hittite.htm

GUTIER OCH VEDIKER –OLIKA VARIANTER PÅ LUWISKA OCH SUMERISKA RESPEKTIVE HURRITISKA GUDAVÄRLDAR

ENDAST TVÅ STORA GENETISKA FÖRÄNDRINGAR I NORRA LEVANTEN FRÅN SEN NEOLITIKUM TILL SEN BRONSÅLDER – DNA FRÅN VÄSTRA ANATOLIEN TILL SÖDRA KAUKASIEN OCH FRÅN NORRA MESOPOTAMIEN TILL NORRA LEVANTEN

I den här boken har jag försökt förstå de stora dragen i vår historia från jägare-samlare och framåt men bilden har ofta störts av dels den etablerade synen på utvecklingen som driven av dels stora revolutioner som ”den neolitiska revolutionen” i samband med jordbrukets uppkomst och den ”urbana revolutionen” i samband med uppkomsten av städer och dels rasmässiga idéer om överlägsna indoeuropéer som invaderat olika underlägsna folk och regerat över dem på samma sätt som européerna långt senare gjorde sig till herrar över befolkningarna i olika kolonier. Båda dessa synsätt har stark anknytning till Gordon Childes historiematerialistiska marxistiska världsbild där ett visst produktionstekniskt, ekonomiskt och kulturellt system enligt någon slags inneboende utvecklingslag måste omstörtas och ersättas av ett annat. Denna ”revolutionära” syn på historien har också koppling till Childes tidiga anslutning till Gustaf Kossinnas syn på indoeuropéerna som en rasmässigt och kulturellt avskild arisk (numera indoeuropeisk) krigisk bronsålderskultur med ett eget ariskt (numera proto-indoeuropeisk) språk och snabba hästar som hade invaderat (numera massivt migrerat till) Europa från sitt urhem i antingen Norden eller på den Pontiska stäppen och på mycket kort tid hade utplånat de svaga och underlägsna infödda bönderna och deras språk.

Samma syn på ”massiva migrationer” kan spåras i beskrivningen av till exempel hettiterna som talade ett indoeuropeiskt språk och som enligt engelska Wikipedia därför måste ha kommit till Anatolien från indoeuropéernas urhem på den Pontisk-kaspiska stäppen någon gång före 2000 fvt och eliten i Mitanni-riket som på samma sätt måste ha varit indoarier som hade kommit till Mesopotamien från Sintashta-kulturen långt bort i dagens Ryssland. Både Mitanni och hettiterna var erövrare och skapade stora riken och de passar därför bra in i mallen för de överlägsna imperialistiska och krigiska indoeuropéerna. Jag finner inga stöd för idén om ett ariskt indoeuropeiskt urhem i Norden eller på den Pontisk-kaspiska stäppen i varken det vi vet om forntida DNA eller i arkeologiska fynd. Inte heller kom Mitanni och hettiter från något sådant ”urhem”, hurriterna i Mitanni tillhörde urbefolkningen i norra Mesopotamien och hettiterna var anatolier som luwier och andra som talade s.k. indo-europeiska språk i Anatolien.

Ett annat stort hinder för min förståelse av historien i Främre Orienten har varit den mycket dimmiga bilden av hurriterna i historieskrivningen. De verkar ha funnits i både hattiska, luwiska, hettitiska och amoritiska städer och stater och haft en stor påverkan på till exempel hettiternas påstått indoeuropeiska religion, men det finns ingen förklaring till var de hade varit innan det plötsligt uppstod en hurritisk stadsstat i Urkesh under 2000-talet fvt varifrån de sedan skall ha spridit sig över hela norra Mesopotamien och norra Levanten. Fortfarande saknas analyser av DNA hos hurriterna och andra forntida folkgrupper i Mesopotamien varför en stor bit av pusslet saknas.

I en rapport av Skourtanioti et al. “Genomic History of Neolithic to Bronze Age Anatolia, Northern Levant, and Southern Caucasus” (2020) hittar jag dock några intressanta resultat.[1] Genom analyser av förhistoriskt DNA har forskare som Haak et al. (2015) och Mathieson et al. (2015) redan tidigare identifierat olika genetiskt sett avskilda grupper före och under neolitisk tid som WHG, CHG och EEF (västeuropeiska och kaukasiska jägare-samlare och tidiga europeiska jordbrukare). Forskare har också upptäckt att de tidiga jordbrukarna i Europa hade sitt genetiska ursprung i de första jordbrukarna i Anatolien. Skourtanioti et al. beskriver i nästa steg hur ättlingarna till de första jordbrukarna i Anatolien, som spårats till cirka 8000 fvt, blev mycket mer homogena genetiskt sett under ett par tusen år fram till den sena neolitiska tiden. Enligt deras forskning spreds de sedan österut samtidigt som de gradvis blandades med grupper med DNA som mer liknade det som

[1] https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03041651/document

kallas iranskt neolitiskt som man hittat i Zagros-området, men som enligt Skourtanioti et al. alternativt kan ha varit från en ännu inte identifierad genpool i Mesopotamien. Slutligen spreds de, nu utblandade, anatoliska generna till södra Kaukasiens lågland där den första neolitiska kulturen i form av Shulaveri-Shomu-kulturen (ca 6000–4000 fvt) uppstod och de invandrade jordbrukarnas genpool ytterligare kompletterades med inhemska kaukasiska jägare-samlare (CHG).

Det som jag finner mest intressant med beskrivningen i Skourtanioti et al. (2020) av släktskapen mellan tidiga anatoliska jordbrukare och de första jordbrukarna i södra Kaukasien är att man genom DNA-analyser har identifierat ett antal geografiska platser från kalkolitisk (kopparålder) till tidig bronsålder och dokumenterat en gradvis vandringen av anatoliskt neolitiskt DNA från västra Anatolien (Barcin_C) via Ikiztepe_LC vid Svarta havet i norra Anatolien, Arslantepe_LC (Melid) i östra Anatolien och vidare österut fram till sen kalkolitisk tid i södra Kaukasien. I Kaukasien skedde alltså sedan en gradvis blandning av anatoliska bönder och inhemska jägare-samlare. Skourtanioti et al. visar däremot inte på något nytt genetiskt inflöde från Kaukasien till östra Anatolien och norra Levanten under Kura-Araxes-kulturens expansion dit med start från omkring 2800 fvt. Kura-Araxes-kulturens expansion utanför Kaukasien, som främst spårats genom utbredningen av vissa slags keramik- och metallartefakter, verkar ha varit en rent kulturell eller materiell expansion och inte kopplad till spridning av någon ny genetisk grupp.

Det andra stora skeendet - förutom de anatoliska böndernas spridning österut till södra Kaukasien via Arslantepe (Melid) - som påverkade den genetiska sammansättningen i Främre Orienten efter neolitisk tid var ett inflöde till norra Levanten under tidig bronsålder (ca 3300–2000 fvt) av gener från någon ännu ej kartlagd näraliggande population från Mesopotamien. Eftersom det saknas analyser av DNA från norra Mesopotamien under denna tid kan man inte säga mer än så. Personligen skulle jag dock gissa att detta kan ha motsvarats av grupper av hurriter som spred sig från sitt kärnområde vid Khabur-floden. Västliga hurriter verkar bland annat ha varit en del av befolkningen i Kizzuwatna-området och hurriterna hade också inflytande på kulturen i Ebla runt 2000 fvt och senare i Ugarit.

Enligt Skourtanioti et al. finns det inga tecken på några andra större processer som har påverkat människornas DNA i Främre Orienten från tidig till sen bronsålder. Populationerna i Levanten och Anatolien under bronsåldern var ättlingar till de tidigare neolitiska grupper som levt där före dem och förutom en gradvis homogenisering inom och mellan grupperna skedde enligt dem inga större omflyttningar eller invandringar. Detta borde en gång för alla avfärda idén att de människor som talade indoeuropeiska språk i Anatolien hade invandrat eller invaderat från något ”indoeuropeiskt hemland ” utanför Anatolien. Hettiter, luwier och andra grupper som talade ”indoeuropeiska” språk härstammade direkt från de första jordbrukarna i Anatolien och de indoeuropeiska språken måste ha haft sitt ursprung hos dem.

ISHUWA (HÄSTLANDET) – KANSKE DEN SAKNADE LÄNKEN MELLAN ”TAURUS-RELIGIONEN” OCH DE NORDISKA ASAGUDARNA

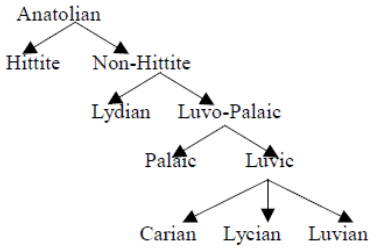
HETTISKA OCH LUWISKA I ANATOLIEN

De nordiska asa-gudarna son Ti (Tyr), Tor och Siv verkade ha haft sitt ursprung i en religion som jag har kallat ”Taurus-religionen” med bland annat åskguden Taru/Tarhunz/Tarhunna som man till exempel dyrkade bland luwier och hettiter. Men jag fick en känsla av att namnen på de nordiska asa-gudarna hade varit mer influerade av luwiska gudanamn än av hettitiska. Jag hittade dock ingen information om det luwiska språket och det var om möjligt ännu svårare att få en bild av vilka luwierna hade varit än vad det hade varit när det gällde hurriterna. Precis som hurriterna verkade luwierna ha funnits överallt och ingenstans, de var indoeuropéer men enligt Wikipedia gick det inte att säga varifrån de hade kommit till Anatolien eftersom man inte vet var indoeuropéernas urhem hade funnits.[1] Men jag tror som jag skrev tidigare att de indoeuropeiska språken uppkom i

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Luwians

Anatolien och spreds med de första bönderna till Europa. Även det luwiska språket bör enligt denna teori ha uppkommit i Anatolien men det var oklart när och var det hade skett liksom språkets relation till andra anatoliska indoeuropeiska språk som hettitiska och språket i Pala i norra Anatolien.

En pusselbit hade jag fått genom Skourtanioti et al. (2020) som visade att det inte hade kommit in några nya stora genetiska influenser i Anatolien fram till och med bronsåldern, de anatoliska indoeuropeiska språken måste alltså ha uppstått och utvecklats i Anatolien. En annan pusselbit fick jag genom att jag upptäckte en doktorsavhandling från 2008 av Ilya S. Yakubovich med titeln ”Sociolinguistics of the Luvian Language”.[1] Där beskrevs bland annat sambandet mellan olika varianter av de indoeuropeiska anatoliska dialekterna eller språken på följande sätt:

Samband mellan anatoliska (indoeuropeiska) språk. Källa: Yakubovich (2008).

Hettitiska och andra, ”icke-hettitiska”, anatoliska språk skall alltså ha skilts åt i ett tidigt skede. De ”icke-hettitiska” språken bestod i sin tur av två grenar där den ena grenen var det lydiska språket som under klassisk tid talades i västra Anatolien i kungariket Lydien vars huvudstad var Sardes. Den andra grenen var enligt Yakubovich en gemensam Luvo-Palaic gren som sedan delades upp i det palaiska språket som talades i Pala i norra Anatolien och ett ”luviskt” språk som i sin tur delades upp i kariska som talades i Karien i sydvästra Anatolien, lykiska som talades i Lykien öster om Karien samt luwiska vars utbredning har varit dåligt förstådd. På bilden nedan motsvaras Lykien av Lukka medan Karien och Lydien var delar av Arzawa.

Anatolien ca 1200 fvt. Källa: Wikipedia.[2]

Det kan verka märkligt att näraliggande områden som Lydien (Lukka ovan) respektive Karien och Lykien (delar av Arzawa ovan) skulle ha skiljts åt språkmässigt långt innan luviska i öst och kariska

[1] https://www.academia.edu/498331/Sociolinguistics_of_the_Luvian_Language
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_regions_of_Anatolia

och lykiska i väst skildes åt. Men man skall komma ihåg att det finns oerhört få skriftliga källor att tillgå och att hela forskningsfältet dessutom enligt min mening har lidit oerhört av idén att de indoeuropeiska språken hade uppkommit i norra Europa eller på den pontiska stäppen och absolut inte i Anatolien, varför de anatoliska språken har nedvärderats och sett som perifera avvikelser från den sanna ”indoeuropeiska” språkfamiljen. Det finns fortfarande mycket som är oklart inom detta område.

Enligt Yakubovich bör hettitiska och luwiska ha separerats från varandra som senast runt 3000 fvt, alltså omkring 1500 år innan något av de två språken kan spåras i skriftliga källor. Under det hettitiska rikets tid på 1000-talet fvt var de två språken ungefär lika skilda från varandra som polska och ryska eller italienska och spanska är i vår tid. Om man antar att de anatoliska språken spreds via de första jordbrukarna som bland annat verkar ha funnits Boncuklu (ca 8300-7600 fvt) i centrala Anatolien, skulle de spridits norrut mot det senare Pala-området och söderut och gett upphov till luwo-palaiskt språk i dessa områden. Dessutom bör de enligt den här modellen ha spridits västerut och gett upphov till lydiskt språk och österut där urspråket utvecklades till hettitiska.

En sådan spridning skulle kunna förklara att det hettitiska språket fanns i Nesa (Kanesh) i öster medan de språk som var luwiska eller nära luwiska tydligen fanns i norra, centrala och södra delarna av Anatolien och lydiska fanns i väst. De kariska och lykiska språken i västra Anatolien, som enligt Yakubovich var närmare besläktade med luwiska än med lydiska, skulle i så fall ha spridits västerut under senare perioder från något luwiskt område. Kanske kommer fler analyser av förhistoriskt DNA från Anatolien att så småningom ge en tydligare och mer detaljerad bild av hur människor flyttade (eller inte flyttade) i Anatolien mellan cirka 8000 fvt och 1200 fvt, vilket skulle kunna ge fingervisningar om hur de anatoliska böndernas ur-språk spreds fram till de hettitiska och luwiska rikenas tid.

Det verkar alltså, om jag förstår Yakubovich rätt, som att det hettitiska språket skildes från de andra anatoliska indoeuropeiska språken som till exempel luwiska i ett ganska tidigt skede. Men de två språken fanns ändå nära varandra i det hettitiska riket (ca 1650–1178 fvt). En annan intressant information som framgår av Yakubovich (2008) är att regenterna i den första hettitiska dynastin inte alls verkar ha varit hettiter! Den första hettitiska dynastin skall ha kommit från Kussara som låg någonstans väster om Kanesh och de kan ha varit guvernörer där och underställda regenterna i Kanesh. De hade inte indoeuropeiska namn utan verkar i stället ha haft hattiska namn. Anitta från Kussara tog sedan makten i Kanesh omkring 1750 fvt. Anitta utkämpade ett krig med kungariket Hatti och lät förstöra huvudstaden Hattusa. Riket Hatti besegrades slutligen av en av Anittas efterträdare, Hattusili I (r. ca 1650–1620 fvt) som lät återuppbygga Hattusa och gjorde staden till ny huvudstad för det nya hettitiska riket. Hettitiska, som kan ha varit folkets språk i Kanesh, blev det officiella språket för det hettitiska riket men invånarna i riket talade enligt Yakubovich flera olika språk, förutom hettitiska också bland annat luwiska.

Anledningen till att hettitiska blev det officiella språket i det hettitiska riket kan ha varit så enkel som att det var det enda inhemska språket i området som hade ett skriftspråk genom att det hade talats i Kanesh där man använde akkadiska för handelskommunikationer. Å andra sidan kan, enligt vissa forskare som Yakubovich hänvisar till, det hettitiska skriftspråket ha ersatt akkadiska först så pass sent som omkring 1500 fvt. Oavsett hur omständigheterna var verkar dock den hettitiska kungliga familjen ha talat hettitiska, som alltså var språket i Kanesh, under den tidiga perioden i Hattusa men det hettitiska skriftspråket visar samtidigt på många lån från det luwiska språket. Yakubovich menar att det hettitiska riket var tvåspråkigt och att det fanns tre olika grupper i riket, en grupp som hade hettitiska som modersmål men som förstod luwiska fullt ut, en grupp som hade luwiska som modersmål men kunde hettitiska i högre eller lägre grad och slutligen en stor grupp som bara talade och förstod luwiska. Han menar att den kungliga familjen och andra med hög social status tillhörde den första gruppen och att administratörer och skrivare tillhörde den andra gruppen. Man kan gissa att de som hade luwiska som modersmål var den inhemska befolkningen och den största gruppen. Efter det hettitiska rikets fall omkring 1178 fvt dog det hettitiska språket

tydligen ut mer eller mindre omedelbart och luwiska var sedan det dominerande språket i de efterföljande s.k. nyhettitiska rikena.

ISHUWA –DEN SAKNADE LÄNKEN MELLAN LUWIERNA OCH DE FORNNORDISKA GUDARNA

När jag försökte förstå hur de fornnordiska asa-gudarna hade kommit till såg jag dem som varianter av en gemensam ”Taurus-religion” med bland annat gudar som Tarhunz (Tor), Tiwaz (Ti-asen/Tyr) och Tors hustru Siv som en kvinnlig variant av solguden Tiwaz på liknande sätt som solgudinnan Arinna var hustru till Tarhunna, hettiternas variant av åskguden Taru/Tarhunz. Det var också tydligt att den grundläggande myten om stormguden vars symbol var Tjuren var gemensam för inte bara s.k. indoeuropeiska grupper som hettiter och luwier, utan också för hurriter (Teshub och hans hustru, modergudinnan Hebat) och semiter (Hadad och hans hustru Hebat i Ebla). Den nordiska Oden var hettiternas Aas, den främste asa-guden som var en variant av Enki. Jag tyckte också att det verkade som om de fornnordiska asa-gudarna främst hade sina förebilder bland de luwiska gudarna genom namnlikheter mellan till exempel Tiwaz och Ty/Tyr och inte bland till exempel hettitiska gudar. Men det var svårt att se var och hur ”gutierna” från snörkeramikområdet i nordöstra Europa skulle ha kunnat komma i kontakt med de luwiska gudarna, jag trodde först att hurriterna kunde ha varit en förmedlande faktor eftersom de både fanns i luwiska områden och i norra Mesopotamien i området söder om Taurus-bergen.

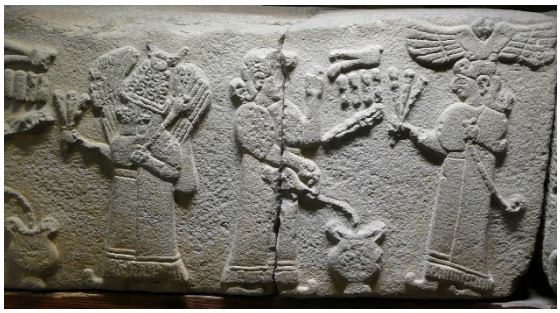
Personligen kan jag inte tänka mig att en assimilering av främmande gudar, som asa-gudarna var för ”gutierna” som kom från snörkeramikområdet i nordöstra Europa, är något som kan ske genom ett kort besök. Uppenbarligen tog de till sig delar av den sumeriska religionen i form av ”vana-gudarna” under en längre tid av maktinnehav i delar av Sumer. Samma sak, alltså en mer långvarig kontakt, måste ha gällt för kontakten med Taurus-religionen och asa-gudarna. Det framgår också av den sumeriska texten Ninurtas bedrifter (The Exploits of Ninurta) att sumererna främst förknippade gutierna med asagudarna från bergen, alltså det jag kallar Taurus-religionen (s 244). När jag började fundera över riket Ishuwa, som betydde ”hästlandet”, insåg jag att detta område kan ha varit den kontaktpunkt mellan ”gutierna” från snörkeramikområdet i nordöstra Europa och luwiernas och hettiternas gudar som Tiwaz (Ti-asen/Tyr), Tarhunz (Tor) och Aas (Oden) som jag sökte efter.

Riket Ishuwas huvudstad var den gamla staden Melid (Arslantepe) som hade varit viktig redan under sen kopparålder när dess centrum var en mäktig monumental byggnad med väggdekorationer som stod på toppen av en kulle. Ett par mil nordöst om Melid låg Değirmentepe där man har hittat de tidigaste säkra bevisen på kopparsmältning. Under sen Uruk-period hade Melid ett stort tempel/palats-komplex men omkring 3000 fvt kan man spåra omfattande bränder och förstörelse varefter keramik från Kura-Araxes-kulturen dyker upp i området. Melid var centralpunkt för kungariket Ishuwa omkring 1500 fvt och man var enligt Wikipedia kulturellt påverkade av hurriter, Mitanni och hettiter. Under 1400-talet fvt var Ishuwa den nordligaste delen av Mitanni-riket under detta rikes största utbredning (s 311). Omkring 1350 fvt erövrade hettiterna under kung Suppiluliuma I staden Melid i sitt krig mot Mitanni-riket. Detta krig resulterade sedan i vasallfördraget mellan hettiternas kung Suppiluliuma I och kung Shattiwaza av Mitanni (s 314).

Efter hettiterrikets fall blev Melid centrum för det luwiska (nyhettitiska) riket Kammanu (ca 1100-talet till 600-talet fvt). Det är omöjligt att veta om Melid var ett luwiskt område redan när gutierna skulle ha varit aktuella i området omkring 2100 fvt men det är som jag ser det troligt. Väster om Melid fanns det anatoliska området med ”indoeuropeiska” språk och enligt Skourtanioti et al. (2020) spreds DNA från de äldsta anatoliska bönderna österut via bland annat Melid till Kaukasien (s 323). Om inte annat kan befolkningen i Melid och hela Ishuwa ha varit flerspråkiga och fungerat som en kontaktzon mellan hurriter i söder och grupper av talare av ”indoeuropeiska” från Anatolien i väster och Kaukasien och ”snörkeramikområdet” i norr.

Benämningen ”hästlandet” för Ishuwa skulle kunna innebära att man var en knutpunkt mellan det område där DOM2-hästarna avlades fram under 2000-talet fvt, alltså i snörkeramikområdet i

Ukraina, och hurriterna som var tidiga med att använda tamhästar. DNA från den hittills äldsta DOM2-hästen dateras till omkring 2125 fvt och den har som vi såg hittats i Acemhöyük som var en assyrisk handelskoloni i Anatolien. Det här var precis under samma tidsperiod som när gutierna började härja i Sumer. På något sätt användes DOM2-hästar tidigt i handeln mellan östra Europa och Främre Orienten och det är möjligt att ”gutierna” var en del av detta handelsnätverk runt 2100 fvt. När man sedan övergick från att använda hästar som klövjedjur för transporter till att använda dem i krigföring blev ”R1a-män” från den östliga delen av det gamla snörkeramikområdet, som till exempel Andronovo-kulturen, stridsvagnskuskar och hästskötare (mariannu) i bland annat Mitanni-riket.

Dryckesoffer till Arma (månguden) och Tiwaz (solguden med den bevingade solskivan) från Melid. Källa: Wikipedia.[1]

Relief från Melid. Kanske Tarhunz/Tor som kör med sina bockar och håller upp sin hammare.

I Melid har man hittat reliefer med luwiska gudar som solguden Tiwaz, månguden Arma och åskguden Tarhunz som kör med sina bockar och viftar med sin hammare. Dessa blev också viktiga i den fornnordiska religionen i form av Ti/Tyr, Máni (Måne) och Tor som körde sina två bockar över himlen och viftade med sin hammare Mjölner. Detta är naturligtvis inget bevis för att det var just härifrån som asa-gudarna kom till Norden, men det verkar ändå finnas en intressant koppling mellan ”hästlandet” Ishuwa, DOM2-hästar och människor från det gamla snörkeramikområdet i Ukraina, de luwiska asa-gudarna samt gutierna som jag tror var stammar med Y-DNA R1a som både fanns i Främre Orienten, i snörkeramikområdet i östra Europa och i Norden. I nästa steg var Ishuwa en del av Mitanni-riket och även om de vediska gudarna Indra, Mitra och Varuna verkar ha haft sina ursprung i de eder som legosoldaterna i Mitanni-riket svor när de tog värvning (s 312), finns det också som jag ser det en koppling till Taurus-religionen i den indiska Rigveda. De vediska asura (asarna) nämns 88 gånger i Rigveda och Agni, Varuna, Mitra och Rudra beskrivs som sådana asura-gudar. Savitr, en vedisk solgud, sägs vara en asura som är en ”välvillig ledare”. Det är som jag ser det möjligt att Savitr var ett vediskt namn på den luwiska solguden Tiwaz.

I tidiga vediska texter var asura-gudarna alltså välvilliga om än starka och krigslystna och ledande vediska gudar som Indra, Varuna och Mitra var asura-gudar, de var som jag ser det liknande eller samma gudar som asa-gudarna med ursprung ”Taurus-religionen”. Indra fick också ta över Tarhunz/Teshubs/Baals attribut som åskan, blixten och hammaren. Alla gudar, inklusive asura-gudarna, var deva-gudar, vilket betyder himmelsgudar. I senare vediska texter kallade man alla välvilliga gudar för deva-asura-gudar. I ännu senare hinduiska texter, efter den vediska tiden, blev asura-gudarna i stället onda makter som var i ständigt krig med de goda deva-gudarna. I den ursprungliga vediska mytvärld som legosoldaterna med ursprung i snörkeramikområdet vid Volga hade med sig från Mitanni-riket var alla gudar himmelsgudar (deva-gudar), alltså sol, måne, stjärnbilder och planeter. Detta gällde både för Taurus-religionen med ”asa-gudarna” (asura-gudarna) och de andra religionerna i Främre Orienten med sina egna namn på samma gudar som man såg på himlen i form av sol, måne, stjärnor och planeter. Den uppdelning som senare skedde i Indien mellan goda himmelsgudar och onda asura-gudar och det tänkta kriget mellan dessa grupper var alltså helt felaktig, de var ursprungligen samma gudar. Men det gemensamma ursprunget för religionerna i Främre Orienten innebar inte att de inte hade använts för att skapa olika nationella gudar som

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Melid

ledde sina utvalda folk/krigshärar i krigståg för att plundra, erövra och underkuva andra folk, som i sin tur hade sina egna varianter av samma himmelsgudar.

VAR ASAGUDARNA LUWISKA ELLER HETTITISKA GUDAR ELLER BÅDE OCH?

Relieferna i Melid (Arslantepe) benämns genomgående som hettitiska men jag menar att de i högre grad var uttryck för en luwisk version av den anatoliska Taurus-religionen. För det första måste gutierna ha tagit till sig asa-gudarna redan innan de härjade i Sumer runt 2100 fvt eftersom de förknippas med asag (asa-gudarna) redan i sumeriska texter. Detta var långt innan den första dynastin av hettiter hade tagit makten i Kanesh på 1700-talet fvt och tagit till sig det hettitiska språket där. Dessutom verkar hettiterna inte ha haft någon egen stabil kultur. De tog över hattiska gudar i Hattusa och importerade enligt Yakubovich luwiska gudar, myter, offerritualer och böner från erövrade områden, särskilt Kizzuwatna, och översatte dem till hettitiska som var härskarnas språk i Hattusa. Samma sak verkar ha skett med hurritiska myter och gudar. Visserligen var Taurus-religionen med modergudinnan på sin tron och hennes son tjurguden Taru/Tarhunz (Tor) urgammal och kan spåras ända tillbaka till omkring 7400 fvt och tidig neolitisk tid i Çatalhöyük i dagens Turkiet (s 73). Denna religion fanns sedan i en eller annan form hos alla som talade ett anatoliskt ”indoeuropeiskt” språk, men jag tror att folket i Ishuwa med huvudstaden Melid talade det mycket vitt spridda luwiska språket och inte hurritiska som kan ha varit en isolerad dialekt i Kanesh. Taurus-religionen fanns spridd bland hattier, hettiter och luwier i östra Anatolien men jag skulle ändå vilja se den variant som omkring 2100 fvt gav upphov till gutiernas och i förlängningen den fornnordiska religionen som luwisk med koppling till Melid och riket Ishuwa. Samma sak gäller för den vediska religionens term asura, som med största sannolikhet hade sitt ursprung i Tarus-religionen och tillämpades i ”hästlandet” Ishuwa som var en del av Mitanni-riket när hästhandlarna och hästkuskarna från snörkeramik-området vid Volga kom dit runt 1500 fvt..

VAR ”GUTIERNAS” OCH ”VEDIKERNAS” SPRÅK SAMMA SOM DET LUWISKA SPRÅKET I ISHUWA?

Hur kunde svenska (fornnordiska) vara så likt det vediska språket utan att vedikerna dyrkade fornnordiska asagudar som Tor, Siv och Tyr (Ti-asen)? ”Gutierna” kan ha fått med sig asa-gudarna från Ishuwa (ca 2100 fvt). Vedikerna tog i stället mer än 500 år senare över sina gudar från Mitanni och de dyrkade därför inte främst asa-gudar utan Mitannis hurritiska ”legosoldats-gudar” som Indra och Mitra. Det gemensamma urspråket var tydligen de anatoliska tidiga böndernas ”indoeuropeiska” språk men religionerna var olika. Å andra sidan hade ”vedikerna” tydligen med sig begreppet asa-gudar från Mitanni-området vilket så småningom blev asura (asarna) i Indien.

En fråga som jag ställde mig redan för många år sedan när jag först började söka information om sanskrit och den vediska religionen var hur det kunde komma sig att svenska och det vediska språket (sanskrit) kunde vara så likt den gamla svenska bondedialekten som jag hade växt upp med? Man skulle visserligen kanske kunna förklara det med alla ”indoeuropeiska” språks gemensamma ursprung i det tänkta proto-indoeuropeiska språket som man har tänkt sig skulle ha talats i deras gemensamma urhem så sent som runt 3000 fvt och sedan spreds över världen. Men sanskrit och äldre svenska kändes för mig mycket närmare släkt än så utan att jag kunde räkna ut hur det kom sig. Denna känsla har förstärkts genom det jag under senare tid har lärt mig om andra gamla indoeuropeiska språk som luwiska och hettitiska. Oavsett när luwiska och hettitiska hade förgrenat sig från det gemensamma anatoliska språkträdet var de fortfarande under det hettitiska rikets tid i mitten av 1000-talet fvt mycket lika varandra och samtidigt väldigt olika svenska och det gemensamma ordförrådet som finns mellan svenska och vediska. Om gutierna och vedikerna hade lärt sig sitt gemensamma språk från ett anatoliskt språk som luwiska, som jag gissar bland annat talades i Ishuwa (Melid), skulle de inte bara likna varandra utan också luwiska. Men medan de fornnordiska asa-gudarna som jag ser det hämtades från den luwiska religionen i Melid-området verkar de vediska gudarna i stället ha kommit från hurriternas trohetsed som legosoldaterna svor i namn av jaktgudinnan Indar/Indara (Indra), edens gudar i form av Mitra-gudarna (Mitra) och havets gudar Aruna/Varuna-gudarna (Varuna). Det faktum att Indra fick samma attribut som åskguden

Tarhunz/Tor kan visserligen förklaras genom kontakter med Ishuwa, som tidvis var en del av Mitanniväldet och där man dyrkade åskguden Tarhunz, men lika gärna med att hurriternas och Mitanni-rikets främste gud var åskguden Teshub och hade samma attribut i form av hammare/stridsklubba och blixt som andra åskgudar som Baal, Hadad och Tarhunz.

Gemensamma och grundläggande ord i svenska och det ”indoariska” språket i Rigveda kan delvis förklaras med alla ”indoeuropeiska” språks gemensamma ursprung i det första anatoliska bondespråket. Dit kan till exempel ord för ko, moder, fader, broder, syster, man (go, pati, matr, bhrātr, svasr, manu i sanskrit) och ugn (agni, eld i sanskrit), som verkar finns i varianter i alla indoeuropeiska språk, tänkas höra. Andra ord i svenska och det ”vediska” språket som veta/medveten (vit i sanskrit), att veta (veda i sanskrit), ha vett (vetti i sanskrit) det rätta (rta i sanskrit), vårt (sva) rike = Sverige, (svarga, Indras rike, himlen i sanskrit), samma, lika (sama i sanskrit), samvaro (samvara i sanskrit, att stänga ute omvärlden) samvete (samveda i sanskrit, medvetande etc.), säter (säsongbostad) (satra i sanskrit, bostad för gudar), oka ihop (yoga i sanskrit), mycket/mytje, mäktig, makt (maha i sanskrit) verkar för mig alltför lika för att inte ha ett närmare sammanhang än genom ett ”ur-indoeuropeiskt” språk från jordbrukets uppkomst i Anatolien.

Orden för hjul verkar däremot vara olika i fornnordiska och vediska/sanskrit. Ordet för hjul på sanskrit är enligt sanskritdictionary.com ”cakra”, till exempel i fråga av hjulen på solens vagn. Men hjul på sanskrit kan också vara ”ratha” som också betyder ”vagn” och ”krigare”. Detta liknar ordet rota som betyder hjul på latin och ordet rad för hjul på tyska. Kanske plockade ”vedikerna” upp ordet ”cakra” i Mitanni-riket medan ”gutikerna” hade varit i Främre Orienten långt innan hästdragna stridsvagnar kom i bruk. Ordet ”hjul” verkar å andra sidan, i alla fall i Norden, ha varit ett gammalt ord för himlarunden med solens olika stationer under året, julen (hjul) är ju i form av midvintersolståndet den lägsta punkten på solhjulet. Det fornsvenska ordet ”hiul” hade motsvarigheter i västgermanska språk som tyska och holländska samt fornfrisiska och fornengelska. Kanske var det ett och samma ord som hade sina rötter ända tillbaka till ”trattbägarspråket”.

I luwiska var ”kaluti” ett ord som betydde ”göra en runda, cirkulera”, alltså ett ord med samma betydelse som ”hjul”. Det härstammar enligt Wikipedia förmodligen från det luwiska ordet ”kalutta” som betyder cirkel.[1] Man kopplar där ordet ”kaluti” till ett gemensamt indoeuropeiskt ord för vagnshjul och menar att det skulle bevisa att de anatoliska språken skulle ha avsöndrats från proto-indoeuropeiska (PIE) efter hjulets uppfinnande på 4000-talet fvt och detta skulle i sin tur vara ett bevis för kurgan-hypotesen som menar att de indoeuropeiska språken skulle ha spridits från den pontiska stäppen till bland annat Anatolien omkring 3000 fvt. Men ordet kaluti användes enligt en rapport av Alfonso Archi med titeln ”The West Hurrian Pantheon and Its Background” (2013) av hurriterna i Halab och Ugarit om en cirkel av gudar respektive gudinnor runt Teshub respektive Hebat. Ordet finns också i den hurritiska myten ”The Kingship of Heaven” där gudarnas genealogi från Alalu till Anu, Kumarbi och Teshub och så vidare beskrivs och där ordet kaluti används om en krets av gudar tunt Teshub och gudinnor runt Hebat. Eftersom kaluti handlade om cirklar av gudar och gudinnor som fanns på himlarunden (som stjärnbilderna runt zodiaken) och inte om vagnshjul säger ord som kaluti och hjul egentligen inte något om uppfinningen av vagnshjul. Ordet, eller i alla fall den mentala bilden av cirkeln, verkar i stället åtminstone kunna spåras bakåt omkring 12 000 år till Göbekli Tepe och cirklarna med stenar med bilder av gudar/stjärnbilder på himlen som restes där (s 55). Man har också hittat liknande cirkelformade anläggningar i Jerf el-Ahamr som är cirka 11 000 år gamla (s 65). En rest av det hurritiska och luwiska ordet ”kaluti” som betydde himlarunden och de urgamla astrala gudarna och gudinnorna på den finns i ordet kalott och i den runda huvudbonad som bärs av judar, kristna präster och muslimer. Jag gissar att munkarnas rakade tonsurer var ett sätt att sätta på sig en permanent kalott (kaluti) på huvudet. Lustigt att man i alla de ”monoteistiska” religionerna hedrar de gamla astrala gudarna och gudinnorna med rötter i de bilder som de gamla jägarna-samlarna såg på stjärnhimlen runt 10 000 fvt. Ordet kaluti kan visserligen ha varit det ursprungliga anatoliska ordet för ”cirkel” eller ”hjul” men

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Luwian_language

det kan lika väl ha spridits från Anatolien till Grekland tillsammans med alla grekiska myter och gudar som uppenbarligen hade sitt ursprung i Främre Orienten, långt efter jordbrukets och de indoeuropeiska språkens spridning västerut, och gett upphov till både ord som kyklos (cykel, runda). Lika troligt är det att ”kala”, ett av de vediska orden för tid, skulle kunna härstamma från hurriternas ”kaluti”. Kala bildar i sanskrit tillsammans med solens runda (solens hjul) på himlen, cakra, sammansatta uttryck som kalacakra (tidens hjul). Orden för hjul, kaluti (hurritiska)och cakra (sanskrit), verkar båda ha haft att göra med tidens hjul och stjärnbilderna (gudarna) på cirkeln (ekliptikan) på himlen. Ratha (sanskrit), rota (latin), rad (tyska) verkar i stället ha haft sitt ursprung i stridsvagnar och deras hjul i Främre Orienten, vilket i sanskrit även fick den överförda betydelsen (stridsvagns-)krigare eftersom ”vedikerna” hade varit mariannu, alltså kört hästar som drog stridsvagnar på hjul, i Mitanni

Det vediska språket i Indien verkar också ha påverkats av militära begrepp från Mitanni-riket som mariannu (förare av häststridsvagn) som blev marya som både betydde unga krigare och hingst på det vediska språket. Eventuellt kommer ordet ”marr” ursprungligen från snörkeramikområdet som också var DOM2-hästarnas ursprungsområde eftersom ordet för sto var ”marra” (märr) på den gamla svenska ”bondskan”. ”Sto” betydde däremot enligt SAOB ursprungligen en hästflock, alltså en flock av ston med en eller flera hingstar och även flockens inhägnad. På litauiska är ordet för hästflock ”stoda” och på fornslaviska och ryska ”stado”. Ordet ”sto” kommer enligt SAOB från ”stå” (stället där hästarna stod). Att bli stillastående, kanske speciellt om en häst, kunde heta att bli ”sta” på ”bondska”. Att stå heter ”stha” på sanskrit och stall för djur kan bland annat heta gostha (ko+stå).

DOM2-hästarna hade kommit till Främre Orienten från dagens Ukraina och Ryssland via ”hästlandet” Ishuwa, och stridsvagnsekipagen kan ha kallats mariannu efter ”snörkeramikordet” för sto (marr). Ordet för häst i Främre Orienten på 1000-talet fvt – ”aššu” i Mitanni, ”aššuwa” på luwiska och ”hästlandet” Ishuwa samt ”asva” i sanskrit – hade uppenbarligen alla samma ursprung. Man kan anta att det var ”snörkeramikordet” för häst som var upphovet till beteckningen eftersom hästarna kom därifrån, att ordet för häst var ”ášvá/ešvá” på gammal-litauiska verkar bekräfta detta. Kanske fanns det från början ett ”h” i ordet ”aššuwa” som inte skrevs ut eller också hade det tillkommit senare i det fornnordiska ordet ”hesta/hæster”.

Den direkta kopplingen mellan ett visst ”folk” med vissa typiska egenskaper och en viss avskild kultur varifrån en viss språkgrupp skulle härstamma - som i idén om de krigiska indoeuropéerna med sitt ursprungliga hemland på den pontisk-kaspiska stäppen som likt medeltida riddare och feodalhärskare kom ridande på sina snabba hästar med blänkande bronsvapen och tog makten över de underlägsna infödingarna vart än de kom – finns helt enkelt inte. Vad man kan se i Främre Orienten under bronsåldern är olika språkgrupper som anatoliska språk som tidigt också hade spridits till Europa med de första jordbrukarna, hurritiska språk som fanns i samma område i norra Mesopotamien där halaf-kulturen en gång hade funnits, östsemitiska språk som talades i Ebla och Mari, sumeriska i södra Mesopotamien som så småningom ersattes av akkadiska som hade sitt ursprung i de östsemitiska språken samt västsemitiska språk i Levanten som amoritiska som spreds till södra Mesopotamien med amoritiska stammar runt 2200 fvt. Men kulturen, som i hög grad var samma sak som religionen, var i allmänhet en blandning av gemensamma religiösa begrepp och bruk som under olika lokala benämningar hade flödat runt i ett stort område i Främre Orienten ända sedan de gamla jägarna-samlarnas tid i Göbekli Tepe.

ENUMA ELISH (CA 1700 FVT) – POLITISK PROPAGANDA FRÅN AMORITERNA I BABYLON MED GRUND I MYTEN OM KRIGET MELLAN EBLAS GUD BAAL HADAD OCH BYBLOS GUD YAM

AMORITERNA I BABYLON SKAPADE EN NY SKAPELSEBERÄTTELSE I ENUMA ELISH SOM UPPHÖJDE MARDUK TILL DEN HÖGSTE GUDEN (CA 1700 FVT)

Sargon av Akkad hade runt 2300 fvt byggt sin makt på både de sumeriska gudarna i de olika tempelstäderna i södra Mesopotamien och Dagan, gudarnas fader, som garanterade kungavärdigheten i norra Mesopotamien. Det akkadiska riket använde ett östsemitiskt språk liknande det i Ebla och Mari, men det finns inget som tyder på att Sargon försökte ersätta de sumeriska gudarna och myterna med några radikalt nya ”semitiska” myter. Hammurabi, som regerade i Babylonien mellan cirka 1792 och 1750 fvt, tillhörde de amoritiska stammar som hade börjat invadera södra Mesopotamien från omkring 2200 fvt och som under andra årtusendet fvt hade tagit makten i sumeriska stadsstater som Isin, Larsa, Eshnunna och Kish. Hammurabi räknade i sin lag från omkring 1750 fvt upp både syriska och nordmesopotamiska gudar som Dagan och Hadad samt gemensamma sumeriska och akkadiska gudar som An, Enlil, Sin (Nanna, månen) och Shamash (Utu, solen). Inledningen till Hammurabis lag var uppenbarligen en anpassning av inledningen till Ur-Nammus lag i Ur från omkring 2100 fvt där det berättades hur An och Enlil hade överfört kungavärdigheten i Ur till Nanna (månguden) och kungen beskrevs som gudinnan Ninsuns son som förkunnade rättvisa i landet genom Nannas (månens) makt och Utus (solens) sanna ord. I inledningen till Hammurabis lag beskrevs på motsvarande sätt hur An och Bel (Enlil), kungen över himmel och jord, hade gett Marduk, Eas (Enkis) allsmäktige son som var rättfärdighetens gud, herravälde över människorna på jorden och grundat ett evigt kungarike i Babylon. Hammurabi beskrevs som skapad av den nordmesopotamiske guden Dagan och som den rena prinsen vars böner accepterades av Adad (Hadad) och mättade dennes hjärta. Hadad/Adad eller bara Baal (Herren) var en storm- och åskgud, samma gud som den syriske Baal Zephon, hurriternas Teshub, hattiernas Taru, hettiternas Tarhunna, den sumeriska Ishkur etc.

MARDUK VAR DE VÄSTSEMITISKA AMORITERNAS HUVUDGUD AMURRU/MARTU/EL

Hammurabi efterliknade alltså i sin lag Sargon av Akkad som femhundra år tidigare hade baserat sin makt på både de gamla sumeriska gudarna och den syriske guden Dagan som var garant för kungarnas makt i norra Mesopotamien. Men i Hammurabis lag har det också tillkommit en helt ny nationell gud för Babylonien i form av Marduk. Det sumeriska namnet för Marduk, ^{d}AMAR.UTU, har före detta, enligt ett föredrag av Andreas Johandi från 2015 med titeln ”Some Remarks about the Beginnings of Marduk”, bara återfunnits på ett par skärvor från mitten av 2000-talet fvt utan koppling till vare sig Babylon eller kända sumeriska gudar.[1]

Shar-Kali-Sharri (ca 2217-2193 fvt), den sista kungen i Akkad som regerade över mer än själva staden Akkad, lade grunden för ett tempel för gudinnan Anunitum (Inanna) och ett för guden Ilaba i Babylon. Ilaba var personlig gud för Sargon av Akkad och slogs samman med den sumeriska krigsguden Zababa efter Sargons erövring av Kish som var Zababas stad. I de mer än 70 texter från den nysumeriska Ur III-perioden som nämner Babylon nämns aldrig Marduk enligt Johandi (2015). I stället förbands Babylon under Ur III fortfarande med Anunitum (Inanna) och Ilaba (Zababa) på samma sätt som tidigare i Shar-Kali-Sharris inskription från Akkad.

Men de nya amoritiska regenterna i den första dynastin i Babylon gjorde alltså Marduk till stadens högste gud. Marduk och hans hustru Sarpanit finns först omnämnda i Babylon i inskrifter från Sumu-la-El (r. ca 1880-1843 fvt) som var en tidig kung i den första dynastin. Sumu-la-El anskaffade en tron för Marduk till hans tempel i sitt tjugoandra regeringsår och lät göra en staty av Zarpanitum

[1] https://www.academia.edu/43063718/Some_Remarks_about_the_Beginnings_of_Marduk

(Sarpanit) i sitt tjugofjärde regeringsår. Nästa kung, Sabium (r. ca 1844-1831 fvt), byggde enligt en inskrift vidare på Marduks tempel i Babylon, som nu kallades Esagila.

Marduks ursprung är okänt, han verkar ha dykt upp utan föregångare i Babylon i mitten av 1800-talet fvt under Sumu-la-Els regeringstid. Eftersom den första dynastin i Babylon skall ha varit amoriter skulle man kunna anta att Marduk var en amoritisk gud, till exempel amoriternas huvudgud i det västsemitiska riket Amurru, där han förutom Amurru också kallades Martu. Enligt Wikipedia uttalades namnet Marduk troligen som "Marutuk". Det kan som jag förstår det ha haft att göra med det sumeriska namnet på västsemiterna som var "martu" och med amoriternas gud Martu. I Levanten var Amurru/Martu en storm- och åskgud vars hustru ofta var gudinnan Ashera. Amurru kallades ibland för Bêl Šadê som i sin tur kan ha varit samma gud som Baal Hadad. Amurru hade samma epitet som Baal Hadad i form av "den som dundrar" (åskan) och "den som skickar ut blixten". Men Amurru och Hadad avbildades på olika sätt och ibland också på samma bild, de sågs tydligen som två olika gudar trots att de sannolikt hade samma ursprung.[1]

Amurrus hustru Ashera var i vissa traditioner i Levanten guden Els (Ils) hustru och El och Amurru kan också ha varit samma gud. El/Il var den högsta guden i Kanaan och i Levanten som helhet, han var människornas fader och även far till Elohim, alltså gudar som Hadad, Yam (havets och flodernas gud) och Mot (dödsrikets gud). Il var tydligen amoriternas variant av El och Il var i vissa fall en titel som betydde "gud" som i senare amoritiska inskriptioner från det nyhettitiska kungariket Sam'al från slutet av 900-talet fvt där man hade "Il" som titel i uttryck som "Il abrat" (folkets gud) och "Il abīni" (vår Faders gud). I amoritiska namn var de vanligaste gudomliga elementen "il" (Gud), Hadad/Adad och Dagan. Troligen var "Il" enligt Wikipedia ofta den gud som på akkadiska kallades "Amurru" eller "Il amurru" (guden Amurru).[2]

Att Amurru och Il (gud) betydde samma sak skulle enligt Wikipedia förklara varför Amurru ingick i så få amoritiska namn medan El (Il) i stället fanns i så många. Det är också märkligt att ingen av kungarna i den första dynastin i Babylonien hade namn där "Marduk" ingick. Det faktum att en tidig kung i Babylonien kallades Sumu-la-El och att Hammurabis son och efterträdare hette Samsu-iluna, med "el" respektive "il" i namnen, skulle därför kunna tyda på att Marduk och El/Il var samma gud i Babylonien. I så fall var Marduk egentligen Amurru/Martu/El och hans hustru Sarpanit var Els hustru gudinnan Ashera som var den stora modern som erbjöd den livgivande mjölken från sina bröst.

Asherah-staty, Eretz Israel Museum, Tel Aviv. Källa: Wikipedia.

Trots att babylonierna ville knyta sitt rike till det gamla imperiet Akkad och till och med kallade det för Akkad (senare Karduniash eller Shinar) var de amoriter (martu) från väst och inte östsemiter som akkaderna som verkar ha haft sitt ursprung i Mari och Ebla. Den första dynastin i Babylonien var amoriter och det är logiskt att Marduk och Sarpanit, som verkar ha varit lokala babyloniska benämningar på de amoritiska Amurru/Martu/El/Il och hans hustru Ashera/Ašratum, fick överta

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Amurru_(god)
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/El_(deity)

den förnämsta platsen i staden från det sumeriska gudaparet Ilaba (Zababa) och Anunitum (himladrottningen, Inanna). Hammurabis förfader Sumu-la-El erövrade Kish som var Zababas stad, Hammurabi reparerade tempeltornet (zigguraten) där och han eller hans son Samsu-iluna byggde även en mur runt staden. Hammurabi räknade i sin lag upp Zababa som en av de gudar som hade gett honom hans segrar, Zababa kom efter An, Enlil, Shamash och Adad (Hadad) men före Inanna. En av Babylons stadsportar var tydligen också i fortsättningen helgad till Ilaba/Zababa och en annan var, i alla fall under senare tider, helgad till Ishtar, det semitiska namnet på Inanna.

Frågan är om Marduk och Zarpanit verkligen var de högsta gudarna i Babylon redan från början av den första dynastin där eller om Sumu-la-El bara byggde ett tempel bland andra tempel till dessa amoritiska gudar? I prologen och epilogen till Hammurabis lag, som man tror skrevs ungefär hundra år efter Sumu-la-Els tid, är Marduk visserligen Hammurabis personliga gud men han är inte kung över alla gudar och de gamla sumeriska gudarna som An, Bel (Enlil), Ea (Enki) och Shamash (Utu) har företräde i skrivningarna i texten. Marduk sägs vara Eas (Enkis) son men han framstår som ett främmande tillägg till den gamla sumeriska gudavärlden, vilket han verkligen också var. De sumeriska gudarna hade en flertusenårig historia, alla visste vilka de var och vilka deras föräldrar var, men Marduk var en föräldralös invandrare. Han hade införts av den nya amoritiska dynastin i Babylon och att han skulle ha varit Enkis son måste ha varit svårt att tro för sumererna som aldrig hade hört talas om honom i de gamla sumeriska myterna. Enuma Elish, det epos som skapades i Babylon, var därför ett sätt att legitimera Marduk och ge honom en plats i gudavärlden i södra Mesopotamien.

ENUMA ELISH (CA 1700 FVT)

I inledningen till Hammurabis lag från omkring 1750 fvt påstods det att An, som var kung över Anunaki, himlens och jordens gudar, och Bel (Enlil) som var herre över himmel och jord och den som bestämde landets öde hade gett makten över människorna (i Babylonien) till Marduk. Marduk var Hammurabis Herre och att han var enligt Hammurabis lag son till Ea (Enki). De högsta gudarna var alltså fortfarande de gamla sumeriska gudarna An, Enlil och Enki och stadsguden Marduk i Babylon var deras undersåte som var herre över människorna i Babylonien. I lagen nämns också olika sumeriska gudinnor som gav Hammurabi hans kraft som Ma-ma (skapelsegudinna, Ninhursaga), Nintu (skapelsegudinna), Anunitum (himmelsdrottningen) som var Inannas aspekt i form av en del av den nutida stjärnbilden Fiskarna, Ishtar av Nineve (en annan av Inannas varianter) samt Ninni (ett alternativt namn på Inanna).

Men i det babyloniska eposet Enuma Elish har den religiösa historien ändrats radikalt. Detta epos verkar ha kommit till för att beskriva och motivera Marduks avancemang till att bli den allra mäktigaste guden, den som hade skapat hela universum och var kung över alla de gamla sumeriska gudarna. Man har hittat många fragment av kopior av Enuma Elish och fast den äldsta kopian kommer från Ashurbanipals bibliotek i Nineve från så sent som 600-talet fvt måste eposet vara mycket äldre än så. Vissa forskare har velat datera eposet till den första dynastin i Babylonien (ca 1894–1595 fvt) medan andra vill se det som en produkt från kassiternas tid vid makten i Babylon som startade omkring 1600 fvt. Jag tror personligen att Enuma Elish härstammar från den första dynastin som föregick kassiterna. Eposet måste vara yngre än Hammurabis lag från omkring 1750 fvt eftersom de sumeriska gudarna fortfarande var de högsta i den lagen och det bör vara äldre än kassiternas tid eftersom kassiterna hade helt andra gudar och gudinnor som Burias (Bur-as), Bugas (Bug-as), Surias, Mirias/Mirtizir och Nanna (s 255). Om kassiterna hade skapat Enuma Elish borde dessa gudar som jag ser det ha gett avtryck i texten på något sätt.

Jag tror alltså att det verkligen var under den första dynastin i Babylon, sannolikt någon gång efter Hammurabis död cirka 1750 och före kassiternas maktövertagande cirka 1600 fvt, som Enuma Elish kom till och att verket avspeglar en stor politiskt motiverad religiös omvälvning där de sumeriska gudarna nedvärderades och de sumeriska gudinnornas grundläggande roller i form av förmedlare av liv, skapande, kunskap, skrivkonst och så vidare överfördes till manliga babyloniska

gudar. Detta kan antingen ha skett på grund av storhetsvansinne på grund av Hammurabis många segrar eller på grund av ett behov av att stärka ett vacklande rike efter hans tid, vilket i Mesopotamien tolkades som gudarnas missnöje med härskaren. Det senare alternativet kan kanske vara det troligaste, redan vid Hammurabis död började hans stora rike att upplösas. Under Hammurabis efterträdare Samsu-iluna (ca 1749–1712 fvt) frigjorde sig södra delen av Mesopotamien och Sjölandsdynastin kom att regera där mellan ca 1732 och 1460 fvt. Sjölandsdynastin verkar ha skrivit på akkadiska men de stödde sig tydligen på den äldre sumeriska historien och mytologin och härledde särskilt sin dynasti till forna kungar i stadsstaten Isin. Det förekom ofta strider mellan Sjölandsdynastin och Babylonien.

I norr drevs babylonierna bort från Assyrien omkring 1740 fvt. Efter de följande sex årens inbördeskrig i Assyrien tog en infödd kung makten där och började erövra delar av både Babylonien och andra områden som kontrollerades av amoriter i centrala Mesopotamien. Vid samma tid började kassiter anfalla Babylonien från nordost. Samsu-ilunas efterträdare som kung i Babylonien försökte återerövra Sjölanddynastins område men led ett stort nederlag och vid slutet av hans tid hade Babylonien krympt till samma slags lilla och ganska svaga rike som det hade varit före Hammurabis erövringar. De tre sista kungarna i Babylon koncentrerade sig på att försvara själva staden Babylon och när hettiterna från Anatolien hade plundrat staden omkring 1595 fvt tog kassiterna makten i staden.

Det verkar alltså som Enuma Elish kom till under nedgången efter Hammurabis tid, under konstanta hot från norr, söder och öster och som ett närmast desperat försök att öka moralen hos Marduks anhängare i Babylonien genom att beskriva impotensen hos de gamla sumeriska gudarna som Sjölandsdynastin stödde sig på och den nya babyloniska guden Marduk som den mäktigaste, starkaste och helt oövervinnerliga guden. Enuma Elish var helt tydligt ett propagandainstrument som skapades för att öka viljan att kriga för Babylonien och då var man också tvungna att göra sig av med de gamla sumeriska gudinnorna och deras kärleksfilosofi och lyfta upp den krigiske och segerrike Marduk till toppen av gudarnas panteon. För detta ändamål behövdes bland annat en ny skapelseberättelse.

I de sumeriska myterna hade världen egentligen inte skapats utan den var det synliga universum med himlen (An) och jorden (Ki). An var gudarnas fader och hans hustru Urash var deras moder. Urash kom senare att blandas samma med jordgudinnan Ki. På natthimlen såg man under årets gång hur de olika stjärnbilderna som var de sumeriska gudarna, eller snarare deras boningar, började visas sig i öster strax före soluppgången vid en viss tid på året för att så småningom åter försvinna till de osynligas rike under himmelshorisonten som under vintern vaktades av den stora vattenormen eller draken (den moderna stjärnbilden Hydra) som slingrade sig över en stor del av himlen. Enkis, kunskapens guds, område var det stora vattnet på himlen, Abzu, som bildades av ”ab” (faderns hus) och ”zu” (kunskap, visdom). Enki var stjärnbilden vattumannen på himlen och hans område var alltså Abzu, kunskapens faders hus. Enki var den gamla vattenguden, som på himlen och jorden frambringade de stora floderna Eufrat och Tigris, och som jag tror man kan se spår av redan i Tell al-'Abr under 5000-talet fvt (s 67). Hans kunskap hade sedan enligt myterna förts över till gudinnan Inanna i Uruk, himmelsdrottningen som var sumerernas viktigaste gudinna, kärlekens och visdomens gudinna.

Enki hade också enligt myterna en roll i uppkomsten av växter som var föda åt djur och människor på jorden, kanske på grund av sin roll som vattnets gud. Skapelsen av växtlivet hade enligt sumererna skett genom att Enki och urmodern Ninhursaga hade förenat sig med varandra och fått en dotter som var en aspekt eller hypostas av Ninhursaga i form av grönskans gudinna Ninsar. Enki hade sedan förenat sig med Ninsar och gett upphov till nästa nivå av vegetation i form av betesmarkens gudinna Ninkurra. Enki och Ninkurra gav därefter liv till solgudinnan Uttu som gav liv åt Enkis frön i jorden från vilka markens grödor spirade (s 229). Enki stod för vattnets och sädens livgivande förmåga medan Ninhursaga var den kvinnliga aspekten som födde avkomman på varje nivå, skapelsen var på varje nivå en balanserad akt av kärlek där ett manligt och ett kvinnligt element

blandades. I den sumeriska mytologin skapade sedan gudinnan Ninhursaga (Ninmah) och gudinnan Nammu människorna av klumpar av lera som gudinnan sedan blåste in sin livgivande ande/andedräkt i och gav liv.

Första skrivtavlan - skapelsen enligt Enuma Elish och Marduks mirakulösa födelse[1]

Den världsbild som fördes fram i Enuma Elish var delvis helt annorlunda än den sumeriska och delvis en förvrängning av den. Det fanns innan himmel och jord hade kommit till bara två vatten. Dels Abzu, som inte som hos sumererna var det stora vattnet på himlen, guden Enkis eget område, utan en egen gud, den förste avlaren som var ett vatten. Det andra urelementet eller vattnet var demiurgen, skaparen, en gudinna som kallades Tiamat. Abzu och Tiamat blandade sina vatten och i detta vatten uppstod först Lahmu och Lahamu. Från dem skapades eller uppstod sedan Anshar (hela himlen) och Kishar (hela jorden) som var bättre eller starkare än sina föräldrar och som avlade sonen An som var lika mäktig som sin far. An avlade sedan Nudimmud (Enki) som var Ans like. Nudimmud (Enki) var oerhört skarpsinnig, vis och stark, mycket starkare än sin faders avlare Anshar och han var den främste bland sina bröder, de andra gudarna. Gudarna dansade och förde ett sådant liv att Tiamat och Abzu blev oerhört irriterade. Och trots att Tiamat ville låta dem leva bestämde Abzu att de måste dö så han fick lugn och ro. Abzu och hans rådgivare Mummu gjorde upp en komplott för att förgöra gudarna men Ea (Enki) som var så oerhört vis räknade ut vad de planerade och dödade Abzu och Mummu. Därefter vilade sig Enki på sin kammare och kallade den (kammaren, sitt hus) för Abzu. Abzu blev boning för Ea (Enki) och hans hustru Damkina och där i Abzu föddes deras son Marduk som diade gudinnorna och var oerhört stor, manlig, stark och mäktig redan från första stund. An hade skapat honom helt perfekt och hans gudomlighet var helt remarkabel, man kunde knappast ens titta på honom. Han var större än alla de andra gudarna. Han var Mari-utu, sonen, gudarnas sol-gud som var klädd i tio gudars aura och hade femtio gudars makt.

Marduk kommenderade vindarna och skapade en våg som gjorde Tiamat vild och vanvettig både dag och natt och hon störde de yngre gudarna med sitt oväsen så att de inte kunde sova. De gaddade därför ihop sig mot sin moder Tiamat och anklagade henne för att inte ha brytt sig om sin makes Abzus och hans rådgivare Mummus lidande och död och sa till henne att vindarna som gjorde henne så vansinnig var straffet för detta. Nu kunde hon sitta ensam och lida, hon älskade inte de unga gudarna som inte fick vila utan led svårt på grund av hennes oväsen. De uppmanade henne att starta ett krig och hämnas Abzu och Mummu så att hon skulle få ro för de hämnande vindarna och de själva skulle få sova. Tiamat, som här kallas ”Moder Hubur”, tyckte detta lät bra och skapade en massa monster med hemska vapen som skulle bilda en krigshär, det var giftiga ormar, hydran, draken, den håriga hjälten, den stora demonen, den vildsinta hunden, skorpionmannen, fisk-mannen och tjur-mannen. Totalt gjorde hon elva sådana krigare. Hon uttalade en trollformel och upphöjde Qingu, gjorde honom stor bland dessa monsterkrigare, han blev ledare för deras här med det högsta kommandot. Qingu blev hennes make och den som regerade över alla Anunaki (sumeriska gudar) och bestämde deras öden.

Andra och tredje skrivtavlan – Tiamat förbereder krig mot gudarna och Marduk utses till gudarnas konung som skall besegra Tiamat

På den andra tavlan i Enuma Elish beskrivs hur Tiamat samlade sin här och organiserade ett krig mot gudarna, hennes barn. Ea (Enki) fick reda på detta och begav sig till sin far Anshar och klagade över att alla gudar hade ställt sig på Tiamats sida och att hon hade fyllt deras kroppar med gift i stället för med blod, gjort Qingu till ledare för deras armé och upphöjt honom till ”Anu-skap” och gett honom makt att bestämma gudarnas öden. Anshar blev upprörd när han hörde detta och skyllde hela eländet på Ea (Enki) som hade dödat Abzu. Men den vise Ea talade lugnande till Anshar och förklarade att ingen kunde ha förutsett denna besvärliga situation som hade uppstått. Anshar lugnade sig och befallde Ea att gå till Tiamat och lugna henne med en besvärjelse. Detta

[1] https://www.worldhistory.org/article/225/enuma-elish---the-babylonian-epic-of-creation---fu/

lyckades dock inte och Ea gick tillbaka till Anshar som i stället sände An för att lugna ner Tiamat. Men inte heller An kunde rå på Tiamat. Alla igigi (de mindre gudarna) och Anunaki (de högsta gudarna) samlades men ingen vågade gå ut och strida med Tiamat. Till slut samlade Anshar alla gudar till konferens och de bestämde Marduks öde, han skulle bli den mest ärade bland alla gudar, gudarnas konung och kung över hela universum.

Fjärde skrivtavlan – Marduk besegrar Tiamat och skapar himmel och jord av hennes kropp

De andra gudarna gav Marduk en stridsklubba, en tron och en spira och oövervinnerliga vapen som övermannar alla fiender och uppmanade honom att gå ut och skära halsen av Tiamat. Den mäktige krigaren Marduk som inte trodde att Tiamat, en kvinna, kunde attackera honom med sina vapen gav sig iväg. Han gjorde sig en båge och laddade den med en pil, tog upp sin stridsklubba och skickade blixtar framför sig och fyllde sin kropp med tungor av eld. Han gjorde också ett nät för att fånga Tiamat och satte de fyra vindarna som vakt så att hon inte skulle kunna fly. Han skickade ut sju onda vindar och körde själv den oemotståndliga stormstridsvagnen med fyra springare med namnen Förstöraren, Den obarmhärtige, Tramparen, Den snabbfotade. Dessa hästar var främlingar, tränade att flyga fram.

Som man kunde vänta besegrade Marduk Tiamat, Qingu och alla de elva varelserna (Skorpionmannen och så vidare), krigarna som Tiamat hade skapat. Han dödade Qingu och tog hans skrivtavlor med öden och fäste dem på sitt eget bröst. Han krossade Tiamats skalle med sin skoningslösa klubba, skar upp hennes ådror och lät hennes blod skingras av vinden. Sedan delade han henne i två delar som en torkad fisk, den ena halvan gjorde han himlen av och på himlen skapade han sedan gudarnas himmelska boningar, som Enkis boning Abzu.

Femte skrivtavlan – Marduk bestämmer nya platser för planeter och stjärnbilder och bestämmer hur de skall röra sig över himlen samt skapar solen och månen och jorden

Marduk anvisade himmelska platser för de stora gudarna, satte upp stjärnkonstellationer, skapade året med dess delar och gjorde tre stjärnor var för de tolv månaderna och bestämde hur allt skulle fungera. ”Tre stjärnor var” var namnet på sumeriska (mesopotamiska) stjärnkataloger som beskrev hur solen genom sin uppgång under året vandrade på tre vägar, kallade Ans, Enlils och Enkis väg över stjärnhimlen. Även om Marduk tar över äran för att ha skapat dessa beskrivningar kan man anta att de fanns före den första dynastin i Babylon. Därefter skapade Marduk Nannar (Månen) som skulle styra månaderna med sina faser. Skummet som Tiamat hade frustat ut gjorde han till moln och från hennes ögon lärt han Eufrat och Tigris flöda. De avlägsna bergen (Zagros och/eller Taurus) reste han upp av hennes bröst och av hennes svans gjorde han vintergatan.

Av den andra halvan av Tiamats kropp gjorde Marduk jorden. Därefter mönstrade han himmel och jord och kungjorde sina bestämmelser och lagar. Av de elva kreatur som Tiamat hade fött gjorde han stjärnbilder och satte upp dem vid Abzus port som tecken som aldrig skulle glömmas. Alla gudar såg detta stordåd och var oerhört lyckliga. De gratulerade honom, gav honom gåvor och ställde till med en fest till hans ära. Anunaki (gudarna) kysste hans fötter och bugade sig i underkastelse för honom. De äldsta gudarna sa: ”förut var han vår älskade son men nu är han er kung”.

Den sjätte skrivtavlan – Marduk bestämmer att Enki skall skapa människorna från Qingus blod, sätter upp ”bågen” på stjärnhimlen och tar över de gamla höggudarnas namn och funktioner

På tavla VI beskrivs sedan hur Marduk bestämde att Ea (Enki) skulle skapa människor som skulle göra gudarnas slitsamma arbete så de slapp slita. Marduk bestämde att Enki skulle samla blod och från det skulle han skapa en urmänniska och sedan skulle han dela denna urmänniska i två, man och kvinna. En av gudarnas bröder måste offras så att man skulle kunna skapa människorna, Qingu hade anstiftat Tiamats krig och måste därför dö. Gudarna samlades, öppnade Qingus blodådror och Enki gjorde människorna av hans blod genom den kunskap som Marduk hade förmedlat till honom. Därefter delade Marduk upp gudarna, 300 fick ta plats i himlen för att vakta Ans påbud. I den undre världen (Abzu) placerade han 600 andra gudar som skulle styra där. Därefter tackade

alla gudar Marduk för att han hade gett dem deras frihet och Anunaki bestämde att de skulle bygga Babylon och templet E-sagil där till honom som tack. Därefter byggde alla gudar sina egna tempel i olika städer. När det var klart samlades alla igigi-gudarna, de 300 gudarna från himlen och 600 gudarna från Abzu, till en festbankett i E-sagil i Babylon och Marduk bestämde hur gudarna, hans fäder, skulle sitta och berättade att detta tempel nu var deras fasta bostad. Gudarna delade upp platserna i himlen och den nedre världen mellan sig. Därefter intog de femtio högsta gudarna sina platser i ett kollegium och de sju gudarna som skulle bestämma öden utnämndes. Bel (Herren, Marduk) visade sin fantastiska stridsbåge och alla gudarna prisade den. Himmelsguden An lyfte upp Marduks båge i gudarnas församling, bestämde dess öde och namngav den. Bågens första namn var ”den långa stången”, det andra ”må den träffa målet” och det tredje var ”bågstjärnan”. An kysste Marduks båge, kallade den sin dotter och satte upp den på himlen bland de andra gudarna.

Sedan svor alla gudar en lydnadsed till Marduk, garanterade hans kungaskap över gudarna och visade sin underdånighet för honom. De befallde att folket med svarta huvuden (svart hår), ett namn på sumererna, skulle dyrka Marduk. De skulle också minnas sina egna gudar och gudinnor men aldrig glömma att Marduk var allas gemensamma gud. Därefter räknas femtio olika gudar upp vars dyrkan och krafter Marduk hade fått ta över och vid vilkas namn han nu själv skulle kallas. Marduks eget namn skulle hädanefter betyda skaparen, landets och folkets grund, den vars hjärta är allomfattande och som är vildsint men ändå eftertänksam, vred men ändå mild, den vars beslut gudarna har upphöjt över de gamla gudarna, hans fäder, den som är Herre över alla gudar i himlen och i det undre riket och så vidare. Sedan fick han de femtio andra gudarnas namn. Anshar, Lahmu och Lahamu gav Marduk sina namn. Enlil kallade själv Marduk för sitt eget namn. Ea (Enki) bestämde att Marduk skulle kallas Ea och kontrollera alla Eas riter och administrera alla hans påbud.

Den sjunde skrivtavlan – Marduk tar över ytterligare benämningar och funktioner från mängder av gudar

Resten av Marduks femtio namn och funktioner räknas upp. Bland annat skall han kallas Addu (Hadad) som täcker hela himlen, låter sitt åskdunder höras över jorden och ger föda till människorna (genom sitt regn).

EN NY VÄRLDSBILD I BABYLON

Abzu är både Enkis boning och havet, Tiamats make, som Marduk slåss mot och dödar. Tiamat hade enligt forskare som Thorkild Jacobsen en koppling till det akkadiska ordet för hav som var ti'amtum och senare tâmtu. En annan forskare, Burkert, gjorde en lingvistisk koppling till den grekiska titanen Tethys som var gift med sin bror den högsta havsguden Okeanos (som kanske var en variant av den sumeriska Enki eller Enkis hav på himlen, Abzu). Berossos kallade i sin historia om Mesopotamien från cirka 300 fvt Tiamat för Thalatta, en variant av det grekiska order för hav.

Det fanns alltså minst två olika slag skapelseberättelser i Mesopotamien. Dels den sumeriska gruppen där Enki och Ninhursaga skapar jordens grödor och Enki är olydig och förvisas av gudinnan från paradiset och de första paren av människor skapas av lera av en gudinna som också blåser in sin livgivande ande i dem. Dels den babyloniska berättelsen i Enuma Elish där Marduk krigar mot urmodern Tiamat, slaktar henne och skapar himmel och jord av hennes kropp varefter han skapar alla himlakroppar, det ”urverk” som styr tidens gång och stjärnhimlens förändringar över året och där An slutligen sätter upp Marduks ”båge” på himlen. Berossos historia är troligtvis som jag ser det ursprunget för den dubbla skapelseberättelsen i Tanak/GT i Bibeln där människorna först skapas av Gud som ”vår” avbild i 1 Mos 1:26 och sedan skapas igen i 2 Mos 2:7-9 av Herren Gud som formar människan (Adam på arameiska) av jord som han blåser sin livgivande andedräkt i för att sedan placera henne i Edens lustgård där hon sedan är olydig och förvisas av en vred gud. Den första skapelsen av människorna som Guds avbild verkar ha hämtats från Enuma Elish eftersom den förs fram tillsammans med beskrivningen av Gud (Marduk) som den som skapade himlakropparna samt delade upp ”valvet” och skapar av himmel och jord som tydligt härstammade från

Enuma Elish. I så fall är beskrivningen av mänskorna som ”vår avbild” en följd av att de skapades av guden Qingus blod. Den andra skapelsen är i stället den sumeriska versionen där Herren Gud (gudinnan Nintu) skapade människorna av jord och blåste in sin livgivande ande i dem och gudinna Ninhursaga förvisade Enki från Edens lustgård.

Men målet med Enuma Elish var inte bara att föra fram en ny skapelseberättelse där den babyloniske Bel Marduk (Herren Gud) skapade allt som fanns i universum, besegrade Tiamat och blev kung över alla andra gudar. Texten var också ett sätt att ta ifrån (befria från som det står i Enuma Elish) de sumeriska gudarna alla deras krafter, all deras makt och all den vördnad människorna hade känt för dem under så oerhört lång tid och ge det till Marduk. Guden Qingu, som hade upphöjts till Tiamats make, dödades till exempel så att hans blod skulle kunna användas för att skapa människorna. Man kan förstås undra vem Qingu var? Det är inget sumeriskt gudanamn men på Wikipedia sägs det att hans namn betyder ”unskilled labourer”, alltså ungefär en kroppsarbetare. Jag tror att den kroppsarbetare man tänkte på när man hittade på historien om Qingu, som var syndig och dödades, var Dumuzi som verkar ha symboliserats av den sumeriska stjärnbilden ”lantarbetaren”. Om Qingu som mördades var Dumuzi kan hans hustru, urmodern Tiamat som slaktades av Marduk, ha varit en allegori för gudinnan Inanna som var Dumuzis maka eller för sumerernas modergudinna Ninhursaga.

Marduk fick också skapa en helt ny himmel där det var han som satte upp konstellationerna och himlakropparna, de gamla sumeriska gudarnas symboler. Tiamats krigshär var som vi såg ovan giftiga ormar, hydran, draken, den håriga hjälten, den stora demonen, den vildsinta hunden, skorpion-mannen, fisk-mannen och tjur-mannen. Dessa var gamla sumeriska gudar, den håriga hjälten var till exempel sumerernas namn på Lahmu. Många av de sumeriska gudarna var också konstellationer kopplade till solens väg på himlen under året, skorpionen var enligt John H. Rogers (1998) gudinna Ishara, hunden var gudinna Gula, Getfisken var Enki, tjuren var Himmelstjuren, Iškur/Adad.

I Enuma Elish tillhörde alltså de sumeriska konstellationer som låg på solens väg, det vi idag kallar zodiaken, Tiamats krigshär av elva onda gudar eller demoner som Marduk besegrade. Sedan gjorde han elva bilder av dessa besegrade onda motståndare och satte upp dem på himlen vid Abzus port, som tecken som aldrig skulle glömmas. Marduk tog alltså över de gamla sumeriska stjärnbilderna/gudarna och skapade en zodiak med elva stjärnbilder som han själv hade makten över.

DET SUMERISKA ATHRAHASIS-EPOSET - ANUNAKI, IGIGI OCH MÄNNISKORNA SOM SKAPADES FÖR ATT GÖRA GUDARNAS ARBETE

I Enuma Elish startar hela händelseförloppet som leder till Tiamats död och Marduks upphöjelse till gudarnas konung med att gudarna för ett sådant oväsen att Tiamats make, det stora vattnet Abzu, bestämmer sig för att utplåna dem. Guden Enki kommer dock på komplotten och dödar både Abzu och hans falska rådgivare Mummu. Av någon anledning anklagar sedan gudarna Tiamat för Abzus och Mummus död och Marduk straffar henne med de fyra onda vindarna som gör henne galen, varför gudarna skickar ut Marduk för att döda henne. Det här är en förvrängd version av de historier om igigis uppror och den stora floden som berättades i Atrahasis-eposet som skrevs ner på akkadiska på 1700-talet fvt men som byggde på äldre sumeriska myter.

Enligt Atrahasis-eposet fick igigi, arbeta med att gräva kanaler för Eufrat och Tigris i Eden/Sumer åt de sju högsta gudarna, Anunaki, som leddes av Enlil. Igigi var alltså lägre gudar som arbetade för de högsta sumeriska gudarna och ordet kan på sumeriska ha betytt en multiplikation som gav 600 gudar. Sumererna hade ett talsystem med omväxlande 6 och 10 som grund och 10x6x10 blir 600. Hur som helst tröttnade igigi enligt Atrahasis-eposet på sitt slit efter 3600 år (6x10x6x10 år) och gjorde uppror. Anunaki sammankallade ett kollegium och beslutade att skapa människorna, 7 par av män och kvinnor, som skulle ta över igigis arbetsamma slit med att gräva kanaler och bruka jorden. Människorna sliter sedan på jorden och förökar sig kraftigt men efter 1200 år (10x6x10 + 10x6x10 år) har de blivit så många att deras oväsen störde Enlils sömn. Enlil bestämmer sig för att

utrota människornas genom svält och en stor översvämning. Efter detta kommer den välkända berättelsen om hur Enki får reda på Enlils plan och bestämmer sig för att rädda en liten rest av människor och djur genom att berätta om planen för den vise Atrahasis (Bibelns Noa) och ge honom instruktioner att bygga en ark för att rädda sig och sin familj. I Gilgamesh-eposet söker sedan Gilgamesh efter Atrahasis, som kallas Utnapishtim i Gilgamesh-eposet. Han har enligt denna myt fått evigt liv som belöning av gudarna efter att ha räddat mänskligheten från den stora floden. Gilgamesh vill få reda på hemligheten med hur man får evigt liv från Atrahasis/Utnapishtim.

I Enuma Elish för också igigi oväsen, men inte genom ett uppror mot tvångsarbete utan genom fest och dans. Någon störs i sin sömn av oljudet, med det är inte Enlil, så som det var i berättelsen om den stora floden, utan urfadern Abzu. I grundberättelsen upptäckte Enki Enlils sammansvärjning och räddade människorna men i Enuma Elis är det i stället Enki som dödar Abzu. I nästa steg för Tiamat ett sådant oväsen att gudarna beslutar att hon måste dö och den enda som är tillräckligt stark och modig att göra det är Babylons statsgud Marduk som ställer upp och besegrar Tiamat och hela hennes krigshär bestående av de gamla sumeriska gudarna/stjärnbilderna. Sedan skapar Marduk himmel och jord, alltså hela universum, av Tiamats döda kropp, fast himlen och jorden redan fanns i den sumeriska ursprungsberättelsen när igigi gjorde uppror. Därefter beslutar gudarna att Tiamats nya make, Qingu, var den som var skyldig till hennes krig mot Marduk och dödar honom varefter Marduk skapar människorna av Qingus blod. Berättelsen i Enuma Elish bygger alltså på tidigare välkända sumeriska myter men man använde dem på ett helt förvrängt sätt. Syftet kan inte ha varit något annat än att ta makten från de sumeriska gudarna och myterna, slakta dem, på samma sätt som Tiamat slaktades och ge all makt till Babyloniens statsgud Marduk.

BÅGEN PÅ HIMLEN SOM VAR SYMBOLEN FÖR FÖRBUNDET MELLAN GUD OCH MÄNNISKORNA I BIBELN VAR GUDINNA ISHTAR (DEN VÄSTSEMITISKA ASTARTE)

Bland det sista som gjordes i Enuma Elish var att den sumeriska himmelsguden An bestämde att Marduks stridsbåge alltid skulle träffa målet genom att ge den namnet ”må den träffa målet”. An kallade Marduks båge för sin dotter, kysste henne och satte upp bågen som ett lysande tecken i skyn tillsammans med de andra gudarnas stjärnbilder. Enligt John H. Rogers (1998) fanns stjärnbilden ”BAN”, bågen, bland de 23 stjärnorna på Ans väg enligt den sumeriska kartan över himlen och den var enligt honom helgad åt gudinnan Ishtar som var Enlils dotter. I Enuma Elish lät man alltså den sumeriska högste guden An acceptera den semitiska gudinnan Ishtar som sin dotter och sätta upp hennes tecken, Marduks krigiska pilbåge, bågstjärnan, på himlen.

Ishtar var gudinnan Inannas motsvarighet i Akkad men trots att de ofta blandas samman var Ishtar en egen avskild gudinna, enligt britannica.com var Ishtar det östsemitiska namnet på den västsemitiska gudinnan Astarte. Astarte var knuten till amoritiska städer som Ugarit, Ebla och Mari men dyrkades också bland kananéer och fenicier i hela Levanten. Hennes kult infördes också i Egypten under den nittonde dynastin på 1200-talet fvt. Astarte/Ishtar var en kärleks- och krigsgudinna knuten till kunglig makt, helande och - speciellt i Ugarit och Emar – till jakt. Att Ishtars symbol skulle vara en pilbåge är logiskt om hon ursprungligen hade varit en jaktgudinna.

I Enuma Elish gjordes Ishtar alltså till Marduks pilbåge som sattes upp på stjärnhimlen i form av stjärnbilden bågen som enligt sumererna fanns på Ans väg och i Bibeln är bågen på himlen symbolen för det eviga förbundet mellan Gud och människorna. Inledningen i Tanak/GT i Bibeln med de två skapelseberättelserna bygger som jag ser det på Berossos historia från Mesopotamien. Berättelsen i Bibeln fortsätter efter de två skapelseberättelserna med en släkthistoria som leder fram till Noa och has söner och den stora floden som beskrevs i sumeriska myter och i Gilgamesheposet. Efter det att Noa och hans familj hade räddats från att utplånas av den stora översvämningen instiftade Gud enligt berättelsen i Bibeln ett förbund mellan sig själv och Noas efterkommande i alla släktled. Som tecken för detta eviga förbund mellan Gud och alla levande varelser på jorden satte han en båge på himlen.

> *Gud sade: ”Detta är tecknet för det förbund jag instiftar mellan mig och er och alla levande varelser ni har med er, för alla kommande släktled: min båge ställer jag bland molnen. Den skall vara tecknet för*

förbundet mellan mig och jorden. När jag hopar moln över jorden och bågen blir synlig bland molnen, då skall jag tänka på mitt förbund, förbundet mellan mig och er och alla levande varelser av alla slag, och aldrig mer skall vattnet bli till en flod som utplånar alla varelser. När bågen står bland molnen skall jag se den och tänka på det eviga förbundet mellan Gud och alla levande varelser av alla slag på jorden." Och Gud sade till Noa: "Detta är tecknet för det förbund som jag upprättar mellan mig och alla varelser på jorden." (1 Mos 9 12-17)

Bågen på himlen i Bibeln är uppenbarligen regnbågen som enligt John H. Rogers (1998) var Enlils symbol. Men eftersom så mycket annat i inledningen av Bibeln härstammar från Berossos, och ursprungligen bland annat från Enuma Elish, anser jag personligen att bågen på himlen och förbundet med alla människor i Bibeln var en återanvändning av Marduks förbund med alla människor i Babylonien och symbolen för detta förbund som var hans båge på stjärnhimlen som alltså var gudinnan Ishtar i sin krigiska aspekt, den främsta gudinnan i det gamla riket Akkad. Guden i Tanak/GT som skapades för mackabéernas nya religion i Jerusalem omkring 150 vt var alltså på detta sätt egentligen Marduk från Enuma Elish och amoriternas nya religion i Babylon från omkring 1700 fvt.

GHASSULIERNA, DET EBLAITISKA SEMITISKA SPRÅKET OCH BAAL-CYKELN

Berättelsen i Enuma Elish om Marduks krig med Abzu (havet) och sjöormen Tiamat hämtades som jag förstår det från myterna om striden mellan Baal Hadad och Yam (havet) och sjöormen Têmtum som bland annat beskrevs i den s.k. Baal-cykeln som man har hittat nedskriven från omkring 1300 fvt i Ugarit. Denna myt beskrev hur Baal Hadad, vars huvudtempel fanns i Halab (dagens Aleppo, krigade mot havsguden Yam och den slingrande sjöormen Têmtum som också kallades Lotan. Lotan, som i Bibeln kallas Leviatan, var en gud som förbands med Litani-floden i Beeka-dalen i Libanon öster om Byblos. Striden i Baal-cykeln handlade alltså som jag ser det om en strid mellan något rike i norra Levanten där man dyrkade Baal Hadad och något område i mellersta Levanten där den ledande stadsstaten var Byblos och där man dyrkade Yam (havet) och den slingrande vattenormen Lotan (Têmtum). Sådana strider förekom säkert i många varianter under tidernas gång men jag tror personligen att ursprunget till myten i Baal-cykeln fanns i Eblas första kungarike som varade mellan cirka 3000 och 2300 fvt och att myten mer specifikt härstammade från den period när Ebla var som störst under Irkab-Damus regeringstid som kung (malikum) omkring 2340 fvt. Vid den tiden kontrollerade Ebla ungefär hälften av dagens Syrien och kungariket sträckte sig ända ner till dagens Damaskus. Kungen i Ebla styrde en stor del av riket direkt men det fanns också omkring 60 underkuvade vasallkungadömen och stadsstater inom riket. Om man ser på kartan över kungariket Eblas största utsträckning omkring 2340 fvt ser man att det sträckte sig ner mot det område där Byblos med havsguden Yam var den dominerande makten. Detta innebar att man som jag ser det säkert krigade med Byblos, symboliserat av Yam, och man besegrade enligt Baal-cykeln även den slingrande ormen, flodguden Lotan (Têmtum), som symboliserade Beeka-dalen med Litani-floden öster om Byblos.

Ebla med vasallstater under det första kungarikets höjdpunkt ca 2340 fvt. Källa: Wikipedia.[1]

Under det första kungadömet var befolkningen i Ebla inte amoriter utan östsemiter, de västsemitiska amoriterna beskrevs i kilskrift från det första kungariket i Ebla som grannar och underlydande befolkningar på landsbygden. Folket i staden Ebla och i näraliggande Alalakh hade under det första kungariket på 2000-talet fvt enligt Skourtanioti et al. (2020) en helt egen DNA-profil som skilde sig från andra i norra Levanten vid samma tid. I Levanten skedde enligt Skourtanioti et al. en gradvis genetisk blandning med anatoliska grupper genom långvariga kontakter mellan Levanten och Anatolien. Analyserade prover på DNA från neolitisk tid, kopparålder och tidig till medelbronsålder från Levanten närmar sig successivt populationer från Arslantepe (Melid) och andra liknande grupper med anatolisk-kaukasisk DNA-profil.

Man har bara upptäckt en enda avvikelse från detta mönster i form av populationerna i staden Ebla (tidig-medel bronsålder) och Alalakh (medel-sen bronsålder) som låg nära Medelhavet i gränsområdet mellan dagens Syrien och Turkiet. Där skedde enligt Skourtanioti et al. den tydligaste genetiska förändringen under hela den omkring 4000 år långa perioden från sen neolitisk tid till sen bronsålder. DNA-fynd från tidig kopparålder (5000-talet fvt) av en population i Tell Kurdu, alltså i samma område där Ebla senare etablerades, liknade vid den tiden andra grupper i samma område. I fynd från samma geografiska område men ett par tusen år senare, i form av fynd från Ebla (ca 2700–1800 fvt) och Alalakh (ca 2100–1300 fvt), hade en stor genetisk förändring skett. I detta senare skede hade populationerna i Ebla (ca 2700–1800 fvt) och Alalakh, förutom en del DNA från den tidigare populationen i Tell Kurdu från 5000-talet fvt, även fått tillskott av en betydande andel DNA från södra Levanten som inte återfinns bland andra grupper i samma område samt en komponent som kopplas till kopparåldersgrupper i Kaukasien. Skourtanioti et al. modellerar DNA hos gruppen från Ebla och Alalakh som cirka 30% DNA från Tell Kurdu (ursprungsbefolkningen på 5000-talet fvt) + 37% G.Caucasus_a_En (DNA från en kaukasisk kopparåldersgrupp) + 33% DNA från tidig bronsålder i södra Levanten.

Ebla grundades som en liten bosättning under tidig bronsålder (ca 3500 fvt) och hade utvecklats till en stad runt 3000 fvt. Staden blev centrum i ett handelsimperium som dominerade norra och

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ebla

östra Syrien. Staden förstördes på 2200-talet fvt och därefter tror man att amoriter kan ha flyttat in i Ebla omkring 2000 fvt. Staden var allierad med och vasall till det hurritisk-amoritiska riket Yamhad och fortsatte som ett handelscentrum tills den slutligen förstördes av hettiternas kung Mursili I omkring 1600 fvt. Min hypotes för att förklara den ovanliga DNA-profilen i Ebla under 2000-talet skulle kunna vara att staden grundades av ghassulier som hade fördrivits från södra Levanten omkring 3500 fvt (s 200). Om det stämmer verkar inte ghassulierna ha kommit från kopparåldersskulturen i Arslantepe som jag spekulerade i tidigare utan verkligen ha kommit från någon kopparålderskultur med s.k. ”iranskt kalkolitiskt DNA”. Detta ”iranska DNA” har Wang (2019) visat vara ett mer allmänt spritt kaukasiskt genetiskt mönster som fanns i både Kura-Araxes, Maykop och ”iranskt kalkolitiskt DNA” i Seh Gabi i Zagrosbergen (s 158).

Om ghassulierna till exempel hade kommit från området omkring Godin Tepe och Seh Gabi i Zagrosbergen omkring 4500 fvt kan det stämma med att jag tyckte mig se en koppling till halafkulturen i samband med ghassuliernas violinformade figuriner, den tidigaste keramiken i Godin Tepe och Seh Gabi (Godin XI/X) anses nämligen vara relaterad till Halaf-kulturens keramik.[1]

Oavsett hur människor med DNA från södra Levanten och Kaukasus-området hamnade i Ebla runt 3500 fvt blandade sig tydligen de nya invandrarna med den inhemska befolkningen med DNA som fanns i området redan i Tell Kurdu omkring 2000 år tidigare. Kulturen i Ebla blomstrade, man byggde monumentala tempelbyggnader och kungliga palats och skrev på eblaitiska, det egna så kallat östsemitiska språket som verkar ha spridits till Mari och vidare ner till Akkad längre söderut efter Eufrat. Kulturen i Ebla var, liksom bland hurriterna, en blandning av gudar från den tidigare inhemska (halafiska) kulturen i området, västsemitiska gudar som Dagan och senare även sumeriska gudar. När Akkad erövrades cirka 2334 fvt av människor som talade av ett östsemitiskt språk som jag antar hade sitt ursprung i Ebla och Mari, var redan kulturen i Ebla och Mari en blandning av inhemska gudar från tiden före semiternas ankomst samt semitiska och sumeriska gudar. Det nya som kan ha kommit till Akkad från Ebla och Mari var i så fall levantinska (semitiska) gudinnor och gudar som Ishtar, Sin och Shamash. Men eftersom de hade sumeriska motsvarigheter i form av Inanna, Nanna och Utu gav det östsemitiska maktinnehavet i Akkad från omkring 2300 fvt inte upphov till någon religiös omvälvning i Sumer. Den politiska makten var som det verkar alltför djupt rotad i den sumeriska religionen och i tempelstädernas makt för att Sargon skulle våga utmana den. I stället för att på något sätt försöka ersätta religionen utropade sig Sargon till vapendragare för de sumeriska gudinnorna och gudarna enligt en inskription från Nippur där han kallar sig ”Sargon, kung av Akkad, Inannas uppsyningsman, kung av Kish, smord av An, landets kung, Enlils guvernör”.[2] Han gjorde också som vi såg sin dotter till översteprästinna för Inanna i Uruk, en position som var en garant för kungens makt i södra Mesopotamien (s 236).

Men Sargon tackade också Dagan, som dyrkades vid mellersta och övre Eufrat i dagens Syrien, för sitt maktövertagande i norra Mesopotamien. Dagan var en av de viktigaste gudarna i Ebla och han var den ledande guden i Mari. Hans främsta tempel i Tuttul vid Eufrat i dagens Raqqa-område i nordöstra Syrien. Under 2000-talet fvt var Dagan en garant för kungavärdigheten i bland annat Mari. Dagan kallades ”gudarnas fader” i Emar, Halab och Mari och han var ursprungligen en fertilitetsgud som garanterade välstånd genom bland annat goda skördar av säd och stor avkomma för människor och djur. Som den äldste (fadern) och främste av gudarna kan han ha använts som en garant för eder och avtal. Hans hustru var gudinnan Shalash och bland deras barn fanns Hadad (Baal Hadad i Ugarit). Dagan kan ha utvecklats till en krigisk gud under inflytande av alla krig som pågick i området från Akkadiska rikets tid och framåt, enligt texter från Ebla skall hans attribut ha varit en stridsvagn och en stridsklubba.[3]

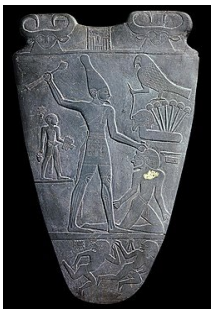
Jag har svårt att förstå uppdelningen på semitiska och sumeriska gudar, det verkar alltså som de östsemitiska stadsstaterna Ebla och Mari, där man talade det första östsemitiska språket i norra

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Godin_Tepe
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Sargon_of_Akkad
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Dagon

Mesopotamien, dels dyrkade de gamla inhemska gudarna och gudinnorna i området som till exempel Dagan och Shalash och dels sumeriska gudar som Utu och Nanna under deras egna östsemitiska namn som Shamash och Sin. Människorna i Ebla hade enligt Skourtanioti et al. (2020) från omkring 3500 fvt ett eget genetiskt mönster med en blandning av DNA från både de inhemska urinnevånarna och en grupp invandrare från södra Levanten som jag gissar var ghassulier, de hade sina egna gudar som var unika för Ebla men de verkar också med tiden ha blivit integrerade med andra grupper i norra Mesopotamien i kulturellt och religiöst avseende.

Bland de gudar som dyrkades i det första kungariket i Ebla fanns enligt Wikipedia storm- och krigsguden Hadad, smides- och hantverksguden Kothar-wa-Khasis och solgudinnan Shipish. Dessa förekommer också i Baal-cykeln på Hadads sida i kriget mot Yam liksom gudinnan Anat som beskrivs som både Hadads syster och i vissa sammanhang kärlekspartner.

STRIDEN I BAAL-CYKELN MELLAN BAAL HADAD OCH HAVET (YAM/YW) OCH DENNES TJÄNARE SJÖORMEN LOTHAN

Farao Narmer med den "lökformade" vita kronan från övre Egypten (ca 3200–3000 fvt). Källa: Wikipedia.

Osiris, Anbuis, Horus från Horemhebs grav (ca 1290 fvt). Källa: Wikipedia.

Byblos-figuriner, Resheph, krigs- och pestgud (1000-talet fvt). Källa: Wikipedia.

Baal-statyett från Ugarit. Källa: Wikipedia.

Den version av Baal-cykeln som man känner till har alltså återfunnits i Ugarit och skrevs med det ugaritiska alfabetet. Detta alfabet skrevs med kilskrift och användes enligt Wikipedia från omkring 1400 fvt. Det var ett skriftsystem där varje symbol stod för en bokstav (konsonant), till skillnad från kilskriften i Mesopotamien som användes för bland annat sumeriska, akkadiska och hurritiska och där symbolerna och deras mening var sammankopplade. Det sumeriska kilskriftstecknet för himmelsguden An kunde till exempel förutom just guden An också betyda ordet ”gud” i allmänhet eller stavelsen ”an” i vilket ord som helst.

I Ebla skrevs dokument från runt 2500 fvt med två olika slags skrift. I Eblas arkiv eller bibliotek har man hittat fragment som tillsammans motsvarar omkring 2500 kompletta texter. Detta gör Eblas arkiv till ett av de allra största från 2000-talet fvt och ett av det allra äldsta biblioteken i världen, eftersom en betydande del av texterna utgörs av litterära och undervisande texter och inte bara administrativa texter som användes av de styrande. Texterna var också sorterade efter ämnesområden, vilket man inte har sett i sumeriska utgrävningar från Sumer och därför är Eblas bibliotek det äldsta kända biblioteket i världen där man tillämpade ett utvecklat biblioteksystem redan cirka 2500 fvt. Omkring 80% av de skrivtavlor man har hittat i Ebla skrevs med den vanliga sumeriska kilskriften som var en kombination av logogram, alltså tecken som motsvarade ett visst ord eller betydelsebärande ordled, och fonetiska tecken som motsvarade ett visst ljud i språket. Resterande 20% var skrivna med sumerisk kilskrift på ett helt nytt, helt fonetiskt, skriftspråk som man kallar eblaitiska. Fynd av tvåspråkiga ordlistor i Ebla med både sumeriska och eblaitiska versioner av samma ord har gjort det möjligt att, i alla fall delvis, dechiffrera det eblaitiska skriftspråket.[1]

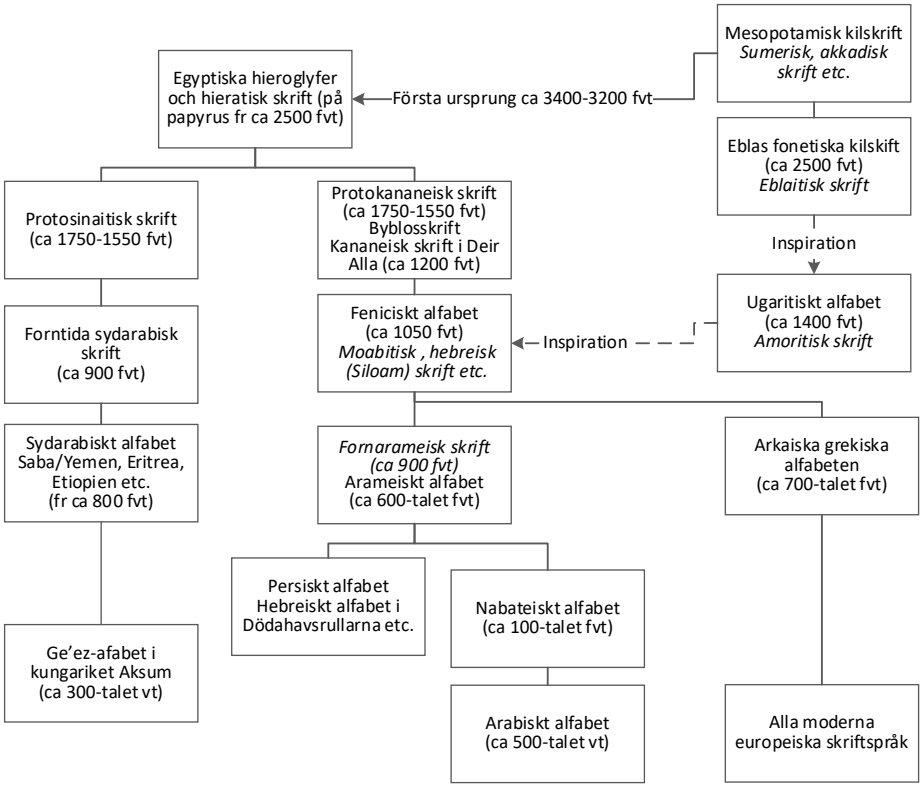
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ebla, https://en.wikipedia.org/wiki/Eblaite_language

Jag tror personligen att människor i Ugarit tog till sig Eblas kultur, till exempel i form av myter om statsguden Baal Hadad, och att det eblaitiska fonetiska skriftspråket långt senare inspirerade utvecklingen av det ugaritiska alfabetet. Det ugaritiska alfabetet skrevs med kilskrift men till skillnad från stavelseskriften i de mesopotamiska språken använde man kilskriften i den ugaritiska skriften för ett alfabet med 30 tecken som vart och ett stod för en viss bokstav. Den revolutionerande tanken att ett tecken (en bokstav) skulle motsvara ett visst ljud och inte ett visst ord eller en viss stavelse fanns även i det senare feniciska alfabetet som man har spårat tillbaka till cirka 1050 fvt. Trots att det feniciska alfabetet inte använde samma symboler som det ugaritiska verkar det ändå ha funnits något slags samband eftersom bokstävernas följd i uppräkningen av det feniciska alfabetet användes redan i Ugarit, liksom en annan bokstavsföljd som användes i Ugarit och som även användes i det forntida arabiska alfabetet som beräknas ha uppkommit omkring 900 fvt.

Föregångaren till det feniciska alfabetet var den s.k. proto-sinaitiska eller proto-kananeiska skriften, de olika namnen beror på att man har funnit korta inskrifter med varianter av denna skrift i både Sinai och Kanaan. Denna s.k. proto-sinaitiska eller proto-kananeiska skrift har antingen daterats till cirka 1850 fvt eller cirka 1550 fvt, om det tidigare datumet stämmer skall den ha uppfunnits i Egypten men om det senare datumet är det rätta antar man att den uppfanns Kanaan. Den var en stavelseskrift där varje tecken stod för en stavelse, på samma sätt som i den sumeriska kilskriften. I den proto-sinaitiska/proto-kananeiska skriften var ursprunget för tecknen de egyptiska hieroglyferna och den egyptiska hieratiska skriften. De egyptiska tecknen återanvändes i det semitiska skriftspråket genom att man använde de egyptiska tecknen medan det egyptiska ordet, som till exempel oxe eller hus översattes till motsvarande semitiska ord. Egentligen uppstod kanske det semitiska skriftspråket helt enkelt genom att man översatte egyptiska texter skriven med hieroglyfer till motsvarande meningar på semitiskt språk. Den s.k. byblosskriften verkar ha varit en mellanform mellan de semitiska skriftspråken som byggde på stavelser och det senare feniciska alfabetet. Denna skrift har ännu inte dechiffrerats men enligt forskare fanns så många som 18 av de 22 bokstäverna i det feniciska alfabetet bland stavelserna i byblosskriften. Utvecklingen verkar ha gått från egyptiska hieroglyfer och hieratiska tecken till semitiska stavelseskrifter som byblosskriften och från den till det feniciska alfabetet.

Det feniciska alfabetet användes i olika delar av södra Levanten/Kanaan och lokala varianter har bland annat hittats i inskrifter från riket Moab och en inskrift vid Siloakanalen i Jerusalem som dateras till senare delen av 800-talet fvt. I Dödahavsrullarna från Qumran användes arameisk skrift för bibliska texter. Denna arameiska skrift utvecklades sedan till den hebreiska blockskriften som användes i de s.k. sektrullarna i Qumran från första århundradet vt.

Det feniciska alfabetet utvecklades alltså ur äldre semitiska skriftspråk som i sin tur uppkom från de egyptiska hieroglyferna och den egyptiska hieratiska skriften. När jag arbetade med den egyptiska forntiden senare i den här boken upptäckte jag att de tidigaste egyptiska bildtecknen som har daterats till cirka 3400–3200 fvt i sin tur nästan fullständigt hade kopierats från bildtecken på lersigill från Uruk i Sumer från samma tid (s 439).

Samband mellan olika slags stavelseskrift och alfabeten. OBS: ej språksamband. Egen bild.

De europeiska språken liksom dagens arabiska skrivs alltså med alfabet som bygger på den semitiska motsvarigheten till egyptiska ord och som användes av fenicier för 3000 år sedan, långt före både de gamla grekernas tid och ännu mycket längre före de muslimska erövrarnas tid på 600-talet vt. Men det ugaritiska alfabetet var alltså äldre och som det verkar det första bokstavsalfabetet. Med det kunde man med hjälp av bara 22 (det korta alfabetet) eller 30 (det långa alfabetet) tecken skriva precis vilket ord man ville. Alfabetet i Ugarit verkar ha haft två olika bokstavsordningar, den ena var den bokstavsordning som sedan fanns i det feniciska alfabetet (ca 1000 fvt) och därifrån fördes vidare till senare grekiska och arameiska alfabet. Den andra bokstavsordningen i Ugarit motsvarade ordningen i Ge'ez, det alfabet som användes i etiopiska och eritreanska språk. Ugaritisk text skrevs från vänster till höger som i dagens västerländska språk, till skillnad från det senare feniciska skriftspråket som vanligtvis skrevs från höger till vänster.

Ugarit hade varit bebott från omkring 6000 fvt och ingick under 2000-talet fvt i samma kulturkrets som Ebla, man hade också kontakter med Egypten och Cypern under 1000-talet fvt och påverkades därför av den egyptiska kulturen. Befolkningen i Ugarit var i huvudsak amoriter under 1000-talet fvt och det ugaritiska språket ses som en amoritisk dialekt. Ugarit var ett eget kungadöme men under Yarim-Lim I som regerade Yamhad från cirka 1780 fvt blev Ugarit, tillsammans med Ebla och Mamma vasaller till Yamhad som var ett amoritiskt-hurritiskt rike. Man har också hittat texter skrivna på hurritiska i Ugarit. Yamhad var i sin tur allierat med Mari mot assyrierna redan under Yamhads förste kung, omkring 1800 fvt. Yarim-Lim I av Yamhad ingick i en allians med Babyloniens kung Hammurabi omkring 1780 fvt. Yamhad blev ett mycket starkt rike och Yarim-Lim I kallade sig storkonung. När han dog cirka 1764 fvt blev hans son Hammurabi I kung i Yamhad. Hammurabi av Babylonien, som alltså hade samma namn som kungen i Yamhad, erövrade Mari men trots det fortsatte Yamhad och Babylonien att ha fredliga förbindelser. Hammurabi I av Yamhad erövrade i stället Maris norra delar och norra Khaburdalen där Shubat Enlil blev en vasallstat.

Baal-cykeln som bland annat innehåller myten om kriget mellan Baal Hadad och Yam nedtecknades i Ugarit omkring tusen år efter de verkliga händelserna som jag menar handlade om ett krig mellan

Ebla och Byblos under Eblas storhetstid på 2300-talet fvt, men om man skall döma av de tydliga parallellerna i Enuma Elish fanns denna myt även spridd till Babylon runt 1700 fvt.

Det kulturella sambandet mellan Ebla och Ugarit som så småningom ingick i Yamhad, Mari som hade sitt ursprung i Ebla och erövrades av Hammurabi av Babylonien samt alliansen mellan Yamhad och Babylonien förklarar i mina ögon varför Enuma Elish skulle innehålla myter med som jag tror hade syriskt och nordmesopotamiskt ursprung, som striden mellan Enki (ursprungligen Baal Hadad) och Abzu (havet, ursprungligen Yam) samt Marduks (Baal Hadads) strid med Tiamat (sjömonstret Têmtum)). Fragment av de gemensamma syriska och nordmesopotamiska myterna har alltså hittats i Ugarit där de var skrivna med det ugaritiska alfabetet som man tror skapades omkring 1500 fvt, alltså efter det att Enuma Elish enligt min mening hade skapats, men myterna i sig själva var som jag ser det sannolikt mycket äldre än så. Huvudpersonerna i myterna, som El och Baal Hadad, hade en mycket äldre historia. El (Il) var den främste guden bland de som talade östsemitiska språk (som man gjorde i Ebla och Mari) under 2000-talet fvt och Hadad/Adad fanns i texter från Ebla redan omkring 2500 fvt. Jag menar dessutom att den gamla s.k. väderguden Hadad/Adad/Baal/Taru etc. vars symbol var en tjur och som kom med åska och regn ursprungligen var stjärnbilden Taurus, himmelstjuren som fanns på stelar i Göbekli Tepe flera tusen år innan myterna skrevs ner i bland annat Ugarit.

I Ugarit var El den högste guden som samlade gudarna till kollegier på sitt himmelska berg. I Baal-cykeln som man har funnit fragment av i Ugarit beskrivs hur Els son Baal Hadad är gudarnas konung. Han hade som vi såg tidigare dels sitt säte på berget Zephon i form av Baal Zephon och dels i Halab i form av Hadad/Adad. Redan under 2000-talet fvt sammanfördes också den hurritiske guden Teshub med Baal Hadad. Hur som helst så utnämnde den högsta guden El enligt Baal-cykeln en av sina söner, guden yw, som kallas både Yam (havet) och domare Nahar (flod) till kung och döper om honom till ”Els älskade”. Men för att bli kung måste Yam enligt El först driva bort Baal från tronen.[1]

En stor strid bryter enligt Baal-cykeln ut och Baal verkar först vara på väg att förlora eftersom Yam är oerhört stark och dessutom har hjälp av mängder av vildsinta sjömonster. Guden Kothar-wa-Khasis, en gud med kunskap om magi, byggande och smideskonst kommer dock till Baals hjälp. Kothar-wa-Khasis tillverkar två magiska stridsklubbor som han slår Yam medvetslös med och Baal kan sedan göra slut på honom. Gudinnan Athtart (Astarte) utropar Baal Hadad som segrare och hälsar honom som ”Den som rider på molnen”. I Ps 68:34 i Bibeln kallas Yahve för samma sak (den som rider på himlen i Bibel 2000). Athtart/Astarte uppmanar Baal att sprida ut Yams kropp över världen, vilket Baal gör varefter han utropar sig till kung.

BAAL HADADS PALATSBYGGE

I nästa del av Baal-cykeln beskrivs en bankett som serveras till Baal Hadads ära på berget Zephon. I den bevarade delen av texten lämnar Baal Hadads syster Anat därefter sin boning och samlar sina tjänare i en dal där det finns två städer. Anat dödar städernas vakter och krigare och driver bort städernas invånare. Anat lär ut en speciell rit och hjälper därefter Baal att hitta hemligheten med att framkalla blixtar på berget Zephon. Detta verkar handla om det tänkta ursprunget för riterna för Anat och Baal Hadad/Zephon på berget Zephon. Därefter beklagar Baal Hadad sig för Anat för att han inte har något eget kungapalats som andra gudar utan tvingas leva med sin fader El och gudinnan Athirat. För att tvinga El att ge Baal Hadad ett eget palats skapar Anat en jordbävning som raserar Els palats men han går ändå inte med på att låta Baal Hadad få sitt eget palats. Baal Hadad ber därför Kothar-wa-Khasis, vars hem finns i Egypten, om hjälp. Han skall tillverka gåvor till gudinnan Athirat för att få henne att stödja Baals krav. Kothar-wa-Khasis tillverkar magnifika möbler, ett par sandaler, ett dekorerat bord och en skål. Baal Hadad och Anat beger sig till gudinnan Athirat som håller till vid havet. Athirat blir förskräckt när hon ser Baal Hadad eftersom hon tror att han har kommit för att döda hennes söner och släktingar. Detta verkar rimligt, Hadad var ju en

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Hadad, https://en.wikipedia.org/wiki/Baal_Cycle

krigsgud som hade dödat Yam och gudinnan Anat hade tidigare också dödat och fördrivit befolkningen i de två städerna i dalen.

När Athirat får de dyrbara gåvorna av Baal Hadad och Anat ställer hon sig i alla fall på deras sida och ber El att han skall hjälpa till att bygga ett palats till Baal Hadad. Baal Hadad samlar ihop cederträ, tegel och dyrbara metaller till sitt hus (tempel) och det byggs sedan av Kothar-wa-Khasis. När Baal Hadad sitter i sitt fullbordade palats frågar han sig om någon skulle kunna motstå hans makt, och konstaterar att om någon skulle våga göra det skulle han sända dödsguden Mot till dem. Baal Hadad sänder därefter en inbjudan till Mot att komma till en fest där han skall erkänna Baal Hadad som den högsta makten men tydligen vägrar Mot att underkasta sig Baal Hadads makt.

STRIDEN I BAAL-CYKELN MELLAN BAAL HADAD OCH MOT – HÄRSKAREN I DÖDSRIKET – EL, SHAPASH, ANAT

Enligt texter från Ugarit och senare citat från den feniciske Sanchuniathon var Mot dödsguden i syrisk-fenicisk religion. Mot var, liksom Baal Hadad och Yam, son till guden El och hans hustru Athirat/Ashera och de tre bröderna Baal Hadad, Yam och Mot anses av vissa ha varit ursprunget för de grekiska gudarna Zeus, Poseidon och Hades som var bröder och söner till Kronos och Rhea. I avslutningen av Baal-cykeln i Ugarit finns berättelsen om hur dödsguden Mot vägrar underkasta sig Baal Hadad och komma till hans fest på bröd och vin. Mot blir kränkt av Baal Hadads inbjudan och krav och hotar att omstörta himlarna och slita Baal i stycken bit för bit. Texten är mycket ofullständig men Baal riskerar tydligen att hamna i Mots dödsrike och bli hans slav för evigt. Solgudinnan Shapash råder Baal Hadad att hitta en ersättare som skall dödas av Mot och Baal Hadad finner en jordisk yngling som får ta på sig Baals kungliga mantel och som sedan offras vid floden som gränsar mot dödsriket. Mots sändebud hittar den döda kroppen och talar om för El att Baal Hadad är död, vilket får El att klä sig i säckväv, raka av sig sitt skägg och slå sig för bröstet i sorg. Solgudinnan Shapash och gudinnan Anat slaktar en mängd djur och ställer till med en minnesfest för Baal, Shapash sorg får solen att slockna och Baals frånvaro sänder torka över landet. Gudinnan Anat ger sig ner i dödsriket, hon söker efter sin bror och kräver att Mot skall ge honom hans liv tillbaka. Anat tappar tålamodet och attackerar Mot med ett svärd, dödar honom, bränner honom till aska, krossar hans lämningar och sprider dem så att fåglarna kan äta dem. Baal Hadad återvänder till livet och det gör också Mot och de två börjar strida igen. Solgudinnan Shapash anklagar Mot för kriget och förklarar att fadern, El, kommer att vända sig mot honom om han inte slutar. Mot underkastar sig och erkänner Baal Hadads kungavärdighet och Baal Hadad landsförvisar honom.

BAAL HADADS STRID MED SJÖORMEN TÊMTUM/LOTHAN (LEVIATAN)

I en del av Baal-cykeln beskrivs Baal Hadads seger över sjömonstret Lothan, en av Yams (havets) tjänare. Lothan är ett ord som betyder ”ringlande” och han/hon verkar ha föregåtts av eller varit samma som sjöormen Têmtum som fanns på syriska sigill från 1700- till 1500-talet fvt. Lothan kallas Leviatan i Job, Psaltaren och Jesaja 27:1 i Bibeln och även där är han en havsdrake.[1] Myten om Baal Hadads kamp mot sjöormen Lothan (Têmtum) måste i mina ögon ha kopierats till berättelsen om Marduks kamp mot Tiamat i Enuma Elish när den skrevs i Babylonien. Enkis bedrift i Enuma Elish när han dräpte havet (Abzu) var på samma sätt en kopia av Baals bedrift när han dräpte Yam (havet, yw). Återspeglingar av detta gamla tema kan också finnas i den fornnordiska mytologin där Tor, som var en version av åskguden Baal Hadad/Tarhunz, stred med havsmonstret Midgårdsormen. I den grekiska mytologin stred Zeus på samma sätt med Tyfon, den väldiga draken med 100 eldsprutande huvuden.

Efter ghassuliernas utvandring från södra Levanten runt 3500 fvt har man inte kunnat se att de längre påverkade den genetiska sammansättningen där medan de däremot enligt Harnley et al. (2018) skall ha gett ett visst bidrag till befolkningen i norra Levanten, som Sidon i dagens Libanon. Tyros, Sidon och Byblos tillhörde alla det feniciska området och den feniciska kulturen som skall

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Lotan

ha uppstått från den ghassuliska kulturen i slutet av 3000-talet fvt. Baal-cykeln verkar ha erkänt att det fanns ett gemensamt kulturellt ursprung för både den nordliga syriska kulturen som samlades runt Baal Hadad (Baal Zephon) och den sydligare feniciska som förknippades med havsguden Yam genom att de beskrev El som den gemensamma fadern för både Baal Hadad och Yam. Dessa två gudar tillhörde också den grupp gudar som kallades Elohim, Els söner, i Levanten.

INFLYTANDE I ENUMA ELISH FRÅN MYTER FRÅN EBLA OCH HALAB – STRIDEN MED HAVET OCH HAVSORMEN OCH MÄNNISKOOFFRET

Den syriska myten om krigen mellan Baal Hadad och Yam och hans allierade i form av sjöormen Têmtum var uppenbarligen ursprunget för den babyloniska myten om Marduks krig med Abzu och Tiamat i Enuma Elish. Detta är intressant eftersom berättelsen, trots att Babylonien inte blev något långvarigt imperium, uppenbarligen gjorde Marduk till en oerhört mäktig gud vars staty rövades från Babylon av både elamiter, hettiter och assyrier för att avväpna babylonierna och ge gudens krigiska kraft till deras egna riken. Historien i Enuma Elish användes också av assyrierna som bara bytte ut Marduks namn mot sin egen statsgud Assur. Enuma Elish är även intressant för att förstå varifrån den första skapelseberättelsen i Tanak/GT i Bibeln hämtades och att Skaparen, guden i både judendom, kristendom och islam, därmed i vissa avseenden är babyloniernas Marduk. Den onda makten i de monoteistiska religionerna, ormen Leviatan, är alltså samma företeelse som Têmtum/Tiamat som Herren (Baal Marduk) stred mot och var kropp han använde när han skapade de två valven, himmel och jord. Visst är det märkligt att man kan starta krig, utföra terrordåd och förfölja och döda människor i denna, de monoteistiska religionernas, Guds namn än i dag? Eller kanske är det inte så märkligt. Redan i Babylonien kan man säga att Marduk var en politiskt motiverad krigsgud under falsk flagg, han var egentligen Baal Hadad från Baal-cykeln och när man skapade Tanak/GT i Alexandria runt 160 fvt skruvades denna lögnhistoria ytterligare ett varv och Baal Hadad/Marduk blev Bibelns Gud. Han blev de judiska, kristna och muslimska religionernas skapargud som också var en krigsgud som enligt profetiorna skulle erövra det utlovade landet och hela jorden åt sina trogna om de bara löd hans bud, alltså Hammurabis babyloniska lag, och fruktade honom över allt annat. Annars skulle de drabbas av alla de förbannelser som gudarna i Hammurabis lag, och genom kopian av den i Tanak, Bibeln och Koranen, utlovade till dem som inte anslöt sig till Marduks/Guds religion och löd alla hans lagar.

Gudarna och myterna var ofta liknande eller till och med desamma, fast under olika namn, i olika områden i Främre Orienten under bronsåldern. Det kan som jag ser det delvis ha berott på att det fanns ett gemensamt ursprung så långt tillbaka som till den gamla jägar-samlar-kulturen som hade haft sitt centrum i Göbekli Tepe, att jordbrukskulturerna spreds från detta område och att sedan halaf-kulturen också utvecklades där. Den sumeriska kulturen i söder hade sitt ursprung i kulturen i norra Mesopotamien och den gav i sin tur tillbaka influenser till de norra områdena via Ubaid-kulturen och senare Uruk-expansionen. Ännu senare etablerade Sargon av Akkad det akkadiska imperiet som existerade i omkring 150 år mellan cirka 2300 fvt och 2150 fvt. Eftersom detta rike sträckte sig från Sumer i söder till norra Mesopotamien och Ebla i Syrien samt till Elam i öster bör det ha skett en viss kulturöverföring under denna period. Det är därför förklarligt att sumeriska gudar som An, Enlil, Enki och Inanna dyrkades i ett mycket stort område.

Under den akkadiska tiden verkar man ha fört in väst-semitiska gudar och gudinnor i södra Mesopotamien som Dagan som Sargon av Akkad tackade för sin makt över norra Mesopotamien och städerna Ebla, Mari samt de avlägsna landen med cederskogar och silverberg. Genom dynastiska äktenskap under Ur III, alltså efter det akkadiska rikets tid, mellan mesopotamiska och syriska stadsstater skapades allianser som verkar ha hjälpt till att sprida guden Dagans kult. Dagan och Ishara introducerades från stadsstaten Mari till Sumer och en del av synkretismen mellan Dagan och Enlil verkar ha skapats av den amoritiska dynastin i Isin som startades av Ishbi-Erra från Mari omkring 1950 fvt. I Hammurabis lag från omkring 1750 fvt kallades Dagan för Hammurabis skapare men Dagan nämns däremot inte i Enuma Elish. Däremot räknas den syriska åsk- och väderguden Addu (Adad/Hadad) upp som en av de femtio gudar vars namn och attribut Marduk tar över

i Enuma Elish. Marduk kallas också ”solguden från Mari” vilket skull kunna avspegla den kulturella anknytningen mellan amoriter i Babylonien och i Mari. En anspelning verkar också göras till hurriternas religion i Enuma Elish genom omnämnandet av ”Moder Hubur”, som jag antar var Haburitum. Haburitum antas ha varit stadsgudinnan i Tell Brak/Nagar som låg i det område vid floden Khaburs (Habur) övre lopp som var hurriternas kärnområde. Haburitum (Moder Hubur) är ingen allierad till Marduk i Enuma Elish utan likställs med Tiamat, hon skapar hemska monster och giftfyllda jätteormar som ingår i Tiamats krigshär.

Jag känner inte till något från den sumeriska kulturen som liknar berättelsen om hur gudarna dödar sina förfäder, som i berättelserna i Enuma Elish om hur Enki dödade den äldsta ”avlaren”, havet, Abzu och hur Marduk krigade mot urmodern Tiamat, slaktade henne och delade henne som ”en torr fisk” och skapade himmel och jord av hennes döda kropp. Inte heller verkar någon gud i de sumeriska myterna dödas eller offras för att man skall kunna skapa människorna av hans blod så som Qingu dödades i Enuma Elish för att Marduk skulle kunna skapa människorna av hans blod - även om Inannas (alternativt Geshtinannas) respektive Dumuzis vistelse i dödsriket och återvändande/återuppståndelse på våren när grödorna gror har en viss likhet med offertemat.

Däremot finns som jag ser det nära motsvarigheter till Enuma Elish i den s.k. Baal-cykeln från Ugarit, som jag anser hade sitt ursprung i kungariket Eblas strider med sina feniciska grannar under Irkab-Damus regeringstid omkring 2340 fvt (s 340). I Baal-cykeln krigade Baal Hadad mot Yam (havet) på samma sätt som Ea (Enki) krigade mot och dödade Abzu (havet) i Enuma Elish. Baal Hadad krigade även mot Yams tjänare, sjöormen Lothan som även kallades Têmtum, och Marduk krigade på samma sätt mot sjömonstret Tiamat i Enuma Elish. I det sumeriska eposet ”The Exploits of Ninurta” (”Lugal-e”) från 2000-talet fvt stred visserligen Ninurta mot en fiende i form av en orm, men denna orm var bergsfolken och deras gudar asag. Marduks strid mot havsmonstret Tiamat stämmer mycket bättre överens med Baal Hadads strid med Lothan/Têmtum och havet Yam i Baal-cykeln från Ugarit. I texten KTU 1.83 från Ugarit beskrivs Yam (här också kallad Tunnan) som en drake med en fiskstjärt som någon gud eller gudinna, vanligen identifierad som gudinnan Anat, fängslar på Libanons berg där han torkas ut[1], på samma sätt som Tiamat beskrivs som en ”torr fisk” i Enuma Elish när Marduk har besegrat henne. I den syriska myten om Baal Hadads strid mot dödsguden Mot dödades en yngling som ersättare för Baal och på så sätt räddades guden från döden, i Enuma Elish dödades en ung gud (Qingu) som var Tiamats älskare för att Marduk skulle kunna skapa människorna av hans blod.

I den hebreiska versionen av Tanak/GT nämns också Tunnan, ett av Yams epitet i Ugarit, fjorton gånger i form av ”Tannin”. Ordet har ofta översatts till ”orm” eller ”drake” i kristna översättningar, Arons stav blir till exempel ”tannin” i den hebreiska versionen av 2 Mos 7:9-12 medan den blir en ”orm” i den svenska Bibeln. ”Tannin” i form av en drake betecknar Nebukadnessar i Jer 51: I Job 7:12 finns ett mer ursprungligt sammanhang för orden ”yam” och ”tannin” i form av ”Är jag kanske Havet eller Draken, eftersom du låter bevaka mig?”. I Jes 26:19-27:1 beskrivs hur de som vilar i mullen vaknar upp på den yttersta dagen när Herren drar ut för att straffa jordens folk för deras synder och för att dräpa Lothan (Leviatan), draken i havet. Detta var en kopia på berättelserna om hur Baal Hadad ursprungligen slogs mot Havet (Yam, Tunnan) och sjöormen Lothan, men i ursprungsberättelsen var förstås varken de dödas uppståndelse eller jordens folk och deras påstådda synder inblandade.

SANCHUNIATHON, DEN FENICISKA RELIGIONEN OCH TANAK/GT

När jag arbetade med att försöka förstå vad som låg bakom historien i Tanak/GT i Bibeln och så småningom sammanfattade arbetet i boken Sanningen om Tanak, Bibeln och Koranen (2014) insåg jag att man hade använt Berossos historia om Mesopotamien som mall för historien från skapelsen, via kungarna före den stora floden, Noa och hans familj och så vidare genom olika domare

[1] https://www.jstor.org/stable/545451

(sumerernas ensis), kungar i nordriket (Assyrien) och sydriket (Babylonien) och ända fram till beskrivningen av Alexander den stores seger över perserna och hans stora rike som sedan delades mellan ”de fyra väderstrecken” i Daniels bok kapitel 11. För information om Egyptens historia, som historien om hyksos som tog makten i Egypten och sedan drevs ut av farao som förföljde dem till Röda havet (och in i Sinai) användes Manethos egyptiska historia. Men det finns också information om Levanten i Tanak/GT som jag inte kopplade till någon särskild historia under mitt tidigare arbete med Bibeln. Under arbetet med den här boken har jag dock förstått att man även måste ha utgått från Sanchuniathons, numera förlorade, historia om Fenicien och fenicisk religion.

När texterna från Ugarit, som dateras till före 1200 fvt, upptäcktes 1928 och så småningom kunde dechiffreras upptäckte man att de i hög grad överensstämde med det som man vet om Sanchuniathons texter. Hans verk har bara överlevt i citat från en grekisk översättning gjord av Philo från Byblos som i sin tur citerades av den kristne biskopen Eusebius. I övrig har all fenicisk litteratur försvunnit tillsammans med den papyrus den var skriven på. Man vet inte när Sanchuniathon levde och många forskare har varit tveksamma till huruvida hans texter återspeglade en genuin fenicisk tradition, eller om han ens har funnits. Oavsett när han skrev och vem han var insåg man dock genom upptäckterna av texterna från Ugarit att hans beskrivning av den feniciska religionen i hög grad överensstämde med det som skrevs ner i Ugarit redan före 1200 fvt.

GUDEN IEUO OCH HEMLIGA TEXTER SOM UPPTÄCKTS I TEMPLET

Eusebius citerade nyplatonisten Porphyrios (d. ca 232 vt) som i ett numera förlorat verk skall ha skrivit att Sanchuniathon skrev den sannaste feniciska historien eftersom han skrev på feniciska och hade fått den av en präst i guden Ieuos tempel. Sanchuniathon baserade dessutom sina böcker på urkunder från olika feniciska städet och inskrifter på pelare i feniciska tempel. Enligt Philo från Byblos skall Sanchuniathon ha baserat sina texter på urkunder och hemliga texter som upptäckts i guden ”Ammouneis” tempel. Denna gud var antagligen feniciernas Hamon, en vegetationsgud som också dyrkades som gudarnas kung i den feniciska kolonin Karthago. Andra förslag har varit att Philo från Byblos avsåg den egyptiske guden Amons (Amens) tempel.[1] Hur som helst kom kanske idén att låta Josia upptäcka den gamla glömda Lagens böcker i Jahves tempel i Andra Kungaboken 22-23 i Tanak/GT från Sanchuniathon, som alltså skall ha baserat sin historia på gömda urkunder i den högste guden Hamons eller Amons tempel.

DANIEL (DANEL) OCH HANS SYN I BABYLONIEN

Enligt Wikipedia ser man numera kampen mellan Baal och Yam (havet) i Baal-cykeln från Ugarit som prototypen för Daniels vision i Babylonien i Daniels bok i Bibeln.

> *I en syn om natten såg jag, Daniel, hur himlens fyra vindar rörde upp det väldiga havet. Och fyra stora djur steg upp ur havet, alla olika. Det första var som ett lejon men hade örnvingar. (Dan 7:2-4)*

Jag tycker dock att det verkar mycket mer troligt att Daniels vision i Babylonien hämtades från Enuma Elish, sannolikt via Berorossos. Det var ju i det babyloniska eposet Enuma Elish som Marduk rörde upp himlens fyra vindar och det var i Mesopotamien som gudarna avbildades som varelser sammansatta av delar från olika djur. Lejonet med örnvingar som steg upp ur havet var sannolikt mushkhushshu, den varelse som avbildades på Ishtarporten i Babylon på 500-talet fvt, och som hade bakben som örnklor, framben som ett lejon, lång hals och svans som en orm. Detta var en senare variant av den sumeriska stjärnbilden Hydra ($^{MUL.d}$MUS), Mušḫuššu, som avbildades med vingar, en fiskkropp, en ormsvans, bakben som örnklor och framben från ett lejon på en offerkalk helgad till guden Ningishzida av kung Gudea runt 2100 fvt.[2] Ningishzida vaktade, i sin form som stjärnbilden Hydra, porten mot den del av himlen dit gudarna/stjärnbilderna försvann under delar av året. Ningishzida var också uppenbarligen föregångare till de grekiska gudarna

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sanchuniathon
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Mu%C5%A1%E1%B8%ABu%C5%A1%C5%A1u

Asklepios med sin stav som omslingrades av en orm och Hermes med sin kaducé som var en bevingad stav omslingrad av två ormar.

Gudeas offerkalk med Ningishzida/Mušḫuššu ca 2100 fvt. Källa: Wikipedia.[1]

Det som skulle kunna tala för att Daniel, även om hans vision i Babylonien kom från Enuma Elish, hade en koppling till Fenicien är att ”Daniel” har upptäckts i texterna från Ugarit under namnet ”DN'IL”, ”Danil”, som betyder ”El (Il) är domaren”. I den hebreiska versionen av Hesekiels bok (Hes 14:14, 14:20 och 28:3) i Bibeln skrivs profeten Daniel som DN'L, alltså ungefär som namnet på hjälten i Ugarit. I Ugarit var ”Danil” en vis domare vars gudar var Rp'u (El), Hadad och Astarte. Han var far till Aqhat och i Aqhat-eposet berättas hur ”Danils” son dödas men (sannolikt) återuppväcks till livet eller får evigt liv av Rp'u (El).[2] Den vise Daniel i Daniels bok i Tanak/GT, som skapades omkring 160 fvt, skulle alltså kunna vara den visa domaren ”Danil” från Ugarit och Sanchuniathon som utrustats med en vision med grund i Enuma Elish och Berossos historia från omkring 300 fvt.

SANCHUNIATHON OCH LEGENDEN OM KERET, KUNGEN AV KHABUR – ABRAHAM SOM VAR BARNLÖS

En annan legend från Fenicien och möjligtvis Sanchuniathon som kanske gav stoff till berättelserna i Tanak/GT var legenden om Keret/Kirta som också har återfunnits vid utgrävningar av Ugarit. Keret var en kung av Hubur (Khuburu), kanske var han en hurritisk kung eftersom hurriternas centrum fanns vid floden Hubur/Khabur. Keret hade haft sju hustrur men ingen hade gett honom något barn som hade överlevt. I en dröm uppenbarar sig guden El för Keret som ber guden om en arvinge. El befaller då Keret att starta ett krig mot landet Udum och begära kungens dotter som hustru mot att han avslutar kriget. På väg mot Udum stannar Keret vid ett tempel tillägnat gudinnan Athirat (Ashera, Els hustru) och lovar henne ett stort offer av guld och silver om hon hjälper honom med hans ärende. Uppgiften lyckas och Keret får en hustru från Udum som ger honom två söner och sex döttrar. Keret uppfyller dock inte sitt löfte till Athirat och hon hämnas därför genom att göra honom sjuk och skicka torka över landet. Kerets äldsta dotters böner får regnet att falla och landet att grönska igen och genom något slags magi blir också Keret frisk. Slutet på berättelsen saknas.[3] Man har enligt Wikipedia sett paralleller mellan legenden om Keret och berättelsen om Abraham som också han var barnlös, utlovas en son i en vision och genomförde en militär aktion mot mäktiga kungar (1 Mos 12-15).

Ytterligare en legend från Sanchuniathon som kanske kan kopplas till Tanak/GT handlade om hur gudinnor som var systrar förförde alla gudars fader, El. Enligt artikeln om El på Wikipedia skall Sanchuniathon ha berättat om hur Els far skickade Ashera och hennes systrar Astarte och Baaltis att förföra El. Ashera blir så Els hustru, medan Astarte och Baaltis blir hans bihustrur eller älskarinnor. I andra myter var dessa två vanligtvis i stället hustrur till Baal. Detta påminner mig om berättelsen om Lot och hans döttrar i 1 Mos 19:30-38 i Bibeln som handlar om hur Lot och hans döttrar bodde i en grotta efter förstörelsen av Sodom och Gomorra. Eftersom inga män fanns kvar som kunde göra dem havande bestämde sig döttrarna för att ge Lot vin så att han blev full och

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/File:Girsu_Gudea_libation_vase.jpg
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Danel
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Legend_of_Keret

somnade och sedan gå in och ligga med honom utan att han märkte det. Båda blev havande, den ena födde Moab som blev stamfar till moabiterna och den andra fick en son som enligt Tanak/GT blev stamfar till ammoniterna. På så sätt pekade man ut människorna i två av de områden som mackabéerna skulle erövra som avkommor från blodskam mellan en far och hans döttrar och som man därför naturligtvis varken skulle beblanda sig med genom giftermål eller skona i kriget för att skapa ett eget rike med Jerusalem som huvudstad.

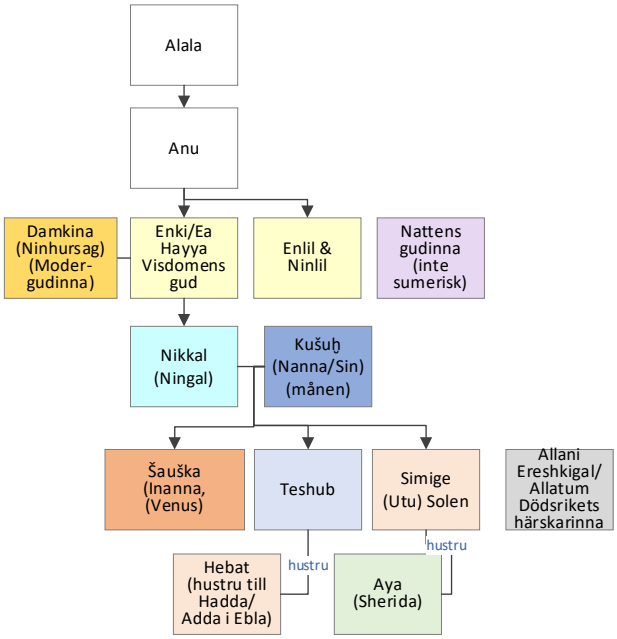
Den gemensamma nämnaren mellan legenderna om Elohim, ”yam” (Havet), ”tannin” (Draken), Danel, Keret och gudinnorna som förförde sin fader El i den feniciska/kananeiska religionen samt deras uppdykande i Tanak/GT i Bibeln, som jag anser skrevs omkring 160 fvt, skulle kunna vara den feniciske historikern Sanchuniathon från Byblos. Eftersom allt annat i Tanak/GT hämtades från källor som fanns i biblioteket i Alexandria som Berossos och Manethos historier, hämtades säkert också myterna från den gamla feniciska religionen från böcker, sannolikt från Sanchuniathons texter.

HURRITERNAS KUMARBI OCH TESHUB SAMMANFÖRDES MED DAGAN OCH HADAD I HALAB I YAMHAD OCH KUMARBICYKELN TOGS FRÅN HALAB TILL HATTUSA

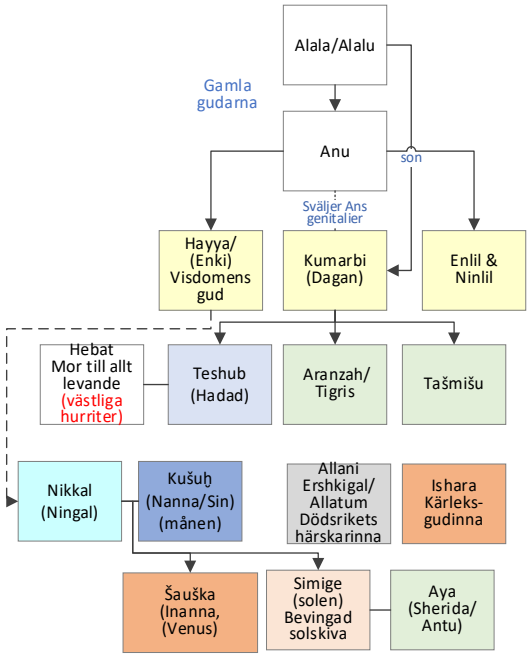
När jag började försöka nysta i ursprunget för Marduks kamp med Tiamat i Enuma Elish hade jag en hypotes att den härstammade från hurriternas myter om Teshub (hurriternas motsvarighet tull Baal Hadad) som bland annat stred med havet i fragment av den s.k. Kumarbi-cykeln som man har hittat i hettiternas huvudstad Hattusa. Men vid närmare eftertanke verkar alltså berättelsen om Marduks strid med Tiamat i Enuma Elish ha hämtats mer direkt från myten om Baal Hadads strid med Yam som skapades i kungariket Ebla och därifrån via den amoritiska kulturen i Syrien till Babylon i Mesopotamien, utan omväg via hurriterna. Detta är logiskt eftersom den regerande dynastin i Babylon var amoriter som hade kommit dit från Syrien i slutet av 2000-talet fvt. Utan att ha varit direkta föregångare till den babyloniska Enuma Elish verkar de hurritiska myterna i Kumarbi-cykeln genom någon parallell process ha varit påverkade av eblaitiska myter. Marduks strid med havet i Enuma Elish och Kumarbis strid med havet i Kumarbi-cykeln kan alltså ha haft ett gemensamt ursprung i kungariket Ebla på 2300-talet fvt och kulten av Baal Hadad. Kumarbi-cykeln verkar vara en kombination av hurritiska myter och myter om striden mellan Baal Hadad och Havet (Yam/yw) som har återfunnits i Baal-cykeln i Ugarit och som jag tror hade sitt ursprung i Ebla och Halab. Den enda kända versionen av Kumarbi-cykeln har återfunnits i hettiternas huvudstad Hattusa, den anses ha förts dit efter det att hettiternas kung Suppiluliuma hade erövrat Halab under 1300-talet fvt. Suppiluliuma satte en av sina söner på tronen i Halab och deras dynasti regerade sedan där fram till sen bronsålder. Den version av Kumarbi-cykeln som upptäcktes i Hattusa kan alltså ha varit en fientlig omarbetning av de ursprungliga hurritiska myterna från Halab. Halab var huvudstad i det hurritisk-amoritiska riket Yamhad och under Yarim-Lim I, som regerade i Yamhad cirka 1780 fvt, blev Ebla, Ugarit och Mamma vasaller till Yamhad.

Om myterna i Kumarbi-cykeln hade skapats i Halab utspelades de i den gudavärld som hurriterna i denna stad trodde på och som beskrivs i en text från 2013 av Alfonso Archi med titeln ”The West Hurrian Pantheon and Its Background”.[1] Hurriterna hade uppenbarligen hämtat en stor del av sin gudavärld från Sumer och Akkad, men i Halab fördes den samman med vissa syriska gudar vilket skapade en ganska stor omvälvning. När hurriternas Kumarbi sågs som samma gud som den syriske Dagan och sattes in i hierarkin i Halab blev Kumarbis son Teshub samtidigt samma gud som Dagans son Hadad.

[1] https://www.academia.edu/7003610/The_West_Hurrian_Pantheon_and_Its_Background

Hurriternas gudar med koppling till Sumer (eget arbete)

Hurriternas gudavärld i Halab (eget arbete)

I Kumarbi-cykeln finns en berättelse som man bara har hittat fragment från och som bland annat kallas ”Kingship in Heaven”, där berättas hur de äldsta gudarna hade avlöst varandra som kungar i gudavärlden i himlen. Först hade Alalu varit kung men han hade störtats av An (Anu) som var hans ”munskänk” (kanske en överstepräst som utförde dryckesoffer). An hade i sin tur störtats av Kumarbi som var ättling till gudarnas tidigare kung Alalu. När An försökte fly till himlen bet Kumarbi av hans genitalier och svalde dem, An blev alltså kastrerad. Striden mellan An och Kumarbi skedde tydligen sydväst om Van-sjön, alltså i trakten av det gamla hurritiska riket Urkesh från 2000-talet fvt. An berättade för Kumarbi att han, efter att ha svalt Ans genitalier, nu var havande med Ans barn i form av Teshub, floden Tigris och guden Tašmišu. Kumarbi spottade ut det av Ans sädesvätska som han fortfarande hade kvar i munnen på marken och från den föddes sedan ytterligare två avkommor. Enki (Ea) delade sedan Kumarbis huvud så att guden Teshub kunde födas ur det. Kumarbi kände sig som det verkar hotad av sin son av Ans säd, den nya guden Teshub, och försökte äta upp honom men lurades att tugga i sig en sten i stället.[1]

I ”Song of Lamma” skapar Enki (Ea) och Kumarbi en ny gud, Lamma, som skall bli gudarnas nya kung. Teshub och hans allierade krigar med Lamma som inledningsvis är starkare men eftersom Lamma inte lyder gudinnan Kubabas råd eller påbud blir Kumarbi och Enki (Ea) missnöjda med honom och han störtas. Det finns alltså stora likheter mellan El som skapar Yam och utnämner honom till gudarnas nya kung i Baal-cykeln vilket leder till Baals strid med Yam och hans slutliga seger över honom. Likheterna mellan de hurritiska myterna i Kumarbi-cykeln och Baal-cykeln är också tydliga i den hurritiska myt som kallas ”Song of Hedammu”. Där får Kumarbi ett barn med havsgudens dotter Sertapsuruhi, ett havsmonster som kallas Hedammu och som tydligen hotar Teshubs kungamakt på samma sätt som Yam hotade Baal Hadads makt i Baal-cykeln. Hedammu oskadliggörs av kärleksgudinnan Shaushka, en variant av sumerernas Inanna och en av de tre främsta gudinnorna i hurriternas panteon i Halab, som drogar och förför honom. Enki (Ea) hade från början varit med på Kumarbis list när han skapade Lamma men när Enki ser allt lidande och all förstörelse som uppstår på grund av gudarnas krig ändrar han sig och kritiserar Kumarbis brist på hänsyn mot människorna som vårdar templen för alla gudar som varit inblandade i konflikten.

I ”Song of Silver” söker Silver, ett barn till guden Kumarbi och en jordisk kvinna, efter sin fader Kumarbi i dennes kultcentrum i det hurritiska kungadömet Urkesh. Guden finns dock inte där och

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kumarbi

Silver får rådet att söka efter honom i Taurusbergen. Resten av myten är dåligt bevarad men tydligen gör Silver uppror mot gudarna och bestraffas eller besegras av dem. I ytterligare en myt som kallas ”Song of Ullikummi” växer en enorm stenjätte (Ullikummi) fram i underjorden från skuldrorna på Ubelluris (Upelluri) som i andra hurritiska myter var ”den sovande eller drömmande guden”. Ullikummi blockerar ingången till gudinnan Hebats tempel och fångar henne därinne. Eftersom han är av sten kan han inte besegras eller förföras av Shaushka och Teshub måste be Ea (Enki) om hjälp. Ea (Enki) går till de ”gamla gudarna” som finns i det osynliga riket (den undre världen) och konsulterar Ubelluris. Denne ger den gamla skäran, som för länge sedan hade använts för att dela på himlen och jorden, till Enlil och antingen skär Enlil eller Teshub av förbindelsen mellan Ubelluris och Ullikummi och besegrar på så sätt Ullikummi. Myten slutar med att Teshubs kungavärdighet bekräftas. Ytterligare en mycket dåligt bevarad text som kallas ”Ea and the Beast” av forskarna verkar ha anknytning till de hurritiska myterna i Kumarbi-cykeln. Där beskrivs hur guden Ea får veta av ”en best” att man väntar på en ny gud som skall vara ”fruktansvärd för alla gudarna” och omstörta den kosmiska ordningen. Han skall ha fem gudar i sig och av bevarade fragment kan man se att två av dem skall vara floden Tigris och krigsguden Zababa. Namnet Zababa användes under andra årtusendet fvt i form av sitt akkadiska logogram för olika hettitiska krigsgudar, bland annat den gud vars hattiska namn var Wurunkatti, denna gud hade också samma attribut som Zababa i form av lejonet och klubban. Andra gudar som betecknades med Zababas logogram var de hettitiska och luwiska gudarna Hašamili, Iyarri och Zappana samt de hurritiska gudarna Aštabi, Hešui och Nubadig. Vem som egentligen förebådas i ”Ea and the Beast” är oklart, man spekulerar om att det var Teshub men genom att den nya guden skall föda fram Tigris och en krigsgud bör han som jag ser det ha varit Kumarbi, som bland annat födde fram Tigris och Teshub som var en åsk-, storm-och krigsgud och sågs som samma gud som den krigiske åsk- och stormguden Hadad.

Archi (2013) beskriver en ritual (KUB 27.38) som antagligen ursprungligen ingick i en ceremoni för hurritiska kungar. Där ingick en hurritisk sång som berättade om forna gudomliga kungar som Atal-šen (kung av Urkesh och Nawar) samt gudakungar av Havet, bergen, floderna. Detta liknar den sumeriska kungalistan där de första kungarna före floden var sumeriska gudar (s 228). Nästa sektion innehöll där en uppräkning av senare kungar som den gudomlige Naram-Sin, dennes farfar Sargon av Akkad, en kung från Elam, Sargons äldste son och så vidare. I nästa avdelning i den hurritiska ritualen presenteras ytterligare två gudomliga kungar, nämligen Silver och Hedammu som ”Kumarbi hade skapat som kungar”. Det här kan enligt Archi tyda på att ”Kingship in Heaven” från Kumarbi-cykeln ursprungligen hade en koppling till šarrašši-ceremonin som genomfördes för att fira och bekräfta hurritiska kungars och drottningars regentskap och deras roll som jordiska representanter för Teshub och Hebat. Det skulle i sin tur innebära att myterna om Teshubs krig mot Silver och Hedammu i Kumarbi-cykeln i själva verket var ett försök från hettiterna att demonisera hurriternas gamla gudomliga kungar och förstöra deras ceremoni för sina kungar och drottningar, samtidigt som man tog över deras gudavärld med Teshub, Hebat, floden Tigris och så vidare för egen del.

Men det måste också ha funnits ett moment av ”omstörtning” redan i de hurritiska myterna i Halab och Yamhad, eller kanske snarare ett försök att integrera Kumarbi och Teshub med Dagan och Hadad samtidigt som man försökte hantera de gamla sumeriska gudarna. Enki och Ninhursaga (Ea och Damkina) behöll uppenbarligen sin gamla position som viktiga gudar enligt den hurritiska listan över gudar från Halab, men de föregicks där av Teshub, Tashmishu och Kumarbi (Dagan). Den nya guden som förebådades i ”Ea and the Beast” bör i så fall ha varit hurriternas Teshub som tillsammans med Tashmishu flyttade ner Kumarbi (Dagan) till tredje plats. Den komplicerade historien om Kumarbi (Dagan) som var urguden Alalus ättling men som födde Teshub och hans syskon genom att svälja den sumeriske Ans genitalier (och säd) verkar ha syftat till att ge Teshub en ättelinje från både den syriske guden Dagan och den mesopotamiske guden An, något som gav hurriterna i Yamhad och dess huvudstad Halab en användbar myt för deras kungliga šarrašši-ceremoni.

Hurriternas trohet till de sumeriska gudarna kan ha sin grund i det akkadiska riket som under Naram-Sin (ca 2254–2218 fvt) sträckte sig över norra Mesopotamien med det hurritiska området Subartu och viktiga städer som Hamoukar, Nagar (Tell Brak), Shekhna (Tell Leilan, senare assyriernas Shubat-Enlil) samt Urkesh (Tell Mozan). I den hurritiska kungalistan från Halab nämns bland andra den gudomlige kungen Atal-šen av Urkesh och Nawar samt som den gudomlige Naram-Sin av Akkad och dennes farfar Sargon. Detta måste ha varit ett hurritiskt högtidlighållande av alliansen mellan det hurritiska kungadömet Urkesh och den akkadiske kungen Naram-Sin som skapades genom ett giftermål mellan kungen i Urkesh och Naram-Sins dotter. I Urkesh kan man anta att Teshub hade varit en variant på den sumeriske storm- och åskguden Ishkur eftersom han liksom denne var bror till Shaushka som var den sumeriska Inanna och Simige, den sumeriske Utu (solen). I så fall skulle hans far ha varit den sumeriske månguden Nanna men i Urkesh verkar han ha varit son till Kumarbi som var stadens speciella gud. I Yamhads huvudstad Hadad blev sedan som vi sett Kumarbi samma gud som Dagan som dyrkades vid mellersta Eufrat i det inre av dagens Syrien. I Ugarit sågs Kumarbi dessutom som samma gud som El och Enlil.

SYNKRETISM OCH KULTURUTBYTEN ÖVER ÅRTUSENDEN

De olika religionerna härstammade från ett gemensamt ursprung i tron på den stora modergudinnan och att solen, månen och de stjärnbilder man såg på stjärnhimlen som oxen, lejonet och den stora ormen var gudar som rörde sig över himlen under dagen, månaden och året. Med tiden hade gudarna gradvis blivit allt mer människolika och bildat familjer och hierarkier. I samband med den s.k. Uruk-expansionen spreds den sumeriska kulturen under 3000-talet fvt till östra Anatolien, norra Mesopotamien och Zagros-området i öster. Samtidigt skedde en stark egen utveckling på platser som till exempel Nagar/Tell Brak i dagens Syrien som utvecklades till en av de största städerna i området under 3000-talet fvt. Genom uppkomsten av skriftspråk i Sumer och Egypten skedde en ytterligare spridning och likriktning av myterna i dessa två områden. Ytterligare en svårighet i försöken att urskilja skillnader mellan olika språk och myter är att samma sumeriska kilskriftsystem förutom för sumeriska också användes för akkadiska, elamitiska, hettitiska, luviska, hurritiska och urarteiska. Till exempel används tecknet för den sumeriska solguden ^{d}UTU också för den hettitiska solgudinnan Arinna som inte var samma ”person” som Utu även om man förstås dyrkade samma sol. En liknande utveckling finns inom de monoteistiska religionerna där Jahve, de kristnas Gud och Allah av många verkar ses som helt olika gudar fast de bevisligen är samma gud som kommer från Tanak/GT men har översatts med olika ord på olika språk.

Hur som helst var det hurritiska språket och den hurritiska religionen som jag förstår det mycket äldre än den hettitiska översättningen av Kumarbi-cykeln från 1300-talet fvt. Hurritiska böner nämns i texter från hattiernas tid, den folkgrupp som föregick hettiterna i Hattusa. Hurritiska myter hade påverkat kulturen i Ebla och Ugarit, vilket till exempel den hurritisk-syriska gudavärlden i Kumarbi-cykeln och berättelsen om Keret som var kung av Khaburu kan tyda på. Hurriterna i väst bör på motsvarande sätt ha påverkats av kulturen i Ebla, Halab och Ugarit, särskilt under riket Yamhad som beskrivs som ett amoritiskt-hurritiskt rike och existerade från slutet av 1800-talet fvt. Hurritiska texter har återfunnits i Ugarit och Halab, som var Yamhads huvudstad, det verkar ha funnits ett kulturutbyte mellan amoriter och hurriter i Yamhad och även mellan hurriter och hettiter och luwier som, delvis genom att man använde samma sumeriska logogram för olika gudar. Detta ledde fram till en syn på de olika lokala gudarna som varianter av samma universella gudar, El var samma makt som Dagan, Kumarbi, och Enlil. Baal Zephon var samma gud som Hadad/Adda och Teshub och de delade också attribut med hettiternas Tarhunna som var samma gud som luwiernas Tarhunt och hattiernas Taru. I Enuma Elish lyftes detta till en ny nivå genom att Marduk fick ta över namn och funktioner från femtio andra gudar som inte, som på andra platser, var varianter på samma slags gud, utan helt olika slags gudar. I nästa steg, under första årtusendet fvt, återanvändes gudar och myter från Främre Orienten i den grekiska gudavärlden och de grekiska myterna.

BRONSÅLDERSKOLLAPSEN (CA 1200 FVT)

DEN MYKENSKA BRONSÅLDERSKULTUREN OCH DESS KOLLAPS (CA 1600-1100 FVT)

Efter Mitanni-rikets slutliga fall omkring 1250 fvt dominerades Främre Orienten av tre stormakter, Egypten, hettiternas rike och Assyrien. Gränsen mellan hettiterna och Egypten verkar omkring 1200 fvt ha gått någonstans mellan Byblos som var mycket nära knutet till Egypten och Ugarit som vid den tiden var allierade med hettiterna. I västra Anatolien hade hettiterna omkring 1300 fvt erövrat konfederationen Arzawa och delat upp deras område i flera vasallriken. Hettiterna plundrade också den rika handelsstaden Millawanda (Miletos)som kontrollerades av Ahhiyawa i västra Anatolien och som sannolikt hade kopplingar till det mykenska Grekland.

Mykene var ett centrum för den grekiska civilisationen under andra årtusendet fvt och steg fram som en egeisk stormakt omkring 1550–1450 fvt. Mykene kontrollerade stora delar av södra Grekland, Kreta, ögruppen Kykladerna sydost om det grekiska fastlandet samt delar av sydvästra Anatolien. På det grekiska fastlandet skall deras inflytande ha sträckt sig till Aten och Thebe. Vid sin höjdpunkt omkring 1350 fvt hade staden Mykene en befolkning på cirka 30 000 personer. I Egypten har man hittat en inskription som beskriver en egyptisk diplomatisk resa till de Egeiska öarna under Amenhotep III (r. ca 1391-1353 fvt) och där en av de besökta städerna var ”Mukanuh” som tolkas som Mykene.

Under 1300-talet fvt nämns Ahhiyawas regent i hettitiska texter som en motståndare som attackerar Madduwatta, en av hettiternas allierade i västra Anatolien. I nästa steg allierade sig Ahhiyawa och hettiternas tidigare allierade Madduwatta med varandra och gjorde räder mot Alashiya (Cypern). Kontentan av detta verkar vara att allianser uppstod och försvann i västra Anatolien beroende på vem som var starkast militärt. Hettiterna verkar ha gjort inbrytningar i västra Anatolien och skapat allianser där redan innan man slutligen erövrade Arzawa omkring 1300 fvt. Ahhiyawa verkar å sin sida ha varit en mykensk koloni i västra Anatolien, eller i alla fall ha haft kulturella band till Mykene, och de verkar ha utgjort en motvikt mot hettiternas framfart och underkuvande av Arzawa. Ahhiyawa skall ha varit en stark sjöburen handelskultur som hade handelsförbindelser med syriska städer.

Mykenes makt i Grekland hade minskat runt 1200 fvt och den mykenska civilisationen försvann när själva huvudstaden Mykene förstördes omkring 1150 fvt. Detta har kopplats till den s.k. bronsålderskollapsen i Främre Orienten som anses ha berott på sjöfolkens angrepp och som även skall ha påverkat Grekland. Men när man läser mer om den sena bronsåldern i Grekland verkar sambandet inte alls lika klart. Visserligen förstördes tydligen i stort sett alla mykenska palatsstäder och befästningar i slutet av bronsåldern men man har inte kunnat hitta någon enhetlig förklaring till detta. Thebe plundrades till exempel upprepade gånger mellan 1300 och 1200 fvt och förstördes slutligen helt av eld. Vad som hände med Aten är däremot mer oklart, det enda man kunnat konstatera är att staden upplevde en tydlig nedgångsperiod och befolkningsminskning men den verkar inte ha drabbats av något angrepp som lett till materiell förstörelse. Mykene drabbades tydligen av en jordbävning 1250 fvt men återuppbyggdes igen för att åter förstöras 1190 fvt genom en serie av stora bränder. Det finns dock inga tecken på att detta skulle ha berott på en attack utifrån, bränderna var visserligen orsaken till stadens förstörelse, men man vet inte vad som i sin tur orsakade bränderna. En liknande situation fanns i den mykenska palatsstaden Tiryns som till stora delar förstördes av en jordbävning 1200 fvt. [1] Orsaken till den mykenska kulturens undergång kan alltså inte vara de s.k. sjöfolken, även om interna strider mellan grekiska stadsstater kan ha bidragit. Den mykenska kulturens undergång berodde antagligen på en kombination av händelser som jordbävningar, att palatsen som centrala platser i folkens försörjning försvann, att handelsnätverk bröt samman i samband med hettiterrikets fall och förstörelse av syriska städer som Ugarit samt kanske,

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Late_Bronze_Age_collapse

vilket jag bara spekulerar i, mykenska stammars deltagande i krigståg mot hettiterna och deras allierade i västra Anatolien vilket skulle ha kunnat bidra till befolkningsminskningen. Bronsålderskollapsen i Grekland innebar starten på det som kallas Greklands mörka århundraden som pågick i omkring 400 år och avslutades genom början på den arkaiska tiden omkring 800 fvt.

BRONSÅLDERSKOLLAPSEN I FRÄMRE ORIENTEN MÅSTE HA BEROTT PÅ ALLA KRIG OCH FÖRDRIVNINGAR AV MÄNNISKOR

De nationella gudarna användes alltså som symboler för gudomlig ledning och gudomligt mandat i både fred och krig. Baal Hadad hade enligt myterna i Ebla, Halab och Ugarit runt 2300 fvt besegrat både Byblos stadsgud Yam (Havet) och flodguden Lothan (Têmtum). Guden Ninurta ledde runt 2000 fvt sumererna i striden mot och utdrivandet av gutierna, de främmande ockupanter som dyrkade bergsgudarna, asag. Babylonierna återanvände omkring 1700 fvt myterna om Baal Hadads strid mot Havet och flodguden Lothan (Têmtum) i Enuma Elish där Marduk fick spela Baal Hadads hjälteroll.

Yamhad, som var ett hurritiskt-amoritiskt kungadöme, krigade med Qatna, Mari och Assyrien och i mitten av 1700-talet kontrollerade riket det mesta av norra Syrien. Deras statsgud var åsk- och stormguden Hadad. Hyksos, som skall ha dyrkat Baal Zephon och alltså verkar ha härstammat från norra Levanten, invaderade Egypten i mitten av 1600-talet fvt och härskade i nedre (norra) Egypten under hundra år innan de drevs bort från Egypten igen. Jag gissar att hyksos kan ha kommit från riket Yamhad där man runt 1700 fvt uppenbarligen hade utvecklat krigskonsten genom sina krig med Qatna, Mari och Assyrien. Hyksos verkar också ha fört med sig hästdragna stridsvagnar till Egypten. På 1600-talet fvt började hettiterna i östra Anatolien göra räder ner mot norra Levanten och Mursili I som regerade över hettiterna cirka 1620–1590 fvt erövrade Yamhad.

Det hurritiska Mitanni-riket kontrollerade på höjden av sin makt, mellan cirka 1600 och 1350 fvt, ett stort område från nordvästra Syrien till östra Tigrisområdet som även sträckte sig ner mot Qatna. Mitanni och Egypten krigade mot varandra under farao Thutmosis III:s regeringstid och bland annat utkämpades omkring 1450 fvt det stora slaget vid Megiddo som kallas ”Harmagedon” i Bibeln. Hettiterna anföll Mitanni och Suppiluliuma I gjorde riket till ett vasallrike på 1300-talet fvt men samtidigt som Mitanni försvagades började det medelassyriska riket att öka sin makt. Den assyriske kungen Ashur-uballit I (r. 1365–1330 fvt) erövrade så småningom Mitanni och gjorde det till ett eget vasallrike utan att hettiternas kung Suppiluliuma I kunde hindra det.

Hettiterna gjorde i stället krigståg mot västra Anatolien under Mursili II (r. ca 1321-1295 fvt) och attackerade riket eller konfederationen Arzawa samt plundrade den rika handelsstaden Millawanda (Miletos) som kontrollerades av Ahhiyawa som tros ha varit knutet till det mykenska Grekland. Strax därefter, när Mursili II:s son blivit kung, krigade hettiterna mot Egypten i slaget vid Kadesh ca 1274 fvt. Båda sidor verkar ha lidit stora förluster och både Egypten och hettiternas rike försvagades efter detta. Mitanni gjorde med hjälp av hettiter och araméer uppror mot assyrierna under Assyriens kung Shalmaneser I (r. ca 1265–1235 fvt) men assyrierna vann en förkrossande seger och Mitanni-riket utplånades slutgiltigt. Uppenbarligen gjorde assyrierna en etnisk rensning i Mitanni eftersom inga hurritiska namn fanns bland de styrande eller de som ansvarade för handel efter assyriernas erövring av Mitanni. Jag tror som sagt att en del av dem som fördrevs i samband med Mitanni-rikets fall var legosoldater som så småningom hamnade på den norra delen av den indiska subkontinenten och skapade den vediska kulturen där.

Assyrien hade vuxit till en stormakt, genom erövringen av Mitanni gränsade riket nu direkt mot hettiternas område och man började ta över delar av deras rike. Hettiterna började på sin sida ett inbördeskrig om makten och när Hattusili III (r. ca 1267–1237 fvt) väl hade tagit makten tvingades han ingå en allians med Egyptens farao Ramses II för att skydda sig mot assyrierna. En av hettiternas prinsessor skickades till Egypten som en av Ramses hustrur. Hattusilis son Tudhaliya IV anföll åter områden i västra Anatolien och skall under en kort period till och med ha erövrat Alashiya (Cypern), men han förlorade samtidigt nya områden i öst till Assyrien. Hettiternas siste kung,

Suppiluliuma II (r. ca 1207–1178 fvt) vann bland annat ett sjöslag mot Alashiya (Cypern) utanför Cyperns kust. Men samtidigt erövrade assyrierna stora delar av hettiternas område i Anatolien och Syrien samt besegrade Babylonien. Sjöfarande krigare som man tror kom från de grekiska öarna erövrade Kilikien i sydöstra Anatolien och Cypern från hettiterna och skall enligt en teori ha fortsatt till södra Kanaan där de grundade Filistén. Dessa sjöfarande krigare tros ha varit en del av de s.k. sjöfolken som försökte invadera Egypten från Medelhavet och som slogs tillbaka av Ramses III vid slaget vid Deltat omkring 1175 fvt. I hettiternas rike utbröt hungersnöd och deras huvudstad Hattusa brändes till grunden omkring 1180 fvt. Hattusa erövrades sedan av kaskier från området norr om hettiterna vid Svarta havet.

Perioden mellan omkring 1200 och 1150 fvt kallas bronsålderskollapsen. Egypten attackerades som sagt av sjöfolken och drog sig tillbaka från Kanaan till sitt eget kärnområde. Hettiternas rike föll och Ugarit och andra amoritiska stadsstater vid Medelhavets kust förstördes. Nästan alla stora städer mellan Pylos i Grekland och Gaza i Kanaan skall ha bränts ner, handeln upphörde och skrivkunnigheten minskade kraftigt. Palatsekonomin, som hade karaktäriserat det mykenska Grekland, området runt Egeiska havet och Anatolien, försvann och ersattes av små isolerade byar under det som kallas Greklands mörka århundraden (omkring 1100–800 fvt). Den minoiska palatskulturen på Kreta hade fått en nedgång redan under 1400-talet fvt och Kreta hade därefter erövrats av mykener från det grekiska fastlandet. Däremot verkar fenicierna ha upplevt en ökad självständighet och makt genom att Egypten, hettiterna och Assyrien och deras olika krig och erövringar försvann från området, i alla fall för en tid. Hettiternas rike ersattes så småningom av s.k. nyhettitiska småriken där man talade luwiska, hurriter upprättade riket Urartu i området vid Van-sjön medan Assyrien verkar ha varit mindre påverkat av denna kollaps. Från 935 fvt började assyrierna åter att erövra områden och det nyassyriska imperiet (911–605) uppstod. Detta imperium kom att sträcka sig från Kaukasus till Egypten och från Cypern till Persien.

Det finns ingen samstämmig bild bland forskarna av vad som orsakade bronsålderskollapsen. Enligt engelska Wikipedia finns olika konkurrerande och till och med sinsemellan oförenliga teorier om kollapsens orsaker, bland annat har man fört fram vulkanutbrott, torka, invasioner av sjöfolken, ekonomiska omstörtningar genom uppkomsten av järnproduktion och förändringar i militära metoder som gav upphov till en nedgång i krig med hjälp av hästdragna krigsvagnar.[1] Men jag tycker personligen att det verkar ganska klart att de mer eller mindre ständiga krigen i Främre Orienten som pågått från åtminstone Akkadiska rikets tid på 2200-talet fvt var den helt dominerande orsaken. Från krig mellan Egypten och Mitanni på 1400-talet fvt, hettiternas årliga rövartåg mot olika grannområden, deras erövring av Mitanni och assyriernas slutliga utplåning av detta rike omkring 1250 fvt, vidare till krig mellan Egypten och hettiterna, Assyrien och hettiterna och hettiternas krig och plundringar i västra och södra Anatolien och på Cypern strax före 1200 fvt ledde utvecklingen fram till den stora kollapsen som började omkring 1200 fvt.

Det behövs som jag ser det inga ytterligare förklaringar till att hungersnöd uppstod hos hettiterna än att alla tillgängliga män användes för krigs- och rövartåg tillsammans assyriernas ständiga angrepp, plundringar och krigsmetoder som innebar att man förstörde odlingsbar jord genom att strö ut salt. Den ständiga upprustningen som skedde - genom att egyptier och hettiter förutom att utbilda egna trupper också anställde legosoldater som fotsoldater, stridsvagnskuskar och hästskötare och som besättningar på krigsfartyg, att människor i Levanten, södra och västra Anatolien samt på Cypern fick lära sig krigskonst genom egyptiernas och hettiternas angrepp och tvangs bygga upp egna härar för att försvara sig mot dem - gjorde att det fanns mängder av grupper som fördrevs från sina egna hem genom de ständiga krigen och mängder av soldater som blev utan arbetsgivare när till exempel hettiternas rike föll. Sjöfolkens försök att invadera Egypten runt 1175 fvt verkar ha varit en direkt följd av hettiternas sjökrig mot Lukka och Cypern och hettiterrikets fall omkring 1190 fvt.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Late_Bronze_Age_collapse

SJÖFOLKEN OCH UGARITS FÖRSTÖRELSE (CA 1190 FVT)

Sjöfolkens angrepp anges ofta som en direkt, eller i alla fall starkt bidragande, orsak till bronsålderskollapsen men det är oklart vilka de egentligen var. Begreppet ”sjöfolken” kommer från sex olika egyptiska källor från mellan cirka 1210 fvt och 1100 fvt. De olika texterna nämner totalt nio olika grupper där Sherden är den enda som finns med genomgående. I Ramses III:s gravtempel listas olika stammar som ingick i den invasionsstyrka som Ramses III kämpade mot i slaget vid Deltat omkring 1175 fvt. De benämns som denyen, ekwesh, lukka, peleset, shekelesh, teresh, tjekker och weshesh. De sistnämnda var möjligen samma stam som meshwesh som var människor från Libyen som hade ingått i ett tidigare angrepp av sjöfolk och libyer under farao Merneptah (r. 1213–1203 fvt). Lukka kan ha varit folk från Lukka i sydvästra Anatolien (s 324).

Peleset kan ha varit filistéer (Palestina) eller folk från det område i norra Syrien där riket Palistin uppstod i samband med bronsålderskollapsen. Detta rike täckte ett relativt stort område från Orontes-floden i väst till Aleppo i öst, alltså det område där bland annat Mitanni en gång hade legat och där stadsstaten Ugarit utplånades i samband med den stora bronsålderskollapsen. Det är värt att lägga märke till att sjöfolkens angrepp på Egypten under Ramses III och slaget vid Deltat skedde omkring 1175 fvt, strax efter det att hettiternas siste kung Suppiluliuma II skall ha dött omkring 1178 fvt. Det är inte otroligt att hettiterrikets fall kan ha gjort en mängd av deras egna och legoanställda soldater och sjömän arbetslösa och att de började härja runt östra Medelhavet för att försörja sig. Men inget skedde över en natt, att döma av vittnesmål från Ugarit kan sjöfolkens härjningar ha pågått redan omkring 1190 fvt när Ugarit skall ha förstörts.

Skepp som hyrts in från Ugarit tros bland annat ha använts av hettiterna i deras sjöslag mot Cypern 1210 fvt och även i två följande sjöslag mot Cypern. En skrivelse från hettiternas siste kung Suppiluliuma II som återfunnits i Ugarit beskriver hur fiender till hettiterna avancerar från väst och Suppiluliuma ber Ugarit att sända alla trupper de har till hettiternas hjälp.[1] En ögonvittnesskildring från perioden när sjöfolken angrep olika städer i Levanten har också återfunnits vid utgrävningarna av Ugarit. I ett brev från den siste kungen i Ugarit, Ammurapi (r. ca 1215-1180 fvt) till kungen (guvernören) i Alashiya (Cypern) beskriver Ammurapi den desperata situation som Ugarit befinner sig i, han begär hjälp från Alashiya och tilltalar underdånigt deras kung som sin fader:[2]

> *”Min fader, vet att fiendens skepp kom hit. De brände mina städer och utförde onda dåd i mitt rike. Vet du min Fader att alla mina trupper och hästdragna stridsvagnar är i landet Hatti (hettiternas rike) och alla mina skepp är i landet Lukka? … Riket är övergivet (av krigare) och utlämnat år sig självt. Må min Fader veta: fiendens sju skepp som kom hit tillfogade oss mycken skada.” (Min översättning från engelska Wikipedia.)*

Guvernören i Alashiya svarade:

> *”När det gäller saken med dessa fiender: det var män från ditt eget land och dina egna skepp som gjorde detta! Och det var män från ditt eget rike som utförde dessa försyndelser. Jag skriver för att informera dig om detta och skydda dig. Var uppmärksam!” (Min översättning från engelska Wikipedia.)*

Regenten i Karkemish skickade trupper för att hjälpa Ugarit men staden hade då redan plundrats. Ett brev som skrevs från Ugarit till Karkemish efter denna händelse löd:

> *När din budbärare anlände hade armén redan besegrats och staden hade plundrats. Säden i våra tröskladar var bränd och våra vinodlingar hade också förstörts. Vår stad har förhärjats. Må du veta detta! Må du veta detta.”*

Utgrävningarna i Ugarit har gett oerhört värdefull arkeologisk och kulturell information om tiden just före stadens förstörelse som dateras till omkring 1190 fvt. Texterna från Ugarit har också bekräftat mycket av det som den senare feniciske historikern Sanchuniathon skall ha skrivit om fenicisk kultur. Något som jag personligen finner ytterst intressant är uttalandet från guvernören i Alashiya (Cypern) om att de marodörer som anföll Ugarit var deras egna trupper och skepp. Det stöder min teori att krigsfolk som blivit vinddrivna genom det hettitiska rikets sammanbrott var en del av de skaror som härjade utefter Medelhavets östra kust i samband med bronsålderskollapsen.

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/%C5%A0uppiluliuma_II
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Ugarit

Det faktum att kungen i Ugarit inte verkar ha känt igen dem berodde sannolikt på att de i huvudsak inte var stadens egna invånare utan inhyrda legosoldater som tog tjänst hos den som betalade bäst. Det verkar också av rapporten från Egypten från slaget vid Deltat omkring 1175 fvt att olika stammar eller grupper slog sig samman i angreppet mot Egypten. Bland annat nämns Lukka som var ett område i sydvästra Anatolien som hettiterna krigade mot men aldrig lyckades underkuva. Ugarits siste kung skrev i brevet till Alashiya att alla hans trupper var i hettiternas land och alla hans skepp i Lukka där de tydligen stred på hettiternas sida. Man kan gissa att de stammar från Lukka som nämns i Egyptens uppräkning av sjöfolken var segrare från kriget mot hettiterna som hade fortsatt sina härjningar och kanske hade de till och med slagit sig samman med legosoldater från hettiterna som bytt sida och anslutit sig till ett gemensamt härjningståg runt östra Medelhavet.

Sjöfolken ses som en stor del av förklaringen till bronsålderskollapsen, i denna kollaps skall enligt Wikipedia förutom Ugarit även städer som Kadesh, Tell Sukas, Qatna, Hama, Alalakh, Aleppo, och Emar vid eller nära Syriens kust ha förstörts.[1] Men Qatna förstördes tydligen redan under hettiten Suppiluliuma I:s krig med Egypten i de syriska krigen på 1300-talet fvt. Hama skall ha förstörts men blev tydligen trots det huvudstad i en av de s.k. luwisk-arameiska (syro-hettitiska) staterna som uppstod efter hettiterrikets fall. Alalakh införlivades i hettiternas rike i samband med att Suppiluliuma I besegrade Mitanni i dagens norra Syrien och staden övergavs till största delen redan omkring 1300 fvt. Aleppo blev del av det assyriska imperiet efter hettiterrikets fall och verkar inte ha påverkats av sjöfolkens härjningar. Den assyriske kungen lät enligt Wikipedia också renovera guden Hadads huvudtempel i Aleppo. Emar låg vid floden Eufrat och kontrollerades av Karkemish som var ett klientkungadöme till hettiterna. Staden skall ha förstörts cirka 1187 fvt, alltså under precis samma period som hettiternas rike föll på 1180-talet fvt. Eftersom assyrierna erövrade en stor del av hettiternas rike i samband med hettiterrikets kollaps ser jag det som troligt att förstörelsen av hettitiska städer som till exempel Karkemish, Alalakh, Aleppo och Emar skedde i kriget mellan hettiterna och assyrierna. Sjöfolken skulle i så fall inte ha haft den stora påverkan på bronsålderskollapsen som man har velat ge dem, utan hettiternas krig i västra Anatolien och på Cypern samt assyriernas krig mot hettiterna och deras allierade i östra Anatolien verkar ha varit den helt dominerande orsaken till kollapsen i Anatolien och norra Levanten och förstörelsen av städer som ingick i den hettitiska sfären, som Ugarit. Det är också talande att det feniciska området, som inte var allierade med hettiterna och därför inte påverkades av deras undergång, tydligen klarade sig mycket bättre under denna period.

HABIRU VAR INTE HEBRÉERNA

Den långa perioden av krig och erövringar som kulminerade i att hettiterna besegrades i sjöslag i väst verkar ha gett upphov till stora grupper av rotlösa människor och tränade soldater som behövde skaffa sig mat och uppehälle på något sätt. Redan runt 1800 fvt omtalas en grupp araméer som levde som nomader i södra Mesopotamien som habiru eller apiru. Beteckningen habiru användes sedan under de kommande sex hundra åren i ett oerhört stort område från Egypten till Kanaan, Anatolien och Mesopotamien och ofta användes det som en synonym till det akkadiska ”saggasu” som betydde ”mördare, förstörare”. Sådana rövarband kunde ibland, som i exemplet med Idrimi som var son till en avsatt kung av Alalakh i norra Syrien och som samlade en grupp habiru för att ta makten där, formeras av personer som hade tillhört en elit men stötts ut därifrån. I andra fall fanns de i utkanten av det etablerade samhället och var legosoldater, brottslingar eller slavar. Habiru tillhörde ingen enhetlig etnisk grupp, de flesta namn var visserligen västsemitiska men det fanns också många med östsemitiska, hurritiska och indoeuropeiska namn bland dem. I Amarna-breven från 1300-talet beskrev kungarna i stadsstaterna i Kanaan dem ibland som laglösa, ibland som legosoldater och ibland som daglönare och tjänare.[2]

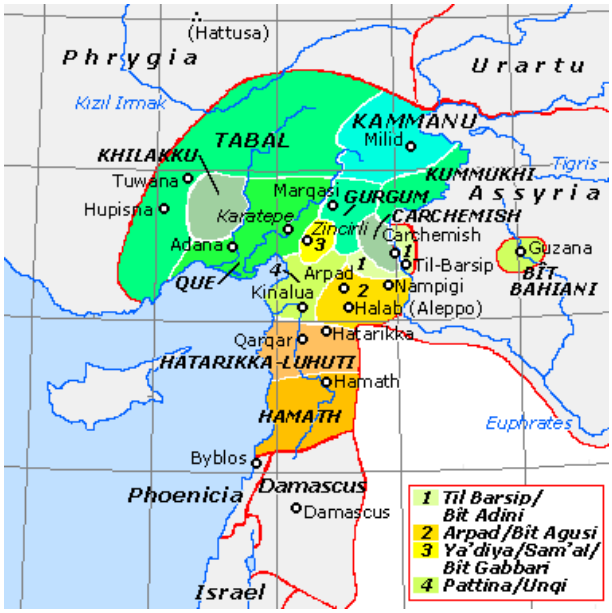
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Late_Bronze_Age_collapse
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Habiru

Man har spekulerat i att ordet hebré i Bibeln skulle ha haft sin uppkomst i ordet habiru. Men om man skall döma av "Josephus" Antiquities I-XII, som jag ser som förlagan till Tanak/GT, härledde författarna ordet hebré till Noas son Shem (Sem) och vidare till dennes son Arphaxad som var förfader till kaldéerna i Sumer, dennes son Sala och hans son Heber som gav upphov till hebréerna. I nästa steg utvandrade enligt berättelsen i Antiquities och Tanak/GT hebrén Abraham från Ur i Kaldéen till Kanaan och startade den hebreiska släkthistorien där. Kanske kom idén om "hebréerna" helt enkelt från det faktum att området väster om Eufrat kallades "Eber-Nari", andra sidan floden, på akkadiska och av assyrierna. Abrahams ättlingar skulle erövra Kanaan som låg "på andra sidan floden" från Mesopotamien sett och därför tillhörde de "Eber/Heber". Upplägget i berättelsen om hebréerna, det utvalda folket enligt Antiquities och Tanak/GT i Bibeln, var att de härstammade från de visa sumererna (kaldéerna) och var det ursprungliga folket i Eber-Nari, landet på "andra sidan floden". De hade kommit till Kanaan oerhört tidigt i historien och tillhörde inte samma folk som resten av invånarna i Levanten. Dessa härstammade i stället enligt Antiquities och Bibeln från Aram (araméerna), en annan av Sems fem söner som var förfader till syrierna. Habiru var alltså inte alls samma grupp som de fiktiva hebréerna i Tanak/GT.

Habiru och sjöfolken var uppenbarligen ofta samma slags människor som till exempel betecknas med senare tiders fransk-engelska ord "brigand" som kom från italienskan omkring 1400 vt. De var soldater som, till exempel i samband med krigsslut, hade vägrat ge sig, flytt eller avskurits och agerade utanför de vanliga trupperna och som kunde dömas enligt civila lagar som vanliga brottslingar. Ordet brigand kom att användas som en synonym till bråkmakare och banditer. Frihetskämpar som menat sig ha slagits mot erövrare och förtryckare har också ibland kallats brigander, hajduker (hejdukar) och liknande av sina motståndare. Hajdukerna, som var frikårer som slogs mot ottomanerna på Balkan, blev senare i vissa fall legosoldater i tjänst hos olika härskare. Ett mer sentida exempel finns i de frikårer som bildades i samband med Tysklands förlust i första världskriget 1918 och användes i Kapp-kuppen, en misslyckad statskupp 1920, och även i nazisternas ölkällarkupp. Många medlemmar ur tyska frikårer blev senare medlemmar i nazisternas paramilitära organisationer som SA och SS.

JÄRNÅLDERN I FRÄMRE ORIENTEN FRAM TILL NYASSYRISKA IMPERIETS SLUT (CA 1100 FVT – 609 FVT)

LUWISK-ARAMEISKA RIKEN UPPSTOD EFTER HETTITERRIKETS FALL

Luwisk-arameiska (nyhettitiska) riken i Främre Orienten (ca 800 fvt). Källa: Wikipedia.

Bronsålderskollapsen innebar slutet på bronsåldern och övergången till järnåldern i Främre Orienten om man använder systemet med indelning av historien i stenålder, bronsålder och järnålder. Järnåldern anses ha uppkommit när verktyg och vapen tillverkade av järn ersatte sina tidigare motsvarigheter i brons i allmän användning. Detta skedde naturligtvis vid olika tidpunkter i olika delar av världen, i norra Europa skedde övergången till järnåldern exempel inte förrän omkring 500 fvt.

Trots att flera stora centra med anknytning till hettiternas rike som hettiternas huvudstad Hattusa, Ugarit och Alalakh förstördes i samband med den stora omvälvning som skedde omkring 1200 fvt i samband med hettiterrikets fall fortsatte tydligen kulturen i Främre Orienten mer eller mindre oförändrad på många platser, som till exempel i Halab där Hadads tempel fortsatte att restaureras och byggas till även under järnåldern. Hettiternas område föll sönder i flera så kallat luwisk-arameiska, syro-hettitiska eller nyhettitiska småstater och det hettitiska språket dog ut. Hettiternas område delades upp i två grupper, en nordlig där regenterna ibland var, eller påstod sig vara, ättlingar till hettiternas kungar och en sydlig grupp där araméer kom att regera från omkring 1000 fvt. Bland stadsstaterna i den nordliga gruppen fanns Karkemish och Kammanu med staden Melid (Arslantepe). Nordöst om Kammanu bildades riket Urartu med centrum runt Van-sjön där man talade ett hurritiskt språk.

I den sydliga arameiska gruppen fanns Bit-Adini (med staden Til Barsip) och riket Hamath som var ett viktigt handelscentrum. Till denna grupp räknas också Palistin där språket dock uppges ha varit luwiska och inte arameiska och vars huvudstad eventuellt låg i dagens Tell Tayinat i sydöstra Turkiet. Antagligen var många områden liksom tidigare befolkade av en blandning av folkgrupper med olika språk som luwiska och arameiska. Luwiska inskriptioner utförda med anatoliska hieroglyfer fortsatte att användas nästa utan avbrott från 1200-talet fvt och framåt i Karkemish, Melid, Aleppo och på andra ställen. De förekommer ofta i två- eller trespråkiga texter med arameiska, feniciska och akkadiska versioner av samma text. Under den tidiga järnåldern skedde också en gradvis spridning av fenicisk och arameisk alfabetisk skrift i norra Mesopotamien. Genom kulturellt

inflytande från Levanten under 900- till 700-talen fvt kom också greker och fryger i Anatolien att så småningom ta till sig den feniciska alfabetiska skriften.[1]

ARAMÉERNA OCH DET NYASSYRISKA IMPERIET (1000-TALET - 600-TALET FVT)

Karta över det nyassyriska imperiet (mörkgrönt=824 fvt, ljusgrönt=671 fvt. Källa: Wikipedia.

Trots att Assyrien hade besegrat hettiterna och erövrat deras östra områden gick man in i en svaghetsperiod som varade från omkring 1200 till 900 fvt. Den omfattande förödelsen som var resultat av krigen mellan hettiterna och assyrierna samt handelsnätverkens sammanbrott kan förklara att Assyrien inte verkar ha kunnat dra fördel av sina segrar över hettiterna. En annan faktor var de arameiska stammar som trängde in i områden som tidigare hade kontrollerats av assyrierna. Ett undantag från Assyriens nedgång var dock Tiglath-Pileser I:s regeringstid (r. ca 1115–1077 fvt). Tiglath-Pileser I lät skriva krönikor över sin regeringstid som fördes vidare till senare generationer och det är genom arkeologiska fynd av sådana texter som man vet så pass mycket om hans tid.

Tiglath-Pileser I gjorde Assyrien till den ledande makten i Mesopotamien, genomförde många militära kampanjer och utökade rikets kontroll in i Anatolien och i Syrien fram till Medelhavets kust. Han beskrev sig själv som ”universums obestridde kung, kung över jordens fyra väderstreck, den vars vapen guden Assur hade vässat och vars namn för evigt hade uttalats som makthavare över jordens fyra väderstreck”. Han framhävde brutaliteten i övertagandet av mängder av riken och var den förste assyriske kung som sade sig ha tagit gisslan, ibland barn till lokala makthavare, som ett politiskt påtryckningsinstrument. Hans första kampanj riktade sig mot mushku som hade ockuperat områden vid övre Eufrat och han drev även bort människor från Subartu. Därefter trängde han in i bergsområdet söder om Van-sjön, attackerade områden i Kappadokien och erövrade delar av Kilikien i Anatolien. Han skall också ha erövrat Karkemish. Tiglath-Pileser I lät även restaurera

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Syro-Hittite_states

gudarna Assurs och Hadads tempel i huvudstaden Assur och beställde kolossalstatyer av olika djur, främst lejon och tjurar, som han lät ställa upp vid staden Assurs portar.[1]

I samband med den s.k. bronsålderskollapsen vandrade nomadiserande araméer in i assyriernas västra gränsområden. Araméerna skall ha talat ett semitiskt språk och ha varit en undergrupp till en nomadisk folkgrupp som kallades ahlamû. Den första dokumentationen av araméer har återfunnits i en inskription av den assyriske kungen Tiglath-Pileser I från omkring 1100 fvt som hänvisar till ”ahlame armaiarade”. Snart därefter försvinner beteckningen ahlamû i de assyriska källorna och ersätts med ”araméer” (aramu, arimi). Araméerna skall ha börjat en folkvandring från den syriska öknen på 1200-talet fvt in i det som är dagens Syrien där de var fast etablerade vid det sena 1100-talet fvt och gjorde staden Damaskus till sitt centrum. De upprättade också mindre, oberoende, arameiska kungadömen i Syrien, i dagens södra Turkiet och österut i Mesopotamien.

I den assyriske kungen Asshur-bel-kalas krönikor (1073–1056 fvt) nämns den geografiska termen mat-Arimi, ”Arams land”. Under det sena 1000-talet fvt hade araméerna kontroll över området väster om Eufrat (Eber-Nari) i det som är dagens Syrien. Från den tidpunkten började området kallas Aram. Bland de större riken där man talade arameiska fanns Aram-Damaskus, Bit-Adini, Aram-Bet Rehob och Aram-Zobah. Längre norrut tog man också makten över Hamath. Under 1000- och 900-talen fvt erövrade araméer bland annat Sam'al, ett område som sträck sig från Arpad till Halab (Aleppo) som de gav namnet Bit-Agushi samt Til Barsip som blev huvudstad i Bit-Adini.

Araméer invandrade också i så stora skaror öster om Eufrat att hela området kom att kallas Aram-Naharaim, ”Aram av de två floderna”. Ett av de tidigaste halvautonoma arameiska rikena i Mesopotamien var Bit-Bahiani (Tell Halaf). Östliga arameiska stammar spred sig sedan vidare in i Babylonien och en aramé blev kung i Babylonien under namnet Adad-apal-iddin (r. ca 1064–1043 fvt).[2]

Nyassyriska rikets storhetstid inleddes av Assur-dan II (r. 932–912 fvt) och hans son Adad-nirari II (r. 911-891 fvt) som lyckades återta herraväldet över Mesopotamien. Adad-niraris sonson, Assur-nasir-pal II (r. 884–859 fvt) bekämpade araméerna och underkuvade folken ända till Medelhavets kust. Hans regering anses ha varit en blomstringstid i kulturellt hänseende, särskilt på konstens område. Assur-nasir-pal II:s son Shalmaneser III (r. 859–824 fvt) fortsatte sin fars erövringspolitik i väster och mötte bland annat en stor anti-assyrisk koalition i slaget vid Qarqar.

Genom assyriska inskriptioner har man hittat bevis för flera av kungarna i riket Aram-Damaskus, bland annat Hadadezer, vars namn betydde ”guden Hadad är hjälparen” (r. ca 865–842 fvt). Enligt de assyriska inskrifterna på Kurkh-monoliterna som upptäckts i dagens Turkiet skall den assyriske kungen Shalmaneser III (r. 859–824 fvt) år 853 fvt ha utkämpat ett slag vid Qarqar i nordvästra Syrien mot en allians bestående av 12 kungar under ledning av Hadadezer från Aram-Damaskus. Shalmaneser III hade på våren startat sin årliga krigs- och utpressarkampanj från Nineve och korsat både Tigris och Eufrat och på sin väg hade han utan problem tagit emot tributer från flera städer inklusive Halab (Aleppo). Efter att ha lämnat Aleppo mötte den assyriske kungen dock på motstånd från kungen i den luwiska staten Hamath. Efter att ha besegrat denne plundrade Shalmaneser III både palats och städer i Hamath. När han marscherat vidare och även hade plundrat Qarqar mötte han en förenad styrka nära Orontes-floden. Assyriernas inskription redovisar alla motståndarsidans tolv kungar eller hövdingar samt antalet av deras stridsvagnar, kuskar och fotsoldater. Hadadezer skall själv ha fört befäl över 1 200 stridsvagnar, 1 200 kuskar samt 20 000 soldater. En kung som tolkas som ”Ahab av Israel” sände 2 000 stridsvagnar och 10 000 soldater. En annan intressant kung som nämns på stelen är ”kung Gindibu av Arabien som skickade 1000 kamelryttare”, detta skall vara första gången som araberna nämns i historien. [3]

Enligt de assyriska källorna bedrev Shalmaneser III en utdragen krigskampanj mot Urartu, han intog och plundrade den urarteiska staden Sugunia 853 fvt och även Araškun plundrades. Båda

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tiglath-Pileser_I
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Arameans
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Kurkh_Monoliths, https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Qarqar

städerna hade varit huvudstäder i Urartu och rikets huvudstad flyttades till Tushpa efter assyriernas räder. Assyrierna tog också kontroll över området vid floden Khabur samt gränstrakter i Zagrosbergen som Urartu tidigare hade kontrollerat. Förutom slaget vid Qarqar och andra krigståg i Levanten slog Shalmaneser III också ner uppror i Babylonien. Assyrierna gjorde 841 fvt ett nytt krigståg mot Aram-Damaskus som vid den tiden styrdes av kung Hadadezers son Hazael. Man belägrade Damaskus som stod emot belägringen, men i stället plundrades det omgivande landet och många regenter i mindre riken i området, som till exempel kung Jehu av Samaria (Israel), tvingades att börja betala tribut till Assyrien. Ett inbördeskrig bröt ut i Assyrien 826 fvt när en av Shalmaneser III:s söner försökte ta makten men upproret slogs ner av en annan av hans söner. Shalmaneser III dog av ålderdom 824 fvt.[1]

I slutet av 800-talet fvt regerade drottning Sammu-ramat, den legendariska Semiramis, i Assyrien som förmyndare åt Adad-nirari III (r. 811–783 fvt). Tiglat-pilesar III (r. 744–727 fvt) var sedan en av historiens mäktigaste krigsherrar och lade grunden för det nyassyriska imperiets ställning som en världsmakt. Han reformerade administrationen och utsåg bland annat ofta eunucker till guvernörer i olika erövrade områden för att förhindra att de startade egna dynastier. Även Assyriens militära organisation förändrades, tidigare hade de assyriska kungarna samlat ihop sina infödda undersåtar varje vår och gett sig ut på krigs- och plundringståg som varade fram till sommarens slut. Tiglat-pilesar III skapade i stället Assyriens första stående armé där han också inlemmade stora skaror av män från andra folk som han hade underkuvat. Dessa främlingar användes främst som fotfolk medan de infödda männen användes för det beridna kavalleriet och stridsvagnarna. Denna stora armé kunde användas under hela året.

Tiglat-pilesar III underkuvade stora delar av Främre Orienten - i söder Babylonien och Kaldéen samt araber på den arabiska halvön, i norr bland annat Uratu och skyter samt kimmerer vid Svarta havet. I väst underkuvades Aram (dagens Syrien) inklusive Damaskus, nabatéer och stadsstater i Kannan/Fenicien samt Cypern. I öst besegrades Medien och Elam. Han lät sig krönas 729 fvt till kung i Babylonien, där han senare kallades Pulu. Tiglat-pilesar III använde, liksom sina föregångare, storskaliga deportationer och förslavningar av befolkningar som ett sätt att underkuva erövrade områden och kväsa uppror i vasallstater. Vid belägringar lät han avrätta soldater och ledare som tillfångatogs och korsfästa deras kroppar framför stadsmurarna för att knäcka motståndsviljan hos de belägrade.

Tiglat-pilesar III efterträddes av en av sina söner som tog sig namnet Shalmaneser V (r. 727-722 fvt). Han fortsatte med krigståget mot Levanten, Samaria belägrades och erövrades slutligen omkring 720 fvt. Närmare 30 000 människor deporterades till andra delar av det assyriska imperiet. Denna händelse gav upphov till berättelsen om de tio förlorade stammarna i Bibeln. Det finns dock enligt Wikipedia inga utom-bibliska bevis för att assyrierna alls skulle ha förflyttat människor från de områden som skulle ha bebotts av stammarna Dan, Asher, Issachar, Sebulon eller västra Manasse och i områden bebodda av de övriga av de tio stammarna deporterades bara en del av befolkningen, vilket motsäger Bibelns påstående att hela Israel tömdes på folk och bara Juda rike med Juda, Simeons och en del av Benjamins stam blev kvar i området. Så småningom skall Simeons stam ha uppgått i Juda som blev identisk med Juda rike med de enda ursprungliga invånarna i området medan Israels område i norr enligt den bibliska historien enbart beboddes av främmade folk som hade flyttats dit av assyrierna och saknade historisk rätt till området.

Enligt inskriptioner från Sargon II:s regeringstid var det inte Shalmaneser V utan efterträdaren Sargon som erövrade Samaria medan detta i stället kopplas till Shalmaneser V i 2 Kung i Bibeln. Enligt Wikipedia tillskrivs Samarias erövring Shalmaneser V även i de babyloniska krönikorna, vilket är logiskt eftersom den bibliska historien enligt min mening i hög grad skapades utifrån Berossos babyloniska historia. Shalmaneser V störtades och rikets överbefälhavare tog makten under namnet Sargon II (r. 721–705 fvt). Sargon II fortsatte assyriernas krigiska verksamhet. Han

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shalmaneser_III

erövrade bland annat Urartu norr om Assyrien och besegrade Egyptens nubiska härskare vid Gaza. Babyloniern Marduk-apla-iddina (Merodak-Baladan) lyckades under Sargon II:s regeringstid driva bort assyrierna från Babylonien och gjorde sig till kung av Babylon men Sargon II återtog senare delar av Babylonien.

Sargon II dödades i strid i landet Tabal i centrala Anatolien och anatolierna förde bort hans kropp. Assyrierna förlorade kriget och detta, tillsammans med Sargons död, förklarades med att gudarna hade straffat honom för någon stor synd som han hade begått. Man trodde också att de som hade dött i strid och inte begravts ordentligt var dömda att tillbringa livet i dödsriket som tiggare i all evighet. Sargon efterträddes av sin son Sanherib (r. 705-681 fvt). På grund av faderns olyckliga och fördömda slut övergav han omedelbart den nya huvudstad, Dur-Sharrukin, som fadern börjat bygga och flyttade huvudstaden till Nineve. En av hans första åtgärder var också att restaurera ett tempel tillägnat döds- och krigsguden Nergal. Sanherib verkar på alla sätt ha försökt distansera sig från sin far och när Sargons hustru Ataliya dog begravdes hon i all hast i samma kista som den tidigare kungen Tiglat-pilesar III:s drottning.

Sanherib tog, som sin företrädare, titeln som regent över både Assyrien och Babylonien. Men medan de tidigare assyriska kungarna hade nöjt sig med att utropa sig till vicekungar över Babylonien som erkännande av guden Marduk som sågs som Babyloniens rätte kung, utropade sig Sanherib till kung i Babylonien. Han vägrade också ”skaka hand” med Marduks staty (eller Marduks överstepräst) i Babylon och genomförde på så sätt inte Babyloniens traditionella kröningsceremoni. Detta gjorde att babylonierna revolterade och krigsherren Marduk-apla-iddina (Merodak-Baladan) som tidigare för en kort period hade gripit makten i Babylon åter tog över med hjälp av Babyloniens egen befolkning, kaldéernas stam samt Elam. Efter strider tog Sanherib åter makten i Babylon och efter det att Marduk-apla-iddina hade flytt öppnade stadens befolkning självmant portarna dit. Enligt Sanherib inskriptioner skall han ha tagit över 100 000 fångar under striderna i södra Mesopotamien. Han tillsatte nu en lydkung i Babylon, Ashur-nadin-shumi, som var en infödd babylonier som hade vuxit upp i Sanheribs eget hov.

Därefter gjorde Sanherib ett krigståg mot Zagrosbergen där han bland annat underkuvade kassiterna som hade regerat över Babylonien under 1000-talet fvt. En tredje kampanj riktade sig mot riken och stadsstater i Levanten och han vände sig först mot luwisk-arameiska och feniciska städer i norr. Han tillsatte en ny vasallkung i Sidon och gjorde många av de omgivande städerna till hans undersåtar. Många andra regenter i söder, i Ammon, Mob, Ashdod och Edom erkände Sanheribs överhöghet av rädsla för att anfallas av assyrierna. I södra Levanten erövrades även Ashkelon och man besegrade Egypten som hade försökt ge sig in i konflikten. Staden Lachish belägrades under lång tid men intogs slutligen och förstördes. Försvararna halshöggs och stadens befolkning fördes bort som slavar till andra delar av Assyrien.

Sanherib lät belägra eller sätta Jerusalem i blockad och kungen Hezekiah fångades enligt assyriska annaler ”som en fågel i en bur”. Tydligen gav Hezekiah upp utan strid efter det att assyrierna hade erövrat många av de befästa städerna i det område som kontrollerades från Jerusalem och han tvingades betala en större tribut än tidigare till Assyrien. Han tvingades också frige Ekrons kung Padi som han hade tagit till fånga och Sanherib gav stora delar av Hezekiahs land till de näraliggande kungarikena Gaza, Ashdod och Ekron. I 2 Kung 19 i Bibeln berättas naturligtvis en helt annan historia. Tanak/GT var en politisk nationalistisk produkt och där sägs upphävandet av blockaden mot Jerusalem inte ha skett genom att kungen där gav upp utan genom att Bibelns gud Jahve sände en förstörande ängel mot Sanheribs armé och dödade 185 000 assyriska soldater framför stadens portar.

Sanherib invaderade Elam 694 fvt med avsikt att komma åt Marduk-apla-iddina och andra kaldeiska flyktingar. För att komma till Elam samlade Sanherib ihop två flottor och seglade över Persiska viken. I Elam jagade man landsflyktiga kaldéeer och flera städer erövrades och plundrades av assyrierna. Marduk-apla-iddina kom man dock inte åt, han hade redan dött av naturliga orsaker. Samtidigt som Sanherib och hans armé härjade i Elam hade kungen av Elam, med hjälp av kaldeiska

trupper, invaderat Babylonien. De erövrade staden Sippar och tillfångatog Ashur-nadin-shumi, Sanheribs lydkung i Babylon, och förde honom till Elam varifrån han aldrig mer hördes av. En infödd babylonier blev nu Babyloniens kung. Borta i Elam lyckades assyrierna döda en son till Elams kung men efter någon tid återvände Sanherib till Mesopotamien och anslöt sig till sina trupper i södra Mesopotamien varefter den nye kungen i Babylon besegrades. Efter att en revolt hade brutit ut i Elam invaderade Sanherib landet igen men återvände hem utan att några större strider hade skett.

Babylonien hade dock inte gett upp mot Sanherib. En ny babylonisk kung hade tagit tronen och han fick militärt stöd från Elam. Assyrierna belägrade Babylon och staden föll 689 fvt efter femton månaders belägring. Sanherib beslöt sig för att utplåna Babylon för att hindra nya uppror, kungen och hans familj fördes bort, gudarna slogs sönder, stadens rikedomar delades ut bland de assyriska angriparna och staden förstördes i grunden. Invånarna slaktades eller fördes bort som slavar och slutligen lät Sanherib gräva en kanal och satte hela staden under vatten så att den aldrig skulle bli beboelig igen. Den enda gud som sparades var Marduk, vars staty fördes till Assyrien. Förstörelsen av templen och gudarna i Babylon väckte stort uppseende i Assyrien eftersom de babyloniska gudarna hölls högt även där. Sanherib lät därför sprida en politisk propaganda som gick ut på att Marduk ställts till rätta inför guden Assur på grund av att medel från templen i Babylon hade använts för att finansiera Babyloniens och Elams krig mot Assyrien och att Assur hade bestämt att Babylon som straff skulle förstöras och ligga öde i sextio år. Assur fick ta Marduks plats i nyårsfestivalen i huvudstaden Nineve och i templet där placerade man en symbolisk hög av spillror från den förstörda staden Babylon. Babylonien skulle utplånas som en politisk makt och genom att man inte byggde upp Babylon kunde inga nya kungar tillsättas i landet.

År 684 fvt ersatte Sanherib den tidigare kronprinsen, Arda-Mulissu, med en yngre son, Esarhaddon. Tillsammans med en annan av Sanheribs söner överföll Arda-Mulissu därefter Sanherib i ett tempel i Nineve och de två dödade honom. I Levanten och Babylonien firade människor när de fick höra talas om mordet och förklarade att det var en gudomlig straffdom som hade utdömts på grund av Sanheribs brutala kampanjer mot dem. Kronprinsen Esarhaddon samlade ihop en egen armé och mötte sina bröders trupper i ett slag i regionen Hanigalbat (tidigare Mitanni) i väst. De flesta av konspiratörernas soldater deserterade och gick över till Esarhaddon varefter han marscherade till Nineve och blev krönt till ny kung. Därefter lät han avrätta alla konspiratörer och politiska motståndare som han kom åt, inklusive sina bröders familjer samt alla tjänare som hade att göra med säkerheten i palatset i Nineve. Arda-Mulissu och den andra brodern kom dock undan och gick i exil i Urartu i norr.[1]

I Bibeln beskrivs dessa händelser i 2 Kung 19 och Jes 37:39, där kallas Arda-Mulissu för Adrammelech och mordet på Sanherib sägs ha skett på grund av att den assyriske kungen skulle straffas för att han genom sina sändebud hade smädat Herren, Jerusalems gud, vilket profeten Jesaja hade profeterat om redan under Jerusalems belägring. Med tanke på att Jerusalem, till skillnad från till exempel Babylon, tydligen inte hade skadats av assyrierna måste man se Herren som oerhört snarstucken. Sanningen var förstås att många såg Sanheribs död som ett straff för förstörelsen av Babylon och dess gudar och säkert var det också så det framställdes i Berossos babyloniska krönika.

Mordet på Sanherib, utfört av hans egna söner i ett heligt tempel, tolkades som ett straff från gudarna för hans synder, särskilt förstörelsen av Babylon med stadens tempel och gudar. Det gjorde att Esarhaddon redan något år efter Sanheribs död förkunnade att Babylon skulle återuppbyggas, trots att hans far genom Assurs dom över Marduk hade förklarat att Babylon skulle ligga öde i sextio år. Nu förklarade Esarhaddons präster att de tidigare hade råkat vända skrivtavlan med Assurs dom upp och ned, Babylon skulle inte ligga öde i sextio (𒐊) år som man hade trott tidigare

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sennacherib

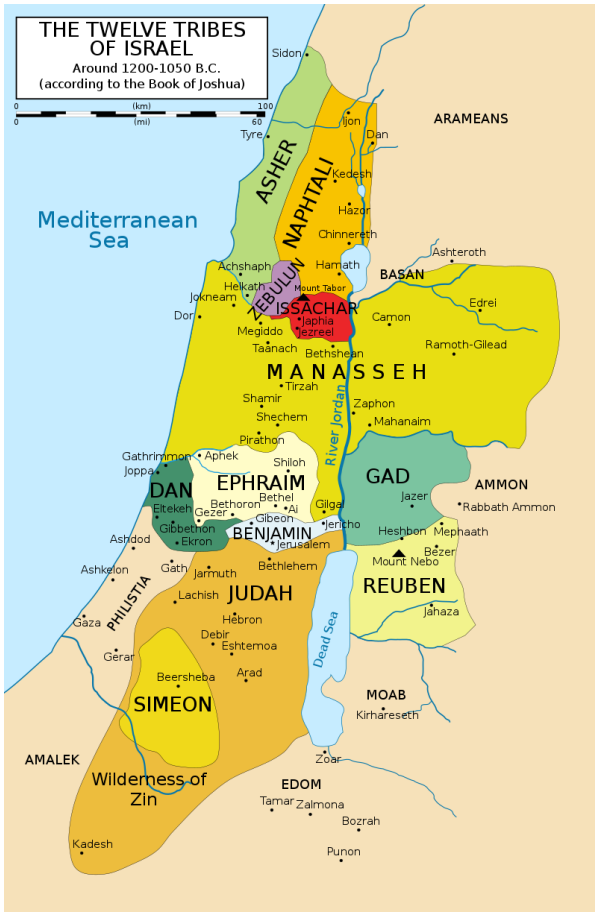
utan bara elva (𒐗) år.[1] Som av en ”slump” hade det också precis gått elva år sedan Babylons förstörelse 689 fvt när staden började byggas upp igen.

Esarhaddon tvingade perser, meder och parther att bli hans vasaller och besegrade skyter och kimmerer i Kaukasien. Han invaderade Egypten 671 fvt och drev ut de nubiska härskarna där varefter han utropade sig till kung över Egypten, Libyen samt Kush söder om Egypten. Han satte in infödda egyptiska regenter i Egypten som skulle regera som hans vasaller. Esarhaddon efterträddes av en av sina söner, Ashurbanipal (r. 669–627 fvt). Han var en för sin tid ovanligt väl utbildad kung och det är från skrivtavlor som hittats i hans bibliotek i Nineve som vi numera känner till Mesopotamiska myter och berättelser som Gilgamesheposet och Enuma Elish. Innan man upptäckte Ashurbanipals bibliotek var den allmänna uppfattningen att Bibeln var världens äldsta bok och att den helt saknade motsvarighet. Under Ashurbanipals regeringstid sträckte sig Assyriens dominans från Kaukasus i norr till norra Nubien i Afrika och Arabien i söder samt från Libyen, Egypten, Cypern och Antiokia i väst till Persien och Kaspiska havet i öst. Man hade slutligen underkuvat Babylonien, Elam Medien, Urartu, Fenicien, de luwisk-arameiska staterna, hurriternas områden, Arabien och så vidare.

Efter Ashurbanipals död 627 fvt bröt dock en serie brutala inbördeskrig ut och Egypten drog sig i tysthet bort från den assyriska dominansen. Babylonien gjorde uppror omkring 625 fvt och den kaldeiska Nabopolassar tog makten där. Medan assyrierna slogs inbördes tog skyter och kimmerer chansen och gjorde räder mot assyriska kolonier i Anatolien och Kaukasien, vidare ner i Levanten där de plundrade Ashkelon för att fortsätta in i Egypten där de plundrade utefter kusten. Mederna och iranska folk som lydde under mederna steg fram som en betydande makt genom att absorbera elamiter, gutier, mannéer samt kassiter i Zagrosbergen. En allierad styrka bestående av meder-perser, babylonier-kaldéer och skyter-kimmerer belägrade huvudstaden Nineve 612 fvt, staden förstördes i grunden och efter 609 fvt, eller som senast efter slaget vid Karkemish 605 fvt, var Assyrien inte längre ett självständigt rike. Ett förenat Medien formerades efter Assyriens fall och blev tillsammans med Babylonien, Lydien i Anatolien och Egypten ett av de fyra dominerade rikena i Främre Orienten fram till det att Medien erövrades av de persiska akemeniderna cirka 549 fvt.

[1] The Cambridge Ancient History, vol III part 2. The Assyrian and Babylonian empires and other states of the Near East, from the Eight to the Sixth Centuries B.C.

HISTORIEN OM ISRAEL OCH ISRAELITERNA I TANAK/GT I BIBELN

Israels tolv stammar enligt Joshuas bok i GT. Ca 1200-1050 fvt. Källa: Wikipedia. [1]

Förenade kungariket Israel (ca 1020 fvt). Källa: Wikipedia.

Historien i Tanak/GT (Gamla Testamentet) i Bibeln berättar om ett folk som hade uppstått ur en man, Abraham som hade utvandrat från Ur i Kaldéen, fått veta av Herren att hans ättlingar skulle besitta hela Kanaan och gett upphov till hebréerna. Abrahams sonson Jakob fick sedan namnet Israel efter att han hade besegrat en ängel och på så sätt fått en stor välsignelse som innebar att hans ättlingar aldrig skulle duka under för någon mänsklig makt. Jakob/Israel fick tolv söner som gav upphov till israeliternas tolv stammar. Genom Josef, en av Jakobs söner, hamnade hebréerna i Egypten och växte till ett talrikt folk där. De fick sedan en stor ledare i Moses som mönstrade dem och ledde dem ut ur Egypten, nu kallades de israeliter. Moses hade också gett israeliterna deras lag som han ordagrant hade tagit emot från Herren och på kommando av Herren även inrättat deras religion med prästdräkter och annat. Under ledning av härföraren Joshua hade sedan israeliterna intagit hela Kanaan genom stora krig och hela landet hade delats upp mellan de tolv stammarna som tog makten där och använde den tidigare befolkningen som slavar och arbetare. En del av israeliterna, Juda och Simeons stammar, bosatte sig i Judéen och kallades judeer. De tio andra stammarna kallades fortsatt israeliter. Efter kung Salomos död (ca 930 fvt) splittrades det förenade kungariket Israel, Juda, Simeons och en del av Benjamins stam bildade det södra kungariket Juda medan de tio övriga stammarna, bildade det norra kungariket Israel. När kungariket Israel erövrades av assyrierna (ca 720 fvt) fördes alla de tio israelitiska stammarna bort och försvann och de två

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Israelites

stammarna i Juda rike med Jerusalem som huvudstad blev de enda som var kvar av Herrens utvalda folk.

Som jag ser det är historien i Tanak/GT en ren politisk produkt som skapades i Alexandria för att stödja mackabéernas krig som syftade till att ge dem makten i Jerusalem. Att de egyptiska härskarna i Alexandria stödde dem och skapade den nya nationella historien i Tanak/GT var en rent politisk åtgärd som syftade till att skapa ett buffertrike i södra Levanten som skulle hindra det seleukidiska riket att göra nya anfall mot Egypten. Seleukidernas kung hade i samband med det sjätte syriska kriget invaderat Egypten 169 fvt, belägrat Alexandria och utropat sig till kung av Egypten. Detta övertagande misslyckades dock eftersom Rom intervenerade och tvingade seleukiderna att lämna Egypten, men uppenbarligen skapade detta trauma en enorm drivkraft från ptoleméernas sida för att skapa ett buffertrike mellan Seleukiderriket och Egypten i södra Levanten.

Det uppror som bröt ut i Palestina 167 fvt ut under ledning av den mackabeiska klanen, sannolikt med åtminstone moraliskt stöd från Egypten, gav hopp om ett sådant buffertområde. När Judas Mackabeus intog templet i Jerusalem 164 fvt verkade hoppet infrias men detta släcktes åter när seleukiderna åter tog kontrollen i området 163 fvt. Det är i skenet av detta man skall läsa den oerhört nationalistiska och krigiska historien om det utvalda folket och Kanaan som det utlovade landet i Tanak/GT i Bibeln. Visionen för dem som satte samman historien någon gång omkring 160 fvt var att hela Kanaan skulle avsöndras från Seleukiderriket och att mackabéerna skulle leda detta nya rike som överstepräster från templet i Jerusalem. Tanak/GT var en rent politisk produkt som syftade till att ge mackabéerna en egen krigisk historia och en egen religion med en egen krigsgud och profeter som skulle motivera dem att utkämpa ett heligt krig mot sina grannar och deras påstått omoraliska och falska gudar och gudinnor som Baal och Ashera. Så småningom lyckades mackabéernas trupper inta Jerusalem igen och 153 fvt kunde Jonathan Mackabeus som ny överstepräst i templet där för första gången offentligt läsa ur den ”urgamla” historia om det krigiska och utvalda folket som man mirakulöst hade hittat bakom altaret i templet i Jerusalem.

Genom att den nya historien i Tanak/GT berättade att Herren redan från patriarken Abrahams tid hade utlovat Kanaan till israeliterna (mackabéerna) och uppmanat dem att ta landet med våld och inte visa någon förskoning utan utplåna alla andra folk, och genom att alla profeter i alla tider hade bekräftat att det skulle ske, som i Daniels profetia där till och med Judas Mackabeus erövring av templet i Jerusalem år 164 fvt hade förutsagts, kunde det utvalda folket (mackabéernas folk) tryggt kriga för att utvidga riket till de gränser som hade förutsagts i den heliga skiften och som riket en gång för länge sedan hade haft i det förenade kungariket Israel under de gamla kungarna Saul, David och Salomo.

VAD VAR KANAAN EGENTLIGEN OCH VILKA VAR ISRAELITERNA I VERKLIGHETEN?

Det är svårt att få någon klar bild över historien i södra Levanten, Kanaan som egyptierna kallade området, under yngre bronsåldern och järnåldern. Detta beror främst på att den verkliga historien ofta är ohjälpligt blandad med den bibliska historien. Om man söker på ”Kanaan” på svenska Wikipedia möts man av följande:

> *”Kanaan är i Gamla testamentet i Bibeln namnet på landet väster om floden Jordan, senare känt som kungariket Israel och - efter det israelitiska folkets splittring i två riken - sydriket Juda respektive nordriket Israel. I Nya Testamentet är den romerska provinsen benämnd Judéen resp. Galiléen. Något senare Palestina som romarna till sist kallade landet - samt nuvarande staten Israel och de palestinska områdena Gaza resp. Västbanken. Namnet Kanaan är även känt från äldre egyptiska källor, och landet tillhörde tidvis det forntida Egypten. Enligt judarnas heliga skrifter och Gamla Testamentet är Kanaan "det förlovade landet", det som Gud lovade dem på Abrahams tid och dit de vandrade i fyrtio år under det av Moses ledda uttåget, Exodus, ur Egypten efter att Israels tolv stammar förökade sig där. Först som Faraos gäster, men många generationer senare som slavar. Kanaan är även namnet på en son till Ham, som i sin tur är son till Noa.”*[1]

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Kanaan

Sedan behandlar resten av artikeln på Wikipedia visserligen Kanaan ur ett historiskt perspektiv utan att blanda in den bibliska historien, men samtidigt visas en gammal karta från 1880 som sägs visa Kanaans utsträckning ”i patriarkernas tid”. Går man till den engelskspråkiga artikeln om Kanaan på Wikipedia inleds den inte med en hänvisning till Bibeln utan Kanaan sägs ha varit en forntida semitisk-talande civilisation i Främre Orienten under 1000-talet fvt. Området hade en viktig betydelse under den sena bronsåldern (1300-talet fvt) eftersom det låg inom en intressesfär som delades av Egyptens, hettiternas, Mitannis och Assyriens imperier. I Bibeln uppträder namnet ”Kanaan” genomgående och motsvarar där Levanten, särskilt de områden i södra Levanten där Bibelns händelser i huvudsak tilldrar sig, som Israels rike, Filisteen och Fenicien. Termen Kanaan användes i egyptiska texter under 1000-talet fvt för att beteckna ett område under egyptisk kontroll som sträckte sig från en linje mellan Gaza och Döda havet i söder till Hamath i norr samt från Medelhavet i väst till Jordandalen i öst. Detta motsvarar enligt Wikipedia definitionen av Kanaan i Tanak/GT (Bibeln), förutom att egyptierna även räknade Kadesh långt upp i dagens nordvästra Syrien till Kanaan och därmed tydligen avsåg hela Levanten med beteckningen.[1]

Det finns alltså flera definitioner på Kanaan, dels det forntida Egyptens definition som under historiens gång varierade beroende på hur mycket av området som Egypten kontrollerade, ibland var det södra Levanten upp till Hamath och vid andra tidpunkter omfattade Kanaan Levanten ända upp till Kadesh och Ugarit enligt kartan över Kanaan under bronsåldern på sidan 220. En annan vanlig definition är att Kanaan var det land som kallades Kanaan i Tanak/GT i Bibeln som enligt Herrens löfte erövrades av israeliterna och regerades av kungarna Saul, David och Salomo. Enligt den kronologi som bibelvetenskapen har upprättat skall Saul ha regerat omkring 1037–1010 fvt, David 1010–970 fvt och Salomo 970–931 fvt. Det förenade kungariket Israel omfattade enligt Tanak/GT ett mycket stort område inklusive de feniciska stadsstaterna Tyros och Sidon i norr och Edom som skall ha varit ett vasallrike i söder.

Enligt den svenska Wikipediasidan ser dagens forskare det förenade kungariket som en rent litterär konstruktion på grund av att det saknas arkeologiska bevis för detta rikes existens. Den nuvarande åsikten är i stället att Israel och Juda utvecklades separat och att Israel kunde betraktas som ett etablerat kungadöme först på 800-talet fvt under Omri-dynastin och Juda först på 700-talet fvt. Det sägs vidare att Israels kronologi är ganska väl etablerad från tiden med kungarna Achav och Jehu, som omnämns av den assyriska kungen Shalmaneser III. För tiden före Achav finns bland annat en hållpunkt i Sheshonk I:s fälttåg till Israel 925 fvt. Israels kung Omri omtalas även på Meshastelen från cirka 850 fvt. Kung Davids dynasti behöll makten över huvudstaden Jerusalem efter delningen av riket vid Salomos död. Kungarna av Davids ätt kontrollerade därmed bland annat Jerusalems tempel till dess att det förstördes av Babyloniens kung Nebukadnessar II 586 fvt.[2]

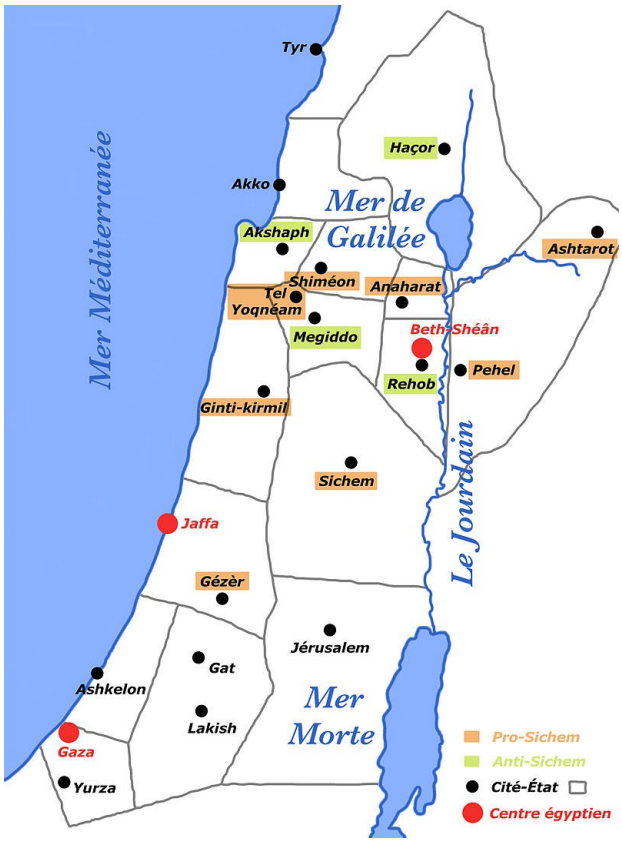
AMARNA-BREVEN (1300-TALET FVT)

En historisk dokumentation av det politiska landskapet i Kanaan under senare delen av bronsåldern, utan koppling till historien i Tanak/GT, har blivit känd genom upptäckten av Amarna-breven som skrevs till och från det egyptiska hovet på 1300-talet fvt. Den bild som växt fram genom dessa brev visar att det fanns många viktiga stadsstater i södra Levanten (Kanaan) vid den tiden som till exempel Megiddo, Aram-Rehob och Sichem samt egyptiska centra som Gaza och Jaffa. Även Jerusalem (Uru-Salim) nämns i Amarna-breven. Jerusalem var tydligen en mindre egyptisk militär utpost vid den tiden där en man med det hurritiska namnet Abdi-Hebat (gudinnan Hebats tjänare) var tillsatt som befälhavare av Egypten. Han beskriver sig i breven som en av kungens (faraos) soldater och trogna tjänare och ber farao att sända trupper som förstärkning så att han kan försvara sig mot fiender som bland annat verkar vara habiru (laglösa rebeller och frikårer).[3]

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Canaan
[2] https://sv.wikipedia.org/wiki/Kungariket_Israel_(förenad_monarki)
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Jerusalem_letters

Jerusalem fanns alltså i mitten av 1300-talet fvt men det verkar inte ha varit någon betydande stad och området regerades inte av någon självständig kung. Men sedan blir det knepigt. När man läser vidare i artikeln om Kanaan på den engelska Wikipedia-sidan kommer man till järnåldern där det sägs att södra Levanten vid den tiden dominerades av kungariket Israel och kungariket Juda vid sidan av de filisteiska stadsstaterna vid Medelhavets kust samt Moab, Ammon, Aram-Damaskus och Edom.

Stadsstater i Kanaan vid tiden för Amarna-breven ca 1350 fvt. Källa: Wikipedia.[1]

Järnålderns kungariken i Levanten ca 830 fvt med Israel och Juda. Källa: Wikipedia.

Mellan 1300-talet fvt och 800-talet fvt skulle alltså de kananeiska stadsstaterna enligt Tanak/GT i Bibeln och tydligen också den allmänt accepterade akademiska historien helt ha försvunnit som självständiga enheter och erövrats av de tolv israelitiska stammarna som tågade in från Egypten. Dessa stammar skulle sedan ha förenats till ett enda kungarike som existerade mellan 1047 och 930 fvt och styrdes av kungarna Saul, David och Salomo men sedan splittrades i två kungariken, nordriket Israel och sydriket Juda. Både Israel och Juda rike skulle ha bokfört sina kungalängder lika noga som man gjorde i Assyrien och Babylonien men utan att minsta spår av dessa krönikor har återfunnits av arkeologer finns trots det alltså dessa kungar med sina bedrifter och synder alltså dokumenterade i Tanak/GT i Bibeln. Men trots att denna historia bara finns i Tanak/GT i Bibeln och att kungarna fram till Achav och Jehu inte stöds av ett enda arkeologiskt fynd eller någon berättelse utanför Tanak/GT, visas den på de flesta kartor över Levanten under järnåldern.

Men som jag ser det kopierades idén till hela historien om det förenade kungariket Israel som sedan delades upp i två riken som krigade med varandra och med andra riken från Berossos mesopotamiska historia, det verkliga nord- respektive sydriket var Assyrien respektive Babylonien. Om man hittade minsta fragment i de egyptiska, assyriska eller babyloniska historierna som nämnde Jerusalem tog man tillvara dem men vände dem till att guden i Jerusalem hade varit oerhört mäktig och folket där oerhört krigiska. Ett exempel på detta är den assyriska historien om kungen i Jerusalem

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Canaan

som gav upp utan strid mot den assyriske härskaren Sanherib men där historien i Tanak/GT i Bibeln i stället berättar att Jerusalems gud (Herren) lät döda 185 000 av Sanheribs soldater utanför stadens portar (s 366).

PÅSTÅTT HISTORISKA BEVIS FÖR HISTORIEN OM ISRAEL OCH JUDA KUNGARIKEN I TANAK/GT I BIBELN

På den engelska Wikipediasidan om Israel sägs det däremot att nutidens arkeologer i huvudsak har förkastat den historiska sanningen i berättelsen i Tanak/GT om patriarkerna, uttåget ur Egypten och Kanaans erövring och att man i stället ser den som israeliternas nationella myt. Under sena bronsåldern (1550–1200 fvt) bestod stora delar av Kanaan av vasallstater som betalade tribut till Egypten som hade sitt administrativa centrum i Gaza. Israeliternas förfäder tros enligt denna sida på Wikipedia ha varit gamla semitisk-talande folk som tillhörde ursprungsbefolkningen i Kanaan. Israeliterna och deras kultur tog inte över regionen med våld utan grenade i stället ut sig från dessa kananeiska folk genom utvecklingen av en distinkt monoteistisk religion centrerad runt Jahve. Arkeologiska fynd visar att området hade begränsade resurser och små byaliknande centra med som mest upp till 300 eller 400 invånare. Man levde av jordbruk och boskap och var i hög grad självförsörjande. Även om det är oklart om det någonsin fanns ett förenat kungadöme finns allmänt accepterade bevis för att ”Israel” omnämns på Merneptah-stelen från omkring 1210 fvt och kananéernas existens har bekräftats genom arkeologiska fynd från mellersta bronsåldern (2100–1550 fvt). Existensen av kungarikena Israel och Juda är omdebatterad, men historiker och arkeologer är enligt Wikipedia överens om att ett kungarike Israel existerade cirka 900 fvt och att ett kungarike Juda fanns runt 700 fvt. Kungariket Israel utplånades omkring 720 fvt när det erövrades av det nyassyriska imperiet.[1]

Den engelska versionen på Wikipedia av historien om kungariket Israel avvisar alltså den bibliska historien om erövringen av Kanaan och så vidare och även det förenade kungariket Israel med kungar om David och Salomo, men är tydlig med att kungarikena Israel och Juda verkligen fanns, man hänvisar också till en egyptisk inskription som skall ha omnämnt Israel så tidigt som cirka 1200 fvt. Så låt oss se på de historiska och arkeologiska bevis som man har hittat när det gäller kungarikena Israel och Juda. Dels är det säkert att man i Egypten kallade Levanten för Kanaan på 1000-talet fvt och att det bodde stammar av semitisktalande människor där sedan långt tillbaka. De östsemitiska språken är belagda från omkring 3000 fvt i Ebla och Kish, jag antar att västsemitiska språk var åtminstone lika gamla och att ”ur-semitiska” språk måste ha funnits långt dessförinnan. Det är också belagt att den ”proto-kananeiska” skriften var en föregångare till det feniciska alfabetet och man anser att feniciska, hebreiska och andra kananeiska språk i stort sett bara var dialekter av samma kananeiska språk och fortfarande i stort sett omöjliga att särskilja under den sena bronsåldern.

Under mellanbronsåldern (ca 2000–1500 fvt) dominerades södra Kanaan av staden Megiddo i Jezreeldalen och norra Kanaan av staden Kadesh vid floden Orontes. Omkring 1650 fvt invaderade människor från Kanaan Egypten och där kallades de hyksos. En annan egyptisk beteckning för människor från Kanaan var retjenu. En stele från tiden för farao Senusret III (r. ca 1878–1839 fvt) beskriver en militär kampanj till Levanten där man skall ha besegrat främmande länder som Sekem (Shekem) och ”de fördömda retjenu”. Faro Kamose (ca 1580–1550 fvt) omnämnde på en stele Apepi, som var kung för Hyksos, som “hövding för Retjenu” vilket skulle innebära att hyksos hade en bakgrund från Kanaan. Under sen bronsålder, ca 1550–1200 fvt, fortsatte städerna Megiddo och Kadesh att dominera södra respektive norra Kanaan men området stod under påtryckningar från de hettitiska och egyptiska rikena vilket ledde till instabilitet och stora slag, som till exempel slaget vid Megiddo ca 1450 fvt och slaget vid Kadesh ca 1275 fvt.

Det fanns alltså tidigt under 2000-talet fvt viktiga stadsstater i Kanaan/Levanten som Sekem (Shekem), Megiddo och Kadesh och från Amarnabreven som skrevs omkring 1350 fvt känner man

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Israel

till andra centra som Rehob, Gezer och Ashkelon (se karta på s 372). Enligt Tanak/GT i Bibeln var Shekem en syndig våldtäktsman som våldtagit Jakobs dotter och männen i staden Shekem var syndare som förbannats av Gud. Megiddo skall enligt Joshuas bok i Bibeln ha kontrollerats av den israelitiska stammen Manasse. Genom historien i Tanak/GT i Bibeln får ”israeliterna” och ”Davids ätt” i Jerusalem historisk rätt till viktiga städer i Kanaan som Efron (Hebron) där Abraham, hans hustru Sara samt Jakob skall ha begravts (som i Kungarnas dal i Egypten), Shekem där Josef skall ha begravts och Jakob hade köpt land samt Betlehem i Efrata där Jakobs hustru Rakel skall ha begravts.

Betlehem nämns i Amarna-breven (ca 1350 fvt) där Egyptens befälhållare i Jerusalem, Abdi-Heba, begär hjälp i form av bågskyttar från farao i Egypten för att återta Bit-Lahmi som erövrats från farao av någon form av legosoldater eller frikårer (habiru). Betlehems ursprungliga namn var tydligen Beyt Lehem, Lehems hus (tempel). Ett tempel tillägnat den semitiska fertilitetsguden Lahmu, som kallades Lehem i Kanaan, restes där någon gång under 2000-talet fvt. Guden/gudinnan Lehem kan ha varit kopplad till säd och skörd eftersom namnet Bet-Lehem sägs betyda ”brödets hus/tempel” på hebreiska. Guden Lehem/Lahmu hade vandrat in i södra Mesopotamien redan innan det akkadiska riket uppstod och i mesopotamiska gudalistor återfinns ibland guden Lahmu och gudinnan Lahamu bland guden Ans förfäder. Beyt Lehem på 2000-talet fvt blev alltså Bit-Lahmi i Amarna-breven runt 1350 fvt och Betlehem i Tanak/GT runt 160 fvt. Staden förknippades med kung David genom att hans far skulle ha varit en efratit från Betlehem i Juda och eftersom David smordes till kung där av profeten Samuel.

Enligt Wikipedia finns det, bortsett från Tanak/GT i Bibeln, bara fyra olika forntida inskriptioner som man anser nämner landet Israel, det är den egyptiska Merneptah-stelen från omkring 1210 fvt, Kurkh-monoliterna som beskriver Shalmaneser III:s seger i slaget vid Qarqar år 853 fvt (s 364), en stele från Tel Dan i dagens Israel från 800-talet fvt samt Mesha-stelen från Moab som dateras till cirka 840 fvt. Det är märkligt att det under 400 år bara finns fyra hänvisningar till Israel - med tanke på hur expansiva och krigslystna kungarikena Israel och Juda beskrivs i Tanak/GT i Bibeln och hur kung Salomo skall ha genomfört mängder med byggen, både i Jerusalem och till exempel i Hamath, Bet-Horon, Tadmor (Palmyra i Syrien) och på Libanons berg samt utnyttjat alla de underkuvade folken i Kanaan som tvångsarbetare medan han i stället använde israeliterna som soldater, officerare, vagnskämpar och befälhavare för sina stridsvagnsstyrkor (2 Krön 8). Bet-Horon, tillägnat den egyptisk-kananeiska guden Horon, låg norr om Jerusalem och nämns i inskriptioner i det stora egyptiska templet i Karnak bland de städer norr och söder om Jerusalem som erövrades av farao Sheshonk I (r. ca 943–922 fvt) under hans krigståg i Kanaan. I Tanak/GT kallas farao Sheshonk I för farao Shishak och där påstås han ha plundrat Jerusalems kungapalats och tempel på rika skatter, men Jerusalem nämns inte alls i Sheshonks egna inskriptioner. [1] Arkeologer har inte heller hittat några bevis för något storslaget kungapalats eller tempel i Jerusalem vid den tiden, platsen var tydligen alltför obetydlig för att ens bli mål för faraos plundringar.

MERNEPTAH-STELEN (CA 1210 FVT) - (YSRIR, JEZREEL SOM BLEV ”ISRAEL” I TANAK/GT)

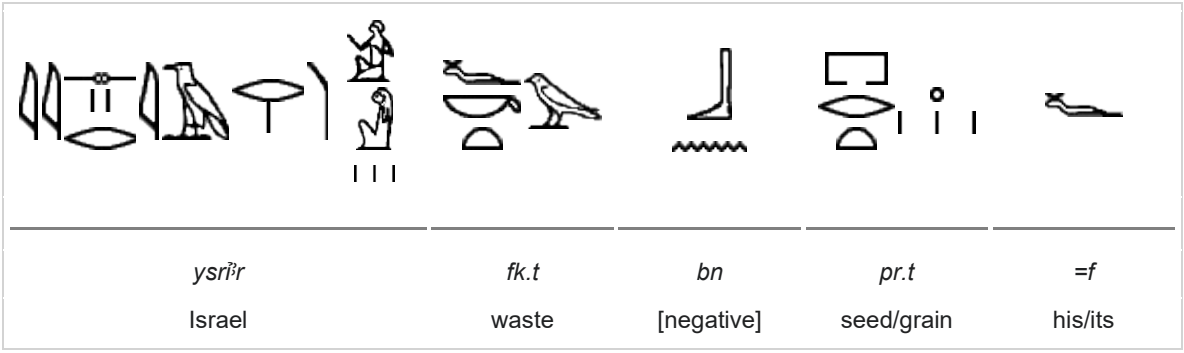
Merneptah-stelen, också kallad Israel-stelen, upptäcktes i Thebe 1896 av den engelske egyptologen Flinders Petrie. Den visar hur farao Merneptah (r. ca 1213–1203 fvt) får ta emot ett svärd från Thebes högsta gud Amun (Amen). Farao beskyddas av gudinnan Mut på den ena sidan och hennes son, guden Khonsu, på den andra. På stelen finns 28 rader hieroglyfisk text som i huvudsak beskriver farao Merneptahs seger över libyer. De sista sex raderna på stelen anses dock syfta på faraos tidigare segrar i Kanaan. De lyder:

Kanaan har plundrats och drabbats av alla slags olyckor.
Ashkelon har besegrats.
Gezer har tillfångatagits.
Yano'am har utplånats.
Israel har förötts och dess säd har utplånats.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shoshenq_I, https://en.wikipedia.org/wiki/Bethoron

Hurru har gjorts till en änka på grund av Egypten. (Egen översättning från engelska Wikipedia)

När stelen hade upptäckts översatte den tyske filologen och egyptologen Wilhelm Spiegelberg texten och han kom fram till att den näst sista raden handlade om ett folk eller en stam som Merneptah hade besegrat och som han tolkade som ”I.si.ri.ar”. Numera tolkas ordet som ”ysrir”. Petrie föreslog snabbt att ”I.si.ri.ar” (ysrir) måste betyda ”Israel” och när Spiegelberg höll med om det sade Petrie ungefär ”nu kommer väl prästerna att bli glada?”. Fyndet av ”Israel-stelen” med ett urgammalt bevis för Bibelns Israel skapade mycket riktigt också stora rubriker när det nådde de engelska tidningarna.

Texten om ”Israel” (ysrir) på Merneptah-stelen (ca 1201 fvt). Källa: Wikipedia

I inskriften på stelen betecknas Ashkelon, Gezer och Yanoam med symbolerna för en främmande stad eller stadsstat som var en kastkäpp och tre berg. Det fjärde kananeiska området, ”ysrir”, betecknades däremot med en kastkäpp (med betydelsen främmande) samt en sittande man och kvinna (med betydelsen stam/folkgrupp) över tre vertikala linjer (med betydelsen ”flera”). Ashkelon, Gezer och Yanoam var alltså främmande (kananeiska) städer medan ”ysrir” i stället verkar ha varit en grupp stammar i Kanaan vars sädesfält hade förstörts så att de skulle drabbas av svält. På så sätt skulle de drabbas av svält och inte kunna vara något hot mot Egyptens överhöghet i Kanaan, en överhöghet som verkar ha varat fram till Ramses VI:s tid (r. 1141–1133 fvt).[1]

Genom att man identifierade ”ysrir” med kungariket Israel i Bibeln fick man ett bevis för den historiska sanningen i Bibelns berättelse om israeliterna, det stora folket som hade erövrat Kanaan på Joshuas tid. Att hitta bevis för Bibelns historia verkar ha varit det övergripande målet för många tidiga västerländska arkeologer i Främre Orienten och fortfarande har katolska kyrkan ett stort intresse av att bevaka att arkeologiska upptäckter används i deras intresse. Det visas till exempel av hur Påvliga bibelkommissionen i Vatikanen tog makten över Dödahavsrullarna från Qumran efter upptäckten 1947 och förhindrade deras publicering i många decennier ända fram till 1991.

Hur som helst, tolkningen av “ysrir” som kungariket Israel har inte varit oomtvistad. Bland annat skall inte egyptologer ha tolkat symbolerna för ”folkgrupp eller stam” (sittande man och kvinna) som ett främmande rike i några andra fall än just i samband med ”ysrir”. Medan stadsstaterna Ashkelon, Gezer och Yanoam faktiskt betecknades med symbolen för ett främmande rike, de tre bergen, var “ysrir”, det påstådda riket Israel, inte ett rike. Även översättningen av ”pr.t.” som ”säd” är omtvistad eftersom ”israeliterna” vid den här tiden anses ha levt som herdar i ett kargt och bergigt område i centrala Kanaan och varken odlat säd eller upprättat stadsstater, vilket i sin tur var kopplat till storskalig odling av säd och central lagring i tempelkomplex.

Men om man inte ansluter sig till den (som det verkar ovanligt krystade) allmänna tolkningen av ”ysrir” som riket Israel, vad var det då för område med flera folkgrupper vars sädesfält egyptierna hade förstört? En alternativ tolkning som föreslagits för ordet “ysrir” på stelen är ”Jezreel”, en stad och dal i norra Kanaan men denna tolkning omfattas inte av majoriteten av forskare.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Merneptah_Stele

Jezreelslätten. Källa: Wikipedia.

Bara genom att titta på en bild av dagens Jezreelslätt kan man få en känsla av att den absolut kan ha varit en plats för odling av säd under senare bronsåldern, runt 1200 fvt. I den sydvästra delen av Jezreelslätten låg också den gamla staden Megiddo (Armageddon på grekiska) som dominerade södra Kanaan under mellersta bronsåldern. Staden hade ett viktigt strategiskt läge genom att den vaktade ett smalt pass på handelsvägen mellan Egypten och Anatolien (Mindre Asien). Platsen var bebodd ända sedan omkring 6500 fvt men de första mer betydelsefulla lämningarna dateras till kopparåldern (ca 4500–3500 fvt). Under den tidiga bronsåldern, runt 3300–3000 fvt, fanns ett enormt tempel i Megiddo som beskrivs som det största i Levanten vid den tiden och bland de största i hela Främre Orienten. Direkt ovanpå detta byggdes nya enorma tempel runt 2700–2300 fvt. Platsen var enligt arkeologer det främsta exemplet på en tidig urban civilisation och kanske var Megiddo den första stadsstaten i hela Levanten. Megiddos bosättningar täckte under tidig bronsålder omkring 50 hektar, vilket gjorde staden till den största i Levanten. Under perioden 2300–2000 fvt kollapsade den tidiga bronsålderns politiska system men under det tidiga 1000-talet fvt blev urbana civilisationer åter viktiga och stadsstater etablerades. Under medelbronsåldern omfattade Megiddo omkring 20 hektar och dess politiska makt stod på sin höjdpunkt runt 1700–1600 fvt. Detta varade fram till den regerande dynastin i Megiddo kollapsade i samband med Thutmosis III:s krigståg omkring 1450 fvt. Det var på slätten vid Megiddo (Armageddon på grekiska) som Thutmosis III besegrade en koalition av hövdingar som var allierade med Mitanni omkring 1450 fvt (s 312). Efter Thutmosis seger blev Megiddo en vasall till Egypten och i Amarna-breven från omkring 1350 fvt nämns en lokal regent i Megiddo tillsammans med samtida regenter i de näraliggande städerna Shekem och Akka. Megiddo förstördes omkring 1150 fvt och befolkades sedan åter med en blandning av filistéer och kananéer. Staden erövrades åter av Egypten under farao Necho II i samband med slaget vid Megiddo 609 fvt som stod under hans krigståg för att stödja sina allierade i Assyrien. Megiddo övergavs slutligen omkring 586 fvt.

Megiddos makt måste i hög grad ha byggt på goda förutsättningar för sädesodling på den bördiga Jezreelslätten. Megiddo var den starkaste makten i södra Levanten och egyptierna försökte försvaga staden genom att förstöra skördarna ute på Jezreelslätten. I så fall skulle texten på Merneptahstelen som jag ser det kunna tolkas ungefär som att farao Merneptahs lät ”förstöra Jezreels folkgruppers säd”, alltså säden som odlades av bondbyarna på Jezreelslätten, och inte ”riket Israels säd”.

Som jag förstår det använde man sig bland annat av Manethos egyptiska historia när man skapade historien i Tanak/GT omkring 160 fvt. Manethos historia, liksom Berossos, har försvunnit men båda kan delvis återskapas genom citat från senare författare under antiken. Manethos historia beskrev Egyptens faraoners historia sedan långt tillbaka och denna historia fanns dokumenterad genom bilder och inskrifter på monument i Thebe, där farao Merneptahs stele fanns, och i det näraliggande tempelkomplexet Karnak. Farao Merneptahs stele med beskrivning av hans bedrifter i Kanaan kan mycket väl via Manetho ha gett inspiration till historien i Tanak/GT. Men var den egyptiska historiens omnämnande av ”ysrir” också ursprunget till att man, när man skrev det nya folkets nya historia runt 160 fvt, kallade det utvalda folket ”israeliter”?

Det utvalda folket hade kommit från Ur i Kaldéen men sedan hamnade de via Kanaan i Egypten, varifrån de sedan jagades ut som en mäktig armé av israeliter under ledning av Moses, enligt förlagan från Manethos berättelse om hyksos. Hyksos hade etablerat sig i Egypten och sedan jagats ut till Kanaan och israeliterna i Tanak/GT i Bibeln etablerade sig också i Egypten och jagades ut till Kanaan. På något sätt verkar hyksos, förlagan till israeliterna i Bibeln, ha blandats ihop med Megiddo som härskade över Kanaan omkring 1500-talet fvt och med folket på Jezreelslätten i Tanak/GT. Enligt 1 Kung 9:15 i Tanak/GT i Bibeln skall Salomo, som skall ha varit verksam i mitten av 900-talet fvt, ha byggt både Megiddo, Hazor och Geser, vilket naturligtvis är helt absurt, Megiddo dominerade under hundratals år över hela södra Kanaan och dessa gamla kananeiska städer nämndes redan i Amarna-breven från 1300-talet fvt (s 372). Israeliterna skall också enligt Bibeln ha utkämpat några av sina viktigaste slag på Jezreelslätten, liksom kananéerna gjorde under ledning av Megiddo. Regenterna i Megiddo verkar ha varit en förlaga för de första israelitiska kungarna i Tanak/GT i Bibeln och Megiddos (Jezreels) överhöghet över Kanaan en modell för det förenade kungariket Israel.

KURKH-MONOLITERNA (CA 853 FVT) - A-HA-AB-BU SIR-ILA-A-A, HADADEZER OCH KUNGEN AV HAMATH

Inskriptionerna på de assyriska Kurkh-monoliterna som beskriver ett slag som den assyriske kungen Shalmaneser III utkämpade mot en koalition av tolv luwisk-arameiska och nyhettitiska riken från norra Levanten och östra Anatolien år 853 fvt under ledning av den arameiske kungen Hadadezer har särskilt väckt intresse eftersom man efter upptäckten på 1800-talet tolkade en av inskriptionerna om de uppräknade kungarna som ”Ahab av Israel sände 2 000 stridsvagnar och 10 000 soldater” (s 364). När texten, som är skriven med akkadisk kilskrift, upptäcktes 1865 var den naturligtvis oerhört intressant eftersom man tyckte sig se att det bibliska landet Israel och en av dess kungar nämndes och att Israel enligt inskriptionen var ett oerhört krigsdugligt rike, precis som de gamla israeliterna skulle ha varit enligt Bibeln.

Tolkningen av texten ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” på stelen som ”Ahab av landet Israel” har senare ifrågasatts av flera anledningar. Dels skulle Ahab av Israel (Achav i Bibel 2000) alltså ha haft hela 10 000 soldater och många fler stridsvagnar än koalitionens ledare Hadadezer, 2 000 mot Hadadezers 1 200 stridsvagnar. Kungariket Israel (Samaria) skulle med andra ord ha varit en ledande militärmakt i Syrien-Palestina under första halvan av 800-talet fvt. Detta har, med grund i arkeologiska utgrävningar i området runt Samaria där grunder till stall har hittats, bedömts som orealistiskt. Ahabs hästdragna stridsvagnar skulle enligt arkeologer rimligtvis ha räknats i något eller några hundratal och inte i tusental. Ett annat faktum som talar mot tolkningen av ”Sir-ila-a-a” som ”landet Israel” är att man annars aldrig har sett ordet ”Israel” i assyriska texter. I stället skrev man ”Omris land” eller Samaria. Alternativa tolkningar, som att texten skulle handla om någon helt annan kung från nordvästra Syrien, har också framförts under modern tid.

Det berättas inte heller i Bibeln att Ahab/Achav, som enligt bibelhistorien skall ha regerat ca 871–852 fvt, skulle ha ingått i någon koalition med elva luwisk-arameiska och nyhettitiska riken under ledning av den arameiske kungen Hadadezer i ett krig mot Assyrien eller att han skulle ha betalat tribut till Assyrien. Den israelitiske kung som enligt Bibeln betalade tribut till någon kung med namnet Shalmaneser var Hosea som skall ha regerat ca 732-720 fvt och i så fall varit samtida med Shalmaneser V (727 – 722 fvt).

Men det innebär inte att ”Ahab/Achav av Israel” inte skulle ha sin upprinnelse i den assyriska historien och specifikt i den period som beskrivs på Kurkh-monoliterna och i hänvisningen till den mäktige kungen ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” på dem. Kurkh-monoliterna sattes upp i dagens sydöstra Turkiet och texten beskriver hur Shalmaneser III anföll och underkuvade olika luwisk-arameiska och nyhettitiska stadsstater i västra Mesopotamien och på andra sidan Eufrat i dagens nordvästra Syrien och sydöstra Turkiet. Den koalition som bildades av tolv kungar eller hövdingar verkar främst ha kommit från detta område och det stora slaget vid Qarqar utkämpades också där, alltså

långt norr om Samaria. Men det fanns också trupper från riket Arwad som låg på en ö utanför kusten i dagens Syrien, riket Hamath vid kusten norr om Byblos och Ammon som låg öster om Jordan och söder om Aram-Damaskus. Min gissning är därför att den rike ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” var en kung från området Jezreel, det bördiga slättland som låg söder om Hamath och väster om Aram-Damaskus. Uppenbarligen hade Shalmaneser III:s härjningar och grymma krigföring satt skräck i hela norra Levanten och fått olika härskare att sluta sig samman i den stora koalition som kämpade mot honom i slaget vid Qarqar och en mäktig kung i Jezreel var sannolikt en av dem.

Tolkningen av ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” som ”Ahab/Achav av Israel” var, trots att den gladde forskare som letade efter historiska bevis för Bibelns berättelser, inte helt oomtvistad. Den tyske assyriologen Fritz Hommel (1854–1936) ansåg till exempel att ”Sir-ila-a-a” kunde vara ”Jezreel” på grund av det fonetiska värdet hos det inledande ”Sir” och på grund av att det bestämdes av ett tecken som betyder område och inte rike. Den tyske assyriologen Eberhard Schrader skrev en bok 1872 där han analyserade delar av texten på Kurkh-monoliterna (den fullständiga texten översattes först 1887), naturligtvis var han särskilt inriktad på den del som handlade om ”Ahab/Achav av Israel”. Schrader beskrev logiken bakom identifieringen av ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” som ”Ahab/Achav av Israel” på följande sätt:

”Det faktum att Ahab Sir'lit, och Ben-Hadad av Damaskus uppträder bredvid varandra och att Jehu, Omris son, nämns på en annan inskription av samma kung tillsammans med Hazael av Damaskus lämnar inga tvivel om att Ahab Sir'lit är den bibliske Ahab av Israel. Att Ahab uppträder tillsammans med Ben-hadad av Damaskus stämmer väl överens med uppgiften i Bibeln om att Ahab efter slaget vid Aphek skapade en allians med Ben-hadad mot deras gemensamma arvfiende Assyrien.” [1] *(Egen översättning)*

I verkligheten nämns alltså Hadadezer av Aram Damaskus och inte, som Schrader påstod, Ben-Hadad av Damaskus på Kurkh-monoliterna. Ben-Hadad var en annan kung i Damaskus som nämns i Tanak/GT i Bibeln. Att ”Ahab Sir'lit” verkligen var Bibelns Ahab/Achav av Israel skulle alltså enligt Schrader bevisas av:

1. Ahab Sir'lit och Ben-hadad av Damaskus står bredvid varandra i texten på Kurkh-monoliterna.
2. Jehu, Omris son, nämns på en helt annan inskription av samma kung tillsammans med Hazael av Damaskus.
3. Att Ahab och Ben-hadad båda nämns på Kurkh-monoliterna stämmer överens med uppgiften i Bibeln att Ahab efter slaget vid Afek skapade en allians med Ben-hadad mot deras gemensamma arvfiende Assyrien.

Men de bevis som Schrader lade fram för att ”Ahab Sir'lit” på Kurkh-monoliterna verkligen var Ahab/Achav av Israel, och som fortfarande enligt Wikipedia accepteras av forskarna och ligger till grund för en av de blott fyra historiska bevisen för sanningen i Tanak/GT i Bibeln, var verkligen som jag ser det inga bevis utan rent önsketänkande.

1. Det var inte Ben-Hadad av Damaskus utan Hadadezer av Aram som nämndes i den assyriska inskriptionen på Kurkh-monoliterna. Att någon som kallas Ahab Sir'lit nämns tillsammans med Hadadezer av Aram på Kurkh-monoliterna bevisar inte att Ahab Sir'lit var Bibelns Ahab/Achav av Israel. I Bibeln är kung David den ende som har något att göra med någon med namnet Hadadezer, nämligen Hadadeser (av Sova) och David ingick inte någon allians med honom utan tvärt om krigade han mot Hadadeser och besegrade honom (2 Sam 8-10, 1 Krön 18-19). David var enligt biblisk kronologi verksam ca 1010–970 fvt och inte under andra delen av 800-talet fvt som Hadadezer av Aram och Shalmaneser III (r. 859–824 fvt).
2. Att någon som kallas as ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” (som vissa bibelforskare har tolkat som Jehu av huset Omri) nämns på Svarta obelisken från 824 fvt där Shalmaneser III:s alla krigståg beskrivs och Hazael av Damaskus nämns i helt andra sammanhang utan kopplingar till

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kurkh_Monoliths

Israel, bevisar inte att Ahab Sir'lit på Kurkh-monoliterna från 853 fvt var Bibelns Ahab/Achav av Israel.

3. ”Ahab” och Ben-Hadad nämns inte båda på Kurkh-monoliterna som Schrader påstod, det var inte Ben-Hadad utan i stället Hadadezer av Aram som nämndes där. Den som ingick ett förbund med Ben-Hadad i Bibeln var inte Israels kung Ahab/Achav utan Judas kung Asa som regerade i Juda mellan cirka 911 och 870 fvt enligt biblisk kronologi, alltså minst tjugo år innan slaget vid Qarqar som beskrivs på Kurkh-monoliterna. Slaget vid Aphek (Afek i Bibel 2000) som Schrader hänvisade till utkämpades inte mellan Israels kung Ahab/Achav och Hadadezer som det borde ha gjort om de hade varit samtida utan mellan Ahab/Achav och Ben-Hadad av Damaskus. Israels kung och den arameiske kungen Ben-Hadad från Damaskus var inte allierade förrän efter striden vid Afek där israeliterna på en enda dag dödade 100 000 av araméernas fotfolk vilket fick Ben-Hadad att komma till Israels kung och be om nåd vilket ledde till att de slöt ett fredsförbund. Att de skulle ha varit allierade i kampen mot Assyrien före eller efter ett sådant krig skulle nog ha varit helt otänkbart. Judas kung Asa var däremot enligt Bibeln allierad med Ben-Hadad (1 kung 15-20). Enligt Bibeln skulle alltså Ahab/Achav ha levt samtidigt som Juda kung Asa som dog cirka 870 fvt. För att få ihop det med slaget vid Qarqar har bibelhistorikerna sträckt ut Ahabs/Achavs regering till att börja ca 871 fvt (för att han och Asa åtminstone skall överlappa under ett år) och sluta cirka 852 fvt (för att han skall hinna med slaget vid Qarqar som anses ha stått cirka 853 fvt). Men det finns inga rapporter i Bibeln att Ahab/Achav var uppe i norra Levanten och krigade ihop med araméerna mot Assyriens kung under sista tiden av sitt liv. Ahab/Achav dödades enligt Bibeln i stället av en arameisk soldat som på måfå råkade avlossa ett pilskott som träffade och dödade honom.

Inskriften på Kurkh-monoliterna är enligt den etablerade bibelvetenskapen det första exemplet på en direkt hänvisning till det norra kungariket Israel. Den skall också enligt dem – på grund av Israels oerhört stora krigshär i texten på monoliterna - vara bevis för att Israel skall ha haft flera vasallstater som kan ha inkluderat Moab, Edom och Juda (så som det framställs i beskrivningen av kung Davids alla segrar i 1 Krön 18 i Bibeln). Men när man tittar på dessa ”bevis” för den första hänvisningen till norra kungariket Israel och för Israels vasallstater som bibelvetenskapen tycker sig hitta i texten på Kurkh-monoliten är de inga bevis utan mer cirkelresonemang och rena önsketänkanden.

”A-HA-AB-BU SIR-ILA-A-A” PÅ KURKH-MONOLITERNA VAR ”AHAB AV JEZREEL” VARS OMNÄMNANDE GAV INSPIRATION TILL ACHAV (AHAB) AV ISRAEL I TANAK/GT

Den nya insikt som jag fått genom att allt harvande fram och tillbaka genom Bibelns historier om de gamla krigiska kungarna Saul och David och deras efterkommande och de fåtaliga historiska källor som inte bygger på Bibeln är att det verkar som om man såg Jezreel, Jisreel i Bibel 2000, som ursprunget för israeliterna när man skapade ursprungshistorien för Tanak/GT i Alexandria runt 160 fvt. Megiddo vid porten till Jezreelslätten hade från 1800-talet fvt överhöghet över den konfederation som styrde i södra Kanaan och staden var betydelsefull ända fram till bronsålderskollapsen runt 1200 fvt. I Tanak/GT i Bibeln har israeliterna sitt läger vid källan i Jisreel innan slaget mot filistéerna vid Afek (1 Sam 29), kung Achav for till Jisreel där han hade sitt kungliga residens nära Nabots vingård, där bodde också Achavs drottning Isebel, kung Joram hade sitt läger i Jisreel, Achavs ätt fanns i Jisreel tills den utplånades av Jehu som tog över kungamakten. Det verkar enligt Tanak/GT som Israels huvudstad var Jisreel innan Omri grundade Samaria. Israels huvudstad sägs alltså inte ha varit själva Megiddo, som i verkligheten var huvudort för södra Kanaans konfederation, utan Jisreel. Enligt utgrävningar var Jisreel en mindre befästning och inte någon kunglig stad.

Logiken bakom historien i Tanak/GT i Bibeln verkar ha varit att Jezreelområdet hade överhöghet över Kanaan och att huvudstaden borde ha varit Jezreel. Kananéerna som erövrade Egypten och som kallade hyksos där, var i så fall enligt samma logik ”jezrealiter” (israeliter) från Jezreel och när de drevs ut därifrån tillbaka till Levanten lät man dem tåga ut som ett stort krigarfolk under ledning av den påhittade ledaren Mose. Sedan hade de första kungarna i kungariket Israel sitt residens i

Jezreel (Israel) och bland dem fanns Achav. Han fanns på Kurkh-monoliterna som ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” och därmed i den assyriska historien och högst troligt i Berossos historia, och därifrån kom han in i berättelsen i Tanak/GT. Det faktum att Achav hade sitt residens i Jisreel i Tanak/GT bekräftar för mig att Ahab från ”Sir-ila-a-a” på Kurkh-monoliterna var kungen i Jezreel, alltså samma område som kallades ”ysrir” på Merneptah-stelen.

SVARTA OBELISKEN (CA 825 FVT). ”IA-Ú-A MAR HU-UM-RI-I” FRÅN NAIRI, HADADEZER OCH HAZAEL AV ARAM

En annan assyrisk stele som också restes av Shalmaneser III är den ”Svarta obelisken” som upptäcktes i ruinerna av Nimrud år 1846. Den restes omkring 825 fvt och beskriver den assyriske kungens alla krigståg under hela hans maktinnehav och namnger och avbildar kungar från olika underkuvade folk som betalat tribut till honom. På Svarta obelisken beskrivs också krigståget som ledde till slaget vid Qarqar 853 fvt som beskrivs på Kurkh-monoliterna. ”I sjätte året av min regering drog jag till städerna på floden Balihs (en biflod till Eufrat) bankar. … Jag korsade Eufrat och tog emot gåvor från alla Hattis (nyhettitiska rikens) kungar. Vid den tiden litade Hadad-ezer av Aram, Irhuleni från Hamath samt Hattis kungar och kungarna vid havskusten på varandras styrka och kom emot mig för strid och krig.” [1] Här nämns alltså inte varken ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a”, som bibelforskarna tolkar som ”Ahab/Achav av Israel”, eller kungen av Moab som räknades upp på Kurkh-monoliterna som väl ändå får ses som mer trovärdiga eftersom de restes närmare i tiden för de verkliga händelserna. Fem år senare gjorde Shalmaneser III enligt Svarta obelisken ett nytt anfall på Hamath men åter förenades Hadad-ezer och tolv kungar från landet Hatti och gjorde motstånd mot assyrierna. Uppenbarligen bildade Aram-Damaskus, Hamath, luwisk-arameiska och nyhettitiska riken som hade bildats efter Hettiterrikets fall (s 362) en enad front mot assyrierna under Shalmaneser III men något kungarike Israel finns inte omnämnt så tolkningen ”Ahab Sir'lit” på Kurkh-monoliten som ”Ahav av Israel” styrks inte alls av texten på Svarta obelisken som Schrader påstod.

På Svarta obelisken visas bland annat en figur som ligger på knä framför den assyriske kungens fötter och kysser marken han står på och som på stelen benämns som ”Yaua av Bit Omri”, vilket har tolkats som ”Jehu av Huset Omri” som är en av Israels kungar i Tanak/GT i Bibeln. En alternativ tolkning av ”Yaua av Bit Omri” är enligt Wikipedia att det skulle avse Joram som enligt Tanak/GT var en annan kung av Israel och son till kung Ahab. Joram dödades enligt Tanak/GT senare av Jehu, som hade blivit smord till ny kung av Israel av en man utsänd av profeten Elisha.

Huset Omri skulle motsvara Israels kung Omri och hans son Achav i Bibeln och Omris son skall vara den som kallas ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” på Kurkh-monoliterna. Shalmaneser III och hans skrivare skulle alltså ha kallat samma område för ”Sir-ila-a-a” på Kurkh-monoliterna och ”Bit Omri” på Svarta obelisken, vilket jag finner mindre troligt. Det är i så fall som jag ser det mer troligt att det handlade om två helt olika områden.

Den bibliska versionen av ”Yaua av Bit Omri”, kallas Jehu, Nimshis son. Han var enligt Bibeln (1 Kung 19 och 2 Kung 9) en hög militär i kungariket Israel efter delningen av de förenade kungariket Israel och förde befäl över stridsvagnar vid fronten mot Damaskus och Assyrien. Herren befallde enligt 1 Kung 19 profeten Elia att han skulle smörja Hasael i Damaskus till kung av Aram och Jehu till kung av Israel. Jehu och Elia gjorde därefter uppror mot den regerande Omri-dynastin och Jehu sköt en pil rakt genom hjärtat på den regerande kungen Joram. Därefter red han till Jisreel där han befallde att kung Achavs drottning Isebel, Jorams mor, den otuktiga kvinnan som höll på med alla sina häxerier, skulle kastas ner från ett fönster så blodet stänkte på väggen och hästarna trampade på henne. På så sätt fullbordades Elias profetia: *””Det är Herrens ord som har fullbordats, det ord han talade genom sin tjänare Elia från Tishbe: På Jisreels mark skall hundarna äta Isebels kött, och hennes lik skall bli till gödsel på Jisreels mark. Ingen skall kunna säga: Detta var Isebel.” (2 Kung 9)*

[1] https://faculty.uml.edu//ethan_spanier/Teaching/documents/BlackObShalIII.pdf

Jehu var alltså enligt Bibeln en befälhavare och kuppmakare som i 2 Kung 10 dödade alla som var kvar av Achavs ätt i Jisreel. Achav var Omris son och hade blivit kung av Israel och Jehu utrotade hela Omris ätt. Men enligt den bibelhistoriska tolkningen av Svarta obelisken från Assyrien var Yaua/Jehu i stället en kung av Omris ätt i Samaria. I 1 Kung 19 i Tanak/GT i Bibeln kopplas Jehu uttryckligen samman med kung Hasael av Aram-Damaskus (r. 842–824 fvt), denne kung finns också nämnd på Svarta obelisken. Jehu skall enligt Wikipedia, förutom i Bibeln bara finnas nämnd i assyriska källor, alltså på den svarta obelisken från 825 fvt. Hans tribut till Shalmaneser III dateras till 841 fvt.

Det verkar som man hade tillgång till den assyriska historien när man satte ihop historien i Tanak/GT i Alexandria, som jag ser det från Berossos mesopotamiska historia från cirka 300 fvt, och att man utifrån dessa magra historiska fakta vävde ihop en berättelse om profeten Elia, den syndiga Isebel, Jehus mord på kung Joram och så vidare. Men Jehu, som enligt assyrierna (eller Berossos tolkning av den assyriska historien) var av Omris ätt, blev i Tanak/GT i Bibeln den som i stället utrotade samma ätt. Att kungen i Samaria skulle ha krigat mot både Damaskus och Assyrien som det påstås i Bibeln kan möjligtvis stämma, tydligen underkuvade Shalmaneser III av Assyrien enligt Svarta obelisken Samaria som styrdes av ”Yaua av Bit Omri” och denne tvingades att bli Assyriens vasall och under förödmjukande former betala tribut. Genom att Omri enligt Tanak/GT i Bibeln skall ha grundat Samaria och hans son Achav skall ha regerat efter honom verkar historikerna vara överens om att ”Yaua av Bit Omri” regerade i Samaria och att han tillhördes Omris klan (Bit Omri) samt att han var en vasall till den assyriske kungen Shalmaneser III som regerade mellan 859 och 824 fvt.

Det enda historiska spåret efter Omri finns på Svarta obelisken och detta anses vara ett bevis för att historien om Omri i Tanak/GT i Bibeln är sann. Det enda historiska sambandet mellan Omri och Achav är att de båda nämns på var sin Assyrisk stele där de varken kommer från samma område eller har något släktband. Men om historien i Bibeln skapades utifrån den assyriska historien genom att ”Omri” och ”Achav” hämtades därifrån och sattes in i ett helt nytt sammanhang när man skapade historien i Tanak/GT i Alexandria omkring 160 fvt, vem var i så fall ”Yaua av Bit Omri” egentligen?

Svarta obelisken dateras alltså till 825 fvt och texten beskriver alla krigståg som den assyriske kungen Shalmaneser III gjorde under sin regeringstid. Förutom texten finns fem paneler som i bilder visar hur olika kungar kommer med tributer till den assyriske kungen. Bland annat visar en av panelerna hur någon som enligt översättningar kallas ”Iaua av huset Omri” kysser kungens fötter och som alltså anses vara ett bevis på både kung Omri och kung Jehu av kungariket Israel verkligen har funnits.

Stelen upptäcktes alltså i ruinerna av Nimrud 1846. Staden var Assyriens huvudstad under nyassyriska riket, fram till det att Sargon II flyttade huvudstaden därifrån 706 fvt. Nimrud var alltså huvudstad för Shalmaneser III och det är därför helt naturligt att man fann en stele som beskrev hans regeringstid där. När Henry Rawlinson först översatte texten 1850 tolkade han namnet i beskrivningen av scenen med den knäböjande kungen som ”^{m}Ia-ú-a mar ^{m}Hu-um-ri-i” vilket skulle betyda ”Yahua, son av Hubiri”. Ett år senare gjorde den irländske prästen Edward Hincks en tolkning av namnet som ”Jehu, son av Omri” och det är enligt Wikipedia fortfarande den allmänt accepterade tolkning bland bibelarkeologer.[1]

Den fullständiga texten som hör ihop med bilden på ”Iaua/Jehu” lyder ungefär: ”Jag mottog tribut av Iaua, son av (av folket i landet) Omri (Hu-um-ri-i), silver, guld, en guldskål, en guldvas med spetsig botten, bägare av guld, ämbar av guld, tenn, en spira för en kung och svärd.”

Texterna till de fyra andra bildpanelerna kopplar bilderna till kungar som också nämns i texten på stelen som beskriver kungens krigståg år för år. De avbildar tribut från Sûa, gilzâniten, från samma område norr om Assyrien där Musasir, vars kung också finns avbildad när han betalar tribut, låg.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Obelisk_of_Shalmaneser_III

Marduk-apal-usur från Suhi, som enligt Wikipedia var ett rike vid mellersta Eufrat, avbildas när han för fram tribut liksom Karparunda från Hattina som var ett nyhettitiskt rike på andra sidan Eufrat. Den ende som finns avbildad på Svarta obelisken men som inte nämns i beskrivningarna av årliga krigståg i texten är ”Iaua av Hu-um-ri-i (tolkat som ”Jehu av Omri”). När jag läser beskrivningarna av de olika årliga krigstågen på Svarta obelisken ser jag att de främst beskriver krigståg västerut mot luwisk-arameiska och nyhettitiska stadsstater och småkungadömen på andra sidan Eufrat, bland annat krigståget som även beskrivs på Kurkh-monoliterna. Ibland tågade Shalmaneser III också söderut mot Babylonien för att befästa sin makt där och vissa år gick krigståget österut mot Zagros-området och mot perser, meder och andra stammar i det som är dagens Iran. Vid krigstågen norrut angrep assyrierna bland annat Urartu, Musasir och Gilzânu.

Det verkar inte ha funnits krigståg som gick längre söderut i Levanten än till riket Hamath och det finns inga som helst tecken på att Shalmaneser III skulle ha erövrat Samaria som låg mycket längre söderut, söder om Aram Damaskus. Jag kan inte komma ifrån att det område som ”^{m}Ia-ú-a mar ^{m}Hu-um-ri-i” (”Jehu av huset Omri”) kom från måste beskrivas i den löpande texten på Svarta obelisken precis som de fyra andra kungarna som avbildas. Två av de fyra andra som avbildades kom var Gilzânu och Musasir från området norr om Assyrien och ”^{m}Ia-ú-a mar ^{m}Hu-um-ri-i” (som inte var Jehu av huset Omri) verkar komma mitt emellan dem. Dessa tre bildpaneler skulle därför kunna avbilda Shalmaneser III:s sista krigståg under hans trettioförsta regeringsår som gick mot området norr om Assyrien. Avbildningen av kungen av Hattina på den fjärde panelen motsvarar Shalmaneser III:s krigståg under hans tjugoåttonde regeringsår.

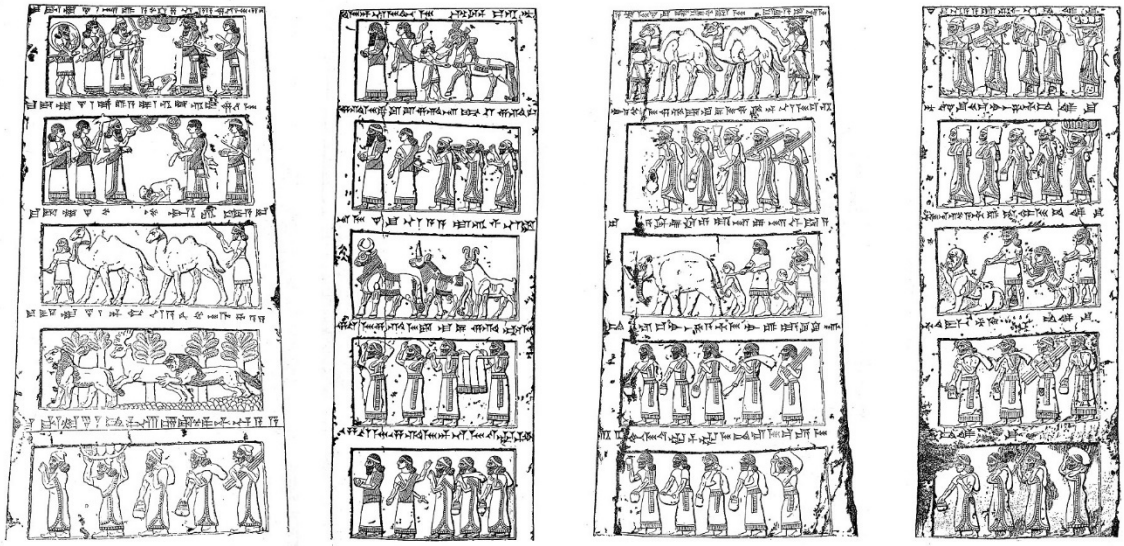
”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” lämnar tribut till Shalmaneser III på Svarta obelisken (825 fvt). Källa: Wikipedia.

”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” var alltså för det första inte var Bibelns ”Jehu av huset Omri”, som inte ens var av huset Omri i Bibeln. För det andra verkar han, om man skall döma av att han kommer mellan kungar från Gilzânu och Musasir som låg i samma område som Urartu i närheten av Van-sjön, ha varit en regent i samma område. Om man tittar på bilden av ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” på Svarta obelisken ovan är, som jag ser det, det mest intressanta att ”Ia-ú-a” har på sig en mycket karaktäristisk ”frygisk mössa” med bakåtvikt topp. Det borde om verkligen motsäga idén att han skulle vara en kung från kungariket Israel.

Hu-um-ri-i skulle i så fall kunna vara ett område där fryger levde men det finns inget som tyder på att Shalmaneser III nådde deras område i Anatolien, även om han gjorde flera krigståg mot Tabal som gränsade mot frygernas område. Däremot påstod den grekiske historikern Herodotos långt senare, på 400-talet fvt, att armenierna var utrustade (klädda) som fryger eftersom de var kolonister från Frygien. Att Armenien och Frygien hade samma klädedräkt och att deras språk liknade varandra är lätt att förstå, de tillhörde samma geografiska område som sträckte ut sig söder om Svarta havet från norra Anatolien till södra Kaukasien (s 362). Fryger och armenier hade alltså samma ”utrustning” och jag antar att den frygiska mössan tillhörde deras särskilda kännetecken. Men Frygien låg i västra Anatolien och Armenien som nationsbeteckning uppkom inte förrän på 500-talet fvt, det är inte historiskt riktigt att kalla ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” för varken fryger eller armenier, även om det tydligen fanns en kulturell koppling till frygerna i Anatolien och en geografisk koppling till de senare armenierna. I området där Gilzânu och Musasir, och tydligen också ” Hu-um-ri-i”, låg uppstod omkring 860 fvt i kungariket Urartu som så småningom förenade men olika stammar i området men på Svarta obelisken behandlas de som separata enheter med egna härskare. Beteckningen ”kungarike” betydde i allmänhet inte riktigt detsamma vid den här tiden i Främre Orienten som det gör idag, de var ofta konfederationer av olika stadsstater och/eller stammar eller helt enkelt en samling underkuvade vasaller som i fallet med det nyassyriska imperiet. Urartu, i formen Uru-artri, nämns först i inskriptioner i Assyrien under Shalmaneser I (r. ca

1274 fvt) som en av staterna i Nairi, en konfederation av små kungariken och stammar i det armeniska höglandet, som han krigade mot. De första kungarna i riket Urartu på 800-talet fvt kallade sitt rike ”Nairi”. Jag skulle därför vilja se ” Hu-um-ri-i” som en stam eller ett område i Nairi, den gamla konfederation av olika stammar och etniciteter som senare förenades i riket Nairi/Urartu. ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” skulle alltså kunna kallas ”humrit” men jag väljer att se honom som ledare för en av Nairi-stammarna.

Om man tittar på bilden ovan ser man att assyrierna, både kungen som står framför ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” och de fyra assyrierna som står bakom honom och verkar vakta honom, är större än han. Även ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-is” stamfränder som bär fram tributerna är avbildade som mindre än assyrierna och de har också ”frygiska mössor” som sin kung. Avbildningarna på Svarta obelisken är mycket detaljerade, de visar hur kungarna levererar kameler, apor och så vidare, precis som det sägs i texten på obelisken, och de har alla sina egna karaktäristiska dräkter och huvudbonader.

De fem kungarnas tributer till Shalmaneser III på Svarta obelisken (825 fvt). Källa: Wikipedia.

I bilden ovan beskriver den första raden tributerna från Gilzânu, som både enligt texten och bilderna bland annat bestod av hästar och kameler. Kungen från Gilzânu, som låg i samma område som Nairi-stammarna, har en ”frygisk mössa” liksom sina landsmän som bär fram tributer. De har också liknande dräkter som männen från ” Hu-um-ri-i” på rad två, vilket bekräftar att ” Hu-um-ri-i” och Gilzânu var olika stammar från samma etniska grupp bland de olika Nairi-stammarna. På rad tre finns Musasir som var en viktig stad i Urartu och säte för guden Haldi. De kom med kameler, elefanter och apor och har andra dräkter än de två första grupperna. Urartu var ett rike som verkar ha haft en blandad hurritisk och ”nairitisk” befolkning men enligt Svarta obelisken klädde de sig inte, i alla fall inte i Musasir, i ”frygiska” dräkter utan hade en helt egen klädedräkt. Deras huvudbonader liknar Suhis medan deras livklädnader var av ett eget snitt. Suhi, som visas på rad fyra, skall enligt Wikipedia ha levt i mellersta Eufrat-området. Deras annorlunda dräkter jämfört med Nairi-stammarna skulle kunna stämma med hurriternas tidigare utbredning i Mitanniriket och Urartus hurritiska arv. Hattina på rad fem, som skall ha legat vid Orontes-floden i dagens sydöstra Turkiet, avbildas å andra sidan som ett folk av blandat etnicitet, på en del av panelen bär de någon slags turbanliknande huvudbonad och på en annan samma dräkt som Suhi från mellersta Eufrat. Hattina skall enligt arkeologer ha bevarat sitt luwiska arv länge men de blandades också med invandrande arameiska grupper. Hattina (Pattina) skall i stort sett ha motsvarat landet Unqi som på en annan assyrisk avbildning på Shalmaneser III:s tronpodium helt och hållet avbildas med turbanliknande huvudbonader och dräkter enligt den första bilden på rad fem på Svarta obelisken ovan.

Urartu i gult (ca 860 fvt) med Gilzânu och Musasir väster om Urmiasjön. Källa Wikipedia.[1]

På en karta från Wikipedia över det området som blev kungariket Urartu med namn på platser från Shalmaneser III:s tid omkring 850 fvt kan man se att Vansjön ungefär kallades ”Nairi-sjön” och Nairi-stammarnas område skulle alltså vara området vid Van-sjön. Väster om Vansjön fanns Biaini som var det område där de första kungarna av det som sedan blev Urartu levde. På kartan finns Gilzânu (Gilzan) och Musasir väster om Urmiasjön, det var de två riken eller stammar som nämndes före och efter ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i” på Svarta obelisken. Ordningen på obelisken och de likartade klädedräkterna med ”frygiska mössor” som bars av både Gilzânu och ”Hu-um-ri-i” talar som jag ser det för att ”Hu-um-ri-i”, liksom Gilzânu (Gilzan) och Musasir, bör ha legat någonstans i det gula området på kartan. Jag skulle till och med kunna gå så långt som att gissa att det som kallas Suhi i översättningen av texten på Svarta obelisken skulle ha kunnat vara ”Suhni” på kartan ovan. Mest troligt tillhörde alla fem hövdingar som i avbildas när de bär fram tributer till Shalmaneser III på Svarta obelisken samma område norr om Assyrien som genom tiderna bland annat kallades Nairi och Urartu.

Kontentan av detta är att det inte finns något bevis på Svarta obelisken för att berättelsen i Tanak/GT om kungariket Israel och kung Jehu är en historisk sanning. ”Ia-ú-a mar Hu-um-ri-i”, som av bibelforskare har tolkats som ”Jehu av huset Omri”, var i själva verket en hövding av Hu-um-ri-i-stammen från Nairi-området i södra Kaukasien som bar den ”frygiska mössan” liksom folket i Gilzânu (Gilzan).

SHALMANESER III OCH HADADEZER AV ARAM

Däremot bekräftar Svarta obelisken historien om koalitionen mot Shalmaneser III som leddes av Hadadezer av Aram som berättades på Kurkh-monoliterna. I Bibeln används Hadadeser (Hadadezer) som ett exempel på kung Davids otroliga militära framgångar, han skall ha besegrat Hadadesers stora armé och när araméerna i Damaskus kom för att undsätta Hadadeser dödade David 22 000 av deras soldater. Hadadeser blev enligt Tanak/GT vasall under David, kung Tou av Hamath sände ett bud som lyckönskade David till segern tillsammans med ”alla slags kärl av guld,

[1] https://pl.wikipedia.org/wiki/Kadmuhu

silver och koppar". Davids son Salomo använde sedan kopparn som erövrats från Hadadesers städer för att gjuta bronshavet, pelarna och bronskärlen som placerades i hans nya stora tempel i Jerusalem (1 Krön 18–19).

Det är tydligt att de assyriska krönikorna, sannolikt via Berossos, användes när man skrev Tanak/GT i Bibeln men historien är helt förvrängd i Bibeln. Hadadeser, den mäktige kungen av Aram som kämpade mot Shalmaneser III på 850-talet fvt besegras i stället av Israels kung David som skall ha regerat ca 1010–970 fvt. Riket Hamath som var Hadadesers allierade enligt Kurkh-monoliterna, sägs i Bibeln ha varit hans fiender och de tributer i form av guld, koppar etcetera som enligt de assyriska inskriptionerna sändes till den assyriske kungen skickas i Bibeln i stället till Israels kung David. Hazael av Aram (Hasael i Bibeln), som tydligen efterträdde Hadadezer eftersom han nämns i Shalmanesers sextonde regeringsår på Svarta obelisken, får i Bibeln alla skatter från templet och kungaborgen i Jerusalem för att inte angripa staden men han får däremot förtrycka israeliterna eftersom Herren har bestämt att de skall straffas för att de har syndat och dyrkat främmande gudar och rest Ashera-pålar i Samaria (2 Kung 12–13).

Ett annat exempel på att man tog över delar av den assyriska historien när man skapade Tanak/GT i Bibeln är historien om den onda drottningen Atalja som regerade i sin döde sons ställe i sex år medan den rätta tronföljaren, som var ett barn, gömdes undan av sin amma i en klädkammare (2 Kung 8-11). Historien om Atalja verkar ha inspirerats av den legendariska Semiramis. Ursprunget till legenden om henne var den assyriska drottningen Sammu-ramat, som var gift med kung Shamshi-Adad V av Assyrien och som sedan blev regent under fem år för sin omyndige son Adadnirari III (r. 811-783 fvt). Anledningen till att jag tror att den framgångsrika Sammu-ramat var förlaga till Bibelns onda Atalja är att de två sammanfaller ganska nära varandra tidsmässigt, Atalja skall ha regerat någon gång runt mitten av 850-talet fvt och Sammu-ramat var gift med Shalmaneser III:s son Shamshi-Adad V (r. 824-811 fvt). Båda regerade i stället för sin son i cirka fem år, Isebel genom att regera för sin döde son medan den omyndige regenten gömdes undan och Sammu-ramat genom att vara regent i sin omyndige sons ställe.

Legenden om Semiramis/ Sammu-ramat verkar också ha inspirerat berättelsen om den syndiga Isebel i Bibeln. Hon var kung Achavs drottning som var dotter till feniciernas kung och som lurade Achav att begå de israelitiska kungarnas största synder genom att bygga ett tempel till Baal i Samaria och resa en Ashera-påle där. Hon var Jorams mor och hade fräckheten att motsätta sig att profeten Elia dödade Baals 450 profeter och Asheras 400 profeter samt att måla ögonen och sätta upp håret. Även Sammu-ramat och Isebel sammanfaller ganska nära varandra tidsmässigt, Isebel var gift med Achav/Ahab som delvis skulle ha varit samtida med Shalmaneser III (r. 858-824 fvt) och Sammu-ramat var gift med Shalmaneser III:s son Shamshi-Adad V (r. 824-811 fvt). Båda förknippas med att regera för sin son, Isebel genom att hon verkar ha regerat i sin sons Jorams ställe i Jisreel (2 Kung 9) och Sammu-ramat genom att vara regent i sin sons ställe under hans omyndighetstid.

IRAN-STELEN (737 FVT) - RESIN AV DAMASKUS, MENAHEM AV SAMARIA OCH TUBAILS AV TYROS

En assyrisk stele som inte nämns bland de fyra "äkta" historiska bevisen för riket Israel, men som jag ändå ser som intressant är Iran-stelen som beskriver krigståg utförda av den assyriske kungen Tiglat Pileser III. På engelska Wikipedia berättas att Tiglat Pileser III (r. 745–727 fvt) efter en nedgångsperiod för det assyriska imperiet åter utökade rikts makt. Han erövrade Babylonien, Urartu, besegrade nyhettitiska riken, araméerna i Syrien samt feniciska stadsstater. Han erövrade Arpad efter tre års belägring och tvingade riket Hamath att betala tribut. Enligt Wikipedia skall han även i sitt femte regeringsår ha besegrat Asarja (Ussia), kungen i Juda. Han underkuvade Aram-Damaskus, araberna under drottning Zabibe, Manahem av Israel och kungen i Sam´al. Därefter erövrade han medernas, parthernas och persernas områden och ockuperade stora delar av västra Iran. Många invånare i erövrade områden gjordes till slavar och deporterades till andra delar av imperiet. Vid belägringar sattes tillfångatagna soldater upp på pålar (korsfästes) så att de belägrade

skulle se deras kroppar hänga utanför staden murar.[1] Samma härskarteknik, att sätta upp fiender på pålar, finns beskrivet i texten på Shalmaneser III :s Svarta obelisk.

En del av informationen om Tiglat Pileser III:s erövringar på Wikipedia verkar ha kommit från akademiska texter om Iran-stelen. Kungarikena Israel och Juda skall alltså ha existerat på 700-talet fvt och underkuvats av Tiglat Pileser III. På Iran-stelen skall kung Manahem av Israel nämnas (Menachem i Bibel 2000). Men efter att ha arbetat med texterna på Kurkh-monoliterna och Svarta obelisken är jag mycket skeptisk till vad det egentligen stod i de assyriska krönikorna och hur de har tolkats av bibelhistoriker. Har man till exempel vid tolkningen av ”Manahem av Israel” på Iran-stelen ersatt det som ursprungligen skrevs med något annat, till exempel Samaria med Israel, eftersom det passade med det som står i Bibeln? Och var Asarja (Ussia) kung av Juda rike eller av Jerusalem?

Jag hittade Louis D. Levines bok ”Two Neo-Assyrian Stelae from Iranian” från 1972 där texten på Iran-stelen finns översatt. Stelen, vars ursprung och upptäckt är okända, skall ha kommit till Louis Levines kännedom 1967 och man tror att den kommer från västra Iran. Stelen beskriver Tiglat Pilesers första åtta regeringsår fram till ett krigståg i öst 737 fvt.[2] Enligt Levines engelska översättning räknas ett stort antal riken, områden, stammar och stadsstater upp som Tiglat Pileser III hade krigat mot och utkrävt tributer från fram till 737 fvt. Där räknas i väster bland upp annat Hattis kungar (luwisk-arameiska, ny-hettitiska riken), Resin av Damaskus, Menahem av Samaria, Tubails av Tyros, kungar av Byblos, Que, Melid, Tabal, Karkemish, Samal samt drottning Zabibe av Arabien upp. Av dessa hade han fått silver, guld, tenn, järn, elefanthud, elfenben, blå och röd purpur, kameler och dromedarer och så vidare.

Det stämde alltså inte, som man påstår på Wikipedia, att de assyriska inskriptionerna ger utombibliska historiska bevis för att kungarna Asarja (Ussia) av Juda och Manahem av Israel hade existerat under Tiglat Pileser III:s tid omkring 740 fvt. Asarja/Ussia och Juda nämns som det verkar överhuvudtaget inte på Iran-stelen och Menahem var kung i Samaria och inte Israel. I 2 Kung 16 i Tanak/GT i Bibeln berättas en rövarhistoria om att kung Achas av Juda hade skickat ett sändebud till den assyriske kungen Tiglat Pileser och begärt att han skulle erövra Damaskus och döda kung Resin vilket den assyriske kungen också villigt ställde upp på. Han tågade mot Damaskus, dödade kung Resin och lät föra bort folket till Kir. Att Iran-stelen skulle bevisa kungariket Israels existens verkar vara ett nytt exempel på bibelvetenskapens önsketänkande, när Samaria nämns ersätter man det med kungariket Israel från Bibeln. Något ”bevis” för kung Asarja (Ussia) i Juda finns överhuvudtaget inte på Iran-stelen, det verkar ha uppkommit genom att Asarja enligt Tanak/GT i Bibeln skall ha regerat som kung i Jerusalem samtidigt med Manahem i Israel.

> *Under Asarjas trettionionde regeringsår i Juda blev Menachem, Gadis son, kung över Israel, och han regerade tio år i Samaria. Han gjorde det som var ont i Herrens ögon: han övergav inte de synder som Jerobeam, Nevats son, hade förlett Israel till. Under hans tid ryckte Assyriens kung Pul in i landet. Då gav Menachem 1 000 talenter silver åt Pul, för att denne skulle stödja honom och befästa hans ställning som kung. Silvret utkrävde Menachem av israeliterna genom en pålaga: alla förmögna män måste betala 50 siklar silver till den assyriske kungen. Denne lämnade då landet och återvände hem. (2 Kung 15:17-20)*

Beviset för att historien i Tanak/GT om den assyriske kungen Tiglat Pileser III som tog tribut från Menachem i Samaria hämtades från sentida babyloniska källor, och med största sannolikhet från Berossos historia från ca 300 fvt, är att den assyriske kungen omväxlande kallas Tiglat Pileser och Pul i Tanak/GT i Bibeln. Att Tiglat Pileser kallades Pul var enligt Wikipedia både sällsynt och sent förekommande. I både de assyriska och babyloniska krönikorna från hans egen regeringstid kallas han alltid enbart Tiglat Pileser. Benämningen Pul verkar ha uppkommit först i babyloniska kungalistor under sent 500- eller tidigt 400-tal fvt.[3] Det är också en av benämningarna på Tiglat Pileser III i Tanak/GT vilket jag anser visar att historien om honom i Bibeln är av sent datum och hämtades från Berossos.

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tiglath-Pileser_III
[2] https://archive.org/details/twoneoassyrianst00levi/page/18/mode/2up
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Tiglath-Pileser_III

Att Samaria, tillsammans med rika städer som Tyros, Byblos och Damaskus, nämndes på Iranstelen och inte försvann bland alla otaliga namnlösa städer och stammar som hade erövrats och utpressats av Assyrien under Tiglat Pileser III visar att Samaria var en välbärgad stadsstat på 700-talet fvt. De assyriska källorna namnger också kungen Menahem som uppenbarligen var aktiv där omkring 740 fvt. Men att Menahem av Samaria nämns i Tanak/GT i Bibeln liksom Resin av Damaskus och att de båda också nämns på den stele som Tiglat Pileser III lät resa är inget bevis för att Bibeln är sann. Det är tvärt om ett tecken på att de som skapade mackabéernas nya historia i Alexandria runt 160 fvt utgick från Berossos mesopotamiska historia där alla assyriska och babyloniska kungar och deras stordåd fanns beskrivna, bland annat alltså Menahem av Samaria och Resin av Damaskus.

TEL DAN STELEN (UPPSKATTAD TILL 800-TALET FVT) – EN ARAMÉ SOM DYRKADE HADAD DÖDADE BÅDE KUNGEN I ISRAEL OCH JUDA OCH DERAS EFTERTRÄDARE JEHU

Det påstått tredje historiska beviset för existensen av kungariket Israel som även innehåller ett bevis för kungariket Juda är bitar av en stele med arameisk text som upphittades 1993 i Tel Dan i norra Israel. Den innehåller en fragmenterad text om en kung som dyrkade Hadad och som man har spekulerat skulle ha varit Hazael av Aram-Damaskus (r. 842–796 fvt) som enligt Bibeln skall ha krigat med Joram, Achavs son.[1]

Genom att fylla i de saknade delarna av texten har man tyckt sig finna att texten skulle kunna lyda:

1. *[ ]...[...] and cut [...]*
2. *[...] my father went up [against him when h]e fought at [...]*
3. *and my father lay down, he went to his [ancestors (viz. became sick and died)]. And the king of I[s-]*
4. *rael entered previously in my father's land, [and] Hadad made me king,*
5. *And Hadad went in front of me, [and] I departed from the seven [...-]*
6. *s of my kingdom, and I slew [seve]nty kin[gs], who harnessed th[ousands of cha-]*
7. *riots and thousands of horsemen (or: horses). [I killed Jeho]ram son [of Ahab]*
8. *king of Israel, and [I] killed [Ahaz]iahu son of [Jehoram kin-]*
9. *g of the House of David, and I set [their towns into ruins and turned]*
10. *their land into [desolation]*
11. *other [... and Jehu ru-]*
12. *led over Is[rael and I laid]*
13. *siege upon [ ]*

Det blir ungefär: ”Och min fader stred mot honom och föll och gick till sina förfäder. Och kungen av Israel hade kommit in i min faders land innan Hadad gjorde mig till kung. Och Hadad gick före mig och .. jag dödade [sjutt]io kungar som hade tusentals stridsvagnar och tusentals stridsvagnskuskar … [Jag dödade Jeho]ram son [till Ahab] kung av Israel och dödade [Ahaz]iahu son till [Jehoram kun] g av Davids hus och jag gjorde [deras städer till ruiner och] deras land till [ödeläggelse]”. … och Jehu regerade över Is[rael] och belägrade…

I Bibel 2000 kallas kungarna på stelen från Tell Dan Joram, Achavs son som var Israels kung och Achasja, Jorams son, som var kung över Juda. Berättelsen i Bibeln handlar inte om att någon arameisk kung dödade Joram och Achasja utan de dödades båda av Jehu som sedan blev kung i Israel. Tel Dan-stelens äkthet har debatterats, särskilt tolkningen av ”Davids hus” som skulle vara det tidigaste omnämnandet av kung David och hans ätt, om nu stelen hade rests under Hazels tid omkring 800 fvt och om texten verkligen avser ”Davids hus”. För mig verkar stelen ha sin grund i Bibelns berättelser om Achas, som enligt 2 Kung 16 begärde att Tiglat Pileser skulle erövra Damaskus och döda stadens kung Resin, men berättad från den motsatta sidan. Sonen till den dödade kungen i Damaskus skulle enligt stelen med hjälp av guden Hadad ha dödat sjuttio kungar med tusentals stridsvagnar och han skulle även ha dödat Joram, Achavs son som var Israels kung och Achasja, Jorams son, som var kung över Davids hus (Juda) och ödelagt deras land. Han skall också ha belägrat Jehu som enligt Bibeln kom efter dessa kungar (och sannolikt gjort slut på honom också).

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tel_Dan_stele

Antingen är stelen från Tel Dan äkta, och då stämmer historien i Tanak/GT i Bibeln inte alls, även om namnen från stelen också finns i Bibeln, eller också är stelen en senare konstruktion från tiden efter mackabéernas erövring av Jerusalem 153 fvt och deras många efterföljande krig för att erövra det utlovade landet. I det fallet är stelen inte heller något bevis för att Bibelns historia är sann. Damaskus tillhörde de seleukidiska imperiet vid tiden för mackabéernas maktövertagande i Jerusalem och den berättelse som hade utformats för att stärka den nationella självkänslan hos mackabéernas nya folk som leddes från Jerusalem var i lika hög grad en förolämpning mot makthavarna i Damaskus vars förfäder i den nya historien påstods ha underkuvats av både mackabéernas nyuppfunna kung David och av assyrierna på uppmaning av Achas, en annan kung som skulle ha funnits i Jerusalem. Det var inte underligt om man i Damaskus högg en stele som berättade att den nya kungen i Damaskus hade varit oerhört mäktig och gynnad av guden Hadad och att han hade dödat både Joram, Achavs son som var Israels kung och Achasja, Jorams son som var kung över Davids hus (Juda) och dessutom även belägrat (och tagit livet av) Jehu som kom efter dem.

MESHA-STELEN FRÅN MOAB (UPPSKATTAD TILL CA 840 FVT). *MRY.MLK.YŚR'L, TOLKAT SOM OMRI AV ISRAEL OCH YHWH (JAHVE) PÅ BERGET NEBO

Den fjärde och sista inskription som anses innehålla historiska bevis för kungariket Israel, förutom den egyptiska Merneptah-stelen, de assyriska Kurkh-monoliterna och Tel Dan-stelen är Mesha-stelen från det forntida riket Moab. Stelen dateras till omkring 840/810 fvt och har en kananeisk inskription som skall ha gjorts av kung Mesha av Moab, ett kungarike som låg i samma område som dagens Jordanien. Texten på stelen beskriver hur Moabs gud Kemosh hade blivit vred på sitt folk och låtit dem bli vasaller under Omri som var kung i Israel men efter lång tid återvände Kemosh och ledde kung Mesha i striden med att kasta av sig Israels ok och återställa Moabs eget rike. Israels kung hade befäst Ataroth men Mesha anföll stadens murar, erövrade staden och dödade alla soldater där till guden Kemoshs och Moabs glädje. Mesha tog allt krigsbyte därifrån och flyttade människor från andra områden till staden. Sedan uppmanade guden Kemosh Mesha att gå och erövra Nebo från Israel vilket han gjorde, han dödade alla sju tusen män, kvinnor och jungfrur där och helgade dem på så sätt till Ashtar-Kemosh. Han tog också YHWH:s (Jahves) tempelkärl från Nebo och offrade dem framför Kemosh. Mesha segrade även över Omris son, som inte namnges, och män från Gad, Ataroth, Nebo och Jehaz. Han byggde sedan ett palats och vattenreservoarer samt slogs mot ”horonaym”. De senare gissar jag kan ha varit den syrisk-egyptiske guden Horons anhängare i Bet-Horon. Berättelsen fortsätter med att kung Mesha erövrar olika områden och införlivar dem med Moab samt bygger olika städer.

Stelen är skriven med det feniciska alfabetet som sägs vara nära besläktat med den paleo-hebreiska skriften. Stelen upptäcktes 1868 av en anglikansk missionär. Den var hel vid upptäckten och ryktena om dess upptäckt startade en kapplöpning mellan Frankrike, Tyskland och Storbritannien för att få tag på den. Året efter slogs stelen sönder i flera bitar av en arabisk stam i området, enligt historien för att de ottomanska myndigheterna hade försökt tvinga dem att lämna över stelen till Tyskland. Hur som helst lyckades Clermont-Ganneau, en fransk orientalist, få tag på en del av bitarna och pussla ihop dem utifrån en kalkering som hade gjorts innan stelen slogs sönder.

Stelen innehåller den äldsta längre kananeiska inskription och den längsta järnålderstext som återfunnits i regionen och utgör den viktigaste vittnesbörden om det forntida moabitiska språket. Den är också den mest omfattande inskription som har återfunnits som refererar till kungariket Israel (Omris hus) och den innehåller även enligt Wikipedia den tidigaste referensen till den israelitiska guden Jahve.[1]

Texten på Mesha-stelen verkar vara en parallell till berättelsen i 2 Kung 3 där det berättas hur Mesha, kungen av Moab, bedrev fåravel och brukade leverera 100 000 lamm och ullen från 100 000 får till Israels kung Achav men när han dog avföll den moabitiska kungen från Israel. Kung Joram av Israel och kung Joshafat av Juda bildade därför en allians och förenade sig med kungen av Edom

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mesha_Stele

för att anfalla Moab. Med hjälp av profeten Elisha fick de veta att Herren skulle ge Moab i deras våld och de skulle erövra alla befästa städer, hugga ner alla värdefulla träd, täppa till alla vattenkällor och förstöra alla de bästa åkrarna med sten. När kungen av Moab förstod att han skulle förlora mot denna övermakt försökte han slå sig igenom deras linje och ta sig till kungen av Aram, när det inte lyckades tog han sin förstfödde son och offrade honom som ett brännoffer på stadsmuren till staden Kir-Hareset. Israeliterna blev så arga över detta att de hävde belägringen och återvände hem till sitt eget land.

I 2 Kung i Tanak/GT var det visserligen Omris sonson Joram som drog ut i fält tillsammans med Edom för att straffa Moab för att de hade avfallit från Israel och inte Omri själv eller hans son som det berättas på Mesha-stelen, men det kunde man tydligen utan problem bortse från. I övrigt var naturligtvis upptäckten av stelen där inte bara Omri, Israel och Mesha nämndes utan också Jahve ett gudagivet fynd som bekräftade Bibelns historiska sanningar som vissa hade börjat tvivla på under 1800-talet.

En översättning av början på texten på stelen av Alviero Niccacci från 1994 som återges på Wikipedia lyder:

1-2. 'nk.mš*.bn.kmš(yt).mlk.m'b.hdybny / 'by.mlk.*l.m'b.šlšn.št 3. w'nk.mlkty.'hr.'b / w'*ś.hbmt.z't.lkmš.bqrḥh / 4. bm(t'.y)š*.ky.hš*ny.mkl.hš*lkn. wky.hr'ny.bkl.śn'y /	I am Mesha, son of Kemosh(yat), king of Moab, the Dibonite. My father ruled over Moab for thirty years, and I ruled after my father. I made this hight place for Kemosh in Qerihoh. (a) high pl(ace of salv)ation because he saved me from all predators and because he made me triumph over all my enemies.
5 *mry.mlk.yśr'l. wy*nw.'t.m'b.ymn.rbn. 6 ky.y'np.kmš.b'rṣh./ wyḥlph.bn'h. wy'mr.gm.h'. '*nw.'t.m'b./ bymy.*mr.k(n)	Now as for Omri, King of Israel, he oppressed Moab for many days because Kemosh was angry with his land. And his son succeeded him, and he also said: "I will oppress Moab." It was during my days that he said th(is),

Under 1800-talet, och även senare, har bibelforskare som det verkar alltid i första hand försökt tolka gamla inskrifter så att de stämmer med Bibeln och det finns tydligen inte heller idag någon slutgiltig, allmänt accepterad översättning av Mesha-stelen. Men när jag läser det som skrivs om Mesha-stelen på Wikipedia verkar ingen ifrågasätta att ”*mry.mlk.yśr'l.” i texten på stelen skulle betyda ”Omri kung av Israel”. Det skulle i så fall verkligen vara det enda historiska beviset för att det fanns ett kungarike som kallades Israel och ännu mer intressant är det förstås att Israel skulle ha kontrollerat staden Nebo, som låg vid berget Nebo som ligger nordost om Döda havet, och dyrkat Jahve där. Visserligen utmålas alla kungar i kungariket Israel med huvudstad i Samaria som gudlösa avgudadyrkare som hela tiden avföll från Herren Jahve men det är tydligen inte så intressant.

Jag funderar på om ”yśr'l” på Mesha-stelen är samma kananeiska maktcentrum som kallades ”ysrir” på Merneptah-stelen redan omkring 1210 fvt och som tydligen var ett maktområde och/eller en konfederation av stammar med centrum på Jezreelslätten (s 376). Jezreel (Jisreel)och Israel är också ibland samma sak i Tanak/GT, som i berättelsen om Israels kung Joram (2 Krön 22:6). Som jag ser det är det mer troligt att ”*mry.mlk.yśr'l.” på Mesha-stelen var en kung i Jezreel som dominerade över hela Kanaan under stora delar av 1000-talet fvt än att han var kung i Israel som i så fall inte finns belagt i några andra källor än Tanak/GT i Bibeln.

Enligt Thomas L. Thompson som var professor i teologi vid Köpenhamns universitet mellan 1993 och 2009 är texten på Mesha-stelen inte ett historiskt dokument utan en allegori och del av en betydande litterär tradition bestående av historier om forntida kungar och deras erövringar. Thompson var en viktig företrädare för Köpenhamns-skolan som uppkom på 1990-talet och där

man hade två huvudsakliga teser: dels att Bibeln inte kan ses som ett trovärdigt historiskt bevis för vad som hände i det gamla Israel och dels att begreppet ”Israel” i sig självt är ett problematiskt ämne för historiska studier. Som jag förstår det menar man att Bibeln inte är ett historiskt dokument och att Bibelns Israel och kungariket Israel inte heller är ett historiskt folk eller rike. Thompsons uppfattning har naturligtvis fått moteld från andra forskare som menar att Mesha-stelen absolut har ett historiskt värde.

Men det ena behöver som jag ser det inte motsäga det andra. Mesha-stelen kan som jag ser det mycket väl vara en produkt av någon makthavare i Moab under järnåldern som ville bevisa sin rätt till riket genom att hänvisa till en, sannolikt, mytisk förfader vid namn Mesha som skulle ha erövrat hela Moab från Jezreel under bronsåldern när Jezreel kontrollerade hela södra Kanaan. Att det fanns ett rike i Moab på 1200-talet fvt visas genom inskriptioner i Luxor under Ramses II:s regeringstid där Mu’ab (Moab) listas tillsammans med ett antal av sina städer som plundrades och underkuvades under ett av Ramses krigståg i Kanaan.[1] Enligt K. A. Kitchen beskrev Ramses II (r. 1279–1213 fvt) ett krigståg genom Edom där han plundrade städer, ställde till med en stor slakt i staden Edom samt plundrade berget Seir och ”shasu-stammarnas” område innan krigståget drog vidare in i Moab Under fälttåget plundrade han städer och byar i området öster om Döda havet, han skryter om hur han dödade deras befolkningar och byggde nya städer (eller döpte om befintliga) som fick bära hans namn. En bild visar hur Ramses II rider i full galopp över sina fienders fallna kroppar.

Den här beskrivningen liknar som jag ser det i hög grad beskrivningen på Mesha-stelen av hur kung Mesha besegrar alla sina fiender i bland annat Edom, dödar deras befolkningar och bygger nya städer som han namnger. Kopplingen mellan ”yśr'l” som finns omnämnt på Mesha-stelen och ”ysrir” på Merneptah-stelen skulle vara att historien om Moab fanns på Ramses II:s inskriptioner i Luxor om hans härjningar i östra Kanaan och historien om ”ysrir” fanns i hans son Merneptahs skryt på Merneptah-stelen om sina härjningar i Kanaan (s 375). När någon härskare i Moab vid något tillfälle lät tillverka Mesha-stelen använde man som jag ser det texter från dessa två egyptiska faraoner som underlag för den mytiske Meshas krigståg. Beteckningen ”ysrir” på Merneptah-stelen (s 375) och ”yśr'l” på Mesha-stelen i Moab hade som jag ser det samma ursprung i egyptiska inskriptioner om krigståg i Kanaan från 1200-talet fvt och avsåg med all säkerhet inte det bibliska ”Israel” utan ”Jezreel”, den dominerande kananeiska makten som fanns i Jezreel-dalen under större delen av 1000-talet fvt och som Ramses II och hans son Merneptah slogs mot i Kanaan under 1200-talet fvt. När Mesha-stelen skapades är oklart, kanske var det inte omkring 840 fvt som man tydligen daterar den till utifrån biblisk kronologi, men den måste ha varit känd av dem som skrev historien i Tanak/GT runt 160 fvt eftersom den uppenbarligen har gett underlag för berättelserna i Bibeln om Israels och Juda krig mot Moab och deras kung Mesha samt moabiternas gud Kemosh, eller som han också kallas i Bibeln: ”moabiternas vidrighet”.

DEIR 'ALLA INSKRIFTEN (CA 800 FVT) – PROFETEN BALAAM (BIELAM) BEORS SON OCH EL, ELOHIM, SHAGAR OCH ISHTAR (ASHTAR)

Deir 'Alla-inskriptionen, som liksom Mesha-stelen återfunnits i dagens Jordanien, är också intressant i relation till Tanak/GT i Bibeln. Utgrävningarna i Deir Alla startade 1960. Staden var platsen för ett mycket stort bronsålderstempel och ett centrum för metallbearbetning, den dateras från 1500-talet fvt, via succesiva ombyggnader, fram till 400-talet fvt. Omkring 1200 fvt brändes templet ner i samband med den förstörelse som pågick i Främre Orienten under den perioden, något som kanske kan sättas i samband med Ramses II:s och hans sons härjningar i Kanaan vid den tiden. Platsen fortsatte dock att vara bebodd även efter det denna förstörelse även om det verkar ha flyttat in människor med en ny keramisk kultur. Hoppet om att identifiera platsen som den bibliska staden Suckot har inte infriats genom utgrävningarna. Under utgrävningarna hittade man bland annat tre

[1] https://www.jstor.org/stable/3855742, K. A. Kitchen, Some New Light on the Asiatic Wars of Ramesses II.

lertavlor med den gamla kananeiska skriften och 1967 upptäcktes en inskription på en vägg som beskrev visioner som Balaam Beors son hade fått från gudarna. Texten, som är skriven på ett mellanting mellan kananeiska och arameiska, uppskattas ha skrivits omkring 800 fvt.

Balaams uppenbarelse från gudarna som får honom att gråta bittert handlar om att Shadda-gudarna (Shaddayin) och gudarna i Els panteon, Elohim, har samlats till ett rådslag och bestämt att gudinnan Shagar skall förmörka himlarna med tunga moln så att skräck och mörker skall råda och rovdjur, gudinnorna Shagars och Ishtars fiender, skall anfalla de skyddslösa. Någon tas till skickliga siare, orakel som parfymerar sig med myrra och en prästinna. Men tydligen kunde ingen profet och ingen prästinna motverka gudarnas förbannelse och sjukdom och olycka bryter snart ut över världen. Guden El ägnar sig åt en kärleksfest och bygger ett evigt hus, en evig boning. Någon hamnar i dödsriket i tre (dagar och tre nätter?) men sedan verkar gudinnan Shagar som hade stängt himlarna åter öppna dem och låter ett överflöd av livgivande regn och dagg falla.[1]

I inskriptionen nämns förutom siaren och profeten Balaam också gudinnorna Shagar och Ishtar, högguden El, Elohim (Els gudasöner och - döttrar) samt Shaddai-gudarna som verkar ha varit en annan benämning på Elohim. Ishtar var ett alternativt namn för gudinnan Ashtar (jämför Ashtar-Chemosh på Mesha-stelen). Texten avslutas med något som kanske kan vara ett uttalande om att siares och kungars verksamhet är ett intet jämfört med gudinnan Shagars vilja. Det är på grund av upptäckten av texten om siaren Balaam som man nu tror att platsen kan ha varit den bibliska staden Petor, fast denna enligt Bibeln skall ha legat vid Eufrat. Inledningen till Deir 'Alla- inskriften lyder:

1. *[This is the inscrip]tion of [Bala]am [son of Be]or. He was a divine seer, and the Gods came to him at night. [And they spoke to]*
2. *him according to the vision of El, and they said to [Bala]am, son of Beor: "This will the [...] do in the future, no man has [seen what you have he]ard."*
3. *And Balaam rose on the morrow, [...] days [...] and on the [...] day [...] and truly*
4. *he wept! And his people came to him, [and they said] to Balaam, son of Beor: "Why do you fast? Why do you weep?" And he sa-*
5. *-id to them: "Be seated, and I will show you what the Sha[ddayin have done,] and go, behold the workings of the Elo[h]in! The Elo[h]in have joined forces,*
6. *and the Shaddayin have established a council, and they have said to Sha[gar-we-Ishtar]: "Sew up and cover the heavens in dense cloud, so that darkness, and not brilliance, will be the-*
7. *-re, concealment, and not bristling (light?), that you may instill dread. [...] darkness, and never raise your voice again!" For the swift crane will shriek in-*
8. *-sult to the eagle, and the voice of vultures will resound [...] Distress and trouble! The chicks of the heron, sparrow, and cluster of eagles,*
9. *pigeons and birds of [...] and [...] a rod, where there are ewes, there shall be brought the staff. Hares – feed*
10. *together! Free[ly ...] drink, asses and hyenas! Hear the admonition, adversaries of Sha-*
11. *[-gar-we-Ishtar! ...] To skilled diviners you shall be taken, and an oracle, a perfumer of myrrh, and a priestess,*
12. *[...] to one wearing a belt. One augurer after another, and yet another! O[ne]*
13. *[augurer ...] and give heed to incantations from afar!*
14. *[...] And all beheld acts of restraint. Shagar-we-Ishtar did not*

Texten i Deir 'Alla-inskriptionen verkar vara fast förankrad i den fenicisk-kananeiska gudavärlden i Levanten med gudar och gudinnor som El, Shagar, Ashtart (Ishtar), Elohim (Els gudafamilj) och Shaddai-gudarna (Shaddayin). Men jag får en känsla av att texten också är påverkad av de mesopotamiska myterna om gudarnas rådsförsamling som samlas och dömer i olika frågor. Den grundläggande myten som verkar återberättas är den sumeriska myten om Inanna som försvann till dödsriket i tre dagar och tre nätter, vilket gjorde att ljuset, livet och värmen försvann från jorden samt om gudinnans, ljusets och livets återvändande och gudens och gudinnans (Inannas och Dumuzis) återförening i det heliga bröllopet som firades vid nyåret (vårdagjämningen). Denna myt om död och återuppståndelse, grödornas vissnade under vintern och livets och växtlighetens återkommande under våren verkar i myten om Balaam vara speciellt anpassad till Levantens torrperioder som upplevdes som dödens väntrum och till livets återkomst när gudinnan åter lät regnet och daggen flöda ner över jorden.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Deir_Alla, https://www.livius.org/sources/content/deir-alla-inscription/

BALAAM I BIBELN

I Josephus Antiquities V:6 har Mose och israeliterna kommit till Jordan-floden och satt upp sitt läger mitt emot Jeriko. Mose skickade sina trupper för att föröda midjaniternas land och erövra deras städer. Balak, kungen i Moab, var vän och allierad med midjaniterna och han kallar in Balaam, som levde i landet på andra sidan Eufrat och enligt Bibeln kallas ”den störste profeten vid den tiden”, för att förbanna Mose och israeliterna som har trängt in på hans område. Men Balaam välsignar i stället i profetiska ordalag israeliterna och deras armé och lovar att de skall erövra Kanaan och sedan uppfylla hela världen. Han förutsäger dessutom olika främmande kungars och rikens framtida olycka och fall. Historien finns också i Tanak/GT, i Bibel 2000 kallas profeten Balaam, Beors son för Bileam, Beors son, från Petor och han skickas efter av Balak, Sippors son som vid denna tid var kung av Moab för att förbanna israeliterna.

> *Balak, Sippors son, fick veta vad israeliterna hade gjort med amoreerna, och i Moab spred sig fruktan för detta folk, som var så manstarkt. Moabiterna kände sig hotade av israeliterna och lät hälsa de äldste i Midjan: ”Nu kommer den här horden att beta av hela landet, liksom oxen betar av allt gräs på marken.”*
>
> *Balak, Sippors son, var vid denna tid kung av Moab. Han skickade följande budskap för att kalla till sig Bileam, Beors son, från Petor, som ligger i amaveernas land vid Eufrat: ”Det har kommit ett folk från Egypten, och det brer ut sig över hela landet, jag har dem alldeles inpå mig. Kom, förbanna detta folk åt mig, jag rår inte på dem. Då kan jag kanske slå dem och driva ut dem ur landet. För det vet jag: välsignad är den som du välsignar, förbannad den som du förbannar.” (4 Mos 22:2-6)*

I Tanak/GT skådar Balaam/Bileam ”Gud den Väldige” (El Shaddai) i syner och uttalar profetior om Israels kommande makt:

> *Så talar Bileam, Beors son, så talar mannen med det skarpa ögat, så talar han som hör Guds ord, som äger kunskap om den Högste och skådar den Väldige i syner - han segnar ner, hans ögon öppnas: Jag ser honom – men inte nu, jag skådar honom – men inte nära. En stjärna stiger fram ur Jakob, en spira höjs i Israel. Han krossar Moabs tinning, hjässan på alla ättlingar till Set. Edom skall bli hans egendom, hans egendom blir Seir. Israel skall visa sin makt, Jakob skall kuva sina fiender, förgöra varje överlevande från Ir. (4 Mos 24:15-19)*

Balaams/Bileams profetia om” en stjärna stiger fram ur Jakob, en spira höjs i Israel” skapades för att ge legitimitet åt de mackabeiska härskarna i Jerusalem men kom att bli oerhört viktig för jahad, de messianska judiska upprorsmän som trodde att profetian förutsade Messias kungavälde i Jerusalem och som därför stred för att bereda vägen för honom genom att ta makten där från cirka 100 fvt och ända fram till det tredje judiska kriget mot romarna som startade 132 vt.

I Josephus Antiquities V fortsätter berättelsen om profeten Balaam med att Moabs kung Balak naturligtvis var mycket missnöjda med att profeten hade välsignat israeliterna i stället för att förbanna dem. Som ett plåster på såret berättade Balaam då att hebréerna var skyddade av Guds försyn och inte kunde drabbas av några stora olyckor men att de ändå kunde tillåtas få uppleva någon smärre motgång. Han rådde därför moabiterna och midjaniterna att välja ut sina vackraste döttrar som hade makt att besegra anständigheten hos dem som betraktade dem och skicka dem till israeliternas arméläger och ge dem direktiv att gå med på vad som helst som de unga männen där begärde av dem. På så sätt skulle de israelitiska männen luras att överge sina egna (Mose) lagar och dyrkan av den Gud som hade skapat dem och i stället börja dyrka moabiternas och midjaniternas gudar. När Balaam hade gett detta råd till moabiterna och midjaniterna lämnade han dem och återvände hem.

I 4 Mos i Tanak/GT finns inte Balaams/Bileams råd till Balak att välja ut de vackraste flickorna och skicka dem för att förföra de israelitiska soldaterna med. Efter sina profetior vänder han i stället direkt hemåt och helt oförklarat börjar det israelitiska folket plötsligt hora med de moabitiska kvinnorna och tillbe deras gud Baal-Pegor. Detta väckte Herrens glödande vrede och Mose befallde att alla män som hade gett sig i lag med Baal-Pegor skulle dödas och en hemsökelse bröt ut som tog 24 000 människors liv. Detta upphörde inte förrän Arons sonson Pinechas tog ett spjut och rände det rakt genom en israelitisk man och midjanitisk kvinna som förlustade sig med varandra i sovkammaren.

AVFALL TILL MOABITISK GUDSDYRKAN

Israeliterna slog sig ner i Shittim. Där började folket hora med de moabitiska kvinnorna, som bjöd in dem till sin guds offermåltider. Folket åt med dem och tillbad deras gud. Att israeliterna gav sig i lag med Baal-Pegor väckte Herrens vrede, och han sade till Mose: "Grip ledarna för folket och häng upp dem under bar himmel inför Herren. Då skall Herrens glödande vrede vända sig från israeliterna." Och Mose befallde Israels domare: "Döda dem av era män som har gett sig i lag med Baal-Pegor!"

En israelitisk man kom in bland sina landsmän med sin midjanitiska kvinna mitt framför Mose och hela den israelitiska menigheten, som stod gråtande vid uppenbarelsetältets ingång. När Pinechas, son till Elasar, son till prästen Aron, såg detta steg han fram ur menigheten, tog ett spjut och följde efter den israelitiske mannen in i sovkammaren. Där stack han spjutet genom de båda, israeliten och kvinnan. Då upphörde den hemsökelse som härjade bland israeliterna 9och som hade krävt 24 000 människors liv. (4 Mos 25:1-8)

Det här är ett av de grundläggande budskapen i Tanak/GT, man får inte ha något att göra med andra folks gudar och kvinnor är roten till allt ont. Om man beblandar sig med kvinnor som dyrkar främmande gudar kommer de att lura en att överge Herren och då kommer man att drabbas av hans glödande vrede och hela folket riskerar att utplånas. Detta budskap måste sättas i samband med motivet för att skapa Tanak/GT, texten var urkunden för en ny historia och religion som skapades med endast en avsikt, att runt 160 fvt skapa en ny nationell identitet för mackabéernas nya folk som byggde på budskapet att deras nationella gud som bodde i templet i Jerusalem var helt unik och överlägsen alla andra gudar och att han krävde att de blint löd Mose lagar och avskilde sig från alla andra omgivande grupper i området runt Jerusalem.

Det mest absurda i den här historien är kanske att det historiska sammanhanget för berättelsen om profeten Balaam/Bileam, Beors son var kulten av de kananeiska gudarna i Moab där guden Shaddai härskade över sitt panteon. Shaddai-gudarna (Shaddayin) och El Shaddai är också namn på Herren i Tanak/GT i Bibeln. Guden Shaddai i Deir 'Alla-inskriptionen återkommer i precis samma sammanhang i Tanak/GT i Bibeln, alltså i förbindelse med siaren Balaam (Bileam), Beors son. I Bibel 2000 översätts ordet El Shaddai med "Gud den Väldige" i samband med Balaams (Bileams) visioner i Fjärde Mosebok 24. El Shaddai, Gud den Väldige, var också det namn under vilket Abraham, Isak och Jakob kände Gud enligt Andra Mosebok 6. Det var under namnet El Shaddai som Gud hade upprättat ett förbund med dem.

Gud talade till Mose och sade: "Jag är Herren. Jag visade mig för Abraham, Isak och Jakob som Gud den Väldige, men jag gav mig inte till känna för dem under mitt namn Herren. Jag upprättade också ett förbund med dem och lovade att ge dem Kanaan, det land där de bodde som främlingar. (2 Mos 6:2-4)

Nog är det märkligt att de monoteistiska religionernas Gud, Abrahams, Isaks och Jakobs gud som påstås hata alla som dyrkar andra gudar, i själva verket var moabiternas El Shaddai som var den gud som tillsammans med gudinnorna Shagar och Athtart (Ishtar) dyrkades i templet i Moab där berättelsen om profeten Balaam, Beors son var upptecknad på väggen. Man skulle förstås kunna invända att El Shaddai och profeten Balaam, Beors son, i Moab hade hämtats från Tanak/GT och inte tvärt om. Men det faktum att texten om profeten Balaam, Beors och El Shaddai skrevs redan omkring 800 fvt och att den fanns i ett tusenårigt kulturellt och religiöst feniciskt/kananeiskt sammanhang i Deir 'Alla ända fram till det att platsen övergavs på 400-talet fvt talar emot detta. När man skapade historien i Tanak/GT i Alexandria runt 160 fvt hade man uppenbarligen tillgång till berättelsen från inskriptionen i Deir 'Alla, kanske via den feniciske historikern Sanchuniathon.

Hur absurt är det inte att man i två tusen år har påstått att de som dyrkar guden i Tanak, Bibeln och Koranen är de enda utvalda och rättfärdiga som har beordrats av Herren att förfölja och döda alla "hedniska" människor i den Enda gudens namn med påståendet att de är syndare, hedningar, avgudadyrkare och dömda till förgängelse - när Herren, Gud den Väldige, "Abrahams, Isaks och Jakobs gud", i själva verket visar sig vara El Shaddai, de kananeiska religionernas högsta gud som var alla de "hedniska" gudinnornas och gudarnas Fader och högsta ledare och som dyrkades i det stora templet i Deir 'Alla i Moab där historien om profeten Balaam/Bileam, Beors son hade sitt ursprung! Israeliterna dödades enligt Tanak/GT av Herrens vrede för att de avfallit till moabitisk avgudadyrkan, och ändå var det just guden i Moab, El Shaddai, som var Abrahams, Isaks och Jakobs gud!

Och nog är det märkligt att skriften på väggen i templet i Deir 'Alla bevarades i ruinerna där och kunde upptäckas och publiceras igen i vår tid som en hjälp för oss att förstå en del av den sanna historiska bakgrunden till Tanak/GT, den text som är grunden för alla monoteistiska religioner, från judendom till kristendom och islam.

JERUSALEM, SAMARIA OCH SHEKEM UNDER JÄRNÅLDERN

JERUSALEM STYRDES AV EGYPTEN, FENICIER, ASSYRIEN, BABYLONIEN, PERSER OCH ALEXANDER DEN STORES ARVTAGARE

Jerusalem var tydligen en egyptisk befästning på 1300-talet fvt, enligt Amarna-breven skall en egyptisk befälhavare i Jerusalem vid den tiden ha haft det hurritiska namnet Abdi-Heba. Den egyptiske farao Shoshenq I (r. ca 943-922 fvt) gjorde ett krigståg mot Levanten där han enligt inskrifter i Amuns (Amens) tempel i Karnak erövrade städer och områden i Syrien, Filisteen, Fenicien, Negev och området norr om Jerusalem där kungariket Israel enligt Bibeln skall ha legat.[1] Om historien i Tanak/GT i Bibeln hade varit sann hade Shoshenq I varit samtida med kung Salomo som skall ha regerat mellan 970 och 931 fvt, och i så fall hade Shoshenqs krigståg härjat i hjärtat av det förenade kungariket Israel. De egyptiska källorna nämner dock varken något sådant kungarike eller någon mäktig kung Salomo som skulle ha regerat över hela Kanaan och byggt fantastiska palats och tempel i Jerusalem under Shoshenq I eller någon annan farao. Jerusalem nämns inte alls i uppräkningen av Shoshenqs erövringar, vilket förklaras av att området enligt arkeologiska undersökningar var fattigt och glest befolkat vid den tiden. Däremot nämns Bet-Horon, tillägnat den egyptisk-kananeiska guden Horon, som låg norr om Jerusalem i Shoshenqs inskription, och hans beskrivning av sina erövringar i Levanten har fått bekräftelse av fynd av statyer och stelar med hans namn som han lät resa i Byblos och Megiddo.

I 2 Krön 12 i Tanak/GT i Bibeln framställs däremot Shoshenq I:s (Shishaks) krigståg som direkt riktat mot Jerusalem, som ett stöd för Jerobeam som var kung i det norra kungariket Israel och allierad med farao Shoshenq (Shishak). Egyptens anfall mot Jerusalem skall ha varit ett straff för att folket och furstarna där hade varit trolöst mot Herren. Juda rike skall ha regerats av Salomos son Rehabeam som samlade furstarna i Jerusalem inför hotet från farao Shoshenq/Shishak. Genom profeten Shemaja förde Herren fram att han hade bestämt att Jerusalem som straff skulle bli tjänare till Shishak och denne angrep också därefter templet och kungens palats där och tog alla skatter, bland annat guldsköldarna som Salomo låtit göra. Det här är ett exempel på hur författarna till historien i Tanak/GT använde den egyptiska historien (sannolikt Manethos historia) för att skapa en helt påhittad historia om ett forntida rikt kungarike med centrum i Jerusalem och ett trolöst folk som straffades av Herren för diverse synder. Sanningen var alltså att Shoshenq I tydligen aldrig var i närheten av Jerusalem, att det inte fanns något kungapalats eller stort tempel där vid hans tid och att han i stället härjade i området norr om Jerusalem med städer som Megiddo som enligt historien i Tanak/GT skulle ha tillhört kungariket Israel som skulle ha varit Shoshenqs allierade.

Under 800- till 600-talen fvt byggdes den s.k. Silwan-nekropolen utanför det som kallas David stad i östra Jerusalem. Det var en begravningsplats med konstfullt konstruerade gravar som höggs in i klippan. Enligt Wikipedia kan de bara ha byggts av de högsta medlemmarna i ett välbärgat samhälle och det har naturligtvis tolkats som att dessa var de högt rankade i det bibliska kungariket Juda. Gravarnas arkitektur och begravningssätten var tydligen helt annorlunda än allt annat som har hittats på andra platser i Palestina från samma tid. Bänkarna som kropparna placerades på höggs ut med huvudstöd enligt modell av den egyptiska gudinnan Hathors hår och byggnadsstilen har motsvarigheter i feniciska städer vilket skulle tyda på att gravarna byggdes av feniciska aristokrater som bodde i Jerusalem. En av gravarna har genom inskriptioner trotts tillhöra kung Hiskias sekreterare Shevna och en annan ansågs av 1800-talets bibelforskare ha tillhört kung Salomos egyptiska hustru

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shoshenq_I

som var dotter till farao. Tyvärr förstörde kristna munkar som bodde i gravarna de inskriptioner som fanns ovanför dörrarna på dem, vilket annars skulle ha medgett en mer realistisk identifiering. Det man kan ana av de feniciska gravarna är dock att Jerusalem sannolikt styrdes av en fenicisk elit under 800- till 600-talen fvt och att de sigill med namnen Yehucal, Shelemiahs son och Gedaliah, Pashhurs son som man hittat samt ”Natan-Melech kungen tjänare” tillhörde denna feniciska elit. Jerusalem var en vasall till det först det nyassyriska och sedan det nybabyloniska riket varefter området kontrollerades av perserna följt av Alexander den stores efterföljare i form av de ptolemeiska och seleukidiska rikena fram till mackabéernas uppror som startade cirka 167 fvt och ledde fram till Jonathan Mackabeus maktövertagande i Jerusalem 153 fvt. Det fanns inget Juda rike som det sägs i Bibeln.

SAMARIA OCH SHEKEM

Staden Samaria är märkligt anonym i arkeologiska sammanhang när man betänker att den har så stort utrymme i Tanak/GT. Även om den inte var huvudstad i kungariket Israel skulle man kunna tänka sig att den skulle ha haft en större betydelse i den verkliga historien. Om man läser om staden på Wikipedia finns nästan bara referenser till historien i Tanak/GT i Bibeln. Jag får nästan en känsla av att till och med förstörelsen av Samaria som dateras till 722 fvt bara finns dokumenterad i Tanak/GT i Bibeln. Men om man går till andra källor, som Yamada och Yamada (2017)[1] framgår det att det faktiskt finns historiska källor i form av babyloniska texter och den assyriske kungen Sargon II:s inskriptioner men att de inte överensstämmer med Tanak/GT. Enligt 2 Kung 17 i Tanak/GT i Bibeln angrep Assyriens kung Salamanssar (Shalmaneser V) Samaria, belägrade staden och intog den efter tre år. Kungariket Israel utplånades och israeliterna fördes bort till Assyrien. Detta skedde på grund av att israeliterna inte hade lyssnat på Herren, sin Gud, utan brutit förbundet med honom och brutit mot allt som Mose hade befallt. Budskapet var att om man inte löd Herrens och Mose bud i Tanak/GT så utplånades ens fosterland och man fördes till slaveri i fjärran land.

Enligt Yamada och Yamada (2017) berättade de babyloniska krönikorna att Shalmaneser V (r. 727-722 fvt) hade förstört Samaria, vilket stämmer med min uppfattning att mycket av historien i Tanak/GT i Bibeln byggde på Berossos historia som skrevs i Babylon omkring 300 fvt. Ett annat exempel är att den assyriske kungen Tiglat Pileser III kallades Pul i både Tanak/GT och sena babyloniska krönikor men inte i assyriska källor. Däremot hävdade Shalmaneser V:s efterträdare, den assyriske kungen Sargon II (r. 722-705 fvt), i sina inskriptioner att det var han och inte Shalmaneser V som hade förstört Samaria och fört bort människor därifrån. Tydligen var hela södra Levanten under assyrisk kontroll år 720 fvt eftersom en stor revolt mot Assyriens förtryck bröt ut under ledning av riket Hamath vid den tiden. I upproret deltog enligt Sargon II:s krönikor förutom Hamath och provinsen Samerina (Samaria) även andra betydande provinser som Damaskus. Enligt den assyriska historien var det i samband med detta stora uppror som assyrierna, enligt sin vana vid uppror i provinserna, gjorde en storskalig deportation av människor från provinsen Samaria och ersatte dem med människor från andra delar av imperiet. Enligt historikern Menander av Efesos, som refereras i Josephus Antiquities IX 14, hade Shalmaneser V gjort ett vasallavtal med feniciska städer inklusive Sidon och Tyros men när han drog sig tillbaka från Fenicien revolterade Tyros varefter Assyrien inledde en belägring som varade i fem år. Historien i Tanak/GT i Bibeln är uppenbarligen en sammanslagning av den babyloniska historien om hur Shalmaneser V erövrade Samaria, Menander av Efesos berättelse om Assyriens fleråriga belägring av Tyros samt Berossos berättelse om hur Sargon II förde bort människor från Samaria i samband med det stora upproret under hans regeringstid.

Även Shekem beskrivs som en betydande stad i Tanak/GT, vissa av Israels kungar kröntes där men samtidigt hade stamfadern Shekem varit en syndig våldtäktsman som våldtagit Jakobs dotter och männen i staden Shekem var syndare som förbannats av Gud. I 1 Kung 12 kröntes Rehabeam till kung i Shekem där hela Israel hade samlats och kung Jerobeam skall ha befäst Shekem och slagit

[1] Yamada, Keiko; Yamada, Shiego (2017). "Shalmaneser V and His Era, Revisited".

sig ner där innan han flyttade till Penuel och befäste den staden. I den verkliga historien fanns det bosättningar i Shekem redan under kopparåldern (4300–3500 fvt). Under mellersta bronsåldern var Shekem från cirka 1900 fvt en betydande kananeisk plats som attackerades av Egypten under Senusret III (r. ca 1880–1840 fvt). Detta var Egyptens första kända krigståg till Levanten och förutom att Shekem skall ha fallit nämns också att man hade slagit retjenu, Egyptens namn på kananéerna eller någon del av dessa. Enligt Amarna-breven från 1300-talet fvt var Shekem centrum för ett kungarike som styrdes av en man vid namn Labaya som skrev till farao om sina problem med laglösa stråtrövare, habiru. Shekems religiösa centrum fanns på berget Gerizim.[1] Historien om Shekem i Tanak/GT i Bibeln var som det verkar inspirerad av egyptiska källor där staden hade en lång historia, men i Tanak/GT nedvärderades och smutskastades Shekem för att göra mackabéernas nya folk fientliga mot folket där. De, liksom alla andra grannfolk, gjordes till ”israeliternas” arvfiender för att skapa en nationalistisk krigsiver genom att föra fram Jerusalem som centrum i ett forntida mäktigt rike med en mycket gammal kunglig och nationell historia. I verkligheten var det naturligtvis Shekem som under historien hade varit en betydelsefull kunglig stad medan Jerusalem hade varit en liten oviktig avkrok. Samaria, som enligt den mesopotamiska historien hade varit en viktig provins under järnåldern, fick bli huvudstad för ett järnåldersrike som i Tanak/GT kallades kungariket Israel i den nya nationalistiska historien i Tanak/GT och alltid sades ha regerats av syndiga härskare och dyrkat främmande avgudar. Det förenade kungariket ”Israel” var bronsålderns stormakt ”Jezreel” som låg på Jezreelslätten.

KUNGARIKENA ISRAEL OCH JUDA SOM DE BESKRIVS I BIBELN HAR ALDRIG EXISTERAT – ISRAEL VAR JEZREEL OCH DAVIDS ÄTT HAR ALDRIG STYRT JERUSALEM

Det står klart att inget av de fyra historiska bevisen för att kungariket Israel skulle ha existerat så som det berättas i Tanak/GT i Bibeln håller. Den egyptiska Merneptah-stelen från omkring 1210 fvt handlar om ”ysrir”, Jezreel, som var maktcentrum i södra Kanaan under den mellersta bronsåldern och anfölls av farao Merneptah. Hänvisningen på Kurkh-monoliterna från cirka 853 fvt till ”A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a” handlar inte om ”Ahab av Israel”, sannolikt var ”Sir-ila-a-a” Jezreel-området. Inte heller på den assyriska Svarta obelisken finns något bevis för kungariket Israels existens, ”Ia-ú-a av riket/stammen Hu-um-ri-i” som böjer sig till marken framför den assyriske kungens fötter och lämnas över alla sina rikedomar på obelisken bär en arameisk/frygisk dräkt och verkar ha kommit från södra Kaukasien, det finns inget som förbinder honom med Samaria och ännu mindre med ett bibliskt Israel. Referensen till ”yśr'l” på Mesha-stelen från Moab hade sitt ursprung i inskriptioner i Luxor i Egypten om Ramses II:s krigståg och erövringar i Moab och resten av Kanaan och hans son Merneptahs berättelse om sitt krig mot ”ysrir” på Merneptah-stelen, i både fallet med Merneptah-stelen och Mesha-stelen handlade det om samma referens till det mäktiga området Jezreel.

På inget av de fyra påstått historiska bevisen för kungariket Israel i form av Merneptah-stelen, Kurkh-monoliterna, Svarta obelisken och Mesha-stelen finns något spår av kungariket Israel från Bibeln. Hela grunden för de monoteistiska religionerna raseras faktiskt om det förenade kungariket Israel och israeliterna aldrig har funnits, och det saknas alltså helt och hållet historiska bevis för detta utanför Tanak/GT i Bibeln. Stadsstaten Samaria låg enligt Wikipedia på en av de äldsta kontinuerligt bebodda platserna på Västbanken och Samaria var en viktig stad under 700-talet fvt, vilket visas av att den räknas upp på Tiglat Pileser III:s Iran-stele. Men varken det förenade kungariket Israel under kung David eller nordriket Israel som det berättas om i Bibeln har funnits. Kungariket Juda som skulle ha styrts av Davids ätt omkring 1000 fvt och fram till 500-talet fvt har heller aldrig funnits, Jerusalem verkar ha behärskats av det ena främmande imperiet efter det andra under järnåldern och det finns inga spår efter Davids och Salomos kungapalats och tempel som enligt Bibeln skall ha funnits där.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shechem

Eftersom historien i Tanak/GT var en helt politisk produkt, som skapades i Alexandria omkring 160 fvt utgående från skärvor av historiska fakta som pusslades ihop till en helt ny bild som enbart hade som syfte att skapa en helt ny historia för att motivera mackabéernas maktövertagande i Jerusalem, blir allt en enda röra, hopblandad av historiska fakta och rena påhitt. Mackabéernas nya historia, som alltså blev Tanak/GT, skulle visa att de nya mackabeiska makthavarna i Jerusalem härstammade från kung David som hade regerat över det förenade kungariket Israel, ett enormt stort rike som täckte hela södra Kanaan (så som Jezreel hade varit ledande i Kanaan under mellersta bronsåldern). Historien skulle bevisa att detta enade kungarike hade omfattat både Judéen, Samaria och Galiléen (”Israel”), att alla israeliterna i Samaria (de tio stammarna) hade förts bort av assyrierna och att de enda arvtagarna till detta gamla kungarike var makthavarna i Jerusalem, de som tillhörde Davids hus, alltså mackabéerna. De var ett av Gud utvalt folk som från historiens gryning hade fått i uppgift av Herren att erövra Kanaan med vapenmakt och att de en gång under de forntida kungarna David och Salomo också hade härskat över detta stora rike. Men hela historien i Tanak/GT i Bibeln var en rent politisk produkt, det förenade kungariket Israel under David och Salomo, det nordliga kungariket Israel som hade försvunnit i assyriernas deportation och kung Davids arvtagare som härskat i kungariket Juda med säte i Jerusalem och som var de enda arvtagarna till det förenade kungariket Israel hade aldrig funnits. Syftet var helt och hållet att skapa förutsättningar för upprättandet av ett buffertrike mellan ptoleméernas Egypten och seleukiderna som hade invaderat Egypten 169 och 168 fvt under det sjätte syriska kriget och nästan hade tagit makten i Alexandria.

DEN VERKLIGA HISTORIEN OM JHWH (JAHVE), DE MONTEISTISKA RELIGIONERNAS ”ENDA GUD”

RELIGIONSVETENSKAPENS TEORIER OM JAHVISM OCH JUDAISM

När man försöker förstå den historiska bakgrunden till de monoteistiska religionerna finner man en allmänt accepterad uppfattning, byggd på Tanak/GT i Bibeln, att religionerna i Levanten (Kanaan) i forntiden var uppdelade i å ena sidan en grupp polyteistiska religioner och å andra sidan en monoteistisk israelitisk/judisk religion där man enbart dyrkade guden Jahve (JHWH, Jehova) och inte alls blandade sig med omgivande grupper som var hedniska polyteister och dyrkade en mängd olika gudar och gudinnor. Från denna monoteistiska religion uppkom sedan kristendomen och islam genom uppenbarelser från Jesus respektive Mohammed. Modern religionsvetenskap har, utifrån lärda studier av de hebreiska orden i Tank/GT och moderna arkeologiska upptäckter om religionerna i Kanaan, en något mer nyanserad bild. Man menar enligt Wikipedia att Jahve först sågs som den enda gud som skulle dyrkas bland israeliterna men att man även erkände att det fanns andra lägre gudar och att synen på Jahve som världens enda gud utvecklades först på 500-talet fvt i början av den babyloniska fångenskapen bland präster och skrivare som samlats runt det kungliga hovet i exilen.[1]

Religionen i det forntida Israel kallas av religionsvetare jahvism och den skall enligt Wikipedia ha varit polyteistisk. Jahve var kung i israeliternas panteon och hans hustru var gudinnan Ashera. Under dem fanns enligt denna teori en lägre nivå av gudar som Baal, Shamash, Yarikh, Mot och Astarte som hade sina egna präster och profeter och räknade in kungligheter bland sina troende. På en tredje och fjärde nivå fanns mindre betydande gudomar som var de högre gudarnas budbärare och med tiden blev änglar i judendom, kristendom och islam. Det här är ju ganska uppseendeväckande, det motsäger ju både judendomens, kristendomens och islams lära om ett utvalt folk som hade dyrkat en enda gud från Noas tid och framåt och att det är denna gud som upprättade ett första förbund med dem vilket beskrivs i Tanak/GT, sedan genom Jesus uppenbarade ett nytt förbund beskrivet i Nya Testamentet och slutligen fullbordade alla uppenbarelser genom att Muhammed uppenbarade Koranen. Men beviset för jahveismen skall dels finnas i Bibeln där israeliterna ofta avföll till dyrkan av andra gudar, Baals-gudarna och Ashera, och dels i arkeologiska upptäckter.

Enligt teorin om jahveismen var inte templet i Jerusalem det centrala eller enda templet där Jahve dyrkades, i motsats till uppgifterna i Tanak/GT. Men samtidigt sägs det på Wikipediasidan om jahveismen att kungen i Jerusalem var Jahves vicekung på jorden och ledde den årliga ceremonin när Jahve sattes på tronen i det heliga templet i Jerusalem. Jahve var enligt teorin om jahveismen dock inte Israels ursprungliga gud eftersom inga av de tidiga patriarkerna, kungarna, domarna eller stammarna hade namn där namnet Jahve ingick. Israels första gud var i stället den kananeiska guden El som ingår i namnet Israel. Guden Jahve finns enligt Wikipedia inte belagd förrän i texten på Mesha-stelen som restes på 800-talet fvt (s 388). Enligt teorin om den jahvistiska religionen kom sedan det israelitiska folket att under en era av religiös synkretism se den kananeiska guden El som samma gud som Jahve. Detta innebar slutet på jahveismen och början på judaismen.[2]

Den här teorin är en mycket märklig blandning av myterna i Bibeln om ett forntida rike som kallades Israel och en kungamakt med säte i Jerusalem och riter från andra kända religioner som ger underlag till en ny myt där Jahve skall ha satts på tronen i ett ”heligt tempel i Jerusalem” vid en årlig ceremoni som övervakades av kungen. Detta blandas sedan med arkeologiska fynd från Levanten där Jahve sammanbinds med Ashera och religiösa uppfattningar om en hierarki av gudar som verkar ha hämtats från texter från före 1100 fvt som har hittats i Ugarit. Detta ger inte större klarhet utan ökar i stället förvirringen om de monoteistiska religionernas sanna ursprung genom

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Monotheism
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Yahwism

att presentera Tanak/GT som historiska fakta, bara tolkade på ett något annorlunda sätt än vad de etablerade religionerna gör. Idéerna i Tanak/GT i Bibeln ligger som ett filter över allt som förs fram om det forntida Kanaan, inte bara i form av kartor som utformas efter myterna i Bibeln (s 369) utan också över alla historiska beskrivningar av vad det var för människor som bodde där (israeliterna) och vilka gudar de trodde på (El som slogs samman med Jahve under en synkretistisk era och sattes på tronen i det heliga templet vid en årlig religiös festival).

Dagens religionsvetare menar alltså att israeliterna inte var monoteister från början utan att tron på Jahve som den enda guden i världen hade utvecklats under den babyloniska fångenskapen på 500-talet fvt. Jag ser inte Bibeln som en historisk sanning och jag menar att myten om den babyloniska fångenskapen är ett rent påhitt som gjordes när man skapade grundhistorien i Tanak/GT i Alexandria runt 160 fvt. Det är också tydligt att man reda från början avsåg att skapa en ny avskild, monoteistisk religion, det första budet var att det nya folket inte fick dyrka några andra gudar än guden i Jerusalem. *Detta är vad Gud sade: Jag är Herren, din Gud, som förde dig ut ur Egypten, ut ur slavlägret. Du skall inte ha andra gudar vid sidan av mig. (2 Mos 20:1-3)*

Tanak/GT i Bibeln är inte, som det påstås inom den jahvistiska teorin, resultatet av en historisk religiös utveckling hos ett visst folk, israeliterna i Kanaan, som skapade en synkretistisk sammansättning av gudarna El och Jahve och sedan valde att enbart dyrka Jahve som sin nationella gud och genom detta tog våldsamt avstånd från alla de andra gudarna och gudinnorna i området. Tanak/GT är en helt akademisk produkt som av politiska skäl skapades av de lärde i Alexandria omkring 160 fvt och som kompletterades med profetböckerna av Simon Mackabeus omkring 140 fvt. Denna akademiska produkt utformades främst med stöd av Berossos historia om Mesopotamien men också Manethos egyptiska historia och den hellenistiska kulturen i Alexandria med orficism och Pythagoras filosofi samt Sanchuniathons historia om Fenicien.

De forntida kulturerna var i hög grad densamma som deras religioner, vilket är mycket tydligt i samband med till exempel den sumeriska kulturen där skrivkonst, matematik och astronomi växte fram i templen, främst i Inannas tempel i Uruk. Det fanns en verklig semitisk kultur i Kanaan under brons- och järnåldern, som var nära knuten till gudavärlden, och som påverkades av och påverkade både den östsemitiska kulturen, den östanatoliska kulturen och den egyptiska kulturen. Den sumeriska kulturen hade i sin tur i hög grad påverkat hela Främre Orienten ända från Ubaid- och Uruk-perioden och fortsatt att göra det i hög grad genom den akkadiska kulturen. Bakom allt fanns som jag ser det den gamla jägar-samlar-kulturen med den stora modergudinnan och de astrala himmelsgudarna som avbildades i den första ”zodiaken” i Göbekli Tepe i form av Oxen, Vattumannen, Hydra och så vidare. Jag tror personligen att vi måste förstå både denna övergripande utveckling och vad det egentligen var för verklighet som låg bakom historierna i Tanak/GT i Bibeln för att vi skall kunna ta ställning till alla fundamentalistiska budskap och gudomliga anspråk som sprids i den monoteistiske gudens namn i vår tid.

GUD (EL), HERREN GUD (YHWH), GUD DEN VÄLDIGE (EL SHADDAI) FRÅN MOAB SOM UPPRÄTTADE FÖRBUNDET MED ABRAHAM, ISAK OCH JAKOB ETC.

De religioner som fanns i Levanten i forntiden klassificeras som syrisk-fenicisk mytologi, alternativt kallat västsemitisk mytologi eller kananeisk mytologi. Denna mytologi fanns enligt svenska Wikipedia utbredd i det västsemitiska språkområdet i Syrien, Fenicien, Kanaan, Ammon, Moab och Idumeen (Edom). På den engelska Wikipediasidan om den kananeiska religionen räknas en mängd kananeiska gudar och gudinnor upp som El, Baal Hadad, Ashera och så vidare. Däremot saknas Jahve som en egen gud i uppräkningen, han nämns i stället i samband med gudinnan Ashera som hennes partner i den israelitiska religionen.[1]

Grundtanken i de monoteistiska religionerna judendom, kristendom och islam, alltså de s.k. abrahamitiska religionerna vars profeter alla härstammade från patriarken Abraham, är att det bara finns en enda gud och att denna enda gud är den gud som uppenbarade sin vilja genom profeterna i

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Canaanite_religion

Tanak/Gamla Testamentet, för kristna genom Jesus i NT i den kristna Bibeln och för muslimerna genom Muhammed i Koranen. Ordet monoteism kommer från de grekiska orden ”monos” och ”theos”, alltså att man tror på en enda gud. Denna enda gud är i de monoteistiska religionerna guden i Tanak/GT som skapade världen och människorna och särskilt valde ut ett visst folk, israeliterna, som sitt eget folk som skulle utrota många folk i Kanaan, bli enväldiga härskare över detta landområde för evig tid och bli ett stort folk, lika många som himlens stjärnor och sprida sig över världen. Denna gud gav dem också Mose lag som de måste rätta sig efter om de och deras rike inte skulle drabbas av alla tänkbara olyckor och lidanden. Men om man går till texten i Tanak/GT omnämns denna enda gud med många olika namn och i Bibel 2000 finns en uppräkning på mer än 200 olika namn och titlar på gud, och då är inte ens benämningarna Gud, Herren, Herren Gud, Jesus, Jesus Kristus och Kristus Jesus med i uppräkningen. Listan i Bibel 2000 omfattar naturligtvis även namn på gud i Nya Testamentet och eftersom kristendomen ser treenigheten i form av Gud, Jesus och Anden som en och samma Gud finns också benämningar som till exempel Guds son och Kristi ande med i den långa listan över Guds namn.

Men alla dessa olika namn avser förstås enligt de monoteistiska religionerna en och samma gud, detta kan upplevas särskilt självklart i de kristna översättningarna av Tanak/GT där man inte längre har en koppling till den feniciska/kananeiska kulturen och det skriftspråk som den hebreiska versionen av Tanak/GT skrevs på. Men när man upptäckte och lyckades dechiffrera texterna från Ugarit såg man oväntade likheter mellan dem och Tanak/GT. Den högste guden i Ugarit och i resten av Kanaan var El. Gudarna som var hans söner och döttrar kallades Elohim, bland dem fanns Els söner Baal och Yam och dottern Anat. I Tanak/GT i Bibeln används El som benämning på Gud. Ordet Elohim, som alltså var Els barn bland de kananeiska gudarna, översätts i vissa fall till änglar eller domare i Tanak/GT. I Bibel 2000 blir ordet Elohim (alltså gudarna) ofta Herren eller Gud. Till exempel i 1 Mos 35:6-7 var det i den hebreiska Bibeln Elohim (gudarna) i plural som hade uppenbarat sig för Jakob medan det i andra språkliga versioner, som i Bibel 2000, är Gud som hade uppenbarat sig.[1] Översättningarna av Tanak/GT till andra språk gjordes av kristna som inte ville veta av några gudar i plural i Bibeln och även Tanak/GT i Septuaginta, den första grekiska versionen av Tanak som skapades innan kristendomen hade uppstått, uppdateras av senare kristna så att den stämde bättre överens med deras uppfattningar. Ordet El förekommer förutom som ordet för ”gud” också i en mängd sammansättningar i Bibeln som anger Guds titlar som:[2]

- El Eljon - Gud den högste
- El Roi - Seendets Gud
- El Olam - Evighetens Gud
- El Elohe Jisrael - Gud, Israels Gud, (El, Israels gud).
- El Betel - Betels Gud
- El Shaddai - Gud den Väldige.

Den kananeiska guden El var alltså Israels gud, guden i Tanak/GT, och detta sägs också rent ut i Första Mosebok: *Och där reste han ett altare, som han gav namnet ”El är Israels Gud” (1 Mos 33:20).* Det är väl härifrån som förespråkarna för jahveismen har fått idén att israeliterna först dyrkade El. Vilket hade varit logiskt om det någonsin hade funnits ett sådant folk och om Tanak/GT i Bibeln hade varit en historisk redogörelse för detta folks öden och äventyr.

I Första Mosebok i Bibeln finns det två skapelseberättelser: Först skapar Gud himmel och jord genom att göra ett valv och skilja vattnet ovan valvet och vattnet under valvet åt och han kallade själva valvet för himmel och vattnet nedanför samlade han till hav så att torr mark blev synlig. Gud satte sedan ljus (stjärnor och andra himlakroppar) på himlavalvet och lät dem utmärka högtider, månader och år. Han slutförde skapelsen på sex dagar och vilade på den sjunde. Sedan kommer en ny skapelseberättelse där Herren Gud skapade människorna av lera och blåste in liv i dem genom

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Elohim
[2] https://sv.wikipedia.org/wiki/El_(mytologi)

deras näsborrar. Han satte människorna i Edens lustgård men de bröt på anstiftan av ormen och kvinnan Eva mot Herren Guds lagar och blev därför utdrivna därifrån. Dessa två skapelseberättelser måste ha kommit från Berossos Mesopotamiska historia. Den första skapelseberättelsen har uppenbarligen haft sitt ursprung i den babyloniska skapelseberättelsen i Enuma Elish som omfattade sju skrivtavlor motsvarade skapelsens sju dagar i Bibeln. I Enuma Elish delade Marduk Tiamats kropp i två delar och satte upp den ena halva som himmel och den andra som jord samt satte ljus på himlen för att utmärka dagar, månader och år, befallde att människorna skulle skapas av Qingus blod etcetera (s 333). Den andra skapelseberättelsen kommer från de sumeriska skapelseberättelserna där gudinnan Ninhursaga skapade olika slags växter och slutligen olika gudinnor från guden Enkis kropp, bland annat från hans revben. Enki var olydig och drevs ut från paradiset av Ninhursaga. I Tanak/GT är det i stället Herren Gud som skapar Eva av Adams revben, Eva som lurar Adam till olydnad och Adam och Eva som drivs ut från paradiset. På grund av Evas synd drabbas sedan hela mänskligheten för evigt av arvsynden. Herren Guds skapelse av människorna från lera som han blåste in livgivande andedräkt i Tanak/GT utfördes i den sumeriska ursprungsberättelsen av modergudinnan Ninhursaga (Ninmah) och gudinnan Nammu (s 229).

Eftersom den första skapelseberättelsen i Bibeln härstammade från Enuma Elish kan man dra slutsatsen att Gud, skaparen i denna berättelse som kallas El i den hebreiska versionen, var babyloniernas skapar- och statsgud Marduk. Det är också helt logiskt av andra skäl, Marduk var amoriternas gud Martu/Amurru som var en storm- och åskgud. Martus/Amurrus hustru var Ashera/Ašratum som också var den västsemitiska guden Els hustru. Il var tydligen amoriternas variant av El och Il var i vissa fall en titel som betydde ”gud” som i senare amoritiska inskriptioner från det nyhettitiska kungariket Sam'al från slutet av 900-talet fvt där man hade ”Il” som titel i uttryck som ”Il abrat” (folkets gud) och ”Il abīni” (vår Faders gud) (s 331).

Tydligen var El, Il och amoriternas Martu/Amurru/Marduk samma gud och Marduk är också den som kallas El, ”Gud”, i den första skapelseberättelsen i Bibeln. ”Herren Gud” som skapar Eva från revbenet och utvisar Adam och Eva från paradiset i den andra skapelseberättelsen i Bibeln var i den sumeriska ursprungsversionen gudinnan Ninhursaga. I den berättelsen var den olydiga guden Enki, som kallas ”Adam” i Bibeln, och gudinnan Ninti, som skapades eller uppstod ur Enkis revben, kallas ”Eva” i Bibeln. Men uppenbarligen var det inte Ninhursaga som avsågs med ”Herren Gud” i den andra skapelseberättelsen i Bibeln, man stal bara berättelsen om hur hon skapade människorna och använde den i berättelsen i Tanak/GT.

Däremot fick man med sig vissa fenicisk-kananeiska uttryck när man översatte historien om israeliterna till hebreiska, som till exempel att ordet för ”gud” var ”El” som var den högsta guden i Kanaan och man återanvände också vissa titlar för den El som El Eljon, Gud den Högste. Andra benämningar på kananeiska gudar, som El Shaddai, som översätts till Gud den Väldige, kom med när man tog över berättelser som den om profeten Balaam (Bileam), Beors son som ursprungligen berättades på väggarna i templet i Moab som var tillägnat El Shaddai och gudinnorna Shagar och Ishtar (Athtart) (s 393). I Bibel 2000 översätts ordet El Shaddai med ”Gud den Väldige” i samband med Balaams (Bileams) visioner i Fjärde Mosebok 24. Och i Andra Mosebok 6:2-4 var det El Shaddai, ”Gud den Väldige”, som upprättade förbundet med Abraham, Isak och Jakob och lovade dem landet Kanaan.

YHWH, JEHOVA, JAHVE

När de lärde i Alexandria satte samman myterna i den nya historia som skapades för de nya mackabeiska härskarna i Jerusalem hämtades underlag från många olika håll och därför var den ”enda” guden i Tanak/GT ursprungligen en mängd olika gudar från vitt skilda källor. Bland annat var han i verkligheten Ninhursaga och Enki i den ena skapelseberättelsen i Bibeln som härstammade från Sumer och Marduk i den andra från Babylonien. Den gud som gav Mose lagarna på berget var för det första Apollon som på ett berg skall ha gett Orfeus de principer som man skulle leva efter inom orficismen och som låg till grund för de tio buden, för det andra var han Shamash som gav Hammurabi de lagar som delvis kopierades in i Tanak/GT och för det tredje var han

Ahura Mazda som hade gett perserna renhetslagarna i Avesta som också delvis kopierades in i Tanak/GT. Han var också bland annat den kananeiske guden El vars namn översätts med ”Gud” i Tanak/GT i Bibeln och El Shaddai, ”Gud den Väldige” från berättelsen om profeten Balaam (Bileam), Beors i Moab. Dessutom införde Simon Mackabeus den frygiske guden Sabazios i Tanak/GT där han kallas Herren Sebaot.

Men i den hebreiska versionen av Tanak/GT används främst beteckningen YHWH. Orsaken till att ordet skrevs YHWH var att feniciska och hebreiska saknade vokaler och man vet inte längre hur ordet ursprungligen uttalades. Enligt Wikipedia är det ordet YHWH (Jahve) i den hebreiska versionen som är översatt till ”Herren” i svenska översättningar av Tanak/GT i Bibeln. ”Herren” var också en beteckning som enligt Wikipedia bland annat användes om eller var namnet på andra gudar som Baal, Hadad, Bel, Marduk, Enki och Enlil. Även den fornnordiske guden Frejs namn skall ha betytt ”Herren”.

Enligt Wikipedia skall YHWH vara guds egennamn medan ord som ”Gud”, ”Herren” och ”Adonai” bara är olika titlar. Detta är uppenbarligen en efterhandskonstruktion, Gud var guden med namnet El och Herren är tydligen i allmänhet en översättning av YHWH. I den svenska översättningen i Bibel 2000 används ordet YHWH, som tolkas som Jahve eller Jehova i andra översättningar, inte alls utan översätts konsekvent med ”Herren”. William Tyndale gjorde 1530 den första översättningen av Tanak/GT till engelska. Han utgick direkt från de hebreiska och gammalgrekiska texterna och använde namnet "Iehouah" (Jahve) på sju ställen i Tanak/GT, alltså inte alls på alla ställen där det står YHWH i den hebreiska versionen. Tyndale fängslades och ströps bunden till en påle varefter hans kropp brändes på bål som straff för sitt översättningsarbete och sin kritik av Henrik VIII:s skilsmässa. Tyndales översättning kom dock att påverka senare engelska översättningar av Bibeln.

KUNTILLET AJRUD CA 800 FVT) - YW/YAW (JAHVE) AV SAMARIA OCH HANS ASHERA, YAW (JAHVE) AV TEMAN OCH HANS ASHERA, EL OCH BAAL

Tydligen var YHWH (Jahve) gudens namn i den första hebreiska versionen av Tanak/GT men vem var egentligen YHWH? Det tidigaste omnämnandet av guden Jahve finns enligt Wikipedia på Mesha-stelen där kung Mesha i Moab erövrade berget Nebo från Jezreel (”Israel”) och tog Jahves tempelkärl därifrån. Jahve och guden på Nebo verkar enligt den redogörelsen ha varit samma gud (s 388). Eftersom Mesha-stelen och historien om profeten Balaam, Beors son uppenbarligen inspirerade de lärde i Alexandria som satte ihop historien i Tanak/GT, och eftersom de skapade ”Israel” utifrån ”Jezreel”, kan möjligtvis synen på YHWH (Jahve) som ”Israels” gud ha hämtats från den berättelsen.

En par andra referenser till YHWH/Jahve från ungefär samma tid som Mesha-stelen har hittats vid utgrävningar i Kuntillet Ajrud i norra Sinai. Platsen var en viktig anhalt på den gamla handelsvägen från städerna vid Medelhavets kust i Levanten ner till Akabaviken i Röda havet. Kuntillet Ajrud var enligt dateringar med hjälp av C^{14} bebodd cirka 830–750 fvt. Arkeologer från universitet i Tel Aviv hittade vid utgrävningar år 1975 målningar och inskriptioner på väggarna i en huvudbyggnad samt på två stora vattenkärl. Utgrävningsrapporten publicerades 2012 och enligt den är bilderna på målningarna helt och hållet syrisk-feniciska och har ingen koppling till egyptisk konst. Inskriptionerna är i många fall av religiös karaktär och åkallar enligt Wikipedia Jahve, El och Baal. Två inskriptioner innehåller fraserna ”Jahve av Samaria och hans Ashera” och ”Jahve av Teman och hans Ashera”. På den engelska wikipediasidan om inskrifterna från Kuntillet Ajrud spekuleras det om att ”Ashera” kan ha varit ett kultobjekt, kanske ett stiliserat träd, och det sägs att kopplingen mellan detta ”objekt” (Ashera) och Jahve och Els hustru Ashera är oklar.[1]

Liksom för Dödahavsrullarna, som kontrollerades av den katolska kyrkan och vars tolkningar tog oerhört lång tid att offentliggöra, tog det mycket lång tid att publicera fynden från Kuntillet Ajrud.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kuntillet_Ajrud, https://en.wikipedia.org/wiki/Kuntillet_Ajrud_inscriptions

Utgrävningarna gjordes alltså 1975/76 och utgrävningsrapporten kom inte förrän 36 år senare. Den franske katolske prästen Émile Puech, som bland annat varit delaktig i översättningen av delar av Dödahavsrullarna, publicerade sedan år 2014 en rapport i Revue Biblique om inskrifterna från Kuntillet Ajrud.[1] Revue Biblique ges ut av École Biblique i Jerusalem som är en fransk akademisk institution som drivs av Dominikanerorden. I artikeln framgår det att det gudanamn som Puech översätter till Yahvé (Jahve) i själva verket skrevs som ”yw” och tolkas som ”yaw” i teoforiska namn (personnamn innehållande gudars namn). Bland inskrifterna från Kuntillet Ajrud finns en meddelande till kungen Ashiyaw i Samaria att han skall säga åt Yahéliyaw och Yawa´sah (sannolikt präster i Yaws tempel), att den som skrev meddelandet vill ha en välsignelse av YW/Yaw (Jahve) i Samaria och hans Ashera. Ett liknande meddelande med begäran om välsignelse från YW/Yaw (Jahve) i Teman i Edom och hans Ashera finns också bland fynden från Kuntillet Ajrud. Den katolske prästen Puech översätter ordet ”Ashera” till ”hans tempel”. Man skulle alltså skriva till Samaria respektive Teman och begära en välsignelse från ”Jahve och hans tempel”. Alternativt skulle ordet ”Ashera” enligt Puech kunna syfta på något kultföremål kopplat till Jahve. Hur som helst slår Puech i sin rapport utan tvekan fast att ordet ”Ashera” helt säkert inte kan syfta på någon gudom vid sidan om Jahve.

I den kristna världsbilden hade Jahve, guden i Tanak/GT i Bibeln, naturligtvis ingen koppling till gudinnan Ashera. Det sägs ju tydligt i det första budet att ”du skall inga andra gudar hava jämte mig” och Ashera fördöms och demoniseras genomgående i Tanak/GT. Men i den verkliga historien var ”Jahve” ingen monoteistisk gud, vid sidan av honom fanns uppenbarligen enligt inskriptioner från Kuntillet Ajrud inte bara Ashera utan också El och Baal. Jag ser det som mycket troligt ”Ashera” inte alls betydde ”tempel” som Puech påstår, utan att ”Jahve och hans Ashera” har samma betydelse som till exempel ”El och Athirat/Ashera” i Levanten eller ”Enlil och Ninlil i Mesopotamien, alltså som en benämning på ett gudapar bestående av en gud och en gudinna. Att en gud och en gudinna bildade ett gudomligt par var den normala ordningen i hela Främre Orienten, det är bara i Bibeln som man hittar fördömanden av den stora gudinnan, himladrottningen Ashera som var Els partner och mor till alla gudar i Levanten. Jag gissar att det var denna tydligt uttryckta förbindelse mellan Yaw, Bibelns gud Jahve, och Ashera i texterna från Kuntillet Ajrud som gjorde att det tog katolska kyrkan mer än 35 år att publicera dem.

Namnet ”Jahve” verkar i Kuntillet Ajrud skrivas som ”yw” i en grundform och som ”ywh” när det står efter ett verb om jag förstår den franska artikeln av Émile Puech rätt. Namnet ”yw” i formen ”yaw” fanns alltså både i kungens namn i Samaria (Ashiyaw) och i de prästers namn (Yahéliyaw och Yawa´sah) från vilka kungen skall utverka välsignelsen från ”Jahve och hans Ashera”. ”YW” eller ”Yaw” var alltså guden i Samaria som kallas YHWH i Tanak/GT och Jahve eller Herren i olika översättningar. Även i Tanak/GT finns flera liknande teoforiska namn med ”yahu” som till exempel ʾĒlīyyāhū (Elia på svenska) och Ḥīzəqīyyahū (Hesekiel på svenska) eller med ”yah” (yaw) som Jedidiah (kung Salomo) och Salomos son Adonijah (Adonia på svenska). Uppenbarligen var ”Yaw”, att döma av kungens och prästernas namn i inskriptionerna från Kuntillet Ajrud, huvudguden i Samaria omkring 800 fvt och hans partner där, liksom på andra ställen som i Teman i Edom, var gudinnan Ashera.

Det är tydligt för mig att Ashera i texterna från Kuntillet Ajrud inte alls var något ”kultobjekt” eller ”tempel” utan att hon verkligen var den andra halvan av det gudomliga paret, fadern-modern El-Ashera och att hon kopplades samman med YW/Yaw i Samaria och i Teman som låg i Edom. Ashera var även hustru till den amoritiske guden Martu/Amurru redan omkring 2000 fvt och hon var uppenbarligen en mycket gammal semitisk gudinna (s 331). Det var inte underligt att El, Jahve/YHWH, Baal Hadad och andra gudar förbands med denna gamla livgivande gudinna. Målningarna och inskrifterna i Kuntillet Ajrud förbinds genom omnämnandet av Jahve med det mytiska ”Israel” men de var tydligen helt syrisk-feniciska och ett vittnesbörd om en vitt spridd dyrkan

[1] Puech, E., Les inscriptions hébraïques de Kuntillet 'Ajrud (Sinaï), Revue Biblique 2014.

av YW/Yaw (Jahve) och Ashera omkring 800 fvt. Från Mesha-stelen vet vi att YW/Yaw också dyrkades på berget Nebo i Moab under samma tidsperiod (s 388).

Bland det som i Tanak/GT i Bibeln inte alls stämmer med verkligheten är att El/YHWH/Jahve upphöjs till den enda tillåtna guden medan hans hustru, gudinnan Ashera, fördöms på alla sätt och de rättrogna uppmanas att slå sönder hennes helgedomar och förstöra hennes heliga träd. Detta är en del av ett genomgående mönster i Tanak/GT där kvinnor och den kvinnliga aspekten i form av gudinnan sägs vara roten till allt ont. Men en del av förklaringen till propagandan mot Ashera är sannolikt också att man syftade till att centralisera religionen i mackabéernas nya rike till Jerusalem, dit skulle det nya folket föra mängder av offer som skulle finansiera mackabéernas krig för att utöka sitt rike och på så sätt stänga vägen för nya anfall mot Egypten från det seleukidiska riket.

Guden YHWH/Jahve i Tanak/GT var alltså inte någon exklusivt ”hebreisk” eller ”israelitisk” gud som det framställs i Bibeln, utan en vitt spridd kananeisk gud som runt 800 fvt skrevs som ”YW” eller ”YWH” i Samaria och Teman och som var gudinnan Asheras make.

ELEFANTINE-PAPYRIERNA (400-TALET FVT) – YHW/YAHU (JAHVE), ANAT-YAHU, BETEL OCH ASHAM BETHEL

Andra, senare, hänvisningar till guden YHWH (Jahve) har hittats på Elefantine, en ö i Nilen, bland dokument och brev skrivna på papyrus på det arameiska språket. Gudens namn skrevs enligt Wikipedia som YHW i texterna från Elefantine. Ön var i forntiden gräns mellan Egypten och Etiopien (Nubien). Dokumenten vittnar enligt Wikipedia om närvaron av en grupp judiska som man tror legosoldater och deras familjer under de persiska akemenidiska härskarnas tid (495–399 fvt). Dessa judar hade ett eget tempel, Jahves hus, där man har hittat bevis för polyteistiska trosföreställningar. De dyrkade förutom YHW/Yahu (Jahve) och gudaparet Anat-Yahu också andra gudar som Betel och Asham Bethel. Nära det judiska templet på Elefantine fanns också ett tempel tillägnat den gamla egyptiska skaparguden Khnum, hans hustru Satis och deras dotter Anuket (Nilen). Jahves tempel på Elefantine förstördes 410 fvt, enligt Wikipedia på anstiftan av Khnums präster. I ett brev från 407 fvt från judarna på Elefantine till Bagoas, den persiske guvernören i Judéen, bad man om hjälp med att återuppbygga templet igen. Man bad också om hjälp från Sanballat I av Samaria och Johanan ben Eliashib, båda dessa nämns i Nehemjas bok 2:19 (horoniten Sanvallat) och 12:23 (Jochanans, Eljashivs sons tid). Vid mitten av 300-talet fvt hade det judiska templet på Elefantine slutat användas.

Eldefantine-papyrierna är äldre än alla kända manuskript från den hebreiska bibeln (Tanak/GT) och är därför av stort intresse för religionsforskarna som en källa för hur den judiska religionens tillämpades på 400-talet fvt. Enligt Wikipedia ger dessa dokument klara bevis för en polyteistisk judisk grupp på Elefantine som inte verkar ha haft någon kännedom om Tanak (Gamla Testamentet i den kristna Bibeln) eller av de historier som berättas där.[1] I en bok från 2005 skrev Arthur Cowley att:

> *Enligt vad vi så här långt har läst i dessa texter (Elefantine-papyrierna) skulle Moses lika gärna aldrig ha kunnat existera, det skulle aldrig ha kunnat finnas någon fångenskap i Egypten, inget uttåg därifrån, inget förenat kungadöme, inga profeter. Där nämns inga olika stammar och inget krav på att ärva landet Juda. Bland de många namnen på kolonister (på Elefantine) förekommer aldrig Abraham, Jakob, Josef, Moses, Samuel eller David som blev så vanliga i senare tider. Inte heller förekommer något annat namn från (judarnas) gamla historia i Moseböckerna eller andra tidiga böcker i Tanak/GT. Detta är nästan ofattbart, men det är sant.[2](Cowley, 2005).*

Enligt Wikipedia är det också ett viktigt faktum att det lilla judiska templet på Elefantine innehöll altare för rökelseoffer och djuroffer så sent som 411 fvt. Detta skulle ha varit en överträdelse av lagen i Femte Mosebok som säger att inga judiska tempel fick byggas utanför Jerusalem. Fynden visar också att judarna på Elefantine skickade brev till översteprästen i Jerusalem för att få hans hjälp att bygga om templet på ön, vilket verkar visa att inte heller prästerna i Jerusalem upprätthöll

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Elephantine_papyri_and_ostraca
[2] Cowley, Arthur (2005). Aramaic Papyri of the Fifth Century B.C.

lagen i Femte Mosebok vid den tiden. Det finns inget som visar att templet i Elefantine skulle ha setts som heretiskt och de skulle med all säkerhet inte ha sökt stöd hos översteprästen i Jerusalem om de själva hade känt något tvivel om detta. Tvärt om ger de intrycket av att ha varit stolta över att ha haft ett eget tempel och ha sett sig som fromma dyrkare av guden Yahu (Jahve).

Detta motsäger enligt Wikipedia som det verkar den allmänt accepterade modellen för den judiska religionens utveckling och dateringen av den hebreiska bibeln som säger att monoteismen och Moseböckerna skulle ha varit väletablerade på 400-talet fvt när Elefantine-papyrierna skrevs. De flesta forskare förklarar denna motsägelse med att församlingen på Elefantine var en isolerad grupp som tillämpade en rest av judiska religiösa seder från tidigare århundraden eller med att Moseböckerna bara just hade förts ut till allmänheten (i Jerusalem) vid den tid när texterna skrevs. En minoritet av minimalistiska vetenskapsmän från Köpenhamnsskolan har dock fört fram teorin att Elefantine-papyrierna skulle bevisa att monoteismen och Moseböckerna inte fanns inom den judiska kulturen före 400 fvt och att de därför sannolikt bör ha skrivits under den hellenistiska perioden på 300- eller 200-talen fvt.

Om man skulle tro på kronologin i den bibliska historien hade judarna, ledda av kungasonen Serubbabel, återvänt från fångenskapen i Babylonien omkring 537 fvt och på uppmaning av först perserkungen Kyros den store och senare kung Dareios hade de byggt upp det andra templet i Jerusalem som skall ha stått färdigt år 515 fvt. I invigningen av templet deltog enligt Esras bok i Tank/GT de israeliter som hade återvänt hem från fångenskapen liksom andra som tillsammans med dem ville dyrka Herren, Israels Gud, och därför hade avskilt sig från folken i landet och deras orenhet. Därefter återvände Esra, som var en ättling i rakt nedstigande led till översteprästen Aron, och han återinförde enligt perserkungen Artaxerxes befallning Esras egen Guds lag och perserkungen befallde att allt folk väster om Eufrat skulle dömas enligt denna Guds och kungens lag. Var och en som inte levde efter Mose lag skulle dömas till dödsstraff, prygel, böter eller fängelse. Esra fick också enligt Bibeln veta att Israels folk inte hade avskilt sig från de andra folken i landet utan hade tagit efter deras seder och tagit sig hustrur från andra folk så att ”det heliga släktet hade blandats med folken i landet”. Esra förstod att denna trolöshet mot deras egen gud hade väckt gudens glödande vrede och att det var orsaken till att israeliterna hade fördrivits från sitt land och Jerusalem hade förstörts. Han beordrade därför att man skulle göra en noggrann undersökning av vilka män som hade gift sig med främmande kvinnor. När listan på blandäktenskap var klar lät han sedan upplösa alla blandäktenskap och männen fick sända bort sina kvinnor och barnen som de hade fött.

Med tanke på att den enda rätta religionen enligt Tanak/GT hade återinförts i Jerusalem redan 515 fvt är det förstås anmärkningsvärt att man inte kände till varken profeterna, Mose eller hans lagar i Elefantine omkring 400 fvt, alltså omkring hundra år senare. Det är också intressant att man inte heller kände till förbudet mot att gifta sig utanför den egna gruppen. Bland papyrierna från Elefantine finns beskrivningar av ett giftermålskontrakt mellan juden Ananiah som tjänstgjorde i templet och den egyptiska slavinnan Tamut. Ananiah såg till att deras son, som redan var född, blev fri men alla kommande barn skulle bli slavar och egendom till Tamuts ägare.

Cowley skrev alltså att Elefantine-papyrierna ger bevis för att judarna på Elefantine var en polyteistisk grupp som aldrig verkade ha hört talas om Moseböckerna eller historierna i de andra böckerna i Tanak/GT och som inte lydde lagarna i Femte Mosebok, men samtidigt tillhörde de samma religion som översteprästen i Jerusalem och dyrkade guden YHW/Yahu. Detta är enligt honom nästan ofattbart, men det är sant. Som jag ser det är det dock inte alls ofattbart, historien i Tanak/GT var verkligen inte uppfunnen på 400-talet fvt, judarna hade verkligen varken hört talas om Mose och hans lagar, patriarkerna eller resten av historien i Tanak/GT vid den tiden. Tanak/GT skapades långt senare, omkring 160 fvt i samband med mackabéernas uppror mot seleukiderna för att stödja deras försök att ta makten i Jerusalem. Men omkring 400 fvt dyrkade judarna i Jerusalem att döma av Elefantine-papyrierna bland annat gudaparet Anat-Yahu, Bethel (guden i Bethel) och gudaparet Anat-Bethel.

BETEL OCH ANAT-BETEL, ASHAM-BETHEL OCH ANAT-YAU

Kopplingen mellan guden YHW/Yahu som dyrkades i Jerusalem och gudinnan Anat i Elefantine-papyrierna i form av Anat-Yahu leder tankarna till att de kan ha varit en variant av Baal Hadad och hans allierade gudinnan Anat i striden mot Yam som beskrevs i Baal-cykeln från Ugarit redan före 1200 fvt (s 343). Gudinnan Anat kunde tydligen kopplas samman med både Yau (Jahve) och Betel i södra Levanten omkring 400 fvt. Betel var en syrisk-fenicisk gud som bland annat finns belagd i ett fördrag från 677 fvt mellan den assyriske kungen Esarhaddon (r. 681-669 fvt) och kungen i Tyros. I avtalet finns en förbannelse över kungen av Tyros, om han bryter avtalet ”må Bethel och Anat-Bethel ge dig till ett människoätande lejon”. Betel, Beth-El, betyder Els hus. Namnet Betel börjar enligt Wikipedia uppträda i personnamn från 600-talet fvt men guden var alltså väletablerad redan när avtalet mellan Assyrien och Tyros skrevs 677 fvt.[1]

Enligt den feniciske författare Sanchuniathon, som via Philo från Byblos citerades av den kristne författaren Eusebius, var Betel (Baitylos) bror till bland annat El, Ashera, Astarte, Baaltis och Dagon. Sanchuniathon skall ha kopplat guden Betel (Baitylos) till dyrkan av heliga stenar (baetyler). Detta bruk var vitt spritt i Levanten, i allmänhet verkar stenarna ha varit naturstenar till skillnad från gudabilder skapade av människor och ibland var stenarna meteoriter som alltså hade ramlat ner från himlen där gudarna levde. Kaba i Mecka skall enligt uppgifter på Wikipedia fortfarande innehålla en sådan svart sten och Kaba kallas också ”Bayt Allah” (Allahs baetyl).

Det grekiska ordet ”baetylus” härstammade från det semitiska ordet ”bethel” som alltså betyder Els (guds) hus. Det fanns en ort med namnet Bethel, dagens Beitin, som låg cirka 2 mil norr om Jerusalem och referenserna till Bethel och Asham-Bethel i Elefantine-papyrierna från omkring 400 fvt bör som jag ser det ha syftat på gudar i templet där. Bethel nämns också i Hermopolis-papyrierna som skrevs av araméer i Egypten och där finns enligt Wikipedia namn på ”gudar” som Eshembethel (Bethels namn) och Herembethel (Bethels tempel). Ordet ”herem” i det senare namnet kan jämföras med arabiskans ”haram” som alltså tydligen avsåg (”hedniska”) tempel men numera i allmänhet betecknar sådant som är ”haram”, alltså tillåtet enligt islams lagar som tillåten mat etcetera.

Men frågan är om Bethel och Anat-Bethel i avtalet mellan Assyrien och Tyros från 600-talet fvt syftade på gudar som dyrkades på olika platser, till exempel i Tyros, eller på gudar i just templet i Bethel? Mot att det var gudar i Bethel talar att staden Bethel låg ganska långt från Tyros, cirka 15 mil. Å andra sidan verkar Bethel ha varit en av de tidigaste platserna där de kananeiska gudarna dyrkades. Platsen var bebodd under kopparåldern och under tidig bronsålder, omkring 3200 fvt bosatte sig enligt Wikipedia människor som tillhörde grupper som normalt var nomader där. Arkeologer har bland annat funnit rester av ett kananeiskt tempel från denna tid på platsen. Detta tempel var alltså ungefärligen samtida med det stora templet i Megiddo men var tydligen inte alls lika monumentalt. Under den mellersta bronsåldern, omkring 1750 fvt, växte bosättningen i Bethel till en befäst kananeisk stad och ett andra tempel byggdes men det förstördes senare av en jordbävning. Från järnåldern, alltså från tiden när Bethel och Anat-Bethel dyrkades av judar på ön Elefantine runt 400 fvt, rapporteras inga arkeologiska fynd på Wikipedia utan i stället hänvisar man till bibliska berättelser om Jakob som skulle ha drömt om änglar som steg upp och ner för en stege där.[2]

När avtalet mellan Assyrien och Tyros skrevs hade alltså Bethel (Beit-El, Els hus) varit platsen för ett tempel, Els hus, i omkring 2500 år. Och ordet för en helig sten kan därför ha haft sitt ursprung i baetylen i templet i Bethel. Kanske sågs Bethel, Els hus/tempel rentav som ursprunget för dyrkan av El. I så fall var guden Bethel i själva verket guden El i Bethel och jag antar att Anat-Bethel var gudinnan Anat i just det gamla anrika templet i Bethel. På liknande sätt benämndes till exempel gudinnan Inanna av Nineve som en egen gudinna fast Inanna också bland annat hade ett stort

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Bethel_(god)
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Beitin

tempel i Uruk. Att Bethel skulle ha varit en gammal helig plats kan man faktiskt även ana sig till av Tanak/GT. I Första Mosebok 12 kommer Abraham till Kanaan och han bygger först ett altare åt Herren på den heliga platsen vid Shekem och sedan ett annat altare nära Bethel. Shekem hade varit bebott av jordbrukare ända sedan kopparåldern omkring 4000 fvt och bosättningar från samma tid har också hittats i Bethel (Beitim). Shekem, som var en kunglig stad vid tiden för Amarnabreven, smutskastas dock i Tanak/GT genom att hövdingens son Shekem våldtar Jakobs dotter Dina, invånarna där var alltså ättlingar till syndare och våldtäktsmän.

Enligt Tanak/GT skall Jakob ha byggt ett nytt altare i Bethel, Gud visade sig för honom där och han smorde en stenstod (baetyl) och skall till och med ha döpt platsen. I Domarboken drar folket ofta till Betel och sitter där och klagar inför Herren och dyrkar honom genom att bränna brännoffer. Men sedan blir det problem, i Första Kungaboken 12 blir Jerobeam kung i Israel och han syndar på de värsta sätt genom att offra till tjurkalvar som han gjort vid altaret i Betel och utse vilka som helst ur folkets led till präster för att göra tjänst där. Han instiftar också egna högtider och väljer dagar för dem helt efter eget huvud. I nästa kapitel kommer en profet från Juda och profeterar om en son av Davids ätt vid namn Josia som skall födas och slakta alla prästerna i Betel vid offerelden och bränna deras ben på den. Herren gör sedan ett tecken som visar att det är han som har talat genom profeten. Jerobeam försökte blidka profeten genom att bjuda hem honom på ”något att styrka sig med” och locka med att han skulle få en gåva. Men profeten svarar ”Jag vill varken äta eller dricka någonting på denna plats, ty Herren befallde mig att ingenting äta eller dricka och att inte återvända den väg jag kommit.” Det här är ett exempel på det budskap i Tanak/GT som gjorde att judar, kristna och muslimer genom två tusen år har vägrat dela mat med ”otrogna” och ”syndare” eller ens besöka dem i deras hem.

I Andra Kungaboken 22-23 i Bibeln uppfylls profetian om Betel och Josia som hade getts till Jerobeam i Första Kungaboken. Josia, som enligt den bibliska historien regerade cirka 640–609 fvt, hade blivit kung i Juda och var mycket rättfärdig, han gjorde allt som hans företrädare David hade gjort utan att vika av åt något håll. Under Josias regering hittade översteprästen en bokrulle med Lagen, alltså Moseböckerna, i templet. Den hade legat bortglömd och när Josia läser den upptäcker han att förfäderna inte hade lyssnat på orden i lagen och handlat efter den, Herrens vrede hade därför flammat upp mot folket. Josia samlade därefter hela folket i templet i Jerusalem och läste hela lagen för dem. Han bekräftade sedan förbundet med Herren och lovade att de från och med nu skulle följa alla lagar och bud som Herren hade uppenbarat för dem genom Mose. Därefter reformerade Josia gudstjänsten så att den stämde med Lagen. Han befallde också prästerna att samla ihop alla föremål i templet som hade tillverkats för Baal, Ashera och himlens hela härskara och brände sedan upp dem utanför staden och förde askan till Betel. Avgudaprästerna som Juda kungar hade tillsatt körde han bort, de som tände offereldar åt Baal och åt solen och månen, stjärnbilderna och himlens hela härskara. Han förstörde kulttjänarnas byggnader i templet där kvinnorna vävde tyg åt Ashera och förstörde bockdemonernas offerplats utanför stadsporten. Han skändade vidare alla offerplatser i Judas städer och skaffade bort hästarna som Juda kungar hade ställt upp till solens ära och brände upp solvagnarna. De offerplatser som Salomo hade låtit inrätta åt Sidons Astarte, Moabs Kemosh, Ammons Milkom förstördes också tillsamman med alla gamla stenstoder (baetyler) enligt Tanak/GT i Bibeln.

Det måste ha upplevts som oerhört stort när mackabéernas nya överstepräst Jonathan Mackabeus ”återupptäckte” bokrullarna med Lagen (Moseböckerna) och dessutom alla historiska böcker i templet i Jerusalem. Precis som den rättfärdige kung Josia många hundra år tidigare, kunde han samla folket i templet i Jerusalem år 153 fvt och läsa den ”gamla bortglömda” Lagen för dem och visa dem hur de skulle leva och dyrka Herren på rätt sätt så att Herrens vrede som flammade mot dem på grund av deras och deras förfäders felaktiga religion kunde släckas. Oavsett vilka gudar och gudinnor som i verkligheten dyrkades i Jerusalem vid den tiden - YHW (Jahve), Ashera och Anat, guden i Bethel samt El och Baal hade som vi såg dyrkats av judar i Elefantine runt 400 fvt - stakade berättelsen om Josia ut en modell för hur de nya mackabeiska översteprästerna skulle införa

El/JHWH (Jahve) som den enda tillåtna guden och med våld rensa det nya riket från all dyrkan av Baal, Ashera, stjärnbilderna och andra himlakropparna samt alla andra ”avgudar”. Att alla världens existerande gudar utom YHWH, mackabéernas nya nationella gud i Jerusalem, fördömdes i mackabéernas nya historia var verkligen ett extremt fundamentalistisk religiöst budskap, men det sågs uppenbarligen som nödvändigt av författarna till historien i Alexandria. Målet var att så snabbt som möjligt skapa ett helt nytt rike i södra Levanten som skulle bli en buffert för Egypten mot nya anfall från seleukiderna, och då var förstås alla medel tillåtna.

Hur som helst, enligt Tanak/GT tog Josia sig sedan till Betel där han brände offerplatsen och Asherapålen och krossade allt till stoft. Sedan grävde han upp benen från gravarna på berget bredvid och brände dem på altare, genom det ohelgade han den urgamla tempelplatsen i Betel. Sedan utplånade han alla tempel som fanns i alla Samariens städer eftersom de hade väckt Herrens vrede och vanhelgade dem på samma sätt som han hade gjort i Betel. På altarna slaktade han alla präster som fanns vid offerplatserna och han brände dessutom människoben på dem vilket tydligen skulle vanhelga dem för alltid. Det här var naturligtvis inget som hade hänt på riktigt, men budskapet till mackabéernas och deras trupper av ”heliga och rättfärdiga” var tydligt, Herren hade bestämt att alla gamla kultplatser och tempel oavsett inriktning skulle utplånas och deras präster skulle dödas, i annat fall skulle det olydiga folket drabbas av hans glödande vrede.

ANAT I BETHEL OCH ANAT-YAU

Anat hade, förutom tydligen i Bethel, även flera olika tempel eller kultcentra i södra Kanaan vilket man kan se av namn på städer som Beth-Anath och Anathoth. Anat var en gammal kananeisk gudinna, hon kan ursprungligen ha varit en jaktgudinna och förknippades med pilbåge och pilar och senare blev hon en krigsgudinna som stödde Baal Zephon, Hadad, i hans krig. Man verkar dock i något sammanhang ha försökt ta ifrån henne den rollen, i en legend från norra Kanaan om domaren Danels son Aqhat hade han en fantastisk båge och pilar som Anat ville köpa genom att erbjuda honom odödlighet, men på detta svarade Aqhat ”vad skulle en kvinna ha för nytta av en båge?”.

Anat var i texter från Ugarit en krigsgudinna men också den som skapade fred. Hon var en kärleksgudinna som frambringade avkomma men kallades ändå för jungfru. Anat gav stöd till sin bror Baal Zephon/Baal Hadad i hans krig mot Yam. I Domarboken i Tanak/GT finns hjälten Shamgar, Anats son, som slog ihjäl 600 filistéer och räddade Israel. Benämningen ”Anats son” har tolkats som att hjälten Shamgar skulle ha varit en halvgud eftersom han var barn till en gudinna men enligt Wikipedia har John Day (2000) funnit ett antal kananéer i utom-bibliska källor som bar titeln ”Anats son” och han har föreslagit att det var en militär benämning som syftade på en krigare under gudinnan Anats beskydd.[1] Anat-Bethel var alltså sannolikt inte guden Bethels hustru, utan snarare den självständiga krigsgudinnan Anat i ett tempel i Bethel. Kombinationen Anat-Yahu (Anat-Jahve) i Elefantine-papyrierna skulle i så fall avspegla Anats roll som krigsgudinna och Baal Zephons allierade i Baal-cykeln och hennes liknande roll som Sets allierade i kriget mot guden Horus i egyptiska myter. Anat-Yahu var enligt denna modell inte Yahus hustru utan hans stöd i krig medan kombinationen Yaw (Jahve) och hans Ashera i texterna från Kuntillet Ajrud däremot stämmer bättre med Asheras persona som moder- och fruktbarhetsgudinna och gemål åt gudar som El och Amurru. Enligt modellen från Anat-Bethel skulle i så fall Asham-Bethel i Elefantine-papyrierna inte heller ha avsett ett gudapar utan ha varit Asham, en tydligen annars okänd gud, som dyrkades i Bethel.

Den kananeiska gudinnan Anat finns sporadiskt belagd i Egypten från 1700-talet fvt. En regent i Egypten, som kanske tillhörde hyksos-härskarna, hade namnet Anat-her som betyder ”Anat är nöjd”. Anat var i sin roll som krigsgudinna en av flera nordvästsemitiska gudar som dyrkades av hyksos som var regenter i den 15:e dynastin. Hon framträdde ofta i par med gudinnan Ashtart och i en myt om en strid mellan Horus och Set beskrivs de två som Ras döttrar och som allierade med

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Anat

guden Set. Denna version av striden mellan Set och Horus verkar ha varit modellerad på striden mellan Baal Zephon/Baal Hadad och Yam i Baal-cykeln från Ugarit och Set sågs också vid tiden för hyksos-regenterna i Avaris som samma gud som Baal Zephon/Baal Hadad. Under hyksos-tiden hade gudinnan Anat ett tempel i deras huvudstad Avaris och hon dyrkades också i staden Memfis. Under den 19:e dynastin som regerade över Egypten cirka 1290–1190 fvt var Anat fortsatt högt värderad. Farao Seti I kallade sin bästa stridsvagnstrupp för ”Anat är nöjd”. Hans son, krigar-kungen Ramses II, gjorde gudinnan Anat till sin speciella skyddsgudinna och byggde ut hennes tempel i sin nya huvudstad Pi-Ramses som låg nära hyksos forna huvudstad Avaris. Hans stora byggprojekt i Memfis kan också ha varit motiverade av att det var en av de tempelstäder där Anat dyrkades. I några feniciska inskriptioner från Cypern liknas Anat vid den grekiska gudinnan Athena och kallas ” livets kraft”, l'uzza hayim. I det grekiska återgivandet av Sanchuniathons texter över-sattes Anats namn med Athena.

Även Set fortsatte att dyrkas under den 19:e dynastin, trots att han enligt andra uppgifter skall ha demoniserats på grund av sin identifiering med hyksos gud Baal Zephon. Set dyrkades särskilt i staden Sepermeru där det fanns ett viktigt tempel som kallades ”Sets, Sepermerus Herres, hus”. Staden kallades ”porten till öknen” och det stämmer väl med Sets roll i det gamla Egypten som en gud för öken- och gränsregioner.

HALLELU-YAH – YAH/YHW/YAU (JAHVE) SOM DYRKADES I SAMARIA OCH JERUSALEM VAR DEN EGYPTISK-KANANEISKA GUDEN YAU/SET/BAAL ZEPHON

Jag ser det som självklart att guden Yaw som enligt texterna från Kuntillet Ajrud dyrkades tillsammans med Ashera i bland annat den kungliga staden Samaria omkring 800 fvt var samma gud som Yau/Yahu i de arameiska texterna från Elefantine som tillsammans med gudinnan Anat dyrkades i templet där och i Jerusalem omkring 400 fvt. I Egypten förknippades Anat med guden Set efter det att han hade förts samman med Baal Zephon i samband med hyksos maktinnehav cirka 1650–1550 fvt. Skulle det här innebära att YW/Yaw som dyrkades av kungarna i Samaria omkring 800 fvt och som YHW/Yau i Jerusalem omkring 400 fvt genom sin anknytning till Anat var en variant av Set/Baal Zephon/Hadad? Och att YHWH (Jahve) i Bibeln därmed också är den egyptisk-kananeiska guden Set/ Baal Zephon/Hadad?

Jag har ägnat en hel del möda åt att försöka förstå vem eller vad guden i Tanak/GT var eftersom denna gud är grunden för både judendom, kristendom och islam och eftersom denna gud har använts och fortfarande används som legitimitet för allt möjligt religiöst förtryck och alla möjliga religiösa krig och terrordåd. Som vi sett är denna den monoteistiska religionernas ”enda gud” verk-ligen inte en enda utan en hopblandning av många olika gudar och gudinnor som gudinnan Nin-hursaga i myterna om skapelsen från revbenet och utdrivandet från paradiset, den kananeiska fa-dersguden El, babyloniernas Shamash som gav Hammurabi lagarna som kopierades in Mose lagar och så vidare. Den egyptiske guden Amen/Amun anropas också i förbannelserna i Femte Mosebok och han kallas ”Herren, den store Guden” när hela folket med lyfta händer ropade ”Amen, amen” och böjde knä och föll ned och tillbad herren med ansiktet mot marken i Nehemja 8:6.

YHWH:s (Jahves) namn översätts till ”Herren” i kristna biblar men vad var han egentligen för en Herre? Han dyrkades uppenbarligen på berget Nebo på 800-talet fvt att döma av Mesha-stelen och han dyrkades under samma period, tillsammans med västsemitiska gudar som El och Baal, under namnet Yaw i Samaria och Teman i Edom vilket texterna från Kuntillet Ajrud i Norra Sinai är ett bevis på. Att döma av dessa var gudinnan Ashera hans hustru i södra Kanaan vid den tiden. Om-kring 400 fvt dyrkades han enligt Elefantine-papyrierna som Yahu/YHW i Jerusalem tillsammans med Anat-Yahu och Betel.

Eftersom det inte finns några spår av Yaw/Yahu/YHW i den information som jag kan finna om de kananeiska gudarna, och eftersom han kopplas ihop med gudinnan Anat på samma sätt som Baal Zephon och eftersom Bal Zephon fördes samman med Set i Egypten under hyksos-tiden anser jag att Yaw/Yahu/YHW som kallas YHWH i den hebreiska versionen av Tanak/GT i Bibeln

är en variant av åsk- och krigsguden Baal Zephon/Set. Han migrerade först från Levanten till Egypten med kananéer/hyksos tillsammans med sin syster och stöttepelare, krigs- och fredsgudinnan Anat. Trots att hyksos hade drivits ut fortsatte faraonerna i den 19:e dynastin att dyrka Anat och Set. Men någonstans på vägen tillbaka till södra Kanaan bytte tydligen Set (som slagits samman med Baal Zephon under hyksos-tiden) namn till Yaw/Yahu/YHW.

Detta namnbyte skedde som jag ser det genom att Set genom sin koppling till öknen väster om Nilen också associerades med den mindre betydande ökenguden Ha. Ha var, liksom Set, en gud för den västra öknen och oaserna och sades skydda Egypten från invasioner från bland annat de forntida libyerna. Han var också en skyddsgud för faraonerna i dödsriket. Guden Ha hade inledningsvis varit en fertilitetsgud och han var son till den nästan okända guden Yau.[1] Set slogs enligt forskarna samman med Baal Zephon från norra Kanaan under hyksos-tiden i Egypten och sedan med Ha som alltså i sin tur var son till guden Yau. Yau - som skrevs YW/Yaw i Kuntillet Ajrud och YHW/Yahu i Elefantine - verkar ha varit namnet på stadsguden i Samaria på 800-talet fvt och i Jerusalem på 400-talet fvt. På något sätt och vid någon tidpunkt slogs Set/Baal Zephon/Hadad samman med först ökenguden Ha och sedan med hans far Yau och det var under namnet Yau/Yahu (YW/YHW) som han dyrkades tillsammans med Anat i Levanten.

En av nycklarna till identiteten mellan Set/Baal Zephon och Yau/Yaw/YHW är kopplingen till Anat i form av Anat-Yau i Elefantine-papyrierna. Anat var (tillsammans med gudinnan Ahtart/Astarte) allierad med Baal Zephon i dennes strid mot Yam i Baal-cykeln i Ugarit och med Set i hans strid mot Horus i Egypten. På något sätt, i samband med Egyptens starka inflytande i Kanaan, färdades Yau sedan till bland annat Samaria, berget Nebo, och Edom där han var etablerad på 800-talet fvt och till Jerusalem där han som vi såg dyrkades i templet på 400-talet fvt. Det bör som jag ser det ha skett någon gång efter hyksos utdrivande från Egypten omkring 1550 fvt och före 800-talet fvt när kulten av Yau/YHW uppenbarligen var spridd på berget Nebo i Moab, i Samaria och i Edom. Däremot verkar inte feniciska stadsstater som Tyros, Sidon och Byblos ha varit nämnvärt påverkade av kulten av Yau, men det är förstås svårt att bedöma eftersom det, förutom i form av tredjehandscitat från Sanchuniathon, saknas bevarade källtexter från det området. I Ugarit dyrkades han i alla fall under sitt ursprungliga namn som var Baal Zephon/Hadad.

Efter det att den 18:e dynastins grundare Ahmose hade jagat i väg hyksos runt 1550 fvt och förföljt dem in i norra Sinai fick Egypten sin största utbredning, över hela Kanaan och ända upp till Karkemish vid Eufrat, under Thutmosis I. Thutmosis III, som anses ha varit Egyptens största militära farao behärskade på 1400-talet hela Syrien. Under Amarna-perioden var Egyptens farao överkung över Kanaan och Jerusalem var enligt Amarna-breven en mindre egyptisk militär utpost. Visst kan kulten av Yau/Ha/Set/Baal Zephon och gudinnan Anat ha spridits från Egypten under denna period av starkt egyptiskt inflytande, men jag ser det som mest troligt att det skedde under den 19:e dynastin som grundades av Ramses I (r. ca 1292–1290 fvt). Han kom från en militärfamilj nära Avaris, som alltså hade varit hyksos huvudstad. Hyksos hade fört fram kulten av guden Set/Baal Zephon och hans allierade gudinnorna Anat och Ashtart/Astarte och efter deras utdrivande fortsatte Avaris att vara ett centrum för guden Set. Flera av den 19:e dynastins härskare bar namn efter Set, som Seti I vars namn ungefär betyder ”Sets man” och Setnakht, ”Set är stark”. En av Ramses II:s garnisoner hade set som sin skyddsgud och Ramses II reste en stele i sin huvudstad Pi-Rameses för att fira fyrahundraårsminnet av införandet av Sets kult. Seti I kallade sin bästa stridsvagnstrupp för ”Anat är nöjd” och hans son, krigarkungen Ramses II, gjorde krigsgudinnan Anat till sin speciella skyddsgudinna och genomförde stora tempelprojekt till hennes ära (s 408).

Genom inskriptioner från Luxor vet man att Ramses II (r. 1279–1213 fvt) gjorde flera krigståg mot Kanaan efter att Syrien hade erövrats av hettiterna och lokala härskare i Kanaan hade börjat göra uppror. Det tredje av dessa krigståg riktades bland annat mot shasu-stammarna som tydligen hade brett ut sig under Egyptens svaghetsperiod. Det egyptiska ordet ”shasu” betyder ”de som går till

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ha_(mythology)

fots" och shasu var en grupp nomadiska stammar som först nämns omkring 1400-talet fvt i egyptiska inskriptioner där Egyptens fiender räknas upp, då fanns de i området öster om floden Jordan. Under den tredje kampanjen delades Ramses II:s trupper upp i två delar, den ena jagade efter de nomadiska shashu-stammarna genom Negev-öknen och fram till Döda havet. På vägen plundrades och underkuvades Edom och Moab samt städer och byar öster om Döda havet. Den andra delen av armén, som leddes av Ramses själv, attackerade enligt Wikipedia Jerusalem och Jeriko och efter att armén hade återförenats marscherade man mot Damaskus och erövrade staden och hela det omkringliggande området. Ramses II hade nu återinfört Egyptens överhöghet över sitt tidigare område i Kanaan. [1] Enligt sina inskriptioner befäste och byggde Ramses II städer i området som fick hans namn (s 390). Ramses II:s son fortsatte att göra kampanjer mot Kanaan och området Jezreel, vilket beskrivs på Merneptah-stelen (s 375).

Jag tror personligen att återinvandringen av Anat och Yau/Ha/Set/Baal Zephon till Levanten och speciellt som det verkar till de östra delarna med Moab och Jerusalem, skedde efter Ramses II:s återerövring av området under hans tredje krigståg mot Kanaan och i samband med hans upprättande av nya städer med hans eget namn där man naturligtvis dyrkade hans egna gudar. Ett starkt argument för detta finns i Ramses egen hängivenhet till krigsgudinnan Anat och guden Set som var en synkretistisk förening av Yau, Ha, Set och Baal Zephon. Men som jag ser det ligger själva nyckeln till Egyptens införande av Set/Yau i bland annat Edom, Moab och Jerusalem i gudens roll som Egyptens försvarare av öknen i väst mot invaderande stammar från det område som är dagens Libyen. Det är helt logiskt att han skulle få samma roll i öst, som den som skyddade Egyptens område mot de nomadiska shasu-stammarna som hotade riket från öknen öster och söder om Döda havet. Uppenbarligen levde den egyptiska kulten av Yau/Set/YHW fortfarande på berget Nebo i Moab och i Teman i Edom samt i Samaria på 800-talet fvt och i Jerusalem tillsammans med Anat (och andra gudar som Bethel) på 400-talet fvt. Set/Yau och gudinnan Anat var gudar som dyrkades av militärer under den 19:e dynastin i Egypten och Yau fick sannolikt fäste i Moab och på andra ställen genom de befästningar, bemannade med egyptisk militär, som upprättades genom Ramses II:s krigståg väster och öster om Jordan. Gudinnan "Anat-Betel" i vasallavtalet från 677 fvt mellan den assyriske kungen Esarhaddon (r. 681-669 fvt) och kungen i Tyros (s 406) kan i så fall ha varit en variant av den egyptiska kulten av Anat och Set/Yau som hade införts av Ramses II omkring på 1200-talet fvt och fortfarande levde kvar i Bethel sexhundra år senare.

Genom sin roll som skyddsgud för den krigiske farao Ramses II och hans trupper tusen år tidigare och som guden i Samaria och Jerusalem under järnåldern var Yau/YHW, oavsett om hans kult hade levt vidare i Jerusalem efter Alexander den stores och hans efterföljares erövringar eller inte, en passande gud för mackabéernas nya religion när man runt 160 fvt förde fram honom som en nationell krigsgud som uppmanade sina trogna att erövra hela Kanaan.

VAR YHWH VERKLIGEN SAMMA GUD SOM YAU/YHW?

Guden i templet i Jerusalem på 400-talet fvt, Yau/YHW i Elefantine-papyrierna, var alltså Set som slagits samman med Baal Zephon i Egypten och därefter med ökenguden Ha och hans far Yau. Men är det verkligen sant att YHWH i den hebreiska versionen av Tanak/GT är samma gud som kallades YHW (Yau/Yah) i breven från Elefantine till översteprästen i Jerusalem? YHWH, tetragrammaton, sägs vara ett namn på guden som är så heligt att det inte får uttalas högt men det är alltså egentligen bara ett ord på arameiska/bibelhebreiska som skrevs utan vokaler. Det är kanske inte så underligt om YHW på 400-talet fvt skulle ha skrivits som YHWH på bibelhebreiska när Tanak/GT skapade runt 160 fvt.

Men det finns en närmare koppling än så, formen Yah/Yaw/Yahu/YHW finns faktiskt på en del ställen i den hebreiska versionen av Tanak/GT. Denna form påstås vara en förkortning av YHWH och den finns på omkring 50 ställen i Tanak/GT, 24 av dem finns i uttrycket "Halleluja", hallelū-Yāh på hebreiska, som betyder "prisa Yah". De övriga förekomsterna finns bland annat i 2 Mos

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ramesses_II

15:2 och 17:6, Jesaja 12:2, 26:4 samt två gånger i 38:11.[1] Enligt Jesajarullen från Dödahavsrullarna, 1QaIsa[2], som enligt min mening är en arbetsversion av Jesajas bok på väg mot den slutliga versionen som finns i Tanak/GT, står det i den engelska översättningen ”Gud” (El) och YHWH i Jesaja 12:2 men tydligen blev det ändrat till ”Yah” i den version som finns i Tanak/GT (eller också föll ett ”H” bort i YHWH i någon avskrift). I Jesaja 26:4 i Jesajarullen finns både Yah och YHWH med, ”because in Yah YHWH is a rock of ages” men tydligen kom bara ”Yah” med i den slutliga versionen. I Jesaja 38:11 i Jesajarullen, 1QaIsa står det ”Yah” liksom i den nuvarande hebreiska versionen i Tanak/GT. I Bibel 2000 är ordet ”Yah/YHW” översatt med ”Herren” på samma sätt som YHWH så det går inte att se skillnaden där. Varför skulle då detta vara intressant? Jo, för att ”Yah”, beteckningen på guden i Jerusalem, Samaria och Edom i papyrierna från Kuntillet Ajrud (ca 800 fvt) och Elefantine (ca 400 fvt), uppenbarligen var en etablerad form för den gud som man ville föra fram som Jerusalems gud, YHWH, omkring 160 fvt. Antingen var orden ”Yah” och ”YHWH” utbytbara eller också införde man ”YHWH” i samband med skapandet av Tanak/GT runt 160 fvt.

Det här visar att Yah som var förbunden med gudinnan Anat i formen Anat-YHW (Anat-Yahu) i texterna från Elefantine var samma gud som blev YHWH i Tanak/GT. Sanningen var att YHWH i verkligheten aldrig var den exklusivt hebreiska/israelitiska gud som beskrivs i Tanak/GT i Bibeln. Han var en kananeisk-egyptisk gud som var Baal Zephon, Set och Yau. ”Yau” var förbunden med gudinnan Anat i både norra Kanaan som Baal Zephon (Baal Hadad), i Egypten som Set och i Kanaan som Yaw/Yahu/YHW. Varför finns det då ett extra ”H” i slutet av YHW på de flesta ställen i den hebreiska versionen av Tanak/GT? Min gissning är att det antingen var det etablerade sättet att skriva YHW, ”Yah”, på vid den tiden eller att det var ett sätt att ge texten en mer ålderdomlig prägel. Uppenbarligen skrevs bibelhebreiskan på ett sätt som inte liknade vanlig hebreiska/arameiska runt 160 fvt utan den var konstruerat för att ge ett artificiellt ålderdomligt intryck. Det är också intressant att man lät Yah/YHWH bli så hatisk mot alla andra folks gudar, särskilt mot Baal och Ashera, i Tanak/GT, det kan dels förklaras med att de styrande i Egypten ville definiera ett helt nytt avskilt folk med huvudstad i Jerusalem och skapa en krigisk nationalism hos dem. Men det kan också ha motsvarat ett behov att göra det tydligt att det nya ”hebreiska” ”israelitiska” folkets nya gud verkligen inte var Baal Zephon (Baal Sebub i Bibeln) eller förbunden med Ashera/Anat, vilket alltså var totalt motsatt mot det verkliga förhållandet som var att Yah i grunden var samma gud som Baal Zephon (Baal Sebub) och nära förbunden med Anat och Ashera. Den monoteistiske guden i Bibeln var alltså ursprungligen samma som Baal Sebub som blev Belsebub, den kristna djävulen.

Det här är viktigt eftersom tron på den påhittade historien i Tanak/GT om den enda guden El/YHWH som aldrig har haft något att göra med någon gudinna eller några andra gudar och hans utvalda, rena, oblandade och särskilt heliga och gudfruktiga folk som härstammar från patriarkerna och kung David, som sedan tidernas begynnelse utvalts att besitta Kanaan och fått ta emot budskap och lagar direkt från El/YHWH genom profeter som Moses, Daniel och Jesaja ständigt har lett till krig och förtryck. Denna lögnaktiga religion har varit en förstörande och splittrande kraft från mackabéernas tid som härskare i Jerusalem, via de första kristnas, de messianska jahads inbördeskrig med mackabéerna, Herodes den store och med Rom, vidare till den romerska kristendomen med alla dess splittringar och därifrån till islam. Världen har under mer än 2000 år upplevt oräkneliga krig, uppror, terroristattacker och omätbart andligt och världsligt förtryck baserat på denna religion sedan mackabéernas krig mot seleukiderna runt 160 fvt och fram till idag. Tyvärr visar detta inte några tecken på att avta, snarare tvärt om, och alla försök att förklara vad den ”rätta” judendomen, kristendomen och islam är riskerar bara att skapa nya fundamentalister och sekter. Den grundläggande lögnen i dessa religioners heliga böcker kan aldrig utplånas genom att man för ut nya missuppfattningar som bygger på den ursprungliga lögnen. Jag känner mycket tydligt att det

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Jah
[2] https://www.ao.net/~fmoeller/qa-tran.htm

enda som (på sikt) kan vända denna destruktiva utveckling är att sanningen om vad den monoteistiske guden och den bibliska historien egentligen är och vad de kommer ifrån blir känd.

SIMON MACKABEUS INFÖRDE HERREN SEBAOT – ISRAELS HÄRARS GUD – SOM VAR JUPITER SABAZIUS SOM VAR ZABABA (CA 140 FVT)

När Simon Mackabeus tillträdde som överstepräst i Jerusalem efter sin bror Jonathan 142 fvt verkar han ha gjort en radikal översyn av mackabéernas nya religion. Han skärpte en del av Mose lagar, lät dela upp den kontinuerligt framflytande historien från Antiquities I-XII från skapelsen till uppfyllandet av Daniels profetia genom Judas Mackabeus erövring av templet i Jerusalem 164 fvt i flera olika historiska böcker. Han lät dessutom skriva de profetböcker som nämns i historien i Tanak/GT men som vid den tidpunkten inte fanns i sinnevärlden, som Jesajas, Jeremias och de mindre profeternas böcker. Jag har beskrivit processen i mer detalj i boken ”Sanningen om Tanak, Bibeln och Koranen”.

I samband med detta revideringsarbete införde Simon Mackabeus också ”Herren Sebaot” i Tanak/GT. Herren Sebaot uppträder för första gången helt oväntat i Första Samuelsboken 1 i en historia om en man vid namn Elkana som varje år gick från sin hemstad upp till Shilo för att tillbe och offra till Herren Sebaot. Där var domaren Elis båda söner Hofni och Pinechas präster i Herrens tjänst och där fanns Herren Sebaots förbundsark. I de föregående böckerna i Tanak/GT kallas förbundsarken alltid för ”Herrens förbundsark” men i Första Samuelsboken är Herren alltså plötsligt guden Sebaot, han som tronar på keruberna, och förbundsarken är Herren Sebaots ark. Senare i Första Samuelsboken kommer förklaringen till vem guden Sebaot är, han är Israels härars Gud.

> *David svarade: ”Du kommer emot mig med svärd och spjut och sabel. Jag går emot dig i Herren Sebaots namn, hans som är Israels härars Gud och som du har smädat. (1 Sam 17:45)*

I Josephus Antiquities V 10:2, där ursprunget till historien om Elkana finns, nämns inget om guden Sebaot. Elkana förs enbart in i berättelsen om israeliterna på grund av att han blev far till den store profeten och domaren Samuel som först smorde Saul till israeliternas förste kung och sedan smorde David till kung. I historien om israeliterna i Antiquities och i Tanak/GT erövrade sedan kung David Jerusalem från kananéerna som redan bodde där. Han förde guds ark till Jerusalem enligt Josephus Antiquities VII men enligt Andra Samuelsboken 6 i Bibeln var det Guds ark, över vilken uttalas namnet Herren Sebaot, han som tronar på keruberna som David förde dit.

Efter att kung David genom Herrens hjälp hade slagit alla fiender bland grannfolken och fått ro ville han enligt Josephus Antiquities VII:4 bygga ett hus åt Guds ark som bara bodde i ett tabernakel (tält). Men Gud framförde genom profeten Natan att David inte fick tillåtelse att bygga templet eftersom han hade utkämpat många krig och därför var oren på grund av allt slaktande av människor. Gud meddelade däremot genom profeten att David skulle få en son som skulle heta Salomo och som skulle bygga templet. Gud lovade att ta hand om Salomo som en far tar hand om sin son och bevara kungariket för hans ättlingar, men om Salomo syndade skulle Gud straffa honom med sjukdomar och ödeläggelse av landet. David blev oerhört glad när han fick profetens budskap om att hans ätt skulle fortleva och att hans ätt (hus) skulle bli lysande och mycket berömd.

I Andra Samuelsboken 7 i Tanak/GT finns den här berättelsen återgiven men anledningen till att David inte själv fick bygga templet, som ursprungligen var att han inte var helig nog utan oren från alla sina krig, finns inte med. Herrens budskap är i stället ett förvirrande uttalande om att han inte har krävt av de tidigare domarna att de skulle bygga något tempel utan nöjt sig med att flytta omkring i ett tält. Budskapet om att Davids ätt skulle fortleva och att hans hus skulle bli berömt är nu skärpt till att **Herren Sebaot** säger att han har varit med honom vart han gått och krossat alla fiender i hans väg. Han lovar att David skall bli lika ryktbar som de största på jorden och att han skall ge Israel, Herren Sebaots eget folk, ett eget land där de skall få stanna. Herren Sebaot lovar att Davids hus och kungavälde skall bestå i all framtid och att hans tron aldrig skall vackla.

> *Så säger Herren Sebaot: Jag hämtade dig från betesmarken och fåren, för att du skulle bli furste över mitt folk, över Israel. Jag har varit med dig vart du än gått och krossat alla fiender i din väg. Jag skall göra dig lika ryktbar som de största på jorden, och åt mitt folk Israel skall jag ge ett land där jag gör dem rotfasta*

och där de skall få stanna. De skall inte mera oroas och inte längre förtryckas av onda människor som tidigare, som på den tid då jag insatte domare över mitt folk Israel. Ja, du skall få leva i fred för alla dina fiender. Nu kungör Herren att han skall bygga dig ett hus, ett kungahus. Och då dina dagar är till ända och du vilar hos dina fäder skall jag låta en ättling till dig, en som du själv har avlat, efterträda dig, och jag skall trygga hans kungavälde. Han skall bygga ett hus åt mitt namn, och jag skall befästa hans kungatron för all framtid. Jag skall vara hans fader och han skall vara min son. När han felar skall jag visa honom till rätta med sträng hand, som när människorna agar sina barn. Men min nåd skall inte vika från honom, så som jag lät den vika från Saul, som jag tvingade att vika för dig. Ditt hus och ditt kungavälde skall bestå inför mig i all framtid, och din tron skall aldrig vackla." (2 Sam 7:4-16)

Jag menar att införandet av guden Sebaot i det som idag är Samuelsböckerna och den omfattande användningen av beteckningen Herren Sebaot i Jesajas och Jeremias böcker i Tanak/GT kom till när Simon Mackabeus reviderade Tanak/GT omkring 140 fvt och lät tillverka Jesajas och Jeremias profetböcker tillsammans med de mindre profeternas böcker.[1] Hela motivet för den historia som skapades i Alexandria och som blev Tanak/GT i Bibeln var att visa att Gud ända sedan historiens gryning hade lovat att "de heliga", alltså mackabéerna, skulle erövra Kanaan, att ättlingar till kung David, alltså mackabéerna, skulle regera i Jerusalem samt att profeten Daniel redan flera hundra år före de verkliga händelserna hade profeterat om inte bara Alexander den stores erövringar och de fyra generaler som stred om imperiet efter hans död utan också om hur seleukidernas kung Antiochos hade förstört templet i Jerusalem och förbjudit offer där i tre år och hur Judas Mackabeus sedan hade erövrat templet, renat det och infört den rätta religionen där. Denna "profetia", som alltså skrevs efter 164 fvt när mackabéerna under ledning av Judas Mackabeus för första gången hade erövrat Jerusalem, sammanfattas i Antiquities XII:7 som jag anser var slutet på sagan om mackabéernas ärorika historia i den första versionen som skrevs i Alexandria omkring 160 fvt.

I den version av Daniels bok som finns i Tanak/GT i Bibeln är den historiska redogörelsen för Alexander den stores fyra generaler som delade hans kungarike samt seleukidernas krig i Levanten och Persien, som finns i Antiquities XII, omvandlad till profetiska syner och mäktiga allegorier om den uråldrige guden med snövita kläder och hår som ren ull som sitter på sin tron som var eldslågor med hjul som var flammande eld och som betjänas av tusen och åter tusen. Domare tar plats och böcker öppnas och mytologiska djur (kungar) bränns upp och andra djur berövas sin makt. Någon som liknar en människa förs på himlens skyar fram till den uråldrige och åt honom ges makt, ära och herravälde, så att människor av alla folk, nationer och språk skall tjäna honom. Hans välde är evigt, det skall aldrig upphöra, och hans rike skall aldrig gå under. Fyra djur som stiger upp ur havet, en bagge och en bock som stångas med varandra, horn bryts av och växer ut igen, hornen har ögon och ansikten och strider med varandra. Den uråldrige träder åter fram och ett domslut gav den Högstes heliga deras rätt och stunden kom då de heliga tog riket i besittning.

I kapitel 10 i Daniels bok berättas att Daniel hade blivit en högt uppsatt tjänsteman hos persernas kung Dareios och att kungen hade utfärdat en förordning om att Daniels gud skulle fruktas och dyrkas i hela hans rike. Daniel blev sedan högt uppsatt även hos Dareios efterträdare Kyros. Daniel späkte sig under tre veckor varefter han vid Tigris strand fick en enorm vision där någon som verkar vara hans gud berättar hur Perserrikets änglafurste har gjort motstånd mot honom under tjugoen dagar men att Mikael, en av de främsta änglafurstarna, hade kommit till hans hjälp så att han inte behövdes hos de persiska kungarna utan kunde komma med sitt budskap till Daniel om framtiden för Daniels folk. Den överväldigande visionen av Daniels gud berättar att han skall återuppta striden med Persiens änglafurste och sedan mot Greklands änglafurste, mot dessa får han ingen hjälp utom av "er änglafurste, Mikael som stödjer mig och ger hjälp och skydd". Men först skall han säga Daniel vad som är skrivet om framtiden för Daniels folk i sanningens bok, då skall nämligen den stora änglafursten Mikael träda fram och rädda folket.

Då träder Mikael fram, den store änglafursten, han som beskyddar ditt folk. Det blir en tid av betryck som aldrig förr, från det att folket föddes och intill den tiden. Men nu skall ditt folk bli räddat, alla som är skrivna i boken. Många av dem som sover i mullen skall vakna, några till evigt liv, andra till skam och evig fasa. De som nått insikt skall lysa som det ljusa himlavalvet, de som fört många till rättfärdighet skall

[1] Kleveland, Sanningen om Tanak, Bibeln och Koranen s 94 och framåt.

stråla som stjärnorna, alltid och evigt. Men du, Daniel, skall hålla orden hemliga och försegla boken ända till den sista tiden. Många kommer att avfalla, men kunskapen skall tillta." (Dan 12:1-4)

I Tanak/GT nämns änglafursten Mikael bara i Daniels bok men han och profetian om det stora förtryck som skall avlösas av att någon som liknar en människa förs fram på himmelens skyar och får all makt och all ära och regerar över alla folk samt den mäktiga änglafursten Mikael som strider för det judiska folket fick stor betydelse för de messianska fundamentalister, jahad, som började bekämpa mackabéernas makt omkring 100 fvt. Deras ättlingar kämpade sedan mot både Herodes och hans söner och därefter romarnas välde ända fram till det sista judiska kriget som startade 132 vt. Jahads texter gömdes tillsammans med textrullarna från templet i Jerusalem undan i grottorna i Qumran vid Dödahavt inför det första judiska kriget år 66 vt och upptäcktes sedan inte förrän på 1940-talet.

Uppenbarelseboken i Nya Testamentet i Bibeln är som jag ser det en version av Daniels profetia som skrevs av jahad, sannolikt någon gång efter Jerusalems förstörelse år 70 vt. Denna text fördes sedan in i Nya Testamentet i den kristna Bibeln av kyrkofadern Irenaeus som påstod att den var en profetia mottagen av lärjungen Johannes. På så sätt väntar kristna och muslimer fortfarande på det sista stora kriget Harmagedon, den sista stora domen och Messias återvändande för att regera över världen tillsamman med de heliga och rättrogna. Daniels profetia skapades alltså omkring 160 fvt, när allt som profetian handlar om redan hade hänt. Profetian syftade på "den sisa tiden" när mackabéerna slogs mot seleukiderna och Judas Mackabeus lyckades ta makten i Jerusalem och uppfylla profetian om "räddning av Daniels folk". Judas lyckades dock inte hålla sig kvar vid makten och stupade sedan i striderna mot seleukiderna, men 153 fvt kunde mackabéerna under ledning av Judas bror Jonathan till slut ta över makten i Jerusalem och tillsätta posten som regerande överstepräst där. Jonathan lurades 143 fvt i en fälla av seleukiderna där alla tusen män som han hade med sig dödades och han själv togs till fånga. Enligt "Josephus" senare historia i kapitel XIII skall seleukiderna ha fått Jonathans två söner och hundra talenter silver från Simon som lösen för Jonathan men ändå dödat honom. Jonathan efterträddes sedan av brodern Simon Mackabeus som blev mackabéernas ledare och överstepräst 142 fvt. Simon Mackabeus ville förutom överstepräst även bli kung, och även om han inte själv lyckades med det grundade han den hasmoneiska dynastin. Simons sonson blev dynastins förste kung 104 fvt och hans ättlingar regerade i Jerusalem till Herodes den store tog makten 37 fvt.

Jag tror att Simon Mackabeus införande av Herren Sebaot, Jupiter Sabazius, som Israels härars gud i Samuelsböckerna och i Jesajas och Jeremias böcker samt i de mindre profeternas böcker motiverades av ett behov hos honom att göra guden i den nya religionen i Jerusalem om möjligt ännu mer krigisk och partisk än den gud som fördes fram i ursprungshistorien från Alexandria. Det nya rike som han tog över efter sin bror Jonathan, som nesligt hade tagits till fånga och avrättats av seleukiderna, omfattade ännu i stort sett bara Judéen med Jerusalem och det behövdes verkligen krigslystnad för att försvara och utvidga det. Kanske fanns också ett behov av avståndstagande från den syrisk-feniciske/kananeiske, guden El som var Israels gud som upprättade sitt förbund med israeliterna enligt den första upplagan av Tanak/GT. El var den högsta guden för hela Levanten och far till alla viktiga gudar där. I texter som upptäckts i Ugarit beskrivs han som "Tôru ʻĒl" (Tjuren El) och som "ʻabū ʻadami", människornas (Adams) far. Han är evig, "ʻôlam", som El Olam - Evighetens Gud i Tanak/GT i Bibeln. El beskrevs i Ugarit som den uråldrige kungen med grått skägg som satt på sin tron, på samma sätt som den uråldrige gudakungen på sin tron med hår som (grå) ull i Daniels profetia.[1]

Jag antar att förbundet mellan det utvalda folket och El (Gud) i Tanak/GT inte kunde motivera avskiljandet av mackabéernas folk som ett unikt heligt folk, alla andra folk i Levanten var ju också Els folk som var i förbund med honom och guden El hade samma epitet i Tanak/GT som i resten av Levanten. Kanske var inte El heller tillräckligt krigisk, han var främst en skapargud, en fader som skapat gudarna och människorna tillsammans med sin hustru, modergudinnan Ashera.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/El_(deity)

Uppenbarligen var Herren Sebaot mer krigisk och mer främmande för grannfolken och därmed en bättre gud för Simon Mackabeus tänkta nya kungarike. Rom erkände Simon som ny härskare i Jerusalem efter det att han skickat en delegation dit omkring 139 fvt. Samtidigt försökte de tydligen missionera för den nya guden Sebaot med argument att Sebaot hade gett romarna segern över Karthago 146 fvt. I Jesajarullen, 1QaIsa, en arbetsversion av Jesajas bok på väg mot den nuvarande versionen som återfunnits bland Dödahavsrullarna, sägs Herren Sebaot i Jesaja 23:1 ha varit den som gett romarna (kittiym) segern över Karthago. I dagens versioner står det inte Karthago utan Tarshish. Profetian riktade sig mot Tyros, Karthago var ursprungligen en fenicisk koloni som lydde under Tyros. Bibelvetenskapen har spekulerat i var Tarshish kan ha legat, man menar allmänt att de var en koloni till Tyros som låg på Iberiska halvön. Men i ursprungstexten till Jesajas bok som återfunnits bland Dödahavsrullarna är det tydligt att det var Karthagos förstörelse som avsågs i Jesajas ”profetia”. Jesajas bok med Sebaots stöd för stadens Karthagos förstörelse bör ha skrivits mellan Karthagos utplåning 146 fvt och Simon Mackabeus ambassad till Rom år 139 fvt.[1] En grupp judar som anklagades för att försöka införa en fördärvlig kult av Jupiter Sabazios (Herren Sebaot) i Rom också därifrån 139 fvt.[2]

SEBAOT VAR DEN ENDA GUDEN – DEN DÖMANDE, STRAFFANDE HÄRSKAREN SOM DRIVER BORT ALLA FOLK FÖR ATT GE PLATS FÖR DAVIDS KUNGAHUS

Jag anser att myten att det bara finns en enda gud, vilket är grunden för judendomen, kristendomen och islam, skapades runt 140 fvt när Simon Mackabeus införde guden Sebaot Israels kungars och härars gud i Första Samuelsboken. Profeten Samuel verkade på Herren Sebaots uppmaning när han smorde Saul och David till kungar över det förenade kungariket Israel. Herren Sebaot var alltså en ny nationell gud som Simon Mackabeus satte in i historien om det rike som David påstods ha tagit över och utökat genom att göra alla omgivande folk till undersåtar. Sebaot var kung Davids gud som gav honom alla segrar och lovade att Davids ättlingar, läs Simon Mackabeus och hans ättlingar, skulle regera som kungar i ett evigt kungarike, lika stort och mäktigt som kung Davids Israel. (Det förenade kungariket Israel var dock egentligen en akademisk skapelse från Alexandria som byggde på det gamla Jezreel som hade dominerat över södra Kanaan under mellersta bronsåldern.) Budskapet om den enda guden och att Davids hus för evigt skulle regera som kungar från Jerusalem fördes fram i en tacksägelsebön som David fick uttala efter sin utkorelse.

> *Herre, du är utan like och det finns ingen annan Gud än du – därom vittnar allt vi hört. Och det finns inget folk på jorden som kan jämföras med ditt folk Israel, ett folk som Gud själv har lett och räddat åt sig som sitt eget för att göra sitt namn känt genom stora och förunderliga gärningar, ett folk som du har räddat ur Egypten för att sedan driva undan folken i dess väg. Du har för all framtid gjort Israel till ditt eget folk, och du, Herre, har blivit deras Gud.*
>
> *Herre, låt alltid det ord stå fast som du har uttalat om mig och min ätt, och uppfyll vad du har lovat. Ja, låt det stå fast; då skall ditt namn alltid äras och man skall säga: Herren Sebaot, Israels Gud, är Gud över Israel. Och din tjänare Davids ätt skall bestå inför dig. Min Gud, du har själv uppenbarat för mig att du skall bygga mig ett hus, ett kungahus. Därför har din tjänare vågat be inför dig. Du, Herre, är Gud, och nu har du gett mig detta stora löfte. Nu har du beslutat att välsigna min ätt så att den alltid får bestå inför dig. Ty vad du, Herre, välsignar, det förblir välsignat för alltid.” (1 Krön 17:20-27)*

Efter detta gick David enligt den fortsatta berättelsen i Första Krönikebok i Tanak/GT ut som en otroligt stark krigarkung och med hjälp av Herren Sebaot besegrade och underkuvade han filistéerna (Palestina), Ammon, arameerkungen Hadadeser, kungen av Sova vid Hamat och araméerna från Damaskus, Edom och alla andra folk och regerade sedan över hela Israel enligt de gränser som ända sedan forntiden hade stakats ut av Herren för det utlovade landet.

I Jesajas och Jeremias profetböcker utmålas sedan Herren Sebaot som en oerhört straffande och hämndlysten Gud som via sina två profeter förbannar alla andra tänkbara folk och länder men som för Israel till seger om de bara fruktar och lyder honom. Han slår dem som går honom emot med fruktansvärda straff, bränner dem med förtärande eld och ger dem dödliga sjukdomar. I Jesajas bok finns också ”profetior” om Immanuel som skall födas av en ung kvinna som ett tecken från

---

[1] Kleveland, Sanningen om Tanak, Bibeln och Koranen, s 124-125.
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Sabazios

Herren och fredsfursten som skall födas för att bli ett ljus för det folk som vandrar i mörkret. Han är ett barn som föds för att sitta på Davids tron som en smord kung (Messias) och regera över Davids rike med rättfärdighet i evighet. Han skall enligt Jesajas profetia kallas Allvis härskare, Gudomlig hjälte, Evig fader, Fredsfurste. Detta avsåg naturligtvis Simon Mackabeus och hans hopp om att bli en smord kung och att hans ättlingar skulle regera i Jerusalem som kungar i evig tid, ”Profetian” kom dock sedan att tolkas som att den inte hade uppfyllts och att man ännu väntade på den rättfärdige ”Messias” ankomst.

I kapitel 27 i Jesajas profetia finns också budskapet att ”Jakobs synd” tas bort genom att man låter altarnas stenar bli till flisor och förhindrar att asherapålar och rökelsealtaren någonsin mer får resas. När detta sker skall Herren låta det stora hornet ljuda och samla alla israeliter som gått förlorade i Assyrien och skingrats i Egypten och de skall tillbe Herren på Jerusalems heliga berg. Detta kan ha tolkats som att döda från forna tider skulle uppstå. I kapitel 37 i Hesekiels profetia i Tanak/GT finns ett tydligt och klart löfte om att de döda förtorkade benen från Israels folk skall få liv igen och stiga upp som levande människor med senor, kött och hud och fyllas av ande av Herren Gud. I Daniel 12:2 sägs det också uttryckligen att de döda skall vakna till liv när änglafursten Mikael träder fram och räddar sitt folk undan förtryckarna (s 414).

Simon Mackabeus nya profetior i Jesajas, Jeremias och Hesekiels profetböcker samt ”profetian” i Daniels bok som sannolikt hade skapats redan vid första utgåvan av Tanak/GT runt 160 fvt, gav upphov till jahads messianska kristendom och i nästa steg den romerska kristendomen och våld, krig och elände från 100 fvt och fram till den dag som är idag. Genom löftet om återuppståndelse för alla rättfärdiga martyrer som dött för den enda sanna religionen och den enda guden har man under olika monoteistiska religioners täckmantel kunnat skicka ut människor att dö för mackabéernas nya religion och guden Sebaot i drygt två tusen år.

KRIGSGUDEN SEBAOT/SABAZIOS – EN KOMBINATION AV DEN MESOPOTAMISKA KRIGSGUDEN ZABABA OCH DEN ANATOLISKE TI/ZIU

Om man läser om Sebaot på svenska Wikipedia står det bara att det är ett namn på Gud i Gamla Testamentet. Namnet betyder ”härskarornas Herre” och syftar antagligen på skaran av änglar som enligt judisk och kristen uppfattning omger Gud. Symboliskt kan det också syfta på stjärnorna på himlen, och att Gud är herre över denna oräkneliga skara. Utifrån perspektivet att Gamla testamentet till stor del är en uppteckning över judarnas tidiga historia kan man även anta att man skrev det man avsåg, d v s att med ”Herren Sebaot” avses Herrens arméer. Uppgifterna på svenska Wikipedia om Sebaot härstammar från Nationalencyklopedin.[1]

Men enligt Första Samuelsboken 17:45 är alltså Herren Sebaot ”Israels härars Gud”, det betyder varken änglar eller stjärnor och inte heller något symboliskt som ”Herrens arméer”. Sebaot är helt klart enligt Första Samuelsboken ”Israels härars Gud”, alltså Israels (mackabéernas) krigsgud. I allmänhet brukar den engelska versionen av olika sidor på Wikipedia i mitt tycke vara bättre underbyggda än de svenska motsvarigheterna men när det gäller guden Sebaot finns det överhuvudtaget ingen engelsk sida. Detta beror på att ”Herren Sebaot” är översatt till ”Lord of Hosts” (härskarornas Herre) eller ”Lord Almighty” (Allsmäktig Gud) i olika engelska versioner av Bibeln.

Den direkta kopplingen mellan guden Sebaot i den hebreiska bibeln har alltså helt försvunnit i engelska översättningar, även i 1QaIsa, arbetsversionen av Jesajarullen från Dödahavsrullarna, är YHWH Sebaot (hur nu ”Sebaot” stavades där) översatt med ” YHWH of Hosts”. I den svenska Bibeln finns däremot fortfarande ”Sebaot” kvar och därmed kopplingen till den Jupiter Sabazios som judar, som antagligen kommit med Simon Mackabeus delegation till Rom år 139 fvt, försökte infektera de religiösa sedvänjorna där med.[2]

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Sebaot
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Sabazios

Sabazios var enligt Wikipedia en av frygernas och thrakernas gudar. Thrakerna var ett stort antal stammar som levde på sydöstra Balkan och i nordvästra Anatolien. Frygerna fanns i Anatolien och var som vi såg tidigare besläktade med stammar i Nairi (Urartu), både frygerna och i alla fall vissa ”nairier” bar enligt den assyriska Svarta obelisken från 825 fvt frygiska dräkter och mössor (s 382). Ändelsen ”zios” i Sabazios skall ha härstammat från det indoeuropeiska ordet dyeus, föregångaren till grekiskans Zeus och latinets deus (gud). Tydligen härstammade dyeus i sin tur från den gamla anatoliska solguden Ti/Tiwaz som bland annat var ursprung för den fornnordiska guden Ti/Tyr som kallades Ziu på forntyska. Ti/Ziu var en krigsgud hos de germanska stammarna. Grekerna såg Sabazios som samma gud som både Zeus och Dionysos, han avbildades ibland på hästryggen och höll tydligen alltid sin karaktäristiska spira ”thyrsos” med en pinjekotte i toppen i handen.

Sambandet mellan Dionysos och Sabazios kan ha skapats genom att båda hade en thyrsos bland sina symboler, kanske var Sabazios rent av en variant av Dionysos i vissa avseenden. Han kan också ha varit en kvarleva av hurriternas, luwiernas och hettiternas hästgudinna Pirinkar/Shaushka (Inanna/Ishtar) som i Mitanni blev Našattiyanna som skyddade hästarna och stridsvagnarna liksom de män som körde dem (s 318). Att dessa hästgudinnor kunde bli hästgudar visas av de vediska ashvinerna i Rigveda. Kopplingen mellan Dionysos - som var en vin- och fruktbarhetsgud och en mysteriegud med koppling till äktenskap och kärlek - och Sabazios kan i så fall ha varit sambandet mellan soldaternas trohetseder i Mitanni och ”avtalsgudarnas” allmänna koppling till äktenskapsavtal. Bland Sabazios symboler fanns ormar. De slingrade sig runt handleden eller runt ett finger på bronshänderna som var hans symboler (se bild nedan), på samma sätt som ormar slingrade sig runt Ningishzidas och Hermes/Mercurius kaducéer och Asklepios stav.

Enligt Wikipedia sågs Sabazios i den hellenistiska kulturen i allmänhet som samma gud som Zeus och med nära samband med Hermes. Enligt den latinske författaren Macrobius (ca 400 vt) dyrkades Liber (Bacchus/Dionysos) och Helios (Solen) som Sabazios bland thrakerna. Libers hustru var Libera som var en växtlighets- och fruktbarhetsgudinna liknande andra äldre kärleksgudinnor som Inanna och hurriternas Shaushka. På 300-talet fvt firades exstatiska riter med ursprung i Främre Orienten till Sabazios ära i Aten. Synkretism, att olika gudar från olika områden med olika namn var varianter av varandra, var inget som sågs som ett problem under antiken. Eftersom Sabazios (Sebaot), som fördes fram av Simon Mackabeus som mackabéernas och det nybildade folkets härars gud, var en variant av Dionysos var det inte underligt att den grekiske filosofen Plutarchos runt 120 fvt påstod att guden som dyrkades i templet i Jerusalem var Dionysos.

Men i Tanak/GT var Sebaot/Sabazios ingen kärleks- och fruktbarhetsgud, han var en krigsgud, den som gick före härarna i Simon Mackabeus nya rike. Det verkar inte finnas mycket kunskap om ”vem” Sabazios egentligen var, han sägs bara på Wikipedia ha varit en av frygernas och thrakernas gudar och eftersom frygerna i Anatolien enligt Herodotos troddes ha kommit från Balkan tror man att Sabazios också härstammade därifrån. Men att döma av både språkforskning och avbildningar från Shalmaneser III:s tid på 800-talet fvt var fryger och vissa Nairi-stammar på armeniska höglandet nära besläktade (s 382). Detta skulle i så fall betyda att Sabazios hade sitt ursprung i kulturen i Mesopotamien, södra Kaukasus och östra Anatolien och inte på Balkan. Jag gissar att ordet Sabazios kan ha kommit från ”Zababa”, den gamla sumeriska och akkadiska krigsguden som hade dyrkats i ett oerhört stort område ända sedan tidig dynastisk tid på 2000-talet fvt. Bland hettiter och luwier i Anatolien dyrkades han bland annat som Zappana. Sabazios skulle i så fall kunna vara en anatolisk sammansättning av ”Zappana” och ”zios” och ungefär betyda ”Zababa-guden” eller Zapana-guden”. Alternativt skulle ordet kanske ha kunnat vara en förvrängning av ”Zeus Basileios” som skall ha hedrats på inskriptioner av tidiga frygiska kungar som Midas.

SABAZIOS MAGISKA TECKEN SOM FORTFARANDE ANVÄNDS AV KRISTNA PÅVAR OCH PRÄSTER

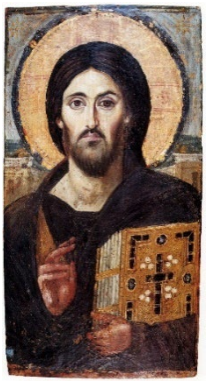
Guden Sabazios symboliserades bland annat av händer i brons som gjorde hans välsignelsetecken och kanske sattes på en påle för att vidröra människor eller gå före hans trupper. Enligt Wikipedia

var han inte särskilt förbunden med krig i Grekland eller Rom utan snarare med den högste guden Zeus/Jove. Men Zeus var en himmels- och åskgud liksom alla gamla krigsgudar i Främre Orienten. Att Simon Mackabeus valde att föra fram Sabazios (Sebaot) som sin egen krigsgud är hur som helst logiskt om han var en anatolisk variant av den tre tusen år gamla krigsguden Zababa. I Romarriket infördes Sabazios som en mysteriegud via grekerna där han kopplades samman med orficismens Zagreus och frygiska riter för gudinnan Rhea (Kybele) och Dionysos. Mysteriereligionerna, som Sabazios och Mitras mysterier, spreds ofta av soldater. Mysteriernas löften om evigt liv för dem som dog i strid för dessa gudar hade urgamla anor och Mitras-gudarna hade funnits bland de gudar som beskyddade soldaterna i Mitanni-riket genom att de hade svurit sina trohetseder i deras namn.

Samma magiska gest som användes i guden Sabazios riter före den romerska kristendomens uppkomst återanvändes sedan av de kristna i Romarriket och används fortfarande av påvar och präster i samband med välsignelser. Det kan verka märkligt, Jupiter Sabazios var ju en av de gudar som de kristna fördömde som hedniska avgudar. Men det var naturligtvis inte så konstigt eftersom Herren Sebaot, Jupiter Sabazios, enligt Första Samuelsboken och profetböckerna var Israels krigshärars gud och de första romerska kristna hämtade tydligen dessutom mycket av sina riter från olika mysteriereligioner.

Hand av brons använd i Sabazios religion (British Museum). Romersk, första-andra århundradet vt. Källa: Wikipedia.

Kristis-bild från Katarinaklostret vid berget Sinai 500-talet vt.

JONIEN OCH KARIEN – GREKISKA KOLONIER SEDAN MYKENSKA PERIODEN UNDER SEN BRONSÅLDER

Mindre Asien omkring 600 fvt. Bild: L. Castenhag.[1]

Enligt Wikipedia trädde alltså fyra stormakter fram efter Assyriens fall 609 fvt i form av Egypten, Babylonien, Medien och Lydien. Men medan de tre förstnämnda hade varit direkt påverkade av Assyrien och det maktvakuum som uppstod efter det assyriska imperiets fall, var som det verkar Lydiens uppgång en separat och senare historia. Den politiska situationen på 700-talet fvt med olika riken och regioner i västra Anatolien hade en koppling till förhållanden under den sena bronsåldern. Som vi såg tidigare fanns under 1300-talet fvt politiska maktcentra i västra Anatolien som Ahhiyawa längst i väst som kontrollerades av det mykenska Grekland, Arzawa längre österut samt Lukka i sydost (s 309). Under det nyassyriska imperiets mest expansiva tid, på 800- och 700-talen fvt, dominerades den västra kustremsan i Anatolien av Jonien som var ett förbund av grekiska stadsstater i västra Anatolien och näraliggande öar som Efesos, Miletos, Smyrna och Samos. Joniens stadsstater var välmående och området skall ha haft en blomstrande kultur under den tidiga antiken. Såväl de homeriska sångerna som de första filosoferna och logograferna (krönikeskrivarna) skall ha haft joniskt ursprung. Även landskapet Karien var en grekisk koloni.

Omkring 600 fvt började Lydien, de joniska områdets granne i öster, expandera genom militära erövringar. Lydiens kung Krösus invaderade de joniska städerna och Karien omkring 560 fvt och när hans rike erövrades av de akemenidiska perserna 546 fvt kom också det joniska och kariska området under persiskt välde. De joniska stadsstaterna styrdes därefter av olika lokala envåldshärskare under persisk överhöghet. Ett joniskt uppror mot perserna slogs ner 500 fvt. Eftersom Aten hade understött upproret i västra Anatolien blev upproret en av anledningarna till att de mångåriga så kallade perserkrigen mellan Persien och Grekland bröt ut. Under tiden fram till 330-talet fvt, när Alexander den store besegrade Persien, var Jonien periodvis självständigt och periodvis under persisk kontroll.

LYKIEN

Lykien hade sitt ursprung i bronsålderns Lukka och man talade ett anatoliskt språk som var nära besläktat med luwiska. Under århundradena flyttade även greker in i området och Lykien

[1] https://numismatik.se/2artiklar/Hemiobol/Pytte.php

påverkades av den grekiska kulturen. Lykien influerades också av Frygien som dominerade området norr om Lykien under 700- och början av 600-talet fvt.

FRYGIEN/MUSKA – EN VÄSTLIG GREN AV MUSHKI-FOLKET I ÖSTRA TAURUS-REGIONEN (CA 900–546 FVT)

Frygien var ett område som dominerades av frygerna som skall ha invandrat till Anatolien i slutet av bronsåldern. Enligt en uppfattning kom de från Balkan men det verkar ha varit en missuppfattning byggd på en sammanblandning mellan orden fryger och bryger (ett forntida folk från Balkan). Under 700-talet var Frygien ett kungarike med huvudstad i Gordion. Den tidigaste grekiska musiken härstammade från Frygien liksom aulos, ett tvåpipigt flöjtinstrument, och den frygiske kungen Midas skall enligt myterna ha utbildats i musikkonsten av självaste Orfeus. Man känner egentligen till oerhört lite om Anatoliens brons- och järnålder. Även om frygerna tog till sig det feniciska alfabetet finns bara några få dussin inskrifter på det frygiska språket bevarade och de är i allmänhet gravinskrifter som inte ger någon större historisk information. Det mesta som är känt om Frygien kommer som andrahandsinformation från grekiska källor och verkar mest bestå av myter och till viss del propaganda, som legenden om den frygiske satyren Marsyas som skulle ha uppfunnit flöjten och tävlat i musik mot Apollon som vann och flådde Marsyas och hängde upp hans skinn på gudinnan Kybeles heliga pinjeträd. Apollon skall också med framgång ha tävlat med sin lyra mot guden Pans flöjt i Frygien med kung Midas som åskådare eller domare.[1]

Frågan är vilka frygerna var på 800- och 700-talen när Frygien var ett självständigt kungarike? De skall ha talat ett indoeuropeiskt språk som hade vissa gemensamma ord med grekiska, vilket är logiskt med tanke på att grekiska kolonier hade funnits i västra Anatolien sedan hundratals år. Som jag ser det hade de indoeuropeiska språken sitt ursprung i Anatolien och hade spridits till Europa med de första bönderna, och frygerna kan på så sätt ha tillhört urbefolkningen vid Sakarya-floden som skall ha varit frygernas kärnområde. En av de homeriska hymnerna skall enligt Wikipedia ha beskrivit frygernas språk som helt annorlunda än det som talades i Troja där man tror att ett språk som liknade luwiska talades, vilket i så fall talar mot att frygerna skulle ha talat ett av de dåtida anatoliska språken. Man tror att Troja kan ha varit den stadsstat som hettiterna kallade Wilusa och som var allierade med dem under det sena 1200-talet fvt. Frygerna skall tydligen även med stöd i de fåtaliga inskrifterna från 700-talet fvt inte ha talat samma slags anatoliska indoeuropeiska språk som hettiterna och luwierna talade under senare delen av bronsåldern. Hettiterna skall inte heller ha nämnt frygerna i beskrivningarna av sina krigståg i västra Anatolien under 1200-talet fvt, vilket talar för att de kom dit vid en senare tidpunkt.

Under 700-talet fvt blev Frygien ett betydande rike med huvudstad i Gordion och med kungar i en dynasti som omväxlande skall ha hetat Gordias och Midas. Genom utgrävningar har man upptäckt att staden Gordion låg på en plats som hade varit bebodd från tidig bronsålder (ca 2300 fvt) och som fortsatte att vara kontinuerligt bebodd fram till 300-talet vt. Gordions välbevarade arkeologiska lager av brand och rivning från omkring 800 fvt har visat sig vara en viktig kronologisk hållpunkt för regionen. Efter dessa bränder i östra delen av Gordion förseglades resterna med upp till fem meter lera vilket bevarade rester från den tidigare frygiska fasen. Brandlagret från omkring 800 fvt skall dock inte ha visat några tecken på ett samtidigt militärt angrepp. Det stora lerlagret som lades ut efter branden användes för att skapa underlag för det storskaliga byggnadsprojekt som tog vid efter branden. I ett projekt som måste ha krävt enormt mycket planering och mängder av arbetare byggdes bland annat ett nytt monumentalt citadell och en mur som omslöt hela 25 hektar i den nedre staden. Sedan fortsatte bebyggelsen vidare ut i ett stort område som skyddades av ytterligare en mur och ett försvarsdike och under sin största omfattning täckte staden en yta på cirka 100 hektar, jämförbart med 200 moderna fotbollsplaner. [2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Phrygia
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Gordion

Förstörelsen av det gamla citadellet i Gordion omkring 800 fvt och de anlagda bränderna verkar ha varit en avsiktlig handling av stadens härskare som syftade till att ge utrymme för en helt ny huvudstad med bland annat en ny försvarsanläggning. Staden var redan tidigare under 800-talet fvt huvudstad för en i området ny kultur som byggde kammargravar med, i vissa fall, enorma gravhögar. Gravhög W dateras till omkring 850 fvt och den är den första både i Gordion och överhuvudtaget i Anatolien. Mellan 800-talet och 500-talet fvt byggdes över hundra sådana gravhögar i närheten av staden. Fram till sent 600-tal begravde man kropparna utan att bränna dem men under 500-talet fvt började man i vissa fall med kremeringar.

Den mest kända frygiska kungen var Midas som kan ha börjat sin regering omkring 740 fvt. Assyriska källor från 718 och 709 fvt kallade honom Mit-ta-a eller Mita. Gravhög MM (Midas Mound) som byggdes i samband med Midas trontillträde är den största gravhögen i Gordion, den når i nutid 50 meters höjd och har en diameter på 300 meter. Det kan jämföras med kungshögarna i Gamla Uppsala som är 7-11 meter höga och 55-70 meter i diameter. Gravhög MM i Gordion, som endast överträffades av Alyattes gravhög i Lydien 200 år senare, hade rika gravgåvor med bland annat bronskärl som hade innehållit mat och dryck samt möbler av trä och den tros ha använts för Midas far Gordias. Under 800- och 700-talen fvt behärskade Gordion och riket Frygien stora delar av Anatolien väster om floden Halys (Kizilirmak). Imperiet Frygien skall vid sin största omfattning ha gränsat mot på det nyassyriska imperiet i sydöst och kungariket Urartu i nordöst. Under 600-talet invaderades Frygien av kimmerer som tros ha kommit från området norr om Svarta havet och Gordion plundrades och förstördes delvis omkring 675 fvt. Frygiens östra delar hamnade under Assyrien. Frygiens grannrike Lydien jagade slutligen bort kimmererna omkring 620 fvt och därefter expanderade Lydien kraftigt och tog en ledande roll i Anatolien. Under 500-talet fvt, under Lydiens kung Krösus, skedde stora nybyggnationer i Gordion. Perserna under Kyros den store belägrade och erövrade Gordion 546 fvt varefter Frygien blev ett persiskt vasallrike som kallades Hellespontiska Frygien med huvudstad i Daskyleion vid Marmasjön.

FRYGERNA VAR ETT MUSHKI-FOLK

Det är oklart varifrån frygerna skall ha kommit men vissa forskare skall enligt Wikipedia ha fört fram att frygierna, och/eller de tydligen besläktade mushki-folket, ursprungligen skall ha kommit från östra Anatolien eller södra Kaukasien (dagens östra Turkiet och/eller Armenien) och flyttat västerut därifrån. Assyrierna skall ha kallat ett folk som man tror var frygerna för mushki men det var inte förrän man 2019 hittade en inskrift skriven med luwiska hieroglyfer vid utgrävningar i Türkmen-Karahöyük som man fick en bekräftelse på att frygerna verkligen kallades mushki i Anatolien. Türkmen-Karahöyük ligger mindre än två mil från den berömda neolitiska boplatsen Çatalhöyük (s 72), i ett område som där man därför har varit mindre intresserad av att undersöka arkeologin från brons- och järnåldern. Men av historiska källor vet man att området troligen låg inom bronsåldersriket Tarhuntassa och kungariket Tabal under järnåldern. Genom utgrävningar har man upptäckt att Türkmen-Karahöyük var ett viktigt politiskt centrum i båda dessa riken med en omfattning på omkring 80–150 hektar. Den helt nyliga upptäckten av detta centrum för ett viktigt forntida rike som skall ha existerat mellan omkring 1400 och 600 fvt visar hur okänd Anatoliens äldre historia fortfarande är. Tabal var ett av målen för assyriernas krigs- och utpressningsverksamhet under 700-talet fvt, Tiglat Pileser III utkrävde enligt inskriften på Iran-stelen från 737 fvt tribut från landet och Sargon II dödades där 705 fvt (s 366 och 386).

Den luwiska inskriften från Türkmen-Karahöyük som upptäcktes 2019 dateras till sent 700-tal fvt, alltså vid tiden för den frygiske kungen Midas (Mita) regering. Den restes av en kung vid namn Hartapu som ett minnesmärke över en strid som han hade vunnit över det näraliggande kungariket Muska. Detta bevisar att Frygien verkligen kallades Muska och frygerna alltså var ett mushki-folk, precis som man har antagit utifrån assyriska inskriptioner.[1]

[1] https://archaeologynewsnetwork.blogspot.com/2020/02/archaeologists-discover-lost-city-that.html

MUSHKIS VÄG TILL FRYGIEN FRÅN NAIRI-OMRÅDET

Det man kan konstatera är alltså att det verkar ha kommit en helt ny folkgrupp med en ny kultur till Frygiens huvudstad Gordion något före 850 fvt. Dessa människor byggde den första gravhögen (kurganen) i Anatolien omkring 850 fvt och därefter byggde de om hela staden. Deras rike kallades tydligen Muska av grannarna i riket Tabal och under sent 700-tal fvt krigade frygerna/mushki med en kung vid namn Hartapu som sannolikt hade sitt residens i Türkmen-Karahöyük. Staden var antagligen kungariket Tabals huvudstad. Tabal var en arvinge till det luwiska bronsåldersriket Tarhuntassa som kontrollerats av hettiterna i Hattusa under den sena bronsåldern.

Frygierna talade ett indoeuropeiskt språk, vilket egentligen inte ger några ledtrådar till deras ursprung. De flesta anatoliska språk från neolitikum och framåt verkar ha varit indoeuropeiska och denna språkgrupp spreds sedan både västerut till Europa och österut till södra Kaukasien med de första anatoliska bönderna. Vissa språkforskare menar att frygiska och armeniska skulle vara nära besläktade medan andra påstår att frygiska stod närmare grekiskan. Men om frygerna hade lämnat det område som senare blev Armenien omkring 900 fvt, och man jämför deras språk med armeniska som fick ett skriftspråk först omkring 400 vt när Bibeln översattes, finns ett gap på nästa 1500 år som naturligtvis gör alla jämförelser oerhört osäkra. Ett annat tecken på att frygerna skulle ha haft ett ursprung i östra Taurus-området, förutom att deras språk möjligen hade ett gemensamt ursprung med armeniska, är att de även förde med sig seden med kurgan-begravningar (gravhögar). Detta begravningssätt hade visserligen tillämpats både norr om Svarta havet och i södra Kaukasien sedan omkring 4000 fvt, men teorin att frygernas språk möjligen hade sitt ursprung i östra Taurus-området eller södra Kaukasien förstärks genom att de också tillämpade begravningar i kurganer på samma sätt som andra liknande kulturer som härstammade från den gamla Kura-Araxes kulturens tidigare område. Ett tredje indicium som pekar mot området runt Vansjön i östra Taurus-området är det faktum att frygerna hade samma klädedräkt, med bland annat den frygiska mössan, som de Nairi-stammar som avbildades på den Svarta obelisken omkring 825 fvt (s 382).

Men det kanske starkaste beviset för att frygerna tillhörde samma etniska grupp som Nairi-stammarna som levde norr om Assyrien är att deras land kallades för ”Muska” av deras nära grannar i Anatolien och att de likaså kallades ”mushki” i de assyriska annalerna. Redan under den assyriska kungen Tiglat-Pileser I (r. 1114–1076 fvt) nämns muszka-folket (mushki) som hade kommit från Taurusbergen och spridit sig i norra Mesopotamien. De skall bland annat ha lierat sig med, eller invaderat, riket Kadmuhu som låg i området vid floden Tigris källor och som inte ville betala tribut till Assyrien. Tiglat-Pileser I gick in i Kadmuhu och utkämpade ett krig mot en armé på 20 000 mushki-kämpar under ledning av fem kungar eller hövdingar. Mushki-armén skall ha förlorat och assyrierna plundrade sedan Kadmuhu och förstörde landets städer. För att stoppa mushki och säkra den norra gränsen gick Tiglat-Pileser I enligt Wikipedia även in i det armeniska höglandet och nådde staden Malazgird norr om Vansjön.[1] Mushki-folkets utbredning runt 1100 fvt och deras konfrontationer med Assyrien verkar ha varit en del av de omvälvningar som skedde efter hettiterrikets fall, mushki kan ha flyttat in i delar av hettiterriket som blivit tillgängliga efter hettiternas försvinnande och som även Assyrien gjorde anspråk på. Deras krigsförmåga kan som jag ser det ha ökats genom att de hade tjänstgjort som legosoldater i krigen mellan bland annat hettiter och Mitanni och Mitanni och Assyrien under perioden runt bronsålderskollapsen.

Mushki-folket eller -stammarna delas av vissa forskare in i en östlig gren som nämns i de assyriska källorna på 1100-talet fvt och en västlig gren - Frygien (Muska) - som nämns i assyriska annaler på 700-talet fvt. Jag menar att de Nairi-stammar som 825 fvt avbildades på Svarta obelisken med ”frygiska mössor” tillhörde de östliga mushki som assyrierna hade krigat mot redan på 1100-talet fvt. Den västliga grenen av mushki var alltså frygerna i Muska. Kriget mellan Muska (Frygien) och Tabal i slutet av 700-talet fvt som nämns på Hartapus inskrift från Türkmen-Karahöyük berättade om en seger över mushki i Muska. Denna konflikt var antagligen en del i komplicerade politiska

[1] https://pl.wikipedia.org/wiki/Tiglat-Pileser_I, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kadmuhu

spel som uppstod genom det nyassyriska rikets konstanta angrepp på Tabal med krav på väldiga tributer. Enligt en uppgift på Wikipedia hade Muska (Frygien) under Mita (Midas) ingått en allians med Tabal och Karkemish riktad mot Assyrien. Sargon II besegrade alliansen omkring 713 fvt, erövrade Karkemish och drev tillbaka Mita (Midas) till hans eget land. Men Muska (Frygien) och Mita (Midas) nämns 709 fvt som en allierad och vän till Assyrien i de assyriska källorna. Frygiens kung Mita hade tagit kungen av Que till fånga och överlämnat honom till Assyrien när han reste genom Muska (Frygien) till Urartu för att förhandla om en anti-assyrisk allians med Urartu. Ett krig mellan Muska (Frygien) och Tabal eller någon av de olika hövdingarna inom den federation som utgjorde Tabal, så som det nämns på Hartapus inskrift från Türkmen-Karahöyük, är logiskt under en period när Muskas (Frygiens) kung hade blivit ”vän” med Tabals hatade förtryckare i Assyrien. Efter Sargons död 705 fvt skall inte Muska (Frygien) ha nämnts igen i assyriska annaler.[1]

Frågan är då när mushki kom till Frygien? De fanns uppenbarligen där omkring 850 fvt när de byggde den första gravhögen i Anatolien och de hade tydligen med sig den frygiska dräkten med den karaktäristiska mössan som också användes av Nairi-stammarna som avbildades på Svarta obelisken 825 fvt. Under den klassiska antiken avbildades också den mytiske prins Paris av Troja, som skulle ha gett upphov till det mytiska trojanska kriget genom att röva bort den sköna Helena från Sparta, i den speciella frygiska mössan vilket tyder på att frygerna vid den tiden förbands med området i nordvästra Anatolien där Troja låg. Den frygiska mössan var också ett klädesplagg som även mysterieguden Mitra (Mithras), som förknippades med Frygien, avbildades i. Jag gissar att frygerna/mushki dyrkade guden Mitra och att de kungar som kallades Mita av assyrierna och Midas av grekerna bar Mitras namn.

Mushki (frygerna) bör alltså ha lämnat det östra området i trakterna runt Van-sjön någon tid före byggandet av den första gravhögen (kurganen) omkring 850 fvt för att de skulle ha haft tid att etablera sig i det nya området och skapa resurser för att bygga den stora gravhögen. Att de skulle ha tillhört en Nairi-stam som drivits bort av assyrierna omkring 1100 fvt när Tiglat-Pileser I krigade mot Nairi verkar vara för tidigt, i så fall skulle de antagligen ha byggt gravhögar i Anatolien före 850 fvt. Att de skulle ha tillhört en av de stammar med ”frygiska mössor” som fick betala tribut till Shalmaneser III omkring 830 fvt enligt avbildningarna på Svarta stelen (s 382) är i stället för sent. Jag tror personligen att mushki (frygerna) drevs bort under Assyriens återkommande krig på 900-talet fvt mot riket Kadmuhu (som inte skall förväxlas med riket Kummuhu som var ett luwiskt (nyhettitiskt) rike som låg vid Eufrat omkring 805-770 fvt). Troligast skedde deras emigration västerut under den assyriske kungen Ashur-dan II:s tid (r. 934–912 fvt).

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mushki, https://en.wikipedia.org/wiki/Sargon_II

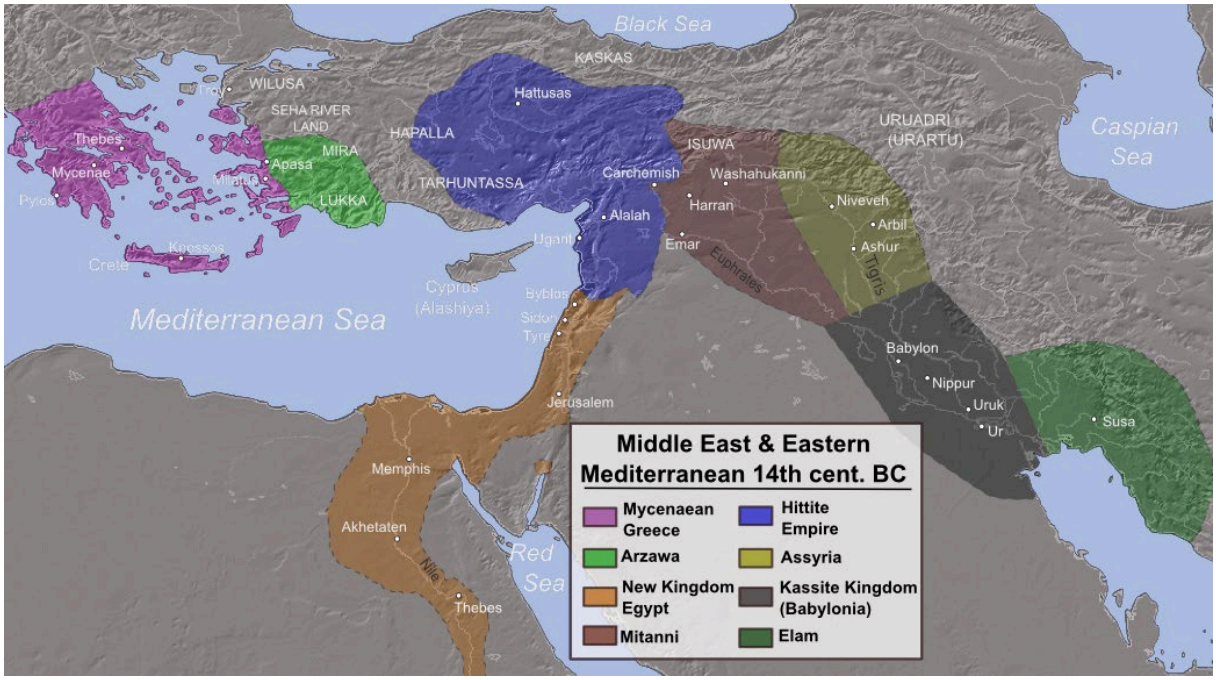
Urartu i gult (ca 860 fvt) med bl.a. Kadmuhu/Kadmukhi, Gilzânu och Musasir. Källa: Wikipedia.

Assyriens erövringskrig mot Kadmuhu (Kadmukhi norr om Nimrud på kartan ovan) pågick under flera århundraden från Arik-den-ili (r. ca 1319-1308 fvt) som skall ha erövrat ”Kutmuhu” och deras allierade länder. Tydligen lyckades Assyrien dock inte skapa någon bestående kontroll över området under den perioden. Under Tukulti-Ninurta I (r. 1244–1208 fvt) invaderade trupper från Kadmuhu i stället Assyrien som slog tillbaka genom att invadera landet Kadmuhu i norr och plundra och förstöra fem av deras fästen. Omkring 1115 fvt slogs Tiglath-pileser I mot Kadmuhu igen, vid det tillfället beboddes området enligt assyrierna av mushki-folk. En stor del av mushki-folkets kämpar dödades enligt assyrierna och det överlevande folket hamnade under Assyrien. Men Kadmuhu fortsatte att vara fientligt till Assyrien. Den assyriske kungen Ashur-dan II (r. 934–912 fvt) invaderade därför åter riket och tog tillfånga kungen som fördes till Arbela där han flåddes levande. Kadmuhu införlivades slutligen under den assyriske kungen Adad-nirari II (r. 911–891 fvt) med Assyrien, en assyrisk guvernör tillsattes över området som därefter delades upp i två nya assyriska provinser omkring 879 fvt.[1]

Jag gissar alltså att mushki (frygerna) kom till Muska (Frygien) i samband med Kadmuhus utplåning runt 900 fvt, riket Kadmuhu norr om Assyrien hade ju enligt de assyriska källorna styrts av mushki. Den grekiska legenden om den frygiske guden/satyren Marsyas som tävlade mot Apollo, förlorade tävlingen och flåddes varefter hans skinn hängdes upp på en gudinnas träd (s 421), kan ha haft sitt ursprung i historiska händelser när mushkis (frygernas) kung flåddes, kanske satte assyrierna upp hans hud på sin krigiska gudinna Ishtars heliga träd. Om mushki kom till Gordion (Muska) i Anatolien omkring 900 fvt skulle det ha gett tid för en ny kung att regera och begravas i en kunglig gravhög där omkring 850 fvt. Uppenbarligen hade nykomlingarna med sig en vision om hur en kunglig huvudstad skulle se ut och det storskaliga byggnadsprojektet i Gordion som startade omkring 800 fvt syftade som jag ser det till att återskapa huvudstaden i deras förlorade kungarike Kadmuhu, bara ännu mäktigare.

[1] https://pl.wikipedia.org/wiki/Kadmuhu

LYDIEN (CA 1200–546 FVT) – KUNG KRÖSUS

Lydien (Arzawa, Lukka) i västra Anatolien (grönt på kartan). Källa: Wikipedia.

Lydien (Lukka), som låg öster om Jonien och väster om Frygien, var ett järnåldersrike som uppstod omkring 1200 fvt. Under senare bronsåldern kallades området Arzawa. Lydiens huvudstad var Sardes och rikets invånare skall ha talat ett anatoliskt indoeuropeiskt språk som var besläktat med luwiska och hettitiska. Den grekiske hjälten Herakles skall enligt de grekiska myterna ha tjänat i Lydien i en förhistorisk forntid. Enligt Homeros epos Illiaden kallades området för Maionien under bronsåldern. Enligt historikern Herodotos, som skrev sin historia cirka 440 fvt, hade Maionien döpts om till Lydien efter en forntida kung vid namn Lydus. Därefter hade Lydien regerats av herakliderna, en ätt som påstod sig härstamma från Herakles. Heraklidernas sista kung mördades av en man vid namns Gyges som gjorde sig själv till kung, gifte sig med den tidigare kungens drottning och startade den nya mermnadiska dynastin.

Enligt nutida historiker skall Gyges (r. ca 680–644 fvt) ha gjort Lydien till en militär stormakt. Han skall även ha hyrt ut legosoldater från Jonien och Karien till den egyptiske farao Psamtik I som genom sina legotrupper skaffade sig kontroll över hela Egypten omkring 654 fvt. Under Gyges son Ardys (r. ca 644–637 fvt) invaderades Anatolien av kimmererna som kommit från stäppen norr om Svarta havet och de attackerade Lydien flera gånger. Ardys sonson Alyattes (r. ca 635–585 fvt) ingick en allians med skyterna som med Assyriens tillåtelse hade kommit in i Anatolien och tillsammans lyckades de besegra kimmererna. Skyterna dominerade sedan centrala Anatolien fram till det att de besegrades av mederna och jagades i väg på 590-talet fvt. Mederna anföll även Lydien och ett femårigt krig bröt ut men man lyckades slutligen förhandla fram en fred och bestämda gränser mellan Lydien och Medien. Alyattes underkuvade Karien och anföll också joniska grekiska städer som Miletos och rövade bort deras säd som Lydien var fattigt på. Lydien var däremot rikt på elektrum och Alyattes skall ha varit den förste som präglade mynt av ädelmetall, i alla fall i väst. Så småningom stiftade Lydien och Miletos fred och började ett handelsutbyte av säd och legosoldater från Miletos mot värdefulla metaller från Lydien. I Lydien byggdes en enormt stor gravhög (kurgan) över det man tror är Alyettes grav, den är idag 61 meter hög och har en diameter på 360 meter. På toppen restes en stor herm (fallossymbol). De lydiska kungarnas och elitens gravplats kallas numera Bin Tepe och idag finns omkring 115 gravhögar (tumuli) kvar i området som är den största gravplats av detta slag i dagens Turkiet och kanske i världen.[1]

[1] https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5829/

Under Alyettes son Krösus (r. ca 585–546 fvt) hade man lärt sig separera silver från guld i elektrum som är en naturligt förekommande legering av dessa två metaller. Krösus präglade därefter de första guldmynten. Han ärvde stora rikedomar från sin far och fortsatte att utvidga Lydiens inflytande och rikedomar. Krösus skall bland annat ha bekostat Artemis tempel i Efesos som räknades som ett av den antika världens sju underverk. Hans namn, Krösus, blev så småningom den allmänna benämningen på en oerhört rik man bland greker och perser. Krösus attackerade det persiska imperiet under Kyros II men besegrades 546 fvt varefter Lydien införlivades med Persien och slutade existera som ett självständigt kungadöme.[1]

TOGS RELIGIONEN I LYDIEN – EN BLANDNING AV GREKISK OCH FRYGISK RELIGION - ÖVER AV PERSERNA?

EN FERTILITESGUD, GUDINNAN ARTEMIS (INDARA/ANAHITA/ANUNITUM), MODERGUDINNAN (MATER) OCH KUNG MIDAS

Lydiens egen religion och mytologi är i stort sett okänd på grund av avsaknaden av monument med mer omfattande inskriptioner. Det som är känt kommer därför från grekiska myter, som den om Herakles äventyr i Lydien. Herakles skall bland annat ha dödat en stor orm i en av Lydiens floder och satt upp den på himlen som stjärnbilden Ormbäraren.

Men man kan väl gissa att en av gudarna var en fertilitetsgud eftersom man satte upp en fallosstaty på Alyettes gravhög. Krösus byggande av ett tempel till Artemis i Efesos betyder att hon dyrkades av den mermnadiska dynastin och det fanns också ett stort tempel tillägnat henne i Lydiens huvudstad Sardes. Artemis var både en modergudinna och en jaktgudinna hos grekerna, hennes symboler var båge och pilkoger, jaktkniv och hjort (hind) och hennes heliga träd var cypressen. Lydierna hade flera tempel tillägnade Artemis i Sardes, Philadelphia och så vidare och hon kallades också Artemis Anaitis i Anatolien under den persiska tiden. Anaitis eller Anahita, som gav de persiska härskarna deras legitimitet, var den persiska motsvarigheten till Artemis. Artaxerxes II (r. 405–358 fvt) var den första som namngav andra zoroastriska gudar förutom Ahura Mazda och han tillbad henne i triaden Ahura Mazda, Anahita och Mithra. Redan hos sumererna hade hjorten varit gudinnan Anunitum (en av gudinnan Inannas aspekter) och också stjärnbilden ”hjorten”. I Mitanniriket var gudinnan Indar/Indara jaktens gudinna, den som styrde bågskyttarnas pilar och hon var alltså en variant av Artemis. I Levanten var den gamla kananeiska gudinnan Anat sannolikt ursprungligen en jaktgudinna och förknippades med pilbåge och pilar, senare blev hon en krigsgudinna som stödde Baal Zephon, Hadad, i hans krig.

Artemis var också en gudinna i den grekiska världen, hon finns belagd som Artemitos i mykensk grekiska. Men hennes attribut och egenskaper fanns alltså redan minst tusen år tidigare hos den gamla sumeriska gudinnan Anunitum/Inanna som var hinden på stjärnhimlen. De lydiska myntens avbildning av lejonet och tjuren var också de mycket gamla astrala symboler. Lejonet var ursprungligen symbolen på stjärnhimlen för den stora modergudinnan som satt på sin tron i Çatalhöyük i Anatolien redan ca 6000 fvt och tjuren var en lika gammal symbol, båda var knutna till dagjämningar och solstånd (s 73)

Guldmynt präglat i Lydien med lejon och tjur. Källa: Wikipedia.

Religionen i Lydien verkar som jag ser det ha varit en blandning av den grekiska religionen och kulturen i de angränsande joniska stadsstaterna, som i sin tur var starkt påverkad av myter från Fenicien, samt Frygiens ”mushki-religion” där kungarna begravdes i stora gravhögar med rika gravgåvor. Det är möjligt att Gyges, som omkring 680 fvt mördade den tidigare kungen och startade

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_kings_of_Lydia

den mermnadiska dynastin, härstammade från Frygien. För detta talar inte bara att man använde sig av seden med stora gravhögar som hade införts i Anatolien av mushki-härskarna i Frygien utan också vissa spår i den omfattande mytbildningen om kung Gyges väg till makten, särskilt Nikolaus från Damaskus (f. 64 fvt) som skrev att Gyges far var en betrodd rådgivare hos den lydiske kungen Ardys som mördades av en av kungens egna söner. Rådgivarens hustru, som redan var havande, flydde till sitt hemland Frygien där hon födde en son som i sin tur fick en son som kallades Gyges. Som vuxen reste Gyges från Frygien till Lydien där han uppmärksammades av kung Candaules för sina storartade egenskaper, utnämndes till kungens livvakt och så småningom mördade honom och tog makten.

Gyges, urfadern för kungarna i den mermnadiska dynastin i Lydien, hade enligt antika myter ett ursprung i Frygien och lydierna de vördade den frygiske kungen Midas som själva urtypen för kungaskap. Under den lydiske kungen Krösus skapades under första halvan av 500-talet fvt bland annat det s.k. Midas-monumentet som var inhugget i en klippvägg i Midas stad i det frygiska området. Där stod på frygiska ungefär ”Midas, härskarornas ledare och Herre”. Monumentet var också helgat till ”Mater”, den frygiska modergudinnan som Midas dyrkade och som sågs som garant för kungarnas gudomliga mandat. Den frygiska modergudinnans attribut var bland annat ett kärl för vatten och en fågel. Under det persiska styret i Anatolien och Thrakien, som var ett område på sydöstra Balkan, sågs Midas och den frygiska Modergudinnan som allmängiltiga symboler för välstånd och välvilliga och framgångsrika regenter.[1]

Perserna regerade efter Kyros den stores erövringen av Anatolien bland annat i Lydiens forna huvudstad Sardes som var centralort i persernas mest betydelsefulla satrapi som också var slutstation för den persiska kungsvägen som startade i det persiska imperiets huvudstad Persepolis. Liksom de tidigare lydiska härskarna såg alltså även perserna den gamla frygiska kungen Midas och den frygiska Modergudinnan som garanter för välstånd och gudabenådade regenter.

ANTIKENS MYTER OM LYDIENS KUNGAR GYGES OCH KRÖSUS SOM HAMNADE I TANAK/GT

De gamla kungarna i Frygien och Lydien som var så oerhört rika på grund av att floderna i deras riken förde med sig guld och silver (elektrum), samt deras uppgångar och deras fall genom att perserkungen Kyros den store erövrade deras riken gav stoff till mängder av myter under Antiken och jag menar att dessa myter också gav stoff till berättelserna i Tanak/GT i Bibeln. De gamla kungarikena Lydien och Frygien fortsatte att ge upphov till nya myter genom att de förknippades med Alexander den store, den gordiska knuten och en påstådd profetia om att den som löste den skulle regera över hela Asien.

KUNG GYGES OCH KUNG DAVID

Den främsta källan till myterna om Gyges var Herodotos som omkring 440 fvt berättade att Gyges var livvakt hos kung Candaules som trodde att hans hustru var den vackraste kvinnan i hela världen. Han insisterade att Gyges skulle se henne naken för att han skulle få bekräftelse på detta men när Candaules hustru upptäckte det blev hon så arg att hon gav Gyges valet att antingen mörda den lydiske kungen och ta makten eller själv bli dödad. Enligt Herodotos gav Gyges därefter stora gåvor till oraklet i Delfi som bekräftade att Gyges var Lydiens rättmätige kung och som också gav lydierna stöd i deras krig mot jonerna. Men samtidigt förutsade orakelprästinnan att Gyges dynasti skulle falla inom fem generationer, vilket fullbordades när Gyges ättling Krösus förlorade sitt kungarike till perserkungen Kyros den store.[2] Herodotos historia om livvakten Gyges som ser kungens hustru naken och som mördar honom och gifter sig med änkan var som jag ser det förlagan till historien i Andra Samuelsboken om kung David som ser Batseba, militären Urias hustru naken, låter döda hennes make och sedan gifter sig med änkan. Platon berättade i Republiken att Gyges hade varit

[1] https://www.academia.edu/25097820/Alexander_the_Gordian_Knot_and_the_Kingship_of_Midas
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Gyges_of_Lydia

en herde som vallade boskap åt kungen i Lydien. Han hade hittat en ring som gjorde honom osynlig i en gammal jättelik kungs grav som på ett magiskt sätt hade öppnat sig i klippan, och med hjälp av denna ring hade han förfört kungens hustru, dödat kungen och själv tagit makten i riket. Historierna om Gyges, oraklet i Delfi och hans väg från en enkel herde till Lydiens kung påminner förstås starkt om historien i Tanak/GT om David som var en herde som var ute och vallade får men som genom ett orakels (en profets) förutsägelser blev kung i Israel. Jag tror personligen att de lärde i Alexandria satte ihop historierna i Tanak/GT med hjälp av bland annat Herodotos och Platons myter om kung Gyges.

KRÖSUS HADE DRÖMMAR OM FRAMTIDA OLYCKOR, BLEV FÅNGE HOS PERSERKUNGEN KYROS SOM VILL BRÄNNA HONOM MEN RÄDDADES AV SIN GUD APOLLON. JFR. MED DANIEL SOM HADE DRÖMMAR OM KOMMANDE HÄNDELSER, BLEV FÅNGE HOS DEN BABYLONISKE KUNGEN SOM VILLE BRÄNNA HONOM MEN SOM RÄDDADES AV ”SIN GUD” OCH TJÄNADE UNDER KYROS

Lydiens kung Krösus besegrades 546 fvt av perserna under Kyros den store. Efter att huvudstaden Sardes hade belägrats togs Kyros till fånga av perserna och fördes bort. Det finns tydligen inga historiska källor för vad som hände med honom efter detta men poeten Bacchylides (ca 518–451 fvt) skrev ett ode som berättade att kung Kyros hade beordrat att Krösus och hela hans familj skulle brännas levande. Men innan flammorna hann skada kungen rycktes han upp av guden Apollon och fördes bort till hyperboréernas land i norr. Herodotos, som skrev omkring 440 fvt, broderade ut historien om Krösus ytterligare. Han hänvisar till lydiska uppgifter enligt vilka Krösus hade placerats på ett stort bål eftersom Kyros ville se om någon gudomlig makt skulle rädda Krösus från att brännas levande. Krösus kallade på Apollon och bad till honom och genast samlades svarta moln på den tidigare klara himlen och elden dränktes av storm och ett våldsamt regn. Kyros övertygades om att Krösus var en god man som skyddades av sin gud och gjorde honom till sin betrodde rådgivare. Senare tjänade Krösus också hos Kyros efterträdare Kambyses. Historierna om Krösus mirakulösa räddning var sannolikt en tröst för att Lydien, och hela Anatolien, hade erövrats av främlingar och att kungen, som var rikets förbindelselänk till gudarna, hade rövats bort och försvunnit. Apollon hade inte alls övergett Lydien och kungen som det kunde verka på ytan, han hade i själva verket räddat Krösus från den persiske kungen och fört bort honom till ett fjärran land där han levde vidare eller också hade han gjort honom till perserkungens främste rågivare.

Herodotos historia om perserkungen Kyros som försökte bränna Krösus levande och Krösus gud Apollon som mirakulöst räddade honom finns i Daniels bok i Tanak/GT. I den är det dock inte perserkungen Kyros som erövrar riket och för bort de dyrbara skatterna från huvudstaden och templet utan Babyloniens Nebukadnessar. I stället för kung Krösus är det den israelitiske ädlingen Daniel som sätts på prov för sin tro och räddas från lågorna av sin gud. Alla skulle falla ner och tillbe den gyllene statyn av guden i Babylon, annars skulle de kastas i en brinnande ugn. Daniel och hans två vänner trodde att den gud som de dyrkade skulle rädda dem men om det inte hände gjorde det detsamma, de skulle i alla fall aldrig dyrka Babyloniens gudar. Detta gjorde Nebukadnessar ursinnig och han beordrade att ugnen skulle eldas upp till en så fruktansvärd hetta att lågorna till och med dödade de män som kastade ner de tre israelitiska ädlingarna i ugnen. Naturligtvis räddade Daniels gud de tre genom att sända en ängel som räddade dem och Nebukadnessar blev så imponerad av detta att han utfärdade en befallning i hela sitt imperium om att om någon vågade smäda de tre israelitiska ädlingarnas gud skulle han huggas i stycken, ”ty, skrev han, det finns ingen annan gud som kan ge en sådan räddning”. Sedan fick de tre israelitiska ädlingarna höga ämbeten i Babylon, precis som Krösus skulle ha blivit de persiska kungarnas rådgivare enligt Plutarchos. Daniel blir till och med den tredje i rang i Babylonien.

I Tanak/GT blir sedan Daniel högt betrodd hos den persiska kungen Dareios, som till och med planerar att göra honom till den främste i riket. Daniel drabbas dock av falska angivelser och kastas i en lejongrop men räddas lika mirakulöst av sin guds ängel som under Nebukadnessars eldprov. Den persiske kungen Dareios utfärdade därför en skrivelse i hela sitt imperium och befallde att Daniels gud skulle vördas och fruktas i hela det persiska väldet. Daniel hade därefter enligt

Tanak/GT i Bibeln stor framgång under hela Dareios regering, liksom under persern Kyros. Under Kyros tredje regeringsår hade Daniel sedan en vision där Gud talade om vad som skulle ske med Alexander den stores rike under hans efterträdare och att Gud skulle sända änglafursten Mikael att strida för Daniels folk (mackabéerna) som skulle erövra Jerusalem (under ledning av Judas Mackabeus 163 fvt) (s 414). Det är tydligt att hela upplägget i Daniels bok om Daniels äventyr i Babylonien och Persien och hans mirakulösa räddning av ”sin gud” hämtades från Herodotos historia om Lydiens kung Krösus äventyr i Persien och Krösus mirakulösa räddning av sin gud Apollon. I samband med Daniels profetia är alltså den monoteistiske guden i Bibeln i själva verket guden Apollon.

THRAKIEN – ALLIERADE MED TROJA OCH HEMORT FÖR ORFEUS OCH LINUS

Det forntida Thrakien med moderna landsgränser utsatta. Källa: Wikipedia.

Thrakien var ett geografiskt och historiskt område i sydöstra Europa som i dag är delat mellan Bulgarien, Grekland och Turkiet. Det begränsades i norr av Balkanbergen, i söder av Egeiska havet och i öster av Svarta havet. Thrakien låg i det område där de första neolitiska jordbrukskulturerna i Europa, som Sesklo- och Starčevo- och Karanovo-kulturerna, hade uppstått omkring 6200–5000 fvt (s 105). Detta var kulturer som alla dyrkade den gamla Modergudinnan som erbjöd sina livgivande bröst till sina barn (s 89). Thrakien befolkades av ett stort antal stammar och enligt engelska Wikipedia ansågs namnet Thrakien (som inte användes av stammarna själva) enligt forntida grekisk mytologi härstamma från en hjältinna och ”trollkvinna” som hette Thrake och var dotter till Okeanos (världshavet som omslöt jorden) och Parthenope samt syster till Europa. Enligt en annan grekisk genealogi härstammade thrakerna från Thrax som var son till krigsguden Ares och som sades bo i Thrakien. Enligt Homeros Iliaden var thrakerna allierade med Troja i det trojanska kriget. Bland många thrakiska kungar som nämndes i den grekiska mytologin fanns Oeagrus som tillsammans med musan Calliope skulle ha varit far till Orfeus och Linus. Han nämns också ibland som far till Marsyas som tävlade mot Apollon i musik (s 421).

Thrakien erövrades helt eller delvis av de akemenidiska perserna under Dareios den stores kampanj 513 fvt mot skyterna norr om Svarta havet. Thrakernas område införlivades enligt en uppgift på Wikipedia i det persiska imperiet som satrapin Skudra men enligt en annan sida på Wikipedia lyckades perserna aldrig erövra hela Thrakien utan kontrollerade endast mindre områden via ett fåtal befästningar. Det är dock belagt genom persiska källor att thrakiska soldater tjänstgjorde i den persiska armén.[1] Persernas närvaro i Thrakien och andra områden på den europeiska sidan om

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Thrace

Bosporen varade i stort sett bara fram till Persiens misslyckade försök att invadera Grekland 480 fvt, de var helt utdrivna därifrån omkring 450 fvt. Efter persernas uttåg etablerades det odrysiska kungadömet, en union av thrakiska stammar som enades under den ledande odrysiska stammen. Under sina kungar expanderade de riket och blev en av de första större politiska enheterna på östra Balkan. Under sin tidiga historia var riket allierat med Aten och man deltog till och med på Atens sida i det peloponnesiska kriget. Det fanns också både joniska och doriska grekiska kolonier i Thrakien. Riket föll så småningom sönder i tre delar efter att den dåvarande kungen hade mördats 360 fvt. De tre odrysiska kungarikena erövrades av Filip II, Alexander den stores far, 340 fvt.[1] Thrakiska trupper skall ha sedan ha deltagit när Alexander den store korsade Hellesponten och gick in i Anatolien under sitt krigståg mot perserna.

Thrakien, i form av det odrysiska kungadömet, hade nära kontakt med Grekland fram till omkring 360 fvt och därefter kom man alltså under makedonisk överhöghet. Makedonierna var en del av den grekiska kultursfären. Detta betydde att det thrakiska området fick nära kulturella band med Grekland. Den mytiske Orfeus, som skall ha infört sång, och musik på lyra, skall till exempel enligt vissa myter ha härstammat från Thrakien liksom den första (orfiska) poeten Linus. Under 400-talet fvt fanns också berömda filosofer som härstammade från Thrakien men som levde i Aten, som Demokritos, en skicklig matematiker som förde fram den första atomteorin och menade att vintergatan är en samling avlägsna stjärnor. Demokritos lärjunge Protagoras kom också från Thrakien, han påstod att människan är alltings mått och att man inte kan veta om gudarna finns eller inte.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Odrysian_kingdom

EGYPTENS FORNTID MED KOPPLING TILL MESOPOTAMIEN - MODERGUDINNAN VAR SKAPAREN

HELWAN FRÅN NILDALEN TILL LEVANTEN (MED SEMITISKA SPRÅK?)

Helwankulturen (ca 10 500-9000 fvt). Källa: Wikipedia.[1]

När man arbetar med de gamla forntida kulturerna och religionerna får i alla fall jag en känsla av att Egypten var ganska isolerat från resten av Främre orienten och att man hade en alldeles egen unik kultur som avspeglades i en gudavärld och ett bildspråk som inte hade några direkta förbindelser med andra kulturer i Främre orienten. Men samtidigt fanns det kontakter mellan Levanten och Nildalen i dagens Egypten redan under slutet av paleolitikum, äldre stenåldern, omkring 10 000 fvt. I Göbekli Tepe har man bland fyllnadsmassorna funnit mängder med mikroliter, små stenåldersverktyg, från bland annat helwan-kulturen som också har spårats i både Levanten och Nildeltat.

När jag arbetade med det forntida Egyptens myter börjar jag fundera på om ursprunget till modergudinnan och stjärnbilderna, gudarnas symboler, i Göbekli Tepe i norra Mesopotamien i själva verket hade sitt ursprung i Nildalen i Afrika, vilket skulle kunna stämma om ”ödlan” i Göbekli Tepe i själva verket var en krokodil, och/eller om den gemensamma jägar-samlarkultur i västra Asien som Göbekli Tepe var ett uttryck för sträckte sig så långt som till Nildeltat. Göbekli Tepe verkar bland annat ha skapats av människor från den natufiska kulturen i Levanten som enligt DNA-analyser hade genetisk släktskap med bland annat den stenålderskultur som fanns i hela norra Afrika för mellan cirka 14 000 och 9500 år sedan, savannkulturen i Östafrika samt den gamla egyptiska kulturen i Nildalen (s 52).

Den genetiska kopplingen mellan natufierna och Nildalen är inte underlig, de moderna människorna, allas våra förfäder, uppkom i Afrika och nomadiska jägare-samlare hade etablerat sig i Nildalen för omkring 120 000 år sedan. ”Natufierna” hade naturligtvis sitt genetiska ursprung i Afrika men frågan är om det också fanns ett levande kulturellt band mellan jägare-samlare i Nildeltat och de människor som skapade Göbekli Tepe omkring 9 500 fvt? I så fall skulle detta ha gått via den kebariska kulturen (ca 17 000–10 000 fvt) i Levanten som tydligen var ursprunget för den natufiska kulturen. Men samtidigt kan de semitiska språken enligt andra uppgifter ha kommit till Levanten från Nildalen omkring 10 500 fvt med människor som skapade helwan-mikroliter. Om inte jägare-samlare i Nildeltat, Levanten och östra Anatolien tillhörde en gemensam kultur som samlades vid Göbekli Tepe från omkring 9 500 fvt kunde i stället gudarna från Göbekli Tepe möjligtvis ha spridits till Nildeltat med jordbruket på samma sätt som de under flera tusen år spreds utefter Eufrat och Tigris till Sumer. Det fanns uppenbarligen olika strömmar av utvandrare från

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Helwan

Norra Afrika och Nildeltat till Levanten och tillbaka under tiotusentals år och en ständigt pågående blandning av kulturer och DNA.

I övre (södra) Egypten och norra Nubien fanns en kultur som kallas Qadan-kulturen (ca 13 000–9 000 fvt) där man dels livnärde sig på jakt men också samlade vilda gräs och sädesslag som maldes och åts. Man skall även ha vattnat och skött om dessa vilda växter och ha varit de första som använde sig av skäror av sten. Dessa verktyg försvann dock ur användning när renodlade jägare-samlare ersatte Qadan-kulturen i området omkring 10 000 fvt. Även i Levanten var insamling av vilda gräs och sädesslag en föregångare till senare neolitiska jordbrukskulturer. Den harifiska kulturen (ca 8 500 – 8 000 fvt) tros ha utvandrat från Faiyum-oasen i dagens mellersta Egypten och slagit sig ner i norra Sinai-området och västra Negev i dagens Israel. De levde enligt Wikipedia, precis som natufierna i Levanten, i halvt nedgrävda boningar. Dessa människor skall, att döma av fynd av stenverktyg av helwan- och khiam-typ från dagens Libanon och Israel, ha haft kontakter med andra områden i Levanten. De hade också fortsatt nära kontakter med stenålderskulturer i Faiym och i Egyptens östra ökenområden. Forskare har satt upp teorier om en hypotetisk kulturgrupp med bland annat harifier (Circum-Arabian Nomadic Pastoral Complex) som från runt 6200 fvt skall ha utvecklat nomadisk boskapsskötsel och varit orsaken till spridningen av proto-semitiska språk i området runt Röda havet. Men sambandet mellan de första boskapsskötarna och/eller jordbrukarna och utbredningen av de proto-semitiska språket är fortfarande inte helt säkert.

Omkring 6000 fvt hade små stammar i Nildalen utvecklat en neolitisk jordbrukskultur med djurskötsel. Den största av dessa grupper var badarikulturen i mellersta Egypten som är känd för keramik av hög kvalitet, stenverktyg och så småningom bruk av koppar. I norra Egypten fanns bland annat tidiga neolitiska jordbrukare i Faiyum, de var de första som vävde tyger och de verkar ha haft koppling till Merimde-kulturen (ca 5000–4200 fvt) i Nilens västra delta liksom med Levanten. Människorna i Merimde producerade enkel keramik och figuriner av lera, använde stenredskap, odlade vete och råg samt höll husdjur som kor, får, getter och svin. De första lerstatyetterna av mänskliga huvuden i full storlek skapades i Merimde omkring 5000 fvt.

NAQADAKULTUREN I ÖVRE (SÖDRA) EGYPTEN (CA 3900–2900 FVT)

NAQADA I (CA 4400/3900-3650 FVT)

Område med fynd från Naqada I i rött. Källa: Wikipedia.

I södra (övre) Egypten uppkom Naqadakulturen (ca 3900–2900 fvt) och under sin tusenåriga historia utvecklades denna kultur till en mäktig civilisation med total kontroll över Nildalen. Naqadakulturen delas in i tre perioder. Redan under den första perioden, Naqada I (ca 3900–3650 fvt), importerade man obsidian från Etiopien och hade handelskontakter med Nubien i söder samt Främre Orienten, särskilt Kanaan och kustområdet vid Byblos. Grunden för bestämningen av Naqada I var arkeologiska upptäckter 1901 i El-Amrah som ledde till definitionen av den amratiska kulturen (ca 4400-3500 fvt) som av vissa tidiga arkeologer sågs som en separat kultur men numera ses som en del av Naqada I.

Foster/människa i livmoder, Naqada I (ca 4000 fvt). Källa: Wikipedia.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Amratian_culture

NAQADA II (CA 3650–3300 FVT) – PÅVERKAN FRÅN URUK-KULTUREN I SUMER (GUDINNEKULTUR)

Under Naqada II (ca 3650–3300 fvt) fanns kulturen spridd i hela Egypten. Naqadakulturen i Egypten var ungefär samtida med Uruk-perioden i Mesopotamien och från omkring andra halvan av 3000-talet fvt skedde en stor påverkan från Mesopotamien på den egyptiska kulturen. Under den period som kallas Naqada II eller Gerzeh började man dekorera keramik med bilder av bland annat ceremoniella vassbåtar. Kärlen i mitten nedan har bland annat symboler som verkar vara bergstoppar och ett träd med en fågel i toppen. Om man tittar noga på detaljen från kärlet till vänster kan man se att de två kvinnofigurerna i båten är mycket större än de två männen. Olika storlek brukar avspegla olika status, till exempel avbildades under forntiden ofta gudar större än människor och kungar större än deras undersåtar. Till vänster om vassbåten finns ytterligare en kvinnofigur med upplyfta händer. Under henne finns mindre män med herdestavar och en fågel som kanske var en symbol för en viss stam. Männen i båten bär också som det verkar en herdestav respektive slaga eller hacka, dessa var symboler för rikedom i boskap och säd. Senare blev en sådan herdestav tillsammans med en slaga (heka och nekhakha) symboler för olika gudars och faraoners makt. Vissa kärl, som det på bilden näst längst till höger nedan, hade scener med enbart kvinnor och prästinnan/gudinnan med upplyfta händer.

Längst till vänster finns en figurin från samma epok som i mina ögon har samma motiv som prästinnan/gudinnan med upplyfta händer på kärlen. Den kvinnliga aspekten i bilderna på kärlen verkar vara mycket viktigare än den manliga, kanske återspeglar detta en kultur där modergudinnan, alltings urmoder, var den högsta gudomen och kärleksgudinnan var himlens härskarinna.

Egypten. Figurin, som tros vara en gudinna, Gerzeh/Naqada II. Källa: Wikipedia.

Egypten, sen Naqada II (ca 3500–3300 fvt). Detalj från kärl. Källa: Wikipedia.

Egypten, sen Naqada II (ca 3500–3300 fvt). Källa: Wikipedia.

Kärl med gudinna: Cucuteni-Trypillia. Källa: Wikipedia.[1]

När jag började fördjupa mig i kulturen i Egypten under 3000-talet fvt märkte jag att kärlen från Naqada II (ca 3500–3300 fvt) uppvisade märkligt stora likheter med kärl från Cucuteni-Trypilliakulturen (ca 5500-2750 fvt) i sydöstra Europa i dagens Moldavien, Rumänien och Ukraina. Gudinnefigurerna med sina timglasformer på de egyptiska kärlen är i mina ögon mycket lika gudinnan på kärlet från Cucuteni-Trypillia längst till höger ovan och även kärlens form och färgsättning är likartad. Jag kan inte tänka mig att det fanns en direkt kontakt mellan sydöstra Europa och Egypten på 3000-talet fvt utan designen måste ha kommit via någon gemensam handelspartner. Denna gemensamma länk fanns troligen i Mesopotamien, det är känt att Egypten påverkades starkt av den sumeriska Uruk-kulturen. Cucuteni-Trypillia-området verkar också ha fått influenser från Mesopotamien att döma av de gudinnefiguriner med smala midjor som återfunnits där (s 95). På samma sida finns också en bild av en ”livmoder” med gudinnor som återfunnits i Cucuteni-Trypillia och som påminner om fostret/människan i en livmoder från Naqada I i Egypten (s 434). Kanske var livmodersymboliken ett gemensamt inflytande från Mesopotamien i både Egypten och Cucuteni-Trypillia i sydöstra Europa under 3000-talet fvt.

Nekhen var ett politiskt och religiöst centrum i övre (södra) Egypten under fördynastisk tid (ca 3800–2600 fvt). Grekerna kallade senare platsen Hierakonpolis (falkens stad) vilket berodde på att

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_and_ritual_of_the_Cucuteni%E2%80%93Trypillia_culture

huvudtemplet för guden Horus (den äldre), vars symbol var falken, låg där. I Nekhen har man upptäckt den äldsta kända egyptiska gravkammaren med muralmålningar, den tros ha tillhört kulturen Gerzeh/Naqada II (ca 3500-3200 fvt). På dessa målningar fanns bilder som sedan återkom i den egyptiska kulturen under tre tusen år, som en begravningsprocession med vassbåtar, en figur, sannolikt en gudinna, som står mellan två upprättstående lejoninnor och en cirkel med olika fyrfota djur med horn. Det fanns även flera herdestavar och en av dessa hålls upp av en gudinna med tunga bröst (modergudinna).

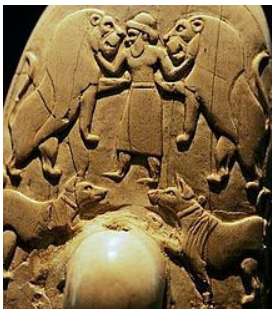

Nekhen - äldsta muralmålningen i Egypten (ca 3500–3200 fvt). Källa: Wikipedia.

Man har satt flera av de teman som finns på dessa första egyptiska fresker i samband med en kniv från Gebel el-Arak (nedan) som har tydliga mesopotamiska drag. Enligt Wikipedia kan man se många influenser från Uruk-perioden i Mesopotamien i tidig egyptisk konst, teknologi, vapen och boskap och troligen kom också den första skriften därifrån. Det fanns en omfattande handel mellan Egypten och Främre Orienten under senare delen av 3000-talet fvt och den mest omfattande kulturella överföringen tros ha pågått i minst 250 år mellan omkring 3350 och 3100 fvt. Mängder av förlagor från Mesopotamien efterliknades enligt Wikipedia av inhemska hantverkare i Egypten, bland spreds annat bilder av prästkungar (ensis) från Uruk med rundkulliga hattar med brätte som poserar med par av djur från Mesopotamien både västerut och österut så långt som till Induscivilisationen.

Djurens Mästare, Susa (ca 4200-3800 fvt). Källa: Wikipedia.

Detalj från Gebel el-Arak-kniven med ”Djurens Mästare” (ca 3450 fvt). Källa: Wikipedia.

Minoiskt hänge av guld från Kreta i egyptisk stil med Djurens Mästare (ca 1700–1500 fvt. Källa: Wikipedia.

Sigill från Indus-civilisationen med mänsklig figur flankerad av två lejon (ca 2500–1500 fvt). Källa: Wikipedia.

Redan omkring 3500 fvt importerades keramikkärl med långa pipar till Egypten vars förlagor fanns i Mesopotamien, särskilt i de sumeriska städerna Nippur och Uruk. Kärlen kan ha innehållit vin eftersom det även pågick omfattande handel med vin mellan Levanten och Mesopotamien under samma period. Kärlen användes för dryckesoffer i Sumer enligt bilden näst längst till höger nedan. Sådana kärl kom sedan att tillverkas av egyptierna själva. Andra motiv från Mesopotamien som spreds till Egypten var bland annat hybriddjur av lejon eller andra kattdjur med långa ormhalsar, bevingade gripar, ormar som slingrar sig runt rosetter (gudinnan Inannas symbol) och båtar med höga stävar. Alla dessa motiv var väletablerade under den sena Uruk-perioden i Mesopotamien omkring 3350–3200 fvt och måste alltså ha utvecklats långt dessförinnan.

Omkring 3500 fvt ersattes också utformningen av inhemska egyptiska klubbhuvuden med en helt ny och mycket mer effektiv päronformad variant som kom från Mesopotamien. Cylindersigill, tydligt inspirerade av mesopotamiska förebilder från Uruk-perioden, började plötsligt uppträda i Egypten omkring 3500–3300 fvt och även cylindersigill från den sumeriska Jemdet Nasr-perioden från slutet av 3000-talet fvt har återfunnits i gravar i övre Egypten, speciellt i Hierakonpolis. Andra föremål som importerades från Mesopotamien och kopierades i Egypten var vackert utformade sminkpaletter. Även bergarten lapis lazuli importerades i stora mängder till Egypten från Mesopotamien som i sin tur hade importerat den från dagens norra Afghanistan. Silver i föremål i Egypten från den här perioden har genom kemiska analyser visats komma från Mindre Asien.[1] Egypten var alltså en del av ett omfattande handelsnätverk redan under 3000-talet fvt.

Även arkitekturen i Egypten påverkades av Mesopotamien. De s.k. falska dörrarna i egyptiska gravar var enligt Wikipedia inspirerade av representationer av den sumeriska gudinnan Inannas tempel i till exempel Ur, arkitektur med indragna paneler anses ha kopierats från Mesopotamien till Egypten.

Norra Mesopotamien. Sigill med Inannas rosett och två skorpioner (ca 3300 fvt)

Egypten, Naqada III (ca 3200–3000 fvt). "Skorpionkungens" klubbhuvud (detalj). Källa: Wikipedia.

Sumer. Dryckesoffer vid Inannas tempel i Ur (ca 2500 fvt)

Egypten. Gravkapell med "falsk dörr" (ca 2450 fvt)

På bilden näst längst till vänster ovan bär "skorpionkungen" Egyptens vita krona. Till vänster om honom finns två skorpioner och en rosett. Dryckesoffret på den tredje bilden från Inannas tempel i Ur hälls upp från ett kärl med lång pip som liknar de keramikkärl som började importeras till Egypten omkring 3500 fvt. Att döma av kärlen med lång pip som användes i den sumeriska religionen och symboler som tydligen importerades från Mesopotamien till Egypten under 3000-talet som rosetten, den falska dörren samt skorpionen som alla hade anknytning till gudinnan Inanna och andra astrala gudinnor i Mesopotamien skulle man kunna tro att även den sumeriska religionens innehåll skulle ha importerats därifrån till Egypten. Skorpionen var på 2000-talet fvt symbol för den mesopotamiska kärleksgudinnan Ishara som man tror härstammade från Ebla men vars namn verkar ha tillhört ett äldre språkligt substrat. Skorpionen var redan en av symbolerna på relieferna från Göbekli Tepe (s 62). Inanna, symboliserad av bland annat rosetten, var himlens härskarinna och förbunden med kärlek och fruktbarhet i Sumer men hon var inte en skapar- eller modergudinna, den rollen hade i stället främst Ninhursaga.

Det kanske mest intressanta exemplet på överföring av arkitektur från Mesopotamien till Egypten är de trappstegsformade tempeltorn, ziggurater, som började byggas i Mesopotamien under 4000-talet fvt och som måste ha påverkat de första pyramiderna i Egypten som var trappstegspyramider. Det gällde till exempel farao Djosers pyramid som byggdes omkring 2650 fvt. Det är inte känt exakt hur den tidigaste handeln mellan Mesopotamien och Egypten skedde, det kan inte ha varit via Levanten eftersom direkta kontakter mellan Egypten och Kanaan inte etablerades förrän senare. Man anser också att handeln bör ha skett direkt och inte via mellanhänder, Uruk hade tydligen handelskolonier i bland annat Habuba Kabira i norra Syrien och det har föreslagits att en sumerisk handelskoloni skulle ha funnits i norra Egypten. Arkeologer har dock inte återfunnit spår av någon sådan koloni. Hur som helst tror man att kontakterna mellan Egypten och Mesopotamien fungerade som en slags katalysator för den vidare utvecklingen av den existerande inhemska egyptiska

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Egypt, https://en.wikipedia.org/wiki/Egypt-Mesopotamia_relations

kulturen, särskilt i form av skrivkonst, utformningen av kungligt bildspråk och arkitektur. Däremot har man inte sett några tecken på en kulturell överföring åt det andra hållet, alltså från Egypten till Mesopotamien.

Under den slutliga fördynastiska fasen av Naqada-kulturen, Naqada III (Ca 3300–2900 fvt) började man använda skrivna symboler som så småningom utvecklade till de hieroglyfer som bildade det egyptiska skriftspråket. Skrivkonsten anses ha uppkommit i Mesopotamien och därifrån gett inspiration till den egyptiska skrivkonsten och via den till minoisk och mykensk skrift samt till kananeiska alfabeten och via dem till det feniciska alfabetet som gav upphov till det grekiska och därefter alla västerländska alfabeten. Den mesopotamiska skriften inspirerade också elamitisk, hurritisk, luwisk och ugaritisk skrift.

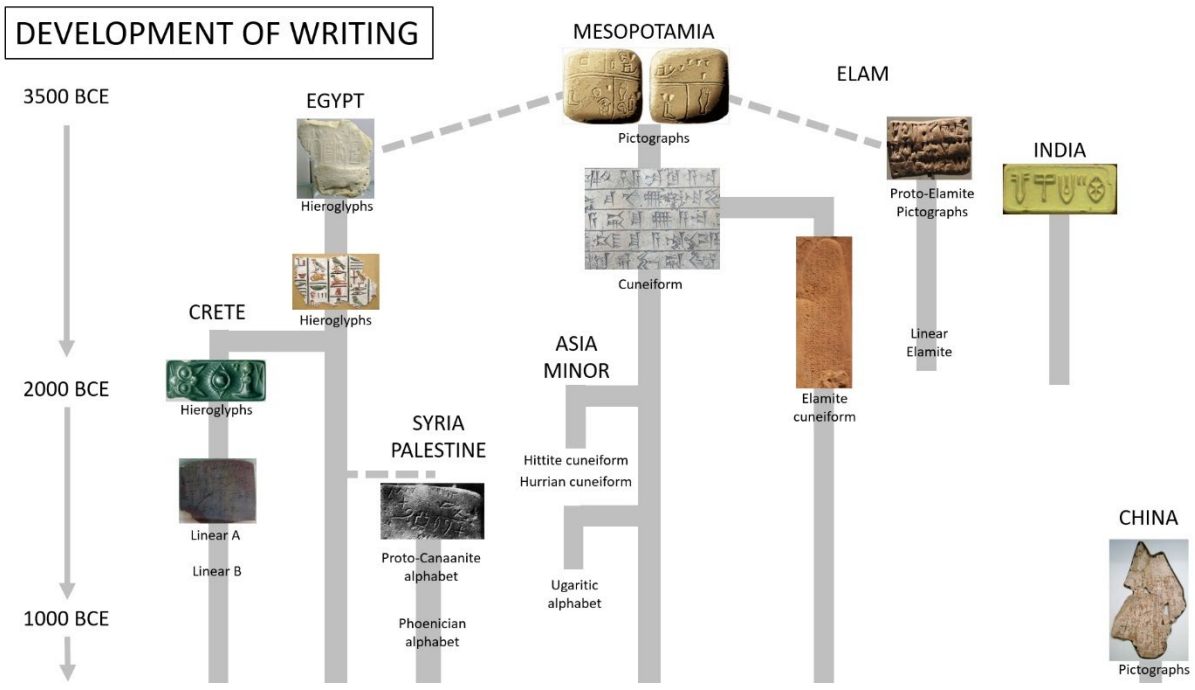
Del av Blau Monuments, troligen från Uruk (ca 3100–2700 vt) med bildtecken. Lägg märke till den åttaarmade stjärnan som var Inannas symbol och de två trianglarna. Källa: Wikipedia.

Cucuteni-Trypillia. Gudinnesymbol med dubbla trianglar och "fågel"-händer. Källa: Wikipedia.

Blau Monuments (ca 3100-2700 vt) ovan kom troligen från Uruk. Bland bildtecknen på bilden finns den åttaarmade stjärnan som var Inannas symbol och en triangelform som också finns på kärlet från Cucuteni-Trypillia ovan till höger. "Fågel"-händerna på kärlet från Cucuteni-Trypillia ovan till höger fanns också både på egyptiska kärl från Naqada II och på andra gudinnebilder från Cucuteni-Trypillia (s 435). Kanske var gudinnans symboler i bildspråket med ursprung i Sumer och Uruk som var gudinnan Inannas stad mycket mer spritt än vad man normalt tänker sig.

SKRIFTEN SPREDS FRÅN SUMER TILL EGYPTEN

Skrivkonstens utveckling från sumeriska bildtecken till Egypten, Kreta, Fenicien, Elam. Källa: Wikipedia.

Skriften i Sumer i Mesopotamien utvecklades gradvis under mycket lång tid medan den däremot plötsligt uppstod i Egypten i form av lersigill från Abydos i Egypten som genom C14 har daterats till cirka 3400-3200 fvt. Dessa bildtecken var enligt Wikipedia i stort sett identiska med bildtecken på lersigill från Uruk i Sumer från samma tid. Ett annat tecken på täta kontakter mellan Egypten och Främre Orienten är de analyser av DNA som gjordes 2017 från mumier från Abusir el-Meleq, nära El Fayum som var bebott från åtminstone 3250 fvt till omkring 700 fvt. Dessa mumiers mtDNA visade en stark korrelation med DNA från forntida neolitiska folkgrupper i Mesopotamien och Anatolien samt DNA från neolitisk tid, bronsålder och järnåldern i Levanten. Analyserna visar på ett stort genetiskt inflöde från västra Asien under neolitisk och förhistorisk tid och anses bland annat bero på invandring, handel, kolonisering samt invasioner. Däremot verkar inte de främmande regenterna under de ptolemeiska och romerska perioderna ha påverkat den inhemska egyptiska befolkningen i någon större grad på den genetiska nivån. Studien har dock kritiserat, bland annat för att man inte hade med DNA från forntida inhemska afrikanska grupper i referensmaterialet.

NAQADA III OCH DEN PROTODYNASTISKA PERIODEN (CA 3300-2900 FVT)

Det mesta av övre Egypten förenades under regenter från staden Abydos under Naqada III. Denna förening verkar ofta ha skett genom konflikter mellan olika befolkningscentra, bland annat underkuvade Abydos staden Hierakonpolis (Nekhen). Sådana konflikter avbildades också på till exempel kniven från Gebel el-Arak och frisen på grav 100 i Hierakonpolis. Slutet av Naqadakulturen, Naqada III (ca 3200-3000 fvt) kallas också ibland för protodynastisk period. Under denna period förenades övre och nedre (södra och norra) Egypten under ett styre omkring 3100 fvt och man tror att farao Narmer, som kan ha varit identisk med farao Menes, kan ha varit den förste härskaren över det förenade Egypten. Han grundade i så fall den första dynastin och inledde på så sätt den dynastiska tiden. Under denna period styrdes södra Egypten först från Thinis. Tyvärr har man inte hittat några spår av staden men den tros ha legat i närheten av Abydos i övre (södra) Egypten. Det var också i Abydos som de första kungarna av den första dynastin begravdes.

På Narmer-paletten avbildas kung Narmer som en segerrik krigarkung med mängder av döda fiender med avhuggna huvuden och med övre respektive nedre Egyptens krona på de två sidorna.

Narmer-paletten, framsida (ca 3200–3000 fvt). Narmer med övre Egyptens vita krona. Källa: Wikipedia.

Narmer-paletten, baksida. Gudinnan Bat. Mesopotamiska ”drakar”.

Detalj från Narmer-palettens baksida. Narmer med nedre Egyptens röda krona leder stammar med bl.a. Sets (sjakal) och Horus (falk) standar. Gudinnans rosett bakom Narmer.

Narmer-palettens långhalsade mytologiska ”drakar” ovan var uppenbarligen inspirerade av mesopotamisk bildkonst från Uruk-perioden att döma av sigillavtrycket nedan.

Avtryck från cylindersigill från Uruk-perioden i Mesopotamien (ca 4100–3000 fvt). Källa: Wikipedia.

Förutom de första bildtecknen i Egypten började regenter också använda egna sigill som kallas serekh under den fördynastiska och tidigaste dynastiska tiden. På farao Narmers serekh skrevs hans

namn genom symboler för n'r (elektrisk mal från Nilen) och mr (huggmejsel) inom ett inhägnat område, kanske ett tempel. Dessa sigill utvecklades sedan under den fjärde dynastin till de kartoucher i form av ovaler som omslöt faraonernas namn.

Farao Narmers serekh (ca 3150 fvt). Namnet var en rebus bestående av n'r (elektrisk mal från Nilen) och mr (huggmejsel) i ett tempelområde. Källa: Wikipedia.

Farao Narmer tros enligt vissa teorier ha haft en drottning vid namn Neithhotep. När hennes enorma grav med egen inhägnad och kungliga sigill (serekh) upptäcktes 1897 trodde man att de tillhörde en manlig kung. Det var först sedan förståelsen av hieroglyfer hade blivit större som man förstod att "kungen" i själva verket var en kvinnlig regent. Hon troddes sedan alltså ha varit farao Narmers hustru men enligt senare forskare kan hon ha levt en generation senare och kanske i stället ha varit en dotter till Narmer eller hustru till Narmers son. Neithhotep verkar ha regerat i sin egen rätt, inte bara i en roll som drottning. Neithhotep betyder "Neith är nåderik" eller "Neith är nöjd" och gudinnan Neiths namn fanns i många tidiga drottningars och kungliga döttrars namn, till exempel Merneith vars namn betydde "älskad av Neith". Även Merneith skall ha regerat självständigt som farao. Neithhotep och Merneith skulle enligt Wikipedia i så fall ha varit de första kända kvinnliga regenterna i världshistorien. Platsen för hennes stora grav kan enligt Wikipedia tyda på att hon hade anknytning till maktcentrumet i Naqada i övre Egypten.[1]

Redan tidigare hade tydligen Egypten haft ett visst inflytande över Kanaan men under kung Narmers tid verkar detta ha ökat markant. Genom upptäckten av inhuggna inskrifter i ett berg i Wadi Ameyra på Sinaihalvön har bland annat kungarna Narmers och Djers namn identifierats på platsen men också Neithhoteps namn. Djers inskrifter visar en procession med kungliga båtar och Djers sigill med Horus-falken längst upp hållande i en krigsklubba med vilken han klubbar en fiende som ligger på knä. Snett ovanför sigillet finns Neithhoteps namn.

STRIDEN MELLAN SET/KHENTI-AMENTIU OCH HORUS

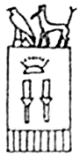
Under det forntida Egyptens flertusenåriga historia fanns flera varianter på myten om striden mellan gudarna Set och Horus. Man tror att myten kan ha haft sin grund i strider under Naqada II och III när olika stammar stred om makten, vilket alltså så småningom ledde till ett enande av först övre (södra) Egypten och så småningom hela Nildalen ned till Medelhavet. På detaljen från Narmer-paletten ovan, i bilden längst till höger finns fyra mindre män som bär var sitt standar mot en strid som resulterade i mängder av fiender med avhuggna huvuden. De verkar symbolisera olika grupper eller stammar som leds av den store kungen Narmer som går bakom dem. De två främsta standaren är likadana och jag tolkar fågeln på dessa som Horus-fågeln, falken. Nästa standar har, om man tittar noga, ett djur som liknar en sjakal som symbol. Min personliga tolkning är att detta djur var symbol för Khenti-Amentiu, den gamla guden i Abydos som avbildades med ett sjakalhuvud. Abydos hade alltså varit ett viktigt kulturellt centrum som under den fördynastiska tiden bland annat hade underkuvat Nekhen (Horus, falkens stad). Det var också där som de första kungarna i Egypten, som Narmer, begravdes.

Guden Set symboliserades också av ett hunddjur, han kan ha avbildats redan i en grav som dateras till Naqada I (ca 3790–3500 fvt) men den första säkra avbildningen av honom finns på ett ceremoniellt klubbhuvud som återfanns i Nekhen och som tillhört Skorpion II, en regent under Naqada III. Guden Sets kultcentrum fanns i Nubt som låg fyra kilometer från Naqada, Nubt kan enligt

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Neithhotep

Wikipedia ha varit övre Egyptens första huvudstad. Jag gissar att guden Set i Nubt ursprungligen var samma gud som Khenti-Amentiu i Abydos och att myterna om striden mellan Set och Horus var ett minne av striderna mellan olika stammar med olika gudar eller totemdjur som Nubt/Naqada (Set, ”Set-djuret”), Nekhen (Horus, falken) och Abydos (Khenti-Amentiu, ”Set”, sjakalen).

Under den första dynastin började kungarna kalla sina företrädare "Horus Khenti-Amentiu", denna sed startade genom att Narmers efterträdare kallade honom ”Horus Khenti-Amentiu Narmer”. Narmer var alltså beskyddad av och/eller representant för både guden Horus (falken, Nekhen) och Khenti-Amentiu (sjakalen, Abydos). Samtidigt beskrevs också Set (Nubt/Nadaq) som en av de döda kungarnas aspekter. I pyramidtexter tillägnade Unas och Pepi I (ca 2295–2250 fvt) beskrevs farao till exempel som Horus när han var stående och Set när han var sittande. Vid kröningen fick farao ta emot både Sets och Horus kraft som en symbol för föreningen av det övre och nedre Egypten och det fanns tempel tillägnade Set på många platser. En av de egyptiska kungarnas främsta symboler var Was, spiran som bars av gudar, faraoner och präster från första dynastin och framåt. Den hade ursprungligen Set-djurets delade svans och huvud av ett hunddjur/sjakal. Eftersom de tidiga kungarna var beskyddade av och förkroppsligade gudarna Horus och Khenti-Amentiu får jag intrycket att Khenti-Amentiu och Set ursprungligen var samma gud. Från andra dynastin började man också använda en annan slags spira, sekhem, som symboliserades av ett knippe papyrusstjälkar som handtag från vilket en platt form framträdde. Ordet ”sekhem” betydde ”den mäktiga” (kraftfulla) och från tredje dynastin blev det vanligt i kungliga personers namn. Ordet fanns också i lejongudinnan Sekhmets namn. Sekhem-spiran kom också att förknippas med sjakalguden Khenti-Amentiu från Abydos. Set/Khenti-Amentiu och Horus verkar alltså ha varit gudar för olika stammar i övre Egypten som först krigade med varandra och sedan förenades under en överhövding som sedan ledde de förenade grupperna (under sina egna standar som på Narmerpaletten ovan) på erövringståg till nedre (norra Egypten). De första kungarna hade därefter både Horus (falken) och Set/Khenti-Amentiu (Set-djuret, sjakalen) som gudar ovanför sina namnchiffer.

Serekh krönt av Horus och Set för Khasekhemwy, farao i den andra dynastin (ca 2690 fvt).

Khenti-Amentiu i Abydos gav så småningom upphov till eller påverkade uppkomsten av både de dödas beskyddare Anubis och guden Osiris som var Sets bror men också hans fiende. Guden Set började minska i betydelse redan under Gamla riket i Egypten och den gamla striden mellan Set och Horus återuppväcktes i samband med den nya Osiris-kulten där Set blev den som dödade Osiris och även försökte döda Osiris och Isis son Horus. Under den tredje dynastin på 2600-talet fvt flyttades huvudstaden till Memfis i norra (nedre) Egypten där faraonerna regerade som gudomliga kungar. Abydos fortsatte dock att vara ett ledande religiöst centrum i södra Egypten. Staden hade många tempel och var från den tidigaste perioden centrum för kulten av den lokala guden Khenti-Amentiu, från slutet av Gamla riket blev den sedan centrum för den nya kulten av guden Osiris. Det utvecklades en tradition att gravarna från den tidiga dynastiska tiden var en gravplats från guden Osiris tid och kung Djers grav troddes ha varit Osiris egen grav.

De gamla gudarna Set och Horus blev nedflyttade i hierarkin (Horus) respektive förskjutna som onda makter (Set). Set blev sedan ytterligare deklasserad när han omkring 1600 fvt förknippades med de främmande regenterna, hyksos, i Avaris och deras krigsgud Baal Hadad.

HIMMELSGUDINNAN PÅ BERGET (NINHURSAGA) VAR ALLTINGS URSPRUNG I GÖBEKLI TEPE – CIRKELN SOM OMSLÖT UNIVERSUM, Ω-TECKNET OCH HIMMELSGUDARNAS MOR

Det är tydligt att det skedde en utveckling mot allt större maktkoncentration i övre (södra) Egypten under slutet av 3000-talet fvt där olika stammar ledda av hövdingar slogs med varandra om makten vilket så småningom ledde till att kung Narmer omkring 3100 fvt kunde avbildas på Narmer-

paletten som ledare för en koalition av fyra stammar med var sitt totem (krigsgud). Kanske möjliggjordes denna maktkoncentration av importen av ny vapenteknologi i form av de nya päronformade krigsklubborna från Mesopotamien. Detta ledde också till att falkguden Horus och sjakalguden Set så småningom fördes samman och gemensamt fick beskydda de första egyptiska kungarna. Manliga och krigiska gudar som Horus och Set blev alltså symboler för kungarnas makt i Egypten, vilket var logiskt eftersom deras makt vilade på krig och erövring. En liknande utveckling skedde i Mesopotamien när tidigare kärleks- och fruktbarhetsgudar blev allt mer krigiska, bland annat blev jordbruksguden Ninurta en mäktig krigsgud efter utdrivandet av gutierna från Sumer omkring 2100 fvt. Men de mesopotamiska gudarna hade som jag förstår det sitt ursprung i en anda av samarbete när jägar-samlare från olika håll samlades i Göbekli Tepe från cirka 10 000 fvt och dyrkade samma himmelsgudar. Jag anser att de sumeriska gudarna och gudinnorna härstammade därifrån och att de långt senare sågs som delar av samma stjärnhimmel och samma religion, trots att de hade tempel på olika platser. Det verkar ha funnits en tid i både Mesopotamen och Egypten där alltings ursprung inte var en manlig gud som An, Amun eller Aten, utan en modergudinna som var själva universum och där den högsta makten inte var en manlig krigsgud utan en kvinnlig kärleksgudinna. Jag har själv märkt hur svårt det är att riktigt ta till sig detta. Hela vår kultur, oavsett om man är troende eller inte, är oerhört fast i en världsbild där ”gud” är en ensam man som styr över både himlen (livet efter detta) och jorden utan någon som helst kvinnlig kraft eller aspekt. Gudinnan, i form av Ashera, prästinnorna, kvinnorna och det kvinnliga i allmänhet, har fördömts som syndens ursprung, orena och mindre värda än män genom judendom, kristendom och islam. Detta tänkesätt är djupare inbyggt i vår kultur och oss själva än man i allmänhet är medveten om, även om man tror sig leva i ett fritt och upplyst samhälle.

Det som jag alltid har tyckt har varit utmärkande för de forntida egyptiska och sumeriska religionerna, till skillnad från de ensidigt manliga monoteistiska religionerna i form av judendom, kristendom och islam, är att de hade en balanserad manligt-kvinnlig syn på gudarna och skapelsen. Gudar och gudinnor sågs i stort sett alltid som par, i Sumer utgick världen från himlen och jorden, den manliga An och den kvinnliga Ki, guden Enlil hade sin andra halva i form av gudinnan Ninlil, Ninhursaga födde med hjälp av Enki olika gudinnor och så vidare. Gudarnas värld var en värld av familjer med far, mor och barn, precis som hos människor och djur. Men de sumeriska myterna ger mig en känsla av att det kan ha funnits en annan, äldre sanning som dolde sig bakom det som vi kan spåra genom nedskrivna myter. Ninhursaga var den skapande gudomen i de sumeriska myterna, hon skapade till exempel det första grönskande livet tillsammans med guden Enki och därefter olika gudar och gudinnor av Enkis kropp, som gudinnan Ninti av Enkis revben. Enligt en annan sumerisk myt skapade modergudinnan Ninhursaga (Ninmah) och gudinnan Nammu människorna av klumpar av lera som de andades in sin livgivande andedräkt i (s 229). Som det verkar var den allra första skaparen i Sumer inte ett par i form av en gud och en gudinna utan den gamla moders- och fertilitetsgudinnan som framträder redan i de figuriner som skapades av jägare-samlare för omkring 40 000 år sedan (s 41). När man för länge sedan funderade på hur allting kom till måste man ha kommit fram till att någon måste ha fött fram både jorden och de första himmelsgudarna som man såg på himlen, denna någon måste naturligtvis ha varit en mor, en kvinna som till exempel den neolitiska modergudinnan i Anatolien som födde fram Taurus, stjärnbilden tjuren, eller den egyptiska himmels- och modergudinnan Nut som födde fram Ra, solen, varje ny morgon.

För mig är det tydligt att det fanns betydligt större samband mellan de olika forntida kulturerna och religionerna än vad som vanligtvis lyfts fram. Anledningen till att det är så svårt att upptäcka sådana samband är förstås främst att det inte finns några skriftliga vittnesmål från den förhistoriska tiden innan skriftspråken utvecklades. Genom arkeologiska fynd kan man i vissa fall få en aning om gemensamma symboler som kan tyckas peka på ett gemensamt ursprung men samtidigt var dessa symboler ofta avspeglingar av företeelser i naturen som jord, himmel, vatten och så vidare som alla människor på jorden kom i kontakt med, och som därmed inte nödvändigtvis var tecken på något direkt samband mellan olika grupper. I andra fall var symboler och avbildningar verkligen varianter på samma tema men deras olika lokala utformningar gjorde det svårt att se sambanden

över tid och rum. Som jag har varit inne på tidigare verkar en kult av en modergudinna ha varit utbredd bland jägare-samlare i Europa och Främre Orienten under tiotusentals år och jag har också sett Göbekli Tepe som ett centrum för jägare-samlare med en kult av stjärnbilder och kanske också tidpunkter för solstånd och dagjämningar i form av till exempel Tjuren, Vattumannen, Lejonet och Skorpionen. Den stora modergudinnan verkar inte ha avbildats i Göbekli Tepe, om inte själva berget var en bild av henne. För detta kan namnet på den senare sumeriska modergudinnan Ninhursaga, som betyder bergets härskarinna, tala. Men min egen teori är att modergudinnan var själva universum, stencirkeln i Göbekli Tepe som omslöt de olika gudomarna/stjärnbilderna i form av bland annat himmelstjuren, lejonet, skorpionen, gamen/tranan, flamingon, ödlan/krokodilen och räven/schakalen.

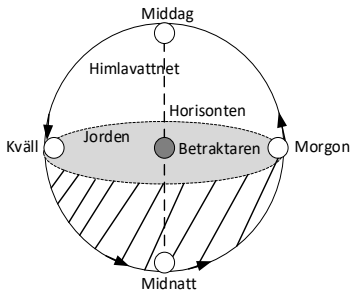
Göbekli Tepes äldsta skikt (ca 9500 fvt) – cirklar med djurfigurer på pelare. Källa: Wikipedia.

Om modergudinnan var universum i Göbekli Tepe och senare i Sumer, infattningen av det stora himmelsvattnet Abzu, blir det förståeligt varför Ninhursagas symbol i Sumer var omegatecknet, **Ω**. Detta tecken skulle i så fall avbilda den runda stencirkeln som omslöt stjärnhimlen med de olika stjärnbilderna och ingången till denna cirkel enligt bilden ovan. Omegatecknet var i så fall också själva universum som varje människa kunde se med sina egna ögon i form av den runda horisonten med kupan av ”himmelsvatten” ovanför, speciellt om hon stod på ett berg. Himmelsgudinnan på berget, Ninhursaga, var på så sätt grunden och ursprunget för allt i universum - mor till de mindre gudarna som var stjärnorna på himlen, till jorden och till allt som lever på den. Gudinnan, universum, var den livmoder som omsluter allt, i vilket allt föds och allt existerar. Vilket också återspeglades i de sumeriska myterna om hur Ninhursaga födde de olika gudinnorna som på olika nivåer personifierade växternas och djurens liv samt skapade människorna från lera och blåste in sin livsande i dem och gjorde dem levande (s 229). Ninhursaga avbildades senare ofta som en ko, en symbol för den stora urmodern som försörjde hela skapelsen med sin livgivande kraft (mjölk).

Del av fris från fasaden på Ninhursagas tempel i Tell al-Ubaid (ca 2800-2600 fvt). Källa: Wikipedia.[1]

UNIVERSUMS STRUKTUR ENLIGT DE GAMLA KULTURERNA

Solens färd genom världen ovan och under jorden under dygnet enligt de gamla kulturerna. Egen bild.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tell_al-%27Ubaid

De forntida kulturerna var, liksom vår egen nutida kultur, ett resultat av människornas världsbild. Deras syn på universums beskaffenhet gav upphov till deras gudavärld och deras religioner och denna världsbild vilade i sin tur på deras egna direkta observationer av stjärnhimlen, solen och månen. Detta betydde att människornas världsbild var strikt geocentrisk under forntiden. Den utgick från betraktarens perspektiv och allt kretsade kring betraktaren och jorden som var universums centrum. Personligen tror jag att skillnaden i världsbild mellan de som levde i den gamla världsbilden och en nutida människa som i allmänhet inte tolkar universum som det man ser med sina egna ögon i form av jorden som en skiva med himlen som en kupa över och där solen försvinner ner under jorden i väster på kvällen och kommer upp igen därifrån i öster igen nästa morgon, gör att vi på sätt och vis lever i helt olika världar. När vi tittar på världen ser vi samma syn som forntidens människor gjorde, men eftersom vi vet att jorden inte är en stillastående skiva utan ett klot som roterar, en himlakropp, bland oerhört många andra himlakroppar i universum, och att varken solen eller stjärnhimlen snurrar runt jorden skapar vår hjärna en helt annan världsbild än den världsbild som fanns i forntiden. Det här gör att vi i allmänhet har svårt att förstå den forntida världsbilden och den forntida gudavärlden. Visserligen borde det faktum att Bibeln, och därmed judendom, kristendom och islam, bygger på den gamla geocentriska världsbilden göra det lättare att sätta sig in i forntidens gudavärld men problemet med det är att de monoteistiska religionerna förmedlar en oerhört politiskt vinklad bild av den enda guden som en strikt manlig, hatisk och svartsjuk krigsgud där den forntida världsbilden i stället i verkligheten ofta byggde på en manligt-kvinnlig balans i det gudomliga och med gudinnan och kärleken som den ursprungliga skapande kraften. Genom de monoteistiska religionernas propaganda och deras utplånade av den forntida kulturen och världsbilden har vi berövats länken bakåt till vår egen andliga historia.

Den forntida världen var inte en statisk värld, gudarna rörde ständigt på sig på himlen och tidens gång, ”urverket”, byggde i huvudsak på tre olika cykliska processer. Den första cykeln var solens färd över himlen under dygnet när den gick upp vid horisonten i öster på morgonen och försvann ner under horisonten i väster på kvällen. Sedan färdades solen sedan enligt vad man kunde observera tydligen under jorden i en undre värld som verkade vara en osynlig fortsättning på den synliga himlen för att åter magiskt återfödas i öster nästa morgon. Den andra cykliska och periodiska rörelsen var månaden som styrdes av månens födelse vid nymånen, dess fullt utvecklade fas vid fullmånen och dess avtagande och slutligen försvinnande innan den åter föddes som en nymåne. Den tredje cykeln var årscykeln som kunde följas genom stjärnbildernas uppdykande i öster strax före soluppgången och deras försvinnande eller nedgång under horisonten i väster efter en tid. Årscykel var också kopplad till solens styrka och dagens längd genom att dagen och natten var lika långa vid vårdag- och höstdagjämning medan natten var som längst och solen som svagast vid midvintersolståndet och dagen som längst och solen som starkast vid sommarsolståndet. Det enda som tycktes vara helt fixerat i förhållande till observatörerna på jorden var polstjärnan som alltid fanns som en fast punkt i norr. I vår tid vet vi att det är jorden som cirklar runt solen och inte solen och stjärnhimlen som cirklar runt jorden, men det innebär inte att vi inte tycker att solen ”går upp” på morgonen och ”går ner” på kvällen eller att stjärnorna på natthimlen flyttar sig om vi studerar dem länge en stjärnklar natt. Men i vår tid vet vi ändå att jorden bara är en av oändligt många stjärnor och planeter i universum och att vi kan både mentalt och rent faktiskt genom satelliter se jorden utifrån och se att den är en blå planet som rör sig runt sin egen axel i en enorm rymd.

Det forntida geocentriska perspektivet betydde om jag förstår saken rätt att man under forntiden trodde att universum, himlen, hade en väldefinierad avgränsning, som en bubbla eller en livmoder, och att den var fylld med ett himlavatten på vilket man kunde tänka sig att gudarna (solen, månen och stjärnorna) seglade. I Egypten seglade till exempel solen, Ra, över detta himlavatten varje dag och i Sumer kunde gudinnan Inanna i en myt segla med sin båt på himlavattnet Abzu till Enki och hämta alla himlens gåvor i form av kunskap och kraft som hon senare förmedlade till människorna. Men Ninhursaga verkar som sagt ha varit själva universum, den stora urmodern eller livmodern som hade himlavattnet i sig i vilket alla gudar och gudinnor hade uppstått och fötts. Inanna var inte urmodern på samma sätt, hon beskrevs som härskarinna över himlen (universum), både över

gudavärlden på himlen över människornas huvuden och världen i himlens motsvarighet under jorden. Det faktum att Inanna så småningom verkar ha blivit härskarinna över den synliga himlen medan hennes syster, andra aspekt eller andra halva, Ereshkigal, kom att regera över den undre världen tyder på att de två kanske ursprungligen var en enda gudinna.

I URUK VAR AN HIMLENS FASTA PUNKT OCH INANNA, DE FÖRSTA JORDBRUKARNAS VÅRDAGJÄMNING OCH LEJONGUDINNA, VAR HIMLENS HÄRSKARINNA

Kulten bland jägare-samlare i Göbekli Tepe var som jag ser det en kult av himlen eller universum i form av en modergudinna som senare bland annat blev gudinnan Ninhursaga i Sumer och olika stjärnbilder som sågs som gudomliga krafter. Eftersom stjärnhimlen med största sannolikhet användes redan av jägare-samlare som en hjälp att orientera sig antar jag att polstjärnan, himlens fasta punkt, alltid hade varit var viktig. Omkring 9500 fvt, när de första stencirklarna restes i Göbekli Tepe, var Iota Herculis polstjärna. Bland de mesopotamiska mytiska gudarna fanns guden Alalu som var en föregångare till An och som bör ha varit Tau Herculis som var polstjärna mellan cirka 7400 fvt och 4000 fvt. Därefter var det guden An, stjärnan Thuban (Alfa Draconis), som var polstjärna mellan cirka 4000 fvt och 2500 fvt, den låg nästan exakt vid himmelspolen omkring 2700 fvt. Mellan omkring 2400 och 1800 låg den norra himmelspolen på en linje mellan två stjärnor i form av Kochab (Beta Ursae Minoris) och först Mizar och sedan Pherkad. Den norra himmelspolen började ses som Kochab omkring 1800 fvt. De forntida egyptierna skall ha känt till att den norra himmelspolen omkring 2500 fvt låg på en linje mellan Kochab och Mizar eftersom den stora pyramiden i Giza som byggdes omkring 2570 fvt sägs vara orienterad efter en sådan punkt. De kallade Kochab och Mizar för ”de två oförstörbara som lyser i norr” eftersom de alltid var synliga under året medan stjärnorna på andra delar av stjärnhimlen försvann under horisonten under delar av året (dog) och sedan åter blev synliga (återuppstod).

Förutom polstjärnan verkar kardinalpunkterna (vår- och höstdagjämning samt vinter och sommarsolstånd) ha varit viktiga redan från de första jordbrukarnas tid och kanske redan under jägarsamlartiden. För detta talar att det faktum att de stjärnbilder som betecknade kardinalpunkterna omkring 7500 fvt i form av skorpionen, vattumannen, Taurus/oxen och lejonet var symboler som hade funnits redan i Göbekli Tepe och som fortsatte att vara centrala symboler under flera tusen år.

Den första jordbrukskulturen som sedan spreds i både Anatolien och Mesopotamien härstammade tydligen från området nära Göbekli Tepe (s 71). Den stora gudinnan som omkring 7500 fvt härskade från sin lejontron Çatalhöyük i Anatolien under den neolitiska tiden verkar ha gjort det i kraft att hon regerade över vårdagjämningen när allt åter väcktes till liv efter vintern eftersom vårdagjämningen låg i Lejonets stjärnbild under denna period (s 72). Under Uruk-perioden på 3000-talet fvt och vidare in i den tidiga dynastiska tiden i Sumer låg vårdagjämningen i Himmelstjurens (Taurus) stjärnbild och sommarsolståndet i Lejonets stjärnbild (s 208). Den viktigaste gudinnan, Himlens härskarinna, förknippades alltså med lejonet under flera tusen år, först som det nya årets gudinna som kom med det nya livet och himlens kärlek vid vårdagjämningen och sedan med sommarsolståndet när solen hade sin allra största kraft. Vårdagjämningen innebär, i alla fall på Sveriges breddgrad, början på en period som i den gamla jordbrukskulturen kulminerade i sådd men den var dock inte förknippad med vare sig sådd eller skörd i södra Mesopotamien på 2000-talet fvt. Sådden skedde till exempel under Ur III under hösten genom att stadens ensi (prästkung) gjorde en första ceremoniell fåra. Säden började gro i slutet av hösten omkring vintersolståndet och efter tre eller fyra bevattningar via de gemensamma bevattningskanalerna skedde skörden sedan omkring vår första maj.[1] Men Inannas roll som lejonets gudinna, som jag antar ursprungligen var knuten till de första jordbrukarna i norra Mesopotamien och vårdagjämningen när solens och ljusets makt slutligen blev större än nattens och mörkrets, fortsatte alltså att vara den viktigaste i Uruk i södra Sumer även under 3000-talet och 2000-talet fvt. Hon verkar ha fortsatt att förknippas med ljusets

[1] https://www.penn.museum/sites/expedition/sumerian-harvest-time/

och livets seger över mörkret och döden vid vårdagjämningen att döma av myterna om Inannas och Dumuzis heliga bröllop vid vårdagjämningen och deras växelvisa vistelse i Ereshkigals dödsrike under olika delar av året, trots att stjärnbilden lejonet på grund av jordaxelns precession inte längre betecknade vårdagjämningen.

Tempelområden började växa till städer i södra Mesopotamien under Uruk-perioden (ca 4100–3000 fvt). Perioden har döpts efter tempelstaden Uruk som var den ledande staden i södra Mesopotamien och som kan ha haft så många som 40 000 invånare omkring 3100 fvt. Uruks två stora tempel var tillägnade Inanna respektive An och de hade ursprungligen varit huvudtempel i var sin egen mindre bosättning. Himmelsgudarna var universums härskare (kungar) och deras representanter på jorden i form av översteprästinnor och översteprästerna kallades ”en” eller ”ensi”. Det var först under Ur III (ca 2100–2000 fvt) som härskare i Ur tog sig titeln lugal, ”kung”, men Gudea i Lagash kallade sig vid den tiden till exempel fortfarande ensi. I Inannas tempel i Uruk, E-anna (himlens hus), skall både skrivkonsten och monumental offentlig arkitektur ha uppstått under Uruk-perioderna VI-IV, omkring 3400–3100 fvt.

Sumer var med sina tempel en avbild av stjärnhimlen med de astrala gudinnorna och gudarna, Uruk var Sumers mäktigaste tempelstad och stadens gudinna Inanna var därför härskarinna över stjärnhimlen. Hennes ursprung är enligt engelska Wikipedia dunkelt, vilket som jag ser det har att göra med vår oförmåga att se universum som en kvinnlig entitet. Om hon var själva himlen var hon dotter till eller en aspekt av modergudinnan, himlen var ju insidan av livmodern sedd från jorden. Senare, kanske på 2000-talet fvt, blev An, polstjärnan som var den fasta punkten kring vilken stjärnhimlen vred sig, också sedd som alltings fader. Inanna, vars namn ”ni-an-ak” ungefär betydde ”härskarinna-över-himlen (an) verkar ha utvecklats från att vara himlens härskarinna till att bli dotter till An. I det akkadiska riket (från ca 2300 fvt) blev hon sammanförd med den semitiska gudinnan Ishtar. Under Ur III (omkring 2100 fvt) var Inanna dotter till Nanna, månen och gudinnan Ningal, syster till Utu, solen och partner till Dumuzi och därmed svägerska till hans syster Geshtinanna. Under historien symboliserades hon förutom av den åttaarmade stjärnan och lejonet också ofta av en ko och beskrevs också som gudarnas hök. Slutligen degraderades Inanna under gammalbabylonisk tid och genom sammanslagningen med Ishtar som var Venus till att bli planeten Venus och den åttaarmade stjärnan som jag personligen tror hade symboliserat hela himlavalvet blev en symbol för Venus. I nutida beskrivningar finns en stor förvirring över Inannas roll, hon var kärlekens gudinna men också en krigsgudinna och roten till denna förvirring ligger i hennes sammanslagning med den västsemitiska Ishtar. Ishtar var enligt den engelska sidan om Inanna på Wikipedia sannolikt kopplad till den västsemitiska guden Attar som bland annat nämndes i texter från Ugarit. Han var en krigsgud som var knuten till planeten Venus i dess roll som morgonstjärna och det kan ha funnits en motsvarande kvinnlig gud för Venus som aftonstjärna som sågs som en kärleksgudinna. [1] Denna andra form, Venus som aftonstjärna bör ha varit Ishtar. Venus i form av morgonstjärnan, krigsguden Attar, och hennes andra aspekt i form av aftonstjärnan blev den manlig-kvinnliga gudomen Ishtar som på akkadiska sigill avbildades som till hälften en manlig krigsgud och till hälften en kvinnlig gudinna och dessutom med kärleksgudinnan Inannas symboler i form av lejon och sumerisk krona. På det sättet ersatte eller överlagrade Attar-Ishtar gudinnan Inanna och Inannas åttaarmade stjärna, som var symbolen för hennes roll som härskarinna över hela himlavalvet, kom i stället att bara symbolisera planeten Venus.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Inanna

Ishtar på ett akkadiskt sigill. Källa: Wikipedia.

HYMN TILL INANNA

Hymnen nedan kan härstamma från Ur III och avspeglar sumerernas gamla syn på Inanna som himlens högsta härskare, regent över himmel och jord med himlen som sin krona och jorden som sina sandaler, med spiran i sin hand och hela himlens kraft (me) som sin klädnad. Detta kombinerades med den föregående akkadiska periodens inflytande från den manligt-kvinnliga Ishtar som gjorde Inanna till både kung och drottning och till en krigsgud. Hon var falken, den vilda kon som går främst och som ägde himmel och jord. Hennes tempel fanns i alla Sumers tempelstäder, vilken gud kunde jämföras med henne!

A HYMN TO INANA (INANA F)

My father gave me the heavens and he gave me the earth. I am Inana! Which god compares with me?

Enlil gave me the heavens and he gave me the earth. I am Inana! He gave me lordship, and he gave me queenship. He gave me battles and he gave me fighting. He gave me the stormwind and he gave me the dust cloud. He placed the heavens on my head as a crown. He put the earth at my feet as sandals. He wrapped the holy ma garment around my body. He put the holy sceptre in my hand.

The gods are small birds, but I am the falcon. The Anuna mill about, but I am the good wild cow, I am the good wild cow of father Enlil, his good wild cow which walks in front.

When I enter the E-kur, the house of Enlil, the gate-keeper does not lift his hand against my breast; the minister does not tell me, "Rise!".

The heavens are mine and the earth is mine: I am heroic! In Unug the E-ana is mine,
in Zabalam the Giguna is mine, in Nibru the Dur-an-ki is mine, in Urim the E-Dilmun is mine,
in Jirsu the Ecdam-kug is mine, in Adab the E-cara is mine, in Kic the Hursaj-kalama is mine,
in Kisiga the Amac-kuga is mine, in Akcak the Anzagar is mine, in Umma the Ibgal is mine,
in Agade the Ulmac is mine. Which god compares with me?1

Under senare delen av 2000-talet fvt hade Sumer och den ledande tempelstaden Uruk skakats av invasioner av akkader och gutier och från ca 2200 fvt trängde amoritiska stammar in i södra Mesopotamien. Inannas makt var på väg att falna, vilket inte bara berodde på främmande invasioner utan kanske också på att hennes symbol lejonet inte längre var den astrala gud som härskade över sommarsolståndet som den hade gjort under Uruk-perioden och på att hon under den akkadiska tiden hade börjat slås samman med den semitiska Ishtar som ”bara” var planeten Venus.

Men under Uruk-perioden på 3000-talet fvt var Inanna härskarinna över himlen och sommarsolståndet när solen hade sin allra största kraft. Hennes stad Uruk var världens mäktigaste plats och grunden för dess välstånd var alla rikedomar i form av säd, öl, mjölk och boskap som skänktes till gudinnan och förvaltades av Inannas tempel. Bland Inannas symboler fanns pelaren vid ingången till hennes tempel, lejon, uggla och ett rep i en ögla, de tre senare fanns alla på Burney-reliefen från omkring 1800 fvt (s 478). Repöglan var som jag ser det en symbol för kunskapen om hur man mätte ut tempel och andra byggnader och kanske också hur man mätte avstånd på stjärnhimlen med hjälp av en lodlina, en del av tempeltjänarnas uppgifter bestod i att hålla vakt över natthimlen och gudarnas rörelser där.

GUDINNAN NEITH VAR ALLTINGS URSPRUNG – LIVET I ALLT, HIMLADROTTNINGEN

Arkeologer har alltså upptäckt en stor inverkan från Uruk-civilisationen i Mesopotamien på kulturen i det förhistoriska Egypten från tiden omkring 3500 fvt. Lustigt nog verkade man i Mesopotamien lång senare, under antiken, ha varit medvetna om detta kulturella samband och inflytande. Berossos som var överstepräst i Babel skrev omkring 300 fvt en historia om Mesopotamien där han berättade att en man från Sumer hade fört över sumerisk skrivkonst, matematik och astronomi till Egypten i förhistorisk tid. Denna historia fördes sedan vidare i det som blev Tanak/GT i form av mannen Abraham som hade utvandrade från Ur i Kaldéen (Sumer) och begett sig till Egypten. Men om nu människorna i det gamla Egypten hade en så pass nära kontakt med Uruk-civilisationen i Mesopotamien att det påverkade både religiösa byggnader i form av gravar med utsmyckningar

[1] https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section4/tr4076.htm

av infällda paneler och pyramider, sakral bildkonst med till exempel bevingade gripar, ormhalsade hybriddjur, ormar som slingrar sig runt rosetter (gudinnan Inannas symbol), båtar med höga stävar och de allra första skrivtecknen som inte som i vårt alfabet symboliserade ljud utan avbildade föremål, påverkades då också den egyptiska religionen och världsbilden av sumerernas religion och världsbild?

NEITH - DEN SJÄLVSKAPADE GUDINNAN SOM VAR UNIVERSUM, HIMLAVATTNET OCH ALLTINGS URMODER – UGGLESTADEN SAIS

I Egypten verkar Neith ursprungligen ha haft samma roll som den sumeriska Ninhursaga genom att vara universum och solens, Ras, mor men hon kan också ha varit påverkad av den sumeriska gudinnan Inanna som var himlens härskarinna i den ledande stadsstaten Uruk på 3000-talet fvt. Den gamla egyptiska synen på skapelsen som ett resultat av en första urmoder, en skapelsegudinna, är dock inte särskilt känd. Om man söker information om de gamla egyptiska skapelseberättelserna på Wikipedia hittar man en engelsk sida där man får veta att det fanns många olika skapelsemyter i det forntida Egypten men att de alla ansåg att världen hade uppstått ur ett livlöst kaosartat vatten som kallades Nu. Från detta vatten hade en pyramidformad urkulle rest sig och från denna kulle hade sedan solen, Ra, stigit upp. Olika traditioner i tempelstäderna Hermopolis, Heliopolis, Memfis och Thebe hade sedan utifrån denna gemensamma grund förklarat att ansvaret eller ursprunget för skapelsen låg hos respektive stads huvudgud (Thot, Atum/Aten, Ptah, Amun/Amen).[1]

Detta var alltså en ensidigt manlig skapelse från guden Nu och vidare via guden Ra till manliga gudar som Atum och Amun. Jag ser detta ensidiga manliga perspektiv som ett resultat av att västerländska manliga forskare under 1800- och 1900-talen genom sin kristna kultur var blinda för, eller rent av fientliga mot, alla tankar på en kvinnlig skapare eller ens ett kvinnligt element i skapelsen. Till att börja med var Nu bara den manliga aspekten i det manligt-kvinnliga paret Nu-Naunet som var himlavattnet i ogdoaden. Nu var tecknet för himlen och Naunet för vattnet, de var inte olika gudar utan ett enda element, det himmelska vattnet. Ogdoaden var de fyra par av manligt-kvinnliga gudar som beskrev detta urelement från vilket allting hade uppstått. Förutom i fallet med Aten (solskivan) var de andra stora egyptiska gudarna också, precis som i Sumer, alltid delar av gudapar med både en manlig och kvinnlig aspekt eller partner. Men även solen kan som jag ser det ha haft ett kvinnligt ursprung i Egypten eftersom ”Ras öga”, som var solskivan var en kvinnlig kraft i form av guden Ras kvinnliga aspekt eller till och med en självständig gudinna i form av bland annat Hathor, Sekhmet, Bastet, Raet-Tawy och Mut. Ögongudinnan beskrivs som Ras mor, syster eller dotter och den som försvarar Ra mot kaos krafter som hotar hans makt. Gudinnans kraft som beskyddare av Ras och i förlängningen kungarnas makt avbildas som en lejoninna eller uraeus, en upprest mäktig kobra. Den beskyddande och livgivande gudinnan i form av uraeus fanns tillsammans med solskivan bland annat på Egyptens kungakronor och troner och hon dyrkades under olika namn och former i den egyptiska religioners olika kulter.

Solen i sin manliga form som Atum/Aten eller Ra var trots sin centrala roll i det forntida Egypten varken själva universum eller skaparen av universum, den färdades över himlen som alltså var universum som var ett valv som sträckte sig både över jorden som den synliga himlen och under jorden som den osynliga himlen eller världen. Jag menar att detta universum ursprungligen var den gudinna som kallades Ninhursaga i Sumer och Neith i Egypten. Trots att nutida beskrivningar alltså främst lyfter fram manliga skapargudar i det forntida Egypten kan man om man söker ändå hitta information om Neith, en gammal egyptisk gudinna vars kult kan spåras så långt tillbaka som till den första dynastin i Egypten (ca 3100–3050 fvt). Senare greker som historikern Herodotos (ca 484–425 fvt) såg Neith som samma gudinna som den grekiska Athena eftersom båda symboliserades av ugglan. Diodoros (ca 90–30 fvt) trodde att den egyptiska staden Sais, som låg i nedre (norra) Egypten och var huvudstad under den tjugosjätte dynastin och där Neith bland annat dyrkades på 700- till 500-talen fvt, hade grundats av den grekiska staden Aten. Det betyder att beskrivningarna

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Egyptian_creation_myths

av Neith som en jakt- och krigsgudinna kan ha färgats av greker som under antiken tyckte sig se likheter mellan Neith och den krigiska Athena. Å andra sidan kan Athena möjligtvis ha varit influerad av den egyptiska gudinnan Neith via den minoiska kulturen på Kreta eller senare under järnåldern via till exempel Fenicien där Tyros gudinna avbildades som en uggla med egyptiska maktsymboler. Det finns idag inga lämningar av Neith stad Sais från före ca 1100 fvt på grund av att man i senare tider använde stadens lertegel som gödningsmedel.

NEITH OCH UGGLESTADEN

Sais var troligen Uggle-staden under fördynastisk tid enligt en artikel av Percy E. Newberry med rubriken ”The Owls in Ancient Egypt”, The Journal of Egyptian Archaeology Vol 37 (Dec. 1951).[1] Staden regerades av en drottning/prästinna med namn Neithhotep (gudinnan Neith är nöjd/tillfreds) före härskaren Narmer Menes som tillhörde dynasti 0/1 (omkring 3100 fvt). Eftersom Sais var gudinnan Neiths stad antar jag att ugglan var en av hennes symboler vid denna tid. Detta förklarar också varför grekerna identifierade Neith och Athena som samma gudinna, de symboliserades båda av en uggla. Neith hade kanske ursprungligen varit den sumeriska gudinnan Ninhursaga medan Athena kan ha härstammat från Fenicien och en gudinna där som i sin tur var influerade av den egyptiska Neith och/eller av den semitiska Ishtar som också avbildades med uggle-attribut. Under Nya riket ersattes tydligen ugglan (örnugglan med tofsar) av gåsen i det egyptiska skriftsystemet.

NEITH VAR BÖRJAN OCH SLUTET, HIMLAVATTNET OCH HENNES SON VAR RA, SOLEN, SOM HON ÅTERFÖDDE VARJE MORGON

Det verkar som Neith var en mycket gammal och ursprunglig modergudinna som var själva universum och frambringade alla gudar och allt annat från det ursprungliga urelementet, himlavattnet. Hon var inte någon manlig guds kvinnliga aspekt, partner eller hustru utan betecknades som både jungfru- och modergudinna. Enligt Wikipedia beskrevs hon som: ”Gudinna utan like, mystisk och mäktig som blev till i begynnelsen och gjorde så att allt annat blev till … den gudomliga modern till Ra som skiner på horisonten.” Enligt Proclus (412–485 vt) fanns en inskription i Neiths tempel i staden Sais som löd: ”*Jag är allt som finns, kommer att finnas och har funnits. Ingen har någonsin öppnat den slöja (klädnad) som döljer mig. Den livsfrukt som jag frambringade var solen.*”[2] Enligt Plutarchos skall denna inskrift ha funnits på Athenas tempel i Sais, han förknippade alltså stadens gudinna med den grekiska Athena och trodde också att hon var Isis, men Sais gudinna var alltså Neith.

Gudinnan Neiths namn med hieroglyfer. Källa: Wikipedia.

Kopia av bild på vävning från Khnumhotep II:s grav (ca 1900 fvt).

Neith påstås ha varit en jakt- och krigsgudinna eftersom hennes symboler 𓋴 och 𓐍 har tolkats som en sköld med två korsade pilar eller två bågar som korsats. Men eftersom hon också förknippas med vävning skulle tecknen i stället som jag ser det kunna föreställa en vävram med en väv uppsatt.

Neith avbildades, som andra gudinnor och gudar, med was (spiran) och ankh (livet) och kallas bland annat himlens vatten och det stora vattnet, urelementet från vilket alla gudar fötts. Neith kallades ungefär ”Himlakon”, hon hade ansvar för tiden och var själva himlen på liknande sätt som den senare gudinnan Nut som var natthimlen.[3] Neith verkar alltså närmast ha motsvarat den mesopotamiska Ninhursaga som verkar ha varit hela universum, de var båda den livmoder som frambringat allt som existerar i universum. Ninhursaga avbildades också ofta som en ko som ger

[1] https://www.jstor.org/stable/3855158
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Neith
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Neith

livgivande mjölk (s 443). Neiths symbol, som numera tolkas som två korsade pilar eller pilbågar men som kan vara en vävram, avbildades enligt Wikipedia redan under predynastisk tid på en båt. De första människoliknande bilderna av Neith skall ha framställts under den tidiga dynastiska tiden, en bild av henne återfanns i Djosers pyramid i Saqqara. Ett bevis på gudinnan Neiths dominans under den tidiga dynastiska perioden är att hennes namn enligt Wikipedia ingick i närmare 40% av namnen under denna period och särskilt i kungliga kvinnors namn under den första dynastin. Under Gamla riket hade hon bland annat ett tempel i Memfis där hon delade platsen som den främsta gudomen med skaparguden Ptah och hennes huvudtempel skall ha funnits i Sais i nedre (norra) Egypten. Ett tecken på att Neiths symbol inte var krigiska pilar eller sköldar utan i stället en vävram är att hon under senare tid ansågs skapa världen genom att väva en väv på sin vävram, något som också berättades om den grekiska Athena. Neith framställdes senare i pyramidtexterna som mor till krokodilguden Sobek men hon var genom sin roll som självskapad och mor till alla gudar inte förknippad med någon manlig fadersgud. Som den första skaparen födde hon universum genom partenogenes, ibland kallat jungfrufödsel.

Redan från fördynastisk och tidig dynastisk tid (ca 3100 fvt) beskrevs Neith enligt Wikipedia som ”den som öppnar vägarna” vilket kan ha syftat på hennes roll som ledsagare av själar på kosmiska och underjordiska vägar. Personligen tror jag ursprungligen att epitet hade att göra med hennes roll som universum och den som ledde stjärnorna, solen och månen på deras vägar på himlen. Under de fjärde till sjätte dynastierna (ca 2500 fvt) hade gudinnans prästinnor titlar som ”Prästinna för Neith som öppnar alla vägar” och ”Prästinna för Neith som öppnar de goda vägarna”. Neith var den osynliga och gränslösa himlen. Hon kan ha varit en föregångare till himmelsgudinnan Nut, Neiths roll som hela kosmos delades senare upp mellan gudinnorna Nut och Hathor som blev representanter för nattens respektive dagens himmel. Samma utveckling kan ha skett i Mesopotamien där Ninhursaga var urmodern, omega-tecknet, universum medan Inanna blev härskarinna över de levandes värld, den synliga himlen, och hennes syster Geshtinanna blev härskare över det osynliga dödsriket dit stjärnorna periodvis försvann under horisonten. Neith bestämde som “öppnare av solens vägar på alla hennes stationer” hur solen skulle gå upp i de olika konstellationerna under året och på så sätt bestämde hon också över dagjämningspunkterna och årstiderna. Hon avbildades som en kogudinna med stjärnor över ryggen, till skillnad från gudinnan Nut som i form av natthimlen avbildades som en ko med stjärnor på magen. Neith var hela kosmos och hela universums cirkel, både himlen över jorden och himlen under jorden dit solen försvann varje kväll vid solnedgången och varifrån hon återfödde den varje morgon vid soluppgången. Hon skall också ha avbildats som uraeus, kobran som var symbol för kungamakten i det forntida Egypten på samma sätt som gudinnan Wadjet som grekerna kallade Buto som var nedre Egyptens skyddsgudinna. Övre Egyptens skyddsgudinna var den vita gamen Nekhbet. En stor festival som kallades ”lampornas fest” hölls enligt den grekiske historikern Herodotos årligen till Neiths ära där hennes dyrkare brände mängder av lampor ute i det fria hela natten. I templet i Esna i övre (södra) Egypten avbildades Neith enligt Wikipedia som den som frambringade Nun, himmelsvattnet på vilket Ras (solens) båt seglade. Esna kallades Latopolis efter namnet på nilabborren som var helgad till gudinnan Neith, Esna var alltså en av Neiths städer och nilabborren en av hennes symboler. Nilabborren är en enorm fisk som kan väga upp till 200 kg.[1]

I pyramidtexterna från mitten av 2000-talet fvt var Neith, tillsammans med gudinnan Selket, en av de två pelare som bar upp himlen. Hon fick avgöra vem som skulle regera i striden mellan Horus och Set, hon valde Horus och skulle ”låta himlen braka ner på jorden” om inte hennes val respekterades. Myten om Neith som dömde mellan Horus och Set, de ledande stammarnas olika krigsgudar under striden om makten över Egypten omkring 3200 fvt, kan som jag ser det ha avspeglat hennes ursprungliga roll som den högsta makten, universum (som Ninhursaga) och/eller himlens härskarinna (som Inanna) och som den som regerade över gudavärlden. Neith förlorade sedan sin makt till Horus och Set och de kungliga kvinnorna fick därefter under de första dynastierna i stället

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Neith

för att liksom Neithhotep ha regerat i sin egen rätt (s 440) bli Neiths representanter i form av översteprästinnor i hennes kult.

I sin form som Mehet-Weret symboliserades Neith av en ko som födde fram solen (Ra) varje morgon. Mehet-Weret var redan under Gamla riket en himmelsgudinna förbunden med födelse och död. Under denna period sågs hon som guden Horus mor och på så sätt var hon också himmelsk mor till kungen, farao. Efter döden kom kungen först till Mehet-werets område och sedan till Duat, det underjordiska riket där den döda själens öde avgjordes. Duat var dock inte alls det underjordiska helvete som det sedan blev i de monoteistiska religionerna, det enda straffet om man inte hade levt som man borde blev att man inte släpptes vidare till paradiset dit de som godkändes vid övergången blev en gud som Horus eller Osiris. Vid ankomsten till Duat fick kungen först döma mellan Horus och Set, något som alltså gudinnan Neith ursprungligen hade gjort. I Nya riket blev det alla döda, inte bara farao, utsedda till denna roll som domare mellan Horus och Set.

Mehet-Weret, vars område verkar ha legat längs i väster där solen gick ner i Duat kallades också Mehet-ageb, ungefär ”floden” eller ”översvämningen”. I Mellersta riket blev Mehet-Weret en personifiering av den dödes ansikte och under sjätte dynastin blev Mehet-Weret även sedd som mor till solguden Ra, liksom hon tidigare hade varit Horus mor, sannolikt som en del i synen på universum som en oval avdelad av jorden och med ett vatten över och ett vatten under jorden. Eftersom Ra kom fram i öst från riket under jorden varje morgon föddes han av Mehet-Weret om hon var det nedre vattnet, den del av Neith, universum, som fanns i himmelriket under jorden. I Nya riket fick Mehet-Weret en ny roll, nu var hon den som föryngrade den åldrande kungen på samma sätt som hon föryngrade solguden Ra varje morgon när han återkom från hennes rike under jorden. Neith/Mehet-Weret var himlen som bar stjärnorna och planeterna, inklusive solen, och närde och beskyddade dem. Neith/Mehet-Weret kom senare att sammankopplas med Hathor och ännu senare med gudinnan Isis (Isis-Mehet).[1]

KOGUDINNAN BAT – KÄRLEK, FRÄLSNING, MUSIK OCH GLÄDJE SOM INANNA

En annan av gudinna som, liksom Neith, mycket tidigt fanns med i den egyptiska religionen och som liksom Neith också avbildades som en ko var gudinnan Bat. Hon var tydligen den gudinna med uppsträckta armar som avbildades på offerkärl och figuriner under Naqada II på 3000-talet fvt (s 435). Bat finns också avbildad som en ko längst upp på båda sidor på Narmer-paletten från omkring 3200-3000 fvt, där hon stödjer kung Narmer (i form av hans serekh) på både den vänstra och högra sidan (s 439). Gudinnan Bat kom senare att smälta samman med gudinnan Hathor, en liknande gudinna från ett annat distrikt i Egypten men omkring 2530 fvt avbildades de båda fortfarande som två olika gudinnor på en staty där de stödde farao Menkaure från var sin sida.

Hathor till vänster och Bat till höger om farao Menkaure, fjärde dynastin (ca 2530 fvt). Källa: Wikipedia.

Detalj med Bats krona/symboler: Bat med inåtböjda horn, Maats fjäder och sistrum.

Gudinnan Bats kult kan enligt Wikipedia spåras i den allra äldsta religionen i Egypten och man har spekulerat i att hon kan ha haft sina rötter i den sena stenålderns herdekulturer. Namnet Bat kan vara ordet “ba” med det feminine suffixet ”t”. ”Ba” översätts ofta med ”själ” och var enligt den

[1] https://de.wikipedia.org/wiki/Mehet-weret

tro som beskrevs i texter på egyptiska sarkofager från omkring 2100 fvt den del av själen som lämnar kroppen efter döden vilket illustrerades i form av en fågel. Detta överensstämmer med den forntida tron i både Sumer och Egypten att livet, livsanden, kom från en modergudinna som blåste in den i människan vid födseln och den skulle i så fall också lämna kroppen vid döden i form av en gudinna (Bat) som så småningom fick symboliseras av en fågel.

Bat verkar i mina ögon ursprungligen ha haft en anknytning till mesopotamiska gudinnor, både Ninhursaga och Inanna avbildades och benämndes som kor. Kon som Ninhursaga (universum) återkom också i avbildningar av himmelsgudinnan Nut som sågs som en ko som sträckte sig över himlen. Mjölk var en himmelsk gåva med anknytning till den mesopotamiska modergudinnan och statyetter av modergudinnan med framlyfta bröst som kunde kallas Ashera, Ninhursaga och så vidare var spridd över hela Främre orienten. Neith och Bat kan ha varit samma universella modergudinna men mot detta talar det faktum att de redan under 3000-talet hade skilda identiteter. Medan Neith verkar ha motsvarat modergudinnan Ninhursaga var Bat främst, även efter sin sammansmältning med gudinnan Hathor, förknippad med dans och musik. Detta var också som jag ser det budskapet i bilderna på krukorna från Naqada II där gudinnan eller prästinnan med upplyfta armar i mina ögon kan ha utfört en dans (s 435). Bat var förknippad med det ankh-formade instrumentet sistrum och centrum för hennes kult kallades ”Sistrums hus”. Sistrum kunde också avbilda gudinnan Bat med hennes huvud och hals som instrumentets bas och instrumentets skallror placerade mellan hennes horn. Eftersom hon fanns på båda sidor av instrumentet beskrevs hon i pyramidtexterna som en gudinna med två ansikten: ”*Jag är lovprisande, jag är majestät, jag är Bat med två ansikten. Jag är den som blivit räddad/frälst och jag har frälst mig själv från allt ont.*”[1]

Bats två ansikten fanns också på Narmer-paletten som dateras till cirka 3100 fvt. Hennes huvudtempel fanns i huvudstaden Hut-Sekhem (Dipolis) i det sjunde distriktet (nomos) i övre (södra) Egypten. Distriktet kallades Seshesh som betydde ”sistrum”. Egypten var i forntiden uppdelat i 42 distrikt eller län, 22 i övre och 20 i nedre Egypten, som vart och ett hade sin egen lokala ledare, symbol, huvudort och huvudgud eller -gudinna. Men andra gudar och gudinnor hade också kultplatser i varje distrikt och olika distrikt kunde ha samma huvudgud. Distrikt ett i övre Egypten, det allra sydligaste distriktet, var Ta-Seti, bågens land, med huvudort i Abu (Elefantine). Distriktets huvudgud var Khnum som symboliserade Nilens källflöde. Men namnet ”bågens land” verkar ha syftat på gudinnan Satis som var en gammal krigsgudinna som beskyddade Egyptens södra gräns och även en fertilitetsgudinna som personifierade Nilens årliga översvämningar. Nilen sågs i form av gudinnan Anuket som Satis dotter. Bågen och Elefantine var under Nya riket, förbunden med den kananeiska gudinnan Anat och på 400-talet fvt dyrkade judar gudinnan Anat och guden Yahu (Baal Hadad/Set) på Elefantine (s 404). Bågen var också gudinnan Ishtars symbol i Babylonien när man skapade Enuma Elish (s 339). Guden Khnum var kanske inte den ursprunglige skyddsguden i första distriktet utan att det var gudinnan Satis, kanske var hon också ursprungligen samma gamla jaktgudinna som den kananeiska jaktgudinnan Anat? Kanske gick hennes kult ända tillbaka till de gamla jägare-samlarna som till exempel helwan-kulturen som fanns i både Levanten och Nildeltat under äldre stenåldern?

Andra exempel på olika distrikt var distrikt 4 i övre Egypten kallades Waset och hade spiran (waset) som symbol, Amun/Amen som huvudgud och huvudort i Thebe. Set, guden som stred med Horus om makten under Egyptens konsolidering på 3000-talet fvt, var senare huvudgud i det elfte distriktet i övre Egypten men han kan ursprungligen haft sitt centrum längre söderut, i Nubt nära Naqada. Nubt kan enligt Wikipedia ha varit övre Egyptens första huvudstad men guden Set och Naqada utmanövrerades uppenbarligen av den stam som hade Horus som sin stamgud.

Distrikt sju i övre Egypten var alltså Seshesh (sistrum) där gudinnan Bat var den främsta guden, symboliserad av instrumentet sistrum, men på den engelska sidan på Wikipedia anges detta distrikts

[1]https://en.wikipedia.org/wiki/Bat_(goddess)

gudinna som Hathor.[1] Uppenbarligen ändrades distriktens betydelse och deras respektive huvudgudar under Egyptens långa historia från cirka 3000 fvt och framåt till kristendomens maktövertagande på 300-talet vt. En utveckling som jag tycker mig kunna spåra är övergången från kvinnliga gudinnor till manliga gudar, till exempel i fallet med Neith som fick ge vika för Set och Horus eller jakt-, krigs- och fertilitetsgudinnan Satis som verkar ha ersatts av guden Khnum. Andra utvecklingar var gudinnan Bat som ersattes av Hathor. Bat måste, att döma av Hathors ställning som högsta gud i både distrikt tre i nedre Egypten och distrikten 6, 7, 10, 14 och 22 i övre Egypten, ha varit en mycket mäktig gudinna, ja som det verkar den mäktigaste av alla gudar. Detta skulle kunna förklaras av att Bat var en egyptisk import av gudinnan Inanna från Uruk, något som verkar ha skett redan i mitten av 3000-talet fvt att döma av den dansande gudinnan på kärlen från Naqada II (s 435). Inanna var gudinnan i templet i Uruk, himlens härskarinna, källan för kraft, kärlek, glädje, konst, musik, dans, skrivkonst och vetenskap om himlen i Uruk. Uruk var staden som genom Inannas kraft hade blivit världens största stad under 3000-talet fvt.

HATHOR KOM TILL MAKTEN MED DEN FJÄRDE DYNASTIN (CA 2600 FVT)

De gamla himmelsgudinnorna från Främre orienten som alla verkar ha symboliserats av en himmelsk ko flyter alltså in i varandra. Men det verkar ändå som de var av två huvudtyper. Dels fanns universum, den stora modergudinnan som var den livmoder i vilken allt föddes, både gudar och människor och vars kraft var det stora himmelsvattnet, energins ocean, som likt fostervattnet omslöt allt som existerade. Dels fanns himladrottningen som i Uruk var Inanna, hon var en kraft som stod för kärlek och förnyelse på ett liknande sätt som till exempel Neith i Egypten men Inannas ursprung var inte den dagliga cykeln i form av solens död och pånyttfödelse som i Egypten skedde genom Neith/Mehet-Weret, utan snarare årets cykel där förnyelsen och återfödelsen hade skett genom att solen och dagen åter tog makten över natten vid vårdagjämningen. Genom sin roll som Uruks gudinna kom Inanna både att förkroppsliga kärleken och livet som manifesterades i det heliga bröllopet med Dumuzi vid vårdagjämningen och den kunskapskultur som utvecklades i hennes tempel i Uruk.

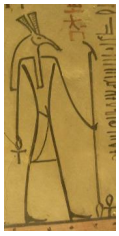
I Egypten kom Hathor att bli en ny himmelsgudinna. Man kan säkert spåra henne först under den fjärde dynastin på 2500-talet. Den fjärde dynastin regerade från Memfis där Ptah var huvudgud, Det var under denna tid som solguden Ra blev gudarnas kung och faraos himmelska fader. Hathor steg upp till makten samtidigt med Ra, hon blev hans hustru och faraos gudomliga moder. Hathor kom att absorbera flera olika gudar och gudinnors roller och egenskaper, bland annat gudinnan Bat, hon var enligt Wikipedia snarare en typ av gudinna än en enskild gudinna. Hon kallades himlens härskarinna på samma sätt som Inanna gjorde i Sumer och hon födde i vissa myter Ra varje morgon på samma sätt som Mehet-Weret och himmelsgudinnan Nut.[2] Genom att hon födde Ra varje morgon kom Hathor att förbindas med död och återuppståndelse på samma sätt som äldre himmelsgudinnor som Neith/Mehet-weret men hon blev också urtypen för skönheten, glädjen och kärleken genom att hon absorberade gudinnan Bat.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Nome_(Egypt)
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Hathor

GAMLA EGYPTISKA SYMBOLER FÖR LIVET, HIMLEN OCH MAKTEN

Stenskulptur med ankh-symbol (livet) framräckt av händer (Ka) (ca 2900 fvt), första dynastin i Egypten. Källa: Wikipedia.[1]

Guden Set som håller ankh (livet) och was (spira). Från Thutmosis III:s grav (ca 1425 fvt). Källa: Wikipedia.

Antropomorf djed (pelare) som håller upp ”alltet”, ”universum”. Källa: Wikipedia.

LIVET I ALLT – UNIVERSUM SOM EN LIVMODER - ANKH ☥

Livets under, gåvan från gudinnan som var den stora universella modern, var som jag ser det oerhört central i den egyptiska kulturen redan under jägarna-samlarnas tid på samma sätt som hon kan spåras i till exempel Aurignacien- och Gravettienkulturen i Europa ända bakåt till för 40 000 år sedan. Den fantastiska skulpturen av livmodern med en människa från cirka 4000 fvt under Naqada I är ett exempel på vördnaden för detta under (s 434). Ankh-symbolen betydde ”livet” på forntida egyptiska och den kan spåras tillbaka till den först dynastin omkring 2900 fvt, som till exempel i skulpturen längst till vänster ovan. Forskarna har ingen entydig förklaring till vad ankh-symbolen avbildade, vissa har påstått att den var en stiliserad livmoder eller en rosett som knöts av tyg eller vass eller kanske en sandal. Andra har föreslagit att den avbildade en spegel. En egyptolog och en veterinär föreslog gemensamt att de tre tecken i form av was (spira), djed (pelare) och ankh (livet), som ofta visas i ett och samma sammanhang, alla skulle ha hämtats från tjurens anatomi. Was (spiran) skulle föreställa en torkad tjurpenis, djed (pelaren) skulle vara tjurens korsben och ländkota medan ankh (livet) skulle vara tjurens bröstkota.

Personligen ansluter jag mig till teorin att ankh (livet) är en livmoder och jag tror att ”rosetten” på bilden ovan till vänster är det kvinnliga bäckenet och den nedåtgående ”rännan” är födelsekanalen. Stenskulpturen med Ank-symbolen ovan från 2900 fvt skulle i så fall ha förankring åtminstone 1000 år bakåt till bilden av en människa i livmodern från omkring 4000 fvt under Naqada I. I Syrien och Kanaan (Levanten) tog man till sig många artistiska uttryck från Egypten under mellersta bronsåldern (ca 1950–1500 fvt), inklusive hieroglyfer där ankh-symbolen var den överlägset mest förekommande. Den fanns ofta i samband med egyptiska gudomar vars kulter hade spridits i Främre orienten. Ankh-tecknet symboliserade ibland vatten eller fertilitet och i anatoliska hieroglyfer betydde tecknet ”liv” på samma sätt som i Egypten. Även i den minoiska kulturen med centrum på Kreta använde man ankh-symbolen, och ibland kombinerades ankh-symbolen eller den besläktade tyet med den minoiska dubbeyxan. Tyet, 𓋹, var en ankh-symbol indragna armar som omfamnade en pelare. Den förknippades med gudinna Isis och användes som beskyddande och lyckobringande amulett. Ibland har den som tolkats som en knut i forskning om den minoiska kulturen. Ankh-symbolen stiliserades till den hieroglyf som vi numer känner till i form av ☥ som ännu långt senare togs över av de kristna som en symbol för Jesus i form av uppståndelsekorset (crux ansata). Ankh-symbolen, gudinnan, den kvinnliga livmodern som symbolen för livet kom alltså i kristendomen att symbolisera mannen Jesus som aldrig har funnits och definitivt aldrig har frambringat något liv genom sin kropp.

LIVSKRAFTEN, ANDEN, GUDINNANS GÅVA – KA 𓎛

Skulpturen med ankh-symbolen (livet) till vänster ovan inramas av två armar som tycks skänka eller beskydda livet (livmodern). Dessa två armar blev det egyptiska tecknet för ordet ”ka”, 𓎛, som kom att betyda livskraft och i förlängningen, under Gamla riket (ca 2700–2200 fvt), också det eviga livet

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ankh

i dödsriket. Om livet var uppkomsten i livmodern (ankh) var ka (livskraften) enligt bilden till vänster ovan inte ursprungligen enbart livskraften i sig utan också den som med givmilda armar skänkte det nya livet och livskraften, alltså modern i form av urmodern, modergudinnan. Detta leder tillbaka till bilden i Göbekli Tepe med universum som en stor livmoder som i form av den stora modergudinnan, som kallades Ninhursaga i Sumer, var alltings moder och livets ursprung. Enligt sumererna skapade Ninhursaga människorna av lera och blåste in sin livsande i dem, vilket i Egypten så småningom blev skaparguden Khnum som skapade allt som existerar av lera på sin drejskiva. Men medan Khnum skapade själva kroppen var det gudinnan Heqet/Meskenet som gav människorna deras ka, liv eller livskraft. Som livets gudinna andades hon in livsanden i dem vid födseln och gjorde dem till levande varelser.[1]

Ka avbildades ofta som faraos avbild eller skugga, vilket gjorde att man i de tidiga översättningarna översatte ka med ”dubbelgångare”. I Gamla riket var det personens ka som levde vidare efter döden, livet efter dödsriket avbildades i gravmålningar som en spegelbild av de levandes värld och gravgåvor i form av mat och annat skulle ge den dödes ka näring och allt den behövde för livet efter döden. Under Mellersta och Nya riket blev ka mindre viktig eftersom uppfattningen om den avlidnes kropp i livet efter detta blev mer komplex, men det var ändå alltid ka som var mottagare av offer till de döda.

NUT (INANNA) VAR PELAREN – DJED

Djed, pelaren, var en av de vanligaste symbolerna i den forntida egyptiska religionen men det finns inte någon säker tolkning av vad djed, pelaren, egentligen representerade. Att döma av bilden längst till höger ovan (s 454) var djed den pelare som höll upp hela universum. Pelaren kom enligt Wikipedia att förbindas med Seker, en falkgud från Memfis, sedan med Ptah som var skaparguden i Memfis och beskyddare av hantverkare och arkitekter. Ptah kom så småningom att smälta samman med Osiris och slutligen blev djed, pelaren, helt och hållet förknippad med Osiris under Nya riket. Djed, pelaren, kom på så sätt att associeras med det undre riket, dödsriket, genom guden Osiris som regerade där men djed verkar alltså ha haft sitt ursprung i pelaren som stödde och höll upp universum ”underifrån”. I Fenicien, speciellt i Byblos, var symbolen i form av pelaren (djed) på något sätt förknippad med en gudinna genom myten om att Osiris kista med hans döda kropp hade flutit i land i Byblos där ett heligt träd hade slagit rot och växt upp så att det helt och hållet hade omslutit Osiris kista. Gudinnan Isis hade sedan helgat trädstammen, pelaren djed, med myrra och svept det i en linnesvepning på samma sätt som mumierna sveptes med vita linnebindlar i Egypten.[2] Tanken att Osiris kropp fanns i trädstammen, pelaren, i väntan på återuppståndelse liknar gudens väntan på (åter-)födelse i den universella modergudinnas kropp, på samma sätt som det mänskliga fostret växer i moderns kropp.

Man har enligt engelska Wikipedia spekulerat om att pelaren ursprungligen skulle ha varit en fertilitetssymbol i form av till exempel en sädeskärve eller ett träd. Men jag tror personligen att den hade sitt ursprung i Uruk i Sumer som så mycket annat som tydligen kom därifrån till Egypten under 3000-talet fvt. En av gudinnan Inannas symboler var pelarna vid ingången till hennes tempel i Uruk. Inannas pelare hade tvärgående band som liknar banden på djed-pelarens traditionella symbol. I så fall var djed, den pelare som upprätthöll universum, ursprungligen Inanna, himlen härskarinna i Uruk. Det finns också många likheter mellan pelaren och myten om Inannas träd i centrum av lustgården som den pelare som höll upp himlen, universum, och olika varianter av denna myt som till exempel den nordiska myten om världsträdet Yggdrasil som jag personligen tror kom via gutierna som regerade i Sumer omkring 2100 fvt. Andra myter om pelare som håller upp himlen fanns till exempel hos hurriterna där pelaren var en jätte. Men den mest näraliggande kopplingen till den egyptiska djed-pelaren tror jag fanns i gudinnan Neith som hotade att låta himlen ramla ner på jorden om inte hennes val av Horus som gudarnas kung skulle respekteras. Neith var alltså

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Egyptian_conception_of_the_soul
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Djed

pelaren som höll upp himlen, universum, och hon hade som jag ser det sitt ursprung i Sumer och Inannas tempel i Uruk. Pelaren (djed i Egypten) var ursprungligen gudinnan, bland annat Inanna och Neith, som upprätthöll universum.

Detalj från Uruk-vasen (Warka-vasen) ca 3200-3000 fvt.

HERDESTAV OCH SLAGA, RIKEDOM I DJUR OCH SKÖRD, OSIRIS SAMT FARAOS KUNGAMAKT -

Att döma av bilderna på kärlen från Naqada II (s 435) var herdestaven och slagan eller hackan etablerade symboler redan i mitten av 3000-talet fvt. Bilden med männen i båten som bär en herdestav respektive slaga eller hacka symboliserade troligen rikedom i boskap och säd. Senare blev en herdestav tillsammans med en slaga (heka och nekhakha) en mycket vanlig symbol för guden Osiris och för faraonernas makt. Herdestaven stod då för kungamakt och slagan för landets fruktbarhet. Men om man går tillbaka till bilden på de egyptiska kärlen från mitten av 3000-talet fvt är det tydligt att makten inte ligger hos de små männen med sina herdestavar och slagor som vallar djur och brukar jorden, utan hos kvinnorna som är mycket större och förmedlar gudinnans makt och livgivande kraft som är själva livet, upphovet till djurens och jordens fruktbarhet.

Om makten fanns hos gudinnan Bat, som är den som avbildas på kärlen från Naqada II, och om hela kulturen importerades från Uruk i Sumer var Bat uppenbarligen Inanna och prästinnorna var de som förmedlade den sumeriska kulturen och Bats/Inannas gudomliga kraft. Denna tankekedja leder mig till att överföringen av den sumeriska kulturen till Egypten under 3000-talet kan ha skett genom prästinnor från Uruk och/eller andra tempelstäder som gifte sig med tidiga härskare i Egypten. Det finns många andra exempel från forntiden på att det främst var kvinnor som flyttade mellan olika grupper och förde med sig både sitt DNA och sin kultur i form av till exempel sätt att tillverka keramik. Om en grupp kvinnor kom med kulturen från Sumer till Egypten på 3000-talet fvt gav det inget utslag i Egyptens samlade DNA på det sätt som man trodde när man spekulerade i att den sumeriska kulturen skulle ha förts till Egypten med en ”överlägsen ras” som ”invaderat Egypten”. Det var inte ”rasen” som var den stora gåvan som kvinnorna förde med sig till Egypten på 3000-talet utan den universella modergudinnan (Ninhursaga, Neith) och himlens härskarinna (Inanna, Bat) som kom med livet, kulturen, kärleken, glädjen och musiken.

HÄRSKARSPIRAN SOM VAR STAMGUDEN SET – WAS

Was, spiran, som bars av gudar/gudinnor, faraoner och präster på avbildningar från första dynastin och framåt var ursprungligen en bild av guden Sets symbol, Set-djuret, med delad svans och huvud av ett hunddjur/sjakal. Set var huvudgud i Naqada som har fått ge namn åt hela kulturepoken i Egypten under 3000-talet och was-symbolen bör som jag ser det ha haft en koppling till tidiga hövdingar i distriktet Naqada som hade Set som sin stamgud. Set, som symboliserade den ursprungliga kungaspiran, konkurrerades dock som det verkar så småningom ut av falkguden Horus som var stamgud eller totem för kungar som Narmer i den första dynastin. Sets spira (was) fördes över till Thebe som var huvudstad i distriktet Spiran, Waset. Staden Thebe skrevs som en härskarspira (was) med en fjäder (gudinnan Maat) som var symbol för den gudomliga balansen, lagen och rättvisan.

FALKEN, FARAO SOM EN LEVANDE GUD - HORUS -

Horus, falken, var ursprungligen en stamgud i Nekhen som var ett politiskt och religiöst centrum i övre (södra) Egypten under fördynastisk tid. I striden mellan stammar med Set (sjakalen) som sitt totem med centrum i Naqada och stammar med Horus (falken) som symbol med centrum i Nekhen

segrade tydligen Horus. Trots att kung Narmer enade Set och Horus under en gemensam överhöghet och efterföljande kungar hade både falken och sjakalen i sina kartuscher, var tydligen Horus den som betecknade faraonernas andliga stamfader. Varje ny farao var en ny inkarnation av Horus och därmed en manifestation av denna gud. Horus gjordes i sin tur en ättling till guden Atum som var den ursprungliga skaparguden enligt myten om enneaden i Heliopolis. Släktlinjen från Atum, via Horus till farao gjorde farao till hela universums härskare.

STJÄRNAN, DET NYA ÅRET OCH DET NYA LIVET, SIRIUS/GUDINNAN SOPDET - ✶

Sirius, himlens starkast lysande stjärna, markerade starten på det nya året i Egypten. Sirius personifierades som gudinnan Sopdet och hieroglyfen med den femuddiga stjärnan som symboliserade Sirius/Sopdet kom att få den allmänna betydelsen ”stjärna”. Sirius/Sopdet, som både var den starkast lysande stjärnan och tecknet på himlen för att det nya året med Nilens livgivande översvämning startade, var naturligtvis oerhört viktig för de forntida egyptierna under den period som dessa två fenomen sammanföll. Kalenderåret i Egypten startade med Sirius heliakiska uppgång och var 365 dagar långt. Eftersom det verkliga året är cirka 365,25 dagar försköts nyåret gentemot det verkliga året och årstiderna för att efter 1461 egyptiska år åter infalla exakt vid Sirius heliakiska uppgång. Med detta som grund har man försökt beräkna när den egyptiska kalendern först etablerades, när den första cykeln startade, och de flesta forskare verkar vara överens om att det skedde omkring 2781 fvt.[1] Sopdet (Sirius) blev också senare den första dekanen när man delade upp året, stjärnhimlens 360° i 36 gudar á 10 grader vardera.

Gudinnan Sopdet (Sirius) personifierade året, kalendern och festligheterna vid nyåret när hon troddes förebåda eller orsaka Nilens årliga översvämningar som gav upphov till de rika skördar som landets överlevnad och välstånd vilade på. Men Sopdet (Sirius) var också under Gamla riket en ledsagare som ledde den döde farao genom dödsriket och hem till det eviga livet som en gud bland stjärnorna på himlen. Denna tro på Sopdet som en vägledare till himlen sammanföll med pyramidbyggandet som verkar ha startat under den tredje dynastin omkring 2600 fvt. Pyramiderna tros ha symboliserat den första urkullen (benben) som reste sig från urelementet men de hade genom sin orientering tydligen också en koppling till stjärnhimlen. Pyramiden var den ”uppståndelsemaskin” som skulle hjälpa farao, som genom alla förberedelser av den döda kroppen och riter hade väckts till liv i sin grav i pyramiden, att stiga upp till gudarnas värld på stjärnhimlen.

Faraos uppstigande till gudarna efter döden hade alltså en koppling till gudinnan Sopdet (Sirius) och den möjliggjordes genom pyramiden, jag får en känsla av att vintertriangeln på stjärnhimlen där Sirius ingår kan ha setts som den himmelska motsvarigheten till de jordiska pyramiderna.

Vintertriangeln med Sirius längst ner samt Procyon och Betelgeuse ovanför.
De tre stjärnorna i Orions bälte till höger. Källa: Wikipedia.

Vintertriangeln är en liksidig triangel som bildas av Sirius tillsammans med Procyon (Alfa Canis Minoris) och den gulröda Betelgeuse (Alfa Orionis). Tillsammans med den klara stjärnan Alhena längst upp i bilden ovan bildar de tre stjärnorna i Vintertriangeln ett kors.

Sopdets följeslagare var stjärnan Betelgeuse i dagens stjärnbild Orion som var en konstellation som kallades Sah i Egypten. Sah kallades Gudarnas fader i pyramidtexterna under Gamla riket och farao troddes resa till Sah efter sin död. Sopdet (Sirius) och Sah (Orion/Betelgeuse) betecknade alltså det nya året, livets förnyelse och Sopdets (Sirius) återkomst signalerade starten på det nya året. Sopdet (Sirius) och Sah (Betelgeuse eller Orion) var alltså motsvarigheter till Inanna och Dumuzi vars återförening och heliga bröllop innebar starten på det nya året i Sumer. Isis och Osiris kom att

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Sothic_cycle

senare att överta Sopdets (Sirius) och Sahs (Orions) roller i Egypten. Liksom Sopdet och Sah ”dog”, alltså försvann från stjärnhimlen, och sedan efter en period ”återuppstod” och återkom, handlade myten om Isis och Osiris om död och återuppståndelse. Till skillnad från Inanna och Dumuzi eller Sopdet och Sah som firade återuppståndelsen varje nyår verkar dock Osiris bara ha återuppstått en enda gång och under en mycket kort period så att han kunde bli far till Horus den andre. Osiris kom sedan att vistas permanent i de dödas rike i Duat där han blev kung.

Från det tidiga Mellersta riket (ca 2055–1650 fvt), tog Osiris emot den döde farao och avgjorde tillsammans med Maat, rättvisans och den gudomliga lagens gudinna, om den döde skulle få evigt liv efter döden eller inte. I denna roll kom Osiris att bli den viktigaste guden i Egypten och under Nya riket kunde inte bara kungarna utan också vanliga människor få evigt liv efter döden genom Osiris. Han blev också den som förnyade både solen och universums jämvikt (Maat) och på så sätt förnyade han hela universum.[1] Rollen som universums och solens förnyare hade alltså tidigare innehafts av gudinnor som Neith/Mehet-Weret, Nut och Hathor som föött solen varje morgon. Osiris fick alltså en central roll i myterna om de dödas återuppståndelse efter döden, vilket inte som i judendom, kristendom och islam väntades ske i en avlägsen framtid när den fysiska kroppen återuppstår och Messias/Jesus återkommer för att döma levande och döda, utan direkt efter döden när själen lämnade kroppen och blev del av den nya ljuskroppen som, om den bedömdes värdig, fick evigt liv bland gudarna. Jag gissar att korsfästningen i Osiris mysteriekult under antiken, vilken tydligen långt innan kristendomen var en del av det mysterium där den invigde dog en symbolisk död och själen lämnade kroppen, ursprungligen kan ha haft en koppling till gudinnan Sopdet (Sirius) som de dödas vägledare och det kors som bildas av stjärnorna i Vintertriangeln tillsammans med den fjärde stjärnan Alhena.

Genom att Osiris-myten var så central hade också gudinnan Isis en viktig roll, hon blev enligt Wikipedia den mest komplexa karaktären i litteraturen från Nya riket (ca 1550–1070 fvt) och fram till den ptolemeiska tiden (303-30 fvt). Hon absorberade olika gudinnors roller, bland annat ersatte hon Hathor som Horus mor och genom att Horus slogs samman med fruktbarhetsguden Min blev Isis också hans mor samtidigt som hon i vissa fall var Mins partner. Hon sågs också som Amuns partner och även mor till Apis-tjuren, vars far var Osiris-Apis. På grund av alla dessa trassliga släktskapsband blev det ibland så att Isis blev havande genom sin egen son eller så att sonen var sin egen far.[2] Men ursprunget för Isis var alltså Sopdet (Sirius) som både var starten på det nya året och livets återkomst genom Nilens översvämning samt faraos vägledare till det eviga livet bland gudarna på stjärnhimlen under Gamla riket.

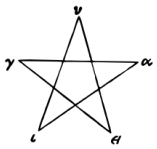
Betelgeuse och Antares, de två röda blinkande stjärnorna som sågs som Orion och Skorpionen i Främre orienten, låg mitt emot varandra på stjärnhimlen och när Orion gick ner i väst gick Skorpionen upp i öst. Detta gav upphov till en myt om att Orion dödades av Skorpionen som gav ytterligare bidrag till idén att Orion (Osiris) hade att göra med död och återuppståndelse. Det är intressant att de två skorpionerna verkar ha funnits i samband med Inannas rosett på mesopotamiska sigill redan omkring 3300 fvt (s 437). Inanna var ju förbunden med döden och återuppståndelsen, livets återkomst vid vårdagjämningen i Sumer, ursprunget för alla de senare mysteriereligionerna i Främre orienten.

DEN FEMUDDIGA STJÄRNAN OCH PENTAGRAMMET

Den femuddiga stjärnan var alltså symbol för gudinnan Sopdet (Sirius) och den blev mer allmänt hieroglyfen för ordet ”stjärna”. Stjärnan i en cirkel ⊛ betydde ”den andra världen”, Duat. Den femuddiga stjärnan ritad med fem sammanhängande linjer kallas pentagram. Tidiga pentagram skall enligt Wikipedia ha hittats på sumerisk keramik i Ur från omkring 3500 fvt. Under antiken kände man till pentagrammet i Grekland och pythagoréerna skall från 500-talet fvt ha använt pentagrammet som en gemensam symbol för igenkännande med betydelsen Hygieia, ”hälsa”.

---

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Osiris_myth#Osiris_and_funerary_ritual
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Isis

Pythagoreiskt pentagram med de fem grekiska bokstäverna som bildar Hygieia (hälsa). Källa: Wikipedia.

Hygieia var en gudinna som gav hälsa, nära förbunden med Asklepios som botade sjukdomar. Båda avbildades med ormar som slingrade sig runt kropp eller armar (Hygieia) eller runt kaducén (Asklepios). Jag har förknippat Asklepios med den gamla sumeriske guden Ningishzida som var stjärnbilden Hydra och jag gissar att Hygieia kanske var en variant av den minoiska ormgudinnan (s 492).

Pentagrammet övertogs senare av de kristna som så mycket annat från ”hedendomen” och påstods i deras tolkning symbolisera de fem sinnena eller Jesu fem sår. I det engelska diktverket “Sir Gawain and the Green Knight” från 1300-talet påstods pentagrammet ha uppfunnits av den bibliske kung Salomo och det var både en symbol för den perfekte riddaren Gawain med fem perfekta sinnen och för ridderskapets fem kardinaldygder som var generositet, vänskap, kyskhet, ridderlighet och fromhet. Genom Heinrich Cornelius Agrippa och andra fördes pentagrammet under renässansen fram som en magisk symbol som symboliserade de fem nyplatonska elementen och i förlängningen som ett sätt att ta makten över elementens olika andar, ofta inskriven i en cirkel. Symbolen kom sedan att laddas med ännu mer magisk kraft av 1700- och 1800-talets frimurare, ockultister och teosofer och troddes på magisk väg genom att man fick makt över olika slags andar kunna användas för goda ändamål om den vändes med spetsen uppåt och för onda ändamål med spetsen neråt. Detta har sedan fortsatte att tillämpas av olika ”ockultister” och ”esoteriska ordnar” under 1900-talet och fram till idag. Men ursprunget för den femuddiga stjärnan var alltså gudinnan Sopdet och stjärnan Sirius.

DE TVÅ HÄRSKARINNORNA - NEKHBET (GAMEN) FÖR ÖVRE EGYPTEN OCH WADJET (URAEUS) FÖR NEDRE EGYPTEN

GAMEN NEKHBET – ALLOMFATTANDE BESKYDD

Nekhbet var en tidig, fördynastisk, lokal gudinna som kom att bli skyddsgudinna för hela övre (södra) Egypten. Hennes tempel i Nekheb var ett av Egyptens tidigaste tempel, staden var allierad med Nekhen som var religiöst och politiskt centrum för övre Egypten under fördynastisk tid (ca 3200–3100 fvt) och eventuellt också under tidig dynastisk period. Vid sin höjdpunkt omkring 3400 fvt hade Nekhen minst 5000 och kanske upp till 10 000 invånare. Nekhbet symboliserades av en gam med utbredda vingar, vilket kanske inte låter så gudalikt men hon avbildades som en mäktig himlavarelse med vackra färger. I sina klor höll Nekhbet ofta shen-ringen som var en symbol för evigt, omslutande beskydd.[1]

KOBRAN WADJET – URAEUS, GUDOMLIG MAKT

Uraeus, den resta kobran, var en symbol för överhöghet, kunglighet, gudomlighet och gudomlig makt. Kobran var symbol för ormgudinnan Wadjet. Hennes kult fanns i norra Egypten i Nilens delta och hon blev så småningom skyddsgudinna för nedre (norra) Egypten. Kobran fanns alltid i faraonernas kronor, antingen som uraeus, den uppresta kobran eller som en kobra som slingrade sig runt deras huvud. Efter Egyptens förening kom faraos krona att ha både en symbol för Nekhbet, den vita gamen, och Wadjet, kobran. De var tillsammans kända som Nebty, det två härskarinnorna, ett namn som också ingick i varje faraos kungliga titlar.[2]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Nekhbet
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Uraeus

EVIGT, OMSLUTANDE BESKYDD – SHEN Ω

Nekhbet höll alltså ofta shen-ringen som sägs ha varit en symbol för evigt, omslutande beskydd. Denna skyddssymbol visades också i samband med andra gudar och gudinnor, till exempel Isis och Horus.[1] Det var samma symbol, i form av något som jag tolkat som en repögla, som var förknippad med gudinnan Inanna. Jag har sett den som en lodlina som användes för att studera stjärnhimlen och/eller mäta upp templens dimensioner. Idag kan jag dock tänka mig att denna symbol i form av shen-ringen kan ha varit en symbol för universum, samma ”omegatecken” som var förknippat med Ninhursaga och som både var stencirklarna runt himmelsgudarna i form av djurfigurer i Göbekli Tepe (s 443) och den skyddande livmodern i Egypten från runt 4000 fvt (s 434).

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Shen_ring

DE MANLIGA SKAPARGUDARNA TOG ÖVER MAKTEN I EGYPTEN

Egyptens historia delas ofta in i tre huvudperioder i form av den tidiga dynastiska perioden som startade med föreningen av övre och nedre Egypten omkring 3100 fvt fram till omkring 2700 fvt. Mellan cirka 2700 fvt och 2200 fvt kallar man sedan Egypten för Gamla riket, detta var bland annat den tid när man byggde de stora pyramiderna. Efter en mellanperiod vidtog Mellersta riket som varade fram till 1650 fvt och hyksos erövring av delar av Egypten. Nya riket inleddes 1550 fvt när grundaren av den artonde dynastin jagade ut hyksos ur Egypten och det varade fram till Ramses XI:s död 1070 fvt. Därefter inleddes den tredje mellantiden som varade från omkring 1070 fvt till 664 fvt. Under denna period regerade olika dynastier bestående av bland annat släkter av präster och kungar från Thebe, libyer och nubier (kushiter) över hela eller delar av Egypten. I slutet av denna period (ca 670–663 fvt) etablerade assyrierna vasallkungar i nedre Egypten som ofta anfölls av nubiska kushiter som regerade i övre Egypten. Den kushitiske faraon Tantamani gjorde en fullskalig invasion av nedre Egypten 663 fvt, erövrade Memfis samt dödade farao Necho I som var lojal med den assyriske härskaren Ashurbanipal. Assyrierna invaderade snart Egypten tillsammans med Nechos son Psamtik, plundrade Thebe och fördrev kushiterna. Psamtik regerade sedan från staden Sais över det förenade Egypten under 54 år.

Men under 3000-talet fvt, före den tidiga dynastiska perioden och de första kungarna i Egypten omkring 3100 fvt verkar det alltså, att döma av arkeologiska fynd av dekorerade kärl och de gamla myterna, ha funnits en tid när det var gudinnan och prästinnorna och inte krigarkungarna som hade makten på samma sätt som Inanna var Uruks och himlens härskarinna i Sumer under Uruk-perioden på 3000-talet fvt. Där var de astrala gudinnorna och gudarna de verkliga regenterna och Inannas översteprästinna kan möjligen ha haft den högsta makten i staden. Skapelsen i Sumer verkar dessutom ursprungligen ha varit gudinnan Ninhursagas ansvar.

EGYPTENS MANLIGA SKAPARGUDAR

När jag började arbeta med att försöka förstå de gamla egyptiernas syn på skapelsen fick jag däremot genom det jag läste uppfattningen att deras skapargudar var ensidigt manliga makter som från guden Nu och vidare via guden Ra till gudar som Atum och Amun hade skapat världen och människorna. Eftersom Atum gjordes till far till stamguden Horus som i sin tur var förfader till alla faraoner och eftersom farao samtidigt var den jordiska manifestationen av den manlige guden Horus var Gud i himlen och Gud på jorden entydigt manlig. Men när jag fortsatte mitt arbete insåg jag alltså att den skapande kraften ursprungligen var en kvinnlig modergudinna (Neith, Ninhursaga) som var eller bar universum i sig. Universum sågs som en stor livmoder som i sig innehöll himlavattnet, urelementet som var ett fostervatten från vilket allt hade uppkommit. Livets ursprung var ankh, universums livmoder och livet i allt. Både gudarna, människorna och allt annat som levde var livskraften, ka, den andedräkt som gudinnan blåste in i barnet vid födseln. Pelaren, djed, som bar upp hela universum var gudinnan (Inanna, Neith) och gudinnan (Bat, Inanna) var himlens härskarinna, den stora gudinnan under 3000-talet fvt. Hela universum var alltså en gudinna som bars upp och vidmakthölls av en gudinna, den gudinna som allt föddes från var en kvinnlig livmoder och urelementet, himlavattnet, från vilket allt hade uppkommit var den kvinnliga kraften. Både människans liv (ankh) och livskraften var en gåva från gudinnan (ka) som gudinnan gav henne genom att andas in sin andedräkt i henne när hon föddes. Idén att skapelsen i det forntida Egypten skulle ha varit en strikt manlig angelägenhet är alltså helt befängd.

Men det skedde uppenbarligen en utveckling från mitten av 3000-talet fvt när gudinnan och hennes prästinnor var de största och styrde båten både i himmelskt och jordiskt avseende, till läget med de manliga skapelsegudarna under 2000-talet fvt. Denna utveckling gick via stamstrider mellan Nekhen med sin krigsgud Horus och Naqada med krigsguden Set som ledde till Horus seger över Set och ett enande av övre Egypten under de två krigsgudarnas gemensamma symboler. I myterna om den striden fick gudinnan Neith överräcka sin makt till Horus och utse honom till gudarnas kung. Men Horus var inte någon skapargud, den skapande kraften, livskraft var tydligen fortsatt kvinnlig

och universum styrde av modergudinna Neith under de första dynastierna. Under Gamla riket förändrades dock synen på skapelsen gradvis genom att man skapade myter om urelementets, fostervattnets i livmodern, egenskaper som gjordes till gudapar och genom en stegvis förflyttning av makten mellan olika centra i Gamla och mellersta riket upphöjdes olika manliga stadsgudar till skapargudar. Men den kvinnliga aspekten försvann aldrig så totalt som den kom att göra genom tillkomsten av de monoteistiska religionerna, den fanns alltid i form av den universella jämviktens och lagens gudinna Maat och olika kvinnliga partners till gudarna som också var kungarnas gudomliga mödrar och beskyddare som räckte fram livet (ankh-symbolen) till dem.

OGDOADEN I HERMOPOLIS - THOT (ESHMUN, HERMES)

Det första steget från gudinnan som alltings ursprung till de manliga skapargudarna verkar ha tagits i Hermopolis. Hermopolis var det grekiska namnet på staden Khemenu, namnet betydde ungefär ”Åtta-staden” och syftade på de åtta gudomarna i ogdoaden, egenskaperna hos det ursprungliga himmelsvattnet. Staden låg nära gränsen mellan övre (södra) och nedre (norra) Egypten. Khemenu (Hermopolis) var främst guden Thots stad, hans symbol var bland annat ibisfågeln. Thot visdomens, skrivkonstens (skrivarnas), vetenskapens och de magiska riternas gud. Med dessa epitet var han en motsvarighet till eller version av den sumeriska guden Enki. Utifrån den kopplingen drar jag slutsatsen att den man som enligt Berossos historia från omkring 300 fvt förde visdomen och kunskapen om skrivkonst etcetera från Sumer till Egypten, och som kallas Abraham i Tanak/GT, egentligen var den sumeriske guden Enki. Eftersom grekerna såg Thot som en variant av deras egen gud Hermes döpte de Khemenu till Hermopolis. Det senare koptiska namnet på Hermopolis var Shmun efter guden Thot som också kallades ”Eshmuns Herre” i inskrifter där. Under järnåldern dyrkade fenicierna guden Eshhmun (Thot) tillsammans med Astarte och Poseidon i templet i Beirut. Det grekiska namnet Hermopolis härstammade från grekernas syn på Thot som en variant av den grekiska guden Hermes. De ptolemeiska kungarna i Egypten byggde också långt senare, under århundradena före vår tideräknings början, vidare i stor skala på templet i Hermopolis.

I Gamla riket i Egypten (ca 2700–2200 fvt) som varade under dynastierna tre till sex skedde bland annat de stora pyramidbyggena. Både under denna tid och under det efterföljande Mellersta riket (ca 2040–1782 fvt) hittar man den skapelseberättelse som kallas ogdoaden i pyramidtexterna och på sarkofager och kistor. Ogdoaden betyder ungefär ”de åtta” och den kallas så på grund av de åtta ursprungliga gudarna eller krafterna. I Nya riket, särskilt under den nittonde dynastins farao Seti I (r. ca 1294–1279 fvt), verkar ogdoaden ha fått en renässans i Hermopolis som då var den näst viktigaste tempelstaden efter Thebe.

I berättelsen om skapelsen genom ogdoaden fanns i begynnelsen åtta gudar i form av fyra manligt-kvinnliga par. Deras namn hade samma betydelse i manlig respektive kvinnlig form. Nu/Nun och Naunet skrevs med tecknen för himmel och vatten, de var det ursprungliga urelementet, himmelsvattnet. Hehu och Hehut tros ha varit kopplade till en term för oändlighet, liknande det grekiska ordet ”aion”. Kekui och Kekuit betydde ”mörker”, jämförbart med det grekiska ”erebus”. Det fjärde gudomliga paret, Qerh och Qerhet, betydde ”natt” men innehöll bestämmelsen ”att stoppa”. Qerh och Qerhet skrevs ibland med andra namn som till exempel ”Amun/Amen och Amunet”. Nu-Naunet, urelementet, symboliserades av heliga sjöar eller bassänger, till exempel Karnak i Thebe, eller som i Abdylos av en underjordisk källåder. Nu-Naunet avbildades som det element eller den kraft som för Ras båt framåt på dess färd på över himlen och ibland rent konkret som en man som håller upp båten på sina uppsträckta armar.

Skapelsen, det första ursprunget, i ogdoaden var alltså som jag tolkar den ett urelement i form av ett *himmelsvatten* som var *oändligt* och *mörkt* men också innehöll en egen *potential* för att *avsluta denna eviga natt* och på så sätt *starta den materiella världens uppkomst*. I Hermopolis kallades det fjärde gudaparet, Qerh och Qerhet, som var katalysatorn för slutet på den eviga natten, också för Amun/Amen och Amunet. Det som sedan skedde var att den första spetsen eller toppen av fast materia steg upp ur det ursprungliga mörka och gränslösa elementet, himmelsvattnet. Denna första

topp eller ”urkulle” kallades ”benbenet” eller ”benben”. Olika tempelstäder hade olika förklaringar till denna omvälvande händelse och olika symboler för benben, i den regionala huvudstaden Memfis var jordguden Tatenen ursprunget för allt. Enligt andra traditioner i pyramidtexterna var det i stället guden Aten/Aten som var själva ”kullen”. Denna ursprungliga kulle hade förvandlats till en pyramid i Heliopolis i vilken Atum/Aten sades vistas.

I ursprungsberättelsen om skapelsen genom ogdoaden verkar processen ha karakteriserats av omätlig tid, lugn och balans mellan de manligt-kvinnliga krafterna enligt den egyptiska synen ordning och balans som grunden för all civilisation vilket senare bland annat illustrerades genom gudinnan Maats våg. Men vid någon tidpunkt tillkom ett element av kaos i skapelsen vilket man kan spåra hos den feniciske historikern Sanchuniathon och i Hesiodos grekiska teogoni. Enligt Wikipedia var det först under den egyptiska sentiden, ofta definierad som perioden från omkring 663 fvt när Assyrien plundrade Egypten och till 332 fvt när Alexander den store erövrade (eller befriade) Egypten från perserna, som man började avbilda gudaparen i ogdoaden som fyra manliga grodor och fyra kvinnliga ormar och föra fram idén att det uppstod en stor omvälvning, ett kaos, när dessa slutligen förenades. Från detta tumult eller kaos skapades den första urkullen och från denna kulle steg sedan solen upp för första gången och förde in ljuset i världen. I den historieskrivningen verkar kaos ha uppstått genom den åtrå som de fyra gudaparen kände för varandra och den oro i vattnet som uppstod när de parade sig med varandra och gav upphov till de ”frön” (ägg) från vilka allt levande sedan skulle ha uppstått.

ENNEADEN I HELIOPOLIS - ATUM-RA, DET FÖRSTA LJUSET, DEN BEVINGADE SOLSKIVAN

Heliopolis var ett regionalt centrum i norra (nedre) Egypten redan från den fördynastiska tiden och en av de ledande tempelstäderna i det gamla Egypten. Staden låg nordöst om dagens Kairo. Den kallades ”Pelarna” eller ”Pelarnas stad” (lwnw) i Egypten och ”On” på koptiska. Stadens lämningar försvann under medeltiden när man använde material från tempel och andra byggnader för att bygga Kairo. Den enda betydande lämning som finns kvar i sin ursprungliga position är obelisken från Atum-Ras tempel som restes av Senusret I (r. ca 1971–1926 fvt) som tillhörde den tolfte dynastin. Obelisken tros vara den äldsta bevarade obelisken i världen. Den romerske kejsaren Augustus rövade med sig en annan obelisk till Rom från Heliopolis och de två mindre obelisker i London respektive New York som kallas Cleopatras nål kommer också från denna stad.

Heliopolis var centrum för dyrkan av solgudarna Atum/Aten och Ra. Det största templet var tillägnat Atum/Aten men både Atum/Aten och Ra sågs som olika aspekter av samma solgud. Enligt skapelseberättelsen i Heliopolis fanns, liksom i Hermopolis, först ett urelement i form av gudaparet Nun/Nanuet, det mörka, oändliga himlavattnet. Från detta urelement hade alltså benben, den första bergstoppen eller kullen rest sig. På denna bergstopp uppenbarade sig sedan den självskapade guden Atum/Aten, det första ljuset. I nästa steg spottade eller masturberade Atum/Aten och skapade fukt, dagg och regn i form av gudinnan Tefnut. Genom en nysning skapade Atum/Aten också luften och vinden personifierad som guden Shu. Shu och Tefnut (vatten och luft) skapade i nästa steg tillsammans jorden i form av guden Geb och natthimlen täckt med stjärnor personifierad som gudinnan Nut. Geb och Nut blev i sin tur föräldrar till syskonparen Osiris och Isis samt Set och Neftys. De nio gudarna Atum/Aten, Shu och Tefnut, Geb och Nut samt deras barn Osiris, Isis, Set och Neftys kallas enneaden (de nio) på liknande sätt som de första åtta gudarna i Hermopolis kallas ogdoaden (de åtta). Ibland inkluderas också Isis och Osiris son Horus i denna skapelsetradition.

Benben, den första urkullen som reste sig över urelementet och på vilken Atum/Aten hade uppenbarat sig symboliserades av låsstenen på toppen av pyramider och av toppen av obelisker (pyramidon). I det gamla Egypten sågs också inte bara toppen på pyramiden utan hela pyramiden som en bild av benben, den första urkullen. Under Gamla riket skapades låsstenarna, pyramidia, av diorit, granit eller kalksten och täcktes med guld eller elektrum. Det måste ha varit en oerhört mäktig upplevelse att se de väldiga, perfekta pyramiderna, kanske täckta av vit kalksten, och med den

gyllene toppen som strålade av guld och reflekterade den starka egyptiska solen. Under Mellersta riket var ofta låsstenarna, benben/pyramidia, inskrivna med kungliga titlar och religiösa symboler.

Under Nya riket var vissa privata gravar, som låg under jord, utmärkta på ytan med små tegelstenspyramider där sidorna hade inskrivna texter och bilder med anknytning till kulten av solguden, som representerandes av farao. Scenerna avbildade vanligen solen som steg upp på ena sidan, reste över jorden under dagen, gick ner på nästa sida och sedan under natten reste genom det underjordiska riket som regerades av Osiris. Sedan återkom naturligtvis den första sidan med bilden av den uppgående solen vilket bildade en illustration av kretsloppet av födelse, liv, död och återuppståndelse.

Al-Masalla-obelisken rest av Senusret I (r. ca 1971–1926 fvt) i Heliopolis. Källa: Wikipedia.

Benben från Amenemhat III:s pyramid, Egyptens tolfte dynasti (ca 1860-1814 fvt). Källa: Wikipedia.

Låsstenen till höger ovan från Amenemhat III:s pyramid från omkring 1850 fvt är intressant eftersom den visar solguden Atum/Aten som den bevingade solskivan, en symbol som spreds i stora delar av Främre Orienten och bland annat dök upp mer än tusen år senare på 500-talet fvt som en symbol för de akemenidiska (persiska) kungarnas Dareios och Xerxes gudomlighet i Persepolis. Men i Egypten var alltså den bevingade solen på pyramidens topp en bild av solguden Atum/Aten på den ursprungliga skapelsens kulle. I Ras tempel i Heliopolis fanns en benben-sten på en plats där solens första strålar sken på den (vid en viss tid på året kan man anta). Även fågelguden Bennu dyrkades i Heliopolis, den sades bo på benben-stenen eller i det heliga pilträdet. Bennu var en självskapad varelse, guden Ras ba (ungefär själ) som hade flugit över urelementet, landat på den första urkullen och utstött det rop som startade nästa fas av skapelsen. Den var också en symbol för återfödsel och hade därmed anknytning till guden Osiris. Bennu-fågeln kallades ”Han som kom till av sig själv” och ”Festivalernas Herre”, det senare var kopplat till Sed-festivalen och den periodvisa förnyelsen av faraos livskraft. Bennu-fågeln troddes periodiskt förnyas på samma sätt som solen föddes, åldrades, dog och återföddes under både dygnet och året. Bennu-fågeln tros genom sin förmåga att dö och återuppstå i förnyad form ha varit förebildens för den mytiska grekiska fågeln Fenix. I Pyramid-texterna var ”bnw” en symbol för Atum/Aten, detta var sannolikt Bennofågelns ursprungliga form.[1]

Förutom tron att Atum skulle ha skapat sig själv genom att uttala sitt eget namn, fanns också andra egyptiska myter om hans födelse där han sades ha fötts ur en blå lotus som flöt på urelementet, himlavattnet, eller ur ett ägg. Det senare kan ha varit kopplat till tron på Atum som benben-fågeln. Det är naturligtvis ingen långsökt koppling att se både den självskapade fågeln (bennu) som landade på den första kullen (benben) och den bevingade solskivan på låsstenen (benben) på toppen av pyramiden som olika symboler för skapar- och solguden Atum/Aten. Atum kopplades samman med faraonerna, han kallades för deras far och de blev på så sätt som hans söner själva förkroppsligade gudar. I Gamla riket trodde man att Atum/Aten lyfte upp den döde faraos själ från toppen av hans pyramid (motsvarande den första kullen eller bergstoppen) och upp till stjärnhimlen där han fick ett nytt evigt liv på samma sätt som Atum/Aten själv i form av bennu-fågeln och den bevingade solskivan ständigt dog och återuppstod i all evighet. I solens dagliga cykel symboliserades både den döende solen vid solnedgången och den återfödda solen vid soluppgången av skarabéguden Khepri-Atum. Samma tro på Atum/Aten som den ständigt återfödda guden fanns inbyggd i bilden av Atum/Aten som en orm som kom upp ur urelementet och gång på gång dog och pånyttföddes när han lämnade sitt gamla skinn och återföddes som föryngrad och förstorad. Atum

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Bennu

sades också ha varit människornas upphov genom att han fällde tårar av glädje när hans första barn, syskonparet Sju och Tefnut som hade försvunnit, återfanns av Ras kvinnliga aspekt, ”Ras öga”. Dessa glädjetårar gav sedan upphov till de första människorna när de föll på jorden.

GUDINNAN NUT (HIMLEN) VAR STEGEN UPP TILL HIMLEN OCH DÖTTRARNA ISIS OCH NEFTYS VAR PELARNA VID TEMPLETS INGÅNG

Gudinnan Nut (himmel) var förknippad med skapelseberättelsen i Heliopolis, hon sades vara barnbarn till Atum (det första ljuset) genom Shu (luft) och Tefnut (vatten) och syster till Geb (jord). Nut och hennes bror Geb var i sin tur föräldrar till syskonparen Osiris och Isis samt Set och Neftys. Själva ordet Nut betyder himmel och Nut var uppenbarligen en version av de gamla himmelsgudinnorna Neith (universum, Ninhursaga, livmodern) och Bat (himlens härskarinna, kärleksgudinnan Inanna). Nut avbildades ibland som en ko som utgjorde himlen och närde allt med sin mjölk, som ett sykomorträd eller som en jättelik sugga som gav di till många kultingar (stjärnorna), men oftast avbildades hon som en vacker ung kvinna. Men om modergudinnan i form av Neith under 3000-talet fvt och även under den första dynastin hade varit alltings ursprung, hela universum, den livmoder som innehöll det vatten från vilket himmelsgudarna i form av stjärnorna, solen och månen hade fötts - blev Atum-Ra alltings ursprung i Heliopolis och himmelsgudinnan i form av Nut degraderades till hans barnbarn. Nut var visserligen fortfarande himlen och en modergudinna, som stjärnhimlen födde hon varje morgon solen, Ra, i hans pånyttfödda form Khepri, och som kvällshimlen slukade hon varje kväll solen, Ra, i hans åldrade eller fullbordade form Atum. Solen färdades sedan genom Nuts kropp för att återfödas som förnyad mellan hennes ben nästa morgon.[1] Men trots att Nut var den som varje dag födde solen, Ra, var han ändå enligt skapelsemyten i Heliopolis den högsta makten, alla gudars kung och alltså sin egen mors, Nuts, himlens, förfader. Det här är ett exempel på en generell utveckling genom den forntida historien i både Mesopotamen och Egypten där manliga gudar gradvis ersätter den gamla modergudinnan som ursprungligen var vårt universum och alltings ursprung. Ninhursaga fick dela skapelsen med Enki i Sumer och i Babylonien ersatte Marduk på 1000-talet fvt både Enki och Ninhursaga och blev den ensidigt manliga makt som hade skapat allt som fanns. Det kvinnliga, skapande och beskyddande kärleksfulla kraften ersattes på så sätt med en manlig, blodtörstig nationalistisk krigsgud som omkring 160 fvt blev Herren Gud när man skapade berättelsen om mackabéernas nya nationella gud i Tanak/GT.

Nut, himlen, i form av en fågel som beskyddar den döde. Med ”universum” på huvudet. Källa: Wikipedia.

Nuts hieroglyf var ett kärl, 𓏏, som också enligt Wikipedia kan ha betytt ”livmoder”. På bilden på kistan ovan är det dock inte ett kärl som Nut bär på huvudet utan en oval som jag tolkar som universum. Det här knyter som jag ser det henne till den äldre himmelsgudinnan Neith som var universum, den livmoder som var alltings ursprung. Men Neith levde också vidare som en egen fristående gudinna under det forntida Egyptens historia. En fantasieggande tanke är att kärlet som var Nuts symbol hade en koppling till de runda kärlen som redan omkring 3500 fvt avbildade en stor gudinna som så småningom blev gudinnan Bat (s 435). Om Nut var den stora gudinnan på kärlen som hade kommit med kulturen från Uruk var hon Inanna, himladrottningen som var ansvarig för all kunskap i E-anna i Uruk, bland annat kunskapen om himlakropparna och deras rörelser.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Nut_(goddess)

Som himlens gudinna var Nut på motsvarande sätt ansvarig för de olika himlakropparna rörelser enligt de gamla egyptierna. Genom att solen och månen vandrade över hennes kropp som var himlen var hon också ansvarig för tiden. Hon höll bort kaos från det ordnade universum och hennes fingrar och tår rörde vid de fyra kardinalpunkterna eller de fyra väderstrecken. I ”Nuts bok”, som också kallades ”Grunden för Stjärnornas banor”, fanns en samling astronomiska texter som tros ha skrivits omkring 2000 fvt. Nut var i form av himlen grunden för himlakropparnas rörelser och i boken beskrevs också andra gudar som stjärngudarna och de 36 dekanerna som delade in stjärnhimlen i sektorer om 10 grader.

Nut, himlen, beskyddade också människorna efter döden när de vädjade till henne som barn till sin mor genom böner som målades på kistor och sarkofager: ”*O Moder Nut, sträck ut dig över mig så att jag får en plats bland de oförstörbara stjärnorna som är du så att jag inte behöver dö* (döden efter den fysiska döden)”. Nut hjälpte de döda upp till sig genom stegen som var hennes symbol och gav dem mat och vin: ”*Jag är Nut, och jag har kommit för att omsluta dig och skydda dig från allt ont*”. Bilder av Nut målades ofta på insidan av sarkofager där hon skyddade de döda. Takvalv i gravar målades ofta blå med många gyllene eller gula stjärnor som var representationer av Nut. Att Nut, himmels- och modergudinnan, hämtade upp och beskyddade sina barn i döden var logiskt med tanke på att himmelsgudinnan Neith, universum, ursprungligen var den livmoder som allting hade fötts fram ur och att människorna därför var Neiths/Nuts barn som åter hämtades hem till henne efter döden.

JAKOBS STEGE I TANAK/GT VAR ANTINGEN GUDINNAN NUT ELLER ZIGGURATEN I BABEL

Som himlen var Nut förbunden med resan till livet efter detta, en av hennes heliga symboler var stegen (maqet) som placerades i de dödas gravar så att de skulle kunna klättra upp till himlen (Nut). Eftersom Nut var mor till Osiris som var den som sades regera i dödsriket och som kunde visa de döda vägen till det eviga livet genom detta rike, kan man anta att Osiris hade varit den förste som klättrat upp till himlen på Nuts stege. En tolkning av berättelsen i Tanak/GT om den stege eller trappa som Jakob såg i drömmen i Betel och som änglarna gick uppför och nedför är att den var hämtad från den egyptiska mytologin om gudinnan Nut, vilket är logiskt eftersom Tanak/GT enligt min mening skapades i Alexandria i Egypten. ”Herren” som talade till Jakob och lovade att alltid skydda honom var i så fall egentligen gudinnan Nut som beskyddade alla sina barn eller Osiris som beskyddade de döda. Men eftersom man låter Jakob säga ”här är himlens port” och Babel betydde ”Guds port” har jag tolkat stegen som zigguraten i Babel. Egentligen är det dock inte så stor skillnad, religionerna i Egypten och Babylonien var båda barn av den sumeriska religionen och det var ursprungligen samma himmelsgudinna som trappan ledde upp till, oavsett om den fanns i Egypten eller i Mesopotamien.

> *Jakob lämnade Beer Sheva och tog vägen mot Harran. Han kom fram till en plats där han stannade för natten, eftersom solen hade gått ner. Han tog en av stenarna på platsen för att ha den vid huvudgärden. Sedan lade han sig att sova där.*
>
> *I drömmen såg han en trappa som ledde från jorden ända upp till himlen, och Guds änglar gick upp och ner för den. Och Herren stod framför honom och sade: ”Jag är Herren, din fader Abrahams Gud och Isaks Gud. Marken som du ligger på skall jag ge åt dig och dina ättlingar. De skall bli som stoftkornen på jorden, och du skall utbreda dig åt väster och öster, åt norr och söder, och alla folk på jorden skall önska sig den välsignelse som du och dina ättlingar har fått. Och jag skall vara med dig och skydda dig vart du än går; jag skall föra dig tillbaka till detta land. Jag kommer inte att överge dig, jag skall fullgöra det som jag har lovat dig.”*
>
> *Jakob vaknade upp ur sömnen. ”Sannerligen”, sade han, ”Herren är på denna plats, och jag visste det inte!” Och han greps av bävan och sade: ”Detta är en plats som väcker bävan, det måste vara Guds boning, här är himlens port.” Tidigt nästa morgon tog Jakob stenen som han haft vid huvudgärden och reste den som en stod och göt olja över den. Han kallade platsen Betel; tidigare hette staden Lus. Jakob avgav ett löfte: ”Om Gud är med mig och skyddar mig på denna min färd och ger mig mat att äta och kläder att klä mig med, så att jag kommer välbehållen hem igen, då skall Herren vara min Gud, och stenen som jag har rest som en stod skall bli en Guds boning. Och av allt du låter mig få skall jag ge dig tionde.” (1 Mos 28:10-22)*

ISIS OCH NEFTYS - ÅTERUPPSTÅNDELSE FRÅN DE DÖDA OCH EVIGT LIV SAMT TEMPLENS PYLONER

Nut och Geb var enligt skapelseberättelsen i Heliopolis föräldrar till syskonparen Isis och Osiris samt Neftys och Set. Isis och Osiris födde sedan Horus och på så sätt fick de gamla stamgudarna Set och Horus enligt teologin i Heliopolis en ny släktlinje utgående från Atum-Ra. Nuts döttrar Isis och Neftys hade liksom sin mor Nut en koppling till resan från kroppens död, till dödsriket under jorden och till återuppståndelsen till det eviga livet. Isis samlade ihop Osiris kropp som hans bror Set hade styckat och spritt ut över jorden och förde honom åter till livet för ett ögonblick så att han kunde bli far till Horus och sedan bli kung i dödsriket. Detta gav sedan upphov till tanken att inte bara Osiris och faraonerna kunde dö och återuppstå till evigt liv i livet efter detta så som det berättades i myterna, utan att också alla andra människor kunde nå samma mål med hjälp av Isis och Osiris mysterium.

Även Isis syster Neftys förknippades med döden och det eviga livet efter detta. Bland hennes epitet fanns enligt Wikipedia ”Husets (templets) härskarinna” och ”Härskarinna över templets inhägnad”. Hennes symbol var ett tempel som en korg vilade på, det var en bild av de offer som bars fram till gudinnan i templet. Hon var tillsammans med Isis viktig vid begravningsriter eftersom de två gudinnorna beskyddade mumien på samma sätt som de beskyddade Osiris. Neftys förknippades med de döda, sorgeriter, balsamering, det underjordiska dödsriket, natt och mörker, tempeltjänster för prästinnor, barnafödande, magi, beskydd, hälsa och öl.[1] Kopplingen mellan död och barnafödande var antagligen dels beroende på de stora faror som en förlossning betydde för både mor och barn i forntiden och behovet av beskydd under både förlossningen och resan genom dödsriket, men jag gissar att det också hade att göra med den egyptiska cirkulära synen på livet som en vandring från livet på jorden via döden till förnyelse, återuppståndelse och en ny födelse till evigt liv i dödsriket som var paradiset. Ölet var en dryck som användes vid de religiösa festerna, jämför med vårt svenska ord ”gravöl”.

Isis och Neftys representerades av de två pyloner som flankerade templens ingångar i Egypten och på så sätt markerande porten till templet. På toppen av dessa pyloner fanns templets två flaggstänger och det hela leder tanken till de ”flaggstänger” som flankerade Inannas tempel i Uruk på 3000-talet fvt (s 456). Det finns alltså en röd tråd som går från himmelsgudinnan Inanna som bland annat symboliserades av pålarna eller flaggstängerna vid ingången till hennes tempel i Uruk, via himmelsgudinnan Bat till himmelsgudinnan Nut och vidare till hennes döttrar Isis och Neftys som var pylonerna vid ingången till de egyptiska templen. De två flaggstängerna vid ingången till tempelporten utvecklades med tiden till pyloner, monumentala strukturer som sägs ha avbildat symbolen akhet - horisonten i form av de två berg mellan vilka solen gick upp och ner. Solens dagliga död och pånyttfödelse mellan bergen var på så sätt kopplad till flaggstängerna, pylonerna, gudinnorna Isis och Neftys på samma sätt som Inanna var förknippad med död och återuppståndelse eller pånyttfödelse i Sumer.

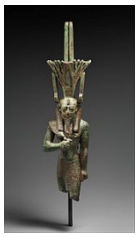
Pylonerna vid ingången till Luxor-templet. Källa: Wikipedia.

Pylonerna var ofta utsmyckade med scener som förhärligade farao, till exempel stridsscener där han dödade sina fiender under beskydd av gudinnor och gudar. Ritualer för guden Amun/Amen utfördes på toppen av pylonerna och ett par obelisker stod ofta framför dem.[2]

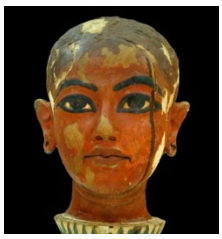
[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Nephthys
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Pylon_(architecture)

PALMETTEN I FORM AV BLAND ANNAT ROSETTEN OCH LOTUSEN VAR EN SYMBOL FÖR DÖD OCH ÅTERUPPSTÅNDELSE

Gudinnorna Isis och Neftys var alltså knutna till död och återuppståndelse till evigt liv i den andra världen (Duat). Dessa två symboliserades av obeliskerna som var avbilder av akhet, de två bergen vid horisonten där solen gick ner och upp, dog och återföddes. I det gamla Egyptens symbolvärld var också palmetter, stiliserade bilder av växter som ros och vattenlilja (lotus), förbundna med död och återuppståndelse. Palmetten hade en lång historia, den uppkom först i det gamla Egypten omkring 2500 fvt. Palmetter avbildade blommor som papyrus och lotus och representerade bland annat övre och nedre Egypten och deras fruktbara förening. Det fanns också redan från den tidigaste perioden en stark koppling mellan palmetten och solen. Bland de äldsta formerna av palmetten i Egypten fanns en ”rosett”, en prästkrageliknande blomma, som framträdde från en symbol som liknade akhet - hieroglyfen som avbildade den uppgående och nedgående solen när den träffar två olika berg vid horisonten. Detta symboliserade i sin tur solens dagliga död vid solnedgången och återuppståndelse vid soluppgången. En annan version av palmetten i Egypten var lotus eller papyrus-blommor som reste sig ur vatten eller dy. Dessa symboler förekom i samband med bilder av Hapy, den gud som skapade Nilens livgivande årliga översvämningar. Lotusblommor som en bild av skapande och förening och den nyfödda solen fanns också på tronerna som tillverkades för olika faraoner.[1]

Guden Nefertem med en lotusblomma som krona. Källa: Wikipedia.

Nefertem (avbildad som Tutanchamon) som växer upp ur en lotusblomma. Källa: Wikipedia.

Guden Nefertem var ursprungligen en blå lotusblomma som hade kommit upp ur det första vattnet vid världens skapelse. Han var på så sätt en symbol för den nyfödda solens (Atum-Res) första strålar och den blå lotusens parfymdoft som spreds vid denna händelse. Nefertem avbildades i Egypten bland annat som en vacker ung man med en lotusblomma som krona eller med en krans av lotusblommor. Den uppgående och nedgående solen och lotusblomman som öppnar och sluter sig länkades genom myten om den döde och återuppståndne Osiris till dag och natt, liv och död och solens resa under dygnet när den som gammal och svag gick ner och svaldes av himlens gudinna Nut, färdades genom hennes kropp, den undre världen (Duat), under natten och sedan föddes från Nuts livmoder och återuppstod som ung och stark varje morgon. Duat var inte som i kristendomen ett ”helvete” utan den andra världen med sin egen geografi och där gudar som Osiris, Anubis, Thot, Horus, Hathor och Maat fanns. Palmetten i form av bland annat lotusen och papyrusblomman kom att förknippas med mysteriet med liv, död och återfödelse. I en version av De dödas bok (Egyptiska dödsboken) sägs: “Återuppstå som Nefertem från den blå vattenliljan (lotusen) till Ras näsborrar och träd fram på horisonten varje dag.” Nefertem avbildades i sin form som gudinnan Sekhmet/Bastets son ibland med ett lejonhuvud eller som ett lejon eller en katt som vilade. Han avbildades också i Memfis i en triad med far, mor och son i form av skaparguden Ptah, gudinnan Sekhmet/Bastet och deras son Nefertem. I det gamla Egypten hade man ofta små statyetter av Nefertem som lyckosymboler.[2]

De flesta former av palmettmotivet, inklusive den prästkragelika runda formen, fördes enligt Wikipedia senare vidare från Egypten till Kreta, Grekland, Mesopotamien, Assyrien och det forntida Persien. Symboliken med farao som satt på sin tron dekorerad med lotusblomman och guden

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Palmette
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Nefertem

Nefertem/farao som växte upp ur en lotusblomma återkom i mahayanabuddhismen som uppkom i det indo-grekiska området efter Alexander den stores erövringar där under 320-talet fvt. Där avbildas buddhorna mycket ofta som sittande på en lotustron, en stil som först uppkom i samband med gudinnan Lakshmi under 100-talet fvt och sedan i den greko-buddhistiska konsten i Gandhara i nuvarande norra Pakistan omkring 200 vt.[1]

Buddha på lotustron (ca 1000 vt). Källa: Wikipedia.

JAKIN OCH BOAS VAR EGENTLIGEN ISIS OCH NEFTYS – INANNAS SYMBOLER VID PORTEN TILL HENNES TEMPEL I URUK

I Tanak/GT ställdes två stora pelare som kröntes av ornament i form av lotusblommor på var sin sida om ingången till Salomos tempel. Pelarna hette Boas och Jakin, dessa namn används också för en förfader till kung David (Boas), för en av Simons stammar och för olika präster (Jakin). Tanken verkar ha varit att pelarna vid Salomos tempel symboliserade hebréernas gamla heliga förfäder. Eftersom Tanak/GT skrevs omkring 160 fvt hade palmetter som dekorationer på pelare i form av bland annat lotusblommor tagits över av grekerna sedan flera hundra år och de var säkert också vanligt förekommande i Alexandria i Egypten där förlagan till Tanak/GT skrevs. Jag menar alltså att de två pelarna Boas och Jakin i Tanak/GT ursprungligen var pelarna vid de egyptiska templens portar som var gudinnorna Isis och Neftys, och att ursprunget för denna tradition var pelarna vid ingången till Inannas tempel i Uruk i Sumer.

> *Från Tyros lät kung Salomo hämta en man vid namn Hiram, vars mor var en änka av Naftalis stam, medan fadern var en tyrisk kopparsmed. Hiram var mycket kunnig och förfärdigade alla slags koppararbeten med stor konstskicklighet. Han kom nu till Salomo och utförde allt vad kungen ville ha gjort. Han formade de två bronspelarna, båda 18 alnar höga och med en omkrets på tolv alnar. De var ihåliga, och väggarna hade en tjocklek av fyra fingerbredder. Två pelarhuvuden göt han i brons och satte överst, vartdera fem alnar högt. De båda pelarhuvudena var försedda med var sitt flätverk med tofsar och kedjor. Han gjorde också de två raderna granatäpplen som omgav flätverken och täckte pelarhuvudena, likadant på båda. Pelarhuvudena var formade som lotusblommor. [---] [---] 200 granatäpplen i rader omgav vart och ett av dem. Han reste pelarna vid förhallen till långhuset och gav den högra pelaren namnet Jakin och den vänstra namnet Boas. Pelarna kröntes av ornament i form av lotusblommor. Så fullbordades arbetet med pelarna. (1 Kung 7:13-22)*

De två pelarna Boas och Jakin spelar en roll hos frimurarna där de, precis som i Salomos mytiska tempel, flankerar ingången till frimurarnas tempel. Enligt en källa på internet är de två pelarna Boas och Jakin till och med de allra viktigast symbolerna bland frimurarna. Där sägs deras esoteriska, sann men dolda, mening ha att göra med att de var gjorda av brons som skall vara en legering av två metaller med koppling till sol (koppar) och måne (tenn). De skall vara två av de tre pelarna i det kabbalistiska ”livets träd”, den ena pelaren skall symbolisera makt och den andra resning och fasthet, deras betydelse skall klart framgå av Ruts bok i bibeln. De står för de två andliga principer som är grunden för allt liv. Deras duala enhet är nyckeln till Andens evolution.

Den klara meningen med pelarna som enligt källan på internet skall finnas uttryckt i Ruts bok handlar om hur Boas tog Rut till sin hustru, och hur när han låg med henne Herren lät henne bli havande varpå hon födde en son som blev farfar till kung David. Det finns en flora av olika frimurarorganisationer och det är mycket möjligt att tolkningen av de två pelarna skiljer sig mellan olika

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Lotus_throne

slags hemliga frimurarordnar. Den sexuella och kabbalistiska tolkningen ovan tillhör kanske främst de mer ”esoteriska” varianterna av frimurare, eller de högre graderna av de vanliga frimurarna, vad vet jag. Hur som helst ses de resta och hårda pelarna uppenbarligen på någon nivå som symboler för manlig makt, virilitet och överhöghet. Men jag undrar om någon av alla olika grupper av frimurare har kommit fram till min tolkning av de två pelarna, som är att de var de egyptiska gudinnorna Isis och Neftys och ursprungligen pelarna vid ingången till gudinnan Inannas tempel i Uruk i Sumer? Pelarna var inga penisattrapper som symboliserade manlig makt och styrka utan symboler för gudinnorna, den kvinnliga kraften och kärleken som är den starka och livgivande kraften, ursprunget för allt liv i universum. Pelaren, djed, var gudinnan som bar upp hela universum (s 454). Till frimurarnas ”försvar” skall dock sägas att pelaren i form av Neith/Bat/Nut, den gudinna som bar upp hela universum, med tiden kom att ersättas med manliga gudar som Shu, luftens gud. Men strunt detsamma, låt oss lämna frimurarna för ett tag, olika moderna hemliga manliga brödraförbund är inte intressanta just nu.

SKAPELSEBERÄTTELSEN I MEMFIS – PTAH SKAPADE ALLT GENOM SITT ORD (LOGOS) OCH SIN TANKE (INTELLEKT)

Redan från första dynastin och därefter under Gamla riket var Memfis, som låg två mil söder om Giza och dagens Kairo, det nedre (norra) Egyptens huvudstad och säte för minst åtta på varandra följande dynastier. Från fjärde dynastin var staden huvudstad för hela det förenade kungariket och faraonerna bar därför den dubbla kronan sammansatt av både övre och nedre Egyptens kronor. Under den sjätte dynastin (ca 2345–2181 fvt) blev staden centrum för kulten av skaparguden Ptah.

Kungarna i den trettonde dynastin (ca 1800–1650 fvt) regerade över mellersta och övre (södra) Egypten från staden Memfis. Under samma period regerade den fjortonde dynastin över Nildeltat i norr, deras huvudstad var antagligen Avaris. Den trettonde dynastin tog slut genom att hyksoskungarna i den femtonde dynastin erövrade Memfis omkring 1650 fvt.

I Memfis var guden Ptah alltså den stora skaparguden och han blev också skyddsgud för hantverkare, stenhuggare och arkitekter eftersom de, liksom Ptah, kunde föreställa sig ett ännu oskapat föremål och skapa det från olika råmaterial. Ptah skapade allt som fanns genom sitt intellekt och sitt ord. Idéerna uppstod i Ptahs hjärta, som enligt egyptierna var säte för tanken, och tog form genom att han namngav dem med sin tunga (sitt ord). Genom att uttala deras namn skapade Ptah gudarna och allt annat. Skapelsemyten i Memfis kopplades ihop med, eller tog makten över, skapelsemyten i Heliopolis genom att man påstod att det var Ptahs skapande tanke och ord som hade gett upphov till Atum och hans söner och döttrar i form av gudarna i enneaden.

I Memfis personifierades den ursprungliga skapelsens kulle, jorden som steg upp ur urelementet, av den manligt-kvinnliga guden Tatenen som var förbunden med skapande och med skydd av naturen. Han-hon var ursprunget för allt i form av mat och näring, gudomliga offer och alla goda ting. Tatenen betyder ”uppstiget land” eller ”upphöjd jord” och ordet användes också för Nilens slam som skapades genom de årliga översvämningarna. Tatenen var en äldre gud än Ptah och hörde ihop med myten om ogdoaden, det ursprungliga oändliga, mörka himmelsvattnet och jordkullen som steg upp ur detta urelement. Tatenen identifierades med skaparguden Khnum som skapade allt som existerar av lera på sin drejskiva och kallades både ”skapare och moder som födde alla gudar” och ”alla gudars fader”. Han personifierade Egypten och landets årliga återfödelse ur floden Nilens översvämningar. Han var en aspekt av jordguden Geb, en källa till artistisk inspiration och en av de gudar som vägledde de döda till livet efter döden.

Eftersom både Ptah och Tatenen dyrkades i Memfis och båda hade liknande koppling till den första skapelsen, uppdykandet av jorden ur himmelsvattnet och allt som sedan kom att manifesteras, slogs de två så småningom samman till den kombinerade guden Ptah-Tatenen. Under den nittonde

dynastin på 1200-talet fvt var denna sammansatta variant den enda som förekom och han dyrkades som en kunglig skapargud.[1]

SKAPELSEBERÄTTELSEN I THEBE – AMUN/AMEN VAR DEN FÖRSTE OCH DEN DOLDA KRAFTEN BAKOM ALLT SKAPAT

Thebe var ett viktigt centrum i övre (södra) Egypten. Tempelstaden låg omkring 80 mil söder om den egyptiska kusten mot Medelhavet. Thebe var Egyptens huvudstad under långa perioder under Mellersta och Nya riket. Genom sin närhet till både Nubien och den östra öknen med handelsvägar och mineraltillgångar hade staden stor ekonomisk betydelse. Prästerskapet i Thebe hade naturligtvis en egen variant av skapelseberättelsen. Där förde man, liksom i Hermopolis, fram de fyra gudaparen i ogdoaden som den ursprungliga skapelsen, men det fjärde paret av krafter eller egenskaper, Qerh och Qerhet (”mörkrets slut”) kallades för Amun/Amen och Amunet i Thebe. På ett liknande sätt som Qerh och Qerhet hade symboliserat det ursprungliga himlavattnets mörker (och slutet på mörkret) fick Amun-Amunet symbolisera slutet på den mörka perioden och samtidigt bli den dolda verkande kraft som startade nästa steg i skapelsen när den materiella världen började stiga upp ur urelementet. Detta hade naturligtvis enligt Amus prästerskap skett i Thebe, det var i Amuns egen tempelstad Thebe som benben, den första urkullen, hade rest sig upp ur himlavattnet. Guden Amun/Amen ersatte från omkring 2100 fvt stam- och krigsguden Montu (symboliserad av falken) som Thebes stadsgud. Amun beskrevs som den verkande kraften bakom allt, han var bortom himlen och djupare än underjorden. Det var genom Amun, den skapande kraften bakom allt, som både Hermopolis ogdoad, alltså urelementet personifierat av de fyra första gudaparen, och Heliopolis ennead med Atum och de åtta yngre gudarna, hade kommit till. Alla andra gudar, även skaparguden Atum/Aten var på detta sätt bara aspekter av Amun/Amen. Den manlige guden Amun fick alltså ta över den stora modergudinnans (Neiths) roll som ursprunget för himmelsvattnet, universums livmoder och allt som existerade.

När hyksos, de främmande kungarna från Kanaan, omkring 1650 fvt hade tagit makten i Nilens delta i nedre Egypten och i nästa steg i Memfis, flydde regenterna i den trettonde dynastin där till Thebe. Thebe hade varit huvudstad för det förenade Egypten under den elfte dynastin (ca 2150–1990 fvt) och nu blev staden åter Egyptens huvudstad, i alla fall för den del som egyptierna själva fortfarande kontrollerade. Kungarna i Thebe, som nu kallas den sextonde dynastin, samexisterade med hyksos som kunde segla uppför Nilen och förbi Thebe för att handla med nubierna i söder och folket i Thebe förde utan problem sina hjordar till deltat för att beta. Denna samexistens upphörde efter omkring hundra år när regenterna i Thebe gjorde uppror mot hyksos och egyptierna under kung Ahmose I erövrade Avaris och jagade bort hyksos från Egypten. Ahmose I startade den artonde dynastin som regerade från Thebe som nu blev det återförenade Egyptens huvudstad.

Under denna dynasti, som hade makten mellan 1550 och 1292 fvt, blev prästerskapet i Thebe oerhört inflytelserikt och Thebes huvudgud Amun/Amen blev hela Egyptens högsta gud. Regenterna i denna dynasti skapade monumentala byggnadsverk och statyer i tempelområdet Karnak, liksom i nekropolen på andra sidan Nilen. Karnak var främst helgat till den tebanska triaden i form av Amun, hans hustru, modergudinnan Mut, vars namn betyder ”mor” och deras son månguden Khonsu. Andra gudar som hade tempel i Karnak var bland annat Thebes gamla stadsgud Montu och Memfis skapargud Ptah. I Thebes nekropol var Amenhotep III:s gravtempel från omkring 1360 fvt det största templet. Anläggningen mätte 700x550 meter och på var sin sida om ingången fanns två kolossala, arton meter höga, statyer av farao Amenhotep III sittande på sin tron. Tronen stöddes av kungens drottning Tiye och mor Mutemwiya samt den manligt-kvinnliga guden Hapi som personifierade Nilens årliga, livgivande översvämningar. Greker som besökte platsen under antiken trodde att statyerna föreställde hjälten Memnon som enligt deras myter skulle ha varit kung i Etiopien och son till Trojas kung Tithonus och gryningsgudinnan Eos. Memnon skulle ha varit en stor krigare, nästan Akilles like, som deltog på Trojas sida i det trojanska kriget och som fick

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tatenen

evigt liv av Zeus efter sin död. Det är lätt att förstå att åsynen av de enorma statyerna av olika faraoner i Thebe kunde få besökande under järnåldern att tro att forntidens kungar hade varit jättar och söner till gudar och gudinnor.

BIBELNS FÖRSTA SKAPELSEBERÄTTELSE OM GUDEN SOM FRAMKALLADE LJUSET GENOM SITT ORD (LOGOS) – EN KOMBINATION AV SKAPELSEMYTERNA I HERMOPOLIS OCH MEMFIS

Det finns två helt olika berättelser om människans skapelse i Tanak/GT i Bibeln. I den första skapade Gud på sex dagar allting från en första början när allt bara var ett enda stort vatten, inklusive människan som han skapade som sin avbild i form av man och kvinna, därefter vilade han sig på den sjunde dagen. I den andra skapelseberättelsen skapade Herren Gud människan av jord från marken och blåste in liv genom hennes näsborrar. Sedan skapade han Edens lustgård och satte människan Adam där. Adam kände sig ensam och krävde att få en partner men när Herren Gud hade skapat kvinnan Eva av Adams revben gick allt på tok, de två begick genom kvinnans och ormens list en oerhörd synd genom att äta av den förbjudna frukten från Kunskapens träd och människorna kördes ut från lustgården och dömdes av Herren Gud att i all framtid drabbas av arvsynden som kvinnan Eva hade dragit över mänskligheten.

När jag tidigare under åren har arbetat med att försöka förstå Bibeln har jag kopplat den första skapelseberättelsen till den babyloniska Enuma Elis där guden Marduk satte upp Tiamats kropp som ett valv och gjorde det till himlen och på så sätt delade upp vattnet i det stora urhavet Abzu. Den andra skapelseberättelsen såg jag som en kopia från den sumeriska berättelsen om människornas skapelse genom att en gudinna formade dem av jord och blåste in sin livgivande ande i dem och den sumeriska historien om hur gudinnan Ninhursaga skapade en annan gudinna från guden Enkis revben och jagade ut honom från lustgården när han var olydig (s 400). Jag har också antagit att dessa skapelseberättelser hämtades från Berossos mesopotamiska historia. Men när jag nu har fördjupat mig i de gamla egyptiska skapelseberättelserna inser jag att det faktiskt finns tre skapelseberättelser i Första Mosebok i Tanak/GT. Den första dagens skapelseberättelse i Bibeln är en kombination av den egyptiska skapelseberättelsen i Heliopolis där ogdoaden, det mörka urelement, upplystes av det första ljuset som var Atum och skapelsemyten i Memfis där Ptah skapade allt genom sitt ord och sin tanke när han namngav det.

> *I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Jorden var öde och tom, djupet täcktes av mörker och en gudsvind svepte fram över vattnet. Gud sade: "Ljus, bli till!" Och ljuset blev till. Gud såg att ljuset var gott, och han skilde ljuset från mörkret. Gud kallade ljuset dag, och mörkret kallade han natt. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den första dagen. (1 Mos 1-5)*

Det fanns enligt Bibeln alltså ursprungligen bara ett djup som täcktes av mörker, precis som i den egyptiska myten om ogdoaden där allt som fanns i begynnelsen var ett himlavatten som var mörkt och oändligt. I detta mörka urelement uppenbarade sig plötsligt det första ljuset genom Guds ord. I den egyptiska skapelseberättelsen var ljuset guden Atum/Aten och den som skapade genom att namnge allt i sitt sinne och uttala deras namn genom sitt ord var guden Ptah. Att Bibelns skapelseberättelse är en kombination av en egyptisk och en babylonisk skapelseberättelse är naturligtvis inte så märkligt om man tänker på att Tanak/GT skapades i det hellenistiska Alexandria och att man bland annat använde sig av både Manethos egyptiska historia och Berossos mesopotamiska historia i detta arbete.

DEN EGYPTISKA SYNEN PÅ MÄNNISKAN, DÖDSRIKET, DOMEN, ÅTERFÖDELSEN OCH DET EVIGA LIVET

Före de formaliserade religionernas uppkomst var som jag förstår det människornas världsbild och deras religion samma sak, universum var jorden och den synliga himlen, den kupa som välvde sig över jorden med gudarna på himlen där solen, månen och stjärnorna styrde över tiden och årstiderna, samt den osynliga himlen under jorden dit solen försvann varje kväll och de flesta stjärnorna försvann under perioder av året. Universum sågs som en cirkel eller ett ägg med jorden som en skiva i mitten, som en livmoder fylld med himlavattnet och som den stora modern som skapade och upprätthöll allt liv i sig själv. Hon var modergudinnan, bergets härskarinna i Göbekli Tepe, Ninhursaga i Sumer och Neith i Egypten och hon fanns under andra namn i Anatolien, norra Mesopotamien och så vidare. Gudinnans andra uppenbarelseform var himladrottningen, himlens och tidens härskarinna som härskade över solens, månens och planeternas rörelser på himlen, hon var till exempel Inanna i Sumer och Bat i Egypten under 3000-talet fvt. Hon var kärleksgudinnan som var ansvarig för årstiderna och livets och grödans återkomst efter den kalla vintern eller ofruktbara torrperioden.

Från de första dynastierna i Egypten och framåt tog som vi såg kungarnas manliga stam- och krigsgudar Set och Horus över makten från prästinnorna och den stora modern, gudinnan Neith. Under olika dynastier och maktcentra utvecklades sedan nya skapelseberättelser med först en balanserat manlig-kvinnlig syn på skapelsen i form av ogdoaden genom att livmodersvattnet, himlavattnet, gavs egenskaper i form av fyra par av manligt-kvinnliga gudomliga krafter, alltså åtta krafter. Kanske var detta en egyptisk tolkning av himmelsdrottningens, Inannas, symbol som var den åttaarmade stjärnan. Själva himlen, modergudinnan Ninhursaga, livmodern med himlavattnet och himmelsdrottningen Inanna verkar till viss del ha blandats ihop i Egypten. Ett tecken på att himmelsdrottningen i Uruk, Inanna, i alla fall delvis, var ursprunget för synen på universum i Egypten var att hennes symbol lejonet användes för modergudinnan Mut som var förknippad med Nu/Naunet, himlavattnet i ogdoaden och på så sätt en variant av Ninhursaga/Neith. I nästa steg blev Atum den stora manliga skaparguden i Heliopolis som skapade gudinnan Tefnut, det ursprungliga vattnet och guden Shu, den ursprungliga luften. Dessa två gav sedan upphov till himmel (gudinnan Nut) och jord (guden Geb). Även urvattnet, Tefnut, symboliserades av Inannas lejon. Detsamma gällde för lejon- och kattgudinnorna Bastet som hade många av Inannas egenskaper som beskyddare eller givare av dans, musik, parfym, smink, sång, festlighet och sexualitet och Sekhmet som var hustru till skaparguden Ptah i den centrala kulten i Memfis och som var en himmelsgudinna som bar solskivan på sitt huvud. Även gudinnan Hathor var en lejongudinna med liknande egenskaper som Inanna. Både den sumeriska Inanna och de olika varianterna av himmelsgudinnan i Egypten symboliserades också, liksom den gamla egyptiska gudinnan Bat, av kor. I Egypten var Muts kult vitt spridd och såvitt det är känt var hennes tempel de enda i Egypten som enbart sköttes av kvinnor. Egyptens drottning verkade som översteprästinna i Muts tempel i Karnak och hon och farao deltog i dagliga ritualer i templet. De egyptiska templens heliga sjöar i form av bassänger var tillägnade lejongudinnor som Mut, Bastet, Tefnut, Hathor och Sekhmet som alla kan ha setts som representanter för det ursprungliga himmelsvattnet och den ursprungliga himmelsgudinnan (Inanna).

Under senare delen av Gamla riket (ca 2400–2100 fvt) och Mellersta riket till cirka 1650 fvt skrev man texter i pyramider och på sarkofager som ger oss en inblick i hur man såg på universum, det gudomliga och människans liv i denna värld och hennes öde i nästa värld. Förutom beskrivningar av olika panteon med olika skapargudar och olika gudinnor, som alltså ofta var lokala varianter på samma ursprungliga gudinna, handlade pyramid- och sarkofagtexterna i huvudsak om människans beståndsdelar och färden till livet efter döden.

Pyramidtexterna som verkar ha börjat skrivas under andra eller tredje dynastin handlade främst om hur transformeringen av den döde farao till en ljusvarelse, Akh, skulle ske så att han blev gudomlig

och fick evigt liv hos gudarna på stjärnhimlen. De tidigaste av dessa texter innehöll främst magiska formler, eller böner till gudarna om hjälp för att avvärja onda krafter som hotade farao efter döden samt för att hjälpa honom att stiga upp till gudarna, stjärnorna, på himlen genom att till exempel flyga eller hoppa. Andra sätt att som farao kunde använda för att stiga upp till himlen var genom att använda Nuts stege (s 466) eller trappor som i de tidigaste trappstegspyramiderna. I farao Unas pyramid från cirka 2315 fvt fanns totalt 283 magiska formler eller böner som skulle hjälpa honom på vägen till det eviga livet. Det första steget innefattade kroppens uppståndelse, i Unas efterträdare Tetis gravkammare fanns uppmaningen att låta kroppen uppstå från de döda i pyramidtext 373.

Oho! Oho! Stig upp o Teti!
Ta ditt huvud, samla ihop dina ben,
Samla dina lemmar, skaka bort jorden från ditt kött!
Ta ditt bröd som aldrig ruttnar, ditt öl som aldrig surnar,
Stå vid porten som stänger ute de vanliga människorna! (Pyramidtext 373, egen översättning).

Beskrivningen av kroppens uppståndelse i pyramidtexten ovan liknar i hög grad beskrivningen de dödas uppståndelse i Hesekiels bok i Tanak/GT som skapades under Simon Mackabeus tid omkring 140 fvt och som gav upphov till de monoteistiska religionernas tro på kroppens uppståndelse vid den yttersta dagen.

Herrens hand rörde vid mig, och med sin ande förde han mig bort och satte ner mig i dalen. Den var full av benknotor. Han ledde mig runt, och jag såg dem ligga överallt i dalen, helt förtorkade. Han frågade mig: "Människa, kan dessa ben få liv igen?" Jag svarade: "Herre, min Gud, det vet bara du." Han sade: "Profetera och säg till dessa ben: Förtorkade ben, hör Herrens ord! Så säger Herren Gud: Jag skall fylla er med ande och ge er liv. Jag skall fästa senor på er, bädda in er i kött och dra hud över er, jag skall fylla er med ande och ge er liv. Då skall ni inse att jag är Herren."

Jag profeterade som jag hade blivit befalld. Medan jag profeterade hördes ett rasslande – det var ben som sattes till ben och fogades samman. 8ag såg att de fick senor och bäddades in i kött och att hud drogs över dem. Men det fanns ingen ande i dem.

Han sade till mig: "Profetera, människa, profetera och säg till anden: Så säger Herren Gud: Kom, ande, från de fyra väderstrecken! Blås på dessa dräpta och ge dem liv!" Jag profeterade som han hade befallt mig. Då fylldes de av anden, de fick liv och reste sig upp, en väldig här.

Han sade till mig: "Människa! Dessa ben är Israels folk. De säger: Våra ben är förtorkade, vårt hopp är ute, vi är förlorade. Profetera därför och säg till dem: Så säger Herren Gud: Jag skall öppna era gravar och hämta upp er ur dem, mitt folk, och föra er hem till Israels land. När jag öppnar era gravar och hämtar upp er ur dem, mitt folk, då skall ni inse att jag är Herren. Jag skall fylla er med min ande och ge er liv och låta er bo i ert eget land. Då skall ni inse att jag är Herren. Jag har talat, och jag skall göra som jag har sagt, säger Herren." (Hes 37:1-14)

Som vi såg var vägen till det eviga livet under den tidigaste delen av Gamla riket helt förbehållen farao och det var en ganska enkel väg, förutsatt att man hade tillgång till de enorma resurser som krävdes för att bygga en pyramid och sätta upp en kult med präster som försörjde den döde kungen med riter och offer. Men när detta väl var på plats kunde man med hjälp av den frälsande gudinnan Sopdet som var stjärnan Sirius och/eller gudinnan Nuts stege ta sig upp till riket på stjärnhimlen bland gudarna och för evigt få sin boning hos Fadern, guden Sah som var Orion.

Under senare delen av Gamla riket kom farao att bli mer förknippad med solguden Ra och solens dagliga återfödelse efter färden genom det osynliga riket under jorden, Duat. Under Nya riket var den nya myten om vägen till evigt liv efter döden fullt utvecklad. Nu var Osiris härskare i Duat i stället för att som Sah tidigare hade varit vara fader Orion på stjärnhimlen. Den döde hade inte längre en lätt resa upp till himlen utan måste, precis som solen Ra, ta sig fram under jorden på en arbetsam väg fylld av onda makter och faror innan han kunde dömas av Maat i den slutliga domen och få tillgång till det eviga livet hos Osiris, Isis och Neftys.

MÄNNISKANS BESKAFFENHET – KROPPEN, HJÄRTAT, LIVSKRAFTEN, ANDEN, SJÄLEN

Som vi såg tidigare verkar den tidiga egyptiska uppfattningen om människans beskaffenhet ha haft stora likheter med den gamla sumeriska myten där människorna formades av lera av modergudinnan som sedan blåste in sin livsande, sin andedräkt, i henne så att hon blev en levande varelse. I Egypten var livet, anden, givet av den stora universella modern och det betecknades med hieroglyfen ”ankh” (s 454) medan livets givare och beskyddare, de framsträckta armarna var ”ka” (s 454).

Ankh var livets gåva från gudinnan medan ka kom att betyda människans egen livskraft, och i förlängningen livskraften i form av det eviga livets existens i livet efter detta. Den enkla modellen med fysisk kropp och ande/själ utvecklades under 2000- och 1000-talen fvt till att omfatta fem eller fler olika beståndsdelar. Människan ansågs så småningom bestå av fysisk kropp eller den fysiska kroppens lemmar (khet), andlig kropp (sah), livskraft (ka), själ eller personlighet (ba), hjärtat som var säte för tankar och känslor (ib), namn eller identitet (ren), kraft eller makt (sekhem) samt ”skugga” (sheut). Den andliga kroppen, sah, var också namnet på stjärnan Orion och farao ansågs i de tidiga myterna färdas till Sah, Orion, och det eviga livet där. Genom någon slags överföring hade faraos ande blivit en del av sah, den fader som tidigare tagit emot farao på stjärnhimlen. Numera har man svårt att förstå vad dessa olika andliga och själsliga beståndsdelar i form av sah, ka, ba, id, sekhem egentligen var. Det beror inte bara på att vi inte förstår den gamla egyptiska synen på människans andliga och själsliga uppbyggnad utan i lika hög grad på att vi själva i allmänhet inte förstår vad själ och ande är och vad det är som lever vidare efter döden. Om man skall döma av de monoteistiska religionernas urkund i form av Tanak/GT och Hes 37:1–14 ovan sover de dödas ben i mullen ända till den yttersta dagen när de stiger upp och Herren fyller dem med sin ande och ger dem liv.

Men för egyptierna innebar den fysiska döden att personens ka, livskraften som han eller hon hade fått från gudinnan vid födseln, lämnade kroppen. Själen eller personligheten, ba, var däremot fast i kroppen och måste frigöras efter döden genom rätt slags riter. Det är svårt att veta vad man exakt menade med de olika beståndsdelarna och det varierande alltså också över tiden, dessutom tolkar man de egyptiska begreppen genom vår moderna västerländska världsbild. Men det verkar klart att de gamla egyptierna trodde att alla aspekter av den levande fysiska människan måste bevaras och återförenas för att hon skulle kunna få evigt liv i livet efter döden och fungera där med alla sina sinnen och själsförmögenheter. Alla riter och metoder - som de som utvecklades för att släppa själen, ba, fri från kroppen efter döden, texter i gravkamrar och på kistor med instruktioner om hur man skulle förhålla sig i dödsriket, rätt böner under den långa processen för att bevara kroppen, rätt genomförd balsamering av kroppen och hjärtat samt rätt utförd svepning med rätt slags beskyddande amuletter inlagda på rätt sätt - syftade till att personen skulle kunna återuppstå i dödsriket som en fullkomnad ”akh”. Akh var en transfigurerad gudalik varelse med fullkomnad kropp och intellekt som kunde leva ett evigt liv bland gudarna och som ofta beskrevs som en ljusvarelse.

DUAT - DET OSYNLIGA RIKET, DEN YTTERSTA DOMEN OCH AARU – PARADISET

Det fanns under den tidiga perioden, efter omkring 3000 fvt, stora likheter mellan sumerisk och egyptisk syn på dödsriket och var gudarna bodde. Gudarnas boning var stjärnhimlen enligt sumererna, varje gud var en stark stjärna och/eller en stjärnbild. På samma sätt var till exempel stjärnan Orion guden Sah och Sirius var gudinnan Sepdet i Egypten. Sirius/Sepdet markerade nyåret och Sah och Sirius verkar ha varit föregångare till Osiris och Isis, farao sades ibland färdas till det eviga livet i Osiris rike på stjärnan Orion. Under jorden, dit solen och stjärnorna försvann periodvis, fanns de dödas rike, i Sumer var det Ereshkigals rike där sju domare dömde de döda och dit himmelstjuren förvisades och blev hennes make efter det att vårdagjämningen förflyttat sig från Taurus (oxens) stjärnbild till Daglönaren (Dumuzi) omkring 2300 fvt. Både i Mesopotamien och Egypten kunde de döda få evigt liv bland gudarna. I Gilgamesheposet, som byggde på äldre sumeriska föreställningar, färdades Gilgamesh till Utnapishtim (Noa) som hade fått evigt liv på andra sidan floden i dödsriket för att få veta hemligheten med evigt liv och i Egypten färdades farao och senare även andra människor över floden till det eviga livet i paradiset, Osiris kungarike Aaru. Men detta var alltså en senare utveckling under senare delen av Gamla riket i Egypten när vägen till evigt liv i stället för att som tidigare gå direkt till stjärnorna i stället kom att gå genom dödsriket på samma sätt som solen, Ra, gick ned i väster och färdades genom dödsriket för att åter stiga upp pånyttfödd i öster nästa morgon.

Eftersom man trodde att livet efter döden liknade det jordiska livet skickade man under Mellersta riket och även senare med gravgåvor i form av figuriner av slavar, tjänare och vakter för att de

skulle tjäna den döde i livet efter detta. Personen fick också med sig till exempel smycken, kläder och möbler och även stridsvagnar om han var en farao. Men efter alla förberedelser kunde han ändå inte nå det eviga livet innan hans balsamerade kropp och dess sovande sinnen samt hans ”ka” och ”ba” hade väckts till liv genom olika riter, varav munöppningsceremonin var den viktigaste. När alla beståndsdelar var levande och förenade igen i dödsriket bildade de den fullkomnade ”akh”, ljusvarelsen.

OSIRIS MYSTERIUM – VÄGEN TILL EVIGT LIV OCH PARADISET (CA 2100 FVT)

KHENTI-AMENTIU BLEV OSIRIS OCH OSIRIS ERSATTE ANUBIS SOM DÖDSRIKETS KUNG

Den egyptiske guden Anubis avbildades som en sjakal och han sågs redan under första dynastin (ca 3100–2890 fvt) som en beskyddare av de dödas gravar. Han sågs senare som en balsamerare i en liknande roll som de dödas beskyddare. Han var en vägledare av de döda i dödsriket och tydligen detta rikes kung under en period. Under Mellersta riket (ca 2055–1650 fvt) ersatte Osiris guden Anubis som dödsrikets kung. Khenti-Amentiu var en titel som användes för både Anubis och senare för Osiris. Beteckningen betyder ungefär “den främste i västerlandet” eller “västerlandets regent”, dödsriket låg i väster där solen gick ner. Under första dynastin fick kungarna efter döden namn som ”Horus Khenti-Amentiu”, de blev tydligen redan vid den tiden sedda som gudar i dödsriket efter sin död. Anubis, Khenti-Amentiu och Osiris smälte samman, eller Osiris tog kanske rättare sagt över de två andras roller. Khenti-Amentius tempel i Abydos blev från omkring 2100 fvt tillägnat Osiris och det blev därefter hans största kultcentrum.

OSIRIS MYSTERIUM

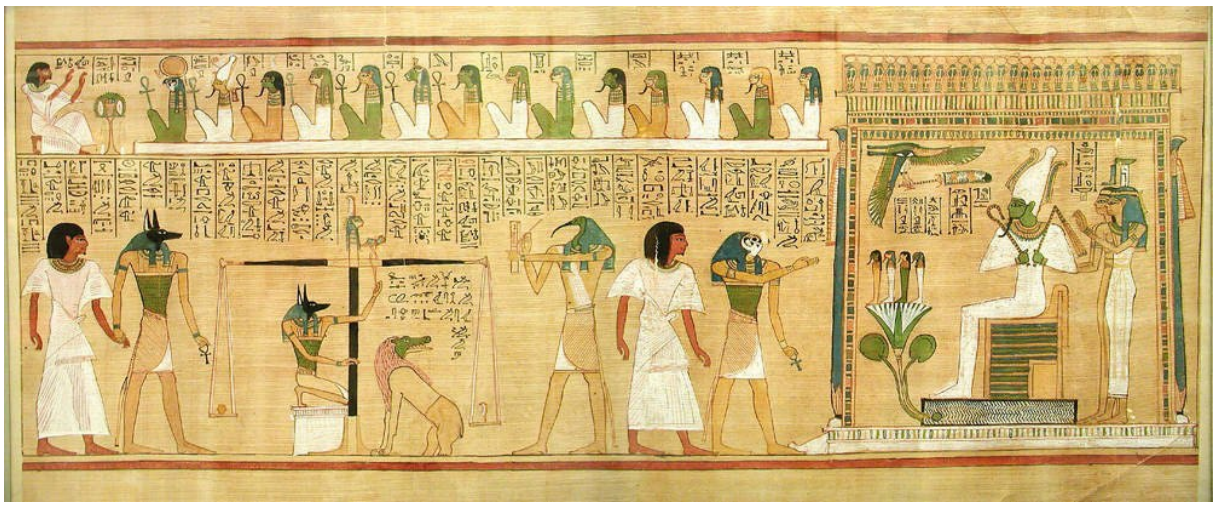

Bild från egyptiska dödsboken (ca 1375 fvt). Den döde leds av Anubis till domen, vägningen av hjärtat mot Maats fjäder, övervakat av skrivaren Thot med ibishuvud. Om vägningen misslyckas väntar Ammut på att sluka hjärtat. Sedan leds han av Horus till Osiris tron där även Isis och Neftys väntar. Källa: Wikipedia.

Från omkring 2100 fvt kom också ett nytt element in i synen på vägen till det eviga livet, vilket kan spåras i sarkofagtexterna. Till skillnad från de tidigare pyramidtexterna som hade varit riktade mot det himmelska, astrala, området behandlade sarkofagtexterna livet i dödsriket under jorden, Duat. Efter ett den döde hade fått nytt liv i detta dödsrike var han enligt sarkofagtexterna ändå inte garanterad evigt liv, först måste han dömas genom att hans tankar, känslor och gärningar i livet, som var samlade i hans hjärta, vägdes på en våg mot den universella rättens (gudinnan Maats) fjäder under överinseende av guden Thot. Om hjärtat (de samlade erfarenheterna från det fysiska livet) vägde för tungt på vågen var alla mödor förgäves, man drabbades visserligen inte av något straff i ett brinnande helvete som i de monoteistiska religionerna men man fick inte heller evigt liv i paradiset. I stället slukades hjärtat av krokodilgudinnan Ammut vilket ledde till att den dödes ljuskropp, ”akh”, dömdes att osaligt irra runt i Duat i evighet. Om man klarade av vägningen av hjärtat kunde

man däremot med hjälp av gudarna Anubis eller Horus komma vidare till paradiset, riket Aaru, där man fick evigt liv tillsammans med gudar som Osiris, Anubis, Thot, Horus, Hathor och Maat.

Steget från det egyptiska osaliga tillståndet efter döden till kristendomens eviga straff i ett brinnande helvete var kanske ändå inte så stort. Duat var som sagt ett rike där det fanns sjöar, hav, berg och annat precis som i de levandes värld men det var fyllt av faror och hinder, till exempel i form av väggar av eld och sjöar av brinnande lava.

AARU, DE SALIGAS ÖAR, PARADISET

När sarkofagtexterna började skrivas omkring 2100 fvt var det inte längre bara farao som kunde få evigt liv efter döden, nu kunde även vanliga människor få det om de kunde bygga gravkammare och köpa kistor som dekorerats med vägledning om vägen dit. Slutstationen var inte heller längre en stjärna på natthimlen utan Aaru, paradiset och det eviga livets rike, som låg i öster där solen går upp. Namnet Aaru betyder vass eller säv och detta rike sågs som en rad öar som låg i ett hav av säv. Dessa öar blev sedan de saligas öar i grekisk mytologi. Landet Aaru har en remarkabel likhet med landet Dilmun som sumererna beskrev som paradiset där Enki och Ninhursaga levde. Både Aaru och Dilmun var mytiska platser i öst, platsen för livets första begynnelse i skapelsen, solens dagliga pånyttfödelse och i förlängningen alltså människans övergång till ett nytt liv efter döden. Dilmun skall på den vanliga kartan ha varit dagens Bahrain, Kuwait och östra Saudiarabien. Området var under 2000-talet fvt ett viktigt handelscentrum för handeln mellan Sumer och Induscivilisationen samt en källa för koppar.[1]

I Bibel 2000 används namnet Sävhavet för det hav som israeliterna enligt andra Moseboken tågade över efter att Mose lyft sin stav över vattnet. På andra sidan låg det utlovade landet, paradiset, men precis som de gamla egyptierna som fick göra en lång och mödosam resa för att nå Aaru, paradiset, var israeliterna tvungna att traska omkring i Sinaiöknen i fyrtio år innan de nådde det förlovade landet. I den hebreiska bibeln skrivs sävhavet som yam súf, där yam betyder hav, och súf är ett ord, kanske av egyptiskt ursprung, som ofta översätts med sjögräs eller papyrus och alltså i Bibel 2000 som säv.

QETESH OCH RESHEP KOM TILL EGYPTEN FRÅN LEVANTEN (CA 1500 FVT)

Det fanns ett visst ömsesidigt utbyte av gudar och gudinnor mellan Egypten och Levanten. Som vi såg tidigare kom de västsemitiska gudomarna Baal Zephon/Baal Hadad, Anat och Astarte till Egypten i samband med hyksos erövring på 1600-talet fvt och de återinfördes sedan till Kanaan som den egyptiske krigsguden Set/Yau/YHW och hans krigiska syster Anat under den nittonde dynastin på 1200-talet fvt (s 409). Den levantinske guden Reshep togs in i Egyptens panteon under de artonde dynastin (1550–1292 fvt). Där framställdes han ofta i en triad med den gamle fertilitetsguden Min och gudinnan Qetesh som var influerad av kananeisk kult. Qetesh började dyrkas i Egypten under den sena bronsåldern och kallades bland annat alla gudars härskarinna, alla himlens stjärnors drottning med stora magi (kraft), Ptahs älskade och Ras öga utan like. Även de kananeiska gudinnorna Anat och Astarte kopplades samman med Ra och Ptah i egyptiska texter. Utifrån avbildningar av Qetesh nedan till höger, där hon står naken på ett lejon med gudinnan Hathors speciella frisyr, kan man anta att hon var en variant av Inanna (Ishtar) som också var ”himladrottningen”. På den mesopotamiska bilden av visdomens gudinna Inanna som ”nattens drottning” nedan flankeras hon av två ugglor, även den egyptiska gudinnan Neith var förknippade med ugglan och hon kan ha varit en inspiration för Athena som också symboliserades av ugglor.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Aaru, https://en.wikipedia.org/wiki/Dilmun

Inanna/Ishtar från Mesopotamien (ca 1800–1750 fvt). Burney-reliefen/Nattens drottning. Källa: Wikipedia.

Egyptiska gudinnan Qetesh med Min och Reshep (ca 1292-1186 fvt). Källa: Wikipedia.

Qetesh kallades också bland annat Kadesh och namnet tros ha kommit från det semitiska ordet ”q-d-š” som betyder ”helig” eller ”välsignad”. Hon hade samband med den egyptiska gudinnan Hathor men var inte samma gudinna som hon. Tidiga forskare försökte visa att Qetesh var samma som statsgudinnan i Byblos (Balaat Gebal), jaktgudinnan Anat, Els hustru Athirat (Ashera i södra Levanten) eller Astarte men man har inte lyckats bevisa något av detta, dessa gudinnor skall i stället ha haft andra symboler och egenskaper. Templet till Balaat Gebal i Byblos byggdes till exempel redan omkring 2700 fvt och två dedikationer där från egyptier satte likhetstecken mellan henne och Hathor.

Qetesh kom alltså in i den egyptiska gudavärlden mycket senare, under den artonde dynastin, och man såg henne inte som samma gudinna som Hathor. Däremot är det troligt att gudinnan Qetesh som också kallades Kadesh kan ha haft koppling till staden Kadesh i vid Orontes-floden i dagens Syrien. Staden Kadesh namn hade samma kananeiska/västsemitiska rot som gudinnan Qetesh/Kadesh, alltså ”q-d-š” som betydde ”helig”. På akkadiska stavades stadens namn bland annat Kinza. Staden låg i amoriternas land Amurru, cirka 2,5 mil sydväst om dagens Homs i Syrien. Platsen skall först ha befolkats under kopparåldern men nämns inte i skriftliga källor förrän under 1700-talet fvt när den lydde under den amoritiska staden Qatna. Staden hamnade sedan under hettitisk kontroll och var allierad med Aram under Thutmosis I:s syriska krig mot Mitanni från 1504 till 1492 fvt. Kadesh skall ha varit ledare för staterna i norra Levanten och sannolikt allierade med Mitanni under Thutmosis III:s krig i Levanten. Genom förlusten i slaget vid Megiddo (Armageddon) 1457 fvt hamnade Kadesh under Egyptens herravälde. Egypten förlorade åter kontrollen över Kadesh under farao Akhnatens regeringstid och i Amarnabreven och andra samtida källor nämns tre kungar i Kadesh mellan ca 1350 och 1325 fvt. Set I, den förste faraon i den nittonde dynastin, erövrade åter Kadesh 1306 fvt men när egyptiska trupperna lämnade staden erövrades den snart av hettiterna. År 1274 stod sedan det stora slaget vid Kadesh mellan Egypten och hettiterna där ingen av parterna lyckades nå en slutgiltig seger och så småningom skrevs ett fredsavtal mellan Egypten och hettiterna.

Jag gissar att gudinnan Qetesh var Kadesh stadsgudinna och att hon och guden Reshep togs in i Egypten som ett bevis på Thutmosis III:s erövring av Kanaan, på liknande sätt som hettiter och assyrier rövade bort statyn av Babylons stadsgud Marduk när de plundrade Babel. En annan variant är att Qetesh och Reshep var del av en freds- eller assimileringsprocess där de togs till Egypten för att skapa ett av gudarna välsignat förbund mellan Egypten och stater i norra Kanaan och/eller Mitanni. Qetesh verkar visserligen ha varit direkt kopplad till Kadesh men gudinnor och gudar i Främre Orienten var ofta lokala varianter av gamla, ofta ursprungligen sumeriska och/eller eblaitiska, gudar. Gudinnan i Kadesh verkar av de egyptiska bilderna på henne ha varit en variant av gudinnan Inanna som ofta stod på lejon, eller den syriska och hurritiska kärleksgudinnan Ishara som var Eblas stadsgudinna och var kopplad till eder och fredsavtal hos hurriterna och hettiterna eller den östsemitiska gudinnan Ishtar. Men dessa gudinnor var alla var varianter av eller sammanförda med den sumeriska Inanna. Den egyptiska Qetesh koppling till lejon, orm, papyrus och lotus påminner genom lejonet om Inanna/Ishtar men också genom kopplingen till ormar om den

minoiska ormgudinnan från Kreta. På bilden av den minoiska ormgudinnan (s 508) håller hon i utsträckta ormar på samma sätt som Qetesh på bilden till höger ovan har en utsträckt orm i handen. Kanske kom ormgudinnan till det minoiska Kreta genom kontakter med Syrien och städer som Kadesh. Reshep var liksom Qetesh/Ishara etcetera en variant av en ursprungligen sumerisk gudom, nämligen pest- och krigsguden Nergal och liksom Ishara adopterades han av hurriterna i Urkesh och Nawar från åtminstone 2000 fvt, bland annat under namnet Aštabi. Oavsett hur det gick till fanns alltså Reshep/Nergal och Qetesh/Ishara/Inanna både i Syrien i norra Levanten, bland hurriterna och via dem bland hettiterna, i Egypten och senare även i Grekland under namnen Apollon och hans syster Afrodite.

FENICIERNAS KONTAKTER MED EGYPTEN OCH DERAS EUROPEISKA KOLONIER

Efter den så kallade bronsålderskollapsen försvann tidigare stora handelscentra i norra Levanten som Ugarit och Alalakh som både förstördes helt i samband med hettiterrikets fall. De feniciska stadsstaterna hade klarat sig mycket bättre och särskilt Tyros och Sidon blev dominerande från omkring 1000 fvt. Både fenicier och kananéer kom att kallas för sidonier eller tyrier även om de inte kom från dessa städer. Tyros herravälde på Medelhavet gjorde att det blev känt som Tyriska havet. Genom sina handelskontakter anses Tyros ha varit ansvariga för spridningen av det feniciska alfabetet och det vigesimala talsystemet som är ett talsystem med basen 20. Även om man i västvärlden i dag främst använder det decimala talsystemet med basen 10 finns det ändå spår av ett tidigare vigesimalt talsystem i flera europeiska språk som baskiska, franska, danska och keltiska språk.

Människor i Tyros var som det verkar ovanligt skickliga i astronomi som de använde för att navigera sina skepp och de var också berömda för sin skicklighet som arkitekter, byggare, konstruktörer, hantverkare, smeder och särskilt skeppsbyggare. Tyros starka tillväxt under 900-talet och framåt tillskrivs särskilt kung Hiram I som efterträdde sin far Abibaal 969 fvt. Hiram skall ha låtit binda samman de två öar som Tyros låg på till en enda ö och byggt tempel där till Melqart, Astarte och Baal Shamen (Baalshamin, Baal Hadad). Berättelsen om den berömde kung Hirams tempelbyggen i Tyros användes sedan när man skapade historien i Tanak/GT i Alexandria omkring 160 fvt, där lät man honom skicka byggmästare och material för att bygga Salomos tempel i Jerusalem.

KOLONISERINGEN AV MEDELHAVET

Tyros hade handelskontakter i hela den kända världen och varor samlades i magasinen där innan de bland annat distribuerades vidare till handelsmän i Arabien och Nord- och Östafrika. Man grundade också kolonier vid kusterna av Egeiska havet och på öar där. Fenicierna nådde västra Medelhavet under 900-talet, två feniciska stelar (resta stenar) på Sardinien har daterats till 900- och 800-talen fvt och grundandet av handelskolonin Karthago i dagens Tunisien dateras till 814 fvt. Andra kolonier grundades på Afrikas norra kust och på platser som Sicilien, Korsika samt i Tartessos och Gadir (Cadiz) i dagens Spanien.[1]

INFLUENSER FRÅN EGYPTEN

Handelsmän från Tyros bosatte sig söder om Ptahs (Hefaistos) tempel i Memfis i Egypten i ett distrikt som kallades det tyriska lägret. Tyros gudinna som avbildades på mynt i form av en uggla med egyptisk härskarstav och slaga (heka och nekhakha) var kanske en variant av den egyptiska gudinnan Neith vars symbol i staden Sais verkar ha varit ugglan redan i slutet av 3000-talet fvt. Andra, tidigare, exempel på inflytande från Egypten i Levanten var avbildningar av guden Baal från Ugarit enligt samma modell som de egyptiska faraonerna som avbildades med den vita kronan (s 343).

Mynt från Tyros. Melqart med båge ridande på sjöhäst och Tyros ugglegudinna med egyptisk härskarstav och slaga (heka and nekhakha).

Ett annat exempel på det egyptiska inflytandet på kulturen i Tyros är statyer av stadens huvudgud Melqart som avbildades i samma stil som farao Akhenaton från Amarnaperioden i Egypten på

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Tyre,_Lebanon

1300-talet fvt. Denna stil var mycket annorlunda än det traditionella sättet att avbilda faraoner på i Egypten.

Staty av den egyptiske farao Akhenaton. Källa: Wikipedia.

Byst av guden Tyros stadsgud Melqart. Källa: Wikipedia.

Melqart var alltså en fenicisk gud som var huvudgud i Tyros och i stadens kolonier Karthago i Tunisien och Gadir (Cadiz) i Spanien. Under namnet Malku (kungen) sågs han som samma gud som den babyloniske guden Nergal som var förbunden med underjorden och döden och han kan också ha varit en variant av dödsguden Mot från Ugarit. Han avbildades enligt Wikipedia ofta med skägg och en hög rundad hatt samt hållande den egyptiska ankh-symbolen (livet) och en genombruten yxa (labrys) (döden). Han var enligt Wikipedia även en solgud och samma gud som Baal Hammon (Baal Amon) som var hans namn i Karthago.

Fester, musik och dans till gudinnors och gudars ära verkar ha varit viktigt i kulturerna så långt bakåt som man kan ana. Instrument som sistrum kan ha kommit från Sumer till Egypten under Urukperioden på 3000-talet fvt och den sumeriske ensin beskrev olika instrument som harpan i samband med sitt stora tempelbygge. Man har även hittat feniciska lerstatyetter som avbildar musikanter och musikinstrument. Den grekiske historikern Herodotos lade på 400-talet fvt märke till att samma slags sånger sjöngs i både Egypten, Fenicien, på Cypern och bland grekerna. Grekerna såg skaparen av dessa sånger som den mytiske Linus från Thrakien som skulle ha varit musikern, poeten och profeten Orfeus bror. Orfeus sågs som grundare av de orfiska mysterierna men det verkar alltså som både instrumenten, sången och lyriken i Grekland härstammade från Fenicien och de feniciska kolonierna i Grekland.

Feniciska statyetter av musikanter med dubbelflöjt, trumma och tamburin. Källa: Wikipedia.

SANCHUNIATHONS FENICISKA HISTORIA MED KOPPLING TILL EGYPTEN OCH HURRITERNA

Den feniciska litteraturen från järnåldern och tidigare har tyvärr gått förlorad. Det enda, indirekta, vittnet är den feniciske författare Sanchuniathon, som via Philo från Byblos citerades av den kristne författaren Eusebius och även av nyplatonikern Porphyrios.

SKAPELSEN FRÅN OGDOADEN OCH THOT SOM KÄLLAN FÖR ALL HISTORIA

Enligt tillgängliga citat beskrev Sanchuniathon den egyptiske guden Thot som källan till all skriven historia. På samma sätt som egyptierna hade feniciernas teologi och syn på universum att döma av citaten från Sanchuniathon sin grund i en första princip som allt som existerade hade utgått från. Denna grundläggande kraft var ett stormigt mörker, en dimmig luft där det bara fanns ett dunkelt kaos. Detta kaos var gränslöst och det existerade under omätlig tid. Men sedan blev vinden som blåste i kaos förälskad i sina egna föräldrar och en kraft kallad åtrå uppstod ur denna första förening. Detta var starten på allt skapande men vinden hade ingen kunskap om sin egen skapelse eller

tillkomst. När de första föräldrarna förenades genom den skapande kraften uppstod Mot (dy, jord) och från denna vattniga dy skapades själva universum. I Mot (urmaterian) uppstod sedan frö och från dessa ”frön” uppstod först djur utan medvetande och sedan intelligenta djur som ”observerade himlen” och som var runda, formade som ägg. Mot frambringade sedan ljus, solen och månen samt stjärnorna och all de stora konstellationerna (stjärnbilderna). När ljuset upplyste luften värmdes hav och land och det uppstod vindar och moln, solens värme skapade åska och blixtar och de intelligenta djuren vaknade upp och började röra sig på land och i vatten, de var nu både manliga och kvinnliga.

För mig är det är tydligt att Sanchuniathons skapelseberättelse är en variant av de egyptiska skapelseberättelserna, inte bara på grund av att han hänvisade till den egyptiske visdomsguden Thot som var huvudgud i Hermopolis där myten om ogdoaden, de fyra grundläggande krafterna i det ursprungliga himmelsvattnet, kan ha uppstått utan genom direkta paralleller. Sanchuniathons skapelseberättelse liknar i hög grad berättelsen om ogdoaden i form av ett urelement, himmelsvattnet, med fyra krafter eller attribut. Sanchuniathons första princip var precis som i ogdoaden ett mörker, oändligt och existerande under oändlig tid men som hade en inbyggd kraft, förmåga eller egenskap som avslutade denna ursprungliga natt och startade evolutionen. Liksom i den egyptiska berättelsen om ogdoaden är det inte någon extern gud som styr skeendet utan urelementet har sina egna inneboende krafter. Sanchuniathon beskriver vidare skapelsen som ett kaos styrt av åtrå, detta var inte en del av den ursprungliga berättelsen om ogdoaden utan en senare uppfattning från Egyptens sentid (s 463). Sanchuniathons gud/gudinna Mot, urmaterian, bör ha varit den egyptiska modergudinna Mut som var en ursprunglig gudinna med koppling till det först urelementet, himmelsvattnet, och till Nu-Naunet i ogdoaden. Mut sades ibland ha gett upphov till världen genom partenogenes, jungfrufödsel.

GENEALOGIER FÖR GUDAR OCH MÄNNISKOR I FENICIEN

Genom att vi inte har tillgång till Sanchuniathons text i original utan den har gått genom flera händer och översättningar är det svårt att veta vad han egentligen skrev. Var kopplingen mellan feniciska och grekiska gudar något som han själv gjorde eller är det resultat av senare bearbetningar? Philo från Byblos var alltså ursprunget för Porphyrios och Eusebius citat från Sanchuniathon. Philo från Byblos skall enligt den kristne historikern Eusebius ha skrivit att grekerna hade tagit över de äldsta (feniciska) historierna och utsmyckat dem på allehanda sätt. Hesiodos och de berömda kykladiska poeterna skapade utifrån dessa historier sina egna teogonier med krig mellan jättar och kastrationer och med dessa fabler erövrade de världen och drev ut (den kristna) sanningen. Detta talar för att det var Philo från Byblos som skapade jämförelserna mellan feniciska och grekiska gudar och gudinnor och gav upphov till den blandning som man kan se i de bevarade citaten hos Porphyrios och Eusebius.

Enligt Sanchuniathon, via Philo från Byblos, uppstod efter den första skapelsen i urelementet i nästa steg vindarna, bland annat Notos och Boreas, genom att solen värmde hav och land. Det är en uppfattning som ligger ganska nära den moderna vetenskapliga synen på vindar och vädersystem. Colpias och hans hustru Baau (Natt) föddes Aeon och Protogonos. Deras barn kallades Genos och Genea och de befolkade i sin tur Fenicien med sina barn Ljus, Eld och Flamma. Deras söner i sin tur var jättar som bodde på berg och bergen fick deras namn som Kassius och Libanus och Antilibanus. Folket där dyrkade Beelsamen (Baal Shamen, Baal Hadad) som var ”Himlens härskare” och kallas ”Zeus” på grekiska. Från dessa jättar föddes Memrumus och Hypsuranius som fick namn efter sina mödrar eftersom kvinnorna på den tiden hade fritt umgänge med vem de träffade. Hypsuranius befolkade Tyros där man byggde sävhyddor och han slogs med sin bror Ousous som var en stor jägare och den förste som uppfann kläder av djurhudar. Ousous var också den förste som barkade träd och gav sig ut på havet och han helgade två stenpelare till elden och vinden och dyrkade dem med djuroffer. Många år senare föddes Areus och Halieus som uppfann jakt och fiske. Från dem föddes Chrysor som tillämpade vältalighet, och besvärjelser och spådomar och uppfann smide, han var Hefaistos och var den förste som gjorde en sjöresa. Han kallades också

Zeus Meilichios (Melkisedek?). Från denna ras kom sedan två unga män, den ene kallades Technites (hantverkare) och den andre Geinos Autochthon (urinnevånare på jorden). Från dem kom Agros och Agrueros eller Agrote, den senare var den störste guden i Byblos. Från dem kom jordbrukare och jägare, de kallas också Aleter och Titaner. Från dessa kom sedan Amynos och Magus som etablerade byar och fårfållor. Från dem kom Misor och Suduc, deras namn betyder ”rak” och ”rättrådig”, de upptäckte användningen av salt. Från Misor föddes Thot som uppfann det skrivna alfabetet, grekerna kallar honom Hermes. Från Suduc kom Dioskurerna, också kallade kabirier, korybanter eller samothrakiska gudar, som var de första som uppfann skepp och även andra som upptäckte läkeörter och användningen av amuletter/magi. På deras tid föddes en viss Elious som kallades ”Den Högste” och en kvinna vid namn Beruth och de bodde i närheten av Beirut. Från dem föddes Epigeius eller Autochthon som de senare kallade Uranus, från honom kallades elementet ovanför oss för Uranus (himmel) på grund av hans oöverträffade skönhet. Han hade en syster som föddes av de förutnämnda föräldrarna och som kallades Ge (jord). Deras far Elious som kallades ”Den Högste” dog i ett möte med vilda djur och hans barn gjorde honom sedan till en gud och offrade till honom.

URANUS VÅLDTOG GE OCH KRONOS KASTRERADE HONOM OCH DREV BORT HONOM

Uranus (himmel) efterträdde sin far Elious som regent och gifte sig med sin syster Ge (jord). De fick fyra söner, Elus som också är Kronos, Baetylus, Dagon (Siton) samt Atlas. Uranus fick också många barn med andra kvinnor varpå Ge blev svartsjuk och skällde på honom så att de (himmel och jord) till och med separerade från varandra. Men Uranus fortsatte att våldta Ge, trots att hon stötte bort honom många gånger. När deras son Kronos hade blivit man körde han med hjälp av sin sekreterare Hermes Trismegistus bort sin fader Uranus och hämnades på honom för hans övergrepp på Kronos mor Ge. Kronos fick sedan barnen Persefone och Athena. Persefone dog som jungfru men Atena och Hermes gav Kronos rådet att göra en skära och ett spjut av järn. Hermes talade sedan magiska ord till Kronos allierade och inspirerade dem att kriga mot Uranus på Ges vägnar. Kronos blandade sig i kriget och drev bort Uranus och tog över hans kungarike. Kronos tog också Uranus älskarinna som väntade barn och gav henne till Dagon. Barnet hon födde i Dagons hus kallades Demarus. Efter detta byggde Kronos en mur runt sin egen bostad och grundade den första staden, Byblos, i Fenicien. Han blev också misstänksam mot sin egen bror Atlas och på uppmaning av Hermes kastade han ner honom i djup en grop och begravde honom. Kronos (Elus) allierade kallades Eloim. Kronos blev misstänksam på sin egen son Sadidus och dödade honom med sitt eget svärd och han högg på samma sätt också av huvudet på en av sina egna döttrar så att alla blev missnöjda med honom.

Uranus, som hade fördrivits, sände i hemlighet sin jungfruliga dotter Astarte och två av hennes systrar, Ehea och Dione, för att ta livet av Kronos med list. Men Kronos fick tag i dem och gjorde dem till sina hustrur, trots att de var hans systrar. Uranus sände då Eimarmene och Hora på en krigsexpedition mot Kronos men Kronos gjorde dem i stället till sina egna allierade. Uranus gjorde baetyler eftersom han ville ge liv åt stenar. Astarte födde sju döttrar till Kronos, som kallades titanider eller artemider. Rhea födde honom sju söner, Dione födde ytterligare döttrar och Astarte födde ytterligare två söner som kallades Åtrå och Kärlek (Eros). Guden Dagan upptäckte säd och plog och kallades Zeus Arotrios. En av Astartes titanider förenade sig med Suduc (den rättfärdige) och födde Asklepios. I Peréen föddes ytterligare tre söner till Kronos, det var Kronos (den andre), Zeus Belus och Apollo. Belus son Nereus blev far till Pontus som blev far till Sidon som uppfann sång och till Poseidon. Demarus blev far till Melcathrus (antagligen guden Melqart som också kallades Herkules.)

URANUS KRIGADE MOT PONTUS (YAM, HAVET), ASTARTE SKAPADE ÖN TYROS AV EN STJÄRNA SOM FALLIT NER OCH MUTH (MOT) BLEV DÖDSRIKETS GUD

Uranus startade sedan ett nytt krig mot Pontus och allierade sig med Demarus som i sin tur attackerade Pontus men Pontus drev honom på flykt. Demarus avgav då ett löfte att utföra ett offer om han skulle klara sig. Elus, alltså Kronos, lyckades i sitt trettioandra regeringsår stänga in sin far

Uranus på ett ställe i inlandet och där kastrerade han honom nära några källor och floder där Uranus blev upphöjd till en gud. Astarte, den största gudinnan, Zeus Demarus och Adodys, gudarnas kung, regerade sedan över landet med Kronos tillåtelse. Astarte satte ett tjurhuvud på sitt eget huvud som ett tecken på kunglighet och när hon reste runt i världen fann hon en stjärna som hade fallit ner från himlen som hon tog upp och helade och gjorde till den heliga ön Tyros. Och fenicierna säger att Astarte är Afrodite. Kronos reser också runt i världen och ger kungariket Attika till sin dotter Athena men när det utbryter en pest offrar Kronos sin enfödde son till sin fader Uranus och omskär sig själv samtidigt som han uppmanar sina allierade att göra detsamma. Och inte länge efter det att en av hans söner med Rhea vid namn Muth har dött gjorde han honom till en gud och fenicierna kallar honom Thanatos och Pluto. Kronos ger sedan staden Byblos till gudinnan Baaltis, som också kallas Dione, och han ger Beirut till Poseidon och Cabeiri och Agrotae och Halieis som också dyrkar Pontus kvalevor i Beirut.

TOTH SKAPADE HIEROGLYFERNA FRÅN GUDABILDER SAMT EN BILD AV KRONOS MED TVÅ ANSIKTEN OCH FYRA VINGAR

Men innan detta skedde hade Thot kopierat Kronos och Dagons utseende och från dessa bilder hade han skapat heliga bokstäver (hieroglyfer). Thot hade också utformat (en bild av?) två ögon fram och två ögon bak för Kronos som ett tecken på kunglighet och på hans skuldror hade han satt fyra vingar, två som var sammanslagna och två som var utbredda för att flyga. Detta betydde att Kronos kunde se när han sov och sova när han var vaken och flyga när han var i vila och vara i vila när han flög. Men alla de andra gudarna fick nöja sig med två vingar att flyga med. Kronos gav också sig själv två vingar på sitt huvud, den ena representerade den allsmäktiga tanken och den andra känslan. När Kronos kom till Egypten gav han hela landet till Thot så att det skulle bli ett kungligt rike. Allt detta skall på Thots kommando först ha skrivits ned av Cabeiri, Saducs sju söner, och deras åttonde bror Asklepios.

PORPHYRIOS OM EGYPTIERNAS SYN PÅ UNIVERSUM SOM BOKSTAVEN THETA, Θ

Den syriske nyplatoniske filosofen Porphyrios skall enligt Eusebius ha översatt Sanchuniathons bok om det feniciska alfabetet och skrivit om Kronos som fenicierna kallar Elus som hade en enfödd son som kallade Iedud som han hade offrat på ett altare i en stund av stor fara. Sanchuniathon (eller Porphyrios) skall också ha skrivit att Thot hade sett drakar och ormar som gudomliga och att fenicierna och egyptierna efter hans förebild också hade gjort det på grund av att de rör sig oerhört snabbt och att de genom att ömsa sina skinn inte bara bli unga igen utan också ökar sin storlek. När de når sin utmätta ålder konsumerar de sig själva (jfr ouroboros) och på grund av allt detta har ormar använts i tempel och mystiska riter. Egyptierna ser världen (universum) som en cirkel med himlens och eldens färg och den första och mest heliga varelsen är en orm med huvud som en hök. Bokstaven Theta, Θ, kan användas som en symbol för universum med världen som en cirkel och ormen i mitten som den goda daimonen (ormen med huvud som en hök).

ÖVERENSSTÄMMELSER MELLAN SANCHUNIATHON OCH BÅDE BAAL-CYKELN OCH KUMARBI-CYKELN

Sanchuniathons teogoni i det skick vi känner den idag kan verka rörig med sin blandning av grekiska och feniciska namn och med en historia som inte riktigt hänger ihop. Det beror väl bland annat på att man har en blandning av citat från både Philo från Byblos via Eusebius och från Porphyrios och på att den kristne Eusebius var ute efter att förlöjliga och fördöma de gamla religionerna. Men det är ändå tydligt att Sanchuniathon bland annat återgav myter som härstammade från Baal-cykeln som man har återfunnit i Ugarit. Dit hör berättelsen om striden mellan Baal Hadad, som kallas Kronos i citaten från Sanchuniathon, och Yam (havet). Från Ugarit känner man också igen myten om Baal Hadad (Kronos) som äntligen får bygga sig ett eget hus (tempel) och Mot (Muth) som var dödsrikets gud. Andra myter i citaten från Sanchuniathon verkar däremot helt klart härstamma från hurriterna i Yamhad (s 353). Genealogin med Elious (den äldste guden) som var far till Uranus och Ge (himmel och jord) överensstämmer med den hurritiska hierarkin i

Yamhad som i sin tur härstammade från Sumer. Alala (den äldste guden, den gamla polstjärnan) var far till Anu (himlen, polstjärnan Thuban) och Ki (jorden). I Yamhad integrerade man syriska gudar som Dagan med hurritiska gudar som Kumarbi. Kumarbi som var den nya polstjärnan som tog över Ans/Thubans roll svalde enligt myterna sin far Anus (himlens) genitalier, kastrerade honom och tog själv över kungavärdigheten. Hos Sanchuniathon kastrerade Kronos/Elus sin far Uranos (himlen), jagade bort honom och tog själv över kungavärdigheten.

Det här är förvirrande men det är också ett tydligt exempel på hur synkretismen mellan de forntida gudarna och religionerna fungerade. Genom att samma gudar och samma myter under flera tusen år vandrade runt i världen under olika namn och genom att man slog samman gudarnas hierarkier och återanvände myter när man slog samman eller spred olika kulturer, kunde till exempel den sumeriske An (himlen, polstjärnan) bli Uranos medan hurriternas Kumarbi i sin tur kunde bli Dagan, Baal Hadad och Kronos och så småningom också den grekiske Zeus.

NORDVÄSTSEMITISKA GUDAR TILL EGYPTEN OCH EGYPTISKA GUDAR TILL LEVANTEN

Ett annat exempel på forntida synkretism finns i kontakterna mellan Egypten och Levanten där gudar vandrade åt båda hållen. Hathor var en variant av gudinnan i Byblos. Baal Zephon/Baal Hadad och gudinnorna Anat och Ashtart spreds till Egypten med hyksos under 1600-talet fvt. Där fördes Baal Zephon samman med gudarna Ha och Set och hans kult återfördes sedan till Kanaan på 1200-talet fvt i form av kulten av guden Yau (YHW) och gudinnan Anat (s 409). Kananéernas Astarte kan ha påverkat den egyptiska gudinnan Tanit och den syriska gudinnan Kadesh blev den egyptiska Qetesh. Den levantinske guden Reshep togs in i Egyptens panteon under den artonde dynastin (1550–1292 fvt). Guden Thot som var huvudgud i Hermopolis (Shmun) kom till Fenicien där han blev guden Eshmun som var den högsta guden i Sidon. Där verkar han ha tagit över rollen som läkekonstens gud från den sumeriske Ningishzida, han avbildades med en stav som en orm slingrade sig runt och tillsammans med gudinnan Hygieia (Hälsa). Ett mynt från 200-talet fvt från Beirut visar Eshmun också stående mellan två ormar.

DET GREKISKA OMRÅDETS INFLUENSER FRÅN FRÄMRE ORIENTEN

FORNTIDA HANDELSKONTAKTER MELLAN KRETA OCH DET GREKISKA FASTLANDET, EGYPTEN, CYPERN, LEVANTEN OCH VÄSTRA ANATOLIEN

Den sumeriska kulturen som övergick i akkadisk, babylonisk och assyrisk kultur påverkade under många sekel som vi har sett hela Mesopotamien, Elam i öst och delar av Syrien och Anatolien i väst. Egypten hade å sin sida mest påverkan på bland annat Levanten och städer som Byblos genom till exempel handelsförbindelser, spridning av skriftspråk, krig och erövringar samt utbyte av gudar. Även det grekiska området påverkades av Främre orienten. I boken "The East Face of Helicon: West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth" från 1997 beskrev professor Martin Litchfield West (M. L. West) hur det grekiska området genom historien hade haft kontakter med andra områden runt Medelhavet.

Redan under den neolitiska tiden fanns det omfattande handelsnätverk i det egeiska området. Obsidian från ön Melos i Kykladerna spreds redan under 6000-talet fvt över det egeiska området ända bort till Thessalien och Kreta. Under 2000-talet fvt nådde silver och koppar från Spanien liksom lapis lazuli från dagens Afghanistan och pärlor av karneol från Indus-området ända till Mesopotamien. I slutet av 2000-talet fvt använde man silver i Egypten som har visats härstamma från Laurion i södra delen av grekiska Attika. Alla vägar mellan greker, hettiter, hurriter och områden i Mesopotamien och Egypten möttes i Syrien under den sena bronsåldern på 1000-talet fvt. I detta nav slogs Egypten med hurriter och senare hettiter, assyrier passerade förbi på sina rövarfärder för att samla in tributer, sumerernas, akkadernas och babyloniernas litteratur kopierades och lästes här. Ugarit hade kontakter med bland annat Cypern och Kreta och importerade mykensk keramik från dagens Grekland. Det egeiska (grekiska) området tog redan tidigt upp många kulturella element från Främre Orienten men detta skedde inledningsvis främst på Kreta och inte på det grekiska fastlandet. I samband uppkomsten av den mykenska kulturen under senare delen av 1600-talet fvt har man sett att nya slags gravar började anläggas i det grekiska kärnområdet och där har man hittat rika gravgåvor med bland annat glaspärlor från Mesopotamien, elefantbetar från Syrien, muggar och vaser från Egypten, bärnsten från norra Europa och lapis lazuli som ursprungligen hade brutits i Afghanistan. Man tog också till sig artistiska uttryck från Främre Orienten och sannolikt hämtades orientaliska varor och kulturuttryck inledningsvis från Kreta.

Människor från den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet tog enligt M. L. West över Knossos på Kreta under andra halvan av 1400-talet fvt och man började också handla direkt med till exempel Egypten, speciellt under Amenhotep III (r. ca 1390–1352 fvt) och hans son Akhenaton (r. ca 1353–1336 fvt). I Amarna i Egypten har man hittat en bild med mykenska (grekiska) soldater, troligen legosoldater i tjänst hos Egyptens farao. Mykensk keramik såldes också i stora kvantiteter till Cypern och vidare till Syrien och Palestina. Ugarit vid kusten i norra Syrien handlade enligt texter som upptäckts där med både Cypern och Kreta.

Enligt M. L. West gick handelsrutter från Antiokia-slätten i norra Syrien via Amanus och Taurusbergen till den centrala platån i Anatolien med rika mineralfyndigheter. Assyrierna etablerade flera handelskolonier i Anatolien. Hettiterna hade från 1600-talet fvt främst handelskontakter söderut till Kilikien och Syrien och österut med assyrier samt hurriter i det armeniska höglandet.

Kreta och Egypten var enligt M. L. West helt säkert i kontakt med varandra redan från tidigt 2000-tal fvt. Kontakter mellan det grekiska fastlandet och Egypten var däremot begränsade till vissa perioder, främst mellan 1440–1340 fvt och sedan igen efter 660 fvt. Egypten hade också starkt inflytande på feniciska städer som Tyros, Sidon och särskilt Byblos. Under andra och första årtusendet fvt pågick omfattande trafik från Tyros och andra handelsstäder vid kusten i Levanten till Ugarit, Egypten, Cypern och Rhodos. Från Cypern och Rhodos kunde fenicierna antingen segla via Kykladerna till Euboia, Attika och norra egeiska området eller västerut via Karpathos och Kreta. Därifrån kunde man ta sig vidare till Kythera, västra Peloponnesos, joniska havet och Italien.

Grekerna hade kontakter med kungariken i västra Anatoliens inland, med frygerna under 700-talet fvt och därefter med lydierna i Lydien. Frygerna i Gordion och lydierna i Sardes hade i sin tur inte så mycket kontakter österut innan den ”kungliga vägen” (Royal Road) mellan Sardes och Nineve öppnades upp av assyrierna under 600-talet fvt. Men grekerna färdades i allmänhet inte landvägen, deras kontakter österut gick i stället via sjövägen mot Cypern och Syrien.

SAMMA MÄNNISKOR I DE MINOISKA OCH MYKENSKA KULTURERNA

Om man försöker förstå den grekiska kulturens framväxt upptäcker man i huvudsak tre slags källor. Det första är arkeologi, det andra är lingvistik eller språkhistoria och det tredje är antika texter, främst Homeros epos Illiaden som man tror skrevs ner någon gång omkring 700–600 fvt. Idag har vi också en del nya rön genom DNA-analyser som ger ytterligare ett sätt att försöka förstå vilka människor som var bärare av den grekiska kulturen. Den mykenska kulturen (ca 1750–1050 fvt) påstås vara den första avancerade och tydligt grekiska kulturen på det grekiska fastlandet med palatsstater med urban civilisation, konst och ett skriftsystem i form av Linear B. Man har också spekulerat över varifrån dessa människor och deras avancerade kultur kom. Enligt den s.k. yamnaya-, stäpp- eller kurgan-teorin har man, särskilt sedan Linear B-skriften dechiffrerades 1952 och visade sig vara skriven på ett indoeuropeiskt språk, ansett att folket i den mykenska kulturen måste ha varit ariska/indoeuropeiska bronsålderserövrare som härstammade från det ”indoeuropeiska hemlandet” på den eurasiska stäppen som omkring 3000 fvt hade vandrat in och gjort sig till herrar över den för-mykenska inhemska befolkningen. Ett problem med denna teori har dock varit att det saknas arkeologiska bevis för ett samband mellan det egeiska området och den Pontiska stäppen under bronsåldern. Enligt en variant av den ”indoeuropeiska” yamnaya- eller stäppteorin skulle den mykenska kulturen ha kommit till Grekland först omkring 1600 fvt med en indoeuropeisk invasion av bronsålderssoldater som också hade med sig kunskapen om hästdragna stridsvagnar.[1]

Enligt en rapport från 2017 av Lazaridis et al. med titeln “Genetic origins of the Minoans and Mycenaeans” har undersökningar av forntida DNA visat att människor på Kreta under den minoiska perioden och människor på det grekiska fastlandet under den mykenska perioden var genetiskt sett närbesläktade. De hade minst 75% DNA från de första neolitiska jordbrukarna i Anatolien och det egeiska området. Människorna i den mykenska kulturen på fastlandet skilde sig dock från den minoiska populationen på Kreta genom att man i den mykenska kulturen hade ytterligare en del DNA med rötterna i jägare-samlare i östra Europa och Sibirien, på samma sätt som i resten av Europa. De moderna grekerna liknar folket i mykenska kulturen genetiskt men med ytterligare utspädningar av det tidiga neolitiska genetiska materialet. Enligt rapporten från Lazaridis et al. stödjer deras resultat idén om kontinuitet men inte isolation i historien om befolkningen i det egeiska området före och efter de tidigaste civilisationernas uppkomst. De visar också att det inte bara var människor på Kreta under minoisk tid och på det grekiska fastlandet som hade ett gemensamt ursprung i Anatolien utan att detta genetiska arv även delades av människor i sydvästra Anatolien under bronsåldern. Lazaridis et al. för därför samman dem till en grupp som de kallar ”egeisk/anatolisk bronsålder”.[2]

Det var alltså samma människor som levde på det grekiska fastlandet och på öarna i det egeiska området ända från de första jordbrukarna som kom från Anatolien omkring 6000 fvt, fram till den minoiska kulturen på Kreta som startade omkring 3200 fvt, vidare till den mykenska tiden på fastlandet från omkring 1700 fvt och vidare in i modern tid. Men det skedde också viss inblandning av människor med sina rötter i forntida jägare-samlare i östra Europa och Sibirien, alltså liknande de grupper i dagens Ukraina som även verkar ha gett bidrag till oss i Sverige i samband med snörkeramikkulturens utbredning (s 166). Som i så många andra områden verkar människor i det egeiska området i huvudsak ha varit förvånansvärt bofasta under tusentals år medan det samtidigt ändå

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mycenaean_Greece
[2] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5565772/

ibland skedde kontakter med mer avlägsna grupper - kontinuitet men inte en isolation som Lazaridis et al. uttrycker det.

Det här är också som jag ser det ytterligare ett tecken på att de indoeuropeiska språken kom med de första jordbrukarna som vandrade från Anatolien till Europa och förde med sig de första neolitiska kulturerna till dagens Grekland och Balkan. Eftersom det var samma människor som fanns i det egeiska området från det att de första jordbrukarna kom dit omkring 6000 fvt och som sedan talade indoeuropeiska språk där omkring 1500 fvt, och eftersom många grupper i Anatolien som luwier och hettiter, som var urbefolkning där sedan neolitisk tid, också talade indoeuropeiska språk kan dessa språk rimligtvis inte ha haft sitt ursprung någon annanstans än i Anatolien. De indoeuropeiska språken måste som jag ser det också ha kommit till västra och norra Europa med de första anatoliska bönderna innan dessa, i form av människor från trattbägarkulturen, efter flera tusen år stötte samman i dagens Ukraina med människor som bar på DNA med en blandning av bönder från Cucuteni-Trypillia-kulturen och östliga jägare-samlare varpå den s.k. snörkeramikkulturen uppstod (s 154). Den indoeuropeiska språkgruppen borde alltså i stället kallas den anatoliska språkgruppen.

Men om det inte var nya människor som gav upphov till den tydligen nya mykenska palatskulturen på det grekiska fastlandet från omkring 1400 fvt, varifrån kom då detta nya inflytande? Redan innan man genom DNA har kunnat visa den nära genetiska släktskapen mellan människorna i den minoiska kulturen på Kreta och människorna i den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet har arkeologerna sett spår av inflytande från det minoiska Kreta på de egeiska öarna och det grekiska fastlandet under den mykenska tiden.

Arkeologerna talar, främst med grund i olika typer av keramik, om en helladisk period från omkring 3200 till 1050 fvt på det grekiska fastlandet som skall ha kommit efter den neolitiska tiden (bondestenåldern). Samtidigt fanns en parallell utveckling på de kykladiska öarna i Egeiska havet sydost om det grekiska fastlandet samt på Kreta där man talar om minoisk civilisation med en term som myntades på 1800-talet. Den helladiska kulturen på det grekiska fastlandet, den kykladiska kulturen på Kykladerna och den minoiska kulturen på Kreta interagerade med varandra och kallas med ett gemensamt namn egeisk kultur. Den helladiska perioden på det grekiska fastlandet delas in i tre underperioder. Tidig helladisk period (ca 3200–2000 fvt) som var en tid av utveckling och växande välstånd när man så småningom började använda metaller. Under medelhelladisk period (ca 2000–1700 fvt) var utvecklingen mer långsam men man ser en utveckling i form av byggnader av megaron-typ med kvadratisk eller rektangulär plan och begravningar i hällkistor. Den sista delen av den medelhelladiska perioden samt den senhelladiska perioden kallas även mykensk period (ca 1750–1050 fvt).

DEN GAMLA NEOLITISKA KULTUREN I THESSALIEN OCH PÅ KYKLADERNA - PELASGERNA

I Thessalien i norra delen av det grekiska fastlandet hade det funnits neolitiska och kopparåldersskulturer från omkring 6000 fvt i form av Sesklo- och Diminikulturerna (s 88). I området har man också funnit spår av senare mykenska bosättningar från 1000-talet fvt. På ögruppen Kykladerna sydöst om det grekiska fastlandet utvecklades en kultur som man alltså ser som en parallell utveckling till dels den helladiska kulturen på fastlandet och dels den minoiska kulturen på Kreta. Den kykladiska kulturen var en specifik neolitisk kultur med en förening av beståndsdelar från både Anatolien och det grekiska fastlandet som uppstod i det västra egeiska området och på Kykladerna före 4000 fvt. Den baserades på odlat emmervete och vildväxande korn samt får, getter, grisar och tonfisk som fångades från små båtar. Tecken på kopparbearbetning har också hittats. Den tidiga kykladiska kulturen dateras till omkring 3200–2000 fvt. Den väckte uppseende genom de skulpturer som i början av 1900-talet upptäcktes i gravar på öarna i ögruppen vilket ledde till omfattande plundringar av arkeologin där. Skulpturerna hade skulpterats av den vita marmor som finns på vissa av öarna.

Skulpturerna från den tidiga kykladiska kulturen verkar i mina ögon vara nära besläktade med de neolitiska s.k. Venus-figurinerna från den ungerska Körös/Criş-kulturen i Ungern (ca 6200–4500 fvt) och med en äldre kvinnofigurin i marmor från Thessalien på det grekiska fastlandet (ca 5300-3300 fvt). Figurinen från Thessalien nedan har samma slags ansikte som figurinen från Körös/Criş-kulturen i Ungern och lyfter fram brösten på samma sätt som figuriner från halaf-kulturen i norra Mesopotamien från 5000-talet fvt (s 206). En uppsättning violinformade figuriner från kykladerna har dessutom likheter med violinformade figuriner från olika kulturer i Främre orienten, till exempel halaf-kulturen och den ghassuliska kopparålderskulturen från södra Levanten som man tror hade kommit från södra Kaukasien (s 200) samt de violinformade gudinnefigurerna från hattiernas Alacahöyük där man har hittat Anatoliens kanske tidigaste kopparverktyg och senare rika bronsåldersgravar som dateras till cirka 2350–2150 fvt (s 204).

Neolitisk Venus-figurin från Körös/Criş-kulturen i Ungern (ca 6200–4500 fvt). Källa: Wikipedia.

Kvinnofigurin i marmor från Thessalien (ca 5300 – 3300 fvt).

Kykladiska violinformade figuriner (ca 3200–2800 fvt). Källa: Wikipedia.

Kykladisk skulptur (ca 2800–2300 fvt). Källa: Wikipedia.

Kykladisk harpspelare. Källa: Wikipedia.

Kulturen på Kykladerna omkring 3000 fvt verkar alltså att döma av de violinformade figurinerna ha påverkats från Främre Orienten på något sätt och modergudinnan som lyfter fram brösten verkar ha funnits i olika kulturer från ännu mycket äldre tid. Men det är också tydligt att utformningen av ansikten och deras position med blicken vänd uppåt mot himlen eller solen på de kykladiska figurinerna härstammade från en gemensam neolitisk kultur som sträckte sig från Körös/Criş-kulturen i dagens Ungern till Thessalien och Kykladerna i dagens Grekland. Även den rika sena neolitiska Varna-kulturen i nordöstra Bulgarien (ca 4400–4100 fvt) hade långväga handelsförbindelser, sannolikt med både nedre Volga-området i öster och ögruppen Kykladerna i söder. Marmorfigurin er från Kykladerna har återfunnits så långt bort som vid Donaus mynning i Svarta havet och i Portugal. Det finns en kontinuitet av dyrkan av modergudinnan bland äldre stenålderns jägare-samlare (s 41), till den neolitiska modergudinnan på lejontronen i Çatalhöyük (s 73), vidare till halaf-kulturen och kopparålderskulturer i Anatolien, södra Kaukasien och ghassuliernas kopparålderskultur i södra Levanten och alltså ända till Kykladerna där modergudinnan avbildades i en violinform.

Enligt Wikipedia var kulturen på Kykladerna något äldre än den minoiska kulturen på Kreta och den tidiga minoiska civilisationen på Kreta var påverkad av den kykladiska civilisationen. Statyetter importerades från Kykladerna till Kreta och lokala hantverkare där imiterade sedan den kykladiska konsten. Även i Aghios Kosmas i Attika på det grekiska fastlandet har man hittat föremål som visar en stark influens från Kykladerna, antingen genom att en stor del av folket där hade sitt ursprung på Kykladerna eller att man hade upprättat en koloni där.[1] Den neolitiska världen verkar alltså ha varit betydligt mer ”internationell” och integrerad genom olika nätverk än vad man kanske vanligtvis föreställer sig.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Cyclades

Invånarna på Kykladerna var mycket skickliga sjöfarare och tack var den geografiska positionen mellan det grekiska fastlandet, västra Anatolien och Kreta blev man under den tidiga kykladiska perioden (ca 3200–2000 fvt) ett nav för handel. Den äldsta bronsen som har hittats på Kykladerna har genom analyser visats komma från Troas i nordvästra Anatolien (platsen för Wilusa/Troja) vilket visar att man hade handelsförbindelser dit omkring 2000 fvt. Den minoiska kulturen på Kreta hade stor påverkan på Kykladerna under 1000-talet, antingen genom handdelskolonier eller någon slags politisk dominans, men det fanns ingen palatskultur på dessa öar som på Kreta och öarna verkar ha värnat sin självständighet. I fråga om religion verkar dock den minoiska kulturen ha haft ett mycket starkt inflytande på Kykladerna, man har hittat religiösa kultföremål som till exempel dryckeskärl (rython) utformade som djurhuvuden och bord för dryckesoffer samt polerade kärl för reningsvatten som kom från eller efterliknade föremål från den minoiska kulturen på Kreta. Motiv på fresker målade på Santorini och Melos liknar fresker i palatsen på det minoiska Kreta.

Enligt antika historiker skall Kykladerna först ha befolkats av karer med rötter i området Karien i sydvästra Anatolien. De skall ha kallats leleger och varit allierade med kung Minos på Kreta och sjömän från Kykladerna skall även ha tjänstgjort i den minoiska handelsflottan. De viktigaste kykladiska öarna för handel under den sena minoiska tiden skall ha varit Santorini, Kea och Milo. Santorini var det första stoppet på handelsvägen från Kreta, Milos var den största producenten av obsidian och distribuerade även varor vidare till de andra öarna i ögruppen. Kea låg i sin tur närmast Attika och handeln där, bland annat i form av silver från gruvorna i Laurium som ägdes av Aten och där mängder av slavarbetare användes.

Efter det stora vulkanutbrottet på Thera (dagens Santorini) omkring 1500 fvt och flera senare jordbävningar på andra öar i Kykladerna minskade det minoiska Kretas inflytande över Kykladerna. Mykene på det grekiska fastlandet blev i stället runt 1250 fvt ledande på de vid den tiden för handeln viktigaste kykladiska öarna Delos, Kea och Milos.

DEN MINOISKA KULTUREN (CA 3500–1200 FVT)

På Kreta dateras den minoiska kulturens början till omkring 3500 fvt och bronsåldern startade där omkring 3200 fvt. Under det sena 2000-talet fvt utvecklades flera bosättningar på ön till centra för handel och hantverk och stora palats (tempel) byggdes mellan cirka 1900 och 1750 fvt. Samtidigt uppstod och utvecklades skriftspråk som de minoiska hieroglyferna och Linear A. Omkring 1700 fvt skedde en omfattande förstörelse på Kreta och palatsen i Knossos och på andra ställen förstördes. Man tror att detta kan ha berott på en stor jordbävning och eventuellt också en invasion från Anatolien. Under den följande perioden återuppbyggdes palatsen i större skala och befolkningen ökade åter. Perioden under 1600- och 1500-talet fvt betecknade höjdpunkten för den minoiska civilisationen. Under denna period nådde också den materiella kulturen på det grekiska fastlandet en höjdpunkt genom inflytandet från den minoiska kulturen.

Omkring 1450 fvt drabbades den minoiska kulturen på Kreta av en ny naturkatastrof, sannolikt en jordbävning, som åter förstörde vissa av palatsen på ön. Det stora palatset/templet Knossos verkar dock i stort sett ha varit intakt och härskarna där skall ha utvidgat sitt inflytande över stora delar av Kreta efter katastrofen. Omkring 1420–1375 fvt ockuperades dock minoiska palats av människor som kommit från det mykenska grekiska fastlandet. Det första exemplet på en ny grekisk skrift, Linear B, kommer från Knossos omkring 1400 fvt. Den nya mykenska gruppen tog till sig den minoiska kulturen, religionen och konsten och det minoiska ekonomiska systemet och styrelsesättet fortsatte att användas även efter deras ankomst. Knossos fortsatte att vara öns administrativa centrum till omkring 1200 fvt.[1]

Människorna i den minoiska kulturen på Kreta hade långväga handelskontakter över havet. Minoisk keramik har hittats i egyptiska städer och minoerna importerade å sin sida bland annat papyrus och arkitektoniska och konstnärliga idéer från Egypten. På sin höjdpunkt, från 1600- till 1400-talet

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Minoan_civilization

fvt, kan Kreta ha haft en dominerande ställning inom den internationella handeln och genom att spåra föremål som tillverkats av minoerna på Kreta har arkeologer kunnat kartlägga ett handelsnätverk som sträckte sig från Kreta till det grekiska fastlandet, särskilt Mykene, Cypern, Syrien, Anatolien, Egypten, Mesopotamien och även så långt västerut som till den Iberiska halvön.

MINOERNAS SKRIFTSPRÅK

Det är okänt vilket eller vilka språk som talades på Kreta under den minoiska tiden från 3200 fvt till omkring 1200 fvt när man slutade använda Linear A. Man har hittat flera olika skriftspråk men inget av dem ha kunnat tydas. Kretensiska hieroglyfer användes från omkring 2100 fvt till omkring 1700 fvt och Linear A från omkring 1800 fvt till 1200 fvt. Ett likaledes ännu inte dechiffrerat skriftsystem, cypro-minoiska (ca 1550-1050 fvt) från Cypern, antas ha uppkommit från Linear A. Kretensiska hieroglyfer har också hittats på ön Samothrake och inskrifter med Linear A har återfunnits både på det grekiska fastlandet och flera grekiska öar samt även så långt bort som i dagens Turkiet och Israel.[1] Linear B, skriftspråket som användes i den mykenska kulturen från omkring 1400-fvt, användes för att skriva grekiska och använde många tecken från det minoiska skiftspråket Linear A. Men till skillnad från Linear B, som man numera vet användes för grekiska, vet man alltså inte vilken språkfamilj som det minoiska språket tillhörde. Bland teorierna finns att det skulle ha varit ett språk med koppling till anatoliska språk som luwiska eller lykiska, språket i bronsålderns Lukka. Det senare verkar som jag ser det inte otroligt med tanke på att Kreta geografiskt sett ligger på en linje via öarna Kassos, Karpathos och Rhodos till sydvästra Anatolien och ”Lukka-landet”. Genetiskt sett har forskare som Hughey et al. (2013) och Lazaridis et al. (2017) visade minoerna på Kreta samma slags ursprung från de gamla anatoliska bönderna som grekerna och det är väl inte otroligt att de talade ett liknande anatoliskt (indoeuropeiskt) språk i den luwiska familjen som folket i Lukka, men att detta språk sedan invandringen av de första bönderna till Kreta under 6000-talet fvt hade utvecklats i sina egna spår.

DEN MINOISKA RELIGIONEN

Eftersom man inte kunnat dechiffrera skriftspråket i den minoiska kulturen på Kreta har man tvingats dra slutsatser om den från materiella fynd som avbildningar på fresker och statyetter och från tolkningar av mykenska texter skrivna med Linear B. Det är ofta svårt att veta om bilder och statyer från det minoiska Kreta avbildade gudinnor och gudar, prästinnor och präster eller regenter eller vanliga deltagare i kulten, i de gamla religionerna var speciellt regenter och prästerskap ofta samma människor. Hur som helst fanns det många gudinnor och gudar i minoernas panteon. De olika gudinnorna tros kanske ha varit olika aspekter av den stora modergudinnan, de uppträder bland annat som en bergsgudinna som dyrkades på bergstoppar, en duvgudinna, en ormgudinna, en gudinna med koppling till djur och en gudinna som ansvarade för och/eller anropades vid barnafödande. En ”vallmogudinna” tros av vissa ha anknytning till användning av opium i den minoiska kultens riter.

En figur som kallas ”den minoiska skyddsanden” (Minoan Genius) avbildas med ett huvud från djur som lejon eller flodhäst och tros haft en koppling till den egyptiska gudinnan Taweret som hade anknytning till fertilitet, barnafödsel och barn. En annan sammansatt figur i den minoiska konsten är gripen (lejon och fågel) som var vitt spridd i Främre orienten under lång tid. Andra symboler i den minoiska konsten var bland annat solskivan, träd, delfiner, bläckfiskar och dubbelyxor samt den egyptiska ankh-symbolen. Genom att kulten främst verkar ha varit en fertilitetskult och genom att den stora gudinnan och andra gudinnor samt prästinnor är så framträdande i konsten har man spekulerat i att det minoiska Kreta skulle ha varit ett matriarkat. Men män avbildas också i rollen som präster eller präst-kungar och de dubbeleggade bronsyxorna kan ha offrats till en manlig gud. Akrobatiska hopp över tjurar utförda av unga män hade antagligen en religiös betydelse och offer av tjurar finns avbildade.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Cretan_hieroglyphs, https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_A

Arkeologer och historiker har ofta sett den minoiska kulturen som en teokrati med centra i de palats och tempelkomplex, till exempel Knossos, som fanns på flera platser på ön. Detta liknade andra bronsålderskulturer i Främre orienten, som de i Mesopotamien och Egypten, där den politiska makten i allmänhet vilade på gudarnas godkännande och regenternas roller som överstepräster och översteprästinnor. Man tror att den minoiska religionen byggde på dyrkan av en moder- och fertilitetsgudinna och det fanns också en tjurkult, båda dessa aspekter fanns redan under den första neolitiska tiden i Anatolien (s 73). Gudinnor och kanske prästinnor avbildades med smala midjor och blottade bröst, vanliga kvinnor avbildades däremot med dräkter som täckte brösten. Berömda avbildningar av minoiska gudinnor är bland annat de s.k. ormgudinnorna.

Minoisk ormgudinna. Källa: Wikipedia.[1]

Minoisk ormgudinna. Källa: Wikipedia.

Gudinnan Beset från Egypten med ormar.[2]

Gudinna från Mari vid Eufrat (1700-talet fvt).[3]

Ormgudinnan längst till vänster ovan påminner om den egyptiska kulten av uraeus, kobran och solskivan, som var symbol för gudinnan Wadjet och kungamakten i det gamla Egypten. Wadjet var en gammal gudinna som dyrkades redan innan övre och nedre Egypten förenades. Hennes färg var grön och hon avbildades ibland som en orm som slingrade sig uppför en papyrusstjälk på liknande sätt som ormarna slingrar sig runt gudinnans armar ovan. Huvudbonaden på den minoiska statyn längst till vänster ovan liknar som jag ser det också den krona med en uraeusorm som finns på den kända bilden av drottning Nefertiti (ca 1370–1330 fvt). Ormgudinnan med en orm i varje hand påminner om statyetten av den egyptiska gudinnan Beset vars rörliga armar kunde höjas och hålla upp ormarna i hennes händer. De minoiska ormgudinnorna liknar också sumeriska och mesopotamiska bilder av Inanna, kärleksgudinnan som ibland avbildades naken men oftast iklädd sumerisk dräkt. Statyetten av den minoiska ormgudinnan på bilen näst längst till vänster har en dräkt som påminner om den mesopotamiska gudinnan från Mari längst till höger.

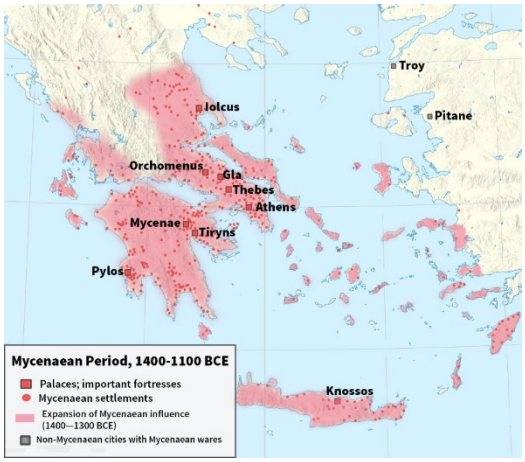
Bildkonsten i Främre Orienten spreds under lång tid och i ett stort område. Syriska gudar och gudinnor som Baal Zephon och Anat fördes till exempel som vi såg till Egypten och Baal Zephon slogs sedan samman Set/Yau i Egypten och fördes sedan tillbaka till Levanten där han blev Jahve (YHWH) (s 409). Gudar i Levanten avbildades ibland som egyptiska kungar och den levantinske smides- och hantverksguden Kothar-wa-Khasis hade egyptiskt ursprung (s 343). Kombinationen av egyptiskt och levantinskt/syriskt inflytande i konsten på det minoiska Kreta kan ha avspeglat handelsförbindelser som minoerna på Kreta hade med både Egypten och Levanten eller också kom både det levantinska och egyptiska inflytandet från Levanten.

Gudinnan med de nakna brösten som lyfts fram i en närande och livgivande gest hade som vi sett en oerhört lång tradition i Främre Orienten och i de första neolitiska kulturerna i Europa. Den äldsta kända avbildningen av denna moders- och fertilitetsgudinna fanns till och med i de 40 000 år gamla s.k. venusfigurinerna från äldre stenåldern (s 41). En avbildning av gudinnan med de framlyfta brösten och en manlig partner som är omkring 10 000 år gammal har hittats Tell Fekheriye i Syrien (s 207). Därefter fanns gudinnorna med smala midjor och framlyfta bröst bland annat

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Minoan_snake_goddess_figurines
[2] https://www.academia.edu/19337016/The_Arrival_of_Bes_et_on_Middle_Minoan_Crete
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Inanna

i Halaf-kulturen (ca 6100–5100 fvt) i norra Mesopotamien (s 206), i Sesklo-kulturen (ca 5000 fvt) i det som senare blev grekiskt område (s 89) samt i Ubaid-kulturen i Mesopotamien (ca 4700–4200 fvt). Ormgudinnan i den minoiska kulturen verkar alltså ha haft en av sina förebilder i Egypten och området vid Eufrat och Tigris omkring 2000 fvt, den minoiska kulturen verkar ha haft nära kontakter med Egypten samt norra Levanten och Syrien.

MYKENSK KONST, SKRIFTSPRÅK OCH MYKENSKA GUDAR HÄMTADES FRÅN DET MINOISKA KRETA

Den mykenska kulturen utbredning (ca 1400–1000 fvt). Källa: Wikipedia.

Bronsåldern på det grekiska fastlandet delas alltså in i den tidiga och den medelheladiska perioden (ca 3200 – 1700 fvt) som följs av den mykenska perioden (ca 1750–1050 fvt). Den mykenska perioden har fått sitt namn efter staden Mykene på nordöstra delen av halvön Peloponnesos som var ett militärt fäste där man bland annat har upptäckt ett kraftigt befäst citadell. Staden Mykene hade vid sin höjdpunkt cirka 1350 fvt omkring 30 000 invånare och dominerade en stor del av södra Grekland, Kreta och Kykladerna samt vissa delar av Anatoliens västra kust. Det har spekulerats i vilka de krigiska mykenerna var som upprättade ett stort välde, byggde imponerande befästa palats i städer som Aten och Thebe och hade rika gravgåvor med bronsvapen och guld. En teori har naturligtvis varit att de var arier/indoeuropéer som kom som krigiska erövrare från ett mytiskt ariskt/indoeuropeiskt hemland någonstans i norra eller östra Europa. Men den nya DNA-tekniken har alltså visat att de var samma människor som alla andra i området som till största delen hade fått sitt DNA från de första jordbrukarna som kom till Europa från Anatolien. Mykene verkar ha utsträckt sitt välde genom att bland annat erövra områden som tidigare dominerades av den minoiska kulturen på Kreta, framför allt själva Kreta men också till exempel Miletos i sydvästra Anatolien där mykenska bosättningar redan omkring 1450 fvt verkar ha ersatt den tidigare minoiska handelskolonin. Den rika handelsstaden Miletos, som kallades Millawanda av hettiterna, plundrades sedan omkring 1300 fvt av hettiterna (s 357). Det rike som hettierna kallade Ahhiyawa, till vilket Miletos var knutet, anses ha varit det mykenska Grekland.

Fram till nedgången för Kretas minoiska kultur omkring 1400 fvt och den därpå följande invandringen av människor från den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet verkar minoerna ha dominerat handel och kulturell utveckling och utövat ett visst inflytande även på den mykenska kulturen. Efter invandringen till Kreta tog man uppenbarligen över ännu mer av den minoiska kulturen och religionen. Detta kan spåras i inskrifter på grekiska skrivna med Linear B, som alltså utvecklades ur det minoiska skriftspråket Linear A på Kreta. Linear B användes under en ganska kort tid, från 1300-talet fvt och fram till palatskulturens försvinnande omkring 1200 fvt. Skriften användes enbart för administrativa ändamål och kunskapen om den verkar ha varit begränsad, av

tusentals lertavlor har man till exempel bara hittat 45 olika ”handstilar” från olika personer i Pylos i södra Grekland och 66 i Knossos på Kreta.[1]

Under de ”mörka århundradena” i Grekland mellan cirka 1100 fvt och 750 fvt försvann kunskapen om Linear B och den återfanns alltså inte förrän på 1950-talet. Kunskap om den mykenska religionen kommer i hög grad från inskrifter med Linear B men dessa inskrifter består endast av enkla listor över offer med namn på gudar och de varor som har mottagits, de avslöjar inget om hur religionen utövades. Vissa minoiska gudar och religiösa uppfattningar verkar ha förts vidare in i den mykenska religionen som sedan, trots de mörka århundradena, i sin tur bidrog till den klassiska grekiska religionen.

MYKENSKA GUDAR FRÅN KRETA – POSEIDON, POTNIA, DE TVÅ HÄRSKARINNORNA, FÖREGÅNGARE TILL PERSEFONE OCH DEMETER

Bland de gudar som man hittar i texter skrivna med Linear B under den mykenska perioden finns Poseidon (som bland annat kallas jordskakaren) och förknippas med jordbävningar, den undre världen samt floden där. Att Poseidon, som tydligen ursprungligen var en minoisk gud, skulle kallas jordskakaren är logiskt med tanke på de stora jordbävningarna på Kreta under 1000-talet fvt. Potnia, ”härskarinnan” eller ”gudinnan” används som titel på olika gudinnor i den mykenska kulturen som ”Potnia av hästarna”, ”Potnia av säden” och ”Potnia” av olika platser. I Knossos på Kreta har man funnit en referens till ”Potnia av labyrinten”, alltså den minoiska gudinnan i kulten i Knossos. I en inskrift från Pylos i södra Grekland nämns ”två härskarinnor och en kung” vilket man tror handlar om föregångare till gudinnorna Demeter och Persefone samt guden Poseidon. Därifrån kommer också texter som nämner “Pe-re-swa” som tros vara kopplad till den grekiska gudinnan Persefone och Si-to po-ti-ni-ja (Sädens härskarinna) som var en skördegudinna. En senare titel för Demeter i klassisk tid var ”Sito”, som betydde ”vete”. Man har antagit att mysteriet i Eleusis, som var tillägnat Demeter och Persefone, skulle ha sina rötter i en förgrekisk vegetations- och skördekult med minoiska element som överlevde fram till den klassiska perioden. Den grekiska myten om Minotauros bör ha haft sin direkta föregångare i tjurkulten och labyrinten i Knossos på Kreta. Artemis, ”djurens härskarinna”, som senare blev den kanske mest populära gudinnan i Grekland finns tidigast i mykenska inskrifter i Pylos där hon skrevs ”a-te-mi-to” och ”a-ti-mi-te”. En föregångare finns på minoiska sigill och mykenska guldringar där hon visas mellan två lejon. Artemis förbinds också med en minoisk exstatisk kult av ”trädet” som finns avbildad på minoiska sigill från Kreta.

Athena (A-ta-na) finns i inskrifter från Knossos. Hon var enligt Wikipedia sannolikt Knossos stora gudinna. Även Dionysos (Di-wo-nu-so) nämns i vissa mykenska inskrifter, även om han enligt Wikipedia tros ha varit av trakiskt eller frygiskt ursprung. I de senare homeriska poemen från cirka 600-talet fvt är han partner till den minoiska vegetationsgudinnan Ariadne. Dionysos kult fick senare sitt centrum i Thebe och på berget Parnassos. Dionysos och Attis sägs vara de enda klassiska grekiska gudar som dör och återuppstår. Dionysos myt kan vara kopplad till den minoiska myten om det gudomliga barnet som överges av sin mor och föds upp av naturväsen, liknande kulter fanns bland annat för guden Hyakinthos.

Pa-ja-wo, Paean finns nämnd i mykenska inskrifter men senare blev hans namn en titel för Apollon, Asklepios och Dionysos. Paean sägs i Iliaden vara de olympiska gudarnas läkare. Apollon själv fanns bara nämnd under mykensk tid om han var samma gud som denne Paean. Afrodite saknas enligt Wikipedia helt i de mykenska texterna men jag tror personligen att hennes föregångare fanns i den minoiska ”duvgudinnan” på Kreta och kanske även i ”ormgudinnan” som, i alla fall delvis, verkar ha haft sitt ursprung i Främre orientens kärleksgudinna Inanna (Ishtar) som skall ha haft duvan som en av sina symboler. Andra gudar som dyrkades i Grekland under senare perioder och som även har identifierats i mykenska inskrifter med Linear B är enligt Wikipedia paret Zeus–Hera, Hefaistos (A-pa-i-ti-jo i Knossos), Ares (Areias och/eller Enyalios), Hermes, Eileithuia

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_B

(Eleuthia), och Erinya. Även avbildningar av den ”minoiska skyddsanden” (ursprungligen den egyptiska gudinnan Taweret) har återfunnits på många platser runt om i Grekland.

Även om vissa orter som Lerna, Delfi, Delos och Eleusis tros ha varit viktiga kultplatser redan under mykensk tid fanns inga tempel på det grekiska fastlandet under denna tid, man antar att kulten skedde i hemmen. I vissa av de mykenska citadellen fanns ett centralt rum som man gissar kan ha varit platser för en religiös kult men det finns tydligen inga arkeologiska bevis för detta. På Kreta fortsatte dock flera minoiska tempel att kontinuerligt fungera som centra för en minoisk-mykensk kultur.[1]

Palats eller citadell liknande dem på Kreta började byggas i den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet omkring 1400 fvt, bland annat i Mykene. Enligt Wikipedia uppvisar schaktgravarna, som började användas i den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet efter invandringen av mykener till Kreta, flera importer därifrån, bland annat dryckeskärl i form av tjurhuvuden (rhyton). I den minoiska kulturen på Kreta hade schaktgravar använts under lång tid och tjuren var en viktig del av den religiösa kulten där. Även gravar i form av cirkelrunda tholos som användes i det minoiska Kreta började användas på det grekiska fastlandet efter cirka 1500 fvt.

Minoiska kvinnor ca 1500 fvt. Källa: Wikipedia.

Mykensk gudinna eller prästinna ca 1250–1180 BC. Källa: Wikipedia.

För mig är det tydligt att den minoiska kulturen på Kreta var ursprunget för mycket i den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet. Bildkonsten importerade till den mykenska kulturen från Kreta, på bilderna ovan kan man se att till och med hårmodet med lockarna vid tinningen kopierades. Skriftspråket Linear B verkar ha utformats i Knossos på Kreta med utgångspunkt i det minoiska Linear A, sannolikt i en liknande process som när det semitiska skriftspråket skapades i Levanten genom att man återanvände egyptiska tecken men översatte deras egyptiska betydelse till det semitiska språket där (s 344).

DE MÖRKA ÅRHUNDRADENA I GREKLAND VAR KANSKE INTE SÅ MÖRKA NÄR ALLT KOM OMKRING

När jag försöker förstå historien under den senare delen av bronsåldern och fram till bronsålderskollapsen verkar den skrämmande välbekant. Krigiska kulturer som de egyptiska, assyriska och hettitiska byggde upp sina rikedomar genom plundringar och brutal maktutövning. De skapade arméer av yrkessoldater och legotrupper som invaderade och erövrade andra rikens områden, dödade deras invånare, brände deras skördar och förstörde deras odlingsjord med salt, tog människor som slavar och förflyttade dem som boskap. De tillsatte vasaller i erövrade områden som lydde dem och betalade tributer till dem från det som kunde tvingas fram ut lokalbefolkningen. Detta ledde så småningom till den internationella handelns sammanbrott, frikårer som härjade, befolkningsminskning, hungersnöd och slutligen den så kallade bronsålderskollapsen.

Idag, när jag skriver detta i början av mars 2022, pågår sedan ett par veckor ett fruktansvärt krig i Ukraina som helt oprovocerat invaderades av Putins Ryssland under en maktgalen diktator som tydligen drömmer om att återuppliva det Sovjetiska imperiet. Som i en ond dröm eller en film om en invasion av en främmande rymdcivilisation flyr människor plötsligt för sina liv och ett västerländskt land bombas till grus av en av världens största militära makter. Samma maktgalenskap och samma motsats mellan militär makt och hänsynslös förstörelse gentemot fredlig civilisation och människors vanliga liv som vi ser idag fanns i de gamla civilisationerna i Främre orienten. Denna dualism synliggjordes i de gamla myterna genom motsatsen mellan gudinnor och gudar som stod

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mycenaean_religion

för avkomma för människor och djur, odling och skördar, kärlek och samarbete och nationella krigsgudar som sumerernas Ninurta, babyloniernas Marduk, assyriernas Assur, egyptiernas krigsgudar som Horus, Set/Yau/YHW och så vidare.

Man skulle kunna förenkla det hela och se det som ett krig mellan kvinnliga kärleks- och fruktbarhetsgudinnor och manliga krigsgudar, men jag tycker personligen att det är ett alltför enkelt synsätt. Det verkar visserligen som den gamla modergudinnan som hade vördats under hela vår tid som jägare-samlare under jägarstenåldern föregick alla manliga gudar, hon var drottningen på tronen bland de första jordbrukarna i Anatolien och gudinnan på berget, Ninhursaga, i Mesopotamien. Hennes makt och människornas världsbild verkar sedan ha kompletterats genom de astrala gudar och gudinnor som skapades utifrån stjärnbilderna på natthimlen och solens skenbara uppgång på olika delar av natthimlen under året. Det kvinnliga i form av gudinnorna blev under historiens gång inte bara kvinnlig mildhet och kärlek utan gudinnorna kunde, som till exempel Inanna, skänka fred, lycka och hälsa till sina egna men också användas till att sända krig och sjukdom till stadens eller rikets fiender.

Den kvinnliga kraften, gudinnans kraft var - om hon inte var rikets starkaste kraft som den sumeriska Inanna verkar ha varit - ofta den styrka som de manliga gudarnas makt byggde på som till exempel i fallet med de egyptiska gudarna och faraonerna som fick sin kraft från olika gudinnor som till exempel Maat och Hathor. Under den neolitiska tiden verka inte bara gudinnorna utan också gudarna ha stått för sol och regn, odlande, god skörd och rik avkomma och därmed också för den mänskliga civilisationens överlevnad. Den gudomliga kvinnliga kärlekskraften i form av gudinnan, gudinnan som garant för regenternas makt samt balansen mellan manligt och kvinnligt i form av regenternas och gudarnas heliga bröllop fortsatte att finnas i kulturerna i Främre Orienten under bronsåldern, men det är ändå som jag ser det tydligt att de imperialistiska och krigiska nationella gudarna som Marduk, Assur, Baal Zephon i Mesopotamien och Levanten samt Horus och Set/YHW i Egypten fick en allt starkare ställning under 1000-talet fvt. Ständiga krig, imperialistiska maktdemonstrationer och krigståg där man utpressade tributer från rika städer blev ett konstant inslag i människors liv, oavsett om det var babylonier, assyrier, hurriter, hettiter eller egyptier som var den ledande och mest krigslystna makten. Alla dessa krig ledde till en kapprustning där man blev allt skickligare i att erövra och underkuva områden till dess att det hela ledde till den stora bronsålderskollapsen i Främre Orienten omkring 1200 fvt.

Ett sätt att försöka förstå utvecklingen är att se den i ljuset av olika ekonomiska system. En radikal förändring var naturligtvis när man gick från en jägare-samlare-ekonomi till en jordbruksekonomi. Inledningsvis var jordbruksekonomin oerhört småskalig och inslag av jakt och samlande betydde fortfarande mycket för överlevnaden. Detta stämde för övrigt fortfarande i till exempel norra Sverige ända in på 1900-talet där jakt, fiske och bärplockning var viktiga komplement till jordbruket. I Främre Orienten, där jordbruket uppstod, ser man redan under Ubaid-perioden (ca 6500–4100 fvt) större samverkansprojekt i form av kanalbyggen för konstbevattning och mot slutet av perioden även gemensamma tempelbyggnader som det stora templet i Eridu (s 79). I templen verkar så småningom säd ha samlats in i centrala förråd som användes för att jämna ut tillgången till mat över året och för att föda hela byns befolkning och templet verkar också ibland ha ägt boskap. Ninhursaga var den stora gudinnan under denna tid, hon symboliserades med kon och omegatecknet, precis som sin motsvarighet Hathor i Egypten. De första städerna uppkom i nästa steg runt de stora templen och Inanna blev den stora himladrottningen i Uruk.

Men tempelekonomin, som byggde på samverkan lokal produktion och synen på gudinnor och gudar som givare av alla naturens gåvor, ersattes av en rövarekonomi, som till exempel i Akkad och Hammurabis Babylonien. Under ledning av en regent, som visserligen fortfarande påstod sig få sin makt från gudar och gudinnor, men där den stora gudinnan som var alla gudars och människors moder ersattes av en ofta manlig nationell stads- eller stamgud, gav man sig ut på rövar- och krigståg. Denna rövarekonomi byggde på erövringar under krig och utpressning och vasallskap

under krigshot, nu blev det inte lika viktigt att ha en lokal produktion utan ekonomin vilade på krigslystna och starka män som förde med sig krigsbyten och tributer hem till kungapalatset.

En liknande utveckling verkar ha skett i det grekiska området där den äldre minoiska kulturen på Kreta var en fredlig och gudinnestyrd kultur som byggde på inhemsk produktion och långväga handel, medan människor i den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet under ledning av Mykene utvecklade en krigisk rövarekonomi. Som jag ser det byggde den mykenska kulturen i hög grad upp sitt välstånd genom att erövra rika minoiska handelsstäder och slutligen själva Kreta och röva med sig både deras materiella ägodelar och deras kultur.

Mykensk rustning från östra Peloponnesos (ca 1400 fvt)

Det är väl inte otroligt att mykenerna på det grekiska fastlandet fick både inspiration och träning i krig genom sina kontakter med hettiterna i västra Anatolien. Mykener hade tydligen invandrat till Miletos i västra Anatolien redan omkring 1450 fvt och ersatt den tidigare minoiska kulturen där. Enligt hettiternas texter var Miletos (Milawata) centrum för mykenerna i Anatolien. Mykenernas rike kallas Ahhiyawa i hettitiska texter och från omkring 1400 fvt var de tydligen kapabla att ha kontakter med hettiterna på både diplomatisk och krigisk grund. De skall bland annat ha deltagit i uppror mot hettiterna i västra Anatolien och genom att lokala mykenska krigsherrar utmanade de hettiternas lokala vasaller där. Under hettiternas kung Hattusili III (r. ca 1267–1237 fvt) nämndes den mykenske kungen som en storkung på samma nivå som regenterna i Egypten och Assyrien. Vid den tiden skall mykenerna ha orsakat stora oroligheter i området Wilusa som man tror var Troja och som hade blivit en vasall till hettiterna under det tidiga 1200-talet fvt.[1]

Genom interna maktkamper mellan olika mykenska stadsstater och inverkan från de internationella handelsnätverkens sammanbrott drogs i nästa steg även den mykenska urbana civilisationen med i bronsålderskollapsen, det stora sammanbrottet i slutet av bronsåldern.

GREKLANDS MÖRKA ÅRHUNDRADEN

Efter bronsålderskollapsen följde de s.k. mörka århundradena i det egeiska området. Bland annat föll skriftspråket Linear B, som tydligen bara hade behärskats av en ganska liten grupp administratörer i städerna, helt i glömska och inga kungar gjorde längre inskrifter. Därför finns ingen skriftlig kunskap bevarad om vad som pågick i den grekiska världen fram till den period som kallas den arkaiska perioden i grekisk historia. Palatskulturens kollaps innebar att det inte längre fanns kungar och arméer och ingen skrev längre ner räkenskaper och listor på offer till gudar och gudinnor. Man ser även arkeologiska spår av färre och mindre bosättningar och befolkningsminskning jämfört med den tidigare perioden. På Kreta fortsatte Knossos att vara bebott och ön återhämtade sig, tillsammans med vissa områden som Attika och ön Euboia, tidigare från den ekonomiska kollapsen än andra egeiska områden. Tidigare trodde man att det grekiska området helt hade saknat kontakter med främmande riken under de mörka århundradena men genom utgrävningar i Lefkandi på ön Euboia under 1980-talet kunde man visa att vissa områden var mycket mer välmående än man tidigare trott. I Lefkandi hittade man en stor byggnad med angränsande begravningsplats och fynden därifrån visar på kontakter med Cypern, Egypten och Levanten på liknande sätt som under tidigare perioder under bronsåldern. Betydande kulturella och handelsmässiga kontakter med särskilt Levanten kunde spåras från omkring 900 fvt och framåt. I det egeiska området lärde man sig

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Mycenaean_Greece

från Cypern och Levanten att smälta järn och från omkring 900 fvt var nästan alla vapen i gravar gjord av järn.

Cypern verkar ha varit en viktig länk mellan den egeiska världen och fenicierna. Ön var bebodd av en blandning av urbefolkning och fenicier och under perioden runt 900-talet fvt bosatte sig även de första grekerna där. En ny slags keramik som kallas cypro-fenicisk uppstod och den exporterades, liksom den grekiska keramiken från Euboia, över ett stort område i Levanten under 1000- och 900-talen fvt.[1]

DEN ARKAISKA GREKISKA PERIODEN (CA 800–480 FVT) OCH INFLYTANDE FRÅN DEN CYPRO-FENICISKA RELIGIONEN OCH LEVANTEN

De så kallat mörka grekiska århundrandena, som traditionellt anses ha avslutats i och med det första olympiska spelet 776 fvt, avlöstes av det som kallas den arkaiska perioden. I början av 700-talet fvt var den ekonomiska återhämtningen på god väg i det grekiska området. Man började bygga de första stora templen, bland annat i Olympia på Peloponnesos och på Samos där templet Heraion var helgat till gudinnan Hera. Rika offer- och gravgåvor, ibland från fjärran länder, visar att den internationella handeln åter hade kommit i gång vilket i sin tur gav upphov till grupper av rika aristokrater. Någon gång omkring 800 fvt började nya grekiska alfabet som utgick från det feniciska alfabetet att utvecklas. De första kända fragmenten av grekiska inskriptioner dateras till omkring 770–750 fvt och de använde då en stil på feniciska bokstäver som användes i Fenicien omkring 800–750 fvt. Det fanns många olika varianter av grekiska alfabeten men de byggde alla på de 24 symbolerna i det feniciska alfabetet. Det var inte förrän omkring 400 fvt som det universella klassiska grekiska alfabetet med 24 bokstäver började etableras genom att en lokal variant som användes i de joniska städerna i västra Anatolien först accepterades i Aten och sedan i de flesta andra grekiska städer fram till omkring 350 fvt.[2]

Olika varianter av det nya grekiska alfabetet spreds snabbt runt Medelhavet. De användes inte bara för att skriva grekiska utan även för frygiska och andra språk i Anatolien. Genom grekiska kolonier spreds de även i väst, bland annat till etruskerna som från 700-talet fvt använde alfabetet från den grekiska ön Euboia för sitt eget etruskiska alfabet som blev en direkt föregångare till det latinska alfabetet som används i många europeiska språk idag. Det kyrilliska alfabetet som används för bland annat slaviska språk härstammar däremot direkt från det grekiska alfabetet som användes i grekiska versioner av den kristna Bibeln.

Under den arkaiska perioden bosatte sig greker runt Medelhavet så långt västerut som till dagens Marseille och så långt österut som till Trabzon i dagens östra Turkiet. Man etablerade sig också i kolonier runt Svarta havet. Vid slutet av den arkaiska perioden var grekerna del av ett handelsnätverk som omfattade hela medelhavsområdet. På den grekiska halvön uppstod olika stadsstater och kungariken som spred sina kolonier till södra Italien (Storgrekland) och Sicilien samt runt Svarta havet. I Aten uppkom sedan världens första demokratiska system 508 fvt. Den arkaiska perioden brukar räknas som avslutad 480 fvt när perserna invaderade Grekland och den avlöstes då av den klassiska grekiska perioden. De grekiska staterna och deras kolonier uppnådde stort välstånd vilket, särskilt under den klassiska perioden på 400- och 300-talen fvt, resulterade i en aldrig tidigare skådad kulturell utveckling inom arkitektur, drama, vetenskap, matematik och filosofi.[3]

Jag ställde mig alltså frågan om den grekiska religionen under antikens arkaiska period (ca 800 fvt – 500 vt) var något som hade bevarats i muntliga traditioner från mykenska kulturen i slutet av bronsåldern, som i sin tur i hög grad hade hämtat sina gudar från det minoiska Kreta, eller om den hade kommit till Grekland från Levanten tillsamman med det feniciska alfabetet? Orsaken till denna fråga är att de grekiska myterna om gudarna och deras uppkomst och släktskap hade mer

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Greek_Dark_Ages
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Greek_alphabet,
https://en.wikipedia.org/wiki/Archaic_Greek_alphabets
[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Archaic_Greece

eller mindre direkta motsvarigheter i myterna från bronsåldern i Levanten, vilket forskare sedan länge har lagt märke till. Myterna från Levanten skulle i så fall enligt ett tänkbart scenario ha kommit till Kreta och därifrån till den mykenska kulturen på det grekiska fastlandet. Uppenbarligen levde kulturen i Knossos vidare under lång tid efter bronsålderskollapsen och på Cypern fortsatte man att använda den cypro-minoiska skriften som var besläktad med den minoiska Linear A fram till omkring 1050 fvt. Den cypro-minoiska skriften har också hittats i Ugarit, där vi vet att myter som Baal-cykeln fanns dokumenterade, såväl som på andra platser vid den syriska kusten. Cypern hade som vi såg tidigare kontakter med Ugarit vid tiden för Ugarits förstörelse omkring 1200 fvt eftersom Ugarits siste kung vid den tiden skrev till regenten på Cypern och bad om hjälp (s 359).

Men det verkar ändå ha funnits en senare och mer direkt koppling mellan Främre Orientens myter och den grekiska antikens myter och en kontaktväg skulle ha kunnat vara via Cypern. Under bronsåldern vilade Cyperns (Alashiya) välstånd i hög grad på handel med koppar som utvanns på ön och som såldes till Egypten och andra riken i Främre Orienten. Lera i skrivtavlor med brev från Alashiya till hovet i Amarna i Egypten från omkring 1380 fvt har vid analyser visat sig härstamma från Cypern, vilket bevisar att Cypern verkligen var det forntida Alashiya. Efter bronsålderskollapsen fortsatte kulturen på Cypern att blomstra. Omkring 950 fvt avlöstes den cypro-minoiska skriften av cyprisk stavelseskrift som först användes för ett tidigare icke-grekiskt språk på Cypern men som senare mest användes för att skriva texter på grekiska. Euboia hade som vi såg ovan handelskontakter med bland annat Cypern och Levanten även efter bronsålderskollapsen och från omkring 1000 fvt flyttade grekisktalande människor till Cypern. Av skriftliga källor vet man att fenicierna fanns i Kition som var ett rike på södra Cypern som kontrollerades av den feniciska stadsstaten Tyros i början av 900-talet fvt. Kition på Cypern kallas Cethim i Josephus Antiquities och i Tanak/GT i Bibeln blev sedan kethim/kittim/kitteer ett namn på den grekiska övärlden. I nästa steg blev javan en beteckning på grekiska kungar och kittim på romarna bland jahad, de messianska första kristna som gömde undan texterna i Dödahavsrullarna i Qumran vid starten på det första judiska kriget år 66 vt.

Om man söker efter en länk mellan de grekiska gudarna i de första grekiska texterna från den arkaiska perioden under 700-talet fvt och religionerna i Levanten framstår alltså Cypern som en trolig kandidat. Cypern låg nära Levanten och hade kontakter med Ugarit och andra delar av den syriska kusten under senare delen av bronsåldern, vilket fynd av texter skrivna på den cypro-minoiska skriften därifrån visar. Både kulturen på Cypern och kontakterna med Levanten (Fenicien) fortsatte att existera efter bronsålderskollapsen och så småningom började man på Cypern skriva grekiska med den cypriska stavelseskriften vilket underlättade översättningar av cyprisk-minoiska och cyprisk-feniciska myter till grekiska. Det sista steget i kopplingen mellan det grekisktalande området och Levanten skedde sedan i form av de grekiska alfabeten som skapades utifrån det feniciska alfabetet.

FENICIERNA ÖPPNADE NYA KONTAKTER MELLAN FRÄMRE ORIENTEN OCH EUBOIA I DET GREKISKA OMRÅDET SAMT VÄSTRA MEDELHAVET FRÅN 900-TALET FVT

Efter att handeln hade minskat och slutligen nästan helt upphört genom den s.k. bronsålderskollapsen började enligt M. L. West (1997) kontakter mellan ön Euboia öster om det grekiska fastlandet och östra Medelhavsområdet åter tas upp före 900 fvt. Keramik från Euboia började förekomma i Cypern, Ras el-Bassit i Syrien och i Tyros och föremål från Assyrien, Kanaan, Egypten och Cypern började nå Euboia. Sannolikt spelade feniciska sjömän en mycket viktig roll i denna handel. Fenicierna nådde västra Medelhavet under 900-talet, och etableringen av handelskolonin Karthago i dagens Tunisien dateras till 814 fvt. Grekerna hade många berättelser om tidiga feniciska bosättningar på de egeiska öarna och enligt M. L. West kan namn som Salamis, Salmone, Karnos, Karthaia, Stageira, Abderas och Melite (numera Samothrake) samt Killa ursprungligen ha varit semitiska, feniciska, namn. Arkeologer har också sett spår av feniciska hantverkare på många platser i Grekland från 800-talet och framåt. Handelsmän från Euboia verkar också enligt M. L. West ha samexisterat med fenicier i västra Medelhavet från 800-talet fvt, samtidigt som handelsmän från

Euboia också verkade vid flera handelsstationer utefter den syriska kusten. Den egeiska handeln med Levanten ökade kraftigt under 700-talet fvt och från mitten av 600-talet fvt började man åter även handla direkt med Egypten från det grekiska området.

M. L. West beskriver flera olika sätt på vilka den grekiska kulturen påverkades av Främre Orienten. För det första påverkades konst och hantverk från minoisk och mykensk till arkaisk period genom att man kopierade artistiska motiv och olika tillverkningsmetoder, ibland via Kreta och ibland direkt. Bland motiv som kopierades fanns grupper av människor eller djur runt ett centralt motiv, symmetriska mönster runt en osynlig medellinje, en hjälte som strider med ett lejon eller en tjur, djurens härskare/härskarinna (gud/gudinna eller hjälte) mellan två djur, sfinxen, gripen, ”demonen” med flodhästhuvud (den s.k. minoiska skyddsanden) som hämtades från Egypten via Kreta, det heliga trädet, palmen och palmetten, papyrus och lotusblomma, rosett, avbildningen av människor med kroppen i profil men huvudet vänt framåt, skillnad mellan kvinnliga och manliga figurer genom ljus respektive mörk hudfärg, belägringsscener med en man som faller från en stadsmur samt jaktscener. Antingen tillbringade hantverkare enligt M. L. West tid i främmande länder och lärde sig de nya teknikerna eller också reste hantverkare från Främre Orienten till Kreta och det egeiska området och lärde ut sina konster. Den nya tekniken för tillverkning av metallsvärd hade till exempel först uppkommit i Levanten och Anatolien och sedan tillämpats i Mallia på Kreta innan svärden sedan började dyka upp i gravar i Mykene. Tekniker för metallbearbetning som utvecklats på Cypern fördes under 1000-talet fvt till Grekland och på 800-talet fvt lärde man sig metallarbeten med filigran och granulation av hantverkare från Levanten. Detta slags kunskapsöverföring gav från 700-talet fvt upphov till det som kallas orientaliseringsperioden i grekisk kultur.

MINOISKA OCH FENICISKA LÅNEORD I GREKISKA

En annan influens som M. L. West tog upp i sin bok var de många låneorden i grekiska från andra, bland annat minoiska och semitiska, språk. Forskningen om vilka grekiska ord som har ett semitiskt ursprung har tagit olika ståndpunkter över tid men genom att kunskapen om bland annat akkadiska och ugaritiska ökade blev bilden också något klarare. Ett exempel på ett sådant låneord är det grekiska ordet för ”vin”, woino, som gav upphov till ord för vin på latin, i germanska språk och så vidare. Det överensstämmer enligt West med det semitiska ordet *waino liksom med hettitiska wiyana och luwiska wiyani. I mitten av 1000-talet fvt övergick det inledande ”w”-ljudet till ”y” i nordvästsemitiska dialekter och i Ugarit blev det till exempel yensu och på hebreiska yayin. Exakt var det första ursprunget fanns är osäkert, kanske var det i södra Kaukasien där man har spårat de första vinodlingarna och den första vintillverkningen (s 82). Hur sedan resan till Grekland gick under flera tusen år är oklart men språkvetarna tror att det grekiska ordet för vin närmast kom från minoiska Kreta som alltså hade kontakter med Cypern och Levanten. Andra exempel på grekiska ord med semitiskt ursprung är kummin och sesam som även de tros ha kommit via minoerna på Kreta. Grekiska ord för till exempel natron, rapphöna, hjälm, elefant/elfenben etcetera är ibland mer lika den hettitiska eller luwiska formen och ibland mer lika den semitiska. Olika ord kan naturligtvis ha sökt sig fram på olika vägar och under olika tider.

Enligt M. L. West finns det över hundra ord som kom till grekiskan före eller under 400-talet fvt som har ett semitiskt urpsrung. Där finns bland annat exempel på benämningar på växer, djur och fiskar, mineraler, behållare och kärl, tyger och plagg, termer som används i handel och religionsutövning samt namn på bokstäver och alfabet. Flera av orden fanns redan i Linear B från den mykenska tiden som ordet för ”vagn” (apena), ”tunika” (khiton), ”avskilt eller heligt område” (temenos) och de kom i så fall via det minosika Kreta. Särskilt verkar man på Cypern, som låg nära Levanten, ha använt många ord med semitiskt ursprung. Att Kreta och Cypern i sin tur hade nära kontakter visas bland annat av den s.k. cypro-minoiska skriften som var besläktad med Linear A på Kreta.

M. L. West ger också exempel på företeelser, som enligt Linear B samt Homeros och andra tidiga arkaiska poeter hade att göra med kungaskap och maktutövning, som hade ursprung eller motsvarighet i Främre Orienten. Bland annat gällde det seden med en storkung (wanax) och underordnade

lokala regenter (gasielos/basielos) som var utbredd i bland annat assyriska imperier och bland hettiterna. Liksom i Främre Orienten hade kungen också en prästerlig funktion i Grekland (eller i myterna om det mykenska Grekland), den gamla mytiska kungen Agamemnon påstods till exempel ha grundat templen för Artemis i Megara och Artemis jägare Amarynthus i Euboia. I de grekiska myterna var kungen också både ledare i kriget och den högste domaren, på samma sätt som var vanligt i Främre Orienten, till exempel i Hammurabis Babylonien.

De grekiska kungarnas symbol var stridsklubba eller spira. Enligt Homeros fick Pelops ta emot dem kungliga spiran (skeptron) direkt från gudarna och den gavs sedan vidare till Atreus, Thyestges och kung Agamemnon i Mykene. Forntida ceremoniella klubbhuvuden har hittats på Cypern och som cypriotiska importföremål i Lefkandi på Euboia och på Lindos och Samos. Kungarna i Sumer, Babylon, Assyrien, Egypten och Mindre Asien hade också gudagivna stridsklubbor och spiror som symboliserade deras makt.

Ordet ”kapital” som via grekiska och latin bland annat har kommit till svenskan hade enligt M. L. West sitt ursprung i det akkadiska ordet ”qaqqadu” som betydde ”huvud”. Ett stort kapital var alltså makt över ett stort antal huvuden (människor). Bruket med ränta på lån kom enligt West också till Grekland och Europa från Mesopotamien, sannolikt via feniciska köpmän och/eller finansiärer av handel under första årtusendet fvt. Likaså byggde det grekiska viktsystemet på motsvarigheter i Levanten. Den grekiska viktenheten ”mna” kom från det semitiska ordet mina. Den mesopotamiska enheten ”man a” var en sextiondel av en större enhet eller tribut som bland annat kallades ”kakkaru” i Ugarit. Den grekiska ”mna” var på motsvarande sätt en sextiondel av en talent. Kopplingen mellan grekiska vikter och mått och mesopotamiska motsvarigheter fanns redan i Linear B och togs inte över från det minoiska systemet i Linear A. En mykensk talent var enligt M. L. West mer eller mindre likvärdig med en babylonisk ”lätt” talent och för torra varor delades en större enhet i 10x6 = 60 mindre enheter på samma sätt som i Babylonien. Även det grekiska alfabetet som började utvecklas under 700-talet fvt var alltså en kopia av det feniciska alfabetet och grekerna kallade själva bokstäverna för ”feniciska”.

AL-MINA (CA 800-300 FVT) – SYRISK-GREKISK (EUBOIA) HANDELSPLATS I NORRA LEVANTEN

En mer direkt kontaktpunkt mellan det grekiska område och Främre Orienten under den period när det feniciska alfabetet användes för att skapa det grekiska upptäcktes 1936 när den brittiske arkeologen Leonard Woolley gjorde utgrävningar i Al-Mina vid Orontesflodens utlopp i Medelhavet, nära Samandağ i dagens Turkiet vid den syrisk-turkiska gränsen. Vid utgrävningen upptäckte man tillsammans med syrisk och fenicisk keramik också en stor förekomst av grekisk keramik. Woolley menade att platsen hade varit en marknadsplats med tidiga kopplingar till den grekiska ön Euboia. Woolley lämnade snart platsen och flyttade till andra utgrävningar och arkeologerna har enligt engelska Wikipedia ännu inte kunnat enas om ifall Al-Mina främst var en syrisk bosättning med syrisk arkitektur och befolkning och en viss grekisk närvaro eller i första hand en grekisk handelskoloni med viss levantinsk befolkning. Efter att platsen länge inte väckte något speciellt intresse har vissa forskare på senare tid börjat se Al-Mina som en nyckel till förståelsen av tidiga grekers roll i Levanten under den grekiska kulturens så kallade orientaliseringsperiod.[1]

Woolley daterade etableringen av Al-Mina till strax före 800 fvt och slutet av bosättning på platsen till det sena 300-talet fvt. Oavsett om platsen var ”syrisk” eller ”grekisk” var den tydligen en handelsplats och en kontaktpunkt mellan greker från bland annat Euboia och människor från den syriska och feniciska kulturen. Dessutom var Al-Mina en knutpunkt för handel med både Urartu som tillhörde den hurritiska kulturen och assyriska städer i norra Mesopotamien. Efter att platsen hade förstörts omkring 700 fvt, sannolikt av Assyriens kung Sanherib som undertryckte ett uppror i Tarsus i Kilikien 696 fvt, byggdes den omedelbart upp igen och den grekiska närvaron fortsatte i Al-Mina ända fram till 300-talet fvt.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Mina

När jag funderar över vilken väg de stora myterna i den grekiska religionen tog från Levanten till det arkaiska grekiska området framstår ön Euboia som en viktig kontaktpunkt. Euboia är den näst största grekiska ön efter Kreta och det är bara ett smalt sund som skiljer den från Boiotien på det grekiska fastlandet. Euboia var känt under andra namn under antiken, bland annat Doliche. Ön dominerades av två städer, Chalkis och Eretria. Chalkis var bebott under den mykenska perioden. Eretria grundades på 800-talet fvt, sannolikt som en hamn för Lefkandi som var en handelsstad som från cirka 900 fvt hade kontakter med bland annat Levanten. Båda städerna var stora handelsstäder. Eretria kontrollerade de egeiska öarna Andros, Tenos och Kea och tillsammans med Chalkis grundade man på 700-talet fvt en koloni på Ischia i Adriatiska havet där man handlade med etruskerna på det italienska fastlandet samt kolonin Cumae som låg på fastlandet väster om dagens Neapel. Man handlade främst med mineraler, metallarbeten, purpur som producerades i Fenicien, främst Tyros samt med keramik.[1] Den amerikanske professorn Barry B. Powell, som specialiserat sig på antiken, har föreslagit att det grekiska alfabetet först etablerades på ön Euboia omkring 775–750 fvt och att Homeros skulle ha kommit därifrån och inte från Jonien.

De två välmående städerna Chalkis och Eretria kunde dock inte samarbeta i längden, på 700-talet fvt utkämpades ett krig där Chalkis så småningom segrade och etablerade sig som den dominerande staden på Euboia. Under 700- och 600-talen fvt fortsatte Chalkis att upprätta handelskolonier i Makedonien (Chalkidiki), i södra Italien och på Sicilien. Aten invaderade Chalkis 506 fvt, gjorde staden till en koloni, bytte ut stadens regerande aristokrati och flyttade 4000 attiska greker till deras tidigare landområden. Invånarna i Eretria var joner och därför allierade med Aten. När de joniska grekerna i Anatolien gjorde uppror mot perserna 499 fvt sände man tillsammans med Aten understöd till rebellerna som brände Sardes, persernas viktigaste hållpunkt i västra Anatolien. När den persiske härskaren Dareios I som hämnd för upproret invaderade Grekland intog och brände perserna Eretria, alla män dödades och kvinnor och barn skickades som slavar till en stad nära Susa i Persien dit de fick vandra barfota. Det stora templet i Eretria som byggts omkring 510 fvt och där bland annat Apollo och Athena dyrkades förstördes också av perserna. Enligt Iliaden skickade både Chalkis och Eretria skepp till det Trojanska kriget men uppräkningen av militära styrkor i Iliaden återspeglade inte den sena bronsåldern omkring 1200 fvt när det Trojanska kriget skulle ha utkämpats, utan i stället olika militärmakter under järnåldern, Eretria grundades alltså inte förrän på 800-talet fvt.

Svaret på frågan om vilken väg den grekiska religionen tog från Levanten till det arkaiska grekiska området kan kanske därmed vara en långvarig process och en kombination av minoisk-cypriotisk kultur på Kreta och Cypern med levantinska kontakter vid mitten av det andra årtusendet fvt som fördes vidare till det mykenska fastlandet före bronsålderskollapsen och som senare följdes av cypriotisk-fenicisk kultur på Cypern som importerades till Grekland från 900-talet fvt. Feniciska handelskolonier i grekiska områden och syrisk-grekiska handelsstationer i norra Syrien från 900- och 800-talen fvt intensifierade de direkta kontakterna under järnåldern mellan Levanten och det grekiska området, främst Euboia. Det feniciska alfabetet användes senare som grund för det grekiska alfabetet som verkar ha skapats i samband med handelskontakter mellan ön Euboia och Levanten från omkring 700-talet fvt. Genom det grekiska alfabetets uppkomst kunde sedan bland annat texter skrivna på feniciska med myter från Levanten lättare översättas till grekiska texter.

BABYLONISKT INFLYTANDE

Herodotos skrev att grekerna lärde sig uppdelningen av dagen i tolv timmar och användningen av ”polos” och ”gnomon” för att mäta tiden med hjälp av hur skuggan förflyttade sig. Den babyloniska tidsenheten ”beru” var en dubbeltimme, en tolftedel av dygnets 24 timmar. M. L. West skrev att grekernas månkalender liknade den kalender som babylonier och assyrier använde. De grekiska månaderna var uppkallade efter olika religiösa fester och påminde på så sätt om den babyloniska kalendern som också användes i Levanten där månaderna var uppkallade efter gudar och gudinnor

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Euboea

som firades under sina respektive månader. I Babylonien var första och sjunde dagen i varje månad helgade till Marduk och Ishtar och då var vissa saker förbjudna, i Grekland var första och sjunde dagen i varje månad helgade till Apollon. Under 500- eller 400-talet fvt tog grekerna sedan bland annat över de babyloniska stjärnbilderna som var kopplade till året och månaderna. Under 500-talet fvt förmedlades den babyloniska matematiken genom Pythagoras och hans lärjungar. Den s.k. Metons cykel som är en kalender som löper över 19 år är uppkallad efter greken Meton från Aten som introducerade den där 432 fvt men Metons cykel var egentligen den lunisolära kalender som introducerades i Babylonien omkring 499 fvt och som byggde på uträkningar baserade på flera tusen år av direkta observationer av solen, månen och stjärnhimlen i Mesopotamien.

RELIGION OCH GUDAR

Samma bruk av kultplatser i naturen och idéer om samband mellan gudinnan och det heliga trädet fanns både i Främre Orienten och Grekland. M. L. West gav exempel i form av gudinnan Letos palm på Delos, pilträdet vid Heras tempel på Samos och Athenas olivträd på Akropolis. Andra exempel var den heliga eken i Dodona som profetissan, oraklet, siade vid samt Zeus träddunge i Nemea. Andra kulter som både fanns i Grekland och i många andra områden genom historien var heliga källor som Zeus Naios källa bakom eken i Dodona. Motsvarande kulter fanns i Främre Orienten med bland annat Ashera som en gudinna som symboliserades av ett heligt träd. Ursprunget fanns kanske i den sumeriska gudinnan Inanna och myten om Hulupputrädet, världsträdet i centrum av universum som sträckte sig från världen under jorden, genom jorden och människornas rike (Sumer) och upp till den fasta himmelspolen, och som ibland även fick representera landet Sumer.

Kulten av stenar och stenstoder (baetyler) fanns både i Levanten (s 406) och i den minoisk-mykenska kulturen under senare delen av bronsåldern. I Grekland kom guden Hermes namn enligt M. L. West till exempel från ordet för stenkummel. Hermes symboliserades också av ofta förekommande pelare eller stoder (hermer), ibland i form av fallosar. Andra exempel är stenen omphalos i Delfi (jordens navel) och Apollo Agyieus pelare som beskyddade gator, offentliga mötesplatser och ingångar till hem. Apollo Agyieus pelare liknade enligt Wikipedia en huggen sten som återfunnits vid porten till ett tempel i hettiternas huvudstad Hattusa nära byn Boğazköy i dagens Turkiet. Denna sten har en inskription tillägnad guden Apulunas som forskare har kopplat till det babyloniska ordet ”abullu” som betyder ”port”. Grekernas namn på hettiternas Apulunas verkar alltså ha varit Apollon Agyieus, ”Apollon som driver bort det onda från gator, portar och torg”. När stenarna stod framför hus dekorerades de med band och myrtenkransar som offer till skyddsguden. Jag tolkar personligen namnet ”Apulunas” som Apulun-as, alltså (asa-)guden Apulun som i så fall skulle ha gett namn åt den grekiske Apollon, ett namn som antingen hade kommit dit via Anatolien eller via Levanten och det ursprungligen babyloniska ordet ”abullu” (port och guden som skyddar porten).

Enligt M. L. West var pelare och koniska stenar vanliga symboler för olika gudar i den semitiska världen och detta återspeglades också i den koniska stenen som symboliserade Astarte i det feniciska templet på den grekiska ön Pafos. I Syrien och hettiternas rike fanns heliga stenar som helgades med olja, vilket bland annat också beskrivs i Tanak/GT där Jakob reste en stenstod i Paddan Aram och helgade den med olja.

Heliga platser på berg där man brände brännoffer fanns i den minoiska kulturen på Kreta och i den nära anknutna mykenska kulturen. Likaså var bergstoppar eller andra upphöjda platser heliga platser, i den senare grekiska religionen fanns till exempel Olympen, berget Ida i Anatolien som var helgat till gudinnan Kybele, Akropolis i Aten etc. Det grekiska ordet ”temenos” för en helig eller avskild plats fanns inte i västsemitiska språk, men i det sumeriska språket fanns ”temen” som betydde grundsten eller dedikation (för ett tempel) vilket gav upphov till det akkadiska ordet ”temmennu”. Det verkar som att ordet ”temenos” kan ha letat sig till grekiskan direkt från nybabyloniska texter i Mesopotamien eller via det luwiska språket i Anatolien.

När det gäller avbildningar av gudar visas de grekiska Zeus och Poseidon ofta i en ”dräpande” position liknande de härskare (farao) som dräper fiender i Egypten, guden Baal Hadad som dräper fiender i Syrien etcetera. Detta slags avbildningar kom först till Cypern och Rhodos och sedan till det övriga grekiska området där det alltså användes för Zeus och Poseidon.

Den religiösa seden med asyl för någon som dödar någon annan genom dråp utan att medvetet vilja det fanns i Ugarit under bronsåldern i form av tempel eller altaren som gav sådant skydd (asyl). Många städer i Fenicien och Syrien hade tempel som var kända som platser för asyl. Detta med tempel för asyl fanns också enligt M. L. West i den grekiska religiösa lagen och han såg det som ett tecken på influenser från Levanten. Asylstäder var också något som anbefalldes i den religiösa lagen i Tanak/GT. Andra helt konkreta exempel på inflytande från Levanten gav M. L. West i form av kapell från 1200-talet fvt i bland annat Mykene med en arkitektur som innan dess fanns i Levanten, mest i hamnar och kustnära handelsposter.

M. L. West såg även direkta motsvarigheter mellan de gamla grekiska tiderna och formerna för offerriter samt i vissa fall även benämningar på företeelser kopplade till religiösa offer och deras direkta motsvarigheter i västsemitiska kulter. Han kopplade bland annat det grekiska ordet ”lesk-hai”, benämningen på den hall där man åt den gemensamma kultmåltiden i till exempel Delfi till det semitiska (hebreiska) ordet ”lishkah” som också var hallar för gemensamma kultmåltider. De finns enligt M. L. West ett antal platser i Grekland som består av pluralformen av olika gudinnors och flodnymfers namn som Aten, Potniai, Hestiai, Alalkomenai, Theraphnai, Mykenai, Thebai, Melainai, Ptataiai. Samma fenomen finns enligt honom i Kanaan där Ashtaroth, Anathoth och Bealoth är pluralformer för gudinnorna Astart, Anat och Baalt. Baalt betyder ”härskarinna” och Bealoth ”härskarinnorna” vilket gör den minoiska och mykenska termen Potniai som betydde ”härskarinnorna” till en direkt motsvarighet till gudinnorna från Kanaan.

Dessa likheter mellan religiösa seder och bruk i Levanten och i det gamla Grekland kan vara en förklaring till att beskrivningarna i Tanak/GT av ”israeliternas” kult och offerriter, som enligt min mening skapades som en politisk produkt i det hellenistiska Alexandria i Egypten runt 160 fvt, överensstämmer med verkliga religiösa bruk i Kanaan. Kulten hade förts från Kanaan/Levanten till Cypern och Kreta och vidare till det mykenska Grekland under sena bronsåldern och sedan fått ett nytt tillskott genom nära kontakter med Syrien och Fenicien samt feniciska kolonier i väst från 700-talet fvt och framåt. När man beskrev präster i vita kläder, olika offer som offer av den första skörden, blodlösa offer av mjöl etc., brännoffer av perfekta oxar eller får, reningar av altaren och kultstatyer genom bestänkning med vatten och/eller blod, asylstäder och så vidare i det som blev Tanak/GT kan det mycket väl ha varit grekiska seder som beskrevs men som hade sitt ursprung i Kanaan/Levanten.

Musik och dans var tydligen viktiga inslag i de forntida religionerna i Främre orienten. Musik och musikinstrument från Främre Orienten som sannolikt kom till det grekiska området via Kreta och Kykladerna och/eller Euboia och/eller feniciska kolonier var lyra, auloi och fenicisk nabla.

DAIDALOS OCH ORIENTALISERINGSPERIODEN

Från senare delen av 700-talet fvt genomgick kulturen i det grekiska området något som kallas en ”orientaliseringsperiod” eller till och med en ”orientaliseringsrevolution”. Detta märks bland annat genom att konsten blev starkt influerad av främst Syrien och Assyrien men även Fenicien och Egypten. Genom att Karthago spred den feniciska civilisationen och genom grekiska kolonier, först etablerade från Euboia som hade feniciska och syriska kontakter, i västra medelhavsområdet kom denna konstnärliga influens från Främre Orienten att även spridas till etrusker och tidiga romare på den italienska halvön. Efter den mykenska kulturens försvinnande hade den figurativa konsten på keramik i det egeiska området, som i sin tur härstammade från det minoiska Kreta och denna kulturs kontakter med Främre Orienten, ersatts av enkla geometriska mönster. I samband med det nya kulturella inflytandet från främst Levanten återkom den figurativa konsten på keramik

och man började också skapa monumentala och figurativa skulpturer i den stil som uppkallats efter den mytiske hantverkaren och konstnären Daidalos.

Farao Thutmosis III (1400-tal fvt). Källa: Wikipedia.

Fenicisk gudinna inspirerad av Hathor. 700-talet fvt.

Övre delen av staty i Daidalos-stil (600-talet fvt). Källa: Wikipedia.

Den tidiga statyn i Daidalos-stil längst till höger ovan liknar som jag ser det hur farao hade avbildats med nemes-huvudbonaden i det gamla Egypten ända sedan Djosers tid omkring 2700 fvt men också den feniciska konsten från 700-talet fvt i figurinen i mitten. Daidalos skall först ha nämnts på lertavlor med Linear B i Knossos på Kreta omkring 1400 fvt. ”Homeros” påstod senare i Iliaden att Daidalos hade tillverkat Akilles sköld och dekorerat den med en bild av ett dansgolv som Daidalos skulle ha tillverkat för Ariadne på Kreta. Han skulle enligt de grekiska myterna också ha byggt labyrinten på Kreta där Minotauros spärrades in och sedan själv ha blivit fängslad i den. Daidalos byggde sedan vingar åt sig och sin son Ikaros och med hjälp av dem flydde de från Kreta. Ikaros flög dock för nära solen och störtade och dog.

Myten om Daidalos som uppfunnit alla verktyg och all konst verkar ha varit ett sätt för mykenerna att ta åt sig äran för den minoiska kultur och dess rikedomar som de erövrat på Kreta och fört med sig hem i slutet av bronsåldern. När man sedan importerade kulturen från Främre Orienten under den arkaiska tiden återanvändes den gamla myten om Daidalos, kanske för att göra den nya kulturen till en ”ren” grekiska eller hellenska kultur. Det som hämtades från Främre Orienten var förutom avbildningar av gudar och människor även av djur som lejonet, som var utdött i det grekiska området men ofta avbildades i Främre Orienten, samt mytologiska varelser som sfinxen. När tekniken med gjutformar importerades österifrån ökade produktionen av figuriner, främst för offergåvor. Man tog även till sig nya stiliserade mönster som palmetten, lotusen och voluten från Främre orienten. Palmetten uppkom först i det gamla Egypten omkring 2500 fvt (s 468). Voluten var en snäck- eller spiralform som bland annat användes i arkitektoniska utsmyckningar på kapitäler och annat och i interiörer.

Urna från det östra grekiska området med nya orientaliska motiv i form av palmetter och voluter. Källa: Wikipedia.

DEN GREKISKA RELIGIONENS GRUND I FRÄMRE ORIENTEN OCH ANATOLIEN

DE GREKISKA INDOEUROPEISKA GUDARNA MED ”OKLANDERLIG HÄRSTAMNING” RESPEKTIVE ”FRÄMMANDE” ORIENTALISKA GUDAR

När jag har försökt förstå den grekiska religionens historia under antiken har jag mött en underliggande motsats i beskrivningarna mellan det som ses som en ”ren” grekisk tradition till skillnad från det som antingen sägs vara inflytande från någon okänd ”pelasgisk” religion som fanns innan ”grekerna” kom till Grekland eller senare influenser från Främre orienten och som mer eller mindre underförstått därför inte är så intressanta. Detta är en del i tron på den unika ”indoeuropeiska” kulturen och religionen som härstammar från idéerna på 1800- och 1900-talen om den överlägsna ariska (indoeuropeiska) rasen och dess drömda urhem någonstans i Norden eller på den pontiska stäppen som via människor som Kossinna, Childe och Gimbutas gav upphov till den s.k. kurgan/stäpp/yamnaya-teorin (s 171). Det här kan uttryckas ganska tydligt som i artikeln på den engelska Wikipediasidan om den grekiska gryningsgudinnan Eos där det sägs att ”i det grekiska panteon är Eos, Helios och Zeus de enda tre grekiska gudarna med oklanderlig indoeuropeisk härstamning i fråga om både etymologi (språkhistoriskt ursprung) och status, men de två första blev sedan åsidosatta av icke-PIE (icke proto-indoeuropeiska) nykomlingar”.[1]

I det här resonemanget finns ett som jag ser det ett rasistiskt antagande att gudarna hade olika ”härstamning”, att de indoeuropeiska gudarna hade en ”oklanderlig” härstamning som hängde samman med de rasrena indoeuropéernas härstamning och att blandning med ”främmande” religioner var ”icke-grekiskt”, ”icke oklanderligt”. Dessutom förs det fram som en självklarhet att ”indoeuropéerna” och deras gudar med ”oklanderlig indoeuropeisk härstamning” hade varit i Grekland först och sedan ”åsidosatts” av nykomlingar som inte talade ”PIE” (det tänkta proto-indoeuropeiska urspråket). Det här avspeglas också i behandlingen av orficismen, som nyplatonikerna enligt Wikipedia såg som kärnan i den ursprungliga grekiska religionen som sedan hade förts vidare framåt genom pythagoréerna. Men på Wikipedia sägs det att äldre källor visar att orficismen började som en marginell rörelse som ansågs oortodox och som innehöll främmande element liknande det som fanns i den egyptiska religionen på 400- och 300-talen fvt. Moderna historiker tenderar enligt Wikipedia att understödja uppfattningen att orficismen var en marginell rörelse med för grekerna främmande element som kom till Grekland först under senare tider.[2]

Det som skrivs i artikeln på Wikipedia om den indoeuropeiska gryningsgudinnan Eos och den indoeuropeiske solguden Helios som skulle ha trängts undan av nykomlingar som inte talade ”PIE” (proto-indoeuropeiskt språk) handlar om att det bara finns tre gamla grekiska gudar, alltså Zeus, Eos och Helios, som akademiker kan definiera som ”ariska” eller ”indoeuropeiska” med namn och egenskaper som kan härledas till ”indoeuropeiska” gudar från de vediska skrifterna eller från norra Europa eller till ”proto-indoeuropeiska” ord. Alla andra gudar och gudinnor fanns i stället antingen redan i den minoisk-mykenska kulturen på Kreta som var en gudinnecentrerad kultur som inte definieras som ”arisk/indoeuropeisk” eller också var de gudar och gudinnor som uppenbarligen främst hade sina motsvarigheter i Främre orienten som kärleksgudinnan Afrodite. Men genom analyser av forntida DNA har man alltså kunnat visa att grekerna hade funnits i Grekland sedan neolitikum och att det inte hade kommit någon invasion av ”indoeuropéer” från ”stäppen” under bronsåldern eller någon senare invasion av nykomlingar som var ”icke-PIE” (inte talade ett indoeuropeiskt språk). Inte heller hade det någonsin eller någonstans funnits en ren och avskild ”arisk/indoeuropeisk” ras, kultur och religion som västeuropeiska ”vetenskapsmän” påstod under 1800- och 1900-talen och som man i vissa fall numera åter för fram genom vantolkningar av fynd genom DNA-analyser. Bortsett från att det aldrig fanns någon ”indoeuropeisk ras”, något ”indoeuropeiskt

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Eos
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Orphism_(religion)

folk" och någon "ren indoeuropeisk religion" ifrågasätter jag också om Zeus, Eos och Helios skulle vara unika för människor som talade s.k. indoeuropeiska språk. Ordet "zeus" verkar ha varit en variant av namnet på den gamla anatoliska guden/gudinnan Ti/Tiwaz/Siwat som var en solgud vars namn man tror kommer från något gammalt anatoliskt (indoeuropeiskt) ord för "skinande". Även Eos och Helios hade kopplingar till solen, men soldyrkan var verkligen inget specifikt "indoeuropeiskt". Solen dyrkades under olika namn av alla människor på jorden, jämför till exempel sumerernas Utu, gudinnan Shapash i Levanten, den akkadiske Shamash och egyptiska solgudar som Amun, Hathor och Ra som alla dyrkades långt innan den "indoeuropeiska" mykenska civilisationen.

Det verkar i stället som jag ser det som att nyplatonikerna i början av vår tideräkning hade rätt, kärnan i den grekiska religionen under antiken var uppenbarligen orficismen som i sin tur härstammade från Hesiodos teogoni och, kanske via Fenicien, ytterst från den egyptiska kulturens skapelseberättelse i form av ogdoaden och Amun/Amen som den verkande kraften bakom allt i universum. Ytterligare influenser från Främre orienten hade sedan förts in via Pythagoras och andra under 500-talet fvt. Det fanns vidare ett gemensamt ursprung i bronsålderns religioner i Främre orienten för både den grekiska religionen under mykensk tid och den minoiska religionen på Kreta. Som vi såg hade den stora gudinnan i den minoiska kulturen på Kreta lånat sitt utseende och antagligen också sina egenskaper från bilden av Inanna/Ishtar i Främre orienten och från egyptiska gudinnor, de mykenska invandrarna tog i sin tur över mycket av den minoiska kulturen på Kreta från omkring 1400 fvt. Den stora inspirationen för den nyväckta grekiska religionen under den arkaiska tiden från omkring 800 fvt och framåt verkar som sagt åter ha varit områden i Främre Orienten som Syrien, Fenicien och Egypten.

KYPRIA, ILIADEN OCH ANDRA MYTER OM DET TROJANSKA KRIGET, HESIODOS TEOGONI OCH DEN SVARTFIGURIGA KERAMIKEN (CA 600- TILL 400-TALEN FVT)

Efter den period som kallas den grekiska orientaliseringsperioden som startade under den senare delen av 700-talet fvt kom under 600-talet fvt en period som karaktäriseras av en sorts målad keramik som kallas svartfigurig keramik. Målningarna på denna keramik föreställde ofta händelser från Homeros epos Iliaden och mytologiska varelser från Hesiodos teogoni. Iliaden och Hesiodos teogoni beskriver samma gudar och gudinnor och Iliaden beskriver Trojanska kriget som en följd av dessa gudars och gudinnors vrede.

KYPRIA OCH ILIADEN

Iliaden är ett epos som anses vara det äldsta bevarade exemplet på forntida grekisk litteratur. Iliaden beskriver några veckor under det tionde och sista året av det trojanska kriget, varken början på kriget som startade när den trojanske prinsen Paris rövade bort den akajiske (mykenske) kungen Menelaos hustru Helena eller krigets slut genom hjälten Akilles död och Trojas fall finns med i berättelsen i Iliaden. Vissa korta omnämnanden av händelser i Iliaden, som till exempel beskrivningen i bok 24 av motivet till Trojas olycka genom kriget, Hektors död och Akilles misshandel av hans lik, som sägs bero på att Trojas prins Paris (Alexander) hade skymfat gudinnorna när de kom till hans fålla och han gav priset till den som erbjöd honom "den fördärvliga vällust", visar att det fanns andra beskrivningar av det trojanska kriget som de som tog del av Iliaden kände väl till. Genom citat från det förlorade verket Kypria, som handlade om starten på det trojanska kriget, vet man att berättelsen om Paris skymf av gudinnorna handlade om att guden Hermes hade bett Paris (Alexander) att döma i en skönhetstävling mellan Hera, Athena och Afrodite och att Hera och Athena hade blivit förolämpade när Paris utsåg Afrodite till den vackraste av de tre. Denna berättelse var redan under 500-talet fvt en av de mest uppskattade bland dem som målade grekisk svartfigurig keramik. Enligt engelska Wikipedia var de tre gudinnornas skönhetstävling även fortsatt ett populärt motiv i grekisk och romersk konst innan det fick en stark återkomst som en möjlighet att visa nakna kvinnor under renässansen.

Från referenser i olika antika källor skall Kypria ha berättat att grundorsaken till det trojanska kriget var Zeus beslut att befria jorden från överbefolkning genom ett stort krig. Denna berättelse hade sitt ursprung i mesopotamiska myter som Gilgamesheposet där de sumeriska högsta gudarna bestämde att människorna (eller de mindre gudarna) var så störande att de måste utplånas genom den stora floden. Zeus beslut leder till de sju stammarnas krig mot Thebe där siaren Teiresias profeterade om att Thebe skulle räddas om kung Kreons son Menoeceus offrade sig själv, vilket han också gjorde. Kreons var i grekisk mytologi make till Eurydike, bror till Iokaste och morbror till Oidipus, som han efterträdde som kung i Thebe. Andra berättelser i Kypria som föregick händelserna i Iliaden var tydligen bland annat skönhetstävlingen mellan de tre gudinnorna och även bröllopet mellan Peleus och gudinnan Thetis, Akilles blivande föräldrar. [1]

Ett annat förlorat verk som tillhörde samma episka tradition som Kypria och Iliaden var Aethiopis varifrån tyvärr bara några få rader har bevarats. Kanske var det därifrån som omnämnandet av Zeus som hade gått till Etiopiens folk för att offra till Okeanos i den första sången i Iliaden och Iris som skall njuta av Okeanos offer i Etiopien i den tjugotredje sången härstammade. I Hesiodos teogoni nämns också i en mening Memnon, Etiopiens kung, som var son till Tithonus och gudinnan Eos (Gryning).

Iliaden handlar om hur gudinnorna Athena och Hera startar det trojanska kriget på grund av att de var arga på den trojanske prinsen Paris som hade utsett gudinnan Afrodite till vinnare i en skönhetstävling mellan de tre gudinnorna och hur olika gudar ställer sig på akajernas (de grekiska mykenernas) respektive trojanernas (invånare i Ilium i västra Anatolien) sida. Hesiodos teogoni handlar i stället om världens och gudarnas uppkomst och deras släktskap samt om hur vissa av hjältarna i Iliaden var släkt med gudarna. Hjälten Akilles var till exempel enligt både Teogonin och Iliaden son till gudinnan Thetis som var en havsnymf som förenades med myrmidonernas kung Peleus. Enligt Iliaden var Peleus i sin tur son till Aiakos som var Zeus son. Det är tydligt att både Iliaden och Hesiodos teogoni bygger på en gemensam mytologi som verkar ha varit känd från omkring 700- eller 600-talet fvt när man tror att Iliaden skrevs ner och Hesiodos teogoni komponerades och fram till 500-talet fvt när teogonins skrivna version enligt engelska Wikipedia slutgiltigt skall ha etablerats.

HESIODOS TEOGONI FRÅN SKAPELSEN OCH FRAMÅT (BOIOTIEN)

De påstått äldsta texter som bevarats in i vår tid som handlar om den antika grekiska kulturens myter och religion är Teogonin som skall ha skrivits av Hesiodos och Iliaden och Odyssén som tillskrivs Homeros. Till skillnad från fallet med Homeros är de flesta forskare överens om att Hesiodos faktiskt var en historisk person men man har olika syn på när han föddes, vanligtvis anges det ha skett någon gång runt 750 fvt. Enligt engelska Wikipedia skall han ha fötts i en stad vid kusten i Aiolien i nordvästra Anatolien och sedan flyttat över havet till Boiotien på det grekiska fastlandet.

Hesiodos teogoni komponerades enligt engelska Wikipedia omkring 730–700 fvt och den skrivna versionen skall ha varit etablerad på 500-talet fvt. Eposet tillägnas Zeus som hade sitt altare på berget Helikon i Boiotien och muserna som sägs dansa runt två källor på detta berg. Språket i Hesiodos teogoni är det episka grekiska skriftspråket, också kallad homerisk grekiska, som användes i både Hesiodos teogoni och Homeros Iliaden och Odyssén. Denna form av skriven grekiska användes ända fram till 200-talet fvt men den ersattes så småningom av koinegrekiskan som utvecklades på 300-talet fvt.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Cypria

Grekiska dialekter under den klassiska perioden. Källa: Wikipedia.

Det episka grekiska skriftspråket byggde enligt Wikipedia främst på joniska och aioliska (violett och gult på kartan ovan) med några få former från den arkado-cypriotiska dialekten som vissa forskare tror var en ursprunglig dialekt som talades både på Cypern och Peloponnesos vid tiden för den mykenska expansionen på 1300-talet fvt. Denna dialekt skrev med den cyprisk-minoiska och sedan cypriska skriften och levde kvar på Cypern fram till 200-talet fvt.

Teogonin beskriver gudarnas härkomst och generationer. Enligt engelska Wikipedia är den en storskalig syntes av en stor mängd lokala grekiska traditioner och den första grekiska kosmogonin (berättelsen om universums uppkomst). Men när jag försöker förstå Hesiodos teogoni verkar den i hög grad bygga på myter från Främre orienten som vi som tur är har fått en liten insyn i genom bland annat dechiffreringen av texter från Ugarit och Ebla. Som jag skrev tidigare var redan den minoiska kulturer på Kreta och Cypern påverkad av Främre orienten och Egypten. Cypern hade också nära kontakter med Syrien (Ugarit) och Fenicien både under senare delen av bronsåldern och åter igen från omkring 900 fvt. Från omkring 800 fvt verkar det ha funnits en handelsväg från den syrisk-feniciska kulturen till ön Euboia och den joniska delen av Grekland, vilket fynd från Al-Mina i dagens Syrien pekar på. Ytterligare en väg från Främre Orienten gick via Anatolien där till exempel frygerna på 900-talet fvt verkar ha haft sitt ursprung i ett område med en kombination av hurriter och mushki-folk. Hurriterna var i sin tur, förutom av sin egen kultur, också influerade av sumerisk-akkadisk kultur och östsemitisk kultur från Ebla och Mari. Eftersom det episka grekiska skriftspråket främst byggde på joniska och aioliska, och eftersom Hesiodos skall ha bott i aioliska Boitien som låg tätt intill den joniska ön Euboia som hade nära handelskontakter med Levanten, och eftersom det grekiska alfabetet som byggde på det feniciska alfabetet enligt vissa teorier skall ha uppkommit på ön Euboia, är det som jag ser det troligt att den tydliga influensen från Främre orienten i Hesiodos teogoni berodde på detta nära samband mellan det joniska-aioliska grekiska området och det syrisk-feniciska området i Levanten.

Hesiodos skrev att muserna på berget Helikon i Boiotien gav honom inspirationen till hans verk, de hade utvalt honom och gett honom en stadig stav från ett lagerträd och andats in en gudomlig

röst i honom så att han skulle kunna sjunga om de eviga gudarnas välsignade ras och först och sist om muserna själva. Eftersom teogonin placeras i Boiotien, på kultplatsen för muserna och Zeus på berget Helikon, kan man anta att den avspeglade myter från detta område och från Delfi som var en stor helgedom tillägnad Apollon och muserna som låg på sluttningen av berget Parnassos (parnassen). Delfi var tydligen under bronsåldern (ca 1400–1100 fvt) en betydande plats där den gamla jord- och modergudinnan dyrkades och platsen blev vid någon tidpunkt också knuten till den mytiska draken eller ormen Pytho, orakelprästinnan i Delfi kallades Pythia. I teogonin nämns Parnassos klyftor som den plats där Zeus hade fängslat den väldiga draken eller ormen Pytho i samband med striden mellan Zeus och hans far Kronos. Varken Delfi eller Pytho nämns däremot i samband med Apollon i teogonin om jag förstår texten rätt. Men kanske var kopplingen mellan Delfi och Apollon och vidare till författaren till teogonin som fick sin inspiration från Apollons muser och fick ta emot Apollons lagerträdsstav så självklar att den inte ens behövde nämnas. Apollon kallades ”Daphnephoros”, ungefär ”den som bär lagerträdet” och en festival tillägnad Apollon som kallades ”Daphnephoria”, när folket gick i en procession med lagerträdskvistar i händerna, firades var nionde år i Delfi. En annan anknytning mellan Hesiodos och Apollon, som antagligen var solklar för antikens greker, var hänvisningen till herdar i inledningen av Hesiodos teogoni. Detta har tolkats som att Hesiodos var en fattig herde som vallade får när han fick sin inspiration men jag ser det som mer troligt att kopplingen till herdar i samband med muserna hade att göra med synen på Apollon som en gud som beskyddade husdjursflockar. Ett av Apollons epitet var ”nomios”, herden. Delfi erövrades av Aten under det s.k. första heliga kriget (597–585 fvt) och ett amfiktyon, ett religiöst-militärt-politiskt stamförbund, bildades för att kontrollera Delfi och Apollons tempel där.

Hesiodos teogoni sägs alltså vara en sammanställning av olika grekiska traditioner men när jag läser texten verkar den snarare vara en blandning av olika myter från Främre Orienten som Gilgameshesposet, Baal-cykeln och Kumarbi-cykeln samt Sanchuniathons feniciska historia/teogoni. Hesiodos teogoni innehåller flera olika delar som inte verkar ha så stort samband med varandra men som binds samman genom att samma högsta gud (Zeus) och även andra gudar och gudinnor nämns i de olika sammanhangen. De olika delar som jag urskiljer är: 1. En skapelseberättelse om universums och de äldsta gudarnas uppkomst fram till Jords (Ge) och Himmels (Uranos) tolv barn där Kronos är den yngste. 2. Ge föder cykloperna och ytterligare tre barn och Uranos (Himmel) hatar dem och gömmer undan dem. Himmel (Uranos) fortsätter efter detta att våldta Jord (Ge) och Ge ger sonen Kronos en skära. Kronos gör uppror mot sin far och skär sönder sin far Himlen (Uranos) med skäran. Av blodet som droppar på jorden föds jättar (titanerna), av lemmen som kastas i havet bildas skum och ur detta föds Afrodite. 3. Fler barn till Ge (Jorden) och Okeanos (Havet). 4. Stjärnor, planeter, floder skapas. 5. Det stora kriget mellan gudar och titaner. 6. Minoisk-mykenska myter, Ariadne, labyrinten, Minotauros etc. 7. Thebe grundas av fenicier (kung Kadmos). 8. Främre orienten: Herakles/Herkules storverk. Medusahuvudet som är Humbabas huvud. 9. Historier om mytiska förfäder till olika grekiska städer och områden.

TEOGONIN BESKREV GUDARNAS HÄRKOMST OCH GENERATIONER

Enligt Hesiodos teogoni hade gudarna och världen tillkommit i olika generationer. Den första delen av Hesiodos teogoni beskriver hur allting började, universums skapelse fram till uppkomsten av himmel och jord. Den första generationen av gudar bestod av fyra varelser, krafter och/eller platser som uppstod spontant i form av Kaos, Gaia (jorden), Tartaros (underjorden) och Eros (kärlek, åtrå). Först uppstod Kaos, sedan Ge (jord) som är alltings fasta grund som håller Olympens snöiga toppar och dunkla Tartarus i sitt djup och dessutom Eros (kärlek) som är den vackraste av alla odödliga gudar. Kaos frambringade Erebus (mörker) och den svarta Natten och från kärleken mellan Erebus och Natt föddes Ether (den ljusa högsta luften eller skyn) och Dag. Ge (jord) födde först den stjärnsmyckade Himlen, sin egen like, som skulle bli en evig säker viloplats för de välsignade gudarna. Ge (jord) frambringade vidare från sig själv, utan kärleksakt, bergen och Pontus (havet).

SANCHUNIATHONS VERSION AV SKAPELSEBERÄTTELSEN

De första jag lade märke till när jag läste Hesiodos teogoni var att den liknade skapelseberättelsen i Sanchuniathons feniciska historia så som den förts vidare via Philo från Byblos, nyplatonikern Porphyrios och den kristne ”historikern” Eusebius från Caesarea (s 481). Det är tydligt att det fanns ett samband mellan skapelseberättelsen i Hesiodos teogoni och Sanchuniathons berättelse. Båda historierna börjar med ett kaos som frambringar mörker och natt eller ett urelement som är gränslöst mörker, dimmigt kaos. Därefter kommer kärlek eller åtrå (Eros) och jord (Ge eller Mot). Från Ge respektive Mot uppstod sedan allt annat som himlen, solen, månen och stjärnorna. Men ursprunget för både Sanchuniathons och Hesiodos skapelseberättelse fanns utan tvekan i de gamla egyptiska skapelseberättelserna. I det forntida Egypten fanns flera olika skapelseberättelser som alla byggde på samma kärna men där olika tempelstäder och deras prästerskap hade satt sina egna gudar som kungar över skapelsen. Denna kärna var ogdoaden, berättelsen om himlavattnet, urelementet, som hade fyra egenskaper i form av himlavatten, gränslöst, mörker och potential för att avsluta den långa ”förtiden”, frambringa ljuset och starta evolutionen. De fyra egenskaperna beskrevs i Egypten som fyra par av manligt-kvinnliga gudar. Idén om kärlek eller åtrå som en drivkraft och skapelsen som ett tumult (kaos) i himlavattnet när de fyra paren av ursprungliga gudar parade sig med varandra kom senare under den egyptiska sentiden och fanns alltså med i både Sanchuniathons och Hesiodos teogonier.

TRON ATT BIBELNS SKAPELSEBERÄTTELSE ÄR ÖVERLÄGSEN EVOLUTIONSVETENSKAPEN

Det verkar som att Sanchuniathons feniciska och Hesiodos grekiska skapelseberättelser var närmare släkt med varandra än med de ursprungliga egyptiska versionerna genom sin syn på det ursprungliga urelementet som ett stormigt mörker och ett kaos från vilket jorden (Ge respektive Mot) skapades. Jorden gav i sin tur upphov till himlen och stjärnorna genom en jungfrufödsel. Den egyptiska versionen av ogdoaden, liksom den första skapelseberättelsen i Bibeln, verkar mer ha beskrivit ett djupt, gränslöst mörker som inte alls var ett kaos och gudsvinden som frambringade ljuset var antingen, som i Heliopolis, Atum/Aten som var den skapande kraften bakom allt eller, som i Memfis, Ptahs andedräkt som förmedlade hans ord och frambringade det första ljuset. Tron på ett kaos i samband med den egyptiska skapelseberättelsen verkar ha tillkommit ganska sent, under andra halvan av första årtusende före vår tideräkning.

En företeelse som bidrar till dagens polariserade västvärld är det förakt för vetenskap som finns hos både olika monoteistiska (judiska, kristna och muslimska) fundamentalistiska grupper och sekter men också hos människor som tillhör ”New Age” där man tror mer på olika slag av alternativa världsbilder som ofta innehåller olika hopkok av teosofiska, antroposofiska och ”rosenkreutziska” teorier om olika raser och deras olika andar som styr världsordningen och utlyser heliga krig i himlen som sedan manifesteras på jorden mellan de utvalda, goda och mest utvecklade och de onda, syndarna, ”eftersläntrarna” bland raserna som är dömda av teosofernas och antroposofernas version av evolutionsläran att utplånas. I värsta fall avskärmar sig människor från den ”vanliga” världen och sätter sina barn i alternativa, till exempel antroposofiska eller religiösa friskolor eller väljer att hemskola dem av rädsla för att barnen skall påverkas av evolutionsvetenskapen.

Men Bibelns evolutionslära, vars kärna är skapelseberättelsen, bygger alltså helt och hållet på gamla myter som man kopierade från ”hedniska” och polyteistiska religioner och filosofier som var kopplade till gudar och gudinnor som Amun/Amen, Ptah, Marduk, Enki och Ninhursaga. Det har aldrig funnits någon gud som har befallt att man okritiskt skall tro på budskapet i Tanak/GT, Bibeln eller Koranen, allting, från skapelseberättelsen och framåt är rent mänskliga och ofta politiskt/nationalistiskt färgade skapelser. Däremot kan jag känna mig imponerad av människorna i de gamla kulturerna, till exempel Egypten, som funderade så aktivt över hur allting hade kommit till och kom fram med en förklaring som ogdoaden där allting hade börjat i ett gränslöst mörkt urelement med balanserade manligt-kvinnliga krafter innan det första ljuset plötsligt tändes. Denna modell är inte alltför långt bort från dagens kunskap om perioden efter Big Bang när allt var ett mer eller mindre homogent urelement bestående av främst väte men också en del helium och litium som existerade

under mycket lång tid innan materien genom gravitationskraften började förtätas tills slutligen det första ljuset, den första stjärnan tändes. Diskussionerna om vilken egyptisk stadsgud som hade varit den verkande kraften i universums uppkomst, om det var Atum/Aten, Amun och Amunet/Mut eller Ptah, kan verka naiva men vi har faktiskt inte kommit ett enda steg längre, i dag, fyratusen år senare, hatar och dödar människor varandra för att de kallar samma monoteistiska gud vid olika namn som Jahve, Gud eller Allah. Den monoteistiske guden skall visserligen varken ha bott i Hermopolis, Heliopolis, Memfis eller Thebe i Egypten utan i templet Jerusalem, men han var ändå en skapelse av de lärde i Alexandria i Egypten som lät den nya religionens skapelseberättelse börja med de gamla egyptiska myterna om ogdoaden och det första ljuset, Aten. Liksom i Egypten finns alltings ursprung i det som blev Tanak/GT - och därmed den allra mest fundamentala grunden i judendom, kristendom och islam - i de fyra manligt-kvinnliga gudaparen som var det mörka, gränslösa vattnet och Amun/Amunet som var den verkande kraften, gudsvinden som blåste över i vattnet. Det ljus som sedan blev till var Aten och den gud som lät ljuset bli till genom sitt skapande ord var Ptah. De monoteistiska fundamentalisternas gemensamma utgångspunkt är att det bara finns en enda gud, att denna manliga gud inte har någon kvinnlig aspekt och att han genom profeterna en gång för alla har förmedlat den yttersta sanningen i Tanak, Bibeln och Koranen och befallt alla människor att lyda denna sanning in i minsta bokstav. De som inte lyder den religiösa lagen och som tänker annorlunda är enligt de monoteistiska religionerna syndare som Herren har befallt skall utplånas och som skall brinna i helvetets eld för evigt. Fundamentalisterna är de enda som förstår Guds ord och håller sig till sanningen i den heliga boken, därför har de också i ytterlighetsfallet enligt sin inhumana uppfattning rätt att starta heliga krig och terrorisera och mörda oliktänkande. Denna tro på sin egen rättfärdighet och sin egen sanning som den enda sanningen kan till och med utsträckas till att skjuta ner och mörda sjukvårdspersonal som arbetar på kliniker som utför aborter med argument om ”livets helighet”. Eftersom den enda sanningen redan har förmedlats genom Tanak, Bibeln och Koranen har man inget behov av någon annan vetenskap eller några andra auktoriteter än de som är skriftlärda, präster, evangelikala evangelister, imamer eller kalifer eller någon annan variant av självutnämnda profeter och sektledare. Och eftersom auktoriteter varken kan vara vetenskapsmän eller politiker och eftersom varken Gud eller profeterna var kvinnor förenas alla slags monoteistiska fundamentalister av hat mot den etablerade vetenskapen, demokratiska styrelsesätt och kvinnors rättigheter.

Drivkraften för mitt arbete med att försöka förstå grunden för de monoteistiska religionerna, som alltså är Tanak/GT i Bibeln och ytterst skapelseberättelsens första meningar i Första Mosebok, är ett behov av att förstå vilka som skapade Bibeln, varför de gjorde det och varifrån de hämtade berättelserna i Bibeln. Med den kunskapen kan man kanske inte räkna med att omvända någon som är benhård fundamentalist men om den får spridning kan den ge styrka till dem som står för sanning, demokrati, vetenskap och jämlikhet mot alla antidemokratiska rörelser som för fram lögner och förvillelser och kallar det ”alternativa fakta”. Kunskapen om vad skapelseberättelsen i Tanak och GT i Bibeln, som också är grunden i islam, egentligen kommer från sparkar undan grunden för alla de trossystem som bygger på idén att de heliga böckerna innehåller en unik sanning om den Enda Guden som är den Gud som sade ”Ljus bli till” och på så sätt skapade det första ljuset. Att guden i Tanak/GT, Bibeln och Koranen är Skaparen som står bakom allt som finns och styr allt som sker är den låssten som låser toppen på pyramiden. Men om man förstår att den monoteistiske Jahve, Herren Gud, Allah är en rent politisk och litterär produkt som skapades i Alexandria omkring 160 fvt för att ge de mackabeiska separatisterna en egen nationalistisk och avskiljande religion i kampen mot seleukidernas rike, förstår man att han aldrig har funnits och aldrig har skapat universum eller människorna.

Den ursprungliga skapelseberättelsen handlade inte om en enväldig manlig gud i form av till exempel Amun, Ptah eller de monoteistiska religionernas Herren Gud som helt på egen hand genom att nysa, spotta, masturbera, uttala ett ord eller på något annat sätt skapade universum. De första skapelseberättelserna var inte ens mesopotamiska eller egyptiska par av manligt-kvinnliga gudar och gudinnor. Den första skaparen, var urmodern, vårt universum i form av modergudinnan som hade

följt oss genom tiotusentalsår när vi vandrade runt som jägare-samlare och som fortsatte att regera över hela universum under den neolitiska tiden och i de stora civilisationerna i världen. Livet och livskraften, anden, var och är en gåva från den stora gudinnan. Hon bar upp hela universum och var själva universum i form av livmodern och himlavattnet i denna livmoder, den kraft som genomsyrade hela universum. Gudinnan var den som var människornas ursprung, den som beskyddade dem på vägen genom dödsriket till det eviga livet och tog emot dem vid resans slutliga mål. Hon var den ursprungliga skaparen, frälsaren och den heliga anden, ursprunget för vårt liv och vår livskraft var den stora gåva som vi fått från henne.

FÖDELSEN AV NÄSTA GENERATIONS GUDAR

Den egyptiska teogonin byggde alltså på de fyra manligt-kvinnliga gudaparen i ogdoaden som var det ursprungliga elementet, himmelsvattnet som var oändligt och mörkt men hade en inbyggd potential för att avsluta den eviga natten. När denna potential förverkligades steg den första spetsen av urkullen upp ur urelementet som den manligt-kvinnliga guden Taten och i nästa steg framträdde antingen ljusets gud Aten på kullen som en självskapad gud, eller uttalade Ptah ett skapande ord som gav upphov till Aten eller också var Amun/Amen den transcendenta skapande kraften som var upphov till både ogdoaden, Aten och hans barn i enneaden och allt annat som existerar. I både den egyptiska och sumeriska religionen var himmel, jord och luften däremellan gudar och gudinnor, dessa föreställningar kan säkert kan uppstå oberoende av varandra i olika kulturer men det verkar ändå ha funnits ett samband mellan dessa två kulturer redan under Naqada- och Uruk-kulturerna under 3000-talet fvt och kanske också senare.

I Både Sumer och Egypten skapades en hierarki av gudar och gudinnor som var släkt med varandra och barn till himmel och jord, guden An och gudinnan Ki/Ninhursaga respektive himmelsgudinnan Nut och jordguden Geb. De första bland dessa gudar var i Sumer Enlil och Ninlil som var den luft som separerade himlen (An) från jorden (Ki) och Enki som var himlavattnets gud. I Egypten var Nut och Geb föräldrar till luftens gud Shu och vattnets gudinna Tefnut som i sin tur gav upphov till stjärnhimlens gudinna Nut och jordguden Geb vars barn var de två paren Osiris och Isis samt Set och Neftys. I Levanten var El och hans hustru Athirat/Ashera föräldrar till gudar och gudinnor, bland annat underjordens gud Mot, åskguden Baal Hadad och havsguden Yam. Bland hurriterna i norra Mesopotamien var gudarnas panteon en blandning av sumeriska/akkadiska gudar och gudinnor och äldre, inhemska gudar. I Anatolien fanns ”indoeuropeiska” gudar som Ti, Tarhunz och så vidare. Nästan överallt verkar också berg, floder och hav ha setts som gudomliga varelser.

I Hesiodos grekiska teogoni finns det flera olika generationer eller släkten av gudar. Den första skapelsen av mörker (Erebus), natt (Nyx), Eros (kärlek) och jord (Ge, Gaia) från Kaos verkar ha varit en variant av den egyptiska skapelseberättelsen från omkring 600-talet fvt där de fyra första gudaparen (ogdoaden) förenades i ett skapande tumultartat kärleksmöte eller kaos som gav upphov till den första jordkullen. I den grekiska versionen födde sedan Kaos barn Natt och Mörker fram Ether och Dag genom sin Kärlek. Ge (jord), vars namn man inte har hittat någon förklaring till men som man kan spekulera hämtades från den egyptiska jordguden Geb, födde sedan helt på egen hand Uranos (himlen) samt bergen och det djupa havet (Pontos).

Sedan låg enligt Hesiodos teogoni Ge (jord) med sin son Uranos (himlen) och födde de tolv titanerna; den djupa brusande Okeanos (havet/floden som flöt runt hela jorden), Coeus (fråga, intelligens), Crius (betyder bagge), Hyperion (”den som går före”, far till sol (Helios), måne (Selene) och gryning (Eos)) och Iapetus (människornas förfader), Theia (solär gudinna, mor till sol, måne och gryning), Rhea (gudarnas moder), Themis (rättvisa, lag), Mnemosyne (minne, mor till de nio muserna), den guldkrönta Foibe (den lysande månen) och älskliga Thetys (en vattengudinna). Sist av de tolv föddes Kronos, den yngste och mest fruktansvärde av Ges söner och han hatade sin far Uranos (himmel).

KRONOS SKAR SÖNDER OCH KASTRERADE SIN FAR URANOS ENLIGT FÖREBILD FRÅN KUMARBI-CYKELN

Därefter födde Ge (jord) med hjälp av Uranos (himmel) cykloperna Bronte, Steropes och Arges som gav Zeus hans åska och skapade blixten, de var lika gudarna i allt förutom att de bara hade ett öga mitt i pannan. Sedan kom tre barn med hundra armar som växte ut från skuldrorna. Alla barn som föddes av Ge och Uranos var starka och fruktansvärda och de hatades av sin far från första stund. Han gömde dem på en hemlig plats inne i jorden så snart de föddes och tillät dem inte att komma upp i ljuset. Men Ge (jord) stönade av inre smärta av de instängda barnen och gjorde upp en plan för att bli av med Uranos och få slut på lidandet och tillverkade en skära av flinta. När Uranos åter kom och spreds sig över Ge och ville våldta henne steg Kronos fram ur sitt bakhåll som han enligt Ges plan hade lagt sig i och skar med skäran som Ge hade gjort av Uranos lemmar. Av blodet som droppade på Ge uppstod med tiden Erinyerna (hämndgudinnor), jättarna med glimmande rustningar och nymferna överallt på jorden. Runt en av Uranos lemmar som hade hamnat i havet bildades ett vitt skum och från detta uppstod en gudinna som kallas Afrodite och även Cypernfödd och Kythereia eftersom hon först föddes på Cypern och sedan kom till Kythera, en ö söder om Peloponnesos. Hon är förbunden med Eros och guden Åtrå, med ljuvlig glädje, nåd och kärlek.

Berättelsen i Hesiodos teogoni om sonen Kronos som skar av sin far Uranos (himlens lemmar) verkar ha haft sitt ursprung i den hurritiska myten om Kumarbi som bet av sin far Ans (himlens) lem varefter nya gudar uppkom från den sädesvätska som Kumarbi spottade ut på jorden. På samma sätt uppkom enligt Hesiodos nya gudar från Uranos blod som droppade på jorden och från den avhuggna lemmen som bildade ett skum som gav upphov till gudinnan Afrodite. I Kumarbi-cykeln finns en berättelse som man bara har hittat fragment från och som bland annat kallas ”Kingship in Heaven”, där berättas hur de äldsta gudarna hade avlöst varandra som kungar i gudavärlden i himlen. Först hade Alalu varit kung men han hade störtats av An (Anu) som var hans ”munskänk”. An hade i sin tur störtats av Kumarbi som var ättling till gudarnas tidigare kung Alalu. När An försökte fly till himlen bet Kumarbi av hans genitalier och svalde dem, An blev alltså kastrerad.

Striden mellan An och Kumarbi skedde tydligen sydväst om Van-sjön, alltså i trakten av det gamla hurritiska riket Urkesh från 2000-talet fvt. An berättade för Kumarbi att han, efter att ha svalt Ans genitalier, nu var havande med Ans barn i form av Teshub, floden Tigris och guden Tašmišu. Kumarbi spottade ut det av Ans sädesvätska som han fortfarande hade kvar i munnen på marken och från den föddes sedan ytterligare två avkommor. An (Himlen) for upp till himlen och Kumarbi blev alla gudars kung. Enki (Ea) delade sedan Kumarbis huvud så att guden Teshub kunde födas ur det. Kumarbi kände sig så hotad av sin son av Ans säd, den nya guden Teshub, att han försökte äta upp honom men lurades att tugga i sig en sten i stället (s 353).[1] På samma sätt försökte Kronos äta upp sina barn med Rhea i Hesiodos teogoni, men gudinnan gav honom en sten insvept i babykläder som han svalde i stället för sonen Zeus.

I Hesiodos teogoni blev Kronos kung över gudarna efter det att hans far Uranus (himlen) hade kastrerats och försvunnit. Kronos och Rhea älskade varandra och fick många fantastiska barn som Hestia, Demeter, Hera, underjordens gud Hades och den högljudda jordskakaren (havsguden Poseidon). Kronos svalde dessa så snart de kom fram ur livmodern eftersom ingen annan än han skulle få bli kung över gudarna. Men när Rhea väntade Zeus bad hon sina föräldrar Ge (jord) och Uranus (himlen) om hjälp och de sände henne till Kreta där hon födde Zeus som sedan togs emot av Ge som gömde honom i en grotta där och sedan födde upp honom. Rhea gav i stället Kronos en sten insvept i ett tygstycke när han krävde att få äta upp den nyfödde Zeus. Zeus växte upp och blev så stark och skicklig att Kronos betvingades av hans konster och kräktes upp stenen han svalt som Zeus sedan placerade vid Pytho på Parnassos sluttning som ett tecken för människorna att förundras över. Denna sten var uppenbarligen omphalos, stenen som var jordens och/eller

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Kumarbi

jordgudinnans navel i templet i Thebe som låg på Parnassos sluttning men genom Hesiodos teogoni blev han i stället ett tecken på Zeus seger över Kronos.

PROMETEUS FÖRSÖKTE LURA ZEUS PÅ OFFERKÖTTET OCH STAL ELDEN FRÅN GUDARNA - ZEUS BEFALLDE HEFAISTOS ATT SKAPA KVINNORNA SOM STRAFF

Zeus blev så mäktig att han kunde befria sina syskon, de andra titanerna, som Kronos hade fängslat under jorden. Iapetus gick i säng med Clymene, Okeanos dotter, och hon födde den starke Atlas, den framstående Menoetius, den listige Prometeus och Epimetheus som blev ett gissel för människorna eftersom han var den förste som tog till sig den kvinna som Zeus hade format. Prometeus försökte lura Zeus när han satte fram en offermåltid där alla andra fick de smakliga delarna av den stora oxen medan Zeus fick vita ben täckta med fett. I tro att de feta bitarna var de bästa tog Zeus dem men när han lyfte upp dem ramlade de torra vita benen ut vilket är orsaken till att människorna bränner vita ben som offer till gudarna (och själva äter det goda köttet). Detta gjorde Zeus så arg på Prometeus att han vägrade att ge honom kunskap om hur man använder eld. Prometeus överlistade dock Zeus igen och stal med sig eld i en ihålig fänkålsstjälk. När Zeus såg eldar glimma bland människorna på jorden dömde han dem att straffas för att betala priset för den stulna elden.

Zeus beordrade enligt Hesiodos teogoni därför den berömda ”haltande guden” (Hefaistos) att forma en kvinna av jord eller lera som gudinnan Athena klädde i en silverklädnad och en fantastisk broderad slöja. Gudinnan satte också en vacker krans av blommar på hennes huvud och en krona av guld som den berömda ”haltande guden” själv hade gjort. Kvinnan var så oerhört vacker att gudar och människor häpnade och ingen mänsklig man kunde motstå henne. Från denna kvinna härstammar alla kvinnor på jorden och särskilt de kvinnor som lever på andras hårda arbete, som bidrottningarna lever på arbetsbinas arbete, som är ett gissel för människorna och som av sin natur gör det som är ont. Ett annat straff för det goda som män får av sköna kvinnor är att de män som undviker de sorger som kvinnor orsakar och inte gifter sig i stället blir gamla utan någon som tar hand om dem. Och den man som väljer att gifta sig och tar en god kvinna till hustru riskerar i stället att få olydiga barn som får honom att leva med en evig sorg som aldrig kan stillas.

Kvinnohatet i Hesiodos teogoni motiverades alltså genom att Zeus hade blivit lurad av Iapetus son Prometheus som hade stulit elden från gudarna och som straff för detta befallde han ”den haltande guden” att göra en kvinna av lera. Den haltande guden som var en skicklig smed och hantverkare var i de grekiska myterna Hefaistos men denne var i sin tur tydligen en version av den ugaritiske (syriske) hantverksguden Kothar-wa-Khasis som enligt texter från Ugarit kunde identifieras på långt håll genom sin märkliga gång. Kothar-wa-Khasis var i sin tur en variant av den egyptiske hantverksguden Ptah som sågs som samma gud som skaparguden Khnum som skapade människorna av lera på sin drejskiva och satte in dem i sina mödrars kroppar och som i sin tur identifierades med den gamla androgyna jordguden-jordgudinnan Taten.

Den grekiska versionen av människornas tillkomst i Hesiodos teogoni var alltså en blandning av att titanen Iapetus, en son till himlen och jorden, skulle ha fått sonen Prometheus med havsgudens dotter och att Prometheus sedan skulle ha lurat Zeus och stulit elden från honom. Zeus skulle sedan som straff ha låtit hantverksguden tillverka en kvinna av lera som gjordes oerhört vacker (kläddes till brud) av gudinnan Athena och sedan blev stammor till alla kvinnor som enligt Hesiodos teogoni ställde till bekymmer för männen på jorden oavsett om de beblandade sig med kvinnor eller avstod från det. Det är oklart varifrån männen skulle ha kommit, kanske sågs de som avkommor till titanen Epimetheus som sägs vara en källa till olycka för människorna eftersom han var den förste som tog till sig kvinnan som på Zeus befallning hade tillverkats av lera. Kanske kan man redan här se ursprunget för kvinnohatande mäns syn på sig själva som av en bättre och mer intelligent ras än de ”jordiska” kvinnorna, till exempel formulerat av den kristne kyrkofadern Irenaeus som i 1 Kor 11 lät sitt talrör Paulus påstå att männen var kvinnornas huvuden och i 1 Kor 14 att kvinnorna skulle tiga i församlingen, de hade ingen rätt att tala utan skulle underordna sig och fråga sina karlar efteråt om det var något de ville ha reda på.

Men för att återgå till Hesiodos förbannande av kvinnorna får jag en känsla av att det handlade om ett angrepp på prästinnor som hade makt och levde i välmåga på alla gåvor som kom till templen och särskilt på gudinnan Athenas prästinnor eftersom det sägs ha varit Athena som smyckade ut kvinnorna så att männen inte kunde motstå deras skönhet. Angreppet i teogonin verkar vara en avspegling av en maktkamp mellan prästinnor och präster, liknande den som pågick i Delfi mellan Apollons präster och jordgudinnan Demeters prästinnor som tillhörde den äldre kulten där innan Apollos präster tog makten över platsen och oraklet där genom det doriska Apollontemplet som byggdes i början av 600-talet fvt. Kanske låg också en politisk maktkamp mellan Boiotien och Aten som var överhuvud för det attiska området bakom fördömandet av kvinnorna och gudinnan Athena i Hesiodos teogoni.

Förlagan till striden mellan Uranos och Kronos om makten och sonen som dödade sin far fanns alltså i hurriternas myt om striderna mellan An och Kumarbi. I Hesiodos teogoni finns även en direkt kopia av den hurritiska myten om Teshubs födelse från Kumarbis huvud i berättelsen om gudinnan Athenas födelse. När Athenas mor Metis, vars namn betyder tanke eller visdom, skulle föda Athena tog hennes far Zeus och gömde Metis i sin mage så att hon inte skulle föda ett barn som kunde ta hans plats som gudarnas kung. Han hade nämligen fått veta att Metis skulle föda en dotter som var lik sin far i styrka och visdom och en son med en övermäktig ande som skulle bli kung över gudar och män. Från sin plats i Zeus mage gav sedan rättfärdighetens företrädare Metis, som var visare än både gudar och människor, honom råd om gott och ont som ett gudomligt orakel. Omedelbart när Zeus hade svalt Metis födde hon Pallas Athena inne i Zeus och han födde henne sedan genom sitt huvud vid den mytiska floden Tritonis som antogs ha förbindelse med den mytiska sjön med samma namn i norra Afrika. Kopplingen mellan Athena och norra Afrika har föreslagits ha uppstått genom att ett samband mellan Athena och minoiska myter med ursprung i den mycket gamla egyptiska gudinnan Neith från Egypten.[1] Men ur en annan aspekt var Athena en version av den levantinska jakt- och krigsgudinnan Anat som var Baal Hadads syster och ur ett tredje perspektiv var historien om hennes födelse genom Zeus huvud inspirerad av de hurritiska myterna om guden Teshubs födelse ur Kumarbis huvud.

Ett annat exempel på återanvändning av hurritiska myter i den grekiska kulturen finns i titanen Atlas som enligt Hesiodos var en av Iapetus och Okeanos (havets) dotter Klymenes söner och som bar upp hela himlen med sitt huvud och sina armar. Atlas var en avspegling av den hurritiska jätten Ubelluri som separerade himmel och jord med en kopparskära och bar upp himlen på sina skuldror (s 258). Det är också intressant att Atlas skulle vara son till Klymene, en av Havets döttrar, i hurritiska myter var Havet havsguden Kiaše, som liknade den ugaritiska havsguden Yam, och hans dotter var Šertapšuruḫi. Klymene kallades i vissa grekiska myter för Asia (Asien) vilket skulle kunna styrka teorin att Atlas hade sitt ursprung bland hurriterna i västra Asien och hennes ursprung i den hurritiska havsgudinnan Šertapšuruḫi.

GULDÅLDERN, DE OLIKA TIDSÅLDRARNA OCH PANDORAS ASK MED ALLA OLYCKOR

En text med titeln Verk och dagar tillskrivs Hesiodos. Hesiodos Verk och dagar och Teogoni samt Homeros Iliaden och Odyssén ses som starten på den europeiska litteraturen. Verk och dagar innehåller en jordbrukskalender och råd hur man skall leva sitt liv. Där finns också myterna om Prometeus, Pandora och mänsklighetens fem åldrar eller perioder. Först hade det funnits en guldålder när Kronos regerade bland de odödliga gudarna på Olympen och människorna levde i fred och harmoni och kunde umgås fritt med gudarna. Människorna behövde inte arbeta för födan eftersom jorden gav mat i övermått. De levde till mycket hög ålder och behöll sin ungdom ända till slutet när de dog fridfullt. Dessa människors andar lever kvar som mänsklighetens väktare. Under den därpå följande silveråldern blev Kronos son Zeus gudarnas kung och männen levde under denna period i hundra år under sina mödrars dominans. De levde endast en kort tid som vuxna

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Lake_Tritonis

och under den tiden stred de hela tiden med varandra. Människorna vägrade dyrka Zeus som därför utplånade dem för denna synd och deras andar blev välsignade andar i dödsriket under jorden. Zeus skapade sedan nya människor från askträd och de levde under bronsåldern. De var hårda män som älskade krig och hade rustningar av brons. De förintades genom sina egna krig och deras namnlösa andar lever i det mörka huset i Hades. Zeus beslutade att förgöra hela den syndiga mänskligheten och bronsåldern avslutades genom den stora floden från vilken endast Prometheus son Deukalion och Pyrrha räddades eftersom Deukalion hade förvarnats om floden av sin far och byggt en farkost efter dennes anvisningar. Deukalion och Pyrrha drev omkring på vattnet i nio dagar varefter de landade på berget Parnassos. När jorden hade torkat upp frågade de oraklet i Delfi hur ett nytt människosläkte skulle kunna skapas och fick till svar att de skulle kasta sin moders ben bakom sig. De förstod att oraklet med moderns ben menade stenarna på marken eftersom jorden, Gaia, var den stora modern. När de kastade stenar bakom sig förvandlades stenarna som Deukalion hade kastat till män och de som Pyrrha hade kastat till kvinnor. Därefter kom den heroiska tidsåldern när hjältarna krigade i Thebe och Troja. När denna ras av människor dog kom de till Elyseiska fälten, paradiset. Enligt Verk och dagar levde den tidens människor, alltså omkring 600-talet fvt, i järnåldern. Deras existens bestod av slit och elände. Barnen hedrade inte sina föräldrar, bröder stred mot bröder, man hade glömt hur man behandlade en gäst och gästen hade glömt hur man hedrade sin värd. Makt var rätt och onda män som ljög ansågs som hedervärda. På höjden av denna onda tid skulle människor inte längre bli skamsna eller upprörda över onda handlingar, barn skulle födas med grått hår och gudarna skulle helt och hållet ha glömt mänskligheten så det skulle inte längre finnas någon gudomlig hjälp mot ondskan.

Enligt myten om Pandora i Hesiodos teogoni och i texten Verk och dagar hade Pandora och ”kvinnornas stam” skapats och sänts som en pest över männen som straff för Prometeus försök att lura Zeus på det goda offerköttet och för att han hade stulit elden från gudarna. Pandora kom som en gåva från Hermes till Prometeus bror Epimetheus som tog emot henne trots sin brors varningar om att aldrig ta emot gåvor från gudarna. Innan Pandora kom hade männen levt ett bekymmersfritt liv utan möda och sjukdom men Pandora hade med sig ett kärl i vilket alla dessa plågor fanns gömda. När hon öppnade kärlet slappa alla förbannelser ut förutom Elpis, ”hopp” eller ”förväntan” som gömde sig under kärlets kant. Elpis avbildades som en ung kvinna som bar blommor eller ett ymnighetshorn. Min egen känsla är att myten om Elpis, hoppet, som blev kvar kom att tolkas som ett hopp eller en förväntan på att den onda tiden någon gång skulle upphöra och kanske också att den utopiska guldåldern skulle återkomma. Hesiodos myt om den förlorade guldåldern och hoppet om att den skulle komma åter var i så fall alla utopiers moder.

GUDAVÄSEN SOM LÅG MED JORDENS KVINNOR OCH FÖDDE JÄTTAR SOM VAR URTIDENS HJÄLTAR I BÅDE GREKISKA MYTER OCH FÖRSTA MOSEBOK I BIBELN

Kvinnokatalogen eller Ehoiai är ett forntida grekiskt episkt poem som under antiken tillskrevs Hesiodos, och även om det inte var samma författare till Hesiodos teogoni, Kvinnokatalogen och Verk och dagar tillhör alla tre samma ”hesiodiska” tradition. Trots att Kvinnokatalogen var mycket populär under både den hellenistiska tiden och i Egypten under den romerska perioden har bara omkring en tredjedel av texten bevarats. I slutet av Hesiodos teogoni hade Zeus bringat ordning på Olympen och blivit far till olika ledande gudar och gudinnor. Därefter åkallas muserna för att de skall sjunga om ”gudinnornas stam … odödliga som låg med dödliga män och födde barn som var som gudar”.

Kvinnokatalogen tar vid där Hesiodos teogoni slutar, teogonin berättar om gudarnas släkten och Kvinnokatalogen berättar om de halvgudar som föddes som resultat av föreningar mellan gudar och jordiska kvinnor, alltså inte som i teogonin genom kärleksmöten mellan gudinnor och jordiska män. Detta gav de styrande eliterna släktlinjer bakåt till den heroiska tidsålderns hjältar och genom dem ända tillbaka till gudarna, vilket gav dem gudomligt motiverad politisk makt och ”historisk” legitimitet i sin olika områden. De olika grekiska stammarna eller områdena sägs i Kvinnokatalogen alla härstamma från en förening mellan kvinnan Pyrrha och gudarnas kung Zeus. Pyrrha var

Deukalions partner i Liv och Verk där de enligt förebild från Gilgamesheposet räddades från den stora floden och gav upphov till människorna genom att kasta stenar över axeln. Men enligt Kvinnokatalogen uppkom alltså i stället hellenerna som grekerna kallas genom att Zeus låg med kvinnan Pyrrha som födde sonen Hellen. Hellen blev i sin tur far till sönerna Dorus, Xuthus och Aeolus som var förfäder till de fyra hellenska huvudstammarna i form av dorer, akajer, joner och aioler.[1]

Med Deukalion, grekernas Atrahasis/Noa, fick Pyrrha döttrarna Thyia, Pandora den yngre samt Protogeneia. Zeus låg sedan med alla Deukalions och Pyrrhas tre döttrar. Thyia, vars namn kommer från verbet "att offra" vilket pekar på ett sammanhang med prästinnor, blev genom Zeus mor till magneternas (Magnesien) och makedoniernas stamfäder. Deukalions och Pyrrhas dotter Pandora var inte den första kvinnan Pandora, utan hennes dotterdotter genom att Pyrrha var Pandora den äldres dotter. Pandora den yngre var genom Zeus mor till Graecus som gav upphov till grekerna. Deukalions och Pyrrhas dotter Protogeneia (namnet betydde förstfödd) var slutligen stammor för folket i området Aitolien. Hellener och greker var som det verkar ursprungligen olika stammar inom det område som i senare tider kom att kallas både Hellas och Grekland. Kanske fanns det politiska orsaker till att försöka föra fram alla fyra hellenska stammar som härstammande från samma föräldrar, guden Zeus och kvinnan Pyrrha. De hellenska stammarna var de enda som härstammade från en son till Zeus medan de andra stammarna härstammade från mannen Deukalions och Pyrrhas döttrar och därför genom Pyrrha från Pandora den äldre. Detta sågs antagligen inte som särskilt positivt eftersom alla kvinnor kom från Pandora som var orsaken till allt ont på jorden medan de hellenska männen förstås främst var Zeus söner.

I en version av hellenernas uppkomst var det Deukalions och Pyrrhas barn som efter den stora floden befolkade världen (Grekland) medan det i en annan var guden Zeus som var far till Pyrrhas son Hellen medan Deukalion var far till de andra barnen. Från sonen Hellen kom hur som helst tre söner som gav upphov till de fyra hellenska stammarna. Samma upplägg finns också i Tanak/GT där Noas tre söner gav upphov till alla folk i den kända världen. Men myten om den stora floden och genealogierna före och efter denna översvämning kom alltså ursprungligen från den sumeriska kungalistan och myten om de yngre gudarna som störde Enlil så att han ville utrota allt liv på jorden och om Enki som varnade Atrahasis som byggde den stora farkosten där människosläktet räddades och som i nästa steg hamnade i Gilgamesheposet. Från samma mesopotamiska källa kom också som det verkar grunden till den grekiska myten om jordens överbefolkning som störde Zeus så att han startade trojanska kriget för att utrota mänskligheten (s 508). Den sumeriska berättelsen om de yngre gudarna som störde Enlil så att han framkallade den stora floden för att lägga jorden öde delades alltså i Grekland upp på två helt olika tidsperioder, dels berättelsen om den stora floden när bara Deukalion och Pyrrha räddades och dels berättelsen om överbefolkningen under en senare period som gjorde Zeus så missnöjd att han gav upphov till det trojanska kriget.

DEN HEROISKA TIDEN NÄR DET FANNS JÄTTAR OCH GUDARNA LÅG MED JORDISKA KVINNOR HAMNADE I TANAK/GT

En annan grekisk myt från Kvinnokatalogen var berättelserna om de olika tidsåldrarna när människorna först levde mycket länge under guldåldern och hur deras livslängd sedan steg för steg blev kortare under silveråldern och framåt samt hur Zeus och andra gudar låg med kvinnor som födde forntidens hjältar. Detta återanvändes - tillsammans med den grekiska myten om titanerna, jättarna - i Första Mosebok i Tanak/GT i berättelsen om den heroiska tiden när det fanns jättar på jorden och gudaväsendena låg med människornas döttrar som födde barn som var urtidens hjältar vilkas rykte var stort och hur människornas livslängd blev kortare efter denna tid. De fyllde sedan jorden med våld och Gud bestämde därför att utrota alla människor genom den stora floden förutom den rättfärdige Noa.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Catalogue_of_Women

När människorna nu började bli talrika på jorden och döttrar föddes åt dem, såg gudaväsendena att människornas döttrar var vackra, och dem de tyckte bäst om tog de till hustrur. Då sade Herren: "Min livsande skall inte bli kvar i människan för alltid – hon är dock av kött. Hennes livstid skall vara 120 år." På den tiden – och även senare – när gudaväsendena låg med människornas döttrar och fick barn med dem, fanns det jättar på jorden. Detta var urtidens hjältar, och deras rykte var stort.

Herren såg att ondskan på jorden var stor; människornas uppsåt och tankar var alltid och alltigenom onda. Då ångrade Herren bittert att han hade gjort människor på jorden. Herren sade: "Människorna som jag har skapat skall jag utplåna från jordens yta, och med dem alla fyrfotadjur, kräldjur och himlens fåglar. Jag ångrar att jag gjorde dem." Men Noa hade vunnit Herrens välvilja. Detta är berättelsen om Noa och hans släkt. Noa, som levde i denna tid, var en oförvitlig och rättfärdig man; han levde i gemenskap med Gud. Noa fick tre söner, Sem, Ham och Jafet. Men inför Guds ögon blev jorden alltmer fördärvad och full av våld. Gud såg att jorden var fördärvad, eftersom allt vad människorna gjorde på jorden var fördärvligt. Han sade till Noa: "Jag har bestämt att jag skall göra slut på alla människor, ty de har fyllt jorden med våld. Jag skall förgöra både dem och jorden. (1 Mos 6:1-13)

LEVANTINSKA GUDAR I HESIODOS TEOGONI

Den klassiska grekiska kulturen ses som ursprunget för den etruskiska och romerska kulturen och därmed också, tillsammans med kristendomen, som upphovet för hela den europeiska kulturen. Särskilt under 1800- och 1900-talen, ville man också ofta se den grekiska kulturen som särskilt innovativ och högtstående och som ett uttryck för den ariska (indoeuropeiska) rasens överlägsna andliga förmågor. Men sanningen är att den antika grekiska kulturen, som var nära knuten till den antika grekiska religionen med ståtliga tempelbyggen och vacker klassik bild- och skulpturkonst som avbildade gudar, gudinnor och mytiska hjältar, i hög grad var en kopia av kulturen i Främre orienten och att varken gudarna eller människorna i det antika Grekland var ”ariska” eftersom det aldrig har funnits någon arisk ras eller arisk kultur.

Som vi sett i texter från Baal-cykeln från Ugarit var El och hans hustru modergudinnan Athirat/Ashera föräldrar till gudar och gudinnor i Levanten, bland annat underjordens gud Mot, åskguden Baal Hadad och havsguden Yam och gudinnor som jakt- och krigsgudinnan Anat, kärleks- och krigsgudinnan Athtart/Astarte/Ishtar samt solgudinnan Shapash. På samma sätt hade enligt Hesiodos teogoni de grekiska gudarna Kronos och Rhea sönerna Zeus som liksom Baal Hadad var en åskgud, Poseidon som liksom Yam var en havsgud och Hades som liksom Mot var dödsrikets gud. Men eftersom Zeus görs till den högste guden i teogonin blir gudinnorna som var döttrar till den högste guden El i Levanten i stället Zeus döttrar i form av jakt- och krigsgudinnorna Artemis och Athena. Även gudarna Hermes, Apollon och Dionysos görs till Zeus söner via olika gudinnor eller kvinnor.

Det är tydligt att det finns ett nära samband mellan Sanchuniathons historia om Feniciens gudar och städer och Hesiodos grekiska teogoni liksom mellan Hesiodos teogoni och Homeros Iliaden. Men frågan som jag har ställt mig är vad som låg bakom detta samband och vad som var ursprunget till myterna? Det är inte lätt att överblicka denna utveckling men min teori ser ut som följer:

1. Det fanns ett dubbelriktat samband mellan Egyptens och Levantens myter. Levantinska gudar importerades till Egypten med hyksos omkring 1600 fvt och under Ramses-dynastin slogs egyptiska gudar som Set och Yau samman med den levantinske Baal Zephon/Baal Hadad med anknytning till gudinnan Anat. Baal/Set/Yau och Anat exporterades sedan tillbaka till södra Levanten genom farao Ramses II:s återerövring av området under hans tredje krigståg mot Kanaan vilket gav upphov till den kananeiska guden YHW (Yau) och gudinnan Anat.
2. Feniciska städer som Byblos hade nära handelsförbindelser med Egypten och det feniciska skriftspråkets utveckling underlättade i nästa steg överföring av kultur och myter mellan Fenicien och Egypten.
3. Det fanns ett samband mellan den minoiska kulturen på Kreta och den minoisk-cypriska kulturen på Cypern. Cypern hade i sin tur förbindelser med Ugarit. Den minoiska kulturen på Kreta hade även kontakter med Egypten. Den minoiska kulturen fördes över till delar av öarna i det egeiska området och västra Anatolien samt till den mykenska kulturen i södradelen av dagens Grekland. En del gudar och myter från det minoiska Kreta levde vidare i

muntlig form i Grekland efter bronsålderskollapsen med gudar som Poseidon, Dionysos, Hera och Zeus.

4. När skrivkonsten på 700-talet fvt återuppstod i det grekiska området genom att man tog över det feniciska alfabetet skapades så småningom Hesiodos teogoni utifrån feniciska myter eller kanske direkt från Sanchuniathons historia om Fenicien. Myterna byggdes vidare ut i den förlorade Kypria och Homeros Iliaden. Hesiodos teogoni kan därefter ha uppdaterats i nya versioner med detaljer från Iliaden och Kypria, som omnämnandet av Memnon.

Eftersom det finns många detaljer som har så oerhört nära överensstämmelse i Sanchuniathons feniciska historia och Hesiodos teogoni skulle kopieringen naturligtvis kunna ha gått åt andra hållet, alltså från Hesiodos till Sanchuniathon. Detta är särskilt en möjlighet eftersom vi bara har tillgång till fragment från Sanchuniathon i mycket yngre grekiska texter av Philo från Byblos som fördes vidare till nyplatonikern Porphyrios och den kristna ”historikern” Eusebius från Caesarea. Men jag tror ändå personligen att Sanchuniathon var den ursprunglige författaren eftersom hans berättelse i hög grad stämmer med texter från Ugarit, särskilt Baal-cykeln, och eftersom han återger egyptiska skapelsemyter och anger den egyptiske guden Thot som ursprunget för allt vetande. Steget från Egypten till Fenicien var inte långt, vi såg tidigare att de egyptiska gudarnas utseende hämtades från Egypten och Sanchuniathon hänvisar också som sagt till den egyptiska religionen och guden Thot. Det stämmer också särskilt med att den egyptiska skapelseberättelsen i ogdoaden kom från Hermopolis som var Thots stad, medan Hesiodos teogoni visserligen återberättar samma egyptiska skapelseberättelse men i stället påstår att den kom från de nio muserna på berget Helikon i Boiotien.

Boiotien hade tidiga handelskontakter med Syrien och Fenicien och det är som jag ser det troligt att importen av den feniciska historien kom via dem. Hesiodos teogoni verkar ha haft sitt ursprung i Boiotien där Thebe var det viktigaste religiösa centrumet. Citadellet i Thebe, Kadmeia, har av arkeologer spårats tillbaka till sen mykensk tid omkring 1400 fvt och man har också funnit många rester av texter skrivna med Linear B i Thebe. Det fanns ett feniciskt tema i Hesiodos teogoni vilket kan förklaras av att Kadmos, Thebes mytiske grundare som troddes ha byggt Kadmeia, skulle ha kommit från Fenicien. I teogonin förklaras förekomsten av sfinxen, som egentligen var en egyptisk gudabild, genom att den skulle ha anfallit kadméerna (Kadmos folk).

Kadmos hade enligt Hesiodos teogoni gift sig med Harmonia som var dotter till kärleksgudinnan Afrodite (Cypern, Kythera) och de två hade bland annat fått dottern Semele i Thebe. Semele hade sedan fått guden Dionysos med Zeus. Zeus var också enligt teogonin far till Hermes genom sin förening med Maia, Atlas dotter och Herakles genom förening med Alkmena som var dotter till kungen i Mykene. Genom förening i kärlek med Leto hade Zeus, som håller ”aegisen” fått barnen Apollon och Artemis som enligt Hesiodos är mer underbara än någon annan av Himlens (Uranos) söner. Och han var som sagt far till Athena som föddes från hans huvud. Dionysus hade i nästa generation gift sig med Ariadne, dotter till kung Minos på Kreta.

Det finns en otrolig mängd olika gudar och halvgudar av olika familjer och olika generationer i Hesiodos teogoni. Det är tydligt att man har fört samman olika myter från olika tider och kulturer med syftet att göra guden Zeus till alla de stora gudarnas och gudinnornas ursprung som far till Athena, Dionysos, Hermes, Apollon, Artemis samt till den mytiske hjälten Herakles. Namnet Herakles betyder ”Heras ära” på samma sätt som kungar under bronsåldern i till exempel Levanten, Mesopotamien och Egypten hade namn som var sammansatta av olika gudars och gudinnors namn, Herakles skulle i så fall ha dyrkat gudinnan Hera. Men i de grekiska myterna under antiken fick Hera bli en svartsjuk megära som förföljde alla Zeus ”älskarinnor” och ”utomäktenskapliga” barn.

ZEUS – BLAND ANNAT DEN ANATOLISKA GUDEN TI, DEN SYRISKE BAAL HADAD OCH DEN EGYPTISKE AMON

Flera gudar och gudinnor på det grekiska fastlandet under arkaisk tid verkar ha haft sitt ursprung i den minoiska kulturen och det minoiska språket under bronsåldern. Det är enligt uppgift bara Zeus

som hade ett indoeuropeiskt namn bland alla de grekiska gudarna. Han skrevs som di-we och di-wo i Linear B. Om detta var ett indoeuropeiskt ord bör ”di” ha varit samma som ”ti” i den anatoliska Tiwad/Tiwaz som i sin tur blev den fornnordiske Ti/Tyr. Men i Anatolien verkar Tiwad/Tiwaz ha varit en solgud (eller solgudinna som hettiternas Arinna) som personifierades av den bevingade solskivan medan han i det mykenska Grekland i stället fick åskguden Tarus (den fornnordiske Tors) persona som åskgud med en åskvigg som en av sina symboler. Han avbildades också under antiken med örnen som ursprungligen var krigsguden Zababas symbol samt med spiran som var en härskarsymbol från Främre Orienten. Genom Hesiodos teogoni inordnades Zeus i en berättelse om gudarnas uppkomst och släktskap som uppenbarligen härstammade från Levanten och där fick han Baal Hadads plats som son till Kronos (El).

Den fantastiska tempelstaden Thebe med Karnak- och Luxortemplen var alltså huvudstad för det förenade Egypten under den artonde dynastin och staden fortsatte att vara ett underverk även under senare perioder. Amun/Amen var den högste guden i Thebe, den skapande och verkande kraften bakom allt. Thebe var säte för en triad av gudar bestående av Amon, Mut och Khonsu och den var under det Nya rikets tid (ca 1550–1000 fvt) känd som niwt-imn, ”Amons stad”. På grekiska skrevs detta som Diospolis, ”Dios stad” eller ”Zeus stad”. Detta innebar att Amun/Amen var den egyptiska gud som grekerna identifierade som Zeus. Thebe var den viktigaste tempelstaden och Amun/Amen var den främste guden, den osynliga kraften bakom allt, han var ”Gud”. Grekernas högste gud, Zeus, sågs alltså som samma gud som den egyptiske guden Amun/Amen. Detta kan förklara varför man använde skapelseberättelsen från Thebe, Amuns/Amens stad, för den första skapelseberättelsen i Tanak/GT och varför man lät församlingen utropa ”Amen” i förbannelserna i 5 Mos 27. Ett annat exempel finns i Neh 8 där folket prisar den store Guden genom att med lyfta händer ropa ”Amen, amen”. Zeus, ”Gud” var samma gud som den egyptiske Amun/Amen.

> *Esra prisade Herren, den store Guden, och med lyfta händer ropade hela folket: ”Amen, amen.” De böjde knä och föll ner och tillbad Herren med ansiktet mot marken. (Ne 8:6)*

I Grekland importerade man också den mesopotamiska berättelsen om Enlil som skickade den stora floden över jorden för att utplåna allt liv där och den rättfärdige mannen Atrahasis (Utnapishtim i Gilgamesheposet) som på inrådan av guden Enki byggde en farkost och räddade sin familj som därmed gav upphov till den nya mänskligheten efter översvämningen. Enlils roll fördes över på Zeus som ville förinta mänskligheten och Atrahasis/Utnapishtim roll fördes över på Deukalion som på inrådan av sin far Prometheus byggde en farkost. Zeus var på så sätt också en variant av Enlil och Prometheus fick ta över Enkis roll. Historien om den rättfärdige Atrahasis/Utnapishtim/ Deukalion hamnade sedan i Tanak/GT i Bibeln där han kallas Noa.

HERA - PRÄSTINNA (HIEREIA)

Hera var Zeus hustru och ordet ”hiereia” betydde ”prästinna”, kanske hade Heras namn en koppling till prästinnorna som var gudinnans mänskliga representant i de forntida religionerna. Hera var en grekisk version av den stora modergudinnan, hon symboliserades bland annat av kon som hade varit en symbol för den stora modern, universum, från den mesopotamiska Ninhursaga och framåt. Hera symboliserades också av lejonet liksom den gamla anatoliska neolitiska modergudinnan på tronen och den sumeriska himmelsgudinnan Inanna. Andra symboler för Hera var granatäpplet och påfågeln och hon avbildades ofta på en tron med en polos eller modius, en hög cylindrisk krona som bars av olika gudinnor från Främre orienten som till exempel den egyptiska modergudinnan Mut vars namn betydde just ”moder”. Polos eller modius kan ursprungligen ha varit ett sädesmått, ett uttryck för olika gudinnors roll som fruktbarhetens och skördens givare.

Den egyptiska Mut (modern) med polos/modius som krona. Källa: Wikipedia.

HESTIA – HÄRDEN OCH ”HUSET” I KILIKIEN

Hestia var en jungfrugudinna som var härdens, hemmets, familjens och statens beskyddare och upprätthållare. Hon var det äldsta barnet till titanerna Kronos och Rhea. Hennes namn sägs enligt Wikipedia betyda “härd, eldstad, altare”. De tidiga templen på Kreta hade ofta ett inre tempel, ett hestia, där en eld brann och Apollos tempel i Delfi hade alltid ett sådant allra heligaste inre hestia. Hestias kultplats var under senare tid Prytaneion, den plats de styrande i de forntida grekiska städerna samlades och där hennes eld hölls brinnande. De främsta i staden var ansvariga för Hestias kult där. De bör i så fall ha varit män men från Sparta under romersk tid finns flera exempel på kvinnor med den prästerliga titeln ”Hestia”. Hestias kult i hemmen leddes i allmänhet av husmodern. När en grekisk koloni grundades fördes grundarstadens eld (Hestia) till den nya kolonin. Hestias motsvarighet i Rom var Vesta som hade ett tempel där vestaler ständigt höll Vesta eld brinnande. Ordet hestia skall alltså betyda ”härd” men i Kilikien var tydligen ”hestia” det luwiska ordet för hus. Kanske var Hestia ursprungligen en äldre anatolisk gudinna. Hennes roll leder också mina tankar till den egyptiska gudinnan Neftys som var ”husets, alltså templets, härskarinna”.

ARTEMIS - ATTART, ASTARTE, ISHTAR

De grekiska myterna verkar ofta ha skapats genom ett sammanflöde av minoisk och mykensk kultur genom mykenernas erövring av Kreta och egeiska öar med minoisk kultur. Den minoiska kulturen var i sin tur påverkad av egyptisk kultur (sfinxer, gripar, etc.) och syrisk och fenicisk kultur, antingen direkt eller via Cypern. Jaktgudinnan Artemis verkar ha varit en variant av den gamla jaktgudinnan (gudinnan för stäppens djur) som kanske hade sina rötter ända bakåt till de jägare-samlare som reste monumenten i Göbekli Tepe och en jaktgudinna som fanns spridd över Främre Orienten under olika namn. Hon var till exempel den hurritiska jakt- och krigsgudinnan Indar/Indara, den kananeiska krigsgudinnan Anat som var syster till Baal Hadad och dotter till den högste guden El, gudinnan Ishtar i den babyloniska Enuma Elish som var Marduks båge och så vidare.

De äldsta avbildningarna av Artemis under den grekiska arkaiska perioden avbildar henne som Potnia Theron, ”djurens drottning” flankerad av två lejon eller andra djur. Hon avbildas även ofta som en hjort (hind) eller med en hjort som sällskap, stjärnbilden hjorten var ursprungligen en astral representation av den sumeriska gudinnan Anunitum/Inanna.

Artemis hade enligt M. L. West starka kopplingar till västra Anatolien men hade i vissa avseenden sina största paralleller med ”de vilda djurens härskarinna” i Syrien och Assyrien där titeln användes för Ishtar. Motsvarigheten till Ishtar i Ugarit var Athtart (Astarte). Artemis kallades också Astrateia i södra Peloponnesos. I Ugarit var Athtart kopplad till Rshp. Rshp (Reshep) och Athtart i Levanten motsvarades i grekiska myter av Apollon som var en variant av Reshep och hans tvillingsyster Artemis som var en variant av Athtart/Astarte.

APOLLON – APALIUNAS I TROJA/HURRITISKE APLU/SEMITISKE RESHEP/BAAL HADAD/MESOPOTAMISKE NERGAL – KRIG OCH PEST, HERDE, ORAKEL OCH SOLGUD

Apollon var enligt Wikipedia den gud som grekerna själva såg som den allra mest ”grekiska” guden, han var en av de viktigaste och samtidigt mest komplexa grekiska gudarna. Apollon sades vara tvillingbror till krigs- och jaktgudinnan Artemis men trots att jaktgudinnan Artemis finns belagd i Linear B, och därmed var känd på det grekiska fastlandet under mykensk tid, antingen via minoiska

Kreta eller direkt från något annat område, verkar inte hennes tvillingbror Apollon omnämnas i texter från den mykenska tiden. Apollons kult i Grekland kan bara spåras bakåt till 700-talet fvt och hade sina främsta helgedomar i Delfi och på Delos. Templet på Delos var dock främst tillägnat gudinnan Artemis som alltså var en gammal jaktgudinna och Delfi hade i sin tur som det verkar ursprungligen ha varit en kultplats tillägnad den stora moder- och jordgudinnan, jorden, Ge eller Gaia innan kultplatsen övertogs av Apollon.

Donaus nedre del och Svarta havet kallades Okeanos under antiken. Hekataios av Abdera (300-talet fvt) skrev om guden Apollos ö i hyperboréernas land i Okeanos. Ön som var helgad åt Apollon och solens uppgång var Alba som ligger i Svarta havet utanför Donaus delta.

APOLLON = MINOISKE PA-JA-WO/PAIAWON/PAEAN OCH/ELLER FENICISKE MELQART

Pa-ja-wo, Paean, var en gud i den minoiska kulturen på Kreta under bronsåldern. Han finns också nämnd i mykenska inskrifter och ordet Paean blev senare en titel för Apollon, Asklepios och Dionysos. Paean sägs i Iliaden vara de olympiska gudarnas läkare. Apollon själv fanns inte nämnd under mykensk tid, om han inte var samma gud som den minoiske Paean. Apollon verkar under en senare period ha sammanförts med den minoiske läkeguden guden Paean som kanske i sin tur var en variant av den sumeriske guden Ningishzida och/eller den sumeriska läkegudinnan Gula eller någon annan läkegud från Främre orienten. Apollon fördes sedan vidare till etruskerna under namnet Apulu. Apollon dyrkades under antiken i form av en delfin på bland annat Kreta, vilket kan tyda på en koppling till den feniciska kulturen där guden Melqart var förbunden med delfinen. Melqart var högsta gud i Tyros och benämndes också med titeln Malku, ”Kungen”, på liknande sätt som Baal betydde ”Mästaren, Herren” och Adonai/Adonis betydde ”Herren”.

APOLLON - APALIUNAS I WILUSA/TROJA, DEN HURRITISKE APLU, KRIGS- OCH PESTGUDARNA RESHEP OCH NERGAL

Tvillingarna Artemis och Apollon skulle enligt grekiska myter ha fötts på ön Delos i Kykladerna av titanen Leto och deras far skulle ha varit guden Zeus. Ön Delos var bebodd av människor från Karien i sydvästra Anatolien samtidigt som ögruppen Kykladerna hade kontakter med både det grekiska fastlandet och det minoiska Kreta (som i sin tur hade kontakter med Egypten och med Cypern som i sin tur hade kontakter med Syrien och Fenicien. Om kulten av Apollon verkligen först hade uppkommit på Delos borde han alltså ha varit en gud med koppling till Karien i Anatolien eller varit en import utifrån genom öns externa kontakter med till exempel det minoiska Kreta, där hans namn dock inte har kunnat beläggas. Däremot verkar det första spåret av Apollon finnas i ett fördrag från cirka 1280 fvt mellan hettiternas kung och en man vid namn Alaksandu som var kung i Wilusa i nordvästra Anatolien som man tror var staden Troja som Iliaden handlar om. En av de tre gudar som var garanter för fördraget på Alaksandus och Wilusas/Trojas sida var ”arméns stormgud” Apaliunas (^{D}A-pa-pa-li-u-na-aš) som man tror kan ha varit en motsvarighet till Apollon. I Iliaden kallas kungen i Troja för Alexandros av Ilion och Apollon beskrivs som trojanernas främste förkämpe och den som hjälpte trojanen Paris att döda akajernas hjälte Akilles. En annan gud i fördraget var källornas gudinna Kaskalkur.[1] Det trojanska kriget skulle enligt tolkningar av Iliaden ha utspelats åtminstone femtio år efter den historiske kungen Alaksandus tid och man har inte funnit några arkeologiska spår efter ett sådant krig i utgrävningarna av Troja men det verkar alltså ändå ha funnits några korn av historiska sanningar i Iliaden. Apaliunas skulle enligt fördraget med hettiterna ha varit en krigisk stormgud på samma sätt som hurriternas Teshub, den semitiske Baal Hadad och den anatoliske åskguden Tarhunz/Tarhunna. Guden Apaliunas nämndes också enligt Wikipedia som en av hettiternas gudar i Manapa-Tarhunta-brevet till hettiternas kung från omkring 1295 fvt. Vänskapen mellan hettiterna och Wilusa i västra Anatolien verkar ha bestått i mer än trehundra år, den startade kanske så tidigt som under hettiternas kung Hattusili I som regerade cirka 1650–1620 fvt.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Alaksandu

En lydisk gud vid namn Qλdãns skall enligt Wikipedia ha kunnat vara en tidig variant av det namn som senare blev Apollon i Grekland. Namnet på Apollons mor gudinnan Leto skall ha också ha haft lydiskt ursprung, hon dyrkades vid Anatoliens kuster. Apollon var nära förbunden med orakel och profetior, även detta skulle enligt Wikipedia kunna ha haft sitt ursprung i västra Anatolien där de äldsta orakeltemplen där sibyllor profeterade fanns.[1] Apaliunas, Apulunas eller Apeljon (Apollon) verkar alltså ha varit en gemensam anatolisk gud omkring 1300 fvt. En stele vid porten till ett tempel i hettiternas huvudstad Hattusa hade en inskription tillägnad guden Apulunas som forskare har kopplat till det babyloniska ordet ”abullu” som betyder ”port”. Grekernas namn på denna gud verkar ha varit Apollon Agyieus (s 503).

Kanske var Apaliunas/Apulunas (Apollon) en hurritisk gud med koppling till den babyloniska kulturen. Han skulle i så fall ha spridits till västra Anatolien under namn som Apulunas, antingen via hettiterna eller luwiska stadsstater, båda dessa grupper hade nära kontakter med hurriterna. En hurritisk gud som kallades Aplu var en pestgud som antingen gav sjukdom eller botade från sjukdom, hans funktion liknar Apollons så som den beskrivs i Iliaden där Apollon Smintheus (Mus-Apollon) drabbar akajerna med pest som svar på Chryses böner i Apollons tempel i Troja. Namnet Aplu föreslås härstamma från det akkadiska Aplu Enlil som betyder Enlils son. Detta var en benämning på den gamla mesopotamiska krigs- och pestguden Nergal. Nergal var kopplad till ett stort antal lokala och främmande gudar, bland annat den västsemitiska guden Resheph som också representerade krig, pest och död. Den mest ”grekiska” guden Apollon skulle i så fall ha varit trojanernas Apaliunas som var hettiternas Apulunas, hurriternas Aplu, sumerernas och akkadernas Nergal och semiternas Reshep.

APOLLON SOM PESTGUD OCH LÄKEGUD – FENICIERNAS RESHEPH

Apollon ses i homeriska hymner som en gud med koppling till pest och sjukdom vilket krävde reningar och offer för avvärjning. Han var utrustad med pilar och båge som var verktyg för pest och död genom sjukdom. Dessa attribut verkar enligt M. L. West ha tagits över från den kananeiske guden Resheph som var den viktigaste guden för fenicierna på Cypern och som av dem identifierades med Apollon. Gudar förbundna med pest, krig, sjukdom och död hade också en positiv sida i form av förmedlare av läkning och skydd mot dessa olyckor. Apollons roll som inte bara förmedlare av pest och krig utan också av läkning förstärktes genom hans son Asklepios som var en gud förbunden med läkekonst men också vägledning till dödsriket för dem som dog. Han var uppenbarligen en grekisk version av den gamla sumeriska läkeguden Ningishzida vars symbol hade varit en kaducé på samma sätt som för Asklepios.

Förutom koppling till siande och spådomar, extatiska profetior och religiösa reningsriter var Apollon också en gud med ansvar för musik, sång, dans och poesi, personifierat av muserna. Detta kan verka vara ett splittrat område, men om man ser företeelser som siande, helande, musik, dans och sång etcetera som en del av religiösa riter och festivaler som omfattade orakelprästinnor, reningar, musik, sång, dans och recitationer är det inte så märkligt.

APOLLON SOM DEN GODE HERDEN OCH EN SOLGUD

En annan av Apollons aspekter var som en viktig lantlig skyddsgud för grödor samt herdar och deras djur. Denna roll kom kanske från någon äldre neolitisk gud eller gudinna och även till exempel Hermes avbildades som den gode herden som bar det förlorade fåret över axlarna. Apollon var även ansvarig för grundade av nya städer och kolonier samt inrättande av lagar, hans orakel konsulterades innan en stad fick sin lag. Under den senare, hellenistiska, perioden kom Apollon också att förbindas med solguden Helios. Den första och sjunde dagen i varje månad var helgade till Apollon liksom den första och sjunde dagen var helgade till Marduk och Ishtar i Babylonien. Men redan i Ugarit hade Reshep kallats för ”solen dörrvaktare” så det är möjligt att Apollons koppling till solen hade rötter bakåt till Levanten via fenicierna på Cypern. Resheps föregångare, den

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Apollo

sumeriske krigs- och dödsguden Nergal, hade koppling till solen, särskilt solnedgången som betydde solens nedgång till dödsriket och Nergal fungerade även som en domare av själar vid denna övergång.

APOLLON SOM RESHEP-MIKAL, BAAL HADAD/BAAL ZEPHON OCH PYTHO SOM ”PITNA” PÅ ARAMEISKA

Att den grekiske statsguden Apollon som kom till Delfi på 700-talet fvt skulle ha varit Apaliunas i Wilusa/Troja omkring 1300 fvt som i sin tur skulle ha kunnat vara hurriternas krigs- och pestgud Aplu som de i sin tur hade hämtat från den gamla mesopotamiska krigs- och pestguden Nergal låter komplicerat men det var verkligen på sådana sätt som de gamla gudarna spreds i Främre Orienten under bronsåldern. Statyetter av Reshep med egyptisk utformning fanns i Byblos och samma design användes för statyetter av Baal Hadad (s 343). Bronsstatyetter av den dräpande guden föreställande Resheph togs ibland för att föreställa Apollon. Den grekiske Apollon fick överta rollen som den som dödade den stora ormen Pytho från den syriske Baal Hadad som enligt Baalcykeln från Ugarit dödade den stora ormen Lothan. Namnet på den mytiska ormen Pytho som Apollon dödade i Delfi liknar orden ”peten” på hebreiska och ”pitna” på arameiska som båda betyder giftig orm. På Cypern slogs Mukal, en annan västsemitisk gud, samman med Resheph till rshp mkl (Reshep-Mikal) och i tvåspråkiga inskrifter kallas han på grekiska för Apollon Amyklos eller Apollon Amuklaios. Ett centrum för kulten av Apollon fanns i Amuklai på Peloponnesos ett tempel och en månad med liknande namn fanns i Gortyn på Kreta vilket verkar visa på en koppling mellan Apollon och den cypriske Resheph-Mukal. Sammankopplingen av den semitiske Reshep med den grekiske Apollon skedde alltså bland annat på Cypern och spreds sedan till Kreta och resten av Grekland där han sammanstrålade med Mus-Apollon från Anatolien.

Det är också om man ser Apollon som en variant av Baal Hadad som det blir logiskt att han var tvillingbror till jaktgudinnan Artemis. I den ugaritiska myten var Baal Hadads syster och närmaste stöd jaktgudinnan Anat. Denna koppling följde också med till Egypten där Baal Hadad/Baal Zephon blev Set/Yau som dyrkades tillsammans med gudinnan Anat och i nästa steg tillbaka till Kanaan där Yau/Yahu/YHW/YHWH var förbunden med Anat (s 412).

APOLLONS SON, LÄKEGUDEN ASKLEPIOS, SOM OCKSÅ VAR SON TILL RESHEP/ARSIPPOS SOM VAR DEN SUMERISKE NINAZU SOM VAR FAR TILL LÄKEGUDEN NINGISHZIDA

Det grekiska gudanamnet Asklepios/Aiglapios som var Apollons son har enligt Burkert möjligtvis en koppling till akkadiska ”azu(n)gallatu” som betyder ”stor helare” och var en titel för den sumeriska och babyloniska läkegudinnan Gula. Liksom i kulten av Gula spelade hundar en stor roll även i Asklepios kult. Asklepios var alltså Apollons son men Asklepios var också ibland son till ”Arsippos” i grekiska myter. M. L. West ser ”Arsippos” som en helleniserad version av den semitiske Reshep vars hurritiska och feniciska namn ungefär var ”Ershap”. Apollon/Arsippos och hans soin Asklepios skulle alltså enligt denna teori vara den västsemitiska guden Resheph/Ershap vars son var läkeguden Asklepios. Men sambandet mellan ”Arsippos” och ”Reshep” var kanske ändå mer direkt eftersom ett av hurriternas namn på Reshep var Arshappa och från dem kom Reshep/Arshappa till hettiterna.[1] Grekerna skulle i så fall ha fått ”Arsippos” som var far till Asklepios från hurritiska eller hettitiska källor, kanske via nyhettitiska luwiska områden i Kilikien i sydöstra Anatolien. Den hurritiske/hettitiske Arsippos och sonen Asklepios blev sedan den grekiske Apollon med sonen Asklepios.

Bilder och statyer av den grekiske läkeguden Asklepios med ormarna som tvinnar sig runt en stav (kaducé) liknar den minoiska ormgudinnan med sammanslingrade ormar (s 492). Ursprunget för kaducén verkar dock ytterst ha varit bilder av den sumeriska läkeguden Ningishzida från Ur III som till exempel fanns på ensin Gudeas offerkalk (s 351). Sjukdom och läkande liksom sjukdom och död var parvisa företeelser som hängde nära samman, en läkegud kunde också som Ningishzida förbindas med dödsriket och den stora ormen (Hydra) på stjärnhimlen som vaktade porten

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Resheph

till gudinnan Ereshkigals osynliga rike som låg under horisonten. Ningishzida var inte son till Reshep i Sumer utan son till krigsguden Ninazu som var förbunden med det underjordiska riket, ormar och en svart hund. Men Reshep var alltså den syriska varianten av den sumeriske Ninazu. På så sätt var det logiskt att Ningishzida som var son till Ninazu i Mesopotamien också sågs som son till Ninazus motsvarighet Reshep/Arshappa/Arsippos i Syrien och i nästa steg blev Ningishzida den grekiske guden Asklepios som var son till Apollon (Arsippos) som var samma gud som den syriske Reshep och hurritiske Arshappa.

ATHENA, KRIG, VISDOM, HÄSTAR, UGGLA SOM TYROS GUDINNAN OCH EGYPTISKA NEITH, FÖDD UR ZEUS HUVUD SOM TESHUB UR KUMARBIS HUVUD, EVIG JUNGFRU SOM ANAT, SHAUSHKA ETC.

Som vi har sett var de forntida gudarna och gudinnorna i allmänhet spridda över mycket stora områden, både geografiskt och tidsmässigt. De var också i allmänhet varianter eller synteser av äldre gudomar och det är extremt utmanande att försöka reda ut hur deras historier hänger samman. När det gäller de forntida grekiska gudarna och gudinnorna gäller detta om möjligt i ännu högre grad än för Främre Orienten, de verkar ha kommit till genom att olika myter med rötter i Egypten, Fenicien, Syrien, Anatolien och Mesopotamien genom olika inflöden har förts samman i olika faser via Cypern, Kreta, Anatolien, Syrien och Fenicien. När det gäller gudinnan Athena sägs det dock på den engelska Wikipediasidan om Athena att ”man generellt är överens om att Athena bevarar vissa aspekter av den proto-indoeuropeiska transfunktionella gudinnan”. Men hennes kult kan enligt samma källa även ha varit influerad av krigsgudinnor från Främre Orienten som den östsemitiska Ishtar och ugaritiska Anat.[1]

Talet om ”den proto-indoeuropeiska transfunktionella gudinnan” härstammar från de gamla drömmarna om ett proto-indoeuropeiskt urhem med en egen unik kultur och religion som sedan fördes ut över världen genom de tidiga indoeuropéerna och spreds över världen från Europa till det ariska Indien. Enligt Wikipedia var det arkaiska proto-indoeuropeiska språket, som skall ha utvecklats omkring 4500–4000 fvt, så primitivt att man inte skiljde på maskulina och feminina företeelser men man skall ändå troligen ha skiljt på manliga och kvinnliga gudar även om de religiösa trosföreställningarna skall ha varit animistiska, alltså att företeelser i naturen var besjälade. Man har därför inte lyckats spåra några ursprungliga indoeuropeiska gudinnor med väldefinierade personliga egenskaper utan bara tre mer generella indoeuropeiska gudinnor i form av jord, sol och gryning.[2]

Bortsett från att de tänkta ”proto-indoeuropéerna” aldrig har funnits utan är teoretiska rasistiska tankefoster med rötter i 1800-talet, var de tre ”indoeuropeiska” gudinnorna jord, sol och gryning verkligen inga unika ”indoeuropeiska” gudomar. Jord, sol och gryning har setts som viktiga i alla forntida kulturer och man kan bara kasta en blick på de gamla egyptiska och sumeriska kulturerna för att se att himmel, jord och sol inte var några speciellt ”indoeuropeiska” gudomar. Men trots att detta är väl känt, och trots att vi nu vet att människorna i det grekiska området och på Kreta under senare delen av bronsåldern inte var några ”indoeuropéer” som hade kommit invandrande från något indoeuropeiskt ”urhem” under bronsåldern utan var ättlingar till de första bönderna som hade kommit från Anatolien under bondestenåldern, förs alltså dessa förlegade spekulationer fortsatt fram. Det fanns kort sagt ingen unik ”indoeuropeisk” kultur, inga ”indoeuropeiska folk” och inga indoeuropeiska gudar, ”indoeuropéerna” var som jag ser det de första jordbrukarna som utvandrade från Anatolien till Europa och de ”indoeuropeiska” gudarna var i så fall astrala gudar med ursprung i Göbekli Tepe som gav upphov till bland annat den stora himmelsgudinnan som avbildades på sin tron med lejon i Anatolien och till Inanna i Sumer samt Taurus som var vildoxen på stjärnhimlen i hela Främre Orienten. Gudinnan Athena verkar på samma sätt som till exempel Apollon och Artemis ha haft sina rötter i Främre Orienten.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Athena
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Indo-European_mythology

Athena hade enligt Hesiodos ingen genealogi, hon föddes från sin mor inne i Zeus kropp när han hade slukat hennes mor Metis (visdom, kunskap) och sedan direkt från Zeus huvud. Men myten om hennes födelse från Zeus huvud skulle kunna peka på ett syriskt/hurritiskt ursprung eftersom den verkar ha varit en kopia på den hurritiska myten om Teshubs födelse från Kumarbis huvud. Athena var staden Atens beskyddarinna men också beskyddare för andra städer som Sparta, i rollen som stadsgudinna kallades hon Polias från ordet polis som betyder stadsstat. I den kapaciteten var hon också en krigisk beskyddare av stadens krigare. Athena påstods vara mycket vis och hantverksskicklig, hon hade bland annat förmedlat kunskapen om vävning och tillsammans med smidesguden Hefaistos förmedlat smideskonsten. Som ”Hippa av hästarna” skall hon ha uppfunnit hästarnas bett och betsel liksom stridsvagn och andra hästdragna vagnar. Den visa Athenas symbol var ugglan och på grund av detta är ugglor fortfarande en visdomssymbol men den sumeriska visdomens gudinna Inanna hade långt tidigare symboliserats av ugglor, till exempel på den berömda avbildningen av henne som ”nattens drottning” ovan (s 478). Grekerna såg Athena som samma gudinna som den egyptiska Neith vars symbol i staden Sais verkar ha varit ugglan redan i slutet av 3000-talet fvt och det är möjligt att ugglegudinnan hade kommit till Grekland från Egypten via Fenicien. Gudinnan i Tyros avbildades nämligen senare på mynt som en uggla med egyptiska maktsymboler (s 480).

Athena var liksom Artemis och Hestia en evig jungfru, hennes tempel skall på grund av detta ha fått namnet Parthenon som betyder ”jungfrurum”. På grund av rollen som krigsgudinna och sin status som jungfru har man också sett likheter mellan Athena och den ugaritiska gudinnan Anat. Anat var i texter från Ugarit en krigsgudinna men också den som skapade fred. Hon var en kärleksgudinna som frambringade avkomma men kallades ändå för jungfru.

Om Athena ursprungligen var Anat skulle det kunna stämma med en förmedling av gudinnan från Levanten till Cypern, Kreta och det mykenska området under senare delen av bronsåldern. Det verkar dock osäkert om Athena överhuvudtaget nämns i mykenska texter skrivna med Linear B. För mig leder däremot hennes epitet som ”hästarnas gudinna” tankarna till de hurritiska hästgudinnorna Shaushka och Pirinkar. Shaushka var hurriternas främsta gudinna som dyrkades från östra Anatolien till norra Mesopotamien, hon var en kärleksgudinna liksom den sumeriska Inanna som också var en visdomsgudinna. Trots sin roll som kärleksgudinna var Shaushka, precis som Athena, jungfru eller i alla fall ogift. Detsamma gällde Eblas stadsgudinna Ishara som hade likartade egenskaper som Shaushka i form av kärleksgudinna och beskyddare av det kungliga paret. Shaushka var en hurritisk version av den sumeriska Inanna och likställdes ofta med den semitiska Ishtar. Athena verkar alltså ha varit en syntes av flera gudinnor från Främre orienten som egyptiska Neith, feniciska stadsgudinnan i Tyros samt hurriternas Shaushka och i förlängningen därför också den sumeriska Inanna. Athena kallades Minerva i den romerska mytologin.

GORGONERNA OCH MEDUSA – HUMBABA I GILGAMESHEPOSET

Klassisk avbildning av Medusas huvud (300-talet fvt). Källa: Wikipedia.

Gilgamesheposet, som hade sin grund i äldre sumeriska myter men tros ha skrivits omkring 1800 fvt, gav underlag till myter i både Främre Orienten och senare också i Grekland, bland annat gav jätten Humbaba som dödades av Gilgamesh upphov till den grekiska myten om Medusa. Medusahuvuden var en grekisk variant av avbildningar av Humbabas avhuggna huvud med stirrande ögon och långt slingrande skägg och hår som slingrade sig som ormar. Humbabas avhuggna huvud var vanligt i avbildningar redan under den gammalbabyloniska tiden och detta fortsatte i det nyassyriska rikets konst. Humbabas huvud fanns senare till exempel i friser i Petra i Jordanien och denna ikonografi togs tydligen också över av grekerna i myten om Perseus som högg av gorgonen Medusas

huvud. I grekiska avbildningar av Medusas huvud från arkaisk tid (ca 800–480 fvt) hade det ofta skägg, vilket inte stämmer med grekernas gorgoner som var tre kvinnliga monster, utan måste ha varit en påminnelse om Medusas ursprung i bilder med Humbabas avhuggna huvud från Främre Orienten. I Hesiodos teogoni gjordes Medusa till en dotter till Phorcys och Ceto och hon och hennes två systrar kallades gorgoner. I senare myter som uppfanns för att förklara gorgonernas ursprung sades Medusa ha varit en ung prästinna i Athenas tempel i Aten. Poseidon hade drabbats av åtrå till Medusa och våldtagit henne i templet, utan att ta hänsyn till hennes löfte om att förbli jungfru. När Athena upptäckte detta förvandlade hon Medusa till ett förskräckligt monster vars blick kunde förstena människor. Det här är en av flera grekiska myter där olika gudar bryter mot det som är rätt, som att våldta kvinnor, utan att gudarna verkar klandras medan däremot kvinnor skapas som straff för gudarnas överträdelser som i myten om Pandora eller de brottsutsatta kvinnorna själva straffas som i fallet med Medusa. Kanske var det ett tecken på att myterna skapades av manliga präster som tjänade manliga gudar och var fientliga till kvinnornas kulter av gudinnorna. Men Medusa hade som sagt aldrig funnits, aldrig våldtagits och aldrig förvandlats till ett monster, hon var i verkligheten statyer och bilder av jätten Humbabas avhuggna huvud i Främre orienten.

HYAKINTHOS VAR DEN EGYPTISKE NEFERTEM SOM DOG OCH ÅTERUPPSTOD

En variant av den vitt spridda myten om den döde och återuppståndne vegetationsguden eller -gudinnan som Dumuzi, Tammuz, Sopdet, Adonis, Kore/Persefone etc. finns i den grekiske Hyakinthos som tydligen att döma av hans namn härstammade från det minoiska Kreta. Han blev i den arkaiska grekiska myten en hjälte och Apollons älskare och kultplatser tillägnades den sammansatta guden Apollo-Hyakinthos. I myten från det arkaiska Grekland dog och återuppstod Hyakinthos genom Apollons försorg och blev genom detta en odödlig gudomlig hjälte. Detta bör på grund av Hyakinthos härstamning från Kreta ha varit en senare grekisk version av en tidigare minoisk myt från Kreta om den döde och återuppståndne guden. Denna minoiske gud kan ha haft sina rötter i astrala vegetationsgudar från Främre Orienten vilket gav upphov till myten om Inanna-Dumuzi/Ishtar-Tammuz i Mesopotamien. Men som jag ser kom troligen Hyakinthos närmast från Egypten. I den egyptiska mytologin var den väldoftande blå lotusen förbunden med Nilens översvämningar, jordens och livets död och återuppståndelse och den var också symbol för guden Nefertem (s 468). Detta kan som jag ser det ha varit inspirationen till att den väldoftande hyacinten på Kreta blev en symbol för den döde och återuppståndne guden Hyakinthos på samma sätt som den väldoftande lotusen var symbol för den döde och återuppståndne guden Nefertem.

DEN LEVANTINSKA AFRODITE OCH KOTHAR-WA-KHASIS/HEFAISTOS, HERMAFRODITOS (ISHTAR/ATTAR), ADONIS, DUVAN

AFRODITE OCH ADONIS, ASTARTE OCH KINYRAS, AFRODITE OCH HEFAISTOS (KOTHAR-WA-KHASIS, PTAH, EGYPTISK SKAPELSE- OCH HANTVERKSGUD)

Den enda mer betydande gud och gudinna som inte inordnas i Zeus barnaskara är Afrodite som skall ha fötts ur det skum som Kronos avskurna lem skapade i Medelhavet vid Cypern. Hon påstods ha kommit till Grekland via Cypern och Kythera och gett upphov till kärlek och harmoni genom till exempel sin dotter gudinnan Harmonia. Afrodite anses allmänt vara en variant av den feniciska gudinnan Astarte som i sin tur var en variant av Ishtar som var påverkad av den sumeriska kärleksgudinnan Inanna. Enligt Wikipedia hade de tidigaste avbildningarna av Afrodite förutom hennes kärleksaspekt även en krigisk aspekt på samma sätt som Ishtar var både krig och kärlek.

Afrodite hade ett kultcentrum på ön Kythera söder om Peloponnesos vilket gav henne namnet Kythereia. Detta skulle kunna vara ett feniciskt arv, enligt Herodotos etablerades kulten på Kythera av fenicier och öns namn Kythera kan enligt M. L. West ha uppkommit från den feniciske (ursprungligen egyptiske) hantverksguden Kothar-wa-Khasis. Om den grekiska ön Kythera var ett feniciskt kultcentrum för hantverksguden Kothar, som i så fall fick ge ön sitt namn, var det inte underligt att Afrodite sågs som hustru till hantverksguden Hefaistos som var en grekisk variant av Kothar-wa-Khasis. På Cypern var enligt senare källor Kuthar en mytologisk kung och far till

Tammuz som var Ishtars partner i en avspegling av det tidigare sumeriska paret Inanna och Dumuzi. Kopplingen mellan Kuthar (Kothar-wa-Khasis) som skall ha varit Tammuz far och Afrodite på Cypern och de senare grekiska myterna om Hefaistos och Afrodite kan ha varit en förvrängning av den västsemitiska kulten av Ishtar och Tammuz som bland annat hade en egen månad i levantinska och assyriska kalendrar under järnåldern.

Den grekiska kulten av Afrodite kan tydligen genom arkeologi spåras bakåt till 1100-talet fvt, alltså från slutet av den mykenska perioden. Detta verkar ha varit före den feniciska bosättningen på Cypern och på andra platser i det grekiska området, men Cypern var ett viktigt handelscentrum för koppar redan under bronsåldern och låg dessutom nära Levanten. Troligen skedde en första överföring Afrodite och Kothar-wa-Khasis, kanske i form av Ishtar och Tammuz, från Levanten till Cypern och vidare över till Kreta och det egeiska området under bronsåldern. Ishtar-Astarte var enligt M. L. West ofta förknippad med kärleksgudinnan Afrodite. Enligt grekerna kom Afrodite från Cypern och där fanns hennes främsta kultcentra, speciellt i Pafos. Men Afrodites namn kan enligt West inte kopplas direkt till Astarte, vilket ibland har föreslagits.

AFRODITE-AFRODITOS = ISHTAR-ATTAR = HERMA AFRODITOS

Herm av Afroditos, manligt-kvinnlig form av Afrodite. Nationalmuseum, Stockholm. Källa: Wikipedia

Bilden ovan är en herm, alltså en stele med huvud och ibland även torso och/eller fallos. De användes för gudar som Hermes, Pan, Priapos och Dionysos. Skulpturen ovan avbildar dock gudinnan Afrodite som lyfter på sin klädnad och avslöjar sitt manliga könsorgan. Sådana avbildningar verkar ha gett upphov till ordet hermafrodit från ”Herm Afrodite”. Den manligt-kvinnliga gudomen skulle kunna förklaras genom Afrodites koppling till eller ursprung från den semitiska manligt-kvinnliga Ishtar/Attar där kärleksgudinnan Ishtar var Venus som aftonstjärna och krigsguden Attar var Venus som morgonstjärna. En liknande kult fanns under hellenistisk tid för Dionysos i Alexandria där män och kvinnor under festligheterna bland annat bytte klädedräkt med varandra. I den grekiska mytologin blev guden Hermafroditos, som var till hälften man och till hälften kvinna, så småningom ansedd som son till Afrodite och Hermes.

DUVA, SVAN, ROS, PÄRLA

Afrodites djursymboler var bland annat duva, svan, delfin, hare, fisk och fjäril. Hon symboliserades också bland annat av ros, pärla i pärlmussla, spegel, anemon, narciss, myrra (kåda för rökelse), myrten, granatäpple. Denna stora samling av symboler avspeglar en lång historia genom många olika kulturer. Duvan var till exempel en gammal och vitt spridd symbol för gudinnan i till exempel Sumer (Inanna), Levanten (Ishtar) och Vučedol-kulturen i sydöstra Europa under kopparåldern (s 131). Rosen eller rosetten var likaså en symbol för Inanna i Sumer som spreds till Egypten redan på 3000-talet fvt och sedan alltså även bland annat till det grekiska området. Rosen och duvan var alltså symboler för himladrottningen, kärleksgudinnan i många forntida kulturer. Afrodites anknytning till anemonen är troligen ett tecken på ett feniciskt ursprung för delar av hennes kult, anemonen var nära förbunden med den feniciske guden Adonis som var Afrodites älskade i vissa av de grekiska myterna.

ADONIS (HERREN) KOM FRÅN BYBLOS I FENICIEN VIA CYPERN

Afrodites make ansågs alltså enligt myterna vara Hefaistos som ursprungligen var den egyptiske hantverksguden Kothar-wa-Khasis som också dyrkades i Ugarit och, liksom Afrodite, på Cypern. Men det fanns också en parallell myt om den himmelska Afrodite och hennes älskade Adonis. Adonis (Adon) betyder ”Herren” på kananeiska språk och myten om den döde och återuppståndne kärleks- och vegetationsguden i Levanten anses ytterst ha haft sitt ursprung i den sumeriska Inanna och hennes älskade Dumuzi som dog och återuppstod vid varje vårdagjämning när deras bröllop firades på nytt i både Mesopotamien och Levanten. Även Adonis verkar ha kommit till Grekland från Fenicien via Cypern. På Cypern föregicks Adonis av Kinyras som enligt myterna skall ha varit en berömd hjälte och kung på Cypern och förknippad med kulten av Afrodite där. Vissa forskare har sett ett samband mellan Kinyras och den mindre ugaritiske guden Kinaru(m) som var lyrans gud. Adonis, Afrodites älskade, skall ha varit den cypriotiske kungen Kinyras son. I myten om Afrodite och Adonis var Adonis ett gossebarn som Afrodite hittade och lämnade till underjordens härskarinna Persefone för att hon skulle uppfostra honom. När han hade vuxit upp och Afrodite kom för att hämta honom såg hon att han hade blivit så vacker att hon blev häftigt förälskad i honom. Men Persefone hade också blivit kär i Adonis och Zeus bestämde därför att han skulle tillbringa en tredjedel av året hos Persefone i dödsriket, en tredjedel hos Afrodite i den vanliga världen och en tredjedel hos vem av dem som han själv valde. I en annan version bestämde musan Kalliope att han skulle tillbringa hälften av året hos vardera av de två. Detta är en mer eller mindre direkt kopia av den gamla sumeriska myten om Inanna och Dumuzi som turades om att vara i dödsriket som regerades av Ereshkigal och som återförenades i det heliga bröllopet vid vårdagjämningen. Men det verkar också ha funnits element i myten om Adonis som hämtades från den senare babyloniska myten om Ishtar och Tammuz, särskilt kvinnornas gråt och klagan över Adonis (Tammuz) död när han återvände till dödsriket i samband med att marken och grödorna förbrändes under högsommarens torrperiod.

Adonis skall också ha älskats av andra manliga gudar som Apollo, Herakles och Dionysos. Han var androgyn liksom Afroditos och skall ha agerat som en man i sin kärlek till Afrodite och som en kvinna i sin kärlek till Apollon. Detta påminner om Ishtar som avbildades som manligt-kvinnlig och som var manlig (Attar) i sin roll som morgonstjärnan Venus och kvinnlig (Ishtar) som aftonstjärnan Venus. I Grekland kallades Venus som morgonstjärna för Phosphoros (ljusbringaren) och som aftonstjärna för Hesperos. Under den hellenistiska perioden lärde grekerna sig att dessa två stjärnor (planeter) faktiskt var en och samma himlakropp, något man sedan länge visste i Mesopotamien. Myten om Adonis och Afrodite skall ha haft sitt direkta ursprung i den feniciska myten om Adonis och gudinnan Astarte. Där dog Adonis när han anfölls av ett vildsvin under en jakttur och Astarte hann inte rädda honom till livet. Från Adonis blod färgades sedan vattnet i Adonis-floden i dagens Libanon rött varje vår och där det hade stänkt på marken slog de röda anemonerna ut. I verkligheten var flodens röda färg ett resultat av röd jord som spolades ut i floden under vårregnen. I Astartes tempel i Byblos firades Adonis död och återuppståndelse varje år, kanske under våren när flodens vatten färgades rött och anemonerna blommade eller vid midsommar i samband med månaden Tammuz.

Myten om Afrodite och Adonis var alltså en variant av de myter och mysterier om livets och vegetationens död och återuppståndelse under årstidernas växlingar som firades i Främre Orienten i flera tusen år till ära för bland annat Inanna och Dumuzi, Ishtar och Tammuz, Astarte och Adonis, Sopdet (Sirius) och Sah (Orion/Betelgeuse) samt Isis och Osiris. Adon/Adonis var ett ord som betydde ”Herren” i Kanaan och Adonai är också ett av namnen på ”Herren” i Tanak/GT. De monoteistiska religionernas ”enda gud”, Herren, kan därför bland annat ses som en variant av den levantinske kärleksguden Adonis, även om den monoteistiske Herren är allt annat än en kärleksgud i Tanak/GT.

GUDEN BAAL/BEL I GREKISKA MYTER

Baal betydde ”kung” eller ”härskare”, ofta använt för gudar som Baal Hadad eller Baal Zephon, på akkadiska var samma ord Belu (Bel). Enligt M. L. West dök Bel upp i de grekiska myterna som Belos, far till Danaus (Libyen) och Aegypus (Egypten) samt farbror till Phoenix (Fenicien) och gammelfarbror till Adonis som alltså var ett kananeiskt ord som betydde ”Herren”.

ANTIKENS MYSTERIEFILOSOFIER

MYSTERIEKULTERNA UNDER ANTIKEN

Den historiska period som kallas Antiken är knuten till området runt Medelhavet och främst till den grekisk-romerska kulturen. Den arkaiska tiden som räknas från omkring 700 fvt till 480 fvt avlöstes av den klassiska tiden som varade mellan 480 och 330 fvt. Den hellenistiska tiden som tog vid därefter räknas från Alexander den stores erövring av perserriket 330 fvt och avslutas 30 fvt med romarnas erövring av det grekiska området. Under den sista delen av Antiken, som kallas kejsartiden (ca 30 fvt-500 vt) var det grekiska området en del av det romerska riket. Under Antikens klassiska, hellenistiska samt romerska perioder var olika mysteriekulter eller mysteriereligioner vitt spridda. Dessa mysterier är bland annat intressanta på grund av att kristendomen hade kopplingar till vissa av dem och på grund av att de har gett inspiration till diverse hemliga ordnar samt strömningar inom New Age, något som kommer att behandlas i senare delar av det här verket.

Det grekiska ordet ”Mystêria” (mysterierna) kan ha uppkommit från det grekiska ”myo” som betyder ”att stänga” eller enligt andra teorier från ett hettitiskt verb, ”munnae”, som betydde ”att dölja, att gömma”. Enligt den romerske filosofen Marcus Terentius Varro (116–27 fvt) var den grekisk-romerska teologin av tre slag, för det första den statliga (politiska) teologin där stadens eller statens kulter inrymdes, för det andra naturlig teologi som handlade om filosofiska spekulationer om det gudomligas natur samt för det tredje mytologisk teologi som grundas på myter om det gudomliga. De statliga teologerna, till exempel inom kejsarkulten, var främst administratörer. Teologerna inom den naturliga teologin, som till exempel pythagoréerna och nyplatonikerna, var filosofer som försökte förstå gudarnas natur genom naturen och det mänskliga förnuftet. Myterna förmedlades däremot av teologer som var, eller påstods vara, inspirerade av gudomliga uppenbarelser.

Mysteriekulterna tillhörde den tredje ordningen inom den hellenistiska teologin, de hade ett mer personligt mål i form av den enskilda människans lycka och/eller utveckling till skillnad från den statliga teologin som främst syftade till statens stabilitet och de makthavandes framgång. Men det verkar inte ha varit helt skilda och parallella spår, statens stabilitet och framgång var i förlängningen naturligtvis även till de enskilda medborgarnas fördel och mysteriekulterna hade å sin sida ofta ett stöd från staten eller stadsstaten som till exempel de eleusinska mysterierna som kontrollerades av den grekiska staten från omkring 300 fvt.

Eftersom mysteriekulterna ofta hade ett krav på tystnad om läran, undervisningen och riterna gentemot människor som inte själva var initierade och eftersom mysteriereligionerna förföljdes av den kristna kyrkan efter det att kristendomen hade tagit makten i Romarriket på 300-talet vt, vet man inte så mycket om dessa kulter. Man har också ofta under 1800- och 1900-talen sett dem som uttryck för en enda underliggande filosofi vilket enligt nuvarande uppfattningar är en alltför stor förenkling.[1]

Men när jag själv har försökt förstå vad de olika mysteriereligionerna egentligen handlade om tycker jag mig ändå se en gemensam kärna som handlade om en cyklisk rörelse från födelse, via liv till död och vidare till återfödelse, en process som är en gåva från den stora modergudinnan. Som jag skrev tidigare tycker jag mig se ursprunget till tron på universum som den stora modergudinnans livmoder redan hos jägare-samlare som dyrkade modergudinnan för mer än 35 000 år sedan. Denna världsbild, med universum som en cirkel, en modergudinna, ett omegatecken och en livmoder och med stjärnor och stjärnbilder som hennes gudomliga barn, fanns som jag ser det avbildad för 11 500 år sedan i stencirklarna och stelarna med stjärnbilder i Göbekli Tepe. Den cykel som avbildades där var årets cykel där stjärnor och stjärnbilder i den geocentriska världsbilden verkar röra sig över natthimlen, födas i öster och försvinna under horisonten, dö, i väster för att efter en tid

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Greco-Roman_mysteries

åter födas i öster. I samband med denna årliga livscykel uppvisar solen ett jämviktsläge och en pånyttfödelse vid vårdagjämningen när dagen besegrar natten och i nästa steg blir längre än natten, solens växande kraft fram till sommarsolståndet när dagen åter börjar minska i längd, nattens övertagande av makten vid höstdagjämningen samt solens slutliga nederlag vid midvintersolståndet när nattens makt är som störst fram till det årets pånyttfödelse vid vårdagjämningen. En liknande cykel som alla människor på jorden upplever varje dygn är solens födelse i öster i gryningen, dess största kraft när den står som högst på himlen mitt på dagen, dess avtagande och ”död” i skymningen när den försvinner under horisonten och verkar färdas under jorden innan den åter stiger upp på himlen nästa morgon. I Egypten var man särskilt fokuserade på solens, guden Ras, födelse från himmelsgudinnan på morgonen i öster, hans färd över himlen på dagen under gudinnans beskydd, hans död i väster på kvällen och hans nattliga resa genom dödsriket under jorden samt hans återfödelse nästa morgon. Denna process blev en modell för faraonernas död och färd till dödsriket i väster, deras resa i underjorden samt deras återfödelse bland himmelsgudarna (stjärnorna) eller i Aaru, paradiset, det eviga livets rike på de saligas öar i Sävhavet i öster.

De olika mysteriekulterna verkar med denna bakgrund ha varit av några olika huvudtyper.

1. Mysterier som illustrerade och firade **årscykeln med stjärnhimlens rotation och solens kardinalpunkter samt livets, växlighetens och grödornas livscykel under året** där vårdagjämningen och våren betecknade årets början och solens, dagens och livets pånyttfödelse. Ursprunget var kanske fester som firats av jägare-samlare, till exempel i Göbekli Tepe, men urtypen för dessa slags mysteriereligioner var den sumeriska myten om gudinnan Inanna respektive Dumuzi som försvann ner i dödsriket under olika delar av året men återförandes i det heliga bröllopet vid vårdagjämningen när den saknade partnern återkom från de döda. Då kunde det heliga bröllopet firas mellan Inanna och hennes älskade Dumuzi och livet började om på nytt. Förutom Inanna och Dumuzi hade paret Ningishzida och Geshtinanna liknande roller i andra sumeriska myter, Geshtinanna som var Ans vinranka bytte plats med sin bror Dumuzi i dödsriket under halva året och Ningishzida var en vägledare av de döda himmelsgudarna genom dödsriket under horisonten och tillbaka till livet i den synliga världen. Samma mysterium firades i Babylonien med Ishtar och Tammuz som bröllopsparet. I Levanten handlade myten enligt Baal-cykeln från Ugarit i stället om Baal Hadad som kanske slits i stycken av dödsrikets gud Mot eller hur som helst hamnar i hans våld vilket får solgudinnan Shapash sorg att släcka solen och jorden att drabbas av torka på grund av åskguden Baals frånvaro. Baals syster Anat ger sig i väg till dödsriket, besegrar Mot och hjälper på så sätt Baal tillbaka till de levandes värld vilket åter tänder solen och skänker regn åt den törstande jorden.
2. Kulter där **kultens invigda firade den stora modergudinnans livgivande kraft med dans, sång och festmåltider.** Modergudinnan betjänades ofta av en mytisk överstepräst och en trupp av dansare som ibland var enbart manliga kämpar, ibland enbart kvinnliga och ibland ett blandat manligt-kvinnligt sällskap. Till denna grupp hör den frygiska kulten av den stora modern Kybele med den mytiska prästen Attis eller kung Midas (Mithras) samt kulten av modergudinnan Rhea från Kreta.
3. **Kabiriska mysteriet på bland annat Samothrake där kopparsmeder eller andra hantverkare är mysteriekultens trogna som dyrkar en modergudinna och hennes dotter** som Demeter och Kore (Thebe) **och/eller en hantverksgud som** Hefaistos (Lemnos). Dessa kulter kom sannolikt ursprungligen från Syrien och/eller Fenicien där Hefaistos föregångare var Kothar-wa-Khasis som i sin tur var en variant av den egyptiske skapar- och hantverksguden Ptah. Beteckningen ”kabiriska” mysterier skulle enligt en teori härstamma från det semitiska ordet ”kabirim” som betyder de mäktiga. Ett stöd för teorin om ett feniciskt/syriskt ursprung för dessa kulter är grekiska berättelser i bland annat Hesiodos teogoni om kung Kadmos som skulle ha kommit från Fenicien och grundat kulten på

Samothrake och i Thebe. Enligt en annan teori kommer ”kabirisk” från det sumeriska ordet för koppar ”kabur”.

4. **Afrodisia som var en festlighet till kärleksgudinnan Afrodites ära.** Kulten av Afrodite hade startat på Cypern och sannolikt förts dit av feniciska handelskolonisatörer vilket innebär att Afrodite var en variant av kärleksgudinnan Inanna/Ishtar. Inanna var himlens härskarinna vilket återkom i Afrodite Urania, den himmelska Afrodite (himmelska kärleken). På Cypern var Afrodite förknippad med Kuthar (Kothar-wa-Khasis) som blev den grekiska hantverksguden Hefaistos, Afrodites make. Afrodite var också förknippad med Hermafroditos, en manligt-kvinnlig kraft på samma sätt som Ishtar-Attar (Venus) var en manligt-kvinnlig gud i Levanten. Den grekiska myten om kärleksparet Afrodite och Adonis hade sin direkta motsvarighet i den feniciska myten om Astarte och Adonis som dog och sedan återuppstod varje vår med hjälp av Astartes kärlek.

ORFICISMEN (CA 500-TALET FVT) – MÄNNISKAN ÄR BÅDE HIMMEL OCH JORD, REINKARNATION

I de texter som tillskrivs Hesiodos och Homeros beskrevs som vi såg tidigare en gudavärld som främst verkar ha byggt på feniciska myter kombinerade med bland annat minoiska myter från Kreta som kan ha förts vidare till den mykenska kulturen i Grekland i slutet av bronsåldern. De feniciska myterna var i sin tur inspirerade av både syrisk, hurritisk och sumerisk/akkadisk/babylonisk kultur samt egyptisk mytologi. I bakgrunden till Hesiodos, om han var en enskild person eller gemensam nämnare för en viss grupp av präster i Apollons kult, fanns som det verkar en konflikt mellan en äldre gudinneorienterad kultur och den manlige guden Apollons präster som framträder i form av ett hat mot gudinnorna, prästinnorna och kvinnorna som framställs som roten till allt ont.

Orficismen var en filosofisk och religiös rörelse som kan ha uppstått på 500-talet fvt från en tidigare kult av guden Dionysos. Orfeus skall ha varit en anhängare eller präst inom en kult där man dyrkade vinguden Dionysos som försvann ner i dödsriket och återvände därifrån i samband med vinrankans årliga vissnande och grönskande på nytt och gudinnan Persefone som varje år försvann ner i dödsriket och sedan med hjälp av sin mor Demeter återkom därifrån med livet och våren. De grekiska gudarna verkar ha härstammat från flera olika traditioner, Dionysos kan bland annat ha haft ett ursprung i den minoiska kulten med en stor moder- och/eller fruktbarhetsgudinna och guden Paean som kom att förknippas med både Dionysos, Asklepios och Apollon. Dionysos förknippades också senare med den mytiska Ariadne som skall ha varit en prinsessa och möjligen också prästinna i den minoiska kulten på Kreta. Dionysos (Bacchus, Liber) var också tillsammans med Helios (solen) en aspekt av thrakernas gud Sabazios. Dionysos var en variant av en astronomisk årstids- och vegetationsgud som dog och återuppstod, i Dionysos fall var detta kopplat till vinrankans ”död” på hösten och ”återuppståndelse” på våren. Den sumeriska urtypen för detta mysterium var gudinnan Inanna och hennes älskade Dumuzi och liknande myter fanns till exempel i Fenicien om Adonis och i Egypten om Ra som dog varje kväll och återuppstod varje morgon och Osiris som dog och fick evigt liv i dödsriket.

Orficismen skall ha byggt på en central myt om barnet Dionysos Zagreus som skall ha kidnappats och ätits upp av titaner. Som straff skall Zeus ha kastat sin åskvigg på titanerna som brändes till aska. Människorna skall sedan ha fötts från denna aska och på så sätt ha fått en dubbel eller tvåfaldig natur, deras kropp (soma) var skapad av titanernas aska och deras gudomliga gnista eller själ (psyke) kom från Dionysos. Genom att man initierades i Dionysos mysterium och återupplevde Dionysos Zagreus lidande, död och återfödelse som Dionysos genomgick man en rening (telete) och frälstes den gudomliga gnistan, själen, från den materiella existensen i kroppen (befriades från titanernas fysiska fängelse). Genom denna initiering skulle man få evigt liv efter döden och komma till det område där Orfeus och andra halvgudar och hjältar som genomgått samma utveckling vistades. Efter initieringen i orficismen skulle man leva ett rent liv för att själen inte åter skulle förorenas

eller fångas i materien, det främsta medlet för detta var att hålla sig till en vegetarisk mathållning och inte äta något ”som hade blod i sig”, alltså kött.

Orfeus skulle ha varit en poet som hade grundat Dionysos mysteriekult. Men han var också förknippad med Apollon. Derveni-papyrusen, som dateras till slutet av 400-talet fvt, innehåller orfiska idéer och orfiska föreställningar och bruk skildrades bland annat av Herodotos, Euripides och Platon, som skrev om sådana som utförde initieringar i Orfeus-kulten och om deras riter. Orficism och pythagoreiska filosofiska föreställningar och bruk låg nära varandra, vissa traditioner påstod till och med att Pythagoras eller någon av hans lärjungar skulle ha skrivit tidiga orfiska texter och senare förde Pythagoras fram som en initierad i orficismen. Vissa forskare har ansett att de två riktningarna hade olika ursprung och att de senare blev sammanblandade medan andra har menat att de hade ett gemensamt ursprung och bör ses som en enda filosofi som kallas orfisk-pythagoreisk. Nyplatonisten Proklos (412–485 vt) skrev att ”allt som Orfeus förde fram genom hemlig undervisning hade anknytning till mysterierna, Pythagoras lärde sig detta när han genomgick initieringen i Thrakien och initieraren Aglaophamus för honom avslöjade visdomen om gudarna som Orfeus hade fått från sin mor Kalliope”. Kalliope var en musa som i en version av myten om Adonis, Afrodite och Persefone bestämde att Adonis skulle tillbringa hälften av året hos Afrodite och hälften hos Persefone. Kalliope var alltså, förutom med Orfeus mysterium, även förknippad med till exempel Adonis mysterium som hade sitt ursprung i Fenicien.

Oavsett om orficismen och Pythagoras lära hade samma ursprung var tron på reinkarnation eller själavandring gemensam för båda dessa filosofier, även om den beskrevs på olika sätt. Enligt orficismen var liven en cykel av själens plågsamma fångenskap i kroppen vilket alltså kunde avbytas genom att man initierades i deras lära och/eller deltog i deras riter och på så sätt fick komma till det eviga livet hos Orfeus. Om man inte hade fått ta del av den orfiska initieringen fick man däremot bara se fram mot nya arbetsamma inkarnationer. Pythagoras verkar däremot enligt Wikipedia ha lärt ut att det fanns en evig, neutral själavandring som inte påverkades av personliga handlingar.[1] Men eftersom han inte lämnade efter sig några egna skrifter är det som jag ser det osäkert vad han egentligen lärde ut och om det verkligen fanns någon skillnad i de två filosofierna. Kanske låg skillnaden inte i målet, att själen skulle avbryta kedjan av inkarnationer och återförenas med Alltet, utan bara i medlet. Medlet var enligt Pythagoras filosofi undervisning om själen och livet efter detta men i fallet med orficismen var det både undervisning och mysterieinvigning.

ORFICISMENS TEOGONI

De orfiska teogonierna liknade Hesiodos teogoni men skiljde i detaljerna. Enligt orficismen hade Dionysos tidigare inkarnation varit Zagreus som skulle ha varit son till Zeus och Persefone. Zeus skulle ha utnämnt Zagreus till sin efterträdare som gudarnas kung vilket gjorde hans hustru Hera så arg att hon uppviglade titanerna till att döda Zagreus. Titanerna lockade till sig barnet Zagreus med en spegel och leksaker varefter de rev honom i bitar och åt upp honom. Människorna skapades sedan av den aska som hade lämnats efter när Zeus brände upp titanerna som straff för deras brott. Eftersom kroppen var skapad av de syndiga titanerna och själen var en del av den gudomlige Dionysos var livet i kroppen ett straff för den gudomliga själen som gång på gång återföddes genom samma cykliska process om vegetationsgudar som Dionysos och Persefone, ända fram till en frälsning genom Orfeus mysterium. I senare steg blev Apollon en frälsare genom att han enligt myten samlade ihop Dionysos Zagreus sönderslitna lemmar och begravde dem i Delfi vilket möjliggjorde Dionysos reinkarnation och slutligen att den utspridda själen, den gudomliga gnistan, kunde återvända till den ursprungliga gudomliga helheten.

Kulten av Dionysos och Persefone var en variant av kulten av Bacchus och Kore, de var samma gudomar som gick under olika namn på olika platser. Det finns också, förutom likheterna med olika vegetationsgudar som dog och återuppstod i Främre orienten, som jag ser det en likhet mellan myten om Dionysos Zagreus som slets i bitar av titaner och vars kropp samlades ihop och

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Orphism_(religion)

återupplivades av Apollon och den egyptiska myten om Osiris vars kropp slets i bitar av Set och samlades ihop och återupplivades av Isis.

Kärnan i det orfiska mysteriet var alltså människans dubbla ursprung genom att själen var en gudomlig gnista och kroppen var av jord eller aska samt hennes mål som var att avbryta kedjan av reinkarnationer och att själen därmed skulle få återvända till sitt gudomliga ursprung och det eviga livet. Bentavlor från Olbia från 400-talet fvt innehåller kortfattade inskrifter med detta budskap: ”Liv. Död. Liv. Sanning. Dio(nysos). Orfiker. Lövtunna guldplaketter från 300-talet fvt ger instruktioner till de döda inför passagen till livet efter döden. I dödsriket (den undre världen) kommer de att möta svårigheter och de måste se till att inte dricka av Lethes (Glömskans) dryck utan från Mnemosynes (Minnets) källa. De får också i dessa inskrifter instruktioner om hur de skall presentera sig för de som vaktar porten till dödsriket. Enligt en sådan inskrift från Petelia skall man säga: ”Jag är ett barn av jorden och stjärnhimlen. Jag förgås av törst och dör, ge mig fort att dricka kallt vatten från Minnets sjö.” På andra guldplaketter står det att man skall säga följande till dödsrikets kung: ”Nu har du både dött och fötts, o du trefaldigt lycklige, på samma dag. Säg Persefone att den bacchiske (Dionysos) själv har befriat dig”.

Inom orficismen var Gud början och slutet, Alfa och Omega. Gud var både manlig och kvinnlig, himmel och jord. Han-hon var samtidigt Fadern och den förstfödde sonen, den cirkel inom vilket universum rör sig. Han-hon var Metis, Eros och universum, hans-hennes sinne var den kungliga ofelbara etern. Man såg alltså det gudomliga som en transcendent fader-moder, en både manlig och kvinnlig kraft. Gud (Zeus) var grunden för allt, en kraft inom vilket allt rör sig och inom vilken universum kretsar. Gud var en outsläcklig eld.

FROM ORPHEUS

Zeus is the first. Zeus the thunderer, is the last.
Zeus is the head. Zeus is the middle, and by Zeus all things were fabricated.
Zeus is male, Immortal Zeus is female.

Zeus is the foundation of the earth and of the starry heaven.
Zeus is the breath of all things. Zeus is the rushing of indefatigable fire.
Zeus is the root of the sea: He is the Sun and Moon.
Zeus is the king; He is the author of universal life;
One Power, one Dæmon, the mighty prince of all things:
One kingly frame, in which this universe revolves,
Fire and water, earth and ether, night and day,
And Metis (Counsel) the primeval father, and all-delightful Eros (Love).
All these things are United in the vast body of Zeus.

Would you behold his head and his fair face,
It is the resplendent heaven, round which his golden locks
Of glittering stars are beautifully exalted in the air.
On each side are the two golden taurine horns,
The risings and settings, the tracks of the celestial gods;
His eyes the sun and the Opposing moon;
His unfallacious Mind the royal incorruptible Ether.[1]

ELEUSINSKA MYSTERIET – DEMETER, PERSEFONE, DIONYSOS, KOPPLAT TILL ORFICISMEN I SLUTET AV 400-TALET FVT

Mysteriet i Eleusis utanför Aten ses som det äldsta och mest berömda av de grekiska mysteriekulterna. Det är oklart när det först uppstod men i slutet av 400-talet fvt var det hur som helst i hög grad påverkat av orficismen. Under den sena antiken blev mysteriet sedan ansett som en allegori eller undervisning och inte som en direkt religiös rit som återupprepade historiska händelser. Grunden för mysteriet i Eleusis var myten om hur Hades, dödsrikets kung, hade kidnappat Persefone som var dotter till skördegudinnan Demeter. I sin smärta över denna förlust och för att övertala gudarnas kung Zeus att befalla Hades att återlämna dottern orsakade Demeter svält och torka över landet vilket dödade många och gjorde att gudarnas rättmätiga offer och dyrkan inte kunde genomföras. Slutligen lät Zeus Persefone återvända från dödsriket till sin mor vilket gjorde att de lidanden

[1] http://www.sacred-texts.com/cla/af/af10.htm

som dabbat jorden upphörde. Men eftersom ödesgudinnorna hade bestämt att den som åt eller drack något i det underjordiska riket måste stanna där för evigt tvingades Persefone ändå tillbringa fyra eller sex månader av varje år där. På grund av sin sorg underlät Demeter att ge näring (livskraft) till jorden under de månader som Persefone var i dödsriket under vintermånaderna men hon gav åter livet till jorden på våren när Persefone återkom till de levandes rike. Persefones död och återfödelse var på så sätt en allegorisk berättelse om både det mänskliga livets och jordens cykler av död (vinter) och återfödelse (vår).

Mysteriet i Eleusis bestod av två invigningar. Det mindre mysteriet skedde i Aten under vintern, i februari eller mars, och leddes av Atens högsta makthavande, Arkont basileios. Deltagarna offrade en griskulting till Demeter och Persefone och genomgick ett rituellt reningsbad i floden Illisos. När de hade genomgått det mindre mysteriet kallades deltagarna mystai (initierade) med möjlighet att delta i det större mysteriet. Enligt den romerske författaren Cicero (f. 106 fvt) var de eleusinska mysterierna det största som Aten hade skänkt världen, de förde från barbari till civilisation och initieringsriterna gav inte bara kraft att leva livet lyckligare utan också att dö med ett större hopp.

Invigningarna i det större mysteriet i Eleusis pågick i flera dagar i september/oktober och startade genom att kultens heliga föremål fördes från Eleusis till templet Eleusinion vid Akropolis i Aten. Nästa dag samlades så många som 3000 människor på det centrala torget i Aten för att höra hur starten på mysteriets riter proklamerades och delta i offer. Enda kravet för att få bli invigd var att man talade grekiska och inte hade dödat någon människa, i övrigt fick både kvinnor och män, fria och slavar, greker och främlingar invigas. Man förde med sig sina egna offerdjur och nästföljande dag gick man till havet och renade både sig själva och offerdjur. Den fjärde dagen skedde Epidauria, en kultfest för Asklepios där man firade gudens och hans dotter Hygieias ankomst till Aten. I firandet ingick en procession till Eleusinion där ett stort offer utfördes och en nattlång festmåltid firades men det är oklart om de som skulle initieras i Eleusis deltog i detta firande.

DE INVIGDA VAR GRENAR PÅ DIONYSOS VINSTOCK

Nästa dag samlades de i alla fall och en procession formades vid Demeters och Persefones tempel. Därefter tågade man från Atens begravningsplats längs den heliga vägen med de två gudinnornas prästinnor från Eleusis i täten under en flera timmar lång vandring till Eleusis. Man svängde gröna grenar som kallades bacchoi och ropade ”Íakch', O Íakche!” för att hylla Dionysos, Dionysos Zagreus eller Iakkhos som skall ha varit Dionysos son. Förvirringen om Iakkhos identitet kan som jag ser det ha hängt ihop med idén om reinkarnation, Zagreus var Dionysos tidigare inkarnation och ”sonen” Iakkhos kan kanske ha varit de initierade som en inkarnation av Dionysos på liknande sätt som de egyptiska faraonerna var inkarnationer av Horus. Bacchoi användes också som en benämning på dem som genomgick invigningarna i det eleusinska mysteriet och var en synonym till benämningen mystai på dem som genomgick invigningarna i mysteriet. De som invigdes var alltså grenar på samma träd eller samma vinranka vars stam och rot var guden Dionysos (Bacchus). Detta kan jämföras med Johannes 15 i Nya Testamentet i Bibeln där Jesus säger sig vara den sanna vinstocken och hans trogna är grenarna på vinstocken som bär rik frukt genom att vara ett med honom i hans kärlek.

Processionen avbröts flera gånger av dans och firande och de som skulle initieras bar med sig facklor. När man väl kom till Eleusis dansade man in i gudinnorna Demeters och Persefones tempel där. Nästa dag förrättades offer och vid solnedgången gick de som skulle initieras till en byggnad som kallades telestêrion där själva initieringen genomfördes och där det fanns ett allra heligaste som bara de som ledde invigningen fick tillträde. Innan de som skulle delta i invigningen gick in i telestêrion skall de ha reciterat ”jag har fastat, jag har druckit kykeon (en dryck av okänt slag), jag har tagit från kiste (kista, förvaring för kultföremål) och efter att ha bearbetat det har jag lagt det i calathus (en offerkorg)”.

Initiationen tog kanske två nätter under vilka myten om Demeter och Kore tros ha iscensatts och kanske också epopteia, den högsta eller slutliga invigningen, skedde. Man skall också ha förevisat

heliga objekt samt gett någon form av muntliga förklaringar. Föreställningen eller riterna inbegrep sång och dans och kanske uppvisandet av en staty av Demeter samt andra symboler för rika skördar och fruktbarhet som veteax och fallos. Man har också spekulerat i att hallucinogena ämnen skulle ha använts i riterna för att ge upplevelser av gudomliga kontakter eller visioner. Under den sista dagen, när invigningen fullbordades, skedde dryckesoffer och nu fick de nya invigda bära myrtenkrans på samma sätt som prästerna vanligtvis gjorde. Den klädnad som hade burits under invigningen användes som skyddande lindor för nyfödda eller skänktes kanske till templet.[1]

MYSTERIET PÅ SAMOTHRAKE OCH DE KABIRISKA MYSTERIERNA

Näst efter det eleusinska mysteriet skall mysteriet på ön Samothrake ha varit det mest berömda i den grekiska världen. Samothrake ligger i den nordligaste delen av Egeiska havet, det så kallade Thrakiska havet och öns äldre namn som var Meite kan enligt M. L. West ursprungligen ha varit ett semitiskt, feniciskt, namn. Arkeologer har också sett spår av feniciska hantverkare och handelsmän på många platser i det grekiska området från 800-talet fvt och framåt. Det finns ännu mindre information om mysteriet på Samothrake än om det eleusinska mysteriet, men det skall i alla fall ha utlovat skydd för sjöfarare på havet. Enligt Sanchuniathon, senare återgiven via Philo från Byblos (ca 64-141 vt) samt kristna och nyplatonska författare, kom tvillinggudarna Dioskurerna, också kallade Kabirier, Korybanter eller samothrakiska gudar, från den syriske-feniciske Suduk, dessa skall ha varit de första som uppfann skepp. Detta talar för att man ansåg att gudarna i mysteriet på Samothrake hade samma ursprung i Främre orienten (Fenicien) som de stora gudarna i de kabiriska mysterierna och som de två tvilling- eller brödragudarna Dioskurerna (Kastor och Polydeukes). Mysteriet på Samothrake hade enligt Wikipedia även många lån från det eleusinska mysteriet, inklusive ordet mysterium. Alexander den stores far Filip II skall ha mött sin hustru Olympias under en initieringsceremoni på Samothrake. Andra mytiska hjältar som Herakles, Kadmos (mystisk kung i Thebe med påstått feniciskt ursprung), Orfeus och Dioskurerna (tvillinggudar) skall också ha initierats på Samothrake.

Mysteriekulten på Samothrake hade alltså förbindelser med de s.k. kabiriska mysterierna på närliggande öar. Man känner inte till vilka gudar eller gudinnor som var centrala i myten för mysteriekulten på Samothrake, de kallas bara ”gudarna på Samothrake” eller ”de stora gudarna”. Detsamma gällde för gudarna i de kabiriska mysterierna, det är okänt vilka eller hur många de var. Ordet ”kabiriska” i de kabiriska mysterierna kan ha en koppling till det semitiska ordet ”kabir” som betyder ”stor”, de kabiriska gudarna var alltså ”de stora gudarna”. Uttrycket ”stora gudar” med den semitiska roten ”kbr” har återfunnits i texter från 1200-talet fvt som hittats vid utgrävningar i Emar i Norra Syrien. Ordet ”kbr” eller ”kabir” kan ha en motsvarighet i det hebreiska ordet ”kahver” som betyder vän eller bundsförvant. Berget Kabeiros i Anatolien skall enligt Wikipedia ha varit knutet till den frygiska moders- och bergsgudinnan som grekerna kallade Kybele.

En yngling med namnet Kadmilus eller Kasmilos var en kabirisk gud eller på något sätt knuten till kulten av de kabiriska gudarna. Hans namn blev förbundet med det latinska ordet “camillus” som var den latinska beteckningen för en pojke eller yngling som tjänstgjorde i en (mysterie-)kult. Helgedomen Kabeirion knappt en mil väster om Thebe skall ha varit helgat åt de kabiriska gudarna. Där dyrkades två gudar, Kabeiros och Pais, av okänt ursprung för vilka modergudinnan Demeter skall ha avslöjat mysteriet med naturens, djurens och människornas återuppväckta eller förstärkta fruktbarhet (livskraft). Kulten där skall ha börjat i den arkaiska perioden (ca 700–500 fvt) och fortsatt in i den sena antiken omkring 300-talet vt. Kärl eller kalkar för att servera vin, skyphos, som återfunnits vid utgrävningar i Kabeirion är ofta dekorerade med påstått groteska figurer som uppfattas som karikatyrer. Dessa skyphos eller vinkalkar användes för vin i kulten i Kabeirion och de var ofta dekorerade med scener med referenser till vinguden Dionysos.[2] Ett annat exempel är en skyphos som är illustrerad med den homeriska myten om Paris som domare i skönhetstävlingen

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Eleusinian_Mysteries
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Cabeiri

mellan Hera, Afrodite och Athena där Afrodite vann och fick ta emot lagerkransen. På kalken är också Hermes, guden som var ansvarig för själarnas säkra övergång till dödsriket, avbildad till höger.

Vinkalk från Kabeirion nära Thebe med Hera som sitter på sin tron med spira, Afrodite med segerkrans och Hermes med vingar. Källa: Internet.[1]

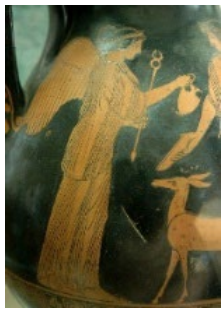
Detalj från kalken till vänster: Hermes med Sets spira.

Gudinnorna framställs på vinkärlet ovan med svarta kroppar och ”groteska” ansikten som dels har kopplats till afrikanska kvinnor och dels till de masker som bars vid grekiska teaterföreställningar. Kanske var det som man numera ser det som ”groteska” utseendet hos gudinnorna en effekt av att den som målade vinkalken inte hade egen direkt kännedom om afrikaner och deras utseenden. Jag får också personligen en känsla av att guden Hermes magiska spira på vinkalken var inspirerad av Was-spiran, den egyptiska maktsymbolen som ursprungligen var ”Set-djuret” med delad svans och huvud av ett hunddjur/sjakal (s Was-bokmärke). Utvecklingen i Egypten av gudarna Set, Khenti-Amentiu och Anubis ledde till en synkretism (s 440). Grekernas intresse för Egypten och Libyen i Afrika skall ha manifesterats i det förlorade eposet Aethiopis och det är möjligt att man redan under den klassiska tiden började skapa synkretism mellan grekiska gudar och myter och den egyptiska kulturen. På de egyptiska gravmålningarna från Osiris-kulten framställdes både Anubis, som var en variant av Set/Khenti-Amentiu, och Horus som vägledare av de döda och Toth var skrivaren som nedtecknade Maats dom (s 476). Under hellenismen såg grekerna i nästa steg Hermes och Thot som samma gud. På vinkalken från Kabeirion ovan verkar Hermes, de dödas vägledare, vara samma gud som Set/Khenti-Amentiu/Anubis med Was-spiran som sin symbol. Hermes blev i nästa steg den romerske guden Mercurius och Sets spira blev symbol för planeten Merkurius och för kvicksilver i alkemin: ☿.

På Wikipedia sägs Hermes/Mercurius symbol vara en kaducé, en stav runt vilken två ormar slingrar sig. Detta borde knyta Hermes symbol till den sumeriska Ningishzida som också var en väktare av dödsriket och som gav upphov till guden Asklepios, men att döma av målningen på kalken ovan var Hermes symbol ursprungligen mer lik det egyptiska Set-djuret, was-spiran. Spiran på vasmålningen från mitten av 400-talet fvt med gudinnan Iris näst längst till vänster liknar den egyptiska was-spiran men också en kaducé, möjligen var Hermes, Set/Khenti-Amentiu/Anubis och Ningishzida/Asklepios förknippade med samma gud hos grekerna vid den tiden. Enligt Wikipedia såg Hermes/Mercurius-symbolen ut som nedan näst längst till höger under medeltiden. Tydligen kompletterades Mercurius symbol senare under medeltiden med en tvärbjälke för att göra den mer lik ett kors och därmed mer ”kristen”.

[1] https://greekreporter.com/2016/03/21/greek-goddesses-appear-as-black-women-on-ancient-ceramic-cup/

Egyptisk Was-spira.

Gudinnan Iris med ”kaducé” (ca 450 fvt). Källa: Wikipedia.[1]

Planeten Merkurius symbol under medeltiden. Källa: Wikipedia.

Planeten Merkurius symbol efter cirka 1100-talet.

Det är intressant att bilden ovan avbildar just gudinnan Iris med den, som jag uppfattar det, egyptiska spiran på samma sätt som Isis ofta avbildades med was-spira. I den tjugotredje sången i Iliaden sägs Iris njuta av Okeanos offer i Etiopien och hon beskrevs som gudarnas budbärare. I Odyssén är det i stället Hermes som har denna roll. Eftersom de grekiska myterna uppenbarligen hämtades från olika håll kunde den afrikanska (egyptiska) gudinnan Isis ge upphov till den grekiska Iris och den egyptiske guden Set/Anubis kunde bli den grekiske Hermes som även slogs samman med myter om de mesopotamiska och syrisk-feniciska gudarna Ningishzida/Asklepios för att i nästa steg slås samman med den egyptiske Toth. Men gemensamt för de egyptiska, mesopotamiska och syrisk-feniciska och grekiska mysterierna var att de alla hade sitt ursprung i myter om naturens och livets återkomst efter en period av död, vinter eller torka och att de handlade om människans gudomliga ande/själ som var en gåva från den stora gudinnan och hennes återvändande till sitt gudomliga ursprung i ett evigt liv i paradiset efter döden genom en återfödelse i dödsriket/himlen.

INITIERINGARNA

Till skillnad från i Eleusis där initieringarna bara skedde under några få dagar pågick de i Samothrake under hela seglingssäsongen mellan april och november. Höjdpunkten var en stor festlighet som troligen varade i två nätter. På samma sätt som i Eleusis kom de som skulle initieras in i templet från öster och kom in i en stor cirkel med 9 meters diameter som var belagd med skifferplattor och med en läktare med fem nivåer. Denna del av templet kallas numera teatercirkeln. Här fick de som skulle invigas lyssna till en proklamation om att de måste vara fria från brottslighet och mord. Liksom i Eleusis skedde troligen dryckesoffer och djuroffer varefter man flyttade till en byggnad där invigningarna skedde under natten i skenet av brinnande facklor. Enligt den kristne Hippolytos av Rom, som på 200-talet vt hänvisade till gnostiska källor, skall det i mysteriet i Samothrake ha funnits statyer av två nakna män med uppsträckta händer och resta fallosar, precis som Hermesstatyn i Kyllene. Dessa två statyer föreställer den första människan (urguden?) och den regenererade (återfödde, initierade) andliga människan som var i alla avseenden av samma substans som den första människan. Detta kan jämföras med myterna i Hesiodos Verk och dagar om de olika åldrarna där människorna i den första guldåldern var gudalika, umgicks fritt med gudarna och levde i hundratals år utan att åldras (s BOKM Guldåldern). Det verkar som reningarna och invigningarna i mysterierna syftade till att återställa guldålderns ursprungliga andliga fullkomning som hos antikens människor genom historien hade korrumperats genom krig, mord och annat och lett till nutidens (järnålderns) förfallna tillstånd.

Man spekulerar i att invigningar i Samothrake bland annat, liksom i Eleusis, kan ha bestått av danser där man framställde myten om sökandet efter Afrodites dotter Harmonia som i så fall var en allegori för den ursprungliga andliga människans harmoni och enhet med gudarna. I någon fas av initieringen fick de invigda ta emot ett purpurfärgats hårband som liknade dem som bars av ogifta unga kvinnor (jungfrur) och som symboliserade renhet och oskuld, reningarna och initieringen

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Caduceus

hade tydligen förvandlat den gamla (syndiga och/eller orena) människan till en ny, oskyldig och ren varelse. Höjdpunkten var, liksom i Eleusis, den andra nattens epopteia som man tror bland annat innebar att de som initierades fick se ett stort ljus. Kanske som en symbol för den nyfödda solen som gick upp i öster efter sin dödsvandring under jorden under natten eller som en symbol för någon astral gudom. Efter varje natt deltog de som skulle initieras i en gemensam fest- och offermåltid.[1]

DIONYSOS MYSTERIUM MED KOPPLING TILL ORFICISMEN

Den första vinguden som jag har sett spår av var en gudinna, den sumeriska gudinnan Geshtinanna, himlens vinranka eller himlens vin. I de grekiska mysteriekulterna under järnåldern var guden Dionysos vinets gud. Namnet Dionysos finns bara i källor från det minoiska Kreta och Grekland och det är oklart varifrån han egentligen härstammade. I det luwiska området i Mindre Asien fanns under järnåldern en vingud som enligt inskrifter med luwiska hieroglyfer kallades Tipariya, han var förbunden med ”den gode guden” Kumarma samt en stormgud med koppling till vingården. Dessa gudar hade en lång tradition i området söder och norr om Taurusbergen som sannolikt gick bakåt till bronsåldern. Bland hettiterna fanns tydligen en hög administrativ eller militär roll som kallas Gal Geshtin under 1300-talet fvt.[2] Det skall ungefär betyda ”det höga vinet”. Begreppet Gal Geshtin, det höga vinet, skulle som jag ser det kunna ha en koppling till det sumeriska Geshtinanna, gudinnan som var himlens vinranka, Ningishzidas hustru och Dumuzis syster. Dessa fyra hade alla roller i det sumeriska mysteriet där både Inanna, Dumuzi och Geshtinanna periodvis bytte plats med varandra i dödsriket och periodvis återuppstod vid vårdagjämningen.

I det grekiska området kopplades Dionysos ihop med guden Zagreus om skulle ha varit Dionysos föregående inkarnation. Ordet Zagreus är enligt Wikipedia kopplat till ordet ”zagre” som betecknade en fångstgrop, Zagreus skulle alltså ha varit en jägare eller en jägargud. Mina tankar går till Sanchuniathons feniciska teogoni med urtidens jägare Ousous och hans son Areus som uppfann jakt. Även den frygiske guden Sabazios sågs som en variant av Dionysos och de frygiska riterna för modergudinnan Kybele likställdes med riter för modergudinnan Rhea som beskrevs som Demeters mor i Hesiodos teogoni. Den orfiska myten om Dionysos sönderslitande av titanerna och hans återupplivande kan å andra sidan ha haft en grund i myten om Osiris som slets sönder av Set och sattes samman igen och väcktes till liv av gudinnan Isis. Det verkar som Dionysos hade en brokig bakgrund, kanske var han en gammal gud förbunden med vinodling och vin som en helig dryck ända sedan vinet först började odlas i Kaukasien. Ett annat möjligt ursprung skulle kunna var den sumeriska gudinnan Geshtinanna vars namn betydde ”himlens vinranka” och var förknippad med den sumeriska myten om död och återuppståndelse genom att vara syster till Inannas älskade Dumuzi och hustru till Ningishzida som var väktare av porten till dödsriket under horisonten dit de astrala gudarna försvann under delar av året. Den sumeriska religionen var som jag ser det ursprunget för alla mysteriereligioner i Främre orienten och det verkar logiskt att Dionysos, som tydligen var förknippad med de flesta om inte alla grekiska mysteriekulter, hade sitt ursprung där. Den sumeriska myten om Inanna och Dumuzi (kärleken och harmonin), nedgången till dödsriket och återuppståndelsen därifrån, Geshtinanna (vinet) och Ningishzida (den som visar vägen till och från dödsriket och ger död eller läkedom) var tydligen ursprunget till alla mysteriekulter. Den hemlighet som de grekiska mysterierna avslöjade och som gav de invigda lugn inför döden var tydligen budskapet om att döden inte var slutet utan att det väntade ett evigt liv i de saligas rike efter döden om man bad Dionysos om frälsning, vägledning och hjälp på vägen dit. Extasen (att stiga ut ur sig själv) som uppnåddes med hjälp av musik, dans, berusning av vin eller andra droger var en försmak av hur själen lämnade kroppen vid döden och i sitt befriade tillstånd kunde söka sig tillbaka till det gudomliga i form av universum som var den livmoder (grotta, gravkammare) på vars tak gudarna i form av stjärnorna visade sitt ljus och sin vägledning.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Greco-Roman_mysteries
[2] https://www.jstor.org/stable/26606982

I det grekiska området var Dionysos alltså förknippad med både mysteriet i Eleusis och med det kabiriska mysteriet i Kabeirion väster om Thebe men den moderna forskningen för även fram att det fanns ett separat dionysiskt mysterium. Som med de andra mysteriekulterna är innehållet i Dionysos mysterium ganska okänt. Dionysos var förbunden med vin och vinodling och hans mysterium kan i det avseendet han liknat andra mysterier med koppling till årstiderna med solens frånvaro och grödornas död på vintern samt solens och livets återkomst på våren. Fester med sång, dans, mat samt vin eller andra berusningsmedel verkar ha varit allmänt förekommande i mysteriekulterna i Främre orienten och Osiris egyptiska mysterium skall ha varit en parallell till Dionysos mysterium enligt grekiska och egyptiska observatörer. Det orfiska mysteriet var nära kopplat till Dionysos mysteriekult, Orfeus troddes ha grundat Dionysos mysterium och Dionysos (Bacchus) sågs där som den kraft som frälste eller befriade människan från livet i den fysiska kroppen. Även de kabiriska mysterierna byggde alltså enligt arkeologiska fynd som det verkar på kulten av Dionysos och användning av vin.

Enligt Wikipedia var tillbehören i Dionysos mysterium bland annat kantharos eller kylix som var en kalk för att dricka vin ur, thyrsus som var en stav med en pinjekotte i toppen, en mätstav som kastades på marken för att markera det rituella området, krater som var ett kärl för att blanda vin och vatten, flagellum som var en piska, den minoiska dubbelyxan som senare ersattes av en böjd dolk, retis som var ett nät som användes vid jakt, lagerkrans (krona) och purpurfärgad mantel eller skinn av leopard eller hjort, masker, flöjter, trummor, korg för offergåvor. Bland det som offrades till eller var helgat till Dionysos fanns vin och druvor, honung, murgröna, rökelse, och olika träd, bland annat pinjer. Han förknippades ofta med tjuren (Taurus) på samma sätt som många andra gudar i Främre orienten.

Enligt Wikipedia skall sammankopplingen med den orfiska filosofin lett till en utveckling under den sista fasen av Dionysos mysterium där tyngdpunkten flyttades från det underjordiska dödsriket till ett transcendentalt mystiskt synsätt och Dionysos skall på grund av detta ha ändrat karaktär. Enligt en romersk inskription skriven på grekiska skall de romerska kejsarna Valerianus och Gallienus ha invigts i Dionysos mysterium så sent som cirka 255 vt.[1]

AFRODITES FESTIVAL OCH MYSTERIUM (AFRODISIA)

Kulten av Afrodite och festligheten Afrodisia brukar i allmänhet inte nämnas i samband med de grekiska mysteriereligionerna men det beror naturligtvis på hur man definierar mysteriekulterna. Ett av de vanliga villkoren som i vår tid sätts upp för att en kult skall räknas som en mysteriekult är att kultens myter och bruk endast skall ha varit känd av de invigda. Varro definierade kulter som byggde på myter som en egen grupp dit jag antar att mysteriekulterna räknades och definierade dem som uppenbarade från gudarna. Kontentan av detta är att det är otroligt svårt att skapa klara gränser mellan de olika forntida grekisk-romerska kulterna och religionerna. Alla kulter och religioner byggde på myter, om de var statliga eller inte. De statliga religionerna med gudomliga härskare hade en lång tradition i Främre orienten där faraonerna var gudomliga inkarnationer av guden Horus och blev gudar med Osiris efter döden och den babyloniske kungen Hammurabi fick ta emot lagens tavlor direkt av guden Shamash på ett berg, detta återkom i de hellenistiska härskarna som var halvgudar och de romerska kejsarna som dyrkades som gudar. Mysterierna kan möjligen ha haft en större tyngd på uppenbarelsefaktorn, de hänvisade i vissa fall till gudinnor som Demeter som räddade sin dotter från dödsriket eller profeter som Dionysos och Orfeus som skulle ha gått ner i dödsriket och återvänt med det eviga livets hemlighet och den orfiske profeten Musaeus som skulle ha gått upp på ett berg och fått läran och lagen på stentavlor. Myten om profeten Musaeus som fick ta emot den orfiska läran och lagen på berget var som jag ser det en kopia av myten om Hammurabi och den återanvändes sedan när man skapade myten om Moses i Tanak/GT. Myterna om hjältar, profeter och gudar som fick kunskap om det eviga livet var återupprepningar av myter från Främre orienten om Inanna och Dumuzi, Ishtar och Tammuz, Astarte och så vidare som gick

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Dionysian_Mysteries

ner i dödsriket och återkom med det eviga livets hemlighet eller som räddade sina älskade från dödsriket genom att känna till det eviga livets hemlighet. En annan sådan variant var den mesopotamiska myten om Gilgamesh som reste till de dödas rike för att få veta hemligheten med evigt liv av Utnapishtim (Atrahasis, Bibelns Noa).

Om man ser mysteriekulterna som kulter som förmedlade hemligheten eller kunskapen om årstidernas, grödornas och himmelsgudarnas cykliska livscykel och därmed i nästa steg alla människors möjlighet till återuppståndelse efter den fysiska döden och evigt liv i ett paradis inser man kanske att de hade sin grund i Mesopotamiens religioner där till exempel Inanna, Dumuzi och Geshtinanna dog och återuppstod med hjälp av bland annat guden Ningishzida (förlaga till Hermes och Asklepios) och i Egypten där faraonerna dog och med hjälp av de rätta riterna och den rätta kunskapen återuppstod till evigt liv i paradiset. Mysterierna omfattade, som alla kulter med grund i de gamla kulterna av den universella modergudinnan och den himmelska kärleksgudinnan, av fester, dans och måltider där man firade livet, kärleken och födan som en gåva från gudinnan och/eller som en minneshögtid över guden som dött och återuppstått med hjälp av gudinnans kraft och kärlek.

I detta sammanhang kan Afrodites kult som firade gudinnans livgivande kärlekskraft absolut ses som en mysteriekult, oavsett om den innefattade hemliga invigningar eller inte. Enligt engelska Wikipedia var Afrodisia en årlig festival som hölls i flera olika grekiska städer men som var speciellt viktig på Cypern, där hennes äldsta tempel fanns i Pafos, och i Attika med staden Aten. Men den firades också bland annat på Kythera, i Sparta, i Korint och på Delos. Av det man känner till om Afrodites festival verkar den ha inletts genom en rening av hennes tempel med blod från en duva som var hennes heliga fågel, därefter fick inga blodsoffer orena templet och altaret under de dagar som festivalen varade. En procession genomfördes där man bar heliga bilder av Afrodite och gudinnan Peitho till havet eller någon källa där de renades med vatten. Peitho var Afrodites följeslagare, en gudinna för tjusande och övertygande tal till skillnad från hennes motsats Bia, som personifierade rå styrka, ilska och brutal kraft. Afrodite och Peitho förenade alltså kärlek, empati och samtal eller förhandling och de grekiska områdenas fredliga förening, till skillnad från känslokyla, brutal makt och ociviliserad erövring.

Under festivalen Afrodisia offrades blommor, rökelse och tändes eldar till Afrodites ära. Invigningar i mysteriet kan också ha krävt att man anskaffade en mantel eller likande i purpurfärgat tyg, en påminnelse om Afrodites feniciska påbrå. På Cypern skall de som initierades i Afrodites mysterium ha fått ta emot bröd bakat i form av en fallos samt salt, en hänvisning till myten om Afrodites födelse från Uranos (himlens) fallos som Kronos hade skurit av och kastat i havet vid Cypern.[1] Detta var i sin tur en variant av den hurritiska myten om Kumarbi som kastrerade sin far An (himlen).

MYSTERIERNAS GEMENSAMMA KÄRNA - UNDERVISNING OM MÄNNISKANS BESKAFFENHET OCH YTTERSTA MÅL

Enligt engelska Wikipedia är ståndpunkten alltså inom den nuvarande forskningen om mysteriereligionerna att det inte fanns någon gemensam underliggande filosofi i de olika mysteriekulterna. Men jag tycker mig ändå se en gemensam kärna i de olika mysterierna som visserligen framställdes genom olika myter men som ändå hade en gemensam syn på de grundläggande frågorna som hade ett gemensamt ursprung. De frågor som mysterierna handlade om var:

1. Vad är det för kosmos eller universum vi lever i och vem skänker liv och grödor?

Så långt bakåt som vi kan se spår av mänsklig kultur var modergudinnan källan för allt liv i universum. Den världsbild som vi ser spår av i helgedomen i Göbekli Tepe som skapades av jägaresamlare för omkring 9500 år sedan var även grunden för de senare mysterierna. Universum var en stor livmoder fylld av himlavattnet, den stora modergudinnan (Ninhursaga, Neith, Demeter etc.) var den som födde gudarna som var stjärnor och stjärnbilder dit också planeterna räknades samt

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Aphrodisia

solen och månen. Himlen roterade runt jorden och under jorden fanns ett annat osynligt rike dit stjärnorna försvann under delar av året och dit solen försvann varje natt innan de återföddes av modergudinnan därifrån när tiden var inne. Årstiderna berodde på sädesgudinnas, kärleksgudinnans eller solgudinnans sorg eller frånvaro i dödsriket (Inanna, Sopdet, Ishtar, Shapash, Demeter, Persefone etc.) vilket skapade vinter, torka, död och hennes återvändande med det nya livet vid vårdagjämningen, vid de livgivande regnen efter säsongen av torka eller vid Nilens årliga översvämning. Den sumeriska vinggudinnan Geshtinannas roll som källa till glädje och berusning motsvarades av manliga vingudar som den luwiske Tipariya och det luwiska ämbetet Gal Geshtin och grekernas Dionysos. Säden och vinrankan, förädlade till brödet och vinet, var allmänt de viktigaste sakramenten i mysteriekulterna vilket så småningom togs över av den romerska kristendomen.

2. Vilka är vi människor och varifrån kommer vi?

Redan sumererna hade besvarat denna fråga med att vi är varelser vars kroppar tillhör jorden men som har fått sitt liv, sin livsande eller själ, från den universella modern, gudinnan som blåste in sitt eget liv, sin ande, i våra kroppar när vi skapades. Denna uppfattning fanns också hos egyptierna där modergudinnan gav livsanden, ka, som en gåva till människorna. Inom orficismen uttryckte man detta som att vi är barn av både den stjärnbeströdda himlen och jorden med en gudomlig själ som är fängslad i den fysiska kroppen.

3. Vart är vi på väg och hur kommer vi dit?

Mysteriernas grundläggande budskap var att själen är en gudomlig gnista, en avläggare eller emanation av den gudomliga livsanden, av modergudinnans, universums, gudomliga liv. Det gudomliga är evigt och själen (ka, psyke etc.) är därför också av samma eviga beskaffenhet, den vill tillbaka till och förenas med det gudomliga (Alltet, universum, stjärnhimlen etc.). Vägen dit går genom inkarnation efter inkarnation, medlet för själens växande och utveckling, alternativt luttrande och rening, är reinkarnation. Inannas död och återuppståndelse var en av urmyterna för tron på reinkarnation, en annan var de egyptiska faraonerna som var reinkarnationer av guden Horus. Målet för liven på jorden är att avbryta raden av inkarnationer, att själen fullkomnas och blir lik en gud-gudinna som Eros/Hermafroditos så att den kan återvända till sitt gudomliga ursprung. Vägen hem går, förutom genom olika inkarnationer, via ett rättfärdigt liv och mysteriefilosofins kunskaper samt mysteriets riter med reningar och invigningar till gemenskap med det gudomliga. Denna gemenskap mellan människorna och gudarna firades med heliga bröllop, festmåltider, dans, sång etcetera.

NATURFILOSOFERNA FÖRSÖKTE FÖRSTÅ KOSMOS LAGAR (500-TALET FVT)

MATEMATIK OCH ASTRONOMI I DET NYBABYLONISKA RIKET

Ursprunget för det som i modern tid utvecklades till naturvetenskap, astronomi och astrofysik var jägare-samlares observationer av stjärnhimlen och senare sumeriska och babyloniska prästinnors och prästers observationer av stjärnhimlen. Dessa observationer ledde till upptäckter av mönster i stjärnors och planeters rörelser som så småningom ledde till att man i det nybabyloniska riket kunde skapa en kalender som byggde på matematiska formler i stället för direkta observationer. Utvecklingen av matematiken gjorde också att man kunde bygga om staden Babylon under Nebukadnessar II (r. 605–562 fvt) enligt en strikt matematisk stadsplan. När jag arbetade med Hesekiels bok i Tanak/GT insåg jag att beskrivningen av stadsplanen i denna text egentligen handlade om Babylon och inte Jerusalem, och att arkitekterna bakom Babylons stadsplan på 500-talet fvt inte bara hade tillämpat geometriska principer som ”Pythagoras” sats utan faktiskt helt verkar ha skapat stadsplanen utifrån det gyllene snittet och Fibonacci-serien.[1] Men med den vanliga europeiska fördomen påstås förstås ofta att den moderna vetenskapen har uppfunnits av arier/indoeuropéer i Grekland på 500-talet fvt utan några ”främmande” orientaliska inflytanden. Den grekiska mentaliteten eller ”anden” skulle ha varit av ett annat, mer intellektuellt slag, än andra folks.

Det nybabyloniska eller kaldeiska riket som hade etablerats 626 fvt fick en blomstring efter Assyriens fall 612 fvt och utvidgades omkring 600 fvt till Syrien, Fenicien och norra delen av Arabiska halvön. Detta kan som jag ser det ha bidragit till att den babyloniska vetenskapen spreds till västra Anatolien och Jonien under 500-talet fvt. Under 500- eller 400-talet fvt tog grekerna bland annat över de babyloniska stjärnbilderna som var kopplade till året och månaderna. Den s.k. Metons cykel är uppkallad efter greken Meton från Aten som introducerade den där 432 fvt men Metons cykel var egentligen den lunisolära kalender som introducerades i Babylonien omkring 499 fvt och som byggde på matematiska uträkningar baserade på flera tusen år av direkta observationer av solen, månen och stjärnhimlen i Mesopotamien. Tron på den himmelska matematiken var nära förbunden med babyloniernas skicklighet i att förutse himlafenomen och skapa kalendrar baserade på fenomen på stjärnhimlen.

DE FÖRSTA GREKISKA NATURFILOSOFERNA FRÅN MILETOS I KARIEN (500-TALET FVT)

Naturfilosofi är en filosofisk inriktning som studerar naturen, numera räknas naturfilosofi till fysiken eller vetenskapsfilosofin. Naturfilosofin var en del av den historiska utveckling som föregick den moderna naturvetenskapen, under antiken kallades all vetenskap filosofi. De första grekiska filosofer som man känner till var naturfilosofer och de trädde fram på 500-talet fvt. Naturfilosoferna kallas också ofta med en beteckning från 1800-talet för försokratiker, eftersom de var verksamma under perioden före Sokrates (ca 470–399 fvt) som hade sin höjdpunkt omkring 420 fvt. Naturfilosofernas skrifter är tyvärr nästan helt förlorade men från bevarade citat vet man att de främst arbetade med att försöka förstå hur universum har uppstått och vad det består av samt hur den fysiska världen fungerar men de arbetade också med samhällets organisation, etik och religion. De anses ha försökt förstå världen utifrån naturlagar, i stället för från gudarnas beslut och handlingar, och på så sätt ha lagt grunden för den senare västerländska filosofin och vetenskapen. Naturfilosofin startade i västra Anatolien, de första kända naturfilosoferna var Thales (ca 626–545 fvt), Anaximander (ca 610–546 fvt), och Anaximenes (ca 586–526 fvt) från Miletos i Karien. Miletos var den kanske rikaste staden i det joniska och kariska området. På 500-talet fvt hade staden byggt upp imperium grundat på sjöfart med en mängd kolonier, de flesta utefter Svarta havets kuster. Miletos kom under Lydiskt välde och när perserkungen Kyros II besegrade Lydiens kung

[1] Kleveland, Sanningen om Tanak, Bibeln och Koranen, s 129-131.

Krösus 546 fvt blev staden persisk. I samband med det joniska upproret 502 fvt förstörde perserna Miletos i grunden men staden byggdes åter upp efter grekernas seger över perserna 479 fvt.

Den påstådda tydliga gränsen mellan mytologi och ”vetenskap” hos de första grekiska naturfilosoferna var som jag ser det i verkligheten inte så tydlig, även om de verkar ha lämnat idén om personifierade naturföreteelser. Deras spekulationer om universum verkar ha haft sin grund i Hesiodos kosmologi och orficismen. I den orfiska kosmologin skapade Kronos etern och kaos och det ”ägg” från vilket allt annat sedan emanerade. Ägget var naturligtvis universum, den sfär som enligt ett geocentriskt perspektiv bildas av den synliga himlen ovanför jorden och den osynliga himlen under jorden dit stjärnorna försvinner under delar av året och solen försvinner varje natt. Naturfilosofernas spekulationer om ”äggets” eller sfärens uppbyggnad och naturen hos det urämne som man trodde fyllde universum och från vilket allt annat hade uppstått hade långt tidigare sin motsvarighet i Sumer där universum var fyllt ett himlavatten och Egypten där skapelsen likaså utgick från ett himlavatten som även var det element som solen, Ra, seglade på vid sin färd över himlen.

THALES (CA 625–545 FVT)

Thales kallas ofta ”filosofins fader” eller ”vetenskapens fader” och enligt Herodotos skall han ha haft feniciskt påbrå. Thales skall ha varit den förste som bröt sig loss från mytologiska förklaringar av universum och världen för att i stället använda sig av en naturalistisk förklaringsmodell med grund i den materiella världen (naturlagar). Han skall enligt Wikipedia ha skapat ordet kosmos, det första ordet i världshistorien som beskrev universum. Thales och nästan alla de följande naturfilosoferna såg universum och världen som utvecklad från eller bestående av ett enda urämne, arche. Thales såg själv vatten som det urämne som allting hade utgått från.

KOSMOS, ALLTET, NATUREN OCH UNIVERSUM – DET SOM ROTERAR RUNT OSS I DEN GEOCENTRISKA VÄRLDSBILDEN

Thales skall på 500-talet fvt alltså ha varit den förste i världshistorien som skapade ett ord för universum. Det är naturligtvis helt befängt, varje människa har alltid själv kunnat lyfta blicken mot stjärnhimlen och se en skymt av universum så som det ser ut från vår egen utkikspunkt på jorden, det är klart att man hade ord för denna himmel långt innan Thales tid. Jag menar att de grekiska naturfilosoferna inte hade någon annan syn på universum än den geocentriska världsbild som dokumenterades i Göbekli Tepe, i den sumeriska kulturen eller i det forntida Egypten och som vi som mänsklighet hade haft med oss ända sedan vår första tid i Afrika. An (polstjärnan runt 3000 fvt) var till exempel det sumeriska ordet för ”himmel” men själva kosmos snarare motsvarades av Abzu, det stora havet på himlen. I det antika Grekland var alltså kosmos ett ord för universum men det kallades också ”Alltet” (to pan) vilket omfattade både himmel och jord eftersom jorden var en del av universum. Alltet eller kosmos kunde också kallas “physis” på grekiska, ordet översätts via latin till ”natur” och gav upphov till ordet fysik som alltså är läran om naturen. Kosmos var alltså naturen som inte som i nutida svenska var något enbart kopplat till jorden eller naturen utan allt som människan såg med sina egna ögon. Det latinska ordet universum betydde på samma sätt som dess grekiska motsvarigheter alltet eller världsalltet. Det, i formen unvorsum, skapades av Lucretius som levde under första århundradet fvt av genom en sammansättning av un från uni (ett) och vorsum som betyder ”något som roterar”. En alternativ tolkning är ”allt rotera som ett” och kan ha varit en översättning av det grekiska ordet perifora som betydde cirkumambulation, omkretsande.[1] De olika beteckningarna på universum kan alltså föras tillbaka till den helhet av himmel och jord som vi kan skåda från jorden och den stjärnhimmel som roterar runt oss när vi skådar mot skyn på natten. Vad som var den yttersta orsaken till stjärnhimlens rotation var något som senare grekiska naturfilosofer som till exempel Parmenides och Aristoteles grubblade över.

[1] https://sv.wikipedia.org/wiki/Universum

ANAXIMANDER (CA 610–546 FVT)

Anaximander skall, liksom Thales, ha spekulerat om den ursprungliga och enhetliga orsaken till allt som existerar. Enligt honom härstammade allting ur apeiron ”något gränslöst”.

ANAXIMENES (CA 586–526 FVT)

Anaximenes var en yngre vän till Anaximander. Anaximenes trodde att luft var alltings urämne, en gränslös och gudomlig substans som styrdes av nous (ett sinne eller intelligens). Anaximenes skall ha varit den förste att använda ordet ”pneuma” som sägs betyda ”livets andedräkt” som en synonym för luft. Han skall ha sagt att ”precis på samma sätt som själen … som är luft håller oss samman omfamnar och skyddar pneuma (ande) och luft hela världen.[1]

Anaximenes förklarade att allt hade uppkommit genom att luft förtätades eller förtunnades, på så sätt skulle den klassiska tidens element eld, vind, moln, vatten och jord ha uppkommit från luften. Jordens platta skiva hade skapats genom att luften filtade ihop sig och den flöt på luften på samma sätt som solen och månen. Dessa himlakroppar bestod enligt honom av jord som var förtätad luft, på samma sätt som jorden. Solen lyste på grund av att dess snabba rotation runt jorden satte eld på den. Han trodde att himlen var en kupol (dom) och att natten orsakades av att himlakroppar fördes norrut tills de inte längre var synliga. Stjärnorna liknades till skillnad mot solen och månen vid spikar som stuckits in i ett genomskinligt membran och de brann av en eld som skapades genom att jorden andades ut luft som antändes i skyn. Enlig Wikipedia skall det finnas bevis för att Anaximenes kan ha varit den förste som skiljde mellan planeter och fixstjärnor. Enligt samma källa använde Anaximenes sina egna observationer och sin slutledningsförmåga även för att skapa orsaker för naturfenomen på jorden. Han trodde att blixtar orsakades av moln som delades av en våldsam vind och att jordbävningar orsakades av sprickor i jorden som skapats genom svår torka eller överflöd av vatten. Detta skall enligt Wikipedia visa att Anaximenes, liksom de andra naturfilosoferna från Miletos, försökte skapa enhetliga orsaker för olika händelser i stället för att behandla dem från fall till fall eller hänföra dem till gudar eller personifierade naturkrafter.[2]

NATURFILOSOFERNAS TEORIER VAR INTE SÅ SPECIELLA OCH UNIKA SOM DET PÅSTÅS

Enligt engelska Wikipedia skall de tidiga naturfilosofernas påverkan ha varit enorm. De skall ha uppfunnit några av de mest centrala principerna i den västerländska civilisationen som naturalism (att allt består av materia och energi) och rationalism och berett vägen för den vetenskapliga metoden.

Det är visserligen sant att teorin att blixten orsakades av våldsamma vindar kan uppfattas som mer ”vetenskaplig” än tron att åskguden Tarhunz, Baal Hadad, Tor etcetera skapade den genom att slå med sin hammare. Men samtidigt var vindarna personifierade naturkrafter bland grekerna så det är möjligt att steget inte var så långt som man kan tycka. Framför allt vänder jag mig mot att Anaximenes lyfts fram som en rationell betraktare av naturfenomen som drar rationella slutsatser av sina egna observationer, den geocentriska världsbilden med jorden som en platt skiva och himlen som en dom som snurrar runt den med fixstjärnorna och planeterna som egna ”vandrande stjärnor” med egna banor var urgammal och fanns i alla gamla kulturer långt före de grekiska naturfilosoferna.

De tre naturfilosoferna från Miletos ses alltså som rationella grundläggare av den västerländska naturvetenskapen och som de första som bröt sig loss från mytologiska föreställningar om gudar som upphovet till världen och dess lagar. Men som jag ser det var deras syn på alltings urämne som vatten och/eller gränslöst och/eller luft eller ande inte alls något nytt och revolutionerande. Sumererna och deras efterföljare i Mesopotamien hade, liksom senare egyptierna, till exempel sett himlavalvet som ett stort vatten och ursprunget för detta verkar ha varit en ännu äldre föreställning om universum som en stor gudinna, eller rättare sagt en stor livmoder med ett himmelsvatten från

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Pre-Socratic_philosophy
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Anaximenes_of_Miletus

vilken de astrala gudarna och allting annat hade uppstått (s 447). Att det fanns luft mellan jorden och himlen hade bland annat sumererna förklarat i form av guden Enlil som var luftens, stormens och jordens gud. Synen på detta ursprungliga vatten som gränslöst fanns i de gamla egyptiska skapelseberättelserna där ogdoaden var kvalitéer, egenskaper eller aspekter hos det gränslösa urämnet, urvattnet (s 462).

Synen på urämnet som luft, eller snarare andedräkt hade en motsvarighet i sumeriska och egyptiska myter om livet som gudinnans andedräkt som hon andades in i människan vid födelsen. Anaximenes tanke att det fanns en styrande kraft bakom allt som var en intelligens (nous) fanns redan i den egyptiska teologin i Memfis och Thebe där Ptah respektive Amun/Amen var den dolda kraften bakom allt och styrde allt genom sitt intellekt (nous) eller ord (logos). Det är intressant att kung Gyges (r. ca 680–644 fvt) ha skall ha hyrt ut kariska och joniska legosoldater till den egyptiske farao Psamtik I som skaffade sig kontroll över hela Egypten omkring 654 fvt. En generation senare, runt 600 fvt, dök alltså som det verkar naturfilosofer med början hos Thales upp helt plötsligt. Thales skall ha använt sig av geometri för att beräkna höjden på pyramider och avståndet till skepp från stranden och skall ha varit den första människa som tillskrivits matematiska upptäckter. Men det verkar väl mer troligt att det var i Egypten som en geometrisk metod för att räkna ut höjden på pyramider användes än att den upptäcktes av en man i Anatolien där vad jag vet inga pyramider hade byggts.

Thales skall också på 500-talet fvt enligt Herodotos, som var verksam omkring hundra år efter Thales, ha beskrivit Lilla Karlavagnen (Lilla björnen) och sagt att den skulle vara användbar för navigering och han skall även ha varit den förste som observerade Hyaderna och räknade ut Plejadernas position. Men Hyaderna och Plejaderna hade varit redan kända sedan tusentals år. Hyaderna är en stjärnhop i Oxens stjärnbild och i en gammalbabylonisk text med titeln ”Bön till nattens gudar” från cirka 1830–1530 fvt kallas de enligt John H Rogers ”Is-li-e” vilket betyder tjurens (oxens) käke. I samma text nämns också bland annat mul.mul som var Plejaderna. De hade på Thales tid varit viktiga i Sumer och resten av Mesopotamien i nästan tvåtusen år eftersom de markerade vårdagjämningen omkring 2300 fvt. Polstjärnan som en hjälp för navigering verkar ha varit känd sedan urminnes tider, det faktum att An (Thuban) inte längre var polstjärna hade skapat en omvälvning i världsbilden runt 2000 fvt och Kochab i Lilla björnen (Beta Ursae Minoris) sågs som polstjärna i Främre orienten från omkring 1700 fvt, alltså mer än tusen år före Thales. I Homeros Iliaden hade också bland annat Hyaderna och Plejaderna avbildats på den sköld som guden Hefaistos gjorde till Akilles. Enligt Herodotos skall Thales också ha räknat ut eller förutsagt en solförmörkelse år 585 fvt som gjorde att mederna under kung Kyaxares och lydierna slutade kriga och ingick ett fredsavtal. Men utifrån kungalistan i Medien dog Kyaxares tio år före solförmörkelsen, Herodotos historier om Thales verkar alltså ha tillkommit för att framhålla de grekiska naturfilosofernas stora och banbrytande vetenskapliga landvinningar när det i själva verket var kunskap som verkar ha hämtats från Egypten och Mesopotamien.

Sanningen om de grekiska naturfilosofernas banbrytande vetenskapliga genombrott på 500-talet fvt är väl snarare att grekerna långt om länge hade tagit över alfabetet från fenicierna och lärt sig läsa och skriva så där två tusen år efter sumererna, vilket gjorde att de kunde ta till sig babyloniernas och egyptiernas vetenskap. Strävan att utnämna de grekiska naturfilosoferna som vetenskapens upphovsmän handlade om att 1800-talets europeiska vetenskapsmän ville visa att arierna (numera kallade indoeuropéer) var den högsta och mest intelligenta rasen och att ariska greker och romare var ursprunget för den europeiska civilisationen.

NATURFILOSOFER FRÅN JONIEN – PYTHAGORAS, HERAKLEITOS OCH XENOFANES

PYTHAGORAS (CA 570–495 FVT)

Pythagoras födde på den joniska ön Samos strax utanför Anatoliens västra kust. Han grundade en filosofisk skola som verkar ha haft drag av en mysteriekult, med åtminstone två nivåer i form av oinvigda och invigda som skall ha fått ta del av hans högsta lära. Pythagoras lära förknippades

under Antiken med orficismen och Dionysos mysterium (s 535). Båda dessa filosofier delade tron på en kedja av reinkarnationer som bara kunde avbrytas om man, via mysteriekulten eller någon gudomlig vägledare, lyckades nå en nivå av kunskap som möjliggjorde att man befriades på kravet på återfödelse och fick komma till de saligas dödsrike. För övrigt var Pythagoras mest förknippad med matematik, han skall ha upptäckt Pythagoras sats som beskrev sambandet mellan sidorna i en rätvinklig triangel men detta samband var då redan känt i Babylonien och Egypten sedan länge.

Pythagoras skall ha fört fram tron på ”sfärernas harmoni” enligt vilken planeter och stjärnor rörde sig i banor som kunde beskrivas genom matematik och att dessa matematiska samband eller förhållanden motsvarade ljud som bildade en ohörbar harmonisk musik. De sju muserna skulle egentligen ha varit de sju planeterna (de fem kända planeterna plus solen och månen) som sjöng tillsammans baserat på deras matematiska avstånd och banor. Han skulle också enligt myterna om honom ha upptäckt att de två ”stjärnor” som grekerna kallade Morgonstjärnan och Aftonstjärnan var en och samma företeelse, nämligen planeten Venus, men återigen var detta något som hade varit känt i Mesopotamien sedan mer än tusen år tillbaka. Pythagoras sågs som en profet och ett orakel och skall ha framträtt som en präst eller laggivare. Han skall också ha varit den förste som kallade sig filosof, alltså älskare av visdomen (Sofia). Redan under Antiken ansågs Pythagoras ha rest till avlägsna länder som Babylonien, Egypten och Indien och tagit emot sina läror där. Om det är sant eller inte vet man inte, men det är tydligt att den grekiska naturfilosofin verkligen byggde på kunskaper från Egypten och Mesopotamien.[1]

Pythagoras lämnade inte efter sig några egna texter och därför får man försöka förstå vad hans filosofi handlade om utifrån vad författare som Herakleitos, Empedokles och Platon skrev. Det verkar som att pythagoréerna både arbetade med att förstå den fysiska verkligheten genom vetenskaper som matematik och att försöka nå fullkomning och sammansmältning med det gudomliga genom någon variant av den orfiska mysterievisdomen. Pythagoréerna inom dessa två inriktningar brukar kallas matematiker respektive akusmatiker. Pythagoréerna arbetade med att utveckla brödrakärleken, de var universalister, asketiska och demokratiska.

Pythagoras lära påverkade Platons (428–348 fvt) filosofi, särskilt tydligt är detta i dialogen Timaios. Platon trodde, att döma av denna dialog, liksom Pythagoras på reinkarnation på en odödlig, gudomlig själ men detta kan också ha varit ett gemensamt arv från till exempel orficismen. Under första århundradet fvt fick Pythagoras lära ett uppsving bland platoniker och nypytagoréer. Hans filosofi skall ha haft en stor inverkan på vetenskapsmän som Kopernikus, Kepler och Newton. Den pythagoreiska symbolismen användes också inom den s.k. europeiska esoteriska riktningen eller västerländska mysterietraditionen som tog sin början under renässansen och i hög grad lever vidare i New Age.

HERAKLEITOS (CA 535–475 FVT)

Herakleitos var en jonisk naturfilosof som föddes i Efesos som vid den tiden var en del av det persiska imperiet. Nästan inget är känt om hans liv, det mesta är senare påhitt. Han har bland annat setts som en materialistisk monist, kosmolog, metafysiker, religiös tänkare, mystiker, revolutionär och någon som utvecklade logiken. Herakleitos ansåg att universums urämne var eld. Vissa har sett hans tyngdpunkt på eld som en påverkan från zoroastrismen men eld var som vi såg ett av antikens element, förknippad med himlens stjärnor och med de heliga eldarna i alla grekiska tempel. Herakleitos skall ha trott på förening av motsatser, till exempel manligt och kvinnligt som ger upphov till avkomma och harmoni. Han undervisade också om världen som på en gång ett och många, genom den ursprungliga principen eller elementet som manifesteras i allt som lever och existerar. Själen sågs som en blandning av eld och vatten med elden som den högre (gudomliga) delen och vattnet som själens lägre del. Det fanns ingen enskild skapare av universum, universum var gudomligt, odödligt och evigt till skillnad från människan (eller människans jordiska del?) som var dödlig.

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Pythagoras

Genom att man behärskades sina lägre eller världsliga begär skulle själens eld renas från sina lägre beståndsdelar.

Herakleitos är mest känd för idén om evig förändring, uttryckt genom sentensen ”allting flyter”. Herakleitos skall ha påverkat både sofisternas och Platons filosofi och genom honom i förlängning den västerländska mysterietraditionen.[1] Stoikerna, en skola grundad av Zenos från Kition omkring 300 fvt, påstod att Herakleitos hade sett ”logos” som den ursprungliga eller grundläggande principen eller urämnet men det finns inga bevis för detta, ”logos” som den första principen var antagligen ett rent stoisk begrepp även om det hade sin motsvarighet i de gamla egyptiska skapelseberättelserna där guden Ptah till exempel skapade allt genom sitt ord (logos) och sin tanke (intellekt) (s 470).

XENOFANES (CA 570–480 FVT)

Xenofanes var en grekisk filosof, poet, teolog från en stad nära Miletos i västra Anatolien som reste runt i den grekisk-talande världen, Han var känd för sina satiriska poem och kritiserade samtiden för dess dyrkan av välstånd, överdåd och atletiska bragder. Han kritiserade också Homeros och andra poeter som beskrev gudarna som dåraktiga och omoraliska, Hesiodos beskrev till exempel gudinnorna Hera, Athena och Afrodite som avundsjuka, svartsjuka och hämndlystna och gudar som Uranos och Poseidon som våldtäktsmän. Han påstod också att man inte kan veta om det finns en enda eller många gudar, och om det fanns flera ifall det fanns en hierarki mellan dem (så som det till exempel beskrevs i Hesiodos teogoni). Han kritiserade också seden att avbilda gudarna som människor och förse dem med mänskliga beteenden och påstod att gudarna i verkligheten var mycket mer moraliskt högtstående än människorna. Xenofanes hade också en naturalistisk förklaring till fenomen som solen, regnbågen och marelden, liksom Anaximenes menade han att sådana naturfenomen skapades av moln (urämnet luft). Xenofanes ses som en stor tänkare och en av de viktigaste naturfilosoferna eftersom han skall ha sökt naturliga förklaringar baserade på ett urämne (arche) för företeelser som regnbågar utan att blanda in gudar och myter. Men det är som jag ser det en sanning med modifikation, Xenofanes påstod aldrig att gudarna inte fanns utan bara att de inte var likadana som oss människor. Diskussionen bland naturfilosoferna om huruvida urämnet var eld, vatten, luft eller den klara etern hade uppenbarligen en koppling till gamla religiösa föreställningar där stjärnorna (himmelsgudarna) och solen var eld, universum var en gudinnas livmoder fylld med vatten och modergudinnan andades in livet i människorna genom sin andedräkt (luft). Vad det än var så var urämnet en gudomlig substans som fanns i det gudomliga universum som i tusentals år hade setts som en modergudinna och på något sätt hade frambringat stjärnor och andra himlakroppar, jorden och allt som fanns på den.

PARMENIDES OCH DEN ELEATISKA SKOLAN (TIDIGT 400-TAL FVT)

Den eleatiska filosofisk skolan uppstod i Elea, en grekisk koloni i Lucania i södra Italien. Skolan grundades under tidigt 400-tal fvt av Parmenides från Elea. Xenofanes skall ha varit Parmenides lärare och ibland ses även Xenofanes som en del av den eleatiska skolan, men detta är omdebatterat. Parmenides skall ha varit den förste som påstod att jorden var en sfär. Varandet, det som finns, är också enligt hans filosofi en perfekt sfär, odifferentierad, oföränderlig och odelbar. Men redan orficismen hade alltså definierat universum som en sfär eller ett ”ägg”. Parmenides poem ”Om naturen” eller ”Om det-som-är” var mycket inflytelserikt på senare grekisk filosofi.

Varat är enligt Parmenides den sanna verkligheten som existerar oberoende av våra mänskliga sinnen. Enligt vissas senare författare som Diogenes Laërtius (200-talet vt) tillhörde Parmenides den pythagoreiska rörelsen. Han skall ha sett allt som existerar som en enda odelbar helhet. Inledningen till Om Naturen berättade hur författaren gjorde en resa, eskorterad av solens (Helios) döttrar, till en gudinna som inte nämns vid namn för att få ta emot en uppenbarelse om verklighetens natur. Gudinnan finns i ett tempel som ligger i ett land där natt och dag möts och i resten av poemet är

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Heraclitus

det hon som talar och förmedlar sanningen om naturen i form av en talad uppenbarelse. Människors uppfattningar varierar och är inte att lita på. Gudinnan, som förmedlar sanningen, säger ungefär (min översättning): ”Allt är ett för mig. Där jag börjar, dit skall jag återvända igen. Det finns bara en sak som existerar, den är tidlös, oföränderlig, odelbar, kontinuerlig och enhetlig.” Det finns två principer i kosmos, dels etern, elden som är mild, mjuk, tunn och genomskinlig och identisk med sig själv (är självgenererande?) och dels en ”okunnig natt”, fysisk kropp, ogenomtränglig och tung. Mellan den tunga, ogenomträngliga jorden och den klara, eldiga etern finns olika band där ljus och mörker blandas och där olika himlakroppar som solen, månen, morgon- och aftonstjärnan rör sig på sina respektive banor. Det mest centrala av dessa band är enligt Parmenides ursprunget för och orsaken till alla rörelser och allt som uppstått, denna orsak kallas också den styrande gudinnan som har nyckeln till rättvisa och nödvändighet. Luften har avskilts från jorden och förångats och kondenserats och solen och vintergatan består av sådana utandningar av luft från jorden som blivit till eld. Månen är en blandning av jord och detta slags eld. Etern finns ovanför och runt dessa himlafenomen och under dem finns det som vi kallar himlen och som finns runt jorden. Gudinnan lovar att författaren Parmenides) skall få veta hur hela detta system kom till.

Det har spekulerats i vad Parmenides egentligen menade med det Enda, det-som-är, varandet som är ett och odelbart, tidlöst och kontinuerligt, men jag väljer att se det som universum. Parmenides resonerade om vad som finns och vad som inte finns och menade att det inte finns något som inte finns, varandet (det-som-är, universum) finns men ingenting finns som inte finns i universum. Det-som-är finns, och eftersom det som inte finns inte finns kan det-som-är aldrig ha inte funnits. Det-som-är måste därför alltid ha funnits och kommer alltid att finnas. Parmenides diskussion om vad som finns och vad som inte finns var som jag ser det ett sätt att försöka bevisa att det bara finns ett enda universum och att allt som finns enbart finns i detta enda universum. Med liknande logiska resonemang försökte han också bevisa att universum alltid hade funnits och alltid kommer att finnas eftersom det-som- är (Alltet, universum) inte kan komma från intet. Parmenides såg uppenbarligen universum som styrt av himmelsgudinnan. Sannolikt var det himmelsgudinnan Afrodite Urania som Platon senare påstod var himlens, Uranos, dotter som fötts utan mor enligt förebild från Hesiodos återgivande av myten om Uranos avskurna fallos som genererat Afrodite genom skummet i havet vid Cypern.

Parmenides såg alltså inte universum som oberoende av den gamla himmelsgudinnan och han diskuterade inte heller, som man senare under medeltiden kom att tro, människans varande och själ och dess eviga liv eller inte eviga liv, utan universums, Alltets, varande och vad som fick de olika ”banden” av stjärnor och andra himlakroppar att röra sig runt jorden. Idén som han förde fram om att stjärnornas eld skulle vara en effekt av luft som strömmat ut från jorden fanns även till exempel även hos Xenofanes och Anaximenes. Det som jag personligen finner mest intressant med Parmenides system är att det har en himmelsgudinna som den yttersta orsaken till allt som finns och rör sig. Denna kraft, som var ursprunget till all rörelse i universum och som Aristoteles senare kallade ”den första orsaken” eller ”det som rör (allt) utan att (själv) röras”, kallades (primum movens) på latin. I sin bok Metafysik beskrev Aristoteles denna ”grundorsak” som perfekt, oerhört vacker, odelbar varelse som enbart kontemplerade en perfekt kontemplation, själv-kontemplation. Han satte likhetstecken mellan detta själv-kontemplerande varande och det aktiva intellektet. Under medeltiden blev det ”aktiva intellektet” föremål för intensiva diskussioner bland judiska, kristna och muslimska tänkare som försökte förena sin beundran för Aristoteles syn på kropp och själ med sina egna teologiska uppfattningar. Framför allt var man orolig över vad Aristoteles lära om ett okroppsligt själv kunde betyda i förhållande till det eviga livet, som enligt de monoteistiska religionerna med grund i Tanak/GT innebär en rent fysisk kroppslig återuppståndelse på domens dag.

Därför är det intressant att ursprunget för Aristoteles spekulationer tydligen var Parmenides Enda, det-som-är, orsaken till allt som rör sig på himlen runt den stillastående jorden enligt den geocentriska världsbilden. Detta Enda, ursprunget för allt som finns och allt som rör sig i universum, var enligt Parmenides himmelsgudinnan. Denna uppfattning verkar inte finnas i den traditionella

grekiska mytologin där Zeus var den yttersta orsaken till allt. De närmaste motsvarigheterna fanns enligt min uppfattning däremot i den sumeriska Inanna som var himlens härskarinna under Uruk-perioden och i Egypten där gudinnan Neith var själva universum och ansvarig för tiden och därmed för himlakropparnas rörelser och gudinnan Nut var den som födde solen och fick den att röra sig över himlen varje dag.

ORDET FÖR TEOREM HADE SITT URSPRUNG I DEN NEOLITISKA ANATOLISKA SOLGUDINNAN TI

Trots att naturfilosoferna ansågs vara logiska och frikopplade från religion och myter kommer ordet teorem, som betyder ett bevisat matematiskt eller logiskt påstående eller hypotes, från ordet theoreo som betyder ”skåda” och som jag gissar hade anknytning till ordet theos, gud och/eller thea gudinna. De gudar som först skådades var gudarna på stjärnhimlen och de första teologerna var de sumeriska stjärnskådarna i templen i Uruk som dyrkade himmelsgudinnan Inanna som styrde över stjärnhimlen och dessa rörelser. Ti, di, Theos var som vi såg gamla anatoliska (indoeuropeiska) ord för guden eller gudinnan Ti som blev nordiske Tyr och som det verkar också ursprunget för det armeniska ordet di-k som betyder ”gudar”. Stavelsen ”te” i ord som teorem och teologi går alltså tillbaka till det gamla neolitiska språket i Anatolien och gamla neolitiska gudar som Ti/Di/Tyr som tydligen var tindrande stjärnor på stjärnhimlen. Kanske skulle man kunna gå så långt i spekulationerna som att se Ti/Di som blev theos och thea och i nästa steg ordet för den kristna guden som en anatolisk solgudinna. Tiwaz, den bevingade solskivan hos luwierna som har gett namn åt själva ordet gud i formen Diud/Desu/Zeus i många indoeuropeiska språk kan ursprungligen ha varit en gudinna. Tarhunnas hustru var solgudinnan Arinna hos hettiterna och Tors hustru hette Siv/Siw i Norden. Siw kan vara en fornnordisk anpassning av solguden Tiwaz som enligt Wikipedia kallades Siwat hos hettierna.[1]

PARMENIDES, SOKRATES, PLATON OCH PLOTINOS

Parmenides lära skall liksom Herakleitos ha haft inverkan på Platons filosofi. Det tydligaste exemplet på detta finns i dialogen Parmenides där Platon låter Parmenides och Zenos från den eleatiska skolan debattera med en mycket ung Sokrates (470–399 fvt). Detta möte anses allmänt ha varit en rent litterär uppfinning av Platon för att han skulle kunna beskriva de olika filosofernas inställningar. Parmenides får representera en monism (allt är ett) som Zeno försvarar mot sådana som för fram en mångfald av företeelser. Platon låter Zeno föra fram logiska argumentet att om pluralisterna påstår att det finns många olika ting kommer dessa ting att både vara lika och olika, vilket är en omöjlig motsättning. Men Sokrates påstår i sin tur att man löser denna motsättning om man skiljer mellan sinnen å ena sidan och former i vilka sinnen deltar å andra. På så sätt kan en och samma ting var både lika och olika, en och många, både ha en enhetlig form och ha många delar och så vidare. Platon låter Parmenides fråga Sokrates vilka slags former han ser i sin teori. Sokrates svarar att han är säker på att det existerar matematiska, etiska och estetiska former som enhet, mångfald, godhet och skönhet. Han är osäker på om företeelser som människa, eld och vatten skall ses som former eller inte men helt säker på att ovärdiga företeelser som hår, gyttja och smuts inte är former. I resten av den första delen av dialogen låter Platon sedan Parmenides fortsätta att förhöra Sokrates om teorin om former och på så sätt föra fram fem argument mot denna teori.[2]

Nyplatoniker som Proklos och Plotinos (ca 204–270 vt) visade stort intresse för Platons dialog Parmenides. Proklos kommentar till dialogen översattes av en dominikansk munk på 1200-talet och rönte stort intresse hos renässansfilosofer som Nicolaus Cusanus, Giovanni Pico della Mirandola och Marsilio Ficino. Ficino ansågs att dialogen Parmenides var en beskrivning av hela Platons teologi.

Plotinos såg det Enda, det Goda, den första principen (universum hos Parmenides med gudinnan som den första principen) som en källa från vilken alla floder sprang fram. Det fanns en enda

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Tiwaz_(Luwian_deity)
[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Parmenides_(dialogue)

ursprunglig, odelbar orsak till allting, den som fanns bortom varande och icke-varande och kunde bara beskrivas genom sitt namn (det Enda). Detta Enda var oändligt, transcendent och omöjligt att förstå för våra mänskliga sinnen eller tankar och kunde endast bli känt genom de effekter det orsakade. Från det Enda emanerar en andra hypostas i form av förnuftets eller intellektets princip Nous som också kallas Logos, som identifieras som skaparguden, demiurgen, i Platons dialog Timaios. Nous försöker förstå sitt ursprung, det Enda, och genom denna intellektuella ansträngning uppstår de platonska idéerna eller formerna. Från Nous (Logos) emanerar Världssjälen som enligt Plotinos hade en högre och en lägre del som var naturen (det materiella universum?). Från Världssjälen emanerade individuella mänskliga själar och slutligen materien som var den lägsta och minst perfekta nivån i kosmos. Den materiella världen är i detta system ytterst sett gudomlig eftersom den kommer från det Enda genom Nous och i nästa steg Världssjälen. Målet för den mänskliga själen var enligt Plotinos att nå en (exstatisk) förening med sitt ursprung, det Enda (henosis). Enligt Porfyrios uppnådde Plotinos en sådan förening fyra gånger under den tid han kände honom. Denna förening med det gudomliga Enda kan liknas vid upplysning, befrielse och liknande mystiska föreningar i olika andliga traditioner.

DEN PÅSTÅDDA STRIDEN MELLAN HERAKLEITOS OCH PARMENIDES

När Parmenides resonerade om universum som Alltet, en enda enhet, evig och ofödd, menade han inte att tiden stod stilla och att stjärnhimlen och himlakropparna inte roterade runt jorden, tvärt om såg han att stjärnhimlen roterade runt jorden under året och bakom detta såg han den stora gudinnan som orsaken till allt som rörde sig. När Herakleitos skrev om tidens ström och att allt ändras var det ingen motsättning mot att universum var en helhet.

Aristoteles (384–322 fvt) skrev i sin tur om universums uppbyggnad med jorden längst ner på grund av att den bestod av ett element som var tyngst medan vatten, vind och eld som element som gradvis var lättare och därmed mer uppåtsträvande. Jorden var ett klot och himlasfärerna, var precis som hos till exempel Parmenides ”band” eller sfärer som omgav jorden och på vilka månen, solen, planeterna och stjärnorna var fästa. Det här var alltså inte så banbrytande som det gärna framställs, Aristoteles uppfattningar byggde på de tidigare naturfilosofernas. Dessutom försökte han använda olika kategorier med tio klasser för att beskriva alla olika varelser. En kategori var substans, människor och träd bestod till exempel av olika av varandra oberoende substanser de nio andra kategorierna kunde bara existera i något annat som tid och plats. Olika liknande varelser kunde föras samman i arter (till exempel arten människa) och arterna i genus (människor är djur) som i sin tur definierades av skillnader (människor är rationella djur till skillnad från andra slags djur).

Men om man försöker använda denna kategorisering på “varande” finner man ingen skillnad, både djur, människor och växter har ”varande”, det finns inget som är ”icke-varande” som kan vara en annan kategori än alla olika slags varelser eller organismer på jorden. Men det här problemet skapades genom att man tolkade Parmenides ”det-som-är” som något som skulle handla om varelser i universum (vilket Aristoteles undervisade om) och inte om universum i sig.

De lärde har senare sett en avgrund mellan Herakleitos som menade att ”allting rör sig” och att man aldrig kan kliva ner i (tidens) flod och Parmenides syn på Alltet som evigt och oföränderligt. Men jag menar att detta är en påhittad strid och att de själva sannolikt inte skulle ha sett någon motsättning. Det var snarare senare tiders lärde som tog den ena eller andra ståndpunkten och, på vanligt grälsjukt sekteristiskt sätt, inte kunde acceptera den andra. Avicenna var till exempel en trogen följare av Aristoteles filosofi och kunde varken acceptera Herakleitos påstående om att tillvaron ständigt förändrades eller Parmenides enhetliga Allt, som var evigt och allomfattande. De muslimska filosoferna tolkade därför Aristoteles filosofi som att varandets kärna, dess substans eller essens, var en fast konstant medan dess utsida eller fasad var föränderlig. Existensen var en konstant kärna (hasti) som täcktes av ett föränderligt moln av varande (asti) men denna definition hade stora svagheter eftersom det bland annat inte var klart hur kärnan hade uppstått och hur den var kopplad till utsidan. Denna typ av problem hade också teologiska implikationer. Om man antog

att existensen som finns bortom tid och rum var den monoteistiska guden, Jahve/Gud/Allah, uppstod frågan hur han i sin transcendentala existens kunde skapa eller kontakta en värld av föränderligt varande som finns i tiden och rummet.

DE MODERNA FILOSOFERNAS SYN PÅ VARANDET OCH ANDEN

VARANDET I MODERN FILOSOFI

Till skillnad från de flesta antika filosofiska texter som hänsynslöst utplånades av de kristna bevarades Aristoteles skrifter av grekiska kristna som arbetade med att översätta och diskutera dem under 500-talet vt. Delar av hans skrifter, bland annat Metafysiken, översattes till arabiska och dessa översättningar stod i centrum för framstående judiska och arabiska lärdes arbete, bland annat Maimonides, Avicenna och Averroës. Under 1100- och 1200-talet förband ledande kristna skolastiker Aristoteles spekulativa etik och logik med den kristna teologin. Thomas av Aquino, Albertus Magnus och Johannes Duns Scotus utnyttjade alla Aristoteles filosofi men omvandlade den ibland, i vissa fall under platonskt inflytande. Dominikanmunken Thomas av Aquinos (1225–1274) system, som alltså i alla fall delvis förenade kristendom med Aristoteles filosofi, kallas thomism och det kom att bli en grundläggande doktrin i den katolska kyrkan. Till exempel utfärdade påven Pius X en skrivelse 1914 där det sades att kyrkans lära inte kan förstås utan grunden i Thomas av Aquinos teser och att dessa inte får ifrågasättas eller debatteras på något sätt. De är grunden för hela vetenskapen om naturen och det gudomliga. Det är tänkvärt att filosofiska spekulationer från en hednisk filosof som Aristoteles som levde på 300-talet fvt, långt innan kristendomen ens var påtänkt, alltså numera via Thomas av Aquinos ses av den katolska kyrkan som grunden för både naturvetenskap och teologi och att denna grund aldrig ifrågasättas eller ens diskuteras.[1]

Men med början under renässansen fanns det ändå människor som inte nöjde sig med att okritiskt lyda överheten och tro på gamla dogmer och sanningar. De rationalistiska filosoferna började, med utgångspunkt i förnuftet, det mänskliga förståndet, att ifrågasätta klassiska och medeltida traditioner och empirikerna menade att det inte räckte med spekulationer utan att man också, eller i stället, måste undersöka naturens lagar genom direkta observationer och experiment. Immanuel Kant (1724–1804) menade dock att varken rationalisterna eller empirikerna ensamt hade rätt. Rationalisterna påstod sig veta något om saker som Guds existens, fri vilja och själens odödlighet som människor aldrig kan veta något om. Kant kallade detta ovetbara för ”Tinget i sig självt”. Empirikerna hade enligt Kant fel eftersom man inte bara kan lita på experiment utan också måste använda förnuftet för att förstå experimentens resultat och sätta in dem i sammanhängande modeller. Kant förde fram sitt eget system som han kallade transcendental idealism där han menade att tid och rum och all mänsklig erfarenhet bara är olika slags intuition och tingens innersta natur är omöjliga för ett mänskligt sinne att förstå. Kants ”Tinget i sig självt” liknar som jag ser det ”arche”, den grundläggande substans som antikens naturfilosofer hade diskuterat redan på 500-talet fvt och den var lika okänd för Kant som den hade varit för dem. Kant trodde också att evig fred skulle kunna uppnås genom demokrati och internationellt samarbete och att det skulle kunna bli historiens höjdpunkt. Det är intressant att just i nu, våren 2022, diskuteras och demonstreras diktatur gentemot demokrati och nationalism och avskiljande gentemot internationell solidaritet med anledning av Rysslands brottsliga överfall på Ukraina på ett sätt som det inte har gjorts i Europa sedan andra världskriget.

Kant sammanförs på den engelska Wikipediasidan om ”Varandet” med Friedrich Hegel (1770–1831) under rubriken idealism som sägs vara diametralt motsatt mot empirikernas materialism, idén att materien är den grundläggande substansen i naturen. Detta verkar i mina ögon en aning orättvist mot Kant som tydligen menade att man aldrig kan förstå verklighetens och tingens innersta natur men att både empirism och rationalism var nödvändiga. Idealisterna med Hegel i spetsen menade i stället att den innersta, primära kraften eller substansen var anden. Världen hade kommit till

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Thomism

genom ett medvetande, en absolut idé, en världsande. Idealismen byggde i hög grad på Platons lära om att den verkliga världen var idévärlden och att den materiella världen var en avspegling av idéerna i den högre världen. Platon var i sin tur influerad av naturfilosofer som Herakleitos och Parmenides men idén att världen hade kommit till genom en tanke som tänkts av en världsande och att allt i världen genomsyrades av en inneboende ande kan spåras ända tillbaka till de egyptiska skapelseberättelserna där Ptah skapade världen genom sin tanke och Amun/Amen var den ande som var grunden för i allt i universum. Hegels idealism kombinerades tyvärr med kristendomen och nationalism till en potentiellt giftig blandning där Anden sägs ha tre olika aspekter: den subjektiva anden som gav upphov till känslor och relation till naturens värld hos människan, den objektiva anden som hade lyft sig själv från naturens värld och etablerat en stat samt den absoluta anden som var mest helig och som är Guds fullkomning. Att olika nationalstater hade olika andar och därmed olika ”kallelser” i världshistorien och att dessa andar kunde kriga med varandra på andliga nivån gav i nästa steg upphov till uppfattningar om till exempel Tyskland som en avspegling av ärkeängeln Mikael och att tyskarnas krig under första världskriget var ett heligt krig. På den andra kanten gav Hegels lära upphov till andra totalitära rörelser som kommunism och socialism genom att olika sociala grupper var uppfyllda av olika slags ”ande” med olika kallelser i världshistorien och med proletariatets diktatur som världshistoriens slutliga stadium.

Under 1900-talet var Hegels idéer högt ansedda inom den brittiska idealismen, den logiska positivismen, marxismen samt fascismen där hegelianismen sägs ha varit statsfilosofi. Hegels filosofi har trots sin koppling till fascism och marxism, eller kanske ibland på grund av denna koppling, setts som “filosofins fullbordan” av några av de mest inflytelserika tänkarna inom existentialism, post-strukturalism och 1900-talets teologi som Herbert Marcuse, Jacques Derrida och Martin Heidegger. Efter Sovjetunionens fall har en ny våg av hegelianska forskare kommit fram i bland annat Tyskland och USA.[1]

De gamla kulturerna i Främre orienten såg som det verkar alltid människan som sammansatt av materia i form av kropp och ande i form av en själ. Detta uttrycktes redan av sumererna och egyptierna och senare under antiken inom bland annat orficismen. Men som de gamla mysteriefilosofierna illustrerade, och som jag själv har upplevt, är själen något som ligger dolt djupt inom oss, bakom det omedvetnas mur. Den kan inte påvisas genom vetenskapliga experiment eller genom att lära sig någon teori, den kan bara upplevas direkt och det sker inte förrän man har nått ett slutstadium i sin själsliga och andliga evolution genom liven på jorden. Den inkarnerade själen är en tillfälligt avskild del av det högre Självet som i sin tur är en gnista av en gudomlig kärlekskraft som fötts in i det materiella universum för att utvecklas genom erfarenheter i fysiska liv. Målet med liven på jorden är att utveckla ett fullkomnat högre Själv som kan gå vidare till en tillvaro där fysiska inkarnationer inte längre är en nödvändighet. Om man tror att det gudomliga är en hatiska manlig krigsgud som uppmanar till krig och våld, till exempel som i kristendomen där Jesus är en krigsherre som leder sin krigshär i himlen så att kristendomen skall segra på jorden är man helt fel ute. Om man tror att själen och anden i något avseende eller i något stadium skulle vara en nationalistisk, misogyn, hatisk, krigisk, maktgalen, hård och manlig företeelse eller att den skulle kunna lockas fram genom droger, magi eller någon annat ”esoterisk” idioti är man helt fel ute. Själen är sin egen härskare men också ett lysande, kärleksfullt väsen, ett barn av den gudomliga anden som varken är kvinnlig eller manlig utan androgyn i dess rätta betydelse och som inte har något annat mål än att öka sin egen kunskap om materien och sin egen förmåga till kärlek och empati och på så sätt inte bara bidra till sitt eget fullkomnande utan till det stora helas, mänsklighetens och Alltets, tillväxt i kärlek och kraft.

DAGENS KUNSKAP OM VÅRT MATERIELLA UNIVERSUM

Medan kunskapen om anden inte har tagit ett enda steg framåt sedan antiken, utan anden tvärt om har tagits som gisslan av den avskiljande och förtryckande kristendomen och diverse nattsvarta

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel

nationalistiska, antidemokratiska system som nazism, fascism och marxism, har vår kunskap om materien och universum kommit oerhört långt. Som vi genom naturvetenskapens framsteg numera vet, fanns universum innan någon enda materiell kategori fanns. Strax efter Big Bang fanns ingen materia, inte ens protoner och neutroner, bara ett hav av elektromagnetisk strålning. Vi vet också att Parmenides och andra filosofer med honom hade fel, vårt materiella universum är inte en gudinna (eller gud) som alltid har funnits och alltid kommer att finnas. Vårt universum föddes i Big Bang, har expanderat sedan dess och kommer enligt de flesta av våra nuvarande vetenskapliga hypoteser att sluta existera i en ofattbart lång framtid. Men grunden för det som vi vet om universum idag, och det som Parmenides gudinna lovade att han (eller i alla falla mänskligheten) en gång skulle förstå, är mänsklighetens ständiga blickande upp mot stjärnhimlen, våra ständiga frågor om hur allting fungerar och vad som driver det kosmiska urverket, våra försök att skapa modeller, illustrationer och verktyg. Som till exempel stencirklarna i Göbekli Tepe som avbildade det synliga universum med de stjärnbilder som den tidens människor såg och som blev grunden för gudar och gudinnor, religioner, kosmologier och kalendrar. Nog borde vi tacka och lova för alla generationers tankar och strävanden som under tiotusentals år har skapat den utveckling som gett oss själva svar på frågor om vad vårt universum är och vilka lagar som styr det. En kunskap som befriar oss från tro på en skapelse av en nyckfull och hämndlysten gud och ett syndafall orsakat av kvinnan, tro på astrala gudar på eller i himlen som styr våra både jordens öde i form av årstider, jordbävningar och annat och våra egna öden, tro på profetior om tidens slut, jordens undergång, änglamakter som krigar i himlen och skapar krig på jorden och ett utvalt fåtal som skall frälsas från den sista domen genom att de tillhör någon slags rasmässig elit, har skrivits in i någon viss religiös eller annan mästarkult eller i någon ockult, orfisk återupplivad mysteriekult från antiken.

Men även om vi genom naturvetenskapen kan avfärda alla religioner och filosofier som bygger på gudar eller krafter kopplade till stjärnor och planeter, skapargudar som skapar universum genom sitt ord eller sin tanke och därigenom också de monoteistiska religionerna och alla deras avarter och varianter eftersom också de bygger på den gamla geocentriska bilden av universum, vet vi ännu inte vad det var som orsakade Big Bang och vad vårt universum utvidgas i. Min egen erfarenhet säger mig att vi inte kommer att kunna förstå eller bevisa vad det är som finns utanför vårt eget system, vårt eget universum, med metoder som skapas inne i detta system. Svaret på frågan vad som ligger utanför universum kommer vi inte att få förrän vi har fullgjort vår skola genom alla liv och fått ta examen som fullkomnade högre Själv. Först då kommer vi att bli i stånd att lämna detta materiella universum och ta nästa steg i den andliga evolutionen i en andlig form. Det positiva är dock att på samma sätt som vi som en enda mänsklighet faktiskt nådde den nivå av kunskap om det materiella universum och den materiella delen av oss själva som Parmenides och de andra filosofierna längtade efter för mer än tvåtusen år sedan, kommer vi också som mänsklighet att ta nästa steg i kunskapen om vår egen själ och vårt högre Själv, även om vissa når målet en aning före andra. Vi har bara ett arbete att göra med att befria oss från gamla felaktiga föreställningar om vår egen och det gudomligas andliga natur.

SAMMANFATTNING

Det här arbetet handlar som jag skrev i inledningen om att hjälpa mänskligheten framåt på den individuella andliga utvecklingsvägen genom att både beskriva sanningen om vår andliga evolution och dra undan grunden för falska ”andliga” läror. Bland målen för arbetet finns att:

- **Berätta mänsklighetens andliga historia** från starten i modergudinnan som var själva universum och de astrala gudarnas och människornas moder samt kärleksgudinnan som var himlens härskarinna och orsaken bakom allt som rörde sig på himlavalvet, vidare fram till de manliga krigsgudarnas maktövertagande. En syn på det gudomliga som en balanserat manlig-kvinnlig kraft uppnåddes så småningom genom mysteriefilosofierna och orficismen.
- **Dra undan grunden för de monoteistiska religionerna** genom att berätta sanningen om de rätta källorna och den geopolitiska bakgrunden för Tanak, Bibeln och Koranen.
- **Dra undan grunden för New Age, ”västerländsk esoterism” och ockulta rörelser som olika slags frimurare** genom att bland annat berätta sanningen om orficismen och antikens olika mysteriefilosofier som dessa ockulta rörelser ofta säger sig vila på.
- **Dra undan grunden för vår tids fascism, nazism och vit-makt-rörelser** genom att bland annat berätta sanningen att den ”ariska rasen” aldrig har funnits och att den europeiska kulturen, språket och befolkningen inte är resultatet av någon ”massiv invasion” av ariska/indoeuropeiska ”bronsålderskrigare” från ett urhem på den Pontiska stäppen så som det påstås i stäpp-teorin och marxismens, fascismens och nazismen gemensamma grund i Hegels ”andliga” filosofi och ”västerländsk esoterism”.

DNA-VETENSKAPEN HAR MOTBEVISAT TRON PÅ OLIKA MÄNSKLIGA RASER OCH PÅ EN SÄRSKILT HÖGSTÅENDE ”ARISK” ELLER ”INDOEUROPEISK” RAS

- DNA-vetenskapen visar att alla människor som lever på jorden härstammar från samma grupp av människor som levde i Afrika. Dagens forskning om DNA visar att alla människor som lever på jorden har ett gemensamt ursprung i Afrika. Vi är alla en blandning av olika grupper av jägare-samlare som spreds över jorden, skiljdes åt och återförenades, i vissa fall började bedriva jordbruk och boskapsskötsel och i andra fall fortsatte med den gamla livsstilen som jägare-samlare. Ingen blandning är mer ”ren” eller ”bättre” än någon annan, vi har alla samma ursprung och är alla resultat av samma slags evolutionära genetiska skeenden och lagar.
- Dagens européer är genetiskt sett en blandning av västliga jägare-samlare, östliga jägare-samlare och de första bönderna som kom från Anatolien. De första europeiska jordbrukarna med ursprung i Anatolien förde med sig sin jordbrukskultur och sitt anatoliska (indoeuropeiska) språk och på vägen genom Europa assimilerade de västliga och östliga jägare-samlare. Detta betyder att alla européer genetisk sett är en blandning av de första anatoliska bönderna och västliga och östliga europeiska jägare-samlare. Vi som lever i Skandinavien idag har den allra högsta andelen av gener som för närvarande klassificeras som härstammande från gamla jägare-samlare men också en andel av de anatoliska böndernas DNA. Detta motsäger alla teorier om blonda blåögda ”arier”, ”kaukasier” eller ”vita” som skulle vara en egen ”ras” och överlägsna alla andra ”raser”.
- Forskningen om det ”ariska urhemmet” skapades av rasister som Kossinna och har fortfarande en rasistisk och krigsförhärligande slagsida trots att den nu kallas ”indoeuropeiska studier”. Kossinnas teorier om ett nordiskt eller tyskt urhem för den s.k. ariska, kaukasiska, vita rasen lade grunden till nazisternas syn på sig själva som världens härskare och som historiska ägare till alla de områden där man kunde finna spår av snörkeramik eller annat som Kossinna förknippade med arierna. Tanken på en ursprunglig ren ras av vita män med överlägsna

egenskaper förenades med idéer om att denna rena högtstående ras hade förorenats av främmande element och att man genom rashygien (eugenik) skulle kunna rena och återföra den germanska rasen till sitt rena ariska ursprung bestående av starka, högväxta, blonda, blåögda krigiska män som genom sin ras var utsedda att regera över världen och alla ”lägre stående” ”raser”. Detta ledde så småningom bland annat till nazisternas industriella utrotning av judar och andra som inte ansågs värda att få existera i den nya rasrena nazistiska ariska världen.

- Kossinnas lärjungar beklädde höga poster i Nazityskland men efter andra världskriget föll den nordiska tanken, alltså att arierna hade uppstått i norra Europa, i vanrykte. Arierna kallades nu indoeuropéer och de hade inte längre uppstått i norra Europa utan på den pontiska stäppen och flödat in till norra Europa från detta urhem. I grunden var det alltså samma teorier som fördes fram i den tidigare ariska teorin som också fanns i det som nu kom att kallas stäpp- eller yamnaya-teorin. Enligt denna teori hade ”indoeuropéerna” kommit som bronsåldererövrare på häst och genom en ”massiv invasion” ersatt den tidigare lägre europeiska bondekulturen som utövade gudinnedyrkan med de överlägsna ”indoeuropéernas” ras och sin högtstående krigiska kultur med manliga gudar som Tor och Oden. I vår tid arbetar man med att bevisa denna stäpp- eller yamnaya-teori med analyser av DNA från människor och hästar. Min uppfattning är att detta redan har misslyckats, det är bara så att de nya rönen inte har väckt lika stort uppseende som de första rudimentära analyserna från 2015 och 2016 som verkade bestyrka stäpp- eller yamnaya-teorin.
- Dagens tamhästar verkar ha spridits från Cucuteni-Trypillia-kulturen och snörkeramikkulturen i Moldavien och Ukraina. Tamhästarna spreds alltså inte med några ”ariska” ”indoeuropeiska” bronsålderserövrare utan genom handel mellan bronsålderskulturer i östra Europa och Anatolien, som alla härstammade från de första bondekulturerna.
- Någon avskild ”arisk” eller indoeuropeisk ras har aldrig funnits och inte heller något ariskt/indoeuropeiskt urhem med en egen högtstående kultur. Européerna är alltså ingen egen ”ras” och de har inte kommit som krigiska beridna bronsålderserövrare från något ”ariskt”/”indoeuropeiskt” urhem och ersatt tidigare ”lägre stående” bönder. Européerna och kulturen i Europa utvecklades kontinuerligt från grupper av de första bönderna som blandades med redan befintliga grupper av jägare-samlare och som sedan fortsatte att blandas med varandra som till exempel människor från trattbägarkulturen som blandades med östliga jägare-samlare i Polen, Ukraina och Belarus och lärde sig använda hjulet och göra snörkeramik av Baden- och Trypillia-kulturerna.
- De s.k. indoeuropeiska språken härstammar från de första anatoliska böndernas språk som från omkring 6000 fvt spreds västerut till Europa och österut till Kaukasien med de första bönderna i respektive område. De indoeuropeiska språken borde därför egentligen kallas de anatoliska språken. Det indoeuropeiska språket i den vediska kulturen i Indien kom dit så sent som omkring 1200 fvt med legosoldater som flydde från Mitannirikets sammanbrott.
- Dagens ryska ledning med Putin i spetsen påstår sig ha rätt att härska över Ukraina och alla andra områden där man talar slaviska språk, på samma sätt som nazisterna ansåg sig ha rätt att underkuva alla områden där det enligt Kossinna hade funnits ”ariska” kulturer som hade talat indoeuropeiska språk. På det sättet passar stäpp-teorin för de indoeuropeiska språkens ursprung som hand i handske för dagens ryska imperialister. Men denna teori är helt falsk, de indoeuropeiska språken uppstod inte på den ryska stäppen utan spreds från Anatolien med de första bönderna. Det indoeuropeiska språket kom mycket sent, omkring 2900 fvt, till dagens ryska område vid Moskvafloden med Fatyanovo-kulturen som kom från dagens Ukraina. Fatyanovo-kulturen var en variant av snörkeramikkulturen i Ukraina som i sin tur var en blandning av gamla bondekulturer som trattbägarkulturen och Cucuteni-Trypillia-kulturen som hade sina ursprung bland de första bönderna i Anatolien.

MODERGUDINNAN VAR UNIVERSUM OCH DEN URSPRUNGLIGA SKAPAREN, KÄRLEKSGUDINNAN VAR DEN FÖRSTA REGENTEN ÖVER HIMLEN OCH TIDEN, STJÄRNBILDERNA VAR DE ASTRALA GUDARNA

- Modergudinnan var universum, den ursprungliga Skaparen. Modergudinnan dyrkades av jägare-samlare så långt bakåt som man kan se och sedan framåt genom tiden ända fram till de monoteistiska religionernas maktövertagande. Hon var själva universum, den som födde de astrala gudarna på stjärnhimlen och gav människorna deras livsande.
- Kärleksgudinnan var den som styrde över himlen och tiden och skänkte människorna alla kunskaper. Kärleksgudinnan var ursprungligen en aspekt av den stora gudinnan som regerade över årstiderna och vårens ankomst med det nya livet och grödorna som spirade. I Uruk blev hon sedan i form av Inanna den kraft som regerade över stjärnhimlen och därmed tiden och skänkte människorna alla kunskaper genom sina prästinnor (och kanske även präster) som observerade stjärnhimlen och utvecklade astronomi, matematik och skriftspråk i hennes tempel i Uruk.
- Stjärnbilderna var de astrala gudarna som jägare-samlare avbildade i Göbekli Tepe, förlagan till alla senare astrala gudar i Främre orienten.
- Jordaxelns precession och förflyttningen av himmelspolen gav upphov till myterna om olika generationerna av gudar som Alalu - An - Kumarbi.

DE NORDISKA ASA-GUDARNA VAR DE ANATOLISKA TAURUS-GUDARNA OCH VANA-GUDARNA VAR SUMERISKA GUDAR

- De fornnordiska asagudarna som Oden och Tor och vanagudarna som Freja och Frej verkar i själva verket ha varit importer från en blandkultur mellan anatoliska gudar från Taurusområdet (asagudarna) och sumeriska gudar (vanagudar). Tor var tjurguden Taru/Tarhunna/Tarhunz, Tors hustru Siw var en solgud/solgudinnan Siwat/Tiwaz. Tiwaz kan också ha bett upphov till guden Tyr. Den fornnordiska vattenguden Njord och hans barn Freja och Frej var den sumeriske vattenguden Enki och hans barn Geshtinanna och Dumuzi. Enki var också Aas hos hettiterna och i fornnordiska sagor var Aas (Ås-guden) ett av Odens epitet, Oden var alltså ursprungligen den sumeriske guden Enki. Importen av denna blandning av anatoliska och sumeriska gudar verkar ha skett genom att gutierna, som verkar ha varit legosoldater från snörkeramikkulturen i trakterna av Ukraina som tog makten i delar av Sumer omkring 2100 fvt, fördrevs och någon grupp från dem så småningom hamnade i Norden. De fornnordiska (”germanska”) gudarna var alltså inga gudar från ett ”ariskt” eller ”indoeuropeiskt” urhem utan anatoliska och sumeriska gudar.

DE MANLIGA KRIGS- OCH SKAPARGUDARNA KOM TILL MAKTEN LÅNGT EFTER GUDINNAN OCH DYRKAN AV KRIG OCH ERÖVRINGAR LEDDE TILL BRONSÅLDERSKOLLAPSEN

- De manliga krigsgudarna och skapargudarna kom till makten först långt efter Modergudinnan och kärleksgudinnans mångtusenåriga maktinnehav. Med tiden - när makt, erövringar och krigsbyten blev viktigare än att bygga civilisation och välstånd på samarbete och kärlek - blev de manliga krigsgudarna allt mer betydelsefulla. I Babylon skapades Marduk som urtypen för en krigsgud som regerade över folket genom hot om katastrofer om de var syndiga och inte lydde honom och löften om välstånd och ett evigt kungarike om de fruktade honom och visade rättfärdighet genom att lyda hans lagar som Hammurabi hade fått ta emot från guden Shamash på berget. Gudsfruktan blev tecknet på rättfärdighet och de folk som inte fruktade och lydde nationella imperialistiska gudar som Marduk och senare Assur dömdes att utplånas av imperiernas krigshärar. Teogonierna i Främre orienten utvecklade synen på det gudomliga som ett släkte med ursprung i himlen, den manliga guden An som var himmelspolen, i stället för i den stora modergudinnan som ursprungligen hade varit alla gudars moder och själva universum.

- Främre orientens kungars dyrkan av krigsgudar och deras imperialistiska syn på krig och erövringar som vägen till makt och rikedom ledde till bronsålderskollapsen och hela kulturens sammanbrott.

KUNGARIKENA ISRAEL OCH JUDA SOM DE BESKRIVS I BIBELN HAR ALDRIG FUNNITS OCH JHWH SOM DYRKADES I JERUSALEM VAR EN KANANEISK-EGYPTISK BLANDNING AV BAAL OCH SET SOM STÖDDE SIG PÅ GUDINNAN ANAT

- Det finns inga historiska bevis för existensen av kungarikena Israel och Juda som de beskrivs i Bibeln. Israel var ”ysrir”, Jezreel, som var maktcentrum i södra Kanaan under mellersta bronsåldern. Davids ätt har aldrig funnits och aldrig styrt Jerusalem.
- Guden JHWH som dyrkades tillsamman med gudinnan Anat i templet i Jerusalem på 400-talet fvt var en kananeisk-egyptisk blandning av Baal Zephon/Hadad och den egyptiske guden Set/Yau som tillsammans med gudinnan Anat hade förts till södra Levanten med egyptiska krigshärar på 1200-talet fvt.

BERÄTTELSER I TANAK/GT HÄMTADES FRÅN MESOPOTAMISKA OCH EGYPTISKA MYTER

- Den första dagens skapelseberättelse i Bibeln är en kombination av den egyptiska skapelseberättelsen i Heliopolis där ogdoaden, det mörka urelement, upplystes av det första ljuset som var Atum och skapelsemyten i Memfis där Ptah skapade allt genom sitt ord och sin tanke när han namngav det.
- I den andra skapelseberättelsen i Tanak/GT skapades människan av Herren Gud som tog jord från marken och blåste in liv genom hennes näsborrar. Detta hämtades från den sumeriska myten där gudinnan Ninhursaga (Ninmah) och gudinnan Nammu skapade människorna av klumpar av lera som modergudinnan sedan blåste in sin livgivande ande/andedräkt i och gav liv.
- Myten om Eva som skapades av Adams revben och som såg till att de första människorna fördrevs från paradiset genom att trotsa Herren och ta en frukt från kunskapens träd, hämtades från den sumeriska myten om gudinnan Ninhursaga som skapade gudinnan Ninti av guden Enkis revben och där Enki åt av förbjuden föda i paradiset och fördrevs därifrån av gudinnan Ninhursaga.
- Berättelsen i Tanak/GT om Noa som räddades av Herren från den stora floden och de tio generationerna före floden hämtades från den sumeriska kungalistan och sumeriska myter och i nästa steg från Gilgamesheposet om de tio kungarna före den stora floden och Atrahasis/Utnapishtim som räddades från den stora floden av guden Enki.
- Profeten Enok (Henok), den sjunde patriarken före den stora floden i Tanak/GT, var en kopia av den sumeriske regenten En-men-dur-ana som enligt den sumeriska gudalistan var den sjunde bland regenterna före den stora floden. Han regerade i solguden Utus stad. Profeten Enok (Henok) i Tanak/GT var liksom En-men-dur-ana förknippad med soldyrkan eftersom Enok (Henok) skulle ha levt i 365 år, lika länge som antalet dagar i solåret. Liksom En-men-dur-ana togs upp till himlen av gudarna Shamash (Utu) och Adad och fick lära sig alla himlens och jordens hemligheter togs Enok (Henok) i Tanak/GT upp till himlen av Gud.
- Inspiration till Salomos tempelbygge och hans giftermål med drottningen av Saba i Tanak/GT hämtades från den sumeriske ensin Gudeas tempelbygge omkring 2100 fvt och hans giftermål med drottningen av Sabum.
- Den sumeriska myten om herden och jordbrukaren som stred om gudinnan Inannas gunst gav upphov till striden mellan Abel och Kain i Tanak/GT.
- Inannas och Dumuzis heliga bröllop gav upphov till Ishtars och Tammuz heliga bröllop i Babylon och i nästa steg till Höga Visan som kopierades in i Tanak/GT.

- Hammurabis babyloniska lag gav, i vissa fall ordagrant, underlag till Mose lag i Tanak/GT. Guden som påstods ha gett Hammurabi lagen var solguden Shamash, som alltså är den gud som man lyder när man följer Mose lag som också gav upphov till islams sharialagar.
- Bågen på himlen som var symbolen för förbundet mellan Gud och människorna i Bibeln var gudinna Ishtar (den västsemitiska Astarte), som var Ans dotter och Marduks båge i Enuma Elish. Hon var bågstjärnan i den mesopotamiska astronomin.
- Profeten Samuel (Samu-el) i Tanak/GT var en återanvändning av Hammurabis förfader Sumu-la-El som nämndes i Hammurabis lag. Herrens profet Samuel utsåg Saul till israeliternas, Herrens folks, förste kung och smorde honom med olja.
- Enligt sumeriska myter skall de första kungarna ha regerat i Kish. I Tanak/GT sägs också Saul, som skall ha varit israeliternas förste kung, ha varit son till Kish av Benjamins stam. Benjamins stam i Bibeln verkar ha varit den amoritiska stammen Banu-Yamin som fanns på den högra sidan av floden Eufrat i det amoritiska kungariket Khana/Hana omkring 1800 fvt.
- Den egyptiske högguden Amen (Amun) användes i förbannelser över dem som bröt mot lagen i Tanak/GT.
- I Baal-cykeln beskrevs Baal Hadads seger över sjömonstret Lothan, en av Yams (havets) tjänare. Lothan kallas Leviatan i Job, Psaltaren och Jesaja 27:1 i Tanak/GT och även där är han en havsdrake.
- Profeten Balaam/Bileam, Beors son, beskrevs på Deir 'Alla-stelen i Moab. Han var en siare i kulten av de kananeiska gudarna i Moab där guden Shaddai var den högste. Shaddai-gudarna (Shaddayin) och El Shaddai är också ett par av namnen på Herren i Tanak/GT i Bibeln. Guden Shaddai i Deir 'Alla-inskriptionen återkommer i precis samma sammanhang i Tanak/GT i Bibeln, alltså i förbindelse med siaren Balaam (Bileam), Beors son. I Bibel 2000 översätts ordet El Shaddai med ”Gud den Väldige” i samband med Balaams (Bileams) profetiska siande. El Shaddai, Gud den Väldige, var också det namn under vilket Abraham, Isak och Jakob kände Gud enligt Andra Mosebok och det var under namnet El Shaddai som Gud hade upprättat ett förbund med dem. Den kananeiska guden El Shaddai är alltså guden som inrättade förbundet med det utvalda folket och en variant av Bibelns påstått enda Gud.
- Den bibliske profeten Daniels vision i Babylonien hämtades från Enuma Elish, sannolikt via Berorossos. Det var i det babyloniska eposet Enuma Elish som Marduk rörde upp himlens fyra vindar och det var i Mesopotamien som gudarna avbildades som varelser sammansatta av delar från olika djur. Namnet ”Daniel” har upptäckts i texter från Ugarit under namnet ”DN’IL”, ”Danil”, som betyder ”El (Il) är domaren”. I Ugarit var ”Danil” en vis domare vars gudar var Rp’u (El), Hadad och Astarte. Den vise Daniel i Daniels bok i Tanak/GT verkar alltså vara den visa domaren ”Danil” från Ugarit, kanske via den feniciske Sanchuniathon.
- Arken som enligt Tanak/GT bars till Davids stad i Jerusalem i ett festtåg under sång och dans kopierades från kistan (arken) med mysteriets heliga symboler som bars från Aten till Eleusis i ett festtåg under sång och dans i det eleusinska mysteriet.
- Jakobs stege var gudinnan Nut. Gudinnan Nut var förbunden med resan till livet efter detta, en av hennes heliga symboler var stegen (maqet) som placerades i de dödas gravar så att de skulle kunna klättra upp till himlen (Nut). En tolkning av berättelsen i Tanak/GT om den stege eller trappa som Jakob såg i drömmen i Betel och som änglarna gick uppför och nedför är att den hämtades från den egyptiska mytologin om gudinnan Nut. ”Herren” som talade till Jakob och lovade att alltid skydda honom var i så fall egentligen gudinnan Nut som beskyddade alla sina barn eller Osiris som beskyddade de döda i dödsriket. Men eftersom man låter

Jakob säga ”här är himlens port” och Babel betydde ”Guds port” kan stegen eventuellt också ha varit zigguraten i Babel.

DEN PÅSTÅTT ÖVERLÄGSNA ”INDOEUROPEISKA” GREKISKA KULTUREN UNDER ANTIKEN OCH DE GREKISKA GUDARNA KOM LIKSOM ALFABETET FRÅN FRÄMRE ORIENTEN

- De grekiska gudarna var en blandning av bl.a. egyptiska gudar som kommit via det minoiska Kreta eller senare under den s.k. orientaliseringsperioden samt av feniciska gudar från Levanten.
- Sanchuniathons feniciska teogoni var en blandning av feniciska/kananeiska, egyptiska och hurritiska myter och den var tydligen ursprunget för Hesiodos teogoni som i sin tur bildade grund för den orfiska teogonin.
- I Grekland tog man över den feniciska teogonin och i Hesiodos teogoni gjorde den grekiska guden Zeus till alla gudars och hjältars fader. Genom att Hesiodos teogoni skrevs av en eller flera av Apollons präster som representerade nykomlingen Apollon och försökte fördriva gudinnans prästinnor från Delfi, laddades den grekiska religionen med hat mot kvinnor och gudinnor.
- Hatet mot gudinnor och kvinnor som fanns redan i Hesiodos teogoni fördes sedan vidare till Tanak/GT när denna text skapades i Alexandria omkring 160 fvt.

ANTIKENS GREKISKA MYSTERIER OCH ORFICISMEN BYGGDE PÅ FRÄMRE ORIENTENS MYTER OM MODERGUDINNAN SOM UNIVERSUM OCH OM SOLÅRET, KÄRLEKEN OCH FRUKTBARHETEN. DE INNEHÖLL INGA OCKULTA HEMLIGHETER SOM GAV MAKT ÖVER MÄNNISKOR OCH ANDAR SOM PÅSTÅS INOM DAGENS ”VÄSTERLÄNDSKA ESOTERISM”.

DE GREKISKA MYSTERIEKULTERNA

De grekiska mysteriekulterna under antiken byggde på filosofier som hade utvecklats i Främre orienten sedan flera tusen år. En variant av dessa mysteriekulter var kulter där kultens invigda **firade den stora modergudinnans livgivande kraft med dans, sång och festmåltider.** Modergudinnan betjänades ofta av en mytisk överstepräst och en trupp av dansare som ibland var enbart manliga kämpar, ibland enbart kvinnliga och ibland ett blandat manligt-kvinnligt sällskap. En variant av kulten av modergudinnan var de kabiriska mysteriet på bland annat Samothrake där kopparsmeder eller andra hantverkare var mysteriekultens trogna som dyrkar en modergudinna och hennes dotter som Demeter och Kore (i Thebe) och/eller en hantverksgud som Hefaistos (på Lemnos). Dessa kulter kom sannolikt ursprungligen från Syrien och/eller Fenicien där Hefaistos föregångare var Kothar-wa-Khasis som i sin tur var en variant av den egyptiske skapar- och hantverksguden Ptah.

En annan variant av mysteriekulterna hade sin grund i **årscykeln med stjärnhimlens (skenbara) rotation och solens kardinalpunkter samt livets, växlighetens och grödornas livscykel under året** där vårdagjämningen och våren betecknade årets början och solens, dagens och livets pånyttfödelse. Urtypen för dessa slags mysteriereligioner var den sumeriska myten om kärleksgudinnan Inanna och hennes älskade Dumuzi som försvann ner i dödsriket under olika delar av året men återförandes i det heliga bröllopet vid vårdagjämningen när den saknade partnern återkom från de döda. En variant av denna kult var Afrodisia som var en festlighet till kärleksgudinnan Afrodites ära. Kulten av Afrodite hade startat på Cypern och sannolikt förts dit av feniciska handelskolonisatörer vilket innebär att Afrodite var en variant av kärleksgudinnan Inanna/Ishtar. Inanna var himlens härskarinna vilket återkom i Afrodite Urania, den himmelska Afrodite.

ORFICISMEN VAR EN MYSTERIEFILOSOFI SOM HANDLADE OM MÄNNISKAN SOM EN KOMBINATION AV JORD OCH GUDOMLIG ANDE OCH REINKARNATION SOM VÄGEN TILL DET SLUTLIGA ÅTERVÄNDANDET TILL DET GUDOMLIGA URSPRUNGET (DEN GUDOMLIGA ANDEN)

Orficismen var en mysteriefilosofi vars teogoni byggde på Hesiodos teogoni som i sin tur härstammade från främst feniciska källor. Liksom hos Hesiodos var Zeus gudarnas kung och fader inom orficismen. Den centrala orfiska myten om barnet Dionysos Zagreus som slets sönder av titaner och om Zeus som brände titanerna till aska och sedan skapade människorna av denna aska användes för att illustrera den gamla tanken som fanns redan i Sumer att människorna är skapade av jord (titanernas aska) och en gudomlig själ eller ande (modergudinnas andedräkt, Dionysos gudomliga själ eller ande). På samma sätt som i andra mysteriefilosofier kopplades den mänskliga själens cykliska reinkarnation eller återfödelse till vegetationsgudar, i orficismen var de Dionysos och Persefone, som gång på gång dog och återföddes genom en cyklisk process. Slutet på kedjan av återfödelser på jorden fanns i den lära som erbjöds i Orfeus mysterium där Orfeus eller Apollon var frälsare som möjliggjorde att den utspridda själen, den gudomliga gnistan, kunde återvända till den ursprungliga gudomliga helheten. Myten om den sönderslitna och återuppståndna Dionysos Zagreus och det slutliga återvändandet till paradiset eller den gudomliga helheten byggde uppenbarligen på den egyptiska myten om Osiris som slets i bitar av Set och om Isis som samlade ihop hans utspridda kroppsdelar och väckte honom till livet igen innan han blev kung i dödsriket/paradiset.

INOM ORFICISMEN BLEV DET GUDOMLIGA EN BALANSERAT MANLIGT-KVINNLIG KRAFT

Kulten av Dionysos och Persefone var en variant av kulten av Bacchus och Kore, de var samma gudomar som gick under olika namn på olika platser. De var varianter av olika vegetationsgudar som dog och återuppstod i Främre orienten, som de sumeriska gudarna Inanna och Dumuzi. En skillnad mellan Hesiodos teogoni och orficismen var synen på Gud. Enligt Hesiodos var den högste guden krigsguden Zeus som var en variant av bland annat den syriske Baal Hadad och den egyptiske Amon/Amen. Inom orficismen var Gud en universell företeelse, som det verkar egentligen hela universum på samma sätt som universum ursprungligen hade varit den urgamla modergudinnan i Främre orienten. Han-hon var början och slutet, Alfa och Omega. Gud var enligt orficismen både manlig och kvinnlig, himmel och jord. Han-hon var samtidigt Fadern och den förstfödde sonen och den cirkel inom vilket universum rör sig. Han-hon var Metis, Eros (kärleken) och universum, hans-hennes sinne var den kungliga ofelbara etern. Gud var en outsläcklig eld.

Mysteriekulterna och de mysteriefilosofier som hörde samman med dem byggde på den geocentriska världsbilden med universum som en livgivande moder och de astrala gudarna och människorna som hennes andes barn, samt på årstidernas och livets cykliska vandring från våren och pånyttfödelsen fram till vintern/torkan och döden och åter fram till det nya livets ankomst vid nästa vår. De vilade på den gamla insikten att kroppen är förgänglig medan själen är ett barn av en gudomlig ande och att reinkarnation är själens utbildningsväg fram till den slutliga befrielsen och återvändandet till det gudomliga ursprunget.

DEN ”VÄSTERLÄNDSKA ESOTERISMENS” OCKULTA SYMBOLER VAR EGYPTISKA GUDAR OCH HIEROGLYFER

Det fanns inget ”ockult” eller ”esoteriskt” i de gamla mysteriefilosofierna som skulle kunna väckas upp i modern tid. Glöm alla idéer om ockulta hemligheter och symboler som påstås ha förvaltats av hemliga brödraskap sedan antiken och medeltiden och som skall avslöjas för dig om du bara betalar det dessa ”brödraskap” begär och utan att fråga underordnar dig deras hemliga hierarki och deras kända eller okända ledare och tar del av deras ”initiationer”.

I det forntida Egypten var den femuddiga stjärnan symbol för gudinnan Sopdet (stjärnan Sirius) och den blev mer allmänt hieroglyfen för ordet ”stjärna”. Stjärnan i en cirkel ⊛ betydde ”den andra världen”, Duat. Den femuddiga stjärnan ritad med fem sammanhängande linjer kallas pentagram. Pentagrammet övertogs av de kristna och i det engelska diktverket “Sir Gawain and the Green

Knight" från 1300-talet påstods pentagrammet ha uppfunnits av den bibliske kung Salomo och vara en symbol för ridderskapets fem kardinaldygder. Genom Heinrich Cornelius Agrippa och andra fördes pentagrammet, ofta inskrivet i en cirkel, under renässansen fram som en magisk symbol som symboliserade de fem nyplatonska elementen och i förlängningen som ett sätt att ta makten över elementens olika andar. Symbolen användes sedan av 1700- och 1800-talets frimurare, ockultister och teosofer och troddes på magisk väg genom att man fick makt över olika slags andar kunna användas för goda ändamål om den vändes med spetsen uppåt och för onda ändamål med spetsen neråt. Detta har sedan fortsatte att tillämpas av olika "ockultister" och "esoteriska ordnar" fram till idag. Men ursprunget för den femuddiga stjärnan var alltså stjärnan Sirius och den egyptiska gudinnan Sopdet som omkring 2780 fvt ansågs starta det nya året och Nilens livgivande översvämningar i Egypten. Sopdet kom också under pyramidbyggenas tid att ses som en vägledare av de dödas själar till himlen. Idén att stjärnan Sirius symbol, den femuddiga stjärnan eller pentagrammet, skulle ge nutida "ockultister" makt över några "andar" är naturligtvis helt befängd.

En annan "ockult symbol" är symbolen för planeten Merkurius och kvicksilver i alkemin, ☿. Denna symbol verkar ha utvecklats i grekisk mytologi från ett ursprung i guden Sets spira (Set-djuret) som blev den grekiske Hermes symbol och i nästa steg kombinerades med Ningishzida/Asklepios kaducé med slingrande ormar. Hermes kallades Mercurius på latin och blev alltså så småningom förknippad med kvicksilver och planeten Merkurius. Men att symbolen skulle ge "ockultister" makt över "andar" som ursprungligen var den gamla egyptiske stamguden Set eller den grekiske Hermes som var en variant av den sumeriske Ningishzida som var stjärnbilden Hydra är naturligtvis helt absurt.

DE GREKISKA NATURFILOSOFERNA FUNDERADE ÖVER UNIVERSUMS FUNKTION MED GRUND I EGYPTISK OCH BABYLONISK VETENSKAP SOM I SIN TUR HADE SIN GRUND I DEN SUMERISKA KULTUREN

Naturfilosoferna ses som rationella grundläggare av den västerländska naturvetenskapen och som de första som bröt sig loss från föråldrade mytologiska föreställningar om gudar som upphovet till världen och dess lagar. Men deras syn på alltings urämne som vatten och/eller gränslöst och/eller luft eller ande var inte alls något nytt och revolutionerande. Sumererna och deras efterföljare i Mesopotamien hade, liksom senare egyptierna, till exempel sett himlavalvet som ett stort vatten och ursprunget för detta verkar ha varit en ännu äldre föreställning om universum som en stor gudinna, eller rättare sagt en stor livmoder med ett himmelsvatten från vilken de astrala gudarna och allting annat hade uppstått. Att det fanns luft mellan jorden och himlen hade bland annat sumererna förklarat i form av guden Enlil som var luftens, stormens och jordens gud. Synen på detta ursprungliga vatten som gränslöst fanns i de gamla egyptiska skapelseberättelserna där ogdoaden var kvalitéer, egenskaper eller aspekter hos det gränslösa urämnet, himlavattnet.

Synen på urämnet som luft eller andedräkt hade en motsvarighet i sumeriska och egyptiska myter om livet som gudinnans andedräkt som hon andades in i människan vid födelsen. Anaximenes tanke att det fanns en styrande kraft bakom allt som var en intelligens (nous) fanns i den egyptiska teologin i Memfis och Thebe där Ptah respektive Amun/Amen var den dolda kraften bakom allt och den som styrde allt genom sitt intellekt (nous) och ord (logos).

Sanningen om de grekiska naturfilosofernas banbrytande vetenskapliga genombrott på 500-talet fvt är snarare att grekerna långt om länge hade tagit över alfabetet från fenicierna och lärt sig läsa och skriva så där två tusen år efter sumerernas prästinnor och präster, vilket gjorde att de kunde ta till sig babyloniernas och egyptiernas vetenskap. Strävan att utnämna de grekiska naturfilosoferna till den moderna vetenskapens upphovsmän handlade om att 1800-talets europeiska vetenskapsmän ville visa att arierna (numera kallade indoeuropéer) var den högsta och mest intelligenta rasen och att ariska greker och romare var det enda ursprunget för den europeiska civilisationen.

PYTHAGORAS LÄRA HADE ANKNYTNING TILL ORFICISMEN OCH BABYLONISK VETENSKAP

Oavsett om orficismen och Pythagoras lära hade samma ursprung var tron på reinkarnation (själavandring) gemensam för båda dessa filosofier. Pythagoras matematik kom tydligen från Babylonien. Arkitekterna bakom Babylons stadsplan på hade på 500-talet fvt inte bara tillämpat geometriska principer som ”Pythagoras” sats utan verkar helt ha skapat stadsplanen utifrån det gyllene snittet och Fibonacci-serien.

PARMENIDES SÅG KÄRLEKSGUDINNAN SOM HIMLENS HÄRSKARINNA OCH ORSAKEN BAKOM ALLT SOM RÖRDE SIG PÅ HIMLAVALVET

Den grekiske naturfilosofen Parmenides såg kärleksgudinnan som himlens härskarinna och orsaken bakom allt som rörde sig på himlavalvet (primum movens). Han såg universum som Alltet, en enda enhet, evig och ofödd, men menade inte att tiden stod stilla och att stjärnhimlen och himlakropparna inte roterade runt jorden, tvärt om ansåg han att stjärnhimlen roterade runt jorden under året och bakom detta såg han den stora gudinnan som orsaken till allt som rörde sig. Men numera vet vi förstås att det är jorden som roterar runt solen under året vilket ger upphov till stjärnhimlens skenbara rotation.

HERAKLEITOS SÅG URÄMNET SOM ELD

Herakleitos ansåg att universums urämne var eld. Elden var ett av antikens element, förknippad med himlens stjärnor och de heliga eldarna i alla grekiska tempel. Herakleitos skall ha trott på förening av motsatser, till exempel manligt och kvinnligt som ger upphov till avkomma och harmoni. Han undervisade också om världen som på en gång ett och många, genom den ursprungliga principen eller urelementet som manifesteras i allt som lever och existerar. Själen sågs som en blandning av eld och vatten med elden som den högre (gudomliga) delen och vattnet som själens lägre del. Detta motsvarade den urgamla tron på himlavattnet och stjärnorna som eldar. Det fanns enligt Herakleitos ingen enskild skapare av universum, universum var gudomligt, odödligt och evigt. När Herakleitos skrev om tidens ström och att allt ändras var det ingen motsättning mot att universum var en helhet vilket andra naturfilosofer som till exempel Parmenides hävdade.

PLATONS FILOSOFI BYGGDE PÅ PYTHAGORAS, HERAKLEITOS OCH PARMENIDES FILOSOFIER

Platon förde fram Pythagoras filosofi och även Parmenides och Herakleitos läror skall ha haft inverkan på hans filosofi. Det fanns alltså ingen ny ”vetenskaplig och indoeuropeisk ande” i de grekiska naturfilosoferna som skulle ha varit helt annorlunda än de gamla föreställningarna i Främre orienten. Naturfilosoferna byggde tvärt om vidare på den geocentriska världsbilden och synen på universum som en stor gudinna, en livmoder eller cirkel, det enhetliga Alltet från vilken allting härstammade. Deras spekulationer om urämnet i universum var stjärnornas eld, himlavattnet, luft eller eter hade sin grund i de gamla mesopotamiska och egyptiska kulturerna med universum som fyllt av ett himmelsvatten.